

મહાશયે પ્રાસિદ્ધાન
 મગનસાસ હગનસાસ શેઠ
 માનુષમત્રી
 મીઝાલા જે સ્થાનકવાસી
 જે ન શાસ્ત્રોદાર સમિતિ
 બીન દોષ પાસે, રાજકોટ.

*

બીજી	આવૃત્તિ	પ્રત ૧૦૦૦
વીર	સવત	૨૪૮૭
વિક્રમ	સવત	૧૯૧૭
ઈસ્વી	સન્	૧૯૫૭

*

સુદેક સુપ્રસિદ્ધાન
 જ્યોતિસાસ કેવલક મહેતા
 જમલા રત પ્રેસ,
 બેરેલીયા કુવા પોક
 શાક મારફેટ પાસે, રાજકોટ.

શ્રી વર્ધમાન શ્રમાણ સંઘના આચાર્યશ્રી

પૂજ્ય આત્મારામજી મહારાજશ્રીએ

શ્રી દશ વૈકાલીક સૂત્ર માટે

✽

આ પે લ

સ મ મ તિ પ ત્ર

❀

ઉ પ રા ત

પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજનાં

ગનાવેલા બીજા સૂત્રો માટે તેઓશ્રીનાં મતવ્યે

✽

તે મ જ

અન્ય મહાત્માઓ, મહાસતીજીઓ, અધ્યતન પદ્ધતિવાળા કોલેજના પ્રોફેસરો

તે મ જ

શાસ્ત્રજ્ઞ શ્રાવકોના અભિપ્રાયો

૪ ઓન લોજ પાસે
ગરેડીયા કુવા રોડ
રાજકોટ . સૌરાષ્ટ્ર

શ્રી. અખિલ ભારત શ્વે. સ્થા. જૈન-
શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ.

અત્યાર મુખીમા બહાર પડેલા શાસ્ત્રો

૪

૧	શ્રી ઉપાસક દશાંત્ર સુત્ર	પહેલી આવૃત્તી ખલાસ
૨	, દશવૈકલિક સુત્ર ભાગ-૧	પહેલી આવૃત્તી ખલાસ
૩	, વિપાક સુત્ર	પહેલી આવૃત્તી ખલાસ
૪	, આચારાગ્ર ભાગ-૧	પહેલી આવૃત્તી ખલાસ
૫	, અનંતકૃત	પહેલી આવૃત્તી ખલાસ
૬	, આવસ્થક	પહેલી આવૃત્તી ખલાસ
૭	, અનુસરોપપાતિક	૩-૮-૦
૮	, દશામુવ રીત્ય	૭-૦-૦
૯	, નિરયાવલિકા સુત્ર (ભાગ ૧થી ૫)	૭-૮-૦
૧૦	, દશવૈકલિક ભાગ-૨ બીજો	૭-૮-૦
૧૧	, ઉપાસકદશાંત્ર બીજી આવૃત્તી	૮-૮-૦
૧૨	, આચારાગ્ર ભાગ-૨ બીજો	૧૦-૦-૦
૧૩	, દશવૈકલિક ભાગ-૧ બીજી આવૃત્તી	૧૦-૦-૦

(હાલમાં છપાય છે)

૧	શ્રી આચારાગ્ર ભાગ-૧ હો	બીજી આવૃત્તી
૨	, વિપાક સુત્ર	, "
૩	, અનંતકૃત	, "
૪	, આવસ્થક	, "
૫	, ઉત્તરાર્ધ સુત્ર	
૬	, આચારાગ્ર ભાગ-૨ બીજો	
૭	, હરપ સુત્ર છુટી પાના	

છાપવા માટે તૈયાર છે

૧	ઉત્તરાર્ધામન સુત્ર	૨	નન્દી સુત્ર	૩	ગાતા સુત્ર	૪	સમવાચાંત્ર સુત્ર
૫	મમ્મ બ્યાકરણ સુત્ર	૬	અનુયોગદ્વાર સુત્ર	૭	રામપરોક્ષી સુત્ર	૮	સ્થનાંત્ર સુત્ર

નોંધ:-કાલકોપરના શ્રીમુવ શેઠ માણિકલાલ બે. મહેતા વરદશી બેંક સુત્રની પ્રસિદ્ધિ માટે રૂ. ૩૦૦૦ ત્રણ હજાર સમિતિને તા. ૧૦-૫-૫૭ ના દિને મળ્યા છે તે માટે તેમના આભારી છીએ.

प्रस्तावना.

८ कपायलिप्त कर्मबन्ध से बन्धे हुए संसारी प्राणियों के हितार्थ जगत हितैषी भगवान् श्री वर्धमान स्वामीने श्रुतचारित्ररूप दो प्रकार का धर्म कहा है । इन दोनों धर्म की आराधना करने वाला मोक्षगति को प्राप्त कर सकता है, इसलिये मुमुक्षु को दोनों धर्मों की आराधना अवश्य करनी चाहिये ! क्यों कि—“ज्ञानक्रियाभ्यां मोक्षः” ज्ञान और क्रिया इन दोनों से मोक्ष होता है । यदि ज्ञान को ही विशेषता देकर क्रिया को गौण कर दिया जाय तो वीतराग-कथित श्रुतचारित्र धर्म की आराधना अपूर्ण और अपंग मानी जायगी, और अपूर्ण कार्य से मोक्ष प्राप्ति होना सर्वथा असंभव है, एतदर्थ वीतरागप्रणीत सरल और सुबोध मार्ग में निश्चय और व्यवहार दोनों नयों को मानना ही आवश्यक है । कहा भी है—)

“व्यवहार विना केचिद् भ्रष्टाः केवलनिश्चयात् ।

निश्चयेन विना केचित्, केवलं व्यवहारतः ॥१॥

द्वाभ्यां दृग्भ्यां विना न स्यात् सम्यग् द्रव्यावलोकनम् ।

यथा तथा न्याभ्यां चे,त्युक्तं स्याद्वादादिभिः ॥२॥

स्याद्वादके स्वरूप को निरूपण करने वाले भगवानने निश्चय और व्यवहार, इन दोनों को यथास्थान आवश्यक माना है । जैसे दोनों नेत्रों के विना वस्तु का अवलोकन बराबर नहीं होता है वैसे ही दोनों नयों के विना धर्म का स्वरूप यथार्थ नहीं जाना जा सकता, और इसी कारण व्यवहार नय के विना केवल निश्चयवादी मोक्ष मार्ग से पतित हो जाते हैं और कितनेक—व्यवहारवादी केवल व्यवहार को ही मानकर धर्म से च्युत हो जाते हैं ।

८ आत्मा का ध्येय यही है कि सर्व कर्मसे मुक्त होकर मोक्ष प्राप्त करना; परन्तु उसमें कर्मों से छुटकारा पानेके लिये व्यवहाररूप चारित्रिक्रिया का आश्रय जरूर लेना पड़ता है, क्यों कि विना व्यवहार के कर्मक्षय की

कार्यसिद्धि नहीं हो सकती ! जो ज्ञानमात्रही को प्रधान मानकर व्यवहार क्रिया को उठाते हैं वे अपने जन्म को निष्फल करते हैं । जैसे पानी में पड़ा हुआ पुरुष तैरने का ज्ञान रखता हुआ भी अगर हाथ पैर दिखाने रूप क्रिया न करे तो वह अवश्य डूब ही जाता है, (जिस प्रकार नाइट्रोजन और ओक्सीजन के मिश्रण बिना विमली प्रगट नहीं होती उसी प्रकार ज्ञान के होते हुए भी क्रिया बिना मोक्ष की प्राप्ति नहीं होती, इसीलिए भगवानने इस दशवैकालिक सूत्र में मुनिको ज्ञानसहित आचार धर्म के पालन करनेका निरूपण किया है ।)

जैनार्च्य जैनधर्मविवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराज साहबने दशवैकालिक सूत्र की आचारमणिमञ्जूषा नाम की टीका तैयार करके सर्व साधारण एवं विद्वान् मुनियों के अध्ययन के लिये पूर्ण सरलता कर दी है, पूज्यश्री के द्वारा जैनगमों की लिखी हुई टीकाओं में श्री दशवैकालिक सूत्रका प्रथम स्थान है । इस के दस अध्ययन हैं—

(१) प्रथम अध्ययन में भगवानने धर्म का स्वरूप अहिंसा, संयम और तप बतलाया है । इसकी टीका में धर्म शब्द की व्युत्पत्ति और अर्थ तथा अहिंसा, संयम और तप का विवेचन विस्तृतरूपसे किया है । वायुकाय संयमके प्रसंग में, मुनि को सद्गुरुस्मृतनस्त्रिका मुखपर बांधना चाहिये इस बात को भगवती सूत्र आदि अनेक शास्त्रों से तथा ग्रन्थों से सममाण सिद्ध किया है । मुनि के लिए निरवघ्न भिक्षा छेनेका विधान है । तथा भिक्षाके मधुकरी आदि छह भेदों का निरूपण किया है ।

(२) दूसरे अध्ययन में संयम मार्ग में चित्रित हुए नवदीप्ति का मन यदि संयम मार्गसे बाहर निकल जाय तो उसको स्थिर करनेके स्थिर रयनेमि और राजीमती के सवाद का वर्णन है । एवं त्यागी अत्यागी कौन है वह भी समझाया है ।

(३) तीसरे अध्ययन में संयमी मुनि को वाचन (५२) अनापीणीका निवारण बतलाया गया है, यहाँ कि वाचन अनापीणी संयम के पातक है । इन अनापीणी का त्याग करने के लिय आज्ञा निवेद है ।

(४) चौथे अध्ययन में—‘जो वाचन अनाचीर्णों का निवारण करता है वही छह काया का रक्षक हो सकता है’ इसलिये छहकाय के स्वरूप का निरूपण तथा उनकी रक्षा का विवरण है। मुनि अतना को त्यागे यतना को धारण करे। यतना मार्ग वही जान सकता है जिसे जीव अजीव का ज्ञान है। जो जीवादि का ज्ञाता है वह क्रम से मोक्ष को प्राप्त करता है। पिछली अवस्था में भी चारित्र्य ग्रहण करनेवाला मोक्ष का अधिकारी हो सकता है।

(५) पांचवें अध्ययन में छहकाया का रक्षण निरवग्र्य भिक्षा ग्रहण से होता है, अतः भिक्षा की विधि कही गई है।

(६) छठवें अध्ययनमें ‘निरवग्र्य भिक्षा लेनेसे अठारह स्थानोंका शास्त्रानुसार आराधन करता है, उन अठारह स्थानों का वर्णन है। उनमें सत्य और व्यवहार भाषा बोलनी चाहिये।

(७) सातवें अध्ययन में ‘अठारहस्थानों का आराधन करने वाले मुनिको कौनसी भाषा बोलनी चाहिये’ इसके लिये ४ भाषाओं का स्वरूप कहा गया है। उनमें सत्य और व्यवहार भाषा बोलना चाहिये।

(८) आठवें अध्ययन में—‘निरवग्र्य भाषा बोलनेवाला पांच आचाररूप निधान को पाता है’ अतः उस आचाररूप निधान का वर्णन है।

(९) नववें अध्ययन में ‘पांच आचार का पालन करने वाला ही विनयशील होता है’ अतः विनय के स्वरूप का निरूपण किया है।

(१०) दशवें अध्ययन में—‘पढ़ले कहे हुए नवों अध्ययनों में कही हुई विधिका पालन करने वाला ही भिक्षु हो सकता है’ इस लिए भिक्षु के स्वरूप का वर्णन किया है ॥

निवेदक
समीर मुनि.

(श्री दशवैकान्तसूत्रका सम्मतिपत्र)

॥ श्रीवीरगौतमाय नमः ॥

सम्मति-पत्रम्

मए पंडियमुणि-हेमचंदेण य पंडिय-मूलचन्दवासधारापत्ता
पंडिय-रयण-मुणि-घासीलालेण विरइया सक्कय हिंदी भापाहिं जुत्ता
सिरि-दसवेयालिय-नाम सुत्तस्स आयारमणिमजूसा विस्ती अवलो
इया, इमा मणोइरा अत्थि, एत्थ सत्ताण अइसयजुत्तो अत्थो
वण्णिओ विठजणाणं पाययजणाण य परमोवयारिया इमा विस्ती
वीसइ ! आयारविसए विस्तीकत्तारेण अइसयपुब्बं वल्लेहो कडो,
तइा अहिंसाए सत्तवं जे जइा-तइा न जाणंति तेसिं इमाए विस्तीए
परमलाहो भविस्सइ, कत्तुणा पत्तेयविसयाणं फुडरूवेण वण्णाणं
कडं, तइा मुणिणो अरइत्ता इमाए विस्तीए अवलोयणाओ अइसय
जुत्ता सिज्जइ ! सक्कयछाया सुत्तपयाणं पयच्छेओ य सुबोहदायगो
अत्थि, पत्तेयजिण्णासुणो इमा विस्ती दइव्वा ! अम्हाणं समाजे
एरिसविज्ज-मुणिरयणाणं सम्माओ समाजस्स अहोमगं अत्थि, किं ?
वत्सविज्जमुणिरयणाणं कारणाओ जो अम्हाणं समाजो सुत्तप्पाओ,
अम्हकेरं साहिं व लुत्तप्पायं अत्थि तेसिं पुणोपि वडओ भविस्सइ
जस्स कारणाओ भविपप्पा मोक्खस्स जोग्गो भविता पुणो
निब्बाणं पाविहिइ अओइं आयारमणि-मंजूसाए कत्तुणो पुणो
पुणो वन्नवायं देमि- ॥

वि सं १९९० फाल्गुन-
शुक्लपौर्णमी मङ्गले
(अलवर स्टेट)

इ-
उपज्जाय-अइण-मुणी, आयारामो

(पचनईओ)

શ્રી દશવૈકલિક સૂત્રનું સમ્મતિ પત્ર.

શ્રમણ સંઘના મહાન આચાર્ય આગમ વારિધિ સર્વતન્ત્ર સ્વતન્ત્ર જૈનાચાર્ય પૂજ્યશ્રી આત્મા રામજી મહારાજે આપેલા સમ્મતિ પત્રનો ગુજરાતી અનુવાદ.

મે તથા પડિત મુનિ હેમચંદ્રજી એ પડિત મૂલચંદ વ્યાસ (નાગૌર માર-વાડ વાળા) દ્વારા મળેલી પડિત રત્ન શ્રી ઘાસીલાલજી મુનિ વિરચિત સસ્કૃત અને હિન્દી ભાષા સહિત શ્રી દશવૈકલિક સૂત્રની આચાર મણિમંજૂષા ટીકાનું અવલોકન કર્યું આ ટીકા સુદર ણની છે તેમા પ્રત્યેક શબ્દનો અર્થ સારી રીતે વિશેષ ભાવ લઇને સમજાવવામા આવેલ છે

તેથી વિદ્વાનો અને સાધારણ બુદ્ધિવાળાઓ માટે પરમ ઉપકાર કરવાવાળી છે. ટીકાકારે મુનિના આચાર વિષયનો સારો ઉલ્લેખ કરેલ છે જે આધુનિક મતાવલંબી અહિંસાના સ્વરૂપ ને નથી જાણતા, દયામાં પાપ સમજે છે તેમને માટે ‘અહિંસા શુ વસ્તુ છે’ તેનું સારી રીતે પ્રતિપાદન કરેલ છે વૃત્તિકારે સૂત્રના પ્રત્યેક વિષયને સારી રીતે સમજાવેલ છે આ વૃત્તિના અવલોકનથી વૃત્તિકારની અતિશય યોગ્યતા સિદ્ધ થાય છે

આ વૃત્તિમા એક ણીજી વિશેષતા એ છે કે મૂલ સૂત્રની સસ્કૃત છાયા હોવાથી સૂત્ર, સૂત્રનાં પદ અને પદચ્છેદ સુખોપ દાયક બનેલ છે.

પ્રત્યેક જ્ઞાસુએ આ ટીકાનું અવલોકન અવશ્ય કરવું જોઇએ વધારે શું કહેવું અમારી સમાજમા આવા પ્રકારના વિદ્વાન મુનિ રત્નનું હોવું એ સમાજનું અહોભાગ્ય છે આવા વિદ્વાન મુનિ રત્નોના કારણે સુખપ્રાપ્તિ સુતેલો સમાજ અને હુખપ્રાપ્તિ એટલે લોપ પામેલુ સાહિત્ય એ બન્નેનો ફરીથી ઉદય થશે જેનાથી ભાવિતાત્મા મોક્ષ યોગ્ય બનશે અને નિર્વાણ પદને પામશે આ માટે અમે વૃત્તિકારને વાર વાર ધન્યવાદ આપીએ છીએ

વિક્રમ સવત ૧૯૯૦ કાલ્પન શુકલ

તેરસ મંગળવાર

(અલ્લવર સ્ટેટ)

છંદ

ધવજઝાય જઈણ
સુણી આચારામો
પંચનદ્યો

जेनागमवेस्ता जैनधर्मदिवाकर उपाध्याय श्री १००८ श्री आत्मारामजी
महाराज तथा न्याय व्याकरण के ज्ञाता परम पण्डित मुनिश्री १००७
श्री हेमचन्द्रजी महाराज, इन दोनों महात्माओंका दिया हुआ
श्री उपासकदशाङ्ग सूत्रका प्रमाण पत्र निम्न प्रकार है—

सम्प्रद्वयर्त

सिरि-भीरनिष्वाण-संघच्छर २४५८ आसोई
(पुष्पमासी) १५ सुक्कारो छरियाबाओ ।

मए मुणिदेमचवेण य पेढियरयणमुणिसिरि-घासीलाळधिणिम्मिया सिरितवा-
सगमुचस्स आगरबम्मसंमीषणीनामिया विची पढियमूळचन्दवासाओ अज्जोवंत
सुया, समीईण, इय विची जहाणामं तथा गुणेवि धारेइ, सब्ब, अगाराणं तु इमा
जीवण (संजमजीवण) दाइ एष अत्थि । विचिककुणा मूळमुचस्स भावो उज्जु
सेलीओ फुढीकओ, अइय उपासपस्स सामण्विसेसपम्मो, जयसियवायवाओ,
कम्मपुरिसद्धवाओ, समजोवासयस्स भम्मदइचा य, इचाइविसया अस्सि फुढरीइओ
पणिया, जेण ककुओ पढिहाए सुट्ठप्पयारेण परिचओ होइ, तइ इइहासदिहिओवि
सिरिसमणस्स मगवओ महावीरस्स समए बट्ठमाण-मरइवासस्स य ककुआ विसय-
प्पयारेण चित्त विचिठे, पुणा सक्कयवाडीणे, पट्ठमाणकाळे हिन्दीणामियाए भासाए
भासीणं य परमोवपारो कढो, इमेण ककुओ अरिइचा दीसइ, ककुओ एयं कज्जं
परमप्पसंसणिज्जमत्थि । पत्तेयजणस्स मज्झत्यमावाओ अस्स सुचस्स अवलोपणमईष
लाइप्पयं, अविउ सावयस्स तु (उ) इम सत्थ सच्चस्समेव अत्थि, अब्बो ककुओ
अणेगकओहीसो पल्लवाओ अत्थि, जेहिं अघंतपरिस्समेण मइणजणतोवरि असीमो
वपारो कढो, अइय सावयस्स बारस नियमा उ पत्तेयजणस्स पढणिज्जा अत्थि,
जेसिं पहावभा वा गइणाओ आया निम्माणाहिगारी भयइ, तथा मवियप्पयावाओ
पुरिसक्कारपरकमवाओ य अयस्समेव दंसणिज्जो, किंभहुणा इमीसे विचीए पत्तेय
विसयस्स फुढसोईहिं वण्णण कर्यं, मइ अत्तोनि एयं अम्हाणं पमुचप्पाए समाजे पिज्जे
भवज्जा तथा नायस्स परिचस्स तथा संयस्स य त्विणं उदया मविस्सइ, एव इ मत्ते॥

मयईओ-

उवज्झाय-जइणमुणि-आयाराम, पचनईओ,

सम्मतिपत्र

(भाषान्तर)

श्री वीर निर्वाण सं० २४५८ आसोज
शुक्ल (पूर्णिमा) १५ शुक्रवार लुधियाना

मैंने और पंडितमुनि हेमचन्द्रजीने पंडितरत्नमुनिश्री घासीलाल-
जीकी रची हुई उपासकदशांग सूत्रकी गृहस्थधर्मसंजीवनी नामक टीका
पंडित मूलचन्द्रजी व्याससे आद्योपान्त सुनी है। यह वृत्ति यथानाम
तथागुणवाली-अच्छी बनी-है। सच यह गृहस्थोंके तो जीवनदात्री-
संयमरूप जीवनको देनेवाली-ही है। टीकाकारने मूलसूत्र के भावको
सरल रीतिसे वर्णन किया है, तथा श्रावकका सामान्य धर्म क्या है ?
और विशेष धर्म क्या है ? इसका खुलासा इस टीकामें अच्छे ढंगसे
बतलाया है। स्याद्वादका स्वरूप कर्म-पुरुषार्थ-वाद और श्रावकको
धर्मके अन्दर दृढ़ता किस प्रकार रखना, इत्यादि विषयोंका निरूपण
इसमें भली-भाँति किया है। इससे टीकाकारकी प्रतिभा खूब झलकती
है। ऐतिहासिक दृष्टिसे श्रमण भगवान् महावीरके समय जैनधर्म
किस जाहोजलाली पर था ? और वर्तमान समय जैन धर्म किस
स्थितिमें पहुँचा है ? इस विषयका तो ठीक चित्र ही चित्रित कर दिया
है। फिर संस्कृत जाननेवालोंको तथा हिन्दीभाषाके जाननेवालोंको
भी पुरा लाभ होगा, क्योंकि टीका संस्कृत है उसकी सरल हिन्दी
करदी गई है। इसके पढ़नेसे कर्ताकी योग्यताका पता लगता है कि
वृत्तिकारने समझानेका कैसा अच्छा प्रयत्न किया है। टीकाकारका
यह कार्य परम प्रशंसनीय है। इस सूत्रको मध्यस्थ भावसे पढ़ने
वालोंको परम लाभकी प्राप्ति होगी। क्या कहें श्रावकों (गृहस्थों) का
तो यह सूत्र सर्वस्व ही है, अतः टीकाकारको कोटिशः धन्यवाद दिया
जाता है, जिन्होंने अत्यन्त परिश्रमसे जैन जनताके ऊपर असीम
उपकार किया है। इसमें श्रावकके बारह नियम प्रत्येक पुरुषके पढ़ने
योग्य हैं, जिनके प्रभावसे अथवा यथायोग्य ग्रहण करनेसे आत्मा
मोक्षका अधिकारी होता है। तथा भवितव्यतावाद और पुरुषकार-

पराक्रमवाद हरएकको अवरुध देवना चाहिये । कहाँतक कहें इस
टीकामें प्रत्येक विषय सम्यक् प्रकारसे बताये गये हैं । हमारी सुसमाय
(सोई हुईसी) समाजमें अगर आप जैसे योग्य विद्वान् फिर भी कोई
होगे तो ज्ञान धारित्र तथा श्रीसचका शीघ्र उदय होगा, ऐसा मैं मानता हूँ—

आपका
उपाध्याय जैनमुनि आत्माराम पजाधी

इसी प्रकार लाहोरमें विराजते हुए पण्डितवर्य विद्वान् मुनिश्री १००८
श्री भागवन्दजी महाराज तथा पं मुनिश्री त्रिलोकचन्दजी
महाराजके दिये हुए, श्री उपासकदशाज्ञ सूत्रके
प्रमाणपत्रका हिन्दी सारांश निम्न प्रकार है—

श्री श्री स्वामी घासीलालजी महाराज कृत श्री उपासकदशाज्ञ
सूत्रकी संस्कृत टीका व भाषाका अवलोकन किया, यह टीका
अतिरमणीय व मनोरञ्जक है, इसे आपने बड़े परिश्रम व पुरुषार्थसे
तैयार किया है सो आप धन्यवादके पात्र हैं । आप जैसे व्यक्ति
योकी समाजमें पूर्ण आवश्यकता है । आपकी इस लेखनीसे समाजके
विद्वान् साधुवर्ग पहचन कर पूर्ण लाभ उठावेंगे, टीकाके पढ़नेसे हमको
अत्यात्मन्द हुआ, और मनमें ऐसे विचार उत्पन्न हुए कि हमारी
समाजमें भी ऐसे २ सुयोग्य रत्न उत्पन्न होने लगे—यह एक हमारे
लिये बड़े गौरवकी बात है ।

दि स १९८९ मा आश्विन
कृष्णा १३ वार भीम लाहोर

श्री ज्ञाताधर्मकथाङ्ग सूत्र की 'अनगार धर्माऽमृतवर्षिणी' टीका पर
जैनदिवाकर साहित्यरत्न जैनागमरत्नाकर परमपूज्य श्रद्धेय
जैनाचार्य श्री आत्मारामजी महाराजका
सम्मतिपत्र

लुधियाना, ता. ४-८-५१.

मैंने आचार्यश्री घासीलालजी म. द्वारा निर्मित 'अनगार-धर्माऽमृत-वर्षिणी'
टीका वाले श्री ज्ञाताधर्मकथाङ्ग सूत्रका मुनि श्री रत्नचन्द्रजीसे आश्रोपान्त
श्रवण किया।

यह निःसन्देह कहना पड़ता है कि यह टीका आचार्यश्री घासीलालजी
म. ने बड़े परिश्रम से लिखी है। इसमें प्रत्येक शब्दका प्रामाणिक अर्थ
और कठिन स्थलों पर सार-पूर्ण विवेचन आदि कई एक विशेषतायें हैं। मूल
स्थलोंको सरल बनानेमें काफी प्रयत्न किया गया है, इससे साधारण तथा
असाधारण सभी संस्कृतज्ञ पाठकों को लाभ होगा ऐसा मेरा विचार है।

मैं स्वाध्यायप्रेमी सज्जनों से यह आशा करूँगा कि वे वृत्तिकारके
परिश्रम को सफल बनाकर शास्त्रमें दीर्घ अनमोल शिक्षायों से अपने जीवनको
शिक्षित करते हुए परमसाध्य मोक्षको प्राप्त करेंगे।

श्रीमान्जी जयवीर

आपकी सेवामें पोष्ट द्वारा पुस्तक भेज रहे हैं और इसपर आचार्य-
श्रीजी की जो सम्मति है वह इस पत्रके साथ भेज रहे हैं पहुचने पर
समाचार देंगे।

श्री आचार्यश्री आत्मारामजी म. ठाने ६ सुखशान्तिसे विराजते हैं।
पूज्य श्री घासीलालजी म. सा. ठाने ४ को हमारी ओरसे वन्दना
अर्जकर सुखशाता पूर्णें।

पूज्य श्री घासीलालजी म.जी का लिखा हुआ (विपाकसूत्र) महा-
राजश्रीजी देखना चाहते हैं इसलिये १ काँपी आप भेजने की कृपा करें;
फिर आपको वापिस भेज देंगे। आपके पास नहीं हो तो जहाँ से मिले
वहाँसे १ काँपी जरूर भिजवाने का कष्ट करें, उत्तर जल्द देनेकी कृपा करें।
योग्य सेवा लिखते रहें।

लुधियाना ता. ४-८-५१

निवेदक
प्यारेलाल जैन

जैनागमधारिणि-जैनधर्मविधाकर - उपाध्याय - पण्डित-मुनि
 श्रीआत्मारामजी महाराज (पंजाब) का आचाराङ्गसूत्र की
 आधारचिन्तामणि टीका पर
 सम्मति-पत्र ।

मैंने पूज्य आचार्यवर्य श्रीघासीलालजी (महाराज)की बनाई हुई
 श्रीमद् आचाराङ्गसूत्र के प्रथम अध्ययन की आधारचिन्तामणि टीका
 सम्पूर्ण उपयोगपूर्वक सुनी ।

यह टीका-न्याय सिद्धान्त से युक्त, व्याकरण के नियम से निबद्ध
 है । तथा इसमें प्रसङ्ग ९ पर क्रम से अन्य सिद्धान्त का संग्रह भी
 उचित रूप से मासूम होता है ।

टीकाकारने अन्य सभी विषय सम्यक् प्रकार से स्पष्ट किये हैं,
 तथा प्रौढ विषयों का विशेषरूप से संस्कृत भाषा में स्पष्टतापूर्वक
 प्रतिपादन अधिक मनोरंजक है, एतदर्थ आचार्य महोदय धन्यवाद
 के पात्र हैं ।

मैं आशा करता हूँ कि-जिज्ञासु महोदय इसका मलीभूति
 पठन द्वारा जैनागम-सिद्धान्तरूप अमृत पी-पी कर मन को
 हर्षित करेंगे, और इसके मनन से दक्ष जन्म बार अनुयोगों का
 स्वरूपज्ञान पावेंगे । तथा आचार्यवर्य इसी प्रकार दूसरे भी जैनागमों
 के विषय विवेचन द्वारा श्वेताम्बर-स्थानकवासी समाज पर महान
 उपकार कर यशस्वी बनेंगे ।

वि सं २००२
 मृगसर सुवि १

जैनमुनि-उपाध्याय आत्माराम
 छविपाना (पंजाब)

—१०१—

शुभमस्तु ॥

बीकानेरवाला समाजमूषण शास्त्रज्ञ मेरुलामजी श्रोठिमानो अभिप्राय

ॐ

आप जो शास्त्रका कार्य कर रहे हैं यह बड़ा उपकारका कार्य है ।
 इससे जैनजनता को काफी लाभ पहुँचेगा
 (ता २८-३-५६ ना पत्रमांघी)

॥ श्रीः ॥

जैनागमवारिधि- जैनधर्मदिवाकर-जैनाचार्य-पूज्य-श्री आत्मारामजी-
महाराजनां पञ्चनद-(पंजाव)स्थानामनुत्तरोपपातिकसूत्राणा-
मर्थबोधिनीनामकटीकायामिदम्-

सम्मतिपत्रम्.

आचार्यवर्यैः श्री घासीलालमुनिभिः सङ्कलिता अनुत्तरोपपातिकसूत्राणामर्थ-
बोधिनीनाम्नी संस्कृतवृत्तिरूपयोगपूर्वकं सकलाऽपि स्वशिष्यमुखेनाऽश्रावि मया, इयं
हि वृत्तिर्गुणिवरस्य वैदुष्य प्रकटयति । श्रीमद्भिर्मुनिभिः सूत्राणामर्थान् स्पष्टयितुं
यः प्रयत्नो व्यधायि तदर्थमनेकशो धन्यवादानर्हन्ति ते । यथा चेयं वृत्तिः
सरला सुबोधिनी च तथा सारवत्यपि । अस्याः स्वाध्यायेन निर्वाणपदममीप्सु-
भिर्निर्वाणपदमनुसरद्भिर्ज्ञान-दर्शन-चारित्र्येषु प्रयतमानैर्मुनिभिः श्रावकैश्च ज्ञान-
दर्शन-चारित्र्याणि सम्यक् सम्प्राप्याऽन्येऽप्यात्मानस्तत्र प्रवर्तयिष्यन्ते ।

आशासे श्रीमदाशुकविर्मुनिवरो गीर्वाणवाणीजुषां विदुषां मनस्तोषाय
जैनागमसूत्राणां सारावबोधाय च अन्येषामपि जैनागमानामित्थं सरलाः
सुस्पष्टाश्च वृत्तीर्विधाय तांस्तान् सूत्रग्रन्थान् देवगिरा सुस्पष्टयिष्यति ।

अन्ते च “मुनिवरस्य परिश्रमं सफलयितुं सरलां सुबोधिनीं चेमां
सूत्रवृत्तिं स्वाध्यायेन सनाथयिष्यन्त्यवश्यं सुयोग्या हंसनिभाः पाठकाः । ”
इत्याशास्ते—

विक्रमाब्द २००२
श्रावणकृष्णा प्रतिपदा
लुधियाना.

उपाध्याय आत्मारामो जैनमुनिः ।

ऐसेही :—

मध्यभारत सैलाना-निवासी श्रीमान् रतनलालजी डोसी
श्रमणोपासक जैन लिखते हैं कि :—

श्रीमान् की की हुई टीकावाला उपासकदशांग सेवक के दृष्टि-
गत हुआ, सेवक अभी उसका मनन कर रहा है यह ग्रन्थ सर्वांग-
सुन्दर एवम् उच्चकोटि का उपकारक है ।

निरयावलिकामूषका सम्मतिपत्र
 आगमवारिषि-सर्वतन्त्रस्वतन्त्र-जैनाचार्य पूज्यश्री
 आत्मारामजी महाराजकी तरफ का आया हुआ
 सम्मतिपत्र

छपियाना ता ११ नवम्बर ४८

श्रीयुत गुलाबचन्द्रजी पानाचवजी । सादर जयजिनेन्द्र ॥

पत्र आपका मिला । निरयावलिका विषय पूज्यश्रीजीका स्वास्थ्य
 ठीक न होने से उनके शिष्य पं श्री हेमचन्द्रजी महाराजने सम्मति पत्र
 लिख दिया है आपको भेज रहे हैं । कृपया एक कोपी निरयावलिका की
 और भेज दीजिये और कोई योग्य सेवा कार्य लिखते रहें ? ।

भवदीय

गुनरमस-वसन्तराय जैन

॥ सम्मतिः ॥

(छेत्तक जैनमुनि पं श्री हेमचन्द्रजी महाराज)

सुन्दरबोधिनीटीकया समलङ्कृतं हिन्दी-गुर्जरभाषानुवादसहितं च
 श्रीनिरयावलिकामूषकं मेधाविनामरूपमेघसां शोषकारकं भविष्यतीति
 सुदृढं मेऽभिमतम्, संस्कृतटीकेय सरला सुबोधा सुललिता चात एव
 अन्वर्धनान्नी आप्यस्ति । सुविशदत्वात् सुगमत्वात् प्रत्येकदुर्योषपद-
 व्याख्यायुतत्वाच्च टीकेषा संस्कृतसाधारणज्ञानवतामप्युपयोगिनी
 भाषिनीत्यभिप्रेमि । हिन्दी-गुर्जरभाषानुवादावपि एतद्भाषाविज्ञानां
 महीपसे लाभाय भवेतामिति सम्यक् संभावयामि ।

जैनाचार्य-जैनधर्मविष्ठाकर-पूज्यश्री घासीलालजी महाराजानां परि
 अमोऽयं प्रशंसनीयो धन्यवादाहोऽयं ते मुनिसत्तमाः । एवमेव श्री-
 समीरमल्लजी-श्री कन्हैयालालजी मुनिवरण्ययोर्निर्णयजनकार्यमपि श्लाघ्यं,
 तावपि च मुनिवरी धन्यवादाहोऽस्तु ।

सुन्दरप्रस्तावनाविषयानुक्रममादिना समलङ्कृते सूत्ररत्नेऽस्मिन् यदि
 शब्दकोपोऽपि दत्तः स्यात्तर्हि यत्तत् स्यात् । यतोऽस्यावश्यकतां
 सद्यप्येषकविर्मासोऽनुभवन्ति ।

पाठकाः सूत्रस्यास्याध्ययनाध्यापनेन छेत्तकनियोजकमहोदयानां
 परिभ्रमं सफलपिप्यन्तीत्याशास्महे । इति ।

श्री उपासकदशाङ्ग सूत्र परत्वे जैन समाजना अग्रगण्य जैनधर्मभूषण
महान विद्वान संतोए तेमज विद्वान श्रावकोए सम्मतिओ समर्पी छे
तेमना नामो नीचे प्रमाणे छे.

- (१) लुधियाना-सम्बत् १९८९, आश्विन पूर्णिमा का पत्र, श्रुतज्ञान के
भंडार आगमरत्नाकर जैनधर्मदिवाकर श्री १००८ श्री उपाध्याय श्री
आत्मारामजी महाराज, तथा न्यायव्याकरणवेत्ता श्री १००७ तच्छिष्य
श्री मुनि हेमचन्द्रजी महाराज.
- (२) लाहौर-वि० सं० १९८९ आश्विन वदि १३ का पत्र, पण्डित रत्न श्री
१००८ श्री भागचन्द्रजी महाराज तथा तच्छिष्य पण्डित रत्न श्री १००७
श्री त्रिलोकचन्द्रजी महाराज.
- (३) खिचन से ता. ९-११-३६ का पत्र, क्रियापात्र स्थविर श्री १००८
श्री भारतरत्न श्री समरथमलजी महाराज.
- (४) वालाचोर-ता. १४-११-३६ का पत्र, परम प्रसिद्ध भारतरत्न श्री
१००८ श्री शतावधानीजी श्री रतनचन्द्रजी महाराज.
- (५) बम्बई-ता. १६-११-३६ का पत्र, प्रसिद्ध कवीन्द्र श्री १००८ श्री
कवि नानचन्द्रजी महाराज.
- (६) आगरा-ता. १८-११-३६, जगत् वल्लभ श्री १००८ श्री जैन दिवाकर
श्री चौथमलजी महाराज, गुणवन्त गणीजी श्री १००७ श्री साहित्यप्रेमी
श्री प्यारचन्द्रजी महाराज.
- (७) हैद्राबाद (दक्षिण) ता. २५-११-३६ का पत्र, स्थिरपदभूषित
भाग्यवान पुरुष श्री ताराचन्द्रजी महाराज तथा प्रसिद्ध वक्ता श्री १००७
श्री सोभागमलजी महाराज.
- (८) जयपुर-ता. २६-११-३६ का पत्र, संप्रदाय के गौरवर्धक शांत-
स्वभावी श्री १००८ श्री पूज्य श्री खूचन्द्रजी महाराज.
- (९) अम्बाला-ता. २९-११-३६ का पत्र, परम प्रतापी पंजाब केशरी श्री
१००८ श्री पूज्य श्री रामजी महाराज.

- (१०) सेलाना-ता २९-११-३६ का पत्र, शालों के ज्ञाता भीमान्
रत्नलालजी बोसी
- (११) स्त्रीचन-ता ९-११-३६ का पत्र, पंडितरत्न न्यायतीर्थ सुभाषक
भीयुत् माधवलालजी

ता २५-११-३६

सादर जय जिनेन्द्र

आपका भेजा हुआ उपासक दशांग सूत्र तथा पत्र मिला यहां विरा-
जित प्रवर्तक वयोपुत्र श्री १००८ श्री ताराचंदजी महाराज पण्डित श्री
किशनलालजी महाराज आदि ठाणा १४ सुख शांती में विराजमान हैं
आपके यहां विराजित जैनशास्त्राचार्य पूज्यपाद श्री १००८ श्री
घासीलालजी महाराज आदि ठाणा नव से हमारी चन्दना भर्ज कर
सुख शांति पूछे आपने उपामकदशांग सूत्र के विषय में यहां
विराजित मुनिवरों की सम्मती मंगाई उसके विषय में वक्ता
श्री सोभागलजी महाराज ने फरमाया है कि वर्तमान में स्थानकवासी
समाज में अनेकानेक विद्वान् मुनि महाराज मौजूद हैं मगर जैनशास्त्र
की वृत्ति रखने का साहस जैसा घासीलालजी महाराज ने किया है वैसा
अन्य ने किया हो ऐसा नजर नहीं आता हमरा यह शास्त्र अत्यन्त
उपयोगी तो यों है संस्कृत प्राकृत हिन्दी और गुजराती भाषा होने से
चारों भाषा वाले एक ही पुस्तक से लाभ उठा सकते हैं जैन समाज
में ऐसे विद्वानों का गौरव बढ़े यही शुभ कामना है आशा है कि
स्थानकवासी संघ विद्वानों की कदर करना सीखेगा ।

योग्य लिखें शेष शुभ

मधवीय

जमनालाल रामलाल कीमती

४

आगरा से:—

श्री जैनविवाकर प्रसिद्धवक्ता जगद्वल्लभ मुनि श्री चोपमलजी
महाराज व पंडितरत्न सुध्याल्लुपानी गणीजी श्री प्यारचन्द जी
महाराज ने इस पुस्तक को अतीव पसन्द की है ।

- (१०) सेलाना-ता २९-११-३६ का पत्र, शास्त्रों के माता भीमान्
रत्नलालजी बोसी
(११) स्त्रीचन-ता ९-११-३६ का पत्र, पंडितरत्न न्यायतीर्थ मुभाषक
भीपुत्र माधवलालजी

ता २५-११-३६

सादर जय जिनेन्द्र

आपका मेजा हुआ उपासक दशार्ग सूत्र तथा पत्र मिला यहाँ विरा-
जित प्रवर्तक बयोवृद्ध श्री १००८ श्री ताराचंदजी महाराज पण्डित श्री
किशनलालजी महाराज आदि ठाणा १४ सुख शांती में विराजमान हैं
आपके वहाँ विराजित जैनशास्त्राचार्य पूज्यपाद श्री १००८ श्री
घासीलाल जी महाराज आदि ठाणा नव से हमारी बन्धना अर्ज कर
सुख शांति पूछे आपने उपासकदशार्ग सूत्र के विषय में यहाँ
विराजित मुनिवरों की सम्मती मगाई उसके विषय में वक्ता
श्री सोभागमलजी महाराज ने फरमाया है कि वर्तमान में स्थानकवासी
समाज में अनेकानेक विद्वान् मुनि महाराज मौजूद हैं मगर जैनशास्त्र
की वृत्ति रखने का साहस जैसा घासीलालजी महाराज ने किया है वैसा
अन्य ने किया हो ऐसा नजर नहीं आता दूसरा यह शास्त्र अत्यन्त
उपयोगी तो यों है संस्कृत प्राकृत हिन्दी और गुजराती भाषा होने से
चारों भाषा वाले एक ही पुस्तक से लाभ उठा सकते हैं जैन समाज
में ऐसे विद्वानों का गौरव बढ़े यही शुभ कामना है आशा है कि
स्थानकवासी संघ विद्वानों की कद्र करना सीखेगा।

योग्य लिखें शेष शुभ

मधदीय

जमनालाल रामलाल कीमती

०

आगरा से —

श्री जैनदिवाकर प्रसिद्धवक्ता जगद्वल्लभ मुनि श्री थोथमलजी
महाराज व पंडितरत्न सुन्यास्यानी गणीजी श्री प्यारचन्द जी
महाराज ने इस पुस्तक को अतीव पसन्द की है।

श्रीमान् न्यायतीर्थ पण्डित

माधवलालजी खीचन से लिखते हैं कि:-

उन पंडितरत्न महाभाग्यवंत पुरुषों के सामने उनकी अगाध-तत्त्वगवेषणा के विषय में मैं नगण्य क्या सम्मति दे सकता हूँ।

परन्तु :-

मेरे दो मित्रों ने जिन्होंने इसको कुछ पढ़ा है बहुत सराहना की है वास्तव में ऐसे उत्तम व सबके समझाने योग्य ग्रन्थों की बहुत आवश्यकता है और इस समाज का तो ऐसा ग्रन्थ ही गौरव बढ़ा सकते हैं-ये दोनों ग्रन्थ वास्तव में अनुपम हैं ऐसे ग्रन्थरत्नों के सुप्रकाश से यह समाज अमावास्या के घोर अन्धकार में दीपावली का अनुभव करती हुई महावीर के अमूल्य वचनों का पान करती हुई अपनी उन्नति में अग्रसर होती रहेगी।

-: ❀ :-

ता. २९-११-३६

अम्बाला (पंजाब)

पत्र आपका मिला श्री श्री १००८ पंजाब केशरी पूज्य श्री काशी-रामजी महाराज की सेवा में पढ़ कर सुना दिया। आपकी भेजी हुई उपासकदशाज्ञ सूत्र तथा गृहिधर्मकल्पतरु की एक प्रति भी प्राप्त हुई। दोनों पुस्तकें अति उपयोगी तथा अत्यधिक परिश्रम से लिखी हुई हैं, ऐसे ग्रन्थरत्नों के प्रकाशित करवाये की बड़ी आवश्यकता है। इन पुस्तकों से जैन तथा अजैन सबका उपकार हो सकता है। आपका यह पुरुषार्थ सराहनीय है।

आपका

शशिभूषण शास्त्री

अध्यापक जैन हाई स्कूल

अम्बाला शहर.

शान्त स्वभावी वैराग्य मूर्ति तत्त्व चारिधि, धैर्यवान भी जैनाचार्य पूज्यवर भी भी १००८ भी स्वचन्द्रजी महाराज साहेबने सुप्र भी उपासक दशाङ्गभी को देखा । आपने फरमाया कि पण्डित मुनि पासीलासजी महाराज ने उपासक दशाङ्ग सुप्रकी टीका लिखने में बड़ा ही परिश्रम किया है । इस समय इस प्रकार प्रत्येक सुप्रोंकी संशोधक पूर्ण सरल टीका और शुद्ध हिन्दी अनुवाद होने से मगधान निग्रन्थों के मगधनों के अपूर्ण रस का लाभ मिल सकता है

✽

बालाचोर से भारतखण्ड अतापधानी पण्डित मुनि भी १००८ भी रतनचन्द्रजी महाराज फरमाते हैं कि :-

उत्तरोत्तर जोतां मूल सुप्रनी संस्कृतटीकाया रचवामां टीकाकारे स्तुत्य प्रयास कर्तों छे, जे स्थानकवासी समान भावे मगधरी छेवा जेवु छे, वही कर्तापीया भी संघे सारा कागलमां अने सारा टाइपमां पुस्तक छपावी प्रगट कर्तुं छे जे एक प्रकारनी साहित्य सेवा मजावी छे

✽

बम्बई शहर में विराजमान कवि मुनि भी नानचन्द्रजी महाराजने फरमाया है कि पुस्तक सुन्दर है प्रयास अच्छा है ।

✽

सीचन से स्थगित किया पात्र मुनि भी रतनचन्द्रजी महाराज और पण्डितखण्ड मुनि सन्नयमलजी महाराज भी फरमाते हैं कि-विद्वान महात्मा पुष्पकोट मयल सरावणीय है क्या जैनागम भीमद् उपासक दशाङ्ग सुप्र की टीका, एवं उसकी सरल सुवापनी शुद्ध हिन्दी भाषा वही ही सुन्दरता से लिखी है ।

✽

श्री चीतरागाय नमः ॥

श्री श्री श्री १००८ जैनधर्म दिवाकर जैनागमरत्नाकर श्रीमज्जैनाचार्य पूज्य घासीलालजी महाराज चरणवन्दन स्वीकार हो ।

अपरञ्च समाचार यह है कि आपके भेजे हुए ९ शास्त्र मास्टर सोभालालजी द्वारा प्राप्त हुए, एतदर्थ धन्यवाद ! आपश्रीजीने तो ऐसा कार्य किया है जो हजारों वर्षों से किसी भी स्थानकवासी जैनाचार्य ने नहीं किया ।

आपने स्थानकवासीजैनसमाज के ऊपर जो उपकार किया है वह कदापि ऋणा नहीं जा सकता और नहीं भुलाया जा सकेगा ।

हम तीनों मुनि भगवान महावीर से अथवा शासनदेव से प्रार्थना करते हैं ; आपकी इस वज्रमयी लेखनी को उत्तरोत्तर शक्ति प्रदान करें ता कि आप न समाज के ऊपर और भी उपकार करते रहें और आप चिरञ्जीव हों ।

हम हैं आप के मुनि तीन
देपुर. मुनि सत्येन्द्रदेव-मुनि लखपतराय-मुनि पद्मसेन

इतवारी वाजार

नागपुर ता. १९-१२-५६

प्रखर विद्वान जैनाचार्य मुनिराज श्री घासीलालजी महाराजद्वारा जो मागमोद्धार हुआ और हो रहा है सचमुच महाराजश्री का यह स्तुत्य कार्य है । मने प्रचारकजी के द्वारा नौ मूर्तों का सेट देखा और कई मार्मिक स्थलोंको गढ़ा, पढ़ कर विद्वान मुनिराजश्री की शुद्ध श्रद्धा तथा लेखनीके प्रति हार्दिक मसन्नता फूट पड़ी ।

वास्तव में मुनिराज श्री जैन समाज पर ही नहीं इतर समाज पर भी महा उपकार कर रहे हैं । ज्ञान किसी एक समाज का नहीं होता वह सभी समाज की अनमोल निधि है जिसे कठिन परिश्रम से तैयार कर जनता के सम्मुख रक्खा जा रहा है जिसका एक एक सेट हर शहर गांव और घर घर में होना आवश्यक है ।

साहित्यरत्न

मोहनमुनि सोहनमुनि जैन.

અમલ સંઘના પ્રધાન મંત્રી પદ્મજી કેશરી મહારાજ શ્રી પ્રેમચંદ્ર મહારાજ જેઓશ્રી રાજકોટમાં પધારેલા હતા ત્યારે તેઓના તરફથી શાઓને માટે મળેલા અભિપ્રાય.

✽

શાઓદાર સમિતિ તરફથી પૂજ્યપાદ શાસ્ત્ર વારિધિ ખંડિતરાજ સ્વામીશ્રી ધાસીલાલજી મહાસત્જીવાન શાઓદારનું જે કાર્ય થઈ રહ્યું છે તે કાર્ય જૈન સમાજ તેમાં ખાસ કરીને સ્થાનકવાસી જૈન સમાજને માટે મૂળભૂત મૌલિક સંસ્કૃતિની જાહેર મજબુત કરવાવાળું છે.

જોટલા ખાતર આ કાર્ય અતિ પ્રશસ્નીય છે માટે દરેક વ્યક્તિએ તેમાં સ્વયંશક્તિ સેવક હોવાની ખાસ આવશ્યકતા છે અને તેથી જો કોઈપણ કાર્ય જલ્દીથી જલ્દી સંપૂર્ણપણે પાર પાડી શકાય અને જનતા કુતજ્ઞાનનો લાભ મેળવી શકે.

✽

દરીયાપુરી સ પ્રધાનના પૂજ્ય આચાર્યશ્રી ઈશ્વરલાલજી મહારાજ સાહેબના
સૂત્રો સખ ઘે વિચારો
નમામિ વીર ગિરી સ્માર ધીર

પૂજ્ય પાદ શાસ્ત્ર મનરમી ધાસીલાલજી મહાસત્જી તથા પંડિતશ્રી કનેવાલાલજી મહારાજ આદિ ધાસી જની સેવામાં—

અમદાવાદ શાકપુર ઉપાધ્યક્ષશ્રી મુનિ દયાનંદજીના ૧૦૮ પ્રવિષ્ણત.

આપ સર્વે ધાસીઓ મુખ સમાધિમાં હશે નિરતર ધર્મધ્યાન ધર્મારાધનમાં લીન હશે.

સૂત્ર પ્રકાશન કાર્ય ત્વરીત થાય જોવી જાવના છે દરેક વ્યક્તિએ તમા આચાર્યજી એક એક ભાગ અહીં છે ટીકા પૂજા સુદર, સરળ અને પંડિતજનોને મુખિય થઈ પડે તેવી છે સાથે સાથે ટીકા ગીતાના મુળ અને અર્થ સાથે પ્રકાશન થાય તેા આવકમણ તેનો વિશેષ લાભ લઈ શકે અને પૂજ્ય આચાર્ય શુદેવને આપે મોતીઓ ઉતરાવે છે અને સાથે છે જોઈ.

આસો શુક ૧, મંગળવાર તા. ૨૫-૧૦-૫૫

પુન. પુન. શાતા ઈશ્વરો,
દયા મુનિના પ્રવિષ્ણત.

દરીયાપુરી સંપ્રદાયના પંડિત રત્ન લાઈચંદ્ર મહારાજનો અભિપ્રાય
શ્રી

રાણપુર તા ૧૬-૧૨-૧૯૫૫

પૂજ્યપાદ જ્ઞાનપ્રવર પડિતરત્ન પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ આદિ-
મુનિવરોની સેવામાં. આપ સર્વ સુખ સમાધીમાં હશે.

સૂત્ર પ્રકાશનનું કામ મુંદર થઈ રહ્યું છે તે જાણી અત્યંત આનંદ. આપના
પ્રકાશીત થયેલા કેટલાક સૂત્રો જોયાં. સુંદર અને સરલ સિદ્ધાંતના ન્યાયને પુષ્ટિ
કરતી ટીકા પડિતરત્નને સુપ્રિય થઈ પડે તેવી છે સૂત્ર પ્રકાશનનું કામ ત્વરિત
પૂર્ણ થાય અને લાવિ આત્માઓને આત્મકથ્યાણ કરવામાં સાધનભૂત થાય એજ
અર્થઘર્ષના.

લી પડિતરત્ન જાણપ્રદ્યારી
પૂ શ્રી લાઈચંદ્ર મહારાજની
આજ્ઞાનુસાર શાન્તિમુનીના
પાયવદન સ્વીકારશે

*

તા ૧૧-૫-૫૬

વીરમગામ

ગરુડાધિપતિ પૂજ્ય મહારાજ શ્રી જ્ઞાનચંદ્રજી મહારાજના સંપ્રદાયના
આત્માર્થી, ક્રિયાપાત્ર, પડિતરત્ન, મુનિશ્રી સમરથમલજી મહારાજનો અભિપ્રાય

ખીચનથી આવેલ તા ૧૧-૨-૫૬ના પત્રથી ઉદ્વિત

પૂજ્ય આચાર્ય ઘાસીલાલજી મહારાજના હસ્તક જે સૂત્રોનું લખાણ સુંદર
અને સરળ લખામા થાય છે તે સાહિત્ય, પડિત મુનિશ્રી સમરથમલજી મહારાજ,
સમય ઓછો મળવાને કારણે સંપૂર્ણ જોઈ શક્યા નથી છતાં જેટલું સાહિત્ય જોયું
છે, તે ખડું જ સારૂ અને મનન સાથે લખાયેલું છે તે લખાણ શાસ્ત્ર આજ્ઞાને
અનુરૂપ લાગે છે આ સાહિત્ય દરેક શ્રદ્ધાળુ જીવોને વાચવા યોગ્ય છે આમાં
સ્થાનકવાસી સમાજની શ્રદ્ધા, પ્રરુપણા અને ફરસણાની દૃઢતા શાસ્ત્રાનુકુળ છે
આચાર્ય શ્રી અપૂર્વ પરિશ્રમ લઈ સમાજ ઉપર મહાન ઉપકાર કરે છે

લી. કીશનલાલ પૃથ્વીરાજ માલુ
મુ ખીચન

*

હીંબડી સમઠામના સદાનદી મુનીશ્રી ઓઘલાલ મહારાજનો અધિગ્રામ

શ્રી વીતસમદેવે-જ્ઞાનપ્રચારને તીર્થંકર નામ જોત્ર પામવાનું નિમિત્ત કહેલું છે જ્ઞાન પ્રચાર કરનાર, કરવામાં સહાય કરનાર, અને તેને અનુમોદન આપનાર જ્ઞાનાવર્ણ્ય કર્મને કાય કરી-કેવળ જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરી પરમપદમાં અધિકારી બને છે શાસ્ત્ર-પરમ શાન્ત, અને અપ્રમાદિ પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલ મહારાજ પોતે અવિશ્વાન્તપણે જ્ઞાનની ઉપાધાના અને તેની પ્રભાવના અનેક વિકટ પ્રસંગોમાં પશુ કરી રહ્યા છે તે માટે તેઓશ્રી અનેકશઃ ધન્યવાદના અધિકારી છે વદનિય છે- તેમની જ્ઞાન પ્રભાવનાની ધગશ વધુ પ્રમાણિયોને અનુકરણીય છે જેમ પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલ મહારાજ પોતે જ્ઞાનપ્રચાર માટે અવિશ્વાન્ત પ્રયત્ન કરે છે તેમજ- શાસ્ત્રોદાર સમિતિના કર્મચાકરો પશુ જોમાં સહાય કરીને જે પવિત્ર સેવા કરી રહેલ છે તે પશુ ખરેખર ધન્યવાદના પૂર્ણ અધિકારી છે

જો સમિતિના કાર્યકરોને મારી જોકે મુળ્યા છે કે -

શાસ્ત્રોદારક મંજર પશ્ચિત અપ્રમાદિ સત ઘાસીલાલ મહારાજ જે શાસ્ત્રોદારનું કામ કરી રહેલ છે તેમાં સહાય કરવા માટે-પશ્ચિતો વિચરેના માટે જે ખર્ચો થઈ રહેલ છે તેને પહેાંચી વળવા માટે આરૂ સરખુ રૂ૬ ભેાંજો જોના માટે મારી જો મુળ્યા છે કે:-શાસ્ત્રોદાર સમિતિના મુખ્ય કાર્યચાકરો, જે બની શકે તો પ્રમુખ પોતે અને બીજા જે ત્રણ જણાનો શુભચાત, સોચદ્ર, અને કમ્પન્ના પ્રવાસ કરી મેમ્બર બનાવે અને આર્થિક સહાય મેળવે.

જો કે અત્યારની પરિસ્થિતિ વિયમ છે બ્યાપારીઓ, ધધાદારીઓને પોતાના બાવહાર આવવવા પશુ મુશ્કેલ બન્યા છે છતાં જો સભાવિત ચૂકરસો પ્રવાસે નીકળે તો જરૂર કાર્ય સફળ કરે જોવી મને શક્ય છે.

આર્થિક અનુકુળતા થવાથી શાસ્ત્રોદારનું કામ પશુ વધુ સરલતાથી થઈ શકે. પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલ મહારાજ ત્યાં મુખી આ તરફ વિચરે છે ત્યાં મુખીમાં જેમની જ્ઞાન શક્તિનો નેટલો લાલ લેવાય તેટલો લઈ લેવો. કદાચ સોચદ્રમાં વધુ વખત રહેવાથી તેમને હવે બહાર વિહરવાની ઈચ્છા થવી હોય તો શાન્તિભાઈ શેઠ જેનાએ વિનવતી કરી અમદાવાદ પધરાવવા અને ત્યાં-અનુકુળતા મુજબ-જે ત્રણ વર્ષની સ્થિત્તા કરાવીને તેમની ખસે શાસ્ત્રોદારનું કામ પૂર્ણ કરાવી લેવું ભેાંજો.

થોડા વખતમાં લાગભોધપુરમાં શાસ્ત્રોદાર કમીટી મળવાની છે તે વખતે ઉપરની મુળ્યા વિચારાય તો ઠીક.

ફરી શાસ્ત્રોદ્ધારક પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજને એમની આ સેવા અને પરમ કલ્યાણકારક પ્રવૃત્તિને માટે વારંવાર અભિનંદન છે શાસનનાયક દેવ તેમના શરિરાદીને સશક્ત અને દીર્ઘાયુ રાખી સમાજ ધર્મની વધુ ને વધુ સેવા કરી શકે. ૐ અસ્તુ

ચાતુર્માસ સ્થળ લીળડી	}	લિ
સા. ૨૦૧૦ શ્રાવણ વદ ૧૩ ગુરુ		સદાનંદી જૈનમુનિ છોટાલાલજી

✽

શ્રી વર્ધમાન સંપ્રદાયના પૂજ્ય શ્રી પુનમચંદ્રજી મહારાજનો અભિપ્રાય

શાસ્ત્ર વિશારદ પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજશ્રીએ જૈન આગમો ઉપર જે સંસ્કૃત ટીકા વગેરે રચેલ છે તે માટે તેઓશ્રી ધન્યવાદને પાત્ર છે. તેમણે આગમો ઉપરની સ્વતંત્ર ટીકા રચીને સ્થાનકવાસી જૈન સમાજનું ગૌરવ વધાર્યું છે આગમો ઉપરની તેમની સંસ્કૃત ટીકા ભાષા અને ભાવની દૃષ્ટિએ ઘણીજ સુદૃઢ છે સંસ્કૃત રચના માધુર્ય તેમજ અલંકાર વગેરે શુભોચી યુક્ત છે વિદ્વાનોએ તેમજ જૈન સમાજના આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો વગેરે એ શાસ્ત્રો ઉપર રચેલી આ સંસ્કૃત રચનાની કદર કરવી જોઈએ અને દરેક પ્રકારનો સહકાર આપવો જોઈએ

આવા મહાન કાર્યમાં પરિતરત પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ જે પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે તે અલૌકિક છે તેમનું આગમ ઉપરની સંસ્કૃત ટીકા વગેરે રચવાનું ભગીરથ કાર્ય શીઘ્ર સફળ થાય એજ શુભેચ્છા સાથે

અમદાવાદ

તા ૨૨-૪-૫૬ રવિવાર

મહાવીર જયંતિ

મુનિ પૂર્ણચંદ્રજી

✽

ખંભાત સંપ્રદાયના મહાસતી શારદાબાઈ સ્વામીનો અભિપ્રાય

લખતર તા ૨૫-૪-૫૬

શ્રીમાન શેઠ શાતીલાલભાઈ મંગળદાસભાઈ

પ્રમુખ સાહેબ અખિલ ભારત શ્રવે સ્થા જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ

મુ. અમદાવાદ

અમો અત્રે દેવગુરૂની કૃપાએ સુખરૂપ છીએ વિમા આપની સમિતિ દ્વારા પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ સાહેબ જે સુત્રોનું કાર્ય કરે છે તે પૈકીના સુત્રોમાથી ઉપાસક દશાગ સુત્ર, આચારગ સુત્ર, અનુત્તરોપપાતિક સુત્ર

દશવેદાદિક સુત્ર વિગેરે સુત્રો જોવાં તે સુત્રો સંસ્કૃત હિન્દી અને ગુજરાતી ભાષા-
ઓમાં જોવાને કારણે વિદ્વાન અને સામાન્ય જનોને ઘણું જ લાભદાયક છે તે
વાચન ઘણું જ સુદર અને મનોરંજન છે આ કાર્યમાં પૂજ્ય આચાર્યશ્રી જે અમત
પુરુષાર્થ કાર્ય કરે છે તે માટે વારંવાર મન્યવાદને પાત્ર છે આ સુત્રોથી સમાજને
ઘણું લાભનું કારણ છે

હવે હવે સમાજ ભુલીવાળા આત્માઓ સ્વપરના લેહથી નિષ્પ્રલસ ભાવન્યને
અવલોકન કરશે તે આ સાહિત્ય સ્થાનકવાસી સમાજ માટે અપૂર્વ અને મોરવ
દેવા જેવું છે માટે દરેક ભવ્ય આત્માઓને સુચન કરું છું કે આ સુત્રો પોતપોતાના
ઘરમાં વસાવાળી સુદર વાંચને સુક્રો નહિ. કારણ આવા શુદ્ધ પવિત્ર અને સ્વપરપરા
ને પુણીરૂપ સુત્રો મળવા બહુ મુશ્કેલ છે આ કાર્યને આપશ્રી ત્યા સમિતિના અન્ય
કાર્યકરો જે સમ લઈ રહ્યા છે તેમાં મહાન નિર્જરાનું કારણ જોવામાં આવે છે
તે બદલ મન્યવાદ. જોજ

લી. શારદાબાઈ સ્વામી

અમલ સંગ્રહ

બરવાળા સમદાયના વિદુષી મહાસર્વોત્તમ શાંધીબાઈ

સ્વામીનો અભિમાન

ધરુમ વા. ૨૭-૧-૫૬

શ્રીમાન શેઠ શાન્તીલાલ મગજાસભાઈ

પ્રમુખ અ. સ. સેવે. સ્થા. જૈનશાસ્ત્ર ઉદ્યોગ સમિતિ

પ્રા. રાજકોટ

અને બીજાકતા ગુ. ગુ. બજાર મહાસર્વોત્તમ વિદુષી શાંધીબાઈ સ્વામી
તથા હીરાબાઈ સ્વામી આદિકાવા બંને સુખશાતામાં બીજાને છે આપને સુચન છે
કે અમલ અવસ્થામાં સદી નિવૃત્તિ બાબને મેળવી ધર્મધ્યાન કરીએ છીએ આપના છે

વિશેષમાં અમને પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રી ઘસીલાલ મહારાજના
સ્થિતિ સુત્રો બહુ પોપટ મનનકાર તરફથી લેટ લઈને મળેલાં તે સુત્રો તમામ
અભિવૃદ્ધિ વાચ્ય મનન કર્યા અને વિચાર્યા છે તે સુત્રો સ્થાનકવાસી સમાજને
અને વિવિધ માર્ગની ખૂબજ ઉન્નત જાણનાર છે તેમાં આપશ્રી મહા એટલી
નમ્ર રૂપથી બરેલી છે તે આપના સમાજ માટે મોરવ વેવા જેવું છે હવે હવે

આત્માઓ જ્ઞાન ઝરણાઓથી આત્મરૂપ વાડીને વિકસીત કરશે. ધન્ય છે આપને અને સમિતિના કાર્યકરોને જે સમાજ ઉત્થાન માટે કોઈની પણ પરવા કર્યા વગર જ્ઞાનનું દાન ભવ્ય આત્માઓને આપવા નિમિત્તરૂપ થઈ રહ્યા છે. આવા સમર્થ વિદ્વાન પાસેથી સંપૂર્ણ કાર્ય પુરૂ કરાવશો તેવી આશા છે

એજ લિ ખરવાળા સંપ્રદાયના વિદુષી

મહાસતીજી મોંઘીબાઈ સ્વામી

ના ફરમાનથી લી ખોડીદાસ ગણેસભાઈ-ધંધુકા

સ્થાનકવાસી જૈન સઘના પ્રમુખ

✽

અદ્યતન પદ્ધતિને અપનાવનાર વડોદરા કોલેજના એક વિદ્વાન
પ્રોફેસરનો અભિપ્રાય.

સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયના મુનિશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ જૈનશાસ્ત્રોના સંસ્કૃત ટીકાખંડ, ગુજરાતીમા અને હિન્દીમા ભાષાતરો કરવાના ઘણા વિકટ કાર્યમાં વ્યાપ્ત થયેલા છે. શાસ્ત્રો પૈકી જે શાસ્ત્રો પ્રસિદ્ધ થયા છે તે હું જોઈ શક્યો છું, મુનિશ્રી પોતે સંસ્કૃત, અર્ધભાગધી હિંદી ભાષાઓના નિષ્ણાત છે, એ એમનો ટુકો પરિચય કરતા સહજ જણાઈ આવે છે. શાસ્ત્રોનું સંપાદન કરવામાં તેમને પોતાના, શિષ્ય-વર્ગનો અને વિશેષમા ત્રણ પડિતોનો સહકાર મળ્યો છે, તે જોઈ મને આનંદ થયો. સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયના અગ્રેસરોએ પંડિતોનો સહકાર મેળવી આપી મુનિશ્રીના કાર્યને સરળ અને શિષ્ટ બનાવ્યું છે. સ્થાનકવાસી સમાજમા વિદ્વતા ઘણી ઓછી છે, તે દિગંબર, મૂર્તિપૂજક શ્વેતાંબર વગેરે જૈનદર્શનના પ્રતિનિધિઓના ઘણા સમયથી પરિચયમા આવતા હું વિરોધના ભય વગર, કહી શકું પૂ. મહારાજનો આ પ્રયાસ સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયમા પ્રથમ છે એવી મારી માન્યતા છે. સંસ્કૃત સ્પષ્ટીકરણો સારા આપવામા આવ્યા છે. ભાષા શુદ્ધ છે એમ હું ચોક્કસ કહી શકું છું. ગુજરાતી ભાષાતરો પણ શુદ્ધ અને સરળ થયેલાં છે. મને વિશ્વાસ છે કે મહારાજ-શ્રીના આ સ્તુત્ય પ્રયાસને જૈનસમાજ ઉત્તેજન આપશે અને શાસ્ત્રોના ભાષાંતરોને વાચનાલયમા અને કુટુંબોમા વસાવી શકાય તે પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરશે.

પ્રતાપગંજ, વડોદરા

કામદાર કેશવલાલ હિમતરામ,

તા. ૨૭-૨-૧૯૫૬

એમ એ

સુભઈની બે કોલેજોના પ્રોફેસરોનો અભિપ્રાય.

સુભઈ તા. ૩૧-૩-૫૬

શ્રીમાન ચેક શાંતીલાલ મજાણસ

પ્રમુખ શ્રી અખિલ ભારત ગે. સ્થા જેન શાસ્ત્રોદ્યોગ સમિતિ,

રાજકોટ.

પૂજ્યઆચાર્ય શ્રી ધાર્મીલાલજી મહારાજને તૈયાર કરેલા આભારાંશ, દશવેદીક આવસ્થક, ઉપસક્તદ્વાંત વગેરે સૂત્રો અંગે જોયા. આ સૂત્રો ઉપર સંસ્કૃતમાં ટીકા આપવામાં આવી છે અને સાથે સાથે હિંદી અને ગુજરાતી ભાષાંતરો પણ આપવામાં આવ્યાં છે સંસ્કૃત ટીકા અને ગુજરાતી તથા હિંદી ભાષાંતરો જોતા આચાર્યશ્રીના આ ત્રણે ભાષા પરના એકસરખા અધ્યાપારણ પ્રભુવની સચેટ અને સુરેખ છાપ પડે છે આ સૂત્ર અંશોમા પાને પાને પ્રગટ થતી આચાર્યશ્રીની અપ્રતિમ વિદ્વતા સુખ કરી કે તેવી છે. ગુજરાતી તથા હિંદીમાં થયેલા ભાષાંતરમાં ભાષાની શુદ્ધિ અને સરળતા નોખવાત છે. એથી વિદ્વદ્ભવન અને સાધારણ માણસ ઉભયને સતોષ આપે એવી એમની લેખિનીની પ્રતીતિ અમ્મ છે. ૩૨ સૂત્રોમાંથી હજુ ૧૩ સૂત્રો પ્રગટ થયાં છે બીજા ૧૯ સૂત્રો લખાઈને તૈયાર થઈ ગયાં છે. આ બધાં જ સૂત્રો અપારે જોમને હાથે તૈયાર થઈને પ્રગટ થશે ત્યારે જેન સૂત્ર-સાહિત્યમા અમૂલ્ય સ પત્તિકૃપ ગણાયે એમાં સશય નથી. આચાર્યશ્રી આ મહાન કાર્યને જેન સમાજનો-વિશેષત સ્થાનકવાસી સમાજનો સ પૂર્વ સહકાર સાંપડી રહેશે એવી અમે આશા રાખીએ છીએ.

પ્રો. રમણુલાલ ત્રીમનલાલ શાહ

સેટ ઍવિયર્સ કોલેજ, સુભઈ

પ્રો. તારા રમણુલાલ શાહ.

ચેણીયા કોલેજ, સુભઈ.

૭

રાજકોટની ખર્મેન્-પ્રસિદ્ધ કોલેજના પ્રોફેસર સાહેબનો.

અભિપ્રાય.

જયમહાલ

જાનનાથ પોસ્ટ

રાજકોટ, તા. ૧૮-૪-૫૬

પૂજ્યઆચાર્ય ૫ સુનિ શ્રી ધાર્મીલાલજી મહારાજ આજે જેન સમાજ માટે એક એવા કાર્યમા વ્યાપ્ત થયેલા છે કે જે સમાજ માટે બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે. સુનિશ્રીએ તૈયાર કરેલાં આચારામ, દશવેદીક, શ્રી વિષ્ણુશ્રુત વિ. મે જોયા

આ સૂત્રો જોતાં પહેલીજ નજરે મહારાજશ્રીનો સંસ્કૃત, અર્ધભાગધી, હિન્દી તથા ગુજરાતી ભાષાઓ ઉપરનો અસાધારણ કાબુ જણાઈ આવે છે એક પણ ભાષા મહારાજશ્રીથી અબળાણી નથી આપણે બાણીએ છીએ કે એ સૂત્રો ઉચ્ચ અને પ્રથમ કોટિના છે તેની વસ્તુ ગંભીર, વ્યાપક અને જીવનને તલસ્પર્શી છે આટલા મહત્ત્વ અને સર્વશ્રાદ્ધ સૂત્રોનું ભાષાંતર પૂ. ઘાસીલાલજી મહારાજ જેવા ઉચ્ચ કોટિના મુનિરાજને હાથે થાય છે તે આપણા અહોભાગ્ય છે ચંત્રવાદ અને ભૌતિકવાદના આ જમાનામાં જ્યારે ધર્મભાવના ઓસરતી જાય છે એવે વખતે આવા તત્ત્વજ્ઞાન આધ્યાત્મિકતાથી ભરેલાં સૂત્રોનું સરળ ભાષામાં ભાષાંતર દરેક જીજ્ઞાસુ, મુમુક્ષુ અને સાધકને માર્ગદર્શક થઈ પડે તેમ છે. જૈન અને જૈનેતર, વિદ્વાન અને સાધારણ માણસ, સાધુ અને શ્રાવક દરેકને સમજણ પડે તેવી સ્પષ્ટ, સરળ અને શુદ્ધ ભાષામાં સૂત્રો લખવામાં આવ્યા છે મહારાજશ્રીને જ્યારે જોઈએ ત્યારે તેમના આ કાર્યમાં સહકારીઓ જોઈએ છીએ એ ઉપરથી મુનિશ્રીના પરિશ્રમ અને ધગશની કલ્પના કરી શકાય તેમ છે. તેમનું જીવન સૂત્રોમાં વણાઈ ગયું છે.

મુનિશ્રીના આ અસાધારણ કાર્યમાં પોતાના શિષ્યોનો તથા પંડિતોનો સહકાર મળ્યો છે. મને આશા છે કે જો દરેક મુમુક્ષુ આ પુસ્તકોને પોતાના ઘરમાં વસાવશે અને પોતાના જીવનને સાચા મુખને માર્ગે વાળશે તો મહારાજશ્રીએ ઉઠાવેલો શ્રમ સંપૂર્ણપણે સફળ થશે

પ્રો. રસિકલાલ કેસ્તુરચંદ ગાંધી

એમ એ એલ. એલ. બી.

ધર્મેન્દ્રસિંહજી કોલેજ

રાજકોટ (સૌરાષ્ટ્ર)

✽

મુંબઈ અને ઘાટકોપરમાં મળેલી સભાએ બિનાસર કોન્ફરન્સ તથા

સાધુ સંમેલનમાં મોકલાવેલ ઠરાવ.

હાલ જે વખતે શ્રી શ્રવેતાબર સ્થાનકવાસી જૈન સંઘ માટે આગમ-સંશોધન અને સ્વતંત્ર ટીકાવાળા શાસ્ત્રોદ્ધારની અતિ આવશ્યકતા છે અને જે મહાનુભાવોએ આ વાત દીર્ઘ દ્રષ્ટિથી પહેલી પોતાના મગજમાં લઈ તે પાર પાડવા મહેનત લઈ રહ્યા છે તેવા મુનિ મહારાજ પંડિતરત્ન શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કે જેઓને સાદ્દી અધિવેશનમાં સર્વાનુમતે સાહિત્ય મંત્રી નીચ્યા છે તેઓશ્રીની દેખરેખ નીચે આ શ્રવે સ્થા જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ જે એક મોટી વગવાળી કમિટી છે તેની મારફતે કામ થઈ રહ્યું છે જેને પ્રધાનાચાર્યશ્રી તથા પ્રચાર મંત્રીશ્રી

તથા અનેક અનુભવી મહાત્મ્યોએ પોતાની પસંદગીની મહોર છાપ આપી છે અને છેલ્લામાં છેલ્લા વચોવચા મુનિવર્સિટીના પ્રોફેસર કેશવલાલ કામદાર એમ. એ. એ. પોતાનું સવિસ્તાર પ્રમાણપત્ર આપ્યું છે તે શાસ્ત્રોદાર સમિતીના કામને આ પ્રેરણા તથા કૌન્ફરન્સ હાઈકે અભિનંદન આપે છે. અને તેમના કામને બધા બધા અને જે જે જરૂર પડે-પડિતની અને નાણાની-પોતાની પાસેના ફઠમાંથી અને બહાર જનતા પાસેથી મદદ મળે તેવી કપ્પાલ ધરાવે છે.

આ શાસ્ત્રો અને ટીકાઓને બધારે આટલી ભંખી પ્રશંસાપૂર્વક પસંદગી મળી છે ત્યારે તે કામને મદદ કરવાની આ કૌન્ફરન્સ પોતાની ફરજ માને છે અને જે કંઈ તુટી હોય તે પ. ર. શ્રી ઘાસીલાલજી મહાશયની આનિધ્યમાં જે ભલામીને સુધારવા પ્રયત્ન કરવો આ કામને ટકાવે યદ્યપવા જેનું કૌંઠપણ કામ સત્તા ઉપરના અધીકારીઓના વાણી કે વર્તનથી ન થાય તે બેવા પ્રમુખ સાહેબને સલામજી કરે છે.

(સ્થા. જૈન પત્ર તા. ૪-૫-૫૬)

સ્વતંત્ર વિચારક અને નિકર લેખક 'જૈન સિદ્ધાંત'ના તમીમી
શ્રેષ્ઠ નગીનદાસ ગીરધરલાલનો અભિપ્રાય

શ્રી સ્થાનકવાસી શાસ્ત્રોદાર સમિતિ સ્થાપીને પૂ. શ્રી ઘાસીલાલજી મહાશયને સૌરાષ્ટ્રના બેલાવી તેમની પાસે જતીસે સૂચે તૈયાર કરવાની ક્ષિત્યાલ બાલવી હતી ત્યારે તે ક્ષિત્યાલ કરનાર ચાચજી શ્રેષ્ઠ શ્રી હમીદરદાસજી સાથે મારે પત્રવ્યવહાર આરંભેલા ત્યારે શ્રેષ્ઠ શ્રી હમીદરદાસજીએ તેમનાં એક પત્રમાં મને લખેલું કે—

“આપણા સૂચના મૂળ પાઠ તપાસી શુદ્ધ કરી સંસ્કૃત સાથે તૈયાર કરી ચક્રે તેના સ્થાનકવાસી સમ્રાટમાં મુનિશ્રી ઘાસીલાલજી મ. સિવાય મને કોઈ વિશેષ વિદ્વાન મુનિ બેવામાં આવતા નથી. લાખી તપાસને અતે મેં મુનિ શ્રી ઘાસીલાલજીને પસંદ કરેલા છે.”

શ્રેષ્ઠ શ્રી હમીદરદાસજી પોતે વિદ્વાન હતા. ચાચજી હતા તેમ વિચારક પણ હતા. આવકો તેમજ મુનિઓ પણ તેમની પાસેથી શીક્ષા વાંચતા હતા, તેમ જ્ઞાન ચર્ચા પણ કરતા. એવા વિદ્વાન શ્રેષ્ઠીની પસંદગી મધ્યમ જ હોય એમાં

નવાઈ નથી અને પૂ. શ્રી. ધાસીલાલજીના બનાવેલાં સૂત્રો જોતાં સૌ કોઈને ખાત્રી થાય તેમ છે કે દામોદરદાસભાઈએ તેમજ સ્થાનકવાસી સમાજે જેવી આશા શ્રી ધાસીલાલજી મ. પાસેથી રાખેલી તે બરાબર ફળીભૂત થયેલ છે.

શ્રી વર્ધમાન શ્રમણસઘના આચાર્ય શ્રી આત્મારામજી મહારાજે શ્રી ધાસીલાલજી મહારાજના સૂત્રો માટે ખાસ પ્રશંસા કરી અનુમતિ આપેલ છે તે ઉપરથી જ શ્રી ધાસીલાલજી મ. ના સૂત્રોની ઉપયોગિતાની ખાત્રી થશે.

આ સૂત્રો વિદ્યાર્થીને, અભ્યાસીને તેમજ સામાન્ય વાચકને સર્વને એક સરખી રીતે ઉપયોગી થઈ પડે છે વિદ્યાર્થીને તેમજ અભ્યાસીને મૂળ તથા સંસ્કૃત ટીકા વિશેષ કરીને ઉપયોગી થાય તેમ છે ત્યારે સામાન્ય હિંદી વાંચકને હિંદી અનુવાદ અને ગુજરાતી વાચકને ગુજરાતી અનુવાદથી આપું સૂત્ર સરળતાથી સમજાય જાય છે.

કેટલાકોને એવો ભ્રમ છે કે સૂત્રો વાચવાનું આપણું કામ નહિ, સૂત્રો આપણને સમજાય નહિ આ ભ્રમ તદ્દન ખોટો છે બીજા કોઈપણ શાસ્ત્રીય પુસ્તક કરતાં સૂત્રો સામાન્ય વાચકને પણ ઘણી સરળતાથી સમજાઈ જાય છે. સામાન્ય માણસ પણ સમજી શકે તેટલા માટે જ બ. મહાવીરે તે વખતથી લોક ભાષામાં (અર્ધ માગધી ભાષામાં) સૂત્રો બનાવેલા છે એટલે સૂત્રો વાચવાં તેમજ સમજવામાં ઘણાં સરળ છે.

માટે કોઈ પણ વાચકને એનો ભ્રમ હોય તો તે કાઢી નાંખવો. અને ધર્મનું તેમજ ધર્મના સિદ્ધાંતોનું સાચું જ્ઞાન મેળવવા માટે સૂત્રો વાચવાને ચૂકવું નહિ એટલું જ નહિ પણ જરૂરથી પહેલાં સૂત્રોજ વાંચવા.

સ્થાનકવાસીઓમાં આ શ્રી સ્થા. જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિએ જે કામ કર્યું છે અને કરી રહી છે તેવું કોઈ પણ સંસ્થાએ આજ સુધી કર્યું નથી સ્થા. જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિના છેલ્લા રિપોર્ટ પ્રમાણે બીજા છ સૂત્રો લખાયેલ પડયાં છે, બે સૂત્રો-અનુયોગદ્ધાર અને કાણુગ સૂત્રો-લખાય છે તે પણ થોડા વખતમાં તૈયાર થઈ જશે તે પછી બાકીના સૂત્રો હાથ ધરવામાં આવશે.

તૈયાર સૂત્રો જલ્દી છપાઈ જાય એમ ઇચ્છીએ છીએ અને સ્થા. બધુઓ સમિતિને ઉત્તેજન અને સહાયતા આપીને તેમના સૂત્રો ઘરમાં વસાવે એમ ઇચ્છીએ છીએ.

‘જૈન સિદ્ધાન્ત’ પત્ર - મે ૧૯૫૫.

શ્રુત મઠિત

(૫ આવામાં શ્રી ઈશ્વરલાલજી મ. સા. ની આજ્ઞા અનુસાર લખનાર)

૬ સ ના જેન મુનિ શ્રી દમાનદજી મહારાજ

તા ૨૩-૬-૫૬ શાહપુર, અમદાવાદ.

આજે લગભગ ૨૦ વર્ષથી મદ્દેય પરમપૂજ્ય, જ્ઞાન દિવાકર પ મુનિશ્રી ઘાસીલાલજી મ. ધરમ તીર્થેશ્વર ભગવાન મહાવીરના અનુત્તર, અનુપમ ન્યાય મુખ્ય, પૂર્વાપર અવિરોધ, સ્વપર કથ્યાણકારક, સરમ શીતળ વાણીના ઘોતક ભેવા ઠી જિનાગમ પર પ્રકાશ પડે છે તેઓશ્રી પ્રાચીન, પૌર્વાત્મ સંસ્કૃતાર્ક અને ભાવાના પ્રગર પંક્તિ છે અને જિન વાણીનો પ્રકાશ સંસ્કૃત, ગુજરાતી અને હિંદીમાં મૂળ શબ્દાર્થ ટીકા, વિસ્તૃત વિવરણ સાથે પ્રકાશમાં આવે છે એ જૈન સમાજ માટે અતિ ઓરવ અને આનંદનો વિષય છે

૭૦ મહાવીર અત્યારે આપણી પાસે વિદ્યમાન નથી. પરંતુ તેમની વાણી રૂપે અક્ષરદોહ ગણુધર મહારાજોએ શ્રુત પરપણાએ સાચવી રાખ્યો. શ્રુત પરપણાથી સચવાતું જ્ઞાન અત્યારે વિસ્તૃત અવાનો સમય ઉપસ્થિત થવા લાગ્યો ત્યારે શ્રી દેવદિગ્ગજિ કુમારમહે વલ્લીપુર-વળામાં તે આગમોને પુસ્તકો રૂપે આકૃષ્ટ કર્યો. આજે આ સિદ્ધાંતો આપણી પાસે છે તે અર્થ માગણી પછી આવામાં છે અત્યારે આ ભાષા ભગવાનની, દેવોની તથા જનમણીની ધર્મ ભાષા છે તેને આપણા મનથી અને મનથીજો તથા ગુણુધર આવક આવિકાઓ મુજબાક કરે છે, પરંતુ તેનો અર્થ અને ભાવ ઘણા મેઘાઓ સમજે છે

જિનાગમ એ આપણાં મદ્દેય પવિત્ર ધર્મસૂત્રો છે. એ આપણી આપો છે તેનો અભ્યાસ કરવો એ આપણી સોની-જૈન માત્રની ફરજ છે તેને સત્ય સ્વરૂપે સમજાવવા માટે આપણા સદ્ભાગ્યે જ્ઞાન દિવાકર શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજો સત્સંકલ્પ કર્યો છે અને તે લિખિત સૂત્રોને પ્રગટાવી શાસ્ત્રોદાર સમીતી દ્વારા જ્ઞાન પરબ વહેતી કરી છે. આવા અનુપમ કામમાં સકળ જૈનોનો સહકાર અવશ્ય હોવો જોઈએ અને તેનો વધારેમા વધારે પ્રચાર થાય તે માટે પ્રયત્નો કરવા જોઈએ.

૭૦ મહાવીરને ગણુધર મોતમ પૂછે છે કે હે ભગવાન્ય સૂત્રની આરાધના કરવાથી શુ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે? ભગવાન તેનો પ્રતિ ઉત્તર આપે છે કે જુલની આરાધનાથી જીવોના અજ્ઞાનનો નાશ થાય છે અને તેઓ સંસારના કલેશોથી નિવૃત્તિ મેળવે છે અને સંસાર કલેશોથી નિવૃત્તિ અને અજ્ઞાનનો નાશ થતાં મોક્ષ ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે.

આવા જ્ઞાન ધર્મમાં મૂર્તિપૂજક જોનો, દિગ્ગજો અને અન્ય ધર્મોનો હલચલ અને લાજો રૂપીયા ખર્ચ છે હિંદુ ધર્મમાં પવિત્ર મનાતા ભથ ગીવાના સેક્ટો નહિ પણ હલચલ ટીકા ભથે દુનિયાની લગભગ સર્વ ભથાઓમાં પ્રગટ થયા છે. ઈસાઇ ધર્મના પ્રચારકો તેમના પવિત્ર ધર્મભથ જાળવવાના પ્રયાસથી તેનું જસ્તની સર્વ ભથાઓમાં આપાતર કરી, તેને પત્તર કરતાં પણ ઘણી જોણી દિમિતે વેચી ધર્મ

સૂત્રોનો પ્રચાર કરે છે. મુસ્લીમ લોકો પણ તેમના પવિત્ર મનાતા ગ્રન્થ કુરાનનું પણ અનેક ભાષાઓમાં ભાષાંતર કરી સમાજમાં પ્રચાર કરે છે આપણે પૈસા પરનો મોહ ઉતારી ભગવાનના સિદ્ધાંતોનો પ્રચાર કરવા માટે તન, મન, ધન સમર્પણ કરવાં જોઈએ અને સૂત્ર પ્રકાશનના કાર્યને વધુ ને વધુ વેગ મળે તે માટે સક્રિય પ્રયત્નો કરવા જોઈએ આવા પવિત્ર કાર્યમાં સાંપ્રદાયિક મતભેદો સોએ ભૂલી જવા જોઈએ અને શુદ્ધ આશયથી થતા શુદ્ધ કાર્યને અપનાવી લેવું જોઈએ. સમિતિના નિયમાનુસાર રૂ. ૨૫૫૭ બરી સમીતીના સભ્ય બનવું જોઈએ. ધાર્મિક અનેક ખાતાંઓના મુકાબલે સૂત્ર પ્રકાશનનું-જ્ઞાન પ્રચારનું આ ખાતું સર્વશ્રેષ્ઠ ગણાવું જોઈએ

આ કાર્યને વેગ આપવાની સાથે સાથે એ આગમો-ભગવાનની એ મહાવાણીનું પાન કરવા પણ આપણે હરહંમેશ તત્પર રહેવું જોઈએ જેથી પરમ શાન્તિ અને જીવન સિદ્ધિ મેળવી શકાય (સ્થા જૈન તા ૫-૭-૫૬)

શ્રી અ. ભા. શ્રવે સ્થા જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિના પ્રમુખશ્રી વગેરે

રાણપુર

પરમ પવિત્ર સૌરાષ્ટ્રની પુણ્ય ભૂમિ પર ન્યાયથી શાન્ત-શાસ્ત્રવિશારદ અપ્રમાદિ પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજનાં પુનિત પગલાં થયા છે ત્યારથી ઘણા લાખા કાળથી લાગુ પડેલ જ્ઞાનાવરણિય કર્મનાં પડળ ઉતારવાનો શુભ પ્રયાસ થઈ રહ્યો છે અને જે પ્રવચનની પ્રભાવના તેઓશ્રી કરી રહ્યા છે તે અનંત ઉપકારક કાર્યમાં તમે જે અપૂર્વ સહાય આપી રહ્યા છો તે માટે તમો સર્વને ધન્ય છે અને એ શુભ પ્રવૃત્તિના શુભ પરિણામોનો જનતા લાભ લ્યે છે. મને તો સમજાય છે કે સાધુજી છઠે ગુણુસ્થાનકે હોય છે પણ પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ તો બહુધા સાતમે અપ્રમત ગુણુસ્થાનકે જ રહે છે એવા અપ્રમત માત્ર પાચ-સાત સાધુઓ જે સ્થાનકવાસી જૈન સમાજમાં હોય તો સમાજનું શ્રેય થતા જરાએ વાર ન લાગે. સમાજ-કાશમાં સ્થા જૈન સંપ્રદાયનો દિવ્ય પ્રભાકર જળહણી નીકળે પ ..ણુ વેા દિન.....

શ્રી શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિને મ્હારી એક નમ્ર સુચના છે કે-પૂજ્યશ્રીની વૃદ્ધાવસ્થા છે, અને કાર્યપ્રણાલિકા યુવાનોને શરમાવે તેવી છે તેમને ગામોગામ વિહાર કરવા અને શાસ્ત્રોદ્ધારનું કાર્ય કરવું તેમાં ઘણી શારીરિક-માનસિક અને વ્યવહારિક મુશ્કેલી વેઠવી પડે છે તો કોઈ યોગ્ય સ્થળ કે જ્યાંના શ્રાવકો ભક્તિવાળા હોય, વાકાના રાગના વિષથી અલીપ્ત હોય એવા કોઈ સ્થળે શાસ્ત્રોદ્ધારનું કાર્ય પુણું થાય ત્યાં સુધી સ્થીરતા કરી શકે એના માટે પ્રબંધ કરવો જોઈએ ખીજા કોઈ એવા સ્થળની અનુકૂળતા ન મળે તો છેવટ અમદાવાદમાં યોગ્ય સ્થળે રહેવાની સગવડતા કરી અપાય તો વધુ સારું મ્હારી આ સુચના પર ધ્યાન આપવા ફરી યાદ આપું છું ફરીવાર પૂજ્ય આચાર્યશ્રીને અને તેમના સત્કાર્યના સહાયકોને મારા અભિનંદન પાઠવું છું તે સ્વીકારશોજી

લિ. સદાનંદી જૈનમુનિ છાયાલાલજી.

શ્રુત ભક્તિ

(પૂ. આચાર્ય શ્રી ઇન્દ્રલાલજી મ. ધા. ની આગ્રા અનુસાર લખનાર)
 દ. સ. ના જેન સુનિ શ્રી હયાનહણ મહારાજ

તા ૨૩-૬-૫૬ શાહપુર, અમદાવાદ.

આને લગભગ ૨૦ વર્ષથી મદેશ પરમપૂજ્ય, જ્ઞાન દિવાકર પ મુનિશ્રી ધાસીલાલજી મ. અરમ તીર્થેશ્વર ભગવાન મહાવીરના અનુચર, અનુપમ ન્યાય મુક્ત, પૂર્વાપર અવિરોધ, સ્વપર કલ્યાણકારક, અરમ શીતળ વાણીના સ્તોત્ર જેવા શ્રી જિનામમ પર પ્રકાશ પડે છે તેઓશ્રી પ્રાચીન, પૌર્ણત્ય સંસ્કૃતિ અને ભાષાના પ્રખર પંથિત છે અને જિન વાણીનો પ્રકાશ સંસ્કૃત, સુવચાવી અને હિંદીમાં મૂળ શબ્દો દ્વારા, વિસ્તૃત વિવરણ સાથે પ્રકાશમાં લાવે છે જે જૈન સમાજ માટે અતિ ઔરવ અને જ્ઞાનકોના વિષય છે.

જાન મહાવીર અત્યારે આપણી પાસે વિદ્યમાન નથી. પરંતુ તેમની વાણી રૂપે અક્ષરરેક અણુધર મહારાજોએ શ્રુત પરપરાએ સાચવી રાખ્યો. શ્રુત પરપરાથી સત્યવાદ જ્ઞાન અત્યારે વિસ્તૃત થવાનો સમય ઉપસ્થિત થવા લાગ્યો ત્યારે શ્રી દેવદેવશ્રી કમ્પ્રમમશે વડલીપુર-વળામા તે આમમોને પુસ્તકો રૂપે આપણે કર્યો. આજે આ સિદ્ધાંતો આપણી પાસે છે તે બધાં માગથી પાલી ભાષામાં છે. અત્યારે આ ભાષા ભગવાનની, દેવોની તથા જનજલની ધર્મ ભાષા છે તેને આપણા મમશે અને મમણીઓ તથા મુમુક્ષુ આવક આવિકાઓ મુખપાક કરે છે; પરંતુ તેના બધાં અને ભાવ ધણ મોટાઓ સમજે છે.

જિનામમ જે આપણાં મદેશ પવિત્ર ધર્મસૂત્ર છે. જે આપણી જાણે છે તેના અભ્યાસ કરવો જે આપણી સોની-જૈન માત્રની ફરજ છે તેને સત્ય સ્વરૂપે સમજવવા માટે આપણાં સજ્જાએ જ્ઞાન દિવાકર શ્રી ધાસીલાલજી મહારાજે સત્ય કર્યો છે અને તે લિખિત સૂત્રોને પ્રમદાવી શાઓદાર સમીતી દ્વારા જ્ઞાન પરબ વહેવી કરી છે. આવા અનુપમ કાવ્યમાં સકળ જૈનોનો સહકાર જવરસ હોવો ઘટે અને તેના વધારેમાં વધારે પ્રચાર થાય તે માટે પ્રયત્નો કરવા ઘટે.

જાન મહાવીરને ગણધર જોતમ પૂછે છે કે કે ભગવાનનું સૂત્રની આરાધના કરવાથી શું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે? ભગવાન તેનો પ્રતિ ઉત્તર આપે છે કે જુતની આરાધનાથી જીવોના અજ્ઞાનનો નાશ થાય છે અને તેઓ સસારના કલેશોથી નિવૃત્તિ મેળવે છે અને સસાર કલેશોથી નિવૃત્તિ અને અજ્ઞાનનો નાશ થતાં મોક્ષ ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે.

આવા જ્ઞાન કાર્યમાં મૂર્તિપૂજક જૈનો, દિગ્ગજ અને અન્ય ધર્મીઓ હજારો અને લાખો રૂપિયા ખર્ચે છે હિંદુ ધર્મમાં પવિત્ર મનાતા જય ગીતાના સેકંડ નંદિ પદ્ય હજારો દીકા પ્રમો દુનિયાની લગભગ સર્વ ભાષાઓમાં પ્રચલિત થયા છે ઇસાઇ ધર્મના પ્રચારકો તેમના પવિત્ર ધર્મ અન્ય બાઈબલના પ્રચારકો તેનું જગતની સર્વ ભાષાઓમાં આપતર કરી, તેને પકતર કરતાં પદ્ય બધી જોતી કિમતે વેચી ધર્મ

શ્રી ઉપાશક દશાંગ સૂત્રને માટે અભિપ્રાય.

મૂળ સૂત્ર તથા પૂ મુનિશ્રી ઘાસીલાલજીએ બનાવેલ સંસ્કૃત છાયા તથા ટીકા અને હિંદી તથા ગુજરાતી-અનુવાદ સહિત.

પ્રકાશક- અ લા જ્વે. સ્થાનકવાસી જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ, ગરેડીઆ કુવા રોડ, ગ્રીન લોન્ પાસે, રાજકોટ (સૌરાષ્ટ્ર) પૃષ્ઠ ૬૧૬ બીજી આવૃત્તિ બેવડું (મોટું) કદ પાકુ પુઠું જેકેટ સાથે સને ૧૯૫૬ કિમત રૂ. ૮-૮-૦

આપણા મૂળ બાર અંગ સૂત્રોમાનું ઉપાશકદશાંગ એ સાતમું અંગ સૂત્ર છે, એમાં ભગવાન મહાવીરના દશ ઉપાસકો શ્રાવકોના જીવનચરિત્રો આપેલાં છે તેમા પહેલું ચરિત્ર આનંદ શ્રાવકનું આવે છે

આનંદ શ્રાવકે જૈન ધર્મ અંગીકાર કર્યો અને બારવ્રત ભગવાન મહાવીર પાસે અંગીકાર કરી પ્રતિજ્ઞા (પ્રત્યાખ્યાન) લીધાં તેનું સવિસ્તર વર્ણન આવે છે તેની અતર્ગત અનેક વિષયો જેવા કે, અભિગમ, લોકાલોકસ્વરૂપ, નવતત્ત્વ, નરક દેવલોક વગેરેનું વર્ણન પણ આવે છે

આનંદ શ્રાવકે બાર વ્રત લીધા તે બારે વ્રતની વિગત અતિચારની વિગત વગેરે બધું આપેલું છે તે જ પ્રમાણે બીજા નવ શ્રાવકોની પણ વિગત આપેલ છે

આનંદ શ્રાવકની પ્રતિજ્ઞામા અરિહંત ચેઙ્ગાર્હ શબ્દ આવે છે મૂર્તિપૂજકો મૂર્તિપૂજા સિદ્ધ કરવા માટે તેનો અર્થ અરિહંતનું ચૈત્ય (પ્રતિમા) એવો કરે છે. પણ તે અર્થ તદ્દન ખોટો છે અને તે જગ્યાએ આગળ પાછળના સબધ પ્રમાણે તેનો એ ખોટો અર્થ બંધ બેસતો જ નથી તે મુનિશ્રી ઘાસીલાલજીએ તેમની ટીકામા અનેક રીતે પ્રમાણે આપી સાબિત કરેલ છે અને અરિહંત ચેઙ્ગાર્હ નો અર્થ સાધુ થાય છે તે બતાવી આપેલ છે

આ પ્રમાણે આ સૂત્રમાથી શ્રાવકના શુદ્ધ ધર્મની માહિતી મળે છે તે ઉપરાત તે શ્રાવકોની ઋદ્ધિ, રહેઠાણ, નગરી વગેરેના વર્ણનો ઉપરથી તે વખતની સામાજિક સ્થિતિ, રીતરિવાજ રાજવ્યવસ્થા વગેરે જાણતોની માહિતી મળે છે

એટલે આ સૂત્ર દરેક શ્રાવકે અવશ્ય વાચવું જોઈએ એટલું જ નહિ પણ વારંવાર અધ્યયન કરવા માટે ઘરમા વસાવવું જોઈએ

પુસ્તકની શરૂઆતમા વર્ધમાન શ્રમણ સઘના આચાર્યશ્રી આત્મારામજી મહારાજનું સમતિ પત્ર તથા બીજા સાધુઓ તેમજ શ્રાવકોના સમતિ પત્રો આપેલા છે, તે સૂત્રની પ્રમાણભૂતતાની ખાત્રી આપે છે

“ જૈન સિદ્ધાંતના ” તત્ત્વીયીનો અભિપ્રાય.

સ્થાનકવાસીઓમાં પ્રભાવભૂત સૂત્રો બહાર પાડનારી આ એકની એક સભ્ય છે અને એના આ છેલ્લા રિપોર્ટ ઉપરથી જણાય છે કે તેણે ઘણી સારી પ્રગતિ કરી છે તે બોધ આનંદ થાય છે.

મૂળ પાઠ, ટીકા, હિંદી તથા ગુજરાતી અનુવાદ સહિત સૂત્રો બહાર પાડવાં એ કામ સહેલું કામ નથી. જે એક મહાભારત કામ છે અને તે કામ આ શાસ્ત્રોદાર સમિતિ ઘણી સફળતાથી પાર પાડી ચી છે તે સ્થાનકવાસી સમાજ માટે બહુ ઔરબનો વિષય છે અને સમિતિ ધન્યવાદને પાત્ર છે.

સમિતિ તરફથી નવસૂત્રો બહાર પડી શક્યા છે હાલમાં ત્રણ સૂત્રો છપાય છે નવ સૂત્રો લખાઈ ગયાં છે અને જ જુદીપિ પ્રકાશિત તથા નહીંસૂત્ર લેવાર થઈ ચકાં છે.

હાલમાં મંત્રી શ્રી સાકરચંદ બાઈચંદ સમિતિના કામમાં જ તેમનો આગ્રહ વળત ગયો છે અને સમિતિના કામકાજને બહુ વેગ આપી રહ્યા છે. તેમની ખત માટે ધન્યવાદ.

અને આ મહાભારત કામના મુખ્ય કાર્યકર્તાં તો છે વયોવૃદ્ધ પઠિત મુનિશ્રી શાસ્ત્રીલાલજી મહારાજ મૂળ પાઠનું સંશોધન તથા સંસ્કૃત ટીકા લેખોથી જ તૈયાર કરે છે. મુનિશ્રીનો આ ઉપકાર આખાય સ્થા. જૈન સમાજ ઉપર બહુ મહાન છે જે ઉપકારનો બહુ તો વાળી શકાય તેમજ નથી.

પરંતુ આ સમિતિના મેમ્બર જની, તેના બહાર પડેલાં સૂત્રો વચમાં વસાવી તેનું અભ્યસન કરવામાં આવે તો જ મહારાજશ્રીનું મૈત્રુ તથા આ કાર્ય અસુધ.

ભગવાને કહ્યું છે કે પઠમે જાણ તમો વ્યા પહેલુ જ્ઞાન પછી દયા, દયા ધર્મને યથાર્થ સમજવો હાય તો ભગવાનની વાણીરૂપ આપણા સૂત્રો વાંચવાં જોઈએ તેનું અભ્યસન કરવું જોઈએ અને તેનો ભાવાર્થ યથાર્થ સમજવો જોઈએ.

એટલા માટે આ શાસ્ત્રોદારસમિતિના સર્વ સૂત્રો દરેક સ્થા. જૈને જિવાના વચમાં વસાવવાં જોઈએ સર્વ ધર્મજ્ઞાન આપણા સૂત્રોમાંજ સમાયલું છે અને સૂત્રો સહેલાઈથી વાંચીને સમજી શકાય છે, માટે દરેક સ્થા. જૈન આ સૂત્રો વાંચી જે ખાસ જરૂર છે.

“ જૈન સિદ્ધાંત ” ડિસેમ્બર-૫૬

શ્રી ઉપાશક દશાંગ સૂત્રને માટે અભિપ્રાય.

મૂળ સૂત્ર તથા પૂ મુનિશ્રી ઘાસીલાલજીએ બનાવેલ સંસ્કૃત છાયા તથા ટીકા અને હિંદી તથા ગુજરાતી-અનુવાદ સહિત.

પ્રકાશક- અ હા જ્વે. સ્થાનકવાસી જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ, ગરેડીઆ કુવા રોડ, શ્રીન લોજ પાસે, રાજકોટ (સૌરાષ્ટ્ર) પૃષ્ઠ ૬૧૬ બીજી આવૃત્તિ બેવડું (મોટું) કદ પાકુ પુઠું જેકેટ સાથે સને ૧૯૫૬ કિમત રૂ ૮-૮-૦

આપણા મૂળ બાર અગ સૂત્રોમાનું ઉપાશકદશાંગ એ સાતમું અગ સૂત્ર છે, એમાં ભગવાન મહાવીરના દશ ઉપાસકો શ્રાવકોનાં જીવનચરિત્રો આપેલાં છે તેમાં પહેલું ચરિત્ર આનંદ શ્રાવકનું આવે છે

આનંદ શ્રાવકે જૈન ધર્મ અંગીકાર કર્યો અને બારવ્રત ભગવાન મહાવીર પાસે અંગીકાર કરી પ્રતિજ્ઞા (પ્રત્યાખ્યાન) લીધા તેનું સવિસ્તર વર્ણન આવે છે તેની અતર્ગત અનેક વિષયો જેવા કે, અભિગમ, લોકાલોકસ્વરૂપ, નવતત્ત્વ, નરક દેવલોક વગેરેનું વર્ણન પણ આવે છે

આનંદ શ્રાવકે બાર વ્રત લીધા તે બારે વ્રતની વિગત અતિચારની વિગત વગેરે બધું આપેલું છે તે જ પ્રમાણે બીજા નવ શ્રાવકોની પણ વિગત આપેલ છે.

આનંદ શ્રાવકની પ્રતિજ્ઞામા **અરિહંત ચેહ્યાઈ** શબ્દ આવે છે. મૂર્તિપૂજકો મૂર્તિપૂજા સિદ્ધ કરવા માટે તેનો અર્થ અરિહતનું ચૈત્ય (પ્રતિમા) એવો કરે છે. પણ તે અર્થ તદ્દન ખોટો છે અને તે જગ્યાએ આગળ પાછળના સબધ પ્રમાણે તેનો એ ખોટો અર્થ બધ બેસતો જ નથી તે મુનિશ્રી ઘાસીલાલજીએ તેમની ટીકામાં અનેક રીતે પ્રમાણ આપી સાબિત કરેલ છે અને **અરિહંત ચેહ્યાઈ** નો અર્થ સાધુ થાય છે તે બતાવી આપેલ છે

આ પ્રમાણે આ સૂત્રમાથી શ્રાવકના શુદ્ધ ધર્મની માહિતી મળે છે તે ઉપરાંત તે શ્રાવકોની ઋદ્ધિ, રહેઠાણ, નગરી વગેરેના વર્ણનો ઉપરથી તે વખતની સામાજિક સ્થિતિ, રીતરિવાજ રાજવ્યવસ્થા વગેરે બાબતોની માહિતી મળે છે

એટલે આ સૂત્ર દરેક શ્રાવકે અવશ્ય વાચવું જોઈએ એટલું જ નહિ પણ વારંવાર અધ્યયન કરવા માટે ઘરમા વસાવવું જોઈએ

પુસ્તકની શરૂઆતમા વર્ધ્ધમાન શ્રમણ સઘના આચાર્યશ્રી આત્મારામજી મહારાજનું સમતિ પત્ર તથા બીજા સાધુઓ તેમજ શ્રાવકોના સમતિ પત્રો આપેલા છે, તે સૂત્રની પ્રમાણબૂતતાની ખાત્રી આપે છે

“જૈન સિદ્ધાંત” જાન્યુઆરી, ૫૭

સમિતિના પ્રમુખ અને આદ્ય સુરભીશ્રી,
શેઠ શાન્તિલાલ મગજલાસનો દુઃખ પરિચય

•

શ્રી શાન્તિલાલ મગજલાસનો જ મ ઈ સ. ૧૯૦૧ નાં જીવનની ત્રીજી વારીએ તેમનાં મોસાજી મૌતવચ્ચેનાં સ્થળે હતો.

વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં જ જીવનમાં સ્થેલી વિવિધ જીવિતી વારી આવડી હતી. ઇ. સ. ૧૮૧૬માં અમદાવાદ કેન્દ્રમાંથી મેટ્રીકમાં પાસ થનાર પ્રથમ હસ વિદ્યાર્થી જીવનમાં તેઓ જોકે હતાં. ત્યારબાદ ઇ. સ. ૧૮૨૩માં અર્ધેશ્વાસનો વિષય હર્ષ તેઓ B, A, થયા. જે જમાનામાં બહુ મોડાં પત્રિકા પ્રકાશિત થઈ જતાં અભ્યાસમાં રસ લેતા હતા.

ત્રેલ્થુએટ થયા બાદ સુરતજી જીવનમાં ઉપર પધેની જવાબદારી આપી પડી. સુવાન વય, વિવિધ જીવિત, વિદ્યાજી વાંચન અને મનને તેમને નવીજ દૃષ્ટિ આપી હતી અને તેમની સમક્ષ આવતા ઉદ્યોગના અનેક વિકટ જવાબોને તેમણે બહુ કુશળતાથી ઉકેલવા માંડ્યા. ૧૮૪૫માં જી અમદાવાદ મિલ માલિક મહાજના પ્રમુખ બન્યા હતા તેમજ ખસ કરીને સુજસત-સોશલિટીનાં વેપારનાં પ્રાણ પ્રશ્નોના વળખા અભ્યાસે મિલમાલિક મહાજના પ્રમુખ વારીકેની કામગીરીને વધુ લીધી.

૧૮૪૮થી દિલ્લી વેપારી મહામહાજના તેઓ સભ્ય છે અને ૧૮૫૪-૫૫ અને ૧૮૫૫-૫૬નાં વર્ષ માટેના રેશના આ સીથી મોટા વેપારી મહામહાજના તેઓ બહુમતી ઉપપ્રમુખ અને પ્રમુખ હતા. આજે તો સુજસત-સોશલિટીને જૂનાજી ઉપરોગી નિવરેલી તેમની અસાધારણ શક્તિઓને રેશનાથી રોજ મળે છે.

૧૮૩૮-૩૯માં તેઓ ઇન્ટરનેશનલ લેબર એસોસિએશન (I. L. O.) માં આગ લેવા ગયેલ આરતીય પ્રતિનિધિ મહાજના તેઓ સરકાર તરફથી નિયુક્ત થયેલ સલાહકાર હતા. ૧૮૪૬માં અને ૧૮૪૮માં જુઓસ અને છત્રીયા સુધારે બસાયેલ I. L. O. માં પ્રતિનિધિ વારીકે અમલનો આગ લીધો હતો.

રૂા. ૧૦,૦૦૦ આપનાર આદ્ય સુરખીશ્રી,
સમિતિના પ્રમુખ; દાનવીર શેઠશ્રી

શેઠ શાંતિલાલ મંગળદાસભાઈ
અમદાવાદ.

સામાન્ય નિયમ છે કે શ્રી અને સરસ્વતીને ગાહુ સંબંધ હોતો નથી. શ્રી
 કાલ અને તેમનું કુટુંબ આમાં અપવાદરૂપ છે. ધનપતિ હોવા છતાં એ સાહિત્ય
 સ્કારીતાના પૂજક છે, એમની વિનમ્રતા અને સાદાઈ હબ્બુએ એ જાળવી
 અનેક શિક્ષણ સંસ્થાઓ માટે આજે પણ એ પોતાની અનેકવિધ પ્રવૃત્તિ-
 સમય બચાવી લે છે, એજ તેમનાં વિદ્યાપ્રેમનો સચોટ પુરાવો છે ઉદ્યોગ
 ને વારસામાજ મળ્યો છે અને એ વારસાને તેમણે શોભાવ્યો છે

એમની દૃષ્ટિ આજનાં પ્રશ્નોને વૈજ્ઞાનીક રીતે છણવાની તો છે જ પણ
 કાલને પણ તેઓ એજ વૈજ્ઞાનીક અને વ્યવહારીક દૃષ્ટિથી નિહાળતાં હોય
 ! એટલે જ તો એમના સંચાલન તળે ચાલતી ચાર મિલો કાપડ ઉદ્યોગમાં
 પ્રતિષ્ઠા જમાવી શકેલ છે. આ ઉપરાત જુદી જુદી વ્યાપારી પ્રવૃત્તિઓ
 ઘણી કંપનીઓમાં તેઓ ડીરેક્ટર તરીકે ગહી યોગ્ય માર્ગદર્શન અને દોરવણી
 રહ્યા છે સૌરાષ્ટ્ર ક્ષાઈનેન્સીયલ કોરપરેશનના તેઓ ડીરેક્ટર છે સૌરાષ્ટ્ર
 માલિક મહાજમા તો તેઓ તેની સ્થાપના થઈ ત્યારથી ઊંડો રસ દાખવે છે.
 કમણા સુધી સતત પાચ પાચ વર્ષ સુધી તેના પ્રમુખપદે રહી તેમણે
 ના આ ઉદ્યોગની કરેલી સેવાઓ ખરેખર અભિનંદનને યોગ્ય છે જૈન
 દ્વાર સમિતિના તેઓ પ્રમુખ છે અને તેની પ્રવૃત્તિમાં ઘણા ઉત્સાહથી હમેશા
 કરી રહ્યા છે આ ઉપરાત અનેક જૈન ને જૈનેતર સામાજિક સંસ્થાઓને
 સેવાઓ આપી રહ્યા છે

✱

આથ મુરબીશી,

ભાલુવડ નિવાસી રોઠ હરખચઢ ઢાલીદાસ વારીમાનું
જીવન યાચિત્ર.

આ સંસ્થાને રૂ. ૬૦૦૦૭ છ હજાર જેવી રકમનું વાતવાતમાં ઢાન આપનાર
સ્વ. શ્રીમાન્ હરખચઢ ઢાલીદાસ વારીયા ભાલુવડ નિવાસીનું ઢુઢ જીવનચરિત્ર અને
આપવા પ્રયાસ કરીએ છીએ. સૂત્રમાં તેઓશ્રીનેા ફોટો આપવા માટે તેઓશ્રીની
હવાલીમાં વાત કરેલ, પરંતુ તેઓ આ બતની બહેરાશથી વિરૂઢ હતા. તેમના
અવસાન બાદ તેમના મુખ્યે આગળ પશુ ફોટાની માગણી કરી પરંતુ તેઓએ પશુ
તેમના પૂ. પિતાજીના પગલે બાલી ફોટો આપવામાં તારાજ બતાવી. એટલે તેઓશ્રીનું
ઢુઢ જીવન આપીએ છીએ. આશા છે કે આવા ઉદાર અને વિચારશીલ મહાનુભાવના
જીવનમાંથી બાઢકોને મલુ મળી રહેશે.

જન્મ સ્થાન : બઢેચી (જોખા મહા) તા. ૨૫-૧૧-૧૮૮૫.

પિતાનું નામ : વારીયા ઢાલીદાસ મેઘજીભાઈ.

માતાનું નામ : ઢેશબઈ

અભ્યાસ

ભાલુવડમાં અને પોરબંદરમાં ૧ઢી ફેકલ બટર પુરતુ અભ્યાસ.

પરદેશગમન

માત્ર બાસ્તવની વયે તેમના ઢાઢ નવુભાઈ મેઘજીને ત્યાં જેલ પાડે
અનુભવ મેળવવા રજા ફરમાન બેઢા (શ્રી. સોમાલીબેઢ) જીમુઢી (ફિન્ન સોમાલી
હેડ) બેઢન અને ઢંધીજોખીજા તરફ પશુ અનુભવ મેળવ્યો.

પ્રથમ લાગીદારી :

જીલ્લાદારમા શ્રી ઢાલીદાસ વેલજીના લાગમાં અજ્યા ૫૨૩ સવત ૧૬૧૭માં
તે ઢુઢાન નીટી લીધી અને લખ માટે સ્પેશ આબ્યા.

હાન

સવત ૧૬૧૭માં તેમનાં લખ બાલુન્યા ગામ મુઢા મુઢમે ખૂબ જ પ્રતિષ્ઠિત
મુઢુ બ મહેતા મુઢરજી મેમજીના બેરુદ પુત્ર સોવાન મુઢરજીનાં મુખત્રી મળીવેત
સામે થયાં.

પરિવાર :

અત્યારે તેમના પાંચે પુત્રો શ્રી લાલચંદ્રભાઈ, જયચંદ્રભાઈ, નગિનદાસભાઈ, વૃજલાલભાઈ અને વલ્લભદાસભાઈ એ પાંચે ભાઈઓ તેઓશ્રીના ઝાડોળો વ્યવહાર અને વ્યાપાર ઝરાળર સુયોગ્ય રીતે સંભાળી રહ્યા છે

ભાગીદારી :

લગન પછી સા ૧૯૬૮મા પાછા પરદેશ ગમન થયુ. શરૂમાં વસનજી નથુભાઈ કુના નામથી પેઢી ચાલતી હતી તેમાં તેઓ ભાગમા ભળ્યા તેમાંશ્રી વારીયા નથુભાઈ મેઘજી, શ્રી વારીયા નથુભાઈ મુળજી, શ્રી વારીયા હરખચંદ કાલીદાસ, ફેફરીયા દેવજી જીવાભાઈ તથા શા વસનજી હીરજીભાઈ એમ પાંચ ભાગીદાર હતા તે પેઢી સવત ૧૯૭૨મા જુદી થઈ અને શ્રી વસનજી હીરજી કે જે સ્વખજે આગળ વધ્યા હતા તેમણે પોતાની પેઢી શા વસનજી હીરજીના નામથી જુદી કરી અને શા નથુભાઈ મુળજીના નામથી પેઢી જોલવામા વારીયા નથુભાઈ મુળજી જેટલો જ હીસ્સો હરખચંદભાઈનો હતો

ઉપરની પેઢી

ઉપરોક્ત નામથી એટલે કે શા નથુભાઈ મુળજીના નામથી જે પેઢી શરૂ થઈ તેના પ્રાણસમા શ્રીયુત હરખચંદભાઈ તેમના જીવનના અત સુધી રહ્યા હતા અત્યારે પણ તે નામને શ્રી નથુભાઈ મુળજી તેમજ શ્રી હરખચંદ કાલીદાસના વારસો ઝળહળાવી રહ્યા છે દૂર દૂરના દેશાવરોમા એકધાડું લગભગ ૪૫ વર્ષ થયા કામકાજ ચાલે છે. તેના સચાલનની દોર શ્રી હરખચંદભાઈના હાથમા અત સુધી રહી હતી અને તેઓશ્રીના અવસાન પછી પણ તેમના દોરેલા ચીલા ઉપર પેઢીનો વ્યવહાર સરળ રીતે અત્યારે પણ ચાલે છે અત્યારના સુકાનીઓએ પોતાના પૂર્વજ શ્રી નથુભાઈ તથા શ્રી હરખચંદભાઈના અકિત કરેલ માર્ગે પોતાની સફર ચાલુ રાખી છે અને તે સદાયે અવિચળ રહે તેવુ આશિર્વાચન કોઈપણ હિન્દી ઉચાર્યા વિના રહી શકે નહી તેવી તેની ઉત્તમ છાપ ત્યા પડી છે અને તે નયુ સત્ય જ છે

હિન્દની શાન

વર્ષો થયા એકધાડું 'ખીઝનેસ' ચાલતુ હોવા છતા એક શાહ સોદાગરની જેમ નથુભાઈ મુળજીની પેઢી ઉત્તરોત્તર કુલતી ફાલતી રહી છે વ્યાપારી આટ અને ઈજ્જતનો એ નાદર નમુનો આજે પણ એ જ ધીર ગભીરપણે પોતાનું કાર્ય ધપાવ્યે જાય છે એકધારી લગભગ અડધી સદી થયા ચાલતી આ પેઢીને રજ માત્ર ડાઘ લાગ્યો નથી તે તો સૌકોઈ જાણે છે અને શાહ નથુભાઈ મુળજીની પુરાણી પેઢી

માટે આવે પ્રત્યેક હિન્દી અભિમાન હાથ શકે છે તેમા શ્રી નયુભાઈ વારીયાનું
ધર્મપ્રધાનપણુ અને શ્રી હરખન્દલાલનું દુરદેશીપણુ, ધર્મપ્રધાનીની ઉત્તમતા અને
બેકનિશા મુખ્ય ગણાય.

વાચન અને મનન

ઉપરની વાતો તો તેમના વ્યાપારી જીવનની સફળતા અને એક નાનામાં
નાની વ્યક્તિ આમળ કંઈ રીતે વધી શકે છે તેનો આછો ખ્યાલ આપવા પૂરતી
કંઈ, ત્યારે તેની બીજી એક ખાસ બાબુ છે અતિ સામાન્ય અભ્યાસ પરંતુ સ્વાનુભવે
મેળવેલ શાનસિદ્ધિ. જે કાળમાં આજીવેલેલા દેશોમા આવવા જવાના સાધનો પણ
ન હતાં. એકાદ મુખીની મુસાફરી પછી જેવા બરબરા જવામા નાખા વહાલોથી સફર
મતી. જીવુટીથી ઇશિપિયા જવામાં દીરકવા પછી (ભગલ) ખવ્ખરો ઉપર અને
પત્રપાળા મુસાફરી મતી. દેશો બધા યુગજ જગજી અવસ્થામાં હતા તેવા મુઝમાં
હિન્દુમત હામાં વિના આંજળીને વેટે ગણાય વેટેલા હિન્દીઓ વ્યાપારમાં આમળ વંચા
હતા તે મુઝમાં શ્રી હરખન્દલાલ હતા. યુગ જ અધકારમાંથી પ્રકાશ મેળવવાનો
હતો. અત્યારે ઇશિપિયાના પાટનગર આડીસબજાબા જવા માટે Air રસ્તે ૧૦ થી
૧૨ કલાકમાં પહોંચાય છે ત્યારે તે જમાનામા આગળોટ વહાલુ ખડખડ પાંચમ જેવી
રેલ્વે અને તે પછી ખવ્ખરો ઉપર અને ઘોડુકે પત્રપાળા અગર તો ગમેલ ઉપર
પણુ સફર કરવી પડતી હતો જમાનો હતો એટલે હિન્દુ તરીકેના ધર્મ જીવનવામા
પણુ લોકો સુસ્ત હતા, કોઈનું અટલું ખવાત નહી રસોઈ તૈયાર હોય પણ એક
સોમાલી કે આરબ અગર ઇશિપિયાનનો કાલ અટકી બસ એટલે ખાવાનું તેને
આપી કંઈ કંઈકા કરવા પડે અગર તો પલાળેલા ભણુ કે મકાઈ ખાઈને સુતરો
કરવો પડે તેવા જમાનામા શ્રી હરખન્દલાલએ યુગ જ ધર્માત્મિક સફળતા મેળવી
હતી તે સામાન્ય વાત તો નથીજ અને પોતે યુગજ જોણુ ભરવા હોવા છતાં
ભવતર કરતા મલતર તેઓમાં ઘણુ હતું સાહિત્ય અને તે પણ ધાર્મિક અને
સુજ્ઞાની શિષ્ટ સાહિત્યનું વાંચન મનન એટલું બધુ તેઓએ કરેલું કે પોતાનો
અભ્યાસ જોઈ છે એમ તેઓ સુહાસો કરે ત્યારેજ ખગર પડે, અભરવા માણસને
તો તેમનું અંગેલ શાન પણ સાફ હશે તેમ લાગતુ વ્યાપારી તાર લખવા જોઈએ
શબ્દોમાં ઘણુ સમજાવી રેલું ઉપરાંત અંગેલ પત્ર બ્યવહારના બહારથી આવતા પત્રો
આંટીધુટી લખિત હોય તો પણ યથેચ્છ રીતે સમજા લેવામાં તેઓ એટલા બધા
પારખત કંઈ ગમેલા કે જોનારને તેમની સહિત ઉપર માન થઈ જતુ અને તેઓ
નિખાલસ ભાવથી જ્યારે કહેતા કે હું માત્ર સુજ્ઞાની આર પછા સોપડી ભર્યો છું
એમ વાત મતી ત્યારે તે માન અનેકગણુ વધી જતુ

અભ્યાસી :

ધાર્મિક ઉંડામા ઉંડું જ્ઞાન તેમણે વાચનથી મેળવેલું. દેશ પરદેશની વાતો થતી હોય ત્યારે તેમના આગળ પ્રખર અભ્યાસીઓ પણ ઝાંખા પડતાં, વર્તમાન પત્રોનો શોખ તેમનો અજોડ હતો. દેશ પરદેશના નાણાકિય વહેવારો અને હુડિયા-મણીની વાતો સાંભળીએ ત્યારે તેમના જ્ઞાનના અગાધપણાની સાબળનારને અતિ ઉત્તમ છાપ પડતી

ધાર્મિક :

ધાર્મિક અભ્યાસ તેમનો એટલો ગંધો ગંડોળો હતો કે તેમના આગળથી રોજ અવનવું જાણવા મળતું દરેક ધર્મનો અભ્યાસ તેમણે જીજ્ઞાસાવૃત્તિથી કર્યો હતો. ધર્મે તેઓ ચુસ્ત સ્થાનકવાસી શ્વેતાળરી જૈન હતા છતાં ધર્માધતાનો તેમનામા અશ પણ ન હતો. માફ એટલું સાફ એમ નહીં પણ સાફ એટલું માફ એમ માનતા તેથી કદાચહીપણુ તેમનામા જનમ્યુ જ ન હતું જૈનધર્મના દરેક શ્રીરકા ઉપર તેમને માન હતું. શ્વેતાળર મદિરમાર્ગે ભાઈઓના વરઘોડાઓમા તેઓ આનંદ અને ઉત્સાહથી જતા, પ્રસંગ આવે ભાઈચારો નભાવવા વ્યવહારપણાને ઉપયોગ કરી દેરાસરમા ઘી બોલવાનો પ્રસંગ આવે ત્યારે પણ તેઓ ઉત્સાહથી બોલતા વરઘોડામા પોતાના ઘરની પુત્રવધુઓને કળશ લેવડાવતા તેમને અનેરો આનંદ મળતો, જૈનધર્મના દરેક શ્રીરકાઓની એકતાના તેઓ પ્રખર ચાહક હતા છેલ્લે છેલ્લે સૌરાષ્ટ્રમા જૈન શ્વેતાળર તેરાપથી સાધુઓ આવતા અને એમને સૌરાષ્ટ્રના જૈનો અને જૈન સાધુઓ તેરાપથી સાધુને સ્થાન અને આહારપાણી ન આપવાં તેવો પ્રયાસ જોર શોરથી કરતા તે બાબતને પોતે ગાડપણુ માનતા અને પોતાના ઘેર તેરાપથી સાધુઓને માનથી ગોચરી આપતા સમાજથી જરાપણુ ડરતા નહીં ‘વિચારભેદ તો દરેક જગ્યાએ ખુદિવાદી લોકોમા હોય મુખાંને વિચારભેદ શાનો?’ આમ તેઓ કહેતા પરંતુ એવા વિચાર ભેદોને લઈને સાધુનું અને તે પણ પરદેશી સાધુઓનું અપમાન કરવું તેમા માનવતા ક્યા રહી? જૈનત્વ ક્યા રહ્યું? તેમ તેઓએ જામનગરમા એક વખત કહેલું તે મને જરાખર યાદ છે

પ્રેમાળ

અસત્ય અગરતો જુકું દગો આચરનાર તરક તેમને ઘણોજ રોષ હતો એટલે ઉચ્ચતાથી આવા લોકોની ખબર લઈ નાખતા છતાં તેનું દિલ હુબાવ્યું તે ઠીક ન કયું તેમ માની તે જ વ્યક્તિ સાથે પ્રેમ અને મમત્વથી વાતો કરતા બીબાનુ સાફ જોઈ તેઓ ખરેખર રાચતા, તેમની આખમા પ્રેમનું અમૃત બારોબાર ભર્યું હતું

માટે આજે પ્રત્યેક હિન્દી અભિમાન લઈ ચાલે છે તેમાં શ્રી નયુભાઈ વારીયાનું
ધર્મપ્રધાનપણ અને શ્રી હરખજાઈભાઈનું દુરદેશીપણ, કાર્મગ્રણાલીની ઉત્તમતા અને
લેક્ષનિષ્ઠા સુખ્ય ગણાય.

વાંચન અને મનન

ઉપરની વાતો તો તેમના બ્યાપારી જીવનની સફળતા અને જો કે નાનામાં
નાની વ્યક્તિ આજળ કંઈ રીતે વધી ચાલે છે તેનો આજિ ખ્યાલ આપવા પૂરતી
છાં, ત્યારે તેની બીજી જો કે ખાસ બાબત છે અતિ સામાન્ય અભ્યાસ પરંતુ સ્વાનુભવે
મિળવેલ જ્ઞાનસિદ્ધિ. જે કાળમાં અણુએકાએકા દેશોમાં આવવા જવાનાં સાધનો પસ
ન હતાં, જોઈને સુધીની મુસાફરી પછી જોતા બરબરા જવામાં નાના વઢાણેથી સફર
મતી. જીવુટીથી ઇશિપિયા જવામાં હીસવા પછી (બગલ) ખચ્ચરો ઉપર અને
ખચ્ચરો મુસાફરી મતી. દેશો બધા યુગજ જાગલી અવસ્થામાં હતા તેવા મુજમાં
હિંમત હાર્યા વિના આંખોને વેઠે ગણાય તેટલા હિન્દીઓ બ્યાપારમાં આજળ વંધ્યા
હતા તે મુજમાં શ્રી હરખજાઈભાઈ હતા. યુગ જ અધકારમાંથી પ્રકાશ મિળવવાનો
હતો. અત્યારે ઇશિપિયાના પાટનગર આડીસબબાબા જવા માટે Air રસ્તે ૧૦ થી
૧૨ કલાકમાં પહોંચાય છે ત્યારે તે જગ્યાનામાં આગળેટ વઢાણ ખદખદ પાંચમ જેવી
રેલ્વે અને તે પછી ખચ્ચરો ઉપર અને ચૌકુક ખપાળા અગર તો ગવેલ ઉપર
પણ સફર કરવી પડતી. જુનો જમાનો હતો જોઈએ હિન્દુ તરીકેનો ધર્મ જીવવામાં
પણ લોકો નુસ્ત હતા, કોઈનું જોઈતું ખવાય નહીં રસોઈ તથા દોષ પણ જો કે
સોમાલી કે આરબ અગર ઇશિપિયાનનો કાંઈ જાણી લઈ જોઈએ ખવાતું તેને
આપી કંઈ કહાકા કરવા પડે અગર તો પલાળેલા બજા કે મકાઈ ખઈને સુલ્લે
કરવો પડે તેવા જમાનામાં શ્રી હરખજાઈભાઈએ યુગ જ અધકાર સફળતા મેળવી
હતી તે સામાન્ય વાત તો નથી જ અને પોતે યુગજ જોઈતું ભરવા દેવા છતાં
ભણતર કરતાં ગણતર તેઓમાં પણ હતું સાક્ષિત્ય અને તે પણ ધાર્મિક અને
સુજ્ઞાની શિષ્ટ સાક્ષિત્યનું વાંચન મનન જોઈતું બધું તેઓએ કરેલું કે પોતાનો
અભ્યાસ જોઈએ છે એમ તેઓ યુલારો કરે ત્યારે જ ખગર પડે, અભ્યર્યા માણસને
તો તેમનું અગ્રિય જ્ઞાન પણ સાદું હતું તેમ લાગતું બ્યાપારી તાર લખવા જોઈએ
શબ્દોમાં પણ સમજાવી દેઈ ઉપરાંત અગ્રિય પર અનુકારના બહારથી આવતા પત્રો
આંટીપુટી સહિત હોય તો પણ ચર્ચા રીતે સમજા દેવામાં તેઓ જોઈતા બધા
પારખત માં બેસેલા કે જોનારને તેમની શક્તિ ઉપર માન થઈ જતું અને તેઓ
નિખાલસ ભાવથી જ્યારે કહેવા કે હું માત્ર સુજ્ઞાની તાર પાંચ ચોપડી ભર્યો છું
એમ વાત મતી ત્યારે તે માન અનેકજણ વધી જતું

૩૧. પરપણુ આપનાર આદ્ય સુરખીશ્રી,

કો ઠા રી હર ગો વીંદ ભા ધ ને ચંદ
રા જ કો ર.

પ્રેમાને ત્યાં નોકરી કરી અજોડ ગુનિમ કે કેસપ્પુ વ્યક્તિ કરાવવી કરીને પુનઃ
આમળ આવે, સારા અને સરકારી યાચ વ્યવહારમાં સવાયા કમ તેને ત્યાં લગ
પ્રસન્ન હોય અમર તો સારામાં સારા મકાનો તેણે ક્યાં હોય તેવા પ્રસન્ન જવાનું
યાચ ત્યારે તેમના જાનહનો અવધી થઈ જતો તે વખતે તેઓની આખોનું અમૃત
જેમણે નજરોનજર જોયું હશે તે તેમને જીવન ભર નહીં મૂલ્યે આવી જોકે મહાન
વિભૂતિના જીવનનો દુઃક સાર જ આપી શકાય સાંગોપાત્ર જીવન તો કર્યાંથી લખાય ?
કાળ

જનમ્મુ તે જવાનું જ તે કુદરતનો કમ છે તેને આધીન તો સારા નરસ
દરેકને મળું જ પડે. સવત ૨૦૦૭ માં તેઓની ૬૮ વર્ષનું આયુષ્ય લોગવી કમ
અશુર દેહને છોડી ગયેલા પરંતુ તેમની સુવાસ સદાય પ્રસરતી જ રહેવાની
ભાષ્યવદ જેવડા નાનકડા ગામમાં અને આસપાસના ગામોમાં ક્યાં ક્યાં તેઓ અજોડ
અમર તો તેમનું કાર્યક્ષેત્ર હતું ત્યાં ત્યાં તેમના અવસાનથી સન્નિધિ છૂટી ગયેલા
જેમનું મૃત્યુ વીશવર્ષના કષિતરનો શોક હોય તેવો શોક સર્વત્ર આપતું ગયેલું
નામ હામના લોક વિના કશું તેમનાં સુખદાનો જોઈતાં જ્યાં હતાં કે તેમના
જ્યાંથી નાના મોટા દરેકને જોકે સરખી ખોટ લાગતી હતી. છતાં તેઓ જીવતર
જીવી ગયાં. આવું ધન્ય જીવન અને ધન્ય મૃત્યુ એકલે આર્તીઆન શોકધ્યાન પરંતુ
તે કરતાં તેમના જેવા જવાના પ્રયત્નો કરવા અને તેમના અમર આત્માની શાન્તિ
માટે પ્રાર્થના કર્યાં સિવાય બીજો માર્ગ જ ક્યાં છે ?

ૐ શાન્તિ ! શાન્તિ !! શાન્તિ !!!

૩૧. પરપણુ આપનાર આદ્ય સુરખીશ્રી,

કોઠા રી હર ગો વીંદ ભા ધ જે ચંદ
રાજ કોટ.

આદ્ય મુરબીશ્રી કોઠારી હરગોવીંદભાઈ જેચંદનો

કુંક પ રિચય

*

પુ. શ્રી ૧૦૦૮ ઘાસીલાલજી મહારાજ રાજકોટ પધારતા પ્રાતઃ સ્મરણીય સ્તવનાવલી રાજકોટના રહીશ શુદ્ધ શ્રાવક વૃત્તધારી જેચંદ અજરામર કોઠારીના સુપુત્ર હરગોવિંદકાકા તરફથી ૨૦૦૩માં છપાવવામાં આવી અને તે હિંદભરમાં બહારમાં મૂકી તેનો ઉપયોગ હાલ સર્વ જૈન જૈનેતર કરી રહેલ છે કાકા રાજકોટમાં નહિ પણ સૌરાષ્ટ્ર, કચ્છ, ગુજરાત, મુંબઈ, દીલ્હી સુધી એક અન્નેડ ઉત્સાહી પુરૂષ છે એમનો પ્રભ અને રાજા ઉપર ઘણોજ સારો પ્રભાવ છે વેસ્ટર્ન ઈન્ડીયા સ્ટેટ એજન્સી અને ગુજરાત સ્ટેટસ મહીકાંઠા સાબરકાંઠા બનાસકાંઠામાં રેસીડેન્સીમાં પણ કાકા પ્રત્યે ઘણોજ સારો ભાવ છે તેઓને ધર્મ પ્રત્યે ઘણીજ સારી ધગશ હોઈ અગત ખર્ચે પોતાના ઘર આંગણે ધર્મ ધ્યાન માટે પોષધશાળા બધાવી છે તેમજ આજી નહીને કિનારે વિશાળ વ્યાખ્યાન ભુવન હોલ બે માળનો પાંચ હજાર માણસો વ્યાખ્યાન સાભળી શકે તેવો બધાવેલ છે ઉદાર હીલના સખી માણસ છે કોઈ પણ ગરીબ શુન્હાહિત માણસ દાદ માગવા આવે તો તરતજ બનતા ઉપાયે તેમને મદદ આપવા ચોવીસ કલાક તૈયાર રહે છે કાકાનું કુટુંબ પણ ઘણુજ ધર્મીજ છે તેમના ધર્મપતિ શ્રીમતી અખડ સૌભાગ્યવતી રૂક્મણીબેન વહેવારદક્ષ પ્રેમાણુ અને પૂર્ણ ધર્માત્મા છે સાધુ સાધ્વી પ્રત્યે ત્યા દરેક કુટુંબ સન્નજન સ્નેહી અને સ્વધર્મીઓ મહેમાનો સાથે ઘણોજ સારો ઉચીત વહેવાર રાખવામાં પુર્ણ નિબ્બન છે નિત્ય પોતાની ધર્મ પરચયુતા પ્રત્યેજ વક્ષાદાર રહે છે

પુ ઘાસીલાલજી મહારાજ આઢી થાણા છ (સમીરમુની, કનૈયાલાલ મુની, દેવમુની, તપસ્વી માગીલાલ, મદનલાલજી) મેવાડથી દામનગરના રહીસ દામોદરભાઈના આશ્રયથી પાલનપુર નહિ રોકાતા તેમણે વિહાર શરૂ કર્યો, અને મોરબી મુકામે તપસ્વી મદનલાલજી અને માગીલાલજીની ૭૧ ઉપવાસની તપશ્ચર્યા આતુર્માસમાં થયેલી જે પ્રસંગે રાજકોટથી હરગોવિંદકાકા કુટુંબ સહિત ગોકળ અષ્ટમીને દીવસે દર્શનાર્થે આવ્યા અને રાજકોટ પધારવાની વિનતી કરી અને નવેમ્બર ૧૯૪૬માં ઘાસીલાલજી મહારાજ રાજકોટ પધાર્યા કાકાના વ્યાખ્યાન ભુવનમાં બીરાજ્યા બને તપસીજી માસખમણુની તપશ્ચર્યા કરી સ્થાનિક રાજકોટ સકલ સથે ઘણોજ લકિતભાવ બતાવ્યો અને રતાગઢ ખેડાના રહીશ જવાહીરલાલજી ઉર્ફે આદમલજી બડારીની ૨૦૦૨ તા ૨૭-૧-૪૭ના રોજ હીક્ષા વસતપચમીને દીવસે હોવાથી સંઘમાં વધારે ઉત્સાહ આનંદ આવ્યો મહાસુદી એકમથી પાચમ સુધી ૬ વરધોડાઓ બુદે

જુરે ઠેકાણેથી બહામ્ મહા મુઠી ૪ના દીવસે કાકાને ચેરથી દીક્ષા બોલસવનો વધવાયે
 રાજકોટ કાકોર સાહેબ પ્રમુખસિદ્ધાંત અને કુ ધી બનેસીદ્ધાંતની સપૂર્ણ મહાશયી
 રાજેશીના કાકાને પશુ વડાવી બાય તે રીતે સરકારી અને સ્ટેટ બેન્ક પોલીસ ચોરેસ્વાર
 માડીયોડા મોટરો તથા હબરો જેન જેનેતર માનવમેદની સાથે આખા મહેર સરના
 રસ્તા પર ફર્યો હતો. પાંચમના દીવસે વપગચાના ચાંદીના રથમા દીક્ષાર્થીને બિસાડી
 ૪ બાર બેલ બોટેલ રથને કાકા પોતે સારથી બની હાંકવા હતા. બને દીવસે સેના
 ફયાનાં પુલ તથા પેસા ફિશીવ ઉઘાવી રહેલ હતા. ઠેકાણે ઠેકાણે પોલીસો બેઠવામા
 આવેલ હતી. આ સરવસ મહેર સરમાં ફરી જુળીલી બાગમાં બાબુ અને કસ
 હબર માણસેની હાજરીમાં પૂ. શ્રી ઘાસીલાલજીની જે નેશાય નીચે દીક્ષા આપવામા
 આવી તે પ્રસંગે શાંતિ બજાવાયેલી. આ પ્રસંગે બને દીવસોએ ફેરાઓ તથા જેન
 શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિની કમીટીના ફેરાઓ લેવામા આવ્યા અને ૩૦-૧-૪૭ના દીવસે
 શાસ્ત્રોદ્ધારની મીટીંગ મળી જેમાં કાકા તરફથી સુત્રને માટે ફીખા પાથ હબરની
 લેટ મળી તે ઉપસત પ્રસંગોપાત સુત્ર માટે જુઠી લો પાકી રકમની આપવામાં
 આવી છે. તેમજ ઇવકમાના પ્રજા ફિમાયલી પૂ. શ્રી ૧૦૦૮ લેકમલજી મ. ની
 નેશાય નીચે તન મન ખનથી ઇવકમાનું કાર્ય કરે છે અને ઇવકમાનું પત્ર પોતાને
 ખર્ચે છપાવી પ્રસિદ્ધ કરી ફિલ્લરમા તેમજ મુરોપ અમેરીકા આફ્રીકામા મોકલે છે
 હાલ પોતે સેવાભાવી કાર્યની પ્રવૃત્તિ કાયમ કર્યા કરે છે

રાજકોટની ફેરા મીટિંગ બોનરરી પ્રમુખ જેન બેડીંગના બોનરરી
 કમર્શીયલ તથા ઇવકમા મહાજા મત્રી અને K. P. C. A. ના મત્રી, રાજકોટ મહેર
 મહાજા સેક્રેટરી તરીકે બોનરરી સેવા કરી ફેરકેને પોતાની સેવાનો સાથ આપવામાં
 તન મન ખનથી ફેરકેની પશુ સેવા કરવામા કાયમ વડપર રહે છે

૩૧. ૫૦૦૧૭ આપનાર આદ્ય સુરખીશ્રી.

(સ્વ) શેઠ ધારસીભાઈ જીવણભાઈ
સોલાપુર.

—

4, 1

—

—

—

આદ્ય સુરજગીત્રી મહુર્મ ધારશીભાઈ જીવનભાઈ શાહનો કુટુંબ પરિચય

મહુર્મ ધારશીભાઈ જીવનભાઈ શાહ, જેનો ઓઈલ જીનપ્રેસ સાથે આ સૈકાની શરૂઆતથી સંબંધ, પુના સાતે ડીનીઝનના જુદા જુદા સ્થળોના જીતામાં જીતા અને અગ્રગણ્ય એજન્ટ તરીકે, બાણીતા છે તેનો જન્મ કાઠિયાવાડમાં પીપળીયા ગામમાં થયેલ માત્ર પ્રાથમિક કેળવણી લઈ, ૧૧ વર્ષની નાની ઉંમરે આગળ વધવાની ધગશ સાથે, માત્ર ખીસ્સામાં ૨ રૂા જેટલી નજીવી રકમ સાથે વતન છોડ્યું મુંબઈ આવી મનજી નથુભાઈની પેઢીમા ઓપ્રીસ બોય તરીકે નોકરી લીધી, ત્યાં ઉત્તરોત્તર દરેક કામમાં ખત રાખી સંતોષ આપતાં તેમને પુના મોકલવામા આવ્યાં પુનાથી કરમાલા આવી ખલા ઉપર તેલ ઉપાડી ફેરી પણ કરી અને ત્યાંના સબ એજન્ટોને એકદમ પ્રમાણીકપણે સખત કામ બતાવી, કરમાલા ગામમાં તેલની સબડીલરશીપ પ્રાપ્ત કરી ધીરે ધીરે તેજ પ્રમાણે મહેનત ચાલુ રાખતા ૧૯૩૧મા જ્યારે બર્મશિલ અને એસ વી ઓ સી. વચ્ચે ભાવની હરીફાઈ ઉપડી ત્યારે પોતાની સતત સેવા બતાવી બર્મશિલ પાસેથી ઘડીયાલ બક્ષીસ મેળવી અને તે લાઈનના તમામ કાર્યવાહીઓની ચાહના પ્રાપ્ત કરી

ધીરે ધીરે પોતાની ખતથી તેવીજ એજન્સીઓ લીપ્ટન કુ. સીમેન્ટ કુ, આઈ સી આઈ વિગેરેની પણ મેળવી પોતાના વ્યાપારની સારી જમાવટ કરી.

સોલાપુર ડીસ્ટ્રીક્ટમા સારા આબરૂદાર શહેરી તરીકે વગ તેમજ ચાહના મેળવી અને લોકસેવા પણ સાથે સાથ ચાલુ રાખી કરમાલા મ્યુ ના પ્રેસીડન્ટ થયા. સોલાપુર ડીસ્ટ્રીક્ટમા દેશ હિતના અનેક કામોમા તન, મન, ધનથી સારી સેવા બજાવી

તેનું ખાનગી જીવન પણ બહુ સાદુ હોવાથી બધા તેને ચાહતા અને ધધામાં પણ સારો લાભ મળ્યો અને તેજ પ્રમાણે સેવાના તથા ધર્મદાના અનેક કાર્યોમાં સારી રકમો વાપરી.

પોતાના કુટુંબના વડા તરીકે પણ કુટુંબીજનો, સગા, સબંધીઓને દરેક રીતે માર્ગદર્શન આપી જુદા જુદા ધધા તેમજ એજન્સીઓ વિગેરે મેળવી સ્થિરતા પ્રાપ્ત કરવામા ઘણો પરિશ્રમ લીધો

યાત્રિક ખેતીની પ્રગતીના કાર્યસર વિલાયત જઈ આવ્યા, અમેરીકા જવા પણ ધારણા હતી ત્યાં લંડનમા ૧૪-૭-૪૬ના રોજ હૃદય બધ પડી જતા સ્વર્ગવાસ કર્યો. તેમની પાછળ બહોળું કુટુંબ, ઘણા સગા તેમજ સ્નેહીઓ સુકી ગએલ છે જેઓ સર્વને પોતાની મીઠી યાદગીરી સુકી જીવનનું સાર્થક કરી ગએલ છે

श्रीदशवैकालिकसूत्रस्य विषयानुक्रमः

सं	विषयः	पृष्ठ	सं	विषयः	पृष्ठ
	प्रथमाध्यायनम्				
१	मङ्गलाचरणम्	१	(१)	शय्यातर(२३)विचारः	१६६
२	अहिंसास्वरूपम्	३	(२)	वसतिमाचनाविधिः	१६९
३	संयमस्वरूपम्	११	(३)	शय्यातरगृहे कल्प्या कल्प्यविधिः	१७१
	मृत्तवस्त्रिकाविचारः	१८	(४)	शय्यातराहारविशेषः	१७४
४	तपःस्वरूपम्	६७	(५)	शय्यातरपिण्डग्रहणे दोषाः	१७९
५	धर्ममहिमा	८०	२१	(५२) अनाचीर्यस्यागि महर्षिस्वरूपम्	१८६
६	अहिंसा-संयम-तपोविशेषः	८२	२२	अनाचीर्यस्यागकर्मम्	१९१
७	गोचरीविशेषः	८५		चतुर्थाध्ययनम्	
८	मिक्षामकाराः	९५	२३	प्रवचनस्याप्तोपविष्टत्वं	१९५
९	मिक्षायां शिष्यप्रतिष्ठा	१००	२४	भगवच्छब्दार्थः	१९७
१०	साधुस्वरूपम्	१०२	२५	पञ्चजीवनिकाया- (छत्रजीवयिया)-शब्दार्थः	१९८
	द्वितीयाध्ययनम्		२६	महावीरशब्दार्थः	१९९
११	धैर्यधारणोपदेशः	१०७	२७	पञ्चजीवनिकायस्वरूपम्	२०१
१२	भ्रामण्यापिकारि सप्तमानि	१०९	(१)	पृथिवीकायसचिचता	२०५
१३	स्यागिस्वरूपम्	११३	(२)	अव्कायसचिचता	२०९
१४	कामरागद्वोपात्तचिन्तनम्	११६	(३)	तेजस्कायसचिचता	२१२
१५	कामरागनिराकरणोपायः	१३०	(४)	वायुकायसचिचता	२१५
१६	स्यक्तभोगाङ्गीकरणे सर्पद्वान्तः	१३९	(५)	वनस्पतिकायसचिचता	२१७
१७	रयनेमिं प्रति राजीम- त्युपदेशः	१४१	(६)	प्रसक्त्यायवर्जनम्	२२१
१८ ^१	रयनेमेधर्मे सस्थितिः	१४६	२८	पञ्चजीवनिकायपानो दण्ड परित्यागः	२२६
१८ ^२	रयनेमेःपुरुषोत्तमत्वसिद्धिः	१४८	२९	दण्डपरित्यागस्य सादान्य- विशेषरत्वेन द्वैविध्यम्	२३४
	तृतीयाध्ययनम्		३०	(१) प्राणातिपातविरमण स्वरूपम्	२३९
१९	महर्षिस्वरूपम्	१५२			
२०	महर्षिणाम् (५२) अना- चीर्यानि	१५८-१८५			

सं.	विषयः	पृष्ठ
३१	(२) मृपावादवि० स्व०	२४३
३२	(३) अदत्तादानवि० स्व०	२४८
३३	(४) मैथुनवि० स्व०	२५३
३४	(५) परिग्रहवि० स्व०	२५६
३५	(६) रात्रिभोजनवि० स्व०	२५८
३६	उपसंहारः	२६४
३७	भिक्षुत्वसिद्धिः	२६५
३८	(१) पृथिवीकाययतना	२७४
३९	(२) अप्काययतना	२७६
४०	(३) तेजस्काययतना	२७९
४१	(४) वायुकाययतना	२८२
४२	(५) वनस्पतिकाययतना	२८५
४३	(६) व्रसकाययतना	२८८
४४	अयतनाया दुःखदफलम्	२९१
४५	यतनावतो न पापकर्मवन्ध	२९७
४६	ज्ञानस्य मुख्यत्वम्	३००
४७	ज्ञानप्राप्त्युपायः	३०१
४८	जीवाजीवज्ञानेन संयम- ज्ञानं जीवगतिज्ञानं च	३०४
४९	जीवगतिज्ञानेन पुण्यादि- ज्ञानम्	३०५
५०	पुण्यस्वरूपम्	३०६
५१	पापस्वरूपम्	३१४
५२	जीवकर्मणोर्वन्धसिद्धिः	३१६
५३	वन्धस्वरूपम्	३२०
५४	मोक्षस्वरूपम्	३२५
५५	पुण्यादिज्ञाने भोगनिर्वेदः	३३७
५६	भोगनिर्वेदे संयोगत्यागः	३३८
५७	संयोगत्यागे अनगारता- प्राप्तिः	३३९
५८	अनगारताप्राप्तौ अनुत्तरध 'स्पर्शः'	३४०

सं.	विषयः	पृष्ठ
५९	अनुत्तरधर्मस्पर्श कर्मरजो- धुननम्	३४१
६०	द्रव्य-भावकर्मणोः कार्य- कारणभावः	३४३
६१	शुक्लध्यानस्वरूपम्	३४४
६२	कर्मरजोधुनने केवलज्ञान- दर्शनप्राप्तिः	३५०
६३	केवलज्ञानदर्शनप्राप्तौ लोकालोकज्ञानम्	३५२
६४	लोकस्वरूपम्	३५३
६५	अलोकस्वरूपम्	३५५
६६	लोकालोकज्ञाने शैलेशी- करणप्राप्तिः	३५७
६७	शैलेशीकरणप्राप्तौ सिद्धिः	३६१
६८	सिद्धिप्राप्तौ सिद्धस्य लोकाग्रे शाश्वतत्वम्	३६२
६९	सिद्धानामूर्ध्वगतिस्वरूपम्	३६३
७०	सिद्धावगाहनास्वरूपम्	३६७
७१	सुगतेर्दोर्लभ्यम्	३६९
७२	सुगतेः सौलभ्यम्	३७०
७३	उपसंहारः	३७३
पञ्चमाध्ययनम् (प्रथमोद्देशः)		
७४	भक्तपानगवेषणविधिः	३७५
७५	गोचर्याचित्तस्थैर्योपदेशः	३७८
७६	गोचर्या गमनविधिः	३८१
७७	विषममार्गगमने विराधना	३८३
७८	गमने पृथिवीकायादि- यतना	३८५
७९	ब्रह्मचर्यव्रतयतना	३८७
८०	मार्गयतना	३९१
८१	गोचर्या कायचेष्टाप्रकारः	३९३

श्रीदशवैकालिकसूत्रस्य विषयानुक्रमः

स	विषयः	पृष्ठ	सं	विषयः	पृष्ठ
	प्रथमाध्यायनम्				
१	मङ्गलाचरणम्	१	(१)	श्रव्यातर(२३)विचारः	१६६
२	अहिंसास्वरूपम्	३	(२)	वसतियाचनाविधिः	१६९
३	संयमस्वरूपम्	११	(३)	श्रव्यातरपुद्गे कल्प्या कल्प्यविधिः	१७१
	मूलवस्त्रिकाविचारः	१८	(४)	श्रव्यातराहारविशेषः	१७४
४	तपःस्वरूपम्	६७	(५)	श्रव्यातरपिण्डग्रहणे दोषाः	१७९
५	धर्ममहिमा	८०	२१	(५२) अनाचीर्णस्यागि महर्षिस्वरूपम्	१८६
६	अहिंसा-संयम-तपोविशेषः	८२	२२	अनाचीर्णस्यागफलम्	१९१
७	गोचरीविशेषः	८५		चतुर्थाध्यायनम्	
८	मिस्राप्रकाराः	९५	२३	प्रवचनस्याप्तोपदिष्टत्वम्	१९५
९	मिस्रायां शिष्यमतिज्ञा	१००	२४	भगवच्छिष्यार्थः	१९७
१०	साधुस्वरूपम्	१०२	२५	पद्मीबनिकाया- (ऊज्जीवविषया)-श्रव्यार्थः	१९८
	द्वितीयाध्यायनम्		२६	महावीरश्रव्यार्थः	१९९
११	धैर्यधारभोपदेशः	१०७	२७	पद्मीबनिकायस्वरूपम्	२०१
१२	भ्रामण्याधिकारि		(१)	पृथिवीकायसचिचता	२०५
	छत्तमानि	१०९	(२)	अण्डकायसचिचता	२०९
१३	स्यागिस्वरूपम्	११३	(३)	तेजस्कायसचिचता	२१२
१४	कामरागदोषानुचिन्तनम्	११६	(४)	वायुकायसचिचता	२१५
१५	कामरागनिराकरणोपायः	१३०	(५)	वनस्पतिकायसचिचता	२१७
१६	त्यक्तभोगाङ्गीकरणे सर्पहृष्टान्तः	१३९	(६)	प्रसकायवर्णनम्	२२१
१७	रथनेमिं प्रति राज्ञीम त्युपवृष्टः	१४१	२८	पद्मीबनिकायानां दण्ड परित्यागाः	२२६
१८ ^A	रथनेमेधर्मं सस्तिपतिः	१४६	२९	दण्डपरित्यागस्य सामान्य विशेषत्वेन द्वैविध्यम्	२३४
१८ ^B	रथनेमेः पुरुषोत्तमत्वसिद्धिः	१४८	३०	(१) प्राणातिपातविरमण- स्वरूपम्	२३९
	तृतीयाध्यायनम्				
१९	महर्षिस्वरूपम्	१५२			
२०	महर्षीणाम् (५२) अना- चीर्णानि	१५८-१८५			

सं.	विषयः	पृष्ठ
३१	(२) मृषावादवि० स्व०	२४३
३२	(३) अदत्तादानवि० स्व०	२४८
३३	(४) मैथुनवि० स्व०	२५३
३४	(५) परिग्रहवि० स्व०	२५६
३५	(६) रात्रिभोजनवि० स्व०	२५८
३६	उपसंहारः	२६४
३७	मिक्षुत्वसिद्धिः	२६५
३८	(१) पृथिवीकाययतना	२७४
३९	(२) अध्काययतना	२७६
४०	(३) तेजस्काययतना	२७९
४१	(४) वायुकाययतना	२८२
४२	(५) वनस्पतिकाययतना	२८५
४३	(६) त्रसकाययतना	२८८
४४	अयतनाया दुःखदफलम्	२९१
४५	यतनावतो न पापकर्मबन्ध	२९७
४६	ज्ञानस्य मुख्यत्वम्	३००
४७	ज्ञानप्राप्त्युपायः	३०१
४८	जीवाजीवज्ञानेन संयम- ज्ञानं जीवगतिज्ञानं च	३०४
४९	जीवगतिज्ञानेन पुण्यादि- ज्ञानम्	३०५
५०	पुण्यस्वरूपम्	३०६
५१	पापस्वरूपम्	३१४
५२	जीवकर्मणोर्वन्धसिद्धिः	३१६
५३	वन्धस्वरूपम्	३२०
५४	मोक्षस्वरूपम्	३२५
५५	पुण्यादिज्ञाने भोगनिर्वेदः	३३७
५६	भोगनिर्वेदे संयोगत्यागः	३३८
५७	संयोगत्यागे अनगारता- प्राप्तिः	३३९
५८	अनगारताप्राप्तौ अनुत्तरधर्मस्पर्शः	३४०

सं.	विषयः	पृष्ठ
५९	अनुत्तरधर्मस्पर्शे कर्मरजो- धुननम्	३४१
६०	द्रव्य-भावकर्मणोः कार्य- कारणभावः	३४३
६१	शुक्लध्यानस्वरूपम्	३४४
६२	कर्मरजोधुनने केवलज्ञान- दर्शनप्राप्तिः	३५०
६३	केवलज्ञानदर्शनप्राप्तौ लोकालोकज्ञानम्	३५२
६४	लोकस्वरूपम्	३५३
६५	अलोकस्वरूपम्	३५५
६६	लोकालोकज्ञाने शैलेशी- करणप्राप्तिः	३५७
६७	शैलेशीकरणप्राप्तौ सिद्धिः	३६१
६८	सिद्धिप्राप्तौ सिद्धस्य लोकाग्रे शाश्वतत्वम्	३६२
६९	सिद्धानामूर्ध्वगतस्वरूपम्	३६३
७०	सिद्धावगाहनास्वरूपम्	३६७
७१	सुगतेर्दोर्लभ्यम्	३६९
७२	सुगतेः सौलभ्यम्	३७०
७३	उपसंहारः	३७३
पञ्चमाध्ययनम्		
(प्रथमोद्देशः)		
७४	भक्तपानगवेषणविधिः	३७५
७५	गोचर्याचित्तस्थैर्योपदेशः	३७८
७६	गोचर्या गमनविधिः	३८१
७७	त्रिषममार्गगमने विराधना	३८३
७८	गमने पृथिवीकायादि- यतना	३८५
७९	ब्रह्मचर्यव्रतयतना	३८७
८०	मार्गयतना	३९१
८१	गोचर्या कायचेष्टाप्रकारः	३९३

श्रीदशवैकालिकसूत्रस्य विषयानुक्रमः

सं	विषयः	पृष्ठ	सं	विषयः	पृष्ठ
	प्रथमाध्यायनम्				
१	मङ्गलाचरणम्	१	(१)	अध्यातर(२३)विचारः	१६६
२	अहिंसास्वरूपम्	३	(२)	वसतिवासनाविधिः	१६९
३	संयमस्वरूपम्	११	(३)	अध्यातरग्रहे कल्प्या	
	मृत्त्वक्त्रिकाविचारः	१८		कल्प्यविधिः	१७१
४	तपःस्वरूपम्	६७	(४)	अध्यातराहारविशेषः	१७४
५	धर्ममहिमा	८०	(५)	अध्यातरपिच्छग्रहणे	
६	अहिंसा-संयम-तपोविशेषः	८२		दोषाः	१७९
७	गोधरीविशेषः	८५	२१	(५२) अनाचीर्षत्यागि	
८	मिक्षामकाराः	९५		महर्षिस्वरूपम्	१८६
९	मिक्षायां शिष्यप्रतिष्ठा	१००	२२	अनाचीर्षत्यागफलम्	१९१
१०	साधुस्वरूपम्	१०२		चतुर्थ्याध्ययनम्	
	द्वितीयाध्ययनम्		२३	मध्वनस्याप्तोपदिष्टम्	१९५
११	धैर्यधारणोपदेशः	१०७	२४	मगधच्छन्दार्थः	१९७
१२	भ्रामण्याधिकारि		२५	पद्मीवनिकाया-	
	सप्तमानि	१०९		(छन्मीवनिया)-शब्दार्थः	१९८
१३	त्यागिस्वरूपम्	११३	२६	महावीरशब्दार्थः	१९९
१४	कामरागत्रोपानुचिन्तनम्	११६	२७	पद्मीवनिकायस्वरूपम्	२०१
१५	कामरागनिराकरणोपायः	११०		(१) पृथिवीकायसचिचता	२०५
१६	त्यक्तभोगाङ्गीकरणे			(२) अक्षायसचिचता	२०९
	सर्पदण्डः	१३९		(३) तमस्कायसचिचता	२१२
१७	रपनेमि प्रति रामीम			(४) वायुकायसचिचता	२१५
	स्युपदेशः	१४१		(५) वनस्पतिकायसचिचता	२१७
१८ ^A	रपनेमर्षमे सस्यतिः	१४६		(६) भ्रतकायपर्वनम्	२२१
१८ ^B	रपनेमेः पुरुषोद्यमत्वसिद्धि	१४८	२८	पद्मीवनिकायानां दण्ड	
	तृतीयाध्ययनम्			परिस्थागः	२२६
१९	महर्षिस्वरूपम्	१५२	२९	दण्डपरिस्थागस्य सामान्य	
२०	महर्षिणाम् (५२) अना-			विशेषत्वेन द्वैविध्यम्	२३४
	चीर्णानि	१५८-१८५	३०	(१) प्राप्तातिपातनिरमण	
				स्वरूपम्	२३९

सं.	विषयः	पृष्ठ
३१	(२) मृषावादवि० स्व०	२४३
३२	(३) अदत्तादानवि० स्व०	२४८
३३	(४) मैथुनवि० स्व०	२५३
३४	(५) परिग्रहवि० स्व०	२५६
३५	(६) रात्रिभोजनवि० स्व०	२५८
३६	उपसंहारः	२६४
३७	मिक्षुत्वसिद्धिः	२६५
३८	(१) पृथिवीकाययतना	२७४
३९	(२) अप्काययतना	२७६
४०	(३) तेजस्काययतना	२७९
४१	(४) वायुकाययतना	२८२
४२	(५) वनस्पतिकाययतना	२८५
४३	(६) व्रसकाययतना	२८८
४४	अयतनाया दुःखदफलम्	२९१
४५	यतनावतो न पापकर्मबन्ध	२९७
४६	ज्ञानस्य मुख्यत्वम्	३००
४७	ज्ञानप्राप्त्युपायः	३०१
४८	जीवाजीवज्ञानेन संयम- ज्ञानं जीवगतिज्ञानं च	३०४
४९	जीवगतिज्ञानेन पुण्यादि- ज्ञानम्	३०५
५०	पुण्यस्वरूपम्	३०६
५१	पापस्वरूपम्	३१४
५२	जीवकर्मणोर्वन्धसिद्धिः	३१६
५३	बन्धस्वरूपम्	३२०
५४	मोक्षस्वरूपम्	३२५
५५	पुण्यादिज्ञाने भोगनिर्वेदः	३३७
५६	भोगनिर्वेदे संयोगत्यागः	३३८
५७	संयोगत्यागे अनगारता- प्राप्तिः	३३९
५८	अनगारताप्राप्तौ अनुत्तरधर्मस्पर्शः	३४०

सं.	विषयः	पृष्ठ
५९	अनुत्तरधर्मस्पर्शे कर्मरजो- धुननम्	३४१
६०	द्रव्य-भावकर्मणोः कार्य- कारणभावः	३४३
६१	शुक्लध्यानस्वरूपम्	३४४
६२	कर्मरजोधुनने केवलज्ञान- दर्शनप्राप्तिः	३५०
६३	केवलज्ञानदर्शनप्राप्तौ लोकालोकज्ञानम्	३५२
६४	लोकस्वरूपम्	३५३
६५	अलोकस्वरूपम्	३५५
६६	लोकालोकज्ञाने शैलेशी- करणप्राप्तिः	३५७
६७	शैलेशीकरणप्राप्तौ सिद्धिः	३६१
६८	सिद्धिप्राप्तौ सिद्धस्य लोकाग्रे शाश्वतत्वम्	३६२
६९	सिद्धानामूर्ध्वगतिस्वरूपम्	३६३
७०	सिद्धावगाहनास्वरूपम्	३६७
७१	सुगतेर्दोर्लभ्यम्	३६९
७२	सुगतेः सौलभ्यम्	३७०
७३	उपसंहारः	३७३
पञ्चमाध्ययनम्		
(प्रथमोद्देशः)		
७४	भक्तपानगवेपणविधिः	३७५
७५	गोचर्याचित्तस्थैर्योपदेशः	३७८
७६	गोचर्या गमनविधिः	३८१
७७	विषममार्गगमने विराधना	३८३
७८	गमने पृथिवीकायादि- यतना	३८५
७९	ब्रह्मचर्यव्रतयतना	३८७
८०	मार्गयतना	३९१
८१	गोचर्या कायचेष्टाप्रकारः	३९३

सं	विषयः	पृष्ठ	सं	विषयः	पृष्ठ
८२	गोचर्या गृहमवेशविधिः	३९९	१०६	कारणेगोचर्यामोजनविधिः	४७७
८३	विनाशा द्वारोद्घाटन- नियेषः	४००	१०७	उपाध्यागस्तस्यमोननविधिः	४८३
८४	गोचर्या मलमूत्रत्याग- विधिः	४०१	१०८	गोचरीसजाताविचारा- लोचनविधिः	४८५
८५	मिसार्य गृहमवेशविधिः	४०२	१०९	आहारपरिमोगविधिः	४८८
८६	मिसार्य स्थितस्य काय- वेष्टामकारः	४०४	११०	मुषादायि मुषाजीविनो मौलामाप्तिः	४९६
८७	गृहस्थगृहे स्नानविधिः	४०५	(द्वितीयोद्घः)		
८८	आहारग्रहणविधिः	४०८	१११	आहारपरिमोगविधिः	४९८
८९	सहरणस्य चतुर्मङ्गलः	४११	११२	समयमर्यादया मोचरी- गमनोपदेशः (कालयत्ना)	५०१
९०	निक्षेपजचतुर्मङ्गलः	४१५	११३	गोचर्या विचरणविवेकः	५०७
९१	संघट्टनमकारः	४१८	११४	मिसार्य गृहमवेशविधिः	५०६
९२	पुरःकर्मस्वरूपम्	४२०	११५	पुष्पसस्पर्शकस्त्वाम्निता- नियेषः	५१०
९३	पुरःकर्मदूषिताहारनियेषः	४२३	११६	सचिन्ताहारनियेषः	५१३
९४	पश्चात्कर्मदूषिताहारनियेषः	४२६	११७	मिसाचरणे विवेकोपदेशः	५१८
९५	आहारग्रहणविवेकः	४२७	११८	मिसापह्नविषेष्टदोषाश्च	५२५
९६	अङ्गितमुद्रिताहारनियेषः	४३४	११९	गुरुपरोक्षेमिसापहारहेतुः	५२७
९७	दानापयोपकल्पिताहार- नियेषः	४३६	१२०	मिसापहारे दापाः	५२९
९८	औद्देशिकायाहारनियेषः	४४४	१२१	मद्यनियेषः	५३१
९९	औद्देशिकायाहारस्वरूपम्	४४५	१२२	मद्यपायिनो दोषमकटनम्	५३३
१००	पुष्पमिमितादिदोषदूषिता- हारनियेषः	४५२	१२३	मद्यादिविरतस्य गुणमकटनम्	५३९
१०१	दुर्गममार्गगमननियेषः	४५७	१२४	तपआदिचोरस्य दोष- मकटनम्	५४२
१०२	मालावृत्तमिसानियेषः	४५९	१२५	तपआदिचोरस्य दुष्कृ- माप्तिः	५४६
१०३	आहारग्रहणविवेकः	४६३	१२६	मायाश्रयास्यागोपदेशः	५४८
१०४	स्याज्यफलनामानि	४६५	१२७	अध्ययनपरिसमाप्तिः	५५१
१०५	पानग्रहणविधिः	४६८			

॥ श्रीवीतरागाय नमः ॥

जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्रीघासीलालव्रतिविरचितया
आन्वारमणिमञ्जूषाख्यया व्याख्यया समलङ्कृतं

श्रीदशवैकालिकसूत्रम्

॥

मङ्गलाचरणम्.

नम्रीभूतपुरन्दरादिमुकुट,-भ्राजन्मणिच्छायया,
चित्रानन्दकरी सदा भगवतो, यस्याङ्घ्रिलक्ष्मीः परा ।

यद्विज्ञाननिरन्तसिन्धुलहरी,-मग्नाः स्वकर्मक्षयं,
कृत्वाऽनन्तसुखस्य धाम भविनः, प्रापुः श्रये तं जिनम् ॥१॥

विमलः केवलाऽऽलोक,-प्रभासंभारभासुरः ।
त्रिजगन्मुकरो धीरो, वीरो विजयतेतराम् ॥२॥

श्रीसुधर्मा महावीर-लब्धरत्नोज्ज्वलो गणी ।
निबबन्ध तदुक्तार्थं, नमस्तस्मै दयालवे ॥३॥

अथैतत्करुणालब्ध,-विवेकामृतबिन्दुना ।
दशवैकालिकव्याख्या, घासीलालेन तन्यते ॥४॥

अथ सूत्रमाह—

४ १ ५ १ २ ३
मू॒ख्य-ध॒म्मो म॒गलमु॒क्खि॒ह, अ॒हिंसा स॒जमो तवो ।

१२ ११ १३ १ १० ६ ८
दे॒वा वि तं नम॑स॒ति, जस्स॑ ध॒म्मे स॒या म॒णो ॥ १ ॥

छाया-धर्मो मङ्गलमुत्कृष्टम्, अहिंसा सयमस्तपः ।

देवा अपि तं नमस्यन्ति, यस्य धर्मे सदा मनः ॥ १ ॥

सन्निवार्य—अहिंसा=पापजन्यपरोपमका त्याग करने तथा जीवोंकी रक्षा करनेरूप अहिंसा, संजमो=संयम और तवो=तप (यह) धम्मो=धर्म उच्छिष्ट=उत्कृष्ट-सबसे श्रेष्ठ मंगल=मङ्गल है-कल्याणकारी है । जस्स=जिसका मणो=मन सदा=सदा-इमेक्षा धम्मो=धर्म में (लगा रहता है) तं=उसको देवाधि=देवतामी नमसंति=नमस्कार करते हैं, अर्थात् निरन्तर धर्ममें लीन प्राणी देवोंद्वारा भी पूज्य हो जाते हैं ॥ १ ॥

टीका—‘ धम्मो मंगल ’—मित्यादि । धर्म=धरति=प्राणिनो दुर्गती पतनाद् रक्षति धुमे स्थाने च स्थापयति यः स तयोक्तः । उक्तम्—

“ दुर्गतिप्रसृष्टान् जन्तून्, यस्माद्वारयते पुनः ।

यत्ते चैतान् धुमे स्थाने, तस्माद्धर्म इति स्मृतः ॥ १ ॥” इति ।

हिन्दी-भाषानुवाद

‘ धम्मो मंगल ’ मित्यादि । जो नरक आदि दुर्गतिमें गिरते हुए प्राणियोंको बचावे और स्वर्ग-मोक्ष आदि शुभस्थानोंमें पहुँचावे उसे धर्म कहते हैं ।

कहा भी है—“ दुर्गतिमें पड़ते हुए जीवोंकी रक्षा करता है और फिर उन्हें शुभगतिमें पहुँचाता है, इसीसे वह धर्म कहलाता है ” ॥ अर्थात् जो

गुणशती-भाषानुवाद.

‘ धम्मोमंगल ’ मित्यादि । जो नरक आदि दुर्गतिमें पड़ता प्राणीको बचावे अने स्वर्ग मोक्ष आदि शुभ स्थानोंमें पहुँचावे उसे धर्म कहते हैं ।

इस पक्ष में है— दुर्गतिमें पड़ता प्राणी की रक्षा करे और अने प्राणी को शुभ गतिमें पहुँचावे उसे धर्म कहना चाहिये । अर्थात् दुर्गति

ઉત્કૃષ્ટમ્=ઉત્તમં, મઙ્ગલં=મઙ્ગલસ્વરૂપમ્, કસ્તાદૃશો ધર્મઃ? इत्यत आह—
અહિંસા સંયમસ્તપ इति । तत्राऽहिंसा नाम हिंसावर्जनं प्राणिप्राणरक्षणं तदिच्छा
वेति । न हिंसा—अहिंसेति विग्रहे अहिंसाया अभावस्वरूपत्वेनाऽवस्तुतया किमपि
कार्यं प्रति कारणत्वाऽनापत्तिरतोऽहिंसाऽपि भावरूपैव, तेन प्राणरक्षणमप्यहिंसा-
शब्दार्थः सिध्यति । ये तु स्वतः परतो वा प्राणिप्राणरक्षणमहिंसेति न मन्यन्ते
ते तु अहिंसाशब्दरहस्यानभिज्ञा एवेति बोध्यम् ।

દુઃખોસે છુડાકર પ્રાણિયોંકો અનન્ત સુખકી પ્રાપ્તિ કરાતા હૈ વહી
ધર્મ હૈ ।

ધર્મ ઉત્કૃષ્ટ મઙ્ગલ હૈ । અહિંસા, સંયમ ઓર તપ, યે તીનોં ઉસકે
લક્ષણ હૈ ।

અહિંસા

હિંસાકા ત્યાગ કરના અર્થાત્ પ્રાણિયોંકે પ્રાણોંકી રક્ષા કરના ઓર
ઉનકે પ્રાણોં કે રક્ષણ કી ઇચ્છા રખના અહિંસા હૈ ।

હિંસા કે અભાવ કો અહિંસા કહા જાય તો અહિંસા અભાવરૂપ
હો જાયગી । અભાવ કિસી કાર્ય કે પ્રતિ કારણ નહીં હો સકતા, ઇસ
કારણ અહિંસા સે સ્વર્ગ મોક્ષ કી પ્રાપ્તિ નહીં હોગી, અતઃ અહિંસા
કો ભાવરૂપ (વસ્તુરૂપ) માનના ઉચિત હૈ, ઓર જવ કિ વહ વસ્તુ-
રૂપ હૈ તો પ્રાણોં કી રક્ષા કરના અહિંસાશબ્દ કા અર્થ સિદ્ધ હુઆ ।

જો જીવોંકી રક્ષા કરને કરાને કો અહિંસા નહીં માનતે વે અહિંસા
કે યથાર્થ તત્ત્વકો નહીં જાનતે ।

છોડાવીને પ્રાણીઓને અનત સુખની પ્રાપ્તિ જે કરાવે છે, તે ધર્મ છે
ધર્મ ઉત્કૃષ્ટ મંગલ છે. અહિંસા, સંયમ અને તપ, એ ત્રણ તેનાં લક્ષણો છે
અહિંસા

હિંસાનો ત્યાગ કરવો અર્થાત્ પ્રાણીઓના પ્રાણની રક્ષા કરવી અને તેમના
પ્રાણોની રક્ષા કરવાની ઇચ્છા રાખવી એ અહિંસા છે

હિંસાના અભાવને અહિંસા કહેવામાં આવે તો અહિંસા અભાવ-રૂપ
થઈ જશે અભાવ કોઈ કાર્યને પ્રતિ કારણ થઈ શકતું નથી, તેથી કરીને
અહિંસાથી સ્વર્ગ મોક્ષની પ્રાપ્તિ નહિ થાય એટલે અહિંસાને ભાવરૂપ (વસ્તુરૂપ)
માનવી જ ઉચિત છે અને જો તે વસ્તુરૂપ છે, તો પ્રાણોની રક્ષા કરવી એવો
અહિંસા શબ્દનો અર્થ સિદ્ધ થયો

જેઓ છોડોની રક્ષા કરવી-કરાવવી એને અહિંસા નથી માનતા તેઓ
અહિંસાના યથાર્થ તત્ત્વને જાણતા નથી

उक्तं हि भगवता प्रभक्ष्याकरणे प्रथमसवरद्वारे—

“ इमं च न सन्नजीवरनस्तण्डयद्वाप पाचयन्न भगवता मुकुरिष्य ” इत्यादि ।

सकलजीवानां रक्षणं प्राणव्यपरोपणकारणं प्राणरक्षणोपयोगी व्यापार इति यावत् तदर्थं, इया=परदुःखप्रहाणेच्छा तदर्थं चेदं प्रवचनं भगवता मुकुरिष्य तमित्यर्थः,

उक्तञ्च दयाश्रद्धार्थो वाचस्पत्याभिधाने—

“ यस्मादपि परस्त्रेभ्यः, हर्षु या इति जायते ।

इच्छा भूमिस्तुरमेष्ठ ! सा दया परिकीर्तिता ॥ १ ॥ ” इति ।

तस्मात् सर्वप्राणिनां रक्षणं रक्षणेच्छा चेति द्वयमेवादितातत्त्वं सकलधर्म-
सूत्रेति । उक्तञ्च संस्तारकप्रकीर्णकटीकायाम्—

“ न तद्धानं न तदधानं, न तद्वानं न तदध्वः ।

न सा दीप्ता न सा मिता, दया यत्र न विद्यते ॥ १ ॥ इति ।

भगवानने प्रभक्ष्याकरणके प्रथम सवरद्वार में कहा है—“ समस्त जीवों की रक्षा (मरते हुएको, अपने या दूसरोंके द्वारा बचाना) और दया (दुःखोंसे छुड़ानेकी इच्छा) के लिए इस प्रवचनका उपदेश दिया है ” ।

वाचस्पत्य महाकोशमें कहा भी है—“ हे भूमिस्तुरमेष्ठ ! प्रयत्नसे पर प्राणियोंके क्लेशको निवारण करनेके लिए हृदयमें जो इच्छा उत्पन्न होती है उसे दया कहते हैं ” ॥ १ ॥

सपारगपइलाकी टीकामें कहा है—“ वह दान दान नहीं, वह ध्यान

अथवा प्रभक्ष्याकरणका प्रथम सवरद्वारमें कहु छे है— “ यथा लोचनी रक्षा (मरता लोचने पीते अथवा पीजाले द्वारा बचाववा) जाने दया (दुःखकी छेड़ववाली इच्छा) ने भाटे का प्रवचनने उपदेश आये छे ”

वाचस्पत्य महाकोशमें यह कहु छे है— “ हे भूमिस्तुरमेष्ठ ! प्रयत्न से पर प्राणियोंके क्लेशको निवारण करवाने भाटे हृदयमें जो इच्छा उत्पन्न आवे छे तेने दया कहे छे ” ॥ १ ॥

सपारगपइलाकी टीकामें कहु छे है— “ जो दान दान नहीं, जो ध्यान

તથા — “ મૂલં ધમ્મસ્સ દયા, તયણુગયં સન્વમેવડણુદ્દાણં ।

સિદ્ધં જિણિંદસમણ, મગ્ગિજ્જહ તેણિદ્દ દયાલ્ ॥ ૧ ॥ ”

इति धर्मरत्नप्रकरणे ।

ભગવતીસૂત્રેડપિ પદ્મદશે શતકે પ્રોક્તમ્—

“ તણે જાં અહં ગોયમા ? ગોસાલસ્સ મંચલિપુત્તસ્સ અણુકંપણદ્વયાણે વેસિયાયણસ્સ ચાલતવસ્સિસ્સ તેયપહિસાહરણદ્વયાણે એત્થ જાં અંતરા અહં સીયલિયં તેયલેસ્સં નિસિરામિ, જાણે સા મમં સીયલિયાણે તેયલેસ્સાણે વેસિયાયણસ્સ ચાલતવસ્સિસ્સ સા ઉસિણા તેયલેસ્સા પહિદ્વયા ” ઇતિ ।

ધ્યાન નહીં, વહ જ્ઞાન જ્ઞાન નહીં, વહ તપ તપ નહીં, વહ દીક્ષા દીક્ષા નહીં ઓર વહ ભિક્ષા ભિક્ષા નહીં, જહાં કિ દયા નહીં હૈ । અર્થાત્ દયારહિત સર્વ ક્રિયાણં મિથ્યા યાની નિષ્ફલ હૈ ” ॥ ૨ ॥

ધર્મરત્નપ્રકરણમેં ભી કહા હૈ—“ ધર્મકા મૂલ દયા હૈ; દયાપૂર્વકકી હુઈ સમસ્ત ક્રિયાણે સફલ હોતી હૈ, ઇસલિયે જિનેન્દ્રકે માર્ગમેં દયાવાન હી ધર્મકા અધિકારી હો સકતા હૈ ” ॥ ૩ ॥

ઉક્ત કથનસે યહ સ્પષ્ટહોગયા કિ મરતે હુયે પ્રાણીકો વચાના ભી અહિંસા હૈ ।

ભગવતીસૂત્રકે પન્દ્રહવેં શતકમેં ભગવાન શ્રીગૌતમસે કહતે હૈ—

“ હે ગૌતમ ! મંચલિપુત્ર ગોશાલકકી અનુકમ્પા કરનેકે લિયે મૈને શીતલ તેજોલેશ્યાસે ચાલતપસ્વી વૈશ્યાયનકે દ્વારા નિકાલી હુઈ ઉષ્ણ તેજોલેશ્યાકા તેજ શાન્ત કરકે ઉસે વચાયા ” ।

ધ્યાન નથી, એ જ્ઞાન જ્ઞાન નથી, એ તપ તપ નથી, એ દીક્ષા દીક્ષા નથી, અને એ ભિક્ષા ભિક્ષા નથી કે બ્યા દયા નથી, અર્થાત્ દયારહિત બધી ક્રિયાઓ મિથ્યા એટલે નિષ્ફળ છે ” ॥ ૨ ॥

ધર્મરત્નપ્રકરણમા પણ કહ્યું છે કે—“ ધર્મનું મૂળ દયા છે, દયાપૂર્વક કરેલી બધી ક્રિયાઓ સફળ થાય છે, તેથી જીનેન્દ્રના માર્ગમા દયાવાન જ ધર્મનો અધિકારી થઈ શકે છે ” ॥ ૩ ॥

ઉક્ત કથનથી એ સ્પષ્ટ થઈ ગયું કે મરતા પ્રાણીને બચાવવો એ પણ અહિંસા છે ભગવતીસૂત્રના પદરમા શતકમા ભગવાન શ્રી ગૌતમને કહે છે કે—“ હે ગૌતમ ! ચાલતપસ્વી વૈશ્યાયન દ્વારા કાઢવામા આવેલી ઉષ્ણ તેજોલેશ્યાના તેજને શીતલ તેજોલેશ્યાથી શાન્ત કરીને, મંચલિપુત્ર ગોશાલકની ઉપર દયા કરવા માટે એ તેને બચાવ્યો ”

હ ગૌતમ ! મહાહિપુત્રસ્ય ગોશાલકસ્યાનુકમ્પનાર્થં ધાસતપસ્વિનો વૈશ્યાપ-
નસ્ય તેમ પ્રતિસાદરણાર્થં ચ મયા શ્રીતર્જા તેજોછેદ્યામુદ્ગ્રાપ્ય તવીયોઽપ્યા તેજો-
છેદ્યા પ્રતિસાદરણાર્થઃ । તત્ર ‘ અનુકંપણદ્વયાપ ’ ‘ તેયપત્તિસાદરણદ્વયાપ ’ इति पद-
द्वयेन गोशासकरक्षणार्थं भगवतस्तेजोछेदयासमुद्ग्राप इति स्पष्टीभवति ।

ન ચ રક્ષયં યદિ ધર્મસ્તર્હિં સ્વસમવસરણે વર્તમાનો સર્વાનુભૂતિસુખપ્રનામાનો
શિષ્યો કિં ન ભગવતા રક્ષિતો ? इति बाध्यम्, भगवतः सर्वज्ञतया तयोरायु-
समाप्तिस्सन्दर्भनात् । ननु यथा समाप्तायुष कोऽपि नैव रक्षितुं प्रभवति तथा विद्य-
मानायुषं न कोऽपि हन्तुं शक्नुयात् ? इति चेन्न, त्रिपष्टिशलाकापुरुषान् देवान्

यहां यह सवेह हो सकता है कि यदि बचाने में धर्म होता तो
‘भगवान्’ने अपने समयसरणमें स्थित सर्वानुभूति और सुनक्षत्र नामक
शिष्यों को क्यों न बचाया ?

इसका समाधान यह है कि—भगवान् सर्वज्ञ थे, इसलिए किसका
आयुष्य कितना अवशेष है या समाप्त हो चुका है इसे वे अपने निर्मल
केवल ज्ञानसे जानते थे । सर्वानुभूति और सुनक्षत्र शिष्योंका वर्तमान
आयुष्य समाप्त हो चुका था ।

પ્રશ્ન—ઐસે વર્તમાન આયુષ્ય સમાપ્ત હોને પર કોઈ કિસીકો બચા
મહીં સકતા વૈસે હી આયુષ્ય રહતે હુપ કોઈ કિસીકો પ્રાણરહિત બી
નહીં કર સકતા ?

અહીં એવો સંદેહ થઈ શકે છે કે—જો બચાવવામાં ધર્મ જામ છે તે
ભગવાને પોતાના સમવસરણમા રહેલા સર્વાનુભૂતિ અને સુનક્ષત્ર નામના શિષ્યોને
કેમ ન બચાવ્યા ?

એવું સમાધાન એ છે કે—ભગવાન્ સર્વજ્ઞ હતા, તેથી તેનું આયુષ્ય કેટલું
અવશેષ રહ્યું છે અથવા સમાપ્ત થઈ ચૂક્યું છે તે ભગવાન્ પોતાના નિર્મળ કેવળ
જ્ઞાનથી બાજુલા હતા. સર્વાનુભૂતિ અને સુનક્ષત્ર શિષ્યોનું વર્તમાન આયુષ્ય
સમાપ્ત થઈ ચૂક્યું હતું.

પ્રશ્ન—જેમ વર્તમાન આયુષ્ય સમાપ્ત થવાથી કેમ કેમને બચાવી શકતું
નથી, તેમજ આયુષ્ય ભાડી હોય તો કેમ કેમને પ્રાણરહિત થવું કરી શકતું નથી.

નારકાંશ્ચ વિદ્યાયાન્યેપાં પ્રાણિનામાયુષઃ સત્ત્વેડપિ વિષશસ્ત્રાદિભિરકાલમરણ-
સંભવાત્, ઈદ્દશસ્યાકાલમરણસ્ય વહુશઃ શાસ્ત્રે પ્રતિપાદિતત્વાચ્ચ, અત એવાડડયુષઃ
સત્ત્વેડપિ પ્રાણિનાં પ્રાણવ્યપરોપણં સંભવતીતિ ગ્રન્થવિસ્તરભિયા વિરમામઃ ।
એવશ્ચાહિંસાશબ્દસ્યોક્તાર્થઃ સુસ્પષ્ટ એવ ।

અથ પ્રાણિપ્રાણરક્ષણં તદિચ્છા ચેતિ દ્વયમ્ ‘અહિંસે’-તિ સિદ્ધાન્તિતમ્ ।
અહિંસા-ઇત્યત્ર કા નામ હિંસેતિ ચેદુચ્યતે—

હિંસા નામ પ્રમાદપારવશ્યાત્ પ્રાણવ્યપરોપણમ્ । પ્રમાદશ્ચ મધ્ય-વિષય-
કષાય-નિદ્રા-વિકથાભેદાત્પશ્ચથા, યદ્વા અજ્ઞાન-સંશય-વિપર્યય-રાગ-દ્વેષ-

ઉત્તર-એસી શરૂ કરના મી ઉચિત નહીં હૈ । ક્યોંકિ ત્રિષષ્ટિ-
શલાકાપુરુષ, દેવતા ઓર નારકોંકે સિવાય સમસ્ત પ્રાણિયોંકી આયુ
રહતે હુએ મી વિષ શસ્ત્ર આદિ કારણોંસે અકાલમૃત્યુ મી હો સકતી
હૈ, યહ બાત શાસ્ત્રસિદ્ધ હૈ, અત એવ આયુષ્ય કે સદ્ભાવમેં મી પ્રાણોંકા
વ્યપરોપણ હો સકતા હૈ । વિસ્તાર મ્હયસે ઇસ પ્રકરણકો યહાં હી સમાપ્ત
કરતે હૈ ।

પ્રાણિપ્રાણરક્ષણ ઓર ઉસકી ઇચ્છાકો અહિંસા કહતે હૈ । યહ
સિદ્ધાન્ત હુઆ ।

અહિંસા શબ્દ ઘટક જો હિંસા શબ્દ હૈ ઉસકા અભિપ્રાય ક્યા હૈ ?
ઇસ પર કહતે હૈ— પ્રમાદકે વશ હોકર પ્રાણકા અતિપાત કરના હિંસા હૈ ।

પ્રમાદ—(૧) મધ્ય, (૨) વિષય, (૩) કષાય, (૪) નિદ્રા ઓર
(૫) વિકથાકે ભેદસે પાંચ પ્રકારકા, અથવા (૧) અજ્ઞાન, (૨) સંશય,

ઉત્તર—એવી શરૂ કરવી જ ઉચિત નથી, કેમકે ત્રિષષ્ટિશલાકાપુરુષ,
દેવતા અને નારકીઓ સિવાય બીજા બધા પ્રાણીઓનું આયુષ્ય બાકી હોય તો પણ
વિષ, શસ્ત્ર, આદિ કારણોથી તેમનું અકાળમૃત્યુ પણ થઇ શકે છે. એ વાત
શાસ્ત્રસિદ્ધ છે. એટલે આયુષ્યનો સદ્ભાવ હોવા છતાં પણ પ્રાણીનું વ્યપરોપણ
થઇ શકે છે

વધારે વિસ્તાર નહિ કરવાને આ પ્રકરણને અહીં જ સમાપ્ત કરીએ છીએ.
પ્રાણિપ્રાણરક્ષણ અને તેની ઇચ્છાને અહિંસા કહે છે એવો સિદ્ધાન્ત થયો.
અહિંસા શબ્દમા જે હિંસા શબ્દ છે એનો અભિપ્રાય શું છે ? આ સબધમાં
કહે છે— પ્રમાદને વશ થઇને પ્રાણનો અતિપાત કરવો તે હિંસા છે

(૧) મધ્ય, (૨) વિષય, (૩) કષાય, (૪) નિદ્રા અને (૫) વિકથા, એ ભેદ
કરીને પ્રમાદ પાંચ પ્રકારનો, અથવા (૧) અજ્ઞાન, (૨) સંશય, (૩) વિપર્યય,

સ્મૃતિશ્રંષ-યોગદુષ્પણિખાન-ધર્મનાદરમેવાદ્યપિયઃ । સા ચ હિંસા ત્રિવિધા-
દ્રવ્યતો માવત ઉભયતથેતિ, તથા—

દ્રવ્યતો હિંસા—આત્માનો વિશુદ્ધપરિણામસ્ય સર્વેડ્યપ્રકારમાનિષ્ઠયા
જન્તુવિરાધન, યયા-મિત્રાભયૌદૌ પ્રવૃત્તસ્ય સમિતિશુષ્પાદિપારકસ્ય ધર્મનાર્થ
પાદોત્પાને કૃતે એકેન ધરણેન તિષ્ઠતઃ સાધોક્ત્યાપિતપરખતથે તદ્વાર્તી કૃત-
મિદ્ધયાદ્ દુર્લ્ભસ્પષ્ટારણવશાશ્ચ જેગેન સમાગતસ્ય કસ્ય પિદ્ ધ્રીન્નિયાદિજન્તો-
રિતસ્વતઃ સાધુના તદ્રક્ષણપયાસે કૃતેડપિ અકસ્માદ્ધરણવત્સંસ્મૃતયા વિરાધન્મ્ ।

(૩) વિપર્યય, (૪) રાગ, (૫) દ્વેષ, (૬) સ્મૃતિ-શ્રંષ, (૭) યોગદુષ્પણિખાન,
(૮) ધર્મનાદર, કે એવેસે આઠ પ્રકારકા હૈ ।

હિંસા ત્રીન પ્રકારકી હૈ—(૧) દ્રવ્યહિંસા, (૨) માવહિંસા ઓર
(૩) ઉભયહિંસા ।

(૧) દ્રવ્યહિંસા—આત્માકે પરિણામ વિશુદ્ધ હોને પર ધી અકસ્માત્
દુષ્ટાકે વિના હી જન્તુકો પીડા હો જાના દ્રવ્યહિંસા હૈ, એસે—આહાર
વિહાર આદિમે પ્રવૃત્ત, સમિતિ ઓર શુષ્પિકે ધરણ કરનેવાસે મુનિને
જપ એક ધરણ ઉઠાયા તો ઉઠાવે હુપ ધરણકે નીચે કિસી ભયસે યા
અન્ય કારણસે કોઈ ધ્રીન્નિય આદિ તદ્રક્ષણ જીવ અજ્ઞાનક નીચે આ
જાય ઓર સાધુ વસકી રક્ષા કરનેકા પ્રયત્ન ધી કર રહે હો, કિર ધી
અજ્ઞાનક વ્ય જાનસે વિરાધના હોના । હસ પ્રકારકી હિંસા, શરીરકે

(૪) રાગ, (૫) દ્વેષ, (૬) સ્મૃતિશ્રંષ, (૭) યોગદુષ્પણિખાન, (૮) ધર્મને
અનાદર, કે એવે કરીને પ્રમાદ આઠ પ્રકારકા હૈ.

હિંસા ત્રણ પ્રકારની હૈ—(૧) દ્રવ્યહિંસા (૨) માવહિંસા, અને
(૩) ઉભયહિંસા.

(૧) દ્રવ્યહિંસા—આત્માના પરિણામ વિશુદ્ધ હોવા છતાં અકસ્માત્
દુષ્ટા વિના જન્તુઓની વિરાધના થઈ વ્યવ તે દ્રવ્યહિંસા હૈ. જેમકે—આહાર
વિહાર આદિમાં પ્રવૃત્ત, સમિતિ અને શુષ્પિકે ધરણ કરવાવાળા મુનિએ અન્ય
એક પત્ર ઉપાદ્યો ત્યારે ઉપદેશ પત્રની નીચે કાંઈ ભયને લીધે અથવા બીજા
કેઈ કારણથી કેઈ બેઈદિય આદિ તદ્રક્ષણ જીવ અજ્ઞાનક પત્ર નીચે આવી વ્યવ,
અને મુનિ એની રક્ષા કરવાનો પ્રયત્ન પણ કરી રહ્યા હોય, તે પત્ર અજ્ઞાનક
દુષ્ટા જવાથી વિરાધના થાય. આ પ્રકારની હિંસા, શરીરના યોગની વ્યવસ્થાને

एवंविधा च हिंसा काययोगस्य चपलतया सर्वथा परिहर्तुमशक्येति व्यवहार-
नयमात्रगम्या ।

भावतो हिंसा=प्राणव्यपरोपणेच्छालक्षण आत्मनोऽशुद्धपरिणामः, यथा-
मकरनाम्नो जलजन्तुविशेषस्य भूप्रदेशे लब्धजन्मा तण्डुलदध्नोऽन्तर्मुहूर्त्तार्जुणको-
ऽन्तर्मुहूर्त्तमात्रगर्भनिवासानन्तरमुत्पादशीलस्तण्डुलाभिधानो मत्स्यविशेषस्तत्र स्थित
एवावलोकयति—

मકરોડ્યં મત્સ્યાનશિતું તાવત્તુળદસ્તોયમાકર્ષતિ, તતશ્ચ જલવેગાદાન-
નાન્તઃસમાગતેષુ પ્રચુરતરેષુ મીનેષુ પશ્ચાત્તાનવરૂઘ્યાઃસ્યગતં નીરં નિસ્સાર-
યોગકી ચપલતાકો સર્વથા દૂર કરના અત્યન્ત કઠિન હોનેકે કારણ
વ્યવહારનયમાત્ર હૈ ।

(૨) भावहिंसा-प्राणोंसे रहित करनेकी इच्छारूप आत्माका अविशुद्ध
परिणाम, भावहिंसा कहलाती है ।

જૈસે-મગર નામકે જલચર-જીવ-વિશેષકી ભોંહ પર બારીક ચાંવલકે
સમાન શરીરવાળા એક તન્દુલ નામકા મત્સ્ય હોતા હૈ; વહ અન્તર્મુહૂર્ત્ત
ગર્ભમેં રહકર જન્મ લેતા હૈ; ઉસકી આયુ અન્તર્મુહૂર્ત્તમાત્રકી હી હોતી
હૈ । ગર્ભજ હોનેકે કારણ ઉસકો મન હોતા હૈ । વહ વહાં (ભોંહ પર)
બેઠા હુઆ મગરકા કૃત્ય દેખતા હૈ કિ વહ મગર જલજન્તુઓંકો ખાનેકે
લિષ્ટ પંહેલે અપને મુંહમેં પાનીકો ઝીંચતા હૈ, ફિર પાનીકે વેગસે આઈ-
હુઈ મછલિયોંકો મુંહમેં રોકકર જબ પાનીકો નિકાલતા હૈ તબ દાંતોંકે

सर्वथा दूर करवी अत्यंत कठिन होवाने कारणे व्यवहारनयमात्र छे

(૨) भावहिंसा—प्राणहीन रहित करवानी इच्छा रूप आत्मानो अविशुद्ध
परिणाम मे भावहिंसा कहलाय छे.

જેમકે—મગર નામના એક જળચર પ્રાણીની ભંમર પર ચોખ્ખા જેવા
બારીક શરીરવાળો એક તન્દુલ નામનો મત્સ્ય થાય છે એ મત્સ્ય અતર્મુહૂર્ત્ત
ગર્ભમા રહીને જન્મ લે છે તેનું આયુષ્ય અતર્મુહૂર્ત્ત જેટલું હોય છે તે
ગર્ભજ જીવ હોવાને લીધે તેને મન થાય છે તે મગરની ભંમર પર બેઠાબેઠા
મગરનું કૃત્ય જુઓ છે કે આ મગર જળમાંના જીવોને ખાવાને માટે પહેલાં
પોતાના મોંમાં પ્રાણીને ખેંચે છે, પછી પ્રાણીના વેગથી આવેલી માછલીઓને
મોંમાં ડોકીને વ્યાદે પ્રાણીને કાઢી નાખે છે, ત્યારે દાંતના છિદ્રો દ્વારા પ્રાણીની

યતિ તદા દધનાન્તરાનકાશનિર્ગતોઽકવેગતો ષટ્પુર્ત મીના સપુતરા નિસ્સરન્ત્યેન । एव षड्विंशत्सागरीभिरासाँ तण्डुलमस्त्यो मनसि पिमावयति—

“યદિ મમ વપુરીદશં શુદ્ધત્ સ્યાત્ તર્હિ મમ હુસ્તાર્કિર્નિન્તુમેકોઽપિ મસ્ત્યો ન શષ્પતુયાત્, મયા સર્વેઽપિ યક્ષિતા મવેયુઃ ” ઇતિ ।

इत्यं कष्टपिताभ्यवसायरूपया भावहिंसया स्वकीयमन्तर्मुहूर्त्तमभाजमायुष्यं समाप्य अष्टविंशत्सागरप्रमाणं नरकायुष्यं निषध्यासौ (तण्डुलमस्त्यः) तमस्तमाऽ-मिषायां सप्तम्यां नरकपृथिव्यां नारकत्वेन समुत्पद्यते ।

यद्वा—अवपीयसि प्रकाशे रज्जुमासोक्त्य ‘ध्वालोऽय’—मित्पाळોવયતઃ

छिद्रों द्वारा पानीके साप-साप बहुतसी छोटी२ मछलियां निकल जाती हैं, तब उन निकलती हुई मछलियोंको देखकर तन्दुलमस्त्य चिन्तारता है कि—

इस (मगर) के तो दांतोंके छिद्रों द्वारा बहुतसी मछलियां निकल जाती हैं, किन्तु, अगर मेरा शरीर मगरके बराबर बड़ा होता तो मैं इनमेंसे एकको भी नहीं निकलने देता-सबको भक्षण कर जाता।

इस प्रकार वह परम कष्टपित अभ्यवसायरूप भावहिंसासे तेंनीस सागरप्रमाण नरकायुष्य यांचકર મન્તર્મુહૂર્ત્તની अपनी આયુષ્યનો સમાપ્ત કરકે તમતમા નામની સાતઘી નરકપૃથિવીકે અન્દર નારકીપનમે ઉત્પન્ન હોતા હૈ ।

અથવા જૈસે-મન્દ-મન્દ પ્રકાશમે કિસી હિંસકને રસીકો સર્પ

સામે સાથે ધણીય નાની નાની માછલીઓ બહાર નીકળી આવ છે. એ નીકળી જતી માછલીઓને એકને તદુલ મત્સ્ય વિચારે છે કે આ મગરના ઘાંતના છિદ્રોની વાટે ધણીય માછલીઓ બહાર નીકળી આવ છે, પરંતુ એ મગર શરીર મગરના બેટલુ મોટું હોય તો હું એમાંથી એક પણ માછલીને બહાર નીકળવા ન દેવ બધીયનું ભક્ષણ કરી આવ.

આ પ્રમાણે એ પરમ કષ્ટપિત અભ્યવસાયરૂપ ભાવહિંસાથી તેનીસ સાગરનું નરકાયુષ્ય બાધીને અતર્મુહૂર્ત્તનું આયુષ્ય સમાપ્ત કરે છે અને તમતમા નામની સાતઘી નરકપૃથિવીની અંદર નારકીપણે ઉત્પન્ન થાય છે.

અથવા જેમ-મદ મદ પ્રકાશમાં કોઈ દિસકે દોરધને સર્પ સમજીને ફર

શસ્ત્રાદિના તત્પ્રહરણં તદભિલાષમાત્ર વા રજ્જોરચેતનત્વેન પ્રાણવ્યપરોપણાઽ-
ભાવેઽપિ આત્મન ઉક્તસ્વરૂપાઽશુદ્ધપરિણામોદયાચ્ચતુર્ગતિભવભ્રમણહેતુર્વન્ધો નિયતં
ભવતિ ।

ઉભયતો હિંસા=આત્મનોઽશુદ્ધપરિણામપૂર્વકં પ્રાણવ્યપરોપણં, યથા=કેન-
ચિદ્ વ્યાધેન મૃગજિઘાંસયા શરપ્રક્ષેપેણ કૃતં તદ્વનનમ્ ।

સંયમઃ ।

સંયમઃ=સંયમનં=સમ્યગુપરમણં સાવધયોગાદિતિ સંયમઃ, સ ચ સપ્તદશવિધઃ,

સમઘ્નકર ક્રૂર પરિણામસે મારા, યા મારનેકા પ્રયાસ કિયા તો વહાँ
રસીકે અચેતન હોનેકે કારણ યદ્યપિ પ્રાણોંકા વ્યપરોપણ નહીં હુઆ
તથાપિ આત્મામેં અશુદ્ધ પરિણામકે ઉદયહોનેસે વહ મી ભાવહિંસા હૈ ।
ઉસ હિંસાસે નિશ્ચય હી ચતુર્ગતિમેં પરિભ્રમણ કરાનેવાલે કર્મોંકા બન્ધ
હોતા હૈ ।

(૨) ઉભયહિંસા-અશુદ્ધ પરિણામોંસે જીવકા ઘાત કરના ઉભયહિંસા
હૈ, ક્યોંકિ ઇસ હિંસામેં આત્માકે અશુદ્ધ પરિણામ ઓર પ્રાણોંકા નાશ
દોનોં પાયે જાતે હૈ, જૈસે-કોઈ વ્યાધ હરિણકો મારનેકી ઇચ્છાસે બાળ
ચલાતા હૈ ઓર ઉસસે ઉસકે પ્રાણોંકા નાશ હો જાતા હૈ ।

સંયમ ।

સાવધયોગસે સમ્યક્પ્રકારસે નિવૃત્ત હોનેકો સંયમ કહતે હૈં । વહ

પરિણામથી માર્યો, અથવા મારવાનો પ્રયાસ કર્યો, તો તેમાં દોરડું અચેતન
હોવાથી જો કે પ્રાણનું વ્યપરોપણ થયું નહિ, તો પણ આત્મામા અશુદ્ધ પરિણામનો
ઉદય હોવાથી એ પણ સાવધિ સા છે. આ હિંસાથી નિશ્ચિતપણે ચતુર્ગતિમાં
પરિભ્રમણ કરનારા કર્મેના બધ થાય છે

(૩) ઉભયહિંસા—અશુદ્ધ પરિણામથી જીવનો ઘાત કરવો એ ઉભયહિંસા
છે, કેમકે એ હિંસામા આત્માના અશુદ્ધ પરિણામ તથા પ્રાણનો નાશ બન્ને
રહેલા હોય છે જેમકે-કોઈ પારથી હરણને મારવાની ઇચ્છાથી બાણ છોડે છે
અને એ રીતે હરણના પ્રાણનો નાશ થઈ જાય છે

સંયમ

સાવધયોગથી સમ્યક્ પ્રકારે નિવૃત્ત થવું તેને સંયમ કહે છે સંયમ સત્તર

समुक्त समवायाङ्गे—

“सत्तरसविधे संज्ञये पञ्चत्वे संज्ञा—(१) पृथ्वीकायसंज्ञये (२) आत्माकायसंज्ञये (३) तेजस्कायसंज्ञये (४) वायुकायसंज्ञये (५) वनस्पतिकायसंज्ञये (६) बीजिकायसंज्ञये (७) त्रीन्द्रियसंज्ञये (८) चतुरिन्द्रियसंज्ञये (९) पञ्चेन्द्रियसंज्ञये (१०) अजीवकायसंज्ञये (११) प्रेक्षासंज्ञये (१२) उपेक्षासंज्ञये (१३) अपहृत्यसंज्ञये (परिष्ठापना)संज्ञये (१४) प्रमार्जनासंज्ञये (१५) मनासंज्ञये (१६) वाक्संज्ञये (१७) कायसंज्ञये” इति ।

ज्ञाया—सप्तदशविधा संज्ञयाः प्रवृत्तस्तथा—(१) पृथिवीकायसंज्ञयाः (२) अजीवकायसंज्ञयाः (३) तेजस्कायसंज्ञयाः (४) वायुकायसंज्ञयाः (५) वनस्पतिकायसंज्ञयाः (६) बीजिकायसंज्ञयाः (७) त्रीन्द्रियसंज्ञयाः (८) चतुरिन्द्रियसंज्ञयाः (९) पञ्चेन्द्रियसंज्ञयाः (१०) अजीवकायसंज्ञयाः (११) प्रेक्षासंज्ञयाः (१२) उपेक्षासंज्ञयाः (१३) अपहृत्यसंज्ञयाः (१४) प्रमार्जनासंज्ञयाः (१५) मनासंज्ञयाः (१६) वाक्संज्ञयाः (१७) कायसंज्ञयाः ।

तत्र (१) पृथिवीकायसंज्ञयाः=सविचपृथिव्या इत्यपादादिना संघटनादि

सत्तरह प्रकारका है । समवायाङ्गके सत्तरहवें समवायमें कहा है—

(१) पृथिवीकायसंज्ञया, (२) अजीवकायसंज्ञया, (३) तेजस्कायसंज्ञया, (४) वायुकायसंज्ञया, (५) वनस्पतिकायसंज्ञया, (६) बीजिकायसंज्ञया, (७) त्रीन्द्रियसंज्ञया, (८) चतुरिन्द्रियसंज्ञया, (९) पञ्चेन्द्रियसंज्ञया, (१०) अजीवकायसंज्ञया, (११) प्रेक्षासंज्ञया, (१२) उपेक्षासंज्ञया, (१३) अपहृत्यसंज्ञया (परिष्ठापनासंज्ञया), (१४) प्रमार्जनासंज्ञया, (१५) मनासंज्ञया, (१६) वाक्संज्ञया, (१७) कायसंज्ञया ।

(१) पृथिवीकायसंज्ञया=हाथ पैर इत्यादिसे सञ्चित पृथिवीका संघटन (संघटा) आदिका वर्जन करना ।

प्रकारेण च समवायाङ्गना सत्तरमा समवायार्था ते प्रकारा ज्ञाया च
(१) पृथिवीकायसंज्ञया, (२) अजीवकायसंज्ञया, (३) तेजस्कायसंज्ञया, (४) वायुकायसंज्ञया, (५) वनस्पतिकायसंज्ञया, (६) बीजिकायसंज्ञया, (७) त्रीन्द्रियसंज्ञया, (८) चतुरिन्द्रियसंज्ञया, (९) पञ्चेन्द्रियसंज्ञया, (१०) अजीवकायसंज्ञया (११) प्रेक्षासंज्ञया, (१२) उपेक्षासंज्ञया, (१३) अपहृत्यसंज्ञया (परिष्ठापनासंज्ञया), (१४) प्रमार्जनासंज्ञया, (१५) मनासंज्ञया, (१६) वाक्संज्ञया, (१७) कायसंज्ञया ।

(१) पृथिवीकायसंज्ञया—हाथ पैर इत्यादिसे सञ्चित पृथिवीका संघटन वर्जनेसे वर्जित ।

विरतिः (२) अप्कायसंयमः=सचित्तजलस्य संघटनाद्यकरणम्, (३) तेजस्काय-
संयमः=पचनपाचनादिनिमित्तकाऽनलारम्भनिवर्तनम्; (४) वायुकायसंयमः=
वस्त्रपात्रव्यजनवक्त्रादिसमुत्पन्नवायुजनितवायुकायोपमर्दननिवृत्तिः, तत्र वस्त्र-
पात्राणामयतनया निक्षेपणादानप्रक्षेपनिपातनादिकारणवशात्, तथा तेषां (वस्त्र-
पात्राणां) व्यजनपर्णशाखादीनां च विधूननेन वायुकायविराधनं भवति । अनावृत-
मुखेन संभाषणे च तन्निर्गतोष्णवायुना तद्विराधनं जायते ।

(५) वनस्पतिकायसंयमः=तरुलतिकादिहरितकायमात्रस्य संघटनादिवर्जनम् ।

(२) अप्कायसंयमः=सचित्त जलका संघटा आदि न करना ।

(३) तेजस्कायसंयमः=पचन पाचन आदि किसी प्रयोजनके लिए
अग्निके संघटा आदिका वर्जन करना ।

(४) वायुकायसंयमः=वस्त्र, पात्र, पंखा, फूंक आदिसे उत्पन्न हुए
वायुद्वारा वायुकायकी विराधनाका वर्जन करना ।

वस्त्र, पात्रोंको अयतनासे रखनेसे, अयतनासे लेनेसे, फेंकनेसे,
गिरानेसे, तथा वस्त्र, पात्र, पंखा आदिको हिलाकर वायुकायकी उदीरणा
करनेसे तथा बोलते समय उष्णवायु निकलनेके द्वारा मुखसे वायुकायकी
विराधना होती है ।

(५) वनस्पतिकायसंयमः-वृक्ष, लता आदि हरित कायके संघटा
आदिसे निवृत्त होना ।

(२) अप्कायसंयमः—सचित्त जलनु संघटन आदि न करवु.

(३) तेजस्कायसंयमः—राधवु, रंधाववुं वगेरे डोर्ध प्रयोजनने
भाटे अग्निनु संघटन आदिने वर्जवुं

(४) वायुकायसंयमः—वस्त्र, पात्र, पणो, डूक धत्यादिथी उत्पन्न थमेला
वायुद्वारा वायुकायनी विराधना वर्जवी.

वस्त्र, पात्रो धत्यादिने अयतनापूर्वक राधवाथी, अयतनापूर्वक लेवाथी,
डैकवाथी, पाडवाथी, तथा वस्त्र-पात्र-पणो वगेरेने डलावीने वायुकायनी उदीरणा
करवाथी तथा जोलती वणते मुणना उना वायुथी वायुकायनी विराधना थाय छे.

(५) वनस्पतिकायसंयमः—वृक्ष, लता आदि हरितकायना संघटन
आदिथी निवृत्त थवु

पर्व (६) द्वीन्द्रियादि- (९) पञ्चेन्द्रियपर्यन्तानां सर्वथाऽनुपमर्दनं तत्तत्संयमः
 (१०) अजीवकायसंयमः=बहुमुख्यवतां वस्त्रपात्रादीनामनुपादानम्, उपादय-
 नस्त्रपात्रादीनां सपत्न्युपादानं स्थापनं च, (११) प्रेक्षासंयमः=वसतिवस्त्रपात्रा-
 दीनां सपत्नं सविधिं प्रतिष्ठेत्स्वनम्, (१२) उपेक्षासंयमः=संयममार्गे ह्येवमाक-
 ष्यतोऽसंयममार्गे प्रवर्तमानस्य वा स्वात्मनः परस्य वा असंयमदोषान् संयम

(६-७-८-९) द्वीन्द्रियादिसंयमः=द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय,
 और पञ्चेन्द्रिय जीवोंका सर्वथा उपमर्दन न करना तत्तत्संयम, अर्थात्
 द्वीन्द्रियसंयम, त्रीन्द्रियसंयम, चतुरिन्द्रियसंयम, पञ्चेन्द्रियसंयम
 कहलाता है।

(१०) अजीवकायसंयमः=बहुत मुख्यवाले वस्त्र पात्र आदिका ग्रहण
 न करना, तथा कल्पनीय वस्त्र पात्र आदि को यतनाके साथ लेना और
 रखना।

(११) प्रेक्षासंयमः=वसती, वस्त्र, पात्र, पाट, पाटला आदिका यतना-
 पूर्वक सविधि प्रतिष्ठेत्स्वन करना।

(१२) उपेक्षासंयमः=संयममार्गमें अनुकूल प्रतिकूल परिपहोसे ह्येवमाक-
 ष्यतोऽसंयममार्गमें अनुकूल करनेवाले, अथवा असंयममें प्रवृत्ति करनेवाले स्वपरकी आत्माको
 संयमके गुण और असंयमके दोष समझाकर फिर संयममार्गमें प्रवृत्ति

(६-७-८-९) द्वीन्द्रियादिसंयमः—द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय, अने
 पञ्चेन्द्रिय एवमु सर्वथा उपमर्दन न करव, ते ते प्रकारने संयम, अर्थात्
 द्वीन्द्रियसंयम, त्रीन्द्रियसंयम, चतुरिन्द्रियसंयम अने पञ्चेन्द्रियसंयम
 कहैवाय ॥

(१०) अजीवकायसंयमः—मुख्यवान वस्त्र पात्र आदिने अदृष्ट न करवां,
 तथा करे तेवां व वस्त्र पात्र आदिने यतनापूर्वक लेवां तथा राखवां।

(११) प्रेक्षासंयमः—वसती, वस्त्र, पात्र, पाट, पाटला इत्यादिने यतना
 पूर्वक तथा विधिसर प्रतिष्ठेत्स्वन करवां।

(१२) उपेक्षासंयमः—संयममार्गमें अनुकूल-प्रतिकूल प्रतिक्रिया
 करेवाने अनुभव करवाया, अथवा असंयममें प्रवृत्ति करवाया, स्वपरकी
 आत्माकोने संयमना शुद्ध तथा असंयमना दोष समझवीने पछी संयममार्गमें

ગુણાંશ્વાવ્યોદ્ય સંયમયોગેષુ પ્રવર્તનં સંયમસમીપાનયનલક્ષણં સંયમસામીપ્ય-
 દર્શનમિત્યર્થઃ । યદ્વા પ્રેક્ષાસંયમઃ=સકૃત્પ્રતિલેખનમ્ । ઉપેક્ષાસંયમઃ=પુનઃ પુનઃ
 પ્રતિલેખનમ્ । (૧૩) અપહૃત્ય (પરિષ્ઠાપના) સંયમઃ=ઉચ્ચારાદીના વિધિના સમુત્સર્ગઃ
 પરિષ્ઠાપનમિત્યર્થઃ । (૧૪) પ્રમાર્જનાસંયમઃ=વિધિના વસતિપાત્રાદેઃ પરિ-
 શોધનમ્ । (૧૫-૧૬-૧૭) મનોવાક્યાસંયમઃ=અશુભચિન્તાનાં મનોવાક્યાયાનાં
 નિરોધેન કુશલાનામુદીરણમ્ । તત્રાઽઽર્ત્તરૌદ્રધ્યાનપરિહારપૂર્વકધર્મશુદ્ધધ્યાન-
 પ્રવર્તનં મનઃસંયમઃ । સાવચ્ચપરિહારપૂર્વકનિરવચ્ચભાષણં વાક્સંયમઃ । અચતનાપરિ-

કરના । અથવા વસ્ત્ર પાત્ર આદિકે ઉપભોગ કરતે સમય એક વાર પ્રતિ-
 લેખન કરના પ્રેક્ષાસંયમ હૈ, ઓર વારવાર ચારો ઓરસે પ્રતિલેખન
 કરના ઉપેક્ષાસંયમ હૈ ।

(૧૩) અપહૃત્ય (પરિષ્ઠાપના) સંયમઃ=ચતનાપૂર્વક ઉચ્ચાર-પ્રસવણકો
 ત્યાગના ।

(૧૪) પ્રમાર્જનાસંયમઃ=ચતનાકે સાથ વસતી વસ્ત્ર પાત્ર આદિકો
 પૂજના (પ્રમાર્જન કરના) ।

(૧૫) મનઃસંયમઃ=અકુશલ મનકાનિરોધ કરકે કુશલ મનકી પ્રવૃત્તિ
 કરના, અર્થાત્ આર્તધ્યાન ઓર રૌદ્રધ્યાનકાત્યાગ કરકે ધર્મ ઓર શુદ્ધ-
 ધ્યાનમેં મનકો લગાના ।

(૧૬) વચનસંયમઃ=અશુભ (સાવચ્ચ) વચનકાત્યાગકર શુભ (નિરવચ્ચ)
 વચન બોલના ।

પ્રવૃત્ત કરવા અથવા વસ્ત્ર-પાત્ર આદિકો ઉપભોગ કરતી વખતે એકવાર પ્રતિલેખન
 કરવું એ પ્રેક્ષાસંયમ છે, અને વારવાર ચારે બાજુએથી પ્રતિલેખન કરવું એ
 ઉપેક્ષાસંયમ છે

(૧૩) અપહૃત્ય (પરિષ્ઠાપના) સંયમઃ—ચતનાપૂર્વક ઉચ્ચાર-પ્રસવણને
 પરિઠેવવાં-ત્યજવા

(૧૪) પ્રમાર્જનાસંયમઃ—ચતનાપૂર્વક વસતી વસ્ત્ર પાત્ર આદિકો
 પૂજવા (પ્રમાર્જવા)

(૧૫) મનઃસંયમઃ—અકુશળ મનનો નિરોધ કરીને કુશળ મનની પ્રવૃત્તિ
 કરવી, અર્થાત્ આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનનો ત્યાગ કરીને ધર્મધ્યાન તથા શુદ્ધ-
 ધ્યાનમાં મનને લગાડવું

(૧૬) વચનસંયમઃ—અશુભ વચનનો ત્યાગ કરીને શુભ વચન બોલવાં.

शारेण यतनापुरस्सरकायप्रवर्त्तनं कायसंयम इति विवेकः ।

प्रकारान्तरेणापि संयमः सप्तदशविधः, यथा—

“पञ्चास्रवाधिरमणं, पञ्चेन्द्रियनिग्रहः कृपायमयः ।

दण्डप्रयधिरतिथेति संयमः सप्तदशमेव ॥१॥” इति ।

तत्र पञ्चास्रवाधिरमणः=पञ्चास्रवाः प्राणातिपातादय एतेभ्यो विरमणं=निवृत्तिः (५), पञ्चेन्द्रियनिग्रहः=तत्तद्विषयेष्वप्रवर्त्तनम्, इष्टानिष्टेषु शब्दादिषु रागद्वेषाकरणमित्यर्थः (१०), कृपायमयः=उदयमावसमाप्नुयतां क्रोधादीनां वसुणां निरोधः, उदयमावसाप्तानां च तेषां निष्कल्लीकरणम् (१४) दण्डप्रयधिरति=दण्डप्रयते=रत्नमयैस्त्रयापहारादसारीक्रियते आत्मा यैरिति दण्डास्तेषां त्रयं दण्डप्रयः=मनो दण्ड-बोधोदण्ड-कायदण्ड-सप्तधास्त्रयो दण्डा इत्यर्थः, तस्माद्विरतिः=निवृत्तिः (१७)।

(१७) कायसंयमः=अयतनाको छोड़कर यतनापूर्वक ही कायकी प्रवृत्ति करना ।

संयमके सत्तरहें मेव दूसरे प्रकारसे भी होते हैं, जैसे—प्राणातिपात आदि पांच आस्रवोंका विरमण (५), पांच इन्द्रियोंके इष्ट विषयोंमें राग न करना, अनिष्ट विषयोंमें द्वेष न करना (१०), उदयमें न आवेहुए क्रोध आदि चार कृपायोंका निरोध करना और उदयमें आये हुएको निष्कल करना, जैसे—क्रोधका उदय होने पर क्षमा रखना, मानका उदय होनेपर मार्दव भाव रखना, मायाका उदय होने पर सरलता रखना, और लोभ कृपायका उदय होने पर निर्लोभता धारण करना (१४), ज्ञान आदि शुद्धियोंका अपहरण (नाश) करके आत्माको दूरिष्ट बनानेवाले मनदण्ड वचनदण्ड, और कायदण्डका त्याग करना (१७),

(१७) कामसे अभ—अयतनाने त्यजने यतनापूर्वक कायकी प्रवृत्ति करनी.

संयमना सत्तर वेंसे भीके प्रकारे पञ्च भाव हैं जेभके प्रवृत्तिपात आदि पांच आस्रवोंको निरोध (५) पांच इन्द्रियोंका इष्ट विषयोंमें राग न करवे, अनिष्ट विषयोंमें द्वेष न करवे (१०), उदयमें न आवेवा क्रोध आदि चार कृपायोंको निरोध करवे अने उदयमें आवेवाने निष्कल करवा जेभके क्रोधने उदय यत्ता क्षमा राखनी, मानने उदय यत्ता मार्दवभाव राखवे, मायाने उदय यत्ता सरलता राखनी अने लोभकृपायने उदय यत्ता निर्लोभता धारण करनी (१४), ज्ञान आदि शुद्धियोंको अपहरण (नाश) करीने आत्माने दूरिष्ट बनानास मनदण्ड, वचनदण्ड अने कायदण्डने त्याग करवे (१७),

પૂર્વે વાયુકાયસંયમવિષયે પ્રોક્તં યત્—‘અનાવૃત્તમુખેન સંભાષણે મુખ-
નિર્ગતોષ્ણવાયુના વાયુકાયવિરાધનં જાયતે’ इति, તત્ર કેચિદેવં વદન્તિ—આત્મા
હિ ભાષણકાલે ચતુઃસ્પર્શવતો ભાષાવર્ગણાપુદ્ગલાન ગૃહ્ણતિ તૈર્વાયુકાયસ્ય વિરાધના
ન સંભવતિ તસ્યાપિ ચતુઃસ્પર્શવત્વાદિતિ.

તેપામપર્યાપ્તમેતત્કથનમ્, વસ્તુતસ્તુ આત્મા પૂર્વે ચતુઃસ્પર્શકપુદ્ગલાનેવ ગૃહ્ણતિ
કિન્તુ સંભાષણસમયે તૈજસશરીરં સંગૃહ્યૈવ ભાષાપુદ્ગલા નિસ્સરન્તીતિ તૈજસશરીર-
સમ્બન્ધેન તેઽષ્ટસ્પર્શવન્તો જાયન્તે તસ્માદનિવાર્યાં વાયુકાયવિરાધના ।

પહેલે વાયુકાયસંયમમેં કહા હૈ કિ—બોલતે સમય મુખસે નિકલને-
વાલી વાયુ ગર્મ હોતી હૈ ઓર ઇસી કારણ ઉસસે વાયુકાયકે જીવોંકી
વિરાધના હોતી હૈ ।

યહાં કુછ લોગોંકા કહના હૈ કિ આત્મા ચાર સ્પર્શવાલે ભાષાવર્ગણાકે
પુદ્ગલોંકો ગ્રહણ કરતી હૈ ઓર ચાર સ્પર્શવાલે પુદ્ગલોં સે વાયુકાયકી
વિરાધના નહીં હો સકતી, ક્યોંકિ વાયુકાયકે જીવમી ચાર સ્પર્શવાલે
હોતે હૈં । ઉનકા યહ કથન અધૂરા હૈ । વાત વાસ્તવ મેં યહ હૈ કિ આત્મા
ગ્રહણ તો ચાર સ્પર્શવાલે પુદ્ગલોં કા હી કરતી હૈ કિન્તુ ભાવણ કરતે
સમય તૈજસ શરીરકો ગ્રહણ કરકે હી ભાષા—પુદ્ગલ નિકલતે હૈં । તૈજસ
શરીરકે સમ્બન્ધસે ભાષા—પુદ્ગલ આઠ સ્પર્શવાલે હો જાતે હૈં, ઓર આઠ
સ્પર્શવાલે હોને સે ઉનસે વાયુકાય આદિ કી વિરાધના અવશ્ય હોતી હૈ ।

પૂર્વે વાયુકાય—સંયમમા જે કહ્યું છે કે— ખુલે મોંઢે બોલવામા મુખમાથી
નીકળતા ગરમ વાયુ વડે વાયુકાયના છવોની વિરાધના થાય છે ત્યાં કેટલાક
લોકોનું કહેવું એવું છે કે આત્મા ચાર સ્પર્શવાળા ભાષાવર્ગણાના પુદ્ગલોને
ગ્રહણ કરે છે અને ચાર સ્પર્શવાળા પુદ્ગલોથી વાયુકાયની વિરાધના થઈ
શકતી નથી કેમકે વાયુકાયના છવો પણ ચાર સ્પર્શવાળા હોય છે.
એમનું એ કથન અધૂરું છે વસ્તુતઃ વાત એવી છે કે આત્મા ગ્રહણ તો ચાર
સ્પર્શવાળા પુદ્ગલોનું જ કરે છે, કિન્તુ બોલતી વખતે તૈજસ શરીરને ગ્રહણ
કરીને જ ભાષાપુદ્ગલો નીકળે છે તૈજસ શરીરના સંબંધથી ભાષા—પુદ્ગલ
આઠ સ્પર્શવાળા થઈ જાય છે, અને આઠ સ્પર્શવાળા થવાથી, તેનાથી વાયુકાય
આદિની વિરાધના અવશ્ય થાય છે.

। મુલ્લવલ્લિકાવિચાર ।

નનુ મુલ્લોપ્પવાયુનાડપિ યદિ વાયુકાયવિરાધનં તર્હિ મુનીનાં કથ વાયુ કાયસંયમઃ? इति चेत् न, यतो भगवता श्रीतीर्थङ्करेण मुनीनां वાયुकायसंयमार्यं मूलवल्लिकाधन्वनं प्रतिपादितम् ।

તદ્વિના દિ ધીમ્યાસ્યામગ્નૌ પોઢસતમસતકસ્ય દ્વિતીયોદેશે ભગવતા શ્વકેન્દ્રસ્પાપિ માપથં સાવષ્ટવેન પરિકથિતં, સ્થાદિ—

‘ગોપમા! જાહે બ સકે દેવિંદે દેવરાયા મુદ્દમકાયં અભિજ્ઞદિષાણં માસ માસતિ તાહે બં સકે દેવિંદે દેવરાયા સાવજ્ઞં માસ માસહ। જાહે બં સકે દેવિંદે દેવરાયા મુદ્દમકાયં ણિજ્ઞદિષાણં માસં માસહ તાહે સકે દેવિંદે દેવરાયા અસાવજ્ઞં માસં માસહ’ इत्यादि ।

‘મૌતમ! યદા શ્વકો દેવેન્દ્રો દેવરાજઃ સૂક્ષ્મકાયમપોમ્મ માપાં માપતે તદા શ્વકો દેવેન્દ્રો દેવરાજઃ સાવધાં માપાં માપતે । યદા શ્વકો દેવેન્દ્રો દેવરાજઃ સૂક્ષ્મકાય વત્થા માપાં માપતે તદા શ્વકો દેવેન્દ્રો દેવરાજઃ અસાવધાં માપાં માપતે’ इति संस्कृतम् ।

મુલ્લવલ્લિકાવિચાર

જબ મુલ્લસે નિકલનેવાલી વાયુસે વાયુકાય કી વિરાધના હોતી હૈ, તો મુનિ વાયુકાયકા સંયમ કૈસે પાલ સકતે હૈં ? इस प्रश्न का उत्तर यही है कि वાયुकायके संयमके लिए ही तीर्थंकर गणधर भगवान्ने मूलवल्लिका धारण करना बताया है । भगवतीसूत्र सोलहवें शतक के इसरे उद्देशमें भगवान्ने विना मूलवल्लिकाके इन्द्र महाराजके भाषणको भी सावध बताया है; यथा—“ गौपमा ! ” इत्यादि ।

મુખવલ્લિકાવિચાર

એ મુખમાંથી નિકળનારા વાયુથી વાયુકાયની વિરાધના થાય છે, તો મુનિ વાયુકાયનો સંયમ કેવી રીતે પાળી શકે છે ? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર એ છે કે વાયુકાયના સંયમને માટે જ તીર્થંકર ગણધર ભગવાને મુખવલ્લિકા ધારણ કરવાનું બતાવ્યું છે ભગવતી-સૂત્રના સોળમા શતકના બીજા ઉદ્દેશમાં મુખવલ્લિકા વિનાના ઇન્દ્ર મહારાજના ભાષણને પણ ભગવાને સાવધ બતાવ્યું છે— ‘ગોપમા’ इत्यादि.

અયમાશય:—મુખવસ્ત્રિકાધારણં વિના ભાષણે વાયુકાયાદિવિરાધનસ્ય દુર્વારતયા ભાષા સાવધા ભવતીતિ ।

एतद्व्याख्याने अभयदेवसूरिणाऽपि—“जीवसंरक्षणतोऽनवद्या भाषा भवति, अन्या तु सावधे” त्युक्तम् । ‘सुहृमकायं अणिज्जूहिताणं’ इत्यस्य हि वस्त्रम-पोह्य मुखोपरि वस्त्रमदत्त्वे (मवद्ध्वे) त्यर्थः । यदन्वयव्यतिरेकाभ्यां भाषाया निर-वद्यत्वं सावद्यत्वं च भवति, भाषाभिव्यक्तिश्च मुखान्भवतीति मुखे ध्रियमाणं वस्त्रं ‘मुखवस्त्रिका’ शब्देन शास्त्रे व्यवह्रियते ।

‘शक्र’ इत्येव वक्तव्ये ‘देवेन्द्रो देवराजः’ इति विशेषणोक्त्या दिव्यशक्ति-

તાત્પર્યં યહ હૈ કિ મુખવસ્ત્રિકા ધારણ કિયે ચિના ભાષણ કરનેસે વાયુકાયકી વિરાધના અનિવાર્યં હૈ, અત એવ વહ ભાષા સાવધ હૈ । હસકા વ્યાખ્યાન કરતે હુએ અભયદેવસૂરિ લિખતે હૈ—“જીવ સંરક્ષણતો-ડનવદ્યા ભાષા ભવતિ અન્યાતુ સાવધા ।”—અર્થાત્ જીવોં કી રક્ષા હોનેસે ભાષા નિરવધ હોતી હૈ ઓર હસસે ભિન્ન (જીવોં કી ઘાત કરને વાલી) ભાષા સાવધ હોતી હૈ । મૂલ પાઠકે ‘સુહ્રુમકાયં અણિજ્જૂહિતાણં’ હસ પદકા અર્થ યહ હૈ કિ—‘મુખ પર વસ્ત્ર ન ધારણ કરકે’ જહોં વસ્ત્ર ધારણ નહીં વહોં ભાષા સાવધ હોતી હૈ, ઓર જહાં વસ્ત્ર ધારણ હોતા હૈ વહોં ભાષા નિરવધ હોતી હૈ । ભાષા મુખસે નિકલતી હૈ, હસલિએ મુખ પર ધારણ કિયા જાનેવાલ! વસ્ત્ર ‘મુખવસ્ત્રિકા’ કહલાતા હૈ ।

મૂલમેં ‘શક્ર’ કહનેસે હી ઇન્દ્રકા બોધ હો સકતા થા; કિન્તુ

તાત્પર્યં એ છે કે મુખવસ્ત્રિકા ધારણ કર્યા વિના ભાષણ કરવાથી વાયુ-કાયની વિરાધના અનિવાર્ય છે, તેથી કરીને એ ભાષા સાવધ છે એનું વ્યાખ્યાન કરતાં અભયદેવ સૂરિ લખે છે કે “જીવસંરક્ષણતોડનવદ્યા ભાષા ભવતિ અન્યા તુ સાવધા” અર્થાત્ જીવોની રક્ષા થવાથી ભાષા નિરવધ થાય છે અને એથી ભિન્ન (જીવોની ઘાત કરવાવાળી) ભાષા સાવધ હોય છે મૂળ પાઠનો ‘સુહ્રુમકાયં અણિજ્જૂહિતાણં’ પદનો અર્થ એ છે કે ‘મુખ પર વસ્ત્ર ન ધારણ કરીને’, જ્યાં વસ્ત્ર ધારણ નથી, ત્યાં ભાષા સાવધ છે અને જ્યાં વસ્ત્ર ધારણ થાય છે ત્યાં ભાષા નિરવધ છે ભાષા મુખમાથી નીકળે છે તેથી મુખ પર ધારણ કરવામા આવનારું વસ્ત્ર ‘મુખવસ્ત્રિકા’ કહેવાય છે.

મૂળમા ‘શક્ર’ કહેવાથી ઇન્દ્રનો બોધ થઈ શકતો હતો, પરન્તુ દેવેન્દ્ર

મરવેડપિ તસ્ય મુસ્તવસ્ત્રિકાપારભાષાભાષે યદિ સાવધા ભાષા સર્હિ ઔદારિક-
શરીરપારિણાં કા વાર્ષે ? તિ ધ્યનિસમ્ ।

સા ચ મુસ્તવસ્ત્રિકા વાયુકાયાદિમાણિમાણસંરક્ષણોપયોગિ-મુસ્તોપરિવર્ધનીય
-મુસ્તપરિમિત-સદોરકાઝાપુટવસ્ત્રસંબંધિવિશેષઃ । અભાવ સમ્પ્રદાયઃ—

“વાતકાયાશ્રવસદ્, ધમ્મર્થે જં સયા મુદ્દે ।

સદોરકપુટ કથ, શુચા સા મુદ્દસ્થિયા ॥ ૧ ॥

મુદ્દમાળા જર્હસિંઘો, સમ્પત્તિવર્ધનકારણ ।

પસસ્યમાસ્યાધુરી-દેહ ચ મુદ્દસ્થિયા ॥ ૨ ॥” શ્રુતિ ।

દેહેન્દ્ર ધીર દેશરાજવિશેષણો કાવેના યદ સિદ્ધ કરતા હૈ કિજવ દિવ્ય
શક્તિમાન્ હોને પર ધી મુસ્તવસ્ત્રિકા ન ધારણ કરને સે વસકી ભાષા
સાવધ હોતી હૈ તો ઔદારિક-શરીર ધારિયોં કી વાત હી ક્યા હૈ? વનકી
ભાષા અવરય હી સાવધ હોગી ।

વહ મુસ્તવસ્ત્રિકા વાયુકાપ આદિકે પ્રાણિયોંકી રક્ષાકે લિયે વપ-
યોગી, મુસ્ત પર વાંધને યોગ્ય, મુસ્તકે વરાવર ઢોરા સહિત આઠ પુટવાલા,
વસ્ત્રકા સંબંધિવિશેષ હૈ । યહાં સમ્પ્રદાયભાષે હૈ—‘વાત’ ઇત્યાદિ,

અર્થાત્-વાયુકાપ આદિકી રક્ષાકે લિયે જો સદા મુસ્ત પર વાંધી
જાતી હૈ, વહ ઢોરાસહિત આઠ પુટવાલા વસ્ત્ર “મુસ્તવસ્ત્રિકા” કહલસતી
હૈ ॥૧॥ વહ મુસ્તવસ્ત્રિકા મુસ્ત-પ્રમાણ હોતી હૈ, યહ મુનિકા ચિહ્ન સર્વ
સમયકા કારણ તથા પ્રશસ્ત ભાવના કી વૃદ્ધિકા કારણ હૈ ॥૨॥

જને દેશરાજ વિશેષણો જે સિદ્ધ કરે છે તે એ દિવ્ય શક્તિમાન્ હોવા છતાં પણ મુખવસ્ત્રિકા ન ખાસ કરવાથી એની ભાષા સાવધ થાય છે તે ઔદારિક-
શરીરપારિણોની વાત ન શી ? એની ભાષા પણ નહર ન સાવધ ન થાય

જે મુખવસ્ત્રિકા વાયુકાપ આદિકા પ્રાણીઓની રક્ષાને માટે ઉપયોગી,
મુખ પર બાંધવા યોગ્ય, મુખની બાંધણ, દોરાસહિત આઠપુટવાળા વસ્ત્રનો
ખસવિશેષ છે અહીં સંબંધ ગાથાઓ છે—‘વાત’ ઇત્યાદિ

અર્થાત્-વાયુકાપ આદિકા રક્ષાને માટે જે સદા મુખ પર બાંધવામાં આવે
છે, તે દોરાસહિત આઠપુટવાળું વસ્ત્ર મુખવસ્ત્રિકા’ કહેવાય ॥ (૧)
જે મુખવસ્ત્રિકા મુખ-પ્રમાણ હોય છે એ મુનિનું ચિહ્ન સર્વ, સમયમનું કારણ
તથા પ્રશસ્ત ભાવનાની વૃદ્ધિનું કારણ છે (૨)

पुनरपि—

“मुखे बांधी ते मुंहपती, हेठे पाटो धारी ।

अति हेठी दाढी थई, जोतर गळे निवारी ॥ १ ॥

“एक काने धजसम कही, खंधे पछेडी ठाम ।

केडे खोसी कोथली, नावे पुण्यने काम ॥ २ ॥” इति ।

(श्रावक-ऋषभदासकृते द्वितशिक्षारासे पृ० ३८ पं० १६)

“सुलभ बोधी जीवडा, मांडे निज षट्कर्म ।

साधु जन मुख मोंपती, बांधी है जिन-धर्म ॥ १ ॥”

(मुनिलब्धिविजयकृते हरिवलमच्छीरासे पृ० ७३ दोहा ५)

और भी कहा है—

“मुखे बांधी ते मुंहपती, हेठे पाटो धारी ।

अति हेठी दाढी थई, जोतर गळे निवारी ॥ १ ॥

एक काने धज सम कही, खंधे पछेडी ठाम ।

“केडे खोसी कोथली, नावे पुण्यने काम” ॥ २ ॥

(श्रावक-ऋषभदासकृत द्वितशिक्षारासे पृ० ३८ पं० १६)

“सुलभ-बोधी जीवडा, मांडे निज षट्-कर्म ।

साधुजन मुख मोंपती बांधी है जिन-धर्म” ॥ १ ॥

(हरिवलमच्छीरास-मुनिलब्धिविजयकृत पृ० ७३ दोहा ५)

वणी कहु छे डे—

“मुजे गांधी ते मुंहपती डेठे पाटो धारी,

अति डेठी दाढी थई जोतर गळे निवारी. (१)

एक काने धज सम कही, बांधे पछेडी ठाम,

डेठे जोसी कोथली, नावे पुण्यने काम” (२)

(श्रावक-ऋषभदासकृत द्वित-शिक्षा-रास)

पृ० ३८ पं० १६)

“सुलभ बोधी जीवडा, मांडे निज षट्-कर्म.

साधु जन मुख मोंपती गांधी है जिन-धर्म” (१)

(हरिवल-मच्छी-रास-मुनि लब्धिविजय कृत

पृ० ७३, दोहा ५)

નન્ન માપણસમયે હસ્તેનાપિ ચક્ષુમાદાય મુલાચ્છાદને ઉક્તનીવરણા નિર્વરતિ
કિમન્યથાપિ મુલચક્ષિકાચમ્બનેન ? इति चेदुच्यते—

न केवलं मापणसमय एव जीवविरापनासंभवः, यतो हस्तेन चक्षुमादाय
मुलाच्छादने जीवविरासा संभवेत्, किन्तु दीर्घश्वासनिश्वासाभ्यां, जृम्भासः, स्वभावा-
दक्त्वात्पि च, तथा निद्रावस्थायां मुखमुष्मादानाच्च सस्त्वम्भव इति न हस्तेन
मुखोपरि बलं पारयन्तः सम्यग् जीवविरासां सर्वदा कर्तुं प्रभवन्ति, यत्नेन मुखमाच्छाद्य
प्रसृतस्यापि निद्रायां पार्श्वपरिवर्त्तनेन वस्त्रापसरणे सति क उपायस्तदानीं सूक्ष्म-

પણે પણ આચક્ષુ કી જા સકતી છે કે જય બોલનેકા કામ પડે
તથ હાથમેં કપડા છેકર મુંદે હેંક છેનેસે ઘાયુકાય બાવિ જીવોંકી રક્ષા
હો સકતી છે, જય બોલતે નહોં ઘસ સમય મી મુલચક્ષિકા બાંધ રક્ષનેસે
કયા લાભ છે ?

इसका उत्तर यह है कि केवल बोलते समय ही मुखसे हवा नहीं
निकलती जिससे हाथमें बल लेकर मुँह ढँक छेनेसे जीवोंकी रक्षा हो
जाय, किन्तु दीर्घ श्वासोच्छ्वास छेनेसे, जंभाई छेनेसे, स्वभावसे, अक-
स्मात्, तथा निद्रावस्था में मुख खुला रहनेसे भी हवा निकलती है।
अतएव मुख पर हाथसे बल लगानेसे जीवोंकी सम्यक् प्रकार सर्वदा रक्षा
नहीं हो सकती। बलसे मुँह ढँक कर सोया हुआ व्यक्ति नींद में करवट
(पसबाबा) बदलता है तब बल निसर्क जाता है। उस समय सूक्ष्म,

અહીં એવી બાબત કદી શક્ય છે કે બ્યારે બાલવાતુ કામ પડે ત્યારે
હાથમાં કપડું લઈને મોં ઢાંકી લેવાથી વાયુકાય બાવિ લવેની રક્ષા થઈ શકે
છે બ્યારે બાલતા ન હોઈએ, ત્યારે પણ અખવચ્ચિકા બાંધી રાખવાથી શો
લાભ છે ?

એનો ઉત્તર એ છે કે કેવળ બાલતી વખતે જ અખમાંથી હવા નીકળતી
નથી કે તેથી હાથમાં વજ્ર લઈને મોં ઢાંકી લેવાથી લવેની રક્ષા થઈ બાવ.
કિન્તુ દીર્ઘ શ્વાસોચ્છ્વાસ લેવાથી, અખસુ ખાવાથી, સ્વભાવથી અકસ્માત્ તથા
નિદ્રાવસ્થામાં મોં ખુલ્લુ રહેવાથી પણ હવા નીકળે છે તેથી મોં પર હાથ વડે
વજ્ર લગાવવાથી લવેની સમગ્ર પ્રકારે સર્વદા રક્ષા થઈ શકતી નથી. વજ્રથી
મોં ઢાંકીને સૂતેલી બાલિત ઉઘમાં બ્યારે પાસુ બદલાવે છે ત્યારે વજ્ર ખસી

વ્યાપિસમ્પાતિમજીવસચિત્તરજઃપ્રવેશવારણાર્થં દીર્ઘોઘ્નનિઃશ્વાસોચ્છ્વાસજનિત-
વાયુકાયવિરાધનાપરિહારાર્થં ચ ।

તથા ચોક્તં યોગશાસ્ત્રે તૃતીયપ્રકાશે સપ્તાશીતિતમશ્લોકસ્ય સ્વોપશ્ચવિવરણે
હેમચન્દ્રાચાર્યેણ—

“મુલવસ્ત્રમપિ સમ્પાતિમજીવરક્ષણાદુષ્ણમુલવાતવિરાધ્યમાનયાહ્ય-
વાયુકાયજીવરક્ષણાન્મુલ્હે ધૂલિપ્રવેશરક્ષણાચોપયોગી”તિ ।

તથા ચોત્તરાધ્યયનસૂત્રે તૃતીયાધ્યયને શ્રીલક્ષ્મીવલ્લભીયાયાં નવમગાથા-
વ્યાખ્યાયાં સપ્તમનિહ્વોદાહરણેઽપિ—

“તથા સમ્પાતિમાઃ સત્ત્વાઃ, સૂક્ષ્માશ્ચ વ્યાપિનોઽપરે ।

તેષાં રક્ષાનિમિત્તં ચ, વિજ્ઞેયા મુલવસ્ત્રિકા ॥૧॥” ઇતિ ।

વ્યાપી ઓર સંપાતિમ જીવ તથા સચિત્ત રજ આદિ મુલમેં જાનેસે કૈસે
રુક સકતે હૈં ? તથા દીર્ઘશ્વાસોચ્છ્વાસસે હોનેવાલી વાયુકાયકી વિરા-
ધના કા ક્યોંકર પરિહાર હો સકતા હૈં ? ઇન્હેં રોકને કા ઉપાય હી કયા
હૈં ? હેમચન્દ્રાચાર્ય કહતે હૈં “મુલવસ્ત્ર૦” ઇત્યાદિ—

અર્થાત્ “મુલવસ્ત્ર, સંપાતિમ જીવોંકી રક્ષા કરતા હૈં, મુલ સે
નિકલને વાલે ઉષ્ણ વાયુ દ્વારા વિરાધિત હોનેવાલે બાહ્ય વાયુકાયકે
જીવોંકી રક્ષા કરતા હૈં, તથા મુંહમેં ધૂલી નહીં ઘુસને દેતા, ઇસલિયે વહ
ઉપયોગી હૈં ।”

ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર કે તોસરે ઉદ્દેશકી ટીકામેં કહા હૈં—“સન્તિ૦”
ઇત્યાદિ,

અર્થાત્ “સંપાતિમ, સૂક્ષ્મ ઓર વ્યાપી જીવોંકી રક્ષાકે લિયે મુલ-

બધ છે. તે સમયે સૂક્ષ્મ, વ્યાપિ અને સંપાતિમ જીવ તથા સચિત્ત રજ
આદિ મુખમા જવાથી કેવી રીતે રોકાય શકે ? તથા દીર્ઘ શ્વાસોચ્છ્વાસથી
થનારી વાયુકાયની વિરાધનાને કેવી રીતે પરિહાર થઇ શકે ? તેને રોકવાનો
ઉપાય જ શો છે ? હેમચન્દ્રાચાર્ય કહે છે કે “મુલવસ્ત્ર૦” ઇત્યાદિ

અર્થાત્—મુલવસ્ત્ર સંપાતિમ જીવોંની રક્ષા કરે છે, મુખથી નીકળતા ઉષ્ણ
વાયુ દ્વારા વિરાધિત થતા વાયુકાયના જીવોંની રક્ષા કરે છે, તથા મુખમા ધૂળ
પેસવા દેતું નથી, તેથી તે ઉપયોગી છે ”

ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ત્રીજા ઉદ્દેશની ટીકામાં કહ્યું છે કે “સન્તિ” ઇત્યાદિ
અર્થાત્—સંપાતિમ, સૂક્ષ્મ અને વ્યાપી જીવોંની રક્ષાને માટે મુલવસ્ત્રિકા

ઓઘનિર્યુક્તૌ દ્વાદશાધિકસત્તત્તમ (૭૧૨)-ગાયાડપ્યેવમેવ ધોધયતિ-

“ સપાતિમરયરેષુ, -પમઙ્ગણદ્વા ધયંતિ મુદ્ધપતિં ।

નાસં મુદ્ધં ચ વંધદ, તીર્ણ વસર્તિં પમઙ્ગર્જતો ॥ ૭૧૨ ॥ ”

“ સંપાતિમરમ્બોરેણુપમાર્જનાર્થે વદન્તિ મુલ્લપમ્બીસુ ।

નાસિકાં મુલ્લં ચ વઘ્નાતિ, તથા વસર્તિં પમાર્મયન્ ॥ ૭૧૨ ॥

इति संस्कृतम् ।

વસર્તિં પમાર્મયતા વ્રાણે મુલ્લે ચૈતદ્વયેડપિ મુલ્લવલ્લિકા વઘ્નનીયા, અન્યથા મુલ્લ એવેત્પાશ્ચ, અન્યથા મગવતીસૂત્રાધનેકાગમચિરોધાપચિર્વૈરા સ્થાત્ ।

एवमेष प्रवचनसारोद्दारे प्रयोषिद्वत्पधिकपञ्चतमगाया विधत्ते, तथा प्रकरणरत्नाकरस्यापि तृतीयभागे, उत्तराध्ययनसूत्रस्य कमलसंयमोपा-
वल्लिका समझनी चाहिये ” ॥१॥

ઓઘનિર્યુક્તિ ૭૧૨ થી ગાયામેં કહા છે-“ સંપાતિમ૦ ” ઇત્યાદિ ।

अर्थात् “संपातिम जीव, सखित रज तथा रेणुकी रक्षा करनेके लिये मुल्लवल्लिका का कपन करते हैं । और जब वसर्तकी प्रमार्जना करे तब नाक और मुल्ल दोनों बांधे । ”

अर्थात् अन्य समयमें सिर्फ मुल्लही बांधे, यह तात्पर्य हुआ, अन्यथा भगवतीसूत्र आदि अनेक आगमोंका विरोध अनिवार्य होगा ।

इसीप्रकार प्रवचनसारोद्धारकी ५२३ वीं गायामें कहा है । तथा प्रकरणरत्नाकरके तीसरे भागमें, फिर उत्तराध्ययनसूत्रकी कमलसंयमो

સમજવી જોઈએ ” (૧)

ઓઘનિર્યુક્તિ ૭૧૨ થી ગાયામાં કહ્યું છે કે-સંપાતિમ૦ ઇત્યાદિ. અર્થાત્-
“ સંપાતિમ જીવ, સખિત રજ, તથા રેણુની રક્ષા કરવાને માટે મુળવલ્લિકાનું
કપન કરે છે અને અન્યથે વસર્તિની પ્રમાર્જના કરે ત્યારે નાક અને મુખ
બંધે બાંધે ”

अर्थात्-अन्य समयમાં सिर्फ मुल्लही बांधे, जो तात्पर्यार्थ था, अन्यथा
अर्थ नहीं करवाया जावे तो भगवतीसूत्र आदि अनेक आगमोंका विरोध
अनिवार्य आवरी.

એવીજ રીતે પ્રવચનસારોદ્ધારની પરત થી ગાયામાં કહ્યું છે તથા પ્રકરણ-
રત્નાકરના ત્રીજા ભાગમાં, અને ઉત્તરોદ્યયન સૂત્રની કમલસંયમોપાધ્યાયશ્રિત

ધ્યાયવિરચિત-સર્વાર્થસિદ્ધિ-ટીકાયાં તૃતીયાધ્યયનેऽપ્યેવમેવ । एवं विशेषा-
वश्यकबृहद्वृत्तावप्युक्तम् ।

કિન્નાઃઽઽગમવિરોધોઽપિ તેષાં (અવદ્ધમુખવસ્ત્રિકાણાં) દુર્વાર એવ, તથાહિ
-ભગવતીસૂત્રે દ્વિતીયશતકસ્ય પ્રથમોદેશકે સ્કન્દકાનગારાસ્યાનશનકાલે ‘નમો-
ત્યુ ણં’ પાઠવિધૌ—

“પુરત્યાભિમુહે સંપલિયંકનિસણ્ણે કરચલપરિગ્ગહિયં દસનહં સિર-
સાવત્તં મત્થે અંજલિં કટ્ટુ એવં વયાસી ” ઇત્યાદ્યુક્તમ્ ,

તત્રાઙ્ગલિવદ્ધસ્ય કરદ્વયસ્ય શિરસિ સ્થાપને પદ્માસનસંસ્થઃ સ્કન્દકોઽનગારઃ
કથં તન્મતે ‘નમોત્યુ ણં’ પાઠમનાઠ્ઠતમુખેન વ્યધાત્ । અનાઠ્ઠતમુખેન હિ મુનયો
ન ભાપન્તે, તથાવિધભાષણસ્યાઽઽગમપ્રતિષિદ્ધત્વાત્ ।

પાધ્યાયરચિત સર્વાર્થસિદ્ધિ નામકી તીસરે અધ્યયનકી ટીકામેં મી ઇસી
પ્રકાર કહા હૈ ઓર એસેહી વિશેષાવશ્યક બૃહદ્વૃત્તિમેં મી કહા હૈ ।

જો મુખ પર મુખવસ્ત્રિકા નહીં બાંધતે, ઝનકે મતમેં આગમ-વિરોધ
અનિવાર્ય હૈ । ભગવતીસૂત્ર ૨ શ૦, ૧ ઉ૦ મેં સ્કન્દક અનગારકે અનશન
સમય મેં ‘નમોત્યુ ણં’ કે પાઠકી વિધિમેં કહા હૈ—“પુરત્યા૦” ઇત્યાદિ ।

ઇસમેં વિચારણીય વિષય યહ હૈ કિ અંજલિ બાંધ કર દોનોં હાથ
સિર પર ધર કર પદ્માસન લગાકર પૂર્વ દિશાકી ઓર મુખ કરકે બૈઠે હુવે
સ્કન્દક અનગારને ‘નમોત્યુ ણં’ પાઠ ખુલે મુખસે કૈસે ઉચ્ચારણ કિયા,
ક્યોંકિ દોનોં હાથ સિર પર રખે હુએ થે । ઓર ખુલે મુખસે તો મુનિ
બોલતે નહીં, ક્યોંકિ એસા બોલના તો શાસ્ત્રસે નિષિદ્ધ હૈ ।

સર્વાર્થ-સિદ્ધિ નામની ત્રીજા અધ્યયનની ટીકામા પણ એવુ જ કહ્યુ છે, એવીજ
રીતે વિશેષાવશ્યક બૃહદ્વૃત્તિમા પણ કહ્યુ છે

એઓ મુખ પર મુખવસ્ત્રિકા બાંધતા નથી, તેમના મતમા આગમ-વિરોધ
અનિવાર્ય છે ભગવતીસૂત્ર ૨ શ ૧ ઉ મા સ્કંદક અનગારના અનશન સમયમાં
‘નમોત્યુ ણં’ ના પાઠની વિધિમા કહ્યુ છે—“પુરત્યા૦” ઇત્યાદિ

એમા વિચારણીય વિષય એ છે કે અંજલિ બાંધીને, બેઉ હાથ શિર પર
ધારણ કરીને, પદ્માસન લગાવીને, પૂર્વ દિશા તરફ મુખ કરીને બેઠેલા સ્કંદક
અનગારે ‘નમોત્યુ ણં’ પાઠનું ખુલ્લા મુખે કેવી રીતે ઉચ્ચારણ કર્યું ? કેમકે બેઉ
હાથ માથા પર રાખેલા હતા અને ખુલ્લે મુખે તો મુનિ બોલે નહિ, કારણ
કે એમ બોલવું શાસ્ત્રથી નિષિદ્ધ છે

किञ्च—अन्तकृतदशाङ्गपण्ठे षोडशितुक्कास्ये पञ्चदशाध्ययने—

“तए ण अइमुत्ते कुमारे भगवं गोयमं एव वयासी—एह णं भते ! तुम्हे जाण अहं तुम्हें भिक्षुं दयावेमि त्ति कहु भगवं गोयमं अगुलीए गेण्हइ, गिण्हित्ता जेणेव सए गेहे तेणेव उवागए” इत्यभिरितम् ।

तत्र भिक्षाचर्या गतस्य गौतमस्वामिनो भिक्षापात्रधारणप्रतिषेधैकस्त्वास्तु स्मिन् सुतरायेव सिद्धम् । इतरस्य तु करस्याङ्गुली अतिमुक्तकुमारेण पृथीतायां सत्यां तस्य भगवतो गौतमस्वामिनो हस्तेन मुसोपरि मुसवस्त्रिकाधारणं नोपपद्यते, सूक्ष्मव्यापिसम्पातिमजीवसचिचरणाप्रवेशादिवारणात् तदानीमपि मुसवस्त्रिका-धारणमावश्यकमेव ।

किञ्चावरयक ‘इच्छामि समासमणो ! वंदितं’ इत्यादि—समाभ्रमण

अन्तकृतदशाङ्गके ६ वर्गमें ‘अतिमुक्त’ शीर्षक पन्त्रहवें अध्ययनमें कहा है—“तए णं इत्यादि ।

इस कथनसे भिक्षाचरी (गोचरी) के लिए गये हुए गौतमस्वामीने हाथमें भिक्षाका पात्र लिया था, यह बात स्वयं सिद्ध है और दूसरे हाथ की अगुली अतिमुक्त कुमारने पकड़ ली थी । इस प्रकार जब दोनों हाथ गौतमस्वामीके रुधे हुए ये तो मुसवस्त्रिका नहीं रही होगी ! । किन्तु सूक्ष्म, व्यापी, संपातिम जीव तथा सचिचरणाका प्रवेश रोकनेके लिए मुसवस्त्रिकाकी उस समय भी आवश्यकता थी ।

आवरयक सूत्रमें “इच्छामि समासमणो ! वंदितं” इत्यादि समा-

अन्तकृतदशाङ्गका ६ वर्गमें ‘अतिमुक्त’ शीर्षक पन्त्रहवा अध्ययनमें है
उ ‘तए णं’ इत्यादि ।

आ कथन अथवा भिक्षाचरी (गोचरी) ने आटे गज्जेली अथवा स्वागीजे आधमां भिक्षातु पत्र बीधु कटु जे वात स्ववसिद्धि जे अने भीयद आधनी आभरी अतिमुक्त कुमारे पकड़ी बीधी कटी. जे प्रकारे जे अथवा स्वागीजा जेउ आध शक्या अथा कता, ते ते वणते आधवडे अथवस्त्रिका अथ पर डेवी रीते राभी होय ? किन्तु सूक्ष्म, व्यापी, संपातिम एवे तथा सचिचर स्वने प्रवेश शक्याने आटे जे समये यथु अथवस्त्रिकानी आवश्यकता कटी.

आवरयक—सूत्रमां ‘इच्छामि समासमणो वंदितं’ इत्यादि समाभ्रमण

દાનસૂત્રસ્ય વ્યાખ્યાયાં તટ્ટીકાકારેણ હરિભદ્રસૂરિણામિહિતમ્—

“અયં ચ પ્રકૃતસૂત્રાર્થઃ—અવગ્રહાદ્વહિઃસ્થિતો વિનેયોઽર્દ્ધાવનતકાયઃ કરદ્વય-ગૃહીતરજોહરણો વન્દનાયોદયત એવમાહ-ઇચ્છામિ-અભિલષામિ હે ક્ષમાશ્રમણ ! વન્દિતું નમસ્કારં કર્તુમ્ ભવન્તમિતિ ગમ્યતે ” ઇત્યાદિ ।

અત્ર ‘કરદ્વયગૃહીતરજોહરણઃ’ ઇતિ વિશેષણં કથયતાં હરિભદ્રસૂરિણા ‘મુલોપરિ મુખવસ્ત્રિકાવન્ધનં ભગવદભિપ્રેત’મિતિ પ્રકટીકૃતમ્, અન્યથા ક્ષમાશ્રમણ-સૂત્રોચ્ચારણકાલે કરદ્વયસ્ય રજોહરણગ્રહણે પ્રતિવદ્ધતયા મુલોપરિ મુખવસ્ત્રિકા-સ્થાપનસ્યોપાયાન્તરાસમ્ભવાત્ ક્ષમાશ્રમણદાનમેવ નિર્વિષયં સ્યાત્ । અનાવૃતમુલેન તુ મુનીનાં ભાષણમેવાઽઽગમપ્રતિષિદ્ધમિતિ નાત્ર કેષાન્નિદ્વિવાદઃ ।

કિન્ન ક્ષમાશ્રમણદાને સમ્બોધનશબ્દપ્રયોગે ગુરોઃ સ્વામિમુલ્લીકરણાર્થં સવિ-

શ્રમણદાન સૂત્રકી વ્યાખ્યામેં વ્યાખ્યાકાર હરિભદ્રસૂરિને ખી કહા હૈ—
“અયં” ઇત્યાદિ,

યહાં “દોનોં હાથોંમેં રજોહરણ લેકર” એસા કહનેવાલે હરિભદ્રસૂરિને યહ પ્રગટ કિયા હૈ કિ મુલ પર મુખવસ્ત્રિકા બાંધનેકી ભગવાનકી આજ્ઞા હૈ । અન્યથા જવ દોનોં હાથોંમેં રજોહરણ લે લિયા તવ મુલ પર મુલ-વસ્ત્રિકા ધારણ કરનેકે લિએ અન્ય ઉપાય અસંભવ હૈ । ઓર ખુલે મુલ બોલનેસે ક્ષમાશ્રમણ દેના હી વ્યર્થ હો જાયગા । સાધુઓંકો ખુલે મુલસે બોલના શાસ્ત્રવિરુદ્ધ હૈ, ઇસ વિષયમેં કિસીકો વિવાદ નહીં હૈ । દૂસરી બાત યહ હૈ કિ ક્ષમાશ્રમણદાનમેં ‘હે ક્ષમાશ્રમણ !’ ઇસ સમ્બોધનકા પ્રયોગ કિયા હૈ । ઇસલિએ ગુરુકો અપની ઓર અમિમુલ્ક કરનેકે લિએ

સૂત્રની વ્યાખ્યામાં વ્યાખ્યાકાર હરિભદ્રસૂરિએ પણ કહ્યું છે કે—‘અયં’ ઇત્યાદિ

અહીં ‘બેઉ હાથમાં રજોહરણ લઇને’ એમ કહેતાં હરિભદ્રસૂરિએ એમ પ્રકટ કર્યું છે કે મુખ પર મુખવસ્ત્રિકા બાંધવાની ભગવાનની આજ્ઞા છે નહિ તો બે બેઉ હાથમાં રજોહરણ લઈ લીધો એટલે મુખ પર મુખવસ્ત્રિકા ધારણ કરવાને માટે અન્ય ઉપાય અસંભવિત છે, અને ખુલ્લે મુખે બોલવાથી ક્ષમાશ્રમણ આપવાનું જ વ્યર્થ બની જાય સાધુઓએ ખુલ્લે મુખે બોલવું એ શાસ્ત્રવિરુદ્ધ છે, એ સળગ્યા તો કોઇનો વાધો નથી બીજી વાત એ છે કે ક્ષમાશ્રમણદાનમાં ‘હે ક્ષમાશ્રમણ’ એવો સંબોધનનો પ્રયોગ કહેલો છે તેથી કરીને સૂત્રને પોતાની તરફ અમિમુખ કરવાને માટે વિશેષ-પ્રયત્ન-પૂર્વક સ્પષ્ટ

शेषपयस्नपूर्वकोचैः स्वरेण सुस्पष्टोच्चारणं विधेयमस्ति न त्वन्यक्तव्यनिमित्त्युपायान्तरेण मुस्तानरमस्य कर्तुमश्वत्तयोक्तभीजविराघना परिहर्तुमश्वत्तयैव ।

अन्यथ तत्रैव क्षमाधमणवाने गुरुनिवेष्टानन्तरम्—“अहोकायं, कायसंफास” इत्यस्य व्याख्यायां तेनैव हरिभद्रसूरिणा व्याख्यातं, तथाहि—

“तदा श्रित्यो नैपेक्षित्यां प्रविश्य गुरुपादान्तिकम्, निधाय तत्र रजोहरणम्, तत् (रजोहरणं) छलाटे च कर्तव्यां संस्पृशन्निदं मयति—अथस्तात्कायः अथःकायः=पादस्पर्शनस्तमपःकार्यं प्रति कायेन=निजदेहेन संस्पृशः=कायसंस्पृशस्त्वं करोमि, एतच्चानुजानीते—”ति ।

तत्र संमिलितकरद्वयेन रजोहरण-छलाटयोः संस्पृशे सति ‘अहोकायं, कायसंफास’ इत्यस्योच्चारणं मुखवस्त्रिकाबन्धनं विना नोपपद्यते, इत्येनं मुखोपरि मुखवस्त्रिकास्यापनं उदानीं न संभवति, इत्यद्वयस्यापि रजोहरणछलाटसंस्पृशं मविषदत्वात् ।

अपि च—ज्ञाताधर्मकथासूत्रे चतुर्विंशत्यध्यायने—

‘विशेषप्रयत्नपूर्वकस्पष्ट उच्चारण करनेकी आवश्यकता है। अन्यथा भाषासे संबोधन करना समभव नहीं है। इस प्रकार जब दूसरे उपायसे मुख नहीं हैका जा सका तो उल्लिखित जीयोंकी विराघना अनिवार्य है। इसके सिवाय इसी क्षमाधमणवानमें गुरुकी आज्ञाके अनन्तर “अहोकाय कायसंफास” इसका उच्चारण मुखवस्त्रिका बांधे बिना नहीं हो सकता और हाथसे मुख पर मुखवस्त्रिका धारण करना उस समय संभव नहीं है, क्योंकि दोनों हाथ रजोहरणको ग्रहण करके छलाटमें लगाये जाते हैं।

ज्ञाताधर्मकथासूत्रके चौदहवें अध्यायनमें कहा है “तए न” इत्यादि ।

उच्चारण करनेकी जरूरत है अन्यथा भाषासे संबोधन करनेमें संभव नहीं है। शीते में भीतर उपायकी सुझ नहीं मंझी सकाये तो उपर उपाय सुझ लयेगी विराघना यथा विना रहे नहीं। जो उपरंतव में क्षमाधमणवानमें सुझनी व्याख्यानी पड़ी ‘अहोकायं, कायसंफास’ जेनु उच्चारण सुझवस्त्रिका व्याख्या विना यथा संभव नहीं जाने में समवे हाथकी सुझवस्त्रिका धारण करनेमें संभवित नहीं, अस्तु है वेउ हाथ रजोहरणमें ग्रहण करीने कथने व्याख्यान काय है

ज्ञाताधर्मकथासूत्रमें चौदहवा अध्यायनमें कहु है है— तए नं इत्यादि

“तएणं ताओ अज्जाओ पोहिलाए एवं वुत्ताओ समाणीओ दोवि कन्ने ठाईंति, ठाइत्ता पोहिलं एवं वयासी-अम्हे णं देवाणुप्पिए ! समणीओ निमंथीओ जाव गुत्तवभयारिणीओ, नो खलु कप्पइ अम्हं एयप्पयारं कन्नेहिवि निसामित्तए किमग पुण उवदिसित्तए वा” इत्याद्युक्तम् ।

पोहिलया भिक्षार्थं स्वगृहमनुप्रविष्टासु साध्वीषु काचित् पतिं वशीकर्तुं चूर्णयोग-मन्त्रयोगादिकानुपायान् पृष्ट्वा सती कर्णौ पिधाय प्रोवाच-हे देवानुप्रिये ! वयं श्रमण्यो निर्ग्रन्थ्यो यावद् गुप्तब्रह्मचारिण्यः स्मः, नो खलु कल्पते अस्माक-मेतत्प्रकारं कर्णाभ्यामपि निशामयितुं किमङ्ग पुनरुपदेष्टुमित्यर्थः ।

लोके हि अनुचितवार्त्ताश्रवणसमये झटिति कर्णपिधानं हस्ताभ्यामेव विधी-यमानं दृश्यते तस्मात् साध्व्या हस्ताभ्यां कर्णौ पिधाय प्रतिवचनदाने मुखवस्त्रिका-धारणं बन्धनं विना नोपपद्यते, तदभावे वायुकायादिजीवविराधनाऽवश्यम्भाविनी ।

अर्थात्-“पोहिलाके घरमें साध्वियाँ भिक्षाके लिए गईं। उसने अपने पतिको वश करनेके लिए एक साध्वीसे चूर्णयोग और मन्त्रयोग आदि उपाय पूछे। तब साध्वीने तत्काल दोनों कान मूंद कर कहा-हे देवानुप्रिये ! हम निर्ग्रन्थ आर्यिका हैं यावत् गुप्तब्रह्मचारिणी हैं। ऐसी बात सुनना भी हमें नहीं कल्पता तो उपदेश देनेकी बात ही क्या है ?”

अनुचित बात सुनते समय लोकमें भी झटपट हाथोंसे कान मूंदना देखा जाता है। ऐसी हालतमें दोनों हाथोंसे दोनों कान मूंद लेने पर विना मुखवस्त्रिका बांधे उत्तर देना युक्त नहीं हो सकता। यदि मुख-वस्त्रिका के बांधे विना उत्तर दिया तो वायुकाय आदि जीवोंकी विराधना अवश्य हुई।

अर्थात्-“पोहिलाना घरमा साध्वीओ भिक्षाने भाटे गर्छ तेह्ने पोताना पतिने वश करवाने भाटे ओक साध्वीने चूर्णयोग अने मन्त्रयोग आदि उपायो पूछ्या, त्यारे साध्वीओ तत्काण भेटे काने हाथ मूडीने कछु-छे देवानुप्रिये ! अमे निर्ग्रन्थ आर्यिका छीओ तेभन् यावत् गुप्तब्रह्मचारिणी छीओ आवी बात साभणवी पणु अमने कल्पती नथी तो पछी उपदेश आपवानी तो बात न् शी ?”

अनुचित बात साभणती वपते लोकमा पणु अटपट हाथथी कान ढाकवामा आवे ओवु नेवामा आवे छे ओवी हालतमा भेटे हाथथी भेटे कान ढाकी लेता, मुखवस्त्रिका बाध्या विना उत्तर आपवो युक्त नथी होतो ने मुख-वस्त्रिका बाध्या विना उत्तर आपवामा आवे तो वायुकाय आदि जीवोंकी विराधना अवश्य थाय।

કિચ્ચ-મુલસલ્લિકાવન્ધનમન્તરેણ પટ્કાયવિરાધના દુષ્પરિણામ, તથા-
મુલે સૂક્ષ્મસચિવરજામ્બેશેન પૃથિવીકાયસ્ય, ઘૃષ્ટપાવિનશાસ્ત્રસચિવમસ્યમા-
નામાકસ્મિકનિપાતેન ધૂમિકાયાઃ પ્રવેશેન વાડ્પકાયસ્ય, તથા યમ કુપ્રાપિ
સ્ફુલિન્ના ઉત્પતન્તિ તપ્રાડ્ડકસ્મિકમૂલ્મસ્ફુલિન્નિપાતેન તેજસ્કાયસ્ય, મુલસ્યો-
પ્પાન્નાસનિઃશ્વાસામ્નાં વાણવાયુકાયસ્ય, 'જત્ય જલં તત્ય વળ' इतिप्रामाण्या
જ્ઞાનાન્તરીયક્રતયા મુલે સચિવજલ્લવિન્નુનિપાતેનૈવ વનસ્પતિકાયસ્યાપિ, તથા
સંપાતિમ-વ્યાપિ-સૂક્ષ્મ-જીવસંપાતેન વ્રસકાયસ્ય વિરાધના મયતીતિ ।

કિચ્ચ મુલસલ્લિકાવન્ધને પ્રમાદ્વતઃ પટ્કાયવિરાધના દુષ્કારા, યતઃ ધતિ

મુલસલ્લિકાકે બાંધે ધિના પટ્કાયકી વિરાધનાકા પરિહાર નહીં હો
સકતા । મુલ્મમાં સૂક્ષ્મ સચિત્ત રજકા પ્રવેશા હોનેસે પૃથ્વીકાયકી વિરાધના
હોતી હૈ । યરસા હોને પર સચિત્ત જલકર્ણોકે અકસ્માત્ હી મુલ્મમાં ચલે
જાનેસે અપવા મુલ્મમાં ધૂમર કે ચલે જાને સે અપ્કાયકી વિરાધના હોતી
હૈ । હધર-ઠધર ઉઢનેવાલી અગ્નિકી ચિનગારી કદાચિત્ મુલ્મમાં ઘુસ જાય
તો તેજસ્કાયકી હિસા હોતી હૈ । મુલ્મસે નિકલતી હુઈ ગર્મ સાંસસે વાણ
વાયુકાયકી વિરાધના હોતી હૈ । 'જહોં અપ્કાય હૈ વહોં વનસ્પતિકાય ખી
હોતા હૈ " (જત્ય જલં તત્ય વળ) હસ પ્રમાણસે મુલ્મમાં સચિત્ત જલ
ગિરનેસં હી વનસ્પતિ કાયકી વિરાધના હોતી હૈ । તથા સંપાતિમ, વ્યાપી
ઔર સૂક્ષ્મ જીવોકે ઘુસનેસે વ્રસકાયકી ખી વિરાધના હોતી હૈ ।

મુલસલ્લિકાકે બાંધનેમ્ જો સાધુ પ્રમાદી હોતા હૈ વસકો પટ્કાયકી

મુખવચ્ચિકા બાધ્યા વિના પટ્કાયની વિરાધનાને પરિહાર નથી થઈ શકેતો.
મુખમાં સૂક્ષ્મ સચિત્ત રજને પ્રવેશ થવાથી પૃથ્વીકાયની વિરાધના થાય છે (૧).
વરસાદ પડતાં સચિત્ત જલકર્ણો અકસ્માત્ મુખમાં જવાથી વનસ્પતિના અંગે
જવાથી અપ્કાયની વિરાધના થાય છે (૨). અગ્ની-તક્કી ઉઠતી અગ્નિની બિલગારી
કદાચ મુખમાં પેસી જાય તો તેજસ્કાયની હિસા થાય છે (૩) મુખમાંથી નીકળતા
ગરમ વાસથી વાણ વાયુકાયની વિરાધના થાય છે (૪). વ્યાં અપ્કાય છે ત્યાં વનસ્પતિ-
કાય પણ હોય છે ' (જત્ય જલં તત્ય વળ) એ પ્રમાણથી મુખમાં સચિત્ત જલ
પડવાથી વનસ્પતિકાયની પણ વિરાધના થાય છે (૫) તથા સંપાતિમ, વ્યાપી અને
સૂક્ષ્મ જીવો પેસી જવાથી વ્રસકાયની પણ વિરાધના થાય છે (૬).

મુખવચ્ચિકા બાંધવામાં જે સાધુ પ્રમાદી હોય છે તેને પટ્કાયની વિરાધના

લેખનકાલેઽન્વસ્મૈ તત્પ્રત્યાખ્યાનદાનેઽપિ પ્રતિલેખનોપયોગાભાવેન પ્રમાદ-
દોષાવિષ્ટઃ સન્ પટ્કાયવિરાધકો ભવતીતિ ભગવતોત્તરાધ્યયનસૂત્રે પ્રતિપાદિતમ્ ,
તથાહિ—

“પડિલેહણં કુણંતો , મિહો કહં કુણઙ્ જણવચ્ચકહ વા ।

દેહ વ પચ્ચક્ખાણં વાણ્ણ સયં પડિચ્છહ વા ॥ ૧ ॥

પુહચી-આઝ્ઞાણ, તેઝ-વાઝ-વણસ્સહ-તસાણં ।

પડિલેહણાપમત્તો, હણ્ણપિ વિરાહઓ હોહ ॥ ૧ ” ઇતિ ।

તર્હિ કા વાર્તા યે મુખવસ્ત્રિકાવન્ધનમન્તરેણ તિષ્ઠન્તિ તેષાં પ્રમાદદોષસ્ત-
જ્જનિતપટ્કાયવિરાધના નાપતેત્ ? આગમે હિ મુખવસ્ત્રિકાવન્ધનપરિત્યાગે દોષ-
વાહુલ્યં પ્રદર્શિતં તચ્ચ પ્રાગેષ પ્રતિપાદિતમ્ ।

ઇત્થં ચ યથા નૌકાદૌ સૂક્ષ્મેઽપિ સુપિરે સતિ નદ્યાદૌ તન્નિમજ્જનાન્મહતી

વિરાધના અવશ્ય લગેગી ક્યોંકિ ભગવાને ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રમેં કહા હૈ
કિ—“પ્રતિલેખન કરનેમેં જો સાધુ પ્રમાદી હૈ તથા પ્રતિલેખનકે સમય
સાધુ પરસ્પર વાર્તાકરે, જનપદ આદિકી કથાકરે, પચ્ચક્ખાણ દેવે, વાંચે
અથવા વંચાવે તો વહ પટ્કાયકા વિરાધક હોતા હૈ” તો જો મુખવસ્ત્રિકા
વાંધે વિના રહતે હૈં ઉનકો પ્રમાદ-દોષ તથા પ્રમાદજન્ય પટ્કાયકી વિરા-
ધનાકા દોષ કૈસે નહીં લગેગા ? અર્થાત્ જરૂર લગેગા । મુખવસ્ત્રિકાકે
નહીં વાંધનેમેં આગમોમેં જો વહુતસે દોષ કહે હૈં વે તો પહેલે પ્રતિપાદિત
કર હી ચુકે હૈં ।

હસ પ્રકાર જૈસે નાવમેં છોટાસા ઢેદ હોનેપર નદી આદિમેં ઢૂવ જાનેસે

અવશ્ય થાય છે કેમકે ભગવાને ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રમાં કહ્યું છે કે—“પ્રતિલેખન
કરતી વખતે જો સાધુ પરસ્પર વાર્તાલાપ કરે, દેશકથા આદિ કથા કરે, પચ્ચક્ખાણ
કરાવે, પોતે વાચે અને વચાવે તો તે પટ્કાયનો વિરાધક થાય છે ” જો એમ
છે તો જે મુખવસ્ત્રિકા બાંધ્યા વગર રહે છે તેને પ્રમાદદોષ અને પ્રમાદજન્ય
પટ્કાયની વિરાધનાનો દોષ કેમ નહીં લાગે ? અર્થાત્ અવશ્ય લાગે મુખવસ્ત્રિકા
નહીં બાંધવામાં આગમોમા દોષ બતાવ્યા છે તે તો પહેલાં કહી ચુક્યા છીએ
એ પ્રકારે જેમ નાવમા નાનું છિદ્ર પડવાથી તે નદી આદિમાં ઢૂબી

હાનિઃ, અસ્વીયસ્યા અપિ હીરકકષિકાયા મક્ષણે પ્રાણાનામેવ નાશઃ, દુષ્કિસ્યે
પરશ્વનેડપિ સક્તસશરીરમ્પયનસુ, કષ્ટકાગ્રમામે વાનાગ્રમામે ચ ક્વચિદન્ને નિસ્વાતે
સફસાદ્વપીઢા, નેત્રેડગુતરસ્યાપિ રજઃકમ્પસ્ય નિપાતે નેત્રોપયાતઃ, નાસિકાગ્રમામે
સ્વરપેડપિ દેહમામે ક્ષિમે સમગ્રશરીરશ્ચોમોપયાતઃ, સ્વરપેનાડપ્યાધાકર્માદિસિષ્ણેન
મિમિતેડછાદૌ પૂતિકર્મદોષદ્વિતમાહારખાત મયતિ, સ્વરપેડપિ જિનવચન
સન્દેહે સર્વપારિષનાશો જાયતે, તથૈવ સ્વરપેડપિ કાષ્ઠે મુલ્લવલ્લિકાબન્ધનોપેક્ષયા
પટ્કાયનિરાધનાયો સત્યાં વાતુર્માસિકપ્રાયશ્ચિષ્ણાધિકારિતાપ્તિઃ । તથા ચોક્તં
નિશીથસૂત્રે દ્વાદશોરેષકેડગ્રમસુપ્રાવારન્ય દ્વાદશમૂત્રં યાવત્—

મહાન્ હાનિ હોતી હૈ, છોડીસી હીરાકી કનીકા મક્ષણ કરનેસે પ્રાણોંકા
હી નાશ હોતા હૈ, ચિન્ચુકે ધોકાસા કાઠ પ્લાનેસે સારે શરીરમેં વ્યથા
હોતી હૈ, કાઠિ યા તીરકી ઝરાસી નોક કિસી અંગમેં ઘુસ જાય તો સબ
અંગમેં પીકા હોને લગતી હૈ, ઝાંલમેં છોડીસી કિરકિરી ઘુસ જાનેસે
ઝાંલમેં તકલીફ હોતી હૈ, ઝરાસી નાક કાઠ જાનેસે સબ શરીરકી
સુન્દરતા નષ્ટ હો જાતી હૈ । આધાકર્મ આદિ આહારકા એક મી સીધમિલ
જાનેસે સબ આહાર પૂતિકર્મદોષસે દ્વિત હો જાતા હૈ, જિનવચનોમેં તનિક
મી સન્દેહ કરનેસે સમસ્ત ચારિત્રકા નાશ હો જાતા હૈ, ઘેસે હી ધોકી દૈર
મી મુલ્લવલ્લિકા બાંધનેકી ઉપેક્ષા કરનેસે પટ્કાયકી ચિરાધના હોતી હૈ,
અતઃ વાતુર્માસિક પ્રાયશ્ચિષ્ણ લગતા હૈ । નિશીથસૂત્રકે વારહર્ષે ઉદેશકે
આઠવેં સૂત્રસે વારહર્ષે સૂત્રતકર્મે કહા હૈ—“ જૈ મિષ્ણુ ૦ ” ।” ઇત્યાદિ;

જવાબી બારે કાનિ થાય છે, નાની સરખી હીરા કષ્ટીનું બહુજી કરવાથી પ્રાણનો
નાશ થાય છે, વીંછી બરા કરવાથી આખા શરીરમાં વ્યથા થાય છે કાઠ યા
તીરની નાની સરખી આખી કેલ આજમા પેસી જવાથી આખા અંગમાં પીકા
થવા લાગે છે, આખમાં નાનું સરખુ કણુ પેસી જવાથી આખમાં તકલીફ થાય
છે, નાનું સરખુ નાક કપાઈ જવાથી આખા શરીરની સુન્દરતા નષ્ટ થઈ જાય
છે આધાકર્મ આદિ આહારનું એક પણ કણુ મળી જવાથી બધે આહાર
પૂતિકર્મ દોષથી દુષિત થઈ જાય છે જિનવચનોમાં લગભગ પણ સંદેહ
કરવાથી સમસ્ત ચારિત્રનો નાશ થઈ જાય છે, તેમ ઘોટા વખત પણ મુલ્લવલ્લિકા
બાંધવાની ઉપેક્ષા કરવાથી પટ્કાયની ચિરાધના થાય છે તેથી વાતુર્માસિક
પ્રાયશ્ચિષ્ણ લાગે છે, નિશીથસૂત્રના બારમા ઉદેશના આઠમા સૂત્રથી બારમા સૂત્ર
મુખીમાં કહ્યું છે કે “ જૈ મિષ્ણુ ૦ ” ઇત્યાદિ,

“जे भिक्खू० पुढवीकायस्स कलमायमवि समारंभइ, समारंभंतं वा साइज्जइ। एवं जाव वणस्सइकायस्स आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं”

पुनरपि निशीथभाष्ये संयमघातद्वारे महिकायप्काययतनार्थं प्रोक्तम्—

“वासत्ताणावरिया णिक्कारणे ठंति, कज्जे जतणाए ।

हत्थस्सिच्छगुलिसण्णा, पोत्तंतरिया व भासंति ॥१॥ इति ।

(नि. भाष्य उ. १९ गा. ५७)

छाया—“वर्पात्राणावृता निष्कारणे तिष्ठन्ति, कार्ये यतनया ।

हस्ताक्ष्यङ्गुलीसञ्ज्ञा, पोतान्त एव भापन्ते ॥१॥” इति ।

चूर्णिकारेण “पोत्तंतरिया व भासति” इति पदस्य चूर्णौ हस्तभ्रुवादिसङ्केतेन यदि साधवो नावगच्छन्ति तदाऽवश्यवक्तव्ये सति “मुहपोत्तियअंतरिया जयणाए भासंति” इति प्रतिपादितम् ।

अनेन स्पष्टं सिध्यति—यत् मुखवस्त्रिका साधूनां मुखे पूर्वं बद्धाऽऽसीदिति, तेनैव कारणेन ‘मुखपोतान्त एव यतनया मन्दं—मन्दं भापन्ते’ इत्युक्तम् ।

फिरभी निशीथ सूत्रके भाष्यमें संयमघात नामक द्वारके अन्दर धूँअर आदि अप्कायकी यतनाके लिए कहा है ‘वासत्ताणा०’ इत्यादि,

इस गाथामें आये हुए ‘पोत्तंतरिया व भासंति’ इस पदकी चूर्णि करते समय चूर्णिकारने कहा है—अगर साधु हाथ आँख आदिके इशारेसे नहीं समझ सके और बोलना ही जरूरी समझे तो ‘मुखवस्त्रिकाके अंदर ही यतनासे (धीरे—धीरे) बोले’ इससे स्पष्ट सिद्ध होता है कि साधुओंके मुख पर मुखवस्त्रिका पहले बांधी हुई थी, इसी कारणको लेकर ही ‘मुखवस्त्रिकाके अंदर ही यतनासे (धीरे धीरे) बोले’ ऐसा कहा है ।

वर्णी निशीथसूत्रना भाष्यभा ‘संयमघात’ नामना द्वारभा आकण आदि अप्कायनी यतना कइती वप्पते कहुं छे के ‘वासत्ताणा०’ इत्यादि,

आथी स्पष्ट सिद्ध थाय छे के साधुआना मुण पर मुणवस्त्रिका बांधेदी इती आ कारणेने दीधे न ‘पोत्तंतरिया व भासंति’ आ पढनी चूर्णि करता चूर्णिकारे कहु छे के—“साधु धशाराथी न समजे अने जोलवु न पडे तो मुणवस्त्रिकानी अदर न यतनाथी जोदे”

वेति भावः । तस्मात्-मुखोपरि मुखवस्त्रिकाबन्धनं सकलजैनागमप्रतिपाद्यमिति सिद्धम् । एवं च भगवतीसूत्रे 'सुहुमकायं अणिज्जूहिताणं' इति वाक्यस्य सूक्ष्म-कायं=मुखवस्त्रिकाम् 'अणिज्जूहिता' = अपोह्य परित्यज्य = अवद्धवेत्यर्थो बोध्यः, एवमन्यत्राऽप्युहनीयम् ।

यत्तु-आचाराङ्गसूत्रे उच्छ्वासदिकाले मुखपिधानोपदेशेन मुखवस्त्रिका करेणैव धारणीया न तु दोरकेणेति तत्तत्समये एव मुखवस्त्रिकया घ्राणमुखादि-पिधानं विधेयमिति च प्रतीयते, दोरकावलम्बेन मुखवस्त्रिकायाः सदा धारणीयत्वे तु पुनर्मुखपिधानोपदेशो व्यर्थः स्यादिति वदन्ति तदज्ञानमूलम् । आचाराङ्ग-

आज्ञाभंगमें गुरुतर प्रायश्चित्त देना युक्त ही है । इसलिये यह सिद्ध हुआ कि मुख पर मुखवस्त्रिका बांधना सब जैनशास्त्रोंमें प्रतिपादन किया गया है । इस प्रकार भगवती-सूत्रके 'सुहुमकायं अणिज्जूहिताणं' वाक्यका अर्थ यह समझना चाहिये कि 'मुखवस्त्रिकाका त्याग करके अर्थात् न बांध करके ।' ऐसा सब जगह समझना चाहिए ।

प्रश्न-आचाराङ्गसूत्रमें उच्छ्वास आदि लेते समय मुख ढँकने का उपदेश दिया है । इससे यह प्रतीत होता है कि मुखवस्त्रिका हाथमें ही रखनी चाहिए डोरेसे नहीं बांधनी चाहिए, अमुक-अमुक समय पर ही जब उच्छ्वास आदि आवे तब ही नाक या मुख ढँक लेना चाहिए । डोरेसे मुखवस्त्रिका धारण करना उचित हो तो पुनः मुख ढँकनेका उपदेश व्यर्थ हो जायगा ।

भगमां गुरुतर -प्रायश्चित्त आवे छे ओ रीते सिद्ध थयुं के, मुख पर मुखवस्त्रिका बाधवी ओवुं भधा जैनशास्त्रोमा प्रतिपादन करेछु-छे. ओटला भाटे भगवती-सूत्रना 'सुहुमकायं अणिज्जूहिताणं' ओ वाक्यने अर्थ ओम समज्ये ओछे के 'मुखवस्त्रिकाने त्याग करीने अर्थात् न बाधीने' ओज प्रमाणे भधी नग्याओ समज्युं

प्रश्न-आचाराङ्ग-सूत्रमा उच्छ्वास आदि लेती वખते मुख ढांकवाने उपदेश आये छे. ओथी ओम प्रतीत थाय छे के मुखवस्त्रिका हाथमा न राखवी ओछे, दोरथी बाधवी ओछे नहिं अमुक अमुक समये न न्यारे उच्छ्वास आदि आवे त्यारे न नाक या मुख ढांकी लेवुं ओछे, दोरथी मुखवस्त्रिका धारण करवी उचित होय तो पछी पुन. मुख ढांकवाने उपदेश व्यर्थ थछ नशे.

સૂત્રપાઠો વિ તાન્વેયં વિયતે—

“સે મિક્ષ્વા વા ૨ વસ્તાસમાણે વા નીસાસમાણે વા કાસમાણે વા હીયમાણે વા જમાયમાણે વા ઉહોય વા વાયનિસગ્ગ વા કરેમાણે પુશ્વામેવ આસયં વા પોસયં વા પાણિના પરિપેહિતા તમો સજયામેવ કસસિઞ્ચ વા જાઘ વાયનિસગ્ગ વા કરેજ્ઞા” (સૂત્ર ૧૦૯) इति ।

છાયા—“સ મિક્ષ્વાં ૨ ઉષ્ણવસન્ વા, નિઃશ્વસન્ વા, કાસમાનઃ (કાસ કુર્વન્) વા, ધૂપન્ (ધૂતં કુર્વન્) વા, જૂમ્મમાણો વા, ઉગ્રિરન્ વા, ((અધિષ્ઠાનેન) વાતનિર્ગ્મો વા કુર્વન્ પૂર્વમેવ આસ્યકં વા પોપકં વા પાણિના પરિપિષાય તતઃ સંયત્, એવ ઉષ્ણવસેદ્ વા યાવદ્ વાતનિર્ગ્મો વા કુર્વાત્ ” इति संस्कृतम् ।

અથ “આસયં” इति ક્ષમાત્મ્યા ગ્રામ્યાપિ ધોષકમ્, “વસ્તાસમાણે વા નીસાસમાણે વા હીયમાણે વા” इति પદાનિ ક્ષમાયાં તાત્પર્યગ્રાહકાનિ । ‘આસય’ इत्यस्य મુલમાત્રપરત્વે તુ પાણિના તત્પરિવિષામેઽપિ ગ્રામ્યમન્યોચ્છવા-

ઉત્તર—એસા પ્રસ કરના અજ્ઞાનતા છે । આચારાન્ન સૂત્રકા પાઠ એસા છે—

“મિધુ શ્વાસોચ્છ્વાસ લેતે સમય, શ્વાંસતે સમય, ઊંકતે સમય, જંમાતે સમય, ઢકારતે સમય તથા અધોવાયુકા ત્યાગ કરતે સમય, પહેલે મુલ અથવા મલદ્વારકો હાથસે ઢેકકર ફિર ચતનાપૂર્વક શ્વાસ લેવે યાવત્ અધોવાયુકા ત્યાગ કરે” ।

યહી ‘આસયં’ (મુલ) પદ લક્ષણાકે દ્વારા ગ્રામ્યકામી ધોષક છે । ‘વસ્તાસમાણે વા નિસ્તાસમાણે વા હીયમાણે વા’ એ પદ લક્ષણામે તાત્પર્યકે ગ્રાહી છે । ‘આસય’ પદસે કેવલ મુલકા અર્થ સિધા જાય તો હાથસે

ઉત્તર—એવે પ્રશ્ન કરવો અજ્ઞાનતા છે આચારાન્ન—સૂત્રનો પાઠ એવો છે—

“મિધુ શ્વાસોચ્છ્વાસ લેતી વખતે, ઉપરસ ખાતી વખતે, હીંકતી વખતે, જંમાતુ ખાતી વખતે, બોલકાર ખાતી વખતે તથા અધોવાયુનો ત્યાગ કરતી વખતે, પહેલાં મુખ અથવા મળદ્વારને ઢાંકથી ઢાંકીને પછી ચતનાપૂર્વક શ્વાસ લે યાવત અધોવાયુનો ત્યાગ કરે”

અહીં ‘આસયં’ (મુખ) શબ્દ લક્ષણાદ્વારા પ્રાણનો ખબ્બ બોધક છે ‘વસ્તાસમાણે વા નિસ્તાસમાણે વા હીયમાણે વા’ એ પદો લક્ષણામાં તાત્પર્યનાં અહીં છે આસયં શબ્દથી કેવળ મુખનો અર્થ દેવામાં આવે તો ઢાંકથી મુખ ઘટી

સાદિયતનાયા અનુપપત્તે: ।

અનેન સૂત્રેણ 'ઉચ્છ્વાસાદિકાલે આસ્યકપોષકપરિપિધાનં પાણિના વિધેય' મિતિ વોધયતો ભગવતસ્તાત્પર્ય મુખવસ્ત્રિકયા પિધાને કલ્પયન્તઃ પંડિતાભિમાનિન્ એવમનુયોક્તવ્યાઃ—'પાણિ' શબ્દસ્ય મુખવસ્ત્રિકારૂપોઽર્થઃ કિં વાચ્યો લક્ષ્યો વ્યજ્ઞયો વા ? । નાથઃ, અભિધાશક્તિગ્રાહકવ્યાકરણકોશાદિભિરુક્તાર્થાભાત્, 'પન્ચ-શાખઃ શયઃ પાણિ'—રિત્યમરકોશવ્યાખ્યાયાં પન્ચ શાખા ઇવાદ્યગુલયોઽસ્યેતિ પન્ચશાખઃ, શેતેઽસ્મિન્ સર્વમિતિ શયઃ, ('પુંસિ' ૩।૩।૨૨૧।) ઘઃ । પળાય-

મુખ ઢંક લેનેપર ખી નાકસે નિકલનેવાલે ઉચ્છ્વાસ આદિકી યતના નહીં હો સકતી ।

હસ સૂત્રસે 'ઉચ્છ્વાસ લેતે સમય આસ્યક ઓર પોષક (મલદ્વાર)કો હાથસે ઢંક લેના ચાહિય,' એસા ભગવાન્ વતાતે હૈં, ફિરખી નામધારી પંડિત 'મુખવસ્ત્રિકાસે ઢંકના ચાહિય' એસા અર્થ નિકાલતે હૈં । ડનસે હમ પૂછતે હૈં કિ તુમ હાથકા અર્થ મુખવસ્ત્રિકા કરતે હો સો વહ અર્થ વાચ્ય હૈ, યા લક્ષ્ય હૈ યા વ્યજ્ઞય હૈ ? । પહલા પક્ષ તો ટીક નહીં હૈ, ક્યોંકિ અભિધા શક્તિકે ગ્રાહક વ્યાકરણ કોશ આદિકોંમેં યહ અર્થ નહીં મિલતા । અમરકોશમેં હાથકે ત્રીન નામ દિયે હૈં—(૧) પન્ચશાખં (૨) શય ઓર (૩) પાણિ । વ્યાખ્યામેં વતાયા હૈ કિ શાખા જૈસી પાંચ અંગુલિયાં હોતી હૈં હસલિયે હસે પન્ચશાખ કહતે હૈં । ડસમેં સવ વસ્તુઈ સોતી (રખી જાતી) હૈં હસલિયે શય કહતે હૈં । ડસસે સવ લેનદેન

લેવા છતા પણ નાકથી નીકળનાર ઉચ્છ્વાસ આદિની યતના થઇ શકતી નથી

આ સૂત્રથી ઉચ્છ્વાસ લેતી વખતે આસ્યક અને પોષક (મલદ્વાર) ને હાથથી ઢાંકી લેવું જોઇએ એમ ભગવાન્ બતાવે છે, છતાં પણ નામધારી પંડિત 'મુખવસ્ત્રિકાથી ઢાંકવું જોઇએ' એવો અર્થ કાઢે છે. એમને એમ પૂછીએ છીએ કે તમે હાથનો અર્થ મુખવસ્ત્રિકા કરો છો, તો એ અર્થ વાચ્ય છે, યા લક્ષ્ય છે કે વ્યજ્ઞ્ય છે ? પહેલો પક્ષ તો ધરાણર નથી કારણ કે અભિધા શક્તિનાં ગ્રાહક વ્યાકરણ કોશ આદિમા એ અર્થ નથી મળતો અમરકોશમાં હાથનાં ત્રણ નામ આપ્યા છે. (૧) પન્ચશાખ, (૨) શય અને (૩) પાણિ વ્યાખ્યામા બતાવ્યું છે કે શાખા જેવી પાચ આગળીઓ હોય છે તેથી તેને 'પન્ચશાખ' કહે છે એમા બધી વસ્તુઓ સૂચે (રાખવામા આવે) છે તેથી તેને 'શય'

ત્યનેમેતિ પાણિઃ ‘પણ વ્યવહારે સ્તુતી ચ’ ઇત્યસ્માત્ ‘અશિપણાવ્યોઽ-
ઘાયલુકૌ ચ’ (૩૦ ધા.૧૩૩) ઇતીન્, ‘આયપ્રત્યયસ્ય લુક્ ચે’-તિ મ્ય
ત્પાદનેન તદ્દ કરવાચક્રસ્વર્યેષ લાભાથ ।

નાપિ દ્વિતીયાઃ, મુસ્પાર્થકરકરણકપિધાનતાત્પર્યસ્ય નિર્વાઘેન તાત્પર્યાનુપ
પત્તિરૂપલક્ષણાનીમસ્યામાનાત્ ।

નાપિ તૃતીયાઃ, મુસ્પાર્થતાત્પર્યકરત્વેનૈવૈકકરેણ પાપુપિધાનસ્યાપરકરેણ
મુસ્પ્રાણપિધાનસ્ય ચોપપત્યા વ્યક્ત્યાર્થમુલ્લવલ્લિકાતાત્પર્યકરત્વકરપનાયા અના
વચ્યકરત્વાત્, અનોચિત્યાથ । ધાપુનિસર્ગાનન્તરં ક્ષુતે જાયમાને પાપુનિર્ગતવાયુ

આદિ વ્યવહાર હોતે હૈ અતઃ વસે પાણિ કહતે હૈ । “અશિપણાવ્યો ઝઘા
યલુકૌ ચ” (૩૦ ધા.૧૩૩) હસ સૂત્રસે ‘ઈન્’ હોતા હૈ ઓર ‘આય’ પ્રત્યયકા
લુક્ હોતા હૈ । પેસી વ્યુત્પત્તિ કરનેસે ‘કર’કા વાચક હી હોતા હૈ ।

દુસરા મી પણ (લક્ષ્ય અર્થ માનના) ઠીક નહીં હૈ । લક્ષ્ય અર્થ વઢી
માના જાતા હૈ જહો મુખ્ય (શાબ્દિક) અર્થ છેનેમેં કિસી પ્રકારકી વાધા
આતી હો । યહો પર ‘હાથસે ઠીક કર’ પેસા અર્થ કરનેમેં કોઈ વાધા નહીં
આતી, હસલિપ લક્ષણા નહીં હો સકતી, અતઃ યહ લક્ષ્ય અર્થ મી નહીં હૈ ।

ત્રીસરા (વ્યક્ત્ય અર્થ માનના) મી પણ વાધિત હૈ । જય પ્રધાન અર્થ
છેનેસે પદ હાથસે મલગાર ઠીકના ઓર દુસરે હાથસે નાક-મુલ્લકા ઠીકના
યુક્ત હૈ તો વ્યક્ત્ય અર્થ (મુલ્લવલ્લિકાકે તાત્પર્યકી કલ્પના કરના) અના
વચ્યક ઓર અનુચિત હૈ । અધોવાયુ નિકલતે હી કિસીકો છોક આતે

કહે છે તે વડે બધા લેણુલેણુ વચેરેનો વહેવાર થાય છે તેથી જોને ‘પાણિ’ કહે છે.
અશિપણાવ્યો ઝઘાયલુકૌ ચ (૩૦ ધા. ૧૩૩) જો સૂત્રથી ઇન્ આથ છે અને
આય પ્રત્યયનો લુક્ આથ છે જોવી વ્યુત્પત્તિ કરવાથી કર નો વાચક જ અને છે.

બીજો પણ પણ (લક્ષ્ય અર્થ માનવો) પણ ખર નથી. લક્ષ્ય અર્થ ત્યા
માનવામાં આવે છે કે જ્યાં મુખ્ય (શાબ્દિક) અર્થ લવામાં કોઈ પ્રકારની
બાધા આવે. જહો ‘હાથથી ઠીકને’ જોવો અર્થ કરવામાં કોઈ બાધા આવતી
નથી તેથી લક્ષણ થઈ શકતી નથી, કોટલે જો લક્ષ્ય અર્થ પણ નથી

ત્રીજો પણ (વ્યક્ત્ય અર્થ માનવો) પણ વાધિત છે. જ્યારે પ્રધાન અર્થ
લેવાથી જોકે હાથથી મળવાર લાકું અને બીજા હાથે નાક-મુખને લાકું
યુક્ત છે તો વ્યક્ત્ય અર્થ (મુખવલ્લિકાના તાત્પર્યની કલ્પના કરવી) અનાવચ્યક
અને અનુચિત છે. અધોવાયુ નીકળતી વખતે જ કોઈને છોક આવવા થાયે તે

સંપ્રદ્યા મુખવલ્લિકયા મુખગ્રાણપિધાનસ્યાનૌચિત્યમાપામરપ્રતીતમેવ ।

પાણિશબ્દેઽજહલ્લક્ષણાટ્ટિ સ્વીકૃત્ય 'પાણિસ્થિતમુખવલ્લિકયે' ત્યર્થકલ્પનેઽપિ નોક્તાનોચિત્યદોષનિસ્તારઃ । અપિચ-આસ્યક-પોષકૈતદુભયપરિપિધાને પાણિ-નેત્યેકમેવ સાધનમુક્તં, તત્ર પાણિસ્થિતમુખવલ્લિકયેત્યર્થાદ્દીકારે દીર્ઘોચ્છ્વાસાદી-નામધોવાયુનિર્ગમ્ય ચ યૌગપદ્યે સતિ કથમેકયૈવ પાણિસ્થિતયા મુખવલ્લિકયા યુગપદેવ ગ્રાણં મુખં પાયુશ્વાઽઽવરીતુ શક્યત્વેતિ "પાણિણા પરિપેહિત્તા" ઇતિ ભગવદ્વાક્યસ્યાનુપપત્તિઃ । ન ચ 'એકપાણિસ્થિતયા મુખવલ્લિકયાઽઽસ્યકમ્, અપરપા-

લગે તો उसी अधोवायुवासित मुखवल्लिकासे 'मुख' और नाक मूंदना यिलकुल अनुचित है और इस अनौचित्यको हरेक समझ सकता है ।

यदि 'पाणि' शब्दमें अजहल्लक्षणा वृत्ति मानकर 'पाणि' (हाथ) से पाणिमें स्थित मुखवल्लिका अर्थ लगे तो भी अनौचित्य दोष नहीं हट सकता । दूसरी बात यह है कि मुख और मलद्वार ढँकनेका पाणिरूप एक ही साधन बताया है । यदि इसका अर्थ मुखवल्लिका किया जावे तो जब एक ही साथ अधोवायु और दीर्घ उच्छ्वास आवेगा तब एक ही मुखवल्लिका मलद्वार पर लगाई जावेगी या मुँहपर ? और यदि साथ ही छींक भी आयगी तो वही नाकमें कैसे लगाई जावेगी ? क्योंकि एक मुखवल्लिकासे एक साथ ही सब द्वार नहीं ढँके जा सकते । अतः 'पाणिणा परिपेहिता' यह भगवान्‌का वचन ठीक नहीं बैठेगा । यदि ऐसा समाधान करना चाहो कि एक हाथकी मुँहपत्तीसे मुँह और दूसरे

એ અધોવાયુથી વાસિત મુખવલ્લિકાથી મુખ અને નાક ઢાંકવા એ ળિલકુલ અનુચિત છે અને એ અનૌચિત્યને સો કેાઈ સમજી શકે છે

જો 'પાણિ' શબ્દમા અજહલ્લક્ષણા વૃત્તિ માનીને, 'પાણિ' (હાથ) થી પાણિમા સ્થિત મુખવલ્લિકાનો અર્થ લેશે તોપણ અનૌચિત્ય દોષ દૂર થઈ શકતો નથી બીજી વાત એ છે કે મુખ અને મળદ્વાર ઢાંકવાનું પાણિરૂપ એકજ સાધન બતાવ્યું છે જો એનો અર્થ મુખવલ્લિકા કરવામા આવે તો ત્યારે એકી સાથે અધોવાયુ અને દીર્ઘ ઉચ્છ્વાસ આવશે ત્યારે એક જ મુખવલ્લિકા મળદ્વાર પર લગાડવામા આવશે કે મુખ પર ? અને જો સાથે જ છીંક પણ આવશે તો તે નાક પર કેવી રીતે લગાડવામા આવશે ? કારણ કે એક મુખવલ્લિકાથી એકી સાથે બધા દ્વાર ઢાંકી શકાતા નથી તેથી 'પાણિણા પરિપેહિતા' એવું ભગવાનનું વચન બરાબર બધ બેસશે નહિ જો એવું સમાધાન કરવા ઇચ્છો કે એક હાથની

નિસ્પિતયા પાયુવશ્નિકયા પોપઠ પરિપિધાયે' ત્યર્ણાત્મીકારેણ સમાધાનં દુશ્નકમિધિ
વાચ્યમ્, સકુદુષ્ચરિતન્યાયવિરોધેન તાદૃશ્યાર્થકલ્પનાયાઃ કર્તુમશ્નક્યત્વાત્ ।

કિંચ તેવામયોગપદ્યેઽપિ પાયુપિધાયકષત્સલ્પને મુલવશ્નિકાત્સકલ્પનં પરમ
ધ્વાન્તિમૂલ્કમ્, મુલપાસ્વારૈક્યામાવાત્ । અનાદૃતસ્યૈષ મુલાદેરાવરણે તાત્પર્યસરવે
પરિપિધાયેત્યમ પરીત્યુપસર્ગપ્રયોગસ્યાઽઽનર્થકયાપતિશ્ચ, અપિપૂર્વકાદપિ ક્વપ્
પ્રત્યયસિદ્ધેઃ ।

કિંચ-‘આદૃતસ્ય પુનરાવરણં ધ્યર્યમથેતિ દેસોરનાદૃતસ્યૈનાઽઽવરણાર્થમયદુપ
દેશ ’ ઇતિ વદતસ્તથ હસ્તવશ્નિકાધારકસ્ય મતે પોપકસ્ય પરિધાનવસનાનાવરણીય-

હાથકે પાયુવશ્નસે મલદ્વાર ઢક લેશેને, સો ઠીક નહીં છે । ‘સકુદુષ્ચરિ
તન્યાય’સે પેસી કલ્પના કરના શક્ય નહીં છે ।

અઘોવાયુ ઓર છોક આદિ એક સાધન મી હોં તો મી અઘોવાયુની
વતના કરનેવાલે વશ્નકો મુલવશ્નિકા કહના મારી મૂલ છે, ક્યોંકિ મુલ
ઓર મલદ્વાર એક થીજ નહીં હ-દોનોં અલગ અલગ હેં । યદિ છુલે મુલ
ચોલનેકા તાત્પર્ય હો તો ‘પરિપેદિશ્તા’ પદમેં ‘પરિ’ ઉપસર્ગ ધ્યર્ય હો
જાયગા, ક્યોંકિ ‘અપિ’ ઉપસર્ગપૂર્વક ખાતુસેં મી ક્વપ્ પ્રત્યય હોતા છે ।

‘હેંકે કુપકો ફિર ઢોકના વૃથા હી છે, હસલિપ યગૈર હેંકે કુપ
કો હેંકનેકે લિપ યહ ઉપદેશ વિચા છે ।’-યદિ હાથમેં મુંદપત્તિ
રક્ષને વાલે પેસા કહેંને તો યહ સિદ્ધ હો જાયગા કિં ઉનકા
મલદ્વાર સદા અનાદૃત (ઉઘડા કુમા) રહતા છે । નહીં તો આદૃતકો

મુંદપત્તિથી મુખ અને બીજા હાથના પાયુવશ્નથી મળદ્વાર ઢંકી લેવાશે, તો તે
અસંભવ નથી, કારણ કે સકુદુષ્ચરિતન્યાયથી એવી કલ્પના કરવી શક્ય નથી.

અઘોવાયુ અને છોક આદિ એક સાધન ન હોય તોપણ અઘોવાયુની વતના
કરનારા વશ્નને મુખવશ્નિકા કહેવી એ મેટી મૂલ છે કારણ કે મુખ અને મળદ્વાર
એક જીવ નથી. બેઉ અલગ અલગ છે એ ખુશી મુખે બાલવાનું તાત્પર્ય હોય
તો પરિપેદિશા મળદ્વાર પરિ ઉપસર્ગ ધ્યર્ય યહ જશે કારણ કે અપિ ઉપસર્ગ
પૂર્વક ખાતુથી પણ ક્વપ્ પ્રત્યય થાય છે

‘ઢંકિલાને ફરીથી ઢંકવું એ વૃથા છે તેથી ઢંકયા બચરનાને ઢંકવાને
માટે આ ઉપદેશ આપ્યો છે ’-એ હાથમાં મુંદપત્તી રાખનાર એમ કહેશે તો
એમ સિદ્ધ થશે કે એનું મળદ્વાર સર્થ અનાદૃત (ઉઘડુ) રહે છે.

તાપત્તિઃ, અન્યથા પરિધાનવસ્ત્રાવૃતપોષકાવરણોપદેશસ્ય વૈયથ્યાપત્તિરિત્યુભયથાઽપિ ન દોષનિસ્તારઃ । તસ્માત્-“ આસયં વા પોસયં વા પાણિણા પરિપેહિત્તા ” ઇતિ ભગવદ્વાક્યસ્ય ‘ મુખવસ્ત્રિકા કરેણૈવ ધારણીયા નતુ દોરકેણે ’-ત્યર્થકલ્પનં સાહસમાત્રમ્ ।

મમ તુ સૂક્ષ્મવ્યાપિસંપાતિમવાયુકાયાદિજીવવિરાધનાપરિહારાર્થં વદ્મુખ-વસ્ત્રિકાસ્યોચ્છ્વાસાદિકાલે મુખોદ્રતવાયુવેગેન મુખતો દોરકાવલમ્બિતતદપગમ-સમ્ભાવનાયાઃ સત્ત્વેન તન્નિવારણાય મુખવસ્ત્રિકાઽઽવૃતસ્યાપિ મુખસ્ય પાણિના પ્રરિપિધાનમાવશ્યકમેવ । एवं परिधानवस्त्राऽऽवृतस्यापि पोषकस्य परिपिधानं विधेयमेव, उच्छ्वासादीनां यौगपच्चेऽयौगपच्चे वा एकेन करेण घ्राणमुखपिधानम्,

ફિર આવરણ કરનેકા ઉપદેશ વ્યર્થ હો જાયગા । અતઃ “ આસયં વા પોસયં વા પાણિણા પરિપેહિત્તા ” ઇતિ ભગવદ્વાક્ય કા યહ અર્થ નિકાલના કિ-‘મુખવસ્ત્રિકા હાથ હી મેં રાખની યાહિયે ડોરેસે મુખ પર નહીં બાંધના યાહિયે,’ ઇસી કલ્પના કરના સાહસમાત્ર હૈ ।

હમારે મતસે સૂક્ષ્મ, વ્યાપી, સંપાતિમ તથા વાયુકાય આદિ જીવોંકી વિરાધનાસે બચનેકે લિયે મુખવસ્ત્રિકા બંધી હુઈ હોને પર ભી ઉચ્છ્વાસ આદિકે સમય મુખસે નિકલને વાલે વાયુકે વેગસે મુખવસ્ત્રિકાકે ચિસક જાનેકી સંભાવના રહતી હૈ, ઇસલિયે ડસ સંભાવનાકો દૂર કરનેકે વાસ્તે મુખવસ્ત્રિકાસે આવૃત મુખકો ફિર હાથસે આવૃત કરના આવશ્યક હૈ । ઇસી પ્રકાર ચોલપટ્ટ હોને પર ભી અધોવાયુકે વિષયમેં સમજના યાહિયે । ઉચ્છ્વાસ આદિ યદિ ઇક હી સાથ હોવેં તો ઇક હાથસે મુખ

નહિ તો આવૃતને ફરી આવરણ કરવાનો ઉપદેશ વ્યર્થ ગની જશે તેથી કરીને ‘આસયં વા પોસયં વા પાણિણા પરિપેહિત્તા’ એ ભગવદ્વાક્યનો એવો અર્થ કાઢવો કે ‘મુખવસ્ત્રિકા હાથમા જ રાખવી જોઈએ, દોરાથી મુખ પર બાંધવી ન જોઈએ’ એવી કલ્પના કરવી એ સાહસમાત્ર છે

અમારે મતે સૂક્ષ્મ, વ્યાપી, સંપાતિમ તથા વાયુકાય આદિ જીવોંની વિરાધનાથી બચવાને માટે મુખવસ્ત્રિકા બાંધી હોવા છતાં ઉચ્છ્વાસ આદિને સમયે મુખથી નીકળતા વાયુના વેગથી મુખવસ્ત્રિકા ખસી જવાની સંભાવના રહે છે તેથી એ સંભાવનાને દૂર કરવાને માટે મુખવસ્ત્રિકાથી બાંધેલા મુખને પણ હાથથી બાંધવાની આવશ્યકતા છે એજ રીતે ચોલપટ્ટ હોવા છતાં પણ અધોવાયુના વિષયમા સમજણ ઉચ્છ્વાસ આદિ જો એકી સાથે જ થાય તો એક હાથથી

अपरेण पापुपिधान विधेयमिति भावः ।

पाणिनेस्त्यत्रैकवचनमपि पाणित्वजातावन्यविषयस्येत्युभयपाणिबोधकत्वेऽप्यनुकूलमेव ।

किञ्च पाणिद्वयस्य मुख्यार्थवाधाऽभावेन मुख्यार्थवाधमूलिका लक्षणापि नाङ्गी करणीया भवति । तथा चोक्तमूलमव्यापिमृत्तिविषयजीवहिंसावारणाय सर्वैष सशरीरकमुलवस्त्रिकाभारण नैतस्मृप्रतो विरुध्यत, किन्तु परिपिभायेत्यत्र परिश्रम्य प्रयोगेण भगवान् मुलवस्त्रिकापिहितस्यैव मुलस्य पिधानमावेदयतीत्यसं पञ्चवितेन ।

केचित्तु—‘विपाकसूत्रे मृगापुत्राध्ययने—“तएव सा मिया देवी तं कट्ट-सगविय अगुत्तुदेमागीर जेणेव भूमिघरे तेणेव उवागच्छति, उवाग

और नाक डैक छे और दूसरे हाथसे अधोवायुकी यतना करे ।

“पाणिणा” यद्यपि एक वचन है तथापि पाणित्वजातिमें अन्वय होनेसे दोनों हाथोंका बोधक होता है, इसलिए हमारे मतके अनुकूल ही है ।

यहाँ ‘पाणि’ शब्दके मुख्य अर्थमें वाधा नहीं है अतः लक्षणा भी मानने योग्य नहीं है, क्योंकि लक्षणा वहीं होती है जहाँ मुख्य अर्थ में वाधा आती हो । इसलिए वक्त सूक्ष्म व्यापी बगैरह विविध जीवोंकी विराधनासे बचने के वास्ते सर्वैष जोरा सहित मुलवस्त्रिका मुल पर बाँधना इस सूत्रसे विरुद्ध नहीं है । परन्तु ‘परिपेहिता’ में ‘परि’ उपसर्गके प्रयोगसे प्रगट है कि महावीर प्रभुने छुँहपत्ति से पिहित (डँके हुए) मुलको पुन पिधान करना प्रतिपादित किया है ।

कोई कोई ऐसा कहते हैं कि विपाकसूत्रमें मृगापुत्रके अध्ययनमें

मुख्य अने नाक छेव लेवने नील दावधी अपावायुनी यतना करवी.

पाणिणा ने के एकवचन के तोपस्य पाणित्व जातिमा अन्वय यवावी जेठ दावनेो विपाक थाय छे तेही जगारे भते ते शण्ड अनुकूल न छे.

अही पाणि शण्डना मुख्य अर्थमा वाधा नही तेही लक्षणा पस्य मानवा योग्य नही, हावस्य के लक्षणा तमा थाय छे के ज्या मुख्य अर्थमा वाधा आपटी जाय. तेही करीने छेव सूक्ष्म, व्यापी बगैरह विविध जीवोनी विराधनाही जववाने भाटे सर्वेष दास साथे मुखवस्त्रिका बाधवी जे सूत्राही विरुद्ध नही. परन्तु परिपेहिता अही परि उपसर्गना प्रयोगाही स्पष्ट थाय छे के महावीर प्रभुने मुलपत्तिही पिहित (डँकेवा) मुलने पुन पिधान करवानु प्रतिपादित कर्नु छे.

कोई कोई जेभ कहे छे के विपाकसूत्रमा मृगापुत्रना अध्ययनमा लक्ष्य छे-

च्छित्ता चउप्पुडेणं वत्थेणं मुहं बंधमाणी भगवं गोयमं एवं वयासि-तुब्भे-
वि णं भंते ! मुहपोत्तियाए मुहं बंधेह । तए णं से भगवं गोयमे मियाए
देवीए एवं वुत्ते समाणे मुहपोत्तियाए मुहं बंधइ ” इत्युक्तं, तस्यायमाशयः—
मृगापुत्रं दर्शयितुं प्रवृत्ता मृगादेवी भूमिगृहद्वारोद्घाटनकाले दुर्गन्धाघ्राणवारणाय
चतुष्पुटेन वस्त्रेण स्वमुखं बध्नन्ती भगवन्तं गौतमं जगाद—हे भदन्त ! त्वमपि मुख-
पोत्तिकया मुखं बधान, ततः स भगवान् गौतमो मृगादेव्यैवमुक्तः सन् मुखपोत्ति-
कया मुखं बध्नाति (स्म) इति । इदमनेन सुस्पष्टं प्रतीयते—गौतमस्वामिनो मुखो-
परि मुखवस्त्रिका बद्धा नासीत् किन्तु इस्त एव धृतेति, अत एव मृगादेवी दुर्गन्धा-
घ्राणप्रतिबन्धाय “तुब्भेवि णं भंते! मुहपोत्तियाए मुहं बंधेह” इति प्रार्थित-
वतीत्याहुः’ तत्र सम्यक्-उष्णमुखवायुतः सम्पातिमसूक्ष्मव्यापिजीवानां रक्षणार्थं

ऐसा लिखा है—“तए णं सा” इत्यादि।

इसका आशय यह है कि मृगादेवी जब मृगापुत्रको आहार देनेके
लिए भोंयरेके किवाड़ खोलने लगी तब नाकमें दुर्गन्ध आनेका निवारण
करनेकेलिए चार पड़वाला वस्त्र मुख पर बांधकर भगवान् गौतमस्वामीसे
कहने लगी—‘हे भदन्त । आप भी मुखवस्त्रिकासे मुख बांध लीजिये’ ।
मृगादेवीका कथन सुनकर भगवान् गौतम मुखवस्त्रिकासे मुख बांधते हैं
(बांध लिया) । ‘इससे यह बिलकुल स्पष्ट है कि पहले गौतमस्वामीके
मुख पर मुखवस्त्रिका नहीं बांधी हुई थी, किन्तु हाथमें थी, इसीसे
मृगादेवीने मुखवस्त्रिका बांधनेकी प्रार्थना की थी । उनका यह
कहना ठीक नहीं है, क्योंकि मुखकी उष्ण वायुसे संपातिम, सूक्ष्म
और व्यापी जीवोंकी रक्षा करनेके लिए तथा बाह्य वायुकायकी

‘तए णं सा’ इत्यादि अने आशय अे छे के मृगादेवी न्यारे मृगापुत्रने आहार
देवाने भाटे बोयराना कमाउ जोलवा लागी त्यारे नाकमा दुर्गन्ध आवती निवार-
वाने भाटे चार पडवाणु वस्त्र मुख पर गाधीने भगवान् गौतम स्वामीने कडेवा
लागी के-डे भदन्त ! आप पणु मुखवस्त्रिकाथी मुख गाधी ल्यो. मृगादेवीनु
कथन साभजीने भगवान् गौतम मुखवस्त्रिकाथी मुख गाधे छे (गाधी लीधु)
आथी अे तईन स्पष्ट थाय छे के पछेलां गौतम स्वामीना मुख पर मुखवस्त्रिका
गाधेली नडोती, किन्तु हाथमा હતી, तेथी मृगादेवीअे मुखवस्त्रिका गाधवानी
प्रार्थना करी હતી अेमनु अे कडेवु णराખર नथी, कारणु के मुखना उष्ण वायुथी
संपातिम, सूक्ष्म अने व्यापी जीवोंनी रक्षा करवाने भाटे तथा बाह्य वायुकायकी

પાશ્વનાપુકારપ્રાર્થા ચ મુસ્લવલ્લિકાપાઘનસ્ય સકલજૈનાગમઘાત્પર્યવિપયતયા મુસ્લવલ્લિકા પ્રદા માસીવિતિ કર્તવ્યં તાપન્મિધ્યાત્મચિલસિતં સપ્રભાગમચિરદ્ વ । इदमत्र तच्चम्-दुर्ग-प्राप्ताणवारणाय 'मुहं बंधेह' इति प्रार्थनाऽनुपपन्ना, मुखेन गन्धग्रहणानुपपन्ने, तस्मादत्र 'मुह' शब्दो न मुखमात्रपरः किन्तु यथा 'गङ्गायां घोष' इत्यत्र गङ्गाशब्दस्य प्रवाहरूपे ध्वन्याये (मुख्यार्थे) घोषान्वय तात्पर्यानुपपन्ना तत्समीपवर्तिनि तीरे लक्षणादस्या तात्पर्यमिति मन्यते, तथा मुखे प्रदाया एव तस्याः पुनस्तत्रैव बन्धनार्थप्रार्थना निष्कलतया नोपपद्यते,

રક્ષા કરનેકે લિખ મુસ્લવલ્લિકા પાંધના સય જૈન-આગમોર્મિ તાત્પર્યરૂપસે વિધાન કિયા ગયા હૈ, ફસલિખ 'ઊનેકે મુલ્લ પર મુસ્લવલ્લિકા નહીં વધી ધી' એસા કહના મિધ્યાત્મકા હી પ્રતાપ હૈ ઔર સય શાસ્ત્રોસે વિરુદ્ધ હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ દુર્ગ-પસે વચનેકે લિખ મુલ્લ પાંધનેકી પ્રાર્થના ઉચિત નહીં હૈ, ક્યોંકિ મુલ્લસે ગ-વકા પ્રહ્ણ નહીં હોતા । અતપ્થ યહી મુલ્લસે કેવલ મુલ્લહી અર્થ નહીં હૈ । જસે "ગંગામેં ઘોષ (અહીરોંકી વસતી) હૈ । ફસ વાક્યસે એસા મતલબ નહીં નિકલ સકતા કિ ગંગાકી બીચધારમેં અહીરોંકી વસતી હૈ, ક્યોંકિ એસા હોના અનુપપન્ન હૈ । અતપ્થ જબ વાક્યકે મુખ્ય (શાબ્દિક) અર્થમેં વાઘા આતી હો તપ્થ લક્ષણાસે દુસરા મતલબ હોના પડતા હૈ કિ-ગંગાકે કિનારે અહી રોંકી વસતી હૈ । ફસીપ્રકાર મુસ્લવલ્લિકાકા જબ પહ્લેસે યંધી હુઈ હૈ તપ્થ પુનઃ પાંધનેકી પ્રાર્થના વ્યર્થ પડતી હૈ, તથા દુર્ગન્ધ નાકમેં ન ઘુસને દેનેકે

રક્ષા કરવાને માટે મુખવલ્લિકા બાધવી એવું બધાં જૈન-આગમોર્મિ તાત્પર્યરૂપે વિધાન કરવામાં આવ્યું છે તેથી જોમના મુખ પર મુખવલ્લિકા બાધેલી નહોતી જોમ કહેવું જો મિધ્યાત્મને જ પ્રતાપ છે અને બધાં શાસ્ત્રોથી વિરુદ્ધ છે તાત્પર્ય જો છે કે દુર્ગન્ધથી બચવાને માટે મુખ બાધવાની પ્રાર્થના ઉચિત નથી, કારણ કે મુખથી ગંધનું પ્રકાશ થતું નથી એટલે અહીં મુખથી કેવળ મુખનો જ અર્થ થતો નથી. જોમ "અગામાં ઘોષ (બાધીશની વસતી) છે" જો વાક્યથી જોવી મતલબ નથી નીકળી શકતી કે બગાની વચ્ચે પાણીના પ્રવાહમાં બાધીશની વસતી છે, કેમકે જોમ કહેવું અનુપપન્ન છે એટલે કે બચારે વાક્યના મુખ્ય (શાબ્દિક) અર્થમાં બાધા આવે છે ત્યારે લક્ષણથી બીજા મતલબ લેવી પડે છે કે અગાને કિનારે બાધીશની વસતી છે જો રીતે મુખવલ્લિકા જો પહેલેથી બાધી થયેલી છે તે પુનઃ બાધવાની પ્રાર્થના વ્યર્થ બને છે તથા દુર્ગન્ધ નાકમાં ન

કિંચ દુર્ગન્ધાગ્રાણવારણોદ્દેશેનાપિ તત્પ્રાર્થના નોપપદ્યતે, મુખમાત્રવન્ધને કૃતેડપિ ગ્રાણેન્દ્રિયસ્યાડનાવરણેન તદુદ્દેશસિદ્ધ્યસંમ્ભવાદિતિ મુખમાત્રે વન્ધનાન્વયતાત્પર્યસ્યાનુપપત્ત્યા તત્સમીપવર્તિતિ ગ્રાણેડપિ લક્ષણાઘૃત્યા તાત્પર્યમિતિ ગમ્યતે । લક્ષણાશ્રયણસ્યાડસ્યકત્વાદેવાડચારાઙ્ગસૂત્રેડપિ-“સે ભિક્ષૂ વા ૨ ઉસ્સાસ-માણે વા નીસાસમાણે વા કાસમાણે વા છીયમાણે વા જંભાયમાણે વા ઉઢોણ વા વાયનિસગ્ગં વા કરેમાણે પુઞ્વામેવ આસયં વા પોસયં-વા પાણિણા પરિપેહિત્તા” ઇત્યાદિપાઠઃ સંગચ્છતે, તત્રાપ્યાસ્યકશબ્દે લક્ષણાશ્ર-યણાડભાવે તુ પાણિનાડસ્યકપરિપિધાને સતિ તજ્જન્યોચ્છ્વાસાદિયતનાયા ઉપ-પત્તાવપિ ગ્રાણજન્યોચ્છ્વાસનિઃશ્વાસશ્ચુતયતનાયા અનુપપત્ત્યા તેષામાગમવિરોધઃ સુસ્પષ્ટ એવ ।

લિણ મુખ વાંધનેકી પ્રાર્થના કરના યુક્ત નહીં હૈ, ક્યોંકિ મુખ વાંધ લેને પર ભી દુર્ગન્ધકા આના નહીં રુક સકતા, અતઃ યહાં મુખ વાંધનેકા અર્થ અયુક્ત હોનેસે મુખકે સમીપવર્તી નાસિકા વાંધનેકા તાત્પર્ય લક્ષણાસે વિદિત હોતા હૈ । લક્ષણાકા આશ્રય લેના આવશ્યક હોનેસે હી આંચા રાઙ્ગસૂત્રકા “સે ભિક્ષૂ વા ૦” ઇત્યાદિ પાઠ ઠીક બૈઠતા હૈ ।

વહાં પર ભી યદિ ‘આસયં’ (મુખ) શબ્દમેં લક્ષણાકા આશ્રય લિયા જાય તો હાથસે મુખ ઢાંક લેને પર મુખજન્ય ઉચ્છ્વાસ નિઃશ્વા આદિકી યતના સંભવ હો સકતી હૈ કિન્તુ ગ્રાણજન્ય ઉચ્છ્વાસ-નિઃશ્વા છોંકકી યતના નહીં હો સકતી । અતઃ ઉન લોગોંકે મતમેં આગમ વિરોધ હોના સ્પષ્ટ હૈ ।

પેસવા હેવાને માટે મુખ બાંધવાની પ્રાર્થના કરવી યુક્ત નથી કારણ કે બાંધી લેવા છતાં દુર્ગન્ધ આવવાનું રોકી શકાતું નથી એટલે આહી મુખ બાંધ અર્થ અયુક્ત હોવાથી મુખની નિકટ આવેલું નાક બાંધવાનું તાત્પર્ય લક્ષ વિદિત થાય છે લક્ષણાનો આશ્રય લેવો આવશ્યક હોવાથી જ આનારાગ ૨ “સે ભિક્ષૂ વા ૦” ઇત્યાદિ પાઠ ગરાગર બંધ બેસે છે

તેમા પણ બે આસયં (મુખ) શબ્દમા લક્ષણાનો આશ્રય લેવામાં ન તો હાથથી મુખ ઢાંકી લેતા મુખજન્ય ઉચ્છ્વાસ નિઃશ્વાસ આદિની સંભવિત થઈ શકે છે, કિંતુ ગ્રાણજન્ય ઉચ્છ્વાસ-નિઃશ્વાસ છોંકની યત શકતી નથી એટલે એ ઢોકોના મતમાં આગમથી વિરોધ થાય છે એ ૨૧

નન્વેવં મુલ્લવલ્લિકા મથતુ ધન્વનીયા તથાપિ દોરકસ્ય ધન્વને નિધન્વનતા-
 ડગમતો ન હમ્પતે, સથા ચ તત્પ્રાન્તમાગેનાપિ ધન્વનં મુસમ્પાદમ્, અલમેતેન
 દોરકપરિગ્રહેણેતિ ચેન્ન, મુલ્લવલ્લિકાધન્વનસ્ય શાસ્ત્રપરિપાઘતાયાં સિદ્ધાયાં તત્રા-
 ર્થમેવ દોરકમપેક્ષ્ય નિરવધમકારેણ તદ્ધન્વનસિદ્ધૌ સત્પાં ચારિત્રમાભિન્યાપાદક-
 પ્રકારાન્તરાભયજ્ઞ્યાનાૌચિત્સ્યાત્, મુલ્લવલ્લિકાપ્રાન્તમાગેન સિરઃપશ્ચાદ્માગે ન્યૂન-
 તાવશાદ્ધ્યિનિરદમાસાવુષિતાધિકતન્માનકલ્પનાયાદ્યસૂત્રપ્રરૂપજાપતેષાં ।

કિન્ચ-મુલોપરિ મુલ્લવલ્લિકાયા ધન્વનં દોરકેણૈવ સમુચિતં મગવમિમેતં ચ,

પ્રશ્ન-ઉક્ત પ્રકારસે મુલ્લ પર મુલ્લવલ્લિકા બાંધના તો સિદ્ધ હુઆ
 કિન્તુ ઢોરા લગાકર બાંધના આગમમેં કહીં નહીં પાયા જાતા । ફસલિપ
 મુલ્લવલ્લિકાકે ઢોર (પહ્લા) સે ખી હસે બાંધ સકતે હૈં, ઢોરાકી ક્યા
 આવરયજતા હૈ ?

ઉત્તર-ઢનકા યહ કથન ઠીક નહીં હૈ । ક્યોંકિ જય યહ સિદ્ધ હો
 જુકા કિ આગમમેં મુલ્લવલ્લિકાકા બાંધના પ્રતિપાદિત કિયા ગયા હૈ તો
 ઢોરેસે ઢોરેસે નિર્દોષતાપૂર્વક ધન્વનકી સિદ્ધિ હોને પર ચારિત્રકો
 મલિન કરને બાલે ફસરે તરીકે કામમેં લાના અનુચિત, હૈ । મુલ્લવલ્લિકાકે
 ઢોરસે, સિરકે પીઢે ન્યૂનતાકે ઘશસે ગાંઠ ન લગા સકનેસે મુલ્લ
 વલ્લિકાકે ઉચિત પ્રમાણસે અધિકકી કલ્પના કરની પડેગી, ઓર વેસી
 કલ્પના કરનેસે ઉત્સૂત્રપ્રરૂપણાકા દોષ લગેગા ।

ફસરી વાત યહ હૈ કિ ઢોરેસેં હી મુલ્લ પર મુલ્લવલ્લિકા બાંધના

પ્રશ્ન-જે પ્રકારે મુખ પર મુખવલ્લિકા બાંધવાનું તેા સિદ્ધ થયુ, ખન્ત
 દોરે લગાવીને બાંધવાનું આગમમાં ક્યાય મળી આવતુ નથી. તેથી કરીને મુખ-
 વલ્લિકાના છેલ્લાથી પણ તેને બાંધી શકાય છે દોરાની રીતે આવરયજતા છે

ઉત્તર-જેનું કથન બરાબર નથી, કારણ કે જે જે સિદ્ધ થઈ ચૂકું કે
 આગમમાં મુખવલ્લિકા બાંધવાનું પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યું છે તેા નાના સરખા
 દોરાથી નિર્દોષતા-પૂર્વક બાંધનની સિદ્ધિ થતાં ચારિત્રને મલિન કરનારા બીજે
 પ્રકાર કામમાં લેવો જે અનુચિત છે મુખવલ્લિકાના છેલ્લાથી શિરની પાછળ
 ન્યૂનતાને કારણે ગાંઠ ન બાંધી શકાવાથી મુખવલ્લિકાને ઉચિત પ્રમાણથી વધારે
 (લાંબી) રાખવાની કલ્પના કરવી પડશે, અને જેવી કલ્પના કરવાથી ઉત્સૂત્ર-
 પ્રરૂપણાનો દોષ લાગશે

બીજી વાત જે છે કે દોરાથી જ મુખ પર મુખવલ્લિકા બાંધવી ઉચિત છે

લોકે હિ વન્ધનં ગુણેનૈવ પ્રસિદ્ધં તત્રાપિ યથાયોગ્યમેવ સૂત્રદોરકાદયસ્તદર્થમા-
દીયન્તે, યથા પુષ્પપુસ્તકવસનાદિવન્ધનાર્થી યથાક્રમં મૃદુમેવ દોરકમુપાદત્તે ।

કિન્ચ-સામાચારીગ્રન્થે-“મુખવસ્ત્રિકાં પ્રતિલેખ્ય મુખે બદ્ધ્વા પ્રતિલે-
ખયતિ રજોહરણમ્” इत्युक्तं देवचन्द्रसूरिणाऽपि । अत्र मुखवस्त्रिकाया वन्ध-
नक्रियाकर्मत्वेन प्रतिपादनात् तदौचित्याच्च सा दोरकरूपमनुरूपं करणमपेक्षत एव ।
तत्प्रान्तभागेन ग्रन्थिदाने तु तत्र करणत्वकल्पनं देवचन्द्रसूरिविरुद्धमयुक्तं चे,
कर्मत्व-करणत्वयोर्विरोधात् ।

उचित है और यही बात भगवानको भी इष्ट है । लोकमें किसी वस्तुका
बाँधना डोरेसे ही प्रसिद्ध है । उसमें भी यथायोग्य सूत्रका डोरा आदि
बाँधनेके काम में लाये जाते हैं, जैसे फूल, पुस्तक या कपड़ा बाँधने वाले
क्रमशः कोमल डोरेको ही काममें लाते हैं ।

સામાચારી ગ્રન્થ મેં દેવચન્દ્રસૂરિને લિખા હૈ-“મુખવસ્ત્રિકાં પ્રતિલેખ્ય
મુખે બદ્ધ્વા પ્રતિલેખયતિ રજોહરણમ્ ।” इस वाक्य में मुखवस्त्रिकाको
बाँधनेरूप क्रियाका कर्म बताया है और वह उचित भी है । इसलिये वह
(क्रिया) मुखवस्त्रिकाके अनुरूप डोरारूप करणकी अपेक्षा रखती है ।
तात्पर्य यह है कि जब मुखवस्त्रिका कर्म है तब करण भी कोई होना
चाहिये और वह करण अर्थात् जिससे बाँधनारूप क्रिया होती है, डोरा
ही होना चाहिए । गाँठ लगानेमें करणत्वकी कल्पना करना देवचन्द्रसूरिसे
विरुद्ध है और अयुक्त है, क्योंकि कर्मत्व और करणत्वका विरोध है ।

અને એ જ વાત ભગવાનને પણ ઈષ્ટ છે લોકોમાં કોઈ વસ્તુને બાંધવાનું કાર્ય
દોરાથી જ પ્રસિદ્ધ છે તેમાં પણ યથાયોગ્ય સૂતરનો દોરો વગેરે બાંધવાના
કામમાં લેવામાં આવે છે, જેમકે ફૂલ, પુસ્તક યા કપડું બાંધનારા ક્રમશઃ કોમળ
દોરાને જ કામમાં લે છે

સામાચારી ગ્રંથમાં દેવચન્દ્રસૂરિએ લખ્યું છે “ મુખવસ્ત્રિકાં પ્રતિલેખ્ય મુખે
બદ્ધ્વા પ્રતિલેખયતિ રજોહરણમ્ ” એ વાક્યમાં મુખવસ્ત્રિકાને બાંધવારૂપ ક્રિયાનું
કર્મ બતાવ્યું છે અને તે ઉચિત પણ છે તેથી કરીને એ (ક્રિયા) મુખવસ્ત્રિકાને
અનુરૂપ દોરારૂપ કરણની અપેક્ષા રાખે છે તાત્પર્ય એ છે કે જો મુખવસ્ત્રિકા
કર્મ છે તો કરણ પણ હોવું જોઈએ અને એ કરણ અર્થાત્ જેવડે બાંધવારૂપ
ક્રિયા થાય છે તે દોરો જ હોવો જોઈએ ગાંઠ બાંધવામાં કરણત્વની કલ્પના કરવી એ
દેવચન્દ્રસૂરિથી વિરુદ્ધ છે અને અયુક્ત છે, કારણ કે કર્મત્વ અને કરણત્વનો વિરોધ છે

મુસલસિકાનંધનાર્થે કર્ણયુગલે સત્ત્વેણ છિદ્રકરણ તુ અતીવાજ્ઞાનચિન્મિતમ્, છિદ્રકરણસ્ય શાસ્ત્રાનુક્તતયા શ્લેષયોગસાધ્યતયા દુષ્કરતયા ષ વદપક્ષયા નિરવપરત્વેન દોરકાધયણસ્યૈર્વોચિત્સ્યાત્ ।

નન્વેવ દોરકાધયણે સદોરકમુસલસિકાધારકાણાં ભાષણકાલે મુસોત્પતિત નસચ્છૈરાદ્રીભૂતાયાં મુસલસિકાયામશુચિસ્થાનતયા સમૃન્નિમજીવા ઉત્પયેરન્, ઇત્વેન મુસલસિકાધારણે તુ ન સ્થાવિધમીરોત્પતિસમ્મનઃ, તયા ચ દોરકપચિત્રો દુરાગ્રહમાત્રમિતિ ચેન્ન, મુસોત્પન્નજન્મકળાનાં મગવતા જીવોત્પતિસ્થાનતયાઽનુક્ત

મુસલસિકા પાંપનેકે લિપ્-કાનોં મેં છેવ્ ફર લેના તો વઢી ખાઈ અજ્ઞાનતા હૈ । ક્યોંકિ સાધુપનેકે લિપ્ કિસી અધવવકો છેવ્ના શાસ્ત્રોં મેં નિષિદ્ધ હૈ ખોર ચલ્સાપ્ત્ય હોનેસે વુષ્કર ખી હૈ । ડસકી અપેક્ષા નિર્દોષરૂપસે ડોરેકા આશ્રય લેના હી ડગિત હૈ ।

પ્રશ્ન-ડોરેકા આશ્રય લેનેસે ડોરા સહિત મુસલસિકા મુસલ પર ધારણ કરનેવાલોંકી મુસલસિકા ભાષણ કરતે સમય મુસલસે નિકલનેવાલે પાની કે કર્ણોંસે મીલી હો જાયમી ઓર મીલી હોનેસે અશુચિસ્થાન હો જાનેકે કારણ યહોં સમૃન્નિમ જીવોંકી ઉત્પત્તિ હોમી । હાથમેં મુસલસિકા ધારણ કરનેસે સમૃન્નિમ જીવોંકી ઉત્પત્તિ નહીં હો સકતી । ઇસલિપ્ ડોરાકા પ્રહ્ણ કરના દુરાગ્રહમાત્ર હૈ ।

ડસાર-પેસા ફહના ડગિત નહીં હૈ । ક્યોંકિ મુસલસે નિકલન બાલે ડલકે કર્ણોંકો મગવાનું જીવોત્પત્તિ સ્થાન નહીં યતાપા હૈ । પેસા ખી

મુસલસિકા ભાષણને ખાટે જાનમ્ છિદ્ર પરખી લેવા બે તેા બારે અજ્ઞાનતા છે, ડસવ્ કે સધુપજાને ખાટે છેડ અવવને છેડવું શાસ્ત્રમ્ નિષિદ્ધ છે અને યશ્ચકલ્પ લેવાથી દુઃસર પવ્ ઇ બેને બહવ્ નિર્દોષ રૂપે ડોરાનેા અપ્રવ વયો જ ડગિત ઇ

પ્રશ્ન-ડોરાનેા આશ્રય લેવાથી રજ-સહિત મુસલસિકા મુસલ પર ધારણ જાનર બેની મુસલસિકા ભાષણ કરવી વખતે મુસલમાંથી નીકળત્વ પરખિય રોવે બીની રજ જશે અને બીની મુસલથી અશુચિસ્થાન ડડ જવાને ડસવ્ તપ વનુષર્ગન ડડેની ડવતે પલે ડવવા મુસલસિકા ધારણ કરવાથી સમૃન્નિમ ડવની ડવતિ યની નખ નેમી હીને રે તાનુ મદવ્ કરતું બ દુરાગ્રહ જ વ ઇ

ડસાર-નેમ રહેવું ડગિત નથી, ડસવ્ કે મુસલથી નીકળત્વ વચ્ચે ડવને જવાને ડવવર્જિત રજન બાલુ નથી, અમ્ પવ્ ન રી ડાવ

ત્વાત્ । ન ચૈતેપાં જલકણાનાં ખેલાંશતયાઽશુચિસ્થાનતયા વા જીવોત્પત્તિસ્થાનત્વં પ્રતીયત્તિત્તિ વાચ્યમ્, તત્ર ખેલાંશતાપ્રતીતેન્નાન્તિમૂલકત્વાત્ । વૈદ્યકશાસ્ત્રે હિ ખેલસ્ય મુલજલકણાનાં ચ ખેદઃ સુસ્પષ્ટઃ, તથાહિ ખેલશબ્દઃ શ્લેષ્મણ્યર્થે વર્તતે, આમાશયો, હૃદયં, કઠઃ, શિરઃ, સન્ધયશ્ચૈતાનિ શ્લેષ્મણઃ સ્થાનાનિ, તથાચોક્તં ભાવપ્રકાશો—

“આમાશયેઽથ હૃદયે, કઠે શિરસિ સન્ધિષુ ।

સ્થાનેષ્વેષુ મનુષ્યાણાં, શ્લેષ્મા તિષ્ઠત્યનુક્રમાત્ ॥” ઇતિ,

અસ્ય સ્વરૂપં ધર્માશ્ચોક્તાઃ સુશ્રુતસંહિતાયાં યથા—

“શ્લેષ્મા શ્વેતો ગુરુઃ સ્નિગ્ધઃ, પિચ્છલઃ શીત એવ ચ ।

મધુરસ્ત્વવિદગ્ધઃ સ્યાદ્, વિદગ્ધો લવણઃ સ્મૃતઃ ॥” ઇતિ,

નહીં કહના ચાહિયે કિ વે જલકણ ખેલકે અંશ હૈં, હસલિયે અશુચિસ્થાન હૈં ઓર અશુચિસ્થાન હોનેસે જીવોત્પત્તિકે સ્થાન હૈં । કયોંકિ ડન જલ-કણોંકો ખેલ (કફ) કા અંશ સમજના બ્રાન્તિમૂલક હૈ । ‘ખેલ’ શબ્દકા અર્થ શ્લેષ્મ હૈ । આમાશય, હૃદય, કઠ, સિર ઓર સન્ધિયાં શ્લેષ્મકે સ્થાન હૈં । ભાવપ્રકાશ મેં લિખ્વા હૈ—

આમાશયેઽથ હૃદયે, કઠે શિરસિ સન્ધિષુ ।

સ્થાનેષ્વેષુ મનુષ્યાણાં, શ્લેષ્મા તિષ્ઠત્યનુક્રમાત્ ॥ ૧ ॥

અર્થાત્—“આમાશય, હૃદય, કઠ, શિર ઓર સંધિભાગ; હન સ્થાનોં મેં મનુષ્યોં કો અનુક્રમ સે કફ રહતા હૈ ।”

સુશ્રુતસંહિતામેં શ્લેષ્મકા સ્વરૂપ ઓર ગુણ હસ પ્રકાર વતાયે હૈં—

કે એ જળકણ ખેલ (કફ) ના અશરૂપ હોય છે અને તેથી અશુચિ-સ્થાન છે અને અશુચિસ્થાન હોવાથી જીવોત્પત્તિના સ્થાન છે એ જળકણોમા કફનેા અશ સમજવો એ બ્રાન્તિમૂલક છે ખેલ શબ્દનેા અર્થ શ્લેષ્મ છે આમાશય, હૃદય, કઠ, શિર અને સંધિ એ શ્લેષ્મનું સ્થાન છે ભાવપ્રકાશમા લખ્યુ છે કે—

આમાશયેઽથ હૃદયે, કઠે શિરસિ સન્ધિષુ ।

સ્થાનેષ્વેષુ મનુષ્યાણાં, શ્લેષ્મા તિષ્ઠત્યનુક્રમાત્ ॥

અર્થાત્—“આમાશય હૃદય કઠ શિર અને સંધિભાગ એ સ્થાનોમા મનુષ્યોને અનુક્રમથી કફ રહે છે ”

સુશ્રુતસંહિતામા શ્લેષ્મનું સ્વરૂપ અને ગુણ આ પ્રકારે બતાવ્યા છે—

૧ વિદગ્ધ-પકા યા જલા હુઆ ।

મુસજલસ્ય તુ રસનામૂલં તદગ્રભાગભેતિદ્વ્યમુત્પતિસ્થાનમ્, इव च चर्चित
 स्यादस्य पिण्डीमवने कण्ठनलिकयाऽधोनयने पाषाणे च निमित्तम् । अत एव
 योगचिन्तामणौ प्रथमाध्याये-

“रसाऽष्टदमांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्राणि घातयः ।

इत्युक्त्वा कस्य घातोः किं मलम् ? इति प्रदर्शयितुं पुनरभिहितम्-

“जिह्वानेत्रकपोलानां जलं पिबे च रञ्जकम्,” इत्यादि ।

રહેપ્પા શ્વેતો ગુરુઃ સ્નિગ્ધઃ પિચ્છલઃ શીત एव च ।

मधुरस्त्वपिदग्धः स्याद्, विदग्धो लवणः स्यूतः ॥१

અર્થાત્-રહેપ્પ (કફ) સફેદ, ગુરુ, ચિકના, પિચ્છલ ઔર શીત
 होता है । नहीं जला हुआ या कसा कफ मधुर होता है और पका या
 जला हुआ तमकीन होता है ।

મુસજલકે કેવલ દો ઉત્પત્તિસ્થાન હૈં-(૧) જિહ્વાકા મૂળ ઔર (૨)
 जिह्वाका अग्रभाग । यह मुसजल बचाये हुए अन्नको पिण्ड बनाने तथा
 कण्ठकी नलीके नीचे खेजाने तथा पचानेका कारण है । इसीसे योग
 चिन्तामणि ग्रन्થके प्रथम अध्यायमें “रसाष्टदमांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्राणि
 घातयः” ऐसा कह कर किस घातुका क्या मल है, सो बतानेके लिए
 फिर कहा है-“जिह्वानेत्रकपोलानां, जलं पिबे च रञ्जकम्” । अर्थात्

શ્વેત્પ્પા શ્વેતો ગુરુઃ સ્નિગ્ધઃ પિચ્છલઃ શીત एव च ।

मधुरस्त्वपिदग्धः स्यात् विदग्धा लवणः स्यूतः ॥

અર્થાત્-શ્વેત્પ્પ (કફ) સફેદ, ગુરુ, ચિકના, પિચ્છલ, અને શીત હોય છે.
 નહિ બળેલો આ કાષ્ઠી કફ મધુર હોય છે અને પાકેલો આ બળેલો કફ ખારો
 હોય છે. ”

મુખજળનાં માત્ર બે ઉત્પત્તિ સ્થાન હોય છે (૧) ટઢાનું મૂળ અને
 (૨) ટઢા (અન્ન)નો અગ્રભાગ એ મુખજળ આવેલા અન્નનો પિંડ બનાવવાનું
 તથા કઢાની નળીની નીચે લઇ જવાનું તથા પચાવવાનું કારણ છે તેથી યોગ-
 ચિન્તામણિ પ્રથમ પ્રકથન અધ્યાયમાં રસાષ્ટદમાસમેદોઽસ્થિમજ્જાશુક્રાણિ ઘાતયઃ
 એમ કહીને કઇ ઘાતુનો કયો મળ છે તે બતાવવાને માટે પછી કહું છે કે
 जिह्वानेत्रकपोलानां जलं पिबे च रञ्जकम् । અર્થાત્-ટઢા નેત્ર અને બાજનું બલ

જિહ્વાનેત્રકપોલાનાં જલં રસધાતોર્મલં, રક્તકં પિત્તં રુધિરસ્ય મલમિતિ તદર્થઃ । इत्थं जिह्वाकपोलदेशे जायमानं जलं मुखजलं, तदीयकणिका एव भाषणकाले कदाचिद् बहिरुत्पतन्तीति विशदीभवति, श्लेष्मा तु न कस्यचिद् धातोर्मलं, स हि दोषत्रयान्तःपातित्वात्तत्स्वरूपम्, अत एव योगचिन्तामणौ प्रथ-
माध्याये धातुमलतः पृथक्कृत्य दोषत्रयोपादानं कृतं, यथा शारीरकप्रकरणे—

“ કલાઃ સપ્તાશયાઃ સપ્ત, ધાતવઃ સપ્ત તન્મલાઃ ।

સપ્તોપધાતવઃ સપ્ત, ત્વચઃ સપ્ત પ્રકીર્તિતાઃ ॥ ૧ ॥

ત્રયો દોષા નવશતં, સ્નાયૂનાં સન્ધયસ્તથા ।

દશાધિકં ચ દ્વિશતમસ્થનાં ચ દ્વિશતં મતમ્ ॥ ૨ ॥

સપ્તોચરં મર્મશતં, શિરાઃ સપ્તશતં તથા ।

ચતુર્વિંશતિરાખ્યાતા, ધમન્યો રસત્રાહિકાઃ ॥ ૩ ॥

માંસપેશ્યઃ સમાખ્યાતા, નૃણાં પશ્ચશતં બુધૈઃ ।

સ્ત્રીણાં ચ વિંશત્યધિકાઃ, કણ્ડરાશ્વૈવ પોઙ્ગશ ॥ ૪ ॥

નૃદેહે દશ રન્ધ્રાણિ, નારીદેહે ત્રયોદશ ।

एतत्समासतः प्रोक्तं, विस्तरेणाधुनोच्यते ॥ ५ ॥ ” इति ।

જીભ, નેત્ર ઓર ગાલકા જલ રસધાતુકા મલ હૈ તથા રંજક પિત્ત રુધિરકા મલ હૈ । इसप्रकार जीभ और गालोंमें उत्पन्न होनेवाला जल मुखका जल कहलाता है और उसीकी कणिका भाषण करते समय कभी-कभी बाहर निकल जाती है, यह बात स्पष्ट है । श्लेष्मा किसी धातुका मल नहीं है, वह तीन दोषोंमेंसे एक दोष है, इसीसे योगचिन्तामणिमें धातु-ओंके मलोंसे पृथक् करके तीन दोष अलग बताये हैं, देखो शारीरक प्रकरण “कलाः सप्ताशयाः” इत्यादि श्लोक ५ ।

રસ ધાતુનો મલ છે તથા રંજક પિત્ત રુધિરનો મલ છે. એ રીતે જીભ અને ગાલમાં ઉત્પન્ન થનારું જલ મુખનું જલ કહેવાય છે અને તેની કણિકાઓ ભાષણ કરતી વખતે કોઇ-કોઇ વાર બહાર નીકળી જાય છે તે વાત સ્પષ્ટ છે. શ્લેષ્મા કોઇ ધાતુનો મલ નથી, તે ત્રણ દોષોમાંનો એક દોષ છે તેથી યોગચિન્તા-મણિમાં ધાતુઓના મલોથી જૂદા પાડીને ત્રણ દોષ અલગ બતાવેલા છે જુઓ શારીરક પ્રકરણ “કલાઃ સપ્તાશયાઃ” ઇત્યાદિ શ્લોક ૫

एष च मुखजलस्य खेस्तो मद्ः स्पष्ट एव । न च खेसशब्दस्य निष्ठीवनार्थक-
तया निष्ठीवनात्मके मुखजले खेसशब्दप्रवृत्त्या तस्यापि जीवोत्पत्तिस्थानत्वं
दुर्धारमेवेति बाध्यम्, निष्ठीन्यते=निरस्यते=मसिप्यते यच्च निष्ठीवनमिति 'नि'पू-
र्यकात् 'छीवु निरसने' इति घातोर्षाहुल्लकात् कर्मणि व्युटि निष्पन्नस्य निष्ठीव-
नशब्दस्य योगेन मुखनिर्गतपदार्थमात्रे प्रयोगो भवति, एष च निष्ठीवनशब्दस्यैव
प्रसिद्धखेसाद्यर्थकत्वं सिध्यति न तु खेसशब्दस्य निष्ठीवनार्थकत्वम्, तथा च
मुखनिर्गतनल्लक्षणेण न जीवोत्पत्तिसिद्धिः, जीवोत्पत्तिस्थानपरिगणने निष्ठीवन-

इस प्रकार स्पष्ट है कि मुखका जल इलेप्मसे भिन्न है ।

પ્રશ્ન—‘खेल’ शब्दका अर्थ ‘यूक’ है, और यूक तथा मुखजल एक ही है । अतः मुखजलमें खेल शब्दकी प्रवृत्ति होनेसे वह जीवोत्पत्तिका स्थान होगा ही ।

ઉત્તર—ऐसा कहना ठीक नहीं है । क्योंकि ‘निष्ठीवन’ शब्द ‘नि’-
उपसर्गपूर्वक ‘छीवु निरसने’ घातुसे बना है । अतः मुखसे निकलने
वाला कोई भी पदार्थ निष्ठीवन कहलाता है । इससे यह सिद्ध होता है
कि त्यागा हुआ खेल आदि निष्ठीवन कहला सकता है किन्तु निष्ठीवन
‘खेल’ नहीं कहला सकता । इसलिये मुखसे निकलने वाले जलकणोंमें
जीवोत्पत्तिकी सिद्धि नहीं होती, क्योंकि जीवोत्पत्तिके स्थानोंमें ‘निष्ठी-
वन’ शब्द नहीं दिया है । वास्तवमें निष्ठीवन शब्द भावस्युद्भूत होनेसे
प्रक्षेपणरूप निरसन क्रियाका वाची है, ऐसा मानना युक्त है । अर्थात्

એ રીતે સ્પષ્ટ થાય છે કે મુખનું જલ એ શ્લેષ્મથી વિન્ન છે

પ્રશ્ન—‘जेल’ शब्दको अर्थ ‘यूक’ है, अने यूक तथा मुखजल जोक व
छे ओटवे मुखजलमा जेल शब्दनी प्रवृत्ति यवाची ते एवेत्पत्तिनु स्थान यसे व

ઉત્તર—એમ કહેવું અશાબર નથી. નિષ્ઠીવન શબ્દ ‘નિ’-ઉપસર્ગ-પૂર્વક
છીવુ નિરસને ધાતુથી બન્યો છે. એટલે મુખથી નીકળતો કેઈ પદાર્થ નિષ્ઠીવન
કહેવાય છે તેથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે ત્યાગેલો જેલ આદિ નિષ્ઠીવન કહી શકાય
છે; પરંતુ નિષ્ઠીવન ‘જેલ’ નથી કહી શકાતો. તેથી મુખથી નીકળતા જલકણમાં
એવેત્પત્તિની સિદ્ધિ થતી નથી કારણ કે એવેત્પત્તિનાં સ્થાનોમાં ‘નિષ્ઠીવન’
શબ્દ આપ્યો નથી. વસ્તુતઃ નિષ્ઠીવન શબ્દ ભાવસ્યુદ્ભૂત હોવાથી પ્રક્ષેપણરૂપ
નિરસન ક્રિયાનો વાચક છે એમ માનવું સુઘટ છે અર્થાત્ નિષ્ઠીવનનો વાસ્તવિક

શબ્દાનુપાદાનાત્ । વસ્તુતસ્તુ નિષ્ઠીવનશબ્દસ્ય ભાવલ્યુહન્તતયા પ્રક્ષેપણાત્મકનિ-
રસનક્રિયાવાચિત્વં યુક્તમ્, અતएव—

“રક્તનિષ્ઠીવનં દાહો, મોહશ્ચર્દન-વિભ્રમૌ ।

પ્રલાપઃ પિટિકા તૃષ્ણા, રક્તપ્રાપ્તે જ્વરે તૃણામ્ ॥ ” ઇતિ,

રક્તજ્વરલક્ષણં પ્રતિપાદયતા માધવનિદાનકૃતા નિર્ગમનેઽપ્યર્થે નિષ્ઠીવ-
નશબ્દઃ પ્રયુક્તઃ । કવલીકૃતસ્ય દ્રવ્યસ્ય મુખાન્નિરસનેઽપિ નિષ્ઠીવનત્વમુક્તં,
ભાવપ્રકાશે યથા—

“વાતપિત્તકફગ્નસ્ય દ્રવ્યસ્ય કવલં મુખે ।

અર્થે નિઃક્ષિપ્ય સંચર્ચ્ય, નિષ્ઠીવેત્ કવલે વિધિઃ ॥ ” ઇતિ,

તિબ્બઅકબ્બરાલ્યે વૈદ્યકગ્રન્થે પશ્ચમાધ્યાયે પ્રથમપ્રકરણેઽપિ જિહ્વામૂલતો

નિષ્ઠીવનકા વાસ્તવિક અર્થ હૈ ક્ષેપણ કરના, યા ત્યાગના । ઇસીસે ‘માધ
વનિદાન’ કર્તાને રક્તજ્વર કે લક્ષણ વતાતે સમય નિકલનેકે અર્થમે
નિષ્ઠીવન શબ્દકા પ્રયોગ કિયા હૈ—

રક્તનિષ્ઠીવનં દાહો, મોહશ્ચર્દનવિભ્રમૌ ।

પ્રલાપઃ પિટિકા તૃષ્ણા, રક્તપ્રાપ્તે જ્વરે તૃણામ્ ॥ ૧ ॥

ભાવપ્રકાશમે કૌર (કવલ)કે બાહર નિકાલનેકો નિષ્ઠીવન કહા હૈ—

“વાતપિત્ત” ઇત્યાદિ,

“તિબ્બ અકબ્બર” નામક યૂનાની વૈદ્યક ગ્રન્થમેં ખી જિહ્વાકે મૂલસે
મુખજલકી ઉત્પત્તિ સ્પષ્ટરૂપસે બતાઈ ગઈ હૈ “જીભકી જડમેં એક
માંસકા લોથડા હૈ જિસમેંસે લુઆવ ઓર મુખકા પાની નિકલતા હૈ ઓર
જીભકો તર રખતા હૈ ઓર યાનેકી ચીજોમેં મિલા કરતા હૈ ।” તથા

અર્થ છે—ક્ષેપણ કરવું યા ત્યાગવું તેથી ‘માધવનિદાન’ કર્તાએ રક્તજ્વરના
લક્ષણો બતાવતી વખતે નીકલવાના અર્થમા નિષ્ઠીવન શબ્દનો પ્રયોગ કર્યો છે :

રક્તનિષ્ઠીવનં દાહો, મોહશ્ચર્દનવિભ્રમૌ ।

પ્રલાપઃ પિટિકા તૃષ્ણા, રક્તપ્રાપ્તે જ્વરે તૃણામ્ ॥ ૧ ॥

ભાવપ્રકાશમા કોળીયાનુ બહાર નીકાળવુ એને નિષ્ઠીવન કહેલ છે —
વાતપિત્ત” ઇત્યાદિ

“તિબ્બ અકબ્બર” નામક યૂનાની વૈદ્યક ગ્રન્થમા પણ જીહ્વાના મૂલમાથી
મુખજલની ઉત્પત્તિ સ્પષ્ટરૂપે બતાવી છે “જીભના મૂળમાં માંસનો લોથો છે
જેમાંથી લુઆવ અને મુખનુ પાણી નીકળે છે અને જીભને તર રાખે છે અને

મુલજલોત્પત્તિઃ સ્પષ્ટં પ્રતિપાદિતા । શરીરવિજ્ઞાને ચ મુલજલસ્ય પાપનશક્તિમત્ત્વં પ્રકટિતમ્ ।

અશુષ્કિત્થાનતયા મુલજલસ્ય જીવોત્પત્તિસ્થાનત્વાપાદનં તુ સર્વથા નિર્મૂલમેષ, તયાદિ—યાદન્તિ જીવોત્પત્તિસ્થાનાનિ સન્તિ તાનિ પ્રજાપનાસૂત્રે નિર્દિષ્ટાનિ, યથા—

“ ઉચ્ચારેસુ ચા પાસવળેસુ ચા શ્લેષેસુ ચા સિંધાણપસુ ચા વંતેસુ ચા પિત્તેસુ ચા પૂપેસુ ચા સોણિપસુ ચા સ્ત્રક્ષેસુ ચા સ્ત્રક્ષપુદ્ગલપરિસાદેસુ ચા વિગયજીવકલેષરેસુ ચા થીપુરિસસંજોપસુ ચા ણગરનિદ્ધમળેસુ ચા સમ્બેસુ ચેવ અસુદ્ધાણેસુ, પથ્ય ણં સંમુચ્છિમમણુસ્તા સંમુચ્છતિ ” ઇતિ ।

‘શરીર વિજ્ઞાન’ નામક ગ્રન્થમેં મુલજલકે વિષયમેં લિખા હૈ કિ વસમેં પચાનેકી શક્તિ હોતી હૈ ।

‘અશુષ્કિત્થાન હોનેસે મુલજલ જીવોત્પત્તિકા સ્થાન હૈ’ એસા કહના બિલકુલ બેજગ્ગ હૈ । જીવોત્પત્તિકે જિતને સ્થાન હૈ ઘન સયકા નિર્વેશ પ્રજાપનાસૂત્રમેં કિયા હૈ “ ઉચ્ચારેસુ ચા ” ઇત્યાદિ,

અર્થાત્ “ ઉચ્ચાર (વિષ્ટા) મેં, પ્રસ્રવણ (મૂત્ર)મેં, કફમેં, નાકકે મૈલમેં, કેમેં, પિત્તમેં, પીવમેં, સ્ત્રૂનમેં, શુક્રમેં, શુક્રપુદ્ગલપરિસાદ (શુષ્ક શુક્ર-પુદ્ગલોકે ફિર મીને હોને) મેં, પ્રાણીકી લાણમેં, સ્ત્રીપુરુષકે સંયોગમેં, નગરકી ગદરમેં, જન સપ અશુષ્કિયોકે સ્થાનોમેં સંમુચ્છિમ મનુષ્ય ઉત્પન્ન હોતે હૈ । ”

ખાખાની ચીજોમાં મળ્યા કરે છે ” અને “ શરીરવિજ્ઞાન ” નામના ગ્રંથમાં મુખજલના વિષયમાં લખ્યું છે કે જોમાં પચાવવાની શક્તિ હોય છે

‘અશુષ્કિત્થાન હોવાથી મુખજલ જીવોત્પત્તિનું સ્થાન છે એમ કહેવું બિલકુલ અમૂલક છે. જીવોત્પત્તિના જેટલા સ્થાનો છે એ જાણીને નિર્દેશ પ્રજાપના—સૂત્રમાં કરેલા છે ઉચ્ચારેસુ ચા ઇત્યાદિ. “ ઉચ્ચાર (વિષ્ટા)માં, પ્રસ્રવણ (પિસાબ)માં, કફમાં, નાકના લીટમાં, વમન-ઉલટીમાં, પિત્તમાં, પદ્મમાં, લોદીમાં, શુક્ર-લીંબમાં, શુક્રપુદ્ગલપરિસાદમાં (શુક્રના મુકાયલા પુદ્ગલ બીના યવામાં), પ્રાણીના મુલમાં, સ્ત્રીપુરુષના સમાગમમાં, નગરની ખાણ (ગદર)માં, જો જ્યાં અશુષ્કિત્થાન સ્થાનોમાં સંમુચ્છિમ મનુષ્ય ઉત્પન્ન થાય છે. ”

અત્ર “ સન્વેસુ ચૈવ અસુહૃદ્વાણેસુ ” इत्यस्य “ सर्वेषु चैव अशुचिस्थानेषु ” इति संस्कृतम्, અશુચીનાં સ્થાનાનિ અશુચિસ્થાનાનિ તેષુ=અશુચિસ્થાનેષુ, યત્રાનેકેષામશુચીનામુચારાદીનાં સ્થિતિસ્તત્રેત્યર્થઃ ।

અયમાશયઃ—યથા પૃથિવ્યાદીનાં પરકાયશક્તેણ પરિણતત્વે સતિ સચિત્તત્વમપગચ્છતિ તથોચારાદીનાં પ્રસવણાદિસાદ્ધ્યે સતિ સંમૂર્ચ્છિમજીવોત્પત્તિસ્થાનત્વાપગમઃ સ્યાદિતિ શિષ્યશઙ્કાસંભાવનાયાં તન્નિરસનાર્થમેવ પૃથક્કૃત્યેદમુક્તમ્—“સન્વેસુ ચૈવ અસુહૃદ્વાણેસુ ” इति, ન ત્વત્રાનુક્તાનામશુચીનાં સ્થાનેષુ, इति તદાશયઃ । एतेनोचारादीनां समूर्च्छिमजीवोत्पत्तिस्थानत्वादेव तत्साद्व्येऽपि तादृशजीवोत्पत्ति-

यहाँ सब अशुचियोंके स्थानोंसे तात्पर्य यह है कि जहाँ उच्चार आदि अनेक अशुचियोंकी स्थिति हो वह स्थान ।

મતલબ યહ કિ—પરકાય શક્તિસે પરિણત હોને પર પૃથિવીકાય આદિ અચિત્ત હો જાતે હૈં, ડસી પ્રકાર જવ ઉચ્ચાર આદિ પ્રસવણ આદિકે સાથ મિલ જાતે હૈં, તવ ડનમેં સંમૂર્ચ્છિમ જીવોંકો ઉત્પન્ન કરનેકી શક્તિ રહતી હૈ યા નહીં ? શિષ્યકે ંસે પ્રશ્નકી સંભાવના હોને પર ખુલાસા કરનેકે લિઅ અલગ કહા હૈ કિ “સવ અશુચિસ્થાનોંમેં।” इस वाक्यका “उक्त अशुचियोंके स्थानोंके सिवाय अन्यस्थानोंमें” यह अर्थ नहीं है। उपर्युक्त कथन करनेसे यह स्वयं सिद्ध हो गया कि जब उच्चार आदि संमूर्च्छिम जीवोंकी उत्पत्तिके स्थान हैं तब उन स्थानोंमेंसे यदि दो या तीन आदि मिल जावें तो भी वे जीवोंकी उत्पत्तिके स्थान रहेंगे। अतएव जो लोग

અહીં સર્વ અશુચિસ્થાનોના સ્થાનોનુ તાત્પર્ય એ છે કે ન્યા ઉચ્ચાર આદિ અનેક અશુચિસ્થાનોની સ્થિતિ હોય તે સ્થાન

મતલબ એ છે કે—પરકાય શક્તિથી પરિણત થતાં પૃથિવીકાય આદિ અચિત્ત થઈ જાય છે, એ રીતે ન્યારે ઉચ્ચાર આદિ પ્રસવણુ આદિની સાથે મળી જાય છે, ત્યારે તેમા સંમૂર્ચ્છિમ જીવોને ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ રહે છે કે નહિ ? શિષ્યના એવા પ્રશ્નની સંભાવના હોવાથી ખુલાસો કરવાને માટે જુદું કહું છે કે “સર્વ અશુચિસ્થાનોમા ” આ વાક્યનો અર્થ “ઉક્ત અશુચિસ્થાનોના સ્થાનો સિવાય અન્ય સ્થાનોમા ” એવો નથી ઉપર મુજબ કથન કરવાથી એ સ્વયંસિદ્ધ થઈ ગયું કે જે ઉચ્ચાર આદિ સંમૂર્ચ્છિમ જીવોની ઉત્પત્તિના સ્થાન છે તેા એ સ્થાનોમા જે જે યા ત્રણુ આદિ મળી જાય તેા પણ તે જીવોની ઉત્પત્તિના સ્થાનો રહેશે તેથી કરીને જે લોકો એમ કહે છે કે પૂર્વોક્ત અર્થ કરવાથી

સ્થાનત્વં મુતરાં સિદ્ધમિતિ “ સમ્બેસુ ચેવ અસુહદ્વાણેસુ ” इति पुनरभिप्रा-
 नमसङ्गतं ध्येयं च स्यादितिवादिनः परास्ताः, उक्तशङ्कानारणाय तथाऽभिप्रा-
 नस्याऽऽनश्यकत्वात् ।

અપમર્ધ્યમ મગદ્વાજપાયેષ સ્ફુટીમશતિ, તથાદિ-સર્વેષાં મુત્તનિર્ગતપદાર્થાનાં
 બીજોત્પત્તિસ્થાનત્વે સાધવાનુરોધેન “ મુહનિગ્ગણેસુ સમ્બેસુ ચેવ દમ્બેસુ ”
 इत्येव वक्तव्ये पुनः “ खेलेसु वा वंतेसु वा पित्तसु वा ” इति वचनमનિर्दे-
 शप्रयत्नो भगवत्कृतो ध्येयः स्यात्, तस्मान्निर्दिष्टतरपदार्थे जीवोत्पत्तिर्न मरतीति
 स्पष्टं प्रतीयते । अथवा अणीयस्तु मापणकालिकेषु मुखोत्पत्तिवज्रकणेषु जीवो

પેસા કહતે હૈં કિ પૂર્વોક્ત અર્થ કરનેસે ‘સમ્બેસુ ચેવ અસુહદ્વાણેસુ’ કહના
 ध्येयं और असंगत हो जायगा, वे परास्त हो गये । क्योंकि शिष्यकी
 पूर्वोक्त शंकाका निवारण करनेके लिए उस कथनकी आवश्यकता है ।

यह अर्थ भगवान्‌के कथनसे ही निकलता है, क्योंकि यदि मुन्बसे
 निकलने वाले सब पदार्थ जीवोत्पत्तिके स्थान होते तो संक्षेप करनेके लिए
 केवल इतना कह देते कि ‘मुहनिगगणसु सम्बेसु चैव दम्बेसु’ अर्थात्
 मुखसे निकलने वाले सब पदार्थोंमें समृद्धिमान जीव उत्पन्न होते हैं ।
 “ खेलेसु वा वंतेसु वा पित्तसु वा ” इस प्रकार अलग अलग भगवान् न
 फरमाते । इसलिये सूत्रमें निर्वेश किये हुए पदार्थोंके सिवाय अन्य किसी
 पदार्थमें जीवोंकी उत्पत्ति नहीं होती, यह बात स्पष्ट प्रतीत होती है ।
 अथवा यदि मापण करते समय निकले हुए थोड़ेसे जलकणोंमें जीवोंकी

सम्बेसु चैव असुहद्वानेषु इतिवुं अर्थ अने असंगत अर्थ बने, तेज्जे। पशस्त अर्थ
 भया. કારણ કે શિષ્યની પૂર્વોક્ત શંકાનું નિવારણ કરવા માટે એ કથનની
 આવશ્યકતા છે.

આ અર્થે ભગવાનનાં વચનોમાંથી જ નીકળે છે કારણ કે જો મુખથી નીકળ-
 નાશ બધા પદાર્થો જીવોત્પત્તિના સ્થાને હોત તો સંક્ષેપ કરવાને કેવળ એટલું જ
 કહી દેત કે મુહનિગગણસુ સમ્બેસુ ચેવ દમ્બેસુ અર્થાત્ મુખથી નીકળનારા બધા
 પદાર્થોમાં સમૃદ્ધિમાન જીવો ઉત્પન્ન થાય છે. જેલેસુ વા વંતેસુ વા પિત્તેસુ વા એ
 પ્રમાણે ભગવાન અલગ અલગ કહેત નહિ. તેથી કરીને સૂત્રમાં નિર્દેશિતા પદાર્થો
 સિવાય અન્ય કોઈ પદાર્થમાં જીવોની ઉત્પત્તિ થતી નથી. એ વાત સ્પષ્ટ પ્રતીત
 થાય છે. અથવા જો કાપણ કરતી વખતે નીકળતા થોડા જલકણોમાં જીવોની

તપ્તૌ સત્યાં ભગવતા શિષ્યાણાં સ્પષ્ટપ્રતિપત્તયે- “खेलेसु वा वंतेसु वा”
 इत्यादिवत् “मुहजलकणेषु वा” इति वाक्येन तेऽपि पृथक्कृत्य निर्देष्टव्याः
 स्युः, इति मुखजलकणानां भगवदनुक्तत्वाच्च तत्र जीवोत्पत्तिर्भवतीति निश्चीयते ।
 इदमत्र तत्त्वम्—

શિષ્યાણાં જીવોત્પત્તિસ્થાનપ્રતીતિં વિના સમ્યક્ સંયમપાલનં ન સ્યાદિતિ
 हेतोः स्पष्टीकृत्य सरूपाणि संमूर्च्छिमजीवोत्पत्तिस्थानानि बोधयितुं भगवता तत्त-
 त्रामनिर्देशप्रयत्नोऽङ्गीकृतः, साकल्येन संमूर्च्छिमजीवोत्पत्तिस्थानपरिगणनतात्पर्या-
 भावे तु भगवान्-“ सन्वेसु चैव असुइद्वाणेषु ” इत्येव ब्रूयात्, उच्चारप्रसव-

ઉત્પત્તિ થોતી તો શિષ્યોંકો સ્પષ્ટ બોધ કરાનેકે લિષે ભગવાને જૈસે
 ‘खेलेसु वा वंतेसु वा’ इत्यादि अलग अलग नाम गिनाये हैं वैसे ही
 “मुहजलकणेषु वा” ऐसा और एक सूत्रपाठ रख देते। अतः निश्चित है
 कि मुखसे निकलने वाले जलकणोंमें संमूर्च्छिम जीव उत्पन्न नहीं होते, क्योंकि
 भगवान्ने उसे जीवोत्पत्तिका स्थान नहीं बताया है। तात्पर्य यह है कि-

શિષ્ય જ્યતક યહ ન જાનલેં કિ જીવોંકે ઉત્પત્તિસ્થાન કૌન કૌન
 हैं ? तब तक संयमका सम्यक् प्रकार परिपालन नहीं कर सकते। इसीसे
 भगवान्ने जीवोत्पत्तिके स्थानोंका खुलासा ज्ञान करानेके लिए अलग
 अलग नाम गिनाये हैं। यदि संमूर्च्छिम जीवोंकी उत्पत्तिके सब स्थान
 गिनानेका मतलब न होता तो सिर्फ ‘सन्वेसु चैव असुइद्वाणेषु’ (अशुचि

ઉત્પત્તિ થતી હોત તો શિષ્યોને સ્પષ્ટ બોધ કરાવવાને ભગવાને જેમ खेलेसु वा
 वंतेसु वा इत्यादि अलग अलग नाम गिनाये છે તેમ मुहजलकणेषु वा એવો
 એક વધારે સૂત્રપાઠ રાખ્યો હોત તેથી કરીને નિશ્ચિત છે કે મુખથી નીકળનારાં
 જલકણોમા સંમૂર્ચ્છિમ જીવો ઉત્પન્ન થતા નથી, કારણ કે ભગવાને એને જીવો-
 ત્પત્તિનું સ્થાન બતાવ્યું નથી

તાત્પર્ય એ છે કે-જ્યાં સુધી શિષ્ય જાણી ન લે કે જીવોના ઉત્પત્તિ સ્થાન
 क्या क्या છે, ત્યાં સુધી તે સયમનું સમ્યક્ પ્રકારે પરિપાલન કરી શકતો નથી
 તેથી ભગવાને જીવોત્પત્તિના સ્થાનોનું ખુલાસાથી જ્ઞાન કરાવવાને અલગ અલગ
 નામો ગણાવ્યા છે જે સંમૂર્ચ્છિમ જીવોની ઉત્પત્તિના બધા સ્થાનો ગણાવવાની
 મતલબ ન હોત તો માત્ર सन्वेसु चैव असुइद्वाणेषु (अशुचिનાં બધાં સ્થાનોમાં)

ળાવીનામપ્યશ્ચિસ્થાનતયૈવ તાદૃશ્જીવોત્પત્તિસ્થાનત્વપ્રતીતિસિદ્ધેઃ, તથા ય તત-
 શ્ચિસ્થાનનિર્દેશસ્ય વૈયર્થ્યાપદિઃ । જીવોત્પત્તિસ્થાનપરિગ્રહનસાર્પર્કીકારે દુ-
 ક્ષિયસ્સ્ફુલ્લિસ્થાનેષુ સંમૂર્ચ્છિમજીવા ઉત્પદ્યન્તે ? इति जिज्ञासोपश्रमो न स्यादिति
 તત્તદશ્ચિસ્થાનનિર્દેશસ્ય નાનર્થક્ય, પ્રસ્યુતાઽઽવશ્યકતયા સાર્થક્યમેવ, મતપય
 “उवर्त्तिदियनिग्गएसु वृज्जेसु वा” (उपस्थेन्द्रियनिर्गतेषु द्रव्येषु) इत्यु-
 ન્ત્વા પુનઃ પુનઃ—“पासवणेसु वा सुक्केसु वा सुक्कपुग्गलपरिसादेषु वा
 सोणिएसु वा धीपुरिससजोएसु वा” इति तच्चन्नाम्ना भगवानुपादिश्व,

કે સવ સ્થાનોમિ) इतना ही कहें ते। क्योंकि उच्चार प्रसवण आदि सभी
 अशुचिस्थान होनेके कारण संमूर्च्छिम जीवोंकी उत्पत्तिके स्थान हैं, यह
 बात प्रतीतिसे सिद्ध है। ऐसी अवस्थामें अलग-अलग नाम गिनाना
 अकारण हो जायगा। अगर ऐसा मानें कि जीवोंकी उत्पत्तिके स्थान
 गिनानेका मतलब है तो जिज्ञासु शिष्योंका सन्देह तब तक दूर नहीं हो
 सकता जब तक उन्हें साफ न बता दिया जाय कि किन किन जगहोंमें
 संमूर्च्छिम जीवोंका जन्म होता है। इसलिए अलग-अलग गिनाना कृपा
 नहीं है, किन्तु आवश्यक होनेसे सार्थक है, इसी कारण “उवर्त्तिदिय-
 निग्गएसु वा” (उपस्थेन्द्रियनिर्गतेषु) ऐसा न कहकर बारबार “पास-
 वणेसु वा सुक्केसु वा सुक्कपुग्गलपरिसादेषु वा सोणिएसु वा धीपुरिस-
 सजोएसु वा” इस प्रकार हरेकका अलग अलग नाम गिना कर भग-
 वान्ने कथन किया है। ऐसा कथन न करते तो यह संशय बना रहता

એટલું જ કહી દેવ કારણ કે ઉપચાર પ્રસવણ આદિ બધા અશુચિસ્થાનો હોવાને
 કારણે સંમૂર્ચ્છિમ જીવોની ઉત્પત્તિના સ્થાન છે, એ વાત પ્રતીતિથી સિદ્ધ છે
 એવી સ્થિતિમા બહુત્ર અલગ નામે ગણાવવાં અર્હેતું થઈ બચ જાય જોમ
 માને કે જીવોની ઉત્પત્તિના સ્થાનો ગણાવવાની મતલબ છે તો જિજ્ઞાસુ શિષ્યોનો
 સંદેહ ત્યાં સુધી દૂર નહિ થઈ શકે કે જ્યાં સુધી તેમને સાહે ન બતાવી દેવામાં
 આવે કે કઈ કઈ જગ્યાએમા સંમૂર્ચ્છિમ જીવોનો જન્મ થાય છે તેથી કરીને
 અલગ અલગ ગણાવતું એ વૃથા નથી, કિન્તુ આવશ્યક હોવાથી સાર્થક છે. એ
 કારણે ઉવર્ત્તિદિયનિગ્ગપ્પસુ વા (ઉપસ્થન્દ્રિયનિર્ગતેષુ) જોમ ન કહેતા વારવાર
 પાસવણેસુ વા સુક્કેસુ વા સુક્કપુગ્ગલપરિસાદેસુ વા સોણિપ્પસુ વા ધીપુરિસસંજોપ્પસુ વા
 એ રીતે હરેકનાં અલગ અલગ નામે ગણાવીને બતવાને કથન કર્યું છે એવું
 કથન વ ક્ષત્વ તો એ સંશય પદત કે સ્ત્રી-પુરુષના સંયોગ વિના કેન્દ્ર શુક્રોશિવ

અન્યથા “ સ્ત્રીપુરુષસંયોગાતિરિક્તેષુ કેવલશુક્રશોણિતાદિષુ સંમૂર્ચ્છિમ-
જીવા ઉત્પદ્યન્તે ન વા ? ” ઇતિ સંશયાનપગમે સતિ મુનીનાં સંયમપાલનં સંકટાપન્નં
સ્યાદિતિ ।

વસ્તુતસ્તુ ભાષણકાલે મુખોત્પતિતાનાં જલકણાનામશુચિત્વમેવ નિર્મૂલતયા
દુર્વચમ્, શાસ્ત્રે પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રોક્તેષૂચારાદિષ્વેવાશુચિશબ્દપ્રયોગદર્શનાત્, મુખોત્પતિત-
જલકણાર્થે તત્પ્રયોગાનુપલબ્ધેશ્ચ, તથાહિ વ્યવહારસૂત્રભાષ્યે તૃતીયોદેશકે—

“ દઘ્વે ભાવે અસુઈ ભાવે આહારવંદનાદીર્હિં ” ઇત્યાદિગાથા-(૨૮૬)
વ્યાખ્યાનાવસરે—“ અશુચિર્દ્વિધા-દ્રવ્યતો ભાવતશ્ચ, તત્ર યોઽશુચિના લિપ્તગાત્રો

કિ સ્ત્રીપુરુષકે સંભોગકે સિવાય કેવલ શુક્ર શોણિત આદિમેં સંમૂર્ચ્છિમ
જીવ ઉત્પન્ન હોતે હૈં યા નહીં ? ઇસ પ્રકારકે સન્દેહસે મુનિયોંકો સંયમ-
પાલન કરના મુશ્કિલ હો જાતા ।

વાસ્તવમેં મુખસે નિકલને વાલે જલકણોંકો અશુચિ કહના હી ઓટા
હૈં, ક્યોંકિ શાસ્ત્રમેં પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રોક્ત ઉચ્ચાર આદિ હી ‘અશુચિ’ શબ્દસે કહે
ગયે હૈં, ઓર મુખસે નિકલને વાલે જલકણકે અર્થમેં ‘અશુચિ’ શબ્દકા
પ્રયોગ નહીં પાયા જાતા । વ્યવહારસૂત્રકે ભાષ્યમેં, ત્રીસરે ઉદ્દેશમેં “દઘ્વે
ભાવે અસુઈ ” ઇત્યાદિ ૨૮૬ વીં ગાથાકા વ્યાખ્યાન કરતે સમય કહા હૈં—
અશુચિ દો પ્રકારકી હૈં (૧) દ્રવ્ય અશુચિ ઓર (૨) ભાવ અશુચિ ।
જિસ વ્યક્તિકા શરીર અશુચિસે લિપ્ત હો અથવા જો વિષ્ટાકા ત્યાગ

આદિમાં સંમૂર્ચ્છિમ જીવો ઉત્પન્ન થાય છે કે નહિ ? એ પ્રકારના સંદેહથી
મુનિઓને સંયમ પાલન કરવાનું મુશ્કેલ થઈ પડતું.

વાસ્તવમાં મુખમાથી નીકળનારા જળકણોને અશુચિ કહેવા એ ખોટું છે,
કારણ કે શાસ્ત્રમાં પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રોક્ત ઉચ્ચાર આદિને જ અશુચિ શબ્દથી ઓળખ-
વામાં આવ્યા છે અને મુખમાથી નીકળનારા જળકણના અર્થમાં અશુચિ શબ્દનો
પ્રયોગ મળી આવતો નથી. વ્યવહાર સૂત્રના ભાષ્યમાં, ત્રીજા ઉદ્દેશમાં દઘ્વે ભાવે
અસુઈ ઇત્યાદિ ૨૮૬ મી ગાથાનું વ્યાખ્યાન કરતી વખતે કહ્યું છે—

અશુચિ એ પ્રકારની છે (૧) દ્રવ્ય અશુચિ અને (૨) ભાવ અશુચિ જે
વ્યક્તિનું શરીર અશુચિથી લેપાયેલું હોય અથવા જે વિષ્ટાનો ત્યાગ કરીને (જાજ૩

યો ના પુરીપમુત્સ્ય પુતૌ ન નિર્ણયયતિ સ દ્રવ્યતોઽશુષિઃ ” ઇત્યુક્તમ્, કિંચ-“ દ્રવ્યે માથે અસુઈ દ્રવ્યમિ વિદ્માદિલિષ્તો હ । ” ઇત્યાદિગાયા- (૨૮૭) વ્યાખ્યાનાવસરે “ અશુષિર્દ્રિષા દ્રવ્યે માથે ચ, તથા દ્રવ્યે વિદ્યાદિના લિપ્તિ, આદિશબ્દાન્મૂત્રશ્લેષ્યાદિપરિગ્રહઃ ” ઇત્યમિદ્ધિતમ્ । પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રોક્તા ટ્ઞાનાદય પદાશુષિપદસ્પર્શ ઇત્યાશયેનૈષ પ્રકૃતે દ્રવ્યમાથમેદેન દ્રિષા વિમામિતે ડ્યશુષિપદાર્થે મુલનિર્ગતવિષુપામનુપાદાન કૃતમ્ । આશયકસૂત્રે ચન્વનાસ્પ- વૃત્તીયાશયને પદાદશાધિકૈકશ્વતતમ-(૧૧૧)-ગાયાખ્યાસ્યાપાં હરિમ્બ્રસૂ- રિણાડ્યશુષિત્યાનશ્વસ્ય વિદ્પ્રધાનત્યાનાર્થકત્વમુક્તમ્ । એમણે વર્ણનશુદ્ધિ

કરકે (દહીં આકર) મલદાર નહીં થોતા હસ વ્યક્તિકો દ્રવ્યસે અશુષિ કહતે હૈ, ઇત્યાદિ ।

તથા ઇતી વ્યવહાર માધ્યકે તીસરે હશેશેકી ‘ દ્રવ્યે માથે અસુઈ દ્રવ્યમિ વિદ્માદિલિષ્તો હ ’ ઇસ ૨૮૭વીં ગાયાકી વ્યાખ્યા કરતે સમય ટીકાકારને કહા હૈ-વિષ્ટાઆદિસે લિપ્તકો દ્રવ્ય અશુષિ કહતે હૈ । યહાં આદિ શબ્દસે મૂત્ર ઓર રહેષ્મ આદિકો ગ્રહણ કરના આહિય, પેસા કહા હૈ । પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રમે કહે કુપ હજાર આદિ હી અશુષિ પદકા અર્થ હૈ, ઇતી આશયસે પ્રકૃતમે દ્રવ્ય માથકા મેદ કર બને પર મી અશુષિ પદાર્થમે મુલસે નિકલને થાહે જલકર્ણકા ગ્રહણ નહોં કિયા હૈ ।

આશયકસૂત્રકે ચન્વના નામકતીસરે અધ્યયનમે હરિમ્બ્રસૂરિને ૧૧૧વીં ગાયાકી વ્યાખ્યા કરતે સમય અશુષિ શબ્દકા અર્થ વિદ્પ્રધાન ત્યાન

જનને) મળદાર નથી થોતા એ બાકિતને દ્રવ્યથી અશુષિ કહે છે, ઇત્યાદિ.

તથા—એ વ્યવહારસૂત્ર બાધ્યની દ્રવ્ય માથે અસુઈ દ્રવ્યમિ વિદ્માદિલિષ્તો હ એ ૨૮૭ મી ગાયાની વ્યાખ્યા કરતી વખતે કહ્યું છે—

વિદ્માદિલિપ્તિ લિપ્તને દ્રવ્ય અશુષિ કહે છે અર્થાં ‘ આદિ ’ શબ્દથી મૂત્ર અને રહેષ્મ આદિનું મહત્ત્વ કહ્યું છે. એમ કહ્યું છે. પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રમાં કહેલા દ્રવ્યમાથ આદિ જ અશુષિ શબ્દનો અર્થ છે એ આશયથી પ્રકૃતમાં દ્રવ્યમાથનો ભેદ કરના છતાં પણ અશુષિ પદાર્થમાં મુખથી નીકળતા જળાનોને મહત્ત્વ ક્યાં નથી.

આવશ્યક સૂત્રના વચ્ચે નામક ત્રીજા અધ્યયનમાં હરિમ્બ્ર સૂત્રિએ ૧૧૧ મી ગાયાની વ્યાખ્યા કરતાં અશુષિ શબ્દનો અર્થ વિદ્પ્રધાન ત્યાન ક્યાં છે હર્ષન

નામકે ગ્રન્થેડપિ પ્રતિપાદિતમ્ । ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રે ઇકોનવિશેડધ્યયને દ્વાદશગા-
થાવ્યાખ્યાયાં ભાવવિજયગણિનાડપિ-“અશુચિભ્યાં=શુક્રશોણિતાભ્યાં સંભવમ્=
ઉત્પન્નમ્ અશુચિસંભવમ્ ” ઇત્યુક્તમ્ । તત્રૈવ કમલસંયમોપાધ્યાયેનાપિ સર્વાર્થ-
સિદ્ધિટીકાયામ્—“ અશુચિસંભવમ્ = અશુચિરૂપશુક્રશોણિતોત્પન્નમ્ ”-ઇતિ
વ્યાખ્યાતમ્ , સૂત્રકૃતાઙ્ગે દ્વિતીયશ્રુતસ્કન્ધે દ્વિતીયાધ્યયને નરકવર્ણને ષટ્પષ્ટિતમ-
(૬૬) સૂત્રે-‘ અસુઈ ’ ઇત્યસ્ય ટીકાયામ્-“ અશુચયો વિઘ્નાસૃક્લેદપ્રધાન-
ત્વાત્ ” ઇતિ શીલાઙ્ગાચાર્યેણ કથિતમ્ । ક્લેદઃ પ્રસ્વેદઃ (પસીના) ઇતિ હિન્દી-
શબ્દસાગરકોશઃ । સ ચ મુલ્લજલાદ્વિત્ત ઇત્યતિરોઢિતમેવ સર્વેષામ્ । પ્રસ્વેદેડપિ

કિયા હૈ । દર્શનશુદ્ધિ નામક ગ્રન્થમેં ખી ઇસા હી પ્રતિપાદન કિયા હૈ ।
ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રમેં ઉત્તરીસવેં અધ્યયનકી ચારહવીં ગાથાકી વ્યાખ્યા કરતે
સમય ભાવવિજયગણિને કહા હૈ-“અશુચિભ્યાં=શુક્રશોણિતાભ્યાં સંભવમ્=
ઉત્પન્નમ્ અશુચિસંભવમ્ ।” ઇસી સૂત્રકી સર્વાર્થસિદ્ધિ નામક ટીકામેં કમલ-
સંયમ ઉપાધ્યાયને ઇસા વ્યાખ્યાન કિયા હૈ-“ અશુચિસંભવમ્=અશુચિ-
રૂપ-શુક્રશોણિતોત્પન્નમ્ ।

સૂત્રકૃતાઙ્ગસૂત્રમેં દ્વિતીય શ્રુતસ્કન્ધકે દ્વિતીય અધ્યયનમેં નરકકે
વર્ણનમેં ૬૬ વેં સૂત્રમેં ‘અસુઈ’ પદકી ટીકામેં શીલાઙ્ગાચાર્યને કહા હૈ-
“અશુચયો વિઘ્નાસૃક્લેદપ્રધાનત્વાત્ ।” યહાં ક્લેદ પસીનાકો કહા હૈ ।
યહ બાત સબકો વિદિત હી હૈ કિ મુલ્લસે નિકલને વાલે જલકળ ઓર
પસીના ઇક નહીં હૈં દોનોં અલગ-અલગ હૈં । પસીનેમેં ખી સંમૂર્ચ્છિમ જીવ
ઉત્પન્ન નહીં હોતે, કયોંકિ સંમૂર્ચ્છિમ જીવોંકે ઉત્પત્તિ-સ્થાનોંકી ગિનતી

શુદ્ધિ નામક અથમા પણુ એવુ જ પ્રતિપાદન કર્યુ છે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં ૧૯
મા અધ્યયનની બારમી ગાથાની વ્યાખ્યા કરતા ભાવવિજયગણિએ કહ્યુ છે કે-
અશુચિભ્યાં=શુક્રશોણિતાભ્યાં સંભવમ્=ઉત્પન્નમ્ અશુચિસંભવમ્ । આ સૂત્રની
સર્વાર્થસિદ્ધિ નામક ટીકામા કમલસંયમ ઉપાધ્યાયે એવું વ્યાખ્યાન કર્યુ છે કે-
અશુચિસંભવમ્=અશુચિરૂપ-શુક્રશોણિતોત્પન્નમ્ ।

સૂત્રકૃતાંગ સૂત્રમા દ્વિતીય શ્રુતસ્કન્ધના બીજા અધ્યયનમા નરકના વર્ણનમાં
૬૬ મા સૂત્રમા અસુઈ શબ્દની ટીકામા શીલાગાચાર્યે કહ્યુ છે કે અશુચયો વિઘ્નાસૃ-
ક્લેદપ્રધાનત્વાત્ । અહી ક્લેદ પસીનાને કહ્યો છે એ વાત સૌ જાણે છે કે મુખથી
નીકળતા જળકણુ અને પસીના એક નથી-ગેઉ જૂદા-જૂદા છે પસીનામા પણ
સંમૂર્ચ્છિમ જીવો ઉત્પન્ન થતા નથી, કારણ કે સંમૂર્ચ્છિમ જીવોના ઉત્પત્તિ-

યો વા પુરીપમ્સ્યજ્ય પુત્રો ન નિર્લેપયતિ સ દ્રવ્યતોઽશુચિઃ ” ઇત્યુક્તમ્,
 કિષ્ક-“ દૃષ્યે માવે અસુર્હ દૃષ્યમિ વિદ્માવિલિપ્તો ડ ” ઇત્યાદિગાથા-
 (૨૮૭) વ્યાખ્યાનાવસરે “ અશુચિર્દિષા દ્રવ્યે માવે ચ, તમ દ્રવ્યે સ્થિતિના
 સ્મિત્, આદિશબ્દાન્મૂખ્યશ્લેષ્માદિપરિગ્રહઃ ” ઇત્યમિરિતમ્ । પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રોક્તા
 ઉચારાદય પનાશુચિપદસ્યાર્થ ઇત્યાશયનૈવ પ્રકૃતે દ્રવ્યમાત્રમેવેન દિષા વિમાનિતે-
 ડપ્યશુચિપદાર્થે મુક્તનિર્ગતધિમુખામનુપાવાનં કૃતમ્ । આશયકસૂત્રે વન્દનાસ્મ
 તૃતીયાધ્યયને એકાદશાધિકૈકસત્તતમ-(૧૧૧)-ગાથાવ્યાખ્યાયાં હરિમત્રસૂ-
 રિણાડપ્યશુચિસ્થાનશબ્દસ્ય વિદ્મધાનસ્થાનાર્થકસ્યુક્તમ્ । એવમેવ વર્ણનશુદ્ધિ

કરકે (ટહી જાકર) મલખાર નહીં ઘોતા ઉસ વ્યક્તિકો દ્રવ્યસે
 અશુચિ કહતે હૈ, ઇત્યાદિ ।

તથા ઇતી વ્યવહાર આખ્યકે તીસરે ઉદ્દેશોકી ‘ દૃષ્યે માવે અસુર્હ
 દૃષ્યમિ વિદ્માવિલિપ્તો ડ ” ઇસ ૨૮૭વીં ગાથાકી વ્યાખ્યા કરતે સમય
 ટીકાકારનં કહા હૈ-વિષ્ટાઆદિસે લિપ્તકો દ્રવ્ય અશુચિ કહતે હૈ । યહી
 આદિ શબ્દસે મૂઝા ઓર શ્લેષ્મ આદિકો ગ્રહણ કરના ચાહિય, પેસા
 કહા હૈ । પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રમે કહે કુપ ઉચાર આદિ હી અશુચિ પદકા અર્થ
 હૈ, ઇતી આશયસે પ્રકૃતમે દ્રવ્ય માવકા મેવ કર વેને પર મી અશુચિ
 પદાર્થમે મુક્તસે નિકલને ઘાલે જલકર્ણાકા ગ્રહણ નહીં કિયા હૈ ।

આશયકસૂત્રકે વન્દના નામક તીસરે અધ્યયનમે હરિમત્રસૂરિને ૧૧૧વીં
 ગાથાકી વ્યાખ્યા કરતે સમય અશુચિ શબ્દકા અર્થ વિદ્મધાન સ્થાન

વર્ણને) મળદ્વાર નથી ધોતો એ વ્યક્તિને દ્રવ્યથી અશુચિ કહે છે; ઇત્યાદિ.

તથા—એ વ્યવહારસૂત્ર વ્યાખ્યાની દૃષ્યે માવે અસુર્હ દૃષ્યમિ વિદ્માવિલિપ્તો ડ
 એ ૨૮૭ મી ગાથાની વ્યાખ્યા કરતી વખતે કહ્યું છે—

વિદ્મધાદિથી લિપ્તને દ્રવ્ય અશુચિ કહે છે અહીં ‘ અશુચિ ’ શબ્દથી મૂત્ર
 અને શ્લેષ્મ આદિ અકલ્પ કરવું જોઈએ એમ કહ્યું છે પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રમાં કહેલા
 ઉચાર આદિ વ અશુચિ શબ્દનો અર્થ છે એ આશયથી પ્રકૃતમાં દ્રવ્યમાવને લેક
 કરતા છતાં પણ અશુચિ પદાર્થમાં મુખથી નીકળતા જળકર્ણોને અકલ્પ કર્યા નથી.

આવશ્યક સૂત્રના વદના નામક ત્રીજા અધ્યયનમાં હરિવાદ સૂરિએ ૧૧૧ મી
 ગાથાની વ્યાખ્યા કરતાં અશુચિ શબ્દનો અર્થ વિદ્મધાન સ્થાન કર્યો છે અર્થન-

નામકે ગ્રન્થેડપિ પ્રતિપાદિતમ્ । ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રે ઇકોનવિશેડધ્યયને દ્વાદશગા-
થાવ્યાખ્યાયાં ભાવવિજયગણિનાડપિ—“અશુચિભ્યાં=શુક્રશોણિતાભ્યાં સંભવમ્=
ઉત્પન્નમ્ અશુચિસંભવમ્ ” ઇત્યુક્તમ્ । તત્રૈવ કમલસંયમોપાધ્યાયેનાપિ સર્વાર્થ-
સિદ્ધિટીકાયામ્—“ અશુચિસંભવમ્ = અશુચિરૂપશુક્રશોણિતોત્પન્નમ્ ”—ઇતિ
વ્યાખ્યાતમ્ , સૂત્રકૃતાઙ્ગે દ્વિતીયશ્રુતસ્કન્ધે દ્વિતીયાધ્યયને નરકવર્ણને પટ્ટપટ્ટિતમ-
(૬૬) સૂત્રે—‘ અસુઈ ’ ઇત્યસ્ય ટીકાયામ્—“ અશુચયો વિષ્ટાસૂક્લેદપ્રધાન-
ત્વાત્ ” ઇતિ શીલાઙ્ગાચાર્યેણ કથિતમ્ । ક્લેદઃ પ્રસ્વેદઃ (પસીના) ઇતિ હિન્દી-
શબ્દસાગરકોશઃ । સ ચ મુખજલાદ્વિન્ન ઇત્યતિરોહિતમેવ સર્વેપામ્ । પ્રસ્વેદેડપિ

કિયા હૈ । દર્શનશુદ્ધિ નામક ગ્રન્થમેં ભી એસા હી પ્રતિપાદન કિયા હૈ ।
ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રમેં ઉત્તરીસવેં અધ્યયનકી ચારહવીં ગાથાકી વ્યાખ્યા કરતે
સમય ભાવવિજયગણિને કહા હૈ—“અશુચિભ્યાં=શુક્રશોણિતાભ્યાં સંભવમ્=
ઉત્પન્નમ્ અશુચિસંભવમ્ ।” ઇસી સૂત્રકી સર્વાર્થસિદ્ધિ નામક ટીકામેં કમલ-
સંયમ ઉપાધ્યાયને એસા વ્યાખ્યાન કિયા હૈ—“ અશુચિસંભવમ્=અશુચિ-
રૂપ-શુક્રશોણિતોત્પન્નમ્ ।

સૂત્રકૃતાઙ્ગસૂત્રમેં દ્વિતીય શ્રુતસ્કન્ધકે દ્વિતીય અધ્યયનમેં નરકકે
વર્ણનમેં ૬૬ વેં સૂત્રમેં ‘અસુઈ’ પદકી ટીકામેં શીલાઙ્ગાચાર્યને કહા હૈ—
“અશુચયો વિષ્ટાસૂક્લેદપ્રધાનત્વાત્ ।” યહાં ક્લેદ પસીનાકો કહા હૈ ।
યહ વાત સવકો વિદિત હી હૈ કિ મુખસે નિકલને વાલે જલકળ ઓર
પસીના એક નહીં હૈં દોનોં અલગ-અલગ હૈં । પસીનેમેં ભી સંમૂર્ચ્છિમ જીવ
ઉત્પન્ન નહીં હોતે, કયોંકિ સંમૂર્ચ્છિમ જીવોંકે ઉત્પત્તિ-સ્થાનોંકી ગિનતી

શુદ્ધિ નામક ગ્રન્થમા પણ એવુ જ પ્રતિપાદન કર્યુ છે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં ૧૬
મા અધ્યયનની બારમી ગાથાની વ્યાખ્યા કરતા ભાવવિજયગણિએ કહ્યુ છે કે—
અશુચિભ્યાં = શુક્રશોણિતાભ્યાં સંભવમ્ = ઉત્પન્નમ્ અશુચિસંભવમ્ । આ સૂત્રની
સર્વાર્થસિદ્ધિ નામક ટીકામા કમલસંયમ ઉપાધ્યાયે એવુ વ્યાખ્યાન કર્યુ છે કે—
અશુચિસંભવમ્=અશુચિરૂપ-શુક્રશોણિતોત્પન્નમ્ ।

સૂત્રકૃતાઙ્ગ સૂત્રમા દ્વિતીય શ્રુતસ્કન્ધના બીજા અધ્યયનમા નરકના વર્ણનમાં
૬૬ મા સૂત્રમા અસુઈ શબ્દની ટીકામા શીલાગાચાર્યે કહ્યુ છે કે અશુચયો વિષ્ટાસૂ-
ક્લેદપ્રધાનત્વાત્ । અહી કલેદ પસીનાને કહ્યો છે એ વાત સૌ જાણે છે કે મુખથી
નિકળતા જળકણ અને પસીના એક નથી—એઉ બ્યૂદા-બ્યૂદા છે પસીનામા પણ
સંમૂર્ચ્છિમ જીવો ઉત્પન્ન થતા નથી, કારણ કે સંમૂર્ચ્છિમ જીવોના ઉત્પત્તિ-

न संमूर्च्छिमन्नीवोत्पत्तिः, तत्परिगणने तस्यानुक्तत्वात्। पिण्डनिर्युक्तौ च पुत्रि-
र्मदोषमेवस्य द्रव्यपूतेवाहरणे अशुचिगन्धद्रव्यस्य पुरीषगन्धार्यकत्वं निगदितम्।
मानवधर्मशास्त्रेऽपि मापणकालिकमुत्सोदगतनिमुषां मेध्यत्वमेवोक्तं नस्त्वशुचित्वं,
यथा मनुस्मृतौ पञ्चमाध्याये—

“ मक्षिका विमुपप्लवाया, गौरवः सूर्यरश्मयः।

रजो भूर्वायुरग्निश्च, स्पर्शं मेध्यानि निर्विशत् ॥ ५ ॥” १३३ ॥ इति।

किञ्च दोरकाभयणमेष विसानिदानं मत्वा हस्तेन शिरःपद्माङ्गागे व्रण्यदा-
नेन वा मुखवस्त्रिकां धारयताऽपि मापणकालिकमुत्सोदगतजलकणेषु समूर्च्छिमन्नी-
वोत्पत्तिस्त्यानत्वाभावोपपादनाय प्रकृतोपादानि प्रमाणाव्यवश्यं धरणीकरणीयानि,
करते समय भगवान्ने पसीना नहीं कहा है। पिण्डनिर्युक्तिमें पुत्रिकर्म
दोषके मेव द्रव्यपूतिके उदाहरणमें ‘अशुचिगन्ध’ शब्दको विष्टा-गन्ध
वाले अर्थमें प्रयोग किया है।

मानवधर्मशास्त्रमें मापण करते समय निकलने वाले जलकणोंको
अशुचि नहीं कहा है। मनुस्मृति पाँचवाँ अध्याय—

“ मक्षिका विमुपप्लवाया, गौरवः सूर्यरश्मयः।

रजो भूर्वायुरग्निश्च, स्पर्शं मेध्यानि निर्विशत् ॥” १३३ ॥

जोरा धारण करनेको ही बिंसाका कारण मान कर हाथसे अथवा
शिरके पीछे गांठ लगा कर मुखवस्त्रिका धारण करने वालोंको भी इन
प्रमाणोंकी शरण लेनी चाहिए, जो यह यतानेके लिए यहाँ दिये गये हैं
कि मापण करते समय मुखसे निकलने वाले जलकणोंमें समूर्च्छिम जीव

स्थानेनी प्रकृती करती वपते समयाने पसीना बहेला नहीं। पिण्डनिर्युक्तिमा
पूत्रिकर्मदोषमा लेक द्रव्यपूतिमा उदाहरणमा अशुचि-गंध शब्दने विष्टा-गंधमा
अर्थमा प्रयोग कर्ते छे

मानवधर्मशास्त्रमा मापण करती वपते नीकगता कणकणाने अशुचि कहा
नहीं। मनुस्मृतिमा पांचवां अध्यायमा कहु छे—

मक्षिका विमुपप्लवाया, गौरवः सूर्यरश्मयः।

रजो भूर्वायुरग्निश्च, स्पर्शं मेध्यानि निर्विशत् ॥ १३३ ॥

होश धारण करवाने क दिशानु करणु मानीने हाथकी अथवा शिरनी पाठन
मां वगीने मुखवस्त्रिका धारण करनाशब्दको पणु या प्रमाणानु शब्द लेवुं
लेहजे, के जे बताववाने माटे नहीं। मापणमा आभ्यां छे के-वापणु करती वपते
मुखकी निकलता कणकणानु समूर्च्छिम छेव उत्पन्न नहीं यत्त, अ-मथा व्याख्यात

અન્યથા તેપામપિ ધર્મોપદેશકાલે દ્વિત્વહોરાપર્યન્તં ભાષણે મુખોપરિ મુખવસ્ત્રિકાધારણસ્યાઽઽવશ્યકતયા તત્ર મુખોત્પતિતજલકળૈરાર્દ્રતાપત્તિર્વારયિતુમશક્યૈવ, લોકે હિ અનાદૃતમુખેન પુસ્તકં પઠતાં પરં પ્રતિ દ્રુવતાં ચ મુખવિમુષઃ પુસ્તકે પરદેહે ચ પતન્ત્યો લક્ષ્યન્તે, પુનઃ સમીતરવર્ત્તિમુખવસ્ત્રિકાયાં ન તાઃ પતિષ્યન્તીતિ કલ્પના કિં દુરાગ્રહં નાવેદયેદિત્યલમ્ ।

નન્વેવં સૂક્ષ્મવ્યાપિસમ્પાતિમવાયુકાયાદિજીવિરાધનાપરિહારાર્થમેવ યદિ સદા સદોરકમુખવસ્ત્રિકાવ્રન્ધને સાવધાનતા વિધીયતે તર્હિ ભોજનકાલે તદપસારણાવશ્યકતયા કથં તાદૃશજીવિરાધનાપરિહારઃ ?, ઇતિ ચેચ્ચિત્તમવધેહિ ।

ઉત્પન્ન નહીં હોતે । અન્યથા ધર્મોપદેશ દેતે સમય વે દો-દો ત્રીન ત્રીન ઘન્ટે ચોલતે હૈં ઉસ સમય મુખવસ્ત્રિકા ધારણ કરના આવશ્યક હોનેકે કારણ મુખસે નિકલને ચાલે જલકળોંસે મુખવસ્ત્રિકા ગીલી હો જાયગી ઓર ઇસ આપત્તિ કા નિવારણ કરના શક્ય નહીં હૈં ।

લોકમેં ચુલે મુંહ પુસ્તક પઢનેવાલોંકે તથા દૂસરોંસે વાર્તાલાપ કરને ચાલોંકે મુખસે જલકળ નિકલ કર પુસ્તક પર તથા દૂસરેકી દેહ પર ગિરતે હુઇ દેચે જાતે હૈં । ફિર મુખકે પાસ હી રહનેચાલી મુખવસ્ત્રિકા પર કળ નહીં ગિરેંગે, એસી કલ્પના કરના દુરાગ્રહકો હી પ્રગટ કરતા હૈં ।

પ્રશ્ન-સૂક્ષ્મ, વ્યાપી, સંપાતિમ તથા વાયુકાય આદિ જીવોંકી વિરાધનાસે વચનેકે લિઇ હી યદિ સદા ડોરા સહિત મુખવસ્ત્રિકા બાંધનેમેં સાવધાની રચી જાતી હૈં તો ભોજન કરતે સમય ઉન જીવોંકી વિરાધનાસે કૈસે વચ સકતે હૈં? ક્યોંકિ ઉસ સમય મુખવસ્ત્રિકા ચોલ લેના આવશ્યક હૈં ।

વાચતી વખતે બધે ત્રણ-ત્રણ કલાક સુધી જોલે છે, ત્યારે મુખવસ્ત્રિકા ધારણ કરવી આવશ્યક હોવાથી મુખથી નીકળતા જલકલ્પોથી મુખવસ્ત્રિકા ભીની થઈ જશે અને એ આપત્તિ નિવારવાનું શક્ય નથી

લોકોમાં ખુલ્લે મુખે પુસ્તક વાચનારના તથા બીજાઓ સાથે વાર્તાલાપ કરનારના મુખમાથી જલકલ્પ નીકળીને પુસ્તક પર તથા બીજાના શરીર પર પડતા જોવામા આવે છે તો પછી મુખની પાસે જ રહેનારી મુખવસ્ત્રિકા પર કલ્પ નહિ પડે, એવી કલ્પના કરવી એ દુરાગ્રહને પ્રકટ કરે છે.

પ્રશ્ન-સૂક્ષ્મ, વ્યાપી, સંપાતિમ તથા વાયુકાય આદિ જીવોની વિરાધનાથી બચવાને માટે જ જો સદા ડોરા સાથે મુખવસ્ત્રિકા બાંધવામા સાવધાની રાખવામા આવે છે તો ભોજન કરતી વખતે એ જીવોની વિરાધનાથી કેવી રીતે બચી શકાય? કારણ કે એ વખતે મુખવસ્ત્રિકા છોડી નાખવાની જરૂર પડે છે.

न समूर्च्छिमनीवोत्पत्तिः, तत्परिगणने तस्यानुकत्वात्। पिण्डनिर्युक्तौ च पूतिकर्मदोषमेव द्रव्यपूतेश्चाहरणे अशुचिगन्धस्य पुरीषगन्धार्यकत्वं निगदितम्। मानवधर्मशास्त्रेऽपि मापणकालिकमुत्सोदगतविमुषां मेघ्यत्वमेवोक्तं नत्सुचित्वं, यथा मनुस्मृतौ पञ्चमाध्याये—

“मक्षिका विमुषश्छाया, गौरवः सूर्यरश्मयः।

रजो भूषायुरग्निश्च, स्पर्शं मेघ्यानि निर्दिशेत् ॥ ५ ॥” १३३ ॥ इति।

किञ्च दोरकाधयणमेव हिसानिदानं मत्वा इस्तेन शिर पश्चात्त्रामे ब्रन्विता-
नेन वा मुखवस्त्रिकां धारयताऽपि मापणकालिकमुत्सोदगतजलकणेषु समूर्च्छिमनी-
वोत्पत्तिस्त्यानत्वाभावोपपादनाय प्रकृतोपाधानि प्रमाणान्यवश्यं धरणीकरणीयानि,

करते समय भगवान्ने पसीना नहीं कहा है। पिण्डनिर्युक्तिमें पूतिकर्म
दोषके मेव द्रव्यपूतिके उदाहरणमें ‘अशुचिगन्ध’ शब्दको विष्ठा-गन्ध
वाले अर्थमें प्रयोग किया है।

मानवधर्मशास्त्रमें मापण करते समय निकलने वाले जलकणोंको
अशुचि नहीं कहा है। मनुस्मृति पौष्पार्थे अध्याय—

“मक्षिका विमुषश्छाया, गौरवः सूर्यरश्मयः।

रजो भूषायुरग्निश्च, स्पर्शं मेघ्यानि निर्दिशेत् ॥” १३३।

डोरा धारण करनेको ही हिसाका कारण मान कर हाथसे भयवा
सिरके पीछे गांठ लगा कर मुखवस्त्रिका धारण करने वालोंको भी इन
प्रमाणोंकी शरण लेनी चाहिए; जो यह बतानेके लिए यहाँ दिये गये हैं
कि मापण करते समय मुखसे निकलने वाले जलकणोंमें समूर्च्छिम जीव

स्थानेनी गज्जनी इत्दी वभते अश्वाने पसीने कहते नही। पिण्डनिर्युक्तिमा
पूतिकर्मदोषमा लेह द्रव्यपूतिमा उदाहरणमा अशुचि-गन्ध शब्दने विष्ठा-गन्धमा
अर्थमा प्रयोग किया है।

मानवधर्मशास्त्रमा मापण इत्दी वभते नीकता वज्जोने अशुचि कहा
नही। मनुस्मृतिमा पौष्पार्थे अध्यायमा ह्यु है—

मक्षिका विमुषश्छाया, गौरवः सूर्यरश्मयः।

रजो भूषायुरग्निश्च, स्पर्शं मेघ्यानि निर्दिशेत् ॥ १३३ ॥

डोरा धारण करनेके लिये जिह्वा को दाएँ बाएँ की ओर से धारण करनेकी आवश्यकता है।
जब धारण करनेकी आवश्यकता है तब ही मापण करनेकी आवश्यकता है।
जब धारण करनेकी आवश्यकता है तब ही मापण करनेकी आवश्यकता है।

અન્યથા તેષામપિ ધર્મોપદેશકાલે દ્વિત્રહોરાપર્યન્તં ભાષણે મુખોપરિ મુખવસ્ત્રિકાધારણસ્યાઽઽવશ્યકતયા તત્ર મુખોત્પતિતજલકળૈરાર્દ્રતાપત્તિર્વારયિતુમશક્યૈવ, લોકે હિ અનાવૃતમુખેન પુસ્તકં પઠતાં પરં પ્રતિ બ્રુવતાં ચ મુખવિષ્ણુઃ પુસ્તકે પરદેહે ચ પતન્ત્યો લક્ષ્યન્તે, પુનઃ સમીતરવર્તિમુખવસ્ત્રિકાયાં ન તાઃ પતિષ્યન્તીતિ કલ્પના કિં દુરાગ્રહં નાવેદયેદિત્યલમ્ ।

નન્વેવં સૂક્ષ્મવ્યાપિસમ્પાતિમવાયુકાયાદિજીવવિરાધનાપરિહારાર્થમેવ યદિ સદા સદોરકમુખવસ્ત્રિકાવન્ધને સાવધાનતા વિધીયતે તર્હિ ભોજનકાલે તદપસારણાવશ્યકતયા કથં તાદૃશજીવવિરાધનાપરિહારઃ ?, ઇતિ ચેચ્ચિત્તમવધેહિ ।

ઉત્પન્ન નહીં હોતે । અન્યથા ધર્મોપદેશ દેતે સમય વે દો-દો તોન તોન ઘણ્ટે બોલતે હૈં ઉસ સમય મુખવસ્ત્રિકા ધારણ કરના આવશ્યક હોનેકે કારણ મુખસે નિકલને વાલે જલકળોંસે મુખવસ્ત્રિકા ગીલી હો જાયગી ઓર ઇસ આપત્તિ કા નિવારણ કરના શક્ય નહીં હૈં ।

લોકમેં છુલે મુંહ પુસ્તક પઢનેવાલોંકે તથા દૂસરોંસે વાર્તાલાપ કરને વાલોંકે મુખસે જલકળ નિકલ કર પુસ્તક પર તથા દૂસરેકી દેહ પર ગિરતે હુએ દેખે જાતે હૈં । ફિર મુખકે પાસ હી રહનેવાલી મુખવસ્ત્રિકા પર કળ નહીં ગિરેંગે, એસી કલ્પના કરના દુરાગ્રહકો હી પ્રગટ કરતા હૈં ।

પ્રશ્ન-સૂક્ષ્મ, વ્યાપી, સંપાતિમ તથા વાયુકાય આદિ જીવોંકી વિરાધનાસે વચ્ચેનેકે લિએ હી યદિ સદા ડોરા સહિત મુખવસ્ત્રિકા વાંધનેમેં સાવધાની રચી જાતી હૈં તો ભોજન કરતે સમય ઉન જીવોંકી વિરાધનાસે કેસે વચ્ચ સકતે હૈં? ક્યોંકિ ઉસ સમય મુખવસ્ત્રિકા યોલ લેના આવશ્યક હૈં ।

વાચતી વખતે ખખે ત્રણ-ત્રણ કલાક સુધી યોલે છે, ત્યારે મુખવસ્ત્રિકા ધારણ કરવી આવશ્યક હોવાથી મુખથી નીકળતા જલકણ્થથી મુખવસ્ત્રિકા લીની થઈ જશે અને એ આપત્તિ નિવારવાનું શક્ય નથી.

લોકોમાં ખુલ્લે મુખે પુસ્તક વાચનારના તથા બીજાઓ સાથે વાર્તાલાપ કરનારના મુખમાથી જલકણ્થ નીકળીને પુસ્તક પર તથા બીજાના શરીર પર પડતા જોવામાં આવે છે તો પછી મુખની પાસે જ રહેનારી મુખવસ્ત્રિકા પર કણ્થ નહિ પડે, એવી કલ્પના કરવી એ દુરાગ્રહને પ્રકટ કરે છે.

પ્રશ્ન-સૂક્ષ્મ, વ્યાપી, સંપાતિમ તથા વાયુકાય આદિ જીવોંની વિરાધનાથી ખચવાને માટે જ જો સદા ડોરા સાથે મુખવસ્ત્રિકા બાંધવામાં સાવધાની રાખવામાં આવે છે તો ભોજન કરતી વખતે એ જીવોંની વિરાધનાથી કેવી રીતે ખચી શકાય ? કારણ કે એ વખતે મુખવસ્ત્રિકા છોડી નાખવાની જરૂર પડે છે.

અર્થે ચતુર્થાધ્યયને-“ જયં મુંજતો ભાસતો પાવં કમ્મં ન વંધઈ ”
 इति मगघताऽमिहितम्, 'प्राशुकरीत्या मुखवस्त्रिकाबन्धनस्याऽऽप्यप्यक्त्रवेऽपि
 तदपसारणमन्तरेण 'मુંजतो' इति पदबोध्याया भोजनक्रियाया अनुपपत्त्या
 भोजनकाले मुनिना मुखवस्त्रिका मोचनीयेति गम्यते, अत एवाध-‘ जय मूंजतो ’
 इत्यस्य यथाकल्पलब्धान्तमा तापेवाशन मण्डलद्वोपवर्जनपूर्वकमभ्यहारमाप्त-’ इत्ये
 वाशयो न तु मुखवस्त्रिका बद्धैव मुञ्जान इति, तथा चोक्तयतनापूर्वकभोजनकाले
 मुखवस्त्रिकापसारणमागमानुकूलमवेति न तस्य पापकर्मबन्धनहेतुत्वम्, अनेनैवाऽऽ-

૧ ‘ પૂર્વોક્તમમાખ્યાનુસારેણ ’ इत्यर्थः ।

उत्तर-चित्त लगाकर सुनो। इसी (व्यवैकालिक) के चौथे अध्ययनमें
 भगवान्ने कहा है “जय मूंजतो भासतो पावं कम्मं न वंघइ।” अर्थात्
 यतनापूर्वक आहार करने और मापण करनेसे पापकर्मका बन्ध नहीं होता है।
 पहले कहे गये प्रमाणोंसे मुखवस्त्रिका बांधना सिद्ध होने पर भी
 उसके निकाले बिना ‘मूंजतो’ पदसे बोध्य भोजनक्रिया नहीं हो सकती।
 इससे ऐसा तात्पर्य निकलता है कि भोजन करते समय मुनिको मुख
 वस्त्रिका हटा देनी चाहिए। अतः ‘जयं मूंजतो’ पदका “कल्पके
 अनुसार प्राप्त हुआ अन्त प्रान्त आदि आहार मण्डलद्वोपोंका त्याग करके
 भोगना हुआ” ऐसा अर्थ समझना चाहिए। ऐसा नहीं कि मुखवस्त्रिका
 बांधे-बांधे आहार करे। अत एव उक्त-यतना-पूर्वक भोजनकालमें मुख
 वस्त्रिका त्याग देना आगमरु अनुकूल है, अत उससे पापकर्मका बंध

ઉત્તર-ચિત્ત સખીને સામળેા જોના (દશવૈકાલિકના) ૪ થોડા અધ્યયનમાં
 બધવાને કહ્યું છે કે જય મુંજતો ભાસતો પાવં કમ્મં ન વંધઈ અર્થાત્ યતનાપૂર્વક
 આહાર કરવાથી પાપકર્મના બંધ થતો નથી. પૂર્વોક્ત પ્રમાણેથી મુખવસ્ત્રિકા બાંધવી
 એ સિદ્ધ થયા છતાં પણ જોને કાઢી નાખ્યા વિના મુંજતો શબ્દથી બોધ્ય ભોજન
 ક્રિયા થઈ શકતી નથી. તેથી એવું તાત્પર્ય નીકળે છે કે ભોજન કરતી વખતે
 મુનિએ મુખવસ્ત્રિકા હટાવી દેવી એમજે. એટલે જયં મુંજતા પદને અર્થ = કલ્પને
 અનુસારે પ્રાપ્ત થએલો અત પ્રાપ્ત આદિ આહાર મઠલ-ટોપોને ત્યાગ કરીને
 ભોગવવા” એ પ્રમાણે સમજવો એમજે. એમ ન સમજવું એમજે કે મુખવસ્ત્રિકા
 બાંધી સખીન અહાર કરે. એટલે ઉક્ત-યતનાપૂર્વક ભોજનકાળમાં મુખવસ્ત્રિકાને
 ત્યાગ કરવા એ આગમને અનુકૂળ છે, તેથી પાપકર્મના બંધ થતો નથી.

शयेन च—“पावं कम्मं न बंधइ” इत्युक्तं भगवता ।

एवं च भगवत्तीर्थङ्करगणधरादिवचनपर्यालोचनेन निरवशेषसंशयतिमिराप-
गमपुरस्सरं प्रकाशमाने मानसे वायुकायादिविराधनापरिहाराय सदोरकमुखवस्त्रिका-
बन्धनं साहादं स्थानमासादयति । रागद्वेषदोषाकलितचेतसां भगवद्वचनामृत-
रसास्वादवञ्चितानां विविधसंशयपराहते चेतसीममर्थं दुर्लक्ष्यमभिलक्ष्य हस्तदुष्प्राप्य-
मर्थमाकलयितुं सोपानमिवाल्म्वनं तेभ्यः पुरस्कृतुं सप्रमाणमेतत् सम्यगुपपादितम् ।

नहीं होता । इसी आशयसे भगवान्ने ‘पावं कम्मं न बन्धइ’ कहा है ।

इस प्रकार भगवान् तीर्थङ्कर गणधरादिकोंके वचनोंकी पर्यालोचना
करनेसे सकलसंशयरूप अन्धकारके दूर हो जानेके कारण प्रकाशमान
ऐसे हृदयमें वायुकाय आदिकी विराधनाका दोष टालनेके लिए दोरासहित
मुखवस्त्रिकाका आलम्बन आल्हादपूर्वक स्थानको धारण करता है ।

रागद्वेषरूपी दोषसे दूषित भगवद्वचनामृतके रसास्वादसे वञ्चित
पुरुषोंके अनेक दुर्विकल्पोंसे पराहत हुए चित्तमें इस अर्थको दुर्लक्ष्य
समझकर उनके लिए हाथसे न प्राप्त होनेवाली वस्तुकी प्राप्तिके लिए
सोपान (सीढ़ी) की तरह आलम्बन अगाड़ी रखकर यह सब सप्रमाण
प्रतिपादित किया गया है ।

ये आशयथी भगवाने पावं कम्मं न बंधइ कछु छे.

ये प्रकारे भगवान् तीर्थङ्कर गणधरादिनां वचनोनी पर्यालोचना करवाथी
सकल संशयरूप अंधकार दूर थई जवाने लीधे प्रकाशमान जेवा हृदयमा, वायुकाय
आदिनी विराधनाने दोष टालवाने भाटे दोरासहित मुखवस्त्रिकानुं आंधवु ते
आल्हादपूर्वक स्थानने धारण करे छे

रागद्वेष इपी दोषथी दूषित, भगवद्वचनामृतना रसास्वादथी वञ्चित जेवा
पुरुषोना अनेक दुर्विकल्पोथी पराहत जेवा चित्तमा आ अर्थने दुर्लक्ष्य समझने
तेमने भाटे हाथथी न प्राप्त थनारी वस्तुनी प्राप्तिने भाटे सोपान (सीढ़ी)ना
जेवुं आलम्बन आगण राणीने आ अंधु सप्रमाण प्रतिपादित करवाभां आंधुं छे.

અથ પ્રમાણતપોપન્યસ્તપ્રન્યનામાનિ વિમેયસુદિવૈમલ્યાય નિર્દિશ્યન્તે—

(૧) શ્રી-મગવતીસૂત્રમ્ ।	(૧૫) નિષ્ઠીયસૂત્રમ્ ।
(૨) ચિત્તશિષ્ટારાસઃ ।	(૧૬) શુદ્ધસ્વરૂપમાખ્યમ્ ।
(ભાવકક્ષપમવાસકૃતઃ)	(૧૭) અપ્પહારમાખ્યમ્ ।
(૩) હરિષસ્મજ્જીરાસઃ	(૧૮) આધારાશ્વસૂત્રમ્ ।
(મુનિભક્ષિવિજયકૃતઃ)	(૧૯) નિપાકસૂત્રમ્ ।
(૪) યોગજ્ઞાસૂત્રમ્ (દેવચન્દ્રાચાર્ય૦)	(૨૦) સામાન્વારી ।
(૫) ઔષ્ણિર્યુક્તિઃ ।	(દેવચન્દ્રસૂરિકૃતા)
(૬) મધ્વચનસારોદ્ધારઃ ।	(૨૧) યજ્ઞાપનાસૂત્રમ્ ।
(૭) મહારમ્ભરત્નાકરઃ ।	(૨૨) સાત્ત્વમકાષઃ ।
(૧૦) ઉચ્ચરાધ્યયનસૂત્રટીકાઃ ૩ ।	(૨૩) સુશ્રુતસંહિતા ।
(૧) સર્વાર્યસિદ્ધિટીકા ।	(૨૪) યોગચિન્તામણિઃ ।
(૨) માધ્વચિન્તયકૃતવૃત્તિઃ ।	(૨૫) માધ્વચિન્તાનમ્ ।
(૩) પાર્શ્વટીકા ।	(૨૬) સિન્ધુમહાકવિઃ ।
(૧૧) વિષ્ણુપાવડપદ્યશુદ્ધિવૃત્તિઃ	(૨૭) શરીરવિજ્ઞાનમ્ ।
(૧૨) અન્તકુરજ્ઞાસૂત્રમ્ ।	(૨૮) માનવધર્મજ્ઞાસૂત્રમ્ ।
(૧૩) આશ્વસૂત્રટીકા ।	(૨૯) પિન્દનિર્યુક્તિઃ ।
(શરિમદ્રીયા)	(૩૦) સુબ્રહ્મણ્યસૂત્રમ્ ।
(૧૪) જ્ઞાતાધર્મકથાસૂત્રમ્ ।	(૩૧) વૃદ્ધૈકાલિકસૂત્રમ્ ।

॥ इति मुख्यसंज्ञिकाविचारः ॥

यहां विनीत शिष्यकी बुद्धिका विकासाके लिए प्रमाणरूपसे दिये गये ग्रन्थोंकी कुछ नामावली संस्तुत टीकामें की गई है, पाठकगण यहाँ देख लें ॥

॥ इति मुख्यसंज्ञिकाविचारः ॥

અહીં વિનીત શિષ્યની બુદ્ધિના વિકાસને માટે પ્રમાણરૂપે આપેલા ગ્રંથોની નામાવલી સંસ્તુતટીકામાં આપવામાં આવી છે, ત્યાંથી પાઠકોએ જોઈ લેવી.

इति शुभचरित्रप्रविवरणम्.

तपः

तपः=तपति-ज्ञानावरणीयाद्यध्वविधं कर्म दहतीति तपः, तत्तु बाह्याभ्यन्तर-
भेदाद्विधा, तत्र बाह्यं तपः पङ्क्तिधम्, तथा चोक्तम्—

“अणसनमूणोयरिया, भिक्खायरिया य रसपरिच्चाओ ।

कायकिलेसो संलीणया य वज्झो तवो होइ ॥ १ ॥” इति ।

छाया—“अनशनमूनोदरिका, भिक्षाचर्या च रसपरित्यागः ।

कायक्लेशः संलीनता च, बाह्य तपो भवति ॥ १ ॥”

(१) अनशन=चतुर्थभक्तादिपाप्मासिकान्तं यावज्जीवनं वाऽशेषाहारपरिहारः

। तप ।

जिससे ज्ञानावरणीय आदि आठ कर्म भस्म हो जावें उसे तप कहते हैं । वह दो प्रकारका है—(१) बाह्य और (२) आभ्यन्तर । बाह्य तप छः प्रकारका है—

(१) अनशन, (२) ऊनोदरी, (३) भिक्षाचर्या, (४) रसपरित्याग
(५) कायक्लेश, (६) संलीनता ।

(१) अनशन=इहलोक परलोक सम्बन्धी कामनारहित चतुर्थभक्त
गृहभक्त, अष्टमभक्त आदि छहमासी तप पर्यन्त, अथवा यावज्जीव
संपूर्ण आहारका परित्याग करना अनशन तप कहलाता है ।

तप.

जैसी ज्ञानावरणीय आदि आठ कर्म भस्मीभूत थे जैसी तेने तप के
छे तप के प्रकारने छे (१) बाह्य अने (२) आभ्यन्तर बाह्य तप छे प्रकारं
छे—(१) अनशन, (२) ऊनोदरी, (३) भिक्षाचर्या, (४) रसपरित्याग
(५) कायक्लेश, (६) संलीनता

(१) अनशन—इहलोक परलोक सम्बन्धी कामना रहितपक्षे, चतुर्थ भक्त
पञ्च भक्त, अष्टम भक्त (सगण लोक उपवास, मे उपवास, त्रिषु उपवास
आदि छे मासी तप सुधी अथवा जीवनपर्यन्त संपूर्ण आहारने परित्याग कर
के अनशन-तप कहलाय छे

અમ્ર પ્રમાણતયોપન્યસ્તગ્રન્યનામાનિ વિમેયબુદ્ધિવૈમલ્યાય નિર્દિશ્ય તે—

(૧) શ્રી-મગવતીમૂલમ્ ।	(૧૫) નિઝીયસૂત્રમ્ ।
(૨) ક્વિત્તિસારાસ ।	(૧૬) ઘૃહસ્થકલ્પમાખ્યમ્ ।
(ભાવકપ્રપમદાસકૃતઃ)	(૧૭) વ્યવહારમાખ્યમ્ ।
(૩) હરિવલ્લભચ્છીરાસઃ	(૧૮) આચારારાસસૂત્રમ્ ।
(મુનિહિમ્નિવિજયકૃતઃ)	(૧૯) ત્રિપાકસૂત્રમ્ ।
(૪) યોગશાસ્ત્રમ્ (રેમચન્દ્રાચાર્ય૦)	(૨૦) સામાચારી ।
(૫) ઓઘનિર્યુક્તિઃ ।	(લેખચન્દ્રસૂત્રિકૃતા)
(૬) પ્રવચનસારોદારઃ ।	(૨૧) મદ્યાપનાસૂત્રમ્ ।
(૭) પ્રકરણરત્નાકરઃ ।	(૨૨) માત્રપ્રકાશઃ ।
(૧૦) ઉત્તરાખ્યપનસૂત્રટીકાઃ ૩ ।	(૨૩) સુશ્રુતસંહિતા ।
(૧) સર્વાયસિદ્ધિટીકા ।	(૨૪) યોગચિન્તામણિઃ ।
(૨) માત્રવિજયકૃતહૃતિઃ ।	(૨૫) માત્રવનિદાનમ્ ।
(૩) પાર્શ્વટીકા ।	(૨૬) તિષ્ઠ્યઅક્ષર ।
(૧૧) ત્રિશેપાશ્વક્યકૃત્સૂત્રહૃતિઃ	(૨૭) શરીરવિજ્ઞાનમ્ ।
(૧૨) અન્તકુશાશ્રમ્ ।	(૨૮) માનવપર્મશાસ્ત્રમ્ ।
(૧૩) આશ્વક્યસૂત્રટીકા ।	(૨૯) પિન્ધનિર્યુક્તિઃ ।
(હારિમદ્રીયા)	(૩૦) સૂત્રકૃતાશ્રમ્ ।
(૧૪) જ્ઞાતાપર્મકથાશ્રમ્ ।	(૩૧) વૃષ્ટિકાલિકાસૂત્રમ્ ।

॥ ઇતિ મુસલવલ્લિકાવિચારઃ ॥

પહાં વિનીત શિષ્યની બુદ્ધિકા વિકાસકે લિપ પ્રમાણરૂપસે દિપે ગપે પ્રત્યોક્તી કુછ નામાવલી સસકૃત ટીકામેં લી ગઈ હે, પાઠકગણ અહાં દેસ લેવે ॥

॥ ઇતિ મુસલવલ્લિકાવિચાર ॥

અહીં વિનીત શિષ્યની બુદ્ધિકા વિકાસને માટે પ્રમાણરૂપે અપેલા પ્રશ્નોની નામાવલી સસકૃતટીકામા અપવામાં આવી છે, ત્યાંથી પાઠકોને જોઈ લેવી

ઈતિ મુસલવલ્લિકાવિચાર

તપઃ

તપઃ=તપતિ-જ્ઞાનાવરણીયાદ્યવિધં કર્મ દહતીતિ તપઃ, તત્તુ બાહ્યાભ્યન્તર-
ભેદાદ્વિધા, તત્ર બાહ્યં તપઃ ષડ્વિધમ્, તથા ચોક્તમ્—

“અણશનમૂનોયરિયા, ભિક્ષાયરિયા ય રસપરિચ્છાઓ ।

કાયકલેસો સંલીનયા ય વજ્જો તવો હોઈ ॥ ૧ ॥” ઇતિ ।

છાયા—“અનશનમૂનોદરિકા, ભિક્ષાચર્યાં ચ રસપરિત્યાગઃ ।

કાયવલ્લેશઃ સંલીનતા ચ, બાહ્ય તપો ભવતિ ॥ ૧ ॥”

(૧) અનશન=ચતુર્થભક્તાદિષાળ્પમાસિકાન્તં યાવજ્જીવનં વાઽશોપાહારપરિહારઃ ।

। તપ ।

જિસસે જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ કર્મ ભસ્મ હો જાવેં ઉસે તપ કહતે
હૈં । વહ દો પ્રકારકા હૈ—(૧) બાહ્ય ઓર (૨) આભ્યન્તર । બાહ્ય તપ છહ
પ્રકારકા હૈ—

(૧) અનશન, (૨) ઝનોદરી, (૩) ભિક્ષાચર્યા, (૪) રસપરિત્યાગ,
(૫) કાયકલેશ, (૬) સંલીનતા ।

(૧) અનશન=ઈહલોક પરલોક સમ્બન્ધી કામનારહિત ચતુર્થભક્ત,
ષષ્ઠભક્ત, અષ્ટમભક્ત આદિ છહમાસી તપ પર્યન્ત, અથવા યાવજ્જીવન
સંપૂર્ણ આહારકા પરિત્યાગ કરના અનશન તપ કહલાતા હૈ ।

તપ.

જેથી જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ કર્મ ભસ્મીભૂત થઇ જાય તેને તપ કહે
છે તપ બે પ્રકારનો છે (૧) બાહ્ય અને (૨) આભ્યન્તર બાહ્ય તપ છ પ્રકારનો
છે—(૧) અનશન, (૨) ઝનોદરી, (૩) ભિક્ષાચર્યા, (૪) રસપરિત્યાગ,
(૫) કાયકલેશ, (૬) સંલીનતા

(૧) અનશન—ઈહલોક પરલોક સંબંધી કામના રહિતપણે, ચતુર્થ ભક્ત,
ષષ્ઠ ભક્ત, અષ્ટમ ભક્ત (સાગ એક ઉપવાસ, બે ઉપવાસ, ત્રણ ઉપવાસ)
આદિ છ માસી તપ સુધી અથવા જીવનપર્યંત સંપૂર્ણ આહારનો પરિત્યાગ કરવો
એ અનશન-તપ કહેવાય છે

(२) जनोदरिका=यानताऽन्नादिनोदरं परिपूर्णं तत्र कनसमाप्रमपि न्यूनमित्वा-
ऽभ्यवहरणम् । (३) भिक्षाचर्या=स्वाध्यायाविरोधिययारिषिविशुद्धमिक्षाकृते
चरणम् (४) रसपरित्याग=दुग्धादिविकृतित्यागः । (५) कायक्लेश=शीतोष्णादि
सहिष्णुत्वं केशल्लेखने च । (६) संलीनता=स्त्रीपशुपण्डकरहितवसती कूर्मवदङ्गो-
पाङ्गापाङ्गश्चनपूर्वकारस्थानम् ।

(२) जनोदरी=जितने अन्नसे उदरकी पूर्ति हो जाती है उससे एक
प्रास भी कम आहार करनेको जनोदरी तप कहते हैं । इससे स्वाध्याय,
ध्यान आदि क्रियाएँ अच्छीतरह निभती हैं ।

(३) भिक्षाचर्या=जिससे स्वाध्याय, ध्यान आदि क्रियाओंमें विघ्न
न आवे, इसप्रकार शास्त्रानुकूल विधिसे विशुद्ध भिक्षाके लिए पर्यटन
करना भिक्षाचर्या तप कहलाता है ।

(४) रसपरित्याग=दूध, घी, घृत, तेल, मीठेका त्याग करनेको रस
परित्याग कहते हैं ।

(५) कायक्लेश=शीत, उष्ण आदिका सहन करना, अथवा केशलोच
करनेको कायक्लेश तप कहते हैं ।

(६) संलीनता=स्त्री-पशु-पण्डकरहित वसतीमें कछुवेकी तरह अङ्गो-
पाङ्ग संकुचित करके स्थित होना संलीनता तप कहलाता है ।

(२) जनोदरी=कोटवा अन्नभी उदर भरवाये तभी जो कुछ कष्टमय मात्र पशु
को छोड़ भिक्षा करवाये तब जनोदरी तप कहेंवाये छे तभी स्वाध्याय, ध्यान, आदि
क्रियाओंमें सारी रीते निभाव थाय छे

(३) भिक्षाचर्या=कोई स्वाध्याय, ध्यान आदि क्रियाओंमें विघ्न न
आवे, जो प्रकार शास्त्रानुसार विधिसे विशुद्ध भिक्षाके भाटे पर्यटन करवुं जो
भिक्षाचर्या तप कहेंवाये छे

(४) रसपरित्याग=दूध, घी, घी, तेल, मीठेका त्याग करवाये जोने
रसपरित्याग कहें छे

(५) कायक्लेश=शीत, ताप, आदिने सहन करवाये अथवा केशलोच करवाये
जो कायक्लेश तप कहेंवाये छे

(६) संलीनता=स्त्री-पशु-पण्डकरहित वसतीमें (स्थानमें) अन्नभाजी
पेटे अन्नभाजी सहेंवाये तब संलीनता तप कहेंवाये छे

આભ્યન્તરમપિ તપઃ પદ્મવિધં, તથા ચોક્તમ્—

“પાયચ્છિત્તં વિણઓ વેયાવચ્ચં તદેવ સજ્ઞાઓ ।

જ્ઞાણં ચ વિઠસ્સગ્ગો एसो અઘ્ભિતરો તવો ॥ ૧ ॥ ” ઇતિ ।

છાયા—“પ્રાયશ્ચિત્તં વિનયઃ, વૈયાવૃત્યં તથૈવ સ્વાધ્યાયઃ ।

ધ્યાનં ચ વ્યુત્સર્ગઃ, એતદાભ્યન્તરં તપઃ ॥ ૧ ॥ ”

તત્ર (૧) પ્રાયશ્ચિત્તમ્=ઉપચિતાસ્તીચારશોધન, યથાઽઽલોચનાપ્રતિક્રમણાદિ ।

(૨) વિનયઃ=ગુર્વાધારાધનં, યથાઽઽભ્યુત્થાનાઽઽસનપ્રદાનાભિવાદનતન્મનોઽનુકૂલ-પ્રવૃત્ત્યાદિ । (૩) વૈયાવૃત્ય=સાધૂનામશનપાનાધ્યાનયનાદિના સાહાય્યકરણમ્ ।

(૪) સ્વાધ્યાયઃ=શ્રુતધર્મારાધનં, સ ચ વાચના-પ્રચ્છના-પરિવર્તનાઽનુપ્રેક્ષા-ધર્મ-

આભ્યન્તર તપકે ખી છહ ભેદ હૈ—(૧) પ્રાયશ્ચિત્ત, (૨) વિનય, (૩) વૈયાવૃત્ય, (૪) સ્વાધ્યાય, (૫) ધ્યાન, (૬) વ્યુત્સર્ગ ।

(૧) પ્રાયશ્ચિત્ત=લગેહુએ અતિચારોંકી વિશુદ્ધિ કરના પ્રાયશ્ચિત્ત તપ હૈ, જૈસે આલોચના, પ્રતિક્રમણ આદિ કરના ।

(૨) વિનય=ગુરુ આદિકી આરાધના કરના વિનય હૈ । ગુરુ આદિકે આને પર યજા હોના, આસન દેના, વન્દના કરના, ઉનકે મનકે અનુકૂલ પ્રવૃત્તિ કરના આદિ અનેક પ્રકારકા વિનય હોતા હૈ ।

(૩) વૈયાવૃત્ય=અશન પાન આદિ લાકર મુનિયોંકો સહાયતા પહુચાના વૈયાવૃત્ય (વૈયાવચ્ચ) તપ કહલાતા હૈ ।

(૪) સ્વાધ્યાય=શ્રુતજ્ઞાનકી આરાધના કરના સ્વાધ્યાય હૈ । સ્વાધ્યાયકે પાંચ ભેદ હૈ—(૧) વાચના, (૨) પૃચ્છના, (૩) પરિવર્તના, (૪) અનુપ્રેક્ષા

આભ્ય તર તપના પણુ છ ભેદો છે (૧) પ્રાયશ્ચિત્ત, (૨) વિનય, (૩) વૈયાવૃત્ય, (૪) સ્વાધ્યાય, (૫) ધ્યાન, (૬) વ્યુત્સર્ગ.

(૧) પ્રાયશ્ચિત્ત—લાગેલા અતિચારોની વિશુદ્ધિ કરવી એ પ્રાયશ્ચિત્ત તપ છે, જેમકે આલોચના, પ્રતિક્રમણ વગેરે કરવાં.

(૨) વિનય—ગુરુ આદિની આરાધના કરવી એ વિનય છે ગુરુ આદિ આવે ત્યારે ઊભા થવું, આસન આપવું, વંદના કરવી, એમના મનને અનુકૂળ પ્રવૃત્તિ કરવી વગેરે અનેક પ્રકારે વિનય થાય છે

(૩) વૈયાવૃત્ય—અશન પાન આદિ લાવીને મુનિઓને સહાય આપવી આદિ વૈયાવૃત્ય (વૈયાવચ્ચ) તપ કહેવાય છે

(૪) સ્વાધ્યાય—શ્રુતજ્ઞાનની આરાધના કરવી એ સ્વાધ્યાય છે સ્વાધ્યાયના પાંચ ભેદો છે. (૧) વાચના, (૨) પૃચ્છના, (૩) પરિવર્તના, (૪) અનુપ્રેક્ષા,

કયામેદાત્ પશ્ચવિષઃ । (૫) ધ્યાનમ્=એકમાત્રાવસ્થાનેન પવનાસંપૃક્તદીપતિતાયા
ઇષ પિષ્તસ્ય સ્થિરીકરણમ્ ।

યથાપિ તથાત્વિષમ્ આર્ત-રોદ્ધ-ધર્મ-શુદ્ધમેદાત્, તથાપિ ધર્મ-શુદ્ધ-સમ્પન્ન
દ્વયમેવોપાદેયં પૂર્વદ્વયસ્ય કર્મવન્ધરેતુસ્થાત્ । (૬) વ્યુત્સર્ગઃ=કાયાદિસંધાન-

ઔર (૫) ધર્મકથા ।

શિષ્યોંકો આગમ પઢાનેકો 'ધ્યાનના' કહતે હૈં । સત્તાવસે સંશય દૂર
કરનેકે લિપ, અથવા તત્ત્વકા નિશ્ચય કરનેકે લિપ પૂછના 'પૂછના'
કહલાતા હૈં । શુદ્ધ ઉચ્ચારણ કરકે ધાર-ધાર મનન કરના 'અનુમેક્ષા' હૈં ।
ધર્મકી ચર્ચા યા ઉપદેશ કરનેકો 'ધર્મકથા' કહતે હૈં ।

(૫) ધ્યાન=વાયુકે સ્પર્શ નહોં હોનેસે જૈસે દીપકકી જ્યોતિ સ્થિર
હો જાતી હૈં, વૈસેહી મનકો કિસી એક વિષયમેં સ્થિર કરલેનેકો ધ્યાન
કહતે હૈં । ધ્યાન યથાપિ આર્ત, રોદ્ધ, ધર્મ ઔર શુદ્ધ મેદસે ચાર પ્રકારકા
હૈં, તથાપિ યહોં ધર્મ ઔર શુદ્ધ યે દો શુભ ધ્યાન હી ઉપાદેય હૈં, યહી
દોનોં તપમેં અન્તર્ગત હૈં, પહોંકે દો અશુભ ધ્યાન કર્મવન્ધનકે કારણ હૈં ।

(૬) વ્યુત્સર્ગ=કાયા આદિકે વ્યાપારકો, તથા કાયા આદિકો ત્યાગ
કર ઉપયોગસહિત રહનેકો 'વ્યુત્સર્ગ' કહતે હૈં ।

અને (૫) ધર્મકથા.

શિષ્યોને આગમ ભણાવવા અને પોતે ભણવું એ વાથના કહેવાય છે. સફાઈ-
પૂર્વક સશય દૂર કરવા માટે, અથવા તત્ત્વનો નિશ્ચય કરવા માટે પૂછના કરવી-
પૂછવું એ પૂછના કહેવાય છે શુદ્ધ ઉચ્ચારણ કરીને વારંવાર આવૃત્ત કરવું તે
પરિવર્તના કહેવાય છે ભણેલા અર્થનું વારંવાર મનન કરવું એ અનુમેક્ષા છે.
ધર્મની ચર્ચા અથવા ઉપદેશ કરવો એ ધર્મકથા કહેવાય છે.

(૫) ધ્યાન—વાયુનો સ્પર્શ નહિ થવાથી જેમ દીવાની જ્યોત સ્થિર રહે
તેવી રીતે મનને કોઈ એક અલબ્ધનમાં સ્થિર કરી લેવું એ ધ્યાન કહેવાય છે.
ધ્યાન આર્ત રોદ્ધ ધર્મ અને શુદ્ધ એવા ચોરે કરીને ચાર પ્રકારનો છે. તે પૈકી
અહીં ધર્મ અને શુદ્ધ એ બે શુભ ધ્યાન જ ઉપાદેય છે એ બે ધ્યાન તપમા
અવર્તિત છે પહેલા બે અશુભ ધ્યાન કર્મવન્ધના કારણ છે.

(૬) વ્યુત્સર્ગ—કાયા આદિના વ્યાપારને તથા કાયા આદિને ત્યાગને
ઉપયોગ સહિત રહેવું એ વ્યુત્સર્ગ કહેવાય છે.

નિવૃત્તિપૂર્વકસોપયોગાવસ્થાનમ્ । एवं बाह्याभ्यन्तरभेदेन द्वादशविधं तपः सिद्धम् ।

નત્ર અહિંસા-સંયમ-તપઃ-સ્વરૂપસ્ય ધર્મસ્યોત્કૃષ્ટમંગલત્વં પ્રતિપાદ્યતે તત્ર તપસોઽનશનાદિલક્ષણદુઃસ્વરૂપત્વેન મોક્ષહેતુત્વં ન પ્રાપ્નોતિ, તદ્દિ અશાતવેદનીય-કર્મોદયાત્મકમ્, ભગવતાઽપિ ક્ષુત્પિપાસાદયઃ પરીષહા વેદનીયકર્મોદયસ્વરૂપત્વે-નાઽભ્યધાયિષત ।

કર્મક્ષયો હિ યદ્યપિ મોક્ષાઙ્ગત્વેન શ્રૂયતેઽપિ શાસ્ત્રે, કર્મોદયસ્ય તુ ન કચિન્મોક્ષ-હેતુત્વં શાસ્ત્રે લોકે વા પ્રથિતમ્ । एव सति तस्योत्कृष्टमङ्गलात्मकधर्मरूपत्वकथन-मयुक्तम् ।

इस प्रकार बाह्य और आभ्यन्तरके भेद मिलकर तपके सब बारह भेद होते हैं ।

પ્રશ્ન—અહિંસા, સંયમ ઓર તપરૂપ ધર્મકો ઉત્કૃષ્ટ મંગલ વતલાયા હૈ, લેકિન અનશન આદિ તપ ભોજન આદિકા ત્યાગ કરનેસે હોતે હૈ, ઇસલિએ વે દુઃસ્વ હૈ ઓર દુઃસ્વ મોક્ષકા કારણ નહીં હો સકતા, ક્યોંકિ દુઃસ્વ અસાતવેદનીય કર્મકે ઉદયસે હોતા હૈ । ભગવાનને મો યહી પ્રતિ-પાદન કિયા હૈ કિ—“ક્ષુધા પિપાસા આદિ પરિષહ વેદનીય કર્મકે ઉદયસે હોતે હૈ ।” કર્મકા ક્ષય તો મોક્ષકા કારણ હો સકતા હૈ, પરન્તુ યહ કહીં નહીં સુના કિ કર્મકા ઉદય મો મોક્ષકા કારણ હૈ । યહ વાત ન કિસી શાસ્ત્રમૈં હૈ ઓર ન લોકમૈંહી પ્રસિદ્ધ હૈ, ઇસલિએ જવ કિ તપ, કર્મોદય-જન્ય હોનેસે મોક્ષકા કારણ નહીં હો સકતા તો ઉસે ઉત્કૃષ્ટ મંગલ ક્યોં

એ પ્રમાણે બાહ્ય અને આભ્યંતરના ભેદ મળીને તપના એકદર બાર ભેદ થાય છે

પ્રશ્ન—અહિંસા, સંયમ અને તપ રૂપ ધર્મને ઉત્કૃષ્ટ મંગલ બતલાવેલ છે, પરન્તુ અનશન આદિ તપ ભોજનાદિને ત્યાગ કરવાથી થાય છે, તેથી એ દુઃખ છે અને દુઃખ મોક્ષનું કારણ થઈ શકતું નથી; કારણ કે દુઃખ અસાતા-વેદનીય કર્મના ઉદયથી ઉત્પન્ન થાય છે ભગવાને પણ એમ જ પ્રતિપાદન કર્યું છે કે—“ભૂખ તરસ આદિ ચરિષ્યં વેદનીય કર્મના ઉદયથી જ થાય છે.” કર્મનો ક્ષય તો મોક્ષનું કારણ હોઈ શકે છે પરન્તુ એવું કયાય સામગ્ય નથી કે કર્મનો ઉદય પણ મોક્ષનું કારણ છે એ વાત કોઈ શાસ્ત્રમા નથી તેમજ લોકમા પ્રસિદ્ધ નથી; તેથી જો તપ કર્મોદયજન્ય હોઈને મોક્ષનું કારણ થઈ શકતો નથી તો

દુઃસ્વરૂપત્વેન તપસો મોક્ષસાધનસ્વસ્તીકારે તુ વ્યાધિનાઽઽનુરસ્ય, રાજદળેન તસ્કરસ્ય, કષ્ટાદિધાતેનાન્વાદે, દશધિપદ્મેષ્વેદનયા નારકાણાં, આસોઽધ્વાસ-માપ્રપમિતકાષ્ટેઽપિ સાર્દસપ્તદશમિતજન્મમરણનિમિષકાઽનન્તધોરવેદનાયુક્તાનાં નિગોદજીવાનાં ચ મોક્ષાપચિઃ, તેપામપિ મથદમિતમોક્ષેતુદુઃસ્વસમ્પ્રાપાદિતિ ।

કિષ્કાસમેતેન વિશ્લેષવિચારેષ જન્મજરામરણેષ્ટવિયોગાઽનિષ્ટસંયોગાધનેઽ-ધિપદુઃસ્વયુક્તાઃ સર્વે एव संसारिण इत्यविशेषेण सर्वेषां મોક્ષાપચિ' સ્પાત્ ।

एतदुक्तं भवति-तपः समाचरतः क्षुत्पिपासादयः समुद्भवंति, ततश्च प्रवृत्त-
कहा है ? , यदि दुःस्वरूप तपको मोक्षका कारण मान लिया जाय तो अनेक
दोष आते हैं, वे ये हैं कि-जो पुरुष रोगसे अत्यन्त पीड़ा पारहा है उसे
मोक्ष होजाना चाहिये, राजदण्डसे दुःस्व भोगनेवाले चोर डाकुओंको
मोक्ष होना चाहिए, घोड़ोंपर कोड़ोंकी मार पड़ती है, वे दुःस्त्री होते हैं
अतः उन्हेंभी मोक्ष मिलना चाहिये । इसी प्रकार, क्षेत्रवेदनसे दुःस्त्री
नारकी जीवोंको तथा एक आसोऽध्वासमें साढ़े सत्तरह बार जन्म
मरणके अनन्त काल तक दुःस्व पाने वाले निगोदिया जीवोंको मुक्तिकी
प्राप्ति होनी चाहिये । अधिक कहाँ तक कहें ? संसारके समस्त प्राणी
जन्म, मरण, इष्टवियोग, अनिष्टसंयोग आदि भांति भांतिके दुःस्वोंसे
दुःस्त्री हैं अत एव सबहीको मोक्ष मिलजाना चाहिये, क्योंकि दुःस्वको
यहाँ मोक्षका कारण माना है ।

જો અનશન આદિ તપ કરતા હૈં उसे છુપા પિપાસા આદિ પરિપહ-
તેને ઉદ્ધૃત મનઃ કેમ કર્યો છે ? એ દુઃખરૂપ તપને મોક્ષનું કારણ માનવામાં
આવે તો અનેક દોષો આવે છે જેમકે-જે પુરુષ રાજથી અત્યંત પીડા પામી
રહ્યો હોય તેને મોક્ષ થઈ જવો જોઈએ, રાજદળથી દુઃખ ભોગવવા વાળા ચોર
દાકુઓને મોક્ષ થવો જોઈએ, યોગ પર આબૂકનો માર પડે છે તેથી તે દુઃખી
થાય છે તેથી તેને પણ મોક્ષ મળવો જોઈએ. જેજ પ્રમાણે ક્ષેત્રવેદનાથી દુઃખી
જેવા નારહી હોવોને તથા જેક આસોઽધ્વાસમાં સાડી સત્તરવાર જન્મ-મરણના
દુઃખે અનતકાળ સુધી પામનારા નિગોદિયા હોવોને પણ મુક્તિની પ્રાપ્તિ થવી
જોઈએ. વધારે શું કહીએ ? જન્મતાં બધા પ્રાણીઓ જ મ. મરણ હટનો વિયોગ,
અનિષ્ટનો સંયોગ વગેરે તરફ તરફનાં દુઃખોથી દુઃખી છે એટલે એ બધાને
મોક્ષ મળી જવો જોઈએ, કારણ કે દુઃખને અહીં મોક્ષના કારણ રૂપ માન્યો છે
જે અનશન આદિ તપ કરે છે તેને બૂખ-તરસ આદિ પરિપક્વ થાય છે

દુઃખમ્, એતચ્ચ ચિત્તવિક્ષેપસ્ય હેતુઃ, સતિ ચ તસ્મિન્ અપ્રશસ્તં ધ્યાનં, તસ્માચ્ચાવર્યં કર્મવન્ધઃ, તતશ્ચ ચતુર્ગતિકસસારપરિભ્રમણરૂપં મહદમઙ્ગલમિતિ કથંકથમપ્યર્હિંસા-સંયમવિશિષ્ટસ્યાપિ તપસો મોક્ષહેતુત્વરૂપમુત્કૃષ્ટમઙ્ગલત્વં ન સમ્ભવદુક્તિકમિતિ ।

અત્રોચ્યતે—તપો ન તાવદ્દુઃખાત્મકં, દુઃખં हि नामाऽशातवेदनीयकर्मोदय-विपाकः पीडालक्षण आत्मपरिणामः, तपश्चर्यागर्भिताऽनशनानादिव्यापारस्य न पीडात्मकाऽऽत्मपरिणामरूपत्वम् ।

किञ्च तपः पक्षीकृत्य मोक्षसाधनत्वाभावासाध्ये यदुक्तं दुःखरूपत्वसाधनं

હોતે હૈં । પરિષદ્ હોનેસે તીવ્ર દુઃખ હોતા હૈ । દુઃખસે ચિત્તકા વિક્ષેપ હોતા હૈ । ચિત્તકે વિક્ષેપસે અશુભ ધ્યાન હોતા હૈ । અશુભ ધ્યાનસે કર્મકા વન્ધ હોતા હૈ । કર્મવન્ધસે ચાર ગતિયોમ્ ભ્રમણ કરના પડતા હૈ, ઇસપ્રકાર યદ્ વડા અમંગલ હૈ । જો પ્રવલ અમંગલ હૈ વહ અર્હિંસા ઓર સંયમસે યુક્ત હોનેપર મો ઉત્કૃષ્ટ મંગલ નહીં હો સકતા । અમૃતમ્ વિષ મિલા દેનેસે કયા વિષ અમૃત હો સકતા હૈ । કદાપિ નહીં । ઇસલિએ તપકો મોક્ષકા કારણ માનના ઉચિત નહીં હૈ ।

ઉત્તર—તપકો દુઃખ કહના યુક્ત નહીં હૈ, વહ દુઃખરૂપ નહીં હૈ । ક્યોંકિ અસાતાવેદનીય કર્મકે ફલકો, જો આત્માકા હી એક વિભાવ પરિણામ હૈ, ઓર પીડારૂપ હૈ ઉસે દુઃખ કહતે હૈ । અનશન આદિ તપ પીડારૂપ પરિણામ નહીં હૈ, અતઃ ઉન્હેં દુઃખ નહીં કહા જા સકતા । દૂસરી ચાત યદ્ હૈ—શંકાકારને કહા હૈ કિ તપ મોક્ષકા કારણ નહીં હૈ । ક્યોંકિ વહ દુઃખ હૈ । યહાં “તપ મોક્ષકા કારણ નહીં” યદ્

પરિષદ્થી તીવ્ર દુઃખ થાય છે દુઃખથી ચિત્તનેા વિક્ષેપ થાય છે ચિત્તના વિક્ષેપથી અશુભ ધ્યાન થાય છે અશુભ ધ્યાનથી કર્મનેા બંધ થાય છે કર્મબંધથી ચારે ગતિઓમા પરિભ્રમણ કરવુ પડે છે એ રીતે એ મોટુ અમંગળ છે જે પ્રમળ અમંગળ છે તે આર્હિંસા અને સંયમથી યુક્ત થવા છતાં પણ ઉત્કૃષ્ટ મંગળ થઈ શકતુ નથી અમૃતમા વિષ મેળવવાથી શુ વિષ અમૃત થઈ શકે છે ? કદાપિ નહિ તેથી તપને મોક્ષનુ કારણ માનવુ એ ઉચિત નથી

ઉત્તર—તપને દુઃખ કહેવુ એ યુક્ત નથી તે દુઃખરૂપ નથી કારણ કે એ સાતાવેદનીય કર્મ કે જે આત્માનેા જ એક વિભાવ પરિણામ છે અને પીડારૂપ છે, તેને દુઃખ કહે છે અનશન આદિ તપ પીડારૂપ પરિણામ નથી, તેથી તેને દુઃખ કહી શકાય નહિ બીજી વાત આ છે શંકાકારે કહ્યું કે તપ મોક્ષનુ કારણ નથી, કારણ કે તે દુઃખ છે, પરંતુ અહીં “તપ મોક્ષનુ કારણ નથી” એ

તવયુક્ત, તસ્ય દુઃસ્રજયરૂપત્વેન સ્વરૂપાસિદ્ધેઃ ।

તત્ર (તપસિ) આપમાના છુત્પિપાસાદયઃ આત્મનઃ પ્રવર્તમાનચિદ્વિદપરિણામેન વિનિષ્ઠાઃ સન્તઃ પીઠાછક્ષણં કાર્યં ન જનયન્તિ । एतेन છુત્પિપાસાવીનાં કર્મોદયસ્વરૂપત્વેઽપિ સ્વકાર્યકરણાઽક્ષમતયા ચિત્તવિક્ષેપામનકર્ત્વં સિદ્ધમ્ ।

પ્રતિજ્ઞા છે અને “કર્ણોકિ વહ દુઃસ્વ છે” યદ્દ હેતુ છે । હેતુકા સદા એસા હી પ્રયોગ કરના બાહિય જો પ્રતિવાદીકો બી સિદ્ધ હોવે । યદિ “વહ દુઃસ્વ છે” યદ્દ હેતુ સિદ્ધ હોતા તો શંકાકારકા સાખ્ય સિદ્ધ હો સક્રતા, પરન્તુ વહ સિદ્ધ નહીં છે । કર્ણોકિ પહેલે વતલા ચુકે છે કિ તપ દુઃસ્વ નહીં છે । અત એવ યદ્દ હેતુ સ્વરૂપસેહી અસિદ્ધ છે । તપ દુઃસ્વરૂપ નહીં, વકિ દુઃસ્વકો વિજય કરના તપ કહલાતા છે ।

અનશન આદિ તપસે હોનેવાલે છુષા આદિ પરિપદ્ધ આત્માકે વહેતે છુપ ચિદ્વિદ પરિણામસે જીત લિયે જાતે છે । છુષા દુઃસ્વ અવરય છે પરન્તુ ડસે તપ નહીં કહતે, વકિ છુષા પર વિજય પાનેકો તપ કહતે છે । છુષાકો જીતના દુઃસ્વ નહીં પરન્તુ સુસ્વ છે અત એવ તપ સુસ્વરૂપ છે । કર્ણોકિ તપશ્ચર્યા કરનેવાલેકો મૂલ્કી પરવાહ હી નહીં રહતી । હસલિય શંકાકારકા યદ્દ કહના ઠીક નહીં છે કિ તપસે પીઠા ઉત્પન્ન હોતી છે । હસ કપનસે યદ્દ વાત અચ્છીતરહ સિદ્ધ હો ગઈ કિ છુષા આદિ પરિપદ્ધ

પ્રતિજ્ઞા છે અને ‘કારણ કે તે દુઃખ છે’ એ હેતુ છે. હેતુનો પ્રમેય થઈ જોવો કરવો એમને કે એ પ્રતિવાદીને મતે પણ સિદ્ધ થાય. એ “તે દુઃખ છે” એ હેતુ સિદ્ધ થાય તો શંકાકારનું સાખ્ય સિદ્ધ કરી શકાય, પરંતુ એ સિદ્ધ નથી, કારણ કે પહેલાં બતાવી ચૂક્યા છીએ કે તપ એ દુઃખ નથી. એટલે એ હેતુ સ્વરૂપથી જ અસિદ્ધ છે તપ દુઃખરૂપ નથી, બાકે દુઃખ ઉપર વિજય મેળવવો એ તપ કહેવાય છે.

અનશન આદિ તપથી ચનાસા છુષા આદિ પરિપદ્ધ આત્માના વધતા બતાવિશુદ્ધ પરિણામથી છુત્પાદ બાય છે છુષા એ દુઃખ અવસ્થા છે પરન્તુ તેને તપ કહી શકાય નહિ, બાકે છુષા પર વિજય પ્રાપ્ત કરવો એ તપ કહેવાય છે છુષાને છુતવી એ દુઃખ નથી પરન્તુ મુખ છે એટલે તપ મુખરૂપ છે કેમકે તપશ્ચર્યા કરનારાએને મૂળથી પરવા જ નથી થોતી. તેથી શંકાકારનું એ કહેવું બરાબર નથી કે- તપથી પીઠા ઉત્પન્ન થાય છે’ આ કથનથી એ વાત સારી રીતે સિદ્ધ થઈ ગઈ કે છુષા આદિ પરિપદ્ધ વેદનીય કર્મના ઉદયથી થાય છે પરન્તુ

अतएव भगवताऽपि क्षुत्पिपासादिपरीपहस्य तपसश्च पृथक्त्वेन प्रतिपादनं विहितम् ।

यद्यनशनादिकं सर्वत्र दुःखात्मकमेव मन्येत तदा-सिद्धानामपि अशनाद्य-
ग्राहितयाऽनन्तदुःखसद्भावप्रसङ्गः केन वार्येत । एवं च मोक्षमार्गे प्रवर्त्तकस्य
शास्त्रस्य तदुक्तधर्मानुष्ठानस्य च वैयर्थ्यापत्तिः ।

अयं भावः-यथा व्याधितस्य व्याधिपरिजिहीर्षया स्वयमेव लङ्घनादिप्रवृत्तिः

वेदनीय कर्मके उदयसे होते हैं, परन्तु वे पीड़ा नहीं उत्पन्न कर सकते ।
और जब उनसे पीड़ा नहीं उत्पन्न हो सकती तो चित्तमें विक्षेप भी नहीं
हो सकता । चित्तमें विक्षेप न होनेसे कर्मका बन्ध भी नहीं हो सकता ।
उब्दा क्षुधा आदिको जीतनेसे कर्मोंकी निर्जरा होती है और आते हुए
कर्मोंका निरोध होनेसे संवर भी होता है । इसलिए भगवान् महावीर
स्वामीने क्षुधा आदि परिषह और तपको अलग अलग कहा है ।

एक बात और भी है-सिद्ध भगवान् कभी आहार नहीं लेते । यदि
अनशनको दुःख मानलिया जाय तो उन्हें भी दुःखी मानना पड़ेगा ।
जब सिद्ध भी दुःखी होंगे तो मोक्षमार्गकी प्ररूपणा करनेवाले शास्त्र व्यर्थ
होजावेंगे, और उन शास्त्रोंके अनुसार की हुई क्रियाएँ भी व्यर्थ जायँगी ।
क्योंकि दुःखी बननेके लिए कोई बुद्धिमान तैयार नहीं होगा । मतलब
यह है कि-जैसे अपना रोग दूर करनेके लिए रोगीकी स्वयं ही लंघनमें

ते पीडा उत्पन्न करी शकतो नथी અને જો તેથી પીડા ઉત્પન્ન નથી થતી તો
ચિત્તમા વિક્ષેપ પણ થઈ નથી શકતો, ચિત્તમા વિક્ષેપ નહિ થવાથી કર્મનો
બંધ પણ નથી થઈ શકતો ઉદ્ભુ ક્ષુધા આદિને છુતવાથી કર્મની નિર્જરા થાય
છે અને આવતા કર્મોની નિરોધ થવાથી સવર પણ થાય છે તેથી ભગવાન્
મહાવીર સ્વામી ક્ષુધા આદિ પરિષદ અને તપને જુદા-જુદા કહેલા છે

એક બીજી વાત એમ છે કે-સિદ્ધ ભગવાન્ કદાપિ આહાર લેતા નથી
જો અનશનને દુઃખ માની લેવામા આવે તો તેમને પણ દુઃખી જ માનવા પડે
જો સિદ્ધ પણ દુઃખી હોય તો મોક્ષમાર્ગની પ્રરૂપણા કરનાર શાસ્ત્ર વ્યર્થ બની
જાય, અને એ શાસ્ત્રોને અનુસરીને કરવામા આવતી ક્રિયાઓ પણ વ્યર્થ થાય,
કારણ કે દુઃખી થવાને કોઈ બુદ્ધિમાન તૈયાર નહિ થાય મતલબ એ છે કે-જેમ
પોતાનો રોગ દૂર કરવાને માટે રોગી પોતાની મેળે જ લાઘણ કરવામા પ્રવૃત્ત

मणि-मौक्तिक-प्रवास-हेम-हीरक-रजतादीनां व्यवहारः स्वयमेव सिधुतरजगहन-
भयानकधनगमनदुर्गमपथभ्रमणमवृत्तिः पीडासप्तणात्मपरिणाम न जनयति, अन्य-
था हि प्रतिकूलकर्मणि समुत्साहपूर्वकस्वतःप्रवृत्तिर्नोपपद्यते, तथा मृनयोऽपि वस्त्र-
माणभाषनया तपसि पीडां नानुभवन्ति, तथाहि-

इह संसारे (१) स्वकृतबुद्धतसन्ततिनशास्त्रकेषु नारकाः कियन्तो मिष्यते,
प्रवृत्ति होती है। अथवा हीरे, मोती, मृगे, सोने, आदी आदिकी प्राप्तिके
लिए मनुष्य, दुस्तर समुद्र तरते हैं, अथवा अपनी इच्छासे ही मोती
आदिकी प्राप्तिके लिए गहरे समुद्रमें गोते लगाते हैं। बड़े बड़े गहन
और भयानक जगलोंमें गर्मी आदि अनेक कष्ट उठाते हैं, दुर्गम मार्गमें
लामके लिए घूमते फिरते हैं, फिरभी अपने मनमें उसे दुःख नहीं मानते
न पीडाका अनुभव करते हैं, यदि लंघन करनेमें और गोते लगाने आदिमें
कष्ट मालूम होता तो बिना किसीके दयावके अपनी इच्छासे ही उत्साह
पूर्वक क्यों प्रवृत्ति करते? इसी प्रकार मुनिराज भी अपनी आत्माकी
विशुद्धिके लिए अपने आपही प्रमुदित भावसे अनशन आदि तपस्या
करते हैं। ऐसा करनेमें उन्हें तनिकभी दुःख नहीं होता।

(१) संसारमें अपने किये हुए कर्मों के कारण कईएक नरकमें जाकर
परमाधर्मीद्वारा भाले आदिसे मरे जाते हैं। कईएक घानीमें तिख या
झाड़ के, अथवा छीरा, भेटी, भाखेड़, सोनु, आदी आदिनी प्राप्ति भाटे मनुष्य
दुस्तर समुद्रने तरे के, अथवा पीतानी छिछाणी के भेटी आदिनी प्राप्ति भाटे
उस समुद्रमें डुलकी भाटे के भेटी भेटी कीच के अन्तर्गत के जलोत्थानों के
तापों अनेक कष्टों उठावे के, दुर्गम रस्ताओंमें लाने भाटे कटते रहे के,
तोपस्य पीताना भनमां तेने दुष्ण मानते नभी के पीछेने अनुभव करते नभी,
के लाने करनेमां अने डुलकी भाटे आदिमां कष्टने अनुभव भते केत ते
केलने डालने के आनंद क्या बिना पीतानी के छिछाणी मनुष्य उत्साह पूर्वक
हेम प्रवृत्ति करते? केवरीत मुनिराज पस्य पीताना आत्माकी विशुद्धिने भाटे
पीतानी भेजे के प्रमुदित भावभी अनशन आदि तपस्यां रहे के केवरीत
तेने केवरीत दुष्ण मत नभी

(१) जन्तुमा पीताना करेलां करेने करेने केवरीत केवरीत केवरीत नरकमां लाने
परमाधर्मीद्वारा भालां आदिभी छेदाव-खेदाव के केलाके पाछीमा तस अथवा

કિયન્તસ્તૈલયન્તે તિલસર્પપાદિવન્નિષ્પીડયન્તે, તામ્રાદિભાજનવચ્ચ કિયન્તઃ કુટચન્તે, કિયન્તો દારુવદ્દિદાર્યન્તે, કિયન્તઃ શૂલશય્યાયાં સ્વાપ્યન્તે, કિયન્તઃ શિલોપરિ વ્રહ્મવત્તાડચન્તે, અનન્તશ્ચુત્પિપાસાદિભિઃ પરિભૂયન્તે, इत्येवं विविध-दुःखसन्ततिमनुभवन्ति ।

(૨) અવ તિર્યઞ્ચોઽપિ કેચિત્ સકલેશં શીતોષ્ણે સહમાનાઃ, કેચિદ્ ગુરુતરં ભારં વહમાનાઃ, કેચિત્તોત્રાદિના તાઢ્યમાનાઃ, કેચિન્માંસાર્થિભિર્વિવિધૈસ્તીક્ષ્ણાગ્ર-શસ્ત્રૈશ્ચિહ્નમાનાઃ, કેચિચ્ચ શઙ્કુનિવદ્ધાઃ પ્રવલૈઃ શ્ચુત્પિપાસાદિભિઃ પરિભૂયમાના લક્ષ્યન્તે ।

સરસોંકી તરહ પીલે જાતે હૈં । કઈએક તાંવે પીતલ આદિકે વર્તનોંકી તરહ કૂટે જાતે હૈં । કઈએક કાઠકી ભાંતિ કરવતસે ચીરે જાતે હૈં । કઈએક તીક્ષ્ણ કાંટોંકે વિછાૈને પર સુલાયે જાતે હૈં । કઈએક શિલાપર કપડોંકી તરહ પછાડે જાતે હૈં, ઔર અનન્ત ભૂલ પ્યાસ આદિ નાના પ્રકારકે અસહ્ય ક્લેશ પાતે હૈં । હસ પ્રકાર ભાંતિ-ભાંતિકે દુઃખોંકા અનુ-ભવ કરતે હૈં ।

(૨) તિર્યઞ્ચ ગતિમેં ખી કોઈર તિર્યઞ્ચ દુઃખકે સાથ ગર્મી સર્દી સહતે હૈં, કિસી પર ભારી વોહ્ન લાદા જાતા હૈ, કોઈ-કોઈ કોડોંકી માર ખાતે હૈં, કોઈર પૈને (તીલે) શસ્ત્રોંસે છેદે જાતે હૈં, કોઈ-કોઈ ચૂંટીસે બંધે હુણે ભૂલ-પ્યાસ આદિ નાના પ્રકારકે દુઃખ ભોગતે હુણે દેલે જાતે હૈં ।

સરસવની પેઠે પીલાય છે કેટલાકે તાળા-પીતળના વાસણોની જેમ કુટાય-પીટાય છે કેટલાકે લાકડાની પેઠે કરવતથી વહેરાય છે. કેટલાકને તીક્ષ્ણ કાટાના બિછાના પર સુવાડવામા આવે છે. કેટલાકને કપડાની પેઠે શિલાપર પછાડવામા આવે છે, અને અનત ભૂખ-તરસ આદિ નાના પ્રકારના અસહ્ય ક્લેશ પમાડવામા આવે છે. એ પ્રમાણે તરેહ તરેહના હુ ખોનો અનુભવ એ જીવો કરે છે.

(૨) તિર્યઞ્ચ ગતિમા પશુ કોઈ કોઈ તિર્યઞ્ચ દુઃખ સાથે ટાઢ-તાપ સહન કરે છે, કેટલાક પર ભારે બોળે લાદવામા આવે છે, કોઈ કોઈ ચાખૂકના માર ખાય છે, કોઈ કોઈને કાતીલ શસ્ત્રોથી છેદવામા આવે છે, કોઈ કોઈ ખૂટે બધાએલા ભૂખ-તરસ આદિ નાના પ્રકારના દુઃખો ભોગવતા જોવામા આવે છે

(૩) एवं मनुष्यगतिं प्राप्ता अपि केचिदपत्न्य, केचिद्वधिरस्यं, केचित् पशुस्यं, केचित्कासश्वासादिरोगं, केचिद्वारिष्य च संप्राप्य, हीना दीनास्तत्तत्पीडापरिहारा-
समा विविधदुर्दशमापन्नाः, स्यादपि कलत्रपुत्रादिभिरप्यनाहताः धृतिपपासादिभि-
र्वाप्यमाना त्रियन्ते ।

(४) देवा अपि परोत्कर्षनिरीक्षणेष्वग्निपाविजनितान्त्वस्तापस्यप्रतिबन्धम-
न्यतया प्रायो दुःस्वभाज एव इत्यन्ते ।

(૧) यदि આયોદ્યસે મનુષ્યગતિ મિલ જાય તો ત્વમેં ની સૈકાઓ
દુઃખ મોગને પડે છે । કોઈ મનુષ્ય અન્ધા હોજાતા હૈ, કોઈ બહિરા હો
જાતા હૈ, કોઈ સંગઢા હોજાતા હૈ । કિસીકો શ્વાસ યા સ્વાસીકા રોગ
હો જાતા હૈ । કોઈ દરિદ્રતાકે દુઃસ્થાંસે દીન હીન હોકર અનેક પ્રકારકી
દુર્વશાકા અનુભવ કરતા હૈ । શુદ્ધાવસ્થામેં પત્ની પુત્ર આદિ તિરસ્કાર
કરતે હૈ । અન્તમેં છુપા પિપાસા આદિકે ની દુઃસ્થ વઠાકર મરણકી
શરણમેં જાના પડતા હૈ ।

(૪) કમી દેવગતિ પાકર દેવતા હોજાય તો વહાં ની તરહ-તરહકે
દુઃસ્થ વિષમજાન હૈ ।

કિસી દેવતાકી વિમૂતિ અધિક હોતી હૈ, કિસીકી કમ હોતી હૈ,
કમ વિમૂતિવાલા અધિકવિમૂતિવાલે દેવતાકો દેસકર ઈર્ષ્યા-ઢેપ કરતા
હૈ, એસા કરનેસે મનમેં અત્યન્ત સન્તાપ હોતા હૈ । ઉસ સન્તાપકો મિઠાને
મેં જય અપનકો અસમર્થ પાતા હૈ તો દુઃસ્થી હોતા હૈ । ફતલિયે સસારમેં
કહીંની સુસ્થ નહીં વિસ્થલાઈ પડતા હૈ ।

(૩) એ આયોદ્યથી મનુષ્યગતિ મળી જાય તો તેમા પણ સે કહે દુઃખ
જોતવવાં પડે છે. કોઈ માણસ આયોદ્ય થઈ જાય છે કોઈ બહેન બની જાય
છે કોઈ દમઢે થાય છે કોઈને શ્વાસ યા શ્વાસીના શત્ર થાય છે કોઈ દરિદ્ર
તાનું દુઃખથી દીન-હીન થઈને અનેક પ્રકારની દુર્દશાને અનુભવ કરે છે
શુદ્ધાવસ્થામાં પત્ની પુત્ર આદિ તેને તિરસ્કાર કરે છે છેવટે શૂન્ય-તરસ આદિનું
દુઃખ પણ વેઠીને તેને મરણ શરણ થવું પડે છે

(૪) કદાચ દેવગતિ પામીને દેવતા થઈ જાય તો ત્યાં પણ તરહ તરહનાં
દુઃખ વિષમજાન હોય છે કોઈ દેવતાની વિમૂતિ અધિક હોય છે, કોઈની કોટી
હોય છે કોટી વિમૂતિવાળા અધિક વિમૂતિવાળા દેવતાને એઈને ઈર્ષ્યા-ઢેપ કરે
છે એમ કરવાથી મનમા અત્યત સન્તાપ થાય છે એ સન્તાપને શમાવવાને
અધારે તે પતાને અસમર્થ જુએ છે ત્યારે તે દુઃખી થાય છે તેથી સસારમા
ક્યાંય પણ સુખ એવામાં આવતુ નથી

इत्येवमपारपारावारतरलतरतरङ्गभङ्गमालायमानजन्मजरामरणाधिव्याधीष्ट-
वियोगाऽनिष्टसंयोगादिजनितविविधसन्तापकलापमाकलयन्तः 'कथमेतस्मात्कले-
शकदम्बकादुन्मुक्ता भविष्यामः? इत्युपायं समन्तात् संमार्गयन्तो मुनयोऽपि जिने-
न्द्रप्रतिपादितं मोक्षमार्गमाख्य, तत्रापि शुक्लध्यानाहितकेवलज्ञानसमनन्तरजाय-
मानाऽव्यावाधामन्दानन्दसन्दोहलक्षणमोक्षस्याऽपुनरावृत्तिलक्षणं महिमानं विनि-
श्चित्य, ईषत्क्षुत्पिपासाऽऽपादितदुःखं मनागपि न गणयन्ति, अत एव तदनशना-

जिसतरह अपार सागरमें चञ्चल तरंगे उत्पन्न होती हैं उसी तरह
संसारमें जन्म, मरण, बुढ़ापा, मानसिक चिन्तायें, शारीरिक व्याधियाँ,
इष्टवस्तुओंका वियोग, अनिष्टका संयोग आदि अनेक प्रकारके नये-नये
दुःख उत्पन्न होते रहते हैं। इन विविध प्रकारके दुःखोंको भली भाँति
सम्यग्ज्ञानद्वारा जाननेसे यह जिज्ञासा होती है कि इस दुःखसमूहसे
हम कैसे छूटेंगे? इसप्रकार छूटनेका उपाय ढूँढ़ते २ मुनिमहात्मा जिनेन्द्र
भगवान् द्वारा प्रतिपादित मोक्षके मार्ग पर आरुढ़ हो जाते हैं। फिर
क्रमशः शुक्लध्यान द्वारा केवलज्ञान पाकर अव्याबाध अनन्त आत्मिक-
सुख और पुनरागमनरहित मोक्षको प्राप्त करते हैं। ऐसा अपने मनमें
विचार कर तपमें लीन होनेवाले तपस्वी जन क्षुधा-पिपासाके थोड़ेसे
दुःखको तनिक भी नहीं गिनते। उनके सामने अनन्त सुखका स्थान
मोक्षका ध्येय सदा रहता है और उस ध्येयकी प्राप्तिमें क्षुधा आदि

जैवी रीते अपार सागरमा चञ्चल तरंगो उत्पन्न थाय छे, तेवी रीते
संसारमा जन्म, मरण, बुढ़ापा, मानसिक चिन्तायो, शारीरिक व्याधियो, इष्ट-
वस्तुओनो वियोग, अनिष्टनो संयोग आदि अनेक प्रकारना नवां नवा दुःखो
उत्पन्न थता रहै छे ओ विविध प्रकारना दुःखोने सारी पेटे सम्यग्ज्ञानद्वारा
जानवाथी ओवी जिज्ञासा थाय छे के आ दुःखसमूहथी आपण्हे डेवी रीते
छूटीथुं? ओ रीते छूटवानो उपाय शोधतां मुनि महात्मा जिनेन्द्र भगवाने
प्रतिपादित करेला मोक्षना मार्ग पर आरुढ़ थछं न्दय छे पछी क्रमशः शुक्ल-
ध्यानद्वारा केवल ज्ञान प्राप्त करीने अव्याबाध अनन्त आत्मिकसुख अने
पुनरागमनरहित मोक्षने प्राप्त करे छे. पोताना मनमा ओवो विचार करीने
तपमा लीन थनार तपस्वीजन लूण-तरसना थोडा दुःखने लगारे गणुता नथी
तेमनी सामे अनन्त सुखना स्थान मोक्षनु ध्येय सदा रहै छे अने ओ ध्येयनी
प्राप्तिमा क्षुधा आदि परिषेडोथी थनार दुःख नहिवात अने छे ते पोताना

વિલસર્ગ તપઃ પરિણામપરમપદસુસ્વજનકતયા મુનીનામાત્મપરિણામવિકૃતિકારમં ન
મથિતુમીદ્રે નાપિ ચ તત્કર્મોદયસ્વરૂપમિતિ માક્ મતિપાદિતમિતિ તપસઃ સર્વથા
મોક્ષારવેનોત્કૃષ્ટમજ્ઞાત્મકધર્મરૂપત્વં સિદ્ધમ્ ।

અર્થોત્કૃષ્ટમજ્ઞસ્વરૂપપાદકં ધર્મસ્ય મહિમાનમાવેદયતિ-‘દેવા ધિ’ ઇત્યાદિ ।

ધર્મ=અહિંસાદિવ્રતસ્વરૂપે यस્ય પ્રાણિનઃ મનઃ=ચિત્તં સદા=નિરન્તરં ઠિષ્ઠતી
તિ શ્લેષઃ, ઠ=ધર્મચિત્તં પ્રાણિન દેવા અપિ=મનનપત્ત્યાદિચતુર્નિકાયા અપિ

પરિપક્વોત્તે હોનેવાલા કુઃસ્વ નહીં કે ધરાધર છે । એ બે બે તુચ્છ કુઃસ્વોનો
અપને અન્તકરણમે સ્મરણ શ્રી નહીં કરતે । તાત્પર્ય યહ છે કે-અનજ્ઞાન
આદિ તપ, પરમપદ મોક્ષકે અનન્ત અધિનાશી સુસ્વકા પ્રબલ કારણ
હોનેસે મુનિયોની આત્માકે પરિણામોમે વિકાર ઉત્પન્ન નહીં કર સક્તા
છે ઓર મ ઔદયિક ભાવમે હી છે, અર્થાત્ તપ ક્ષાયોપશમિક ભાવમે
છે । હસ વિષયકા વિસ્તારસે પ્રતિપાદન પહેલે કિયા જા ચુકા છે । અથ
યહ વાત અચ્છી તરહ સિદ્ધ હો ચુકી કિ તપ મોક્ષકા કારણ છે ઓર
ઉત્કૃષ્ટ મંગલરૂપ ધર્મ છે ।

ધર્મ ઉત્કૃષ્ટ મંગલ છે, કિન્તુ ધર્મમે પેસી કૌનસી વિચિત્ર મહિમા
છે જિસસે ઉસે ઉત્કૃષ્ટ મંગલ કહતે છે ? હસ પ્રશ્નકા સમાધાન કરનેકે
લિપ કહતે છે—

જિસ પ્રાણીકે મનમે અહિંસા, સંયમ ઓર તપરૂપ ધર્મકા નિરન્તર
નિવાસ રહતા છે, ઉસ ધર્માત્મા પ્રાણીકો મનનવાસી, ધ્યન્તર, જ્યોતિષી

અ. ત. ક. ૧૭૩માં કિ તુચ્છ કુઃસ્વોનું સ્મરણ પણ કરતા નથી. તાત્પર્ય એ છે કે-
અનજ્ઞાન આદિ તપ, પરમપદ મોક્ષના અનન્ત અધિનાશી સુખનું પ્રબલ કારણ
હોવાથી મુનિઓના આત્માના પરિણામોમાં વિકાર ઉત્પન્ન કરી શકતું નથી. અને એ
ઔદયિક ભાવમાં પણ નથી. અર્થાત્ તપ ક્ષાયોપશમિક-ભાવમાં છે. આ વિષયનું
પ્રતિપાદન પહેલાં વિસ્તારથી કરવામાં આવ્યું છે. હવે એ વાત સારી રીતે સિદ્ધ
મર્થ થશે કે તપ મોક્ષનું કારણ છે અને ઉત્કૃષ્ટ મંગલરૂપ ધર્મ છે.

ધર્મ ઉત્કૃષ્ટ મંગલ છે પરંતુ ધર્મમાં એવા કયો વિચિત્ર મહિમા છે નથી
તેને ઉત્કૃષ્ટ મંગલ કહ્યો છે ? આ પ્રશ્નનું સમાધાન કરવાને કહે છે —

એ પ્રાણીના મનમાં અહિંસા, સંયમ અને તપરૂપ ધર્મનો નિરન્તર નિવાસ
રહે છે, તે ધર્માત્મા પ્રાણીને મનનવાસી, ધ્યન્તર, જ્યોતિષી અને વૈશ્વનિક એ

નમસ્યન્તિ=નમસ્કુર્વન્તિ સમ્માનયન્તીતિ યાવત્, કિં પુનશ્ચક્રવર્ત્યાદયો મનુષ્યા
ઇત્યર્થઃ ।

एतादृशोऽयं समुत्कृष्टो धर्मः स्वसमाराधनवद्वपरिकराणां वृन्दारकवृन्दवन्द-
नीयपदारविन्दतां जनयति, यदि पुनस्त्रिविधकरणयोगेन तदाराधनपरायणो भवेत्
तदा शिवमचलमरुजमनन्तमक्षयमव्यावाधमपुनरावृत्ति सिद्धिगतिनामधेयं मोक्षपदमपि
समासादयेदेव, कैव कथा तदपेक्षया तुच्छतरदेवेन्द्रचक्रवर्त्यादिपद-
प्राप्तिजनितसौख्यस्य सस्यानुगतपलालवदिति ।

और वैमानिक इस प्रकार चारों निकायोके देवता नमस्कार करते हैं
अर्थात् संमान करते हैं । गाथामें आये हुए 'अपि' शब्दसे प्रकट है कि
जय देवताभी धर्मात्मा प्राणीका संमान करते हैं तो राजा, महाराज,
सम्राट् और चक्रवर्ती आदिकी बात ही क्या है ? वे भी उसके चरणोंमें
गिरते हैं । इस प्रकार इस उत्कृष्ट धर्मकी आराधना करनेवाले प्राणी
देवोंके द्वारा वन्दनीय हो जाते हैं । यदि कोई तीन करण और तीन
योगसे उस धर्मकी आराधना भली-भाँति करे तो वह अवश्यही ऐसी
सिद्धिगति (मोक्ष)को प्राप्त करेगा जो परम कल्याणरूप है, अचल है,
जिसमें किसी प्रकारका रोगदोष नहीं है, जिसका कभी अन्त नहीं
होता, जिसमें पहुँच कर क्षय नहीं होता, और न किसी प्रकारकी बाधा
शेष रहती है । अहो ! उस मोक्षका क्या कहना है, जिसके आगे नरेन्द्र,
इन्द्र, अहमिन्द्र आदिका सुख इतना तुच्छ है जैसे धान्यके आगे भूसा
तुच्छ होता है ।

આરે નિકાયોના દેવતા નમસ્કાર કરે છે અર્થાત્ તેમનું સન્માન કરે છે ગાથામાં
આવેલા 'અપિ' શબ્દથી સ્પષ્ટ થાય છે કે જ્યારે દેવતા પણ ધર્માત્મા પ્રાણીનું
સન્માન કરે છે તો રાજા, મહારાજા, સમ્રાટ અને ચક્રવર્તી આદિની તો વાત જ
ક્યાં રહી ? તેઓ પણ તેમના અરણ્યમાં પડે છે એ રીતે આ ઉત્કૃષ્ટ ધર્મની
આરાધના કરનારો પ્રાણી દેવો વડે વદનીય બને છે બે કોઈ ત્રણ કરણ અને
ત્રણ યોગથી એ ધર્મની આરાધના ભલી પેઠે કરે તો તે અવશ્ય એવી સિદ્ધિ-
ગતિ (મોક્ષ) ને પ્રાપ્ત કરે કે જે પરમ કલ્યાણરૂપ છે, અચલ છે, તેમાં કોઈ
પ્રકારનો રોગદોષ નથી, જેનો કદાપિ અંત આવતો નથી, જેમાં પહોંચવાથી
ક્ષય થતો નથી અને કોઈ પ્રકારની બાધા-પીડા થતી નથી અહા ! એ મોક્ષની
શી વાત કહીએ, જેની આગળ નરેન્દ્ર, ઇન્દ્ર અહમિન્દ્ર આદિનું સુખ એવું તુચ્છ
છે કે જેમ ધાન્ય આગળ ફેતરા તુચ્છ છે.

નતુ સર્વપર્માણામર્હિસામૂલકત્વાદર્હિસાયામેષ સંયમતપસોરપિ પર્મયોઃ સમાવેષે સતિ કિં પુનસ્તપોઃ પૃથક્નિર્વેષઃ ? इति चेन्न,—

તપો વિના સયમો યથાવસ્થરૂપનૈર્મલ્યં ન સ્મરતે, સયમમન્તરેણાદર્હિસાપિ ન પરિશુદ્ધિમેતિ ઇત્યાશ્ચયેનાર્હિસાં પ્રતિપાપ્ય તન્નિર્મલીકરણાર્થે સંયમસ્ય પ્રતિપાદનમ્, તસ્ય ચ પ્રપૂતશક્તિસમ્પાદનાય તપસઃ સમારાપનમાપદ્યકમિત્યાશ્ચયેન, પ્રમાણાં પૃથક્નિર્વેષઃ કૃતઃ ।

કિન્તુ સંયમતપસોર્વિપયેડપરોડપિ વિશેષો દૃશ્યતે—સંયમાત્સંવરઃ, તપસ્તુ મુલ્યવતો નિર્નરામુદ્ભાવત્ સંવરમપિ નિષ્પાદયતિ । સયમસ્તપચ્ચેતે દ્વે-રાજ આત્મ-

પ્રશ્ન—સયમ તપ આદિ સય ચમોંકા મૂલ અર્હિસા હૈ, હસલિય સંયમ ઔર તપકા અર્હિસામેં હી સમાવેષા હો જાતા હૈ તો ફિર સંયમ ઔર તપકો અલગ અલગ ક્યોં કહા હૈ ? સુનો—

ઉત્તર—અલગ અલગ કહીનેકા કારણ યહ હૈ કિ તપકે વિના સંયમ કી જૈસી ચાહિય વૈસી નિર્મલતા નહીં હોતી ઔર વિના સયમકે અર્હિસાકા ઠીક ૨ પાલન નહીં હો સકજા । હસ અભિપ્રાયસે અર્હિસાકા પ્રતિપાદન કરકે હસે નિર્મલ થનાનેકે લિય તપકા અલગ કથન કિયા ગયા હૈ । હસસે તીમોંકા અલગ ૨ કથન ઉચિત હૈ ।

સંયમ ઔર તપકે અર્થમેં ઔર બી વિશેષતા હૈ ઔર વહ યહ હૈ કિ-સયમસે સવર હોતા હૈ, પરંતુ તપસે સયમ ઔર નિર્જરા દોનો હોતે હૈ ।

અથવા યહ સમજના ચાહિયે કિ સંયમ ઔર 'તપ' યે દોનો

પ્રશ્ન—સયમ તપ આદિ સય ચમોંકા મૂલ અર્હિસા છે, તેથી સયમ અને તપને સમાવેશ અર્હિસામાં જ થઈ શકે છે તો સયમ અને તપને સુધ્ધ-સુધ્ધ કેમ કહ્યા છે ? સાબળે—

ઉત્તર—સુધ્ધ સુધ્ધ કહેવાનું કારણ એ છે કે તપ વિના સયમની ભેદને તેથી નિર્મળતા થતી નથી અને સયમ વિના અર્હિસાનું બરાબર પાલન થઈ શકતું નથી. એ કારણથી અર્હિસાનું પ્રતિપાદન કરીને તેને નિર્મળ બનાવવાને માટે તપનું સુધ્ધ કથન કરવામાં આવ્યું છે એથી ત્રણેનું સુધ્ધ-સુધ્ધ કથન ઉચિત છે

સયમ અને તપના અર્હિમાં બીજા પદ્ય વિશેષતા છે અને તે એ કે-સયમથી સવર થાય છે, પણ તપથી સયમ અને નિર્વશ થઈ શકાય છે

અથવા એમ સમજવું ભેદને કે સયમ અને તપ એ બેઉ શબ્દના

રક્ષકાવિવાઽહિંસાવ્રતસ્ય સંરક્ષકે । યદ્વા એતદ્વ્યસ્યાહિંસાપરિપોષકતયા પૃથક્-
નિર્દેશઃ સંગચ્છતે ।

અન્યચ્ચ અહિંસા પ્રાણવ્યપરોપણનિવૃત્તિપ્રધાના, સંયમસ્તુ શ્રોત્રાદીન્દ્રિયનિગ્રહ-
પ્રધાન ઇતિ મહદ્વૈલક્ષણ્યમુપલભ્ય પૃથક્નિર્દેશઃ । તપસો વૈલક્ષણ્યં તુ ન કસ્યચિત્
સંશયગોચરઃ, સ્વરૂપત એવ પરસ્પરં ભેદાત્, તથાહિ—અહિંસા નામ સ્વતઃ પરતો
વા પ્રાણવ્યપરોપણનિવૃત્તિકરણં, તપસ્તુ ક્ષુત્પિપાસાશીતોષ્ણાદિસહિષ્ણુત્વરૂપમિતિ ।

રાજાકે આત્મરક્ષકોંકી તરહ અહિંસાવ્રતકે રક્ષક હૈં, જબતક સંયમ
ઔર તપ ન હૈં તબતક અહિંસાકા સમ્યક્ પાલન નહીં હો સકતા ।

એક સમાધાન ઔરભી હૈ—અહિંસામેં પ્રાણોંકે વ્યપરોપણકી નિવૃત્તિકી
પ્રધાનતા હૈ, ઔર સંયમમેં શ્રોત્ર આદિ ઇન્દ્રિયોંકે નિગ્રહકી પ્રધાનતા હૈ ।
હસ પ્રકાર હનમેં કિતની હી પ્રકારકી વડી ૨ વિશેષતાઈ દેખકર સૂત્ર-
કારને પૃથક્ કથન કિયા હૈ । તપકે સ્વરૂપમેં તો હતના ભેદ હૈ કિ કિસીકો
સન્દેહ હો હી નહીં સકતા । અપને યા દૂસરેકે દ્વારા પ્રાણવ્યપરોપણકી
નિવૃત્તિ કરનેકો અહિંસાકહતે હૈં, ઔર ક્ષુધા પિપાસા શીત ઉષ્ણ આદિકો
સહન કરના તપ કહલાતા હૈ ।

પ્રશ્ન—ભગવાન્ને અહિંસા સંયમ ઔર તપ હન તીનોંમેં તપકો હી
અન્તમેં ક્યોં કહા ?

આત્મરક્ષકોંકી પેઠે અહિંસાવ્રતના રક્ષક બને છે બ્યા સુધી સયમ અને તપ
ન થાય ત્યા સુધી અહિંસાનું સમ્યક્ પાલન થઈ શકતું નથી

એક સમાધાન બીજું પણ છે અહિંસામા પ્રાણોના વ્યપરોપણની
નિવૃત્તિની પ્રધાનતા છે. અને સયમમા શ્રોત્ર આદિ ઈન્દ્રિયોના નિગ્રહની પ્રધાનતા છે
એ રીતે એમા અનેક પ્રકારની મોટી મોટી વિશેષતાઓ બોધને સૂત્રકારે
પૃથક્ કથન કર્યું છે તપના સ્વરૂપમા તો એટલો ભેદ છે કે કોઈને સદેહ
થઈ શકે નહિ પોતાની અથવા બીજાની દ્વારા પ્રાણના વ્યપરોપણની નિવૃત્તિ
કરવી તેને અહિંસા કહે છે, અને ભૂખ તરસ ટાઢ તાપ આદિને સહેવાં તે
તપ કહેવાય છે

પ્રશ્ન—ભગવાને અહિંસા, સંયમ અને તપ એ ત્રણમા તપને છેલ્લું
કેમ કહ્યું ?

કોટિમવસન્નિતાનિ કર્કશતમાન્યપિ કર્માણિ તપસાઽઽશુતરં વિનશ્યન્તીતિ
 દુસ્તરસસારસાગર શીઘ્રમુત્તર્ણુમમિલબ્ધતામર્હિસાસયમાઽઽરાપનતત્પરાણાં મુમુક્ષુ-
 મુપ્રતપોઽવશ્યમામ્રમધીયમિત્યાશ્ચયેનાતે તપસઃ પૃથક્નિર્દેશઃ કૃત્વેતિ ભાવઃ ।
 इति प्रथमगोपार्थः ॥ १ ॥

નત્તુ ધર્મઃ શરીરેણ રક્ષ્યતે, શરીરરક્ષણ ચાહારેણ મથતિ, ત ચ પદ્મી-
 નિકાયોપમર્દનરૂપાઽઽરમ્ભણ નિષ્પાદ્યતે, યથ ચારમ્ભો ન તથ ધર્મઃ સંમથતિ,
 પપોક્ત શ્રીસ્થાનાઞ્જમુકે—

“ વો ઠાણાઈ અપરિયાણિચા બાયા ણા કેવલ્લિપણ્ણં ધમ્મં સમેજ્ઞા સ-
 ગયાપ, તંજહા-આરંભે વેવ પરિમાહે વેવ ”-ઇતિ, અસ્ય હિ-“ દ્વે વસ્તુની અપરિ-
 ણાય આત્મા ન કવલ્લિપણ્ણં ધર્મં બોલું સમેત, તદ્ યયા-આરમ્ભમ પરિચ્છિદ્ધમ્”

ઉત્તર—કરોઈો મર્વોમિ સંચિત ક્રિયે કુપ અત્યન્ત કઠોર કર્મ, તપકે
 દ્વારા શીઘ્ર હી નષ્ટ હો જાતે હૈ । ફસલિળ દુસ્તર સસારરૂપી સાગરકો
 શીઘ્ર પાર કરનેકી અમિલાપા રક્ષનેચાલે, અર્હિસા ઓર સંયમકી આરા-
 ધનામૈ તત્પર રહનેચાલે મોક્ષામિલાપિયોંકો અવશ્ય હી સમ્મ તપસ્યા કરની
 ઘાહિયે, ફસ ઉદ્દેશ્યસે મગવાનને તપકો અન્તમૈ અલગ કહા હૈ ॥૧॥

ધર્મકા રક્ષણ શરીરસે હોતા હૈ ઓર શરીરકા નિર્ચાહ આહારસે
 હોતા હૈ । આહાર પૃથિવી આદિક પદ્મજીવનિકાયકે આરમ્ભકે વિના નહીં
 થન સક્તા, ઓર ‘જહા આરમ્ભ હૈ વહાં ધર્મ નહીં’ યહ સર્વજ્ઞ મગવાનને
 કહા હૈ, ક્યોંકિ ઠાણાંગ (સ્થાનાઞ્જ) સૂત્રકે દુસરે ઠાણેસે યહ વાત સ્પષ્ટ હૈ ।

ઉત્તર—કથેચ બોયોર્માં સંચિત કરેલાં અત્યત કઠોર કર્મ તપની દ્વારા
 શીઘ્ર નષ્ટ થઈ જાય છે. એથી દુસ્તર સસારરૂપી સાગરને શીઘ્ર પાર કરવાની
 અમિલાપા શાખનાશ, અર્હિસા અને સંયમની આશાધનામાં તપર રહેનાર
 મોક્ષામિલાપીજાએ અવશ્ય ઉચ્ચ તપસ્યા કરની જોઈએ. એ ઉદ્દેશથી સત્તવાને
 તપને છેવડુ જુદું કહ્યું છે ॥ ૧ ॥

ધર્મનું રક્ષણ શરીરથી થાય છે અને શરીરનો નિર્વાહ આહારથી થાય છે.
 આહાર પૃથિવી આદિ છ જીવનિકાયના આરભ વિના નથી થતો, અને
 ‘ત્યાં આરભ છે ત્યાં ધર્મ’ નથી એમ સર્વજ્ઞ મગવાને કહ્યું છે. કષ્ટાત
 (સ્થાનાત) સૂત્રના બીજા ક્ષણમાં એ વાત સ્પષ્ટ છે. અર્થાત્ આરભ અને

અર્થાદારમ્ભ-પરિગ્રહૌ જ્ઞ-પરિજ્ઞયા જન્મમરણાદિદુઃસ્વદેતુ વિજ્ઞાય, પ્રત્યા-
હ્યાનપરિજ્ઞયા તયોસ્ત્યાગમકૃત્વા જિનોક્તં ધર્મે શ્રોતુમપિ ન શક્નોતિ, પાલયિતું
શક્નોતીતિ તુ દૂરાપાસ્તમિત્યર્થઃ, તસ્માદુક્તરીત્યા ત્યાગસમ્પન્નસ્યાપિ શ્રમણસ્ય
શરીરસંરક્ષણાવશ્યકતા વર્તેતે તદર્થં ચાહારો ગ્રહીતવ્યઃ, તત્ર કા વૃત્તિઃ સમાદ-
ર્તવ્યે ? ત્યાહ—‘જહા દુમસ્સ’ ઇત્યાદિ

મૂલમ્—જહા^૧ દુમસ્સ^૩ પુપ્ફેસુ^૪, ભમરો^૨ આવિયઇ^૬ રસં^૫ ।

ળ^૮ ય^૭ પુપ્ફં^૯ કિલામેઇ^{૧૦}, સો^{૧૨} અ^{૧૧} પીળેઇ^{૧૪} અપ્પયં^{૧૩} ॥૨॥

છાયા—યથા દુમસ્ય પુષ્પેષુ, ભ્રમર આપિવતિ રસમ્ ।

ન ચ પુષ્પં ક્લામયતિ, સ ચ પ્રીણાત્યાત્માનમ્ ॥ ૨ ॥

અર્થાત્ આરંભ ઓર પરિગ્રહ ઇન દોનોંકે યથાર્થ સ્વરૂપકો આત્મા
જ્ઞપરિજ્ઞાસે સમ્યક્ પ્રકાર જાનકર કિ યે હી દોનોં જન્મ જરા મરણકે
દાતા ચતુર્ગતિરૂપ અનન્ત સંસારમેં પરિભ્રમણ કરાનેવાલે, છેદન-ભેદન-
આધિ-વ્યાધિ-ક્લેશરૂપ દુઃસ્વોંકે કારણ તથા આત્માકે વિશુદ્ધ સ્વરૂપકે
ઘાતક હૈં, પરંતુ જ્યતક પ્રત્યાહ્યાનપરિજ્ઞા દ્વારા ત્રીન કરણ ઓર ત્રીન
યોગસે ઇનકો ત્યાગ ન દેવે તવ તક જિનેન્દ્ર ભગવાન્ દ્વારા પ્રરૂપિત ધર્મકો
સુનને યોગ્ય ભી નહીં હોતા, પાલનેકી તો વાત હી કહાં હૈં ? તાત્પર્ય યહ
હૈં કિ આરંભ ઓર પરિગ્રહકા ત્યાગ કિયે વિના ધર્મકા પૂર્ણ પાલન નહીં
હો સકતા । ઇસલિયે ધર્મકે આરાધક સુનિયોંકો નિરવચ આહારકી
વિધિ કહતે હૈં—‘જહા દુમસ્સ’ ઇત્યાદિ ।

પરિશ્દ એ બેઠના યથાર્થ સ્વરૂપને આત્મા, જ્ઞપરિજ્ઞાથી સમ્યક્-પ્રકારે બાણે કે
એ બેઠ જન્મ જરા મરણના દાતા, ચતુર્ગતિરૂપ અનન્ત સંસારમા પરિભ્રમણ
કરાવનારા, છેદન-ભેદન-આધિ-વ્યાધિ-ક્લેશરૂપ દુષ્ટોના કારણ તથા આત્માના
વિશુદ્ધ સ્વરૂપના ઘાતક છે, પરંતુ જ્યા સુધી પ્રત્યાહ્યાનપરિજ્ઞાદ્વારા ત્રણ કરણ
અને ત્રણ યોગથી તેને ત્યજ ન દેવાય ત્યાં સુધી જિનેન્દ્રભગવાને પ્રરૂપેલા
ધર્મને સામળવા યોગ્ય પણ થવાતુ નથી, પછી પાળવાની તો વાત જ કયા ?
તાત્પર્ય એ છે કે આરભ અને પરિશ્દનો ત્યાગ કર્યા વિના ધર્મતુ પૂર્ણ પાલન
શકતું નથી તેથી ધર્મના આરાધક સુનિઓને નિરવચ આહારની વિધિ
કહે છે—“જહા દુમસ્સ” ઇત્યાદિ

સાન્વયાર્થ — જહા=જેસે, ખમરો=મોંરા, હુમસ્સ=હુસકે પુષ્પેસ્સુ=ફૂલોંમેં (રહે હુપ) રસ=રસકો આધિયહ=મર્યાવાનુસાર પીતા હૈ, ય=ઘોર પુષ્ક=ફૂલકોળ કીલામેહ=પીડિત નહીં કરતા હૈ, અ=તોમી સો=વહ મોંરા અપ્પયં=અપનેકો પીજેહ=સન્નુષ્ટ કર છેતા હૈ । અર્થાત્—જેસે મોંરા અનેક ફૂલોંકે ફૂલોંસે થોડા યોડા રસ લલિત માપ્રામેં છેતા હૈ, એસા કરનેસે વહ સન્નુષ્ટ મી ઠોમાતા હૈ ઘોર ફૂલોંકોમી કષ્ટ નહીં દેતા ॥ ૨ ॥

ટીકા—યથા ભ્રમરઃ—આમ્યતિ=અક્રમ નાવતિષ્ઠત્વ ઇતિ ભ્રમરઃ=ચતુરિન્દ્રિય જાતિમાન્ મુદ્ગપર્યાયશાચ્યઃ પ્રાણિવિશેષઃ । હુમસ્ય, જ્ઞાત્યેકસ્વાદેકવચનમ્, ‘સર્વો ગચ્છતિ’ ઇત્યાદિક્, તેન હુમાણામિત્યર્થ, હુમપદેન યોગમર્યાદયા સ્તાદીનામપિ ગ્રહણં શોદ્યમ્, પુષ્પેષુ સ્થિતમિત્યસ્યાધ્યાહારઃ, રસં=મકરન્દમ્ આપિવતિ=આ=મર્યાવા-પૂર્વકમ્ ઉચિતાદપિકં પરિત્યજ્ય પિપસિ=પાનવિપય કરોતિ, અસ્યં શુદ્ધાતીતિ ભાવઃ । ચકારો હેત્વર્થે, તેન-ચ=અતઃ एष પુષ્પં ન ક્ષામયતિ=ન પીંહયતિ-છેલ્લતોડપિ ન મ્હાનયતીતિ યાવત્, ચ=કિંચ સઃ=ભ્રમરઃ આત્માનં=સ્વં પ્રીભાતિ=તોપયતીત્યર્થઃ ।

પુષ્પાણિ તુ હુમસ્તાદીનામેષ મરન્તિ પુનર્દુમપદોપાદાનમ્—યથા ભ્રમરઃ સર્વે પામેષ હુમસ્તાદીનાં પુષ્પેષુ રસમાપિવતિ ન ચોષનીચાદિમેદમાયં રસતિ ‘બુદ્ધોડય-

જેસે ભ્રમર, અમળ કરકે અનેક વૃક્ષ સતા આલિકોંકે પુષ્પોંકા થોડાર રસ મર્યાવાસે છેતા હૈ, અધિક નહીં, યાની એસા કિ કિસીકો મી પીંહા ન દેતે હુપ વહ અપની આત્માકો તૃપ્ત કર છેતા હૈ ।

પ્રશ્ન—વૃક્ષ ઓર સતામોંમેં હી ફૂલ હોતે હૈ ફિર હુમ (વૃક્ષ) શબ્દ દેનેકા કયા અભિપ્રાય હૈ ? ।

ઉત્તર—જેસે મોંરા સમી વૃક્ષોં ઓર સતામોંકે ફૂલોંકા રસ પીતા હૈ, કચ-નીચ મેદ ભાવ નહીં રસતા કિ—હસ વૃક્ષમેં કમ ફૂલ હૈ ઓર

જેમ ભ્રમર ભ્રમણ કરીને અનેક વૃક્ષ લતા આદિનાં પુષ્પોંમેં થોડા થોડા રસ મર્યાવાપૂર્વક લે છે એ વધુ લેતો નથી, અને એવી રીતે લે છે કે કેલ પક્ષ પુષ્પને જરાએ પીડા અથ નહિ; એમ તે પોતાના આત્માને તૃપ્ત કરી લે છે । પ્રશ્ન—વૃક્ષ અને લતાઓ પર જ ફૂલ થાય છે, તો વળી હુમ (વૃક્ષ) શબ્દ કહેવાનો શેા હેતુ છે.

ઉત્તર—જેમ ભ્રમરે બધાં વૃક્ષો અને લતાઓના ફૂલોંમેં રસ પીએ છે, તેમ-નીચમેં લેલશ્વર શખતો નથી કે—આ વૃક્ષ પર જોઈને ફૂલ છે અને

મલ્પપુષ્પફલોઽયં ચ વહુપુષ્પફલસમૃદ્ધઃ ' ઇતિ, તથા સાધુરપ્યુચ્ચનીચાદિભેદભાવં વિહાય સર્વત્ર સમાનભાવો ગૃહસ્થકુલાનાં સકાશાદ્ યથોચિતાં મિક્ષામાદદીતેતિ સૂચનાર્થમ્ ।

યદ્વા 'દ્રુમસ્સ' ઇત્યત્ર સમ્બન્ધસામાન્યપૃષ્ઠ્યા દ્રુમસમ્બન્ધિષ્વિતિ, અર્થાદયં દૃષ્ટાન્તો દ્રુમસંસક્તપુષ્પરસગ્રાહિણો ભ્રમરસ્ય વોદ્ધવ્યો નેતરસ્ય, તતશ્ચ યથા ભ્રમરો દ્રુમસમ્બદ્ધેષુ સ્થિતં રસમાપિવતિ તથા સાધુરપિ ગૃહસ્થસમ્બન્ધિનમેવ, અર્થાત્ તત્સ્વત્વયુક્તમેવાઽઽહારં ગૃહ્ણીયાન્ન તુ સ્વામિવિરહિતમિત્યર્થઃ ।

હસમેં અધિક, હસી પ્રકાર સાધુભી દ્રવ્ય-ભાવસે ઝંચ-નીચ ભેદ-ભાવ ન રાખકર સમાનદૃષ્ટિસે ગૃહસ્થિયોંકે કુલોમેં મિક્ષા-વૃત્તિકે લિપે ભ્રમણ કરતે હૈં । હસ આશયકો પ્રગટ કરનેકે લિપે ગાથામેં 'દ્રુમ' શબ્દ દિયા ગયા હૈં ।

અથવા યોં સમજિયે કિ ગાથામેં 'દ્રુમ' શબ્દકે સાથ ષષ્ઠી વિભક્તિકા પ્રયોગ કિયા ગયા હૈં, ષષ્ઠી વિભક્તિકા અર્થ હૈં 'સમ્બન્ધ' ।

હસલિપે યહ દૃષ્ટાન્ત દ્રુમમેં લગે હુપે પુષ્પકે રસકો ગ્રહણ કરનેવાલે ભોંરેકા હી સમજના ચાહિપે, દૂસરે ભોંરેકા નહીં । હસસે યહ અર્થ નિકલતા હૈં કિ જૈસે ભ્રમર, દ્રુમ (વૃક્ષ) સમ્બન્ધી પુષ્પરસકો હી ગ્રહણ કરતા હૈં, અન્ય રસકો નહીં, હસીભોંતિ સાધુભી ગૃહસ્થસે સમ્બન્ધ રાખને-વાલે અર્થાત્ જિસપર ગૃહસ્થકા અધિકાર હૈં ડસી આહારકો ગ્રહણ કરતે હૈં; જિસ આહારકા કોઈ ગૃહસ્થ સ્વામી નહીં હોતા ડસે નહીં ગ્રહણ કરતે ।

આ પર વધારે છે; એ પ્રમાણે સાધુ પણ દ્રવ્ય-ભાવથી ઊચ-નીચનો ભેદભાવ ન રાખીને સમાન દૃષ્ટિથી ગૃહસ્થોના કુળોમા મિક્ષાવૃત્તિને માટે ભ્રમણ કરે છે એ આશયને પ્રકટ કરવા માટે ગાથામા દ્રુમ (વૃક્ષ) શબ્દ આપેલો છે

અથવા એમ સમજવું કે ગાથામા દ્રુમ શબ્દની સાથે છઠ્ઠી વિભક્તિનો પ્રયોગ કરવામા આવ્યો છે છઠ્ઠી વિભક્તિનો અર્થ સંબંધ થાય છે એથી આ દૃષ્ટાન્ત દ્રુમમા લાગેલા પુષ્પોના રસને ગ્રહણ કરનારા ભ્રમરાનું જ સમજવું જોઈએ, ખીજા ભ્રમરાઓનું નહિ એટલે એ અર્થ થાય છે કે જેમ ભ્રમર, દ્રુમ (વૃક્ષ) સંબંધી પુષ્પરસને જ ગ્રહણ કરે છે, ખીજા રસને નહિ, તેમ સાધુ પણ ગૃહસ્થથી સંબંધ રાખનારા અર્થાત્ જેની ઉપર ગૃહસ્થનો અધિકાર હોય તે આહારનેજ ગ્રહણ કરે છે જે આહારનો કોઈ ગૃહસ્થ સ્વામી નથી હોતો તેને સાધુ ગ્રહણ કરતો નથી

‘પુષ્કેતુ’ इति प्रसूनकुसुमाविपर्यायान्तरं परिहाय पुष्पपदोपादाने विक्र-
सितार्थोऽभिप्रेतस्ततश्च यथा भ्रमरो विक्रसितेज्ज्वेष पुष्पेषु स्थितं रसं गृह्णाति तथा
साधुरपि दातृत्वमाद्यप्रसङ्गेभ्यो निर्गुणसेभ्यश्च कुलेभ्य आहारं गृह्णीयादित्यर्थः ।

‘भ्रमरो’ इत्यनेन इतस्ततो भ्रमणेन किञ्चित्किञ्चिदाहारग्रहणं सूचितम् ।
मर्यादायुक्तोपसर्गेणाऽऽह ‘यायानाहारोऽपेक्षितस्तायानेष प्रहीतव्यः’ इति
सूचितम् ।

‘પુષ્પ’ શબ્દકે પ્રસૂન કુસુમ આદિ અનેક પર્યાય શબ્દ હોનેપર મી
ગાથામાં પ્રસૂન યા કુસુમ આદિ અન્ય શબ્દ ન દેકર ‘પુષ્પ’ શબ્દ હી
દિયા હૈ, ઇસસે સૂત્રકારકા આશય સ્થિતેકુપ ફૂલોંસે હૈ પેસા સ્પષ્ટ હોતા હૈ,
કયોંકિ સ્થિતે કુપ ફૂલકા હી નામ પુષ્પ હૈ, ઇસલિપ્ત ભ્રમર, જૈસે સ્થિતેકુપ
ફૂલોં પર હી ઠહરતા હૈ ઓર ડહરોંકા રસપાન કરતા હૈ વસી પ્રકાર
સાધુમી ડહરોં ગૃહસ્થોંસે આહાર લેતે હૈ જિનકા સાધુઓંકો આહાર
વેનેકા ભાવ હો, તથા જો કુલ વુગુંછિત ન હો ।

ભ્રમરકે મી પદ્મપદ શિરેક આદિ અનેક નામ હૈ, ડનમેંસે ઇસરા કોઈ
શબ્દ ન દેકર ‘ભ્રમર’ પદ દિયા હૈ, ‘ભ્રમર’ શબ્દકા અર્થ હૈ ભ્રમણ કરને
વાલા—પદ સ્થાનપર ન ઠહરને વાલા, ઇસ શબ્દકો વેનેકા આશય યહ હૈ
કિ સાધુકો ઇધર—ઊધર ભ્રમણ કરકે ધોઢાર આહાર લેના વાલિપ્ત, જિસસે
ગૃહસ્થ ફિર આરંભ ન કરે । મર્યાદા અર્થવાલે ‘આ’ ઉપસર્ગકો વેનેકા તાત્પર્ય
યહ હૈ કિ જિતને આહારકી આવશ્યકતા હો વતનાહી લેબે, અધિક નહીં ।

પુષ્પ શબ્દના પ્રસૂન કુસુમ આદિ અનેક પર્યાય શબ્દો હોવા છતાં ગાથામાં
પ્રસૂન કે કુસુમ આદિ અન્ય શબ્દ ન આપતા પુષ્પ શબ્દ જ આપ્યો છે એમાં
સૂત્રકરનો આશય ખીલેલાં ફૂલોનો છે એમ સ્પષ્ટ થાય છે, કારણ કે ખીલેલા
ફૂલનું જ નામ પુષ્પ છે એથી ભ્રમર, એમ ખીલેલા ફૂલો પર જ બેસે છે અને
તેનું રસપાન કરે છે તેમ સાધુ પણ એવા ગૃહસ્થો પાસેથી આહાર લે છે કે
એમનો શ્રવ સાધુઓને આહાર આપવાનો હોય અને એ કુળ દુગુંછિત ન હોય.

ભ્રમરનાં પણ પદ્મપદ શિરેક આદિ અનેક નામો છે, તેમાંથી ખીલે કેઈ
શબ્દ ન આપતા ‘ભ્રમર’ શબ્દ આપ્યો છે । ભ્રમર શબ્દનો અર્થ થાય છે
ભ્રમણ કરનાર—એક સ્થાનપર બેસી ન રહેનાર, એ શબ્દ આપવાનો આશય એ
છે કે સાધુએ અહીં—તહીં ભ્રમણ કરીને થોડા થોડા આહાર લેવો એટલે, એથી
ગૃહસ્થ હી આરંભ ન કરે મર્યાદા અર્થવાળો આ ઉપસર્ગ આપવાનું તાત્પર્ય
એ છે કે બેઠેલા આહારની આવશ્યકતા હોય એટલો જ લેવો. વધારે નહિ.

‘પુષ્પ’ ઇત્યેકવચનેન ‘યથા ભ્રમર એકમપિ પુષ્પં ન ક્લામયતિ તથા સાધુ-રપિ કશ્ચિદેકમપિ દાતારં ન વિપાદયેદિતિ સૂચિતમ્ ।

યથા જલધરો ન કશ્ચિદુદ્દિશ્ય જલં મુશ્ચતિ, યથા વા શાલ્વિનઃ સ્વીયનામ-ગોત્રકર્મોદયેન પુષ્પ-ફલાનિ સ્વભાવતઃ એવ સમુત્પાદયન્તિ તથા ગૃહસ્થા અપિ સ્વશુધાવેદનીયોદયેન યથાસમયં દિવસે નિશાયાં વા રન્ધયન્તિ, યથા ચ યત્ર ભ્રમરા ન ગન્તું શક્તુવન્તિ તત્રાપિ દુમાઃ પુષ્પ્યન્ત્યેવ તથા સાધૂનાં તપોઽવસ્થાયાં રાત્રૌ સાધુસંસ્થિતિરહિતેષુ ગ્રામનગરનિગમાદિષુ ચ ગૃહસ્થાઃ પાકં સમ્પાદયન્ત્યે-વેતિ નાસ્તિ ગૃહસ્થસમ્પાદિતપાકસ્ય સાધુભિક્ષાહેતુત્વમ્ ।

ગાથાકે ઉત્તરાર્દ્ધમે ‘પુષ્પ’ ઇસ એકવચનસે એસા સૂચિત હોતા હૈ કિ જૈસે ભૌરા એકમી પુષ્પકો પીડા નહીં પહુંચાતા હૈ વૈસે હી સાધુ કિસી એકમી દાતાકો કષ્ટ ન પહુંચાવે ।

જૈસે મેઘ, કિસીકો ઉદેશ્ય કરકે પાની નહીં વરસાતા અથવા જૈસે વૃક્ષ, અપને નામ-ગોત્ર કર્મકે ઉદયસે હી વિના કિસીકો ઉદેશ્ય કરકે સ્વભાવસે હી ફલ-ફૂલ ઉત્પન્ન કરતે હૈં ઉસી પ્રકાર ગૃહસ્થ અપને શુધા-વેદનીય કર્મકે ઉદયસે જવ આવશ્યકતા હોતી હૈ ભોજન વનાતે હૈ । અથવા જૈસે જહાં ભૌરે નહીં જા સકતે વહાં પરમી વૃક્ષ ફૂલતે હી હૈં, વૈસે હી સાધુ જવ તપસ્યા કરતે હૈં, યા જહાં સાધુ નહીં હોતે ઉસ ગ્રામ નગર આદિમેં મી દિન યા રાત્રિમેં ગૃહસ્થ ભોજન વનાતે હી હૈં, ઇસલિએ ‘ગૃહસ્થ જો ભોજન વનાતે હૈ વહ સાધુઓકે નિમિત્ત હોતા હૈ’ એસા નહીં સમજના ચાહિયે ।

ગાથાના ઉત્તરાર્ધમા ‘પુષ્પ’ એ એકવચનથી એમ સૂચિત થાય છે કે જેમ ભ્રમરો એક પણ પુષ્પને પીડા ઉપજાવતો નથી, તેમજ સાધુએ કોઈપણ દાતાને કષ્ટ ન ઉપજાવે।

જેમ મેઘ, કોઈને ઉદેશ્ય કરીને પાણી વરસાવતો નથી, અથવા જેમ વૃક્ષ, પોતાના નામ-ગોત્ર કર્મના ઉદયથી જ કોઈને ઉદેશ્ય કર્યા વિના સ્વભાવથી જ ફળ-ફૂલ ઉત્પન્ન કરે છે, તેમ ગૃહસ્થ પોતાના શુધા-વેદનીય કર્મના ઉદયથી જ્યારે આવશ્યકતા લાગે છે ત્યારે ભોજન ખનાવે છે અથવા જેમ જ્યાં ભ્રમરા ન જઈ શકે તેવે સ્થળે પણ વૃક્ષ ફૂલે છે, તેમ જ સાધુ જ્યારે તપસ્યા કરે છે ત્યારે, અને જ્યાં સાધુ નથી હોતા તે ગ્રામ નગર આદિમા પણ દિવસે યા રાત્રિએ ગૃહસ્થો ભોજન તો ખનાવે જ છે, એથી ‘ગૃહસ્થ જે ભોજન ખનાવે છે તે સાધુઓને નિમિત્તે હોય છે’ એમ ન સમજવું જોઈએ।

નત્તુ વિપમોઽયં ધ્રમરદ્દાન્તઃ, તથાદિ-ધ્રમરો દ્રુમાદ્દામન્તરેભૈવ પુષ્પરસમાદત્ત મિથુઃ પુનર્યાપિત્વૈવ, કિઞ્ચ તદ્યૈ કદાચિવેકસ્મિન્નપિ વિને મુદુર્મુદુરેકં દ્રુમમૃપૈતિ તર્ત્તિક સાપથોઽપિ તયૈષ ગૃહસ્થેષ્વો મિસાં ગૃહીયુઃ ? કિઞ્ચ ધ્રમરોઽસઙ્ગી, સાપ થત્તુ સઙ્ગિઞ્ચનો નિનવચનનિપુણાથ, ધ્રમરોઽચ્ચતી સાપથત્તુ ધ્રતિનઃ, ધ્રમરો-ઽપ્રત્યાસ્યાની સાપથત્તુ પ્રત્યાસ્યાનિન, ધ્રમરોઽસંયતઃ સાપથત્તુ સંયતાઃ, ઇત્યાદિ-વિદ્વદ્ધર્મજ્ઞાસ્તિવાદિતિ વેદ, સર્વથ દ્દાન્તસ્યૈકવેશ્વિકપત્વાત્, અનેકપુષ્પતઃ પુષ્પાઽઙ્કાન્તિપૂર્વકકિઞ્ચિત્કિઞ્ચિદુપાદાનમાથે દ્દાન્તતાત્પર્યમિતિ નિષ્કર્ષઃ, સ્ફુટી-

પ્રથમ—ધ્રમરકા ઉદાહરણ વિષય છે, કારણયહ કિં ઉસકા સાધુઓકે સાથ ઠીક મિલ્લાન નહીં હોતા । ક્યોંકિ, ધ્રમર વૃક્ષકી આજ્ઞા પ્રાપ્ત કિયે વિના હી પુષ્પરસ પીતા છે, સાધુ યાચના કરકે હી મિલ્લા છેલે છે, ધ્રમર એક દિનમેં એકહી વૃક્ષકે પાસ વારમ્વાર જાતા છે ઓર પુષ્પરસકો પીતા છે, સાધુ એક દિનમેં વારમ્વાર એક ગૃહસ્થકે ઘરસે મિલ્લા નહીં છે સકલે, ધ્રમર અસઙ્ગી હોતા છે, સાધુ સઙ્ગી હોતે છે, ધ્રમર અપ્રત્યાસ્યાની હોતા છે, સાધુ પ્રત્યાસ્યાની હોતે છે, ધ્રમર અસંયત હોતા છે, સાધુ સંયત હોતે છે, ઇત્યાદિ અનેક મિલ્લાઈ પાચી જાતી છે ।

ઉત્તર—એસી શંકા ઠીક નહીં છે, ક્યોંકિ દ્દાન્ત સબ જગહોમેં એક દેશીય હી હોતા છે, ‘પીઝા ન પહુંચાતે કુપ અનેક પુષ્પોસે થોઝા થોઝા હેના’ જ્ઞાન અંશોમેં યહ દ્દાન્ત સમજાના ચાહિયે । હસ વિષયકા સ્પષ્ટી-

પ્રથમ—ધ્રમરનું ઉદાહરણ વિષય છે, કારણ કે તે સાધુઓની સાથે ધ્રમર બધું મિલતું નથી. ધ્રમર વૃક્ષની આજ્ઞા પ્રાપ્ત થયાં વિના જ પુષ્પને રસ પીએ છે. સાધુ યાચના કરીને જ મિલ્લા છે એ ધ્રમર એક દિવસમાં એક જ વૃક્ષની પાસે વારંવાર જાય છે અને પુષ્પરસને પીએ છે. સાધુ એક દિવસમાં વારંવાર એક વૃક્ષરસને પીએ મિલ્લા નથી. ઘર યાચના, ધ્રમર અસઙ્ગી હોય છે, સાધુ સઙ્ગી હોય છે; ધ્રમર અપ્રતી હોય છે; સાધુ પ્રતી હોય છે; ધ્રમર અપ્રત્યાસ્યાની હોય છે, સાધુ પ્રત્યાસ્યાની હોય છે. ધ્રમર અસંયત હોય છે, સાધુ સંયત હોય છે. ઇત્યાદિ અનેક મિલ્લાઓ રહેલી છે.

ઉત્તર—એ શંકા બરાબર નથી, કારણકે દ્દાન્ત બધી જગ્યાએ એક દેશીય જ હોય છે. ‘પીઝા ઉપચાલ્યા વિના અનેક પુષ્પોમાંથી થોડા થોડા રસ લેવા’ એટલા બરાબર જ આ દ્દાન્ત સમજવું જોઈએ. આ વિષયનું સ્પષ્ટી

करिष्यति चैतत्सूत्रकारः स्वयम्-‘महुगारसमा’ इति पञ्चमगाथया ॥२॥

एतदेव विशेषेण स्फोरयितुं दार्ष्टान्तिकमाह-‘एमेए’ इत्यादि

मूलम्-^१एमेए ^५समणा ^४मुक्ता, ^३जे ^२लोए ^७संति ^६साहुणो ।

^८विहंगमा ^{१०}व ^९पुण्फेसु, ^{११}दाणभत्तेसणे ^{१२}रया ॥३॥

छाया-एवमेते श्रमणा मुक्ता, ये लोके सन्ति साधवः ।

विहङ्गमा इव पुष्पेषु, दानभक्तपणे रताः ॥३॥

सान्वयार्थः-एमेए=इसीप्रकार ये लोए=लोकम जे=जो मुक्ता=द्रव्यभाव-परिग्रहरहित समणा=तपस्वी साहुणो=साधु संति==हैं, (वे) पुण्फेसु=फूलोंमें विहंगमा व=पक्षियों-भमरोंकी तरह दाणभत्तेसणे=दाता द्वारा दियेजाने वाले आहारकी गवेपणामें रया=लीन रहते हैं । अर्थात्-जैसे पूर्वोक्त प्रकारसे भौरा पुष्परसका पान करता है उसी प्रकार साधु गृहस्थियोंको असुविधा न पहुंचाते हुए अनेक घरोंसे थोड़ा-थोड़ा आहार ग्रहण करते हैं ॥ ४ ॥

टीका-एवम्=उक्तप्रकारेण ये लोके=समयक्षेत्रे सन्ति=वर्तन्ते एते=ते सर्वे श्रमणाः । ‘श्रमणाः, शमनाः समनसः, समणाः’ इत्येतेषां प्राकृते ‘समणा’ इति रूपं

करण सूत्रकार स्वयं ‘महुगारसमा’ इस पांचवीं गाथामें करेंगे ॥२॥

अब विशेष खुलासा करनेके लिए दार्ष्टान्तिक कहते हैं-

इस प्रकार अढ़ाई द्वीपमें जितने श्रमण, मुक्त, साधु हैं वे सब दाताद्वारा दिये जाते हुए आहारकी एषणामें इस प्रकार प्रयत्न करें जैसे भ्रमर पुष्पोंके रसके अन्वेषणमें लीन होता है ।

श्रमण, शमन, समनस्, समण, इन सब शब्दोंका प्राकृत भाषामें

४२७ सूत्रकार पोते ४ महुगारसमा ओ पाचमी गाथाभा ४२७ (२)

हुवे विशेष खुलासा करवाने दार्ष्टान्तिक कह्ये छे-

आ प्रभाष्टे अदी द्वीपभा जेटला श्रमण, मुक्त, साधुओ छे तेओ गधा दाता द्वारा आपवाभा आपता आहारनी ओषणुभां ओवो प्रयत्न करे छे जेभ भ्रमर पुष्पोना रसना शोधनभा लीन थाय छे

श्रमण, शमन, समनस्, समण, ओ गधा शब्दोलु प्राकृत भाषाभां

મનતિ, તપ્ર ધામ્યન્તિ=તપસ્યન્ત્યાહારાદિનિરાસેન શરીરં વહેશ્યન્તીતિ, મયમ્રમ-
ણેતુમૂલવિપયેષુ સ્થિયન્તીતિ, યદ્વા અન્તર્માથિતપ્યર્થત્વાત્ ધામ્યન્તિ=દમનેન
મયમન્તીન્દ્રિયનોદન્દ્રિયાણીતિ મમજ્ઞાઃ, શમયન્તિ=શાન્તિ નયન્તિ કપાયનોકપાય-
રૂપાઽનલ્ભમિતિ, શામ્યન્તિ=નિશ્ચિદ્મુદમવાટવીપર્યટનોગાનલોચ્ચલ્લક્ષ્યાભામાભા-
જનિતસન્તાપકભાપતો નિવૃધ્વા મયન્તીતિ વા શમનાઃ । સમાનાનિ=સ્વપરેષુ
વુત્પાનિ મનાંસિ ચેવામિતિ, કુશલમયૈર્મનોમિઃ સદ્ વર્તન્તે इति વા સ્મનસઃ,
સમ્=સમ્યક્ અમ્યન્તિ=પ્રવચન મુરત इति, સમ્યક્ અમ્યન્તે=કપાયવતુલ્યં નિત્ય
'સમણ' રૂપ હોતા હૈ । હનમેં 'મમણ' કા અર્થ યહ હૈ કિ જો અનજ્ઞાન
આદિ તપ કરતે હૈં-પરિપહ સહતે હૈં, સંસારમેં પરિબ્રમણ કરાનેવાહે
ઈન્દ્રિયોકિ વિપયોસે ઉદાસ રહતે હૈં, અથવા જો પાંચ ઈન્દ્રિયોકા તપા
મનકા દમન કરતે હૈં । 'શમન'કા અર્થ યહ હોતા હૈ કિ કપાય-ક્રોધ
માન માયા ઓર લોભ તપા નોકપાય-હાસ્ય રતિ ધરતિ શોક મય
જુગુપ્સા ક્રીવેદ પુરુષવેદ ઓર નપુસકવેદ-રૂપી અગ્નિકો શાન્ત કરવેતેહ,
વિશાલ નવાટવીમેં પર્યટન કરતે હુપ મોગરૂપી અગ્નિકી વધકત્તી હુઈ
જ્વાલાઓસે ઉત્પન્ન હુપ સતાપકે સમૂહકો શુદ્ધ ભાવનાસં શાન્ત કર
વેતે હૈં । 'સમનસ્' શબ્દકા યહ અર્થ હૈ કિ જિનકા મન સ્વ ઓર પર મેં
સમાન હૈ, અથવા જિનકે મનોયોગ સદા શુદ્ધ રહતે હૈં । 'સમણ' શબ્દકા
અર્થ યહ હૈ કિ-જો સમ્યક્ પ્રકારસે પ્રવચનકા પ્રતિપાદન કરતે હૈં અથવા
ચારોં કપાયોંકો જીત હેતે હૈં ।

'સમણ' રૂપ શમ છે 'મમણ' નો અર્થ એવો છે કે-જો અનજ્ઞાન આદિ તપ
કરે છે-પરિપહ સહે છે સંસારમાં પરિબ્રમણ કરવાનાથી ઈન્દ્રિયોના વિપયોથી
ઉદાસ રહે છે અથવા જે પાંચ ઈન્દ્રિયોનું તપા મનનું દમન કરે છે, 'શમન'
નો અર્થ એવો થાય છે કે-કપાય-ક્રોધ માન માયા અને લોભ, તથા નોકપાય-
હાસ્ય રતિ ધરતિ શોક મય જુગુપ્સા ક્રીવેદ પુરુષવેદ અને નપુસકવેદ
રૂપી અગ્નિને શાન્ત કરી નાંખે છે, વિશાળ નવાટવીમાં પર્યટન કરતા લોભરૂપી
અગ્નિની ભલાકતી જ્વાલાઓમાંથી ઉત્પન્ન થતા સતાપકા સમૂહને શુદ્ધ ભાવ-
નાથી શાન્ત કરી નાંખે છે 'સમનસ્' શબ્દનો અર્થ એવો છે કે-જેનું મન
સ્વ અને પરમાં સમાન હોય અથવા જેનાં મનોયોગ કૃતિશ શુદ્ધ રહે. 'સમણ'
શબ્દનો અર્થ એવો થાય છે કે-જો સમ્યક્ પ્રકારે પ્રવચનનું પ્રતિપાદન કરે છે
અથવા ચારે કપાયોને જીતી લે છે

વેન્તીતિ વા સમણાઃ । મુક્તાઃ=પરિગ્રહવન્ધનરહિતાઃ ધર્મોપકરણં વિહાય સૂચી-
શાસ્ત્રમાત્રેણાપિ પરિગ્રહેણ રિક્તા ઇતિ યાવત્, તત્ર પરિગ્રહો વાહ્યાભ્યન્તરભેદાદ્દિ-
વેધઃ, તયોરાદ્યો ધનધાન્યાદિરૂપો નવવિધઃ । દ્વિતીયસ્તુ—

“ મિચ્છત્તં વેયતિગં, હાસાઇયછક્કાં ચ નાયવ્વં ।

કોહર્ણિણ ચલુક્કં, ચલુદંસ અઙ્ગિમતરા ગંઠી ॥ ” ઇત્યુક્તરૂપઃ ।

સાધવઃ=સાધુવન્તિ=નિષ્પાદયન્તિ સ્વપરશિવસુખં યે તે, પુષ્પેષુ=વ્યાખ્યાત-
પૂર્વેષુ વિહંગમા ઇવ, વિહાયસા=ગગનેન ગચ્છન્તીતિ તથોક્તાઃ, પ્રકરણાદત્ર ભ્રમરા
ઇત્યર્થઃ, ત ઇવ, ભ્રમરતુલ્યા ઇતિ યાવત્ ।

અર્થે દૃષ્ટાન્તદાષ્ટાન્તિકયોર્મિથઃ સાદૃશ્યં પ્રદર્શ્ય સમ્પ્રતિ યઃ કશ્ચિદ્ ભેદસ્તમાહ-

પરિગ્રહકે બન્ધનસે રહિત અર્થાત્ ધર્મકે ઉપકરણોકે સિવાય સુદૃઢ યા
કુશકી નોકકે વરાવર ભી પરિગ્રહ ન રાખનેવાલોકો મુક્ત કહતે હૈ ।

પરિગ્રહકે દો ભેદ હૈ-(૧) વાહ્ય ઓર (૨) આભ્યન્તર । પહલા વાહ્ય
પરિગ્રહ ધન-ધાન્ય આદિ નૌ પ્રકારકા હૈ । દૂસરા આભ્યન્તર પરિગ્રહ-
(૧) મિથ્યાત્વ, (૨) સ્ત્રીવેદ, (૩) પુરુષવેદ, (૪) નપુંસકવેદ, (૫) હાસ્ય,
(૬) રતિ, (૭) અરતિ, (૮) શોક, (૯) મઘ, (૧૦) જુગુપ્સા, (૧૧) ક્રોધ,
(૧૨) માન, (૧૩) માયા ઓર (૧૪) લોભકે ભેદસે ચૌદહ પ્રકારકા હૈ ।

સ્વ ઓર પરકે મોક્ષ સમ્બન્ધી સુખકો સાધનેવાલે સાધુ કહલાતે હૈ ।
એસે સાધુ, દિયે જાનેવાલે અજ્ઞાન આદિકી અપણામે પ્રવૃત્ત હોવે
-આહાર-પાણી કી વિશુદ્ધિમે લીન રહે ।

યહાં તક દૃષ્ટાન્ત ઓર દાષ્ટાન્તિકકી પરસ્પરમે સમાનતા વતલાઈ હૈ ।

પરિગ્રહના બંધનથી રહિત અર્થાત્ ધર્મના ઉપકરણો સિવાય એક સોય કે
તથુબલા જેટલો પણ પરિગ્રહ ન રાખનારાઓને મુક્ત કહે છે

પરિગ્રહના બે ભેદ છે (૧) બાહ્ય અને (૨) આભ્યન્તર પહેલો બાહ્ય પરિ-
ગ્રહ ધન-ધાન્યાદિ નવ પ્રકારનો છે બીજો આભ્યન્તર પરિગ્રહ-(૧) મિથ્યાત્વ,
(૨) સ્ત્રીવેદ, (૩) પુરુષવેદ, (૪) નપુંસકવેદ, (૫) હાસ્ય, (૬) રતિ, (૭) અરતિ,
(૮) શોક, (૯) મઘ, (૧૦) જુગુપ્સા, (૧૧) ક્રોધ, (૧૨) માન, (૧૩) માયા,
અને (૧૪) લોભ, એ ભેદોએ કરીને ૧૪ પ્રકારનો છે.

સ્વ અને પરના મોક્ષ સંબન્ધી સુખને સાધનારા સાધુ કહેવાય છે - એવા
સાધુ, આપવામાં આવતા અજ્ઞાન આદિની અપણામા પ્રવૃત્ત થાય, આહાર પાણીની
વિશુદ્ધિમા લીન રહે

અહીં સુધી દૃષ્ટાન્ત અને દાષ્ટાન્તિકની પરસ્પર સમાનતા બતાવી છે. હવે

યદ્વા યવા પિશ્તમાઃ પુણ્યેષુ તથા સાધવઃ કુમ્ભ રતાઃ ? इत्याह—‘दानमकैषमे
 रताः’ इति, दीयत इति, अदायीति वा दानं=दीयमानमवशा दत्त, तच्च तद्भ
 क्तम्=भक्ष्यादिकं च दानमक्त तस्य एषणम्=अन्वेषणं तस्मिन्, अथवा दानं=दत्तं,
 मक्त=मास्तुक्तम्, एषणा=अन्वेषणम् एतेषां समाहारद्वन्द्वे दानमकैषमं तस्मिन्
 रताः=आसक्ता इत्यर्थः ।

બોટિક-શાક્ય-તાપસ-ગૈરિકા-ડડમીવા અપિ છોકે ધમણપદેનોપ્યન્તે તેમાં
 નિરાસાર્યમુક્ત ‘મુક્તા’ રૂપિ । નિહરાવિવ્યપિ વ્યવહારતો મુક્તસ્વમસ્યવસ્ત-
 દ્વષાત્ત્વર્થમાહ-‘સાહુળો’ રૂપિ । મધુકરા અદ્વાડડાનવૃત્ત્યા કુમ્ભરસં પિવન્તિ
 અમમાસ્તુ દાતૃમિરદત્તસ્યાભાર્દેર્નિષ્ણામપિ ન કુર્વતે ગ્રહમસ્ય તુ કવૈવ કેતિ
 અમરાપેક્ષયા સાધૂનાં વ્યતિરેક દર્શયિતુમાહ-‘વાન’ રૂપિ । ‘મત્ત’ પદેન સવિત્-
 અથા વનમેં જો અન્તર હૈ ઉસેમી યતલાતે હૈ । ઘહ અન્તર યહ હૈ કિ
 જૈસે અમર પુષ્પોમેં અનુરક્ત હોતા હૈ ઘૈસે સાધુ ગૃહસ્થદ્વારા દિયે જાને વાલે
 અમર પાન આદિકે અન્વેષણમેં પ્રવૃત્ત હોયે ।

બોટિક, શાક્ય, તાપસ, ગૈરિકા અને આજીવિક આદિમી, છોકમેં
 અમર કહલાતે હૈ, વનકા નિરાકરણ કરનેકે લિપ ગાથામેં ‘મુક્તા’
 (મુક્તાઃ) કહા હૈ । નિહર આદિમી વ્યવહારસે મુક્ત કહલાતે હૈ અતઃ
 વનકા નિરાકરણ કરનેકે લિપ ‘સાહુળો’ (સાધવઃ) પદ દિયા હૈ । અમર
 વિના દિયે કુપ પુષ્પકે રસકા પાન કરતે હૈ કિન્તુ અમર વિના દિયે
 કુપકો ગ્રહણ કરનેકી રૂચામી નહીં કરતે, ગ્રહણ કરનેકી તો વાત હી
 હૈ, રસ મેલકો પ્રગટ કરનેકે લિપ ‘વાન’ શબ્દ, સવિત્ આહારકા

તેમાં જે અતર રહેલ છે તે અતરે છે તે અતર જે છે તે-જેમ અમર પુષ્પોમાં
 અનુરક્ત થાય છે તેમ અનુરક્તે આપેલા અનરજા પાન આદિના શોધનમાં સાધુ
 પ્રવૃત્ત થાય. બોટિક, શાક્ય, તાપસ, ગૈરિકા અને આજીવિક આદિ પણ અતર-
 માં અમર કહેવાય છે, તેનું નિરાકરણ કરવા માટે ગાથામાં મુક્તા (મુક્તાઃ)
 કહ્યું છે. નિહનવ આદિ પણ વ્યવહારે કરીને મુક્ત કહેવાય છે, તેથી તેનું નિરા-
 કરણ કરવાને સાહુળો (સાધવઃ) પદ આપેલું છે. અમર અણુઆપેલા પુષ્પના
 રસનું પાન કરે છે, કિન્તુ અમર અણુઆપેલા લોચનનું શ્રદ્ધા કરવાની ઈચ્છા
 પણ કરતા નથી, પછી શ્રદ્ધા કરવાની વાત જ ક્યાં રહી ? આ લેખને પ્રકટ કરવાને
 માટે જ્ઞાન શબ્દ, સવિત્ આહારનું નિરાકરણ કરવાને માટે મર્યા શબ્દ, અને

મપિ વ્યવચ્છિદ્યતે । આધાકર્માદિદોષવ્યાવૃત્તયે ‘એસળા’-પદમુપાત્તમ્ ।

એવમુક્તગાથાભ્યાં દૃષ્ટાન્ત-દાષ્ટાન્તિકપ્રદર્શનપુરસ્સરં સાધુભિઃ કથં મિહા પ્રહીતવ્યેત્યુક્તં, તત્ર મિહા દ્વિવિધા-લૌકિકી લોકોત્તરા ચ । તયોરાગ્રા દીનવૃત્તિ-પૌરુષધ્ની-ભેદાદ્ દ્વિવિધા, તત્ર સ્વોદરભરણાસમર્થાનાં હીના-અનાથ-પદ્મગુપ્રભૃતી-નામાઘા, પશ્ચાત્ત્રવભાજામિન્દ્રિયપત્રકવિપયાસક્તચિત્તાનાં પ્રમાદપશ્ચક્રપ્રવૃત્તાનાં ભોગામિષગૃધ્નૂનાં સન્તત્તિસમુત્પાદકાનાં નિરુદ્ધમાનાં દ્વિતીયા । લોકોત્તરાઽપિ

નિરાકરણ કરનેકે લિએ ‘મત્ત’ શબ્દ ઓર આધાકર્મી આદિ દોષવાલે આહારકા વ્યવચ્છેદ કરનેકે લિએ ‘એષળા’ શબ્દ ગાથામેં દિયા ગયા હૈ ।

હન દો ગાથાઓમેં દૃષ્ટાન્ત ઓર દાષ્ટાન્તિક બતલાકર યહ પ્રગટ કિયા હૈ કિ સાધુઓકો કિસ પ્રકાર મિહા લેની ચાહિયે?, અતઃમિહાકે ભેદ કહતે હૈ—

મિહા દો પ્રકારકી હૈ—લૌકિક મિહા ઓર લોકોત્તર મિહા । લૌકિક મિહાકે મી દો ભેદ હૈ—(૧) દીનવૃત્તિ, (૨) પૌરુષધ્ની । અપના પેટ ભરનેમેં અસમર્થ, દીન, હીન, અનાથ, લૂલો, લંગડોંકી મિહા દીન-વૃત્તિ કહલાતી હૈ । પાંચ આસ્રવોંકા સેવન કરનેવાલે, પાંચોં ઈન્દ્રિયોંકે વિષયોંમેં ચિત્તકો સદા આસક્ત રખનેવાલે, પાંચોં પ્રકારકે પ્રમાદોંમેં પ્રવૃત્તિ કરનેવાલે, ભોગરૂપી આમિષમેં અમિલાષા રખનેવાલે, ચાલ-બચ્ચોંકો ઉત્પન્ન કરનેવાલે નિકમ્મે મનુષ્યોંકો દી જાનેવાલી મિહા પૌરુષધ્ની કહલાતી હૈ, ક્યોંકિ ઈસસે ઁનકા પૌરુષ નષ્ટ હો જાતા હૈ ।

આધાકર્મી આદિ દોષવાળા આહારનો વ્યવચ્છેદ કરવાને માટે એષળા શબ્દ ગાથામા આપવામા આવેલો છે

આ બે ગાથાઓમા દૃષ્ટાન્ત અને દાષ્ટાન્તિક બતાવીને એમ પ્રકટ કરવામા આવ્યું છે કે સાધુઓએ કેવા પ્રકારની મિહા લેવી જોઈએ માટે મિહાના ભેદો કહે છે —

મિહા બે પ્રકારની છે લૌકિક મિહા અને લોકોત્તર મિહા લૌકિક મિહાના પશુ બે ભેદો છે (૧) દીનવૃત્તિ, (૨) પૌરુષધ્ની પોતાનું પેટ ભરવામા અસમર્થ દીન, હીન, અનાથ, લૂલા, લંગડાની મિહા દીનવૃત્તિ કહેવાય છે પાત્ર આસ્ર-વોનું સેવન કરનારા, પાત્ર ઈન્દ્રિયોના વિષયોમા ચિત્તને સદા આસક્ત રાખનારા પાત્ર પ્રકારના પ્રમાદોમા પ્રવૃત્તિ કરનારા, ભોગરૂપી આમિષમા અમિલાષા રાખ-નારા, બાળ-ખચ્ચાને ઉત્પન્ન કરનારા, એવા નકામા મનુષ્યોને આપવામા આવતી મિહા પૌરુષધ્ની કહેવાય છે, કારણ કે તેથી એમનું પૌરુષ નષ્ટ થઈ જાય છે

દિવિષા—અમશસ્તા પ્રશસ્તા ચ, તથાડપસન્ન-પાર્શ્વસ્થાત્રીનામમશસ્તા મિષ્તા, પ્રશસ્તા પુનઃ પંચમહાવ્રતધારિણાં પટ્ટકાયરક્ષકાણાં સમિતિપચ્ચક્ષ-શુક્તિમયવતાં મુનીનાં પ્રતિમાપારિભાવકાણાં ચ, યત્ત પર્યસૂતાઃ ભાવકા અપિ અમચક્ષ્ણપાણ્ય । इयमच 'सर्वसम्पत्करी'—स्युच्यते, अस्या अन्यान्यपि पद् नामानि यथा—(१) माधुकरी, (२) गोचरी, (३) गङ्गुलेपा, (४) अक्षाञ्जना, (५) गर्ता पूरणी, (६) दाहोपशमनी चेति । ताम् माधुकरी—समनन्तरमृभाक्तस्वरूपा (१) ।

લોકોત્તરમિક્ષા શ્રી લોક પ્રકારકરી હૈ—(૧) અપ્રશસ્ત અને (૨) પ્રશસ્ત । અવસન્ન અને પાર્શ્વસ્થ આવિકો મિક્ષા અપ્રશસ્ત અને પંચમહાવ્રતધારી, પટ્ટકાયરક્ષક, પાંચસમિતિ ત્રીનશુસિકા પાલન કરનેવાલે મુનિકી તથા પ્રતિમા-(પરિમા)-ધારી આવિકોની મિક્ષા પ્રશસ્ત કહેલાતી હૈ ।

પ્રતિમા-(પરિમા)-ધારી આવિકોની મિક્ષા પ્રશસ્ત હસ કારણ હૈ કિ લે આવક હોતે જુદ મી સાધુસરીન્થી ઉલ્કૃષ્ટ ક્રિયાકા પાલન કરતે હૈ । હસ મિક્ષાકો 'સર્વસમ્પત્કરી' મી કહતે હૈ, ક્યોંકિ હસસે આત્મત્તી સમસ્ત સમ્પત્તિ જ્ઞાન વર્ધન સુખ આવિકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ । હસ મિક્ષાકે હહ નામ ઓર મી કહતે હૈ—

(૧) માધુકરી (આમરી), (૨) ગોચરી, (૩) ગંગુલેપા, (૪) અક્ષાંજના, (૫) ગર્તાપૂરણી ઓર (૬) દાહોપશમની ।

(૧) માધુકરી (આમરી) કા સ્વરૂપ હસસે પદ્યલેખી ગાયમાં કહા જાણુકા હૈ ।

લોકોત્તર મિક્ષા લે પ્રકારતી હૈ (૧) અપ્રશસ્ત, (૨) પ્રશસ્ત. અવસન્ન અને પાશ્વસ્થ આવિકોની મિક્ષા અપ્રશસ્ત અને પંચ મહાવ્રતધારી પટ્ટકાયરક્ષક, પાંચ સમિતિ ત્રણ શુસિનું પાલન કરનારા મુનિની તથા પ્રતિમા-(પરિમા)-ધારી આવિકોની મિક્ષા પ્રશસ્ત કહેવાય છે

પ્રતિમા-(પરિમા)-ધારી આવિકોની મિક્ષા પ્રશસ્ત લે અપ્રશસ્તી હૈ કે લે આવિકો લેવા છતાં કાપુન્ય લેવી ઉલ્કૃષ્ટ ક્રિયાનું પાલન કરે છે આ મિક્ષાને 'સર્વસમ્પત્કરી' પણ કહે છે કારણ કે તેથી આત્મત્તી સમસ્ત સમ્પત્તિ જ્ઞાન વર્ધન સુખ આવિકી પ્રાપ્તિ થાય છે લે મિક્ષાના બીજા છ નામ પણ કહેલાં છે (૧) માધુકરી (આમરી), (૨) ગોચરી, (૩) ગંગુલેપા, (૪) અક્ષાંજના, (૫) ગર્તાપૂરણી, અને (૬) દાહોપશમની.

(૧) માધુકરી (આમરી)નું સ્વરૂપ પદ્યલેખી ગાયમાં કહ્યું છે

દ્વિતીયા-યથા ગૌર્યત્ર લઘુત્વનાદિકં પશ્યતિ તત્રાડ્યં યત્ર ચાધિકં તત્ર પૂર્વાપેક્ષ-
યાડ્યિકં કવલં ગૃહ્ણતિ ન તુ ત્વનાદિકમુન્મૂલયતિ તથા મુનિરપિ ગૃહસ્થગૃહે યથાડ-
વસરં યથાસામગ્રિ ચ યાં ભિક્ષાં ગૃહ્ણતિ સા । અથવા વિવિધવસનરત્નાલંકારવિ-
ભૂષિતા સુન્દરી યુવતિર્ગવે ઘાસાદિકં સમર્પયતિ તદા તદીયરૂપલાવણ્યાદિકમપ-
શ્યન્તી ગૌર્દીયમાનં ઘાસાદિકમુપાદત્તે, તદ્વદ્ ભિક્ષુણાડપિ દાતૃવસનસુવેષરૂપલાવ-
ણ્યાદેઃ સાતુરાગાવલોકનં વિદાય કેવલમશનપાનાદિશુદ્ધૌ દૃષ્ટિઃ સ્થાપનીયેતિ
ગોચરીભિક્ષાસમાચારઃ (૨) ।

તૃતીયા ગડુલેપા-યથા ગદ્ગપરિ સમધિકલેપપ્રદાનેન પ્રસૂતલેપતો નીરુજોડપિ

(૨) ગોચરી-જૈસે ગાય જહાં કમ ઘાસ દેખતી હૈ વહાં કમ કવલ
ગ્રહણ કરતી હૈ, જહાં અધિક દેખતી હૈ વહાં પહેલેસે કુછ અધિક ગ્રહણ
કરતી હૈ, ઘાસકો જડસે નહીં ઉત્તારી, ઉસીપ્રકાર ભિક્ષુ એક સ્થાનસે
હી પૂર્ણ અશન પાન આદિ ન ગ્રહણ કરે કિન્તુ ગૃહસ્થકો ફિર આરમ્ભ
ન કરના પડે હસ પ્રકાર વિચાર કર અશનાદિ લે ઉસે ગોચરી કહતે હૈ ।
અથવા જૈસે વિવિધ વહુમૂલ્ય વસ્ત્ર આભૂષણોસે આભૂષિત સુન્દરી
યુવતી સ્ત્રી ગાયકો ઘાસ ડાલને આતી હૈ તો ગાય ઉસકી સુન્દરતા નહીં
દેખતી વરન્ ઘાસ પર હી દૃષ્ટિ રખતી હૈ, ઉસીપ્રકાર ભિક્ષુ આહારાદિ
દેતી હુઈ સ્ત્રીકે સૌન્દર્ય, સુવેષ, આભૂષણ આદિકા નિરીક્ષણ ન કરે
કિન્તુ અશનાદિકી શુદ્ધિ પર હી દૃષ્ટિ રખે ઉસે ગોચરી કહતે હૈ ।

(૩) ગડુલેપા-જૈસે ફોડેકે ઉપર આવશ્યકતાસે અધિક લેપ કરનેસે

(૨) ગોચરી-જેમ ગાય ન્યા ઓછું ઘાસ ભુજે છે ત્યા ઓછો ડોળિયો
લે છે, ન્યા વધુ ઘાસ ભુજે છે ત્યા પહેલાથી વધુ મોટો ગ્રાસ (ડોળિયો) લે
છે, ઘાસને મૂળમાથી ઉપાડતી નથી. એ રીતે ભિક્ષુ એક સ્થાનેથી જ પૂરા અશન
પાન આદિ ગ્રહણ ન કરે, કિંતુ ગૃહસ્થને ફરીથી આરભ-સમારંભ ન કરવો પડે
એવો વિચાર કરીને અશનાદિ લે, તેને ગોચરી કહે છે અથવા જેમ વિવિધ ગદ્ગ-
મૂલ્ય વસ્ત્રાભૂષણોથી સજ્જ થએલી સુન્દર યુવતી સ્ત્રી ગાયને ઘાસ નીરવા આવે
છે, તો ગાય તેની સુન્દરતા જોતી નથી, પરન્તુ ઘાસ પર જ દૃષ્ટિ રાખે છે, તે
પ્રમાણે ભિક્ષુ આહારાદિ આપતી સ્ત્રીનું સૌન્દર્ય, સુવેશ, આભૂષણ આદિનું નિરી-
ક્ષણ ન કરે, કિંતુ અશનાદિની શુદ્ધિ પર જ દૃષ્ટિ રાખે તેને ગોચરી કહે છે

(૩) ગડુલેપા-જેમ ગુમડા ઉપર જરૂરી કરતા વધારે લેપ કરવાથી લેપ

ગજસન્નિહિતદેશા વિહન્યતે, તદેકદેશમાગ્રે યત્કિંચિલ્લેપપદાને ગજમદેશસાકશ્યેન
 લેપામાવાદ્રોગો નોપશ્ચમ્યતિ, તદ્વસ્તાધુરપિ, નિર્દોષપરિમિતાદારેણ છુષાં નિર્વર્તયતિ
 સ્વૂપા (૩) ।

અર્થે વાસ્ત્વા અસાધ્યનેતિ નામ-યથા શ્વકટેન દૂરં ગન્તુકામસ્તથ યદિ
 તૈસ્તદાન ન કુર્યાત્, તદા વસ્તુમેવાસનં તદ્વ પારયતિ શ્વકટારોહિણ પ્રાપન્તુ
 મમીષ્ટ સ્થાનમ્ તત્રાધિકતરતૈલનિલેપસ્તુ ન કેવલં નિષ્ફલઃ પ્રત્યુત દાનિં જન-
 યતીવિ, તદ્વિશિરવયાશ્વનપાનપદાનં વિના મોક્ષમાપકસમયમપથે વસ્તુમસનમ શરીર

લેપ ફર-ઉઘર ફેલ જાતા હૈં ઓર આસ-પાસકા નીરોગ પ્રવેશ ખી સરાવ
 હો જાતા હૈં, ઓર યદિ કોઢે પર પિલકુલ હી લેપ ન કિયા જાય તો ખી
 રોગ શાન્ત નહીં હોતા, વૈસેહી સાધુ યદિ પ્રમાણસે અધિક આહાર કરે
 તો પ્રમાદ આદિ દોષ ઉત્પન્ન હોનેસે સ્વાધ્યાય આદિ ક્રિયાઓકા પૂર્ણ
 પાલન નહીં કર સક્તા, ઓર પિલકુલ હી થોડા આહાર કરે તો
 છુષાવેદનીયકી શાન્તિ ન હોનેસે વૈયાધુત્ય આદિ સાધુકી ક્રિયાર્પ
 નહીં હો સક્તી, ફસલિય નિર્વોષ ઓર પરિમિત આહાર લેના 'ગજુલેપા'
 નિશ્ચા કહલાતી હૈં ।

(૪) અક્ષાલ્લના-જૈસે કોઈ ગાઢીદ્વારા ઇચ્છિત સ્થાન પર જાના વાહતા હૈં
 પરન્તુ ગાઢીકો પિલકુલ તૈલ નહીં દેવે તો વહ ગાઢી ચલ નહીં સક્તી
 ઓર યદિ અધિક તૈલ દે દિયા જાય તો વહ કૂપા હી નહીં ધરન્ જાનિકારક
 ખી હૈં, ફસીપ્રકાર મોક્ષપુરી તક પહુંચનેકે લિય શરીર-રૂપ શકટ (ગાઢી)

આમ-તેમ દેલકલ બાય છે અને આસપાસનો નીશાન પ્રદેશ પણ ખસલ થઈ
 બાય છે અને જો ગૂમ્મ ઉપર બિલકલ લેપ ન કરવામા આવે તો શેમ શાન્ત
 થાય નહિ, જોવી જ રીતે સાધુ જો પ્રમાણથી અધિક આહાર કરે તો પ્રમાદ
 આદિ દોષ ઉત્પન્ન થવાથી સ્વાધ્યાય આદિ ક્રિયાઓનુ પૂર્ણ પાલન કરી શકતો
 નથી, અને બિલકલ મેલે આહાર કરે તો છુષાવેદનીયની શાન્તિ નહિ થવાથી
 વૈયાધુત્ય આદિ સાધુની ક્રિયાઓ થઈ શકતી નથી તેથી નિર્વોષ અને પરિમિત
 આહાર લેવો જો બુલેપા ' નિશ્ચા કહેવાય છે

(૪) જેમ કોઈ માણસ ગાઢીમાં બેસીને ઇચ્છિત સ્થાન પર જવા પ્રયત્ન
 પરન્તુ ગાઢીને બિલકલ તૈલ ન જાણે તો જો ગાડુ ગાઢી શકતુ નથી અને
 જો પાદે પહોંતુ તૈલ જાણે તો તે વૃથા બાય છે કોટલુ જ નહિ પણ હાનિકારક
 પણ નીવડે છે જો રીતે મોક્ષપુરી સુખી ખોલવાને માટે શરીર-શકટ (ગાઢી)

મપિ નાલં મુનીન્ મોક્ષં પ્રાપયિતુમ્, અધિકતરાહારપૂરિતં તુ નિદ્રાપ્રમાદાદિદોષ-
જાતં જનયન્નૂનમેવ વિનયશ્રુતાદિસમાધિં વિધ્વંસયતિ, અતઃ પરિમિતં વિશુદ્ધં
ચાશનપાનમુપાદેય ભિક્ષુણેતિ સેય ભિક્ષા ‘અક્ષાઙ્ગના નામ’ (૪) ।

પશ્ચમી ગર્તાપૂરણી, સા યથા-કસ્યાપિ શ્રેષ્ઠિનો ભવનસમ્બન્ધિનિ ગમના-
ગમનમાર્ગે યદિ કેનાપિ કારણેન ગર્તઃ સંજાયતે તદા તમવલોક્ય સ તદાનીં
યદેવ સઘ્નો લોઘ્વપાપાણસ્વળ્હાદિકમુપલભતે તદેવાદાય તં ગર્તં પરિપૂરયતિ ન
તૂત્તમેનૈવેષ્ટકપ્રમૃતિના ગર્તોઽય પૂરયિતવ્ય ઇતિ વિચારયતિ, તથા સતિ મહાઽન-
ર્થોત્પત્તિસંભવઃ, એવમેવ મુનિરપિ ક્ષુધાવેદનીયોદયવશાદ્રિક્તમુદરમૈષણિકૈરન્તપ્રા-
ન્તાદિભિરાહારૈર્વિમર્ત્તીતિ । (૫)

કો આહારાદિરૂપ તેલ ચિલકુલ ન દિયા જાય તો સંયમયાત્રાકા સમ્યક્
નિર્વાહ નહીં હો સકતા ઔર અધિક આહાર દેનેસે રોગાદિ હોજાનેકે
કારણ વિનય શ્રુત આદિ સમાધિ નહીં હો સકતી, હસલિએ પરિમિત
આહાર લેના અક્ષાઙ્ગના ભિક્ષા કહલાતી હૈ ॥

(૫) ગર્તાપૂરણી-જૈસે યદિ કિસી રઈસકે ઘર જાને-આનેકે માર્ગમેં
કિસી કારણસે ગડઢા હોજાય તો ઉસે દેખતે હી વહ રઈસ શીઘ્રતાસે
મિટી-પત્થરકે ટુકડે આદિ જો કુછ પાતા હૈ ઉન્હોંકો લેકર ઘડેકો ભર
દેતા હૈ । પરન્તુ એસા નહીં વિચારતા હૈ કિ અચ્છે ૨ ઈટ-પત્થરોં સે
હી હસે ભરના ચાહિયે । યદિ ન પૂરે તો વડી આપત્તિ આનેકી સંભાવના
રહતી હૈ । ડસીપ્રકાર મુનિ, ક્ષુધાવેદનીયકે વશસે અન્ત-પ્રાન્ત આદિ
નિરવચ આહાર લેકર ઘાલી ઉદર ભર લેતે હૈ । હસલિએ હસે
ગર્તાપૂરણી કહતે હૈ ।

ને આહારાદિ રૂપ તેલ ણિલકુલ ન ઉજવામા આવે તો સયમ-યાત્રાનો સમ્યક્
નિર્વાહ થઈ શકતો નથી, અને અધિક આહાર આપવામા આવે તો રોગાદિ
થવાથી વિનય શ્રુત આદિ સમાધિ થઈ શકતી નથી તેથી પરિમિત આહાર લેવો
એ ‘અક્ષાઙ્ગના’ ભિક્ષા કહેવાય છે

(૫) ગર્તાપૂરણી-જેમ કોઈ ગૃહસ્થને ઘેર જવા-આવવાના માર્ગ પર કોઈ
કારણથી ખાડો પડી જાય છે તો તેને દેખતા જ તે ગૃહસ્થ શીઘ્ર માટી, પત્થરના
ટુકડા, વગેરે જે કાંઈ મળે તે લઈને ખાડાને પૂરી નાખે છે પણ એમ નથી
વિચારતો કે સારી ઈ ટો પથથેથીજ પૂરીએ જે ન પૂરે તો બારે આપત્તિ આવી
પડવાની સંભાવના રહે છે એ રીતે મુનિ ક્ષુધા-વેદનીયને લીધે અત-પ્રાત આદિ
નિરવચ આહાર લઈને ખાલી ઉદર ભરી લે છે તેને ગર્તાપૂરણી કહે છે.

પછી દાહોપશ્વમની યયા-મવને જ્વમનજ્વાલામાલાદન્દશ્વમાને યુદી યદેન સયો બલકર્દમધુસ્મિષ્ટપ્રશ્તિફણપલમત તદેવ પ્રસિપ્ય પાત્રક પ્રશ્વમપતિ ન દુ ગદ્ગાદિસલિલં પ્રતીસતે, તયા સયમરસાર્થ નિર્દોષેષ રુક્ષાવિનાડપ્યાહારેષ શમયતિ ધ્રુવાં ધ્રુમધુર્મિધ્રુરિતિ (૬) ॥ ૩ ॥

પ્રશસ્તૈવ મિતા સાધુર્મિર્ગૃહીતવ્યા નેતરેતિ નિશ્ચમ્ય શિષ્યો ગુરુ પ્રત્યાહ-
‘વય ચ, -’ઇત્યાદિ ।

^૧ મૂષ્મ-^૨વય ^૩ચ ^૪વિત્તિ ^૫લબ્ધામો, ^૬ન ^૭ય ^૮કોઈ ^૯ઉવહન્મહ ।

^{૧૦} અહાગદેસુ ^{૧૧} રીયતે, ^{૧૨} પુષ્પેસુ ^{૧૩} ભમરા ^{૧૪} જહા ॥ ૪ ॥

(ધાયા)—વયં ચ વૃત્તિં લપ્સ્યામહે, ન ચ કોઽપિ ઉપહન્યતે ।

યયાકૃતેષુ રીયતે, પુષ્પેષુ ભમરા યયા ॥ ૪ ॥

(૬) દાહોપશ્વમની—જિસ સમય ઘરમેં અગ્નિ વધક જાય ઘસ સમય ઘરકા સ્વામી જલ્દીરમેં જાલ કીપક ધૂલ મિહી આદિ જો કુછ મિલજાય ઘસીકો કાલકર આગ વુજાતા હૈ । ઘસ સમય વહ યહ નહીં સોચતા કિ જવ ગગાસિન્ધુકા નિર્મલ નીર મિલેગા તખી આગ વુજાઝગા, ઘસીપ્રકાર સયમકી રક્ષાકે લિપ મુમુક્ષુ મિષ્ટુ તુચ્છ આદિ નિર્દોષ મિક્ષાસે કુષાષ્ઠો શાન્ત કર લેતા હૈ । હસલિપ હસકો દાહોપશ્વમની કહતે હૈ ॥૩॥

‘ પ્રશસ્ત મિક્ષા હી સાધુકો ગ્રહણ કરની જાહિયે અન્ય નહીં ’ યહ મુનકર શિષ્ય ગુરુસે નિવેદન કરતા હૈ—‘વયં ચ વિત્તિં’ ઇત્યાદિ ।

(૬) દાહોપશ્વમની—જે સમયે ઘરમાં અગ્નિ બહુછી ઠીક તે સમયે ઘરનો મળી જલ્દી-જલ્દી પાણી, કાઢવ ધૂળ, માટી વગેરે જે કાંઈ મળી જાય તે નાખીને આગ જુગવે છે તે વખતે તે જોમ નથી વિચારતો કે જ્યારે જગા-સિંધુનું નિર્મળ નાર મળશે ત્યારે આગને જુગાવીશ. જો પીતે જ્વમનની રક્ષાને માટે મુમુક્ષુ મિષ્ટુ કુષ્મી, તુષ્પ, આદિ નિર્દોષ મિક્ષાથી કુષાને શાન્ત કરી લે છે તેથી તેને ‘ દાહોપશ્વમની ’ કહે છે (૩)

“ પ્રશસ્ત મિક્ષાજ સાધુએ બ્રહ્મણ કરવી જોઈએ. બીજી નહિ, ” જોમ સાધુ બીને શિષ્ય ગુરુ સમીપે નિવેદન કરે છે—‘વયં ચ વિત્તિં’ ઇત્યાદિ.

गुरु महाराजके प्रति शिष्यकी प्रतिज्ञा—

सान्वयार्थः—(हे गुरुमहाराज !) वयं=हम च=ऐसी वृत्ति=वृत्ति-भिक्षा-वृत्तिको लब्धामो=स्वीकार करेंगे (जिससे) कोऽयं=कोईभी न उचहम्मइ=उपमर्दित न हो, (साधु) अहागडेसु=सदाकी भांति गृहस्थद्वारा अपने लिए बनाये हुए भोजनमेंही रीयते=संयम यात्राका निर्वाह करते हैं, जहा=जिस प्रकार भ्रमरो=भौंरा पुष्पेसु=फूलोंमें निर्वाह करता है । अर्थात् श्रमण महाराज गृहस्थद्वारा खुदके लिये बनाये हुए आहारसे ही अपनी यात्राका निर्वाह कर लेते हैं ॥ ४ ॥

टीका—एतद्वाथायाः पूर्वार्द्धे समुपात्तं चकारद्वयं क्रमेण यथा-तथा-शब्दार्थ-वाचकं ततश्चायमर्थः—वयं च=तथा-तेन रूपेण, वृत्तिं=जिनोक्तस्वरूपां प्रशस्तां भिक्षां, लप्स्यामहे=प्राप्स्यामः स्वीकरिष्याम इति यावत्, यथा न कोऽपि त्रस-स्थावरप्राणिमात्रमित्यर्थः उपहन्यते=उपहतः (उपमर्दितः) भवेत् । एवंविध-वृत्तिग्रहणे सदृष्टान्तहेतुमुपन्यस्यति 'अहा०' इति, अत्र 'यत्' इत्यध्याहार्यम्, तथा च-यतः यथाकृतेषु=गृहस्थैरात्मार्थमात्मीयार्थं च सम्पादितेष्वाहारादिषु रीयन्ते=गच्छन्ति संयमयात्रां निर्वाहन्तीति यावत् 'साधवः' इति शेषः । अत्र गतमपि भ्रमरदृष्टान्तं विस्पष्टप्रतिपत्तये पुनरुपन्यस्यति 'पुष्पेसु' यथा पुष्पेषु

इस गाथाके पूर्वार्द्धमें दो 'च' आये हैं, एकका अर्थ है 'जैसे' और दूसरेका अर्थ है 'वैसे', इसलिए इसका अर्थ यह हुआ कि—हे भगवन् ! हम वैसेही प्रशस्त भिक्षा ग्रहण करेंगे जैसे (जिस प्रकार) त्रस या स्थावर जीवको किसीभी प्रकारकी बाधा न पहुँचे, क्योंकि गृहस्थोंद्वारा अपने-लिये या अपने कुटुम्बके लिये बनाये हुए आहारको लेकर ही साधु अपनी संयमयात्राका निर्वाह कर लेते हैं । इसी बातको अधिक स्पष्ट करनेके

आ गाथाना पूर्वार्द्धमा ये च आव्या छे ओकनो अर्थ छे 'जैसे' अने भीनने। अर्थ छे 'जैसे' अने रीते तेनो अर्थ जैसे थयो के-छे भगवन् ! जैसे जैसे (जैसे प्रकारे) प्रशस्त भिक्षा ग्रहण करीशु के जैसे (जैसे प्रकारे) त्रस या स्थावर जीवने केछे पणु प्रकारनी बाधा न पहुँचये कारण के गृहस्थोंके पोताने भाटे या पोताने कुटुम्बने भाटे पनावेले। आहार लधने के साधु पोतानी संयम-यात्रानो निर्वाह करी ले छे ओ बातने वधु स्पष्ट करवाने भाटे भ्रमरना दृष्टान्तने करीशु केवडावे छे

भ्रमराः, ते हि पुष्पेभ्यो रसमाहरन्तोऽपि तानि (पुष्पाणि) छेदन्तोऽपि न पीडयन्ति । अत्र 'सन्मामो' इत्यस्य 'सप्स्याम' इति व्याख्यानं तु सर्वथा व्याकरणविरुद्धमेव 'सम' वातोऽस्तुवाचेस्तु पठितत्वेन नित्यात्मनेपदित्वात्, न च वक्षिणो द्विस्करणवापितया 'अनुदात्तेष्वसप्तममात्मनेपदमनित्यम्' इति परिमापया परस्मैपदमपि युक्तमेवेति वाच्यम्, तस्या अगतिकगतिकृतयेष्टमयोमविपयत्वात्, वस्तुतस्तु माध्यानुकङ्गापितार्थस्य साधुताया नियामकत्वे प्रमाणामानावेपमादिका परिमापाभिन्त्या एवेति स्पष्टं 'परिमापेन्दुश्लेखरे' इत्यतिरोहित वैवाकरणात्मा । अत्र गायामो 'सन्मामो' इति, 'उपहम्मइ' इति भविष्यद्वचनानौ कालावविचक्षितौ, तत्र कालप्रयग्रहणे बोध्यम् ॥ ४ ॥

एवं मधुकरदृष्टान्तेन यत्कश्चित् तत्पतिपादयन्नुपसंहरति—'महुगारसमा०' इत्यादि ।

मूळम्—महुगारसमा बुद्धा जे भवति अणिस्सिया ।

नाणापिण्डरया दत्ता तेण बुद्धति साहुणो ॥त्तिवेमि॥५॥

छाया—मधुका (क) रसमा बुद्धा यतो मवन्त्यनिभिताः ।

नानापिण्डरता हान्ताः, तेन उच्यते साधवः ॥ ५ ॥

सान्त्वयार्थ —(कपोकि)जे=जो महुगारसमा=मौरेकीमांति बुद्धा=विवेका अणिस्सिया=मोहवचनरहित नाणापिण्डरया=अनेक धरोका निरवध पिण्ड छेकर संयममें सीन दत्ता=इन्द्रियविजयी भवन्ति=हाते हैं, तेण=इसीसे वे साहुणो=साधु बुद्धन्ति=कहाते हैं । सिक्किम=इस प्रकार भीष्टपमां स्वामी

लिप कहे हुए भ्रमर दृष्टान्तको फिर बुझाते हैं कि—जैसे भ्रमर पुष्पोसे रस ग्रहण करकेभी किसी पुष्पको पीड़ा नहीं पहुँचाता ॥४॥

मधुकरका उदाहरण देनेसे जो निष्कर्ष निकला उसे सूत्रकार कहते हैं—'महुगारसमा' इत्यादि ।

हे-जो भ्रमर पुष्पोमांको रस ग्रहण करीने परु डोह पुष्पने पीडा उप-नावतो नहीं (४)

मधुकरका उदाहरणमांको ने निष्कर्ष निकाले तेने सूत्रकार भेडे छे-महुगारसमा, इत्यादि.

जम्बूस्वामीसे कहते हैं—“हे जम्बू ! श्रमण भगवान महावीरसे मैंने जैसा सुना है वैसा ही तेरे लिए कहता हूं ॥ ५ ॥

॥ इति प्रथमाध्ययनस्य सान्वयार्थः ॥ १ ॥

टीका—अत्र गाथायां ‘जे’ इत्यस्यादौ ‘यतः’ इति, ‘तेण’ इत्यस्यान्ते ‘ते’ इति च पदद्वयमध्याहार्यम्, तथा च—यतः ये मधुका(क)रसमाः=भृङ्गवदनियत-वृत्तयः; बुद्धाः=इदं कर्तव्यमिदमकर्तव्यमित्येवं विवेकवन्तः, अनिश्रिताः=निश्रा-यरहिताः—निवासकुलादिषु प्रणयनिगडबन्धशून्या इत्यर्थः, नानापिण्डरताः=नाना=अभिग्रहविशेषेण प्रतिगृहाऽल्पाल्पग्रहणयुक्ततया अन्तप्रान्तादिभेदेन च विविधप्रकारा ये पिण्डाः=आहाराद्यास्तेषु रताः=संसक्ताः, दान्ताः=इन्द्रिय-नोइन्द्रियविकारभावाऽनुपहतचित्ताः, भवन्ति=सम्पद्यन्ते, तेन=उक्तप्रकारेण निरव-द्यवृत्तिसमाराधनेन हेतुना ते योगत्रयेन्द्रियपञ्चक-नवविधविशुद्धब्रह्मचर्याऽर्हिंसाः साधयन्तीति साधवः व्युच्यन्ते=कथ्यन्ते इति गाथार्थः, इत्यन्ये, वस्तु-तस्तु अत्र ‘यतः’ इत्यस्य, ‘ते’ इत्यस्य चाध्याहारणं ‘जे’ इत्यस्य प्रथमान्तत्वेन व्याख्यानं च न युक्तं, तथा सति ‘ये’—‘ते’—शब्दयोर्वैयर्थ्यापत्तेः, तस्मात् ‘जे’ इत्यव्ययपदं ‘यतः’ इत्यस्यार्थे, अव्ययानामनेकार्थत्वात्, ततश्चा-यमभिसम्बन्धः—यतः मधुकारसमाः बुद्धाः अनिश्रिताः नानापिण्डरताः दान्ता

जो भौरेके समान अनियत (कुलकी नेसराय रहित) भिक्षा लेते हैं, कर्तव्य और अकर्तव्यके विवेकी हैं, निवासस्थान तथा कुटुम्ब परिवार आदिमें ममताके बन्धनसे बन्धे हुए नहीं हैं, भौतिरके अभिग्रह धारण करके अनेक घरोंसे लिये जाने वाले अन्त-प्रान्त आदि आहारमें अनुरक्त रहते हैं, इन्द्रियों और मनके विकारको दमन करते हैं वे निर्दोष भिक्षा लेकर तीन योग, पाँच इन्द्रियाँ, नव प्रकारके विशुद्ध ब्रह्मचर्य और अहिंसाकी साधना करनेवाले साधु कहलाते हैं ।

ये भ्रमरानी पेठे अनियत (कुलनी नेसराय रहित) भिक्षा ले छे, कर्तव्य अने अकर्तव्यने विवेकी छे, निवासस्थान तथा कुटुम्ब परिवार आदिमा मम-ताना बधनथी बद्ध थयो नथी, तरेड-तरेडना अभिग्रहो धारण करीने अनेक धरोथी लीधेला अन्त-प्रात आदि आहारमा अनुरक्त रहे छे, इन्द्रियो अने मनना विकारोनु दमन करे छे, ते निर्दोष भिक्षा लधने त्रयु योग, पाच इन्द्रियो, नव प्रकारनु विशुद्ध ब्रह्मचर्य अने अहिंसाकी साधना करनारो साधु कहवाय छे

મયન્તિ તેન સાપત્તઃ ઠચ્યન્ત ઇતિ, સાધુવિશેષણાનાં મધુકારસમાદીનાં વ્યાખ્યા
તુ યથાપૂર્વમેવેતિ યયમિતિ વિભાવયન્તુ વિદ્વાસઃ ।

મધુકારસમા અસંજ્ઞિનોડપિ મયન્તિ અતસ્તદ્વચવચ્છેદાર્થમાહ ‘બુદ્ધા’ ઇતિ,
મધુકારસમા બુદ્ધાથ પ્રતિમાધારિમશ્વતય સયતાડસંયતા અપિ મયન્તિ તદ્વચાવચ્છે
‘અગ્નિસ્તિયા’ ઇતિ । મધુકારસામ્યં ચ સાધૂનાં ન સાર્વદેશિકં કિન્તુ ચન્દ્રમુલા-
દિવદૈકદેશિકમેવેત્યતો યદેશે મધુકારસાદૃશ્યામાનસ્તદ્વિશેષનાર્થમાહ-‘નાનાપિંદરયા
વૈતા’ ઇતિ, જમરા હિ મુગન્ધિમ્ય એવ કુસુમેભ્યઃ સ્વાધમેષ ચ રસમાદૃષે ન ચ

મૌરેકે સમાન અસંજ્ઞી મી હોતે હૈ અતઃ બુદ્ધ (કર્તવ્યાકર્તવ્ય વિવેકસે
યુક્ત) પદ વિચા હૈ । પ્રતિમા (પરિમા) ધારી આચક (સયતાસંયત) મી
મૌરેકે સમાન ઓર બુદ્ધ હોતે હૈ ઇસલિપ ‘અગ્નિસ્તિયા’ પદ વિચા હૈ,

જૈસા કિ પહેલે કહા જા ચુકા હૈ મૌરેકા વદાહરણ એકદેશીય હૈ,
કોઈ કહતા હૈ કિ ‘ઇસકા મુલ, ચન્દ્રમાકે સમાન હૈ’ તો મુલમેં ચન્દ્રમાકે
સવ ગુણ નહીં પાવે જાતે, અર્થાત્ કુછ ગુણ સદશ હોતે હૈ કુછ વિસદશ
હોતે હૈ, મૌરેકા વદાહરણ મી કુછ અંશોમેં મિલતા કુછ અંશોમેં નહીં
મિલતા હૈ । જિસ અંશમેં નહીં મિલતા હૈ વહ સૂત્રકારને ‘નાનાપિંદ
રયા’ ઓર ‘વૈતા’ વિશેષણોસે પ્રગટ કિયા હૈ । જમર, કેવલ કુસુમોંકે
સ્વાવિષ્ટ રસકો હી પીતા હૈ ઇસલિપ યહ વાન્ત (ઇન્દ્રિયોંકો ઝીતનેવાલા)
નહીં હૈ, ઇસ દૃષ્ટાન્તસે વાર્તાન્તિકતી વિસદશતા હૈ ।

જમરાની પેઠે અસંજ્ઞી પણ હોય છે, તેથી બુદ્ધ (કર્તવ્ય-કર્તવ્ય-વિવેકથી
યુક્ત) પદ અપેક્ષા છે પ્રતિમા (પરિમા) ધારી આચક (સયતાસંયત) પણ
જમરાની સમાન અને બુદ્ધ હોય છે, તેથી અગ્નિસ્તિયા પદ અપેક્ષા છે

ખેલાં કહેવામાં આવ્યું છે કે જમરાનું ઉદાહરણ એક-દેશીય છે કાંઈ
કહે છે કે-એનું મુખ બદલા એનું છે પણ મુખમાં બદલાના બધા ગુણો
હોવા નથી. અર્થાત્ કાંઈ ગુણ સમાન હોય છે, કાંઈ અસમાન હોય છે જમરાનું
ઉદાહરણ પણ કાંઈ અશોભા મળતું છે, કાંઈ અશોભા અલગમળતું છે જે અશોભા
અલગમળતું છે તે સૂત્રકારે નાનાપિંદરયા અને વૈતા વિશેષણોથી પ્રગટ કર્યું છે.
જમર માત્ર કુસુમોના સ્વાવિષ્ટ રસને જ પીએ છે, તેથી એ વાન્ત (ઇન્દ્રિયોને
દત્તનાર) નથી. આ દૃષ્ટાન્તથી વાર્તાન્તિકની અસમાનતા છે

दान्ता भवन्ति । ‘त्तिवेमि’ इति=उक्तरूपं तत्त्वं यथा तीर्थङ्करस्य भगवतो महावीरस्य सकाशान्मया श्रुतं न तु स्वबुद्ध्या कल्पितं यतः स्वबुद्ध्या कथने श्रुत-ज्ञानस्याविनयो भवति, किञ्च छद्मस्थानां दृष्टयोऽप्यपूर्णा भवन्ति, तस्माद् यथा-भगवत्प्रतिपादितमेव त्वां ब्रवीमि=उपदिशामीत्यर्थः । इहार्थे चैयं सङ्ग्रहगाथा—

“सुअणाणस्स अविणओ परिहरणिज्जो सुहादिलासीहि ।

छउमत्थाणं दिट्ठी, पुण्णा णत्थित्ति सइयं इइणा ॥ १ ॥” इति,

इति पञ्चमगाथार्थः ॥ ५ ॥

सुधर्मस्वामी जम्बूस्वामीसे कहते हैं—हे जम्बू ! ऊपर जो प्रथम अध्य-यनका भाव कहा गया है वह अन्तिम तीर्थङ्कर भगवान् श्रीमहावीरसे जैसा मैंने सुना वैसाही कहा है; अपनी बुद्धिसे कल्पना किया हुआ नहीं कहा है; अपनी बुद्धिसे कल्पना करके कहनेसे श्रुतज्ञानकी आशातना होती है, और छद्मस्थोंका ज्ञान भी अधूरा होता है, इसलिए भगवान् द्वारा प्रति-पादित प्रवचन ही तुझे सुनाया है । कहा भी है—

“सुखके अभिलाषी पुरुषोंको श्रुतज्ञानकी आशातनाका त्याग करना चाहिये । क्योंकि छद्मस्थोंकी दृष्टि पूर्ण नहीं होती । इसी अर्थको ‘त्तिवेमि’ शब्दसे प्रगट किया है” ॥५॥

सुधर्म-स्वामी जम्बू-स्वामीने कहे छे-हे जम्बू ! ऊपर जे प्रथम अध्यय-नने भाव कह्यो छे ते अतिम तीर्थंकर भगवान् महावीर पासेथी जेवो मे साबज्ये तेवो ज कह्यो छे मे पोतानी बुद्धिथी कल्पना करेवो नथी कह्यो पोतानी बुद्धिथी कल्पना करी कहेवाथी श्रुतज्ञाननी आशातना थाय छे अने छद्मस्थोनुं ज्ञान पणु अधूरु डोय छे, तेथी भगवान् द्वारा प्रतिपादित प्रवचन ज मे तने संभज्जानुं छे कह्यु पणु छे के-

“सुधना अभिलाषी पुरुषोऽपि श्रुतज्ञाननी आशातनानो त्याग करवो लेउअ, कारणु के छद्मस्थोनी दृष्टि पूर्णु डोती नथी आ अर्थने तिवेमि शब्दथी प्रकट कर्यो छे” (५)

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्गुरु-मस्तिद्वयायक-पञ्चदशमापा-कस्ति-सस्ति
 कस्मापाऽऽलापक-प्रविशुद्ध गद्य पद्य-नैकग्रन्थनिर्मापक-नादिमानमर्दक
 श्री आहूछप्रपति-कोल्हापुरराज-प्रदक्ष-जैनशास्त्राचार्य पदभूषित-
 कोल्हापुरराजगुरु-वासप्रसन्नवारि-जैनधर्मविवाकर
 पूज्य-श्रीघासीलालवतिधिरचितायां श्रीदशवैकालिकसूत्र-
 स्याऽऽचारमणिमठजूपाख्यायां व्याख्यायां प्रथमं
 हुमपुष्पकाख्यमध्ययनं समाप्तम् ॥ १ ॥

— ❁ —

इसप्रकार दशवैकालिक सूत्रके 'हुमपुष्पक'
 नामक पहले अध्ययनकी आचारमणिमठजूपा
 नामक व्याख्याका हिन्दी-भाषानुवाद
 समाप्त हुआ ॥ १ ॥

— ❁ —

इति 'हुम-पुष्पक' नामका पहले आध्यात्मननु
 शुभराती-भाषानुवाद समाप्त (१)

— ❁ —

॥ દ્વિતીયાધ્યયનમ્ ॥

ગતં પ્રથમમધ્યયનમથ દ્વિતીયમારમ્યતે, તત્રાયમભિસમ્બન્ધઃ—પૂર્વાધ્યયને ‘ધમ્મો મંગલં’ इत्यादिना धर्मः प्रशंसितो यः केवलं जिनशासन एवोपलभ्यते, ततथोक्तरूपधर्मपरिपालनार्थस्वीकृतजिनशासनो नवदीक्षितः कदाचिद्वैर्याभावा-
च्चारित्रच्युतो न भवेदित्याशयेनास्मिन्नध्ययने ‘साधुना धैर्यं धार्य’ मिति वक्तव्यं, धैर्यधारणं च कामनिवारणमन्तरेण न संभवतीति प्रथमं तदेवाह—‘कहं नु’ इत्यादि ।

મૂલમ—કહં નુ^{૧૧ ૬ ૧૨ ૧૦} કુજ્ઞા સામણં, જો^{૧ ૨ ૩ ૪} કામે ન નિવારણ ।

પણ^૫ પણ^૬ વિસીઅંતો, સંકમ્પસ્સ વસંગઓ ॥ ૧ ॥

છાયા—કથં નુ કુર્યાચ્છામણ્યં, યઃ કામાન્ન નિવારયેત્ ।

પદે પદે વિપીદન્, સંકલ્પસ્ય વશં ગતઃ ॥ ૧ ॥

दूसरा अध्ययन ।

પહલે અધ્યયનમેં ધર્મકા સ્વરૂપ ઓર માહાત્મ્ય કહા હૈ વહ કેવલ જૈનશાસનમેં હી પાયા જાતા હૈ । ઇસલિએ પહલે કહે હુએ ધર્મકા પાલન કરનેકે લિએ જિસને જૈનશાસન અર્થાત્ ચારિત્રધર્મ સ્વીકાર કર લિયા હો પરન્તુ નવીન દીક્ષિત હોનેસે કબી ધૈર્ય છૂટ જાનેકે કારણ વહ કદા-
ચિત્ ચારિત્રસે સ્વલિત ન હો જાય, ઇસ અભિપ્રાયસે ઇસ અધ્યયનમેં ‘સાધુકો ધૈર્ય ધારણ કરના ચાહિએ’ યહ કહા જાયગા । લેકિન ધૈર્ય તવ હી રહ સકતા હૈ જવ કિ કામકે વિકારકો જીત લિયા જાય । અત એવ શાસ્ત્રકાર સવસે પહલે ઇસી વિષયકા પ્રતિપાદન કરતે હૈ—
‘કહં નુ-’ इत्यादि ।

અધ્યયન ૨ જી

પહેલા અધ્યયનમા ધર્મનું સ્વરૂપ અને માહાત્મ્ય કહ્યું છે તે કેવળ જૈન શાસનમા મળી આવે છે તેથી, પહેલા કહેલા ધર્મનું પાલન કરવાને માટે, જેણે જૈન શાસન અર્થાત્ ચારિત્ર ધર્મ સ્વીકાર્યો હોય પરન્તુ નવદીક્ષિત હોવાથી કોઈવાર ધૈર્ય છૂટી જવાથી એ કદાચ ચારિત્રથી સ્થલિત ન થઈ જાય, તેટલા માટે આ અધ્યયનમા “સાધુએ ધૈર્ય ધારણ કરવું જોઈએ” એ કહેવામા આવશે. પરન્તુ ધૈર્ય ત્યારે જ રહી શકે છે કે જ્યારે કામવિકારને જીતી લેવામા આવે તેથી શાસ્ત્રકાર સૌથી પહેલા એ વિષયનું પ્રતિપાદન કરે છે—કહં નુ० इत्यादि

સાન્વયાર્યઃ—જો=જો કામે=વિષયોંકો ન નિવારણ=નહીં છોડતા હૈ, પર
સકપ્પસ્સ=ચ્છાઓંકે યસગમો=યશ્મેં હોકર પપ્પપ=પદ પદ પર વિસીમતો=
સેવિત હોતા હુઆ નુ=આશ્ચર્ય હૈ કિ યહ સામણ્ણ=અમણધર્મકો કહ=કૈસે
કુજ્ઞા=કર-પાલ સકતા હૈ । અર્થાત્-જો ઇન્દ્રિયોંકે વિષયોંકા પરિત્યાગ નહીં
કરતા ઠસકી ઇચ્છાઈ સદૈવ ચલતી રહતી હૈ, ઠસ કમી સન્તોષ નહીં હોતા,
સન્તોષ ન હોનેસે નિરન્તર માનસિક કષ્ટ હોતા હૈ, વિષયોંકી ઇચ્છાસે ઉત્પન્ન
હુઆ માનસિક કષ્ટ હોતે રહનેસ ચારિઅર્થમકી આરાવના નહીં હો સકતી, અતઃ
સર્વ-વ્રમ્યમ ઇન્દ્રિયોંકો યશ્મેં કરના ચાહિય ॥ ૧ ॥

ટીકા-ય, કામ્ય-તે=અમિલપ્ય-તે પ્રાણિમિરિતિ કામાઃ=શ્રદ્ધાવ્યસ્તાન્ ન
નિવારયેત્=નાપનયત્, અપ્ર 'સ' ઇત્યધ્યાહાર્ય યત્તોર્નિત્યસમ્બન્ધાદિતિ કેચિત્,
વસ્તુતસ્તુ નાપ્ર ત્ત્વમ્વાધ્યાહારાવશ્યકતા, ન વાડનધ્યાહારે સાકાશસ્ત્વદોષ
ઇત્યાલ્લપ્યમ્, ઉત્તરવાક્યગતત્વેન યચ્છમ્દોષાદામે તસ્ય દોષસ્યાડનવકાશાત્
'આત્મા જ્ઞાનાતિ યત્પાપ' મિત્યાદિસ્ત્ । સકલ્પસ્ય=અપ્રાપ્તવિષયપ્રાપ્તિરૂપસ્યાડપ-
શ્વસ્તસ્યાડધ્યક્ષાયસ્ય, ષષ્ઠશ્ચ=અધીનતાં ગતસ્તદધીનવર્તીં શૂલ્લેતિ માયાઃ, પદ પદે=
પ્રતિત્યાગ વિપીદન્ સ્વેદમતુમયન્ કયં=કેન પ્રકારેષ 'તુ' શ્લેષે ચિત્કે પૃચ્છાયાં
ના, ભામ્યતિ=તપસ્યતીતિ અમણઃ=સચિત્તા ચિત્ત-મનોજ્ઞા મનાશ્ચદ્રવ્યાધિકરણક
સામ્યમાચ-ઠાસ્યાદિપત્કચિમ્મુક્તિ-યન્સમિતિસમિતસ્વ-શ્ચિત્તિયશ્ચસ્ત્વ-શ્ચમ્મચર્ચસ્ત્વ-

જીવ, જિન ઇન્દ્રિયોંકે વિષયોંકી કામના (અમિલપા) કરતા હૈ
ઠનકો 'કામ' કહતે હૈ । જો સાધુ, ઇન કામોંકા ત્યાગ નહીં કરતે, વે
અપ્રાપ્ત વિષયકી પ્રાપ્તિસ્વ અશુભ અધ્યવસાયકે અધીન હોકર પદ પદ
પર સ્વેદકા અનુભવ કરતે હુણ ક્યા કમી અમણતાકો પ્રાપ્ત કર સકતે
હૈ ? કદાપિ નહીં ।

ઈષ્ટ, અનિષ્ટ, સચિત્ત, અચિત્ત આદિ સમસ્ત વસ્તુઓં પર
સમતામાવ રચના, હાસ્ય આદિ છહ નોકપાયકા ત્યાગ કરના,

છપ ને ઇન્દ્રિયોના વિષયોના કામના (અમિલપા) કરે છે તેને 'કામ'
કહે ॥ ને સાધુ, જે કામોના ત્યાગ નથી કરતા, તેઓ અપ્રાપ્ત વિષયની પ્રાપ્તિ-
રૂપ અશુભ અધ્યવસાયને અધીન થઈને ઠસે ઠસે જેહને અનુભવ કરતા હુ
કદાપિ અમણતાને પ્રાપ્ત કરી શકે છે ? કદાપિ નહિ.

ઈષ્ટ અનિષ્ટ, સચિત્ત, અચિત્ત, આદિ બધી વસ્તુઓ પર સમતા-ભાવ
સાધવે, હાસ્ય આદિ છબે નોકપાયનો ત્યાગ કરવો, પાપ સમિતિ અને વ્રણ મુખિત્વ

योगत्रयसाधकत्व-सदोरकमुखवस्त्रिकोपशोभितमृगत्व-यतनाधर्मधरत्व-भोगामिप-
रिक्तत्व-करणसप्तति-चरणसप्ततिपारगत्व-निर्दोषभिक्षणशीलत्व-तीर्थङ्कराज्ञाराधकत्व-
स्वात्मज्ञत्व-निष्परिग्रहत्व-यात्रामात्राज्ञत्व-कूर्मरदात्मगोपकत्वा-अल्पपिण्डाअल्पपाना-
शित्वाअल्पोपधिकत्वा-अल्पकपायत्व-निराश्रयत्व-तीर्णत्वा-अपापत्व-निर्ग्रन्थ-प्रवचन-
प्रवीणत्व-शल्यकर्तृत्व-सन्निविरहितत्वो-रगाद्युपमितत्व-पापश्रुतप्रतिषेधित्व-सुमन-

पांच समिति और तीन गुप्तिका पालन करना, गुप्त-ब्रह्मचारी होना, तीन
योगोंको साधना, श्रुतज्ञानरूपी जलमे अन्तःकरणको शुद्ध रखना,
सम्यक्त्वसे युक्त रहना, संयमरूपी कवच (वस्त्र) से सदा सन्नद्ध रहना,
डोरासहित मुखवस्त्रिकाको मुखपर बांधे हुए रहना, यतना-धर्मको धारण
करना, भोगरूपी आमिषसे विरक्त रहना, करणसत्तरी और चरणसत्तरीके
पारगामी होना, निर्दोषभिक्षासे ही संयमयात्राका निर्वाह करना, तीर्थङ्कर
भगवानकी आज्ञाका आराधन करना, आत्मज्ञानी होना, परिग्रहका त्याग
करना, यात्रा-मात्राको जानना, कछुएकी भाँति इन्द्रियोका गोपन करना,
अल्प अशन अल्प पानका ग्रहण करना, अल्प उपधि रखना, कपायको
त्यागना, आसन्नरहित होना, संसाररूपी सागरसे पार उतरना, पापरहित
होना, निर्ग्रन्थ प्रवचनमे प्रवीण होना, माया, मिथ्यात्व और निदान रूप
शल्योंको काटना, सन्निधिका न रखना, उरगादिकी उपमासे युक्त होना,
पापकी प्ररूपणा करनेवाले शास्त्रोंका उपदेश नहीं करना, मनको स्वच्छ
रखना और अतिचाररहित चारित्रको पालना, तथा मृग जैसे सिंहसे

पालन करवु, गुप्त ब्रह्मचारी थवु, त्रय योगोंने साधवा, श्रुतज्ञानरूपी जगथी
अत करवुने शुद्ध राणवु, सम्यक्त्वथी युक्त रहवुं, संयमरूपी कवच (वस्त्र)
थी सदा सन्नद्ध रहवुं, डोरासहित मुखवस्त्रिकाने मुख पर गाधीने रहवु, यतना-धर्मने
धारवु करवु, भोगरूपी आमिषथी विरक्त रहवुं, करण सित्तरी अने चरणसित्तरीना
पारगामी थवु, निर्दोष भिक्षाथी न संयमयात्राने निर्वाह करवो, तीर्थंकर भगवा-
ननी आज्ञानु आशधन करवु, आत्मज्ञानी थवु, परिग्रहने त्याग करवो, यात्रामात्राने
जगथी, कायगान्नी पेटे इन्द्रियोनु गोपन करवु, अल्प अशन अल्प पानने अहणु
करवा अल्प उपधि राणवी, कपायने त्यजवा, आसन्नरहित थवु, संसाररूपी सागरथी पार
उतरवु, पापरहित थवु, निर्ग्रन्थ प्रवचनमे प्रवीण थवु, माया, मिथ्यात्व अने निदानरूप
शल्योंने कापवा, सन्निधिने न राणवो, उरगादिनी उपमाथी युक्त थवु, पापनी प्ररूपणा
करनारा शास्त्रोंने उपदेश न करवो, मनने स्वच्छ राणवु अने अतिचाररहित चारित्रने

સ્વસ્વ-નિરતિચારચારિત્રસ્વાધિગુણસમ્પન્નઃ, તસ્ય માનઃ કર્મં વા આમખ્યેન્નમણપર્મે
કુર્યાત્—મતિપાછયેત્, ન હિ સકલ્પાધીનચિત્તવિતથા વ્યાપ્તિસ્ય માનક્રિયા-
શૂન્યદ્રવ્ય ક્રિયામાત્રપાછનેન આમખ્ય મન્તીતિ ગાયાર્થઃ ॥ ૧ ॥

અભાય સગ્રહ—

“ સચિત્તાચિત્તદ્રવ્યસુ મણુષ્ઠે અમણુષ્ઠપ્ ।
સ્વસ્વ સમમાર્થ જો, સમજો સો પશુર્ધર્ષ ॥ ૧ ॥
હાસં રર્ષ મયં સોગો, દુઃખછા ય કસાયયા ।
પરિહિ વિપ્પદ્ધુકો જો, સમજો સો પશુર્ધર્ષ ॥ ૨ ॥
પંચસમિદ્ધિં સમિત્તો, સિદ્ધિચિત્તો ય વંશપારી જો ।
પરિસાદેહ સુનોગં, સો સમજો શુદ્ધર્ષ નિષ્ઠ ॥ ૩ ॥

જાણ—

“ સચિત્તાચિત્તદ્રવ્યેષુ, મનોજ્ઞે અમનોજ્ઞકે ।
સ્વસ્વ સમમાર્થ યઃ, અમણઃ સ પ્રોચ્યતે ॥ ૧ ॥
હાસ્યં રવિમયં શોકો, શુદ્ધપ્સા ય કપાયતા ।
પરિવિપ્પદ્ધુકો યઃ, અમણઃ સ પ્રોચ્યતે ॥ ૨ ॥
પંચસમિતિમિઃ સમિત્ત , સિદ્ધિચિત્તસ્ય વંશપારી ય ।
પરિસાદયતિ સુનોગં, સ અમણ ઉચ્યતે નિષ્ઠમ્ ॥ ૩ ॥

સર્વથા દુર ભાગતે હિ ઊસી-પ્રકાર પાપકર્મ જિસકે પાસ ન ઠહરેં વહ
' આમખ્ય ' (સાધુપન) કહલાતા હૈ । એસા આમખ્ય તબ તક પ્રાપ્ત નહોં
હોતા જવ તક વહ કામ મોગકા સ્વાગ ન કર લેવેં; જિસકા ચિત્ત
કામકે સંકલ્પ વિકલ્પોસે વ્યાકુલ રહતા હો વસકી ક્રિયાઈ માવશૂન્ય
દ્રવ્યક્રિયાઈ હૈં, કેવલ દ્રવ્યક્રિયાઓકા પાલન કરનેસે કોઈ અમણ નહીં
હો સકતા, હસ વિષયમેં સંગ્રહગાથાઈ હૈં ઝનકા અર્થ પહેલે આશુકા હૈ ॥ ૧ ॥

પાળવું, તથા મુમ જેમ સિદ્ધથી સદા દુઃખ જાણે છે તેમ પાપકર્મ જેની પાસે
ન ઊભા રહે તે ' આમખ્ય ' (સાધુતા) કહેવાય છે એવું આમખ્ય ત્યાં સુધી
પ્રાપ્ત નથી થતું કે જ્યાં સુધી તે કામચોખ્ખો ત્યાગ કરે નહિ, જેનું ચિત્ત અમના
સંકલ્પવિકલ્પથી વ્યાકુલ રહેતું હોય છે તેની ક્રિયાઓ કામશૂન્ય દ્રવ્ય-ક્રિયાઓ
હોય છે, કેવળ દ્રવ્ય-ક્રિયાઓનું પાલન કરવાથી કોઈ અમણ થઈ શકતા નથી.
આ વિષયમા સમઠ ગાથાઓ છે જેનો અર્થ પહેલાં જાણી ગયો છે (૧)

मृयनाणमुनीरेण, मुद्धो समत्तरंजिओ ।
 संजमवम्मसंनद्धो, समणो सो पवुच्चई ॥ ४ ॥
 सदोरं मुहपत्तिं जो, बंधई सययं मुहे ।
 जयणाधम्मणे जुओ, समणो सो पवुच्चई ॥ ५ ॥
 भोगामिसपरिहीणो, करणे चरणे य वट्टए सुद्धं ।
 अदोसभिक्षणसीलो, समणो सो वुच्चई निच्चं ॥ ६ ॥
 जिणाणाए समारोहो, आयन्नो निप्परिग्रहो ।
 जायामायन्नो य मुणी, समणत्ति पवुच्चई ॥ ७ ॥
 कुम्मो जहा नियंगाइं, सए देहम्मि गोवई ।
 तहा गोवइ अप्पाणं, समणत्ति पवुच्चई ॥ ८ ॥
 अप्पपिंडे अप्पपाणे, अप्पोवहिकसायओ ।
 निरासवो य तिनो य, निप्पावो समणो भवे ॥ ९ ॥
 निग्गंथपवयणन्नो, अनियाणो सल्लकत्तओ ।
 भेसज्जाईण वत्थूणं, सन्निहिं वज्जए मुणी ॥ १० ॥

छाया—

“ श्रुतज्ञानमुनीरेण, शुद्धः सम्यक्त्वरञ्जितः ।
 संयमवर्मसंनद्धः, श्रमणः स प्रोच्यते ॥ ४ ॥
 सदोरां मुखवर्त्ती यो, वध्नाति सततं मुखे ।
 यतनाधर्मेण युतः, श्रमणः स प्रोच्यते ॥ ५ ॥
 भोगामिषपरिहीणः, करणे चरणे च वर्त्तते शुद्धम् ।
 अदोषभिक्षणशीलः, श्रमणः स उच्यते नित्यम् ॥ ६ ॥
 जिनाज्ञायां समारोहः, आत्मज्ञो निप्परिग्रहः ।
 यात्रामात्राज्ञश्च मुनिः, श्रमण इति प्रोच्यते ॥ ७ ॥
 कूर्मो यथा निजाज्ञानि, स्वके देहे गोपयति ।
 तथा गोपयत्यात्मानं, श्रमण इति प्रोच्यते ॥ ८ ॥
 अल्पपिण्डोऽल्पपाणः, अल्पोपधिकपायकः ।
 निरासवश्च तीर्णश्च, निप्पापः, श्रमणो भवेत् ॥ ९ ॥
 निर्ग्रन्थप्रवचनज्ञः, अनिदानः शल्यकर्त्तकः ।
 भेषज्यादीना वस्तूना, सन्धिं वर्जयति मुनिः ॥ १० ॥ ”

उरगाइठवमो पाव,—सुयाज पढिसेहमो ।

सुमनो सुवचारिणो, समणचि पधुवई ॥ ११ ॥

मिया जहेन सीहामो, दूरं चरति सज्जहा ।

तहा भयो य पावार्ह, समणचि पधुवई ॥ १२ ॥ इति ।

छाया—

“ उरगाधुपमः पापभ्रुतानां प्रतिपेक्षकः ।

सुमनाः शुभचारिणः, भ्रमण इति प्रोच्यते ॥ ११ ॥

मृगा यथैव सिंहाद्, दूरं चरन्ति सर्वया ।

तथा यतश्च पापानि, भ्रमण इति प्रोच्यते ॥ १२ ॥” इति छाया ।

પૂર્વે શબ્દાદિવિષયમહત્ત્વઃ આમણ્ય પાલયિતુ ન શક્નોતીત્યુક્ત, સમ્મતિ
'દ્રવ્યક્રિયાં કુર્વાજોઽપિ કલ્હપિતવિષયસ્વાદ્યમથા પથે'તિ દર્શયિતુમાહ—

યદ્વા પૂર્વગાયયા મહત્ત્વત્તેરણ શબ્દાદિવિષયવિનિવૃત્ત એવ આમણ્યમર્હતીતિ
સૂચિતમ્, શબ્દાદિવિષયવિનિવૃત્તિવિષય રોગાદિના કારણેનાપિ સંમતીત્યતસ્તદ્વચન-
વચ્છેદાર્થ ગાયાન્તરમાહ—'વત્થગથ'—મિત્યાદિ ।

ऊपर कह चुके हैं कि शब्दादि इन्द्रियविषयोंमें प्रवृत्त साधु आमण्य
(चारित्र) का पालन नहीं कर सकता । अब द्रव्यक्रियाएँ करते हुए भी
यदि साधुके चित्तमें कलुषता हो तो वह वास्तवमें त्यागी नहीं है, यह
कहते हैं—

अथवा पहली गाथामें एक विशेष प्रणालीसे यह प्रतिपादन किया
है कि—शब्दादिविषयोंका त्यागी ही आमण्य (साधुपना) पाल सकता
है, किन्तु रोग आदि कारणोंसे भी शब्दादि विषयोंको नहीं भोग सकता
तो क्या उस समय वह भी त्यागी कहला सकता है ? कभी नहीं कहला
सकता, इसी विषयको कहते हैं—'वत्थ-गथ' इत्यादि ।

ઉપર કહેનાઈ એવું છે કે શબ્દ આદિ ઈન્દ્રિયવિષયોમાં પ્રવૃત્ત એવો સાધુ
આમણ્ય (ચારિત્ર)નું પાલન કરી શકતો નથી એવે દ્રવ્યક્રિયાઓ કરતાં પણ એ
સાધુના ચિત્તમાં કલુષતા હોય તો તે વાસ્તવમાં ત્યાગી નથી, એ કહે છે—

અથવા પહેલી ગાયના એક વિશેષ પ્રણાલીએ એમ પ્રતિપાદન કર્યું છે કે—
શબ્દાદિ-વિષયોને ત્યાગી જ આમણ્ય (સાધુતા) પાળી શકે છે, કિન્તુ રોગાદિ
કારણોથી પણ શબ્દાદિ વિષયોને નથી ભોગવી શકતો તો શુ તે સમયે એ ખજ
ત્યાગી કહેનાઈ શકે છે ? નથી કહેવાતો, એ વિષય એવે કહે છે—'વત્થગપં'—મિત્યાદિ

मूलम्—वत्थगंधमलंकारं, इत्थीओ सयणाणि य ।

अच्छंदा जे न भुंजंति, न से चाइत्ति वुच्चई ॥२॥

छाया—वस्त्रगन्धमलङ्कारं, स्त्रियः शयनानि च ।

अच्छन्दो यो न भुङ्क्ते, न स त्यागीत्युच्यते ॥ २ ॥

सान्वयार्थः—जे=जो अच्छंदा=पराधीन होनेसे वत्थगंधं=वस्त्र गन्ध अलं-
कारं=आभूषण इत्थीओ=स्त्रियों य=और सयणाणि=शय्या-(पलंग महल
विगेरे) को न भुंजंति=नहीं भोगता है से=वह चाइत्ति=“त्यागी” ऐसा
न वुच्चई=नहीं कहा जाता है । अर्थात् अपनी इच्छासे विषयोंको न भोगनेवाला
त्यागी कहलाता है । जो रोग आदि किसी कारणसे पराधीन होकर विषयोंका
सेवन नहीं कर सकता वह त्यागी नहीं कहलाता ॥ २ ॥ और—

टीका—अत्र ‘अच्छंदा’ ‘जे’ ‘भुंजंति’ इत्येतेषु पदेषु बहुवचनप्रयोगः
सौत्रत्वात् । तथा चायमर्थः—यः अच्छन्दः=रोगाद्यभिभूततया पराधीनो वस्त्रं
च गन्धश्चानयोः समाहारः वस्त्रगन्धं, तत्र वस्त्रं=प्रसिद्ध, गन्धः=चन्दनकर्पूरादि-
सुगन्धिद्रव्यं तत्, अलङ्कारः=कुण्डलवलयदिस्तम्, स्त्यायतः शुक्रशोणिते यामु

१ यत्तु ‘बहुवचनोद्देशेऽप्येकवचननिर्देशो विचित्रत्वात्सूत्रगतेः’ इति, यच्च
‘अत्र सूत्रगतेर्विचित्रत्वाद्बहुवचनेऽप्येकवचननिर्देशः’ इति, यदपि च ‘किं
बहुवचनोद्देशेऽप्येकवचननिर्देशः ? विचित्रत्वात्सूत्रगतेर्विपर्ययश्च भवत्येवेति कृत्वा-
ऽऽह—‘नासौ त्यागीत्युच्यते’ इति, तदिदं त्रितयमपि व्याख्यानं सूत्रपूर्वापराऽननु-
सन्धानमूलकत्वादनुपादेयमेव, यतो द्वितीय-तृतीयगाथयोस्तात्पर्यपर्यालोचनायामेक-
वचनान्तप्रयोग एव सूत्रकृतोऽभिप्रेत इति सूचीकटाहन्यायेनापि बहुवचननान्तेष्वेक-
वचनान्तत्वकल्पनं युक्तियुक्तमिति ॥

जो मनुष्य रोग आदिसे आक्रान्त होनेके कारण पराधीन है और
पराधीनता (असमर्थता) के कारण वस्त्र, कस्तूरी, केशर, चन्दन, आदि
गन्ध, कुण्डल, कटक आदि आभूषण, स्त्री, शय्या और ‘च’ शब्दसे सवारी

जे मनुष्यो रोगादिथी आक्रान्त होवाने कारणे पराधीन छे अने पराधीनता
(असमर्थता) ने कारणे वस्त्र, कस्तूरी, केशर, चन्दन आदि गन्ध, कुण्डल, कटक
आदि आभूषण, स्त्री, शय्या, अने च शब्दथी सवारी, आसन आदिनु सेवन

ताः स्त्रियः=कामिन्यस्ताः, 'अप्यते येषु' तानि अयनानि=पत्यङ्क-सद्व्यसृष्टि-
कादीनि, 'तानि, चकारात्' यानाऽऽसनादीनि, न^१ बुद्धयते=न सेवते, सः, त्यागीति=
त्यजति=परिमुञ्चति ससारसम्बन्धं तच्छील इति, न उच्यते=न कथ्यते, इति
गाथार्यः ॥ २ ॥

कस्तर्हि त्यागी ? इति चेत्तत्राह—'जे य कते' इत्यादि ।

मूखम्-जे य कते^१ पिप^२ भोप^३, लदेवि^४ पिद्विकुब्ध^५ ।

साहीणे^६ चयई^७ भोप^८, से^९ हु^{१०} चाइत्ति^{११} बुधई^{१२} ॥ ३ ॥

छाया-यस्य कान्तान् मियान् भोगान्, सम्भानपि पृष्ठीकरोति ।

स्वार्थीनस्त्यजति भोगान्, स एव त्यागी इत्युच्यते ॥ ३ ॥

सान्वयार्थ -जे य=जो लदेवि=प्राप्त हुएमी कते=मनोहर पिप=अमीष्ट-मन-
गमते भोप=भोगोंका पिद्विकुब्ध=त्याग देता है (और) साहीणे=स्वतन्त्र होते
हुए भोइ=विषयोंको चयई=त्यागता है से=वह हु=निश्चय करके चाइत्ति=
"त्यागी" ऐसा बुधई=कहा जाता है । अर्थात् भोगोंकी प्राप्ति होने पर भी और

१-अधिकरणे व्युद् । २-प्रथमान्तमिदम् । ३ द्वितीयान्तमिदम् । ४ 'बुजोऽ-
नवने' इत्यात्मनेपदं, घृमे तु प्राकृतस्थात्परस्मैपदम् ।

आसन आदिका सेवन नहीं करते हैं वे त्यागी अर्थात् ससारके सम्ब-
न्धोंका त्याग करने वाले नहीं कहला सकते हैं, क्योंकि असार समझकर
ममता छोड़ना-रुचि न रखना-त्याग कहलाता है । रोग आदिसे ग्रसित
ऊपर कहे-हुए विषयोंकी ममता नहीं छोड़ता (रुचि रखता) है इसलिये
वह त्यागी नहीं कहला सकता ॥२॥

त्यागी किसे कहते हैं ? इसपर सूत्रकार कहते हैं—'जे य०' इत्यादि ।

१-यत्ता नभी तेज्ये त्यागी अर्थात् ससारका संपर्काने त्याग करवावाया नभी
कहेवाला शब्दा २-यु के असार समझने ममता छोड़नी-इसि न शायपी ज्ये
त्याग कहेवाय ३ शयानिधी त्रिचित मनुष्यो उपर कहेला विषयोंकी ममता छोड़ता
नभी, तेभी तेज्ये त्यागी कहेवाया नभी (२)

त्यागी कौन कहे ३ ? जे विषे सूत्रकार कहे छे-जे य० इत्यादि

भोगनेकी स्वतन्त्रता रहते हुए भी जो भोगोंको नहीं भोगता वह सच्चा त्यागी है। गाथामें “वि” शब्द आया है उससे यह प्रगट होता है कि यदि किसीको अमुक समयमें मनोहर और प्रिय भोग न भी उपलब्ध हों तथापि उसकी इच्छा कदापि भोगनेकी न हो तो भी वह त्यागी ही है ॥ ३ ॥

टीका—‘च’ शब्दः पूर्वगाथोक्तार्थनिवारकत्वेन ‘तु’-शब्दार्थेऽवधारणार्थे वा, ‘खलु’-शब्दोऽवधारणार्थे, तथा चायमर्थः—यस्तु लब्धान्=प्राप्तानपि कान्तान्=कमनीयान् (मनोहरान्) प्रियान्=अभिलषितान्, भोगान्=शब्दादीन् पृष्ठीकरोति=पृष्ठशब्दस्य तत्स्थे लक्षणया अपृष्ठस्थान् पृष्ठस्थान् करोति=दूरतः परिहरतीत्यर्थः, ततो विमुखीभवतीति यावत् । एवं तु रोगाद्यवस्थायामपि संभवतीत्यतः स्पष्टयति-स्वाधीनः=रोगाद्यनभिभूतचित्तः सन् भोगान्=पूर्वोक्तलक्षणान् शब्दादीन्, पुनर्भोगग्रहणं ‘द्विर्बद्धं सुबद्धं भवती’—ति न्यायात्साकल्येन भोगत्वावच्छिन्नपरिग्रहार्थम्, त्यजति=मुञ्चति, स खलु=स एव त्यागीति उच्यते=कथ्यते, न तु पराधीन इति गाथार्थः ॥ ३ ॥

उक्तविधस्यापि साधोः संयममार्गे विहरतः कदाचिद् विषयस्मरणेन प्रखलितचित्तता माप्रसाङ्गिदिति तदुपाय दर्शयति—“समाए०” इति ।

जो महापुरुष पूर्वपुण्यके उदयसे प्राप्त हुए मनोहर और इष्ट शब्दादि विषयोंको विविध-वैराग्य-भावना भाकर त्याग देते हैं—उनसे विमुख हो जाते हैं और रोग आदिसे पीडित न होनेके कारण स्वाधीन (समर्थ) होते हुए भी विविध-वैराग्य-भावना भाकर समस्त भोगोंको त्याग देते हैं वेही त्यागी कहलाते हैं ॥३॥

संयम मार्गमें विहार करते हुए त्यागी मुनिका मन, स्त्री आदिको देखनेसे कदाचित् विचलित (डांवाडोल) हो जाय तो उसको रोकने के लिए उपाय बतलाते हैं—‘समाए०’ इत्यादि ।

જે મહાપુરુષો પૂર્વપુણ્યના ઉદયથી પ્રાપ્ત થએલા મનોહર અને ઈષ્ટ શબ્દાદિ વિષયોને વિવિધ-વૈરાગ્ય-ભાવના ભાવીને ત્યજી દે છે-તેનાથી વિમુખ બની જાય છે, અને રોગાદિથી પીડિત ન હોવાને કારણે સ્વાધીન (સમર્થ) હોવા છતાં પણ વિવિધ-વૈરાગ્ય-ભાવના ભાવીને બધા ભોગોને ત્યજી દે છે, તેઓ જ ત્યાગી કહેવાય છે (૩)

સંયમ-માર્ગમાં વિહાર કરતા ત્યાગી મુનિનું મન, સ્ત્રી આદિને જોવાથી જે વિચલિત (ડાંકાડોળ) થઈ જાય તો તેને રોકવાને માટે ઉપાય બતાવે છે—‘સમાપ્ત’ ઇત્યાદિ

मूलम्-समाप^१ पेहाप^२ परिव्वर्यतो^३, सिया^४ मणो^५ निस्सरई^६ वहिद्धा^७ ।

न सा^{१०} मह^८ नोवि^९ अहवि^{११} तीसे^{१२}, इधेव^{१४} ताओ^{१५} विणइज्ज^{१६} रागं^{१७} ॥४॥

छाया-समया प्रेक्षया परिव्रजतः, स्यान्मनो निःसरति वहिः ।

न सा मम नो अपि अहमपि तस्याः, इत्येवं तस्या विनयेत रागम् ॥४॥

सान्वयार्थः—समाप=सम पेहाप=भावनासे परिव्वर्यतो=संयममार्गमें विचरत हुए साधुका मणो=मन सिया=कदाचित्-कमी यहिद्धा=संयमगृहसे बाहर निस्सरई=निकल जाय तो “सा=वह स्त्री मह=मेरी न=नहीं है अवि=और अहंवि=मैं भी तीसे=उस स्त्रीका नो=नहीं हूँ” इधेव=इस प्रकार ताओ=उस स्त्रीसे राग=रागको विणइज्ज=दूर करे ॥ ४ ॥

टीका—समया=रागद्वेषपरिणतिरिक्तया स्वतुल्यया, प्रेक्षया=प्रेक्षतेऽनयेति करणव्युत्पत्तिवशाद् इष्टया, परिव्रजतः=विहरतः मोक्षरूपभ्रामण्ये स्थितस्येत्यर्थः मनः=इदं, स्यात्=कदाचित् मोहनीयकर्ममकुस्यदयवशाद् युक्तभोगतया पूर्वकृतस्यादिस्मरणेन त्वन्ययात्वे विषयसेवनवाच्छया वा, वहिः=संयमयोगाद्व्यजे विषयादौ निःसरति=निर्गच्छति, अथ किं कर्तव्यं? तदाह ‘न सा’ इति, सा=परिचिन्त्यमाना स्त्री न मम, अपि=च अहमपि तस्याः=परिचिन्त्यमानायाः

रागद्वेषरहित-समतापूर्वक विचरते हुए आभण्यमें स्थित मुनिका मन स्त्री आविको देखने पर मोहनीय कर्मके उदयसे कदाचित् पहले भोगे हुए भोगोंका स्मरण होजानेसे, अथवा विषयसेवनकी इच्छा होनेसे संयमरूपी घरसे बाहर निकल जाय तो उस समय साधुको विचारना चाहिए कि-मैं जिसकी अभिलाषा करता हूँ, वह स्त्री न मेरी है और न

रागद्वेष रहित समतापूर्वक विचरता आभण्यमा स्थित मुनिनु मन - स्त्री आदिने देखाता मोहनीय कर्मका उदयकी इच्छासे पहले या भोगवेला केजानु स्मरण आनन्दवाची, अथवा विषय सेवनकी इच्छा सेवाची संयमरूपी घरकी आदरनीयकी वश तो ते समये साधुको विचारनु लेखने के हुं लेगी अभिलाषा कई छ ते भी नहीं भारी के नहीं हुं तेना जेवा विचार करीने जे भी अत्येन

સ્ત્રિયાઃ ન, इत्येवम्=अनया रीत्या, तस्याः=अभिलष्यमाणायाः स्त्रियास्तत्सम्बन्धिनमित्यर्थः, रागम्=दुरभिलाषं, चिनयेत्=दूरीकुर्यात् ।

વનિતાવિપયે પ્રસૂતં મનસ્તદીયરાગસંવન્ધિવહુતરદોષાનુચિન્તનેન તતો નિર્વર્તયન્ મુનિઃ સમાં પ્રેક્ષામવલમ્બ્ય વનિતાદર્શનાત્ પ્રાગિવ રાગશૂન્યો ભવેદિતિ ભાવઃ । દોષાનુચિન્તનં યથા—“રે ચિત્ત ! ચારિત્રસ્ય પ્રાણભૂતં વ્રહ્મચર્યં યાવજ્જીવનમનુપાલયિતું કૃતપ્રતિજ્ઞસ્ય તવ સ્વકૃતપ્રતિજ્ઞાપરિત્યાગોદ્યમે કુતો ન લજ્ઞાસમુદ્ભવઃ ? । યદા સંસારદાવદહનપરિતપ્તસ્ય તવ કોઽપિ લોકે શરણં નાભૂત્ તદા યાનેવ વિષયાન્ પરિત્યજ્ય જિનેન્દ્રપ્રતિપાદિતં ચારિત્રધર્મં શિરસાઽઙ્ગીકૃત્ય ત્વયા

मैं उसका हूँ । ऐसा विचार करके उस स्त्रीके विषयका राग-भाव दूर करना चाहिए । तात्पर्य यह है कि-स्त्रीके विषयमें मनकी प्रवृत्ति होनेसे चारित्रकी मलिनता आदि बहुतेरे दोष उत्पन्न होते हैं । उन दोषोंका विचार करके मुनि अपने मनको उस तरफसे हटाता हुआ समप्रेक्षाका अवलम्बन करके उसीप्रकार रागरहित होजावे जिस प्रकार स्त्रीको देखनेके पहले था ।

દોષોંકા વિચાર હસપ્રકાર કરે-રે મન ! ચારિત્રકે પ્રાણોંકે સમાન વ્રહ્મચર્યકો યાવત્જીવન પાલન કરનેકી તૂને પ્રતિજ્ઞા કી હૈ; પહેલે કી હુઈ પ્રતિજ્ઞાકા અવ પરિત્યાગ કરતે તુજે લજ્ઞા નહીં આતી ? જિસ સમય તૂ સંસારરૂપી તીવ્ર દાવાગ્નિસે સંતપ્ત હુઆ ઓર લોકમ્મેં કોઈમી તુજે ન બચા સકા ઉસ સમય જિનેન્દ્ર ભગવાન દ્વારા પ્રરૂપિત ચારિત્ર ધર્મકો તૂને

વિષયનો રાગભાવ દૂર કરવો જોઈએ તાત્પર્ય એ છે કે—સ્ત્રીના વિષયમાં મનની પ્રવૃત્તિ થવાથી ચારિત્રની મલિનતા આદિ અનેક દોષ ઉત્પન્ન થાય છે એ દોષોનો વિચાર કરીને મુનિ પોતાના મનને તે તરફથી પાછું ડહાવતાં સમપ્રેક્ષાનું અવલંબન કરીને એવો રાગરહિત થઈ જાય કે એવો તે સ્ત્રીને દેખતા પહેલા હોતો.

દોષોનો વિચાર આ પ્રમાણે કરે-હે મન ! ચારિત્રના પ્રાણ સમાન બ્રહ્મચર્યને જીવનપર્યંત પાળવાની તે પ્રતિજ્ઞા કરી છે. પહેલા કરેલી પ્રતિજ્ઞાનો હવે પરિત્યાગ કરતા તને શરમ નથી આવતી ? જે સમયે તુ સંસારરૂપી તીવ્ર દાવાનળથી સંતપ્ત થયો અને લોકમાં કેઈ પણ તને બચાવી ન શક્યું, તે સમયે જિનેન્દ્ર ભગવાને પડેલા ચારિત્ર ધર્મને તે સ્વીકાર કર્યો અને જે હેય વિષયોથી

નિરસ્તઃ સકલ સન્તાપાઃ, કિમિદાનીં પુનર્વાન્તાવશેહી શ્વેવ મધ્વાનનુરમરદ્ વિરમ
રસ્યાસ્માનમ્ ! !

અરે ! વિસ્મૃતઃ કિં બ્રહ્મચર્યમહિમા ? યત્પ્રમાવેણાઽરૂપીયસૈવ કાલેન લોકપૂ
મિતૈરપિ મુરમુરમનુજેન્ત્રૈ પૂજ્યમાનમસિ પુનઃ કિં તવેષ વિસ્મરસિ ? । શ્વમપ્પ-
નુચિન્તય—

“ ચિરાયુષઃ સુસથાના, દૃઢસંહનના નરાઃ ।

તેજસ્વિનો મહાશીર્ષા, ભવેયુર્બ્રહ્મચર્યત ॥ ૧ ॥ ” ઇતિ ।

અપિચ અનવાપ્તપરમાર્યતત્ત્વાસ્વાદનમુત્સાર્નાં સસારામિનન્દિનાં વિપયામિપો-
પમોગમુલકામુકાનામવિવેકિનામચ કામિની કમનીયા મથતુ નામ, પરન્તુ એ-
સ્વીકાર ક્રિયા ઓર જિન હેય વિષયોસે મુલ્લ મોઢકર સકલ જગ્ગાલ
ઝોડ દિયે ડન્હીં વિષયોકો બમનચાટનેવાલે શ્વાનકે સમાન ફિર સ્વીકાર
કરના ચાહતા હૈ ? એ અધમ મન ! અપને સ્વરૂપકા વિચાર કર ।

અરે મન ! દેસ; બ્રહ્મચર્યકી મહિમાસે હી લોકમેં પૂજે જાનેવાલે સુરેન્દ્ર
અસુરેન્દ્ર ઓર નરેન્દ્રોકે દ્વારા તુ પૂજ્ય સમાનનીય હુઆ હૈ, તેસે અમિત
મહિમાવાલે બ્રહ્મચર્યકો બી તુ કયોં મૂલ ગયા હૈ ? કહા બી હૈ—

“ બ્રહ્મચર્યસે લીર્ધ આયુ, સુન્દર આકાર, ઓર દૃઢ સંહનન પ્રાપ્ત હોતે હૈ,
બ્રહ્મચર્યસે હી મનુષ્ય, તેજસ્વી ઓર મહાશક્તિશાલી હોતે હૈ ” ॥૧॥

હે જીવ ! કિંપાકફલ સરીલે વિષયમોગ સુગંધ, સુરૂપ, સુશબ્દ,
ઓર સુસ્પર્શ અધિવેકી જીવોકો મલેહી મનોહર લગે, પર તુતો
વિમુખ થાને બધી જ બાજને ડોડી લીધી, તેજ વિષયોનો બમનચાટનાશ શ્વાનની
પેડે ફરીથી તુ સ્વીકાર કરવા ચાહે છે ? હે અધમ મન ! તારા પેતાના સ્વરૂપનો
તુ વિચાર કર

અરે મન ! જો; બ્રહ્મચર્યના મહિમાથી જ, લોકમા પુલ્લતા સુરેન્દ્ર અસુરેન્દ્ર
અને નરેન્દ્રોની દ્વારા તુ પૂજ્ય સમાનનીય થયો છે, જોવા અપારમહિમાવાળા
બ્રહ્મચર્યને પણ તુ કેમ બૂલી ગયો છે ? કહુ પણ છે—

“ બ્રહ્મચર્યથી લીર્ધ આયુષ્, મુદર આકાર, અને દૃઢ સંહનન પ્રાપ્ત થાય છે
બ્રહ્મચર્યથી જ મનુષ્ય તેજસ્વી અને મહાશક્તિશાલી થાય છે ” (૧)

હે જીવ ! કિંપાકફલ જેવા વિષયભોગ, મુદર, મુદ્રપ, મુશબ્દ અને મુશબ્દ
અધિવેકી લયેને બંડે મનોહર લાગે, પરન્તુ તુ તે સયમીઓમાં યેષ જાનવા

દીયાનુરાગપરિણામદારુણતાં વિસ્મરતસ્તવાપિ કિં સંયતાગ્રગણનીયતાઽભલાષો નોપહાસાય જાયેત ? ।

અરે મૂઢ ! અસ્યાઃ સ્વલુ વિલાસકલાકલાપવૈદુષ્ય વિલોક્ય લુબ્ધકપ્રસારિતજાલે કુરંગ્ન ઇવ, માર્ગવર્તિનિ ગર્તે તુરંગ્ન ઇવ, જ્વલતિ પ્રદીપે પતંગ્ન ઇવ કિમાત્માનં નિરયે નિપાતયસિ ? ।

અહો ! અયોમયશૃંગ્ગલામ્પ્યધરયતિ રાગપાશઃ, યત્ સ્વલુ મધુપઃ કઠિનતરકાષ્ઠક્રુન્તનદક્ષોઽપિ ન ક્ષમો ભવતિ સંકુચિતકમલપુષ્પાનુરાગનિવદ્ધમાત્માનં પરિત્રાતુમ્ ।

સંયમિયોંમેં શ્રેષ્ઠ વનના ચાહતા હૈં ફિર ઇનમેં અનુરાગ કરનેસે જો ભયંકર ફલ ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઉન્હેં કયોં ભૂલ જાતા હૈં ? ઇસસે તેરી વહ ઉચ્ચ અભિલાષા ક્યા હાસ્યાસ્પદ નહીં હોગી ? અવશ્ય હોગી ।

અરે મૂઢ ! જૈસે વ્યાધ (શિકારી) કે ફૈલાયે હુયે જાલમેં કુરંગ (હરિન) ફંસ જાતા હૈં; રાસ્તેકે ગઢેમેં તુરંગ ગિર જાતા હૈં; જલતે હુયે દીપકકી જ્વાલામેં પતંગ ગિર પડતા હૈં વૈસેહી સ્ત્રીકે હાસ વિલાસ ઓર હાવ-ભાવકી ચતુરાઈ દેખકર કયોં અપની આત્માકો નરકમેં ગિરાતા હૈં ?

અહો ! ઇસ રાગકે વન્ધનકે આગે લોહકી વેડીભી તુચ્છ હૈં, દેખો; ભોંરા કઠિનસે કઠિન કાષ્ઠકો કાટ ડાલનેમેં કુશલ હોતા હૈં પરન્તુ સૂર્યકે અસ્ત હોજાને પર સંકુચિત કમલ પુષ્પકે અનુરાગકે વન્ધનમેં બંધી

ધરંછે છે, તો પછી એમા અનુરાગ કરવાથી જે ભયકર ફળ ઉત્પન્ન થાય છે તેને કેમ ભૂલી જાય છે ? તેથી તારી એ ઉચ્ચ અભિલાષા થી હાસ્યાસ્પદ નહિ થાય ? અવશ્ય થશે

અરે મૂઢ ! જેમ વ્યાધે (શિકારીએ) ફેલાવેલી જાળમા કુરંગ (હરણ) ફસાઈ જાય છે રસ્તામાના ખાડામા તુરંગ (ઘોડો) પડી જાય છે, જળતા દીવાની જ્વાળામા પતંગ હોમાઈ જાય છે, તેમ સ્ત્રીના હાસ્યવિલાસ અને હાવભાવની અતુરાઈ જોઈને કેમ તારા આત્માને નરકમા પાડે છે ?

અહો ! આ રાગના બંધનની આગળ લોહાની ઘેડી પણ તુચ્છ છે જુઓ ! ભમરો કઠિનમા કઠિન કાષ્ઠને કાપી નાખવામા કુશળ હોય છે. પરન્તુ સૂર્યને અસ્ત થતાની સાથે જ પીડાયલા કમળ-પુષ્પના અનુરાગના બંધનમા બધાયલો

इह बाह्यरमणीयतास्पदे, नितान्ताशुचिपदे, चपलायत्प्रतिपलचपलरूपलाभये, योपिदपयने किमिव नाम शोभनं विद्यते, यद् बालपिधुल्लेखेय, अमृताययमनिर्मितेव, चन्द्रमण्डलादुद्भूतेव, इय नीलकमलसदस्यायतासी 'सहायनयनाभ्यां जीव-लोक्षमाभासयन्तीव कमनीया निरीक्ष्यते ।

૧ શ્રીષ્ટેષ્ટાવિષ્ટેષો જાનસ્તેન સહિતે=સહાયે તે જ તે નયને જ=સહાયનયને તામ્યામિત્યર્થઃ ।

हुई अपनी आत्माकी रक्षा करनेमें समर्थ नहीं होता । इसलिए हे मन ! ऐसे रागमें फँसनेकी इच्छा क्यों कर रहा है ?

પે જીવ ! ઊપર-ઊપરસે મનોહર માલુમ હોનેવાલે, અત્યન્ત અપવિત્ર તાકે સ્થાન, ચપલા (ચિઝલી) કી નાઈ પલ-પલમેં ચપલ રૂપ-લાભવ્યવાલે, સ્ત્રીકે શરીરમેં તુલ્લે કયા અચ્છાપન વિસ્વાઈ દેતા હૈ ? જિસસે તૂ તસે યહ સમજ રહા હૈ કિ-માનો ઘહ બિતીયાકે ચંદ્રમાકી કલા હૈ, અમૃતકે અવયવોસે બની હુઈ હૈ, ચન્દ્રમાકો ફાફકર નિકલ પડી હૈ, નીલકમલકે વૃલ (પત્તા) કે સમાન વિશાલ નેત્રવાલી, તથા લીલાયુક્ત લોચનોસે લોકકો અવલમ્બન દેનેવાલી મનોહર લીસ પડતી હૈ ।

૧ મૂર્ય હવેને ઘાટ, કમલકે મીતર પઢા હુઆ મૌરા, તકલીફ સહકર સારી રાત બિતાતા હૈ કિન્તુ અનુરાગ (મીતિ) કે કારણ, કમલકે કોમલ (મોઝાયમ) પર્ષોકો મી કાટકર તસ તકલીફકો રફા કરનેકા સાદસ નહીં કર સકતા ॥

પોતાના આત્માની રક્ષા કરવામાં સમર્થ નથી બનતો? તે હે મન ! એવા શયમાં રહ્યાવાની ઈચ્છા કેમ કરી શકો છે ?

હે ઇવ ! ઊપર-ઊપરથી મનોહર માલુમ પડતા, અત્યન્ત અપવિત્રતાનું સ્થાન વિજળીની પેઠે પલ-પલમાં અપવ્ય રૂપ-લાભવ્યવાળા સ્ત્રીના શરીરમાં તને કઈ સુહસતા દેખાય છે? કે એથી તું તેને માની શકો છે કે- જ્યા બીજના અદ્ભુતની કલા છે. અમૃતના અવયવોથી બનેલી છે, અદ્ભુતને કાઢીને નીકળી પડી છે નીલ કમળના ઢગ (પાંદડીઓ)ની સમાન વિશાળ નેત્રવાળી તથા લીલાયુક્ત લોચનોથી લોકને અવલબન આપનારી મનોહર દેખાય છે

૧ મૂય અસ્ત યાયા પજી કમલની અહર યેવાય કમલેથી અપત વાચીય સદન મીને આપી રાત બીતાવે છે પકતુ અનુભવ (મીતિ) ને કારણે કમલની કોમલ (મુઝાયમ) પાંદડીને અપી નાખતે એ વાચીયે ફર કરવાનું સહકસ નથી કરી સકતા.

અનાલોચ્ય પ્રવર્તમાનઃ खलु पराभूयते, तस्मादियदपि तावद् विभावय विला-
सिनीविलसनं कुतः स्थानादिदमुद्भवति ? किं चास्य कारणम् ? कथमिदं
तिष्ठति ? किमेतस्मान्निःसरत् सतत दरीदृश्यते ? इति,

વિરમ વિરમાત્રાનુરાગકરણાત્ , અસ્ય હિ શરીરસ્ય મૂત્રાશુપહતમુદ્ભવસ્થાનમ્ ,
શુકશોણિતે એવ કારણમ્ , અશિતપીતાદિના ચ સ્થિતિઃ, એતસ્માન્નિઃસરીસર્તિં
ચ મલમૂત્રક્રફાદિક્રમેવ, કિં વહુના મૃદુતમમનોરમવસનવિનિર્મિતયા મલમૂત્રાસ્થિ-

હે આત્મન્ ! સ્મરણ રાખ, જો વિના વિચારે કિસી વિષયમેં પ્રવૃત્તિ
કરતા હૈં ઉસકી વડી દુર્ગતિ હોતી હૈં । તૂ અપના કલ્યાણ ચાહતા હૈં
તો વિલાસિનિયોંકે વિલાસકા અચ્છીતરહ વિચાર કરલે । યહ સોચ
દેખ કિ યહ શરીર કહાંસે ઉત્પન્ન હોતા હૈં ? ઇસકા ક્યા કારણ હૈં ?
કૈસે ઠહરતા હૈં ? ઔર ઇસસે ક્યાર ધિનોંને (વૃણાજનક) પદાર્થ
નિકલતે હુએ દિઝાઈ દેતે હૈં ?

વસ કર, રહેનેદે; ઇસ શરીરમેં અનુરાગ મત કર, મલમૂત્રસે ભરે હુએ
સ્થાનસે યહ શરીર ઉત્પન્ન હુઆ હૈં, રજ-વીર્ય ઇસકે કારણ હૈં, યાયા-
પીયા ભોજન ઇસકી સ્થિતિકા નિમિત્ત હૈં, ઔર ઇસકે નૌ દ્વારોંસે
મલ-મૂત્ર આદિ વૃણિત પદાર્થ નિકલા કરતે હૈં, અધિક ક્યા કહેં ? કોમલ
ઔર મનોહર કપડેસે વંધી-હુઈ મલ-મૂત્રકી મઠરીમેં પામર પ્રાણીંમો
અનુરાગ નહીં કરતા; ફિર અશુચિ આદિ ભાવનાઓંકા સમીચીન

હે આત્મન્ ! યાદ કર કે, જો વિના વિચારે કોઈ વિષયમા પ્રવૃત્તિ કરે છે
તેની ભારે દુર્ગતિ થાય છે તુ પોતાના કલ્યાણને યાદે છે તો વિલાસિનીઓના
વિલાસનો સારી પેઠે વિચાર કરી લે એટલું વિચારી જો કે આ શરીર ક્યાથી
ઉત્પન્ન થયું છે ? એનું શું કારણ છે ? તે કેવી રીતે ટકે છે ? અને એમાથી
કેવા કેવા ગદાતા (વૃણાજનક) પદાર્થો નીકળતા જોવામા આવે છે ?

ખસ કર, રહેવા દે, આ શરીરમા અનુરાગ ન કર, મળમૂત્રથી ભરેલા
સ્થાનમાથી આ શરીર ઉત્પન્ન થયું છે, રજ-વીર્ય એનું કારણ છે, ખાધેલું-પીધેલું
ભોજન, એની સ્થિતિનું નિમિત્ત છે, અને તેના નવ દ્વારો વાટે મળ-મૂત્ર આદિ
વૃણિત પદાર્થો નીકળ્યા કરે છે વધારે શું કહીએ ? કોમળ અને મનોહર કપડાથી
ખાધેલી મળમૂત્રની ગાસડીમા પામર પ્રાણી પણ અનુરાગ નથી કરતો, તો
પછી અશુચિ આદિ ભાવનાઓનું સમીચીન ચિંતન કરવામા ચતુર મુનિઓની તો

कफादिपोट्टलिकया न पामरोऽपि रज्यते, का कया पुनर्भाविनाकुड्डलानां मुनीनाम् ।

उक्तञ्च—“अम्माःकुम्भशतैर्वपुर्ननु परिमुग्धाः । शुचित्वं कियत् ,

कालं सम्मपयोत्तमं परिमलं कस्तूरिकायैस्तथा ।

विष्ठाकोष्ठकमतदङ्गकमडो । मध्ये तु शीर्षं कय,—

झार नेप्यथ सूचयिष्यथ कथञ्चार च तत्सौरभम् ” ॥ १ ॥

अन्यच्च—“विरम विरम सगासुञ्च सुञ्च मपञ्च,

स्मिज विस्मज माहं विदि विदि स्वतत्त्वम् ।

कलय कलय वृत्तं पश्य पश्य स्वरूपं,

कुव कुव पुरुषार्थं निर्वृत्तानन्दहेतोः ॥ २ ॥ इति, ”

चिन्तन करनेमें बहुत मुनियोंका कहना ही क्या है ? वे तो उस ओर आँखभी नहीं उठाते । कहा भी है—

“शरीरको सैकड़ों चढ़ोसे बाहे जितना नहलाओ घुलाओ, और केशर कस्तूरी गुलाब आदिकी सुगन्धसे सुगन्धित करो, परन्तु यह शरीर तो मल-मूत्रका भाजन है । हे भण्डो ! इसे कैसे पवित्र बनाओगे ? और कैसे इसकी सुगन्धि फैलाओगे ?” ॥१॥

“हे आत्मन् ! तू भी आदिकी ममतासे विरक्त हो विरक्त हो, मोहका त्यागकर त्यागकर, आत्माके स्वरूपको पहचान पहचान, और मोक्षसुखके लिए पुरुषार्थ कर पुरुषार्थ कर” ॥२॥

१ यहाँ प्रत्येक कर्त्तव्यको बुझानेसे अत्यन्त तीव्र प्रेरणा प्रगट होती है ।

शी बात ? तेजो तो तेनी तरह ठीकी आगे जेता फल नही कहुं छे के—

“शरीरने सेठके बजा पाणीथी बाहे तेठहु न्कनचवे, पुज्जे, जने केशर कस्तूरी गुलाब आदिनी सुगन्धी सुगन्धित करै, परतु ज्ञा शरीर तो मल-मूत्रदु बाजन छे के भण्डो ! तेने केवी रीते पवित्र जनावये ! जने केवी रीते तेना पश्य (इशरम) जे हेवावये ? ” (१)

‘हे आत्मन् ! तू भी आदिनी ममताभी विरक्त या विरक्त या, मोहने त्याग कर त्याग कर आत्माना स्वरूपने ज्ञानु ज्ञानु, आश्रितो अव्यास कर अव्यास कर, पातने पिछानु पिछानु, जने मोक्ष सुखने भाटे पुरुषार्थ कर पुरुषार्थ कर’ ” (२)

અપરઞ્ચ—“અમેધ્યપૂર્ણે કૃમિજાલસકુલે, સ્વભાવદુર્ગન્ધધિનિન્દિતાન્તરે ।

કલેયરે મૃત્વપ્રીપમાવિતે, રમન્તિ મૃઢા વિરમન્તિ ધીરાઃ ॥૩॥” ઇતિ ।

યથાપિ સમારમીરુભિઃ પરિદેયોઽન્યસદ્ગો દુસ્ત્યજઃ, તથાપિ વ્રહ્મચર્યમહિમાન-
મનુસ્મરતા મુનીનાં કેવલં સ્ત્રીસદ્ગપરિહારેણ દ્રવ્યાદિસદ્ગઃ સ્વયમેવ નિવર્તતે । યથા
સ્વયમ્ભૂરમણમહાસાગરમુત્તીર્ણસ્ય પુરતઃ શુદ્ધાકૃતિર્ગદ્વાસમાનાઽપિ નદી સુખસમુ-
ત્તરણીયા ભવતિ । ઉક્તઞ્ચ ભગવતા ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રસ્ય દ્વાવિશેઽધ્યયને—

“एए य संगे समझकामित्ता, सुदुत्तरा चैव ह्यन्ति सेसा ।

जहा महासागरमुत्तरित्ता, नई भवे अपि गंगासमाणा ॥ १ ॥” इति ,

“અશુચિ પદાર્થોસે ભરા દુઝા; જુ આદિ કીઝોસે વ્યાપ્ત, સ્વાભાવિક
દુર્ગન્ધકે કારણ મીતર મી ઘૃણિત ઓર મલ-મૂત્રસે વેષ્ટિત (સ્ત્રિયોકે)
શરીરમેં રમણ વે કરતે હેં જો મૂઢ હેં, ઓર બુદ્ધિમાન પુરુષ મહાન્ નિકૃષ્ટ
સમજ કર उससे अलग रहते हैं ॥ ૩ ॥”

યથાપિ વિષયોકે સંગ સંસારમીરુ પુરુષોકે લિખે ત્યાજ્ય હેં ઓર
ઉનકા ત્યાગ હોના કઠિન હે, તથાપિ વ્રહ્મચર્યકી મહિમાકા સ્મરણ કરને-
વાલે મુનિયોકો એક માત્ર સ્ત્રીસંગકે ત્યાગ દેનેસે અન્ય વિષયોકે સંગ
દુસ્ત્યજ હોનેપર મી સ્વયમેવ નિવૃત્ત હો જાતે હેં । અર્થાત્ વ્રહ્મચર્યમેં દૃઢ
રહેનેવાલોં પર કોઈ મી વિષય, અપના પ્રભાવ નહીં ડાલ સકતા । જો
પુરુષ સ્વયમ્ભૂરમણ મહાસમુદ્રકો પાર કર ચુકા હેં ઉસકે લિખે ગંગા જૈસી
ઓટીર નદિયાં પાર કરના કયા વડી વાત હેં ? । ભગવાને ઉત્તરાધ્યયન

“અશુદ્ધ પદાર્થોથી ભરેલાં, બુ-આદિ કીડાઓથી વ્યાપ્ત, સ્વાભાવિક
દુર્ગંધને કારણે અદર પણ ઘૃણિત અને મળ-મૂત્રથી વેષ્ટિત (સ્ત્રીઓના) શરી-
રમાં તેઓ રમણ કરે છે કે જેઓ મૂઢ છે, અને બુદ્ધિમાન પુરુષ તો તેને અત્યંત
નિકૃષ્ટ સમજીને તેનાથી અલગ રહે છે.” (૩)

જો કે વિષયોનો સંગ સંસારભીરુ પુરુષોને માટે ત્યાજ્ય છે અને તેનો
ત્યાગ થવો કઠિન છે, તોપણ બ્રહ્મચર્યના મહિમાનુ સ્મરણ કરનારા મુનિઓને
એક માત્ર સ્ત્રીસંગનો ત્યાગ કરવાથી, અન્ય વિષયોનો સંગ દુસ્ત્યજ હોવા છતાં પણ
આપોઆપ નિવૃત્ત થઈ જાય છે અર્થાત્ બ્રહ્મચર્યમાં દૃઢ રહેનારાઓ પર કોઈ
પણ વિષય પોતાનો પ્રભાવ પાડી શકતો નથી જે પુરુષ સ્વયમ્ભૂરમણ મહાસમુદ્રને
પાર કરી ચૂક્યો છે તેને માટે ગંગા જેવી નાની નાની નદીઓ પાર કરવામાં
શી મોટી વાત છે ? ભગવાને પણ ઉત્તરાધ્યયન-સૂત્રના ૩૨ માં અધ્યયનમાં

इय इष्टिषिपा नागीय सन्दर्षनादेव संयमिनां क्षमस्पर्श भीषनं पिनिहन्ति ।
 अथवा किमियं प्रगाढान्धकारा रजनी ? यदभोलूका इव चत्वारः कपाया
 विहरन्ति, भग्नानपिष्ठाचक्षा चारित्रस्पर्शगुणशरीरप्रसनाय जागरूको लक्ष्यते ।
 हे चिच-सहचर ! ज्ञानप्रकाशेन रागान्धकारमपनीय रात्रिकुत्थोपसर्गे निवार-
 यता मदता मदीयसाहाय्यं क्रियताम् ।

अपि चेदं माननीयम्-सुनीनां कृते ब्रह्मचर्यपरित्यागो
 महाजन्यकरः, सया हि ब्रह्मचर्यपरित्यागेऽद्यामपि सत्यां वश्यो
 सूत्रके ३२ वें अध्ययनमें 'एष य संगे' इस गाथासे यही प्रतिपादन
 किया है ॥

जैसे जिस नागिनकी इष्टिमें विष होता है उसके देखनेसे ही जीवनका
 अन्त होजाता है, इसी प्रकार स्त्रीके भी सानुराग देखनेसे चारित्र
 रूपी जीवन नष्ट हो जाता है ।

अथवा यह कैसी प्रगाढ़ अन्धकारमय रजनी है, जिसमें चारों कपाय
 रूपी उल्लुओंका राज्य है, और चारित्र-रूपी शरीरको निगलनेके लिए
 अज्ञानरूपी पिशाच सदा ताकता रहता है । हे मित्र मन ! ज्ञानके प्रका-
 शसे रागरूपी अन्धकारको निवारण कर, स्त्रीरूपी रात्रि द्वारा किये गए
 उपसर्गको हटानेमें मेरी सहायता कर ।

ब्रह्मचर्यका परित्याग करना मुनियोंने कि लिए महान् अनर्थ करनेवाला है ।
 यहाँ तक कि ब्रह्मचर्य परित्याग करनेकी इच्छा होते ही बहुतसे
 एष य संगे એ ગાથાથી એજ પ્રતિપાદન કર્યું છે

એવી રીતે એ નાગણીની દૃષ્ટિમાં વિષ હોય છે તેને એવાથી જ જીવનનો
 અન્ત આવી જાય છે, તેવી રીતે સ્ત્રીને અનુરાગપૂર્વક એવાથી ચારિત્રરૂપ જીવન
 નષ્ટ થઈ જાય છે

અથવા એ કેવી ખૂબ અધકારમય રાત્રિ છે કે જેમાં ચારે કપાયેરૂપી
 પુતળોનું રાજ્ય છે, અને ચારિત્રરૂપી શરીરને ઝળી જવાને માટે અજ્ઞાનરૂપી પિશાચ
 સદા તાકી રહેલો છે કે મિત્ર મન ! જ્ઞાનના પ્રકાશથી રાત્રિરૂપી અધકારનું
 નિવારણ કર, અને સ્ત્રીરૂપી રાત્રિથી ઉત્પન્ન થતા ઉપસર્ગને હટાવવામાં મને સહાય કર.

મહાસર્વના ત્યાગ કરવો એ મુનિઓને માટે મહાન્ અનર્થકારક છે, એટલે
 મુખી કે પ્રજ્ઞાચર્ચ ત્યાગવાની ઇચ્છા થતા જ અનેક દેવો એવી રીતે આવીને

દોષા વિવિધશસ્ત્રાસ્ત્રધારિણઃ પ્રવલશત્રવ ઇવ સમુત્તિષ્ઠન્તિ । તત્રાદાવાર્ત્તરૌદ્રધ્યાનં
હૃદયે પદમારોપયતિ, તસ્મિન્ન વિચ્ચમાને પ્રમાદઃ સાહસ-મજ્ઞાન-મધર્મો-અસિદ્ધિસ્તથા-
અન્યેઽપિ દોષાઃ સમાયાન્તિ । અબ્રહ્મચર્યસ્ય સકલપ્રમાદસ્થાનત્વેન પ્રમાદઃ,
અવિચારિતકાર્યકરણબુદ્ધિસમુત્પાદકત્વેન સાહસં, વૌધિવીજવિનાશકત્વેન
અજ્ઞાનમ્, અધોગતિકારકત્વેન અધર્મઃ, અષ્ટવિધકર્મજનકત્વેન અસિદ્ધિશ્ચ,
એતે દોષાશ્વેતોઘૃહે સંયમરત્નાપહારાય યથેચ્છમાશુ પ્રવિશન્તિ ।

કિન્ન—વિષયરાગઃ, સકલપાપાનાં નિદાનમ્ ; કુઠાર ઇવ ચારિત્રતરું છિન્તિ,

દોષ ઇસ પ્રકાર આ સ્વરૂપે હોતે હૈં માનોં અનેક અસ્ત્ર-શસ્ત્ર લેકાર પ્રવલ
શત્રુ આ ડટે હોં । પહેલે પહેલ તો આર્ત્તધ્યાન ઓર રૌદ્રધ્યાન હૃદયમેં
સ્થાન પા લેતે હૈં । ઇનકે સ્થાન પાતે હી પ્રમાદ, સાહસ, અજ્ઞાન, અધર્મ,
અસિદ્ધિ આદિ અનેક દોષ ઉપસ્થિત હોતે હૈં ।

અબ્રહ્મચારીકો પ્રમાદકે સવ કારણ મૌજૂદ રહતે હૈં ઇસલિયે પ્રમાદ,
વિના વિચારે કાર્ય કરનેસે સાહસ, વૌધિ-રૂપી વીજકા વિનાશક હોનેસે
અજ્ઞાન, અધોગતિમેં લેજાનેકે કારણ અધર્મ, ઓર આઠોં કર્મોંકા જનક
હોનેસે અસિદ્ધિ, ઓર ઇસ પ્રકારકે અનેક દોષ શત્રુકી તરહ ચિત્તરૂપી
ઘરમેં સંયમરૂપી રત્નકો લૂટનેકે લિયે ઇચ્છાનુસાર પ્રવેશ કર જાતે હૈં ।

વિષયરાગ સકલ પાપોંકા મૂલ કારણ હૈં; ચારિત્ર-વૃક્ષકો, કાટનેકે
લિયે કુઠાર હૈં; જિસ પ્રકાર કજ્જલ, સફેદ વસ્ત્રકો મલિન કર દેતા

ખડા થાય છે, જાણે કે અનેક અસ્ત્ર-શસ્ત્ર લઈને પ્રળય શત્રુઓ આવી પહોંચ્યા
હોય પહેલાં તો આર્ત્ત-ધ્યાન અને રૌદ્ર-ધ્યાન હૃદયમાં સ્થાન જમાવી લે છે તેને
સ્થાન મળતાં જ પ્રમાદ, સાહસ, અજ્ઞાન, અધર્મ, અસિદ્ધિ આદિ અને દોષો આવી
ઊભા રહે છે

અબ્રહ્મચારીની સમીપે પ્રમાદના બધા કારણો હાજર રહે છે એથી પ્રમાદ,
વગર વિચારે કાર્ય કરવાથી સાહસ, વૌધિરૂપી બીજનું વિનાશક હોવાથી અજ્ઞાન,
અધોગતિમાં લઈ જવાને કારણે અધર્મ, અને આઠે કર્મોંનું જનક હોવાથી
અસિદ્ધિ અને એવા જ બીજા અનેક દોષો શત્રુની પેઠે ચિત્તરૂપી ઘરમાં સંયમ-
રૂપી રત્નને લૂટી લેવાને ઇચ્છાનુસાર પ્રવેશ કરે છે.

વિષયરાગ બધા પાપોંનું મૂળ કારણ છે; ચારિત્ર વૃક્ષને કાપનારો કોહાડો છે

इदपते हि लोकेऽपकृष्टमनुजपशुपक्षिसरीसृपादिशरीरोपभोगमवाच्छतोऽपि प्राणि
नस्तद्वद्व्ययोगेन अनावृतदेशावस्थानाऽभिमताऽन्नपानाऽनवाप्तिश्चित्वातातपो
पल्लवद्विद्वन्मशकादिजनिताऽनेकविधदुर्निवारदुःखोपभोगः सोऽह्यो ममतीति,
स्वातन्त्र्ये तु न कोऽपि सत्तद्वद्व्यवहारीकुर्यात् । अहंसयोग इवाह्नियोगेऽपि नास्ति
जीवस्य स्वातन्त्र्यम्, तनुवियोगमनिच्छतामपि सुखसमन्वितानां मरणदर्शनात्,
तमिच्छतां दुःखदग्धानां विषादिमल्लणेऽप्यैकान्तिकमरणादर्शनाच्च ।

स्वाधीनता नहीं है । अपकृष्ट—मनुष्य पशु पक्षी सोंप आदिके हीन
शरीरको जो प्राणी चाहते हैं नहीं, उन्हें भी वह शरीर धारण
करना पड़ता है, और उसके संयोगसे अनिष्ट त्यागका निवास,
अन्न-पानकी अप्राप्ति, गर्मी, सर्दी, ओलोंकी वर्षा, हवा, डांस-मच्छर
आदिसे होनेवाले अनेक प्रकारके दुःख भोगने पड़ते हैं । यदि ऐसे
शरीरको धारण करना अपनी इच्छा पर निर्भर होता तो कोई भी
प्राणी ऐसा दुःखदायी शरीरको धारण न करता ।

जिस प्रकार शरीर धारणमें जीव स्वाधीन नहीं है उसी प्रकार
उसके त्यागनेमें भी स्वाधीन नहीं है । संसारमें जो प्राणी सुखसम्यक् हैं
वे वर्तमान शरीरका त्याग नहीं करना चाहते, फिर भी उनकी मृत्यु हो
जाती है । और मृत्युकी कामना करनेवाले दुःखी जीव विष आदि
भक्षण कर लेते हैं तो भी कभी-कभी बच जाते हैं, अतः सिद्ध हुआ कि
अपना शरीर भी अपने अधीन नहीं है ।

स्वाधीनता नहीं । अपकृष्ट—मनुष्य पशु पक्षी साप आदिना हीन शरीरने के प्राणी
आच्छता व नहीं तेमने पशु के शरीर धारण करवा पड़े छे अने तेना सभे-
अभी अनिष्ट स्थानने निवास, अन्नपानकी अप्राप्ति, ताप, ठंड, कशने पक्षध,
हवा, डांस-मच्छर आदिभी उत्पन्न करता अनेक प्रकारका दुःख भोगववा पड़े छे
के जेवा शरीरने धारण करवानु पेटानाई छच्छा पर व निर्भर छेव ते केई
पशु प्राणी जेवा दुःखदायी शरीरने धारण न करत ।

जेवी रीते शरीर धारण करवायां एव स्वाधीन नहीं, तेवी रीते तेने
त्यजवायां पशु स्वाधीन नहीं । स साधना के प्राणीजो सुखसपत्त छे तेजो वर्त
मान शरीरने त्याग करवा छच्छता नहीं, ते पशु जेगनु मृत्यु भई जाय छे अने
मृत्युनी कामना करवाया दुःखी एवे विष आदि भक्षण करी ले छे तोपशु केई
दुख वार जयी जाय छे के उपरवी सिद्ध भयु के आपशु शरीर पशु आपशुने
आधीन नहीं ।

जीवस्य स्वातन्त्र्येण शरीरस्यामित्वे सति अनेकेषां कुसुमसुकुमाराणां सुन्दरा-
वयवानां कतिपयानामतीतदेवादिशरीराणां विनाशः कथं न वारितः ? तस्माद्
देहगेहादि किमपि वस्तु कस्यापि नास्ति, किन्तु अज्ञानवशाज्जीवाः ‘इदं मम, इयं
ममे’ त्यादिस्वरूपं ममत्वं कुर्वन्तीति निश्चीयते ।

इत्थं च स्वकीयदेहगेहादौ ममत्वकरणमज्ञानमूलं, कर्मबन्धहेतुश्चेति विवेकिनः
स्वदेहेऽपि ममत्वं न कुर्वन्ति, किं पुनरन्यदीयदेहगेहादौ-इत्यनुचिन्तनेन समुत्प-
न्ना “न सा मम, नाहं तस्याः” इत्याकारया विवेकबुद्ध्या मनसि प्रसृतं रागं
प्रशमयेदिति भावः ॥ अत्र गाथायां ‘परिव्वयंतो’ इत्यत्र सौत्रत्वात्पष्ठ्यर्थे
प्रथमा, ‘वहिद्धा’ इति प्राकृतत्वात्, यद्वा वहिर्यावतीति विग्रहे पृषोदरादित्वा-
द्वकारादिलोपः । इति गाथार्थः ॥ ४ ॥

यदि शरीर पर प्राणीका अधिकार होता तो फूलसे कोमल तथा
सुन्दर अवयववाले अतीतकालीन देव आदिके शरीरके वियोगको क्यों
न रोक लेता ? सत्य बात तो यह है कि-देह गेह आदि कोई भी वस्तु
किसीकी नहीं है । जीव अज्ञानके कारण ‘यह मेरा है’ ‘यह मेरी है’
इस प्रकारकी ममता करते हैं, अत एव शरीरमें ममता करना ही
अज्ञान-मूलक और परिग्रह होने से कर्म-बन्धका कारण है, ऐसा समझ
कर विवेकी जन अपने शरीरमें भी स्नेह नहीं करते तो दूसरेकी देहमें
कैसे स्नेह करेंगे ? ऐसा सोच कर, मनमें उत्पन्न हुए भी रागादिको “न
‘वह मेरी है’” और “न मैं उसका हूँ” इस प्रकारकी भावनासे दूर कर
मुनि, उस निकले हुए मनको फिरसे संयम-घरमें लावे ॥४॥

जो शरीर पर प्राणीने अधिकार होता तो फूलथीय कोमल तथा सुंदर
अवयववाला अतीतकालीन देवादिना शरीरना वियोगने डेभ रोक्री राखत नहि ?
साथी बात जे छे डे देह गेह आदि कोछ पणु वस्तु कोछनी नथी एव अज्ञानने
कारणु ‘आ भारो छे’ जे ‘जे भारी छे’ जे प्रकारनी भभता राखे छे ओटले
शरीर पर भभता राखवी जेअ अज्ञानमूलक अने परिग्रहइय होवाने कारणु
कर्मणधनुं कारणु छे जेपु समजने विवेकीजन पोताना शरीर पर पणु स्नेह
राखता नथी, तो पछी जीवना देह पर डेभ स्नेह करे ? जेभ विचारिने मनभा
उत्पन्न थयेला रागादिने, “जे भारी नथी” डे “हु तेनो नथी” जेवी भावनाथी
दूर करीने, मुनिजे सयमघरथी णहार नीकणेला मनने पाछु सयमघरभा लावे (४)

કાશ્વલેષ મલિનયતિ સ્વચ્છમન્વરમિવાત્માનમ્, મયતિ ચાર્ગલા મોક્ષમાર્ગશ્ચારસ્ય
નરકનિગોદાપનન્તદુઃસ્થાનાઞ્ચ નિધાનમિતિ સર્વથા તપપદ્ધાય પરાશ્ચન્તિ પચ્ચપ-
સંયમાધરણચતુરાસ્તપસ્વિનઃ ।

નત્તુ યદ્યો મન્ત્રાસ્તથાધિષાઃ સન્તિ ચે દેવાનાં દાનવાનામ્પરિ પ્રમાથમાન્-
મૈવયન્તિ, પરન્તુ ક્રિયેતવાચર્યમ્ ? યત્ સ્ત્રીणां ચરિષ્ઠે તેઽપિ મન્ત્રા ઇતપ્રાયાઃ
કિમપિ કર્તુ ન પ્રમરન્તિ । અવાસાં ચરિમસ્યૈતાદૃશમભાષન્નાભિતા, યત્પુરતો
મન્ત્રા અપિ પરામુષ્ય નિવર્તન્તે, તર્હિ ક ઉપાથસ્તદુદ્ભાવિતરાગરજ્જુર્વર્તનાય
સયતાના-? મિતિ વેત્,

હન્ત ! હૃદય-સાહચર ! યોપિસ્તચિષસંસ્થિતિપરિત્યાગ એવ તવીય-ચરિષાઽઽ
હૈ ઇત્તી પ્રકાર આત્માનો મલિન કરને લાલ છે, મુક્તિકે, માર્ગની
અર્ગલા છે, નરક નિગોદકે દુઃસ્થાનો નિધાન છે અને વિવિધ વ્યાધિયોંકા
ઉત્પત્તિસ્થાન છે, અતઃ એવ તપ ઓર સંયમકે પાલનેમેં ચતુર તપસ્વી લોગ
હસ (વિષય-રાગ) નો પિલકુલ ઓઢકર અલગ હોતે હૈ ।

જો મન્ત્ર, દેવોં ઓર દાનવોં પર મી અપના પ્રમાથ શીઘ્રહી દિલ્લાતે હૈ
વે મી સ્ત્રીજનિત રાગ પર પ્રમાથ નહીં ઢાલ સકતે । યહ બહે આત્મ-
ચર્યની વાત છે । સ્ત્રીયોંકા ચરિષ્ઠ ઇતના પ્રમાથશાલી હોતા હૈ કિ ઇસકે
સામને મન્ત્ર મી પ્રમાથહીન હો જાતે હૈ તથ ડનકે વિષયમેં ઉત્પન્ન હોને
વાલે રાગ-રજ્જૂનો કાટનેકે લિપ્ત મુનિયોંકો કયા ઉપાય કરના ચાહિયે ?

હૈ હૃદય-સુહૃદ ! સ્ત્રીયોંકે સમીપ રહનેકા ત્યાગ કરવેના હી ડનકે

જેમ કાશ્વલેષ મલિન કરી નાંજે છે તેમ આત્માને મલિન કરનાર છે,
મુલ્તિના આર્મની અર્ગલા છે, નરક નિગોદના દુ જોતું નિધાન છે, અને વિવિધ
વ્યાધિઓનું ઉત્પત્તિસ્થાન છે તેથી કરીને તપ અને સંયમને પાળવામા અતુર
જેવના તપસ્વી સેવે. આ (વિષય-રાગ)ને પિલકુલ ઓઢીને તેથી દૂર જતા રહે છે

તે મન્ત્ર, દેવોં અને દાનવોં પર પણ પાતાનો પ્રમાથ તુલ્ય બતાવી આપે છે,
તે મન્ત્ર પણ સ્ત્રીજનિત રાગ પર પ્રમાથ પાડી શકતો નથી, જો મોટા
આત્મચર્યની વાત છે સ્ત્રીઓનું આતિત્ર જોટલ પ્રમાથશાળી હોય છે કે તેની સામે
મન્ત્ર પણ પ્રમાથહીન બની બાય છે. તો તેના વિષયમાં ઉત્પન્ન થનારા રાગરજ્જુને
કાપવા માટે મુનિઓએ કયા ઉપાય કરવો જોઈએ ?

હે હૃદય-સુહૃદ ! સ્ત્રીઓની સમીપે રહેવાનું છેડી દેવું જોઈ જોના વિષયમા

પાદિતરાગમજ્ઞોપાય ઇતિ ધારણામુપૈહિ । ઉક્તञ્ચ—

“શૃણુ હૃદય ! રહસ્યં યત્પ્રશસ્તં મુનીનાં,
ન સ્વલુ ન સ્વલુ યોપિત્સંનિધિઃ સંવિધેયઃ ।

હરતિ હિ હરિણાક્ષી સ્તિપ્રમસિશ્નુરમૈઃ,

પિદ્ધિતશ્મતનુત્રં ચિત્તમપ્યુત્તમાનામ્ ॥ ૧ ॥

શાસ્ત્રજ્ઞોઽપિ પ્રકટવિનયોઽપ્યાત્મવોદ્ધેઽપિ ગાઢઃ,

સંસારેઽસ્મિન્ ભવતિ વિરલો ભાજનં સદ્ગતીનામ્ ।

યેનૈતસ્મિન્ નિરયનગરદ્વારમુદ્ઘાટયન્તી,

વામાક્ષીણાં ભવતિ કુટિલા ભૂલતા કુશ્ચિકેવ” ॥ ૨ ॥

વસ્તુતસ્તુ ઇદાઽનાદિસંસારે સ્વસ્મિન્નપિ શરીરે જીવસ્ય કિં નામ સ્વાતન્ત્ર્યમ્ ?

વિષયમેં હોનેવાલે પ્રેમ-પાશકે કાટનેકા ઉપાય હૈ । કહા મી હૈ—

“એ મન ! મુનિયોંકી આત્માકા કલ્યાણ કરનેવાલે રહસ્યકો સુન,
વહ યહ હૈ કિ-સ્ત્રિયોંકા સમ્પર્ક (સંસર્ગ) સર્વથા નહોં કરના ચાહિયે,
ક્યોંકિ શમ-રૂપ કવચ પહને હુએ ઉત્તમ પુરુષોંકે અન્તઃકરણકો મી
સ્ત્રિયાં અપની આંખેંરૂપી છુરીકી ધારસે છિન્ન-ભિન્ન કર ડાલતી હૈં” ॥૧॥

“પ્રવચનમેં પ્રવીણ, વિનયવાન્ ઔર ગંભીર આત્મજ્ઞાનવાન્ હોતે
હુએ મી કોઈ વિરલા હી વ્યક્તિ સદ્ગતિકી પ્રાપ્તિ કર પાતા હૈ । ક્યોંકિ
સંસારમેં એક એસી કુંજી મૌજૂદ હૈ જો જલ્દી નરકકા દ્વાર સ્ખોલ દેતી હૈ,
વહ કુંજી ક્યા હૈ ? સ્ત્રિયોંકી ટેઢી મોંહ” ॥૨॥

સચ હૈ—અનાદિ-કાલીન સંસારમેં, જીવોંકો અપને શરીરમેં મી

ઉત્પન્ન થતા પ્રેમપાશને કાપવાનો ઉપાય છે કહ્યું છે કે-હે મન ! મુનિઓના
આત્માનું કલ્યાણ કરનારા રહસ્યને શ્રવણ કર તે આ પ્રમાણે છે—

“સ્ત્રીઓના સપર્ક (સંસર્ગ) સર્વથા ન કરવો જોઈએ, કારણ કે શમરૂપ
કવચ પહેરેલા ઉત્તમ પુરુષોના અંતઃકરણને પણ સ્ત્રીઓ પોતાની આખોડપી
છુરીની ધારથી છિન્ન-ભિન્ન કરી નાખે છે”

“પ્રવચનમા પ્રવીણ, વિનયવાન્ અને ગંભીર આત્મજ્ઞાનવાન્ હોવા છતાં
પણ વિરલ વ્યક્તિ જ સદ્ગતિને પ્રાપ્ત કરી શકે છે કારણ કે સંસારમા એક
એવી કુચી મોજુદ છે કે જે જલ્દી નરકનું દ્વાર ખોલી નાખે છે એ કુચી
કઈ છે ? સ્ત્રીની વાકી ભ્રમર

ખરૂં છે અનાદિકાલીન સંસારમા, જીવો પાસે પોતાના શરીરની પણ

દશયતે હિ લોકેઽપકૃષ્ટમનુજપશુપસિસરીસૃપાદિશરીરોપમોગમ્મધાઘ્નતોઽપિ પ્રાથિ-
નસ્તદદશ્યોગેન ઝનાદૃતવેશાવસ્થાનાઽમિમતાઽજ્ઞપાનાઽનવાપ્તિશીતપાતાતપો
પલ્લવૃષ્ટિવંશમશ્નકાદિનનિતાઽનેકવિષદુર્નિષારદુઃસ્વોપમોગઃ સોદશ્યો મવતીતિ,
સ્વાતન્ત્ર્યે તુ ન કોઽપિ તત્તદદશ્યમકીકુર્યાત્ । અશ્નસંમોગ ઇવાશ્નવિમોગેઽપિ નાસ્તિ
શ્રીવસ્ય સ્વાતન્ત્ર્યમ્, તદુપયોગમનિષ્ક્રમમપિ સુસ્વસમન્વિતાનાં મરણદર્શનાત્,
તમિષ્ઠતાં દુઃસ્વદગ્ધાનાં વિપાદિમણ્ણેઽપ્યૈકાન્તિકમરણાદર્શનાથ ।

સ્વાધીનતા નહીં છે । અપકૃષ્ટ-મનુષ્ય પશુ પક્ષી સાંપ આદિકે હીન
શરીરનો જો પ્રાણી ઇચ્છે છે નહીં, ઉર્ણે મી જલ શરીર ધારણ
કરના પડતા છે, ઓર ઉસકે સયોગસે અનિષ્ટ સ્થાનકા નિવાસ,
અજ્ઞ-પાનકી અપ્રાપ્તિ, ગર્મી, સર્દી, ઓલોંકી ચર્પી, હવા, ઘાસ-મચ્છર
આવિસે હોનેવાળે અનેક પ્રકારકે દુઃસ્વ મોગને પડે છે । યદિ એસે
શરીરનો ધારણ કરના અપની ઇચ્છા પર નિર્ભર હોતા તો કોઈ મી
પ્રાણી એસા દુઃસ્વદાયી શરીરનો ધારણ ન કરતા ।

જિસ પ્રકાર શરીર ધારણમેં જીવ સ્વાધીન નહીં છે ઉસી પ્રકાર
ઉસકે ત્યાગનેમેં મી સ્વાધીન નહીં છે । સંસારમેં જો પ્રાણી સુસ્વસમ્પન્ન છે
વે વર્તમાન શરીરકા ત્યાગ નહીં કરના ઇચ્છે, ફિરમી ઉનકી મૃત્યુ હો
જાતી છે । ઓર મૃત્યુકી કામના કરનેવાળે હુ મી જીવ વિષ આદિ
મહાત્મ્ય કર લેતે છે તો મી કમી-કમી વધ જાતે છે, અતઃ સિદ્ધ હુઆ કિ
અપના શરીરમી અપને અધીન નહીં છે ।

સ્વાધીનતા નથી. અપકૃષ્ટ-મનુષ્ય પશુ પક્ષી સાંપ આદિના હીન શરીરને જે પ્રાણી
ચાહેતા જ નથી, તેમને પણ જે શરીર ધારણ કરવા પડે છે અને તેના સયો
ગથી અનિષ્ટ સ્થાનનો નિવાસ, અજ્ઞપાનની અપ્રાપ્તિ, ઘાપ, ટાક, કરાનો વરસાદ,
હવા, ઘાસ-મચ્છર આદિથી ઉત્પન્ન થતાં અનેક પ્રકારના દુઃખો ભોગવવા પડે છે
જે જેવા શરીરને ધારણ કરવાનું પોતાની ઇચ્છા પર જ નિર્ભર હોય તે કેઈ
પણ પ્રાણી જેવા દુઃખથી શરીરને ધારણ ન કરતા.

જેવી રીતે શરીર ધારણ કરવામાં જીવ સ્વાધીન નથી, તેવી રીતે તેને
ત્યાગવામાં પણ સ્વાધીન નથી. સંસારમાં જે પ્રાણીઓ મુખ્યપણે છે તેઓ વર્ત
માન શરીરનો ત્યાગ કરવા ઇચ્છતા નથી, તે પણ જેમનું મૃત્યુ થઈ જાય છે. અને
મૃત્યુની કામના કરવાના દુઃખી જીવો વિષ આદિ ભક્ષણ કરી લે છે તેપણ કેઈ
કેઈ વાર બધી જાય છે જે ઉપરથી સિદ્ધ થયું કે આપણુ શરીર પણ આપણને
આધીન નથી.

जीवस्य स्वातन्त्र्येण शरीरस्वामित्वे सति अनेकेषां कुसुमस्रकुमाराणां सुन्दरावयवानां कतिपयानामतीतदेवादिशरीराणां विनाशः कथं न वारितः ? तस्माद् देहगेहादि किमपि वस्तु कस्यापि नास्ति, किन्तु अज्ञानवशाज्जीवाः ‘इदं मम, इयं ममे’ त्यादिस्वरूपं ममत्वं कुर्वन्तीति निश्चीयते ।

इत्थं च स्वकीयदेहगेहादौ ममत्वकरणमज्ञानमूलं, कर्मबन्धहेतुश्चेति विवेकिनः स्वदेहेऽपि ममत्वं न कुर्वन्ति, किं पुनरन्यदीयदेहगेहादौ—इत्यनुचिन्तनेन समुत्पन्नया “न सा मम, नाहं तस्याः” इत्याकारया विवेकबुद्ध्या मनसि प्रसृतं रागं प्रशमयेदिति भावः ॥ अत्र गाथायां ‘परिव्वयन्ते’ इत्यत्र सौत्रत्वात्पट्टयर्थे प्रथमा, ‘बहिद्धा’ इति प्राकृतत्वात्, यद्वा बहिर्धावतीति विग्रहे पृषोदरादित्वाद्भकारादिलोपः । इति गाथार्थः ॥ ४ ॥

यदि शरीर पर प्राणीका अधिकार होता तो फूलसे कोमल तथा सुन्दर अवयववाले अतीतकालीन देव आदिके शरीरके वियोगको क्यों न रोक लेता ? सत्य बात तो यह है कि—देह गेह आदि कोई भी वस्तु किसीकी नहीं है । जीव अज्ञानके कारण ‘यह मेरा है’ ‘यह मेरी है’ इस प्रकारकी ममता करते हैं, अत एव शरीरमें ममता करना ही अज्ञान-मूलक और परिग्रह होने से कर्म-बन्धका कारण है, ऐसा समझ कर विवेकी जन अपने शरीरमें भी स्नेह नहीं करते तो दूसरेकी देहमें कैसे स्नेह करेंगे ? ऐसा सोच कर, मनमें उत्पन्न हुए भी रागादिको “न वह मेरी है” और “न मैं उसका हूँ” इस प्रकारकी भावनासे दूर कर मुनि, उस निकले हुए मनको फिरसे संयम-घरमें लावे ॥४॥

जो शरीर पर प्राणीको अधिकार होता तो कूलथीय डोमण तथा सुंदर अवयववाला अतीतकालीन देवादिना शरीरना वियोगने डेम रोकरी राखत नहि ? साथी बात ये छे डे देह गेह आदि डोह पणु वस्तु डोहनी नथी एव अज्ञानने कारणे ‘आ भारो छे’ ये ‘ये भारी छे’ ये प्रकारनी ममता राखे छे अटवे शरीर पर ममता राखनी अज् अज्ञानमूलक अने परिग्रह रूप डोवाने कारणे कर्मण धनुं कारण छे अणु समणने विवेकीजन पोताना शरीर पर पणु स्नेह राखता नथी, तो पछी भीजना देह पर डेम स्नेह करे ? अम विचारिने मनमा उत्पन्न थयेला रागादिने, “ये भारी नथी” डे “हु तेना नथी” अवी लावनाथी हर करीने, मुनिअे सयमघरथी अडार नीकणेला मनने पाछु सयमघरमा लावे (४)

पूर्वगायया 'रागन्यपनयः कर्तव्यः' इत्युक्तं, स च यावत्क्रियामन्तरेण न सम्भवतीत्यसस्तत्प्रतिपादनार्थमाह—'आयावयाही' इत्यादि ।

१ ३ २ ४ ५ ६ ९ ८
मूलम्—आयावयाही चय सोगमल्ल, कामे कमाही कमिय खु दुक्ख ।

१० ६ १२ ११ १३ १४ १५ १७
छिंदाहि दोस विणएज्ज राग, पव सुही होहिसि सपराप ॥५॥

छाया-आतापय त्यज सौकुमार्यं, कामान् काम कान्तमेव दुःखम् ॥

छिन्धि द्वेष व्यपनय रागम्, एव सुखी भविष्यसि सम्पराये ॥ ५ ॥

सान्त्वयार्थः—स्त्रीपरसे मोह इटानेका उपाय करवे हैं—

आयावयाही=अरीरको तपस्यासे सुखा ठाको, सोगमल्ल=सुकुमारता-अमीरी को चय=त्यागो, कामे=विषयकी इच्छाओंको कमाही=कायमें करो रोका, (ऐसा करनेसे) खु=निश्चय करके दुक्ख=दुःख कमिय=दूर होगा, दोस=द्वेषको छिंदाहि=छेदो-नष्ट करो, राग=रागको विणएज्ज=इटाओ-दूर करो; पव=इस प्रकार करनेसे (तुम) सपराप=ससारमें सुही=सुखी होहिसि=हाबोगे ॥५॥

टीका—हे शिष्य ! त्वं धामन्ययोगाद्विनिर्गतं चित्तं प्रतिरोद्धुम् आतापय=श्रोतोष्णादिसहनोत्कुटुकासनाद्यबलम्बना-जननविदुष्करतपोविधानैस्तनुं तापय, सौकुमार्यं=अरीरसुकुमारतां त्यज=परिहर, यथा आतापयेतिपदेन बोधितमवार्थ

पूर्व गाथामें, उत्पन्न हुए रागका परित्याग करना कहा किन्तु रागका त्याग तप आदि यावत् क्रियाओंके विना नहीं हो सकता । इसलिये अब उनकी प्ररूपणा करते हैं— 'आयावयाही' इत्यादि,

हे शिष्य ! तपस्या कर—आतापना छे, सुकुमारताका त्याग कर, इन्द्रियोंके विषयोंमें राग न कर, रागके त्यागसे वृ स्त्रोंका नाश होही

पूर्व गाथाभा, उत्पन्न भवेत्ता राजने परित्याग करवानु कर्तुं, किन्तु राजने त्याग तप आदि यावत् क्रियाओंके विना यत्न शक्य नही. तेदथा नाटे जेनी प्ररूपणा करे उ आयावयाही० इत्यादि.

हे शिष्य ! तपस्या कर—आतापना छे, सुकुमारताको त्याग कर, इन्द्रियेन्द्र विषयेना राग न कर, रागना त्यागभी दुःखेने नाश करे जे अर्थ उ उ देपने

વિશદયતિ-સૌકુમાર્યં ત્યજેતિ શરીરમુલ્કસાધને દત્તચિત્તો મા ભવ, શીતવાતાદિપરિ-
પહસદનયોગ્યતાં સમ્પાદયેતિ ભાવાર્થઃ । કામ્યન્ત ઇતિ કામાઃ=શબ્દાદિવિષયાસ્તાન્
ક્રામ=અતિક્રામ-સન્ત્યજેત્યર્થઃ । કામાતિક્રમણે સતિ તુ દુઃખં ક્રાન્તમેવ=ગતમેવ
નઘમેવેત્યર્થઃ । કામા એવં હિ દુઃખસમુદાયનિદાનમ્ ।

નતુ 'યથા વુદ્ધુક્ષાપિપાસાદીનામશનપાનાદિભિરેવ નિવૃત્તિસ્તદ્વત્કામાનામુ-
પભોગેન ભવિષ્યતિ ?

જાતા હૈ । તૂં દ્રેષકા લેશ ન રહને દે, ઔર રાગકો છોડ દે, તો તૂં સંસારમેં
સુખી, અથવા પરિષહ ઉપસર્ગોકે યુદ્ધમેં વિજયી હોગા । તાત્પર્ય-હે શિષ્ય !
શ્રામણ્યયોગ (સંયમરૂપ ઘર) સે બાહર મન નિકલ જાય તો શીત ઉષ્ણ
આદિ સહ કર ઔર ઉત્કુટુકાસન આદિકા આશ્રય લેકર, તથા અનશન
આદિ તપ કરકે શરીરકો સુખા ડાલ, શરીરકી કોમલતાકા ત્યાગ કર,
અર્થાત્ અપને શરીરકો શીત-આતપ પ્રમૃતિ પરિષહ સહને યોગ્ય બના લે,
શારીરિક સુખોંકી સામગ્રીમેં મન ન લગા । જિનકી કામના કી જાતી હૈ,
ઉન્હેં કામ કહતે હૈં, ડન કામોં (શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ આદિ ઇન્દ્રિય-
વિષયોં) કી અપેક્ષા ન રખ । એસા કરનેસે દુઃખોંકા અસ્તિત્વ રહ નહીં
સકતા, ડનકા નાશ હી સમજ, ક્યોંકી કામ હી દુઃખોંકા કારણ હૈ ।

શંકા-હે ગુરુમહારાજ ! જૈસે ભોજન કરનેસે ભૂલ શાન્ત હો જાતી હૈ,
ઔર પાની પીનેસે પ્યાસ વુદ્ધતી હૈ, વૈસેહી વિષયોંકા સેવન કરનેસે

અશ પશુ રહેવા ન દે. અને રાગને છોડી દે, તેથી તુ સંસારમા સુખી અથવા
પરિષદ ઉપસર્ગો સાથેના યુદ્ધમા વિજયી થઈશ તાત્પર્ય એ છે કે-હે શિષ્ય !
શ્રામણ્યયોગ (સંયમરૂપી ઘર) થી બહાર મન નીકળી જાય તો ટાઢ-તાપ આદિ
પરિષદ અને ઉત્કુટુક આસન આદિનો આશ્રય લઈને, તથા અનશન આદિ તપ
કરીને શરીરને સુકાવી નાખ, શરીરની કોમળતાનો ત્યાગ કર, અર્થાત્ પોતાના
શરીરને ટાઢ-તાપ આદિ પરિષદ સહેવાને યોગ્ય બનાવી લે શારીરિક સુખોની
સામગ્રીમા મન ન લગાડ જેની કામના કરવામા આવે છે તેને કામ કહે છે. એ
કામો (શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ આદિ ઇન્દ્રિય-વિષયો)ની અપેક્ષા ન રાખ
એમ કરવાથી દુઃખોનું અસ્તિત્વ રહી શકશે નહિ, એનો નાશ જ સમજ, કેમકે
કામ જ દુઃખનું કારણ છે

શંકા-હે ગુરુ મહારાજ ! જેમ ભોજન કરવાથી ભૂખ શાન્ત થઈ જાય છે
અને પાણી પીવાથી તરસ છીપે છે, તેમજ વિષયોનું સેવન કરવાથી વિષય

મેષમ્, હે શિષ્ય ! વિપયનાસનૈવ તાવત્સફલાઽન્યમ્ભૂતમ્, વિશેષતઃપ્રારિમ્-
મુચ્છેદ્યન્તી રાગદ્વેષી દલીકુરુતે । યથા વિવેકે ગતસ્ય કસ્યચિત્ પ્રેયસો જીવિત-
સ્યાપિ ધ્રુતાયાં મરણવાર્ષાયાં ખના કુરન્તિ ન તથા તસ્મિન્મૃતેઽપ્યધ્રુતાયાં તદ્વીય
મરણપદ્ધતૌ, તસ્માન્નૈવોષિકૃતિરેવ મુખ્યતઃ સુખદુઃસ્વખપદેતુઃ, વિપયનાસનાયાઃ
સમુચ્છેદમન્તરેણ પુનઃ પુનઃપ્રવિધાનાં કર્મણામકુર્ય ન શક્યતે પ્રતિરોદ્ધું, તેષાં
વિપયવાસનામુલ્લક્ષ્ણાત્ । ઉક્તમ્—

વિપયસેવનકી ઇચ્છા મી શાન્ત હો જાણી તો ફિર આત્માપના બાદિ
યાદ તપ ક્યો કરના બાદિય ?

ઉત્તર—હે શિષ્ય ! એવી ચકા કરના ઉચિત નહીં છે, ક્યોંકિ વિપ
યોંકી વાસના (ઇચ્છા) હી સય બનધોંકી અફ હૈ, ઓર પ્રારિત્રરૂપી
વૃક્ષકી જડકો ઉઘાડનેવાલી છે । યહ રાગદ્વેષનો દહ કરતી છે । પરદેશ
ગયા છુઆ કોઈ ઇષ્ટમિત્ર જીવિત હો પરન્તુ વસકી મૃત્યુકા સમાચાર
મિલે તો સમ્પન્ની લોગ રોને લગતે હૈ, ઓર પદિ વહ મર જાય કિન્તુ
મરનેકા સમાચાર ન મિલે તો કોઈ મી નહીં રોતા । હસસે જ્ઞાત હોતા હૈ
કિ ચિત્તકા વિકાર હી સુખ-દુઃસ્વકા મુખ્ય કારણ હૈ ।

હસલિય જય-તક મનસે વિપયવાસનાકા સમૂલ ત્યાગ નહીં હોતા
તય તક આઠોં કર્મોંકી ઉત્પત્તિ નહીં રુક સકતી, ક્યોંકિ વનકા મૂલ,
વિપય-વાસના હૈ । કહા મી હૈ—

સેવનતી ઇચ્છા પશુ શાન્ત થઈ બાય, તે પછી આત્માપના બાદિ બાદ તપ
કરવાની શી અર્થ ?

ઉત્તર—હે શિષ્ય ! જેવી ચકા કરવી ઉચિત નથી કારણ કે વિપયોની વાસના
(ઇચ્છા) જ બધા બનયોનું મૂળ છે અને પ્રારિત્રરૂપી વૃક્ષના મૂળને ઉખાડવાથી છે
તે રાગદ્વેષને દહ કરે છે પરદેશ જાએલો કેહાં ઇષ્ટમિત્ર સુવને કોય પરન્તુ
તેના મૃત્યુના સમાચાર મળે તો સમ્પન્ન બધોંજો શય બાવે છે અને જો તે
નરી બાય પશુ મરવાના સમાચાર ન મળે તો કેહાં પશુ રોવા નથી, જેથી
સમજાય છે કે ચિત્તનો વિકારજ સુખદુઃખનું મુખ્ય કારણ છે

જો કારણથી બ્યામુખી મનમાંથી વિપયવાસનાનો સમૂળ ત્યાગ નથી થતો
ત્યામુખી બાદે કર્મોંની ઉત્પત્તિને રોકી શકતી નથી, કારણ કે તેનું મૂળ વિપય-
વાસના છે કમ્મ છે કે—

“વિચારિતમલં શાસ્ત્રં, ચિરમુદ્ગાહિતં મિથઃ ।

સન્ત્યક્તવાસનાન્મૌનાદ્, ઋતે નાસ્ત્યુત્તમ પદમ્ ॥”ઈતિ ।

યથા પવનપથે પતત્રિણઃ સ્વચ્છન્દં વિહરન્તિ તથાઽનુપમાઽલૌકિકાઽનન્દમય-
મોક્ષમાર્ગસંચારિણઃ સંયમિનઃ પ્રતિબન્ધરહિત વિહરન્તિ, પરન્તુ જાલવદ્વા વિદ્મમા
ઉત્પતનયત્નવન્તોઽપિ યથા નિર્વન્ધવિહારાય ન પ્રભવન્તિ; તદ્વદ્ વિષયસેવનાઽઽ-
શાલક્ષણવિષયવાસનાકલિતચેતસો મુનર્યોઽનુપલભ્ય મોક્ષમાર્ગમપ્રતિબન્ધવિચરણ-
વશ્ચિતા ભવન્તીતિ શિષ્ય ! જાનીહિ તાવદ્ વિષયાશાં દુસ્તરમહાનદીસમાનામ્ ।
ઉક્તશ્ચ—

“ભલે હી કોઈ કિતનેહી શાસ્ત્રોંકા મનન કરલે, યા દૂસરોંકો સિલ્હ-
લાદે, પર જય તક વાસનાકા પરિત્યાગ કરકે સમિતિ-ગુસિ-આદિરૂપ
સંયમકી આરાધના નહીં કર લેતા તવતક મોક્ષ પ્રાપ્ત નહીં કર સકતા” ॥૧॥

જેસે-પક્ષી આકાશમેં સ્વચ્છન્દ વિહાર કરતે હીં, ઉસીપ્રકાર અનુપમ
અલૌકિક આનન્દમય મોક્ષમાર્ગમેં વિહાર કરનેવાલે સંયમી ભી અપ્ર-
તિબન્ધવિહારી હોતે હીં । કિન્તુ જિસ પ્રકાર જાલમેં ફાંસે હુએ પક્ષી ઉડનેકા
યત્ન કરતે હીં પર ઉડ નહીં સકતે, ઉસી-પ્રકાર વિષયસેવનકી આશારૂપ
વાસનાસે મુનિ મોક્ષમાર્ગકો ન પાકર અપ્રતિબન્ધ વિહારસે વંચિત
રહતે હીં । હે શિષ્ય ! હસ વિષય-વાસનાકો એસી વિશાલ નદી સમદ્ધ
કિ જિસકા પાર પાના અત્યન્ત કઠિન હૈ । કહા ભી હૈ—

“ભલે કોઈ ગમે તેટલા શાસ્ત્રોનું મનન કરી લે, અથવા બીજાઓને શીખવે,
પરન્તુ જ્યાસુધી વાસનાનો ત્યાગ કરીને સમિતિ-ગુપ્તિ આદિરૂપ સંયમની આરા-
ધના કરી લેતો નથી, ત્યાસુધી મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી” (૧)

જેમ પક્ષી આકાશમા સ્વચ્છન્દ વિહાર કરે છે, તેમ અનુપમ અલૌકિક
આનન્દમય મોક્ષમાર્ગમા વિહાર કરનારા સંયમી પણ અપ્રતિબન્ધ વિહારી હોય છે
પરન્તુ જેવી રીતે બળમા ફસેલા પક્ષીઓ ઉડવાનો યત્ન કરે છે પણ ઉડી
શકતા નથી, તેવી રીતે વિષયના સેવનની આશારૂપ વાસનાથી વાસિત અંતઃકરણ-
વાળા મુનિઓ મોક્ષમાર્ગને ન પામતા અપ્રતિબન્ધ વિહારથી વચિત રહે છે.
હે શિષ્ય ! આ વિષયવાસનાને એવી વિશાળ નદી સમજ કે જેનો પાર પામવો
અત્યંત કઠિન છે. કહ્યું છે કે—

“આશા નામ નદી મનોરથજલા તુષ્ણાતરજાકુલા,
રાગગ્રાહવતી નિતર્કનિઘ્ના પૈર્યદ્રુમધ્વસિની ।
મોહાઽઽર્જવસ્યદુસ્તરાઽવિગદ્ના પ્રોતુરુચિન્તાવટી,
તસ્યાઃ પારગતા વિશુદ્ધમનસો નન્દન્તિ યોમીશ્વરાઃ ॥ ૧ ॥” ઈતિ

અપર ષાઽઽર્કર્ણય—

“વિપયાદામશાપાશાદ્, યો વિમુક્તઃ સુદુસ્ત્યજાત્ ।

સ एष કલ્પતે મુચ્યે નાન્ય પટ્ટાસ્રવેષપિ ॥ ૧ ॥” ઈતિ,

હે શિષ્ય ! એવં વિપયમોગસ્પૃહાઽપિ મહત્તેઽનર્થાય કલ્પતે, કિં પુનસ્તદુપ

“આશા, નદીકે સમાન છે, इसमें મનોરથરૂપી જલ મરા हुआ है; તુષ્ણાકી તરંગે છ્છાગિ મારરહી हैं, રાગરૂપી ગ્રાહ इसमें નિવાસ કરતે हैं, નાના પ્રકારકે સોષ વિચાર હી इसमें પછી हैं, यह नदी भीरता-रूपी वृक्षको विध्वंस करनेवाली है, चिन्तारूपी इसका तट है, इसका पार करना बहुत कठिन है, जो मुनीश्वर इस नदीको पार कर लेते हैं वे ही सुखी होते हैं ॥ ૧ ॥”

और सुनो—

“વિપયોકા આશાપાશાદુસ્ત્યાગ્ય છે । જો इस पाशसे मुक्त हो जाते हैं वेही मोक्ष-मार्गके अधिकारी होते हैं, अन्य नहीं; चाहे वह सभी शास्त्रोंके पारगत क्यों न हो ॥ ૧ ॥”

હે શિષ્ય ! इसप्रकार विषय भोगनेकी इच्छा भी महान् अनर्थको उत्पन्न करती है, तो विषयोंके सेवनके विषयमें तो कहना ही क्या है!

“આશા નદીના જેવી છે, તેમાં મનોરથરૂપી જલ ભરેલું છે તુષ્ણા તરંગો ઊછળી રહ્યાં છે, રાગરૂપી ગ્રાહ જેમાં નિવાસ કરે છે, નાના પ્રકારના વિચારો તેમાં પછીરૂપ છે એ બીરતારૂપી વૃક્ષનો ધ્વસ કરવાવાળી છે ચિન્તા એનું તટ છે એ નદીને પાર કરવી અત્યંત કઠિન છે, એ મુનીશ્વર એ નદીને પાર કરે છે તે જ મુખી થાય છે” (૧) અને બીજી અવધ્ય કથે—

“વિષયોને આશાપાશા દુસ્ત્યાગ્ય છે એજો એ પાશથી મુક્ત થઈ બચે છે તેજો જ મોક્ષમાર્ગના અધિકારી બને છે—બીજા નહિ, પછી કશું તેજો બધાં શાસ્ત્રોના પારગત કેમ ન હોય ?” (૧)

હે શિષ્ય ! એ રીતે વિષય ભોજનવાળી ઇચ્છા જ મહાન્ અનર્થને ઉત્પન્ન કરે છે, તે વિષયોના સેવનની બાબતમાં તે કહેવું શું ? બસ, હું સમજાવે

સેવનં, તદેવમાકલય તાવત્-મુલાશયા દીપકોપગમનં પતજ્ઞાનામ્, દારુધિયા ગ્રાહ-ગ્રહણ-પુરસ્સર નદીતરણં મનુષ્યાણામ્ । કિંચ્ચ વુશુક્ષાપિપાસાદિદૃષ્ટાન્તસ્યાત્ર વૈપચ્ચં વિચયતે, નદિ કામા ઉપભોગેન શામ્યન્તિ પ્રત્યુતાભ્યાસવશાદતિતરાં વૃદ્ધિ-મેત્રોપગચ્છન્તિ, યદુક્તમન્યત્રાપિ—

“ન જાતુ કામઃ કામાનામુપભોગેન શામ્યતિ ।

દ્વિપા કૃષ્ણવર્ત્મેવ, ભૂય एवाभिवर्धते ॥૧॥” ઇતિ,

લોકેઽપિ ચ દૃશ્યતે-યથા યથા વહ્નાવિન્ધનાનિ પ્રક્ષિપ્યન્તે તથા તથાઽસી

વસ તૂચહી સમજ્ઞ લે-જૈસે સુખ પાનેકી ઇચ્છાસે પતંગોંકા દીપકમેં ગિરના હૈ, અથવા કોઈં મોલા મનુષ્ય લકડી સમજ્ઞકર ગ્રાહકો પકડ લેવે ઔર ઉસીકા સહારા લેકર નદી પાર કરના ચાહે તો વહ કમી સફલ-મનોરથ નહીં હોગા વરન્ ઉસે પ્રાણ ત્યાગને પડેંગે, ઇસી પ્રકાર ‘વિષય મોગનેસે વિષયોંકી વાસના મિટ જાયગી’ યહ વિચારના ઠીક નહીં હૈ ।

ભૂલ-પ્યાસકા દૃષ્ટાન્ત મી યહાં મેલ નહીં જાતા, ક્યોંકિ વિષય-સેવનસે કામ શાન્ત નહીં હોતે, વલ્લિક અધિક-અધિક વડતે હૈં । કહા મી હૈ— “કામોંકા સેવન કરનેસે કામ કદાપિ શાન્ત નહીં હોતે, જૈસે ઘીકે ઢાલનેસે અગ્નિ શાન્ત નહીં હોતી વરન્ વડતી હી જાતી હૈ ॥૧॥”

તથા લોકમેં મી દેખા જાતા હૈ કિ-અગ્નિમેં જ્યોં-જ્યોં ઇન્ધન ઢાલા જાતા હૈ, ત્યોં-ત્યોં વહ અધિક પ્રવલ હોતી જાતી હૈ, વુજ્ઞતી નહીં હૈ ।

કે-જેમ સુખ પામવાની ઇચ્છાથી પતંગો દીપકમા હોમાય છે, અથવા કોઈ ભોળો માણસ લાકડું સમજીને ગ્રાહ (મગર) ને પકડી લે અને તેને આધારે નદી પાર કરવા ઇચ્છે તો કદાપિ તેનો મનોરથ સફળ ન થાય પરન્તુ તેને પ્રાણ ત્યાગવાનો જ વખત આવે, તેમ “વિષય ભોગવવાથી વિષયોની વાસના મટી જશે ” એમ વિચારવું એ બરાબર નથી

ભૂખ-તરસનું દૃષ્ટાન્ત પણ અહીં બધે બેસતું નથી, કારણ કે વિષય-સેવનથી કામ શાન્ત થતો નથી, પરન્તુ વધારે ને વધારે વધે છે કહ્યું છે કે— “કામોનું સેવન કરવાથી કામ કદાપિ શાન્ત થતો નથી, જેમ ઘી નાખવાથી અગ્નિ શાન્ત થતો નથી, પરન્તુ વધતો જાય છે ” (૧) તેમજ જગતમા પણ જોવામા આવે છે કે— અગ્નિમા જેમ-જેમ ઇન્ધન નાખવામા આવે છે, તેમ-તેમ તે વધારે પ્રબળ

પ્રાપ્ત્યમધિમચ્છતિ । અન્યથા વૃદ્ધરોગમન્નમનામિસાપિષ્ણા યથા યથા તદીયકમ્બુ
પનાડ્ઽવરાઃ ક્રિયતે, તથા તથા વૃદ્ધરોગો ચર્ચમાન યથાડ્ઽનુભૂયતે ન તુ જાતુ તદુ
પશ્ચમો સ્પૃશ્યતે કુપ્રાડ્ઽપિ, તદ્વદ્ વિપયસેવનતો ન વિપયતુષ્ણોપશ્ચમઃ ।

અપરં ધાત્ર વૈપમ્યં, તથાહિ-વિપયસેવનેષ્છોપશ્ચમં પ્રતિ વિપયસેવનસ્ય, ધુસુસા-
દુપશ્ચમં પ્રતિ મોજનાદેરિન કારણસ્વમજ્ઞીકૃત્ય ચત્ તદુપાદેયતા સ્વયોપપાદયતે
તસ્ય મનોરમમ્, અન્વયબ્યતિરેકી હિ સર્વસંમતી કાર્યકારણભાવનિયામકી, તથાડ્ઽ-
ન્વયઃ-‘તત્સર્વે તત્સપ્ચારુપઃ’ બ્યતિરેકસ્તુ ‘તદમાચે તદમાચરુપઃ’ । યથા સર્વ-
વિરતિસર્વે સાધુસ્વત્ત્વા, તદમાચે ચ સાધુસપ્ચાયા અમાવસ્ત્યન્વય-બ્યતિરેકામ્યાં
સાધુસ્વકારણ સર્વવિરતિચારિત્રમિતિ ગમ્યતે ।

અથવા દાદકો સ્વજલાનેસે દાદ રોગ મિદતા નહીં કિન્તુ યદતા હી જાતા હૈ ॥

ઉક્ત દષ્ટાન્તર્મ્મે ઔર મી વિપમતા હૈ સો કહતે હૈ-જૈસે ધુસુસા
(મૂલ) આદિકો શાન્ત કરનેમ્ મોજન આદિ કારણ હૈ, હસી પ્રકાર
વિપય-સેવનકી રૂચ્છાકો શાન્ત કરનેમ્ વિપયોક્તા સેવન કારણ હૈ, પેસા
માનકર તુમ વિપય સેવનકો ઉપાદેય કહતે હો સો ટીક નહીં હૈ । યહ
સવ માનતે હૈ કિ અન્વય-બ્યતિરેકસે કાર્ય-કારણમાયકા નિશ્ચય હોતા
હૈ, કારણકે હોને પર હી કાર્યકા હોના અન્વય કહલાતા હૈ, ઔર કારણકે
અમાવમ્ કાર્યકા ન હોના બ્યતિરેક કહલાતા હૈ । જૈસે સર્વવિરતિરૂપ
ચારિત્રકે હોને પર હી સાધુતા હોતી હૈ ઔર સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્રકે
અમાવમ્ સાધુતા નહીં રહતી । હસ અન્વયબ્યતિરેકસે જ્ઞાત હોતા હૈ કિ
વિરતિ સાધુત્વકા કારણ હૈ ।

કેતો બંધ છે એકવાતો નથી. બંધવા દાદરને ખજવાળવાથી દાદર મટતી નથી
પણ નખતી બંધ છે.

ઉક્ત દષ્ટાન્તર્મ્મે ઔર મી વિપમતા છે તે કહે છે- જેમ મૂળ જ્ઞાતિને
શાન્ત કરવામાં સેવન આદિ કારણ છે તેમ વિપય-સેવનની ઇચ્છાને શાન્ત કરવામાં
વિપયોક્ત સેવન કારણ છે જેમ માનીને તમે વિપય-સેવનને ઉપાદેય કહે છે
તે બસબંધ નથી. સૌ એમ તો માને છે કે-અન્વય-બ્યતિરેકથી કાર્ય કારણભાવને
નિશ્ચય થાય છે કારણ કેવાથી જ કાર્યનું બનવું અન્વય કહેવાય છે અને કારણતા
અભાવમાં કાર્યનું ન બનવું એ બ્યતિરેક કહેવાય છે, જેમ સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્ર
કેવાથી જ સાધુતા હોય છે અને સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્રના અભાવમાં સાધુતા
રહેતી નથી. આ અન્વય-બ્યતિરેકથી સમજાય છે કે વિરતિ સાધુત્વનું કારણ છે

અથ ચ-તાત્કાલિકમેવ બુદ્ધુક્ષાદ્યુપશમં પ્રતિ ભોજનાદેરન્વયવ્યતિરેકતઃ
કારણતા વિદ્યતે, અતસ્તાદશબુદ્ધુક્ષાદ્યુપશમનકામનયૈવ ભોજનાદ્યુપાદીયતે,
અત્ર તુ યાવજ્જીવનં વિષયસેવનેચ્છાપ્રશમઃ સાધુજનાઽભિલાષવિષય इति
તાદૃશપ્રશમમુદ્દિશ્ય પ્રવર્તમાનાનાં મુનીનાં વિષયસેવન કદાપિ નોપાદેયમ્,
વિષયસેવનસમયે हि तदीयवासना रागमनुवर्द्धयन्तीन्द्रियाणि च सवलयन्ती
विविधाशुभभावनामुद्भावयति-‘अयमुपभोगो न जातु नश्यतु, उत्तरोत्तरं चानुवर्द्ध-
ताम्, न चैनं प्रतिवधन्तु केऽपि विघ्नाः’ इत्यादि । एवं च विषयसेवनेन नैव
तदभिलाषोपशमः प्रत्युत तद्विपरीतं प्रतिक्षणं वर्द्धमान एव तदभिलाषः पाशवद्ध-

જબ ભોજન ક્રિયા જાતા હૈ તો ક્ષુધાકી તાત્કાલિક શાન્તિ હો જાતી હૈ,
વિના ભોજન ક્રિયે નહીં હોતી, ઇસલિે અન્વય-વ્યતિરેકદ્વારા ભોજન
તાત્કાલિક ક્ષુધા-નિવૃત્તિકે પ્રતિ કારણ હોતા હૈ । ઇસી કારણસે ક્ષુધા-
આદિ શાન્ત કરનેકે લિે ભોજન આદિ ક્રિયા જાતા હૈ । સાધુ જીવન-
પર્યંત વિષય-સેવનકી અભિલાષાકી શાન્તિકી ઇચ્છા રખતે હૈં । ઇસ
શાન્તિકે લિે પ્રવૃત્તિ કરનેવાલે મુનિયોંકો કદાપિ વિષયસેવન નહીં
કરના ઇચ્છિે, ક્યોંકિ વિષયવાસના, વિષયસેવનકે સમય રાગ-ભાવકી
વૃદ્ધિ કરતી હૈ ઓર ઇન્દ્રિયોંકો સવલ બનાકર નાના પ્રકારકી દુર્ભાવનાં
ઉત્પન્ન કરતી હૈ કિ-‘યહ ભોગ કબી નષ્ટ ન હો જાય, ઉત્તરોત્તર વધતા
જાય, ઇસકે ભોગનેમ્ કોઈ વિધ ન આજાવે ’ ઇત્યાદિ । અત ઇવ વિષય-
સેવન કરનેસે વિષયકી અભિલાષા શાન્ત નહીં હોતી, બલ્કિ પ્રતિક્ષણ
અધિક-અધિક વધતી જાતી હૈ । યહાં તક કિ યહ વિષયલાલસા પુરુષકો

બ્યારે ભોજન કરવામા આવે છે ત્યારે ક્ષુધાની તાત્કાલિક શાન્તિ થઈ જાય છે,
ભોજન વિના શાન્તિ થતી નથી, તેથી અન્વય-વ્યતિરેક દ્વારા ભોજન, તાત્કાલિક
ક્ષુધાનિવૃત્તિને પ્રતિ કારણ બને છે આ કારણથી ક્ષુધા આદિ શાન્ત કરવાને
માટે ભોજન આદિ કરવામા આવે છે. સાધુ જીવનપર્યંત વિષય-સેવનની અભિ-
લાષાની શાન્તિની ઇચ્છા રાખે છે આ શાન્તિને માટે પ્રવૃત્તિ કરનારા મુનિઓએ
કદાપિ વિષયસેવન કરવું ન બોધ્યું, કારણ કે વિષયવાસના વિષયસેવનને સમયે
રાગ-ભાવની વૃદ્ધિ કરે છે, અને ઇન્દ્રિયોને સળંગ બનાવીને એવી નાના પ્રકારની
દુર્ભાવનાઓ ઉત્પન્ન કરે છે કે-‘આ ભોગ કદાપિ નષ્ટ ન થાય, ઉત્તરોત્તર વધતો
જાય, એને ભોગવવામા કાંઈ વિધ ન આવે’ ઇત્યાદિ, એટલે વિષયસેવનથી
વિષયની અભિલાષા શાન્ત થતી નથી, બલ્કે પ્રતિક્ષણ અધિક-અધિક વધતી
જાય છે, તે એટલે મુખી કે એ વિષયલાલસા પુરુષને કેવળ નકામો બનાવી દે છે

મિથ પુરુષં પુરુષાર્થસાધનાસમ કુરતે, તસ્માત્ કાર્યકારણભાષનિયામકાઽન્વય
વ્યતિરેકમાઘેન યાચઙ્ગીવન વિપયસેવનતૃષ્ણામશ્નમં પ્રતિ વિપયસેવનસ્ય કારણતા-
ઽનુપપન્ન્યા તાદૃશોપશ્ચમાઽભિભાવવતાં સંયતાનામનુપાદેયત્વં સિદ્ધમ્ ।

इत्य पूर्वार्द्धेन वाञ्छकामपरित्यागमुक्त्वा पश्चान्तर्द्वेनाऽऽभ्यन्तरकामपरित्याग-
माह-‘छिंशदि०’ इति, शब्दादिविषयेषु द्वेप छिन्धि=मुञ्च, तथा रागं=रामरागं
व्यपन्नय=दूरीकुरु, एवम्=एवं कृते सति, सम्पराये=जन्ममरणरूपरत्नेन नाशमय
संसारेऽपीति भावः । यद्वा परीपशोपसर्गरूपे सम्राग्रे, त्वमिति शेष, सुखी=स्वात्मि-
कानन्दमागू भविष्यसीति गार्वायः ॥ ५ ॥

इतना निकम्मा बना देती है कि वह पुरुषार्थ-साधनमें सर्वथा असमर्थ
हो जाता है, जैसे फन्वमें फँसा हुआ पुरुष कुछभी पुरुषार्थ नहीं कर
सकता । इसलिये यहाँ कार्य कारणभाषका निश्चय करानेवाले अन्वय
व्यतिरेकका अभाव होनेसे याचङ्गीवन विपय-सालसाकी शान्तिके प्रति
विपयसेवन कारण नहीं हो सकता । अतः याचङ्गीवन विषयानिलापाकी
शान्ति चाहनेवाले मुनियोंको यह उपादेय नहीं है ।

इस प्रकार पूर्वार्द्धमें सूत्रकार वाञ्छ विषयोंका त्याग बताकर उस
रार्द्धमें अन्तरङ्ग-विषयोंके त्यागका उपदेश देते हैं कि-हे शिष्य !
शब्दादि-विषयोंमें द्वेप तथा रागको दूर कर । ऐसा करनेसे तू जन्म-मरण
स्वरूपवाले चिन्श्वर संसारमें सुखी, अथवा अनुकूल प्रतिकूल परीपह
और उपसर्ग रूप सम्राममें विजयी होगा ॥५॥

અને તં પુરુષાર્થ-સાધનમા સર્વથા અસમર્થ બની બાક છે, કે જેવી રીતે શ્રદ્ધામાં
(હેઠમાં) ફેસેલો રૂડા કાંઈ પણ પુરુષાર્થ કરી શકતો નથી. તેથી કરીને બહોળી
ધર્મ-કારણભાવનો નિશ્ચય કરાવનારાં અન્વય-બ્યક્તિરેકનો અભાવ હોવાથી અવન-
પર્ષત વિપયસાહસાની શાન્તિની પ્રતિ વિપયસેવન કાવલુ થઈ શકતુ નથી, બેટલે
અવનપર્ષત વિપયાભિભાવની શાન્તિને વાહનપદા મુનિઓને માટે બે ઉપાદેય નથી.

એ પ્રકારે પૂર્વાર્ધમાં સૂત્રકાર વાછા વિષયોના ત્યાગ બતાવીને ઉત્તરાર્ધમાં
અતરંગ વિષયોના ત્યાગનો ઉપદેશ આપે છે કે-હે શિષ્ય ! શબ્દાદિ-વિષયોમાં
દેવ તથા સનને દૂર કર. એમ કરવાથી જ ન-મરણસ્વરૂપવાળા ચિન્શ્વર સસારમાં
સુખી, અથવા અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ પરીપદ તથા ઉપસર્ગના સમામમાં વિજયી થઈશ. (૫)

ઉક્તમર્થ દટ્ટાન્તેન સ્ફુટીકરોતિ-‘ પક્ષ્વંદે૦ ’ ઇત્યાદિ,

મૂલમ્-પક્ષ્વંદે^૮ જલિયં^૪ જોઈં^૭, ધૂમકેતું^૫ દુરાસયં^૬ ।

નેચ્છંતિ^{૧૧} વંતયં^૬ ભોતું^{૧૦}, કુલે^૨ જાયા^૩ અગંધણે^૧ ॥૬॥

છાયા-પ્રસ્કન્દન્તિ જ્વલિતં જ્યોતિષ, ધૂમકેતું દુરાસદમ્ ।

નેચ્છન્તિ વાન્તં ભોતું, કુલે જાતા અગન્ધને ॥૬॥

સાન્વયાર્થઃ—

અગંધણે=અગન્ધનનામક કુલે=કુલમેં જાયા=ઉત્પન્ન હુણ (સર્પ) જલિયં=જલતી હુઈ ધૂમકેતું=ધુંઆં નિકાલતી હુઈ (ઔર) દુરાસયં=અસહ્ય-નહીં સહને યોગ્ય (ऐसी) જોઈં=અગ્નિમેં પક્ષ્વંદે=પ્રવેશ કર જાતે હૈં, (किन्तु) વંતયં=ઝગલે હુણ વિષકો ભોતું=ભોગનેકી નેચ્છંતિ=ઇચ્છા નહીં કરતે । અર્થાત્ અગન્ધન સર્પ ભી ત્યાગે હુણકો ફિર ગ્રહણ નહીં કરના યાહતે ॥૬॥

ટીકા-ગન્ધના-અગન્ધનભેદેન ધ્રુજગા દ્વિવિધાસ્તત્ર ગન્ધનાસ્તે યે મન્ત્રપ્રયોગાદિક્ષાદૃષ્ટપ્રદેશે વાન્તં વિષ પુનશ્ચૂપન્તિ, તદ્વિજ્ઞા અગન્ધનાસ્તત્કુલમગન્ધનં તસ્મિન્ કુલે જાતાઃ=સમુત્પન્નાઃ સર્પા ઇતિ શેષઃ, જ્વલિતં=પ્રદીપ્તં ધૂમકેતું=ધૂમઃ કેતુ=ચિહ્નં यस્ય ત ધૂમધ્વજમિત્યર્થઃ, અત એવ દુરાસદમ્=દુઃખેન આસદ્યતે=યાતૂના-મનેકાર્થત્વાત્ સહ્યતે સંવેદ્યતે ઇતિ વાડર્થસ્તં દુષ્પ્રવેશમિતિ યાવત્, જ્યોતિષમ્=અગ્નિમ્ પ્રસ્કન્દન્તિ=પ્રવિશન્તિ, કિન્તિવિશેષઃ, વાન્તમ્=ઉદ્ગીર્ણં સન્ત્યક્તમિતિયાવત્

इसी विषयको दृष्टान्तद्वारा स्पष्ट करते हैं- ‘पक्ष्वंदे०’ इत्यादि ।

साँप दो प्रकारके होते हैं-(१) गन्धन और (२) अगन्धन, गन्धन सर्प उन्हें कहते हैं जो मन्त्रादिके बलसे विवश होकर काटेहुए स्थानसे उगले विषको फिर चूस लेते हैं । अगन्धन इनसे विपरीत होते हैं । उस अगन्धन कुलमें उत्पन्न हुए साँप अगन्धन सर्प कहलाते हैं । वे सर्प

આ વિષયને દૃષ્ટાન્ત દ્વારા સ્પષ્ટ કરે છે—પક્ષ્વંદે૦ ઇત્યાદિ

સાપ બે પ્રકારના થાય છે (૧) ગંધન અને (૨) અગંધન. ગંધન સર્પ એ કહેવાય છે કે જે મન્ત્રાદિના બળથી વિવશ થઇને ડગેલા સ્થાનમાં નાખેલું એર તેમાંથી પાછું ચૂસી લે છે અગંધન સર્પ તેથી વિપરીત-પ્રકારનો હોય છે એ અગંધન કુળમાં ઉત્પન્ન થએલો સાપ અગંધન સર્પ કહેવાય છે એ સર્પ

વિપમિતિષ્ણેપ મોક્તું નેષ્ઠાન્તિ—નામિલપન્તિ । તિર્યગ્ઃ સર્પા અપિ ષષ્ટિપ્રવેશ-
પેક્ષયા દુઃસહમનુચિતં ચ ધાન્તાશનમેષ મન્યન્તે । તસ્માત્ શિષ્ય ! પ્રવચનતત્ત્વામિષ્ણેન
ત્વયા નિસારતયા પરિત્યક્તસ્ય વિપયસ્ય પુનઃ સ્વીકરણં ન વિધેયમિતિ માનઃ ।
સૂર્યરાદિશાન્તસ્વાહાદિવ્યવસ્થેદાર્યમાદ 'જસિય'ં' ઇતિ, અઙ્કારોલ્કાદિવ્યાત્ત્વચર્મ
અગ્નેર્વદિવ્યમાનસ્વધોતનાર્યં ચાહ—'પ્રમકેડ' ઇતિ, । તીવ્રતમસ્વધોષનાર્યં 'દુરાસપં
' ઇતિ । અગ્નિપર્વાયો ઈયોસિ—શબ્દ પુલ્હિઃ । 'જસિય' મિત્યાદિવિશેષણપ્રયેષ
'યન્નાપ્તૌ પ્રવેશે સધો મસ્મસાદ્ પ્રવતિ તાદૃશોઽપ્યગન્ધનગ્રા સર્પા પ્રવિશન્તિ
ક્વિન્તુ પરિત્યક્તવિપમાપાતું નૈવ લાઙ્ઘન્તિ, એવં સત્પુરુષા અપિ પરિત્યક્તાન
વિપયાન્ મરણાન્તેઽપિ ન પુનઃ સેન્ધુમિચ્છન્તીતિ લોચ્યતે, ઇતિ ગાષાઝા ॥૬॥

અસહ્ય ઓર જલતી અગ્નિમેં પ્રવેશ કર જાતે હૈ, કિન્તુ ત્યાગે હુપ વિપકો
ફિર નહીં ચૂસતે ।

હે શિષ્ય ! જયતિર્યગ્ સર્પ મી વગલે હુપકો નિગલના નહીં ચાહતે
તય તૂ તો પ્રવચનમેં પ્રવીણ હૈ અતઃ એવં નિ સાર સમજ કર ત્યાગે હુપ
વિપયોંકા સેવન તુષ્ઠે તો ચૂલકર મી નહીં કરના ચાહિય ।

અગ્નિકે 'જ્વલિત' આદિ ત્રીન વિશેષણ દિયે હૈ, ઇનકા અગ્નિપ્રાય
પદ્ધતિ હૈ કિ—જિસ અગ્નિમેં પ્રવેશ કરતેહી તત્કાલ અસ્મ હો જાવે ઇસ
પ્રકારકી અગ્નિમેં મી અગન્ધન કુલકે સર્પ પ્રવેશ કરજાતે હૈ પર ત્યાગે
હુપ વિપકો ગ્રહણ નહીં કરતે । ઇસી પ્રકાર કુલીન પુરુષમી ત્યાગે હુપ
વિપયોંકો પ્રાણસંકટમેંમી ગ્રહણ નહીં કરતે । અર્થાત્ એ વુષ્કર્મ કરકે
ક્ષણમર મી જીના નહીં ચાહતે ॥૬॥

અસહ્ય અને જળતી આગમાં પ્રવેશ કરે છે પરન્તુ એકબાર ચૂકેલા એને પાછું
ચૂસી લેતો નથી

હે શિષ્ય ! અગ્નિરે તિર્યગ્ સર્પ પશુ ચૂકેલા એને પાછું ગળી જવા
ઈચ્છતો નથી તો તુ ત્યારે પ્રવચનમાં પ્રવીણ છે, એટલે નિઃસાર સમજને ત્યજેલા
વિપયોંનું સેવન ત્યારે તો ચૂકે ચૂકે પશુ ન કરવું બેધર્મ.

અગ્નિના 'જ્વલિત' આદિ ત્રણ વિશેષણો આપેલાં છે તેના હેતુ એ છે કે—
જે અગ્નિમાં પ્રવેશ કરતા જ તત્કાલ અસ્મ થઈ જવાય એ પ્રકારના અગ્નિમાં
પશુ અગન્ધન કુળનો સર્પ પ્રવેશ કરે છે પરન્તુ ત્યજેલા વિપને ગ્રહણ કરતો
નથી. એ પ્રભાવે કુલીન પુરુષો પશુ ત્યજેલા વિપયોંને પ્રાણસંકટમાં પશુ ગ્રહણ
કરતા નથી. અર્થાત્ તેઓ વુષ્કર્મ કરીને સજા ભરે પણ એવના ઈચ્છતા નથી (૧)

अरिष्टनेमौ भगवति प्रव्रजिते तत्कनिष्ठभ्राता रथनेमी राजीमतीं चकमे, सा तु कामवासनाविरक्ता कदाचन सुवासितसरसपायसं भुक्त्वा कस्मिंश्चित्कटोरके समुद्रम्य 'भुज्यता' -मित्युक्त्वा रथनेमये दत्तवती, रथनेमिना च 'कथमिदं वान्तं क्षत्रियवंशावतंसेन मया भोक्ष्यते' इत्युक्ता सा प्रोवाच- 'तर्हि कथमरिष्टनेमिना त्वद्भ्रात्रा समुज्जिततया वान्ततुल्यां मामभिलष्यसि ? न च त्रपसे' इति, ततश्च तद्वचनश्रवणसज्जातवैराग्योऽसौ प्राव्राजीत् ।

जब बाईसवें तीर्थंकर भगवान् अरिष्टनेमिने दीक्षा ग्रहण कर ली तब उनके छोटे भाई रथनेमिने राजीमतीकी इच्छा की, किन्तु सती-शिरोमणि राजीमती, कामकी वासनासे विरक्त हो चुकी थी । उसने एक रोज सुगन्धित तथा स्वादिष्ट खीर खाई और एक कटोरेमें वमन करके वह रथनेमिको देने लगी और बोली-लीजिये खीर खाइए । रथनेमि यह सुनकर आगबबूले (क्रुद्ध) हो गये और बोले- 'मैं क्षत्रियोंके वशका भूषण होकर वमन की हुई खीर कैसे खाऊंगा ?' राजीमतीजी कहने लगी- 'अहो श्रेष्ठक्षत्रिय ! तुम वमन की हुई खीर नहीं खाते तो, अपने बड़ेभाई श्रीअरिष्टनेमिद्वारा वमन की हुई यानी त्यागी हुई मुश्कको क्यों चाहते हो ? मेरी इच्छा करते तुम्हें लज्जा नहीं आती ?, सती राजीमतीकी हृदयमें चुभनेवाली बात सुनतेही रथनेमिको संसारसे विरक्ति होगई । उन्होंने दीक्षा लेली । कुछ दिनोंके बाद राजीमतीने भी

न्यारे भावीसभा तीर्थंकर भगवान् अरिष्टनेमिसे दीक्षा ग्रहण करी, त्यारे तेमना नाना भाई रथनेमिसे राजीमतीनी धन्यता करी, परन्तु सतीशिरोमणि राजीमती कामनी वासनाथी विरक्त थई थूकी हुती तेणे अेक द्विवस सुगन्धित अने स्वादिष्ट भीर भाधी अने अेक वाडकाभा तेनु वमन करीने ते रथनेमिने आपवा लागी अने जोली. " ह्यो, भीर भायो ! " रथनेमि अे सासणीने कोधा-विष्ट थई गयो अने जोह्यो ' हु क्षत्रियोना वशनुं भूषण थईने वमेली भीर केम भाईश ? ' राजीमती कडेवा लागी ' अडे श्रेष्ठ-क्षत्रिय ! तमे वमेली भीर नथी जाता, तो तमारा मोटाभाई श्रीअरिष्टनेमिसे वमेली अेटवे त्यजेली अेवी मने केम खाडे छे ? मारा भाटेनी धन्यता करता तमने शरम नथी आवती ? ' हृदयने उणे अेवी सती राजीमतीनी बात सासणता ज रथनेमिने ससारथी विरक्ति आवी गध अेमणे दीक्षा दीधी केटवाक द्विवस पछी राजीमतीसे पण

अथैकदा दृष्टीतमप्रगया सा राजीमती साध्वीमि पत्तिता रैवतकपर्वतसम-
 पसृतं भगवन्तमरिष्टनेमिं चन्दितुं व्रजन्ती मध्येमार्गे जलपरप्लवङ्गजलमृगस्रधारया
 ऽऽर्द्रगम्रैकाकिनी काकतासीयन्यायेन तदेव गिरिकन्दरमाससाद, यत्रासी प्रव-
 र्जितो रयनेमिरपि ततः पूर्वं गत्वा स्थित आसीत्, तमनवसोष्यैष 'विविक्ताऽयं
 प्रदंष्ट' इति विचार्योऽऽर्द्रपल्लवाणि प्रसारयामास। तदानीं तां ययात्रातां (नम्रां)
 विसोष्य भद्राऽभ्यन्तरङ्गोऽनङ्गोपहतचित्तदृषिर्निर्नुधिपथनिच्युतो रयनेमिः पुनः
 रयनेमिषङ्गान्तमावः समपद्यत। त भूयो जातकाममासोऽस्य प्रकामकमनीयाकृति-

वीक्षा छेली। राजीमती, बहुतसी साध्वीयोंके परिचारसे परिवृत होकर
 रैवतक पर्वतपर पधारे हुए भगवान् अरिष्टनेमिको बन्दना करने गईं
 तब मार्गमें अश्वानक ही पानीकी मूसलधार वर्षा होने लगी, सारा
 शरीर और वस्त्र, पानीसे भीग गया। संयोगसे राजीमतीने भी उसी
 शुष्कामें प्रवेश किया जिसमें रयनेमि पड़ेछेसे ही ठहरे हुए थे। जिस
 स्थानपर रयनेमि बैठे थे उसपर इष्टि न पड़नेके कारण वे इष्टिगोचर न
 हुए। राजीमतीने एकान्त स्थान समझ कर भीगे कपड़े फैला दिये।
 राजीमतीको कपड़ेरहित देखकर रयनेमिका चित्त चञ्चित होगया।
 उनके मन पर काम-विकारने आक्रमण कर लिया। वे संयम मार्गसे
 च्युत होगये। रयकी-नेमि (पड़िये) की भौंति उनका चित्त धूमने लगा।
 रयनेमिको इस प्रकार कामातुर देखकर रतिसी रमणीय राजीमतीने जो

वीक्षा कीथी। सलमती अनेक साध्वीजोना परिवारधी विद्वाने रैवतक पर्वत
 पर पधारैला भगवान् अरिष्टनेमिने वन्दना करवा अर्थ त्पारे भावभां अश्वानक
 मूसलधार नरकाह नदसवा लाग्ये। तेनु जाधु शरीर अने वस्त्रो पच्छीधी
 बीजाई अर्थात् संयोगवश सलमतीजे जोर जुझां प्रवेश कर्यो के के शुष्कभां
 रयनेमि पड़ेछेथी आधीने रक्षा कता के स्थान पर रयनेमि जेका कता ते स्थान
 पर इष्टि न पड़वाने बीधे ते सलमतीने इष्टिगोचर न थया। तेथी ते जेकान्त
 प्रवेश आधीने पोताना बीजायला वृक्ष देवाथी दीधां त्पारे ते सलमतीने वस्त्र
 रहित जेधने रयनेमिनु चित्त चञ्चित कर्य अमु जेमना मन पर कामविकारै
 जाक्रमण कर्यो ते समयभावांथी प्रष्ट अर्थ अया। रयनी नेमि (पड़ु)नी पड़े
 तेमनु चित्त भगवा लाग्यु रयनेमिने जे प्रभावे कामातुर जेधने रति केथी

સૌ રાજીમતી પુનર્યદુક્તવતી તદેવ તિમૃમિર્ગાથામિઃ સૂત્રકારો વ્રૂતે-‘ધિરત્યુ’
 ઇત્યાદિ ।

મૂલમ-ધિરત્યુ^૩ તે^૨ જસોકામી^૧, જો^૪ તં^૫ જીવિયકારણા^૬ ।

વંતં^૭ ઇચ્છસિ^૮ આવેડં^૯, સેયં^{૧૨} તે^{૧૦} મરણં^{૧૧} ભવે^{૧૩} ॥૭॥

છાયા—ધિગસ્તુ ત્વાં (તે) યશઃકામિન્, યસ્ત્વં જીવિતકારણાત્ ।

વાન્તમિચ્છસ્યાપાતું, શ્રેયસ્તે મરણં ભવેત્ ॥૭॥

રથનેમિકે પ્રતિ રાજીમતી કહતી હૈ—

સાન્વયાર્થઃ—જસોકામી=હે યશકે અમિલાપી તે=તુझे ધિરત્યુ=ધિક્કાર
 હો, જો=જો તં=તૂં જીવિયકારણા=અસંયમજીવન સુખકે લિયે વંતં=વમન કિયે
 -ત્યાગે હુएको આવેડં=પીના ઇચ્છસિ=ચાહતા હૈ, (ઇસસે તો) તે=તેરા મરણં=
 મરજાના સેયં=અચ્છા ભવે=હૈ । અર્થાત્-સંયમ ધારણ કરકે ફિર અસંયમમેં
 આના અત્યન્ત નિન્દનીય હૈ, ઔર ડસ અસંયમકી અપેક્ષા સંયમી અવસ્થામેં મૃત્યુ
 હોજાના અચ્છા હૈ ॥૭॥ દેખ—

ટીકા—કામયતે=ચાહતિ તચ્છીલઃ કામી, યશસઃ=સંયમસ્ય કીર્તિર્વા કામી
 યશઃકામી, તત્સમ્બુદ્ધૌ હે યશઃકામિન્ !, યદ્વા અકારચ્છેદાદ્ હે અયશઃકામિન્=

કુછ કહા ડસે સૂત્રકાર ત્રીન ગાથાઓસે કહતે હૈં— ‘ધિરત્યુ’ ઇત્યાદિ ।

હે યશકે અમિલાપી ? તુझे ધિક્કાર હૈ, જો અસંયમ જીવનકે સુખકે
 લિયે વમન કિયે હુएको યાના ચાહતા હૈ, ઇસ પ્રકારકે જીવનસે મર જાના
 હી અચ્છા હૈ ।

હે યશ અર્થાત્ સંયમ અથવા કીર્તિકી ઇચ્છા કરનેવાલે ! અથવા
 હે અસયમ ઔર અપયશકે કામી ! તુझे ધિક્કાર હૈ, તૂ અત્યન્ત નિન્દાકા

રમણીય રાજીમતીએ જે કાઈ કહ્યુ તે વાત સૂત્રકાર ત્રણ ગાથાઓમા કહે છે —
 ધિરત્યુ ઇત્યાદિ

હે યશના અમિલાપી ! તને ધિક્કાર છે, જે અસયમ જીવનના સુખને
 માટે વમેલાને ખાવા ઇચ્છે છે, એ પ્રકારના જીવનથી તો મરવુ જ વધારે સારું છે
 યશ અર્થાત્ સયમ અથવા કીર્તિની ઇચ્છા કરનારા !, અથવા હે અસયમ અને
 અપયશના કામી ! તને ધિક્કાર છે, તુ અત્યંત નિંદાને પાત્ર છે અથવા હે કામી !

હે અસયમાપયશોઽર્થિન્ ! ત્વાં પિગસ્તુ, નિન્યોઽસિ ત્વમિત્યર્થઃ 'તે' इति द्वितीयाप्ये
 પછી, યદ્વા 'તે' इति षष्ठ्यन्तमव, તત્ર 'પૌરુષ' મિત્યસ્ય શ્લેષઃ, પિગિત્યનેન સમ્બન્ધઃ,
 તે=તવ પૌરુષ પિગિત્યર્થઃ । યદ્વા હે કામિન્ ! તે=તવ યદ્વા= 'મહો બન્યોઽયં
 સીવ્રતપઃસંયમઘ્રતપરિપાલ્લકો મહાત્મે' -ત્યેવં શ્લોકપ્રતીત્તાં કીર્તિમ્, અથવા અયદ્વા=
 માં દૃષ્ટ્વં દુષ્ટચેષ્ટનકર્મ પાપં પિગિસ્તિત્યર્થઃ, इति षष्ठम्, યસ્ત્વં બીજિતકારણાત્=
 અસંયમબીજિતસુસ્વાયંમિતિ માણઃ, વાન્તં=મગ્ધતા પરિત્યક્તસ્વાદ્વાન્તસત્તરીં મામ્,
 યદ્વા સંયમસેવિત્વેન પરિત્યક્તસ્ય વિપયસ્યૈવમભિલાપોદયાદ્વાન્તતુલ્યં વિપયમ્
 આપાતુમ્=ઉપસર્ગવચ્ચેન પાત્તરર્પમશાદુપમોક્તુમ્ इच्छसि=કામયસે, તે=તવ મરણં=
 મૃત્યુઃ શ્રેયઃ=મશ્ચસ્યં શ્રેયં મહેત્, ન પુનરિત્યમનાધરણીયાઽઽચરણમિતિ ગાથાર્થઃ । ૭।

મૂસમ્-અહ ચ મોગરાયસ્સ, તં ચ સિં અધગવણિહ્નો ।

માં કુલે ગંધના હોમો, સજમ નિહુઓ ચર ॥ ૮ ॥

છાયા-અહ ચ મોગરાયસ્ય, ત્વં વાસિ અધગવણેઃ ।

મા કુલે ગંધનો મૂવ, સયમં નિશ્વત્તર ॥ ૮ ॥

સાન્વયાર્થઃ-અહ ચ=મેં (રાત્રીમતી) મોગરાયસ્સ=મોગકુલકી હૂં, ચ=ઐર
 તે=તુમ અધગવણિહ્નો=અધગવણિકુલકે સિ=હો, કુલે=એસે તથા કુલમે
 ગંધના=(દોનો) ગંધન મા=નહીં હોમો=હાથે । (અતઃ) નિહુઓ=નિશ્વત્તર

પાત્ર હૈ । અથવા હે કામી ! જગતમેં તુમ્હારી હસ પ્રકારકી જો કીર્તિ પૈલી
 હુઈ હૈ કિ "યદ્ રપ્નેમિ મુનિ, અત્પન્ત વસ્કૂષ્ઠ સંયમકા પાલન કરને
 વાલા મહાત્મા હૈ" હસ કીર્તિકો પિચાર હૈ, કયોંકિ તુમ અસંયમ રૂપ
 જીવિતકે લિપ, મગવાન્ અરિષ્ટનેમિકે દ્વારા ત્યાગી હુઈ મુક્તકો, અથવા
 સંયમ પાલનકે લિપ ત્યાગે હુપ વિપયોંકો ફિર ચાહતે હો, તુમ્હેં મર જાના
 અચ્છા હૈ કિન્તુ અસયમકી યાંછા કરના અચ્છા નહીં હૈ ॥ ૭ ॥

જગતમાં તારી જે પ્રધાનની જે કીર્તિ હોય છે કે 'આ રપ્નેમિ મુનિ અત્પન્ત
 વસ્કૂષ્ઠ સયમનું પાલન કરનારા મહાત્મા છે' જે કીર્તિને પિચાર છે, કેમ કે
 તમે અસયમરૂપ જીવિતને માટે જગવાન્ અરિષ્ટનેમિકે ત્યજેલી જેવી મને,
 અથવા સયમપાલનને માટે ત્યજેલા વિપયોને પાછા માટે છે. તમારે મરી
 જવું જ જોઈ છે પરંતુ અસયમની યાંછના કરવી જોઈ નથી. (૭)

होकर संजमं=संयमको चर=पालो । भावार्थ—राजीमती रथनेमिसे कहती है कि हम दोनों उच्च कुलोंमें उत्पन्न हुए हैं, अतः उगले हुए विषको वापिस पीजाने-वाले गन्धन सापोंके समान हमको नीच न होना चाहिए ॥ ८ ॥

टीका—‘अहं च’ इत्यादि । चद्वयं समुच्चयार्थम्, हे रथनेमे ! अहं=राजीमती भोगराजस्य=तन्नाम्ना प्रसिद्धस्य अस्मीतिशेषः, अहं भोगराजस्य पौत्रीति भावः । त्वं च अन्धकवृष्णेः=तन्नाम्ना प्रसिद्धस्य असि, अन्धकवृष्णिपौत्रोऽसीत्यर्थः । ततः किं ? तदाह—कुले=वंशेऽर्थान्निष्कलङ्के गन्धनौ=गन्धनकुलसम्भूतसर्पसदृशौ, ‘आवा’ मिति गम्यते; माभूव=नभवेव, तस्मात् निभृतः=निश्चलो विषयादिभिरक्षोभ्यः सन् संयमम्=अनश्वरसुखसाधनभूतं निरवद्यक्रियाऽनुष्ठानं चर=पालय । इति गाथार्थः ८

मूलम्—जइ तं काहिसि भावं, जा जा दिच्छसि नारिओ ।

वायाविद्धु व्व हडो, अट्टिअप्पा भविस्ससि ॥ ९ ॥

छाया—यदि त्वं करिष्यसि भावं, या या द्रक्ष्यसि नारीः ।

वाताविद्ध इव हडो, अस्थितात्मा भविष्यसि ॥ ९ ॥

सान्वयार्थः—जइ=यदि तं=तुम जा जा=जो-जो नारिओ=स्त्रीको दिच्छ-सि=देखोगे (उन-उनपर) भावं=बुरे विचार काहिसि=करोगे तो वायाविद्धुव्व=

“अहं च’ इत्यादि । हे रथनेमि ! मैं (राजीमती) भोगराजकी पोती और उग्रसेनकी बेटी हूँ, और तुम अन्धकवृष्णिके पौत्र तथा समुद्रविजयके पुत्र हो, इसलिए दोनोंही निर्मल कुलोंमें उत्पन्न हुए हैं । हमें गन्धन कुलमें उत्पन्न होने वाले सर्पोंके समान नहीं होना चाहिये । अतः विषय आदिको त्याग करके अनन्त सुखके कारणभूत निरतिचार संयमका पालन करो ॥ ८ ॥

अहं च इत्यादि हे रथनेमि ! तु (राजीमती) भोगराजकी पौत्री अने उग्रसेनकी पुत्री छु, अने तमे अन्धकवृष्णिना पौत्र तथा समुद्रविजयना पुत्र छे, ओ रीते आपणुं भेट निर्मल कुलोभा उत्पन्न थया छीअ आपणुं गन्धन कुलभा उत्पन्न थयेवा सर्पिना जेवा न थयुं जेअओ माटे विषय आदिने त्यज्जने अनन्त सुखना अरुणभूत निरतिचार संयमनु पालन करे (८)

इवासे उठाय हुए इहो=इहवनस्पतिकी भांति अट्टिमप्या=अस्थिर आत्मावासे
चंचलचित्त भविस्ससि=हो जाओगे ॥९॥

टीका-‘अइ तं०’ इत्यादि । त्वं या या नारी=स्त्रीः द्रक्ष्यसि=भ्रमलोकिज्यसे
यत्तदोर्निस्थसम्बन्धात् ‘तासु तासु’ यदि मार्ग=कल्पिताध्यवसायतया दुष्टा
दृष्टिं करिष्यसि तदा वाताविद्धः=वातेन=वायुना आविष्टः=मेरितः इहः=निर्मूलो
वनस्पतिविशेष इव, क्षेत्रासमिष वा अस्थितात्मा=अस्थितः=अस्थिरः आत्मा
यस्य स तपोक्तो भविष्यसि, जन्म-मरण-मरणजन्य-जगद्वद्वीपर्यटनदुःखपरम्परा-
निराकरणकारणस्य संयमगुणस्य प्रसन्न्याऽपारसंसारपारावारे विषयवासना-
वातविकम्पितचेताः शान्तिं न गमिष्यसीति भावः, इति गार्थः ॥९॥

एव राज्ञीमत्स्या प्रतिबोधितो रथनेभिर्धर्मनिष्ठोऽभवदित्याह-‘तीसे सो०’
इत्यादि ।

मूम्-तीसे सो वयण सोच्चा, सजयाइ सुभासिय ।

अकुसेण जहा नागो, धम्मं संपडिवाइओ ॥१०॥

‘अइ तं’ इत्यादि । यदि तुम जिस जिस स्त्रीको देखोगे उन
सब पर विकारदृष्टि डालोगे तो आंधीसे उड़ाये हुए इह वनस्पति अथवा
सेवाली तरह अस्थिर हो जाओगे; अर्थात् जन्म-मरणसे होनवाले
जगत्सूत्री अटवीमें भ्रमण करनेके कष्टोंको दूर करनेवाले संयमगुणोंसे
च्युत होनेके कारण संसाररूप अपार समुद्रमें विषयवासनासूत्री इवास
चंचलचित्त होकर भटकते फिरोगे ॥९॥

राज्ञीमतीजीके द्वारा प्रतिबोध पाकर रथनेभि संयममें स्थिर होगया ।
इसी विषयको सूत्रकार प्रतिपादन करते हैं-‘तीसे०’ इत्यादि ।

अइ तं० इत्यादि, जे तमि ने जे स्त्रीकोने कोये ते अभी पर विकारदृष्टि
नाओये ते आंधीभी ठेठही इह वनस्पति अथवा सेवाली पेटे अस्थिर अ
ओये, अर्थात् जन्म-मरणकी वृत्तता तथा जगद्वद्वी अटवीमा भ्रमण करनेवाले
कष्टोंने दूर करनेवाले संयमगुणोंकी प्रष्ट ध्याने लीपे संसाररूप अपार समुद्रमा
विषयवासनासूत्री उवासी अथवा चित्तवाण्ड अने भ्रमण करता करेये (६)

राष्ट्रमतीजी कोये प्रतिबोध पाओने रथनेभि संयममा स्थिर था भवा
जे विषयनु प्रतिषेधन सूत्रमात्र ६३ ठे-तीसे० इत्यादि ।

છાયા-તસ્યાઃ સ વચનં શ્રુત્વા, સંયતાયાઃ સુભાષિતમ્ ।

અંકુશેન યથા નાગો, ધર્મે સમ્પ્રતિપાતિતઃ ॥ ૧૦ ॥

સાન્વયાર્થઃ-સો=વહ (રથનેમિ) તીસે=ઉસ સંજયાઈ=સંયમવતી (રાજી-મતી) કે સુભાસિયં=સુભાષિત વચનં=વચનકો સોચા=સુનકર ધર્મ્મે=ધર્મમે સંપડિવાઈઓ=આગયા-પ્રાપ્ત હોગયા, જહા-જૈસે અંકુસેળ=અંકુશસે નાગો=હાથી માર્ગમે આ જાતા હૈ ॥ ૧૦ ॥

ટીકા-સઃ=રથનેમિઃ, સંયતાયાઃ=સંયમવત્યાઃ તસ્યાઃ=રાજીમત્યાઃ, સુભાષિત-મિતિ વૈરાગ્યસારગર્ભિતત્વાત્ વચનં=સદુપદેશં, શ્રુત્વા=સમાકર્ણ્ય 'સ્થિતઃ' इति शेषः अन्यथा 'सम्प्रतिपातितः' इत्यनेन समानकर्तृकत्वाऽभावात् क्त्वाप्रत्ययोत्प-त्तिरसङ्गता स्यात्, यद्वा 'सम्प्रतिपातित' इत्यस्य णिजर्थाऽविवक्षया 'सम्प्रति-पन्नः' इत्यर्थः कर्तव्यः । अङ्कुશેन=हस्तिचालनार्थ-लौहमयवक्राग्रास्त्रेण नागो यथा=हस्तीव, धર્मे=जिनोक्तप्रवचनरूपे, सम्प्रतिपातितः=संस्थापितः संस्थित इति वा, यथाऽङ्कुશેन प्रशमितमदो मतङ्गजोऽनुकूलं मार्गमवलम्बते तथा राजीमतीवच-नेन दूरीकृतमदनमदो रथनेमिरपि जिनोक्तधर्ममार्गमवलम्बितवानिति भावः ॥ ૧૦ ॥

જૈસે અંકુશસે હાથી ઠીક માર્ગ પર આજાતા હૈ વૈસે હી રથનેમિ સંયમવતી રાજીમતીકે વૈરાગ્ય-પરિપૂર્ણ વચન (સદુપદેશ) સુનકર જિનેન્દ્ર ભગવાનકે પ્રવચન-રૂપ ધર્મ-માર્ગમે સ્થિત હો ગયે, અર્થાત્ જૈસે મહાવતકે અંકુશસે મદોન્મત્ત હાથીકા મદ ચકનાચૂર હો જાતા હૈ ઓર વહ સન્માર્ગ પર આજાતા હૈ, ઉસી પ્રકાર રાજીમતી-રૂપી મહાવતકે વચન-રૂપી અંકુશસે રથનેમિ-રૂપી હાથીકા વિષયવાસના-રૂપી મદ દૂર હોગયા ઓર વે જિનોક્ત ધર્મમાર્ગમે પ્રવૃત્ત હોગયે ॥ ૧૦ ॥

જેમ અંકુશથી હાથી બરાબર માર્ગ પર આવી જાય છે, તેમજ રથનેમિ સંયમવતી રાજીમતીના વૈરાગ્યપૂર્ણ વચન (સદુપદેશ) સાંભળીને જિનેન્દ્ર ભગવાનના પ્રવચનરૂપ ધર્મમાર્ગમાં સ્થિર બની ગયા અર્થાત્ જેમ મહાવતના અંકુશથી મદોન્મત્ત હાથીનો મદ ચૂર્ણ થઈ જાય છે, અને તે રાહ પર આવી જાય છે, તેમ રાજીમતીરૂપી મહાવતનાં વચનરૂપી અંકુશથી રથનેમિરૂપી હાથીનો વિષયવાસનારૂપી મદ દૂર થઈ ગયો અને તે જિનોક્ત ધર્મમાર્ગમાં પ્રવૃત્ત થઈ ગયા (૧૦)

सम्पत्सुपसहरसाह 'एवं करति०' इत्यादि ।

मृषम्-एव करति सवुद्धा, पडिया पवियस्वणा ॥

विणियदृति भोगेसु, जहा से पुरिसुत्तमो ॥११॥ तिवेमि॥

छाया-एवं कुर्वन्ति समुद्धाः, पण्डिताः प्रविचक्षणा ॥

विनिवर्षते भोगेभ्यो, यथा स पुरुषोत्तमः ॥ ११ ॥ इति प्रवीमि ॥

सान्त्वयार्थ - संवुद्धा=सत् असत् के विवेकी पण्डिया=विषयदोषोंके ज्ञाता पवि
यस्वणा=आगमके मर्म पुरुष एव=ऐसा ही करति=करते हैं, (व) भोगेसु=
भोगोंसे विणियदृति=निवृत्त होमाते हैं; जहा=जैस से=वह पुरिसुत्तमो=पुरु
षोर्मे भेष्ट (रखनेमि विषयोस निवृत्त हो गया) तिवेमि=(पूर्ववत्) । 'मावार्थ-
ओ विवेकी होते हैं वे विषयोंके दोषोंको जानकर उनका परित्याग कर देते हैं,
जैस रखनेमिने परित्याग कर दिया था ॥ ११ ॥

॥ इति द्वितीयाध्ययनस्य सान्त्वयार्थः ॥ २ ॥

टीका-सम्=सम्यग् बुद्धा=बोध प्राप्ता इयोपादेयज्ञानसम्पन्ना इत्यर्थः, समु
द्धस्त्वमेव विज्ञपयति-'पण्डिताः प्रविचक्षणा' इति विज्ञापयाम्याम् । तत्र पण्डिताम्
विषयमद्विधापज्ञा, प्रविचक्षणा=विचक्षणभेष्टाः आगमममवर्दिनः प्राप्तवत्प
परिणामा वत्पदं, एवं=तथा कुर्वन्ति=समाचरन्ति । किं समाचरन्तीत्याह-
'विणियदृति भोगेसु' इति, भोगेभ्यः=विषयेभ्यः विनिवर्षते=उपरता भवन्ति,
यथा स=रखनेमिः, पुरुषोत्तमः=पुरुषसु भेष्टः ।

उपसहार- 'एव करति०' इत्यादि ।

हेय और उपावय वस्तुओंको सम्यक् प्रकार समझनेवाले समुद्ध,
विषयार्थ प्रवृत्तिके दोषोंके ज्ञाता, आगमके रहस्यको जाननेवाले अपवा
चारिकके फलको प्राप्त करनेवाले प्रविचक्षण मुनिजन ऐसे ही करते हैं,

उपसहार-एवं करति० इत्यादि ।

हेय और उपावय वस्तुओंके सम्यक् प्रकार समझनेवाले समुद्ध, विषयार्थ
प्रवृत्तिना दोषोंका ज्ञाता, आगमना रहस्यके ज्ञानवाले अपवाचारिकके फलको
प्राप्त करनेवाले प्रविचक्षण मुनिजन ऐसे ही करते हैं, अर्थात् दोषोंकी निवृत्त

નનુ કથમસૌ પુરુષોત્તમો યો ગૃહીતસંયમો ભ્રાતૃજાયામચીક્રમત? ઉચ્યતે—
વિચિત્રા સ્વલ્પ કર્મણાં ગતિઃ, ગૃહીતસંયમસ્યાપિ રથનેમેશ્વેતસિ વિષયવાસના
મોહનીયકર્મોદયવશાદુદ્ગુદ્ધા, પરન્તુ વૈરાગ્યવારિધારાધરેણ રાજીમતીવચનેન
યદા વિષયવલયદાવાનલજનિતતાપકવલિતો મ્લનતામાપન્નો રથનેમિચેતસ્તરુઃ
સેચિતસ્તદૈવ પુનરસૌ સંયમામૃતરસાસ્વાદનપરો વિષયવિષયવિવિધદોષાકલનેન

અર્થાત્ ભોગોંસે નિવૃત્ત હોતે હૈં જૈસે કિ-પુરુષોંમેં ઉત્તમ રથનેમિને
ભોગોંકો નિવૃત્તિ કી ।

પ્રશ્ન—જિન્હોંને સંયમ લેકર ખી વિષયવાસનામેં લીન હોકર પરમ
અનુચિત જો કિ ગૃહસ્થખી નહીં કરતા ણેસી સાક્ષાત્ અપને-ભાઈકી
ભાર્યાપર કુદૃષ્ટિ કરકે ભોગોંકી પ્રાર્થના કી, વિષયભોગોંકી ઇચ્છામાત્ર
ખી કરના ચારિત્રકો મલિન કરનેવાલા ઓર આત્માકો દુર્ગતિદાતા હૈ
તો ફિર ભગવાનને વિષયાનુરાગી રથનેમિકો પુરુષોંમેં ઉત્તમ કૈસે કહા?

ઉત્તર—કર્મોંકી ગતિ વિચિત્ર હોતી હૈ, મોહકર્મકે ઉદયસે યદ્યપિ
વિષયભોગકી અભિલાષા હુઈ તો ખી વિષયરૂપી દાવાનલસે ઉત્પન્ન
સંતાપસે સંતપ્ત હો મુરજ્ઞાયા હુઆ રથનેમિકા ચિત્ત-રૂપી વૃક્ષ વૈરાગ્ય-
રસકી વરસા કરનેવાલે રાજીમતીજીકે વચનરૂપી મેઘસે સીંચે જાને પર
શીઘ્રહી સંયમરૂપ અમૃતરસકે આસ્વાદનમેં તત્પર હોગયા। ‘વિષય પરમ
કઢુક ફલ દેનેવાલે ઓર આત્માકો ચતુર્ગતિમેં પરિભ્રમણ કરાનેવાલે હૈં’

થાય છે, કે જેવી રીતે પુરૂષોમા ઉત્તમ રથનેમિએ ભોગોની નિવૃત્તિ કરી

પ્રશ્ન—જેમણે સયમ લઇને પણ વિષયવાસનામા લીન થઈને, પરમ અનુ-
ચિત-કોઈ ગૃહસ્થ પણ ન કરે એવી, સાક્ષાત્ પોતાના લાઈની ભાર્યા પર કુદૃષ્ટિ
કરીને ભોગની પ્રાર્થના કરી, વિષયભોગોની ઇચ્છા-માત્ર પણ ચારિત્રને મલિન
કરનારી અને આત્માને દુર્ગતિ દેનારી છે, તો પછી ભગવાને તેવા વિષયાનુરાગી
રથનેમિને પુરૂષોમા ઉત્તમ કેવી રીતે કહ્યો ?

ઉત્તર—કર્મોની ગતિ વિચિત્ર હોય છે મોહકર્મના ઉદયથી જો કે વિષયભોગની
અભિલાષા ઉત્પન્ન થઈ, તોપણ વિષયરૂપી દાવાનળથી ઉત્પન્ન થયેલા સંતાપથી
સંતપ્ત થઈને ભેલાન બનેલા રથનેમિનું ચિત્તરૂપી વૃક્ષ, વૈરાગ્ય રસની વૃષ્ટિ કર-
નારા રાજીમતીના વચનરૂપી મેઘથી સિંચિત થતા પછી, તુરંતજ સયમરૂપી
અમૃતરસનું આસ્વાદન કરવામા તત્પર બની ગયું ‘વિષયો અત્યંત કડવા ફળ
દેનારા અને આત્માને ચતુર્ગતિમા પરિભ્રમણ કરાવનારા છે’ એ પ્રકારની પરમ

જ્ઞાન્તિમુપગતઃ પરમદુઃખરતપઃસેવનપરાયણો ઘટિતિ વશૂવેતિ વિષયસાંનિધ્યેઽપિ
 વિચિન્નિપ્રહ્કારિત્વેન ઘટિતિ વિષયોપરતત્ત્વેન ચ પુરુષોષમત્ત્વં તસ્ય નિર્વાપયે
 ત્યજં પલ્લવિતેન ।

ન વાધુનિકરત્નનેમેશ્વારણોપસમ્માદિદં દશવૈકાલિકમૂષ્મનિત્ય સ્યાદિતિ
 વાચ્યમ્, પર્યાયાર્થિકનયમપેક્ષ્યાઽનિત્યત્વેઽપિ દ્રવ્યાર્થિકનયાપેક્ષ્યા નિત્યત્વાત્ ।

इस प्रकारकी परम वैराग्यभावना द्वारा, एकान्त स्थानमें विषयका
 साक्षिभ्य रहनेपर भी इन्द्रिय निग्रह करके विषयोको विषयतुल्य समझ कर
 तत्काल त्याग दिया और उच्च तप-सयमको पालन किया, इसलिये
 भगवानने उन्हें पुरुषोंमें उत्तम कहा है ॥

પ્રશ્ન—હે ગુરો ! પ્રવચન અનાદિ ઔર નિત્ય હૈ, કયોંકિ આચારાંગ
 આદિ વસ્તીસો શાસ્ત્ર અનાદિકાલસે ચલે આતે હૈ, ઔર યહ વશવૈકા-
 લિક સૂત્ર મી ઉન્હોં વસ્તીસોમિં હૈ તો આધુનિક રત્નનેમિ ઔર રાજીમતીકા
 ઉદાહરણ આનેસે તો યહ સાદિ ઔર અનિત્ય સિદ્ધ હોતા હૈ ।

उत्तर—हे शिष्य ! पर्यायार्थिक नयकी अपेक्षासे प्रत्येक पदार्थ
 अनित्य है, इसी नयकी अपेक्षा वशवैकालिक भी अनित्य है, किन्तु
 द्रव्यार्थिक नयकी अपेक्षासे वह नित्य है । अर्थात् वशवैकालिकमें
 प्ररूपित मुनिका आचार सर्वज्ञोक्त है । सद्य सर्वज्ञोका कथन एकहीसा
 होता है । जिस आचारका प्ररूपण चरम तीर्थंकर श्रीमहावीरस्वामीने

વૈશમ્યભાવના દ્વારા એકાન્ત સ્થાનમાં વિષયનું સાક્ષિભૂ હોવા છતાં પણ ઈન્દ્રિય-
 નિગ્રહ કરીને વિષયોને વિષયતુલ્ય સમજીને તત્કાળ ત્યાગ દીધા અને એ વખ-
 તમાં પાલન કર્યું, તેથી ભગવાને તેમને પુરુષોમાં ઉત્તમ કહ્યા છે

પ્રશ્ન—હે ગુરો ! પ્રવચન અનાદિ અને નિત્ય છે કારણ કે આચારત્રય
 આદિ જમીસે શાસ્ત્ર અનાદિકાળથી વ્યાપ્ત આવે છે અને આ વશવૈકાલિક સૂત્ર
 પણ એ જમીસેથી જ છે તો આધુનિક રત્નનેમિ અને સંતમણીનું કાલકાલ
 આવવાથી તો એ સૂત્ર સાદિ અને અનિત્ય સિદ્ધ થાય છે

ઉત્તર—હે ! શિષ્ય પર્યાયાર્થિક નયની અપેક્ષાથી પ્રત્યેક પદાર્થ અનિત્ય છે
 એ નયની અપેક્ષાએ વશવૈકાલિક પણ અનિત્ય છે પરંતુ દ્રવ્યાર્થિક નયની
 અપેક્ષાથી તે નિત્ય છે અર્થાત્ વશવૈકાલિકમાં પ્રરૂપેતો મુનિનો આચાર સર્વજ્ઞોક્ત છે
 બધા સર્વજ્ઞનું કથન એકતરફથી જ હોય છે જે આચારનું પ્રરૂપણ ચરમ
 તીર્થંકર શ્રી મહાવીર સ્વામીએ કર્યું છે તેની જ પ્રરૂપણ અનાદિ કાળથી બધા

‘ઇતિ વ્રવીમિ’ ઇતિ પૂર્વવત્ ॥ ઇતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૧૧ ॥

ઇતિ શ્રી-વિશ્વવિખ્યાત-જગદ્ગુરુ-પ્રસિદ્ધવાચક-પદ્મદશભાષા-કલિત-લલિત-
કલાપાઽઽલાપક-પ્રવિશુદ્ધ-ગદ્ય-પદ્ય-નૈકગ્રન્થનિર્માપક-વાદિમાનમર્દક-
શ્રીશાહુચ્ચપતિ-કોલ્હાપુરરાજપદ્મ-જૈનશાસ્ત્રાચાર્ય-પદ-ભૂષિત-
કોલ્હાપુરરાજગુરુ-વાલબ્રહ્મચારિ-જૈનાચાર્ય-જૈનધર્મદિવાકર-
પૂજ્ય-શ્રીઘાસીલાલવ્રતિવિરચિતાયાં શ્રીદશવૈકાલિકમૂવ-
સ્યાઽઽચારમણિમઞ્જૂપાખ્યાયાં વ્યાખ્યાયાં દ્વિતીયં
શ્રામણ્યપૂર્વકાખ્યમધ્યયનં સમાપ્તમ્ ॥ ૨ ॥

કિયા હૈ ઉસીકી પ્રરૂપણા અનાદિકાલસે સબ સર્વજ્ઞ કરતે આયે હૈ અત એવ
દ્રવ્યાર્થિક નયકી અપેક્ષાસે યહ દશવૈકાલિક અનાદિ ઓર નિત્ય હૈ ॥૧૧॥

ઇતિ હિન્દીભાષાનુવાદમેં શ્રામણ્યપૂર્વકાખ્ય
દ્વિતીય અધ્યયન સમાપ્ત હુઆ ॥૨॥

સર્વજ્ઞ કરતા આવ્યા છે એટલે દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાથી આ દશવૈકાલિક
અનાદિ અને નિત્ય છે (૧૧)

ઇતિ ‘શ્રામણ્યપૂર્વક’ નામના બીજા અધ્યયનનું
ગુજરાતી-ભાષાનુવાદ સમાપ્ત (૨)

— : ૦ : —

શાન્તિમુપગતઃ પરમદુઃખરતપાસેવનપરાયણો શ્વેતિતિ ધર્મ્યુચેતિ વિષયસાંનિષ્યડપિ
ચિત્તનિગ્રહકારિત્વેન શ્વેતિતિ વિષયોપરતત્ત્વેન ચ પુરુષાધમત્ત્વં તસ્ય નિર્ગામમેવે
ત્ત્વં પદ્ધવિતેન ।

ન વાપુનિકરણનેમેરુદ્ધાદરણોપલક્ષ્યાવિદ્ વૃક્ષવૈકાલિકમૂપ્રમનિત્યં સ્પાદિતિ
શાસ્ત્રમ્, પર્યાયાર્થિકનયમપેક્ષ્યાડનિત્યત્ત્વેડપિ દ્રવ્યાર્થિકનયાપેક્ષયા નિત્યત્ત્વાત્ ।

इस प्रकारकी परम धैराग्यभावना द्वारा, एकान्त स्थानमें विषयका
सांनिध्य रहनेपर भी इन्द्रिय निग्रह करके विषयोक्तो विषयतुल्य समझ कर
तत्काल त्याग दिया और उग्र तप सपमको पालन किया, इसलिय
भगवानने उन्हें पुरुषोंमें उत्तम कहा है ॥

પ્રશ્ન—હે ગુરો ! પ્રયત્ન અનાદિ ઓર નિત્ય છે, ક્યોંકિ આચારાંગ
આદિ યત્તીસોં શાસ્ત્ર અનાદિકાલસે થલે આતે છે, ઓર યહ વૃક્ષવૈકા-
લિક સૂત્ર મી ડન્હોં યત્તીસોંમિં હેં તો આધુનિક રથનેમિ ઓર રાજીમતીકા
ઉદાહરણ આનેસે તો યહ સાદિ ઓર અનિત્ય સિદ્ધ હોતા છે ।

उत्तर—हे शिष्य ! पर्यायार्थिक नयकी अपेक्षासे प्रत्येक पदार्थ
अनित्य है, इसी नयकी अपेक्षा वृक्षवैकालिक भी अनित्य है, किन्तु
द्रव्यार्थिक नयकी अपेक्षासे यह नित्य है । अर्थात् वृक्षवैकालिकमें
प्ररूपित मुनिका आचार सर्वशोक्त है । सय सर्वज्ञाका कथन एकहीसा
होता है । जिस आचारका प्ररूपण परम तीर्थंकर श्रीमहावीरस्वामीने

વૈશમ્યભાવના દ્વારા એકાન્ત સ્થાનમાં વિષયનું સાંનિધ્ય હોવા છતાં પણ બંન્ધન
નિમ્મલ કરીને વિષયોને વિષયતુલ્ય સમજીને તત્કાલ ત્યાગ દીધા અને ઉગ્ર તપ
સપમનું પાલન કર્યું, તેથી ભગવાને તેમને પુરુષોમાં ઉત્તમ કહ્યું છે

પ્રશ્ન—હે ગુરો ! પ્રયત્ન અનાદિ અને નિત્ય છે શાસ્ત્ર કે આચારાંગ
આદિ બધીસે શાસ્ત્ર અનાદિકાળથી ચાલ્યાં આવે છે અને આ વૃક્ષવૈકાલિક સૂત્ર
પણ એ બધીસમાનું જ છે તે આધુનિક રથનેમિ અને શાસ્ત્રમતીનું ઉદાહરણ
આપવાથી તો એ સૂત્ર સાદિ અને અનિત્ય સિદ્ધ થાય છે

ઉત્તર—હે ! શિષ્ય ! પર્યાયાર્થિક નયની અપેક્ષાથી પ્રત્યેક પદાર્થ અનિત્ય છે
અને નયની અપેક્ષાએ વૃક્ષવૈકાલિક પણ અનિત્ય છે પરંતુ દ્રવ્યાર્થિક નયની
અપેક્ષાએ તે નિત્ય છે અર્થાત્ વૃક્ષવૈકાલિકમાં પ્રરૂપણ મુનિકે આચાર સર્વજ્ઞતા છે
બધા સર્વજ્ઞનું કથન એકસરખું જ હોય છે જ આચારનું પ્રરૂપણ યામ
નીર્વકર થો મહાવીર સ્વામીને કર્યું છે તેથી જ પ્રરૂપણ અનાદિ રૂપથી બધા

ટીકા—સંયમે=પન્ચાસ્રવિરમણે-ન્દ્રિયપન્ચકનિગ્રહ-કષાયચતુષ્ટયજય-દણ્ડત્રય-વિરતિલક્ષણે, સુસ્થિતાત્મનામ્=નિશ્ચલાત્મનામ્, તેષાં=સુપ્રસિદ્ધાનાં પ્રસિદ્ધાર્થકોડવ તત્ત્વચ્છન્દઃ, વિપ્રમુક્તાનાં=વિશિષ્ટરૂપયા પરમાર્થભાવનયા પ્રકર્ષેણ શરીરાદિમમત્વતો મુક્તાઃ, યદ્વા 'ઇમે વિષયકષાયા અનન્તભવભ્રમણદુઃસ્વસંભારપાદપસેચકાઃ, એતેષાં જનનીજનકવાન્ધવાદીનાં મમત્વં ભવવન્ધનનિવન્ધનમ્, એતં પૃથિવ્યાદિપંડ્જીવનિ-કાયમનન્તવારાન્ મમાત્મા સમ્પ્રવિશ્ય નાનાદુઃસ્વમન્વભૂત, વસ્તુતો નાસ્તિ મમ

સંયમમેં મલીઝાંતિ સ્થિત, સંસારસે મુક્ત, સ્વ-પર-ઉભયકા ત્રાણ (રક્ષણ) કરનેવાલે અર્થાત્ પ્રત્યેકબુદ્ધ-સ્વ-અપની આત્માકે ત્રાતા; તીર્થંકર-પરકે ત્રાતા ઓર સ્થવિર-ઉભય (સ્વ-પર) કે ત્રાતા હોતે હૈં હસલિએ યે સબ ત્રાપી કહલાતે હૈં, ઇન નિર્ગન્થ મહર્ષિયોંકો યે (આગે વતાયે જાનેવાલે ૫૨ અનાચાર) આચરણ કરને યોગ્ય નહીં હૈં ।

પાંચ આસ્રવોંસે વિરમણ, પાંચોં ઇન્દ્રિયોંકા નિગ્રહ, ક્રોધાદિ ચાર કષાયોંકો જીતને, ત્રીન દણ્ડોંકા ત્યાગ કરનેરૂપ સંયમમેં દૃઢ આત્મા વાલે, પ્રસિદ્ધ, વિશેષ પ્રકારકી પરમાર્થ ભાવના ભાકર શરીર આદિકી મમતાસે મુક્ત, અથવા યે વિષય-કષાય ભવભ્રમણકે દુઃસ્વરૂપી વૃક્ષકો સોંચને વાલે હૈં, માતા-પિતા ભાઈ-બન્દ કુટુંબ પરિવાર, ઇન સવકી મમતા સંસાર-બંધનકા કારણ હૈં, પૃથ્વીકાય આદિ હ્રદ્ જીવનિકાયોંમેં મેરી આત્મા અનન્તવાર ઉત્પન્ન હોકર નાના પ્રકારકી પીડાઓંકા અનુભવ

સયમમા સારી રીતે સ્થિત, સસારથી મુક્ત, સ્વ પર ઉભયનું ત્રાણ (રક્ષણ) કરનાર અર્થાત્ પ્રત્યેકબુદ્ધ-સ્વ-પોતાના આત્માના ત્રાતા, તીર્થંકર-પરના ત્રાતા, અને સ્થવિર-ઉભય-(સ્વ-પર)ના ત્રાતા હોય છે, તેથી એ સર્વ ત્રાપી કહેવાય છે એ નિર્ગન્થ મહર્ષિઓને એ (આગળ બતાવવામા આવનારા બાવન અનાચાર) આચરવા યોગ્ય નથી

પાંચ આસ્રવોથી વિરમણ, પાંચે ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહ, ક્રોધાદિ ચાર કષાયોને છુટવા, ત્રણ દંડોનો ત્યાગ કરવારૂપ સયમમા દૃઢ આત્માવાળા, પ્રસિદ્ધ, વિશેષ પ્રકારની પરમાર્થ ભાવના ભાવીને શરીર આદિની મમતાથી મુક્ત, અથવા એ વિષય-કષાય ભવ-ભ્રમણના દુઃખરૂપી વૃક્ષને સોંચનારા છે, માતા-પિતા ભાઈ-બંધ કુટુંબ પરિવાર એ સર્વની મમતા સંસારબંધનનું કારણ છે, પૃથ્વીકાય આદિ છ જીવનિકાયમા મારો આત્મા અનતીવાર ઉત્પન્ન થઇને નાના પ્રકારની પીડા-

॥ अथ तृतीयमध्ययनम् ॥

द्वितीयेऽध्ययने 'साधुना वृतिः सम्भारणीया' इत्युक्तं, सा चाऽऽचारे न त्वना-
चारे इति, तस्मादस्मिन् 'सुल्लकाचारकथा' ऽऽख्ये तृतीयेऽध्ययनेऽनाचारस्वरूप-
निरूपणपुरस्तरं साधूनामाचारः प्रदर्श्यते, तत्रेदमादिमं सूत्रम्—'संजमे०' इत्यादि।

सूत्रम्—संजमे सुद्धिअप्पाण विप्पमुक्काण ताइण ।

तेसि-मेय-मणाइइ निग्गथाण महेसिण ॥१॥

छायाः—संजमे सुस्थितात्मनां, विममुक्तानां चापिणाम् ।

तेषामेतद्वनाचीर्णं निर्गन्धानां महर्षिणाम् ॥ १ ॥

सन्वयार्थ—संजमे=संयममे सुद्धिअप्पाणं=मछीमांति स्थिर आत्मावाछे
विप्पमुक्काण=उत्तीर आदिकी ममतासं ररित ताइणं=पट्टकायजीबोंके रसक
तेसि=उन निग्गथाण=परिग्रहररित महेसिणं=महर्षियोंके पय=यइ आगे करे
जानेवाछे धारन अणाइइ=अनाचीर्ण हैं । अर्थात् महर्षियोंने इनका आचरण
नहीं किया हे भगवन् ये अनाचीर्ण=आचरण करने योग्य नहीं हैं ॥ १ ॥

तीसरा अध्ययन

दूसरे अध्ययनमें यह निरूपण किया गया है कि साधुको धीरता
(इहता) धारण करना चाहिये, वह धीरता आचारमें होनी चाहिये
अनाचारमें नहीं, इसलिये 'सुल्लकाचारकथा' नामक इस तीसरे अध्ये-
नमें अनाचारके निरूपणपूर्वक मुनिओके आचारका निरूपण किया
जाता है—'संजमे सुद्धि०' इत्यादि ।

अध्ययन त्रीस्तु

धीरता अध्ययनमां के निरूपण करवाभां आये छे उ—साधुके धीरता
(इहता) धारण करनी ओछजे, के धीरता आचारमा होनी ओछजे, अनाचारमा
नहिं, तेही सुल्लकाचारकथा नामक आ त्रीस्तु अध्ययनमा अनाचारतय निरूपण-
पूर्वक मुनिओना आचारनु निरूपण करवाभां आवे छे—संजमे सुद्धि० इत्यादि।

ટીકા—સંયમે=પञ्चाસ્રવિરમણે-ન્દ્રિયપञ્ચકનિગ્રહ-કપાયચતુષ્ટયજય-દण्डत्रय-
विरतिलक्षणे, सुस्थितात्मनाम्=निश्चलात्मनाम्, तेषां=सुप्रसिद्धानां प्रसिद्धार्थकोऽत्र
तच्छब्दः, विप्रमुक्तानां=विशिष्टरूपया परमार्थभावनया प्रकर्षेण शरीरादिममत्वतो
मुक्ताः, यद्वा ' इमे विषयकपाया अनन्तभवभ्रमणदुःखसंभारपादपसेचकाः, एतेषां
जननीजनकबान्धवादीनां ममत्वं भववन्धननिवन्धनम्, एतं पृथिव्यादिपङ्जीवनि-
कायमनन्तवारान् ममात्मा सम्प्रविश्य नानादुःखमन्वभूत्, वस्तुतो नास्ति मम

સંયમમેં મલીભાંતિ સ્થિત, સંસારસે મુક્ત, સ્વ-પર-ઉભયકા ત્રાણ
(રક્ષણ) કરનેવાલે અર્થાત્ પ્રત્યેકબુદ્ધ-સ્વ-અપની આત્માકે ત્રાતા;
તીર્થકર-પરકે ત્રાતા ઔર સ્થવિર-ઉભય (સ્વ-પર) કે ત્રાતા હોતે હૈં
હસલિષ યે સવ ત્રાથી કહલાતે હૈં, ઇન નિર્ગ્રન્થ મહર્ષિયોંકો યે (આગે
વતાયે જાનેવાલે ૫૨ અનાચાર) આચરણ કરને યોગ્ય નહીં હૈં ।

પાંચ આસ્રવોંસે વિરમણ, પાંચોં ઇન્દ્રિયોંકા નિગ્રહ, ક્રોધાદિ ચાર
કષાયોંકો જીતને, તોન દણ્ડોંકા ત્યાગ કરનેરૂપ સંયમમેં દૃઢ આત્મા
વાલે, પ્રસિદ્ધ, વિશેષ પ્રકારકો પરમાર્થ ભાવના ભાકર શરીર આદિકો
મમતાસે મુક્ત, અથવા યે વિષય-કષાય ભવભ્રમણકે દુઃખરૂપી વૃક્ષકો
સોંચને વાલે હૈં, માતા-પિતા ભાઈ-વન્દ કુટુમ્બ પરિવાર, ઇન સવકો મમતા
સંસાર-વંધનકા કારણ હૈ, પૃથ્વીકાય આદિ છહ જીવનિકાયોંમેં મેરી
આત્મા અનન્તવાર ઉત્પન્ન હોકર નાના પ્રકારકો પીડાઓંકા અનુભવ

સયમમા સારી રીતે સ્થિત, સસારથી મુક્ત, સ્વ પર ઉભયનું ત્રાણ (રક્ષણ)
કરનાર અર્થાત્ પ્રત્યેકબુદ્ધ-સ્વ-પોતાના આત્માના ત્રાતા, તીર્થ કર-પરના ત્રાતા, અને
સ્થવિર-ઉભય- (સ્વ-પર) ના ત્રાતા હોય છે, તેથી એ સર્વ ત્રાથી કહેવાય છે એ
નિર્ગ્રન્થ મહર્ષિએને એ (આગળ બતાવવામા આવનારા બાવન અનાચાર)
આચરવા યોગ્ય નથી

પાંચ આસ્રવોથી વિરમણ, પાંચે ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ, ક્રોધાદિ ચાર કષાયોને
છૂતવા, ત્રણ દેહોનો ત્યાગ કરવારૂપ સયમમા દૃઢ આત્માવાળા, પ્રસિદ્ધ, વિશેષ
પ્રકારની પરમાર્થ ભાવના ભાવીને શરીર આદિની મમતાથી મુક્ત, અથવા એ
વિષય-કષાય ભવ-ભ્રમણના દુ અર્થી વૃક્ષને સોંચનારા છે, માતા-પિતા ભાઈ-બધ
કુટુમ્બ પરિવાર એ સર્વની મમતા સસારબંધનનું કારણ છે, પૃથ્વીકાય આદિ
છ જીવનિકાયમા માટે આત્મા અનતીવાર ઉત્પન્ન થઈને નાના પ્રકારની પીડા-

કોડપ્યાત્મીય इति, रागादयश्च जीवमृगवागुरायमाणत्वात्माज्ञानेन इत्यहो ! यद्
इस्तगतोऽहं स्वकीयाऽभ्युदयनि भेषससाधनाक्षमः संजातोऽस्मि, पिब माम् ।
उक्तञ्च—

“इह हि मधुरगीतं नृत्यमेतद्रसोऽयं,

स्फुरति परिमलोऽयं स्पर्श एपोज्जनानाम् ।

इति इतपरमार्थे रिन्निયૈર્ધ્રામ્યમાણઃ,

સ્વહિતકરણપૂર્વેઃ પશ્ચમિર્ધ્રષ્ણિતોઽસ્મિ ॥૧॥” इति,

एवंविधविविधमाधनानिः सर्वथा रागादितो मुक्ताः विममुक्तास्वेवाम्,

કર ખુશી છે, વાસ્તવમેં સંસારમેં કોઈ મી મેરા નહીં છે । યહ રાગાદિદોષ,
जीवरूपी हरिणके लिए व्याधके समान होनेके कारण महान् शत्रु है ।
લેવદ છે કે મેં હન ઘેરિયોંકે વણમેં પકડકર અપને પરમ અભ્યુદય-સ્વરૂપ
મોક્ષકે સાધનમેં મી અસમર્થ હોગયા હું મુક્તે વિહાર છે । કહા મી છે—

“કૈસા કર્ણમધુર ગીત છે, કૈસા નેત્રોંકો લુભાનેવાલા નૃત્ય છે,
કૈસા જિહ્વાકા પ્રિય સ્વાદ છે, કૈસા નાસિકાકો આકર્ષિત કરનેવાલા
સુગન્ધ છે ઓર સ્ત્રી આદિકા સ્પર્શ કૈસા સુસ્થકારી છે । હસ પ્રકારઅનુ
ભવ કરાકર પરમાર્થકા સત્યાનાશ કરનેવાલી અપના સ્વાર્થ સાધનમેં
ધૂર્તે હન વગાવાજ પાષોં રિન્નિયોંને હાય ! મેરી આત્મિક-સમ્પત્તિસે મુક્તે
વંચિત કર દિયા—મુક્તકો છુટ લિયા ॥૧॥”

इस प्रकारकी भावनाओं द्वारा राग आवि शत्रुओंसे सर्वथा मुक्त

બોલેા અનુભવ કરી શુક્રમે છે વાસ્તવમા સચ્ચરમા કોઈપણ માફ નથી, જા
રાગાદિ દોષ અવરૂપી હરણને માટે વાધ (પારશી)ની સમાન હોવાને કારણે
મહાન્ શત્રુ છે એકની વાત છે કે જુ એ વેરીઓને વશ પડીને પોતાના પરમ
અભ્યુદય સ્વરૂપ મોક્ષના સાધનમાં પણ અસમર્થ બની ગયો છું મને વિહાર છે
મુક્ત છે કે—

‘કેનું કર્ણમધુર ગીત છે કેનું નેત્રોંને લોભાવનારું નૃત્ય છે, કેવો જિહ્વાને
પ્રિય સ્વાદ છે, કેવી નાકને આકર્ષિત કરનાર સુગન્ધ છે અને સ્ત્રી આદિનો સ્પર્શ
કેવો સુખકારી છે, એ પ્રમાણે અનુભવ કરાવીને પરમાર્થનું સત્યાનાશ વાળનારી
પાતાનો સ્વાર્થ સાધવામા ધૂર્તે એ રાગાવાજ પાષોં ઉદ્ધિયોંને હાય ! મને મારી
આત્મિક-સંપત્તિથી વંચિત કરી નાખ્યો—મને છુટી લીધા.” (૧)

એ પ્રકારની ભાવનાઓ દ્વારા રાગાદિ શત્રુઓથી સર્વથા મુક્ત થવાનું,

ત્રાયિણામ્=ત્રાણં=સ્વસ્ય પરસ્યોભયસ્ય ચ રક્ષણં ત્રાયઃ, સોઽસ્ત્યેપામિતિ ત્રાયિણઃ,^૧ પ્રત્યેકબુદ્ધાઃ સ્વસ્ય, તીર્થઙ્કરાઃ પરસ્ય, સ્થવિરા ઉભયસ્યેતીમે સર્વે ત્રાયિણ ઉચ્યન્તે । નિર્ગ્રન્થાનાં=વાહ્યાઽઽભ્યન્તરપરિગ્રહરૂપાદ્ ગ્રન્થાન્નિર્ગતાઃ નિર્ગ્રન્થાસ્તેષામ્ । મહર્ષીણામ્=મહાન્તશ્ચ ઋષય इति મહર્ષયસ્તેષામ્, યદ્વા ‘મહર્ષીણામ્’ इतिચ્છાયા, મહઃ=જન્મજરામરણદુઃસ્વરહિતત્વેનૈકાન્તોત્સવરૂપો મોક્ષસ્તમ્ ઋષન્તિ=ગત્યર્થધાતૂનાં પ્રાપ્ત્યર્થત્વાત્ પ્રાપ્નુવન્તીત્યેવંશીલા મહર્ષિણસ્તીર્થઙ્કરગણધરાદયસ્તેષામ્, एतत्=દ્વાપચ્ચાશતા મેદૈર્વક્ષ્યમાણમ્, અનાર્ચીર્ણમ્=અનાસેવિતમ્, અસ્તીતિ શેષઃ । અત્ર મહર્ષિણામિત્યન્તેષુ કર્તુઃ શેષત્વવિપયા પછી । યતઃ સંયમે સ્થિતતાત્માનોઽત एव વિપ્રમુક્તાઃ, યતો વિપ્રમુક્તા અતસ્ત્રાયિણઃ, યતસ્ત્રાયિણોઽતો નિર્ગ્રન્થાઃ, યતો નિર્ગ્રન્થા અતો મહર્ષયઃ, इति યથોક્તરં પૂર્વ-પૂર્વસ્ય હેતુત્વેન ભવતિ વિશેષણસંગતિરિતિ બોદ્યમ્ ।

૧ અત્ર ‘અત ઇનિઠના’-વિતિ મત્વર્થીય ઇનિઃ, તાચ્છીલ્યણિનિસ્તુ ન, તસ્ય સુવન્તપૂર્વપદકત્વ एव પ્રવૃત્તેરિતિ વ્યમ્ ॥

હોનેવાલે, સંસારબ્રમણસે ભયભીત ભવ્ય જીવોંકી તથા આત્માકી રક્ષા કરનેવાલે, બાહ્ય ઓર આભ્યન્તર પરિગ્રહરૂપી ગ્રન્થિસે રહિત, મહાન્ ઋષિ-તીર્થકર આદિ યા જન્મ-જરા-મરણકે દુઃખોંસે રહિત હોનેકે કારણ એકાન્ત આનન્દસ્વરૂપ મોક્ષકો પ્રાપ્ત કરનેવાલે મુનિયોંકે, આગે કહેજાને વાલે બાવન અનાચાર (અનાર્ચીર્ણ) હૈં । અર્થાત્ એ બાવન અનાચાર મુનિયોંકે સેવને યોગ્ય નહોં હૈં । યહાં પછી વિભક્તિવાલે અનેક વિશેષણ દેયે ગયેં હૈં, ઉન સબમેં પહેલેર કે વિશેષણ કારણ હૈં ઓર આગે આગે કાં કાર્ય હૈં । જૈસે-સંયમમેં મલી મોંતિ સ્થિત હોનેકે કારણ વિપ્રમુક્ત હૈં,

સંસાર બ્રમણથી બાયલીત ભવ્ય જીવોંની તથા આત્માની રક્ષા કરનારા, બાહ્ય અને આભ્યન્તર પરિગ્રહરૂપી ગ્રન્થિથી રહિત, મહાન્ ઋષિ તીર્થકર આદિ, યા જન્મ-જરા-મરણના દુઃખોથી રહિત હોવાને કારણે એકાન્ત આનન્દસ્વરૂપ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરનારા મુનિઓને માટે, આગળ કહેવામા આવનારા બાવન અનાચાર (અનાર્ચીર્ણ) છે અર્થાત્ એ બાવન અનાચાર મુનિઓને સેવવા યોગ્ય નથી અહીં છઠ્ઠી વિભક્તિવાળા અનેક વિશેષણો આપવામા આવ્યા છે, એ બધામા પહેલા-પહેલાના વિશેષણ કારણ છે અને પછી-પછીના કાર્ય છે જેમકે-સંયમમા સારી રીતે સ્થિત હોવાને કારણે વિપ્રમુક્ત છે, વિપ્રમુક્ત હોવાથી સ્વ-પરના ત્રાતા

નન્વેતાવતા 'યથન્મહાપુરુષૈરનાર્થીર્થ તથાનાચરણીયં, યથાચારીર્થ તથા-
ચરણીયમેવેત્યાપાત તથા તીર્થંકુરાર્થ સુરસમ્પાદિતૈસ્તુષિષમહાપ્રાતિહાર્યૈસ્તીર્થંકુરાર્થ
યુક્તા' इति यथमप्यस्मदर्थ सम्पादितैः कथं न युक्ता मवेमेति चेत् ? भ्रान्तोऽस्ति,
ते हि वीतरागत्वात् कल्पातीताः, यथ तु कल्पस्थिता इति, कल्पातीतानां तेषां
जिनेश्वरायामष्टमहाપ્રાતિહાર્યાણિ તીર્થંકુરગોપ્રનામપ્રકૃત્યુદયમહિમ્ના પ્રવિભાસિ-
તાનિ મરન્તિ, ન તુ તાનિ સુરૈઃ સંપાદ્યે, અતઃ एव औपपातिकसूत्रे—

“आगासगणं चक्षेण आगासगणं छत्तेण आभासिगार्हि वामरार्हि”

इत्यस्य व्याख्यायाम्—

વિપ્રમુક્ત હોનેસે સ્વ-પર કે ગ્રાતા (રક્ષક) હૈં, ગ્રાતા હોનેસે નિર્ગ્રન્થ હૈં,
નિર્ગ્રન્થ હોનેસે મહર્ષિ હૈં ।

શક્કા—इस गाथासे यह तात्पर्य निकला कि महापुरुषोंने जिस जिस
का आचरण नहीं किया वह वह अनाचरणीय है, उन्होंने जिस जिसका
आचरण किया ये सब आचरण करने योग्य हैं, यदि ऐसा ही है तो
तीर्थंकर भगवान् देवनिर्मित आठ महाप्रातिहार्योंसे युक्त होते हैं
इसलिए हम भी हमारे लिए बनाये हुए पदार्थोंसे युक्त क्यों न हों ? !

समाधान—हे वत्स ! ऐसा नहीं है, क्योंकि कि वे वीतराग होनेसे
कल्पातीत हैं, और हम कल्पस्थित हैं, इसलिए उन कल्पातीत जिनेश्वरों
के तीर्थंकरगोप्र-नाम-प्रकृतिके उदयकी महिमासे आठ महाप्रातिहार्य
केवल भासित होते हैं किन्तु देवताओंसे समर्पित नहीं किये जाते,
अत एव औपपातिक सूत्रके “आगासगणं चक्षेण” इत्यादि पदोंकी

(૧૬૬) છે, ગ્રાતા હોવાને કારણે નિર્ભય છે નિર્ભય હોવાને લીધે મહર્ષિ છે
શક્કા—આ ગાથામાંથી જો તાત્પર્ય નીકળ્યું કે—મહાપુરુષોએ જેટું જેટું
આચરણ નથી કર્યું છે તે અનાચરણીય છે, અને તેમણે જેટું જેટું આચરણ
કર્યું છે એટું આચરણ કરવા યોગ્ય છે એ જોગ છે તો તીર્થંકર ભગવાન દેવ
નિર્મિત આઠ મહાપ્રાતિહાર્યોથી યુક્ત હોય છે તેમ આપણે પણ આપણા માટે
અનાવેલા પદાર્થોથી યુક્ત કેમ ન થઈ ?

समाधान—हे वत्स ! भोग नहीं, कारण है ते वीतराग होवाशी कल्पातीत છે,
અને આપણે કલ્પસ્થિત છીએ એ કલ્પાતીત જિનેશ્વરનાં તીર્થંકર-ગોપ્ર-નામ
પ્રકૃતિના ઉદયના મહિમાથી આઠ મહાપ્રાતિહાર્ય કેવળ ભાસિત થાય છે, પરંતુ
દેવતાઓ તરફથી સમર્પિત અતઃ નથી, એટલે ઔપપાતિક સૂત્રના આગાસગણ

“આગાસગણં ચક્રેણ”-તિ આકાશચર્ત્તિના ચક્રેણ=ધર્મચક્રેણ, ‘આગાસગ-
ણં છત્તેણ’-તિ છત્રત્રયેણ ‘આગાસિયાહિ’-તિ, આકાશમ્=અમ્બરમ્ इताभ्यां=
પ્રાપ્તાભ્યામ્ આકર્ષિતાભ્યાં વા=આકૃષ્ટાભ્યામુત્પાટિતાભ્યામિત્યર્થઃ, ‘ચામરાહિ’-
તિ ચામરાભ્યાં પ્રકીર્ણકાભ્યાં પ્રાકૃતત્વાચ લિઙ્ગવ્યત્યયઃ, ‘લક્ષિતઃ’ इति सर्वत्र
ગમ્યમ્” इत्युक्तम् ।

અવ ‘લક્ષિતઃ’ इत्युक्त्याऽन्यकृत इति स्पष्टं निराक्रियते, यथा-अर्द्धमागध-
भाषया प्रवृत्ताऽपि तीर्थङ्करवाग् समवसरणगतानां देवानां मनुष्याणां तिरश्चां च
स्व-स्व-भाषानुरूपा प्रतिभाति किन्तु न सा तादृशी, तस्मादस्मादृशां तदसदृशां
तदुक्तकल्प एव स्यातव्यं, न तु तथाऽनुकरणीयमिति दिक् इति गाथार्थः ॥ १ ॥

અનાચીર્ણાન્યાહ-‘ઉદેસિયં’ इत्यादि,

व्याख्यामें कहा है-“आकाशस्थित चक्र, छत्र और चामरोंसे भगवान्
लक्षित होते हैं” । यहाँ पर ‘लक्षित’ ऐसा कहनेसे साफ़ यह दिख-
लाया गया है कि-औरोंको छत्र चामरादिसे युक्त भगवान् लक्षित होते हैं
किन्तु वे चक्र-छत्रादि अन्य-(देव)-कृत नहीं हैं । जैसे अर्द्धमागधी-
भाषारूप भी तीर्थङ्कर की वाणी, समवसरणमें आये हुए देव मनुष्य
तिर्यचोंकी अपनी अपनी भाषाके स्वरूपमें ही प्रतीत होती है किन्तु
वस्तुतः वह वैसी नहीं है, अत एव उन कल्पातीतोंकी तुलनामें नहीं
पहुँचे हुए हम छद्मस्थोंको तो उनके कहे हुए कल्पमें ही रहना चाहिए,
न कि उनका अनुकरण करना चाहिए ॥१॥

અવ (૫૨)-અનાચીર્ણોંકો દિશ્વલાતે હૈં-‘ઉદેસિયં’ इत्यादि ।

चक्रेणं धत्यादि पदेना व्याख्यानमा कलु छे डे- “आकाशस्थित चक्र, छत्र अने
आमरोथी भगवान् लक्षित थाय छे” अर्द्धी ‘लक्षित’ कडेवाथी अेम साक्ष साक्ष
गतांथु छे डे-भीज्जअने छत्र-आमरादि-युक्त भगवान् लक्षित थाय छे, परतु
ते चक्र-छत्रादि अन्य (देव) कृत नथी होता जेम अर्धमागधीभाषाअप पथु
तीर्थकरनी वाणी समवसरणमा आवेला देव-मनुष्य-तिर्येअने पोतपोतानी
भाषाना स्वअपमा ज प्रतीत थाय छे, किन्तु वस्तुत ते तेवी नथी डाती अेटवे
अे कल्पातीतोनी तुलनामा नहि पडोअेला आपणु छद्मस्थेअे तो अेमणु कडेला
कल्पमा ज रडेवु जेधअे, नहि डे तेभनु अनुकरण करवु जेधअे (१)

હવે (૫૨)-અનાચીર્ણોં દર્શાવે છે-ઉદેસિયં ઇત્યાદિ

નન્વતારતા ‘યયન્મહાપુરુષૈરનાવીર્થે તત્તદનાચરણીયં, યયન્નાવીર્થે તત્તદ-
 ધરણીયમેવેત્યાયાત તત્તથ તીર્થકુરાર્યં સુરસમ્પાદિતૈષ્ટિપિપમહાપ્રાતિહાર્યસ્તીર્થકુર-
 યુક્તા’ इति वयमप्यस्मदर्थं सम्पादितैः कथं न युक्ता भवेमेति चेद् ? भ्रान्तोऽसि,
 चे हि वीतरागस्मात् कल्पावीतानां, ययं तु कल्पस्थिता इति, कल्पावीतानां तेषां
 जिनेश्वराणामष्टमહાપ્રાતિહાર્યાણિ તીર્થકુરગોષ્ઠનામમકૃત્સુદયમદિમ્ના પ્રતિમાસિ-
 તાનિ ભવન્તિ, ન તુ તાનિ મુરૈઃ સપાપતે, અતઃ एव औपपातिकसूत्रे—

“आगासगणं चक्षेणं आगासगणं उक्तेण आगासिपार्दि चामरार्दि”
 इत्यस्य व्याख्यायाम्—

વિપ્રમુક્ત હોનેસે સ્વ-પર કે ગ્રાતા (રક્ષક) હૈં, ગ્રાતા હોનેસે નિર્ગન્થ હૈં,
 નિર્ગન્થ હોનેસે મહર્ષિ હૈં ।

શાક્તા—હસ ગાથાસે યહ તાત્પર્યં નિકલા કિ મહાપુરુષોન જિસ જિસ
 કા આચરણ નહીં કિયા વહ યહ અનાચરણીય હૈ, ઉન્હોને જિસ જિસકા
 આચરણ કિયા વે સમ આચરણ કરને યોગ્ય હૈં, યદિ એસા હી હૈ તો
 તીર્થકુર ભગવાન દેવનિર્મિત આઠ મહાપ્રાતિહાર્યોસે યુક્ત હોતે હૈં
 હસલિપ હમ મી હમારે લિપ યનાપે કુપ પદાર્થોસે યુક્ત ક્યોં ન હોવેં !

સમાધાન—હ વત્સ ! એસા નહીં હૈ, ક્યોં કિ એ વીતરાગ હોનેસે
 કલ્પાતીત હૈં, ઓર હમ કલ્પસ્થિત હૈં, હસલિપ ઉન કલ્પાતીત જિનેશ્વરોં
 કે તીર્થકુરગોષ્ઠ-નામ પ્રકૃતિકે ઉદયની મદિમાસે અષ્ટ મહાપ્રાતિહાર્ય
 કેષલ્ ભાસિત હોતે હૈં કિન્તુ દેવતાઓસે સમર્પિત નહીં કિયે જાતે,
 અતઃ एव औपपातिक सूत्रके “आगासगणं चक्षेण” इत्यादि पदोंकी

(૨૬૬) છે, ગ્રાતા હોવાને કારણે નિર્ભય છે નિર્ભય હોવાને લીધે મહર્ષિ છે
 યકઃ—આ ગાથામાંથી એ તાત્પર્ય નીકળ્યું કે—મહાપુરુષોએ જેનું જેનું
 આચરણ નથી કર્યું છે તે અનાચરણીય છે, અને તેમણે જેનું જેનું આચરણ
 કર્યું તે બધું આચરણ કરવા યોગ્ય છે એ એમ છે તો તીર્થકુર ભગવાન દેવ-
 નિર્મિત આઠ મહાપ્રાતિહાર્યોથી યુક્ત હોય છે તેમ આપણે પણ આપણા માટે
 બનાવેલા પદાર્થોથી યુક્ત કેમ ન થઈ ?

સમાધાન—હે વત્સ ! એમ નથી, કારણ કે તે વીતરાગ-હોવાથી કલ્પાતીત છે,
 અને આપણે કલ્પસ્થિત છીએ એ કલ્પાતીત જિનેશ્વરોનાં તીર્થકુર-ગોષ્ઠ-નામ-
 પ્રકૃતિના ઉદયના મદિમાથી આઠ મહાપ્રાતિહાર્ય દેવજ ભાસિત થાય છે; પરંતુ
 દેવતાઓ તરફથી સમર્પિત મત્તા નથી, એટલે ઔપપાતિક સૂત્રના આગાસગણ

નિયાગ-નિ=નિરતિશયો યાગો નિમન્ત્રણાદિરૂપઃ સંસ્કારો યસ્મિંસ્તત્-આમ-
ન્ત્રિતપિણ્ડસ્ય કદાચિદપિ ગ્રહણમ્, અનામન્ત્રિતસ્ય નિત્યગ્રહણમિતિ ભાવઃ (૩),

અભ્યાહૃતાનિ=સ્વ-પર-ગ્રામ-ગૃહાદિભેદમિત્રાણિ સાધુનિમિત્તં સમ્મુખમાનીય
દત્તાનિ, વહુવચનં સર્વેષામેવાઽભ્યાહૃતાનામનાચીર્ણત્વરૂપાપનાર્થમ્ (૪),

રાત્રિભક્તં=રાત્રિભોજનં રાત્ર્યાદિગૃહીતં ભક્તં વા (૫), સ્નાનં=પ્રસિદ્ધમ્ (૬),
ગન્ધમાલ્યે-ગન્ધઃ=ચન્દન-કેતકાદિસૌરભમ્ (૭)-

માલ્યં=પુષ્પાદિમાલા, તયોરિતરેતરયોગ ઇતિ ગન્ધ-માલ્યે (૮),

(૩) ગૃહસ્થકા નિમન્ત્રણ પાકર કમ્પી મ્પી આહાર લેના અથવા પ્રતિદિન
એક હી ઘરસે આહાર લેના નિયાગપિણ્ડ હૈ ।

(૪) અપને ગાંવસે પર ગાંવસે અથવા ઘરસે સાધુકે સામને લાયા
હુઆ આહાર અભ્યાહૃત પિણ્ડ હૈ ।

અભ્યાહૃતકે લિએ ગાથામેં વહુવચન આયા હૈ ઉસકા યહ અભિપ્રાય હૈ
કિ જિતનેમ્પી અભ્યાહૃત (સામને લાયે હુયે) હૈં વે સમ્પી અનાચાર હૈં ।

(૫) રાત્રિમેં આહાર લેના, દિનમેં લેકર રાત્રિમેં સ્નાના આદિ રાત્રિ-
ભક્ત હૈ (૬) દેશતઃ સર્વતઃ સ્નાન કરનેકો સ્નાન-અનાચાર કહતે હૈં ।

(૭-૮) ચન્દન કેતક અતર આદિકી સુગન્ધ તથા ફૂલમાલા આદિકા
સેવન કરના ગન્ધ-માલ્ય-અનાચાર હૈ ।

(૩) ગૃહસ્થર્નુ નિમન્ત્રણ મેળવીને કોઈવાર પણ આહાર લેવો અથવા પ્રતિ-
દિન એકજ ઘરથી આહાર લેવો એ નિયાગપિંડ કહેવાય છે

(૪) પોતાના ગામથી, પરગામથી અથવા ઘરથી સાધુની સામે લાવવામા
આવેલો આહાર અભ્યાહૃત-પિંડ કહેવાય છે

અભ્યાહૃતને માટે ગાથામા ગહુવચન આવ્યું છે તેનો એ હેતુ છે કે-
જેટલા અભ્યાહૃત (સામે લાવેલા) હોય તે બધા અનાચાર છે

(૫) રાત્રે આહાર લેવો, દિનમા લઈને રાત્રે ખાવો, ઈત્યાદિ રાત્રિ-ભક્ત
કહેવાય છે (૬) દેશથી (થોડે ભાગે) સર્વથી (આપે શરીરે) સ્નાન કરવું એ
સ્નાન-અનાચાર કહેવાય છે

(૭-૮) ચદન, કેવડો, અત્તર આદિની સુગંધ તથા ફૂલ માલા આદિનું
સેવન કરવું એ ગંધ-માલ્ય-અનાચાર કહેવાય છે

मूलम्—उद्देशिय कीयगृह, नियागमभिहृदाणि य ।

राइमत्ते सिणाणे य, गधमल्ले य धीयणे ॥२॥

छाया—औरेशिकं क्रीतकृतं, नियागमभ्याहृतानि च ।

रात्रिमल्लं स्नानं च, गन्ध-माख्ये च धीयनम् ॥ २ ॥

सान्त्वयार्थः—(१) उद्देशिय=औरेशिक—किसी एक साधुके लिए बनाया हुआ आहार (२) कीयगृह=साधुके लिए खरीदा हुआ आहार (३) नियाग=निमग्नसे ग्रहण किया हुआ आहार (४) अभिहृदाणि=सामने लाकर दिया हुआ आहार (५) राइमत्ते=रात्रिमोजन (६) सिणाणे=स्नान य=और (७) गध=चन्दनादिछेष (८) मल्ले=पुष्पादिमाळा (९) धीयणे=पंखा ॥ २ ॥

टीका—औरेशिकम्=उद्देशनमुद्देशस्तत्र मत्तं तत्प्रयोजनमस्येति वा औरेशिकं साध्यादिफलमिच्छ्य निष्पादितमित्यर्थः (१),

क्रीतकृतं=क्रीतेन=अयनेन कृतं=सम्पादित साधुकृते मूल्येन गृहीतमिति यावत् (२),

(१) औरेशिक, (२) क्रीतकृत, (३) नियाग, (४) अभ्याहृत, (५) रात्रिमोजन, (६) स्नान, (७) गन्ध, (८) माख्य, (९) पंखा चलाना ।

(१) साधु आदिके लिए जो आहार बनाया जाता है उसे औरेशिक कहते हैं ।

(२) साधुके लिए मूल्य देकर जो आहारादि खरीद किया गया हो उसे क्रीतकृत कहते हैं ।

(१) औरेशिक, (२) क्रीतकृत, (३) नियाग, (४) अभ्याहृत, (५) रात्रिमोजन, (६) स्नान, (७) गन्ध, (८) माख्य, (९) पंखा चलाना ।

(१) साधु आदिने भाटे के आहारा बनाववाभां अभ्याहृत के तेने औरेशिक कहेंगे ।

(२) साधुने भाटे मूल्य अर्जाने के आहारादि खरीद करवाभां आवेत के तेने क्रीतकृत कहेंगे ।

ગૃહ્યમત્રં=ગૃહિણાં=ગૃહસ્થાનામ્ અમત્રં=પાત્રં પ્રસંગાદત્ર તસ્મિન્નભ્યવહરણાદિ (૧૧),
 રાજપિણ્ડઃ=રાજાર્થં નિષ્પન્નાઽઽહારઃ (૧૨),
 કિમિચ્છકં='કઃ કિમિચ્છત્યાહારાદિક' -મિત્યેવં પૃચ્છ્યતે યસ્મિન્ કર્મણિ
 તત્, અન્નસત્ર- (સદાત્રત) -શાલાદિત આહારાદિગ્રહણમિત્યર્થઃ (૧૩),
 સંવાહનમ્=અસ્થ્યાદિસુખવિશેષજનકં નૈલાદિના શરીરસંમર્દનમ્ (૧૪),
 દન્તપ્રધાવનં=દન્તમાર્જનમ્ (૧૫),
 સંપ્રચ્છનં=ગૃહસ્થં પ્રતિ કુશલાદિરૂપસાવચપ્રશ્નકરણમ્ (૧૬),
 દેહપ્રલોકનં=જલદર્પણાદિપુ મુખાદિનિરીક્ષણમ્ (૧૭),
 ચકારાઃ સમુચ્ચાર્થાઃ । સંનિધ્યાદિપુ પરિગ્રહાદયો દોષાઃ પ્રતીતાઃ ॥૩॥

(૧૧) ગૃહ્યમત્ર-ગૃહસ્થકે પાત્રમેં આહાર આદિ કરના ગૃહ્યમત્ર હૈ ।
 (૧૨) રાજપિણ્ડ-રાજાકે લિખનાયાહુઆ આહાર લેના રાજપિંડ હૈ ।
 (૧૩) કિમિચ્છક-જિસમેં યહ પૂછા જાતા હૈ કિ કૌન કયા
 યાહતા હૈ ? અર્થાત્ દાનશાલા (સદાત્રત) આદિસે આહાર લેના
 કિમિચ્છક હૈ ।

(૧૪) સંવાહન-અસ્થિ, માંસ, ત્વચા, રોમકો આનન્દદાયક ચાર
 પ્રકારકા મર્દન કરના સંવાહન હૈ । (૧૫) દન્ત-પ્રધાવન-દાંત ધોના ।
 (૧૬) સંપ્રચ્છન-ગૃહસ્થસે કુશલ આદિ રૂપ સાવચ પ્રશ્ન પૂછના ।
 (૧૮) દેહપ્રલોકન-જલમેં અથવા દર્પણ આદિમેં અપના મુખ આદિ
 દેખના । સન્નિધિ આદિમેં પરિગ્રહાદિ દોષ પ્રસિદ્ધ હૈ ॥૩॥

(૧૧) ગૃહ્યમત્ર-ગૃહસ્થના પાત્રમા આહાર આદિ કરવો તે ગૃહ્યમત્ર કહેવાય છે.

(૧૨) રાજપિંડ-રાજાને માટે બનાવેલો આહાર લેવો તે રાજપિંડ છે

(૧૩) કિમિચ્છક-જેમા એ પૂછવામા આવે છે કે કોને શુ જોઈએ છે ?
 અર્થાત્ દાનશાલા (સદાત્રત) આદિ પાસેથી આહાર લેવો તે કિમિચ્છક કહેવાય છે

(૧૪) સંવાહન-અસ્થિ, માંસ, ત્વચા, રોમને આનન્દદાયક ચાર પ્રકારનું
 મર્દન કરવું એ સંવાહન છે (૧૫) દન્તપ્રધાવન-દાંત ધોવા

(૧૬) સંપ્રચ્છન-ગૃહસ્થને કુશલ આદિ રૂપ સાવચ પ્રશ્નો પૂછવા

(૧૭) દેહપ્રલોકન-જલમા અથવા દર્પણ આદિમા પોતાનું મુખ આદિ
 જોવા, સન્નિધિ આદિમા પરિગ્રહાદિ દોષ પ્રસિદ્ધ છે (૩)

તપા વીજનં—ગ્રીષ્માદિકૃતૌ તાલવૃન્તાદિના પાતાદિસચ્ચાન્નમ્ (૯),
અમાડરમ્માદ્યો દોષા જાયન્તે ઇતિ સ્વયમવગન્તમ્પમ્ । ઔરેશ્ચિકીતક
તયોઃ સ્વરૂપં સમયઃ પચ્ચમાધ્યયને વક્ષ્યતે ॥ ૨ ॥

મૂલ્મ્—સંનિહી^{૧૦} ગિહિમંતે^{૧૧} ચ, રાયપિંડે^{૧૨} કિમિચ્છય^{૧૩} ।

સવાહુણા^{૧૪} દતપહોયણા^{૧૫} ચ, સપુચ્છણા^{૧૬} વેહપલોયણા^{૧૭} ચ ॥૩॥
(છાયા)—સનિષિ-ધૃષ્ટમથ વ, રાનપિંડઃ કિમિચ્છકઃ ।

સંવાહન વન્તમપાવન વ, સંપચ્છનં વહપલાકનં વ ॥૩॥

સાન્વયાર્થ—(૧૦) સંનિહી=રાત્રિમે આહાર આદિકા સંચય (૧૧) ગિહિ
મન્તે=ગૃહસ્યકે પાશ્વમે ભોજન કરના ચ=ઔર (૧૨) રાયપિંડે=રાત્રાક સ્પિ
ષનાયા કુઆ આહાર (૧૩) કિમિચ્છય=દાનશાસ્ત્રા યા અમ્મસમ આદિકા આહાર
(૧૪) સવાહુણા=શરીરકી માલિશ કરના (૧૫) વંતપહોયણા=વાંત માંજના
ચ=ઔર (૧૬) સપુચ્છણા=ગૃહસ્યસ કુશલમ્મમ પૂછના ચ=ઔર (૧૭) વેહપ-
લોયણા=વર્ણન યા અમ્મે મુલ આદિ વેલના ॥૩॥

ટીકા—સનિષીયતે=સમ્યક્તયા નિતરાં સ્થાપ્યતે નરકાદિપ્વાસ્માડનેનેવિ
સનિષિઃ=સંમવાદમ છૂતાદિસચ્ચયકરણમ્ (૧૦),

(૯) ગ્રીષ્માદિ કાલમે પંચા ચલના યદ્ વ્યજન-અનાષાર હૈ ।

જનસે આરમ્મ આદિ દોષ હોતે હૈ સો સ્વય સમસના પાહિયે ।
ઔરેશ્ચિક ઔર ક્રીતકૃતકા વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન પાશ્વે અધ્યયનમે
કિયા જાયગા ॥૨॥

(૧૦) સનિષિ જિસ અનાષારકા સેવન કરનેસે આત્મા નરકાદિ
કુગતિયોમે ગિરતી હૈ અર્થાત્ છૂત ઔપચ આદિકા રાત્રિમે વાસી
રક્ષના સનિષિ અનાષાર હૈ ।

(૬) ગ્રીષ્માદિ કાળમાં પંચે ચલાવવો એ અવગત-અનાષાર ॥

એથી આરમ્મ આદિ દોષ હોય છે તે પોતે સમજવું એકાએક ઔરેશ્ચિક
અને ક્રીતકૃતકા વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન પાંચમા અધ્યાયના કથનામાં આવશે (૨)

(૧૦) સનિષિ=અનાષારનું સેવન કરવાથી આત્મા નરકાદિ દુર્ગતિમાં
પડે છે, અર્થાત્ શી જોસડ આદિ રાત્રે વાસી રાખવા તે સનિષિ-અનાષાર ॥

જમ્બૂદ્વીપપ્રજ્ઞપ્ત્યાદૌ તથાદર્શનાત્, તત્તથ 'અદ્વાઈ' = અદ્વાયા = મુદ્ધ્યા છત્રસ્ય ધારણા = ગ્રહણમિત્યર્થઃ । ન ચ છત્રાદિધારણં મુદ્ધ્યાદિનૈવ સંભવતીતિ 'અદ્વાઈ' इत्यस्य 'मुखेन पठती' - इत्यादिषु मुखादिवद्वैयर्थ्यमिति शङ्कनीयम्, 'चक्षुभ्यां पश्यति, कर्णाभ्यां शृणोति, जिह्वया छेदि' इत्यादि-लोकोक्तिषु चक्षुरादीनामिव यथास्थितवस्तुप्रतिपादनमात्रतात्पर्येणाऽपौनरुक्त्यात्, अत्रैव गाथायामुत्तरार्द्धे 'पाहणा

अर्थात्-ऋषभदेव भगवान्ने चार मुट्टी लोच किया । अतः 'धारणद्वै' का अर्थ 'मुट्टीसे छत्रको ग्रहण करना' हुआ ।

પ્રશ્ન-છત્ર તો મુટ્ટીસે હી પકડા જાતા હૈ ફિર 'અદ્વાઈ' કી કયા આવશ્યકતા હૈ ? જૈસે "મુખસે બોલતા હૈ" હસ વાક્યમેં 'મુખસે' હતના અંશ વ્યર્થ હૈ, કયોંકિ સિવાય મુખકે ઓર કિસી અંગસે નહીં બોલા જાતા, હસી પ્રકાર યહાં 'મુટ્ટીસે' કહના મી વૃથા હૈ ?

ઉત્તર-યહ પ્રશ્ન ઠીક નહીં, કયોંકિ લોકમેં "ઑંઘોંસે દેખતા હૈ, કાનોંસે સુનતા હૈ, જિહ્વાસે ચાખતા હૈ" इत्यादि वाक्योंमें 'आँखोंसे' 'कानोंसे', 'जिह्वासे' इन पदोंके बोलनेका अभिप्राय यथास्थित वस्तुका प्रतिपादन करना है, इस गाथाके उत्तरार्द्धमें 'पाहणा पाए' पद आया है इसका अर्थ है कि-पैरोंमें उपानह (जूता), उपानह यद्यपि पैरोंमें ही पहने जाते हैं हाथ या सिरमें नहीं पहने जाते फिर भी 'पाए' कहनेसे

ચાર મુટ્ટી લોચ કર્યો એટલે ધારણદ્વાઈ નો અર્થ 'મુટ્ટીથી છત્રને ગ્રહણ કરવું' એવો થયો.

પ્રશ્ન-છત્ર તો મુટ્ટીથી જ પકડવામાં આવે છે, પછી અદ્વાઈ ની શી જરૂર રહે છે ? જેમકે "મુખથી બોલે છે" એ વાક્યમાં 'મુખથી' એટલો અંશ વ્યર્થ છે, કારણ કે મુખ વિના બીજા કોઈ અંગથી બોલી શકાતું નથી તે જ રીતે ત્યાં 'મુટ્ટીથી' એમ કહેવું એ પણ વૃથા છે.

ઉત્તર-એ પ્રશ્ન બરાબર નથી, કારણ કે લોકમાં 'આખોથી જોવે છે,' 'કાનથી સાંભળે છે,' 'જીભથી ચાખે છે,' इत्यादि वाक्योंમાં 'આખોથી,' 'કાનથી,' 'જીભથી' એ શબ્દો આપવાનો હેતુ યથાસ્થિત વસ્તુનું પ્રતિપાદન કરવાનો છે આ ગાથાના ઉત્તરાર્ધમાં પાહણા પાઈ પદ આપ્યું છે તેનો અર્થ છે- 'પગમાં ઉપાનહ (જૂતા), જો કે જૂતા પગમાં જ પહેરવામાં આવે છે, હાથ કે માથે નહિ, તો પણ પાઈ કહેવાથી પુનરુક્તિ થતી નથી, કારણ કે એ શબ્દથી

૧૮ ૧૯
મૂઝ્મ-અઢાવપ્ ય નાલીપ, છત્તસ્ત ય ધારણઢાપ ।

૨ ૧૧ ૧૨
તેગિચ્છ પાહ્ણા પાપ, સમારમ્ ચ જોહ્ણો ॥૪॥

છાપા—અઢાવપ્ નાલિક્યા, છપ્તસ્ય ધારણાર્થ (ધારણાઢપ્તયા) ।

વૈકિસ્ત્યગ્રુપાનર્હૌ પાદયોઃ, સમારમ્મખ ય્યોતિપ ॥૪॥

સાન્નિયાર્થઃ—(૧૮) નાલીપ=ગ્રુપકે ઉપકરણ-સાધનસં અઢાવપ્=બૌપઢ
શતરઝ આદિ સેલના, (૧૯) અઢાપ્=મુઢીસે છત્તસ્ત=છાતેકા ધારણ=માર
કરના (૨૦) તેગિચ્છ=રોગકી વિકિસ્તા કરના (૨૧) પાપ પાહ્ણા=પૈરેમે
જૂતે ચપલ મોજે માદિ પદિનના ચ=ઘીર (૨૨) જોહ્ણો=અગ્નિ
સમારમ્=આરમ્ કરના ॥૪॥

ટીકા—ચ=તથા, નાલિકા=યયાઢમિતપતનાર્થ યયા પાસાઃ પાત્પન્ત સાન્
પાશ્વપાતન્દ્રન્યમ્ તથા, ઉપલક્ષણમેતત્-પૂતોપકરણમાખસ્ય, અઢાવપ્મ્-અઢી અઢી
પદાનિ=સ્થાનાનિ (ગુહાણિ) સર્વમાગેષુ યસ્મિન્સ્તથયા ચ્ચાઢધારસ્થાનમ્, ૧૬ ચ
લક્ષણયા પૂતસામાન્યમ્ (૧૮),

ચ=કિચ્છ છપ્તસ્ય=આતપપ્રસ્ય ધારણાર્થાય ગ્રહણમિતિ શેપઃ ॥ યઢા-‘ધારણા
અઢાપ્’ ઇતિચ્છેદઃ, ‘અઢા’ ઇત્યસ્ય ‘મુઢિ’ રિત્યર્પઃ, ‘ચઢહિ અઢાહિ સોય કરે’

૧ ‘ચત્તમિષ્ટામિલ્લોચં કરોતિ’ ઇતિચ્છાયા ॥

(૧૮) અઢાવપ્-‘નાલીપ’ અર્થાત્ પાસા ફેકકર બૌપઢ, શતરઝ
આદિ સેલના, અથવા અન્ય પ્રકારસે જુઆ સેલના ।

(૧૯) છપ્તધારણ કરના । ગાથામે ‘ધારણઢાપ્’ યેસા પદ્ છે ઉસે
અલગ અલગ કરનેસે ‘ધારણા અઢાપ્’ હોતા હૈ । યઢી આઢા શમ્પકા અર્થ
‘મુઢી’ હૈ । જમ્પુદીપપ્રકૃતિમે કહા હૈ કિ- ‘ચઢહિ અઢાહિ સોય કરે’

(૧૭) અઢાવપ્-નાલીપ અર્થાત્- પાસા ફેકકરે બૌપઢ, શતરઝ, આદિ
સેલનાં, અથવા અન્ય પ્રકારે જુઆ સેલનાં

(૧૬) છપ્ત ધારણ કરવું અથવા ધારણઢાપ્ કરવું પદ છે એને પૂછ પાઢ
પાશ્વ ધારણા+અઢાપ્ થાય છે અઢી અઢી શબ્દને અર્થ મુઢી હૈ જમ્પુ
દીપપ્રકૃતિમાં કહું છે કે-ચઢહિ અઢાહિ સોય કરે અર્થાત્-અપકરેવ અપકરે,

મૂલમ્—^{૨૩}સિજ્ઞાયરપિંડં ^{૨૪}ચ, ^{૨૫}આસંદી પલિયંકણ ।

^{૨૬}ગિહંતરનિસિજ્ઞા ^{૨૭}ય, ગાયસ્સુવટ્ટણાણિ ય ॥૫॥

છાયા-શય્યાતરપિંડશ્ચ, આસંદી પર્ય(લ્ય)ક્કઃ ।

ગૃહાન્તરનિષઘ્ના ચ, ગાત્રસ્યોદ્વર્તનનાનિ ચ ॥૫॥

સાન્વયાર્થઃ—ચ=ઔર (૨૩) સિજ્ઞાયરપિંડં=શય્યાતરકા આહાર, (૨૪) આસંદી=કુર્સી યા સ્વાટ (૨૫) પલિયંકણ=પલંગ પાલત્રી ઢોલા આદિ, (૨૬) ગિહંતરનિસિજ્ઞા=ગૃહસ્થકે ઘરમેં બેઠના, ય=ઔર (૨૭) ગાયસ્સ=શરીરકા ઉવ્વટ્ટણાણિ=ઉવટન કરના ॥૫॥

ટીકા—શય્યતેડસ્યામિતિ શય્યા=વસતિઃ, શય્યયાડયાંતદ્વાનેન તરતિ સંસાર-સાગરમિતિ શય્યાતરઃ, યદ્વા શય્યા=પ્રોક્તરીત્યા વાસસ્થાનમ્, આતરઃ=સંસાર-

૧-‘આતરસ્તરપણ્યં સ્યા’-દિત્યમરઃ, ‘ઉતરાઈ’ ઇતિ લોકપ્રસિદ્ધમ્ ।

પરિષહ્કે સહનેમેં અસામર્થ્ય આદિ અનેક દોષ; ચિકિત્સા કરનેસે આરમ્ભ અસત્ય આદિ દોષ; ઉપાનહ પહનનેસે ક્ષીન્દ્રિય આદિ જીવોંકા ઉપમર્દન આદિ, તથા અગ્નિકાયકા આરમ્ભ કરનેસે છહ કાયકા ઉપમર્દન આદિ દોષ હોતે હેં ॥ ૪ ॥ ૪ ॥ ૪ ॥

(૨૩) શય્યાતરકા પિંડ લેના ।

જિસમેં શયન કિયા જાતા હૈ ઉસે શય્યા યા વસતિ કહતે હેં ।
 હસ શય્યાકે દાનસે સંસાર-સમુદ્રકો તૈરનેવાલા શય્યાતર કહલાતા હૈ ।
 અથવા શય્યા હૈ સંસારરૂપી સાગરસે પાર હોનેકા આતર (શુલ્ક)

દોષ, ચિકિત્સા કરવાથી આરભ, અસત્ય આદિ દોષ, જોડા પહેરવાથી ક્ષીન્દ્રિય આદિ જીવોંકા ઉપમર્દન આદિ, તથા અગ્નિકાયકા આરભ કરવાથી છ કાયકા ઉપમર્દન આદિ દોષ લાગે છે (૪)

(૨૩) શય્યાતરનો પિંડ લેવો

જેમા શયન કરવામા આવે છે તેને શય્યા યા વસતિ કહે છે એ શય્યાના દાનથી સંસાર-સમુદ્રને તરનાર શય્યાતર કહેવાય છે અથવા શય્યા છે સંસાર-રૂપી સાગરથી પાર થવાનું આતર (શુલ્ક) જેનું, તેને શય્યાતર કહે છે, જેમ

पाप' इत्यत्र 'पाप' इतिषदिति, उपसप्तम्येतच्छिरसि छायाकरणमात्रस्य (१९),
 'चैकित्स्य'—चिकित्सा—व्याधिप्रतीकारः, कफपित्तादिवैगुण्यं, प्रहादिवैगुण्यं च
 व्याधेर्निदानं तत्प्रथमं तदुपायोपदेशादिमेत्यर्थः (२०),
 पादयोः—धरणयोः, उपानहो—चर्मपादुके, उपसप्तमिदं काष्ठपादुकादीनां
 मपि (२१),

च—चिकित्सा कपोतिषः—बद्धेः समारम्भः—आरम्भकरणम् (२२),

दोषास्त्वप्राप्तीकृत्वाद्यः स्वपुद्गलाऽनगन्तव्याः, चकारा इहापि समुच्चयार्थाः ॥

१—'गुणवचनब्राह्मणादिभ्यः कर्मणि च (५।१।१२४) इत्यप्रत्ययब्राह्मणारेण
 कृतिगणत्वात्स्वार्थे प्यम् तत आदिबद्धिराहोपम, यशु 'चिकित्साया मास्यैचि
 त्स्य' मिति टीकान्तरकृतस्त्वद् व्याकरणाऽनवबोधमूलकमेव, भावप्रत्ययान्ताङ्गात्
 प्रत्ययस्याऽनुत्पत्तेः, 'चिकित्सायाः कर्म'—स्पर्शकल्पनमपि केषांचित्प्रायारिकमे
 चिकित्साया रोगापनयनक्रियारूपायाः स्वत एव कर्मभूतत्वेन कर्मपर्यायत्वाद्,
 प्यम्विधायकमूत्रे हि 'कर्म=क्रिये' ति वैयाकरणाः ॥

पुनरुक्ति नहीं है, क्योंकि इस पदसे यथावस्थित वस्तुका प्रतिपादनमात्र
 किया गया है, इसलिय 'मुद्गीसे छत्र धरना ऐसा कहना अयुक्त नहीं है।

(२०) चैकित्स्य—चिकित्सा करना, अर्थात् वैद्यक करना, या ग्रह
 आदिको मन्त्र यगैरहसे शांत करना, या इस विषयका उपदेश देना।

(२१) उपानह (जूता) या मौजा आदि पहनना।

(२२) अग्निका आरम्भ करना,

इनसे भी असत्य आदि दोष समझना चाहिए, अर्थात् जूआ खेतनसे
 असत्य, श्लेश, भार्ताध्यान, परिग्रह आदि; छत्र धारण करनेसे सुकुमारता

यथावस्थित वस्तुन प्रतिपादन मात्र करणार्थ आन्तु से तथै 'मुद्गीसे छत्र
 धरतु' जैसे उद्देश्य से अयुक्त नहीं।

(२०) चैकित्स्य—चिकित्सा करने अर्थात् वैद्य करने, अथवा ग्रहादि से मन्त्र
 यगैरहसे शांत करना अथवा से विषयको उपदेश आपणवे।

(२१) उपानह (जूता) अथवा मौजा आदि पहनना।

(२२) अग्निको आरम्भ करने अथवा पशु असत्य आदि देव समझने
 से।

अर्थात्—जुआ से उचकी असत्य, श्लेश, भार्ताध्यान, परिग्रह आदि, छत्र
 धारण करनेसे सुकुमारता; परिचयने सदन करनेमें अथवा अर्थ आदि अनेक

મૂલમ્—^{૨૩}સિજ્ઞાયરપિંડં ^{૨૪}ચ, ^{૨૫}આસંદી પલિયંકણ ।

^{૨૬}ગિહંતરનિસિજ્ઞા ^{૨૭}ય, ગાયસ્સુવટ્ટણાણિ ^{૨૮}ય ॥૫॥

છાયા-શય્યાતરપિંડશ્ચ, આસંદી પર્ય(લ્ય)ઢ્ઢકઃ ।

ગૃહાન્તરનિષઘા ચ, ગાત્રસ્યોદ્વર્તનાનિ ચ ॥૫॥

સાન્વયાર્થઃ—ચ=ઔર (૨૩) સિજ્ઞાયરપિંડં=શય્યાતરકા આહાર, (૨૪) આસંદી=કુર્સી યા સ્વાટ (૨૫) પલિયંકણ=પલંગ પાલખી ઢોલા આદિ, (૨૬) ગિહંતરનિસિજ્ઞા=ગૃહસ્થકે ઘરમેં વેઠના, ય=ઔર (૨૭) ગાયસ્સ=શરીરકા ઉવ્વટ્ટણાણિ=ઉવટન કરના ॥૫॥

ટીકા—શય્યતેડસ્યામિતિ શય્યા=વસતિઃ, શય્યયાડર્થાત્તદાનેન તરતિ સંસાર-સાગરમિતિ શય્યાતરઃ, યદ્વા શય્યા=પ્રોક્તરીત્યા વાસસ્થાનમ્, ^૧આતરઃ=સંસાર-

૧-‘આતરસ્તરપણ્યં સ્યા’-દિત્યમરઃ, ‘ઉતરાઈ’ इति लोकप्रसिद्धम् ।

પરિષદ્દકે સહનેમેં અસામર્થ્ય આદિ અનેક દોષ; ચિકિત્સા કરનેસે આરમ્ભ અસત્ય આદિ દોષ; ઉપાનહ પહનનેસે દ્વીન્દ્રિય આદિ જીવોંકા ઉપમર્દન આદિ, તથા અગ્નિકાયકા આરમ્ભ કરનેસે છહ કાયકા ઉપમર્દન આદિ દોષ હોતે હૈં ॥ ૪ ॥ ૪ ॥ ૪ ॥

(૨૩) શય્યાતરકા પિંડ લેના ।

જિસમેં શયન કિયા જાતા હૈ ઉસે શય્યા યા વસતિ કહતે હૈં । ઉસ શય્યાકે દાનસે સંસાર-સમુદ્રકો તૈરનેવાલા શય્યાતર કહલાતા હૈ । અથવા શય્યા હૈ સંસારરૂપી સાગરસે પાર હોનેકા આતર (શુલ્ક)

દોષ, ચિકિત્સા કરવાથી આરભ, અસત્ય આદિ દોષ, બેડા પહેરવાથી દ્વીન્દ્રિય આદિ જીવોંકા ઉપમર્દન આદિ, તથા અગ્નિકાયનો આરભ કરવાથી છ કાયતું ઉપમર્દન આદિ દોષ લાગે છે (૪)

(૨૩) શય્યાતરનો પિંડ લેવો

જેમા શયન કરવામા આવે છે તેને શય્યા યા વસતિ કહે છે એ શય્યાના દાનથી સંસાર-સમુદ્રને તરનાર શય્યાતર કહેવાય છે અથવા શય્યા છે સંસાર-રૂપી સાગરથી પાર થવાનું આતર (શુલ્ક) જેનું, તેને શય્યાતર કહે છે, જેમ

પારાધારોધરમથુલ્કં यस્ય સ શ્ય્યાતરઃ । અથ પક્ષે યથા કમિલ્લી-પારં ત્રિક-
મિપુર્નાનિકાય નદીતરણમથુલ્ક દક્ષા તરપારં ગચ્છતિ તથા સંસારસમુદ્રપારં ત્રિક-
મિપુર્ગૃહસ્યસ્ત્રાનિકસ્વરૂપાય મહાપુરુષાય મુનયે શ્ય્યા-(વસતિસ્થાન)-રૂ-
માતરં (તરણમથુલ્ક) દક્ષા તરપારં વ્રજતીતિ ભાષાર્યોડ્નુસન્ધેયઃ । પક્ષદ્વયેડપિ સાધુ-
વાસાર્યમાદ્વાદાયક ઇતિ ફલિતમ્, તસ્ય પિષ્ઠઃ—આહારોપધ્યાધિઃ શ્ય્યાતરપિષ્ઠ ઇતિ ।

શ્ય્યાતરવિચારઃ ।

યથાપિ નિવાસાર્ય સાધવે સ્વાનુમતિપ્રકાશકો વસતિસ્વામી શ્ય્યાતરવચ્ચ-
સ્યાર્યઃ, તથાપિ તસ્ય તદૈવ શ્ય્યાતરત્વં ભવતિ યદા તથા વસતી સાધુર્માન્ધોપજ-
્યાનિ સ્થાપયેત્, પ્રતિક્રમજમાધરેત્, રાષ્ટ્રી શ્યીત ચ । અપ્રાર્ય વિવેકઃ—

જિસકા હસે શ્ય્યાતર કહતે હૈ । જૈસે કોઈ નદી પાર કરનેકી હચ્છાવાલા
પટોહી (માર્ગ) નાવિકકો નદી પાર ઉતારનેકા મૂલ્ય દેકર પાર ઉતરતા હૈ
હસીપ્રકાર સંસારરૂપી સમુદ્રકે પાર ઉતરનેકી હચ્છાવાલા ગૃહસ્થ
નાવિકકે સમાન સાધુ મહાપુરુષોકો શ્ય્યા-(વસતિ-સ્થાન)રૂપી ઉતારાઈ
(પાર ઉતરનેકા મૂલ્ય) દેકર સંસારસાગરસે પાર ઉતરતા હૈ, યહ અભિ-
પ્રાય સમજના ચાહિય । દોનો પક્ષોકા અર્થ એક હી હૈ કિ શ્ય્યાતર હસે
કહતે હૈ, જો સાધુકો ઠહરનેકે લિય મજાનકી આજ્ઞા દેતા હૈ । હસકે
આહાર ઔપધ આદિ પિષ્ઠકો શ્ય્યાતર-પિષ્ઠ કહતે હૈ ।

શ્ય્યાતર-વિચાર

સાધુકો ઠહરનેકે લિય અપની અનુમતિ પ્રગટ કરનેવાલા ઉપામયકા
સ્વામી શ્ય્યાતર કહલાતા હૈ, તથાપિ વહ જન અવસ્થાઓમૈં શ્ય્યાતર હોતા હૈ—

કેહ નદી પાર કરવાની હમજા-વાળે કિવાદ નાવિકને નદી કિતરવાનું બહુ
આપીને પાર કિતરે છે તેમ સંસાર-રૂપી સમુદ્રને પાર કિતરવાની હમજા-વાળે
મુકદ્દમ, નાવિક-સમાન સાધુ-મહાપુરુષોને શ્ય્યા-(વસતિ-સ્થાન) રૂપી જાડું
(પાર કિતરવા માટેનું મૂલ્ય) આપીને સંસાર-સાગરથી પાર કિતરે છે એવો
અર્થ સમજવો જોઈએ. જો પક્ષોનો અર્થ કોઈ જ છે કે શ્ય્યાતર એને કહે છે કે
જે સાધુને રહેવાને માટે મજાનની આજ્ઞા આપે છે એના આહાર ઔપધ આદિ
પિષ્ઠને શ્ય્યાતર-પિષ્ઠ કહે છે

શ્ય્યાતર-વિચાર

સાધુને રહેવાને માટે પોતાની અનુમતિ આપનાર ઉપામયનો સ્વામી
શ્ય્યાતર કહેવાય છે, તથાપિ તે આ અવસ્થાઓમાં શ્ય્યાતર થાય છે —

ખાણ્ડોપકરણસ્થાપન-પ્રતિક્રમણાચરણ-શયનાનાં ત્રયાણાં પ્રત્યેકં શય્યાતરત્વે હેતુત્વમ્, ત્વન પ્રતિક્રમણાચરણ-શયનાભ્યાં પ્રાગપિ ખાણ્ડોપકરણસ્થાપનાનન્તરં વસતિસ્વા-
મિનઃ શય્યાતરત્વમ્, પૂર્વગૃહીતવસતૌ સ્થાનસંકીર્ણતાયાં સત્યાં ક્રિયાન્ મુનિરન્ય-
યાધુસકાશે સ્વકીયખાણ્ડોપકરણાનિ નિધાય અન્યસ્મિન્ સમીપતરવર્તિન્યુપાશ્રયે
તત્સ્વામિનિદેશમાદાય પ્રતિક્રમણં કુર્વૈત તદા તત્ર ખાણ્ડોપકરણસ્થાપનાભાવેઽપિ
તદીયસ્વામિનઃ શય્યાતરત્વમ્ । અન્યત્ર પ્રતિક્રમણં કૃત્વા સ્થાનસંકીર્ણતાયાં સત્યાં

(૧) સાધુ વસતિમેં ખાણ્ડોપકરણ રખ દેવે ।

(૨) પ્રતિક્રમણ કરે, ઓર (૩) રાત્રિમેં શયન કરે ।

(૧) ઇન તીનોમેંસે પ્રત્યેક ક્રિયા શય્યાતર હોનેમેં કારણ હૈ । ઇસલિય
પ્રતિક્રમણ ઓર શયન કરનેસે પહેલે ખી ખાણ્ડોપકરણ રખ દેનેપર વસ-
તિકા સ્વામી શય્યાતર હો જાતા હૈ ।

(૨) પહેલેજિસ વસતિકો ગ્રહણ કર લિયા હો ડસમેં સ્થાનકી સંકી-
ર્ણતા હોનેપર કુછ સાધુ અપને ખાણ્ડોપકરણ અન્ય સાધુઓંકે સમીપ
રખકર, પાસુકેદૂસરે ઉપાશ્રયમેં ડસકે સ્વામીકી આજ્ઞા લેકર પ્રતિક્રમણ
કરે તો વહાં ખાણ્ડોપકરણ ન રખને પર ખી જહાં પ્રતિક્રમણ ક્રિયા હો
ડસ વસતિકા સ્વામી શય્યાતર કહલાતા હૈ, ઇસ વસતિકા નહીં ।

(૩) દૂસરેસ્થાનમેં પ્રતિક્રમણ કરકે, સ્થાનકી સંકીર્ણતા હોને પર જહાં

(૧) સાધુ વસતિમા ભાડોપકરણ (પાત્ર વગેરે) રાખે (૨) પ્રતિક્રમણ કરે અને
(૩) રાત્રે શયન કરે

(૧) આ ત્રણેમાની પ્રત્યેક ક્રિયા શય્યાતર થવામા કારણ છે, તેથી પ્રતિક્રમણ
અને શયન પૂર્વે પણ ભાડોપકરણ રાખી દે તો વસતિનો સ્વામી શય્યાતર થઈ
જાય છે

(૨) પહેલા જે વસતિનું ગ્રહણ કરી લીધું હોય, તેમા સ્થાનની સંકીર્ણતા
(સંકડાશ) હોવાથી કોઈ સાધુ પોતાના ભાડોપકરણ ખીજા સાધુઓની સમીપે
રાખીને, પાસેના ખીજા ઉપાશ્રયમા તેના સ્વામીની આજ્ઞા લઈને પ્રતિક્રમણ કરે
તો ત્યાં ભાડોપકરણ ન રાખવા છતાં પણ જ્યાં પ્રતિક્રમણ કર્યું હોય તે
વસતિનો સ્વામી શય્યાતર કહેવાય છે, આ વસતિનો નહિ

(૩) ખીજા સ્થાનમા પ્રતિક્રમણ કરીને સ્થાનની સંકડાશને કારણે જ્યાં

अथनमात्रं यथाचरितं तस्त्वामिनोऽपि शय्यातरस्त्वम् । परन्त्सयं विज्ञेयो बोद्धव्यः-
अन्यसाधुसविधे स्वकीयमाण्डोपकरणानि संस्थाप्याऽन्यत्र शयनप्रतिक्रमणापरमे
मूत्रोपाधयस्त्वामिनो न शय्यातरस्त्वम्, माण्डादिस्थापने साधुसोनिध्वत्सै
निमित्तता न तु 'तस्त्वामिनः', साधोरभावे माण्डादिस्थापनस्य शास्त्राभिरित्वात् ।
शय्यातरस्त्वनिवृत्तिकरणाय तु पुनः पुनः शय्यातरपरिवर्तनं नाचरणीयम् । पुनः
पुनः शय्यातरपरिवर्तनं हि साधोर्मिक्षाळोर्म प्रकाशयति, तत्र बहवो दोषा अपि
चापवन्ति, तथाहि-शय्यातरपरिवर्तने पूर्वशय्यातरो विभावयति-अथ मम श्रो

१-वसतिस्त्वामिनः ।

सिर्फ शयन किया हो उस स्थानके स्वामीको भी शय्यातर कहते हैं
अर्थात् उस अवस्थामें दोनों शय्यातर हैं ।

विशेष यह है कि-दूसरे साधुओंके पास भाण्डोपकरण रखकर
अथ ही किसी स्थानपर प्रतिक्रमण और शयन करते तो जहाँ भाण्डोपकरण
रखें हैं, उस स्थानका स्वामी शय्यातर नहीं कहलाता । क्योंकि भाण्डो
पकरण साधुके नेसराय (अधीनता) में ही रखे जाते हैं, यहस्यके नेस
रायमें रखना शास्त्रविरुद्ध है ।

शय्यातरत्वकी निवृत्ति करनेके लिए बारबार शय्यातरका परिवर्तन
नहीं करना चाहिए । ऐसा करनेसे यह प्रगट होता है कि साधु निष्काश
छोभी है; इसमें बहुतसे दोष भी उत्पन्न होते हैं ।

जैसे-शय्यातरका परिवर्तन करनेसे पहला शय्यातर इस प्रकार

मात्र शयन कर्तुं होय ते स्थानना स्वाभीने पक्ष शय्यातर कहे छे । अर्थात् जो
स्थितिमा जेठ शय्यातर छे

विशेष बात जो है-जोभी साधुको पासे बाँधेपक्षरु साभीने जीवत व
होई स्थान पर प्रतिक्रमण करने शयन करे तो जहाँ बाँधेपक्षरु साजेला होय
ते स्थानना स्वाभी शय्यातर नभी कहेजाये, केअके बाँधेपक्षरु साधुनी नेसराय
(अधीनता) माँ व शय्यामाँ आवे छे । यहस्थानी नेसरायमाँ शय्यामाँ जो
शास्त्रविरुद्ध छे

शय्यातरत्वकी निवृत्ति करवाने आटे बारबार शय्यातरको परिवर्तन करे
न जेठको, जेठ करवाभी जेठु प्रकट थाय छे के साधु निष्काश होभी छे
जेमाभी अनेक दोषो पक्ष उपज थाय छे

जैसे-शय्यातरनु परिवर्तन करवाभी पढेये शय्यातर आ प्रभावे निभावे छे-

ત્યક્તમદીયોપાશ્રય: સાધુરસૌ નિશ્ચિતમાગમિષ્યતીતિ તદર્થં મુરસમન્નાદિકં સાધ-
નીયમિતિ કૃત્વા નિષ્પાદિતસ્પાન્નપાનાદેરાધાકર્મિકત્વાપત્તિ: । યદિ તુ સ્વાર્થં
સાધુનિમિત્તં ચ નિષ્પાદિત તદા મિશ્રજાતદોષાપત્તિર્દુર્નિવારૈવ । પૂર્વં શય્યાતરેણ
ત્યક્તોપાશ્રયાય સાધવે કસ્યચિદ્ વસ્તુનઃ સ્થાપને સ્થાપનાદોષઃ કથં સાધુના
વારણીયઃ । અન્યે દોષાઃ સ્વયમૂહનીયાઃ । તસ્માદ્ શ્લઠિતિ શય્યાતરપરિવર્તનં ન
સાધુના વિધેયમ્ ।

વસતિયાચનાવિધિ: ।

અથોપાશ્રયસ્વામિનસ્તદનુપસ્થિતૌ તત્સંરક્ષકાદ્વા વસતિયાચનાવિધિરભિધીયતે-

સોચતા હૈ-આજ મેરે ઉપાશ્રયકી આજ્ઞા સંતોને છોડ દી હૈ, અતઃ મેરે
યહાં અવશ્ય આવેંગે, હસલિયે ઉનકે વાસ્તે સ્વાદિષ્ઠ અન્ન આદિક યનાના
ચાહિયે, એસા વિચાર કર વનાયા હુઆ અન્નાદિક આધાકર્મિક હોગા ।
યદિ પહલા શય્યાતર અપને ઔર સાધુકેલિયે ફકદ્વાવનાવેગા તો મિશ્ર-
જાત દોષ લોગેગા । સાધુકે આનેકી સંભાવનાસે વહ કિસી વસ્તુકો
સ્થાપના કરેગા તો સ્થાપના (ઠવણા) દોષ હોગા । -હત્યાદિ અનેક દોષ
સ્વયં સમદ્ધ લેને ચાહિયે । હસલિયે સાધુકો વારમ્વાર શય્યાતર બદલના
નહીં કલ્પતા હૈ ।

ઉપાશ્રય-યાચનાકી વિધિ ।

વસતિ-સ્વામીસે અથવા ઉસકી ગૈર-મૌજૂદગીમેં ઉસકે સંરક્ષકસે
વસતિ-યાચનાકી વિધિ કહતે હૈ—

આજ મારા ઉપાશ્રયની આજ્ઞા સંતોએ છોડી દીધી છે, એટલે મારે ત્યા જરૂર
આવશે, તેથી એમને માટે સ્વાદિષ્ઠ અન્નાદિ યનાવવાં એમને એવો વિચાર
કરીને યનાવેલું અન્નાદિ આધાકર્મી યનશે, જે પહેલો શય્યાતર પોતાના માટે
અને સાધુને માટે એકલું યનાવશે તો મિશ્રજાત દોષ લાગશે. સાધુ આવવાની
સંભાવનાથી તે કોઈ વસ્તુને સ્થાપન કરશે તો સ્થાપના-(ઠવણા)-દોષ લાગશે
-હત્યાદિ અનેક દોષો પોતાની મેળે સમજી લેવા. એ કારણથી સાધુને વાર વાર
શય્યાતર બદલવા કલ્પતા નથી

(ઉપાશ્રય-યાચનાની વિધિ)

વસતિના સ્વામી પાસે અથવા તેની ગેરહાજરીમા એના સંરક્ષકની પાસે
વસતિ-યાચના કરવાની વિધિ કહે છે.—

मुनिर्वदेत्-हे आयुष्मन् ! अस्यां वसती स्यादुमिच्छामि, यावति स्मरे
स्यादुमादेशो मन्वीयो भवेत् ताषानेव काष्ठो यापनीय, तथापि यावान् स्थि-
भूमिमागो ममानस्थानाय भवते रोचेत ताषानेष ममापेक्षणीय इति ।

उतो गृहस्थः प्रतिव्रयात्-भगवन् ! मुनीश्वर ! कियत्तः काष्ठान्यस्वात्सरे !
तदा ऋतुषट्शेषकाष्ठे संत साधुः “एकमासावधिककाष्ठे कल्प्ये यावद्वसं स्त-
स्यामि” इति; वर्षाकाष्ठे तु “चतुरो मासानत्र यापयिष्यामी” ति वदेत् ।

सागारिकेण साधुकल्प्यकाष्ठमुपलक्ष्य-“एतावतः काष्ठानन्नाहं न स्वास्थ्या-
ग्रामान्तरं गमिष्यामी” ति कथने तु साधुरेवं कथयेत्-“अत्र मन्वदुपस्थितिसम्प-

मुनि-हे आयुष्मन् ! हम इस वसतिमें ठहरना चाहते हैं। तुम
जितने समय तक ठहरनेकी आज्ञा दोगे, उतने समयसे अधिक वहाँ
ठहरेंगे। उसमें भी तुम भूमि का जितना भाग हमें ठहरनेके लिए देना
चाहो, उतनाही हमारे लिए पर्याप्त है।

गृहस्थ पूछे कि-हे मुनिराज ! आप कितने समय तक ठहरना
चाहते हैं ?

तब मुनि-ऋतुषट् शेषकाल हो तो ‘एक मासके कल्पमें जब तक
अवसर होगा तब तक रहेंगे’ ऐसा, यदि ऋतुर्मास हो तो ‘चार मास
ठहरनेका हमारा कल्प है’ ऐसा कहे। यदि साधुका कल्प-काल सुनकर
गृहस्थ कहे कि-मैं तो योकेही दिन यहाँ रहूँगा फिर ग्रामान्तर जाऊँगा,
तो साधुको कहना चाहिए कि-“जब तकतुम यहाँ रहोगे तब तक ।”

मुनि-हे आयुष्मन् ! अमे आ वसति (भक्षण-स्थान) मां रक्षेद्युः ।
अमे तमे नोटवा समय मुभी रक्षेवानी आग्रा आप्नीय, तेदवा समयधी वसं
समय रक्षीशु नकि. तेमा पञ्च तमे भूमिने नोटवा अत्र अमने रक्षेवाने मां
आपचा धरु। तेदवा न आभारे भाटे पर्याप्त (पूरते) छे

गृहस्थ-हे मुनिराज ! आप देदवा समय मुभी रक्षेवा धरु। छे ?

त्यारे मुनि-ऋतुषट् शेषकाल देव ते-“जेक मासका कल्पमां अयां मुभी
अवसर दरो त्या मुभी रक्षीशु” जेम कहे, अथवा जे ऋतुर्मास देव ते-
‘चार मास देवाने आभारे कल्प छे जेम कहे. जे साधुने कल्पकाल सकाशने
गृहस्थ कहे छे छे ते मास न विवस अर्ही रक्षीशु’ ते साधुने कहे
अपने छे अयां मुभी तमे अर्ही रक्षेवा त्यां मुभी न अमे रक्षीशु, तमे अये

વધિરેવ કાલો મયા ક્ષપणीયઃ, તદનન્તરમિમાં વસતિં પરિહાસ્યામીતિ । પુનઃ સાગારિકેણ—‘કિયન્તઃ સાધવો ભવન્તઃ?’ इति पृष्ठः साधुरभिदधीत—समुद्रतरङ्गवत् साधूनामियत्तावधारणं कः कुर्यात्, यतः कियन्तो गच्छन्ति, कियन्तश्चागच्छन्ति, ये चागमिष्यन्ति तेऽप्यत्रावस्थानं करिष्यन्ति । इत्थं सागारिकाज्ञामादाय तदीयनामगोत्रे विज्ञायोपाश्रये साधुस्तिष्ठेत् । गोचरीं गन्तुमुद्यतो भिक्षुः शय्यातरनामगोत्रे अविज्ञाय भिक्षार्थं न पर्यटेत् ।

કલ્પ્યાકલ્પવિધિ: ।

શય્યાતરગૃહે સાધોરકલ્પ્યાનિ કથ્યન્તે, યથા—

हम ठहरेंगे, तुम्हारे जाने पर इस वसतिको छोड़ देंगे ।”

यदि गृहस्थ पूछे कि—‘आप कितने साधु हैं?’ तो साधु उत्तर दें कि—‘समुद्रके तरङ्गोंकी तरह साधुओंकी मर्यादा नहीं है । क्योंकि कितने ही साधु आते हैं और कितनेही चले जाते हैं, जो आवेंगे वे भी यहीं ठहरेंगे ।

इस प्रकार गृहस्थकी आज्ञा लेकर, उसका नाम और गोत्र जानकर साधुको ठहरना चाहिए । जबतक साधुको शय्यातरका नाम और गोत्र न मालूम हो जावे तब तक भिक्षाके लिए न जावे ।

કલ્પ્યાકલ્પ—વિધિ ।

નિમ્નલિખિત વસ્તુએ શય્યાતરકે ઘરકી કલ્પનીય નહીં હૈ—

ત્યારે આ સ્થાનને અમે છોડી દઈશુ ’

ને ગૃહસ્થ પૂછે કે ‘આપ કેટલા સાધુઓ છે ?’ તો સાધુ ઉત્તર આપે કે— ‘સમુદ્રના તરંગોની પેઠે સાધુઓની મર્યાદા નથી, કેમકે કેટલાય સાધુઓ આવે છે અને કેટલાય ચાલ્યા જાય છે, જેઓ આવશે તેઓ પણ અહીં જ રહેશે ”

એ પ્રમાણે ગૃહસ્થની આજ્ઞા લઈને, એનું નામ અને ગોત્ર જાણીને સાધુએ રહેલું જોઈએ જ્યાં સુધી શય્યાતરનું નામ અને ગોત્ર સાધુના જાણવામા ન આવે ત્યાં સુધી ભિક્ષાને માટે જાય નહિ

કલ્પ્યાકલ્પ—વિધિ

નીચે લખેલી વસ્તુઓ શય્યાતરના ઘરની સાધુને કલ્પે નહિ—

(१) अशनम्, (२) पानम्, (३) स्वाद्यम्, (४) स्वाद्यम्, (५) वस्त्रम्, (६) पात्रम्, (७) कम्बलम्, (८) रजोहरणम्, (९) दोरकम्, (१०) सूची, (११) कर्चरी, (१२) छुरिका, (१३) नखहरणी, (१४) कर्णशोधनी (कानकुचरनी), (१५) दन्तशोधनी (दांतकुचरनी), (१६) कण्ठकोदारणी (कांटाकड़नी-पीपिया) (१७) कण्ठकः कण्ठकोदारणीपात्रम् (कण्ठककुत्सलिका), (१८) औषधम्, (१९) मेपजम्, (२०) शतपाकसहस्रपाकादितैः, (२१) पात्र-रञ्जनद्रव्यम् (रोगान् सपेदा आदि), (२२) पात्रादीन् रत्नकरणाद्युपयोगी वस्तु-विशेषः (सियार, रेती, इत्यादि), (२३) करगलम्, (२४) छेखनी, (२५) मसी, (२६) मसीपात्रम्, (२७) हिङ्गुलम्, (२८) खटिका, (खड़ी), इत्यादीनि ।

अथ शय्यातरगृहे साधोरुपादेयानि (कल्प्यानि) निर्दिश्यते-

(१) अशनम्, (२) पानम्, (३) स्वाद्यम्, (४) स्वाद्यम्, (५) वस्त्रम्, (६) पात्रम्, (७) कम्बलम्, (८) रजोहरणम्, (९) खोरा, (१०) सुई, (११) कैंची, (१२) चाकू (१३) नखहरणी (नहरनी), (१४) कर्णशोधनी (कानकुचरनी), (१५) दन्तशोधनी (दांतकुचरनी), (१६) पीपिया, (१७) कटि और कांटोकी कोयली, (१८) औषधम्, (१९) मेपज, (२०) शतपाक-सहस्रपाक आदि तेल (२१) पात्र रगनेके लिए रोगान्, सुपेता आदि, (२२) पात्रमें डेढ़ आदि करनेके काममें आनेवाले स्यार, रेती आदि ओजार, (२३) कागज, (२४) छेखनी, (२५) स्याही, (२६) हिङ्गल, (२७) खड़ी इत्यादि ।

निम्नलिखित वस्तुएँ शय्यातरके घरसे साधुको कल्पनीय हैं-

(१) अशनम्, (२) पानम्, (३) स्वाद्यम्, (४) स्वाद्यम्, (५) वस्त्रम्, (६) पात्रम्, (७) कम्बलम् (८) रजोहरणम्, (९) खोरा, (१०) सुई, (११) कैंची, (१२) चाकू (१३) नखहरणी (नहरनी), (१४) कर्णशोधनी (कानकुचरनी), (१५) दन्तशोधनी (दांतकुचरनी), (१६) पीपिया, (१७) कटि और कांटोकी कोयली, (१८) औषधम्, (१९) मेपज, (२०) शतपाक-सहस्रपाक आदि तेल, (२१) पात्र रगनेके लिए रोगान्, सुपेता आदि, (२२) पात्रमें डेढ़ आदि करनेके काममें आनेवाले स्यार, रेती आदि ओजार, (२३) कागज, (२४) छेखनी, (२५) स्याही, (२६) हिङ्गल, (२७) खड़ी इत्यादि ।

नीचे दिये गये वस्तुओं शय्यातरके घरमें साधुने कल्पनीय हैं-

(१) तृणम्, (२) लोष्टम्, (३) शिलापट्टकः (पेपणी), (४) शिलापुत्रकः, (४) भस्म, (६) पाषाणखण्डम्, (७) इष्टका, (८) धूलिः, (९) पीठम्, (१०) फलकम् (आसन-विशेषः), (११) शय्या (शरीरप्रमाणा), (१२) संस्तारकम् (सार्द्धद्वयहस्त-प्रमाण आसनविशेषः), (१३) गोमयम्, (१४) सोपधिकशिष्यः, (१५) स्वाध्या-याग्र्यं प्रातिहारिकं (पडिहारी) पुस्तकम्, इत्यादीनि । इदमप्यनुसन्वेयम्—यस्योपाश्रयस्य स्वामिने निवासशुलकं दत्त्वा गृहस्थो निवासार्थं साधुं निमन्त्रयेत् स उपाश्रयः साधोरकल्प्य इति । उपाश्रयस्यानेकस्वामिनि सति कश्चिदेक एव शय्यातरत्वेन स्थापनीयः, न तु सर्वेऽपि ।

एतादृशशय्यातरस्य पिण्डे चत्वारो भङ्गा भवन्ति, यथा—

(१) एकत्र रन्धनम्, एकत्र भोजनम्,

तिनका, (२) पत्थर, (३) शिला, (४) लोढ़ी, (५) राख, (६) पत्थरका-डुकड़ा, (७) ईट, (८) धूल, (९) छोटा बाजौट, (१०) फलक (आसन), (११) शय्या (शरीरप्रमाण), (१२) संस्तारक (ढाड़ हाथका आसन), (१३) गोबर, (१४) उपधि-सहित शिष्य, (१५) स्वाध्याय आदिके लिए पडिहारी (वापस दी जानेवाली) पुस्तक आदि ।

यह भी स्मरण रखना चाहिए कि-जिस उपाश्रयको भाड़ेपर साधुके लिए खरीदा हो वह उपाश्रय साधुको कल्पनीय नहीं है ।

उपाश्रयके अनेक स्वामी हों तो उनमेंसे एक शय्यातर होता है । ऐसे शय्यातरके पिण्डमें चार भंग होते हैं । वे इस प्रकार—

(१) उसी घरमें बनाना उसी घरमें जीमना ।

(१) तणुपणु, (२) पत्थर, (३) शिला, (४) लोढ़ी, (५) राख, (६) पत्थरनेा डुकड़ा, (७) ईट, (८) धूल, (९) नानो पाण्ड, (१०) इलक (आसन), (११) शय्या (शरीर-प्रमाणानी), (१२) संस्तारक (अदी हाथनु आसन), (१३) छाणु, (१४) उपधि सहित शिष्य, (१५) स्वाध्याय आदिने भाटे पडिहारी (पाछी आपी देवाय तेवी) पुस्तक आदि

ये पणु याद राणवु नोछे के ने उपाश्रय साधुने भाटे भाडे राणयेा डोय ते उपाश्रय साधुने कछे नडि

उपाश्रयना अनेक स्वामीओ डोय तो तेमाथी ओक शय्यातर थाय छे ओवा शय्यातरना पिंडमा आर भागा डोय छे, ते आ प्रमाणे—(१) ओख धरमां

(१) अशनम्, (२) पानम्, (३) स्वाद्यम्, (४) स्वाद्यम्, (५) सस्त्रम्, (६) पाम्, (७) कम्बलः, (८) रजोहरणम्, (९) दोरकम्, (१०) सूती, (११) कर्चरी, (१२) छुरिका, (१३) नखहरणी, (१४) कर्णशोधनी (कानकुचरणी), (१५) दन्तशोधनी (दांतकुचरणी), (१६) कण्टकोदारणी (कांटोकी-चीपिया) (१७) कण्टकः कण्टकोदारणीपात्रम् (कण्टककुम्भम्), (१८) औषधम्, (१९) मैषज्यम्, (२०) शतपाकसहस्रपाकादितैस्त्रम्, (२१) पात्र-रञ्जन्द्रव्यम् (रोगान् सपेदा आदि), (२२) पात्रादौ रन्ध्रकरमाधुपयोमी च विशेषः (सियार, रेती, इत्यादि), (२३) करगळम्, (२४) छेत्तनी, (२५) म्सी, (२६) मसीपाम्, (२७) हिङ्गुम्, (२८) खटिका, (खडी), इत्यादीनि।

अथ शय्यातरगृहे साधोक्तपादेषानि (कल्प्यानि) निर्दिश्यते-

(१) अशन, (२) पान, (३) स्वाद्य, (४) स्वाद्य, (५) वस्त्र, (६) पात्र, (७) कम्बल, (८) रजोहरण, (९) डोरा, (१०) सुई, (११) कैची, (१२) चाकू, (१३) नखहरणी (नहरनी), (१४) कर्णशोधनी (कानकुचरनी), (१५) दन्तशोधनी (दांतकुचरनी), (१६) चीपिया, (१७) कांटे और कांटोकी कोयली, (१८) औषध, (१९) मैषज, (२०) शतपाक-सहस्रपाक आदि तैल (२१) पात्र रगनेके लिए रोगान्, सृपेता आदि, (२२) पात्रमें डेव आदि करनेके काममें आनेवाले स्यार, रेती आदि ओजार, (२३) कागज, (२४) छेत्तनी, (२५) स्याही, (२६) हिङ्गल, (२७) खड़ी इत्यादि।

निम्नलिखित वस्तुएँ शय्यातरके घरसे साधुको कल्पनीय हैं-

(१) अशन, (२) पान, (३) स्वाद्य, (४) स्वाद्य, (५) वस्त्र (६) पात्र, (७) कम्बल (८) रजोहरण, (९) डोरा, (१०) सुई, (११) कैची, (१२) चाकू, (१३) नख हरणी, (१४) कान-जोतशुद्धी, (१५) दांत-जोतशुद्धी, (१६) चीपिया, (१७) कांटे अथवा कांटोकी कोयली, (१८) औषध, (१९) मैषज (२०) शतपाक-सहस्रपाक आदि तैल (२१) पात्र रगनेके लिये रोगान् अथवा सृपेता वगैरे (२२) पात्रमें छेद आदि करनेवाले कागज आदि वस्तु आदि, (२३) कागज, (२४) छेत्तनी, (२५) स्याही, (२६) हिङ्गल, (२७) खड़ी, इत्यादि।

नीचे दिये गये वस्तुओं शय्यातरके घरसे साधुको कल्पनीय हैं-

(૧) તુળમ્, (૨) લોષ્ટમ્, (૩) શિલાપટ્ટકઃ (પેપળી), (૪) શિલાપુત્રકઃ, (૫) મસ્મ, (૬) પાપાણસ્વપ્નમ્, (૭) ઇષ્ટકા, (૮) ધૂલિઃ, (૯) પીઠમ્, (૧૦) ફલકમ્ (આસન-વિશેષઃ), (૧૧) શય્યા (શરીરપ્રમાણા), (૧૨) સંસ્તારકમ્ (સાર્દદ્વયહસ્ત-પ્રમાણ આસનવિશેષઃ), (૧૩) ગોમયમ્, (૧૪) સોપધિકશિષ્યઃ, (૧૫) સ્વાધ્યા-યાદ્યર્થે પ્રાતિહારિકં (પડિહારી) પુસ્તકમ્, इत्यादीनि । इदमप्यनुसन्धेयम्—यस्योपाश्रयस्य स्वामिने निवासशुल्कं दत्त्वा गृहस्थो निवासार्थं साधुं निमन्त्रयेत् स उपाश्रयः साधोरकल्प्य इति । उपाश्रयस्यानेकस्वामिनि सति कश्चिदेक एव शय्यातरत्वेन स्थापनीयः, न तु सर्वेऽपि ।

एतादृशशय्यातरस्य पिण्डे चत्वारो भग्ना भवन्ति, यथा—

(૧) એકત્ર રન્ધનમ્, એકત્ર ભોજનમ્,

તિનકા, (૨) પત્થર, (૩) શિલા, (૪) લોઢી, (૫) રાજ, (૬) પત્થરકા-ટુકડા, (૭) ઈંટ, (૮) ધૂલ, (૯) છોટા વાજોટ, (૧૦) ફલક (આસન), (૧૧) શય્યા (શરીરપ્રમાણ), (૧૨) સંસ્તારક (ઢાઢ હાથકા આસન), (૧૩) ગોવર, (૧૪) ઉપધિ-સહિત શિષ્ય, (૧૫) સ્વાધ્યાય આદિકે લિષ્ટ પડિહારી (વાપસ દી જાનેવાલી) પુસ્તક આદિ ।

યહ્ ભી સ્મરણ રાખના યાહિષ્ કિ-જિસ ઉપાશ્રયકો ઢાઢેપર સાધુકે લિષ્ટ યરીદા હો વહ્ ઉપાશ્રય સાધુકો કલ્પનીય નહીં હૈ ।

ઉપાશ્રયકે અનેક સ્વામી હોં તો ડનમેંસે ઁક શય્યાતર હોતા હૈ । ઁસે શય્યાતરકે પિણ્ડમેં યાર ભંગ હોતે હૈં । વે હસ પ્રકાર—

(૧) ડસી ઘરમેં વનાના ડસી ઘરમેં જીમના ।

(૧) તણુખણ્ડ, (૨) પત્થર, (૩) શિલા, (૪) લોઢી, (૫) રાજ, (૬) પત્થરનો ટુકડો, (૭) ઇંટ, (૮) ધૂળ, (૯) નાનો ણાજક, (૧૦) ફલક (આસન), (૧૧) શય્યા (શરીર-પ્રમાણની), (૧૨) સંસ્તારક (ઢાઢ હાથનુ આસન), (૧૩) છાણુ, (૧૪) ઉપધિ સહિત શિષ્ય, (૧૫) સ્વાધ્યાય આદિને ઢાઢે પડિહારી (પાછી આપી દેવાય તેવી) પુસ્તક આદિ

ઁયે પણુ યાઢ રાખણુ ઢોઢઁ કે જે ઉપાશ્રય સાધુને ઢાઢે ઢાઢે રાખ્યો હોય તે ઉપાશ્રય સાધુને કહ્યે નહિ

ઉપાશ્રયના અનેક સ્વામીઁ હોય તો તેમથી ઁક શય્યાતર યાય ઁયે ઁવા શય્યાતરના પિંડમા યાર ઢાંગા હોય ઁ, તે આ પ્રમાણે—(૧) ઁજ ઘરમાં

(१) अशनम्, (२) पानम्, (३) स्वायम्, (४) स्वायम्, (५) कम्पम्, (६) पात्रम्, (७) कम्पल, (८) रजोहरणम्, (९) वोरकम्, (१०) सूरी, (११) कर्चरी, (१२) छुरिका, (१३) नखहरणी, (१४) कर्णशोधनी (कानकुचरनी), (१५) दन्तशोधनी (दांतकुचरनी), (१६) कण्टकोदारणी (कांटाकम्पनी-चीपिया) (१७) कण्टकः कण्टकोदारणीपात्रम् (कण्टककुम्पलिम्), (१८) औषधम्, (१९) मैषज्यम्, (२०) शतपाकसहस्रपाकादितैलम्, (२१) पात्र रज्ज्वद्रव्यम् (रोगान् सुपेदा आदि), (२२) पात्रादौ रत्नकरणाद्युपयोगी स्त्र-विशेषः (सियार, रेती, इत्यादि), (२३) करगम्पम्, (२४) छेखनी, (२५) मसी, (२६) मसीपात्रम्, (२७) विङ्गुम्पम्, (२८) खटिका, (खडी), इत्यादीनि ।

अथ शय्यातरगृहे साधोरुपादेयानि (कल्प्यानि) निर्दिश्यते-

(१) अशन, (२) पान, (३) स्वाय, (४) स्वाय, (५) वस्त्र, (६) पात्र, (७) कम्पल, (८) रजोहरण, (९) वोर, (१०) सुई, (११) कैंची, (१२) चाकू (१३) नखहरणी (नहरनी), (१४) कर्णशोधनी (कानकुचरनी), (१५) दन्तशोधनी (दांतकुचरनी), (१६) चीपिया, (१७) कटि और कांटोकी कोयली, (१८) औषध, (१९) मैषज, (२०) शतपाक-सहस्रपाक आदि तेल (२१) पात्र रगनेके लिए रोगान्, सुपेता आदि, (२२) पात्रमें छेद आदि करनेके काममें आनेवाले स्यार, रेती आदि भोजार, (२३) कागज, (२४) छेखनी, (२५) स्याही, (२६) विंगलु, (२७) खड़ी इत्यादि ।

निम्नलिखित वस्तुएँ शय्यातरके घरसे साधुको कल्पनीय हैं-

(१) अशन, (२) पान, (३) आय, (४) स्वाय, (५) वस्त्र, (६) पात्र, (७) कम्पल (८) रजोहरण, (९) वोर, (१०) स्वाय, (११) आतर, (१२) कम्पु (१३) नख कुचरनी, (१४) कान-जोतखणी, (१५) दात-जोतखणी (१६) चीपिया, (१७) कांटा कम्पनी कांटोकी, (१८) कोसक, (१९) मैषज, (२०) शतपाक-सहस्रपाक आदि तेल, (२१) पान रज्ज्व आदिने रोगान् सुपेता आदि, (२२) पात्रमें छेद आदि करनेके काममें आनेवाले स्यार, रेती आदि भोजार, (२३) कागज, (२४) वज्र, (२५) खड़ी, (२६) खीनल, (२७) खड़ी, इत्यादि ।

नीचे लिखे वस्तुओं शय्यातर में पढ़नी साधुने करें-

(૧) તૃણમ્, (૨) લોઠ્ઠમ્, (૩) શિલાપટ્ટકઃ (પેષણી), (૪) શિલાપુત્રકઃ, (૫) મસ્મ, (૬) પાષાણખણ્ડમ્, (૭) ફટ્ટકા, (૮) ધૂલિઃ, (૯) પીઠમ્, (૧૦) ફલકમ્ (આસન-વિશેષઃ), (૧૧) શય્યા (શરીરપ્રમાણા), (૧૨) સંસ્તારકમ્ (સાર્દદ્વયહસ્ત-પ્રમાણ આસનવિશેષઃ), (૧૩) ગોમયમ્, (૧૪) સોપધિકશિષ્યઃ, (૧૫) સ્વાધ્યા-યાદ્યર્થ પ્રાતિહારિકં (પડિહારી) પુસ્તકમ્, इत्यादीनि । इदमप्यनुसन्धेयम्—यस्योपाश्रयस्य स्वामिने निवासशुलकं दत्त्वा गृहस्थो निवासार्थं साधुं निमन्त्रयेत् स उपाश्रयः साधोरकल्प्य इति । उपाश्रयस्यानेकस्वामिनि सति कश्चिदेक एव शय्यातरत्वेन स्थापनीयः, न तु सर्वेऽपि ।

एतादृशशय्यातरस्य पिण्डे चत्वारो भक्ता भवन्ति, यथा—

(૧) एकत्र रन्धनम्, एकत्र भोजनम्,

तिनका, (૨) પત્થર, (૩) શિલા, (૪) લોઢી, (૫) રાખ, (૬) પત્થરકા-ટુકડા, (૭) ઈંટ, (૮) ધૂલ, (૯) છોટા વાજોડ, (૧૦) ફલક (આસન), (૧૧) શય્યા (શરીરપ્રમાણ), (૧૨) સંસ્તારક (ઢાઢ હાથકા આસન), (૧૩) ગોવર, (૧૪) ઉપધિ-સહિત શિષ્ય, (૧૫) સ્વાધ્યાય આદિકે લિપ પડિહારી (વાપસ દી જાનેવાલી) પુસ્તક આદિ ।

यह भी स्मरण रखना चाहिए कि-जिस उपाश्रयको भाड़ेपर साधुके लिए खरीदा हो वह उपाश्रय साधुको कल्पनीय नहीं है ।

उपाश्रयके अनेक स्वामी हों तो उनमेंसे एक शय्यातर होता है । ऐसे शय्यातरके पिण्डमें चार भंग होते हैं । वे इस प्रकार—

(૧) उसी घरमें बनाना उसी घरमें जीमना ।

(૧) તણખણુ, (૨) પત્થર, (૩) શિલા, (૪) લોઢી, (૫) રાખ, (૬) પત્થરનો ટુકડો, (૭) ઈંટ, (૮) ધૂળ, (૯) નાનો ળાજોડ, (૧૦) ફલક (આસન), (૧૧) શય્યા (શરીર-પ્રમાણની), (૧૨) સસ્તારક (અઢી હાથનું આસન), (૧૩) છાણુ, (૧૪) ઉપધિ સહિત શિષ્ય, (૧૫) સ્વાધ્યાય આદિને માટે પડિહારી (પાછી આપી દેવાય તેવી) પુસ્તક આદિ

એ પણ યાદ રાખવું જોઈએ કે જે ઉપાશ્રય સાધુને માટે ભાડે રાખ્યો હોય તે ઉપાશ્રય સાધુને કલ્પે નહિ

ઉપાશ્રયના અનેક સ્વામીઓ હોય તો તેમાંથી એક શય્યાતર થાય છે એવા શય્યાતરના પિંડમાં ચાર ભાગ હોય છે, તે આ પ્રમાણે—(૧) એજ ઘરમાં

(१) अशनम्, (२) पानम्, (३) स्वाद्यम्, (४) स्वाद्यम्, (५) स्नानम्, (६) पात्रम्, (७) कम्पलः, (८) रजोहरणम्, (९) दोरकम्, (१०) सूरी, (११) कर्चरी, (१२) छुरिका, (१३) नखहरणी, (१४) कर्णशोधनी (कान्तुचरनी), (१५) दन्तशोधनी (दांतकुचरनी), (१६) कण्टकोद्धारणी (कांटोकाहनी-पीपिया) (१७) कण्टक कण्टकोद्धारणीपात्रम् (कण्टककुम्पलम्), (१८) औषधम्, (१९) मेपजम्, (२०) शतपाकसहस्रपाकादितैलम्, (२१) पान-रञ्जनद्रव्यम् (रोगान् सपेदा आदि), (२२) पात्रादौ रश्मिकरणपयोमी श्ल-विशेषः (सियार, रेती, इत्यादि), (२३) करगलम्, (२४) छेत्तनी, (२५) मसी, (२६) मसीपात्रम्, (२७) डिङ्गलम्, (२८) लटिका, (लट्टी), इत्यादीनि ।

अथ शय्यातरगृहे साधोरुपादेयानि (कल्प्यानि) निर्दिश्यते-

(१) अशनम्, (२) पानम्, (३) स्वाद्यम्, (४) स्वाद्यम्, (५) वस्त्रम्, (६) पात्रम्, (७) कम्पलः, (८) रजोहरणम्, (९) खोरा, (१०) सुई, (११) कैची, (१२) बाह (१३) नखहरणी (नहरनी), (१४) कर्णशोधनी (कानकुचरनी), (१५) दन्तशोधनी (दांतकुचरनी), (१६) औषधम्, (१७) कटि और कांटोर्क कोधली, (१८) औषधम्, (१९) मेपज, (२०) शतपाक-सहस्रपाक आदि तेल (२१) पात्र रगनेके लिए रोगान्, सुपेता आदि, (२२) पात्रमें घड़ आदि करनेके काममें आनेवाले सियार, रेती आदि ओजार, (२३) कागज, (२४) छेत्तनी, (२५) स्पाही, (२६) डिङ्गल, (२७) स्वड़ी इत्यादि ।

निम्नलिखित वस्तुपुं शय्यातरके घरसे साधुको कल्पनीय हैं-

(१) अशनम्, (२) पानम्, (३) स्वाद्यम्, (४) स्वाद्यम्, (५) वस्त्रम्, (६) पात्रम्, (७) अशनम्, (८) रजोहरणम्, (९) खोरा, (१०) सुई, (११) बाह, (१२) नख, (१३) नख-नेत्रणी, (१४) कान-जोतणी, (१५) दांत-जोतणी, (१६) औषधी, (१७) अट्टा अथवा अलुमीनी के पात्र, (१८) मेपज, (१९) दोरक, (२०) शतपाक-सहस्रपाक आदि तेल (२१) पात्र रगनेके लिए रोगान् सहिते वस्त्र, (२२) पात्रमें घड़ आदि करनेके काममें आनेवाले सियार, रेती आदि ओजार, (२३) कागज, (२४) छेत्तनी, (२५) स्पाही, (२६) डिङ्गल, (२७) स्वड़ी इत्यादि ।

नीचे दिये गये वस्तुपुं शय्यातरके घरसे साधुको कल्पनीय हैं-

(१) तृणम्, (२) लोष्टम्, (३) शिलापट्टकः (पेपणी), (४) शिलापुत्रकः, (४) भस्म, (६) पाषाणखण्डम्, (७) इष्टका, (८) धूलिः, (९) पीठम्, (१०) फलकम् (आसन-विशेषः), (११) शय्या (शरीरप्रमाणा), (१२) संस्तारकम् (सार्द्धद्वयहस्त-प्रमाण आसनविशेषः), (१३) गोमयम्, (१४) सोपधिकशिष्यः, (१५) स्वाध्या-याद्यर्थं प्रातिहारिकं (पडिहारी) पुस्तकम्, इत्यादीनि । इदमप्यनुसन्धेयम्—यस्योपाश्रयस्य स्वामिने निवासशुल्कं दत्त्वा गृहस्थो निवासार्थं साधुं निमन्त्रयेत् स उपाश्रयः साधोरकल्प्य इति । उपाश्रयस्यानेकस्वामिनि सति कश्चिदेक एव शय्यातरत्वेन स्थापनीयः, न तु सर्वेऽपि ।

एतादृशशय्यातरस्य पिण्डे चत्वारो भङ्गा भवन्ति, यथा—

(१) एकत्र रन्धनम्, एकत्र भोजनम्,

तिनका, (२) पत्थर, (३) शिला, (४) लोढ़ी, (५) राख, (६) पत्थरका-टुकड़ा, (७) ईट, (८) धूल, (९) छोटा बाजौट, (१०) फलक (आसन), (११) शय्या (शरीरप्रमाण), (१२) संस्तारक (ढाड़ हाथका आसन), (१३) गोबर, (१४) उपधि-सहित शिष्य, (१५) स्वाध्याय आदिके लिए पडिहारी (बापस दी जानेवाली) पुस्तक आदि ।

यह भी स्मरण रखना चाहिए कि-जिस उपाश्रयको भाड़ेपर साधुके लिए खरीदा हो वह उपाश्रय साधुको कल्पनीय नहीं है ।

उपाश्रयके अनेक स्वामी हों तो उनमेंसे एक शय्यातर होता है । ऐसे शय्यातरके पिण्डमें चार भंग होते हैं । वे इस प्रकार—

(१) उसी घरमें बनाना उसी घरमें जीमना ।

(१) तणुअलु, (२) पत्थर, (३) शिला, (४) लोढ़ी, (५) राख, (६) पत्थरनो टुकड़ा, (७) ईट, (८) धूल, (९) नानो बाजौट, (१०) इलक (आसन), (११) शय्या (शरीर-प्रमाणनी), (१२) संस्तारक (अढी हाथनु आसन), (१३) छाणु, (१४) उपधि सहित शिष्य, (१५) स्वाध्याय आदिने भाटे पडिहारी (पाछी आपी देवाय तेवी) पुस्तक आदि

ओ पणु याद राणवु नेछओ के ने उपाश्रय साधुने भाटे बाडे राख्यो होय ते उपाश्रय साधुने कइये नहि

उपाश्रयना अनेक स्वामीओ होय तो तेमाथी ओक शय्यातर थाय छे ओवा शय्यातरना पिंडमा चार भागा होय छे, ते आ प्रमाणे—(१) ओख घरमां

(२) एकत्र रन्धनम्, अन्यत्र गेहादी भोजनम् ।

(३) पृथक्-पृथग् रन्धनम्, एकत्र भोजनम् ।

(४) पृथक् पृथग् रन्धनम्, पृथक्-पृथग् भोजनम् ।

तत्र द्वितीयचतुर्थमङ्गी साधोः कल्प्या । द्वितीयमङ्गे एकत्र रन्धनेऽपि पत्रात् शय्यातरेतरांशस्य पृथक्कारे शय्यातरमात्रांशं विहायाऽन्येषां पिण्ड उपादेयः, तत्र तदानीं शय्यातरस्वस्थापगमात् । चतुर्थकल्पे तु पिण्डे शय्यातराश्लेषसंसर्गश्चापि नास्ति । शय्यातरस्वस्थापगम एवोपादेयताहेतुरिति निष्कर्षः ।

एव प्रोपितमर्चुकास्तु अनेकास्तु सपत्नीप्वेदैव काचित् शय्यातरा कल्प्या ।

(२) उसी घरमें बनाना दूसरे-दूसरे घरमें जीमना ।

(३) दूसरे-दूसरे घरमें बनाना उसी घरमें जीमना ।

(४) दूसरे-दूसरे घरमें बनाना और दूसरे-दूसरे घरमें जीमना ।

इन चार भगोंमेंसे दूसरा और चौथा भग साधुको कल्पनीय है । दूसरे भगमें एकत्र रन्धन होने पर भी शय्यातरसे मिल मनुष्यके अंशके अलग होजाने पर शय्यातरका भाग छोड़कर अन्यका पिण्ड कल्पनीय है, क्योंकि वहाँ शय्यातरका स्वामित्व नहीं रहता ।

चौथे भगमें तो शय्यातरक स्वत्वके संसर्गकी तकनिक भी आसंख नहीं है । तात्पर्य यह है कि जहाँ शय्यातरका स्वत्व (हक) नहीं रहता वही वस्तु साधुको प्राप्ता होती है ।

इसी प्रकार यदि एक शय्यातरकी अनेक पत्नियाँ हों और वह

लोकान् जनावन्तु अने लोक धरमा जन्तु । (२) को धरमा लोकान् जनावन्तु अने लोक धरमा जन्तु । (३) लोक-लोक धरमा जनावन्तु अने को धरमा जन्तु । (४) लोक-लोक धरमा जनावन्तु अने लोक-लोक धरमा जन्तु ।

जब चार बाँझोभाभी लोक अने बाँझा बाँझो साधुने कहे थे लोक बाँझोभाभी लोक रसोर्ध यदी लोक तो पञ्च शय्यातरभी मिल मनुष्योना कत्र सूत्रे धर्ध कर्ता शय्यातरने बाग छोड़ीने अन्यने पिठ कहे थे, धरम के लोक शय्यातरनु स्वामित्व रहेतु नहीं ।

बाँझा बाँझोभा तो शय्यातरना स्वत्वना संसर्गनी कत्र पञ्च भाग्यम नहीं तात्पर्य को है के नेमा शय्यातरनु स्वत्व रहेतु नहीं, ते वस्तु साधुने भाग्य प्राप्ता अने है ।

कोक शीते को कोक शय्यातरनी अनेक पत्नीको लोक अने को (शय्यातर)

ચત્વારો ભક્ષા અન્નાડપિ પૂર્વવદેવ ।

અપ્રોષિતમર્તૃકામુ તુ યયા નિષ્પાદિતમન્નાદિકં નિયતં શય્યાતરો શુદ્ધક્તે સૈવ શય્યાતરા, યદ્યનિયત શુદ્ધક્તે તદા સર્વા અપિ શય્યાતરા મન્તવ્યાઃ, પૂર્વોક્ત-તૃતીયભક્ષેડ્યં વિશેષો વોદ્ધવ્યઃ—યદા પૃથક્ પૃથક્ રન્ધનં કૃતમ્, એકત્ર કૃત્વા શુક્તં ચ તદાડ્વશિષ્ટમન્નાદિકં વિભજ્ય યદિ સ્વ-સ્વગૃહં નયેત્ તાદૃશં શય્યાતરસ્વત્વ-વિરહિતમન્નાદિકં સાધોઃ કલ્પ્યમેવેતિ । એકત્રીકૃતમવિભક્તં ચેન્ન કલ્પ્યમિતિ તદાશયઃ ।

(શય્યાતર) પરદેશ ચલા ગયા હો તો उनमें किसी एकको ही शय्यातर बनाना चाहिए । पहलेकी नाई यहां भी चार भंग समझना चाहिए । उनका पति परदेश न गया हो तो वह जिस पत्नीके यहां नियमित रूपसे जीमता हो वही शय्यातर होती है ।

यदि नियमित रूपसे न जीमता हो-कभी कहीं कभी कहीं जीमता हो तो सभीको शय्यातर मानना चाहिए ।

પહેલેકે ચાર ભંગોમાંસે ત્રીસરે ભંગમાં ઇતના વિશેષ સમજના चाहिए-યદિ અલગ અલગ ભોજન બનાયા ગયા હો ઓર એકત્ર કરકે જીમા હો તો વચે હુણ અન્ન આદિકો વાંટ લેને પર સાધુ શય્યાતરસે અન્યકા આહાર આદિ લે સકતે હૈં, ક્યોંકિ ઉસમૈંસે શય્યાતરકા હિસ્સા અલગ નિકલ ચુકા હૈ । હાં ઇકઢા કર લિયા હો ઓર વાંટા ન હો તો સાધુકો કલ્પ-

પરદેશ ગયો ગયો હોય તો તે પત્નીએમાથી કોઈ એકને જ શય્યાતર બનાવવી જોઈએ પહેલાની પેઠે એમા પણ ચાર ભાગા સમજવા જોઈએ એનો પતિ પરદેશ ન ગયો હોય તો તે જ પત્નીને ત્યા નિયમિત રીતે જ જમતો હોય તે શય્યાતર બને છે જો નિયમિત રીતે ન જમતો હોય અને કોઈવાર એકને ત્યા અને કોઈવાર બીજાને ત્યા જમતો હોય તો બંધી પત્નીએને શય્યાતર માનવી જોઈએ

પહેલાના ચાર ભાગામાના ત્રીજા ભાગામા એટલુ વિશેષ સમજવું કે-જો બુદ્ધ બુદ્ધ ભોજન બનાવ્યુ હોય અને એકત્ર કરીને જમતા હોય તો વધેલા અન્નાદિને વહેચી લીધા પછી સાધુ શય્યાતરથી જૂદાનો આહાર આદિ લઈ શકે છે, કારણ કે એમાથી શય્યાતરનો ભાગ જૂદો કાઢવામા આવી ચૂકયો હોય છે હા, એકઠું કરેલું હોય અને વહેચ્યું ન હોય તો સાધુને કદ્યે નહિ કોઈ શય્યા-

कोऽपि शय्यातरो देवान्तरं प्रस्थितः स्वगृहाद्वर्गित्वा कुत्रचित् तिष्ठेत्, तत्र यदि गृहादन्यस्थानाद्वाऽनपानादिकं तदर्थमानीतम्, अथवा बहिःप्रदेशे पव निष्पादित चेत् तदा तद्वचनादिकं साधोरकल्प्यम्, रात्रिवासार्थं परिगणितम् साधोस्तु पुनः कल्प्यमेव ।

यदि शय्यातरोऽन्यदीयगृहेऽन्यदीयमन्त्रादिकं परिवेषयेत्, तत्रापि शय्यातरेण दीयमानमन्यदीयमप्यनपानादिकं साधोरकल्प्यम् ।

साधोर्मिसादाने शय्यातरस्य सहगमनरूपनिमित्तत्वे सति तत्र मिसाग्रहणमकल्प्यम् । ग्रामादुपरिपि शय्यातरीयगोशालादिसत्त्वे तदीयगृहादिकं साधोरकल्प्यम् ।

नीय नहीं है। कोई शय्यातर परदेश जा रहा हो, और घरसे निकलकर कहीं बाहर ठहर गया हो, तो भी उसका अन्न-पान प्राप्ति नहीं है, भलेही वह अन्न-पान घरसे उसके लिए लाया गया हो या अन्य स्थानसे लाया गया हो अथवा यहीं पर तैयार किया गया हो। यदि रात्रिमें निवास करनेके लिए साधु बाहर चला गया हो तो कल्पनीय है।

शय्यातर, दूसरे गृहस्थके यहां उसी दूसरे गृहस्थका अन्नादि परोस रहा हो तो भी उसके हाथसे दिया-कुआ आहार कल्पनीय नहीं है। यदि किसी भिक्षाकी प्राप्तिमें शय्यातर निमित्त हो अर्थात् दलाली कर तो वह भिक्षा भी साधुको प्राप्ति नहीं है।

गांवसे बाहर शय्यातरकी गोशाला आदि हो तो वहांका दूध आदि भी साधुको प्राप्ति नहीं है।

तत्र परदेश नहीं रहो होय अने घरभांभी नीकणीने कहांक अन्नादि परोस होय तो पक्ष कोन अन्न-पान प्राप्ति जनतु नहीं पछी भले को अन्न-पान घरभां कोन भाटे लाववामा आन्यु होय अथवा अन्य स्थानभां लाववामा आन्यु होय, या तहां तैयार अन्नपवामा आन्यु होय, को रात्रि निवास करवाने भाटे साधु अन्नादि प्राप्ति अथ होय तो कल्पे छे

शय्यातर जीव गृहस्थने त्या को जीव गृहस्थका अन्नादि पीरसे तोप्य कोन हाथभां अपातो आन्नादि कल्पे नहि, को हाथ भिक्षानी प्राप्तिभां शय्यातर निमित्त होय अर्थात् दलाली करे तो को भिक्षा पक्ष साधुने प्राप्ति पटी नहीं।

ग्रामनी अन्नादि शय्यातरनी गोशाला आदि होय तो त्यानु दूध वगैरे पक्ष साधुने प्राप्ति अने नहि।

શય્યાતરગૃહે ભોક્તા મૃત્યાદિરપિ શય્યાતરઃ । શય્યાતરસ્ય સ્વસા દુહિતા ચ તસ્મિન્ દિવસે પુનરાગમનમનિશ્ચિત્ય મર્તૃકુલાદાગચ્છેત્, તદા સાઽપિ શય્યાતરા । યદિ તસ્મિન્નહનિ મર્તૃકુલં પુનર્ગન્તુકામા શય્યાતરગૃહમાગતા ચેત્ સા શય્યાતરગૃહે ઇવ શય્યાતરત્વમુપયાતિ અન્યગૃહે તુ ન તસ્યાઃ શય્યાતરત્વમિતિ વાંધ્યમ્ ।

ઉપાશ્રયસ્વામિનિ દેશાન્તરસ્થે સતિ ઉપાશ્રયસંરક્ષકાદાજ્ઞામાદાય યત્ર સાધુ-સ્તિષ્ઠેત્ તત્રોપાશ્રયસ્વામિનિ સમાગતે સાધુના શય્યાતરત્વં સ્વામિન્યેવ કલ્પ-નીયમ્, ન સરક્ષકે ।

શય્યાતરપ્રદત્તમન્યેન સ્વીકૃતમપ્યશનાદિકં શય્યાતરગૃહે સાધોરકલ્પ્યમ્, વ્યવહારશુદ્ધ્યાદિદોષાત્ ।

શય્યાતરકે ઘર જીમનેવાલે નોકર-ચાકર મી શય્યાતર હૈં । શય્યા-તરકી વહિન યા વેટી ઉસ દિન વાપસ લૌટનેકા નિશ્ચય ન કરકે અપની સસુરાલસે આઈ હો તો વહ મી શય્યાતર હૈ, યદિ વાપસ લોટનેકા વિચાર કરકે આઈ હો તો વહ શય્યાતરકે ઘરમેં હી શય્યાતર હૈ, દૂસ-રેકે ઘરમેં નહીં, અર્થાત્ દૂસરેકે ઘરમેં દૂસરેકા આહારાદિ યદિ વહ પરોસે તો સાધુ લે સકતે હૈ ।

જવ ઉપાશ્રયકા સ્વામી પરદેશમેં રહતા હો ઓર ઉપાશ્રયકે રખવાલે સે આજ્ઞા લેકર સાધુ ઉસમેં ઠહરેં તો જવ ઉપાશ્રયકા સ્વામી આજાવે તવ વહી શય્યાતર હોતા હૈ, રખવાલા નહીં ।

શય્યાતરને અશન આદિક દૂસરે કો દે દિયા ઓર દૂસરેને ચાહે ઉસે સ્વીકાર મી કર લિયા હો તો મી શય્યાતરકે ઘર પર સાધુ કો વહ લેના નહીં

શય્યાતરના ઘેર જમનારા નોકર-ચાકર પણ શય્યાતર છે, શય્યાતરની બહેન યા પુત્રી એ દિવસે પાછા જવાનો નિશ્ચય કર્યા વિના પોતાને સાસરેથી આવી હોય તો તે પણ શય્યાતર છે જો પાછા જવાનો વિચાર કરીને આવી હોય તો શય્યાતરના ઘરમા જ તે શય્યાતર છે, બીજાના ઘરમા નહિ, અર્થાત્ બીજાના ઘરમા બીજાનો આહારાદિ જો તે પીરસે તો સાધુ લઈ શકે છે

જો ઉપાશ્રયનો સ્વામી પરદેશમા રહેતો હોય અને ઉપાશ્રયના રખેવાળની આજ્ઞા લઈને સાધુ તેમા રહે તો બ્યારે ઉપાશ્રયનો સ્વામી આવી જાય ત્યારે તે શય્યાતર બને છે, રખેવાળ નહિ

શય્યાતરે અશનાદિ બીજાને આપી દીધું હોય અને બીજાએ ભલે એને સ્વીકારી પણ લીધું હોય, તો પણ શય્યાતરને ઘેર સાધુએ તે લેવું જોઈએ નહિ,

तथा श्रव्यातरणे दक्षमन्येनास्वीकृतमभाधिक श्रव्यातरसृष्टाद् बहिरपि साधोरकल्प्यम्, तत्र श्रव्यातरस्वस्थापगमामावात् ।

श्रव्यातरसृष्टाद् बहिरन्येन स्वीकृतं चेत् तदा साधोः कल्प्यमेव, तत्र श्रव्यातरस्वस्थापगमादिति बोध्यम् ।

श्रव्यातरसृष्टाद्विस्तेन (श्रव्यातरेण) दक्षमन्येनाऽस्वीकृतं चेत् तत्राऽस्वीकृताश्रयपानादेः स्वीकारार्थं 'श्रवतामिदं' मित्यादिपररूपा प्रवर्चनाऽपि साधो रकल्प्या । श्रव्यातरपिण्डग्रहणादिदोषशङ्कातमनात् ।

आहिय, कर्षोकि स्वीकार कर लेनेसे श्रव्यातरका स्वामित्व तो नहीं रहा पर यहां व्यवहारसे अशुद्धि है ।

यदि श्रव्यातरद्वारा दिये हुए अन्नादिको अन्य गृहस्थ न स्वीकार करे तो श्रव्यातरके घरमें या घरसे बाहर कहीं भी साधुको नहीं ग्रहण करना आहिय, कर्षोकि उस आहारादिमें श्रव्यातरका स्वत्व रहता है । श्रव्यातरके घरसे बाहर दूसरेने स्वीकार कर लिया हो तो साधुको कल्पनीय है, कर्षोकि उसपर श्रव्यातरका स्वत्व नहीं रहा ।

श्रव्यातरके घरसे बाहर श्रव्यातरने किसी दूसरेको दिया हो और दूसरेने स्वीकार न किया हो तो उस-अश्रानादिके स्वीकार करानेके लिए 'तुम छे लो' इत्यादिरूपसे गृहस्थको प्रेरणा करना भी साधुका कल्प नहीं है, कर्षोकि उसमें श्रव्यातरका पिण्ड छेने आदि अनेक दोषोंकी शंका होती है ।

कारण के स्वीकारी देवाभी श्रव्यातरनु स्वामित्व तो नहीं रहि, पक्ष तेमां अन्य कारणी अशुद्धि रहेली छे ।

जे श्रव्यातरे आयेछ अन्नादि अन्य गृहस्थ न स्वीकरे तो श्रव्यातरका घरमां या घरजकार कयाय पक्ष ते साधुने ग्रहण करुं नैर्भोजे नहि, कारण के ते आहार-शक्तिमां श्रव्यातरनु स्वत्व रहेछु होय छे । श्रव्यातरका घरमां जकार जीवने स्वीकारी वीधु होय तो ते साधुने कर्षे, केभके ते उपर श्रव्यातरनु स्वत्व रहेछु नथे ।

श्रव्यातरका घरमां जकार श्रव्यातरे केछ जीवने आयेछु होय जने जीवने स्वीकारुं न होय तो ते अश्रानादिने स्वीकार कदावचने आटे 'तमे छउ न्ये छत्यादिरूपे गृहस्थने प्रेरणा करी जे पक्ष साधुने कर्षे नहि, कारण के तेमां श्रव्यातरने पिंड दीये नगेरे अनेक दोषोनी शंका रहे छे ।

અથ શય્યાતરપિણ્ડગ્રહણે દોષાઃ પ્રદર્શ્યન્તે—

- (૧) વસતિદૌર્લભ્યમ્, વસતિસ્વામિનો ગૃહેડશનપાનાદિગ્રહણનિયમે સ્વકીયા-
ન્નાદિવ્યયમાલોચ્ય સ્ત્રોપાશ્રયનિવાસાર્થમાજ્ઞાં સાધવે ન કોડપિ દદ્યાત્, इत्याशयः।
(૨) પ્રવચનલાઘવમ્; (૩) સ્વાનાસસ્થાન એવ મિક્ષાલાભસંભાવનયા પરિભ્રમણા-
લસ્યે સંજાતે કદાચિત્ શય્યાતરગૃહે આહારાદ્યલાભેડકાલમિક્ષાચર્યાપ્રસન્નઃ,
વેલાતિક્રમે સતિ આર્ત્તરૌદ્રધ્યાનપ્રસન્નઃ, સ્વાધ્યાયાન્તરાયઃ, આત્મક્રાન્તિશ્ચ,

શય્યાતરકા પિણ્ડ ગ્રહણ કરનેમેં દોષ વતલાતે હૈં—

(૧) શય્યાતરકા પિણ્ડ ગ્રહણ કિયા જાય તો વસતિ મિલના દુર્લભ
(મુશ્કિલ) હો જાયગા। ગૃહસ્થ યહ વિચારેંગેકિ ઇન્હેં સ્થાન દેનેસે અન્ન-
પાન આદિ ભી દેના પડેગા। એસા સોચકર ગૃહસ્થ અપને સ્થાનમેં રહનેકે
લિએ સાધુઓંકો સ્થાન નહીં દેગા।

(૨) પ્રવચનકા લાઘવ હોગા।

(૩) અપને નિવાસસ્થાન પર હી મિક્ષા મિલ જાનેકી સંભાવનાસે
સાધુ ભ્રમણ કરનેમેં આલસ્ય કરેંગે, ઓર જવ શય્યાતરકે ઘર પર આહાર
નહીં મિલેગા તો અકાલ-(અસમય)-મેં ગોચરી કરનેકા પ્રસંગ હોગા,
ઓર અસમયમેં મિક્ષા ન મિલનેસે આર્ત્ત-રૌદ્ર ધ્યાન હોંગે, સ્વાધ્યાય
આદિમેં અન્તરાય પડેગા, ઓર આત્માકો લેદ હોગા।

શય્યાતરને પિંડ ગ્રહણ કરવામા રહેલા દોષો બતાવે છે —

(૧) શય્યાતરને પિંડ ગ્રહણ કરવામા આવે તો વસતિ (રહેવાનું સ્થાન)
મળણુ દુર્લભ (મુશ્કેલ) બની જાય ગૃહસ્થ એમ વિચારશે કે એમને સ્થાન
આપવાથી અન્ન-પાન આદિ પણ દેવા પડશે એમ વિચારીને ગૃહસ્થ પોતાના
સ્થાનમા રહેવાને માટે સાધુઓને સ્થાન આપશે નહિ

(૨) પ્રવચનનું લાઘવ થશે

(૩) પોતાના નિવાસસ્થાન પર જ મિક્ષા મળી જવાની સંભાવનાથી સાધુ
બ્રમણ કરવામા આગસ કરશે, અને જો શય્યાતરના ઘેરથી આહાર નહિ મળે તો
અકાલે (અસમયે) ગોચરી કરવાનો પ્રસંગ આવશે, અને અકાલે મિક્ષા ન
મળવાથી આર્ત્ત-રૌદ્ર ધ્યાન થશે, સ્વાધ્યાયાદિમા અતરાય પડશે અને આત્માને
બેદ થશે

(૪) તીર્થકુચાશ્રમકોડપીત્યાદયો લોપાઃ પ્રસજ્યન્તે, (૨૩),

इति शय्यातरविचारः ।

આસન્દી=બેસાસન, સદ્વિકા ય (૨૪),

पर्यङ्कः=प्रसज्यन्ते, एष पर्यङ्कः; स्वार्थे क। चकाराच्छ्रितिका-लोका-
-साम्रपानादिग्रहणम् (२५),

गृहान्तरनिषया=गृहं=गृहिनिकेतनं तस्याऽन्तरम्=अभ्यन्तरं मध्यमिति
याक्त्, तस्मिन् निषया=निषदनम् उपवेशनमित्यर्थः, यद्यपि व्याकरणादौ निषी-
दन्त्यस्या'मिति विष्ण 'निषया=आपणः' इत्युक्तं तथाप्यत्र शास्त्रसङ्केतिवत्ता-
न्नापक्यबन्तोऽयं निषयाशब्दः (२६),

गामस्य=शरीरस्य उद्वर्जनानि=मलापनयनद्रव्येण समाछेपनानि 'उषटन'
इतिલोकप्रसिद्धानि, चकारादन्येषामपि शरीरसम्बन्धिनां संस्काराणां ग्रहणं
बोद्धव्यम् (२७),

एष चारित्र्यातादयो લોપાઃ સુસ્પષ્ટા एष ॥ ५ ॥ ५ ॥

(૪) इसके सिवाय तीर्थकर भगवानने शय्यातर-पिण्डको अकस्य
नीय बताया है, इसलिप उनकी आज्ञाका भंग होगा, इत्यादि अनेक
दोष आते हैं ॥ इति शय्यातर-विचार समाप्त ।

(૨૪) આસન્દી-બેસતી બની કુઈ છિત્રવાલી કુર્સીપર બેઠના ।

(૨૫) પર્યંકુ-એક પ્રકારકા પલંગ, પાલખી, લોહા, તામ્રામ આદિક
ગ્રહણ કરના ।

(૨૬) ગૃહાન્તરનિષયા-ગૃહસ્થકે ઘરમેં બેઠના ।

(૨૭) ગામ્રોદ્વર્જન-શરીર પર ઉષટન આદિ કરના ॥૫॥

(૪) જે ઉપરાંત તીર્થકર ભગવાને શય્યાતર પિંડને અકસ્યનીય બતાવ્યો છે
તે માટે એમની આજ્ઞાને ભંગ થશે, ઇત્યાદિ અनेક દોષો ઉત્પન્ન થાય છે

इति शय्यातर-विचार समाप्त.

(૨૪) આસન્દી-નેતરની બનાવેલી છિત્રવાળી ખુરશી પર બેસવું.

(૨૫) પર્યંક-એક પ્રકારનો પલંગ, પાલખી, દિંદિબો, ચાનોડ.

(૨૬) ગૃહાન્તરનિષયા-ગૃહસ્થના ઘરમાં બેસવું.

(૨૭) ગામ્રોદ્વર્જન-શરીર પર મુત્રાંબી પદાર્થો ધોળવા. (૫)

^{२८}मूलम्-^{२६}गिहिणो वेयावडियं, जाइयाजीववत्तिया ।

^{३०}तत्तानि^{३१}व्वुडभोइत्तं, आउरस्सरणाणि य ॥६॥

छाया-गृहिणो वैयावृत्यं, जात्याजीववृत्तिता (आजीववर्तिता)
तप्तानिर्वृतभोजित्व, -मातुरस्मरणानि च ॥ ६ ॥

सान्वयार्थः-(२८) गिहिणो=गृहस्थकी वेयावडियं=वैयावच्च करना, (२९) जाइया=जातिसे-अपनी ऊंची जाति बताकर आजीववत्तिया=जीविकानिर्वाह करना, (३०) तत्तानिव्वुडभोइत्तं=अग्निमें सिर्फ तपाया हुआ किन्तु शस्त्रसे अपरिणत-मिश्र भोजन करना, य=और (३१) आउरस्सरणाणि=बीमार होनेपर पूर्वभुक्त वस्तुका स्मरण करना ॥ ६ ॥

टीका-गृहिणः=गृहस्थस्य, वैयावृत्यं=गृहस्थायान्नाऽऽनयनप्रदानादि-लक्षण-शुश्रूषाकरणम् (२८),

जात्या='अहमेतादृशजातिविशिष्टः' इत्याद्याघोषणेन, उपलक्षणमिदं कुलादीनामपि, आजीववृत्तिता-आजीवे=जीविकायां वृत्तिः=स्थितिर्यस्य तद्भावः, यद्वा 'आजीववर्तिता' इतिच्छाया, आजीवे=जीविकायां वर्तितुं शीलं यस्यासौ आजीववर्त्ती तस्य भाव इति तदर्थः (२९),

तप्तानिर्वृतभोजित्वं=तप्तं=वह्निनोष्णीकृतं च तत् अनिर्वृतं=शस्त्रापरिणतं तप्तानिर्वृतम् अर्द्धपक्वमिति भावस्तद्भोक्तुं शीलमस्य तत्त्वम्, मिश्रान्नादिसेवनमित्यर्थः (३०)
आतुरस्मरणम्=आतुराः=रोगादिग्रस्तास्तेषां स्मरणं=तत्कर्तृकपूर्वोपभुक्त-

(२८) गृहस्थकी वैयावृत्य (सेवा-शुश्रूषा) करना ।

(२९) अपनी जाति या कुल आदि बताकर भिक्षा लेना ।

(३०) आधा पक्का आधा कच्चा अर्थात् मिश्र अन्न-पानी आदि लेना ।

(३१) रोग आदिकी अवस्थामें पहले सेवन किये हुए विषयोंका

(२८) गृहस्थकी वैयावृत्य (सेवा-शुश्रूषा) करनी

(२९) पोतानी जाती या कुल बतावीने भिक्षा लेनी

(३०) अधपाका-अधकाया अर्थात् मिश्र अन्नपाणी आदि लेना

(३१) रोगादिनी अवस्थाभा पड़ेला सेवेला विषयानु स्मरण करवु अर्थात्

वस्तुस्मरणमिति क्लृप्तम्, यथा भातुरश्वयोऽत्र मावप्रधाननिर्वेशस्तथावाऽऽतुरस्ते
स्मरणमिति समासः, रोगाद्यवस्थायां पूर्वाऽऽतुरवस्तुस्मरणमित्यर्थः (३१)।

चकार इहापि सद्यश्चर्यार्थकः। अप्रासंग्यमादयो दोषा जायन्ते ॥ ६ ॥

^{१९}मूत्रम्-^{२३}मूलम् ^{३४}सिंगवेरे य, ^{३४}उच्छुस्वडे ^{३४}अनिव्वुडे ।

^{३४}कदे ^{३४}मूले य ^{३४}सच्चित्ते, ^{३४}फले ^{३४}वीण य आमय ॥७॥

छायाः-मूत्रकं गृह्णेरं च, इष्टुलण्डमनिर्वृतम् ।

कन्दो मूलं च सचिचं, फलं बीजं वामकम् ॥ ७ ॥

सान्त्वयार्थः-य=और (३२) मूलम्=मूला (३३) सिंगवेरे=अदरस (३४)
उच्छुस्वडे=गला (सेमडी) अनिव्वुडे=द्वलसे अपरिषत (३५) कदे=कन्द य=
और (३६) मूडे=द्विफा (तथा) सच्चित्ते=सचिच (३७) फले=फल य=और
आमय=सचिच (३८) वीण=बीज । मावार्थ-इनके सेवनसे मनस्तकाय आदि
वनस्पतिकायकी निरापना होती है ॥ ७ ॥

टीका-मूत्रक=मसिष्ठम् (३२), गृह्णेरं=गृह्णवेरं=चरीरं यस्य उक्तं भार्गव
मित्यर्थः (३३), च=तथा इष्टुलण्डम्=इष्टुलफलम्, एतद्यप्यनिर्वृतं=द्वलपरिषत
(३४) कन्द=शूरणादिः (३५), मूलं=द्विफा (३६), च=पुनः, सचिचं=सजीवम्

स्मरण करना अर्थात् बीमारीमें हाय! हाय! करना ॥६॥

(३२) सचिच मूलाका सेवन करना ।

(३३) सचिच अदरस (आदा) का सेवन करना ।

(३४) सचिच इष्टुलण्डका सेवन करना ।

(३५) सचिच शूरण आदि कन्दोंका सेवन करना ।

(३६) सचिच मूलका सेवन करना ।

जिभारीभां 'हाय ! हाय !' करवी (६)

(३२) सचिच मूलाका सेवन करवुं.

(३३) सचिच आदाका सेवन करवुं.

(३४) सचिच इष्टुलीनां पत्तीका-कक्या-नु सेवन करवुं.

(३५) सचिच शूरण आदि कक्या-नु सेवन करवुं.

(३६) सचिच मूलाका सेवन करवुं.

तलं=ककडी-त्रपुपादिकम् (३७), च=तथा वीजं=तिलादि, आमरुम्=सचित्तम् (३८),
अत्रानन्तकायादिविराधनादिदोषा जायन्ते ॥ ७ ॥

^{३६}मूलम्-^{६०}सौवच्चले ^{४१}सिंधवे ^{४२}लोणे, ^{४३}रुमालोणे य आमए ।

^{४४}सामुदे ^{४५}पंसुखारे य, ^{४६}कालालोणे य आमए ॥८॥

छायाः-सौवर्चलं सैन्धवो लवणो, रुमालवणश्चामरुः ।

सामुद्रः पांशुसारथ, काललवणश्चामरुः ॥ ८ ॥

सान्वयार्थः-आमए=सचित्त (३९) सौवच्चले=सौवर्चल-संचरनमक (४०)
सिंधवे लोणे=सैन्धव-सींधानमक (४१) रुमालोणे=रुमानदीसे निकला हुआ
नमक (४२) सामुदे=समुद्री नमक य=और (४३) पंसुखारे=ऊपर नमक य=
और आमए=सचित्त (४४) कालालोणे=काला नमक । भावार्थ-उल्लिखित
नमकोंका सेवन करनेसे पृथ्वीकाय आदिकी विराधना होती है ॥ ८ ॥

टीका-सुवर्चले=देशविशेषे भवः सौवर्चलः=रुचकलवणः (३९),

सिन्धुनद्युपलक्षितदेशीयपर्वते भवः सैन्धवः, लवणः=लुनाति=छिनत्ति दूरयति
कफादिकमिति लवणः, इदं सौवर्चलादेर्विशेषणपदम् (४०),

च=तथा, रुमालवणः=रुमा=विशिष्टलवणाकरभूता काचिन्नदी तस्या लवणः,
आमरुः=सचित्तः, अस्य पूर्वार्द्धे सर्वत्र सम्यन्धः (४१),

(३७) सचित्त ककड़ी खीरा आदि फलोंका सेवन करना ।

(३८) सचित्त वीजका=तिल आदिका सेवन करना ॥ ७ ॥

(३९) सचित्त रुचक (सौवर्चल सौचर) नमकका सेवन करना ।

(४०) सचित्त सैन्धव (सैंधा) नमकका सेवन करना ।

(४१) सचित्त रुमा (नदीविशेषके) नमकका सेवन करना ।

(३७) सचित्त ककड़ी भीरा आदि फलोंका सेवन करवु

(३८) सचित्त वीज तल आदिनु सेवन करवु (७)

(३९) सचित्त रुचक लवण (सौवर्चल-सचण)नु सेवन करवु

(४०) सचित्त सिंधालवणनु सेवन करवु

(४१) सचित्त रुमा (नदीविशेषभाथी नीकणेली) भीरानु सेवन करवु

सामुद्रः=समुद्रोत्पल्लवः (४२),

पांशुसारः=ऊपरलम्पः (४३),

च=तथा कालस्मरणः=कृष्णलवणः 'निःस्मरण' इतिप्रसिद्धः (४४),

आमकः=सन्धित, 'आमक' इत्यस्योत्तरार्द्धे सर्वत्र सम्मन्थः । अत्र पृष्ठी-
कायविराभनादयो दोषा भवन्ति ॥ ८ ॥

^{४५}मूष्म्-^{४६}ध्रुवणेत्ति वमणे य, ^{४७}वर्थीकम्म ^{४८}विरेयणे ।

^{४९}अजणे ^{५०}दत्तवण्णे य, ^{५१}गायठ्मगविभूसणे ^{५२}॥९॥

छायाः=धूपनमिति वमनं च, वस्तिकर्म विरेयणम् ।

मज्जन वन्तवर्णम्, गायाम्यङ्ग-विभूषणे ॥ ९ ॥

सन्धिवार्धः-(४५) ध्रुवणेत्ति=रोग मिटाने आदिके लिए किसी स्थान
धूप देना, (४६) वमणे=अपत्यपूर्वक वमन करना, (४७) वर्थीकम्म=वस्तीक
करना, य=और (४८) विरेयणे=विरच-तुलाव सेना, (४९) अजणे=अजन
सुरमा आदि आजना, (५०) दत्तवण्णे=दातृन मसी आदिसे दाँत साफ करना
(५१-५२) गायठ्मगविभूसणे=शरीरको रेश आदिसे मासिक करना (५१)
तथा बस्त्र आदिसे धूपित करना (५२) ॥ ९ ॥

टीका—धूपन=रोगाद्युपशान्तिनिमित्तं स्थानकादिषु धूपदानम्, सौमन्त्र्यो
स्पष्टिनिमित्तमंशुकादीनां धूपादिना वासनम् (४५),

(४६) सन्धित्त समुद्री नमकका सेवन करना ।

(४७) सन्धित्त ऊपर नमकका सेवन करना ।

(४८) सन्धित्त काले नमकका सेवन करना ॥ ८ ॥

(४९) रोग आदिकी शान्ति अथवा सुगन्धिके लिए स्थानक या बस्त्र
आदिमें धूप देना ।

(४२) सन्धित्त समुद्रना लवणुं सेवन करणुं.

(४३) सन्धित्त क्षिप्र लवण (आश)नुं सेवन करणुं.

(४४) सन्धित्त काला भीकानुं सेवन करणुं. (८)

(४५) शान्ति शान्ति अथवा सुगन्धिने भाटे स्थानक या बस्त्रादिने धूप करने

वमनं=वमिजनकभेषजादिप्रयोगेण वान्तिकरणम् (४६),

वस्तिकर्म=वसतः=तिष्ठतः, मूत्रपुरीषावत्रेति, वस्ते=आच्छादयति मूत्राऽऽशयपुटमिति वा वस्तिः=नाभेरधोभागः, तस्याः कर्म=तच्छोधनव्यापारो वस्तिकर्म=मलादिशोधनार्थमपानादिमार्गे वर्तिकादिप्रवेशनम्, अपानमार्गेण जलकर्षणं वेत्यर्थः (४७),

विरेचनम्-कोष्ठशुद्ध्यर्थं स्वर्णमुख्यादिविरेचनसेवनम् (४८)

अञ्जनं=शोभावशीकरणाद्यर्थं नयनयोः कज्जल-सौवीरादिदानम् (४९),

दन्तवर्णः-वर्णन-वर्णः, दन्तानां वर्णः=उज्ज्वलीकरणं दन्तवर्णः=अङ्गुली-दन्त-शाण(मसी)काष्ठादिभिर्दन्तघर्षणम् (५०) ।

गात्राभ्यङ्ग-विभूषणे=अभ्यङ्गश्च विभूषणं चेत्यनयोरितरेतरयोगद्वन्द्व इत्यभ्यङ्ग-विभूषणे, गात्रस्य अभ्यङ्ग-विभूषणे गात्राभ्यङ्गविभूषणे, 'द्वन्द्वान्ते द्वन्द्वादौ वा श्रूयमाणं पद प्रत्येकमभिसम्बध्यते' इतिन्यायाद् गात्रशब्दस्य प्रत्येकं सम्बन्धस्तत्र गात्राभ्यङ्गः=गात्रस्य=शरीरस्य अभ्यङ्गः=शतपाक-सहस्रपाकादितैलादिनाऽभ्यञ्जनं मर्दनमिति यावत् (५१),

गात्रविभूषणं=वस्त्रालङ्कारादिना शरीरपरिष्करणम् (५२),

१ चौरादिकाद्वर्णयतेर्भावे घञ् ।

(४६) दवाई लेकर वमन करना ।

(४७) मल आदिके शोधनके लिए वस्तिकर्म करना ।

(४८) कोठेकी शुद्धिके लिए सनाय आदिका जुलाब लेना ।

(४९) नेत्रोंमें कज्जल आदि लगाना ।

(५०) मिस्सी आदि लगाकर दांत रंगना ।

(५१) शतपाक, सहस्रपाक आदि तेलसे शरीरकी मालिश करना ।

(५२) शरीरका वस्त्र आभूषणोंसे मण्डन करना ।

(४६) दवा लधने वमन करवुं

(४७) मलादिना शोधन माटे वस्तिकर्म करवु

(४८) उदरनी शुद्धिने माटे सोनाभुण्णी आदिने जुलाब लेवे।

(४९) आप्पोमा काज्जल (मेश) आणवु

(५०) मस्सी वगेरे लगाडीने दात रंगवा

(५१) शतपाक, सहस्रपाक आदि तेलथी शरीरने मर्दन करवुं

(५२) शरीरनुं म डन करवु (शोभाववु)

घृपनादिनाऽग्निकायप्रवृत्तिविराधनादिवोपा जायन्ते ९ ॥

सम्पत्पुपसहरन्नाह—^१सव्यमेय^२ इत्यादि ।

मूत्रम्—सव्यमेयमणाइन्न, निग्गथाण^१ महेसिण^२ ।

सजमंमि^३ अ जुत्ताण^४, लड्डुभूयविहारिण^५ ॥१०॥

छाया—सर्वमेतदनाचीर्णं, निर्ग्रन्थानां महर्षीणाम् ।

सयमे च युक्तानां लघुभूतविहारिणाम् ॥ १० ॥

सान्वयार्थ—निग्गथाण=परिग्रहरहित महेसिणं=महर्षियोंके सजमंमि=संयममें जुत्ताणं=अनेहुए य=और लड्डुभूयविहारिणं=वायुके समान अतिव्यवहार करनेवालोंके एय=ये—पूर्वोक्त धावन सख्य=सख अणाइन्न=अनाचीर्ण हैं। भावार्थ—निर्ग्रन्थ महर्षियोंने पूर्वोक्त इन धावन विषयोंका आचरण नहीं किया, अतः ये अनाचीर्ण कहलाते हैं। साधुओंको इनका आचरण नहीं करना चाहिये ॥ १० ॥

टीका—ग्रन्थासिर्गता निर्ग्रन्थाः=कनक-रजतादिविद्वन्प्रत्य मिथ्यात्वादिभान्-प्रनिरहितास्तेषाम्, महर्षीणाम् महान्तश्च तेऽप्ययः महर्षयस्तेषाम्, यद्वा 'महर्षिणा' मिति च्छाया, महो=निमज्जितं तम् एषयन्ति=गवेपयन्तीति महर्षिणस्तेषाम्। सयमे=सकलसाधयस्यापारोपरमलक्षणे युक्तानां=व्यापृतानां दक्षविद्यानामित्यर्थः,

इन घृप आदिसे अग्निकाय आदि जीवोंकी विराधना आदि दोष होते हैं ॥९॥

अप उपसंहार करते हैं—^१'सव्यमेय०' इत्यादि ।

पाश्चाभ्यन्तर परिग्रहकी ग्रन्थिसे रहित, अपने हितका अन्वेषण करनेवाले महर्षि तीन करण तीन योगसे साधन व्यापारके त्यागरूप

जे घृप आदिभी अग्निकाय आदि लोकोनी विराधना आदि दोष होते हैं (६),

६वे उपसंहार करे हैं—सव्यमेय० इत्यादि.

पाश्चाभ्यन्तर परिग्रहकी अग्निही रहित योगना दितनु अन्वेषण करनेवाले महर्षियोंके त्रय करण त्रय योगभी साधन व्यापारने त्यागना रूप तीन साधन

ચ=પુનઃ લઘુભૂતવિહારિણામ્=લઘુભૂતો=વાયુસ્તદ્વદપ્રતિવદ્દં વિહરન્તિ તચ્છીલા-
સ્તેપાં વાયુવદપ્રતિવન્ધવિહારિણામિત્યર્થઃ । એતત્=પૂર્વોક્તં સર્વે દ્વિપશ્ચાશત્પ્રકારકમ્
અનાચીર્ણમ્=અનાસેવિતમ્ 'અસ્તી'-તિ શેષઃ ॥ ૧૦ ॥ ૧૦ ॥

અનાચીર્ણત્યાગિનો મુનયઃ કોદૃશા ભવન્તિ ?-ઇત્યાહ-

^૧મૂલમ્-^૨પંચાસવપરિજ્ઞાયા, ^૩તિગુત્તા ^૪છસુ ^૫સંજયા ।

^૬પંચનિગ્ગહણા ^૭ધીરા, ^૮નિગ્ગંથા ^૯ઉજ્જુદંસિણો ॥૧૧॥

છાયાઃ-પશ્ચાદ્ભૂવપરિજ્ઞાતા, -ત્વિગુપ્તાઃ પદ્મ સયતાઃ ।

પશ્ચનિગ્ગહણા ધીરા, નિગ્ગંથા ઋજુદર્શિનઃ ॥ ૧૧ ॥

સાન્વયાર્થઃ-પંચાસવપરિજ્ઞાયા=પાંચ આસ્રવોંકે ત્યાગી, તિગુત્તા=મનોગુપ્તિ ૧
વચનગુપ્તિ ૨ કાયગુપ્તિ ૩ સે યુક્ત, છસુ=છદ કાયમેં સંજયા=સંયમવાન્, પંચનિ-
ગ્ગહણા=પાંચ ઇન્દ્રિયોંકે નિગ્ગહ કરનેવાલે ધીરા=પરીપદ ઉપસર્ગ સદ્દેનેમેં ધીર
નિગ્ગંથા=મુનિ ઉજ્જુદંસિણો=મોક્ષમાર્ગકે આરાધક હોતે હૈં । ભાવાર્થ-જો
અનાચીર્ણોંકા ત્યાગ કરતે હૈં વે ગાયોક્તવિશેષણોંસે વિશિષ્ટ હોતે હૈં ॥ ૧૧ ॥

ટીકા-પશ્ચાદ્ભૂવપરિજ્ઞાતાઃ=આસ્રવતિ=આક્ષરતિ મિથ્યાત્વાદિનાલિકાભ્યઃ
કર્મસલિલમાત્મતટાગે યૈસ્તે આસ્રવા દિસાદયઃ, પશ્ચ ચ ત આસ્રવાથેતિ પશ્ચાદ્ભૂવઃ

સકલ સંયમસે યુક્ત ઓર વાયુકી તરહ અપ્રતિવન્ધ વિહાર કરનેવાલે
મુનિરાજોંકે યે પૂર્વોક્ત વાવન અનાચીર્ણ હૈં ॥૧૦॥

અનાચીર્ણોંકા ત્યાગ કરનેવાલે મુનિ કૈસે હોતે હૈં ? સો કહતે હૈં-
'પંચાસવ૦' ઇત્યાદિ ।

જિનકે દ્વારા આત્મારૂપી તાલાવમેં મિથ્યાત્વાદિરૂપ નાલાઓંસે
કર્મરૂપી જલ આતા હૈં ઉન્હેં આસ્રવ કહતે હૈં । વે આસ્રવ મિથ્યાત્વ

યુક્ત અને વાયુની પેઠે અપ્રતિબંધ વિહાર કરનારા મુનિરાજોના એ પૂર્વોક્ત વાવન
અનાચીર્ણ હે

અનાચીર્ણોંના ત્યાગ કરનારા મુનિઓ કેવા હોય છે ? તે કહે છે —

પંચાસવ૦ ઇત્યાદિ

જેની દ્વારા આત્મા-રૂપી તળાવમાં મિથ્યાત્વાદિ-રૂપ નાળાઓથી કમ-રૂપી
જળ આવે છે તેને આસ્રવ કહે છે એ આસ્રવો મિથ્યાત્વ અવિરતિ આદિ લેહો

પરિ=સર્વતોમાર્ગેન જ્ઞાતાઃ=પરિજ્ઞાતોઽનર્થમૂલમનુમાનિતાઃ પ્રત્યાક્ષ્યાનપરિજ્ઞાતા
 હેયત્વેન પરિસ્પૃક્તા યૈસ્તે તથોક્તાઃ, પ્રિયપ્રાપ્તાઃ=તિષ્ઠમિર્મનોવાક્યાપગુપ્તિમિર્ગપ્રાપ્તા,
 પટ્સુ=પૃથિવ્યાદિકાયપટ્ટકેષુ સયતાઃ=સમ્પન્ન યતનાયન્ત -પટ્ત્વીવનિકાયાપ
 મર્દનચિરતા ઇત્યર્થઃ, પશ્ચનિગ્રહણાઃ=પશ્ચ=પસગાત્ પશ્ચેન્નિયાણિ નિમૃદ્ધન્તિ=પશ્ચ-
 યન્તીતિ ચયોક્તા, પીરાઃ=પરીપહોપસર્ગાદિષુ હૃતિમન્તાઃ, નિગ્રન્થાઃ=શુનપ,
 ક્રજુવર્ધિનઃ=ક્રજુ=અપકમ્ મહુટિભસ્ત્રમાય યયા સ્પાષયા શૃણુ લીલ વેપાં તે
 તથોક્તાઃ-સરલહૃદયા ઇત્યર્થઃ, યદ્રા અર્જતે=ઉપાર્જયતિ=સમ્પાદ્યત્પવિષલસુસમિતિ
 ક્રજુ =સમ્પદ્યસ્તપ્રયસજ્જનો મોક્ષમાર્ગસ્તં પશ્યન્તિ તચ્છીલા ઇતિ ક્રજુવર્ધિનઃ,
 મોક્ષમાર્ગસાધકા ઇત્યર્થઃ ॥ ૧૧ ॥ ૧૧ ॥

મૂક્ષ-આયાવયતિ ગિમ્હેસુ, હેમતેસુ અવાઉઢા ।

વાસાસુ પઢિસલીણા, સજયા સુસમાહિયા ॥૧૨॥

- ૧ 'પશ્ચાન્નવપરિજ્ઞાતાઃ' અથ આશિતામ્યાદિત્વાશ્ચિદ્ધાન્તસ્ય પરનિષાદઃ ।
 ૨ 'પશ્ચનિગ્રહણા' અથ નન્યાદિત્વાત્કર્ષરિ ત્યુઃ ॥

અધિરતિ આદિકે મેદસે પાંચ પ્રકારકે હૈં । ડન આસ્યર્થોકો જ્ઞ-પરિજ્ઞાસ
 અનર્થોકા કારણ જ્ઞાનકર પ્રત્યાક્ષ્યાન-પરિજ્ઞાસે ત્યાગતે હૈં । અર્થાત્
 અનાર્થીણોકા ત્યાગ કરનેવાલે પાંચ આસ્યર્થોસે ચિરત્ હો જાતે હૈં, મન
 ઘષ્ઠન કાયસ્થ ત્રીન ગુપ્તિયોસે યુક્ત હોતે હૈં, પૃથિવી આદિ પટકાયકી
 યતનામેં સાધવાન રહતે હ, અર્થાત્ પટ્ત્વીચનિકાયકી વિરોધનાસ
 રહિત હોતે હ, પાંચ ઇન્દ્રિયોકા વમન કરતે હૈં, પરીપહ્ અને ઉપસગ
 સહનેમેં હફ પેસે શુનિ, સરલ હૃદય હોતે હૈં, અથવા અચિનાશી સુસકો
 પ્રાપ્ત કરનેવાલે યા મોક્ષમાર્ગકે સાધક હોતે હૈં ॥૧૧॥

કરીને પદ્ય પ્રકારના છે એ આસ્યર્થોને સપરિજ્ઞાથી જ્ઞાનર્થોના કારણરૂપ વ્યક્તિને
 પ્રત્યાક્ષ્યાન પરિજ્ઞાથી ત્યજે છે, અર્થાત્ જ્ઞાનાર્થીભૂતિના ત્યાગ કરનારાઓ પદ્ય
 આસ્યર્થોથી વિરત થઈ જાય છે, મન વચન કાયા-રૂપ ત્રણ ગુપ્તિઓથી યુક્ત
 થાય છે, પૃથિવી આદિ છ કાયની યતનાગ્રા સાધવાન રહે છે, અર્થાત્ છ ઇન્દ્રિ-
 નિકાયની વિરોધનાથી રહિત થાય છે પાંચ ઇન્દ્રિયોનું વમન કરે છે પરીપહ અને
 ઉપસર્ગ સહેવામાં હૃદ એવા શુનિઓ સરલહૃદય બને છે, અથવા અચિનાશી શુખને
 પ્રાપ્ત કરનારા આ મોક્ષમાર્ગના સાધક બને છે (૧૧).

छाया-आतापयन्ति ग्रीष्मेषु, हेमन्तेष्वप्रावृताः ।

वर्षासु प्रतिसंलीनाः, संयताः सुसमा(हिताः)धिकाः ॥ १२ ॥

सान्त्वयार्थः-सुसमाहिया=प्रशस्त समाधिवाले संजया=संयमी मुनि गि-
म्हेसु=ग्रीष्मऋतुमें आयावयन्ति=आतापना लेते हैं, हेमन्तेसु=हेमन्तऋतुमें अवा-
उडा=अल्पवस्त्र या वस्त्ररहित रहते हैं, वासासु=वर्षाऋतुमें पडिसंलीणा=कछु-
एकी भांति इन्द्रियोंका गोपन करते हैं, अर्थात् जिस ऋतुमें जिस प्रकारकी तपस्यासे
अधिक कायक्लेश होता हो उस ऋतुमें वही तपस्या करते हैं ॥ १२ ॥

टीका-सुसमाधिकाः=समाधीयतेऽस्मिन् मनो विवेकिभिरिति समाधिः-प्रश-
स्तभावाऽवस्थानम्, सु=शोभनः समाधिर्येषां ते तथोक्ताः=विनय-श्रुतादिसमाधि-
सम्पन्नाः । यद्वा 'सुसमाहिताः' इति च्छाया, 'निरवद्यव्यापारविधानदत्तावधानाः'
इति तदर्थः । संयता=प्रवचनमननयतनावन्तः, मुनयः ग्रीष्मेषु=धर्मर्तुषु आतापय-
न्ति=ऊर्ध्वाभिमुखवस्थानादिना परितापयन्ति स्वतनुमिति शेषः, आतापनां
विदधतीति यावत् । धनन्ति=नाशयन्ति शैत्याधिक्येन चित्तसमाधिमिति हेमन्ताः^१
हिमोऽन्तोऽवयवोऽस्त्येषामिति वा पृषोदरादित्वाद् हेमन्तास्तेषु हिमर्तुषु अप्रावृताः=

१ (' हन्तेर्मुद् हि च ' उणादिम्. ३ । १२९) इति ज्ञच् हन्तेर्हिरादेशो मुडा-
गमो गुणश्च ।

जिस अवस्थामें आत्मज्ञानी जन प्रशस्त-भावोंसे रमण करते हैं
उसे समाधि कहते हैं । अनाचीर्णोंका त्याग करनेवाले साधु उस विनय
श्रुत आदि चार प्रकारकी समाधिको प्राप्त करते हैं, अथवा निरवद्य
यापार करनेमें सदा सावधान रहते हैं । तथा प्रवचनके मनन करनेमें
तनवान् रहते हैं । ग्रीष्म ऋतुमें सूर्यके सन्मुख मुख करके भुजाएँ
कैलाकर आतापना लेते हैं । शीत ऋतुमें थोड़े कपड़े रखते, या कपड़ोंको

जे अवस्थाभा आत्मज्ञानी जन प्रशस्त-भावोथी रमण करे छे तेने
प्रमाधि कहे छे अनाचीर्णोनि त्याग करनारा साधुओओ विनय श्रुत आदि आर
प्रकारनी समाधिने प्राप्त करे छे, अथवा निरवद्य व्यापार करवामा सदा सावधान
रहे छे तथा प्रवचननु मनन करवामा तनवान् रहे छे ग्रीष्म ऋतुभा
सूर्यनी सन्मुख मुख राणीने भुजओने पडाणी करीने आतापना ले छे शीत
ऋतुभा थोडा कपडा राणीने या कपडा दूर करीने ठडीनी आतापना ले छे,

‘અનુવરા કન્યે’—સ્વપ્રેષ નમોઽવપાર્યકત્વેન અન્વપાવરણાઃ, યદ્વા માવરણરિષ્તાઃ, વર્પાસુ—પ્રાવૃદ્ધકાષ્ટેષુ, પ્રતિસંસ્ત્રીનાઃ—કૂર્મ્યપદિન્નિયગોપનતત્પરા મપન્તીત્યર્થઃ । ગ્રીષ્માદિષુ મહુચ્ચનપ્રયોગઃ પ્રતિવત્સરમેવંકરણસંસૂચનાય ॥ ૧૨ ॥ ૧૨ ॥

મૂઝ્મ—પરીસહરિઉદતા, ધૂયમોહા જિહ્વંદિયા ।

સવ્વદુઃસ્વપ્પહીણદ્વા, પક્ષમતિ મહેસિણો ॥૧૩॥

ઢાયા—પરીપહરિપુદાન્તા, ધૂતમોહા જિવન્દિયા ।

સર્વદુઃસ્વપ્પહીણાર્થ, પ્રક્રામન્તિ મહર્ષિણઃ ॥૧૩॥

સાન્વપાર્ય—પરીસહરિઉદતા—પરીપહરુપી શત્રુઓનો જીતને વાછે ધૂયમોહા મોહમમતાકે ત્યાગી જિહ્વંદિયા—હિન્દ્રિયોંકે દમન કરનેવાછે મહેસિણો—મહર્ષિ મુનિરાજ સવ્વદુઃસ્વપ્પહીણદ્વા—સમસ્ત દુઃસ્વોંકે નાશકે ક્ષિપ્ પક્ષમતિ—વક્રિ ફોહવે હૈં ઉપોગ કરવે હૈં ॥ ૧૩ ॥

ટીકા—‘પરીસહ૦’ इत्यादि ।

પરીપહરિપુદાન્તા—પરીપહા—શુષ્કા-પિપાસાદય एष रिषवः—अन्व-पराम-कारित्वात् परीपहरिषवः, दान्ता—अन्तर्माक्षित्पर्यंतया वसिताः—निगृहीता

દૂર કર શીતલી આતાપના છેલે હૈં, વર્પાસતુમેં કહુબેલીતરહ હિન્દ્રિયોંકા ગોપન કરનેમેં તત્પર હોતે હૈં ।

ગ્રીષ્મ, હેમન્ત, ઓર વર્ષા-શન્દ ગાથામેં મહુચ્ચનનાન્ત હૈં, હસસે યહ આશય નિકલતા હૈં કિ પ્રત્યેક વર્ષકી કતુઓમેં એસા કરસે હૈં ॥૧૨॥

‘પરીસહ૦’ इत्यादि ।

શુષ્કા-પિપાસા પ્રમુતિ પરીપહરુપી શત્રુઓનો પરાજિત કરસે હૈં ।

वर्षाःशत्रुभाः कव्यभाष्ये चैव हिन्दिगोपु गोपनं कर्तव्यम् तत्पश्च स्ते ७

ગ્રીષ્મ, હેમન્ત અને વર્ષા શબ્દ ગાથામાં બહુ-વચનાન્ત છે, તેથી એવે આશય નીકળે છે કે પ્રત્યેક વર્ષની શત્રુઓમાં એમ કરે છે (૧૨).

પરીસહ૦ इत्यादि शूण, तश्च, इत्यादि परीपह-शूणी शत्रुओंने पराजितं करे ७

ઉપશમં પ્રાપિતાઃ પરીપદરિપયો યૈસ્તે તથોક્તાઃ,^૧ ધૃતમોહાઃ=મુહ્યતિ=સદસદ્વિવેક-
રહિતો ભવત્યાત્માડનેનેતિ મોહોઽજ્ઞાનં ધૃતઃ=સમુજ્જિતો મોહો યૈસ્તે તથોક્તાઃ,
જિતેન્દ્રિયાઃ=જિતાનિ=રાગદ્વેપયશાત્સ્વવિપયપ્રવૃત્ત્યુપરોધપૂર્વકં વશીકૃતાનિ ઇન્દ્રિ-
યાણિ=ચક્ષુરાદીનિ યૈસ્તે એવંત્રિધા મહર્ષયઃ=મુનયઃ સર્વદુઃખપ્રહીણાર્થ=‘પ્રહીણ’-
મિતિ સૌત્રત્વાદ્ ભાવક્તાન્તં ગૃહ્યતે, તથા ચ-સર્વાણિ ચ તાનિ દુઃખાનિ ચ સર્વ-
દુઃખાનિ સર્વદુઃખાનાં પ્રહીણં=પરિત્યાગઃ સર્વદુઃખપ્રહીણં, સર્વદુઃખપ્રહીણાય इद
સર્વદુઃખપ્રહીણાર્થમ્ ‘અર્થેન નિત્યસમાસો વિશેષ્યલિદ્વિતા ચેતિ વક્તવ્ય’-મિતિ
સમાસઃ । યદ્વા ‘પ્રક્ષીણાર્થ’-મિતિ તદર્થઃ, સર્વદુઃખપ્રક્ષીણાર્થ=શારીરિક-માનસિક-
નિશ્ચિલદુઃખવિનાશાર્થં પ્રક્રામન્તિ=સમુચ્ચુજ્જતે સ્ત્રીયાં શક્તિ સ્ફોરયન્તીત્યર્થઃ ॥૧૩॥

સમ્પ્રત્યધ્યયનમુપસંહરન્નાહ-‘દુષ્કરાઈ’ ઇત્યાદિ-

મૂલમ્-^૧દુષ્કરાઈ^૨ કરિત્તાણં, ^૪દુસ્સહાઈ^૫ સહેતુ ય ।

^૬કેઈ^૭તથ ^૮દેવલો^૯એસુ, ^{૧૦}કેઈ^{૧૧} સિજ્ઞંતિ^{૧૨} નીરયા ॥૧૪॥

છાયાઃ-દુષ્કરાણિ કૃત્વા, દુસ્સહાનિ સોદ્ધા ચ ।

કેચિદત્ર દેવલોકેષુ, કેચિત્ સિધ્યન્તિ નીરજસ્કાઃ ॥ ૧૪ ॥

સાન્વયાર્થ-દુષ્કરાઈ=દુષ્કર આતાપના આદિ કરિત્તાણં=કરકે ય=ઔર
દુસ્સહાઈ=કાયર પુરુષોંકે અસહ (પરીપદ આદિ) સહેતુ=સહ કરકે કેઈ=

૧-‘નિષ્ઠાન્તસ્ય ન પૂર્વનિપાતઃ, ‘લક્ષણહેત્વોઃ ક્રિયાયાઃ’ ઇતિ સૂત્રનિર્દેશેન
પૂર્વનિપાતપ્રકરણસ્યાડનિત્યત્વાત્ ।

સત્-અસત્કે બોધસે વંચિત કરનેવાલે મોહકો નષ્ટ કર દેતે હૈં । ઇન્દ્રિયોંકી
અપને અપને વિષયમેં જો પ્રવૃત્તિ હોતી હૈ, ઉસ પ્રવૃત્તિકો રોક કર
ઇન્દ્રિયોંકો વશમેં કરકે જિતેન્દ્રિય હોતે હૈં, એસે મહર્ષિ શારીરિક ઔર
માનસિક સમસ્ત પ્રકારકે સમસ્ત દુઃખોંકા વિનાશ કરનેકે લિએ પરાક્રમ
ફોડતે હૈં ॥૧૩॥

સત્ અસત્ના બોધથી વંચિત કરનારા મોહને નષ્ટ કરી નાખે છે ઇન્દ્રિયોની પોત
પોતાના વિષયોમા બે પ્રવૃત્તિ થાય છે, તે પ્રવૃત્તિને રોકીને ઇન્દ્રિયોને વશ રાખીને
જિતેન્દ્રિય બને છે, એવા મહર્ષિઓ શારીરિક અને માનસિક બધા પ્રકારના બધા
દુઃખોનો વિનાશ કરવાને માટે પરાક્રમ કરે છે (૧૩)

‘અનુદરા કન્યે’-સ્વપ્રેષ નમોઽરપાર્યકરત્વેન અસ્વપાષરણાઃ, યદ્વા પ્રાત્નરસરહિતાઃ, ષર્પાસુ=માતૃદશાષ્ટેષુ, પ્રતિસંહીનાઃ=હૃર્મત્વદિન્નિયગોપનતત્પરા ભવન્તીત્યર્થઃ ।
ગ્રીષ્માદિષુ ઘટુષ્ઘનપ્રયોગઃ પ્રતિનત્સરમેવંકરણસમુચનાય ॥ ૧૨ ॥ ૧૨ ॥

મૂઝ્મ-પરીસહરિઝદતા, ધૂયમોહા જિહ્વદિયા ।

સઘ્વદુક્ત્વપ્પહીણદ્વા, પક્ષમતિ મહેસિણો ॥૧૩॥

ઘાપા-પરીપહરિપુદાન્તા, ધૂતમોહા મિતન્દિયાઃ ।

સર્વદુઃસ્વપહીણાર્થે, પ્રકામન્તિ મહર્ષિણ ॥૧૩॥

સાન્વયાર્થઃ-પરીસહરિઝદતા=પરીપહરુપી શત્રુઓના બીજને ઘાટે ધૂયમોહા=મોહમત્તાકે ત્યાગી જિહ્વદિયા=ઇન્દ્રિયોંકે ધ્વનન કરનેવાછે મહસિણો=મહર્ષિ
શુનિરાજ સઘ્વદુક્ત્વપ્પહીણદ્વા=સમસ્ત દુઃસ્તોંકે નાશકે હિંસ પક્ષમતિ=શત્રુ
ફોડતે હૈં ઠપોગ કરતે હૈં ॥ ૧૩ ॥

ટીકા-‘પરીસહ૦’ इत्यादि ।

પરીપહરિપુદાન્તાઃ=પરીપહાઃ=ધુષા-પિપાસાદય एव रिपयः=शत्रवः पराम-
कारित्वात् परीपहरिपका, दान्ताः=अन्तर्भावितव्यर्थतया दमिता=निग्रहीता
दूर कर शीतकी आतापना छेते हें, यर्षाशत्रुमें कछुवेकी तरह इन्द्रियोंका
गोपन करनेमें तत्पर होते हें ।

ગ્રીષ્મ, હેમન્ત, ઔર ઘર્ષા-શબ્દ ગાથામે ઘટુષ્ઘનપ્રયોગ હૈ, હસસે પર
આશય નિકલતા હૈ કિ પ્રત્યેક ઘર્ષકી કતુઓમેં પેસા કરતે હૈ ॥૧૫॥

‘પરીસહ૦’ इत्यादि ।

ધુષા પિપાસા પ્રમૃતિ પરીપહરુપી શત્રુઓંકો પરાજિત કરતે હૈં ।

यर्षाशत्रुभा कायभोगी पीठे छिन्दिष्येत्तु अपान करवाभा तत्पर रहे छे

ગ્રીષ્મ, હેમન્ત અને ઘર્ષા શબ્દ ગાથામા ઘટુ-વચનાન્ત છે, તેથી એવે
આશય નીકળે ॥ કે પ્રત્યેક ઘર્ષની શત્રુઓમાં એમ કરે છે (૧૨).

પરીસહ૦ इत्यादि शूष्म, वरस, इत्यादि परीपह रूपी शत्रुओंने पराजित करे छे.

छाया-क्षपयित्वा पूर्वकर्माणि, संयमेन तपसा च ।

सिद्धिमार्गमनुप्राप्ताः-त्रायिणः परिनिर्वृताः ॥१५॥ इति ब्रवीमि ।

सान्वयार्थः-सिद्धिमार्गमनुपपत्ता=मोक्षमार्गमें प्राप्त हुए ताड़णो=पदकायके रक्षक (मुनि) संजमेण=संयमके द्वारा य=और तवेण=तपके द्वारा पुण्वक-म्माइं=पहले बांधे हुए कर्मोंको खवित्ता=खपा करके परिनिव्वुडे=मुक्त होते हैं ।
त्ति वेमि=पूर्ववत् ॥ १५ ॥

इति तृतीयाध्ययनस्य सान्वयार्थः ।

टीका-सिद्धिः=अविचलसुखनिष्पत्तिस्तस्या मार्गः=उपायो ज्ञानादिः सिद्धि-मार्गस्तम् अनुप्राप्ताः=अनुगताः, त्रायिणः=पण्डजीवनिकायत्राणपरायणान्तःकरणाः संयमेन=सावद्यव्यापारविरतिलक्षणेन सप्तदशविधेन, च=तथा तपसा=ऊनोदरता-दिरूपेण द्वादशविधेन तपश्चरणेन पूर्वकर्माणि=प्राग्भवोपाजितज्ञानावरणीयाद्यष्ट-

जो मुनि कर्म बाकी रहेनेसे देवलोकमें जाते हैं, वे भी देवलोक-सम्बन्धी आयुष्यको भोग कर, वहांसे चव कर आर्य क्षेत्रमें मनुष्यजाति, और सुकुलमें जन्म लेकर उसी भवमें सिद्धि प्राप्त करते हैं । इसी विषयको सूत्रकार आगेकी गाथामें कहते हैं-“खवित्ता०” इत्यादि ।

वे मुनि, मोक्षमार्गमें प्राप्त होकर सर्वसावद्यव्यापारके त्यागरूप सत्रह प्रकारके संयमसे, तथा अनशन ऊनोदर आदि चारह प्रकारके तपसे, पहले भवोंमें बांधे हुए ज्ञानवरण आदि आठ प्रकारके समस्त

जो मुनि, कर्म बाकी रहेवाने लीधे देवलोकमा जाय છે, તેઓ પણ દેવ-લોકસખધી આયુષ્યને ભોગવીને, ત્યાથી ચવીને આર્યક્ષેત્રમા મનુષ્યજાતિ અને સુકુળમા જન્મ લઇને એજ ભવમા સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે આ વિષયને સૂત્રકાર આગળની ગાથામા કહે છે-‘‘ખવિત્તા૦’’ ઇત્યાદિ

તે મુનિ, મોક્ષ-માર્ગમા પ્રવેશ કરીને સર્વસાવધ-વ્યાપારના ત્યાગરૂપ સત્તર પ્રકારના સંયમથી, તથા અનશન ઉનોદરી આદિ બાર પ્રકારના તપથી પહેલાના ભવોમા બાંધેલા જ્ઞાનવરણ આદિ આઠ પ્રકારના બધા કર્મોનો નાશ

कोई-कोई देवलोकपुत्र=स्वर्गोर्मि (उत्पन्न होते हैं), कोई=कोई-कोई नीरया=कर्म-
रजसे रक्षित-मुक्त होकर अस्थ=इसी भवमें सिद्धिप्राप्ति=सिद्ध होजाते हैं-मोक्ष
पछे आते हैं ॥ १४ ॥

टीका-दुःखेन कर्तुं योग्यानि दुष्कराणि=आचरितुमशक्यानि कष्टाभ्या-
न्यातापनादीनि कृत्वा=विधाय, च=तथा दुःसहानि=कातरचितैः सोऽमुमशक्यानि
परीपडोपसर्गादीनि सोऽवा=संसृज्य केचित्=मुनयः अवशिष्टकर्माणि देवलोकेषु
सौभर्मादिसुरलोकेषु 'यान्ती' ति शेषः, केचित्=कतिपये नीरजस्वा=कर्मरजो-
विनिर्मुक्ताः अत्र=अत्रैव मये सिध्यन्ति=सिद्धा भवन्ति, शिवपदमासादयन्तीत्यर्थः ।
अत्र टीकान्तरेषु 'अत्रे'त्यस्य 'देवलोकेषु' इत्यनेन सहाभ्युपगमं सर्वथा ममाह
विमृशितम् ॥ १४ ॥ १४ ॥ १४ ॥

कर्मविशेषेण ये मुनयो देवलोकं गच्छन्ति ते तत्र देवायुष्मत्पुत्रसमुत्पद्यन्ते
आर्यक्षेत्रे मनुष्यजातौ सुकुले च समुत्पद्यन्ते तत्रैव योऽस्य गामिनो भवन्तीति
दर्शयितुमाह-'स्वविता' इत्यादि-

मूष्म्-स्वविता पुत्रकम्माह, सजमेण तवेण य ।

सिद्धिमगमणुप्पत्ता, तायिणो परिनिव्वुडे ॥१५॥ चि वेमि॥

उपसंहार करते हुए कहते हैं-'दुष्कराहं' इत्यादि ।

पूर्वोक्त गुणोंसे विशिष्ट मुनि दुष्कर आतापना आदि क्रियाओंका
आचरण करके, तथा कायर पुष्टय जिन्हें सहन नहीं कर सकते ऐसे
परीपड़ और उपसर्गोंको सह कर अवशिष्ट-कर्मबाले कोई मुनि सौभर्म
आदि देवलोकमें जाते हैं । जो कर्मरजसे सर्वथा मुक्त होजाते हैं व
इसी मनुष्य भवमें सिद्धिपदको प्राप्त करते हैं । दूसरे टीकाकारोंने 'अत्र'
शब्दको देवलोकके साथ जोड़ा है यह ठीक नहीं है, 'अत्र' शब्दका
अर्थ-यहाँ-'इसी भवमें' ऐसा है ॥१४॥

इति उपसंहार इत्यादि कहे हैं-दुष्कराहं इत्यादि ।

पूर्वोक्त गुणोंसे विशिष्ट मुनि दुष्कर आतापना आदि क्रियाओंको
करने तथा कायर पुष्टय ने सहन नहीं शक्ती जेवा परीपडो अने उपसर्गों
सङ्गीने अवशिष्ट कर्मबाला कोई मुनि सौभर्म आदि देवलोकमा जाय छे जेवा
कर्मरजस्यो सर्वथा मुक्त छे जेवा छे तज्जेवा मनुष्यभवमा सिद्धिपदने प्राप्त
करे छे । पीअ टीकाकारोंने अत्र शब्दने देवलोक साथ जोडयो छे ते अशुभ नये
अत्र शब्दने अर्थ अहाँ अथ भवमा जेवा छे ॥ (१४)

॥ અથ ચતુર્થાધ્યયનમ્ ॥

ગતં તૃતીયાધ્યયનં સમ્પ્રતિ ચતુર્થમારભ્યતે-પૂર્વાધ્યયને ‘અનાચીર્ણાનિ વિદ્યાયાઽઽચારે ધૃતિઃ સંધાર્યા સંયમિને’-ત્યુક્તમ્, આચારશ્ચ ષડ્વિધજીવાનાં યથાવસ્થિતસ્વરૂપમવબુદ્ધ્ય તત્સંરક્ષણપુરસ્સરં ભવત્યતોઽત્ર ષડ્જીવનિકાયાનામાઽ-ધ્યયને તત્સ્વરૂપં તત્સંરક્ષણોપાયં ચ પ્રતિપાદયિષ્યન્ પ્રવચનસ્યાઽપ્તોપદિષ્ટત્વં પ્રદર્શયતિ-‘સુયં મે’ इत्यादि,

મૂલમ્—સુયં મે આડસં ! તેણં ભગવયા ઇવમવસ્થાયં-इह खलु छजीवणियानामज्झयणं, समणेणं भगवया महावीरेणं कासवेणं पवेइया सुअक्खाया सुपन्नत्ता, सेयं मे अहिज्जिउं अज्झयणं धम्म-पन्नत्ती ॥१॥

चौथा अध्ययन ।

अब चौथा अध्ययन कहते हैं—

તીસરે અધ્યયનમેં યહ પ્રતિપાદન કિયા હૈ કિ મહાપુરુષોં કો અના-ચીર્ણોં કા ત્યાગ કરકે, આચાર-(સંયમ)-મેં દૃઢતા રખની યાહિયે । આચારમેં દૃઢતા તબ હી હોતી હૈ જબ ષટ્કાય કે જીવોંકા વાસ્તવિક સ્વરૂપ જાનકર ડનકી રક્ષા કી જાય, ઇસલિયે ઇસ ‘ષડ્જીવનિકાય’ નામક અધ્યયનમેં ષડ્જીવનિકાયકા સ્વરૂપ ઓર ડસકી રક્ષાકા ઉપાય બતાતે હુએ ‘યહ પ્રવચન આસ-(ભગવાન્)-દ્વારા ઉપદિષ્ટ હૈ’ ઇસ વાતકો કહતે હૈ- ‘સુયં મે૦’ इत्यादि ।

અધ્યયન ૪ થું.

હવે ચોથું અધ્યયન કહે છે —

ત્રીજા અધ્યયનમા એમ પ્રતિપાદન કરવામા આનું છે કે-મહાપુરુષોએ અના-ચીર્ણોને ત્યાગ કરીને આચાર (સંયમ)મા દૃઢતા રાખવી જોઈએ આચારમા દૃઢતા ત્યારે જ આવે છે કે જ્યારે ષટ્કાયના જીવોનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ જાણીને તેમની રક્ષા કરવામા આવે, તેટલા માટે આ ‘ષડ્જીવનિકાય’ નામના અધ્ય-યનમા છ-કાયનું સ્વરૂપ અને તેની રક્ષાના ઉપાયો બતાવતા ‘આ પ્રવચન આસ (ભગવાન્) દ્વારા ઉપદિષ્ટ છે’ એ વાતને કહે છે-સુયં મે૦ इत्यादि

गुरुमाराध्य शिक्षां लब्धवतः शिष्यस्य शास्त्राध्ययनं सफलीभवतीति द्योतितम् ।

अथवा 'आउसंतेण' इत्यस्य 'आवसता' इति संस्कृतम्, तस्यापि 'मये'-
त्यनेनैव सम्बन्धः, आह प्राग्वन्मर्यादार्थकस्तथाच-आ=शिष्योचितमर्यादया वसता=
भगवदन्तिके निवासं कुर्वता मयेत्यर्थः । अनेन शिष्यस्य गुरुकुलनिवासः सूचितः ।

भगवता=भगः=ज्ञानं सकलपदार्थविषयकम् (१), माहात्म्यम्=अनुपम-
महनीयमहिमसम्पन्नत्वम् (२), यशः=विविधानुकूलप्रतिकूलपरीपक्षोपसर्गसहनसमुद्-
भूता जगद्रक्षणप्रज्ञासमुत्था वा कीर्तिः (३), वैराग्यम्=क्रोधादिकषायनिग्रह-
क्षणम् (४) मुक्तिः=सकलकर्मक्षयलक्षणो मोक्षः (५), रूपम्=सुरासुरनरहृदयहारि
सौन्दर्यम् (६) वीर्यम्=अन्तरायान्तजन्यमनन्तसामर्थ्यम् (७), श्रीः=वातिकर्म-

'गुरुकी सेवा करके सीखनेसे ही शास्त्रका अध्ययन सफल होता है'
यह सूचित होता है (२), 'आवसता' ऐसी भी छाया होती है, अर्थात्
शिष्यके योग्य मर्यादा-पूर्वक भगवानके समीप रहनेवाले मैंने (सुना),
इस पदसे गुरुकुलमें निवास करना सूचित किया है ।

यहां 'भग' शब्दके दश अर्थ हैं—(१) समस्त पदार्थोंको विषय करने-
वाला ज्ञान, (२) अनुपम-महिमा, (३) विविध प्रकारके अनुकूल और
प्रतिकूल परीषद्‌होंको सहन करनेसे उत्पन्न होनेवाली या संसारकी रक्षा
करनेवाले अलौकिक ज्ञानसे उत्पन्न होनेवाली कीर्ति, (४) क्रोध आदि
कषायोंका सर्वथा निग्रहरूप वैराग्य, (५) समस्त कर्मोंका क्षयस्वरूप मोक्ष,
(६) सुर-असुर और नरोंके अन्तःकरणको हर लेनेवाला सौन्दर्य,

सेवा करीने शीघ्रवाणी ४ शास्त्रनु अध्ययन सक्षण थाय छे' अे सूचित थाय छे (२),
आवसता अेवी पणु छाया थाय छे अर्थात् शिष्यने योग्य मर्यादा-पूर्वक भगवान्‌नी
समीपे रहनारा अेवा मे (साधयु), अे पदथी गुरुकुलमा निवास करवानुं
सूचन करेहु छे

अही 'भग' शब्दना दस अर्थ छे (१) जथा पदार्थोंने विषय करवा-
वाणु ज्ञान, (२) अनुपम-महिमा, (३) विविध प्रकारना अनुकूल-अने प्रतिकूल
परीषडेने सहन करवाथी उत्पन्न थनारी अथवा जगतनी रक्षा करनारा अलौ-
किक ज्ञानथी उत्पन्न थनारी कीर्ति, (४) क्रोध आदि कषायोना सर्वथा निग्रह-
रूप वैराग्य, (५) जथा कर्मोना क्षय-स्वरूप मोक्ष, (६) सुर असुर अने नरोना
अंत करणने हरनारु सौंदर्य, (७) अतराय कर्मोना नाशथी उत्पन्न थनारु

छाया—भुतं मया आयुष्मन् ! तेन मगधता एवमाख्यातम्—इह सख पदजीव-
निकायानामाध्ययनं, धमणेन मगधता महावीरेण काश्यपेन प्रवेदिता स्वाख्याता
सुपक्षता, भेयो मेऽध्ययतमध्ययनं धर्मप्रवृत्तिः ॥१॥

सान्वयार्थः—आउसं=हे आयुष्मन् शिष्य ! तेणं=उस भगवता=मगरानने
एवं=ऐसा अक्खाय=कहा है, मे=मैंने सुय=सुना है, इह=यहां इस प्रसक्तमें
स्वखु=निश्चय करके छाजीवणियानामज्जसयणं=पदजीवनिकाय नामका अध-
यन है, (वह) समणेणं=धमण भगवता=मगवान् कासखेण=काश्यपगोत्रीय महा-
वीरेण=महावीरने पवेइया=प्रवेदित की है, सुअक्खाया=सम्यक् प्रकारसे कही है
सुपक्षता=सम्यक्तायता बताया है। धम्मपक्षसी=धर्मप्रवृत्ति (नामक यह) अज्ज-
यणं=अध्ययन मे=मुझे अहिज्जित=पढ़नेको सेय=कल्याणकारी है। अर्थात्
मगवान् महावीर द्वारा प्रकृषित इस अध्ययनका अध्ययन करना मुझे कल्याण-
कारी है ॥१॥

टीका—एति=गच्छतीत्यायुः=सयमसंक्षण नीवजं दीर्घं वा जीवितमस्यास्ती-
त्यायुष्मान् तत्सम्पुद्धौ हे आयुष्मन् ! गुणवच्छिष्यामन्मथमेतत् । अनेन धर्माचरणे
प्राप्तान्पेनायुषोऽपेक्षा विद्यते इति सूचितम् । तन=लोकत्रयप्रसिद्धेन,

यद्वा 'आउसतेण' इत्यकपदस्य 'आनुपमाणेन' इति संस्कृतं तस्य मयेस्-
नेन सम्बन्धः, तथा च-आदित्ति मयांदायाम्, आ=आसन्नध्वजमयांदाया उपमा-
णेन=गुरुन् सवमानेन मयस्यर्थः । विधिमन्तरेण हि भवणे आसन्नइत्यं धोढ
रघोःसुखकुम्भस्यच न किञ्चिद्व्यन्तः प्रविशति । 'आनुपमाणेन' ति विश्वपणेन

हे आयुष्मन् ! अर्थात् सयमरूपी-जीवनवाले ! नीरोग-जीवनवाले !
या दीर्घजीवी !, इस सम्पोषणसे धर्मके आचरणमें आयुष्यकी प्रधानता
सूचित की है (१), अथवा 'आउसतेण' यह एक पद है, इसकी छाया
'आनुपमाणेन' होती है, अर्थात् गुरुकी सेवा करनेवाले मैंने, इस पदस

१ आयुष्मन् ! अर्थात् सयम-रूपी-जीवन-वाला । नीरोगी-जीवन-वाला ।
या दीर्घजीवी !, आ अनुपमाणेन धमना आचरन्त्या आयुष्यकी प्रधानता
सूचित की है (१) अथवा आउसतेण ये जो पद है, जेनी छाया आनुपमाणेन
के प्रभासे धारित है, अर्थात् गुरुकी सेवा करनेवाले मैंने आ पदकी 'अनु-

गुरुमाराध्य शिक्षां लब्धवतः शिष्यस्य शास्त्राध्ययनं सफलीभवतीति द्योतितम् ।

अथवा 'आउसंतेण' इत्यस्य 'आवसता' इति संस्कृतम्, तस्यापि 'मये'-
त्यनेनैव सम्बन्धः, आङ् प्राग्वन्मर्यादार्थकस्तथाच-आ=शिष्योचितमर्यादया वसता=
भगवदन्तिके निवासं कुर्वता मयेत्यर्थः । अनेन शिष्यस्य गुरुकुलनिवासः सूचितः ।

भगवता=भगः=ज्ञानं सकलपदार्थविषयकम् (१), माहात्म्यम्=अनुपम-
महनीयमहिमसम्पन्नत्वम् (२), यशः=विविधानुकूलप्रतिकूलपरीषदोपसर्गसहनसमुद्-
भूता जगद्रक्षणप्रज्ञासमुत्था वा कीर्तिः (३), वैराग्यम्=क्रोधादिकषायनिग्रहल-
क्षणम् (४) मुक्तिः=सकलकर्मक्षयलक्षणो मोक्षः (५), रूपम्=सुरासुरनरहृदयहारि
सौन्दर्यम् (६) वीर्यम्=अन्तरायान्तर्जन्यमनन्तसामर्थ्यम् (७), श्रीः=घातिकर्म-

'गुरुकी सेवा करके सीखनेसे ही शास्त्रका अध्ययन सफल होता है'
यह सूचित होता है (२), 'आवसता' ऐसी भी छाया होती है, अर्थात्
शिष्यके योग्य मर्यादा-पूर्वक भगवानके समीप रहनेवाले मैंने (सुना),
इस पदसे गुरुकुलमें निवास करना सूचित किया है ।

यहां 'भग' शब्दके दश अर्थ हैं—(१) समस्त पदार्थोंको विषय करने-
वाला ज्ञान, (२) अनुपम-महिमा, (३) विविध प्रकारके अनुकूल और
प्रतिकूल परीषदोंको सहन करनेसे उत्पन्न होनेवाली या संसारकी रक्षा
करनेवाले अलौकिक ज्ञानसे उत्पन्न होनेवाली कीर्ति, (४) क्रोध आदि
कषायोंका सर्वथा निग्रहरूप वैराग्य, (५) समस्त कर्मोंका क्षयस्वरूप मोक्ष,
(६) सुर-असुर और नरोंके अन्तःकरणको हर लेनेवाला सौन्दर्य,

सेवा करीने शीघ्रवाणी ४ शास्त्रनु अध्ययन सकृण थाय छे' ओ सूचित थाय छे (२),
आवसता ओवी पणु छाया थाय छे अर्थात् शिष्यने योग्य मर्यादा-पूर्वक भगवान्नी
समीपे रहनेवाला ओवा मे (साक्षात्), ओ पदवी गुरुकुलमा निवास करवानु
सूचन करेछे छे

अङ्गी 'भग' शब्दना दस अर्थ छे (१) यथा पदार्थेनि विषय करवा-
वाणु ज्ञान, (२) अनुपम-महिमा, (३) विविध प्रकारना अनुकूल-अने प्रतिकूल
परीषदोने सहन करवाथी उत्पन्न थनारी अथवा जगतनी रक्षा करनारा अलो-
किक ज्ञानथी उत्पन्न थनारी कीर्ति, (४) क्रोध आदि कषायोना सर्वथा निग्रह-
रूप वैराग्य, (५) यथा कर्मोना क्षय-स्वरूप मोक्ष, (६) सुर असुर अने नरोना
अत करणुने हरनारु सौन्दर्य, (७) अन्तराय कर्मोना नाशथी उत्पन्न थनारु

छाया—धुतं मया आयुष्मन् ! तेन मगधता एषमाख्यातम्—इह खलु पद्मी-
निकायानामाध्ययनं, भ्रमणेन मगधता महावीरेण काश्यपेन प्रवेदिता स्वाभ्याता
सुप्रज्ञता, त्रेयो मेऽप्येतुमध्ययनं धर्मप्रज्ञतिः ॥१॥

सान्त्वयार्थः—आउसं=हे आयुष्मन् शिष्य ! तेणं=उस भगवता=मगधाने
एवं=ऐसा अवस्थाय=कहा है, मे=मैंने सुय=सुना है, इह=यहां इस प्रसक्तमें
खलु=निश्चय करके छात्रीवणियानामाध्ययनं=पद्मीवणिकाय नामक मध्य-
यन है, (यह) समणेणं=धर्म भगवता=मगधान् काश्यपेण=कश्यपगोत्रीय महा-
वीरेण=महावीरने पवेदिया=प्रवेदित की है, सुप्रज्ञताया=सम्यक् प्रकारसे ज्ञाता है,
सुप्रज्ञता=सम्यक्तया बताई है। धर्मप्रज्ञसी=धर्मप्रज्ञति (नामक यह) अज-
यणं=अध्ययन मे=मुझे अहिंजित=पढ़नेको सेय=कल्याणकारी है। अर्थात्
मगधान् महावीर द्वारा प्रकृषित इस अध्ययनका अध्ययन करना मुझे कल्याण-
कारी है ॥१॥

टीका—एति=गच्छतीत्यायुः=सयमसप्तम नीरुजं दीर्घं वा जीवितमस्यास्ती
त्यायुष्मान् तत्सम्बुद्धौ हे आयुष्मन् ! गुणवच्छिष्यामन्त्रयमेतत् । अनेन प्रमांनने
प्राधान्यनायुपोऽपेक्षा विद्यते इति सूचितम् । तन=सोकप्रयमस्तिद्धेन,

यद्वा 'आउसतेणं' इत्येकपदस्य 'आनुपमाणेन' इति संस्कृतं तस्य मयेत्य-
नेन सम्बन्धः, तथा च-आहिति मर्यादायाम्, आ=शास्त्रभक्षणमर्यादया अनुमा-
णेन=गुरुन् सेवमानेन मयेत्यर्थः । विधिमन्तरेण हि भक्षणे शास्त्ररहस्यं भोदु-
रधोस्तकुम्भस्पृश न किञ्चिदप्यन्तः प्रविशति । 'आनुपमाणेन' इति विज्ञापनेन

हे आयुष्मन् ! अर्थात् सयमरूपी-जीवनधाले ! नीरोग-जीवनधाले !
या दीर्घजीवी !, इस सम्बोधनमें धर्मके आचरणमें आयुष्यकी प्रधानता
सूचित की है (१), अथवा 'आउसतेण' यह एक पद है, इसकी छाया
'आनुपमाणेन' होती है, अर्थात् गुरुकी सेवा करनेधाले मैंने, इस पदसे

७ आयुष्मन् ! अर्थात् सयम-३पी-एवम-वाग्वा । नीरोगी-एवम-वाग्वा ।
या दीर्घजीवी ! आ सज्जनधर्मी धर्मना आयुष्यमा आयुष्यनी प्रधानतः
सूचित करी है (१) अथवा आउसतेण के अर्थ यह है अर्थात् छाया आनुपमाणन
के प्रभावे था है, अर्थात् गुरुकी सेवा करनेधाले मैंने, आ पदकी अर्थ

‘सा च षड्जीवनिकाया’ इत्यध्याह्रियते उत्तरवाक्याऽऽकाङ्क्षोत्थानाय, श्रम-
णेन=श्राम्यति=तपस्यतीति श्रमणस्तेन सार्द्धद्वादशवर्षाणि घोरतपश्चरणाच्छ्रमण
इति प्रसिद्धिं लब्धवता, भगवता, काश्यपेन=कश्यपगोत्रोत्पन्नेन महावीरेण=
वीरयति=पराक्रमते मोक्षानुष्ठाने इति वीरः^१, यद्वा वि=विशेषेण ईरयति=गमयति
प्रापयति मोक्षं प्रति भव्यजनानिति, वि=विशेषेण ईर्त्ते=गच्छति क्षपिताखिलकर्मा
मोक्षमिति, वि=विशेषेण ईरयति=रूपयति कषायादिपरिपन्थिन इति, वि=विशे-
षेण ईरयति=प्रक्षिपति घनघातिकर्मपटलमवकरनिकरमिवेति, वि=विशेषेण ईरय-
ति=प्रेरयति प्रवर्त्तयति सयमाद्यनुष्ठाने प्राणिन इति वा वीरः,^२ महाँश्वासौ वीरश्च
महावीरस्तेन श्रीवर्द्धमानस्वामिनेत्यर्थः । प्रवेदिता=प्रकर्षेण सकलप्राणिगणस्य
स्वस्वभाषापरिणमनरूपेण यथावस्थितार्थद्वारेण च वेदिता=केवलाऽऽलोकेन

१ ‘वीर विक्रान्तौ’ अस्मात्पचाद्यच् ।

२ ‘ईर गतौ कम्पने च’ इत्यादादिकात् ‘ईर क्षेपे’ इति चौरादिकाच्च धातोः
पचाद्यच् ।

साढे बारह वर्ष तक घोर तपश्चरण करनेके कारण श्रमण नामसे
प्रसिद्ध काश्यप गोत्रमें उत्पन्न होनेवाले भगवान् महावीरने, वीर शब्दके
छह अर्थ हैं, अर्थात्—(१) मोक्षके अनुष्ठानमें पराक्रम करनेवाले, अथवा
(२) भव्य जीवोंको मोक्षकी प्राप्ति करानेवाले, या (३) समस्त कर्मोंको
दूर करके मोक्षको प्राप्त होनेवाले, (४) कषाय आदि शत्रुओंको सर्वथा
हरानेवाले, (५) चार घन-घातिया कर्मोंको कचरेकी तरह दूर करनेवाले
(६) प्राणियोंको विशेष-रूपसे संयमके अनुष्ठानमें प्रवृत्ति करानेवाले
श्रीवर्द्धमान स्वामीने, प्रत्येक प्राणीकी अपनी २ भाषामें परिणत होने-
वाले इस प्रवचनको केवल-ज्ञानसे जानकर प्रतिपादन किया है, पूर्वापर-

साढा णार वर्ष सुधी घोर तपश्चर्या करवाने कारणे श्रमण नामथी प्रसिद्ध,
कश्यप गोत्रमा उत्पन्न थयेला भगवान् महावीरे (वीर शब्दना छ अर्थ छे),
अर्थात् (१) मोक्षना अनुष्ठानमा पराक्रम करनारा, अथवा (२) भव्य छवेने
मोक्षनी प्राप्ति करानारा, या (३) सर्व कर्मोने दूर करीने मोक्षने प्राप्त थयेला,
(४) कषाय आदि शत्रुओने सर्वथा छडानारा, (५) चार घनघाती कर्मोने कच-
रानी पेठे दूर करी देनेारा, (६) प्राणीओने विशेष-रूपथी संयमना अनुष्ठानमा
प्रवृत्ति करानारा ओवा श्री वर्द्धमान स्वामीये, प्रत्येक प्राणीनी पोत-पोतानी
भाषामा परिशुत थवावाणु आ प्रवचन केवण ज्ञानथी ज्ञाणीने प्रतिपादन कयुं छे,

પટલવિપટનનિવાનન્તત્તુપ્પયસ્મીઃ (૮), ધર્મઃ=અપર્કારાકપાટોદાટનસાવ-
નમ્, ધુતાદિરુપો યથાસ્થાતચારિપ્રરુપો વા (૯), ऐश्वर्य=વૈભવ્યાધિપત્ય (૧૦)
વાડસ્યાસ્તીતિ મગવાન્ તેન તયોક્તેન, एवम्=‘ધમ્મો મંગલમુચ્છિ’ મિત્થાયા-
રમ્ય ‘તાયિણો પરિનિબ્બુદ’ इत्यन्त યાવત્ પૂર્વાપદિષ્ટરુપેણ, આસ્થાતમ્ પરસ્પ-
રાસદ્ધીર્જતયા કથિતમ્, मे=મયા ધુતમ્=ધવળગોષરીકૃતમ્ । સ્વલુપ્પચ્ચો રાક્ષા-
સકુારે । इह=અસ્મિન્ પ્રવચને, पद्दजीवनिकायनामाध्ययनम्=પદ્ વ તે પૃથિવ્ય-
મેમોવાયુષનસ્પતિપ્રસન્નસના જીવામેતિ पद्दजीवास्तेषां निकायः=સમૂહ મતિષા-
યસ્વેનાડસ્તિ યસ્યામાગમપદ્ધતૌ સા ‘પદ્દજીવનિકાયા’ તદ્ગામ યસ્ય તથ ત્વ
ધ્યયન ચેતિ ‘પદ્દજીવનિકાયાનામાધ્યયનમ્’ ‘અસ્તી’ તિશેષઃ ।

૧ સૂત્રે ‘ઉચ્છીવણિયા’ इति પદં ‘સ્વરાયસ્ય’ (૪।૪।૬૨) इति નિકાયા-
ઘટકયકારસ્ય સ્ત્રોતે, ‘ક-ગ-વ-જ-ત-દ-પ-ય-વાં માયો છુદ્’ इति કચ્છરસ્રોતે કૃત
‘નિ+મા+મા+’ इति સ્થિતે ‘સર્વર્થે દીર્ઘ’ (૧।૨।૭) इति દ્વયોરાચ્છરયો-
સ્યાને દીર્ઘેકાદેશે ‘અવર્ષો યધુતિઃ’ इति ચકારધ્રુત્યા ણત્વેન વ સિદ્ધમ્ ।

(૭) અન્તરાય કર્મકે નાશાસે ઉત્પન્ન હોનેવાલા અનન્ત મલ, (૮) ઘાતિ
કર્મરૂપી પટલકે હૃદ જાનેસે પ્રાપ્તમૂલ હોનેવાલી અનન્ત-ચતુષ્ટય સહ
(૯) મોક્ષકે દ્વારકો સ્થોલનેકા સાધન ધુત-ચારિત્ર-ધથાસ્થાતચારિ
રુપ ધર્મ, (૧૦) ત્રીન લોકકા આધિપત્ય રુપ ऐश्वर्य ।

યે સપ મગદામ્બકે અર્થ જિનમેં પાયે જાતે હેં ઉન્હેં મગવાન્ કહતેં
હે આયુષ્મન્ ! ‘ધમ્મો મંગલમુચ્છિ’ સે લેકર ‘તાયિણો પરિનિબ્બુદે
તક સવ મગવાનને હી કહા હેં ઓર મેંને સુના હેં । હસ અધ્યયન
નામ ‘પદ્દજીવનિકાયા’ હેં । વહ હસલિય કિ હસમેં પૃથિવી આ
પદ્દજીવ-નિકાયોંકા ઘર્ણન હેં ।

અનન્ત બળ (૮) ઘાતી-કર્મ-રૂપી પટલ હારી જવાથી ઉત્પન્ન કરારી અન
ચતુષ્ટય લક્ષ્મી, (૬) મોક્ષના દ્વારને ખોલવાના સાધન ધુત-ચારિત્ર-મ
આત-ચારિત્ર-રૂપ ધર્મ (૧૦) ત્રણ લોકના આધિપત્ય-રૂપ ऐश्वर્ય

આ બધા બગ રાખના અર્થે જેનામાં મળી આવે છે તેને મગવાન્ કહે છે
હે આયુષ્મન્ ! ધમ્મો મંગલમુચ્છિ થી લઈને તાયિણો પરિનિબ્બુદે મુખ
બધુ મ મગવાને જ કહ્યું છે અને એ આશયુ છે આ અધ્યયનનું નામ પદ્
દજીવનિકાયા’ છે તે બેટલા માટે કે એમાં પૃથિવી આદિ છ જીવનિકાયાનું વર્ણન છે

‘सा च पङ्जीवनिकाया’ इत्यध्याह्रियते उत्तरवाक्याऽऽकाङ्क्षोत्थानाय, श्रम-
णेन=श्राम्यति=तपस्यतीति श्रमणस्तेन सार्द्धद्वादशवर्षाणि घोरतपश्चरणाच्छ्रमण
इति प्रसिद्धिं लब्धवता, भगवता, काश्यपेन=कश्यपगोत्रोत्पन्नेन महावीरेण=
वीरयति=पराक्रमते मोक्षानुष्ठाने इति वीरः^१, यद्वा वि=विशेषेण ईरयति=गमयति
प्रापयति मोक्षं प्रति भव्यजनानिति, वि=विशेषेण ईर्त्ते=गच्छति क्षपिताखिलकर्मा
मोक्षमिति, वि=विशेषेण ईरयति=कम्पयति कषायादिपरिपन्थिन इति, वि=विशे-
षेण ईरयति=प्रक्षिपति घनघातिकर्मपटलमवकरनिकरमिवेति, वि=विशेषेण ईरय-
ति=प्रेरयति प्रवर्त्तयति सयमाद्यनुष्ठाने प्राणिन इति वा वीरः^२, महाँश्वासौ वीरश्च
महावीरस्तेन श्रीवर्द्धमानस्वामिनेत्यर्थः । प्रवेदिता=प्रकर्षेण सकलप्राणिगणस्य
स्वस्वभापापरिणमनरूपेण यथावस्थितार्थद्वारेण च वेदिता=केवलाऽऽलोकेन

१ ‘वीर विक्रान्तौ’ अस्मात्पचाद्यच् ।

२ ‘ईर गतौ कम्पने च’ इत्यादादिकात् ‘ईर क्षेपे’ इति चौरादिकाच्च घातोः
पचाद्यच् ।

साढे बारह वर्ष तक घोर तपश्चरण करनेके कारण श्रमण नामसे
प्रसिद्ध काश्यप गोत्रमें उत्पन्न होनेवाले भगवान् महावीरने, वीर शब्दके
छह अर्थ हैं, अर्थात्—(१) मोक्षके अनुष्ठानमें पराक्रम करनेवाले, अथवा
(२) भव्य जीवोंको मोक्षकी प्राप्ति करानेवाले, या (३) समस्त कर्मोंको
दूर करके मोक्षको प्राप्त होनेवाले, (४) कषाय आदि शत्रुओंको सर्वथा
हरानेवाले, (५) चार घन-घातिया कर्मोंको कचरेकी तरह दूर करनेवाले
(६) प्राणियोंको विशेष-रूपसे संयमके अनुष्ठानमें प्रवृत्ति करानेवाले
श्रीवर्द्धमान स्वामीने, प्रत्येक प्राणीकी अपनी २ भाषामें परिणत होने-
वाले इस प्रवचनको केवल-ज्ञानसे जानकर प्रतिपादन किया है, पूर्वापर-

साढा णार वर्ष सुधी घोर तपश्चर्या करवाने कारणे श्रमण नामथी प्रसिद्ध,
कश्यप गोत्रमा उत्पन्न थयेला भगवान् महावीरे (वीर शब्दना छ अर्थ छे),
अर्थात् (१) मोक्षना अनुष्ठानमा पराक्रम करानारा, अथवा (२) भव्य छेवने
मोक्षनी प्राप्ति करानारा, या (३) सर्व कर्मेने दूर करीने मोक्षने प्राप्त थयेला,
(४) कषाय आदि शत्रुयेने सर्वथा छेवनेला, (५) चार घनघाती कर्मेने कथ-
रानी पेठे दूर करी देनेला, (६) प्राणीयेने विशेष-रूपथी संयमना अनुष्ठानमा
प्रवृत्ति करानारा येवा श्री वर्द्धमान स्वामीये, प्रत्येक प्राणीनी पोत-पोतानी
भाषामा परिशुत थवावाणु आ प्रवचन केवण ज्ञानथी ज्ञाणीने प्रतिपादन कथुं छे,

પવેદ્યા=પ્રવેદિત કી હૈ, સુઅકલાયા=સમ્યક્પ્રકાર કહી હૈ, સુપન્નતા=સમ્યક્તયા વતાઈ હૈ। વહ ધમ્મપન્નત્તી અજ્ઞયણં=ધર્મપ્રજ્ઞપ્તિ અપરનામક અધ્યયન અહિજ્ઞિત=પદના મે=મુજ્ઞે સેયં=શ્રેય હૈ ॥૨॥

ટીકા—સા=પૂર્વોક્તા પદ્મજીવનિકાયા સ્વરૂપ કતરા=કિંમૂતા યા અધ્યયનં નામ=અધ્યયનત્વેન પ્રસિદ્ધેત્યર્થઃ, યા ચ કાશ્યપેનેત્યાદિ વ્યાખ્યાતપૂર્વમ્। ‘કયરા’ इत्यनेन मोक्षाभिलाषिणा शिष्येण सकलक्रियाकलापे स्वाभिमानपरित्यागपूर्वकं गुरुः प्रष्टव्य इति सूचितम् ॥૨॥

સમ્પ્રતિ સુધર્મસ્વામિન ઉત્તરયન્તિ—‘इमा खलु०’ इत्यादि ।

મૂલમ્—इमा खलु सा छज्जीवणिया नामज्झयणं समणेणं भगवया महावीरेणं कासवेणं पवेइया सुअकलाया सुपन्नता, सेयं मे अहिज्जितं अज्झयणं धम्मपन्नत्ती ॥૩॥

છાયા—इय खलु सा पद्मजीवनिकाया नामाध्ययनं श्रमणेन भगवता महावीरेण काश्यपेन प्रवेदिता स्वाख्याता सुप्रज्ञता, श्रेयो मेऽध्येतुमध्ययनं धर्मप्रज्ञप्तिः ॥૩॥

સાન્વયાર્થઃ—सा=वह छज्जीवणिया=पद्मजीवनिकाया खलु=निश्चय करके इमा=यह है जो अज्झयणं नाम=अध्ययन नाम से प्रसिद्ध है, और जो कास-वे गं=काश्यपगोत्रीय समणेणं=श्रमण भगवया=भगवान् महावीरेणं=महावीरने

हे भगवन् ! पहले बताई हुई पद्मजीवनिकायाका स्वरूप क्या है ? जो इस अध्ययनरूपसे कही गई है अर्थात् जिसका इस समस्त अध्य-यनमें वर्णन किया गया है, और भगवान् महावीर स्वामीने यावत् प्ररूपित किया है ? और धर्मप्रज्ञप्ति अपरनामसे प्रसिद्ध उस अध्ययन का पदना मेरे लिये कल्याणकर है ?। इस प्रश्नसे यह आशय निकलता है कि—सुमुक्षु शिष्यको अहंकार त्यागकर समस्त क्रियाएँ गुरुसे पूछनी चाहिए ॥२॥

શ્રી સુધર્મા સ્વામી ઉત્તર દેતે હિં—‘इमा खलु०’ इत्यादि ।

હે ભગવાન્ ! પહેલા બતાવેલી પદ્મજીવનિકાયાનું સ્વરૂપ કેવું છે કે જે આ અધ્યયનરૂપથી કહેવામાં આવી છે ? અર્થાત્ જેનું આ આખા અધ્યયનમાં વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, અને ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીએ જેનું પ્રરૂપણ કર્યું છે ? અને ધર્મપ્રજ્ઞપ્તિ એમ બીજા નામથી જે પ્રસિદ્ધ છે તે અધ્યયનનું અધ્યયન કરવું મારે માટે કલ્યાણકારક છે ? આ પ્રશ્નથી એવો આશય નીકળે છે કે—સુમુક્ષુ શિષ્યે અહિકારનો ત્યાગ કરીને બધી ક્રિયાઓ ગુરુને પૂછવી જોઈએ (૨)

શ્રી સુધર્મા સ્વામી ઉત્તર આપે છે કે—इमा खलु० इत्यादि

વિસોનમ પ્રતિપાદિતા, સ્વાસ્થ્યાતા=સુખ-પૂર્વાપરાવિરોધિયુક્તયુક્તિમિરુપપદ્ધતા-
 ડક્યાતા=ઉક્તા, સુમદ્ધતા=સુખ-સદેશમતુઆસુરસમાયાં વિન્યધ્વનિના પ્રદ્ધા=
 પ્રસૂપિતા, યદ્વા ધાતુનામનેકાર્યસ્વાદુપસર્ગસમમિષ્યાદારમસાચેદ્દ્વિપિરાતેવનાર્વ,
 તયા ચ-યનૈવ રૂપેણાડક્યાતા તેનૈવ રૂપેણ પ્ર=પરુપેષ દ્ધતા=પ્રાસેવિતા, ચક્ર-
 માત્રતોડપિ હિંસાં પરિહરતા મગધતા યથાકથિતમાપરિવેત્પર્યઃ । સવેતશ્વપરં
 પદ્મીવનિકાયાસ્ય ધર્મમદ્ધતિ=ધર્મપ્રરૂપકમ્, યદ્વા ધર્મમદ્ધતિ=પ્રતદપરસમ્પદ્ધ
 મે=મમ અપ્યેતુમ્=અપ્યસિતુ યેયઃ=પ્રસૂત્યં નિ=ધેયસકરમિત્યર્થઃ ॥ ૧ ॥

પ્રતમિષ્ઠમ્ય જમ્સુસ્વામી પરિપૂષ્ટિ-‘કયરાં’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-કયરા સ્વલુ સા છઝીવણિયા નામજ્ઞયણ સમજેખ
 મગવયા મહાવીરેણ કાસવેણ પવેશ્યા સુઅક્ષ્યાયા સુપસ્રતા, સેવ
 મે અહિજિતં અજ્ઞયણ ધમ્મપસ્રત્તી ? ॥૨॥

છાયા—કયરા સ્વલુ સા પદ્મીવનિકાયા નામાધ્યયનં મમજેખ મમતા
 મહાવીરેણ કાશ્યપેન પ્રવેદિતા સ્વાસ્થ્યાતા સુમદ્ધતા, યેયો મેડપ્યેતુમ્ અપ્યસં
 ધર્મમદ્ધતિઃ ? ॥૨॥

સાન્વયાર્થ —સા સ્વલુ=મહાછઝીવણિયા=પદ્મીવનિકાયા કયરા=કૈન્તી
 હૈ ? જો અજ્ઞયણં નામ=અધ્યયન નામ સે પ્રસિદ્ધ હૈ, જો કાસવેર્મ્મ
 કશ્યપગોત્રીય સમજેખ=મમજેખ મગવયા=મગવાન મહાવીરેણ=મહાવીરે
 વિરોધ-રહિત ઔર યુક્તિયો સહિત કહા હૈ, દેશ મનુષ્ય ઔર અસુરોંકી
 સમા-સમવસરણ-મેં વિન્ય ધ્વનિસે પ્રરૂપિત કિયા હૈ । અથવા મગવાનને
 જૈસા કહા હૈ વૈસા હી ઉન્હોને આચરણ કિયા હૈ ।

હસલિય પદ્મ પદ્મીવનિકાયા નામક, ધર્મકી પ્રરૂપણા કરનેવાલા
 અધ્યયન મેરે અધ્યયન કરનેકે લિય યેય હૈ-કસ્યાણકારી હૈ ॥૧॥

પદ્મ સુનકર જમ્સુસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ-‘કયરા સ્વલુ’ ઇત્યાદિ ।

પૂર્વપસવશીય-શક્તિ અને યુક્તિઓ સહિત કહ્યું છે, તેવ મનુષ્ય અને
 અસુરોની સમા-સમવસરણમાં વિન્ય ધ્વનિથી પ્રરૂપિત કયું છે અથવા સમજાવે
 એવું કહ્યું છે એવું તેમણે આચરણ કયું છે

તેથી કરીને આ પદ્મીવનિકાયા નામક ધર્મની પ્રરૂપણા કરવારે અધ્યયન
 માટે અધ્યયન કરવાને એવ છ-કસ્યાણકારી છે (૧)

આ સામગ્રીને જમ્સુસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-કયરા સ્વલુ ઇત્યાદિ.

तेजश्चित्तवदाख्यातम्, अनेकजीवं, पृथक्सत्त्वमन्यत्र शस्त्रपरिणतात् । वायुश्चित्त-
वानाख्यातोऽनेकजीवः पृथक्सत्त्वोऽन्यत्र शस्त्रपरिणतात्, वनस्पतिश्चित्तवाना-
ख्यातोऽनेकजीवः पृथक्सत्त्वोऽन्यत्र शस्त्रपरिणतात् ॥४॥

सान्वयार्थः—तंजहा—वह इस प्रकार है— (१) पुढविकाइया=पृथ्वीकायिक,
(२) आउकाइया=अपकायिक, (३) तेउकाइया=तेजस्कायिक, (४) वाउकाइया=
वायुकायिक, (५) वणस्सइकाइया=वनस्पतिकायिक, (६) तसकाइया=तसकायिक ॥

अब आचार्य महाराज एक-एककी सचित्तता बतलाते हैं—

(१) पृथ्वीकाय.

सान्वयार्थः—(भगवानने) पुढवी=पृथ्वीको चित्तमंतं=सचित्त अक्खाया=
कही है, वह अणेगजीवा=अनेकजीववाली है—अनेकजीवोंका पिण्डभूत है, पुढोसत्ता=
उसमें अनेकजीव भिन्न-भिन्न रहे हुए हैं, अन्नत्थ=सिवाय सत्थपरिणएणं=शस्त्र-
परिणतके, अर्थात् जहां शस्त्र नहीं लगा है वहांका पृथ्वीकाय सब सचित्त है । इसी
प्रकार छहों कार्योंमें समझ लेना चाहिये ॥१॥

(२) अपकाय.

सान्वयार्थः—आऊ=जल चित्तमंतं=सचित्त अक्खाया=कहा है, वह अणेग-
जीवा=अनेक जीवोंका आश्रयभूत है, पुढोसत्ता=वे अनेक जीव भिन्न रहे
हुए हैं, अन्नत्थ=सिवाय सत्थपरिणएणं=शस्त्रपरिणतके ॥२॥

(३) तेजस्काय.

तेऊ=तेजस्काय चित्तमंतं=सचित्त अक्खाया=कहा गया है, वह
अणेगजीवा=अनेक जीवोंका आश्रयभूत है, पुढोसत्ता=वे अनेक जीव भिन्न-
भिन्न रहे हुए हैं, अन्नत्थ=सिवाय सत्थपरिणएणं=शस्त्रपरिणतके ॥३॥

(४) वायुकाय.

वाऊ=वायु चित्तमंतं=सचित्त अक्खाया=कहा गया है, वह अणेगजीवा=
अनेक जीवोंका आश्रय है, पुढोसत्ता=भिन्न-भिन्न जीवोंवाला है, अन्नत्थ=सिवाय
सत्थपरिणएणं=शस्त्रपरिणतके ॥४॥

(५) वनस्पतिकाय.

वणस्सई=वनस्पति चित्तमंतं=सचित्त अक्खाया=कही गई है, वह अणे-

પવેદ્યા=મવેદિત કી હૈ, સુઅક્ષ્ણાયા=સમ્યક્પ્રકાર કરી હૈ, સુપક્ષ્ણા=સમ્યક્તયા વતાર્હ હૈ । નહ ધમ્મપક્ષ્ણી અન્નજયર્ણ=ધર્મપ્રદાતિ અપરનામક' અભ્યયન અહિજ્ઞિહ=પઢના મે=શુદ્ધે સેયં=મેયસ્કારી હૈ ॥૩॥

ટીકા—‘હમા’ इत्यनेन ‘विनीतविनेयाय करुणासागराचारवृद्धयेन गुप्ता शास्त्रोपदेशः कर्तव्यः’ इति सूचितम् । अन्यत्प्राग्वत् ॥३॥

તામેવ પહ્જીવનિકાર્યા સૂત્રકારઃ પદર્શયતિ=‘તંજહા’ इत्यादि ।

મૂલ્મ-તજહા-પુઢવિકાહ્યા, આઝકાહ્યા, તેઝકાહ્યા, વાઝકાહ્યા, વળસ્સહ્યા, તસકાહ્યા । પુઢવી ચિત્તમંતમક્ષ્ણાયા અણેગજીવા પુઢોસત્તા અન્નસ્થ સત્થપરિણ્ણ । આઝ ચિત્તમંતમક્ષ્ણાયા અણેગજીવા પુઢોસત્તા અન્નસ્થ સત્થપરિણ્ણ । તેઝ ચિત્તમંતમક્ષ્ણાયા અણેગજીવા પુઢોસત્તા અન્નસ્થ સત્થપરિણ્ણ । વાઝ ચિત્તમંતમક્ષ્ણાયા અણેગજીવા પુઢોસત્તા અન્નસ્થ સત્થપરિણ્ણ । વળસ્સહ્યા ચિત્તમંતમક્ષ્ણાયા અણેગજીવા પુઢોસત્તા અન્નસ્થ સત્થપરિણ્ણ ॥૩॥

છાયા-તથવા-પૃથિવીકાયિકાઃ (૧), અપ્કાયિકાઃ (૨), તેજસ્કાયિકાઃ (૩), વાયુકાયિકાઃ (૪), વનસ્પતિકાયિકાઃ (૫), વસકાયિકાઃ (૬) । પૃથિવી ચિત્તવસ્ત્યાસ્મ્યાતા, અનેકગ્રીવા, પૃથક્સત્ત્વા, અન્યથ સ્વરૂપરિણતાયા । આપ ચિત્તવત્સ્ય આસ્મ્યાતાઃ, અનેકગ્રીવાઃ, પૃથક્સત્ત્વા, અન્યથ સ્વરૂપરિણતામ્ ।

इस पाठका व्याख्यान पढ़ते किया जा चुका है । ‘हमा’ पदसे यह सूचित होता है कि करुणासागर गुरु महाराज विनीत शिष्यको शास्त्रका उपदेश अक्षरय देवें ॥३॥

ઉસ પહ્જીવનિકાયકો સૂત્રકાર દિશાતે હૈ—‘તંજહા’ इत्यादि ।

આ પાઠનું વ્યાખ્યાન પહેલાં કરવામાં આવ્યું છે । હમા શબ્દથી જેમ સૂચિત થાય છે કે શિષ્યાસાગર ગુરુ મહારાજ વિનીત શિષ્યને શાસ્ત્રને ઉપદેશ કરે આપે. (૩)

જે પહ્જીવનિકાયને સૂત્રકાર દિશાવે છે—તંજહા- इत्यादि.

तेजश्चित्तवदाख्यातम् , अनेकजीव, पृथक्सत्त्वमन्यत्र शस्त्रपरिणतात् । वायुश्चित्त-
वानाख्यातोऽनेकजीवः पृथक्सत्त्वोऽन्यत्र शस्त्रपरिणतात् , वनस्पतिश्चित्तवाना-
ख्यातोऽनेकजीवः पृथक्सत्त्वोऽन्यत्र शस्त्रपरिणतात् ॥४॥

सान्वयार्थः—तंजहा—वह इस प्रकार है— (१) पुढविकाइया=पृथ्वीकायिक,
(२) आउकाइया=अपकायिक, (३) तेउकाइया=तेजस्कायिक, (४) वाउकाइया=
वायुकायिक, (५) वणस्सईकाइया=वनस्पतिकायिक, (६) तसकाइया=तसकायिक ॥

अब आचार्य महाराज एक-एककी सचित्तता बतलाते हैं—

(१) पृथ्वीकाय.

सान्वयार्थः—(भगवानने) पुढवी=पृथ्वीको चित्तमंतं=सचित्त अक्खाया=
कही है, वह अणोगजीवा=अनेकजीववाली है—अनेकजीवोंका पिण्डभूत है, पुढोसत्ता=
उसमें अनेकजीव भिन्न-भिन्न रहे हुए हैं, अन्नत्थ=सिवाय सत्थपरिणएणं=शस्त्र-
परिणतके, अर्थात् जहां शस्त्र नहीं लगा है वहांका पृथ्वीकाय सब सचित्त है । इसी
प्रकार छहों कायोंमें समझ लेना चाहिये ॥१॥

(२) अपकाय.

सान्वयार्थः—आऊ=जल चित्तमंतं=सचित्त अक्खाया=कहा है, वह अणोग-
जीवा=अनेक जीवोंका आश्रयभूत है, पुढोसत्ता=वे अनेक जीव भिन्न रहे
हुए हैं, अन्नत्थ=सिवाय सत्थपरिणएणं=शस्त्रपरिणतके ॥२॥

(३) तेजस्काय.

तेऊ=तेजस्काय चित्तमंतं=सचित्त अक्खाया=कहा गया है, वह
अणोगजीवा=अनेक जीवोंका आश्रयभूत है, पुढोसत्ता=वे अनेक जीव भिन्न-
भिन्न रहे हुए हैं, अन्नत्थ=सिवाय सत्थपरिणएणं=शस्त्रपरिणतके ॥३॥

(४) वायुकाय.

वाऊ=वायु चित्तमंतं=सचित्त अक्खाया=कहा गया है, वह अणोगजीवा=
अनेक जीवोंका आश्रय है, पुढोसत्ता=भिन्न-भिन्न जीवोंवाला है, अन्नत्थ=सिवाय
सत्थपरिणएणं=शस्त्रपरिणतके ॥४॥

(५) वनस्पतिकाय.

वणस्सई=वनस्पति चित्तमंतं=सचित्त अक्खाया=कही गई है, वह अणे-

ગજીવા=અનેક જીવોંકા આધાર છે, પુત્રોસસા=મિત્ર-મિત્ર મીત્રાલી
અન્નત્ય=સિવાય સત્ત્વપરિણર્ણ=શ્રવણપરિણતકે ॥

માર્ગાર્થ:-પાંચો સ્થાવરકાય સચિત્ત છે, જે અનેક જીવરૂપ છે, તેન જીવ
અસ્તિત્વ પૃથક્-પૃથક્ છે, ૧. જન કાર્યોંકે જો જો શક્તિ છે તેનસે યદિ જે પતિ
હો જાયે તો અચિત્ત હો જાયે ॥૫॥

ટીકા-સપ્તયા=તદેવ પ્રદર્શયે-પૃથિવી=કઠિનસ્વભાવા તેજ કાય=જ
યેપાં તે પૃથિવીકાયાસ્ત એવ પૃથિવીકાયિકાઃ (‘વિનયાદિત્વાસ્ત્વાયે ઠક્, ત્સ્મે
દેહઃ’ એવમગ્રેડપીયં પ્રક્રિયા જ્ઞેયા) । આપ=દ્રવસ્વભાવાસ્ત એવ કાયો યેપાં તે
કાયાસ્ત એવાપ્કાયિકા । તેજ=ઉષ્ણસ્વભાવ તદેવ કાયો યેપાં તે તેજસ્કાયિકા
વાયુ=ચલનસ્વભાવઃ સ એવ કાયો યેપાં તે વાયુકાયિકાઃ । વનસ્પતિકાયિકા
વનસ્પતિઃ=સ્તાવસ્થાસ્માદિલક્ષણઃ કાયો યેપાં તે તથોક્તાઃ । અસ્પતિ જીવતત્ત્વ
વિજનિતપીઠયા ઉદ્વિજતે इति પ્રસઃ, પ્રસનસ્વભાવઃ કાયો યેપાં તથોક્તાઃ
અય પ્રત્યેકં સચિત્તાં દર્શયન્નાત—

કઠિનતા-સ્વભાવવાળી પૃથ્વી હી જિનકા શરીર છે તેને પૃથ્વીકાયિકા કહે
યિક કહીતે છે । દ્રવસ્વ-સ્વભાવવાળા અલ્પ હી જિનકા શરીર છે તેને
અપ્કાયિકા કહીતે છે । ઉષ્ણતા-સ્વભાવવાળા તેજ હી જિનકા શરીર ।
તેને તેજસ્કાયિકા કહીતે છે । ચલન-સ્વભાવવાળા વાયુ હી જિનકા શરીર ।
તેને વાયુકાયિકા કહીતે છે । લતા વૃક્ષ-શુભ્રમ આદિ વનસ્પતિ હી જિનકા
શરીર છે તેને વનસ્પતિકાયિકા કહીતે છે । જિનને દીપ્ત-આતપ (ગમી) આદિ
દ્વારા ઉત્પન્ન સુઈ પીઠાસે ગ્રાસ હોતા છે એસા ચલને-ફિરનેવાળા કાય
જિનકા જ્ઞાતા છે તેને પ્રસકાયિકા કહીતે છે ।

અય એક-એકની સચિત્તાતા વિસ્મરતાતે છે—

૧-કઠિનતા-સ્વભાવવાળી પૃથ્વી જ એનું શરીર છે તેને પૃથ્વીકાયિકા કહે છે
૨-દ્રવત્વ-સ્વભાવવાળું અપ્ જ એનું શરીર છે તેને અપ્કાયિકા કહે છે ૩-ઉષ્ણ-
સ્વભાવવાળું તેજ જ એનું શરીર છે તેને તેજસ્કાયિકા કહે છે ૪-ચલન-સ્વભાવ
વાળું વાયુ જ એનું શરીર છે તેને વાયુકાયિકા કહે છે ૫-લતા વૃક્ષ, શુભ્રમ (અંબ)
આદિ વનસ્પતિ જ એનું શરીર છે તેને વનસ્પતિકાયિકા કહે છે ૬-એને ઠંડી ગરમી
આદિ દ્વારા ઉત્પન્ન અગ્નિ પીઠાથી ગ્રાસ થાય છે એની હૃદય-હૃદયવાળી કાય
એની કાય છે તેને પ્રસકાયિકા કહે છે

હવે અગ્નિની સચિત્તાતા દેખાડે છે

પૃથિવીકાયઃ ।

પૃથિવી, ચિત્તં=ચેતનાઽસ્ત્યસ્યા इति चित्तवती=સાત્મિકા આરુપ્યાતા= કેવલજ્ઞાનાઽઽલોકાવલોકિતાચિલ્લોકાલોકલક્ષણેન ભગવતા કથિતા ।

નનુ પૃથિવ્યાઃ કથં સચેતનત્વમિતિ चेदाकर्णय-(૧) પૃથિવી સચેતના સ્થાનિત- સ્થાનિભૂમ્યાદિષુ તત્સજાતીયાવયવાન્તરદ્વારા પરિપૂર્તિર્દર્શનાત્ મનુષ્યાદિશરીરવત્ , તદ્વત્-મનુષ્યશરીરસ્થં વ્રણાદિકં સ્વયં શ્રિયતે, एवमेव स्थानितं स्थानिभूम्यादिकं स्वसमानजातीयावयवैश्चिन्त्रियमाणं प्राक्समानरूपतां भजते तस्माद् गम्यते पृथिव्याः सचेतनत्वम् ।

પૃથિવીકાય ।

કેવલ-જ્ઞાનરૂપી આલોકસે સમસ્ત લોક ઓર અલોકકો પ્રત્યક્ષ જાનનેવાલે ભગવાને પૃથિવીકો સચેતન કહા હૈ ।

પ્રશ્ન—પૃથિવી સચેતન કેસે હૈ ?

ઉત્તર—(૧) પૃથિવી સચેતન હૈ, ક્યોં કિ ઉસમેં યોદી હુઈ સ્થાન આદિકી ભૂમિ સજાતીય અવયવોંસે સ્વયમેવ ભર જાતી હૈ, જો સજાતીય અવયવોંસે સ્વયં ભર જાતા હૈ વહ સચેતન હોતા હૈ, જૈસે મનુષ્યકા શરીર । અર્થાત્ મનુષ્યકે શરીરમેં ઘાવ હો જાતા હૈ વહ ઉસી તરહકે અવયવોંસે સ્વયં ભર જાતા હૈ, ઉસી પ્રકાર યોદી હુઈ સ્થાન આદિકી ભૂમિ ઉસી પ્રકારકે અવયવોંસે ભર જાતી હૈ ઓર પહેલેકે સમાન હો જાતી હૈ ઇસલિયે પૃથિવી સચેતન હૈ ।

‘ પૃથિવીકાય ’

કેવળ-જ્ઞાન-રૂપી પ્રકાશથી બધા લોક અને અલોકને પ્રત્યક્ષ જાણવા-વાળા ભગવાને પૃથિવીને સચેતન કહી છે

પ્રશ્ન—પૃથિવી સચેતન કેવી રીતે છે ?

ઉત્તર—(૧) પૃથિવી સચેતન છે, કારણ કે તેમાં જોડેલી ખાણ આદિની ભૂમિ સજાતીય અવયવોથી પોતાની મેળે ભરાઈ જાય છે જે સજાતીય અવયવોથી સ્વયમેવ ભરાઈ જાય છે તે સચેતન હોય છે, જેમકે મનુષ્યનું શરીર અર્થાત્ મનુષ્યના શરીરમાં ઘા પડે છે તે એવી તરેહના અવયવોથી પોતાની મેળે ભરાઈ જાય છે, એ જ રીતે જોડેલી ખાણ આદિની ભૂમિ એ પ્રકારના અવયવોથી ભરાઈ જાય છે અને પહેલાની જેવી બની જાય છે, તેથી પૃથિવી સચેતન છે

(૨) યદ્વા-પૃથિવી સજીવા દૈનિકઘર્ષણોપચયસંદર્શનાત્ ચરણતત્ત્વત્, તથા-
ચરણતલ ઘૂલ્યતે ધુબ્યતિ ચ તદ્વાત્ પૃથિવ્યપિ મત્યહં ઘૂલ્યતે ઉપવીમત્રે ચ તસ્મા-
ત્તસ્યા સજીવત્ત્વમ્ । અથવા—

(૩) વિદ્રુમપાપાણાદિક્ષ્વા પૃથિવી સચેતના કાઠિન્યે સત્યપિ દ્વદ્વાપાદિદર્શનાત્
શરીરસ્થિતાઽસ્પ્યાદિત્, તથા—શરીરસ્થિતમસ્પ્યાદિકં કમઠપૃષ્ઠકઠિન સદ્ધિ
ચિત્તવદ્નુમૂયમાન્મુપચયં ચ ગચ્છત્ સંદર્શયતે । एवं વિદ્રુમશિલાપાત્મિકાણ-
પૃથિવ્યા કાઠિન્યે સત્યપિ દ્વદ્વાપાદિકં મત્યહં દ્રશ્યતે તસ્માત્તસ્યા સચેતન્ત્વમ્ ।
અથ ચ—

(૨) પૃથિવી સચેતન છે, ક્યોંકિ ઉસમેં પ્રતિદિન ઘર્ષણ ઓર ઉપર
દેખા જાતા છે જૈસે પૈરકા તલુવા । અર્થાત્ જૈસે તલુવા ઘિસકર પિ-
ઝર જાતા છે વૈસે હી પૃથિવી ઓ ઘિસ કર ઝર જાતી છે ફસલિપ
સજીવ છે । અથવા—

(૩) વિદ્રુમ (મૂળા) પાપાણ આદિ-રૂપ પૃથિવી સચેતન છે, ક્યોંકિ
કઠિન હોને પર ઓ ઉસમેં વૃદ્ધિ દેખી જાતી છે જૈસે શરીરકી હડ્ડી આદિ
અર્થાત્ જૈસે શરીરકી હડ્ડી આદિ કાણુપકી પીઠકી ઝોંતિ કઠોર હોને
ઓ સચેતન છે ઓર વઢતી છે ઉસી પ્રકાર વિદ્રુમ, શિલા આદિ-રૂપ
પૃથિવીમેં કઠિનતા હોનેપર ઓ વૃદ્ધિ આદિ ગુણ પ્રત્યક્ષસે છે ફસલે સિદ્ધ
છે કિ પૃથિવી સચેતન છે । અથવા—

(૨) પૃથિવી સચેતન છે, કારણ કે તેમાં પ્રતિદિન ઘર્ષણ અને ઉપર
ઢોવામાં આવે છે જેમકે પગનું તળીયું જમીન પર પગનું તળીયું ધસાવે
પછી ભરાઈ જાય છે, તેમ પૃથિવી પણ ધસાવેને ભરાઈ જાય છે, તેથી પૃથિવી
સજીવ છે । અથવા—

(૩) વિદ્રુમ (પ્રવાળ) પત્થર આદિ-રૂપ પૃથિવી સચેતન છે કારણ કે કાંઈ
ઢોવા છતાં તેમાં વૃદ્ધિ ઢોવામાં આવે છે જેમકે શરીરના હાડકાં વગેરે, અર્થાત્
જેમ શરીરના હાડકાં વગેરે કાચબાની પીઠની જેમ કઠોર ઢોવા છતાં સચેતન
છે અને વધે છે તેવી રીતે વિદ્રુમ, શિલા આદિ-રૂપ પૃથિવીમાં કઠિનતા ઢોવા
છતાં તેમાં વૃદ્ધિ આદિ ગુણ પ્રત્યક્ષ છે જેથી સિદ્ધ થાય છે કે પૃથિવી સચે-
તન છે । અથવા—

(૪) વિદ્રુમાદ્યાત્મિકા પૃથિવી સચિત્તા, છેદાદૌ તત્સજાતીયધાતૂત્પત્તિ-
દર્શનાત્ અર્શોઽદ્ભુરવત્, તદ્યથા=અર્શસોઽદ્ભુરે છિન્નેઽપિ પુનસ્તત્સમાન એવાદ્ભુરઃ
પ્રાદુર્ભવતિ, એવં વિદ્રુમશિલાદ્યાત્મિકાયાઃ પૃથિવ્યાઃ સ્વન્યાદૌ છેદેઽપિ તત્સજા-
તીયધાતુભિસ્તદ્વિક્તભાગઃ પરિપૂર્યતે, તસ્માત્સિદ્ધં પૃથિવ્યાઃ સચિત્તત્વમ્ ।

અનેકજીવા=અનેકે=વહવો જીવાઃ=એકેન્દ્રિયા યસ્યાં સા તથોક્તા । પૃથક્-
સત્ત્વા=પૃથક્-પૃથક્-ભૂતાઃ=અદ્ભુલાસંખ્યેયભાગમાત્રાવગાહનામાશ્રિત્યાઽનેકે વિભિન્ન-
રૂપેણ સ્થિતાઃ સત્ત્વાઃ=સ્પર્શનેન્દ્રિયવન્તો જીવા યસ્યાં સા તથોક્તા ‘આખ્યાતા’
इति पूर्वोक्तेनान्वयः, ભગવતા પ્રરૂપિતેતિ તદર્થઃ ।

નતુ તર્હુક્તેસ્વરૂપાયાં જીવપિણ્ડભૂતાયાં પૃથિવ્યાં ગમનાગમનાદિક્રિયાં કુર્વતાં

(૪) વિદ્રુમ આદિરૂપ પૃથિવી સચિત્ત હૈ, ક્યોંકિ ઉસે કાટ દેને પર ભી
સજાતીય ધાતુકી ઉત્પત્તિ દેખી જાતી હૈ; જૈસે શરીરમેં મસા । અર્થાત્ જૈસે
મસાકો ડપરસે કાટ ડાલને પર ભી ફિર ઉસીકે સમાન અવયવ ઝગ
આતે હૈં, વૈસેહી-વિદ્રુમ ઓર શિલા આદિકો ધાનમેં કાટ દેને પર ભી
સજાતીય સ્કન્ધોસે કટા હુઆ ભાગ ફિર ખર જાતા હૈ, અતઃ પૃથિવીકી
સચેતનતા સિદ્ધ હૈ ।

વહ પૃથિવી અનેક જીવવાલી હૈ ઓર વે સ્પર્શનેન્દ્રિયવાલે પૃથિવી-
ાયકે જીવ અંગુલકે અસંખ્યાતવે-ભાગ-પ્રમાણ અવગાહનાકો આશ્રય
રકે ભિન્ન-ભિન્ન સ્વરૂપસે સ્થિત હૈં, એસા ભગવાનને કહા હૈ ।

શિષ્ય ગુરુસે પૂછતા હૈ-હે ગુરુ મહારાજ ! જબકિ પૃથિવી જીવોંકા

(૪) વિદ્રુમ આદિ રૂપ પૃથિવી સચિત્ત છે, કારણ કે તેને કાપી નાખવા
તા પણ સજાતીય ધાતુની ઉત્પત્તિ બોવામા આવે છે, જેમકે શરીરમા મસા, અર્થાત્
જેમકે મસાને ઉપરથી કાપી નાખ્યા છતા પણ તેના સમાન અવયવો ઊગી
માવે છે, તેમ જ વિદ્રુમ અને શિલા આદિને ખાણુમા કાપી નાખ્યા છતા
સજાતીય સ્કન્ધોથી કાપેલો ભાગ પાછો બરાબર બાજ છે -તેથી પૃથિવીની સચેત
તા સિદ્ધ થાય છે

એ પૃથિવી અનેક-જીવ-વાળી છે, અને એ સ્પર્શનેન્દ્રિય-વાળા પૃથિવી-
કાયના જીવો આગળના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણુની અવગાહનાને આશ્રય કરીને
ભિન્ન-ભિન્ન સ્વરૂપે સ્થિત છે, એવું ભગવાને કહ્યું છે

શિષ્ય ગુરુને પૂછે છે-હે ગુરુ મહારાજ ! બે પૃથિવી, જીવોના પિંડ-રૂપ છે

સંપત્તિનામહિંસાવ્રતસ્ય સંરક્ષણં કથં મહતિ ? મત્સ્યુતાડયશ્ચકરણીયોચારપ્રસન્નાદિ-
 ક્રિયાયા. હિંસૈષ મહત્પત્તોઽહિંસાવ્રતપાલન વન્ધ્યાસુતપાલનવદસમ્યક્તિષ્ઠ
 આદિ-‘અન્યપ્રે’તિ, શસ્ત્રપરિણતાયા અન્યપ્ર-શસ્ત્રપરિણતાં પૃથિવીં વર્ત્તયિતાડય
 પૃથિવી સનીવેત્સ્યૈ, શસ્યતે=હિંસ્યતે પ્રાણિગણોઽનેતિ શસ્ત્રં, તદ્ દ્વિવિધં-દ્રુમ-
 માધવદાત્ । તત્ર દ્રુમ્યશસ્ત્રં-સ્વપરામયકાયશ્ચક્રણમ્, માધવશ્ત્રં પૃથિવીં પ્રતિ દુષ્પ
 ણિહિતમનોવાક્યાત્મકમ્, શ્વમેવાન્યેષાં તથસ્ત્રાયાનામપિ માધવશ્ત્રં ચોદમ્સ્ય ।
 સ્વકાયશ્ચ પૃથિવ્યા સ્વેતરવર્ણગ-ધાવિમતી પૃથિવ્યેષ, યવા પીતૃપૃથિવ્યશ્ચ
 પિષ્ટરૂપ હૈ તો ડસ પર અહિંસાવ્રતકી રક્ષા કૈસે હોગી ? ઉચ્ચાર-પ્રસન્ન
 આદિ ક્રિયાઈ અનિવાર્ય હૈ, ઓર ઇન ક્રિયાઓકે કરનેસે હિંસા અનિ-
 વાર્ય હૈ, હસલિય અહિંસાવ્રતકા પાલન ઈસા હી અસમ્ભવ હૈ જૈસા વન્ધ્યાકે
 પુત્રકા પાલન કરના ।

ઉત્તર-હે શિષ્ય ! શસ્ત્રપરિણત પૃથિવીકે સિવાય અન્ય સમત
 પૃથિવી સચિત્ત હૈ । જિસસે પ્રાણિયોંકી હિંસા હોતી હૈ ડસે શસ્ત્ર
 કહતે હૈ ।

શસ્ત્ર દો પ્રકારકા હૈ-(૧) દ્રુમ્ય શસ્ત્ર ઓર (૨) માધ-શસ્ત્ર । ડનમેંસે
 સ્વ-કાય, પર-કાય ઓર ઉભય-કાયકો દ્રુમ્ય-શસ્ત્ર કહતે હૈ । પૃથિવીકે
 વિષયમેં મન-વચન-કાયકી દુષ્પરિણતિ કરના માધ-શસ્ત્ર હૈ ।
 હસી પ્રકાર અન્ય સય કાયકે જીવોંકે માધ-શસ્ત્ર સમઘ હેને પાણિ-
 અપનેસે મિશ્ર ઘર્ણગ-ઘઘાલી પૃથિવી હી પૃથિવીકા સ્વકાય-શસ્ત્ર હૈ, જૈસ
 તેા તેની ઉપર અમનામમન આદિ ક્રિયાઓ કરનાશ સયમીજોના અદિસામ્યકી
 રક્ષા કેમ થશે ? ઉચ્ચાર, પ્રસન્ન આદિ ક્રિયાઓ અનિવાર્ય છે, અને જો ક્રિયાઓ
 કરવાથી હિંસા અનિવાર્ય છે, તેથી અદિસા-મતનું પાલન જોવું અસમ્ભવિત છે ।
 તેવું વન્ધ્યાના પુત્રનું પાલન કરવું અસમ્ભવિત છે

ઉત્તર-હે શિષ્ય ! શસ્ત્રપરિણત પૃથિવી સિવાયની બધી પૃથિવી સચિત્ત છે
 તે વડે પ્રાણીજોની હિંસા થાય છે તેને શસ્ત્ર કહે છે

શસ્ત્ર જો પ્રકારના છે (૧) દ્રુમ્ય-શસ્ત્ર (૨) માધ-શસ્ત્ર જોમાં સ્વકાય
 પરકાય અને ઉભયકાયને દ્રુમ્ય-શસ્ત્ર કહે છે, પૃથિવીના વિષયમાં મન વચન
 કાયથી દુષ્પરિણતિ કરવી જો માધશસ્ત્ર હૈ જોજ રીતે બીજી બધી દ્રુમ્ય
 શસ્ત્રમાં માધશસ્ત્ર સમાઈ ગયા પીતાથી મિત્ર વજ્ર-અથ-વાળી પૃથિવી

કૃષ્ણમૃત્તિકા શશ્વમિત્યાદિ, પરકાયશસ્ત્ર-જલાગ્નિગોમયચરણસંમર્દનાદિ । ઉભય-
કાયશસ્ત્ર-જલાદિમિશ્રમૃત્તિકા । एवं च शस्त्रपरिणतायाः पृथिव्या अचित्तव्या न
तत्रोच्चार-प्रसूयणादिक्रियासम्पादने काऽपि क्षतिर्मुनीनां संयमपात्यन इति सिद्धम् ।

અપ્કાય: ।

આપ:=મૌમાઽઽન્તરિક્ષોભયલક્ષણા:, ચિત્તવત્ય:=સચેતના:, આલ્યાતા:=
ભગવતાઽમિહિતા:, તથાદિ-ભૂમિગતા આપ: સચેતના: સ્વાત્મમિસજાતીયસ્વભાવ-
પીલી મિટીકા શસ્ત્ર કાલી મિટી છે । જલ, અગ્નિ, ગોચર તથા પૈરોસે
રોંદના આદિ પરકાય શસ્ત્ર હૈ । જલ આદિસે મિલી હુઈ મિટી ઉભય-
કાય શસ્ત્ર છે ।

इस प्रकार शस्त्रपरिणत पृथिवी अचित्त है, अतः उस पर आहार-
विहार आदि क्रियाएँ करनेसे मुनियोंके अहिंसान्नत पालनेमें कुछ भी
क्षति नहीं होती ।

(અપ્કાય)

પાર્થિવ ઔર આકાશીય દોનોં પ્રકારકે જલોંકો મી ભગવાને
સચિત્ત કહા છે ।

(૧) ભૂમિમેં રહા હુઆ જલ સચેતન છે, ક્યોંકિ સ્વોદી હુઈ ભૂમિમેં
સજાતીય-સ્વભાવવાલા જલ ઉત્પન્ન હોતા છે, જૈસે મેંદક । ભૂમિકો સ્વોદનેસે
જૈસે મેંદક નિકલતા છે ઔર વહ સચેતન હોતા છે ઉસી પ્રકાર પાની

પૃથિવીનું સ્વકાય-શસ્ત્ર છે, જેમ પીળી માટીનું શસ્ત્ર કાળી માટી છે જળ,
અગ્નિ, છાણ તથા પગ વડે ખુદલુ વગેરે પરકાય-શસ્ત્ર છે જળ આદિથી મળેલી
માટી એ ઉભયકાય શસ્ત્ર છે.

એ રીતે શસ્ત્રપરિણત પૃથિવી અચિત્ત છે, તેથી એની ઉપર આહાર વિહાર
આદિ ક્રિયાઓ કરવાથી મુનિઓના અહિંસા વ્રતના પાલનમા કાંઈ પણ ક્ષતિ
આવતી નથી

અપ્કાય

પાર્થિવ અને આકાશીય બેઉ પ્રકારના જળને પણ ભગવાને સચિત્ત કહ્યું છે.

(૧) ભૂમિમા રહેલું જળ સચેતન છે, કારણકે ખોદેલી જમીનમા સજાતીય
સ્વભાવવાળું જળ ઉત્પન્ન થાય છે, જેમકે દેડકો ભૂમિને ખોદવાથી જેમ દેડકો
નીકળે છે અને તે સચેતન હોય છે, તેમ પાણી પણ નીકળે છે તેથી તે પણ

સમ્મવાત્ મષ્ટકવત્ । આન્તરિક્ષયોઽપ્યાપઃ સચેતનાઃ મેઘાદિક્ષિતૃતૃત્તા સ્વા
સમ્પૂર્ણપતનશ્રીસ્ત્વાન્મીનયત્ । યદ્વા-આપઃ સચેતનાઃ, ગ્રીષ્મહેમન્તયોઃ
વિક્રમેત્પૌષ્ણ્યવાપ્ત્યાપુપલ્મ્માન્મનુષ્યશરીરવત્, તથા-ધૂમિષ્ઠસ્થિતનસ્વ
ગ્રીષ્મે શીતલં હેમતે પૌષ્ણ મથતિ, મુસ્લાશ્વ વાપ્ત્યમુદ્ગ્ધતિ, एवमेव मा
तडागकृपादिस्वसलिलं હેમતે સવાપ્ત્યોદ્ગમામુષ્ણતાં, ગ્રીષ્મે ચ શીતલ્લ
અનેકગ્રીવાઃ પૃથક્સપ્તાઃ, આસ્પાતા ઇત્યનેનાન્વયઃ, વ્યાસ્પા વૈર્ણ
મગ્નદુષોધ્યા ।

નિકલતા હૈ, અતપચ વહ મી સચેતન હૈ । આકાશકા મી જલ સન્નેત
ક્યોંકિ મેઘાદિ વિકાર હોને પર સ્થય હી ગિરને લગતા હૈ-જૈસે મઘ
અથવા-

(૨) જલ સજીવ હૈ, ક્યોંકિ હસમેં ગ્રીષ્મ ઓર હેમન્ત ૪
સ્વાભાવિક શીતતા ઉષ્ણતા ઓર આપ આદિ દેસે જાતે હૈ, ડિ
ગ્રીષ્માદિ ઋતુઓમેં શીતતા આદિ પાપે જાતે હૈ વહ સજીવ હોતા
જૈસે મનુષ્યકા શરીર । જૈસે ઓંચરેમેં સ્થિત મનુષ્યકા શરીર ગ્રીષ્મ-
શીત ઓર હેમન્ત-ઋતુમેં ઉષ્ણ હોતા હૈ, તથા હેમન્ત ઋતુમેં ધૂ
આપ નિકલતી હૈ, વૈસેહી સ્વય ગહરે તાલાવ યા કુદકા જલમી હેમન્
આપવાલા ઓર ઉષ્ણ હોતા હૈ તથા ગ્રીષ્મમેં શીતલ હોતા હૈ ।
અનેકગ્રીવા ઓર પૃથક્સપ્ત આદિ પદોંકા વ્યાખ્યાન પહેલે ૪
હુપ પૃથિવીકાયકે આલાપકકે સમાન સમજના યાહિય ।

સચેતન છે આકાશનું જળ પણ સચેતન છે, આશુ કે મેઘાદિ-વિકાર વગેરે જા
પડવા લાગે છે, એમકે માણસી અથવા—

(૨) જળ સજીવ છે આશુ કે તેમાં ગ્રીષ્મ અને હેમન્ત ઋતુમાં સ્વાભાવિક
શીતતા ઉષ્ણતા અને બાકે આદિ જોવામાં આવે છે એમાં ગ્રીષ્માદિ ઋતુમેં
શીતતા આદિ જણાઈ આવે છે તે સજીવ હોય છે, એમકે માણસનું શરીર જે
વેશ્યરામાં રહેલા માણસનું શરીર ગ્રીષ્મ-ઋતુમાં શીતલ અને હેમન્ત-ઋતુમાં
હોય છે તથા હેમન્ત-ઋતુમાં મેઘામાંથી બાકે (વરણ) નીકળે છે એજ રીતે
ખૂબ ઉંડા તળાવ યા કુવાનું જળ પણ હેમન્ત ઋતુમાં બાકેવળી અને ઉષ્ણ હે
છે તથા ગ્રીષ્મમાં શીતલ હોય છે

અનેક જગ્યા તથા પૃથક્સપ્ત આદિ સજીવનું વ્યાખ્યાન પહેલાં કહેલા પૃથિવી-
કાયના આલાપકની જેમ સમજવું.

નન્વેવમપાં જીવપિણ્ડભૂતતયાડદ્વિવિના સંયમિનાં સંયમયાત્રા અસંભવન્નિર્વાહા
સ્યાદિત્યત આહ-શસ્ત્રેત્યાદિ, શસ્ત્રપરિણતામ્યોડન્યત્ર=શસ્ત્રપરિણતા અપો વિહાયાન્યા
આપઃ સચિત્તા इत्यर्थः। શસ્ત્રં-દ્રવ્યભાવભેદાદ્દ્વિવિધં, દ્રવ્યશસ્ત્રં-સ્વકાયપર-કાયો-
ભયકાયસ્વરૂપં, ભાવશસ્ત્રમ્-અપઃ પ્રતિ મનોવાક્યાનાં દુષ્પ્રણિહિતત્વમ્ । તત્ર
સ્વકાયશસ્ત્રં-તડાગાહુદકસ્ય કૂપાહુદકમ્ । एवंविधशस्त्रपरिणतं जलं व्यवहारतोऽ-
शुद्धत्वाद्भगवदनादिष्ठत्वाच्च सर्वथैवाग्राह्यम् । परकायशस्त्रं-દ્રાક્ષા-શાક-તण्डुल-पिष्ट-
दाली-चणकादि । अपां शस्त्रपरिणतत्वं च वर्णादिना पूर्वावस्थायैलक्षण्यरूपम् ।

हे गुरो ! जलके विना संयमियोंका निर्वाह नहीं हो सकता और
वह जीवोंका पिण्ड है, इसलिए उसको पीने आदिके काममें लानेसे
संयमकी रक्षा नहीं हो सकती । ऐसी आशङ्का होनेपर गुरु कहते हैं-
हे शिष्य ! शस्त्रपरिणत जलके सिवाय अन्य जल सजीव है । यहां
परभी शस्त्र, द्रव्य और भावके भेदसे दो प्रकारका है । उसका कथन
पहले किया जा चुका है । यह विशेष समझना चाहिए कि तालाव
आदिके जलका कूप आदिका जल स्वकायशस्त्र है । इस प्रकारका शस्त्र-
परिणत जल व्यवहारसे अशुद्ध होनेके कारण ग्राह्य नहीं है । तथा ऐसे
जलके लेनेमें भगवानकी आज्ञा भी नहीं है ।

દાઘ, શાક, ચાવલ, આટા આદિ પરકાયશસ્ત્ર હૈં । જલમૈં પહેલે જૈસા
વર્ણ ગન્ધ આદિ થા ઉસકા વદલ જાના શસ્ત્રપરિણત હોના કહલાતા હૈ ।

હે ગુરુ ! જળ વિના સંયમીઓનો નિર્વાહ થઈ શકતો નથી અને એ
જીવોનો પિંડ છે તેથી તેને પીવા આદિના કામમાં લેવાથી સંયમની રક્ષા નહિ
થઈ શકે એવી આશંકા થતા ગુરુ કહે છે હે શિષ્ય ! શસ્ત્ર-પરિણત જળ
સિવાયનું અન્ય જળ સજીવ છે એમાં પણ શસ્ત્ર, દ્રવ્ય અને ભાવના ભેદ કરીને
બે પ્રકારના છે એનું કથન પહેલા કરવામાં આવ્યું છે વિશેષ એટલું સમજવું કે
તાલાવ આદિના જળનું કૂપાદિનું જળ એ સ્વકાય શસ્ત્ર છે એ પ્રકારનું શસ્ત્ર-
પરિણત જળ વ્યવહારથી અશુદ્ધ હોવાને કારણે ગ્રાહ્ય નથી તથા એવું જળ
લેવાની ભગવાનની આજ્ઞા પણ નથી

દ્રાક્ષ, શાક, ચોળા, આટો ઇત્યાદિ પરકાય શસ્ત્ર છે જળમાં પડેલા જેવા
પર્ણ ગંધ આદિ હતા તેનું ગદ્ગદાર્થ જલુ એ શસ્ત્રપરિણત થવું કહેવાય છે.

સમ્મવાત્ મષ્ટકયત્ । આન્તરિક્ષોઽપ્યાપઃ સચેતનાઃ મેઘાદિચિકૃતૌ સા
સમ્પ્રયસપતનશીલસ્વાન્મીનવત્ । યદ્વા-માપઃ સચેતનાઃ, ગ્રીષ્મહેમન્તયોઃ
ચિકૃષ્ણેત્યૌષ્ણ્યવાળ્પાણુપસમ્માન્મનુષ્યશરીરવત્, તથયા-ધૂમિયુઃસ્થિતનસ્ય
ગ્રીષ્મે શીતલં હેમ-તે ધોષ્યં મયતિ, મુસાશ્ચ વાળ્પમુદ્રચ્છતિ, પરચેષ મા
તઠાગઢપાદિસ્યસંહિસં હેમ-તે સવાળ્પોદ્ગમામુષ્મતાં, ગ્રીષ્મે ચ શીતલ્લાં
અનેકજીવા પૃથક્સસ્યાઃ, આસ્પાતા ઇત્યનેનાન્વયાઃ, વ્યાસ્પા વૈર્ણ
મયદ્વબોધ્યા ।

નિકલતા છે, અતઃપચ બહુ મી સચેતન છે । આકાશકા મી જલ સચેત
કર્ણોકિ મેઘાદિ ચિકાર હોને પર સ્વયં હી ગિરને લગતા છે-જેસે મહ
અધવા-

(૨) જલ સજીવ છે, કારણકે હસમેં ગ્રીષ્મ ઓર હેમન્ત ન
સ્વાભાવિક શીતતા ઘણતા ઓર માફ આદિ વેલે જાતે છે, ત્રિ
ગ્રીષ્માદિ ઋતુઓમેં શીતતા આદિ પાવે જાતે છે વહ સજીવ હોતા
જેસે મનુષ્યકા શરીર । જેસે ઓપરેમેં સ્થિત મનુષ્યકા શરીર ગ્રીષ્મ-ઋ
શીત ઓર હેમન્ત-ઋતુમેં ઘણ હોતા છે, તથા હેમન્ત ઋતુમેં ધૂ
માફ નિકલતી છે, વેસેહી સૂર્ય ગહરે તાલાવ યા કુપકા જલમી હમન
માફવાલા ઓર ઘણ હોતા છે તથા ગ્રીષ્મમેં શીતલ હોતા છે ।

અનેકજીવ ઓર પૃથક્સસ્ય આદિ પર્યોક્તા વ્યાખ્યાન પહેલે ન
હુપ પૃથિવીકાયકે આલાપકકે સમાન સમજના વાહિપ ।

સચેતન છે આકાશનું જળ પણ સચેતન છે, કારણ કે મેઘાદિ-વિકાર ક્ષણે સ્
પડવા લાગે છે, જેમકે માણસી અધવા-

(૨) જળ સજીવ છે કારણ કે તેમાં ગ્રીષ્મ અને હેમન્ત ઋતુમાં સ્વાભાવિક
શીતતા ઘણતા અને બાકી આદિ ભેદોમાં આવે છે જેમાં ગ્રીષ્માદિ ઋતુમેં
શીતતા આદિ ઘણાં આવે છે તે સજીવ હોય છે, જેમકે માણસનું શરીર જે
રોગશય પડેલા માણસનું શરીર ગ્રીષ્મ-ઋતુમાં શીતલ અને હેમન્ત-ઋતુમાં ગરમ
હોય છે તથા હેમન્ત-ઋતુમાં મેઘમાંથી બાકી (વરસા) નીકળે છે જેમ રીંદે
પૂમ ઉંડા વજ્રવ યા કુવાનું જળ પણ હેમન્ત ઋતુમાં બાકીવાળું અને ઘણ હો
છે તથા ગ્રીષ્મમાં શીતલ હોય છે

અનેક જળ તથા પૃથક્સસ્ય આદિ શબ્દોનું વ્યાખ્યાન પહેલાં કહેલા પૃથિવી-
કાયના આલાપકની જેમ સમજવું.

અજ્ઞારાદીનાં પ્રકાશનશક્તિર્યાવદાત્મસંયોગભાવિની દેહસ્થત્વાત્, સ્વદ્યોત-
શરીરપરિણામવત્ ।

અજ્ઞારાદીનાં તાપોઽપિ આત્મસંયોગસદ્ભાવેતુકઃ, શરીરસ્થત્વાત્ જ્વરતાપવત્,
ન દેનેસે હાનિ (મન્દતા) હોતી હૈ, જૈસે મનુષ્યકા શરીર । અર્થાત્ મનુ-
ષ્યકા શરીર આહાર દેનેસે વધતા ઔર ન દેનેસે ઘટતા હૈ, અતઃ વહ
સચેતન હૈ । હસી પ્રકાર તેજસ્કાય ભી ર્ધન દેનેસે વધતી ઔર ન દેનેસે
ઘટતી હૈ, અતઃ વહ ભી સચેતન હૈ ।

અંગાર આદિકી પ્રકાશન શક્તિ જીવકે સંયોગસે હી ઉત્પન્ન
હોતી હૈ, ક્યોંકિ વહ દેહસ્થ હૈ, જો જો દેહસ્થ પ્રકાશ હોતા હૈ વહ વહ
આત્માકે સંયોગકે હી નિમિત્તસે હોતા હૈ, જૈસે જુગનૂકે શરીરકા પ્રકાશ ।
જુગનૂકે શરીરમેં પ્રકાશ તબ તક હી રહતા હૈ જબ તક ઉસકે સાથ
આત્માકા સંયોગ રહતા હૈ ।

હસી પ્રકાર અંગાર આદિકા પ્રકાશ ભી તબ તક હી રહતા હૈ
જબતક ઉસમેં આત્મા રહતી હૈ ।

અંગાર આદિકા તાપ ભી આત્માકે સંયોગકે હી કારણ હૈ ક્યોંકિ વહ
શરીરસ્થ હૈ, જિતને શરીરસ્થ તાપ હોતે હૈં વે સબ આત્માકે નિમિત્તસે હી
તેની વૃદ્ધિ અને ન આપવાથી હાનિ (મન્દતા) થાય છે, જેમકે મનુષ્યનું શરીર
અર્થાત્-મનુષ્યનું શરીર આહાર આપવાથી વધે છે અને ન આપવાથી ઘટે છે,
તેથી તે સચેતન છે, એજ રીતે તેજસ્કાય પણ ધન આપવાથી વધે છે અને
ન આપવાથી ઘટે છે, તેથી તે સચેતન છે,

અગારા આદિની પ્રકાશન-શક્તિ જીવના સંયોગથી જ ઉત્પન્ન થાય છે
કારણ કે એ દેહસ્થ છે, જે દેહસ્થ પ્રકાશ હોય છે તે તે આત્માના સંયોગના જ
નિમિત્તથી હોય છે, જેમકે આગીયાના શરીરનો પ્રકાશ આગીયાના શરીરમાં પ્રકાશ
ત્યાસુધી જ રહે છે કે જ્યાસુધી તેની સાથે આત્માનો સંયોગ રહે છે, એ રીતે
અગારા આદિનો પ્રકાશ પણ ત્યાસુધી જ રહે છે કે જ્યાસુધી તેમાં ચેતન રહે છે.

અગારા આદિનો તાપ પણ આત્માના સંયોગના જ કારણે છે, કેમકે
તે શરીરસ્થ છે જેટલા શરીરસ્થ તાપ હોય છે તે બધા આત્માના નિમિત્તથી જ

તત્ર-વર્ણતો ઘૂસરત્વાદિકરૂપમ્, ગન્ધતસ્તત્તદ્વસ્તુસમ્બન્ધિવસ્ત્વમ્, રસતસ્તિક્ક-
કપાયત્વાદિકરૂપમ્, સ્પર્શતઃ સ્નિગ્ધસ્પૃશ્નત્વાદિકરૂપમ્ । इत्यमुक्तपकारं ब्राह्मणादिपास्तस्य
प्राप्तुकत्वान्मुनिप्राप्तम् । उपलक्षणमेतदग्निशस्त्रपरिणतस्योदकस्यापि । मस्मिन्
जलमप्राप्तं, तत्र मिमिक्षन्त्याः सद्भावात्, शास्त्रे कश्चिदप्यप्रतिपादितत्वात् । तदस-
क्यपक्षं दृष्टिकामिभनसम् । यावत्तदमुक्तस्वरूपमेवेति ।

તેજસ્કાયઃ ।

તેજશ્ચિત્તવત્=સચેતનજ્ઞ આસ્વાતમ્=ઉત્કર્ષ, તથાદિ-

તજમતનાવત્ इधनापाहारोपादानहानाभ्यां तद्वृद्धिमान्योपसम्भाद्,
मनुष्यादिक्षरीरवत् ।

જેસે-ઘૂસર વર્ણ હો જાના, જો વસ્તુ ઉત્તરમેં ઢાલી ગઈ હો ઉત્તરી
ગન્ધ આને લગના, તીસા, કજુવા, કપાયલા આદિ રસ હો જાના,
સ્નિગ્ધ યા સ્પૃશ્ન આદિ સ્પર્શ હો જાના । इस प्रकार यह दास, शास्त्र,
आयल, आटा, दाल, बेसन आदिका पोषन प्राप्तुक होनेसे मुनिक सिद्-
प्राप्त है । यह तो उपलक्षण है, इससे यह भी समझना चाहिये कि-
अग्निशस्त्रपरिणत अर्थात् उष्ण जल भी मुनिको प्राप्त है । राखका पानी
प्राप्त नहीं है, क्योंकि उसमें मिमिक्षी शक्त रहती है । दृष्टिका आरिस
मिला हुआ जल उभयकाय शक्त है । भावशक्त पहले कह चुके हैं ।

(તેજસ્કાય)

તેજસ્કાયકો મી મગધાનને સચેતન કહા છે, વહી કહતે છે—
તેજસ્કાય સજીવ છે, કયોંકિ જન્ધન આદિ આહાર બેનેસે ઉત્તરી ધૃદિ મૌર

તેમક-પ્રુ ધજ વર્ણનું થઈ જવું, જે વસ્તુ તેમા નાખવામા આવી હોય તેથી
મધે આવવા લાગવી વીજો કહેવો કસાયલો આદિ રસ થઈ જવો, સ્નિગ્ધ થ
ફક્ષ આદિ સ્પર્શ થઈ જવો. જે પ્રકારે જે દાસ, શાસ્ત્ર, આયલ, આટ, દાલ,
બેસન આદિનું પોષણ પ્રાપ્તક હોવાથી મુનિને માટે પ્રાપ્ત છે. જે ઉપલક્ષણ છે,
જેથી જેમ પણ સમજવું જોઈએ કે— અગ્નિશસ્ત્ર-પરિણત અર્થાત્ ઉષ્ણ જળ પણ
મુનિને પ્રાપ્ત છે. શખનું પાણી પ્રાપ્ત નથી, કારણ કે જેમાં મિમિક્ષી શક્તિ રહે છે.
માટી આદિથી મળેલું જળ ઉભયકાય શક્તિ છે. (૨) ભાવશક્તિ પહેલે કહી દીધી છે.

(તેજસ્કાય)

તેજસ્કાયને પણ મગધાને સચેતન કહી છે, જે કહે કહે છે —

તજસ્કાય સજીવ છે, કારણ કે લાક્ષ્ય (ઉપલક્ષ) આદિ આહાર પ્રાપ્તક

શસ્ત્રપરિણતાચિત્તાગ્નિકાયમાહ-ઉષ્ણમન્નં-કૃશરૌદનાદિ, ઉષ્ણપાનકં શાકૌ-
દનાદીનામવસાવણાદિ (ઓસામણ इति भापा), તપ્તેષ્ટકા સિકતાદિ ચ, एतेष्वग्नि-
સંયોગનિષ્પાદ્યત્વાદચિત્તાગ્નિકાયશબ્દો વ્યપદિશ્યતે, છુદાદ્યુપશમનાર્થ ગ્રાહ્યોઽસૌ ।

વાયુકાયઃ ।

વાયુશ્ચિત્તવાનાખ્યાતઃ । કથમસ્ય સચેતનત્વમિતિ ચેતત્તપ્રમાણાદ્ ગૃહાણ,
તથાહિ-વાયુચેતનાવાન્ અનન્યપ્રેરિતાઽનિયતતિર્યગ્ગમનત્વાત્, હરિણગવયાદિવત્,
સ ચ ‘અનેકર્જીવઃ, પૃથક્સત્ત્વઃ આખ્યાતઃ, શસ્ત્રપરિણતાદન્યત્ર’ इत्यादિકानां
પ્રાગ્વદ્ધચાખ્યા વોદ્ધવ્યા ।

ચિચડી, ભાત આદિ ઉષ્ણ અન્ન, શાકકા ઓસામણ ઓર ચાવલોંકા
મળડ આદિ ઉષ્ણ પાન, તપી હુઈ ईट, વાલૂ આદિ શસ્ત્ર-પરિણત અચિત્ત
અગ્નિકાય કહલાતે હૈ । યે સવ અગ્નિકે સંયોગસે નિષ્પન્ન હોતે હૈ
इसलिए इनमें अचित्त अग्निकाय शब्दकी प्रवृत्ति होती है ।

(વાયુકાય)

વાયુકાયકો ભી ભગવાને સચિત્ત કહા હૈ । વાયુ કૈસે સચિત્ત
હૈ સો કહતે હૈ । વાયુ સચેતન હૈ, ક્યોંકિ દૂસરેકી પ્રેરણાકે વિના
અનિયત રૂપસે તિર્યક્ગમન કરનેવાલા હૈ, જૈસે હિરન યા રોઝ (ગવય) ।

અનેકજીવ ઓર પૃથક્સત્ત્વ આદિકી વ્યાખ્યા પહેલેકે સમાન
સમજ્ઞની ચાહિયે ।

ખિચડી, ભાત આદિ જિનું અન્ન, શાકનું ઓસામણ અને ચોખાનું ઓસા-
મણ, આદિ જિનું પાન, તપેલી ઈટ, ગરમ રેતી આદિ શસ્ત્રપરિણત અચિત્ત
અગ્નિકાય કહેવાય છે એ બધા અગ્નિના સંયોગથી નિષ્પન્ન થાય છે, તેથી
એમા અચિત્ત અગ્નિકાય શબ્દની પ્રવૃત્તિ થાય છે (૩)

(વાયુકાય)

વાયુકાયને પણ ભગવાને સચિત્ત કહી છે વાયુ કેવી રીતે સચિત્ત છે તે કહે છે-

વાયુ સચેતન છે, કારણ કે બીજાની પ્રેરણા વિના અનિયતરૂપે તિર્યક્ ગમન
કરનારો છે, જેવું કે હરણ અથવા રોઝ (નીલગાય) .

અનેક જીવ અને પૃથક્સત્ત્વ આદિની વ્યાખ્યા પહેલાની પેઠે સમજવી

ન હિ કચિદપિ વિરહિતાત્માનો ઝરતાપોષ્ણગાત્રાઃ સમ્પન્તે ન ધોપસમ્પન્તે, રત્નમેવ નિસ્તેજસ્કાઙ્ગારાદિતોઽણુમાત્રોઽપિ તાપો ન જન્યતે, તસ્માદ્ યાવદાત્મસ્તેજસમાખ્યેષાઙ્ગારાદીનાં તાપજનકત્વમતઃ સિદ્ધં તેજસઃ સચેતનત્વમ્ । ‘અનેકજીવં પૃથક્સસ્વ’ ઇતિ પ્રાગ્વત્, ‘આસ્ત્યાત્’ મિત્પનેનાન્વયઃ, ‘સક્ષપરિણતાદન્વય’ ઇતિ ચ પૂર્વવત્ । સક્ષસ્વરૂપમાદિ, સત્ત્વ સ્વકાયશક્ત્ય-કરીપાગ્નેસ્તૃણાગ્નિઃ, ષષ્ઠપરિણતોઽપ્ચગ્નિઃ સર્વયૈવાગ્રાહ્યો વ્યવહારતોઽશુદ્ધત્વાત્ । પરકાયશક્ત્ય-નભ્યપિશ્ચ દિ । ઉભયકાયશક્ત્યુષ્ણોદકાદિ । માત્રસક્ષમગ્નિકાર્યં પ્રતિ મનસો દુષ્પ્રવિષાન્ત્ ।

હોતે હૈ, જૈસે જ્વરકે તાપ । આત્મારહિત શરીર (શય-મુદા) મેં કમી જ્વરકા તાપ નહીં સુના જાતા ન હપલગ્ન હોતા હૈ । ઇસીપ્રકાર નિસ્તેજસ અગારમેં અણુમાત્ર મી તાપ નહીં હોતા, અતઃપ્ર સિદ્ધ હૈ કિ અમર આદિમેં તાપજનન શક્તિ જલ-તક આત્મા રહતી હૈ તય તક હોતી હૈ, ઇસલિપ્ તેજસ્કાય સચેતન હૈ । ‘અનેકજીવં ઓર પૃથક્સસ્વ’ અગ્રી પદોંકી વ્યાખ્યા પહેલેંકી મોતિ હૈ ।

યહ મી સમજ સેના ચાહિયે કિ વહી તેજસ્કાય સચિત્ત હૈ ઝે શક્ત્ય-પરિણત ન હો । તેજસ્કાયકે શક્ત્ય યે હૈ—જૈસે છાળાંકી અગ્નિશ્ચ શક્ત્ય તૃણકી અગ્નિ હૈ । ઇસ પ્રકારકી શક્ત્યપરિણત અગ્નિ ગ્રાહ્ય નહીં હૈ; કયોંકિ વહ વ્યવહારસે અશુદ્ધ હૈ । તથા ઇસકે ગ્રહણ કરનેમેં અગમનની આજ્ઞા મી નહીં હૈ । જલ મુસિકા આદિ પર-કાય શક્ત્ય હૈ । ઉષ્ણજલ ઉભયકાય શક્ત્ય હૈ ।

હોય છે જેમકે જ્વરનો તાપ. આત્મારહિત શરીર (મુદુ)મા કદિ જ્વરનો તાપ નથી સંજગવામાં આવતો કે નથી જોવામાં આવતો, એ રીતે નિસ્તેજસ અગારમાં અણુમાત્ર પણ તાપ હોતો નથી. તેથી સિદ્ધ થાય છે કે અજસ આદિમાં જ્યાંયુધી આત્મા હોય છે ત્યાંયુધી જ તાપ-જનન-શક્તિ રહે છે. તો તેજસ્કાય સચેતન છે અનેક-જીવ અને પૃથક્-સસ્વ’ આદિ શબ્દોની વ્યાખ્યા પહેલાંની જેમ છે.

જે પણ સમજ લેવું જોઈએ કે જોજ તેજસ્કાય સચિત્ત છે કે ને શક્ત્ય પરિણત ન હોય. તેજસ્કાયનાં શક્ત્ય આ છે—જેમ છાણના અગ્નિનું શક્ત્ય તરફનો અગ્નિ છે એ પ્રકારનો શક્ત્યપરિણત અગ્નિ ગ્રાહ્ય નથી, કારણ કે તે અવકાશથી અશુદ્ધ છે. વળી તેને શક્ત્ય કરવાની અગમનની આજ્ઞા પણ નથી. જળ, માટી વગેરે પરકાય-શક્ત્ય છે એનું પાણી ઉભયકાય-શક્ત્ય છે.

શસ્ત્રપરિણતાચિત્તાગ્નિકાયમાહ-ઉષ્ણમન્નં-કૃશરૌદનાદિ, ઉષ્ણપાનકં શાકૌ-
દનાદીનામવસ્રાવણાદિ (ઓસામણ इति भाषा), તપ્તેષ્ટકા સિકતાદિ ચ, एतेष्वग्नि-
સંયોગનિષ્પાદ્યત્વાદચિત્તાગ્નિકાયશબ્દો વ્યપદિશ્યતે, છુદ્ધાદ્યુપશમનાર્થ ગ્રાહ્યોઽસૌ ।

વાયુકાયઃ ।

વાયુશ્ચિત્તવાનાख्यातः । કથમસ્ય સચેતનત્વમિતિ ચેતત્તપમાણાદ્ ગૃહાણ,
તથાહિ-વાયુશ્ચેતનાવાન્ અનન્યપ્રેરિતાઽનિયતતિર્યગ્મનત્વાત્, हरिणगवयादिनत्,
સ ચ ‘અનેકજીવઃ, પૃથક્સત્ત્વઃ આख्यातः, શસ્ત્રપરિણતાદન્યત્ર’ इत्यादिकानां
પ્રાગ્વદ્વચાख्या વોદ્ધવ્યા ।

खिचड़ी, भात आदि उष्ण अन्न, शाकका ओसामण और चावलोंका
मण्ड आदि उष्ण पान, तपी हुई ईंट, बालू आदि शस्त्र-परिणत अचित्त
अग्निकाय कहलाते हैं । ये सब अग्निके संयोगसे निष्पन्न होते हैं
इसलिए इनमें अचित्त अग्निकाय शब्दकी प्रवृत्ति होती है ।

(વાયુકાય)

વાયુકાયકોં ભી ભગવાને સચિત્ત કહા હૈ । વાયુ કૈસે સચિત્ત
હૈ સો કહતે હૈ । વાયુ સચેતન હૈ, क्योंकि दूसरेकी प्रेरणाके बिना
अनिघत रूपसे तिर्यक्गमन करनेवाला है, जैसे हिरन या रोद्ध (गवय) ।

અનેકજીવ ઓર પૃથક્સત્ત્વ આદિકી વ્યાખ્યા પહેલેકે સમાન
સમજ્ઞની યાહિયે ।

ખિચડી, ભાત આદિ ઊનુ અન્ન, શાકનુ ઓસામણ અને ચાવાનુ ઓસા-
મણ, આદિ ઊનુ પાન, તપેલી ઇંટ, ગરમ રેતી આદિ શસ્ત્રપરિણત અચિત્ત
અગ્નિકાય કહેવાય છે એ ગદ્યા અગ્નિના સયોગથી નિષ્પન્ન થાય છે, તેથી
એમા અચિત્ત અગ્નિકાય શબ્દની પ્રવૃત્તિ થાય છે (૩)

(વાયુકાય)

વાયુકાયને પણ ભગવાને સચિત્ત કહી છે વાયુ કેવી રીતે સચિત્ત છે તે કહે છે -

વાયુ સચેતન છે, કારણ કે પીળાની પ્રેરણા વિના અનિયતરૂપે તિર્યક્ ગમન
કરનારો છે, જેવું કે હરણ અથવા રોહ (નીલગાય).

અનેક જીવ અને પૃથક્સત્ત્વ આદિની વ્યાખ્યા પહેલાની પેઠે સમજવી

અર્થે વાસ્ય દ્રવ્ય-માષમેદાદિવિષ્, તત્ર દ્રવ્યશક્તિ સ્વ પર-તદુત્તમ-કાયમેદા-
ત્રિવિધમ્ । સ્વકાયશક્તિ-પૌરસ્ત્યાદિવાયોઃ પાશ્ચાત્યાદિવાયુ । પરકાયશક્તિમનભાદિ ।
ઉત્તમકાયશક્તિમનભાદિસંતત્તો વાયુરેવ । માષશક્તિ તુ વાયુ મતિ મનસો વ્યુત્પત્તિ ।
વાયુઃ સચિત્તાચિત્તમિદમેદાસ્ત્રિષા, તત્ર સચિત્તો ઘનવાતાદિઃ, અચિત્તો દત્તિ-
મધુતિષ્ પૂરિતઃ, સોડપ્યન્તઃપ્રજ્વલ્યર્થે વાતવેદકં વાતમચેતનઃ, તદ્વન્તુ પૂર્ણદ્વિતીયપાત્ર-
પાત્રનિમિત્તઃ, તત્પશ્ચાત્સચિત્ત એવ, રોગાઘવસ્યાયાં વાયોરામશ્યકત્વે દત્તવાદિ-

૧ મગવતીસુપ્રસ્ય દ્વિતીયસતકે પ્રથમોદેશે વાતવચિકારે—

“સે મંતે ! કિં પુદ્ધે ઉચ્ચાઈ અપુદ્ધે ઉચ્ચાઈ ? ગોઁ ! પુદ્ધે ઉચ્ચાઈ નો અપુદ્ધે ઉચ્ચાઈ”

જાણા—‘સ (વાયુઃ) મગવન્ ! કિં સ્પૃષ્ઠઃ અપદ્રવતિ (મિચયતે) અસ્પૃષ્ઠઃ અપદ્રવતિ !
ગૌતમ ! સ્પૃષ્ઠઃ અપદ્રવતિ નો અસ્પૃષ્ઠઃ અપદ્રવતિ’ । અસ્ય ટીકા—‘સ્પૃષ્ઠઃ સ્વકાય-
શક્તિ પરકાયશક્તિ વા અપદ્રવતિ=મિચયતે’ ।

વાયુકાયકા શક્તિ દ્રવ્ય માષ મેદસે વો પ્રકારકા હૈ, દ્રવ્યશક્તિ-સ્વ
પર ઉત્તમકાયકે મેદસે ત્રીન પ્રકારકા હૈ । યહાં સ્વકાય-શક્તિ પૂર્વ આદિ
દિશાકે વાયુકા પશ્ચિમ આદિ વિશાકા વાયુ, પરકાય-શક્તિ અગ્નિ આદિ
હૈ, ઉત્તમકાય શક્તિ અગ્નિ આદિસે તપા જુઆ વાયુ હી હૈ । વાયુ ત્રીન
પ્રકારકા હૈ—

(૧) સચિત્ત, (૨) અચિત્ત, (૩) મિશ્ર । ઘનવાત આદિ સચિત્ત હૈ,
દત્તિ વા રચરકી થેલી આદિમેં મરી જુઈ હવા અચિત્ત હોતી હૈ, કિંતુ
અન્તર્મુદ્ગર્ભકે વાદ એક પ્રહર તક અચિત્ત રહતી હૈ, ઉસકે વાદ દુસરે
પ્રહર તક મિશ્ર અવસ્થામેં રહતી હૈ વાદમેં સચિત્ત હોજાતી હૈ । રોગ
આદિ અવસ્થામેં વાયુકી આવશ્યકતા હોને પર દત્તિ આદિમેં મરા જુઆ

વાયુકાયકોઃ શક્તિ દ્રવ્ય માષમેદે ને પ્રકારનો છે । દ્રવ્યશક્તિ સ્વ પર-ઉત્તમકાયક
કેદે કરી ત્રણ પ્રકારનો છે । ત્યાં સ્વકાયશક્તિ-પૂર્વઆદિ દિશાના વાયુનો પશ્ચિમ-
આદિ દિશાનો વાયુ, પરકાયશક્તિ અગ્નિ આદિ છે । ઉત્તમકાયશક્તિ અગ્નિઆદિ
વપેલો વાયુ જ છે । અવશ્યક પહેલાની જેમ સમજા લેવું વાયુ ત્રણ પ્રકારનો છે—

(૧) સચિત્ત (૨) અચિત્ત (૩) મિશ્ર. ઘન વાત આદિ વાયુ સચિત્ત છે,
મસક વા રચરકની થેલી આદિમાં મરેલી હવા અચિત્ત છે, પરંતુ અન્તર્મુદ્ગર્ભની
પાસે એક પ્રહર સુધી અચિત્ત રહે છે, ત્યારપછી પીળા પ્રહર સુધી મિશ્ર અવસ્થામાં
રહે છે, અને ત્યારબાદ સચિત્ત બની જાય છે । આથી અવસ્થામાં વાયુની
આવશ્યકતા પત્તાં મસક આદિની અદર ભરેલો અચિત્ત વાયુ સાધુઓને શ્રદ્ધા છે,

પૂરિતોઽપિ મિશ્રત્વાદગ્રાહ્ય એવ સચિત્તવત્ । (૪)

વનસ્પતિકાયઃ ।

વનસ્પતિશ્ચિત્તવાન્ આરૂપ્યાતઃ, વ્યારૂપ્યા તુ પૂર્વવત્ । ચૈતન્યવત્ત્વસિદ્ધિશ્ચેત્યમ્—
વનસ્પતિઃ સચેતનઃ, વાલ્યાદ્યવસ્થાસન્દર્શનાત્, છેદન-ભેદનાદિભિર્મ્લાનતાદિ-
દર્શનાच्च મનુષ્યશરીરવત્ । શેષં પૂર્વવત્ । શસ્ત્ર દ્રવ્યભાવભેદાદ્વિવિધં, તત્ર દ્રવ્યશસ્ત્રં-
સ્વપરોભયકાયાત્મકમ્ । સ્વકાયશસ્ત્રં—યદૃચાદિ । પરકાયશસ્ત્રં પાપાણાઽસિકર્ત્તર્યાદિ,

અચિત્ત વાયુ સાધુઓંકો ગ્રાહ્ય હૈ, કિન્તુ દૂસરે પ્રહરકા મિશ્ર વાયુ
સચિત્ત વાયુકી तरह અગ્રાહ્ય હૈ । (૪)

(વનસ્પતિકાય.)

વનસ્પતિકાયકો ભી ભગવાને સચિત્ત કહા હૈ । વનસ્પતિ સચિત્ત
હૈ, ક્યોંકિ ઉસમેં વાલ્યાવસ્થા આદિ, તથા છેદન ભેદન કરનેસે મ્લાનતા
આદિ સચેતનકે ગુણ દેખે જાતે હૈ, જૈસે મનુષ્યકા શરીર । અર્થાત્
વાલ્ય-તરૂણ આદિ અવસ્થાએં ઓર છેદન-ભેદન આદિ કરનેસે મ્લાનતા
હોનેકે કારણ જૈસે મનુષ્ય-શરીર સચેતન હૈ વૈસેહી વનસ્પતિકાય ભી
સચેતન હૈ । ‘અનેકજીવ’ આદિ પદોંકા વ્યાખ્યાન પહેલેકી ભોંતિ
જાનના ચાહિય ।

વનસ્પતિ-કાયકે શસ્ત્ર દો પ્રકારકે હૈં—(૧) દ્રવ્યશસ્ત્ર ઓર
(૨) ભાવશસ્ત્ર । દ્રવ્ય-શસ્ત્ર સ્વકાય, પરકાય ઓર ઉભયકાય હૈં, લકડી
આદિ સ્વકાય શસ્ત્ર હૈં । લોહ પથ્થર આદિ પરકાય શસ્ત્ર હૈં, પરશુ

કિન્તુ બીજા પ્રહરને મિશ્રવાયુ સચિત્તવાયુની પેઠે અગ્રાહ્ય છે (૪)

(વનસ્પતિકાય)

વનસ્પતિકાયને પણ ભગવાને સચિત્ત કહી છે

વનસ્પતિ સચિત્ત છે, કારણ કે તેમા જાલ્યાવસ્થા આદિ તથા છેદન ભેદન
કરવાથી મ્લાનતા આદિ સચેતનના ગુણ જોવામા આવે છે, જેમકે મનુષ્યનું શરીર,
અર્થાત્ જાલ્ય-તરૂણ આદિ અવસ્થાઓ અને છેદન-ભેદન આદિ કરવાથી મ્લાનતા
થવાને કારણે જેમ મનુષ્યનું શરીર સચેતન છે તેમ વનસ્પતિકાય પણ સચેતન છે
‘અનેક-જીવ’ આદિ શબ્દોનું વ્યાખ્યાન પહેલાની પેઠે જાણુ

વનસ્પતિકાયના શસ્ત્ર જે પ્રકારના છે (૧) દ્રવ્યશસ્ત્ર અને (૨) ભાવશસ્ત્ર
દ્રવ્યશસ્ત્ર સ્વકાય, પરકાય અને ઉભયકાય છે લાકડી આદિ સ્વકાયશસ્ત્ર છે લોહ

उभयकायशस्त्रं—परशुदाभादि । भाषशस्त्रं तु तं प्रति मनोमास्त्रिन्यम् ॥ ४ ॥

सम्प्रति वनस्पतिमेव सचिशेषं वर्णयति—‘तजहा’ इत्यादि ।

मूलम्—तजहा—अमघीया मूलवीया पोरवीया, खधवीया वीरुहा समुच्छिन्ना तणलया वणस्सइकाइया सवीया चित्तमतमस्त्राया अपोगजीवा पुढोसत्ता अन्नत्थ सत्थपरिणएण ॥५॥

छाया—तपथा—अमघीजा मूलवीजाः पर्ववीजाः स्कन्धवीजाः बीमस्त्रा सम्मुच्छिन्नास्तृणलता वनस्पतिकायिकाः सवीजाश्चिद्यन्त मास्त्राया अनेकजीवा पृषक्सत्ता कल्प्य प्रसन्नपरिणतेभ्यः ॥५॥

यहां वनस्पतिकायका विशेष वर्णन करते हैं—

सान्वयार्थ —तजहा=यह इस प्रकारसे है-अमघीया=जिनका बीज अ-भागमें होता है, मूलवीया=जिनका बीज मूलभागमें होता है, पोरवीया=जिनका बीज पार (सन्धि) में होता है, खंधवीया=जिनका बीज स्कन्ध (हाड) होता है, वीरुहा=बीजसे उगनेवाले, समुच्छिन्ना=पिना बीजक उखाड़ेनेवाले, तणलया=तृण और लताएँ; ये सभी वणस्सइकाइया=वनस्पतिकायिक हैं, सवीया=पूर्वोक्त अपने-अपने नामप्रकृतिके उद्भवसे उत्पन्न हुए बीजसहित सब वनस्पतिकाय चित्तमत=सचित्त अवस्थाया=कहे मने हैं अन्नत्थ=सिवाय सत्थपरिणएण=सन्नपरिवर्तके; ये वनस्पतिकाय अपोगजीवा अनेक जीववाले और पुढोसत्ता=मिल-मिल सत्तावाले हैं ॥५॥

टीका—तयादि—अमघीजाः=अमे=अमभागे बीज येषां ते तया कोरवकाइवा

(फरसा) दाप्र आदि उभयकाय शस्त्र हैं । भाषशस्त्र उसके प्रति मनसे परिणाम बुष्ट करना ॥ ४ ॥

अथ वनस्पतिकायका विशेष वर्णन करते हैं—‘तं जहा’ इत्यादि ।

अमघीज-जिनके बीज अम-भागमें होते हैं ऐसे कोरवक भाति अमघीज कहलाते हैं ।

पत्थर आदि परमपशुश उ है केडाये, इतरु आदि उभयकाय शस्त्र उ अवयव केनी प्रति मनना परिणाम बुष्ट करवा ते

उवे वनस्पतिकायानु विशेष वर्णन करे है-तंजहा इत्यादि

अमघीज—जेना पीज अमभाजभां डाय है जेवां कोरवक (कमरी बुक) आदि अमघीज कहैवाय है

મૂલવીજાઃ=મૂલમેવ વીજં યેષાં તે કમલકન્દપ્રભૃતયઃ । પર્વવીજાઃ=પર્વણિ-ગ્રન્થૌ પર્વૈવ વા વીજં યેષાં તે તથા શ્લુપ્રમુખાઃ । સ્કન્ધવીજાઃ=સ્કન્ધઃ-સ્થુલં સ એવ વીજં યેષાં તે તથા શલ્લકીપ્રભૃતયઃ । વીજરુહાઃ=વીજાદ્ રોહન્તિ=પ્રાદુર્ભવન્તીતિ તે તથા શાલિગોધૂમાદયઃ । સમ્મૂર્ચ્છિમાઃ=સમ્મૂર્ચ્છન્તિ=વીજં વિનાપિ દગ્ધભૂમાવપિ સમુદ્ભવન્તીતિ તે તથોક્તાઃ પૃથિવીજલસંયોગમાત્રજનિતાસ્તૃણવિશેષા इत्यर्थः । આર્પત્વાત્સિદ્ધિઃ । તથા તૃણલતાઃ=તૃણાનિ લતાશ્ચેત્યર્થઃ । વનસ્પતિકાયિકાઃ=અવશિષ્ટાઃ સમસ્તવનસ્પતય इत्यर्थः । યદ્વા ‘તૃણલતાવનસ્પતિકાયિકાઃ’ इत्येकं

મૂલવીજ-મૂલહી જિનકા વીજ હો વહ, કમલકા કન્દ આદિ મૂલ-વીજ હૈ ।

પર્વવીજ-પોર (ગાંઠ)મેં યા પર્વહી જિનકા વીજ હૈ એસે, ગન્ના (સાંઠા) આદિ પર્વવીજ કહલાતે હૈ ।

સ્કન્ધવીજ-સ્કન્ધ (થુડ)હી જિનકા વીજ હૈ ઉસ શલ્લકી આદિકો સ્કન્ધવીજ કહતે હૈ ।

વીજરુહ-ચાવલ ગેહૂં આદિ વીજસે ડગનેવાલી વનસ્પતિકો વીજરુહ કહતે હૈ ।

સમ્મૂર્ચ્છિમ-વિના વીજકે જલીહુઈ ભૂમિમેં ભી જો પૃથ્વી ઔર જલકે સંયોગસે ડગ જાવે એસી ઘાસ આદિકો સમ્મૂર્ચ્છિમ કહતે હૈ ।

તૃણલતા-તિનકા (ઘાસ) ઔર લતાઈં સવ વનસ્પતિકાયિક હૈ ।

અથવા “ તૃણલતાવનસ્પતિકાયિકાઃ ” યહ એકહી પદ હૈ । દર્ભ

મૂલખીજ—મૂળજ જેનું ખીજ છે તે કમળનો કદ આદિ મૂલખીજ છે

પર્વખીજ—ગાંઠ યા પર્વમા જેનું ખીજ છે એવી શેરડી આદિ પર્વખીજ હેવાય છે

સ્કંધખીજ—સ્કંધ-થડજ જેનું ખીજ છે એવા શલ્લકી આદિ ને સ્કંધખીજ કહે છે

ખીજરૂહ—ચોળા ઘઉં આદિ ખીજથી ડગનારી વનસ્પતિને ખીજરૂહ કહે છે

સમ્મૂર્ચ્છિમ—ખીજ વિના બળી ગએલી ભૂમિમા પણ જે પૃથ્વી અને જળના સંયોગથી ડગે એવા ઘાસ આદિને સમ્મૂર્ચ્છિમ કહે છે

તૃણલતા-તરણુ (ઘાસ) અને લતા એ બધા વનસ્પતિકાયિક છે

અથવા તૃણલતાવનસ્પતિકાયિકા : એ એક જ પદ છે દર્ભ (દાખલો)

પદમ્, તપ્ત મુખાનિ=દમોદીનિ, સ્તાઃ=ચમ્પકાઽશ્વોકવાસન્ત્યાદયાઃ, વનસ્પતિ-
કાયિકાઃ=વનસ્પતિકાયમેદાઃ-અગ્રબીજાદયાઃ સર્વેઽપિ વનસ્પતિકાયિકા ૧૬
પુનર્વનસ્પતિકાયિકગ્રહણ સ્વગતમૂલમાદિસકલમેદસ્માપ્તનાર્થમ્ । સ્વબીજા=ત્સૈ
વિહિતસ્વસ્વનામગોષ્પ્રકૃત્યુદયાસ્મકકારણકન્તઃ, અર્થાત્ પૂર્વોક્તા અગ્રબીજાદયા
સર્વેઽપિ ચિત્તવન્તાઃ, इत्यादीनां व्याख्या पूर्ववत् ।

इति पञ्चस्थानरकायनिरूपणम् ॥५॥

સામ્પત્તે ક્રમપ્રાપ્ત વ્રસકાયસ્વરૂપમાર-‘સે જે૦’ इत्यादि ।

મૂલમ્-સે જે પુણ ફમે અળેગે બહવે તસા પાળા, તજહા-અઢયા
પોયયા જરાયુયા રસયા સસેફમા સ્મુચ્છિમા ઉભિયા ઉવવાઈયા ।

(૬૪ આદિ) તુળ, ચમ્પક, અશોક ઔર વાસન્તી આદિ તતારે ઔર
વનસ્પતિકાયકે મેદ અગ્રબીજ આદિ સબ વનસ્પતિકાયિક છે । સૂત્રમે
દ્સરી વાર ‘વનસ્પતિકાયિક’ પદકા ગ્રહણ ફસલિષ ક્રિયા છે કિ-અપર
પતાયે જુપ મેદોકે સિધાય સૂક્ષ્મ યાવર આદિ ઔર મી સમસ્ત મેદોકા
ગ્રહણ ફોજાવે । યે સબ પહલે વિસ્ત્રાપે જુપ અપને અપને નામ-ગોષ્પ્રકૃત
પ્રકૃતિકે ઉદયરૂપ કારણવાલે છે । અર્થાત્ પૂર્વોક્ત બીજ આદિ સબ સચિત
છે ઔર પૃથક્-પૃથક્ સ્વર્ગરૂપ ઇન્દ્રિયવાલે છે ॥૫॥

यह पांच स्थावरकायका निरूपण समाप्त हुआ ।

अथ क्रमप्राप्त व्रसकायका स्वरूप कहते हैं-‘से जे’ इत्यादि ।

તુલ્ય, ચમ્પક, અશોક, અને વાસન્તી આદિ લતાઓ અને વનસ્પતિકાયિકા લેઈ
અથ બીજ આદિ બધાં વનસ્પતિકાયિક છે સૂત્રમા બીજી વાર ‘વનસ્પતિકાયિક’
શબ્દનું પ્રયોગ એટલા માટે કરવામાં આવ્યું છે કે-ઉપર બતાવેલા લેઈ ઉપસંગ
સૂક્ષ્મ બાહર આદિ બીજા પશુ બધા લેઈનું પ્રયોગ કરી જવા પ્રતિ જે બધા
પહેલાં બતાવેલા પોત પોતાના નામ યોગરૂપ પ્રકૃતિના ઉદયરૂપ કારણવાળા છે
અર્થાત્ પૂર્વોક્ત બીજ આદિ બધા સચિત છે અને પૃથક્ પૃથક્ સ્વર્ગરૂપ જે
ઇન્દ્રિયવાળાં છે (૫)

इति पञ्च-स्थाय-कायानु निरूपणम् समाप्त.

હવે ક્રમપ્રાપ્ત વ્રસકાયનું સ્વરૂપ કહે છે - સે જે ઇત્યાદિ.

जेसिं केसिंचि पाणाणं अभिक्कंतं पडिक्कंतं संकुचियं पसारियं रुयं
भंतं तसियं पलाइयं, आगइगइविन्नाया । जे य कीडपयंगा । जा य
कुंथुपिपीलिया । सवे वेइंदिया, सवे तेइंदिया, सवे चउरिंदिया, सवे
पंचिंदिया, सवे तिरिक्खजोणिया, सवे नेरइया, सवे मणुया, सवे
देवा, सवे पाणा परमाहम्मिया । एसो खलु छट्ठो जीवनिक्काओ
तसकाउ-त्ति पवुच्चइ ॥ ६ ॥

छाया-अथ ये पुनरिमेऽनेके बहवस्त्रसाः प्राणिनस्तद्यथा-अण्डजाः पोतजा
जरायुजा रसजाः संस्वेदजाः सम्मूर्च्छिमा उद्भिजा औपपातिकाः, येषां केषा-
ञ्चित्प्राणिनामभिक्रान्तं प्रतिक्रान्तं संकुचितं प्रसारितं रुतं भ्रान्तं त्रस्तं पलायितम्,
आगतिगतिविज्ञातारः । ये च कीटपतङ्गाः । याश्च कुन्थुपिपीलिकाः । सर्वे द्वीन्द्रियाः,
सर्वे त्रीन्द्रियाः, सर्वे चतुरिन्द्रियाः, सर्वे पञ्चेन्द्रियाः, सर्वे तिर्यग्योनिकाः, सर्वे
रेयिकाः, सर्वे मनुजाः, सर्वे देवाः, सर्वे प्राणाः परमधर्माणः । एष खलु पष्ठो
जीवनिक्कायस्त्रसकाय इति प्रोच्यते ॥ ६ ॥

(६) त्रसकायवर्णन.

सान्वयार्थः-—से=अथ पुण=और जे=जो इमे=ये (आगे कहे जानेवाले)
अणेगे=अनेक प्रकारके बहव=बहुतसे तसा=त्रस पाणा=प्राणी हैं, तंजहा=वे
इस प्रकार हैं-(१) अंडया=अण्डेसे उत्पन्न होनेवाले, (२) पोयया=विना जेर
(जरायु-आंवल-जड)के अर्थात् विना ही कुछ मूलभागके वस्त्रसे पूंछे हुएके समान
उत्पन्न होनेवाले, (३) जराउया=जेरसे लिपटे हुए उत्पन्न होनेवाले, (४) रसया=
रसमें उत्पन्न होनेवाले, (५) संसेइमा=पसीनेसे उत्पन्न होनेवाले, (६) संमु-
च्छिमा=सम्मूर्च्छिम, (७) उब्भिया=पृथ्वीको भेदकर उत्पन्न होनेवाले (शलभ
आदि), (८) उववाइया=उपपात जन्मवाले-देव और नारकी, जेसिं-केसिंचि=
इनमेंसे जिन किन्हीं पाणाणं=प्राणियोंका अभिक्कंतं=अभिमुख गमन होता है,
पडिक्कंतं=प्रतिकूल गमन होता है, संकुचियं=शरीरमें संकोच-सिकुडन होता है,
पसारियं=शरीरमें फैलाव होता है, रुयं=शब्दका प्रयोग होता है, भंतं=इधर-उधर
भ्रमण होता है, तसियं=उद्वेग होता है, पलाइयं=डरसे भागना देखा जाता है,
(वे त्रस) आगइगइविन्नाया=आगमन और गमनको जाननेवाले, य=और जे=जो

कीटपयगा=कीट-कीड़े और पयंगा पतंगियाँ हैं, य=और जा=जो कुयुपिचीसिया= कुपवा और चींटियाँ हैं, वे सन्धे घेइंदिया=सब इन्द्रिय सब तेइंदिया=सब त्रीन्द्रिय सन्धे अउरिंदिया=सब चार इन्द्रियवाले सन्धे पचिंदिया=सब पञ्चेन्द्रिय सन्धे तिरिफखजोणिघा=सब तिर्यङ्गतिवाले सन्धे नरइया=सब नारकी सन्धे मणुया=सब मनुष्य सन्धे देवा=सब देव सन्धे=पूर्वोक्त सब पाणा=प्राणीमात्र परमाइस्मिया=सुखके अभिलाषी हैं। एसो=यह खलु=निश्चय करके उटो=उठा जीवनिकाओ=जीवनिकाय तसकाउसि="प्रसन्न" ऐसा पबुचइ=छा जाता है ॥६॥

टीका—‘स’=अथ=स्थानपर अक्षरानुरूपानन्तरं पुन इये=वक्ष्यमाणमेदाः अनेके=त्रीन्द्रियादिभेदेनाऽनेकप्रकाराः बहवः=एकैकस्यां जाती प्रचुरा भिन्नपा- नयो वा प्रसाः=प्रसन्नामकर्मोदयात्, प्रस्यन्ति=आतपाद्यमिपीडिता उद्विग्नन्ते प्रच्छापशीतलं स्थलं प्रयान्ति वेति तयोक्ताः, प्राणन्ति=जीवन्त्यभिरिति, प्राप्यन्ते=प्राप्यन्ते प्राणिन एमिरिति वा (प्रोपल्ला-वन्तिः, अप्यन्तेवां कृष्ये घम्) प्राणाः=उत्पन्नासाद्यस्ते सन्त्येषामिति प्राणाः प्राणिन इत्यर्थः, तथवा- अग्ने=पक्ष्यादिमादुर्भावकफोपे जायन्ते=उत्पद्यन्ते इत्यण्डनाः=पक्षि-सर्पादयः। पोता एव जाता पोतजाः न अराट्वादिना वेष्टिताः पूर्वावयवयोनिनिगतमात्रा

१ ‘प्रसेः पचायच्’ २ ‘अर्द्धादिस्वाद्य्’

जो ये आयालप्रसिद्ध त्रीन्द्रिय आदिके भेदसे अनेक, एक एक जातिमें बहुतसे अथवा भिन्न-भिन्न योनिवाले आतप (गर्मी) आदिते पीडित होनेपर घास (उद्देग) पानेवाले, अथवा छायादार शीतल और निर्मय स्थलमें चले जानेवाले, व्यक्त चेतनावान्, उच्छ्वास आदि प्राण वाले अन्न कहलाते हैं, उनके भेद इस प्रकार हैं—

पक्षी सर्प आदि अण्डज हैं (१), जरायुसे वेष्टित न होकर योनिसे

वे जो आयाल-प्रसिद्ध त्रीन्द्रियादिना वेष्ट करीने अनेक जोर जोर आतिमां यत्ना अथवा किन्न-किन्न योनिवाला, अर्द्धी आदिभी पीडित अथ अन्न (उद्देग) प्रयत्नाश अथवा छायावाला शीतल अने निर्वास स्थानों आस्था लनाश, व्यक्त चेतनावान् उच्छ्वास आदि प्राणवाला अन्न कहेंवाय ३ तेना वेष्ट आ प्रकार है —

पक्षी सर्प आदि आ ६४ हैं (१). जरायुसे वेष्टित न होने योनिवाली

एव परिस्पन्दादिसामर्थ्योपेताः पोतजाः । यद्वा पोतो वस्त्रम्-(इति शब्दकल्पद्रुमः),
तेन तत्संमार्जिता लक्ष्यन्ते, तथा च-पोता इव=वस्त्रसंमार्जिता इव गर्भवेष्टनचर्माऽ-
नावृतत्वात्, जायन्ते=उत्पद्यन्ते इति, पोतात्=गर्भवेष्टनचर्मरहितगर्भात् जायन्त
इति वा पोतजाः^१ कुञ्जर-शल्लक-शश-नकुल-मूषिक-चर्मचटिका-वल्गुलिकादयः ।
जरायुजाः=जरामेति=गच्छतीति जरायुः=गर्भवेष्टनचर्म तस्माज्जायन्त इति ते=
नर-महिष-गवादयः । रसजाः=रसे=मद्यलक्षणे 'रसजो मद्यकीटः' इति
हैमात्, जायन्त इति, रसे=विकृतमधुरादौ जायन्त इति वा रजसाः ।
संस्वेदजाः=संस्वेदात्=घर्माज्जायन्त इति ते यूका-लिङ्गा-मत्कुणप्रमुखाः ।
सम्पूच्छिमाः=सम्पूच्छनं सम्पूच्छः=गर्भाधानमन्तरेणैव स्वयं समुत्पत्तिः, ('मूच्छा
मोह-समुच्छ्राययोः' अस्माद्भावे घञ्, व्युत्पत्तिप्रदर्शनमेतत्, शब्दोऽयं मनोविकले

१ 'अन्येष्वपि दृश्यते'-इति डः

निकलते ही गमन-आगमन आदि क्रियाएँ करनेकी सामर्थ्यसे युक्त पूर्ण
अवयववाले, या वस्त्रसे पोछे हुएके समान साफ उत्पन्न होनेवाले हाथी,
शल्लकी, खरगोश, नौला, चूहा आदि पोतज कहलाते हैं (२), जरायु
(आँवल-जड़) सहित उत्पन्न होनेवाले मनुष्य महिषादि जरायुज कहलाते
हैं (३), मदिरा आदि रसोंमें उत्पन्न होनेवाले तथा स्वादसे चलित अर्थात्
सड़े हुए मधुरादि रसोंमें उत्पन्न होनेवाले रसज कहलाते हैं (४), पसीनेसे
पैदा होनेवाले जू, लीख, खटमल आदि संस्वेदज कहलाते हैं (५) गर्भा-
धानके विना शरीरनाम-कर्मके उदयसे शरीरके अवयवोंका संग्रह हो
जानेसे स्वयं ही उत्पन्न होनेवाले जीव सम्पूच्छिम कहलाते हैं (६),

नीकणता ७ गमनागमन आदि क्रियाओं करवाना सामर्थ्यथी युक्त पूर्ण अवयव-
वाला, या वस्त्र द्वारा लूछेलाणी पेठे साफ उत्पन्न थनारा हाथी, शेरों,
ससला, नोणिया, उदर आदि पोतज कडेवाय छे (२) जरायु (नाण वगेरे
भण भाग) सहित उत्पन्न थनारा मनुष्य, मडियादि (लेश वगेरे) जरायुज
कडेवाय छे (३) मदिरा आदि रसोभा उत्पन्न थनारा तथा स्वादथी चलित
अर्थात् सडेला मधुरादि रसोभा उत्पन्न थनारा रसज कडेवाय छे (४) प्रस्वे-
दथी पैदा थनारा जू, लीण, माकण, आदि संस्वेदज कडेवाय छे (५) गर्भा-
धान विना शरीरनाम-कर्मना उदयथी शरीरना अवयवोना संग्रह थण जवाथी
स्वय उत्पन्न थनारा जीव सम्पूच्छिम कडेवाय छे (६) पृथ्वीने लेदीने उत्पन्न

कीटपर्यंग=कीट-कीड़े और पर्यंग-पतंगिये हैं, य=और जा=जो कुंयुपिबीडिया= कुयवा और चींटियाँ हैं, वे सव्ये वेइदिया=सब द्वीन्द्रिय सव्ये तेइदिया=सब त्रीन्द्रिय सव्ये चउरिंदिया=सब चार इन्द्रियवाले सव्ये पचिंदिया=सब पञ्चेन्द्रिय सव्ये तिरिक्खजोणिया=सब तिरिक्खगतिवाले सव्ये नेरइया=सब नारकी सव्ये मणुया=सब मनुज्य सव्ये देवा=सब देव सव्ये=पूर्वोक्त सब पाणा=माणीमात्र परमाहम्मिया=सुखके अभिलाषी हैं। एसो=यह लालु=निम्न करके छोटे=छठा जीवनिकाओ=जीवनिकाय तसकावसि="प्रसन्न" ऐसा पशुचइ=कहा जाता है ॥६॥

टीका—'से'=अथ=स्यावरपञ्चकनिरूपणान्तरं पुनः इमे=वक्ष्यमाणभेदाः अनेके=त्रीन्द्रियादिभेदेनाऽनेकप्रकाराः बहवः=एकैकस्यां आती प्रचुरा भिन्नानि नयो वा प्रसाः=प्रसन्नामकर्मोदयात्, प्रस्पन्ति=आतपाद्यभिपीडिता उद्विग्नं प्रच्छाद्यशीतलं त्यजं प्रयान्ति चेति तयोक्ताः, प्राप्सन्ति=जीवन्त्येभिरिति प्राप्सन्ते=प्रीव्य-से प्राणिन एभिरिति वा (प्रोपल्लुप्त-दन्तिः, अम्यतेर्वा करं घञ्) प्राणाः=उच्छ्वासादयस्ते सन्त्येपामिति प्राणाः प्राणिन इत्यर्थः, तद्यवा-अन्ते=पक्ष्यादिमादुर्भावककोपे जायन्ते=उत्पद्यन्ते इत्यण्भाः=पक्षि-सर्पादयः। पोता एव जाता पोतजाः न जरायादिना वेष्टिताः पूर्वाचयवयोनिर्निर्गतमात्रा

१ 'प्रसेः पचापच' २ 'अक्षिआदित्वाच्'

जो ये आबालप्रसिद्ध त्रीन्द्रिय आदिके भेदसे अनेक, एक एक जातिमें बहुतसे अथवा भिन्न-भिन्न योनिवाले आतप (गर्मी) आदिसे पीडित होनेपर त्रास (उद्वेग) पानेवाले, अथवा छायादार शीतल और निर्भय स्थलमें चले जानेवाले, व्यक्त चेतनावान्, उच्छ्वास आदि प्राण-वाले अस कहलाते हैं, इनके भेद इस प्रकार हैं—

पक्षी सर्प आदि अण्डज हैं (१), जरायुसे वेष्टित न होकर योनिसे

जे जे आणाल-प्रसिद्ध त्रीन्द्रियादिना वेष्टि करीने अनेक जेक जेक अतिभ-यवा अथवा शिन्न-शिन्न योनिवाणा, अक्षी आदिभी पीडित कदा त्रास (उद्वेग) प्रमनाश, अथवा छायावाण शीतल अने निर्भय स्थलमा आण-लनाश, व्यक्त चेतनावान् उच्छ्वास आदि प्राणवाणा प्रस भवेवाच छे तेना वेष्टि-मा प्रसरे छे—

पक्षी सर्प आदि अण्डज ॥ (१). जरायुभी वेष्टित न होकर योनिमाय

તયોર્વિજ્ઞાતારઃ=વેદિતારઃ=ઓઘસંજ્ઞયા પ્રવૃત્તિમન્તઃ સ્વસ્વાભિક્રાન્તપ્રતિક્રાન્તાદિ-
વિપયકાઽવવોધસમ્પન્ના ભવન્તીત્યર્થઃ ।

इन्द्रियादिविभागप्रदर्शनेन तानेव परिचाययति-‘ये चे’-त्यादि, ये च कीट-
पतङ्गाः=कीटाः=कृमयो गण्डोलकप्रभृतयः, तज्जातीया अन्ये द्वीन्द्रियाश्च, पतङ्गाः=
शलभाश्चतुरिन्द्रियास्तज्जातीया भ्रमरादयश्च । याश्च कुन्थु-पिपीलिकाः, कुन्थश्च
पिपीलिकाश्चेत्यनयोरितरेतरयोगे ‘परवल्लिङ्ग द्वन्द्व-तत्पुरुषयो’-रिति परवल्लिङ्गता ।
कुन्थः=चलन्त एव परिज्ञेया न स्थिताः सूक्ष्मत्वात् लघुकायजीवाः, पिपीलिकाः=
कीटिकास्तज्जातीयास्त्रीन्द्रियाश्च, द्वि-त्रि-चतुरिन्द्रियक्रममुल्लङ्घ्य द्विचतुस्त्रीन्द्रियेति
व्युत्क्रमेणोपादानमार्पत्वात्सूत्रगतेर्वैचित्र्याच्च । ततः सर्वे द्वीन्द्रियाः, सर्वे त्रीन्द्रियाः,
सर्वे चतुरिन्द्रियाः, सर्वे पञ्चेन्द्रियाः, सर्वे तिर्यग्योनिकाः, सर्वे नैरयिकाः, सर्वे

પ્રવૃત્તિ કરનેવાલે હોતે હૈ । અનુકૂલતા ઔર પ્રતિકૂલતાકો સામાન્યતયા
ઓઘસંજ્ઞાસે જાનતે હૈ ।

इन्द्रियोंका विभाग करके फिर उनका कथन करते हैं—

કૃમિ, લટ, ગણડોલ આદિ ઁનકી જાતિવાલે દ્વીન્દ્રિય હૈ । શલભ ઔર
ઁનકી જાતિકે ભ્રમર આદિ ચાર ઇન્દ્રિયવાલે હોતે હૈ । કુન્થુ ઔર પિપી-
લિકા (ચિડંટી) તથા ઁનકી જાતિકે અન્ય જીવ તીન ઇન્દ્રિયવાલે હોતે હૈ ।
યહાં દ્વીન્દ્રિય બતાનેકે બાદ પહેલે ચાર ઇન્દ્રિય ફિર તીન ઇન્દ્રિયવાલે જીવ
બતાયે હૈ, યહ કથન આર્ષ હોનેસે કિયા ગયા હૈ, ઇસલિએ સબ દ્વીન્દ્રિય,
સબ ત્રીન્દ્રિય, સબ ચતુરિન્દ્રિય, સબ પચેન્દ્રિય, સબ તિર્યશ્ચ, સબ નારકી, સબ

અને પ્રતિકૂળતાને સામાન્ય રીતે ંઘ-સંજ્ઞાએ કરી બાણુ છે

ઈન્દ્રિયોના વિભાગ કરીને હવે ંનુ કથન કરવામા આવે છે .—

કૃમિ (કરમિયા), લટ, અળસીયા વગેરે ંની બાતિવાળા દ્વીન્દ્રિય છે તીડ અને
ંની બાતિવાળા ભ્રમર આદિ ચાર ઇન્દ્રિયવાળા છે કુથવા અને કીડી તથા તેની
બાતિવાળા બીબા હવે ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા હોય છે અહીં દ્વીન્દ્રિય બતાવ્યા પછી
પહેલા ચાર ઇન્દ્રિયવાળા અને પછી ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા બતાવ્યા છે, ં કથન આર્ષ
હોવાથી કરેલુ છે ં રીતે બધા દ્વીન્દ્રિય, બધા ત્રીન્દ્રિય, બધા ચતુરિન્દ્રિય,
બધા પચેન્દ્રિય, બધા તિર્યચ, બધા નારકી, બધા મનુષ્ય, બધા દેવ, ં પ્રકારે

ક્રમઃ, ૧) યદ્વા સમન્તતો વેદસ્ય મૂર્ચ્છનમ્=મચયવસયોગસ્તેન નિર્વૃત્તાઃ સમ્મૂર્ચ્ચિમાઃ=માતાપિતૃસંયોગં વિનૈવ સ્વયં સમુત્પન્નાઃ=પિપીલિકા મસિકા-મત્કોટકાદયઃ, (માર્પત્વાસ્તિદિઃ) । ઉદ્ગિજ્ઞાઃ=ઉદ્ગિષ્ઠ=પૃથિવી મિત્ત્વા જાયન્તે इति તે શુક્લમાદયઃ । ઔપપાતિકાઃ=ઉપપત્તનમુપપાતઃ (પતપાતાર્ભાવે ધમ્) દેવનારકાનાં મસિકાદગમંસમ્મૂર્ચ્છનરૂપમન્મથકારણનિસ્રવણ ઉદ્ગયસ્તેન નિર્વૃત્તાઃ ઔપપાતિકાઃ=દેવનારકા, દેવા દિ પુણ્યશર્યાયાં નારકાશ્ચ કુરુમ્યાદિપુ સ્વયં સમુત્પન્ન-તે । તાનેવ વિધિનિદિ-‘યેપા’ મિત્પાદિના, યપાં ફેપાશ્ચિત્પૂર્વોક્તાનાં માપાનાં=આસોષ્ણ-સાદિમાબવતામ્, અમિકાન્તમ્=આમિમ્લસ્યેન અમિમ્લસં ના પ્રજ્ઞાપકસ્ય ક્રમક-ગમનમમિકાન્તં ‘મવતી’ તિ શ્લેષઃ । પ્રતિકાન્તં=પ્રતિ=પ્રાતિકૂલયત્ત પ્રતિકૂલં ના પ્રજ્ઞાપકસ્ય ક્રમણમ્, યદ્વા પ્રતિકાન્તં=પરાત્તસ્ય ગમનમ્, સંકુષિતં=સંકાચ ગાત્ર-ચકુષ્ચનમ્, પ્રસારિતં=હરહરભાદિપ્રસારણ, સ્પન્ન=સ્વન્દકરણમ્, અન્તમ્=ઇતસ્તતો અમભમ્, પ્રસ્ત=પ્રાસ=ઉદ્દેગઃ, પ્રસાયિતું=પ્રસાયન મયાદિના સ્થાનાન્તરગમનં ‘મવતી’-સ્પન્ન્યાહુતેન પ્રત્યેકં સમ્બન્ધઃ । સર્વં એવેતેઽમિકાન્તાદયઃ શબ્દાઃ માર્ક-કાન્તા । તે પ્રસાઃ, આગતિગતિવિજ્ઞાતારઃ=આગતિઃ=આગમનમ્, ગતિઃ=ગમનં

પૃથ્વીકો મેદકર ઉત્પન્ન હોનેવાલે શાલમ (ટિફી) આદિ વદ્ગિજ્ઞા હૈ (૭), ગમં ઔર સંમૂર્ચ્છન જ-મોસે મિલ્લ દેવ ઔર નારકોકે જન્મકો ઉપપાત કહતે હૈ, ઉસસે ઉત્પન્ન હોનેવાલે દેવ ઔર નારકી ઔપપાતિક કહ છાતે હૈ (૮), દેવ શર્યા પર ઔર નારકી કુરુમીમેં સ્વયં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ।

ય સમ પૂર્વોક્ત ઝીવોકે પ્રજ્ઞાપકકી અપેક્ષા સામને આના, સૌદકે પીછે જાના, ઈસી પ્રકાર અંગકો સિકોફના, હાથ-પૈર ફેલાના, ધોલના, અમણ કરના, ઉદ્ગિષ્ઠ હોના, મય આદિ કારણોસે આગના આદિ ક્રિયાપૈં હોતી હૈ । જે ગમન આગમન આદિકે જાનનેવાલે અર્થાત્ ઓઘસંજ્ઞાસે

વનાશ શબ્દ (ટીડ) આદિ કુર્લિસજ્ઞા કહેવાય છે (૭) જર્મ અને સમૂર્ચ્છન અર્થેથી મિલ્લ દેવ અને નારકોના જ મને ઉપપાત કહે છે તેથી ઉત્પન્ન વનાશ દેવ અને નારકી ઔપપાતિક કહેવાય છે (૮) દેવ શર્યા પર અને નારકી કુરુમીમાં સ્વયં ઉત્પન્ન થાય છે

એ જથ પૂર્વોક્ત છવેનું પ્રજ્ઞાપકની અપેક્ષાએ સામે આવવું, ફરીને પાછા જવું, એ જ રીતે અગ જ દેખવા હાથ-પગ ફેલાવવા બિલનું, અમનું, ઉદ્ગિષ્ઠ થવું, અથાદિ કારણે જાગી જવું વગેરે ક્રિયાઓ હોય છે તેઓ અમનાઅમન આદિને બધુનાશ અર્થાત્ જોય-સજાથી પ્રવૃત્તિ કરનારા હોય છે અનુદુષ્ટતા

योंके दंड=दण्ड-हिंसा आदि-को स्वयं=स्वयं नेव=न समारंभिज्जा=आरम्भ करे, नेव=न अत्रेहिं=दूसरोंसे दंड=दण्डको समारंभाविज्जा=आरंभ करावे, दंड=दण्डका समारंभंतेवि=आरम्भ करते हुआओंको भी अत्रे=दूसरोंको न=नहीं समणुजाणेज्जा=भला जाने, जावज्जीवाए=यावज्जीवन-जीवनपर्यन्त तिचिहं=कृत-कारित-अनुमोदनारूप तीन-करण-पूर्वक (इस प्रकार) तिचिहेणं=तीन प्रकारके मणेणं=मनसे वायाए=वचनसे काएणं=कायासे न करेमि=नहीं करूंगा, न कारवेमि=नहीं कराऊंगा, अत्रे=दूसरे करंतंपि=करनेवालेकोभी न समणुजाणामि=भला नहीं समझूंगा। भंते!=हे भदन्त ! तस्स=पूर्वोक्त उस दण्डसे पडि-कमामि=पृथक् होता हूँ, निंदामि=आत्मसाक्षीसे जुगुप्सा करता हूँ, गरिहामि=गुरुसाक्षीसे गद्दी करता हूँ (और) अप्पाणं=दंडसेवन करनेवाले आत्माका वोसिरामि=त्याग करता हूँ ॥६॥

टीका—इत्येषां पूर्वोक्तस्वरूपाणां पण्णां जीवनिक्कायानां=त्रसस्थावरलक्षण-जीवसमुदायानाम्, दण्डयते=सारहीनः क्रियते आत्माऽनेनेति दण्डः=प्राणव्य-परोपणादिस्तम्, स्वयम्=आत्मना नैव=न कदापि समारभेत=विदधीत, नैव अन्यैः=स्वव्यतिरिक्तैः कैरपि जनैस्तद्वारेति भावः, दण्डम्=उक्तलक्षणव्यापारं सामारम्भयेत्=कारयेत्, दण्डं समारम्भमाणान्=कुर्वाणान् अपि अन्यान् न समनुजानीयात्=अनुमन्येत। क्रियत्समयपर्यन्त ? मित्याह—‘जावज्जीवाए’ इति, अत्र यावच्छब्दः रिमाणार्थको मर्यादार्थकोऽवधारणार्थकश्चाव्ययः, जीवनं जीवा (‘जीव प्राणधारणे’ स्मात् ‘गुरोश्च हलः’ (३।३।१०३) इतिपाणिनिवचनेन स्त्रियामकारप्रत्यये स्त्रीत्वा-प् ‘ईहा, ऊहे’-त्यादिवत्,) तथा जीवया जीवामित्यर्थः (‘ततोऽन्यत्रापि श्यते’) इति वचनबलाद् यावच्छब्दयोगे द्वितीयायाः प्राप्तवपि सौत्रत्वाच्चृतीया, न यावन्मम जीवन तावदिति, जीवन मर्यादीकृत्यार्थान्न केवलं मरणकाल

जिससे आत्मा ज्ञान दर्शन चारित्र्यसे रहित होजाय उस हिंसा आदि व्यापारको दण्ड कहते हैं। मुनि पूर्वोक्त छह कार्योंके दण्डका यावज्जीव न स्वयं समारम्भ करे न दूसरोंसे करावे और न समारंभ करनेवाले

येथी आत्मा ज्ञान दर्शन चारित्र्यही रहित थर्ष ज्ञाय, ये हिंसा आदि व्यापारने दंड डंडे छे मुनि पूर्वोक्त छ कार्योंना दंडने। यावज्जीवन पोते न समारम्भ करे, न भीन्यो पासे करावे अने समारम्भ करनेवाला भीन्योनी न

મનુષ્યાઃ, સર્વે દેવાઃ, સર્વે પ્રાણાઃ=પૂર્વોક્તાઃ સકલપ્રાણિનઃ પરમધર્માણઃ=પરમ સુખમેવ ધર્મો યેષાં તે સુસ્વામિભાષુકા इत्यर्थः ‘પરમા’ इत्यत्र दीर्घ आर्पणत्वात् । एषः=अनन्तरोदीरितस्वरूपोऽण्डावादिस्तृणः स्रष्टु=निश्चयेन पशुः=स्थायरपञ्चक-
पेक्षया पशुत्वमापन्नः जीवनिकायः=प्राणिसमूहः ‘प्रसक्ताय’-इति प्रोक्तवते=
कथ्यते प्रसक्तायनाम्ना ख्यात इत्यर्थः ॥६॥

સર્વે પ્રાણિનઃ સુસ્વામિભાષિણો મવન્તિ, સુસ્વં ચ તેપામનારમ્યમેષ સમ્પદતેઽઽ
શ્વાનીમનારમ્યોપદેશઃ-‘इषेसि’ इत्यादि ।

મૂષ્મ-इषेसि છળહ જીવનિકાયાણ નેવ સય દહ સમારમિજા,
નેવજ્ઞેહિં દહ સમારમાવિજ્ઞા, દહ સમારમતેવિ અન્ને ન સમણુજા-
ણિજ્ઞા, જાવજ્ઞીવાય તિવિહ તિવિદેણ મણેણ વાયાય કાયાણ ન
કરેમિ ન કારવેમિ કરતંપિ અન્ન ન સમણુજાણામિ । તસ્સ મતે !
પઠિક્કમામિ, નિંદામિ, ગરિહામિ, અપ્પાણ વોસિરામિ ॥ ૭ ॥

જાયા—इत्येषां पष्णां जीवनिकायानां नैव स्वयं दहं समारमेद, नैवान्नै-
र्दण्डं सामारमयेत्, दण्डं समारममाणानप्यन्यात् न समनुजानीयात्, यावज्जीवया
त्रिविधं त्रिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि न कारयामि कुर्वन्तमप्यन्यं न
समनुजानामि । तस्य मरुन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि मर्हे आत्मानं व्युत्सृजामि । अ-
पदकायका आरम्म न करनेका उपदेश देते हैं—

સાન્વયાર્યઃ—इषेसि=इह पूर्वोक्त छलह=दह जीवनिकायाण=जीवनि-

મનુષ્ય, સર્વ દેવ, હસ પ્રકાર પૂર્વોક્ત સર્વ પ્રાણી સુસ્વકી અભિલાષાધાટે છે ।
હસ છટે જીવનિકાયાકો અગચાનને ઘસકાપ કહા છે ॥ ૬ ॥

સમસ્ત પ્રાણી સુખકે અભિલાષી છે, કિન્તુ સુસ્વકી પ્રાપ્તિ તથા હી હો
સકતી છે જય આરમ્ભકા પરિત્યાગ કર વિચા જાય, હસલિપ આરમ્ભકે
ત્યાગકા ઉપદેશ દેતે છે-‘इषेसि’ इत्यादि ।

પૂર્વોક્ત બધા પ્રાણી સુખની અભિલાષાવાળા છે એ છલ છલ જીવનિકાયાને કમચાને
વસ-કાપ કહેલ છે (૬)

બધા પ્રાણી સુખના અભિલાષી છે પરંતુ સુખની પ્રાપ્તિ ત્યારે થાય છે કે
ત્યારે આરમ્ભને પરિત્યાગ કરવામાં આવે, તેથી આરમ્ભના ત્યાગનો ઉપદેશ આપે છે-
इषेसि इत्यादि.

योंके दंड=दण्ड-हिंसा आदि-को स्वयं=स्वयं नैव=न समारंभिज्जा=आरम्भ करे, नैव=न अत्रेहिं=दूसरोंसे दंड=दण्डको समारंभाविज्जा=आरंभ करावे, दंड=दण्डका समारंभंतेवि=आरम्भ करते हुआंको भी अत्रे=दूसरोंको न=नहीं समणुजाणेज्जा=भला जाने, जावज्जीवाए=यावज्जीवन-जीवनपर्यन्त तिचिहं=कृत-कारित-अनुमोदनारूप तीन-करण-पूर्वक (इस प्रकार) तिचिहेण=तीन प्रकारके मणेणं=मनसे वायाए=वचनसे काएणं=कायासे न करेमि=नहीं करूंगा, न कारवेमि=नहीं कराऊंगा, अत्रे=दूसरे करंतंपि=करनेवालेकोंभी न समणुजाणमि=भला नहीं समझूंगा। भंते != हे भदन्त ! तस्स=पूर्वोक्त उस दण्डसे षडि-कमामि=पृथक् होता हूँ, निंदामि=आत्मसाक्षीसे जुगुप्सा करता हूँ, गरिहामि=गुरुसाक्षीसे गर्हा करता हूँ (और) अप्पाणं=दंडसेवन करनेवाले आत्माका बोंसिरामि=त्याग करता हूँ ॥६॥

टीका.—इत्येषां पूर्वोक्तस्वरूपाणां पण्णां जीवनिकायानां=वसस्थावरलक्षण-जीवसमुदायानाम्, दण्डयते=सारहीनः क्रियते आत्माऽनेनेति दण्डः=प्राणव्य-परोपणादिस्तम्, स्वयम्=आत्मना नैव=न कदापि समारभेत=विदधीत, नैव अन्यैः=स्वव्यतिरिक्तैः कैरपि जनैस्तद्वारेति भावः, दण्डम्=उक्तलक्षणव्यापारं सामारम्भयेत्=कारयेत्, दण्डं समारभमाणान्=कुर्वाणान् अपि अन्यान् न समनुजानीयात्=अनुमन्येत। कियत्समयपर्यन्त ? मित्याह—‘जावज्जीवाए’ इति, अत्र यावच्छब्दः परिमाणार्थको मर्यादार्थकोऽवधारणार्थकश्चाव्ययः, जीवनं जीवा (‘जीव प्राणधारणे’ अस्मात् ‘गुरोश्च हलः’ (३।३।१०३) इति पाणिनिवचनेन स्त्रियामकारप्रत्यये स्त्रीत्वा-द्वाप् ‘ईहा, ऊहे’-त्यादिवत्,) तया जीवया जीवामित्यर्थः (‘ततोऽन्यत्रापि दृश्यते’) इति वचनबलाद् यावच्छब्दयोगे द्वितीयायाः प्राप्तावपि सौत्रत्वाच्चृतीया, तेन यावन्मम जीवनं तावदिति, जीवनं मर्यादीकृत्यार्थान्न केवलं मरणकाल

जिससे आत्मा ज्ञान दर्शन चारित्रसे रहित होजाय उस हिंसा आदि व्यापारको दण्ड कहते हैं। मुनि पूर्वोक्त छह कार्योंके दण्डका यावज्जीव न स्वयं समारम्भ करे न दूसरोंसे करावे और न समारंभ करनेवाले

येथी आत्मा ज्ञान दर्शन चारित्र्यही रहित थर्म नव, ये हिंसा आदि व्यापारने दंड कहे छे मुनि पूर्वोक्त छ कार्योंका दंडने। यावज्जीवन पोते न समारम्भ करे, न भीनयो पासे करावे अने समारम्भ करनाश भीनयोनी न

પ્રત્યક્ષપિતૃ તતઃ પ્રાગપીતિ, બીજન એ ન સદુચર પરલોકેડપીત્યર્થઃ । ર્થઃ
 કિંચિદ્ ? મિત્યાહ-ત્રિવિધે=તિસ્રો વિધાઃ-પ્રકારા यस્ય સ તમ્=કૃત-કારિતાડનુમત્-
 રૂપમ્, તમ્ કૃતે=સ્વતન્મેનાડડમના સમ્પાદિતમ્, કારિતમ્=અન્ય-(અપ્યત્પન્તર)-
 દ્વારા નિષ્પાદિતમ્, અનુમતે=સાવચબ્યાપારમારમમાણસ્ય 'ત્વં સાધુ કરોષિ,
 યદમેષ કુર્ષસ્તાસ્ય' ઇત્યાદિના પ્રોત્સાહિતમ્, ત્રિવિધેન=પ્રકારત્રયવિશિષ્ટેન
 કારણમૂતેન, કેને ? ત્યાહ-'મનસા વાચા કાયેને'તિ ।

નનુ ત્રિવિધેનેત્યનેન ચત્પ્રકારમયં શુદ્ધતે તત્ 'મનસે' ત્યાદિના પ્રતિષદમેયે-
 ક્તમ્, એ સતિ ત્રિવિધેનેત્યુપાદાન પૌનરુત્પદોપગ્રસ્તં મયતિ । યદ્વા 'ત્રિવિધેને'તિ
 વિશેષણ 'મનસ' ત્યાદેરેવ સંમયતિ, તત્તથ 'ત્રિવિધેન મનસા, ત્રિવિધયા વાચા,

દૂસરોંકી અનુમોદના કરે । વળ્લુ ત્રીન પ્રકારકા હૈ-(૧) કૃત, (૨) કારિત, (૩) અનુમોદિત ।

કૃત-અપની ઇચ્છાસે સ્વયં કરના ।

કારિત-દૂસરે વ્યક્તિસે કરાના ।

અનુમોદિત-જો સાવચ બ્યાપાર કર રહ્યા હો ડસે અચ્છા સમજના ।

યહ સચ સાવચ બ્યાપાર ત્રીન કરણ ત્રીન યોગસે ન કરે । બે ત્રીન
 યોગ યે હૈ-(૧) મન, (૨) વચન, (૩) કાય ।

પ્રશ્ન-સૂત્રમેં 'ત્રિવિધેન' (ત્રીન પ્રકારસે) કહ્યા હી હૈ ફિર 'મનસા'
 (મનસે) 'વાચા' (વચનસે) 'કાયેન' (કાયસે) કહ્નેસે પુનરુક્તિ (કહે
 હુપ કો પુન કહના) હોતી હૈ । યા 'ત્રીન પ્રકારસે' યહ વિશેષણ 'મન,
 વચન, કાય' કા હી હો સકજા હૈ । યદિ યેસા માન લિયા જાય તો ઇસકા

અનુમોદના કરે હઠ ત્રણ પ્રકારનો છે (૧) કૃત, (૨) કારિત, (૩) અનુમોદિત

કૃત-પ્રેરનાની ઇચ્છાથી પોતે કરવું.

કારિત-બીજી વ્યક્તિ થાસે કરાવવું.

અનુમોદિત-જો સાવચ બ્યાપાર કરી રહ્યો હોય, તેને સાહ્ય બધવું.

જો બધા સાવચ બ્યાપાર ત્રણ કરણ ત્રણ યોગથી ન કરે તે ત્રણ યોગ
 આ છે-(૧) મન, (૨) વચન (૩) કાયા.

પ્રશ્ન-સૂત્રમા ત્રિવિધેન (ત્રણ પ્રકારે) કહેલુ જ ॥ પછી મનસા (મનથી),
 વાચા (વચનથી), કાયેન (કાયાથી) કહેવાથી પુનરુક્તિ (કહેવાને ફરી કહેવી)
 થાય છે આ 'ત્રણ પ્રકારે' જો વિશેષણ મન, વચન, કાયા નું જ હોઈ શકે છે.
 જો એમ માનવામા આવે તો એનો અર્થ એવો થશે કે 'ત્રણ પ્રકારથી'

ત્રિવિધેન કાયેને 'ત્યન્વયે' મનોવાક્યાનાં પ્રત્યેકં ત્રૈવિધ્યં પ્રાપ્નોતિ તત્ત્વાઽનિષ્ઠં, નહ્યત્ર મનઆદીનિ પ્રત્યેકં ત્રૈવિધ્યમર્હન્તિ કિં તર્હિ? તદ્વ્યાપારા એવેતિ ચેન્ન,

તદભાવે હિ 'મનસા વાચા કાયેન' इत्येतावन्मात्रोक्तौ 'न करोमि न कारयामि, कुर्वन्तमप्यन्य न समनुजानामी' 'ત્યનેન સહ 'યથાસંખ્યમનુદેશઃ સમાનામ્' (૧।૩।૧૦) इति वचनानुरोधेन 'शत्रुं मित्रं विपत्तिं च जय रज्जय भञ्जये' त्यादिवत्, एचोऽयवायावः' (६।१।७८) इत्यादिवद्वा क्रमिकान्वये 'मनसा न करोमि, वाचा न कारयामि, कાયेन कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजा-

અર્થ હોગા કિ 'ત્રીન પ્રકારકે મનસે, ત્રીન પ્રકારકે વચનસે ઔર ત્રીન પ્રકારકે કાયસે' આરમ્ભ ન કરે. અર્થાત્ મન વચન કાયકે ત્રીન ત્રીન ભેદ હોંગે. એસા અર્થ શાસ્ત્રવિરુદ્ધ હૈ-શાસ્ત્રોમેં ભગવાનને મન આદિકે ત્રીન ત્રીન ભેદ નહીં વતાયે હૈ, કિન્તુ મન આદિકે વ્યાપારોંકો ત્રીન પ્રકારકા વતાયા હૈ.

ઉત્તર-યહ શંકા ઠીક નહીં હૈ. યદિ 'ત્રિવિધેન' ન કહકર કેવલ મનસા વાચા કાયેન' કહ દેતે તો અર્થ ઠીક ન બૈઠતા, ક્યોંકિ જૈસે તોઈ કહે કિ "હેય ઔર ઉપાદેયકો ત્યાગો ઔર ગ્રહણ કરો." તો ઇસ શબ્દમેં ક્રમસે 'હેય' કે સાથ 'ત્યાગો'કા સમ્બન્ધ હોજાતા હૈ ઔર 'ઉપાદેય'કે સાથ 'ગ્રહણ કરો'કા. ઇસી પ્રકાર 'ચોલપટ્ટા ચાદર પહેનો, ઓઢો' કહનેસે યહ અર્થ હોતા હૈ કિ "ચોલપટ્ટા પહેનો-ઔર ચાદર ઓઢો." ઇસીપ્રકાર 'ત્રિવિધેન' (ત્રીન પ્રકારસે) પદ ન રચતે

મનથી, ત્રણ પ્રકારના વચનથી, અને ત્રણ પ્રકારની કાયાર્થી' આરભ ન કરે અર્થાત્ મન વચન કાયના પછુ ત્રણ ભેદ બનશે એવો અર્થ શાસ્ત્રવિરુદ્ધ છે શાસ્ત્રમા ભગવાને મન આદિના ત્રણ ભેદ બતાવ્યા નથી, પરન્તુ મન આદિના વ્યાપારોને તે ત્રણ પ્રકારના બતાવ્યા છે.

ઉત્તર-એ શંકા બરાબર નથી જો ત્રિવિધેન ન કહીને કેવળ મનસા વાચા કાયેન કહ્યું હોત તો અર્થ બરાબર બંધ બેસત નહિ કારણ કે જેમ કોઈ કહે કે "હેય અને ઉપાદેયને ત્યાગો અને ગ્રહણ કરો" તો એ વાક્યમાં ક્રમાનુસાર 'હેય'ની સાથે 'ત્યાગ'નો સબધ થઈ જાય છે અને 'ઉપાદેય'ની સાથે 'ગ્રહણ કરો'નો એજ રીતે 'ચોલપટ્ટો આદર પહેરો ઓઢો' કહેવાથી એ અર્થ થાય છે કે 'ચોલપટ્ટો પહેરો અને આદર ઓઢો' એ રીતે ત્રિવિધેન (ત્રણ પ્રકારે)

नामी'-स्यनमीष्टोऽर्थ आपद्येत तद्धारणाय त्रिविधेनेत्युक्तम्, तेन मनसा न करोमि, न कारयामि, कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानामि; वाचा न करोमि न कारयामि कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानामि; एवं कायेन न करोमि न कारयामि कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानामीत्यर्थो भवति, यद्वा पूर्वं सामान्यतस्त्रिविधेनेत्युक्त्वा केन त्रिविधेनेति जिज्ञासायां तत्प्रकारान् वर्धयितुं विशेषेणाऽऽह- 'मनसे'-त्यदीति नास्ति पौनःपुन्यदोषाऽऽपातः । केचित् 'मनसा वा वाचा वा कायेन चेति विस्मयपस्यार्थं 'त्रिविधेने'-त्युक्तमित्युचिरे । 'न कारयामी' त्रिधा- 'ज्येने' ति शेषः पूरणीय । न समनुजानामि=नानुमन्ये । तस्येति-तस्मात्=पूर्वोक्तत्वात्

तो ऐसा अनिष्ट अर्थ होजाता कि-मनसे न करे, वचनसे न करावे और कायसे अनुमोदना न करे । इस अनिष्ट अर्थका परिहार करनेके लिए 'त्रिविधेन' पद रखनेसे यह अर्थ हुआ कि-(१) मनसे न करे, (२) न कराऊँ, (३) न करते हुए को भला जानूँ । (४) वचनसे न करे, (५) न कराऊँ, (६) न करते हुएको भला जानूँ । (७) कायसे न करे, (८) न कराऊँ, (९) न करनेवालेको भला जानूँ ।

अथवा पहले सामान्य रूपसे कहा है कि तीन प्रकारसे न करे, परन्तु तीन प्रकार कौन-कौनसे हैं ? ऐसी जिज्ञासा होने पर विशेष यत्ना दिया कि "मनसा वाचा कायेन" ये तीन प्रकार हैं, इसलिये पुनरुक्ति आदि कोई दोष नहीं है ।

अथवा मन वचन और कायके निमित्तसे होनेवाले तीन भेदोंका समग्र करनेके लिए 'त्रिविधेन' पद रखा है ।

शब्द न श्रव्यो हेतु तो जेवो अनिष्ट अर्थ अर्थ अर्थ के मनशी न करे, वचनशी न करावे जने कथाशी न अनुमोदना करे अनिष्ट अर्थना प्रसिद्ध करवाने भाटे त्रिविधेन शब्द आश्रयो । जेभ त्रिविधेन शब्द आपराधी जेवे अर्थ यथे है-(१) मनशी न करे, (२) न करावुं, (३) न करनेवाले जेवे अर्थ, (४) वचनशी न करे, (५) न करावुं, (६) न करनेवाले जेवे अर्थ, (७) कायशी न करे, (८) न करावुं, (९) न करनेवाले जेवे अर्थ

अथवा पहले सामान्यरूपसे कहु छ के त्रय प्रकार न करे 'परन्तु त्रय प्रकार क्या क्या छे ? जेवी जिज्ञासा यत्ना विशेष जतावी आश्रयु छे के मनसा वाचा कायन' जे त्रय प्रकार छे जेवी करीने पुनरुक्ति आदि केछ दोष यत्ने नही

अथवा मन वचन अने कथाया निमित्तसे यन्त्राया त्रय भेदके समग्र करवाने भाटे त्रिविधेन शब्द श्रव्यो छे

इण्डादित्यर्थः, अत्रापादानस्य शेषत्वविवक्षया षष्ठी । भंते 'भदन्त !' भन्दते= कल्याणं सुखं वा प्रापयतीति भदन्तः, ('अन्तर्भावितप्यर्थाद् 'भदि कल्याणे सुखे च' त्यस्माद्धातोः 'भन्देर्नलोपथे' -त्यौणादिकमूत्रेण झच्-धातुनकारलोपयोः 'भोऽन्त' इति झस्यान्तादेशः ।) यद्वा भवं=संसारमन्तयति=दूरीकरोतीति, ('कर्मण्यण् (३ । २ । १) इत्यण् शकन्धादेराकृतिगणत्वात्पररूपे पृषोदरादित्वाद्दस्य दः ।) अथवा भवस्य=संसारस्याऽन्तो=ऽवसान येनेति व्यधिकरणपदो बहुव्रीहिः पररूपादेशौ प्राग्वत् । भयस्य=जन्म-जरा-मरण-निमित्तकस्याऽन्तो=नाशो येनेति भयान्तः, स एव भदन्त इति वा, पृषोदरादित्वादेकस्याकारस्य लोपो यस्य च दः । अपिवा भयं ददतीति भयदाः=भोगास्तानन्तयतीति कर्मण्यणिनि सूत्रविहिताऽणन्त-भयदान्त-शब्दस्य पृषोदरादित्वाद् भदन्त इति ।

यद्वा दान्तं भयं येन स भयदान्तः 'निष्ठान्तस्य परनिपात आहिताग्न्यादिपाठात्' स एव भदन्तः 'यलोप-ह्रस्वौ पृषोदरादिपाठकृतौ ।

अथच भान्ति=दीप्यन्ते (समुल्लसन्तीत्यर्थात्) स्वस्वविषयेष्विति भानि=इन्द्रियाणि, तानि दान्तानि येन स भदान्तः, स एव भदन्तः (निष्ठान्तपरनिपातः प्राग्वत्, पृषोदरादित्वादाकारस्य ह्रस्वः) । यद्वा भाति=सम्यग्ज्ञान-दर्शन-

व्याकरणमें 'भंते' शब्द अनेक प्रकारसे सिद्ध होता है, इसलिए उसके अर्थ बहुतसे हैं । जैसे (१) कल्याण और सुखको देनेवाले, (२) संसारका अन्त करनेवाले, (३) जिनकी सेवा-भक्ति करनेसे संसारका अन्त हो जाता है, (४) जन्म-जरा-मरणके भयका नाश करनेवाले, (५) भोगोंको त्याग देनेवाले, (६) भयको दमन करनेवाले निर्भय, (७) इन्द्रियोंका दमन करनेवाले, (८) सम्यग्ज्ञान, सम्यग्दर्शन

व्याकरणभा भंते शब्द अनेक प्रकारे सिद्ध थाय છે, તેથી એના અર્થ ઘણા છે જેવા કે (૧) કલ્યાણ અને સુખને આપનાર, (૨) સંસારનો અંત કરનાર, (૩) જેની સેવાભક્તિ કરવાથી સંસારનો અંત આવી જાય છે, (૪) જન્મ જરા-મરણના ભયનો નાશ કરનાર, (૫) ભોગોનો ત્યાગ કરનાર, (૬) ભયનું દમન કરનાર-નિર્ભય, (૭) ઈન્દ્રિયોનું દમન કરનાર, (૮) સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્દર્શન

ચારિત્રેર્દીપ્યતે इति मान्ताः (‘मा दीप्ती’ अस्मादीयादिकोऽन्तप्रत्ययः) एव भदन्तः, (‘सिद्धिः पृषोदरादिस्त्वादन’).

(एवं यथामति व्युत्पत्त्यन्तरेणपि निरुक्तोक्तत्राफत्यायनादिप्रतिपादितरीत्या साधनप्रक्रिया बोद्धव्या ।) वत्ससम्बोधने हे भदन्त ! = हे भगवन् ! अमेन सम्बोधन निर्देशेन व्रतप्रत्याख्यानानादिकः सर्वोऽपि क्रियाकलापो गुरुसाक्षिक एव निरालम्ब इति बोधितम् । प्रतिक्रामामि = प्रतिनिवर्त्ते भूतदण्डात्पृथग्भगवामीत्यर्थः । वृत्तिकान्तरेण ‘प्रतिक्रामामी’ - त्यस्य ‘प्रतिक्रामामी’ति आयोपलभ्यते सा प्रवर्त्त विवृण्मितीति, (‘क्रमः परस्मैपदेषु’ (७।३।७६) इति पाणिनिबन्धनबलेन क्रमेण कपधादीर्यस्य दुर्वात्स्वात् ।) निन्दामि = वृणुस्व । गर्हे = वृणुस्व इत्यर्थः ।

ननु तर्हि निन्दा-गर्हयोः ‘कुत्सा निन्दा च गर्हणे’ ति काश्चरीत्या पर्याय-पौनःपुन्य वज्रछेपायितमेवेति चेन्न, यतः स्वसाक्षिकी निन्दा, गुरुसाक्षिकी गर्हेति परस्परं भवति भवः । यद्वा ‘निन्दा = साधारणी कुत्सा, गर्हा = वैद्या भूयसी’ ति परस्परमर्थभेदाच्चास्ति पर्यायता, यथा प्रवृद्ध एव कोपः क्रोधो साधारण इति कोप-क्रोधयोः पर्यायत्वाभावेन कुप्यर्थत्वाभावात् कुप्यत्वात् औર सम्यक्चारित्र्यसे वीपनेवाले । इन सबको ‘भते’ कहते हैं । इस प्रकार और अर्थ भी समझने चाहिए । ‘भदन्त !’ इस सम्बोधनसे प-प्रगट होता है कि समस्त क्रियाएँ गुरु महाराजकी साक्षीसे ही करनी चाहिए हे भगवन् ! मैं दण्डसे निवृत्त होता हूँ, निन्दा करता हूँ, और गर्हा करता हूँ । कोशोर्मि निन्दा और गर्हा शब्दका एक ही अर्थ है । इसलिय पुनरुक्ति होती है, ऐसा नहीं समझना चाहिए, क्योंकि निन्दा आत्मसाक्षीसे होती है और गर्हा गुरुसाक्षीसे होती है । अथवा निन्दा साधारण कुत्साको कहते हैं और गर्हा अत्यन्त निन्दाको कहते हैं ।

જાને સમ્યક્-ચારિત્રથી દીપ્તિમાન, જે બધાને મેંતે કહે છે એજ રીતે બીજા બધે પણ સમજી લેવા ‘મદન્ત’ એ સંબોધનથી એમ પ્રકટ થાય છે કે બધી ક્રિયાઓ ગુરુ મહારાજની સાક્ષીએ જ કરવી એમનો છે.

હે ભગવન ! હું કંઈથી નિવૃત્ત થઈ છું નિન્દા કરું છું અને ગર્હા કરું છું શબ્દકોશમાં નિન્દા અને ગર્હા શબ્દનો એકજ અર્થ છે તેથી પુનરુક્તિ થાય છે, એમ ન સમજવું કાલ્પ છે નિન્દા આત્મસાક્ષીએ થાય છે અને ગર્હા ગુરુ સાક્ષીએ થાય છે અથવા નિન્દા સાધારણ કુત્સાને કહે છે અને ‘ગ’ અત્યંત નિન્દાને કહે છે.

ચતુર્થી 'નેષ્યતે, 'નિન્દામિ, ગર્હે' इत्यनयोस्तस्येत्यनेन प्रागुक्तेन सम्बन्धस्तेन—
अतीतदण्डसम्बन्धिनीं स्वसाक्षिकीं गुरुसाक्षिकी च निन्दां करोमीति निर्गलितोऽर्थः,
तस्येत्यत्र सम्बन्ध-सामान्ये पष्ठ्याः प्रागुक्तत्वात् । यद्वा 'आत्मान'-मित्यस्यैव
मध्यमणिन्यायाद् देहलीदीपन्यायाद्वा व्युत्सजामीत्यनेन 'निन्दामि, गर्हे' इत्याभ्यां
च सम्बन्धस्तेन भूतकालिरुदण्डविधायिनमप्रशस्तमात्मानं जुगुप्से व्युत्सजामि=
विविधाऽनित्यादिभावनया विशिष्य वा परित्यजामीत्यर्थः ॥७॥

૧ “ ક્રુદ્ધદુઃખેર્પ્યાઽમુચાર્થાનાં યં પ્રતિ ક્રોધઃ ” (૧।૪।૬૪) इत्यत्र शब्देन्दुशेखरे
'न-कृपितः क्रुध्यती'—ति भाष्येण प्ररुद्धक्रोध एव क्रोध इति कुपेस्तदर्थत्वाभावेन
न तद्योग इदम् 'कुप्यति कस्मैचि'—दित्याद्यसाध्वेवेति ।

इसका अर्थ यह होता है कि—हे भगवन् ! अतीत कालमें दण्ड
(सावद्य व्यापार) करनेवाले आत्मा (आत्मपरिणति) को अनित्य
आदि भावना भाकर त्यागता हूँ, निन्दा करता हूँ, गर्हा करता हूँ।
जैसे घरकी देहलीपर दीपक रखनेसे भीतर भी प्रकाश होता है और
बाहर भी प्रकाश होता है इसको 'देहली-दीपक' न्याय कहते हैं। कहा भी
है—“परै एक पद बीचमें, दुहु दिस लागै सोय । सो है 'दीपक देहरी',
जानत है सब कोय ॥१॥” बीचमें मणि जड़ देनेसे दोनों ओर मणिका
प्रकाश होता है, यह 'मध्यमणि' न्याय कहलाता है, इसी प्रकार 'अप्पाण'
का दोनोंके साथ सम्बन्ध होता है । अर्थात् सावद्य व्यापारवाली आत्माको
त्यागता हूँ और उसकी निन्दा करता हूँ, तथा गर्हा करता हूँ ॥७॥

એનો અર્થ એ થાય છે કે— હે ભગવન્ ! અતીત કાળમાં દડ (સાવધ
વ્યાપાર) કરનારા આત્મા (આત્મપરિણતિ)ને અનિત્ય આદિ ભાવના ભાવીને
ત્યાગું છું, નિંદા છું, ગર્હું છું, જેમ ઘરની હોદ્દલી (ખારણું) પર દીવો રાખવાથી
અંદર પણ પ્રકાશ થાય છે અને બહાર પણ પ્રકાશ થાય છે તેને 'દેહલી-દીપક
ન્યાય' કહે છે કહ્યું છે કે— “પરૈ એક પદ બીચમે, દુહુ દિસ લાગે સોય,
સો હૈ 'દીપક-દેહરી,' જાનત હૈ સબ કોય (૧)” વચમાં મણિ જડી દેવાથી
બેઉ બાજુ મણિનો પ્રકાશ થાય છે તેને 'મધ્ય-મણિ ન્યાય' કહે છે, એ રીતે
અપ્પાણ નો બેઉની સાથે સબંધ થાય છે અર્થાત્ સાવધ-વ્યાપારવાળા આત્માને
ત્યાગુ છું અને તેની નિંદા કરું છું, તથા ગર્હા કરું છું (૭)

દૃષ્ટપરિત્યાગો દ્વિવિધઃ સામાન્યવિશેષમેદાત્, સામાન્યસો દૃષ્ટપરિત્યાગોઽર્હિસાસામાન્યમ્, વિશેષસો દૃષ્ટપરિત્યાગમ્ પચ્ચ મહાવ્રતાનિ ।

નહુ પચ્ચમ્ મહાવ્રતેષુ સત્યાદિવ્રતાનામર્હિસાસો મેદઃ સુસ્પષ્ટ પ્રતીયત્ત્વમર્હિસયા પચ્ચાનાં મહાવ્રતાનાં સામાન્ય વિશેષમાત્ર ઉપપદ્યેત ? સામાન્યવિશેષમાનો હિ વિશેષત્વેન વિવક્ષિતપદાર્થસ્ય સામાન્યધર્માક્રાન્તત્વાદેષ સંપદ્યેત, અથાપ્યવ્યાપ્યવ્યાપકમાત્રાપચ્ચયોઃ સામાન્યવિશેષમાત્રઃ' ઇત્યુદ્ધોષઃ, યથા-‘દ્રોણોઽર્હિરિત્યન્ન પ્રથમાધિભક્ત્યર્થસ્ય પરિમાણસામાન્યસ્ય દ્રોણશબ્દાર્થે ચતુરાશ્વકલ્પ-

દૃષ્ટપરિત્યાગ દ્વો પ્રકારકા હૈ—(૧) સામાન્ય-દૃષ્ટપરિત્યાગઃ ઓર (૨) વિશેષ-દૃષ્ટપરિત્યાગઃ । અર્હિસા-સામાન્યકો સામાન્ય-દૃષ્ટપરિત્યાગઃ કહતે હૈ ઓર પચ્ચ મહાવ્રતોંકો વિશેષ-દૃષ્ટપરિત્યાગઃ કહતે હૈ ।

પ્રશ્ન—પાંચ મહાવ્રતોંમે સત્ય આદિ મહાવ્રતોંકા અર્હિસાસે સ્પષ્ટ મે પ્રતીત્ત્વ હોતા હૈ, ફિર અર્હિસાકે સાથ સત્ય આદિ મહાવ્રતોંકા સામાન્ય વિશેષમાત્ર કેસ હો સકતા હૈ ? સામાન્ય-વિશેષમાત્ર વહોં હોતા । જિસકો વિશેષ બનાવેં ઉસમેં સામાન્ય ધર્મ મી પાયા જાય । ઇસીતિ પદ્ધતિ કહા ગયા હૈ કિ ‘વ્યાપ્ય-વ્યાપકમાત્ર જિનમેં હોતા હૈ’ ઉ-હીમેં સામાન્ય વિશેષમાત્ર પાયા જાતા હૈ’ જૈસે “દ્રોણો ઽર્હિઃ” ઇસ વાક્યમેં પ્રથમાધિભક્તિકા અર્થ પરિમાણ-સામાન્ય હૈ । ઇસ પરિમાણ-સામાન્યકા દ્રોણ શબ્દકે અર્થ ચાર આઠકલ્પ પરિમાણ-વિશેષમેં બમેદ સમ્બંધકે

દૃષ્ટપરિત્યાગ દ્વો પ્રકારકા હૈ (૧) સામાન્ય-દૃષ્ટપરિત્યાગઃ ઓર (૨) વિશેષ-દૃષ્ટપરિત્યાગઃ । અર્હિસાસામાન્યકો સામાન્ય-દૃષ્ટપરિત્યાગઃ કહે છે, ઓર પચ્ચ મહાવ્રતોંકો વિશેષ-દૃષ્ટપરિત્યાગઃ કહે છે ।

પ્રશ્ન—પાંચ મહાવ્રતોંમા સત્ય આદિ મહાવ્રતોંકો અર્હિસાસે સ્પષ્ટ મે પ્રતીત્ત્વ થાય છે તે પછી અર્હિસાની સાથે સત્ય આદિ મહાવ્રતોંકો સામાન્ય વિશેષ-માત્ર કેવી રીતે હેઠ્ઠી શકે છે ? સામાન્ય-વિશેષ-માત્ર તેમાં હેઠ્ઠી શકે છે કે નેતે વિશેષ બતાવે તેમાં સામાન્ય ધર્મ પણ મળી આવે તેથી કરીને એમ કહેવામા આવ્યું છે કે ‘એમા વ્યાપ્ય-વ્યાપકમાત્ર હોય છે તેમા જ સામાન્ય-વિશેષ-માત્ર મળી આવે છે’ એમકે દ્રોણો ઽર્હિઃ એ વાક્યમા પ્રથમાધિભક્તિકા અર્થ પરિમાણ-સામાન્ય છે એ પરિમાણ-સામાન્યકો, દ્રોણ શબ્દકા અર્થ ચાર આઠ રૂપ પરિમાણ-વિશેષમા અલેક સબધની દ્વારા અવયવ થાય છે એ

परिमाणविशेषे तादात्म्यसम्बन्धेन (अभेदसम्बन्धेन) अन्वये सति द्रोणाभिन्नं परिमाणमिति बोधः, ततश्च प्रत्ययार्थपरिमाणस्य परिच्छेद्य-परिच्छेदकभावेन व्रीहिपदार्थेऽन्वये द्रोणाभिन्नं यत्परिमाणं तत्परिच्छिन्नो (तत्परिमितो) व्रीहिरिति बोधः, अत्र प्रत्ययार्थस्य व्रीहावन्वयप्रदर्शनं प्रकृतानुपयोग्यपि प्रसङ्गतः कृतम् । यद्वा-यथा 'उपाध्यायो मुनि'-रित्यत्रोपाध्यायशब्दार्थे उपाध्यायपदधारिणि मुनिविशेषे मुनिशब्दार्थस्य मुनिसामान्यस्य तादात्म्यसम्बन्धेन (अभेदसम्बन्धेन) अन्वयः, तथा च-उपाध्यायाभिन्नो मुनिरिति बोधः, तत्र विशेषत्वेन विवक्षित-पदार्थे उपाध्यायपदधारिणि मुनिविशेषे मुनिशब्दार्थस्य मुनित्वस्य सत्त्वादुभयोः

द्वारा अन्वय होता है । इस अन्वयसे “चार आढकरूप परिमाण” (एक प्रकारका तौल) ऐसा बोध होता है । उस प्रत्ययार्थ परिमाण-सामान्यको परिच्छेद्य-परिच्छेदक-भाव सम्बन्धसे व्रीहि पदार्थमें अन्वय होनेसे “उस परिमाणसे परिमित (मापा हुआ) व्रीहि” ऐसा बोध होता है । यहां व्रीहिमें अन्वय प्रसंगवश दिखलाया गया है । अथवा—

“उपाध्यायो मुनिः” यहाँ उपाध्याय शब्दका अर्थ है उपाध्याय-पदधारी मुनिविशेष (१), तथा मुनि शब्दका अर्थ मुनिसामान्य (२), अतः जो उपाध्याय है वही मुनि है, अर्थात् मुनिसे अन्य उपाध्याय नहीं है इसलिए उपाध्याय शब्दार्थको मुनि शब्दार्थके साथ अभेद सम्बन्धसे अन्वय होता है तो ‘उपाध्यायसे अभिन्न मुनि’ ऐसा बोध होता है । यहां विशेष याने उपाध्यायपदधारी (व्यक्ति) में मुनिके

अन्वयथी “चार आढक रूप परिमाण” (एक प्रकारका तौल) अथवा बोध थाय छे अथ प्रत्ययार्थ-परिमाण-सामान्यको परिच्छेद्य-परिच्छेदक-भाव संबंधी व्रीहि पदार्थमा अन्वय थायथी “अथ परिमाणथी परिमित (मापाया) व्रीहि” अथवा बोध थाय छे अही व्रीहिमा अन्वय प्रसंगवश गताववामा आये छे अथवा—

उपाध्यायो मुनिः अथ उपाध्याय शब्दको अर्थ छे-उपाध्याय पदधारी मुनि-विशेष (१), तथा मुनि शब्दको अर्थ छे मुनि-सामान्य (२), अतएव जो उपाध्याय छे तेज मुनि छे, अर्थात् मुनिथी न्हो उपाध्याय नथी. अथी करीने उपाध्याय शब्दार्थको मुनि शब्दार्थकी साथे अभेद संबंधी अन्वय थाय छे, अने तेथी ‘उपाध्यायथी अभिन्न मुनि’ अथवा बोध थाय छे अथ विशेष करीने उपाध्याय-पदधारी (व्यक्ति)मा मुनिना सामान्य धर्मरूप मुनित्वतुं

દષ્ટપરિત્યાગો દ્વિવિધ સામાન્યવિશેષભેદાત્, સામાન્યતો દષ્ટપરિત્યાગોઽર્હિસાસામાન્યમ્, વિશેષતા દષ્ટપરિત્યાગમ્ પશ્ચ મહાવ્રતાનિ ।

નનુ પશ્ચમ મહાવ્રતેષુ સત્યાધિવ્રતાનામર્હિસાતો મેદઃ સુસ્પષ્ટ પ્રતીકત્વમિત્યુક્તમર્હિસયા પશ્ચાન્નાં મહાવ્રતાનાં સામાન્ય વિશેષમાત્ર ઉપપદ્યેત ? સામાન્યવિશેષમાત્રો હિ વિશેષત્વેન વિવક્ષિતપદાયસ્ય સામાન્યધર્માઘ્રાન્તસ્વાદેષ સપચરે, ક્વ એવં 'વ્યાપ્ય-વ્યાપકમાત્રાપચર્યોઃ સામાન્યવિશેષમાત્રઃ' इत्युદ્ગોપઃ, યત્-‘દ્રોણો ધીરિ’ રિત્યપ્ચ પ્રથમાધિમત્તપર્યસ્ય પરિમાણસામાન્યસ્ય દ્રોણશબ્દાર્થે કતુરાદિશબ્દ-

દષ્ટપરિત્યાગ વો પ્રકારકા હૈ—(૧) સામાન્ય-દષ્ટપરિત્યાગ ઓ (૧) વિશેષ-દષ્ટપરિત્યાગ । અર્હિસા-સામાન્યકો સામાન્ય-દષ્ટપરિત્યાગ કહતે હૈં ઓર પચ મહાવ્રતોંકો વિશેષ-દષ્ટપરિત્યાગ કહતે હૈં ।

પ્રશ્ન—પાંચ મહાવ્રતોંમિં સત્ય આદિ મહાવ્રતોંકા અર્હિસાસે સ્પષ્ટ મે પ્રતીત્ત હોતા હૈ, ફિર અર્હિસાકે સાથ સત્ય આદિ મહાવ્રતોંકા સામાન્ય વિશેષમાત્ર કેસ હો સકતા હૈ ? સામાન્ય-વિશેષમાત્ર વહીં હોતા । જિસકો વિશેષ બનાવેં ઉસમેં સામાન્ય ધર્મ મી પાયા જાય । હીંસા યહ કહા ગયા હૈ કિ ‘વ્યાપ્ય-વ્યાપકમાત્ર જિનમેં હોતા હૈં’ હીંમેં સામાન્ય વિશેષમાત્ર પાયા જાતા હૈ’ જૈસે “દ્રોણો ધીરિઃ” હિસ વાક્યમેં પ્રથમ વિમત્તિકા અર્થ પરિમાણ-સામાન્ય હૈ । હિસ પરિમાણ-સામાન્યકા દ્રોણ શબ્દકે અર્થ ચાર આઠકરૂપ પરિમાણ-વિશેષમેં અભેદ સમ્બન્ધે

દષ્ટપરિત્યાગ બે પ્રકારનો હૈ (૧) સામાન્ય-દષ્ટપરિત્યાગ અને (૨) વિશેષ-દષ્ટપરિત્યાગ । અર્હિસાસામાન્યને સામાન્ય દષ્ટ-પરિત્યાગ કહે છે, અને પચ મહાવ્રતોને વિશેષ-દષ્ટપરિત્યાગ કહે છે

પ્રશ્ન—પાંચ મહાવ્રતોમા સત્ય આદિ મહાવ્રતોનો, અર્હિસાથી સ્પષ્ટ હો પ્રતીત્ત થાય છે, તો પછી અર્હિસાની સાથે સત્ય આદિ મહાવ્રતોનો સામાન્ય વિશેષ-સ્વરૂપ કેવી રીતે હેઠ્ઠી શકે છે ? સામાન્ય-વિશેષ-સ્વરૂપ તેમાં હેઠ્ઠી શકે છે કે જેને વિશેષ બતાવે તેમાં સામાન્ય ધર્મ પશુ મળી આવે. તેથી કરીને જેમ કહેવામાં આવ્યું છે કે ‘જેમા વ્યાપ્ય-વ્યાપકમાત્ર હોય છે તેમાં જ સામાન્ય વિશેષ-સ્વરૂપ મળી આવે છે’ જેમકે દ્રોણો ધીરિઃ એ વાક્યમા પ્રથમા વિમત્તિકા અર્થ પરિમાણ-સામાન્ય છે એ પરિમાણ-સામાન્યનો દ્રોણ શબ્દના અર્થ આઠ આઠ રૂપ પરિમાણ-વિશેષમા અભેદ સંબંધની દ્વારા અન્યથ થાય છે । એ

પરિમાણવિશેષે તાદાત્મ્યસમ્બન્ધેન (અભેદસમ્બન્ધેન) અન્વયે સતિ દ્રોણાભિન્નં પરિમાણમિતિ બોધઃ, તત્તથ્ પ્રત્યયાર્થપરિમાણસ્ય પરિચ્છેદ્ય-પરિચ્છેદકભાવેન વ્રીહિપદાર્થેઽન્વયે દ્રોણાભિન્નં યત્પરિમાણં તત્પરિચ્છિન્નો (તત્પરિમિતો) વ્રીહિરિતિ બોધઃ, અત્ર પ્રત્યયાર્થસ્ય વ્રીહાન્વયપ્રદર્શનં પ્રકૃતાનુપયોગ્યપિ પ્રસજ્જતઃ કૃતમ્ । યદ્વા-નયથા ‘ઉપાધ્યાયો મુનિ’-રિત્યુપાધ્યાયશબ્દાર્થે ઉપાધ્યાયપદધારિણિ મુનિવિશેષે મુનિશબ્દાર્થસ્ય મુનિસામાન્યસ્ય તાદાત્મ્યસમ્બન્ધેન (અભેદસમ્બન્ધેન) અન્વયઃ, તથા ચ-ઉપાધ્યાયાભિન્નો મુનિરિતિ બોધઃ, તત્ર વિશેષત્વેન વિવક્ષિત-પદાર્થે ઉપાધ્યાયપદધારિણિ મુનિવિશેષે મુનિશબ્દાર્થસ્ય મુનિત્વસ્ય સત્ત્વાદુભયોઃ

દ્વારા અન્વય હોતા હૈ । ઇસ અન્વયસે “ચાર આઠકરૂપ પરિમાણ” (એક પ્રકારકા તૌલ) એસા બોધ હોતા હૈ । ડસ પ્રત્યયાર્થ પરિમાણ-સામાન્યકો પરિચ્છેદ્ય-પરિચ્છેદક-ભાવ સમ્બન્ધસે વ્રીહિ પદાર્થમેં અન્વય હોનેસે “ડસ પરિમાણસે પરિમિત (માપા હુઆ) વ્રીહિ” એસા બોધ હોતા હૈ । યહાં વ્રીહિમેં અન્વય પ્રસંગવશ દિલ્લાયા ગયા હૈ । અથવા—

“ઉપાધ્યાયો મુનિઃ” યહૌં ઉપાધ્યાય શબ્દકા અર્થ હૈ ઉપાધ્યાય-પદધારી મુનિવિશેષ (૧), તથા મુનિ શબ્દકા અર્થ મુનિસામાન્ય (૨), અતઃ જો ઉપાધ્યાય હૈ વહી મુનિ હૈ, અર્થાત્ મુનિસે અન્ય ઉપાધ્યાય નહીં હૈ ઇસલિએ ઉપાધ્યાય શબ્દાર્થકો મુનિ શબ્દાર્થકે સાથ અભેદ સમ્બન્ધસે અન્વય હોતા હૈ તો ‘ઉપાધ્યાયસે અભિન્ન મુનિ’ એસા બોધ હોતા હૈ । યહાં વિશેષ યાને ઉપાધ્યાયપદધારી (વ્યક્તિ) મેં મુનિકે

અન્વયથી “ચાર આઠક રૂપ પરિમાણ” (એક પ્રકારનો તૌલ) એવો બોધ થાય છે એ પ્રત્યયાર્થ-પરિમાણ-સામાન્યનો પરિચ્છેદ્ય-પરિચ્છેદક-ભાવ સબંધથી વ્રીહિ પદાર્થમાં અન્વય થવાથી “એ પરિમાણથી પરિમિત (માપેલા) વ્રીહિ” એવો બોધ થાય છે અહીં વ્રીહિમાં અન્વય પ્રસંગવશ બતાવવામાં આવ્યો છે અથવા—

ઉપાધ્યાયો મુનિઃ એમાં ઉપાધ્યાય શબ્દનો અર્થ છે—ઉપાધ્યાય પદધારી મુનિ-વિશેષ (૧), તથા મુનિ શબ્દનો અર્થ છે મુનિ-સામાન્ય (૨), એટલે જે ઉપાધ્યાય છે તેજ મુનિ છે, અર્થાત્ મુનિથી જૂદો ઉપાધ્યાય નથી. એથી કરીને ઉપાધ્યાય શબ્દાર્થનો મુનિ શબ્દાર્થની સાથે અભેદ સબંધથી અન્વય થાય છે, અને તેથી ‘ઉપાધ્યાયથી અભિન્ન મુનિ’ એવો બોધ થાય છે એમાં વિશેષ કરીને ઉપાધ્યાય-પદધારી (વ્યક્તિ)માં મુનિના સામાન્ય ધર્મરૂપ મુનિત્વનું

દિતો વિશેષત્વં પ્રતીયતે, યથા ચ નીલઘટો ઘટ ઇત્યાદૌ નીલગુણવિશિષ્ટત્વેન નીલઘટે ઘટસામાન્યાપેક્ષયા વિશેષત્વં વિદ્યતે, વિશેષત્વં ચાત્ર વ્યાપ્યત્વમેવ, તથા પ્રકૃતે પશ્ચમહાવ્રતલક્ષણેઽર્હિસાવિશેષે કયં વિશેષત્વમિતિ ચેચ્છુણ-

પ્રાણાતિપાતવિરમણત્વાદિના વ્યાપ્યધર્મેણ પશ્ચસુ મહાવ્રતેષુ વિશેષત્વં સુવચ-મેવેતિ ।

નતુ તર્હિ અર્હિસાસામાન્યસ્ય કિં લક્ષણં યત્ પશ્ચસુ મહાવ્રતેષુ વ્યાપકં ભવે ? દિતિ ચેદ્ ઉચ્યતે-પઙ્ગીવનિકાયેષુ દણ્ડસમારમ્ભવર્જનત્વમેવાઽર્હિસા-સામાન્યસ્ય

આઢકરૂપ પરિમાણમેં ચાર આઢકત્વ આદિ ધર્મસે વિશેષતા પ્રતીત હોતી હૈ । અથવા “જો નીલા ઘડા હૈ વહ ઘડા હી હૈ” ઇત્યાદિ વાક્યોં મેં અન્ય ઘડોંકી અપેક્ષા નીલે ઘડેમેં નીલેપનસે વિશેષતા પાઈ જાતી હૈ ઔર વહ વિશેષતા વ્યાપ્યતારૂપ હૈ, વૈસે પંચ મહાવ્રતરૂપ અર્હિસા-વિશેષમેં વિશેષતા કિસ ધર્મકે કારણ હૈ? ।

ઉત્તર-પ્રાણાતિપાતવિરમણત્વ આદિ વ્યાપ્યધર્મોંસે પાંચ મહાવ્રતોંમેં વિશેષતા પાઈ હી જાતી હૈ । અર્થાત્ જહોં પ્રાણાતિપાતવિરમણત્વ આદિ વ્યાપ્ય ધર્મ પામે જાતે હૈં વહોં અર્હિસા-સામાન્યકા અસ્તિત્વ રહતા હી હૈ ।

પ્રશ્ન-અર્હિસાસામાન્યકા લક્ષણ કયા હૈ ? જિસસે વહ પાંચ મહાવ્રતોંમેં વ્યાપક હોજાવે ? ।

ઉત્તર-પઙ્ગીવનિકાયોંમેં દણ્ડકા પરિત્યાગ કરના અર્હિસા-સામાન્યકા

પરિભાષુમા ચાર આઢકત્વ આદિ ધર્મથી વિશેષતા પ્રતીત થાય છે, અથવા ‘જે નીલા ઘડો છે તે ઘડોજ છે’ ઇત્યાદિ વાક્યોમા અન્ય ઘડાની અપેક્ષાએ નીલા ઘડામા નીલાપણથી વિશેષતા મળી આવે છે અને તે વિશેષતા વ્યાપ્યતારૂપ છે તેમ પચમહાવ્રતરૂપ અર્હિસા-વિશેષમા વિશેષતા કયા ધર્મને કારણે છે ?

ઉત્તર-પ્રાણાતિપાતવિરમણત્વ આદિ વ્યાપ્ય-ધર્મોથી પાચ મહાવ્રતોમા વિશેષતા મળી આવે છે અર્થાત્ જ્યા પ્રાણાતિપાતવિરમણત્વ આદિ વ્યાપ્ય ધર્મ મળી આવે છે ત્યા અર્હિસા-સામાન્યનું અસ્તિત્વ રહેલુ જ હોય છે

પ્રશ્ન-અર્હિસા-સામાન્યનું લક્ષણ કયું છે કે જેથી તે પાચ મહાવ્રતોમા વ્યાપક થઈ જાય છે ?

ઉત્તર-પઙ્ગીવનિકાયમા દઉને પરિત્યાગ કરવો એ અર્હિસા-સામાન્યનું

પદાર્થયો સામાન્ય-વિશેષમાનોડમેદાન્વયમ મવતિ, તથા પ્રકૃતેડન્વયો ન મમવતિ, સત્યાદિમહાવ્રતાનામર્હિસાતઃ સુસ્પષ્ટમેદમતીવિષભાદમેદાન્વયસ્ય શાખાદિતિ વેદ-પશ્ચાનામપિ મહાવ્રતાનાં વસ્તુતોડર્હિસાત્મકત્વાત્ સામાન્ય-વિશેષમાનઃ સુબોધ એવ । અર્હિસાસામાન્યસ્વરૂપાવગતકરણાય શિષ્યાણાં સુસ્પષ્ટમતિપત્તયે ચ રથ પરિત્યાગસ્ય દ્વૈરિષ્યં કૃતમ્, એકૈવાડર્હિસા પચ્ચશા વિભાજિતા ।

નવુ પયા 'દ્રોણો ગ્રીહિ'રિત્યાદી દ્રોણાદિશબ્દાર્થવતુરાત્કાત્મકપરિમાણે વતુરાત્કાત્મકપરિમાણે પરિમાણસ્વાદિસામાન્યધર્માકાન્તાત્ પ્રત્યયાર્થપરિમાણ-

સામાન્યધર્મ મુનિત્થકા અસ્તિત્થ પાયા જાતા હૈ, અત એવ દોનોં પદાર્થોક સામાન્ય-વિશેષમાધર્મે અમેદાન્વય હોતા હૈ । ।

અર્થાત્ જૈસે જન લો વદાહરણોસે અમેદમેં સામાન્ય-વિશેષમાધ પાયા જાતા હૈ, ઘેસા અર્હિસાકે સાથ સત્યાદિ વર્તોકા અમેદ નહીં હૈ, અત એવ સામાન્ય-વિશેષમાધ નહીં હો સકતા, ક્યોંકિ ઉનકા સહ મેદ પ્રતીત હોતા હૈ ।

વત્સર-પાંચો મહાવ્રત વાસ્તવમેં અર્હિસાસ્વરૂપ હૈં, ઇસલિયે અર્હિસાસે નિમ્ન નહીં હૈં । અર્હિસાકે સ્વરૂપકો સ્પષ્ટ કરનેકે લિપ્ત ઓર શિષ્યોંકો સ્પષ્ટ બોધ કરાનેકે લિપ્ત વળ્લપરિત્યાગકે લો મેદ કર દિયે હૈં, અર્થાત્ એક હી અર્હિસાકો પાચ મહાવ્રતોમેં વિમક્ત કર દિયા હૈં ।

પ્રશ્ન-જૈસે "દ્રોણો ગ્રીહિઃ" ઇત્યાદિ શાબ્દોમેં પરિમાણત્વ અર્થ સામાન્યધર્મસે યુક્ત પ્રત્યયાર્થ પરિમાણ-સામાન્યસે દ્રોણ શાબ્દાર્થ વા

અસ્તિત્વ મળી આવે છે તેથી કરીને બેઠ શબ્દોના અર્થોના સામાન્ય-વિશેષ ભાવમા અલેદાન્વય થાય છે

અર્થાત્-જેમ જો બેઠ ઉપાદેશોથી અલેદમાં સામાન્ય-વિશેષ ભાવ મળી આવે છે તેમ અર્હિસાની સાથે સત્યાદિ વર્તોના અલેદ નથી, તેથી સામાન્ય-વિશેષ-ભાવ થઈ શકતો નથી, કારણ કે જોના સ્પષ્ટ લેઈ પ્રતીત થાય છે

ઉત્તર-પાચે મહાવ્રત વસ્તુતાએ અર્હિસાસ્વરૂપ છે તેથી કરી અર્હિસાથી નિમ્ન નથી અર્હિસાના સ્વરૂપને સ્પષ્ટ કરવાને માટે અને શિષ્યોને સ્પષ્ટ બોધ કરાવવાને માટે હેઠ પરિત્યાગના બે લેઈ કરવામા આવ્યા છે અર્થાત્ જો જ અર્હિસાને પાચ મહાવ્રતોમા વિમક્ત કરી નાંખવામા આવી છે

પ્રશ્ન-જેમ દ્રોણો ગ્રીહિઃ ઇત્યાદિ શાબ્દોમા પરિમાણત્વ અર્થ સામાન્ય ધર્મથી યુક્ત પ્રત્યયાર્થ પરિમાણ-સામાન્યથી દ્રોણ શબ્દાય વાર અલેદ

“ આત્મપરિણામર્હિસનહેતુત્વાત્સર્વમેવ હિસૈતત્ ।
અનૃતવચનાદિકેવલ, -મુદાહૃતં શિષ્યવોધાય ॥ ૨ ॥ ”

કિંચ—

“ એમં ચિયં ઇત્ય વયં, નિદિદ્ધં જિણવરેહિં સવ્વેહિં ।
પાણાઙ્ગવાયવિરમણ, -મવસેસા તસ્સ રક્ખટ્ઠા ॥ ૩ ॥ ”

અતઃપ્રાણાતિપાતવિરમણાખ્યં પ્રથમં મહાવ્રતમાહ—‘પદમે’^૦’ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્—પદમે ભંતે ! મહવ્વણ પાણાઙ્ગવાયાઓ વેરમણં, સવં ભંતે !

પાણાઙ્ગવાયં પચ્ચક્ખામિ, સે સુદ્ધુમં વા વાયરં વા તસં વા થાવરં વા
નેવ સયં પાણે અઙ્ગવાઙ્ગજ્ઞા, નેવન્નેહિં પાણે અઙ્ગવાયાવિજ્ઞા, પાણે
અઙ્ગવાયંતેવિ અન્ને ન સમણુજાણિજ્ઞા જાવજ્ઞીવાણ તિવિહં તિવિહેણ
મણેણં વાયાણ કાણં ન કરેમિ, ન કારવેમિ, કરંતંપિ અન્નં ન
સમણુજાણામિ, તસ્સ ભંતે ! પડિક્કમામિ નિંદામિ ગરિહામિ અપ્પાણં

“અસત્ય-વચન બોલને આદિસે મી આત્માકે પરિણામોંકી હિંસા
હોતી હૈ, અતઃ અસત્ય આદિ સમી હિંસારૂપ હૈ । અસત્ય આદિકા
અલગ કથન શિષ્યોંકો સ્પષ્ટ સમજાનેકે લિષ કિયા ગયા હૈ ॥૨॥”

તથા—

“મગવાનને ઇક પ્રાણાતિપાતવિરમણકો હી મુખ્ય કહા હૈ અન્ય
વ્રત ડસીકી રક્ષાકે લિષ હૈ ॥૩॥”

હસલિયે પહલે-પહલ પ્રાણાતિપાત-વિરમણ મહાવ્રતકા કથન કરતે
હૈ— “પદમે ભંતે”^૦’ ઇત્યાદિ ।

“અસત્ય વચન ઝોલવા વગેરેથી પણુ આત્માના પરિણામોની હિંસા થાય છે,
તેથી અસત્ય આદિ ળધા હિંસારૂપ છે અસત્ય આદિનું બૂઠું કથન શિષ્યોને
સ્પષ્ટ સમજાવવાને માટે કરવામા આવ્યું છે ” (૨)

તથા—

“મગવાને ઇક પ્રાણાતિપાત વિરમણને જ મુખ્ય કહ્યું છે, અન્ય વ્રતો
તેની રક્ષાને માટે છે ” (૩)

તેથી કરીને સૌથી પહેલા પ્રાણાતિપાત-વિરમણ મહાવ્રતનું કથન કરે છે—
પદમે ભંતે^૦’ ઇત્યાદિ

લક્ષણમ્, તથા પચ્ચસુ મહાવ્રતેષુ પ્રત્યેકં મનવીતિ. લક્ષણસમન્વયો ચોચ્યઃ, તથા મહાવ્રતાન્યપ્ર વ્યાપ્યાનિ સામાન્યતાં દૃષ્ટપરિત્યાગો વ્યાપકસ્તસ્ય પચ્ચમહાવ્રતરૂપાશેષવિશેષનિષ્પ્રવાહતો વ્યાપકસ્વરૂપસામાન્યદૃષ્ટપરિત્યાગં વ્યાપ્ત્વાય વિઠ્ઠલદૃષ્ટપરિત્યાગલક્ષણમહાવ્રતાન્યમિષતે, તેષુ પ્રાણાતિપાતધિરમણાત્મિકાયા અહિંસાયાઃ પ્રધાનત્વમ્, રતરેપાં સસ્યક્ષેપ્રવર્તિ રૂતિ (વાહ) ચત્તરિપાસનાર્થતથા તદગત્વાત્, તથાષોક્તમ્—

“અહિંસૈકા મતા મુખ્યા, સ્વર્ગમોક્ષપ્રસાધની ।

અસ્યાઃ સંરક્ષણાર્થં ચ, ન્યાય્ય સત્યાવિપાસનમ્ ॥ ૧ ॥”

અન્યથ—

લક્ષણ છે । યહ લક્ષણ પાંચોઠી મહાવ્રતોમેં પાયા જાતા છે, અતઃ મહાવ્રત વ્યાપ્ય છે ઓર સામાન્ય-દૃષ્ટપરિત્યાગ વ્યાપક છે ।

વ્યાપકરૂપ સામાન્ય-દૃષ્ટપરિત્યાગકા પૂર્વ સૂત્રમેં વ્યાખ્યાન કિયા છે । અથ વિશેષ-દૃષ્ટપરિત્યાગરૂપ પાંચ મહાવ્રતોકા વ્યાખ્યાન આરંભ કરતે હેં, ડનમેં પ્રાણાતિપાતધિરમણરૂપ અહિંસા પ્રધાન છે, જૈસે બાન્યની રક્ષાકે લિપ છેતકે ચારો ઓર વાહ હોતી છે, ડસી પ્રકાર અન્ય મહાવ્રત અહિંસાકે રક્ષક હોનેસે અગ હેં ।

કહા ની છે—

“સ્વર્ગ ઓર મોક્ષકો સિદ્ધ કરનેવાલી ઇક અહિંસા હી મુખ્ય છે ઇસીકી રક્ષાકે લિપ સત્યાવિ મહાવ્રતોકા પાસન કરમા ડચિત્ત છે ॥ ૧ ॥”

ઓર ની કહા છે—

લક્ષણ છે એ લક્ષણ પાંચ મહાવ્રતોમા મળી આવે છે, તેથી મહાવ્રત વ્યાપ્ય છે, અને સામાન્ય-દૃષ્ટપરિત્યાગ વ્યાપક છે

વ્યાપકરૂપ-સામાન્ય-દૃષ્ટપરિત્યાગનું વ્યાખ્યાન પૂર્વ-સૂત્રમા છે. હવે વિશેષ-દૃષ્ટપરિત્યાગરૂપ પાંચ મહાવ્રતોનું વ્યાખ્યાન શરૂ કરવામા આવે છે, તેમ પ્રાણાતિપાતધિરમણરૂપ અહિંસા પ્રધાન છે જેમ બાન્યની રક્ષાને માટે એતરની વાડે બાલુએ વાડ કોય છે તેમ અન્ય મહાવ્રતો અહિંસાના રક્ષક હોવાને લીધે અગરૂપ છે કહ્યું છે કે—

“સ્વર્ગ અને મોક્ષને સિદ્ધ કરવાવાળી એક અહિંસા જ મુખ્ય છે તેની રક્ષાને માટે સત્યાવિ મહાવ્રતોનું પાસન કરવું ડચિત્ત છે ” (૧)

વળી કહ્યું છે કે—

“ આત્મપરિણામદ્વિસનહેતુત્વાત્સર્વમેવ દ્વિસૈતત્ ।

અનૃતવચનાદિકેવલ, -મુદાહૃતં શિષ્યવોધાય ॥ ૨ ॥ ”

કિન્ચ—

“ એગં ચિયં ઇત્ય વચં, નિદિદ્ધ જિણવરેહિં સવ્વેહિં ।

પાણાઙ્ગવાયવિરમણ, -મવસેસા તસ્સ રક્ખદ્ધા ॥ ૩ ॥ ”

અતઃપ્રાણાતિપાતવિરમણાખ્યં પ્રથમં મહાવ્રતમાહ—‘પદમે’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્—પદમે ભંતે ! મહદ્વપ્તપાણાઙ્ગવાયાઓ વેરમણં, સર્વં ભંતે !

પાણાઙ્ગવાયં પચ્ચક્ખામિ, સે સુદ્ધુમં વા વાયરં વા તસં વા થાવરં વા
નેવ સયં પાણે અઙ્ગવાઙ્ગજ્ઞા, નેવન્નેહિં પાણે અઙ્ગવાયાવિજ્ઞા, પાણે
અઙ્ગવાયંતેવિ અન્ને ન સમણુજાણિજ્ઞા જાવજ્ઞીવાણં તિવિહં તિવિહેણ
મણેણં વાયાણં કાણં ન કરેમિ, ન કારવેમિ, કરંતંપિ અન્નં ન
સમણુજાણામિ, તસ્સ ભંતે ! પડિક્કમામિ નિંદામિ ગરિહામિ અપ્પાણં

“અસત્ય-વચન વોલને આદિસે મી આત્માકે પરિણામોંકી દ્વિસા
હોતી હૈ, અતઃ અસત્ય આદિ સમી દ્વિસારૂપ હૈ । અસત્ય આદિકા
અલગ કથન શિષ્યોંકો સ્પષ્ટ સમજાનેકે લિખ કિયા ગયા હૈ ॥૨॥”

તથા—

“ભગવાને એક પ્રાણાતિપાતવિરમણકો હી મુખ્ય કહા હૈ અન્ય
વ્રત ઉસીકી રક્ષાકે લિખ હૈ ॥૩॥”

હસલિયે પહેલે-પહેલ પ્રાણાતિપાત-વિરમણ મહાવ્રતકા કથન કરતે
હૈ— ‘પદમે ભંતે’ ઇત્યાદિ ।

“અસત્ય વચન ઝોલવા વગેરેથી પણ આત્માના પરિણામોની દ્વિસા થાય છે,
તેથી અસત્ય આદિ ંધા દ્વિસારૂપ છે અસત્ય આદિનું બૂદ્ધ કથન શિષ્યોને
સ્પષ્ટ સમજાવવાને માટે કરવામા આવ્યું છે ” (૨)

તથા—

“ ભગવાને એક પ્રાણાતિપાત વિરમણને જ મુખ્ય કહ્યું છે, અન્ય વ્રતો
તેની રક્ષાને માટે છે ” (૩)

તેથી કરીને સૌથી પહેલા પ્રાણાતિપાત-વિરમણ મહાવ્રતનું કથન કરે છે—
પદમે ભંતે’ ઇત્યાદિ

સક્ષણમ્, તથા પદ્મસુ મહાવ્રતેષુ મત્યેક મવતીતિ, સક્ષણસમન્વયો बोध्यः, तथा प महाव्रतान्यत्र व्याप्यानि सामान्यता दृष्टपरित्यागा व्यापकस्तस्य पञ्चमहाव्रत पाशेषनिशेषनिष्ठत्वावसो व्यापकस्वरूपसामान्यदृष्टपरित्यागं व्याख्याय रिक्ते दृष्टपरित्यागसક્ષણमहाव्रतान्यभिभवे, तेषु प्राणातिपातविरमणस्मिकाया अहिंसाया प्रधानत्वम्, इतरेषां सस्यक्षेत्रवर्ति इति (वाङ्) पञ्चपरिपालनार्थत्वं तदङ्गत्वात्, तथाचोक्तम्—

“अहिंसा मता मुमुक्षा, स्वर्गमोक्षप्रसाधनी ।

अस्या सरसधार्यं च, न्याय्य सत्यादिपालनम् ॥ ૧ ॥”

અન્યથા—

સક્ષણ છે । યહ સક્ષણ પાંચોઠી મહાવ્રતોમેં પાયા જમ્તા હૈ, અતઃ મહાવ્રત વ્યાપ્ય હૈં ઔર સામાન્ય-દૃષ્ટપરિત્યાગ વ્યાપક હૈ ।

વ્યાપકરૂપ સામાન્ય-દૃષ્ટપરિત્યાગકા પૂર્વ સૂત્રમેં વ્યાખ્યાન કિયા હૈ । અય વિશેષ-દૃષ્ટપરિત્યાગરૂપ પાંચ મહાવ્રતોંકા વ્યાખ્યાન કરવું કરતે હૈં, ડનમેં પ્રાણાતિપાતવિરમણરૂપ અહિંસા પ્રધાન હૈ, જૈસે પ્રાણની રક્ષાકે લિપ સ્વેતકે ચારોં ઓર વાઙ્ હોતી હૈ, ડસી પ્રકાર અન્ય મહાવ્રત અહિંસાકે રક્ષક હોનેસે અગ હૈં ।

કહા મી હૈ—

“સ્વર્ગ ઔર મોક્ષકો સિદ્ધ કરનેવાસી એક અહિંસા હી મુમ્ક્ય હૈં ડસીકી રક્ષાકે લિપ સત્યાદિ મહાવ્રતોંકા પાલન કરના ઉચિત હૈ” ॥ ૧ ॥

ઔર મી કહા હૈ—

સક્ષણ છે એ સક્ષણ પાંચે મહાવ્રતોમા મળી આવે છે તેથી મહાવ્રત વ્યાપ્ય છે અને સામાન્ય-દૃષ્ટપરિત્યાગ વ્યાપક છે

વ્યાપકરૂપ-સામાન્ય-દૃષ્ટપરિત્યાગનું વ્યાખ્યાન પૂર્વ-સૂત્રમાં કહેલું છે. એ વિશેષ-દૃષ્ટપરિત્યાગરૂપ પાંચ મહાવ્રતોનું વ્યાખ્યાન ચાર કરવામાં આવે છે, તેમ પ્રાણાતિપાતવિરમણરૂપ અહિંસા પ્રધાન છે જેમ પ્રાણની રક્ષાને માટે જોતરની ચારે બાજુએ વાઙ્ કોય છે તેમ અન્ય મહાવ્રતો અહિંસાનાં રક્ષક હોવાને લીધે અમરૂપ છે. કહ્યું છે કે—

“સ્વર્ગ અને મોક્ષને સિદ્ધ કરવાવાળી એક અહિંસા જ મુમ્ક્ય છે તેની રક્ષાને માટે સત્યાદિ મહાવ્રતોનું પાલન કરવું ઉચિત છે” (૧)

મળી કહ્યું છે કે—

(૧) પ્રાણાતિપાત-વિરમણવ્રતમ્ ।

ટીકા-ભદન્ત ! =હે ભગવન્ ! પ્રથમે=આથે મહાવ્રતે=મહત્-વિશાલં વ્રતં=શાસ્ત્રી-યમર્યાદાનુસરણમ્, મહત્ત્વં તદ્ વ્રત ચ મહાવ્રતમ્, મહત્ત્વં ચાસ્ય શ્રાવકાણુવ્રતાપેક્ષયા, દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવતઃ સર્વવ્યાપકત્વેન, મહદ્દિસ્તીર્થકરગણધરાદિભિરાચરિ-ત્વેન, મહાપુરુષાચર્યમાણત્વેન ચાસ્તિ, તસ્મિન્, પ્રાણાતિપાતાત્=પ્રાણાઃ=સ્પર્શ-નેન્દ્રિયાદયઃ સન્ત્યેષામિતિ પ્રાણાઃ=એકેન્દ્રિયાદયો જીવાઃ ('અર્શ આદિત્વાદચ્') તેષામતિપાતો=વિયોજન હિંસનમિત્યર્થઃ, તસ્માદ્ વિરમણં=નિવર્તનમ્ 'અસ્તી'તિ શેષઃ, અતોઽહં ભદન્ત ! =હે ભગવન્ ! સર્વં=સ્થૂલસૂક્ષ્માદિયાવદ્દેદવિશિષ્ટં કૃત-કારિતાઽનુમોદિતસ્વરૂપં વા પ્રાણાતિપાત પ્રત્યાખ્યામિ=પ્રતિ=પ્રાતિકૂલ્યેન આખ્યામિ=ઋચ્યામિ સર્વથા પરિત્યજામીતિ ભાવઃ, તદેવ વિશેષયતિ-' ૧૨૦ ' ઇતિ, સે=અથ=અનન્તરમ્ અચારમ્ સૂક્ષ્મં=સૂક્ષ્મનામકર્મપ્રકૃત્યુદયસંપન્નમ્ । યચ-

૧ દેશીશબ્દોઽયમ્ ।

(૧) પ્રાણાતિપાતવિરમણ ।

યે શ્રાવકકે વ્રતોંકી અપેક્ષા વિશાલ હોનેસે મહાવ્રત કહલાતે હૈં (૧), અથવા સર્વં દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવકી અપેક્ષા પ્રાણાતિપાત આદિકા સર્વથા ત્યાગ હોતા હૈં ઇસ કારણ મહાવ્રત કહલાતે હૈં (૨), યા તીર્થકર ગણધર આદિ મહાપુરુષોંને ઇનકો અંગીકાર કિયા હૈં ઓર વર્તમાનમેં મી મહાપુરુષ ઇનકો અંગીકાર કરતે હૈં ઇસસે યે મહાવ્રત કહલાતે હૈં (૩) ।

હે ભગવન્ ! પ્રથમ મહાવ્રતમેં પ્રાણાતિપાતસે વિરમણ હોતા હૈં ઇસલિણ હૈં ભગવન્ ! મૈં કૃત-કારિત-અનુમોદનાસે સૂક્ષ્મ-સ્થૂલ સર્વ પ્રકારકે પ્રાણા-તિપાતકા પરિત્યાગ કરતા હૂં । અર્થાત્ સૂક્ષ્મ નામકર્મકી પ્રકૃતિસે ઉત્પન્ન

(૧) પ્રાણાતિપાતવિરમણ

એ શ્રાવકના વ્રતોની અપેક્ષાએ વિશાળ હોવાને લીધે મહાવ્રત કહેવાય છે (૧) અથવા સર્વં દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવની અપેક્ષાએ પ્રાણાતિપાત આદિને સર્વથા ત્યાગ થાય છે એ કારણે તે મહાવ્રત કહેવાય છે (૨) અથવા તીર્થકર ગણધર આદિ મહાપુરુષો એને અંગીકારે છે તેથી એ મહાવ્રત કહેવાય છે (૩)

હે ભગવ ! પ્રથમ મહાવ્રતમા પ્રાણાતિપાતથી વિરમણ હોય છે, તેથી, હે ભગવન્ ! હું કૃત-કારિત-અનુમોદનાથી સૂક્ષ્મ સ્થૂલ સર્વ પ્રકારના પ્રાણાતિ-પાતનો પરિત્યાગ કરે છું અર્થાત્ સૂક્ષ્મ-નામકર્મની પ્રકૃતિથી ઉત્પન્ન સૂક્ષ્મ

वोसिरामि । पदमे भते ! महध्वप उवट्टिओमि सव्वाओ पाणाइवा-
याओ वेरमण ॥ ८ ॥

छाया-प्रथमे भवन्त ! महाव्रते प्राणातिपाताद्विरमण, सर्वे भवन्त ! प्राणा-
तिपात प्रत्याख्यामि, अथ सुखं वा वादरं वा प्रसं वा स्यापर वा नैव स्वयं प्राणा-
नतिपातयामि, नैषान्यै प्राणानतिपातयामि, प्राणानतिपातयतोऽप्यन्यान् सम्पु-
जानामि यावज्जीवया त्रिविध त्रिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि न
कारयामि कुर्वन्तमप्यन्य न समनुजानामि, तस्माद् भवन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि
गर्हं आत्मानं व्युत्सृजामि, प्रथमे भवन्त ! महाव्रते उपस्थितोऽस्मि सर्वस्वम्
प्राणातिपाताद्विरमणम् ॥

श्रिष्य पदकायकी विराचना का त्याग करके अथ पाँच महाव्रत की
छठे राशि भोजनविरमणव्रतको ग्रहण करता है-

(१) प्राणातिपातविरमण

सान्वयार्य-भते ! हे भवन्त ! हे भगवन् ! पदमे=प्रथम महध्वप=महाव्रत
पाणाइवायाओ=प्राणातिपातसे वेरमण=विरमण होता है, (अतः मैं) भते !
भगवन् ! सव्व=सब प्रकारके पाणाइवायं=प्राणातिपात (हिंसा) का पक्-
कस्वामि=त्याग करता हूँ । से=अथ-अबसे छेकर (मैं) सुखुम्=सुख वा=अथवा
वायरं=वादर वा=अथवा तसं=प्रस वा=अथवा धावर=स्यापर पाणे=प्राणियोंको
सय=स्वयं-सुख नेष=नहीं अइवाइज्जा=अतिपात-इनन-करूँगा, नेष=अ
अझेहिं=इसरोसे पाणे=प्राणियोंको अइवायाविज्जा=इनन कराऊँगा, (और)
पाणे=प्राणियोंको अइवायंतेवि=इनन करते हुए भी अझे=इसरोका न=नहीं
समणुजाणेज्जा=मला जानूँगा, जावज्जीवाए=जीवनपर्यन्त (इसको) तिचिहं=
कृतकारितभनुमोदनारूप तीन करणसे (तथा) तिचिहेणं=तीन प्रकारके
मणेणं=मनसे वायाए=वचनसे काएणं=कायसे न करेमि=न करूँगा, न
कारवेमि=न कराऊँगा, करंतपि=करते हुए भी अझे=इसरोको न समणु-
जाणामि=भला नहीं समझूँगा । भते ! हे भगवन् ! तस्स=उस रूपसे
पडिक्कमामि=पूबकू होता हूँ, निंदामि=आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ,
गरिहामि=गुस्ताक्षीसे गर्हा करता हूँ, अप्पाणं=दण्ड सपन करनराजे
आत्माको वोसिरामि=त्यागता हूँ । भते=हे भगवन् ! पदमे=प्रथम महध्वप=
महाव्रतमें मैं उवट्टिओमि=उपस्थित हुआ हूँ, इसलिये सुझे सम्प्राभा=अ
प्रकारके पाणाइवायाओ=प्राणातिपातका वेरमण=त्याग है ॥ ८ ॥ (१)

(૧) પ્રાણાતિપાત-વિરમણવ્રતમ્ ।

ટીકા-ભદન્ત ! =હે ભગવન્ ! પ્રથમે=આથે મહાવ્રતે=મહત્-વિશાલં વ્રતં=શાસ્ત્રી-યમર્યાદાનુસરણમ્, મહત્ત્વ તદ્ વ્રતં ચ મહાવ્રતમ્, મહત્ત્વ ચાસ્ય શ્રાવકાણુવ્રતાપેક્ષયા, દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવતઃ સર્વવ્યાપકત્વેન, મહદ્વિસ્તીર્થકરગણધરાદિભિરાચરિ-ત્વેન, મહાપુરુષાચર્યમાણત્વેન ચાસ્તિ, તસ્મિન્, પ્રાણાતિપાતાત્=પ્રાણાઃ=સ્પર્શ-નેન્દ્રિયાદયઃ સન્ત્યેષામિતિ પ્રાણાઃ=એકેન્દ્રિયાદયો જીવાઃ ('અર્શ આદિત્વાદચ્') તેષામતિપાતો=ત્રિયોજન દિસનમિત્યર્થઃ, તસ્માદ્ વિરમણં=નિવર્તનમ્ 'અસ્તી'તિ શેષઃ, અતોઽહં ભદન્ત ! =હે ભગવન્ ! સર્વ=સ્થૂલસૂક્ષ્માદિયાવદ્ગ્રેદવિશિષ્ટં કૃત-કારિતાનુમોદિતસ્વરૂપં વા પ્રાણાતિપાત પ્રત્યાખ્યામિ=પ્રતિ=પ્રાતિકૂલ્યેન આખ્યામિ=ઋચ્યામિ સર્વથા પરિત્યજામીતિ ભાવઃ, તદેવ વિશેષયતિ-' 'સે૦ ' ઇતિ, સે=અથ=અનન્તરમ્ અચારમ્ય સૂક્ષ્મં=સૂક્ષ્મનામકર્મપ્રકૃત્યુદયસંપન્નમ્ । યચ-

૧ દેશીશબ્દોઽયમ્ ।

(૧) પ્રાણાતિપાતવિરમણ ।

યે શ્રાવકકે વ્રતોંકી અપેક્ષા વિશાલ હોનેસે મહાવ્રત કહલાતે હૈં (૧), અથવા સર્વ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવકી અપેક્ષા પ્રાણાતિપાત આદિકા સર્વથા ત્યાગ હોતા હૈં ઇસ કારણ મહાવ્રત કહલાતે હૈં (૨), યા તીર્થકર ગણધર આદિ મહાપુરુષોંને ઇનકો અંગીકાર કિયા હૈં ઓર વર્તમાનમેં મી મહાપુરુષ ઇનકો અંગીકાર કરતે હૈં ઇસસે યે મહાવ્રત કહલાતે હૈં (૩) । હે ભગવન્ ! પ્રથમ મહાવ્રતમેં પ્રાણાતિપાતસે વિરમણ હોતા હૈં ઇસલિએ હે ભગવન્ ! મૈ કૃત-કારિત-અનુમોદનાસે સૂક્ષ્મ-સ્થૂલ સર્વ પ્રકારકે પ્રાણા-તિપાતકા પરિત્યાગ કરતા હૈં । અર્થાત્ સૂક્ષ્મ નામકર્મકી પ્રકૃતિસે ઉત્પન્ન

(૧) પ્રાણાતિપાતવિરમણ

એ શ્રાવકના વ્રતોની અપેક્ષાએ વિશાળ હોવાને લીધે મહાવ્રત કહેવાય છે (૧) અથવા સર્વ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવની અપેક્ષાએ પ્રાણાતિપાત આદિનો સર્વથા ત્યાગ થાય છે એ કારણે તે મહાવ્રત કહેવાય છે (૨) અથવા તીર્થકર ગણધર આદિ મહાપુરુષો એને અંગીકારે છે તેથી એ મહાવ્રત કહેવાય છે (૩) હે ભગવ ! પ્રથમ મહાવ્રતમાં પ્રાણાતિપાતથી વિરમણ હોય છે, તેથી, હે ભગવન્ ! હું કૃત-કારિત-અનુમોદનાથી સૂક્ષ્મ સ્થૂલ સર્વ પ્રકારના પ્રાણાતિ-પાતનો પરિત્યાગ કરું છું અર્થાત્ સૂક્ષ્મ-નામકર્મની પ્રકૃતિથી ઉત્પન્ન સૂક્ષ્મ

वोसिरामि । पढमे भते ! महधप उवद्धिओमि सव्वाओ पाणाइवा-
याओ वेरमण ॥ ८ ॥

छाया-प्रथमे भदन्त ! महाव्रते प्राणातिपातादिरमण, सर्व भदन्त ! प्राण-
तिपात प्रत्याख्यामि, अथ सुखं वा वादरं वा प्रसं वा स्थारं वा नेव स्वप्न प्राण-
नतिपातयामि, नेवान्यैः प्राणानतिपातयामि, प्राणानतिपातयतोऽप्यन्यान् ससु-
भानामि यावज्जीवया त्रिविध-त्रिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि न
कारयामि कुर्वन्तमप्यन्य न समनुनानामि, तस्माद् भदन्त ! प्रतिक्रियामि निरति-
गर्हं आत्मानं व्युत्सृजामि, प्रथमे भदन्त ! महाव्रते उपस्थितोऽस्मि सर्वसर्वं
प्राणातिपातादिरमणम् ॥

द्विष्य पट्टकायकी विराचना का त्याग करके अब पाँच महाव्रत में
छठे रात्रि भोजनविरमणव्रतको ग्रहण करता है—

(१) प्राणातिपातविरमण

सान्वयार्यः—मंते ! हे भदन्त ! हे भगवन् ! पढमे=प्रथम महधप=महाव्रतमें
पाणाइवायाओ=प्राणातिपातसे वेरमण=विरमण होता है, (मंता में) मंते ! हे
भगवन् ! सब्ब=सब प्रकारके पाणाइवायं=प्राणातिपात (हिंसा) का प-
क्खामि=त्याग करता हूँ । से=अब-अबसे छेकर (मैं) सुहुमं=गुप्त वा=अस-
पायरं=वादर वा=अथवा तस=अस वा=अथवा थावर=स्थायर पाणे=प्राणियोंको
सय=स्वयं-सुद नेव=नहीं अइवाइज्जा=अतिपात-इनन-करूँगा, नेव=
असेहि=दूसरोंसे पाणे=प्राणियोंको अइवायाविज्जा=इनन करारूँगा, (और)
पाणे=प्राणियोंको अइवायंतेवि=इनन करते हुए भी असे=दूसरोंको न=नहीं
समणुजाणेज्जा=मला जाऊँगा, जावज्जीवाए=जीवनपर्यन्त (इसको) तिचिहं=
कृतकारितभनुमादनारूप तीन करणसे (तथा) तिचिहेणं=तीन प्रकारके
मणेणं=मनसे वायाए=वचनसे काएणं=कायसे न करेमि=न करूँगा, न
कारवेमि=न करारूँगा, करंतपि=करत हुए भी असे=दूसरोंको न समणु-
जाणामि=मला नहीं समझूँगा । मंते ! हे भगवन् ! तस्स=उस इमते
पडिक्खमामि=पूयक् होता हूँ, निदामि=आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ ।
गरिहामि=गुरुसाक्षीसे गर्हा करता हूँ, अप्पाणं=घण्ट सेन करनेवाले
आत्माको वोसिरामि=स्पागता हूँ । मंते=हे भगवन् ! पढमे=प्रथम महधप=
महाव्रतमें मैं उवद्धिओमि=उपस्थित हुआ हूँ, इसलिय मुझे सप्पाओ=सब
प्रकारके पाणाइवायाओ=प्राणातिपातका वेरमणं=त्याग है ॥ ८ ॥ (१)

સમ્પતિ શિષ્યઃ સ્વસ્ય મહાવ્રતિત્વં રૂપાપયદ્વુપસંહરતિ-હે ભગવન્ ! પ્રથમે મહાવ્રતે ઉપસ્થિતોઽસ્મિ=અભ્યુદયતોઽસ્મિ કૃતોદયમોઽસ્મીત્યર્થઃ । અતોઽયમ્પ્રમૃતિ મમ સર્વસ્માત્ પ્રાણાતિપાતાદ્ વિરમણં સકલપ્રાણાતિપાતાલમ્બનસાવધવ્યાપારપ્રત્યા-
રૂપ્યાનમ્ 'અસ્તી'-તિ શેષઃ ॥ ૮ ॥ (૧)

સલિલેન તરુગુલમલતાદીનામિવ પ્રાણાતિપાતવિરમણસ્ય પરિપુષ્ટિર્મૃષાવાદ-
પરિત્યાગેન ભવતીત્યતસ્તદનન્તરં મૃષાવાદપરિત્યાગલક્ષણં દ્વિતીયં મહાવ્રતમાહ-
'અહાવરે દોષ્વે' इत्यादि ।

મૂલમ્-અહાવરે દોષ્વે ભંતે ! મહાવ્રણ મુસાવાયાઓ વેરમણં,
સવં ભંતે ! મુસાવાયં પચ્ચક્ષામિ, સે કોહા વા લોહા વા ભયા વા હાસા
વા નેવ સયં મુસં વજ્જા, નેવન્નેહિં મુસં વાયાવિજ્જા, મુસં વયંતેવિ
અન્ને ન સમણુજાણિજ્જા ! જાવજ્જીવાણ તિવિહં તિવિહેણં મણેણં
વાયાણ કાણં ન કરેમિ ન કારવેમિ કરંતંપિ અન્નં ન સમણુજાણામિ ।
તસ્સ ભંતે ! પડિક્કમામિ નિંદામિ ગરિહામિ અપ્પાણં વોસિરામિ ।
દોષ્વે ભંતે ! મહાવ્રણ ઉવટ્ઠિઓમિ સદ્વાઓ મુસાવાયાઓ વેરમણં ॥૧॥

છાયા-અથાપરે દ્વિતીયે ભદન્ત ! મહાવ્રતે મૃષાવાદાદિરમણ, સર્વં ભદન્ત !
મૃષાવાદં પ્રત્યાખ્યામિ, અથ ક્રોધાદ્વા લોભાદ્વા ભયાદ્વા હાસાદ્વા નૈવ

હે ભગવન્ ! મૈં પ્રથમ મહાવ્રતકો પાલનેકે લિણ ઉદયત હુઆ હૂં, ઇસ-
લિણ આજસે મુજે સમસ્ત પ્રકારકે પ્રાણાતિપાતકા પ્રત્યાખ્યાન હૈ (૧) ॥૮॥

જૈસે વૃક્ષ-લતા આદિ પાણીસે પુષ્ટ હોતે હૂં વૈસેહી મૃષાવાદકા ત્યાગ
કરનેસે પ્રાણાતિપાતવિરમણ મહાવ્રતકી પુષ્ટિ હોતી હૈ, અતઃ પ્રાણાતિ-
પાતવિરમણકે વાદ દૂસરે મૃષાવાદવિરમણ મહાવ્રતકા વ્યાખ્યાન કરતે હૂં-
'અહાવરે દોષ્વે' इत्यादि ।

હે ભગવન્ ! હું પ્રથમ મહાવ્રતને પાળવા માટે ઉદય થયો છું, તેથી
આજથી મારે બધા પ્રકારના પ્રાણુતિપાતના પ્રત્યાખ્યાન છે (૧) (૮)

જેમ વૃક્ષ-લતા આદિ પાણીથી પુષ્ટ થાય છે તેમ મૃષાવાદને ત્યાગ કરવાથી
પ્રાણુતિપાતવિરમણ મહાવ્રતની પુષ્ટિ થાય છે એટલે પ્રાણુતિપાતવિરમણની પછી
બીજા મૃષાવાદવિરમણ મહાવ્રતનું વ્યાખ્યાન કરે છે-અહાવરે દોષ્વે ૦ ઇત્યાદિ.

પ્યસ્ય કાયિકી હિંસા ન ભવતિ તથાપિ તદ્વર્ણ 'ન કેવલં કાયિકયત્વ હિંસા
 ચાશ્મનસયોર્દુષ્પણિધાનેનાપિ હિંસા સમવસ્યેવેતિ જ્ઞાપનાર્થમ્ । યદ્વા મૂર્ક્ષ=
 કાયિકં કુન્ધ્વાદિકમ્, ચાદર=સ્પૂલકાયિકં ગોગનાદિકમ્, અનયોરપિ ક્ષત-સ્ત
 મેદાદૈર્વિધ્યં, તદાહ-ત્રસં સ્થાવરં ચ, તત્ર સૂક્ષ્મત્રસ=કુન્ધ્વાદિકમ્, સૂક્ષ્મસ્થા
 પનકાદિક્વનસ્પતિમ્, ચાદરત્રસમ્=મગ્ન-ગમ્-ગતયાદિકમ્, ચાદરસ્થાવરં=ભૂમ્યાદિ
 રૂપીમાન્ પ્રાણાન્=ખીજાન્ નૈવ સ્વયમ્=આત્મના અતિપાતયામિ=હન્મિ, નૈવાન્યૈઃ પ્રા
 નતિપાતયામિ=ધાતયામિ, પ્રાણાન્તિપાતયતોઽન્યાન્ ન સમનુજાનામિ, રૂપાદિ પ્રા

સૂક્ષ્મ અથવા સૂક્ષ્મ કાપણાલે કુંચુલા આદિ ઓર ચાદર (સ્પૂલ) કાપવ
 ગો-હસ્તી આદિ જીવોંકે પ્રાણોંકા કમી અતિપાત નહોં કરેંગા । ય
 સૂક્ષ્મ નામકર્મકી પ્રકૃતિલાલે સૂક્ષ્મ પ્રાણિયોંકી કાયિક હિંસા નહોં હો
 પરન્તુ ઘષન ઓર મનસે હો સક્તી હે, જૈસે-‘યદ્મર જાય તો ખન્ધા
 એસા કહના ઘષનસે હિંસા હે, ઓર ઘાતકી આવના કરના મન
 હિંસા હે; હસલિપ સૂક્ષ્મકા મી યહોં પ્રહ્ણ ક્રિયા હે । સૂક્ષ્મ ઓર ચાદર
 મી દો રો મેદ હે-(૧) ત્રસ ઓર (૨) સ્થાયર । સૂક્ષ્મ-ત્રસ કુંચુ
 આદિ હે, સૂક્ષ્મ-સ્થાયર પનક આદિ ઘનસ્પતિ (નીલણ-ફૂલણ) હે
 ચાદર-ત્રસ મેંદા ઘોઢા રોષ્ણ આદિ । ઓર ચાદર-સ્થાયર મૂમિ આદિ હે
 હન સપ પ્રાણિયોંકો કમી પ્રાણોંસે વિયુક્ત નહોં કરેંગા, ન રૂતરા
 કરાઝેંગા, ન ફરનેલાલેકો મલા જાનુંગા ।

અથવા સૂક્ષ્મ કાપવાગ કથયા અહિ અને બાદર (સ્પૂલ) કાપવાગ નવ અને
 અહિ છયેલા પ્રજોને કહાપિ અતિપાત નહિ કરે એ કે સૂક્ષ્મ-નામકર્મ
 પ્રકૃતિવાગ સૂક્ષ્મ પ્રાણીજોની કાયિક હિંસા થતી નથી તેપણુ ઘષન અને
 મનથી ઘષ કરે છે, જેમકે- ‘એ મરી આવ તો સારું’ એમ કહેવું ત ઘષનથી
 હિંસા છે, અને ઘાતની કાપના કરતી એ મનથી હિંસા છે તથા કરીને રૂપકો
 પણ નહોં મળવું કરેલ છે સૂક્ષ્મ અને બાદરના પણ એ-એ બાદ છે (૧) ત્રસ
 અને (૨) સ્થાયર, તરૂન ત્રસ કથયા અહિ છે સૂક્ષ્મ ત્રસવા લીલન રૂપન અને
 વનસ્પતિ છે બાદર ત્રસ-મેંદા ઘોઢા રોષ્ણ વનરે છે અને બાદર સ્થાયર-મૂમ
 અહિ છે ન ત્રસ પ્રાણીજોને કહાપિ નબળી વિયુક્ત કરીશ નહિ, તથા જો
 કથયીશ નહિ અને કરવાને બદલ બાદરીશ નહિ

સમ્પ્રતિ શિષ્યઃ સ્વસ્ય મહાવ્રતિત્વં રૂપાપયન્નુપસંહરતિ-હે ભગવન્ ! પ્રથમે મહાવ્રતે ઉપસ્થિતોઽસ્મિ=અભ્યુદયતોઽસ્મિ કૃતોદયમોઽસ્મીત્યર્થઃ । અતોઽચ્ચપ્રભૃતિ મમ સર્વસ્માત્ પ્રાણાતિપાતાદ્ વિરમણં સકલપ્રાણાતિપાતાલમ્બનસાવધવ્યાપારપ્રત્યા-રૂપાનમ્ 'અસ્તી'-તિ શેષઃ ॥ ૮ ॥ (૧)

સલિલેન તરુગુલમલતાદીનામિવ પ્રાણાતિપાતવિરમણસ્ય પરિપુષ્ટિર્મૃષાવાદ-પરિત્યાગેન ભવતીત્યતસ્તદનન્તરં મૃષાવાદપરિત્યાગલક્ષણં દ્વિતીયં મહાવ્રતમાહ- 'અહાવરે દોષ્વે' इत्यादि ।

મૂલમ્-અહાવરે દોષ્વે ભંતે ! મહાવ્રણ મુસાવાયાઓ વેરમણં, સઘ્વં ભંતે ! મુસાવાયં પચ્ચક્વામિ, સે કોહા વા લોહા વા ભયા વા હાસા વા નેવ સયં મુસં વઙ્ગા, નેવન્નેહિં મુસં વાયાવિજ્ઞા, મુસં વયંતેવિ અન્ને ન સમણુજાણિજ્ઞા ! જાવજ્ઞીવાણ તિવિહં તિવિહેણં મણેણં વાયાણ કાણં ન કરેમિ ન કારવેમિ કરંતંપિ અન્નં ન સમણુજાણામિ । તસ્સ ભંતે ! પઢિક્કમામિ નિંદામિ ગરિહામિ અપ્પાણં વોસિરામિ । દોષ્વે ભંતે ! મહાવ્રણ ઉવટ્ઠિઓમિ સઘ્વાઓ મુસાવાયાઓ વેરમણં ॥૧॥

છાયા-અથાપરે દ્વિતીયે ભદન્ત ! મહાવ્રતે મૃષાવાદાદ્વિરમણં, સર્વ ભદન્ત ! મૃષાવાદં પ્રત્યારૂપામિ, અથ ક્રોધાદ્વા લોભાદ્વા ભયાદ્વા હાસાદ્વા નૈવ

હે ભગવન્ ! મૈં પ્રથમ મહાવ્રતકો પાલનેકે લિણ ઉદયત હુઆ હૂં, હિસ-લિણ આજસે મુક્કે સમસ્ત પ્રકારકે પ્રાણાતિપાતકા પ્રત્યારૂપાન હૈ (૧) ॥૮॥

જૈસે વૃક્ષ-લતા આદિ પાણીસે પુષ્ટ હોતે હૂં વૈસેહી મૃષાવાદકા ત્યાગ કરનેસે પ્રાણાતિપાતવિરમણ મહાવ્રતકી પુષ્ટિ હોતી હૈ, અતઃ પ્રાણાતિ-પાતવિરમણકે બાદ દૂસરે મૃષાવાદવિરમણ મહાવ્રતકા વ્યાખ્યાન કરતે હૂં- 'અહાવરે દોષ્વે' इत्यादि ।

હે ભગવન્ ! હું પ્રથમ મહાવ્રતને પાળવા માટે ઉદયત થયો છું, તેથી આજથી મારે બધા પ્રકારના પ્રાણાતિપાતના પ્રત્યાખ્યાન છે. (૧) (૮)

જેમ વૃક્ષ-લતા આદિ પાણીથી પુષ્ટ થાય છે તેમ મૃષાવાદનો ત્યાગ કરવાથી પ્રાણાતિપાતવિરમણ મહાવ્રતની પુષ્ટિ થાય છે એટલે પ્રાણાતિપાતવિરમણની પછી બીજા મૃષાવાદવિરમણ મહાવ્રતનું વ્યાખ્યાન કરે છે-અહાવરે દોષ્વે ૦ ઇત્યાદિ.

स्वये मृषां वदामि नैवान्यैर्मृषा वादयामि, मृषा वदतोऽप्यन्यान् न समनुजानामि।
यावज्जीव्या त्रिषिषं। त्रिषिषेन मनसा वाचा कायेन न करोमि न कारयामि कुं-
न्तमप्यन्य न समनुजानामि। तस्माद् मदन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि योऽहं आत्मा।
भ्युत्सृजामि। द्वितीये मदन्त ! महाव्रते उपस्थितोऽस्मि (अतः) सर्वस्मात् मृषाव-
दादिरमणम् ॥ ९ ॥

(२) मृषावादविरमणः—

सान्वयार्थः—मते ! हे भगवन् ! अहावरे=इसके बाद दोषे=दूसरे महाम्बए
महाव्रतमें मुसावायाओ=मृषावादसे बेरमण=विरमण होता है (अतः) मैं
मते ! हे भगवन् ! सख्य=सब प्रकारके मुसावाय=मृषावादका पक्कबलामि
त्याग करता हूँ। से=अब-अब से छेकर मैं कोहावा=कोपसे छोहावा=ओमसे
अयावा=मयसे हासावा=हास्यसे सय=खुद। मुसावाय=असत्य नेक=नी
बहजी=बोद्धा, नेक=न अझेहि=दूसरोंसे मुस=असत्य बायाबिजा=बोलाऊँगा,
मुस=असत्य बयतेबि=बोछते हुएमी अझे=दूसरोंको न समनुजानिजा=मस
नीं जानूँगा। जाकजीवाए=जीवनपर्यन्त (इसको) तिबिह=कृत-कारिअनुमोद-
नारूप तीन करणसे (तथा) तिबिहेण=तीन प्रकारके मणेण=मनसे वायाए=
बचनसे कायण=कायसे न करेमि=न करूँगा, न कारबेमि=न कराऊँगा,
करतंपि=करते हुएमी अझे=दूसरोंको न समनुजानामि=मस नहीं समझूँगा।
मते ! हे भगवन् ! तस्त=उस दण्डसे पडिक्कमामि=पूयक होता हूँ, निन्दामि=
आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि=गुद साक्षीसे गरी करता हूँ, अप्याणं=
दण्ड सवन करनेवाछे आत्माको बोसिरामि=त्यागता हूँ, मते ! हे भगवन् !
दोषे=दूसरे महाम्बए=महाव्रतमें लषट्ठिओमि=उपस्थित हुआ हूँ, इसलिये हूँ
सख्याओ=सब प्रकारके मुसावायाओ=असत्यसे बेरमण=त्याग है ॥९॥ (२)

(२) मृषावादविरमणव्रतम् ।

टीका—अय=प्रथममहाव्रतानन्तरं हे मदन्त ! हे भगवन् ! अपरे=समन्ततो-
दीरितमहाव्रतापेक्षया भिन्ने द्वितीये महाव्रते मृषावादात्=मिथ्यामापनात्—‘विरमण’

(२) मृषावादविरमण ।

हे भगवन् ! प्रथम महाव्रतके अनन्तर दूसरे महाव्रतमें मृषावादसे

(२) मृषावादविरमणः

हे भगवन् ! प्रथम महाव्रतकी पछी छीन्नी महाव्रतमें मृषावादकी विरमण

મિત્યનેન સમ્બન્ધો વક્ષ્યતે । મૃષાવાદો હિ સદ્ભાવપ્રતિષેધા-અભૂતોદ્ભાવના-અર્થાન્તરા-
ભિધાન-ગર્હેતિભેદૈશ્વર્યવિધેઃ, તત્ર સદ્ભાવપ્રતિષેધઃ=જીવાજીવાદિપદાર્થસત્તાનિરા-
કરણમ્, યથા-‘નાસ્ત્યાત્મા, પરલોકઃ, પુણ્યપાપાદિકં ચેતિ (૧) । અભૂતોદ્ભાવનમ્=
જીવાજીવાદિતત્ત્વાનામતદ્વૂપત્વેન પ્રતિપાદનમ્, યથા-“આત્માડયમદ્વુષ્ણમાત્રો,
નિષ્ક્રિયઃ, સર્વગતો વેત્યાદિ (૨) । અર્થાન્તરાભિધાનમ્=પ્રસિદ્ધપદાર્થમ્ પદાર્થાન્તર-
સ્ત્વેન કથનમ્, યથા-ગોર્ગર્દભત્વેન, ગર્દભસ્ય ગોત્વેનાભિધાનમ્ (૩) । ગર્હા=
ગર્હિતં=હીનતાપ્રદર્શનમ્, યદ્વા હિંસાપારુણ્યાદિયુક્તં સત્યમપિ વચઃ, યથા-‘અય
હન્તવ્યુઃ’ ઇત્યાદિ, ‘પ્રહિ અન્ધ !, આયાહિ વધિર !, આગચ્છ પક્ષો !’ ઇત્યાદિ ચ (૪) ।

વિરમણ હોતા હૈ । મૃષાવાદ ચાર પ્રકારકા હૈ-(૧) સદ્ભાવપ્રતિષેધ,
(૨) અભૂતોદ્ભાવન, (૩) અર્થાન્તરાભિધાન, (૪) ગર્હા । જીવ અજીવ આદિ
પદાર્થોકે અસ્તિત્વકા નિરાકરણ કરના સદ્ભાવપ્રતિષેધ મૃષાવાદ હૈ,
જૈસે-‘આત્મા નહીં, પરલોક નહીં, પુણ્ય નહીં, પાપ નહીં’ ઇત્યાદિ (૧) ।
જીવ અજીવ આદિ તત્ત્વોકા અયધાર્થ સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કરના અભૂતો-
દ્ભાવન મૃષાવાદ હૈ, જૈસે-‘આત્મા અંગૂઠેકે ચરાચર હૈ, નિષ્ક્રિય હૈ યા
સર્વગત હૈ’ (૨) । એક પદાર્થકો દૂસરા પદાર્થ કહ દેના અર્થાન્તરાભિધાન
મૃષાવાદ હૈ, જૈસે-‘ગાયકો ગધા બતાના, યા ગધેકો ગાય કહના’ (૩) ।
દૂસરેકી હીનતા પ્રગટ કરના, અથવા હિંસા ઓર કઠોરનાયુક્ત સત્ય
વચન કહના ગર્હારૂપ અસત્ય હૈ, જૈસે-‘યહ માર ઢાલને યોગ્ય હૈ, ઓ
અંધે ! હધર આ, ઓ બહિરે ! યા લંગડે ! યહાં આ’ ઇત્યાદિ (૪) ।

હોય છે મૃષાવાદ ચાર પ્રકારનો છે (૧) સદ્ભાવપ્રતિષેધ, (૨) અભૂતોદ્ભાવન
(૩) અર્થાન્તરાભિધાન, (૪) ગર્હા જીવ અજીવ આદિ પદાર્થોના અસ્તિત્વનું
નિરાકરણ કરવું એ સદ્ભાવપ્રતિષેધ મૃષાવાદ છે, જેમકે-‘અ ના નથી, પરલોક
નથી, પુણ્ય નથી, પાપ નથી’ ઇત્યાદિ (૧) જીવ અજીવ આદિ તત્ત્વોના અય-
ધાર્થ સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કરવું એ અભૂતોદ્ભાવન મૃષાવાદ છે, જેમકે-‘આત્મા
અંગૂઠા જેવો છે, નિષ્ક્રિય છે યા સર્વગત છે’ (૨) એક પદાર્થને બીજો પદાર્થ
કહી દેવો એ અર્થાન્તરાભિધાન મૃષાવાદ છે, જેમકે-‘ગાયને ગધેડો કહેવો યા
ગધેડાને ગાય કહેવી’ (૩) બીજાની હીનતા પ્રગટ કરવી, અથવા હિંસા તથા
કઠોરતા-યુક્ત સત્યવચન કહેવા એ ગર્હારૂપ અસત્ય છે, જેમકે-‘એ મારી નાખવા
યોગ્ય છે, ઓ આધળા ! અહીં આવ, ઓ બહિરે ! ઓ લંગડા ! અહીં આવ’
ઇત્યાદિ (૪)

स्वये मृषां वदामि नैवान्यैर्मृषां वादयामि, मृषां वदतोऽप्यन्यान् न समनुवदामि।
यावज्जीवया त्रिविधं त्रिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि न कारयामि कुं-
न्तमप्यन्य न समनुवदामि। तस्माद् मदन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि गर्हे व्यस्य-
म्युत्सृजामि। द्वितीये मदन्त ! महाप्रते उपस्थितोऽस्मि (अतः) सर्वस्मात् मृषा-
दादिरमणम् ॥ ९ ॥

(२) मृषावाद्भिरमण

सान्वयार्थ - भते ! = हे भगवन् ! अहाधरे = इसके बाद दोबे = दूसरे महाप्रते =
महाप्रतमें मुसावायाओ = मृषावादसे खेरमण = धिरमण होता है (अतः) भते !
भते ! = हे भगवन् ! सर्व = सब प्रकारके मुसावाय = मृषावादका पक्षकत्वामि-
त्याग करता हूँ। से = अथ-अथ से छेकर मैं कोहावा = कोषसे लोहावा = कोषसे
भयावा = भयसे हासावा = हास्यसे सय = सुदः। मुसावाय = असत्यः, नेब = नी-
बइजा = बोझगा, नेब = न अछेहि = दूसरासे मुस = असत्य वायाविजा = बोझा, मुस =
असत्य धर्यतेवि = बोझते हुएमी अछे = दूसराको न समनुजाणिजा = सम
नहीं जानूँगा। जावज्जीवाय = जीवनपर्यन्त (इसको) त्रिविध = कृत-कारित-भुम्भे
नारूप तीन करणसे (तथा) त्रिविधेण = तीन प्रकारके मणेण = मनसे वायाप-
धनसे कापण = कायसे न करेमि = न करूँगा, नः कारवेमि = न कराऊँगा,
करतपि = करत हुएमी अछे = दूसरेको न समनुजाणामि = मला नहीं समझूँगा।
भते ! = हे भगवन् ! तस्स = उस दण्डसे पबिषमामि = पृथक् होता हूँ, निन्दामि =
आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि = गुरु साक्षीसे गर्हा करता हूँ, अप्य-
दण्ड सकन करनेवाछ आत्माको घोसिरामि = त्यागता हूँ, भते ! = हे भगवन् !
दोबे = दूसरे महाप्रते = महाप्रतमें वषट्ठिओमि = उपस्थित हुआ हूँ, इससिप हूँ
सन्वाओ = सब प्रकारके मुसावायाओ = असत्यसे खेरमण = त्याग है ॥ ९ ॥ (२)

(२) मृषावाद्भिरमणव्रतम् ।

टीका — अथ = अथममहाप्रतानन्तरं हे मदन्त ! = हे भगवन् ! अपरे = समन्ततो-
दीरितमहाप्रतापेक्षया मध्ये द्वितीये महाप्रते मृषावादात् = मिथ्यामापवात् 'धिरमण'

(२) मृषावाद्भिरमण ।

हे भगवन् ! प्रथम महाप्रतपे अनन्तर दूसरे महाप्रतमें मृषावाद

(२) मृषावाद्भिरमण

हे भगवन् ! प्रथम महाप्रतकी पछी पीछे महाप्रतमें मृषावाद्भिरमण

मनः क्रोधमोहनीयप्रकृत्युदयेन स्वपरचित्तविकृतिजनको निरनुकम्पकौर्यवैभा-
परिणामविशेषस्तस्मात् । लोभात्=लोभः-लोभप्रकृत्युदयवशाद्द्रव्याद्यभिलाष-
णो जीवस्य वैभाविकपरिणामस्तस्मात् । भयात्=भय-भयमोहनीयप्रकृत्युदये-
द्वेगाऽऽवेदको विकारविशेषस्तस्मात् । हासात्=हासः-हास्यमोहनीयप्रकृत्यु-
न वागादिविकृत्या कपोलयुगलोल्लासन-लोचनसंकोचन-दशनप्रकाशन-सहकृत-
शब्दप्राय-वदनव्यादानादिलक्षणश्चेतोविकाशस्तस्मात् । नैव स्वयं मृषा=मिथ्या
मि, नैवान्यैर्मृषा वादयामि, मृषा वदतोऽप्यन्यान् समनुजानामीत्यादि
वत् ॥ ९ ॥ (२)

रनेवाला अनुकम्पारहित क्रूरतारूप वैभाविक परिणाम क्रोध है !

लोभ-प्रकृतिके उदयसे द्रव्य आदिकी अभिलाषारूप जीवके वैभाविक
विकारको लोभ कहते हैं,

भय-मोहनीयके उदयसे उद्वेगको उत्पन्न करनेवाला विकार भय
हलाता है ।

हास्य-मोहनीयके उदयसे वचनोंकी विकृतिके साथ गाल फुलाकर
गालें कुछर मूँदकर दांत निकालकर 'ही-ही' शब्द करके मुखको
फुल्लित करना हास्य कहलाता है ।

इन सब कारणोंसे मृषावाद होता है । मैं इन कारणोंके वश होकर
स्वयं मृषा बोलूँगा, न दूसरोंसे बोलाऊँगा, न किसी मृषा बोलते
एको भला जानूँगा (२) ॥ ९ ॥

लोभ-प्रकृतिके उदयसे क्रूरतारूप लोभो वैभाविक-परिणाम को क्रोध है
लोभ-प्रकृतिना उदये करीने द्रव्य आदिनी अभिलाषारूप लोभना वैभाविक-
विकार को लोभ कहते हैं

भय-मोहनीयना उदयशी उद्वेगने उत्पन्न करवावालो विकार भय कहवाय है
हास्य-मोहनीयना उदयशी वचनोनी विकृतिनी साथे गाल फुलावीने आलो
काधक भीचीने दात काढीने 'ही-ही' शब्द करीने मुखने प्रकुलित करवु को हास्य
कहवाय है

ये सर्व कारणोशी मृषावाद उत्पन्न थाय है हु को कारणोने वश थयने
नहि स्वयं मृषा (गुडु) गोलु, नहि भीन पासे ओलावु, के नहि मृषा
गोलनारने ओलो गोलु (२) (६)

इमेऽपि (चत्वारो भेदाः) प्रत्यक्षं चतुर्धा—द्रव्य क्षेत्र काल-भाव भेदात् । तत्र द्रव्य-विषयकसद्भावप्रतिषेध—धर्माधर्मादिष्वद्रव्याणामन्यथा प्ररूपणम् । धर्मरित्यङ्ग-सद्भावप्रतिषेध—मोक्षामोक्षयोरन्यथा निरूपणम् । कालविषयकसद्भावप्रतिषेध—क्षण मुहूर्त दिवसादिस्वरूपाणामन्यथा निरूपणम् । भावविषयकसद्भावप्रतिषेध—रागद्वेषादीनामन्यथा प्रतिपादनम् । एवमत्राऽभूतोद्भावनादिष्वपि द्रव्यादिचतुर्भा-योमनीया । तस्माद्विरमणमिति । इ भगवन् ! सर्वे=समस्तं मृषावाद् प्रत्यारूप-मीति पूर्ववद्बोद्धव्यम् ।

तदत्र विशदयति—‘स’-इति, अयं=अनन्तरम् अथारभ्य—क्रोधाद्=भाव-

इन चार प्रकारके मृषावादेकि भी द्रव्य क्षेत्र काल भावके भेदस-चार चार भेद होते हैं । धर्मास्तिकाय अधर्मास्तिकाय आदि पञ्चद्रव्योंके स्वरूपकी अन्यथा प्ररूपणा करना द्रव्य—सद्भावप्रतिषेध है । लोक और अलोकका अयथार्थ निरूपण करना क्षेत्र—सद्भावप्रतिषेध है । क्षण मुहूर्त दिन आदिक स्वरूपका मिथ्या कथन करना काल—सद्भावप्रतिषेध है । राग द्वेष आदि भावोंका विपरीत स्वरूप पताना भाव—सद्भावप्रतिषेध है । इसी प्रकार अन्य तीन भेदोंकी चतुर्भंगी समझ लेनी चाहिये, जैसे—द्रव्य अभूतोद्भावन, क्षेत्र अभूतोद्भावन, इत्यादि ।

हे भगवन् ! मैं मय प्रकारके मृषावादका पर्याख्यान करता हूँ ।

मृषावाद किस किस कारणसे होता है ? सो कहते हैं—

जीयके मोक्ष-मोक्षर्हाय प्रकृतिक उदयस स्य-परक चित्तमें विरज

ये आर प्रकाशना मृषावादेना पञ्च इव्य क्षेत्र काल भावभेद भेद । एतेन आर आर भेद आर उ धर्मास्तिकाय अधर्मास्तिकाय आदि उ इ येना सद्भाव-अन्यथा प्ररूपणा इति ये इव्य—सद्भावप्रतिषेध उ लोक अलोक भेदोर्ध्व-अयथार्थ निरूपण इति ये क्षेत्र—सद्भावप्रतिषेध उ क्षण मुहूर्त दिन भेदो-सद्भावप्रतिषेध इति ये भाव—सद्भावप्रतिषेध उ ये आदि अन्य त्रय भेदो-विपरीत सद्भाव प्ररूपण ये आर—सद्भावप्रतिषेध उ ये आदि अन्य त्रय भेदो-चतुर्भंगी समझ लेनी । एवमत्र इव्य—अभूतोद्भावन क्षेत्र—अभूतोद्भावन, इत्यादि

उ भगवन् ! मैं आर प्रकाशना मृषावादेना प्ररूपणम् इति उ

मृषावादे इव्य इव्य उ क्षेत्र काल भाव भेद । तं इव्य इति उ—

उपपन्न इव्य—भेदोर्ध्व मृषावादे उदयस स्य-परक चित्त । निरज इति

આત્મનઃ ક્રોધમોહનીયપ્રકૃત્યુદયેન સ્વપરચિત્તવિકૃતિજનકો નિરનુકમ્પક્રોર્યૈભા-
વિકપરિણામવિશેષસ્તસ્માત્ । લોભાત્=લોભઃ-લોભપ્રકૃત્યુદયવશાદ્રવ્યાધમિલાપ-
લક્ષણો જીવસ્ય વૈભાવિકપરિણામસ્તસ્માત્ । મયાત્=મયં-મયમોહનીયપ્રકૃત્યુદયે-
નોદ્વેગાઽઽવેદકો વિકારવિશેષસ્તસ્માત્ । હાસાત્=હાસઃ-હાસ્યમોહનીયપ્રકૃત્યુ-
દયેન ત્રાગાદિવિકૃત્યા કપોલયુગલોહાસન-લોચનસંકોચન-દશનપ્રકાશન-સહકૃત-
સશબ્દપ્રાય-વદનવ્યાદાનાદિલક્ષણથેતોવિકાશસ્તસ્માત્ । નૈવ સ્વયં મૃષા=મિથ્યા
વદામિ, નૈવાન્યૈર્મૃષા વાદયામિ, મૃષા વદતોઽપ્યન્યાન્ન સમનુજાનામીત્યાદિ
પૂર્વવત્ ॥ ૯ ॥ (૨)

કરનેવાલા અનુકમ્પારહિત ક્રૂરતારૂપ વૈભાવિક પરિણામ ક્રોધ હૈ !

લોભ-પ્રકૃતિકે ઉદયસે દ્રવ્ય આદિકી અભિલાષારૂપ જીવકે વૈભાવિક
ભાવકો લોભ કહતે હૈ,

મય-મોહનીયકે ઉદયસે ઉદ્વેગકો ઉત્પન્ન કરનેવાલા વિકાર મય
કહલાતા હૈ ।

હાસ્ય-મોહનીયકે ઉદયસે વચનોંકી વિકૃતિકે સાથ ગાલ ફુલાકર
ઝાંઝેં કુછર મૂંદકર દાંત નિકાલકર 'હી-હી' શબ્દ કરકે મુખકો
પ્રફુલ્લિત કરના હાસ્ય કહલાતા હૈ ।

इन सब कारणोंसे मृषावाद होता है । मैं इन कारणोंके वश होकर
न स्वयं मृषा बोलूंगा, न दूसरोंसे बोलाऊंगा, न किसी मृषा बोलते
हुएको भला जानूंगा (२) ॥ ९ ॥

વાળો અનુકંપારહિત ક્રૂરતારૂપ જીવનો વૈભાવિક-પરિણામ એ ક્રોધ છે
લોભ-પ્રકૃતિના ઉદયે કરીને દ્રવ્ય આદિની અભિલાષારૂપ જીવના વૈભાવિક-
ભાવને લોભ કહે છે

મય-મોહનીયના ઉદયથી ઉદ્વેગને ઉત્પન્ન કરવાવાળો વિકાર મય કહેવાય છે
હાસ્ય-મોહનીયના ઉદયથી વચનોની વિકૃતિની સાથે ગાલ ફુલાવીને આખો
કાંઠકે મીંચીને દાંત કાઢીને 'હી-હી' શબ્દ કરીને મુખને પ્રફુલ્લિત કરવું એ હાસ્ય
કહેવાય છે

એ સર્વ કારણોથી મૃષાવાદ ઉત્પન્ન થાય છે હું એ કારણોને વશ થઈને
નહિ સ્વયં મૃષા (મૂઠું) બોલું, નહિ બીજા પાસે બોલાવું, કે નહિ મૃષા
બોલનારને ભલો જાણુ. (૨) (૬)

इमेऽपि (चत्वारो मेदाः) प्रत्यकं चतुर्धा—द्रव्य क्षेत्र काल-भाष मेदात् । तत्र द्रव्य-
विषयकसद्भावप्रतिषेध—धर्माधर्मादिष्वद्रव्याणामन्यथा प्ररूपणम् । क्षेत्रविषय-
सद्भावप्रतिषेधः—लोकालोकरूपोरन्यथा निरूपणम् । कालविषयकसद्भावप्रतिषेध-
क्षण-सङ्ख्य च दिवसादिस्वरूपाणामन्यथा निरूपणम् । भावविषयकसद्भावप्रतिषेधः—
रागद्वेषादीनामन्यथा प्रतिपादनम् । एवमेवाऽमृतोद्भावनोद्भावेऽपि द्रव्यादिचतुर्भि
योजनीया । तस्माद्विरमणमिति । हे भगवन् ! सर्वे=समस्तं श्रुपावादं प्रत्याख्य-
मीति पूर्ववद्वोदन्त्यम् ।

तदथ विमृश्यति—‘स’—इति, अथ=अनन्तरम्-अधारभ्य—क्रोधात्=क्रोध-

इन चार प्रकारके श्रुपावादोंके भी द्रव्य क्षेत्र काल भावके मेदसे
चार चार मेद होते हैं । धर्मास्तिकाय अधर्मास्तिकाय आदि पञ्चद्रव्योंके
स्वरूपकी अन्यथा प्ररूपणा करना द्रव्य-सद्भावप्रतिषेध है । लोक और
अलोकका अथार्थ निरूपण करना क्षेत्र-सद्भावप्रतिषेध है । क्षण सङ्ख्य
दिव आदिके स्वरूपका मिथ्या कथन करना काल-सद्भावप्रतिषेध है ।
राग द्वेष आदि भावोंका विपरीत स्वरूप बताना भाव-सद्भावप्रतिषेध है ।
इसी प्रकार अन्य तीन मेदोंकी चतुर्भिगी समस्त खेनी चाहिए, जैसे-
द्रव्य अमृतोद्भावन, क्षेत्र अमृतोद्भावन, इत्यादि ।

हे भगवन् ! मैं सब प्रकारके श्रुपावादका प्रत्याख्यान करता हूँ ।

श्रुपावाद किस किस कारणसे होता है ? सो कहते हैं—

जीवके क्रोध-मोहनीय प्रकृतिके उदयसे स्व-परके चित्तमें विकार

के चार प्रकारका श्रुपावाहना पञ्च द्रव्य क्षेत्र काल भावना क्षेत्र अने
चार चार क्षेत्र भाष है धर्मास्तिकाय अधर्मास्तिकाय आदि छ द्रव्याणु स्वरूपकी
अन्यथा प्ररूपणा करनी के द्रव्य-सद्भावप्रतिषेध है लोक अने अलोक
अथार्थ निरूपण करनी के क्षेत्र-सद्भावप्रतिषेध है, क्षण सङ्ख्य दिन आदि
स्वरूपनु मिथ्या कथन करनी के काल-सद्भावप्रतिषेध है राग द्वेष आदि भावना
विपरीत स्वरूप बताना के भाव-सद्भावप्रतिषेध है के प्रकार अन्य त्रय क्षेत्रोंकी
चतुर्भिगी समस्त देवी, केमके-द्रव्य-अमृतोद्भावन क्षेत्र-अमृतोद्भावन, इत्यादि

हे भगवन् ! मैं सब प्रकारका श्रुपावाहना प्रत्याख्यान कर छ

। श्रुपावाद क्या क्या कारणोंकी भाष है । ते कहे कहे छ—

एवमा क्रोध-मोहनीय प्रकृतिना उदयशी स्व-परना चित्तर्मा विभोर करण-

આત્મનઃ ક્રોધમોહનીયપ્રકૃત્યુદયેન સ્વપરચિત્તવિકૃતિજનકો નિરનુકમ્પક્રૌર્યવૈભા-
વિકપરિણામવિશેષસ્તસ્માત્ । લોભાત્=લોભઃ-લોભપ્રકૃત્યુદયવશાદ્રવ્યાધમિલાપ-
લક્ષણો જીવસ્ય વૈભાવિકપરિણામસ્તસ્માત્ । મયાત્=મયં-મયમોહનીયપ્રકૃત્યુદયે-
નોદ્વેગાઽઽવેદકો વિકારવિશેષસ્તસ્માત્ । હાસાત્=હાસઃ-હાસ્યમોહનીયપ્રકૃત્યુ-
દયેન વાગાદિવિકૃત્યા કપોલયુગલોલ્લાસન-લોચનસંકોચન-દશનપ્રકાશન-સહકૃત-
સશબ્દપ્રાય-વદનવ્યાદાનાદિલક્ષણથેતોવિકાશસ્તસ્માત્ । નૈવ સ્વયં મૃષા=મિથ્યા
વદામિ, નૈવાન્યૈર્મૃષા વાદયામિ, મૃષા વદતોઽપ્યન્યાન્ન સમનુજાનામીત્યાદિ
પૂર્વવત્ ॥ ૯ ॥ (૨)

કરનેવાલા અનુકમ્પારહિત ક્રૂરતારૂપ વૈભાવિક પરિણામ ક્રોધ હૈ !

લોભ-પ્રકૃતિકે ઉદયસે દ્રવ્ય આદિકી અમિલાષારૂપ જીવકે વૈભાવિક
ભાવકો લોભ કહતે હૈ,

મય-મોહનીયકે ઉદયસે ઉદ્વેગકો ઉત્પન્ન કરનેવાલા વિકાર મય,
કહલાતા હૈ ।

હાસ્ય-મોહનીયકે ઉદયસે વચનોંકી વિકૃતિકે સાથ ગાલ ફુલાકર,
આંખેં કુહર મૂંદકર દાંત નિકાલકર 'હી-હી' શબ્દ કરકે મુખકો
પ્રફુલ્લિત કરના હાસ્ય કહલાતા હૈ ।

इन सब कारणोंसे मृषावाद होता है । मैं इन कारणोंके वश होकर
न स्वयं मृषा बोलूंगा, न दूसरोंसे बोलाऊंगा, न किसी मृषा बोलते
हुएको भला जानूंगा (२) ॥ ९ ॥

વાળો અનુકપારહિત ક્રૂરતારૂપ જીવનો વૈભાવિક-પરિણામ એ ક્રોધ છે

લોભ-પ્રકૃતિના ઉદયે કરીને દ્રવ્ય આદિની અમિલાષારૂપ જીવના વૈભાવિક-
ભાવને લોભ કહે છે

મય-મોહનીયના ઉદયથી ઉદ્વેગને ઉત્પન્ન કરવાવાળો વિકાર મય કહેવાય છે.

હાસ્ય-મોહનીયના ઉદયથી વચનોની વિકૃતિની સાથે ગાલ કુલાવીને આખો
કાંધક મીંચીને હાત કાઢીને 'હી-હી' શબ્દ કરીને મુખને પ્રફુલ્લિત કરવું એ હાસ્ય
કહેવાય છે

એ સર્વ કારણોથી મૃષાવાદ ઉત્પન્ન થાય છે હું એ કારણોને વશ થઈને
નહિ સ્વયં મૃષા (બૂઠું) બોલું, નહિ બીજા પાસે બોલાવું, કે નહિ મૃષા
બોલનારને ભલો જાણુ (૨) (૯)

इयेऽपि (धत्वारो मदाः) प्रत्येकं चतुर्धा-द्रव्य क्षेत्र काल-भाव-मेदान् । तत्र द्रव्य-
विषयकसद्भावप्रतिषेधः-धर्माधर्मादिष्वद्रव्याणामन्यथा प्ररूपणम् । संप्रतिषेध-
सद्भावप्रतिषेधः-लोकालोकयोरन्यथा निरूपणम् । कालविषयकसद्भावप्रतिषेधः-
क्षण सुहृत्-दिनसादिस्वरूपाणामन्यथा निरूपणम् । भावविषयकसद्भावप्रतिषेधः-
रागद्वेषादीनामन्यथा प्रतिपादनम् । एवमेवाऽमृतोद्भाषणादित्रयेऽपि द्रव्यादिष्वुर्मगी
योजनीया । तस्माद्विरमणमिति । हे भगवन् ! सर्व-समस्तं मृषावादं प्रत्याख्य-
मीति पूर्ववद्बोद्धव्यम् ।

तदव विषदयति-‘स’-इति, अय-अनन्तरम् अपारम्भ-कोषात्-कोष-

इन चार प्रकारके मृषावादांके भी द्रव्य क्षेत्र काल भावके मेदस
चार चार मेद होते हैं । धर्मास्तिकाय अधर्मास्तिकाय आदि पदद्रव्योंके
स्वरूपकी अन्यथा प्ररूपणा करना द्रव्य-सद्भावप्रतिषेध है । लोक औ
अलोकका अयथार्थ निरूपण करना क्षेत्र-सद्भावप्रतिषेध है । क्षण सुहृत्
दिन आदिके स्वरूपका मिथ्या कथन करना काल-सद्भावप्रतिषेध है ।
राग द्वेष आदि भावोंका विपरीत स्वरूप यत्नाना भाव-सद्भावप्रतिषेध है ।
इसी प्रकार अन्य तीन मेदोंकी चतुर्भंगी समस्त छेनी चाहिए, जैसे-
द्रव्य अमृतोद्भाषन, क्षेत्र अमृतोद्भाषन, इत्यादि ।

हे भगवन् ! मैं मय प्रकारके मृषावादका प्रत्याख्यान करता हूँ ।

मृषावाद किस किस कारणसे होता है ? सो कहते हैं—

जीवके मोक्ष-मोहनीय प्रकृतिके उदयसे स्व-परके विसर्ग विक्षर

के चार प्रकारका मृषावाहना पक्ष द्रव्य क्षेत्र काल भावना के छे छे
आर आर के छे आय छे धर्मास्तिकाय अधर्मास्तिकाय आदि के द्रव्येय स्वरूपकी
अन्यथा प्ररूपणा करनी के द्रव्य-सद्भावप्रतिषेध छे । लोक औ अलोक
अधर्माकी निरूपणा करनी के क्षेत्र-सद्भावप्रतिषेध छे, क्षण सुहृत् दिन आदि
स्वरूपकी मिथ्या कथन करनी के काल-सद्भावप्रतिषेध छे राग द्वेष आदि भावोंकी
विपरीत स्वरूप यत्नाना के भाव-सद्भावप्रतिषेध छे के प्रकारे अन्य मय के छे
चतुर्भंगी समस्त छेवी, जेगके-द्रव्य-अमृतोद्भाषन क्षेत्र-अमृतोद्भाषन, इत्यादि

हे भगवन् ! हे सर्व प्रकारका मृषावाहना प्रत्याख्यान कर छे

मृषावाद क्या क्या कारणकी साथ छे ! ते कहे कहे छे—

एवमा कोष-मोहनीय प्रकृतिना उदयशी स्व-परना विसर्ग विक्षर मय

આત્મનઃ ક્રોધમોહનીયપ્રકૃત્યુદયેન સ્વપરચિત્તવિકૃતિજનકો નિરુત્કમ્પક્રોધૈર્વા-
વિકપરિણામવિશેષસ્તસ્માત્ । લોભાત્=લોભઃ-લોભપ્રકૃત્યુદયવશાદ્રવ્યાથમિલાષ-
લક્ષણો જીવસ્ય વૈભાવિકપરિણામસ્તસ્માત્ । મયાત્=મયં-મયમોહનીયપ્રકૃત્યુદયે-
નોદ્દેગાઽઽવેદકો વિકારવિશેષસ્તસ્માત્ । હાસાત્=હાસઃ-હાસ્યમોહનીયપ્રકૃત્યુ-
દયેન વાગાદિવિકૃત્યા કપોલયુગલોલ્લાસન-લોચનસંકોચન-દશનપ્રકાશન-સહકૃત-
સશબ્દપ્રાય-વદનવ્યાદાનાદિલક્ષણશ્ચેતોવિકાશસ્તસ્માત્ । નૈવ સ્વયં મૃષા=મિથ્યા
વદામિ, નૈવાન્યૈર્મૃષા વાદયામિ, મૃષા વદતોઽપ્યન્યાન્ન સમનુજાનામીત્યાદિ
પૂર્વવત્ ॥ ૯ ॥ (૨)

કરનેવાલા અનુકમ્પારહિત ક્રૂરતારૂપ વૈભાવિક પરિણામ ક્રોધ છે !

લોભ-પ્રકૃતિકે ઉદયસે દ્રવ્ય આદિકી અમિલાષારૂપ જીવકે વૈભાવિક
ભાવકો લોભ કહેતે હૈં,

મય-મોહનીયકે ઉદયસે ઉદ્દેગકો ઉત્પન્ન કરનેવાલા વિકાર, મય,
કહલાતા છે ।

હાસ્ય-મોહનીયકે ઉદયસે વચનોંકી વિકૃતિકે સાથ ગાલ ફુલાકર
ઑંખે કુછર મૂંદકર દાંત નિકાલકર 'હી-હી' શબ્દ કરકે મુઠ્ઠકો
પ્રફુલ્લિત કરના હાસ્ય કહલાતા છે ।

इन सब कारणोंसे मृषावाद होता है । मैं इन कारणोंके वश होकर
न स्वयं मृषा बोलूंगा, न दूसरोंसे बोलाऊंगा, न किसी मृषा बोलते
हुएको भला जानूंगा (२) ॥९॥

વાળો અનુક પારહિત ક્રૂરતારૂપ જીવનો વૈભાવિક-પરિણામ એ ક્રોધ છે

લોભ-પ્રકૃતિના ઉદયે કરીને દ્રવ્ય આદિની અમિલાષારૂપ જીવના વૈભાવિક-
ભાવને લોભ કહે છે

મય-મોહનીયના ઉદયથી ઉદ્દેગને ઉત્પન્ન કરવાવાળો વિકાર મય કહેવાય છે

હાસ્ય-મોહનીયના ઉદયથી વચનોની વિકૃતિની સાથે ગાલ ફુલાવીને ઑંખો
કાઠક મીચીને દાંત કાઢીને 'હી-હી' શબ્દ કરીને મુઠ્ઠને પ્રફુલ્લિત કરવું એ હાસ્ય
કહેવાય છે

એ સર્વ કારણોથી મૃષાવાદ ઉત્પન્ન થાય છે હું એ કારણોને વશ થઈને
નહિ સ્વયં મૃષા (જૂઠું) બોલું, નહિ બીજા પાસે બોલાવું, કે નહિ મૃષા
બોલનારને ભલો જાણુ (૨) (૯)

सत्यपरिपासन चाञ्छादान-(चौर्य)-परित्यागपूर्वकं कर्तुं सुप्रकमिति वरन्-
न्तरमदद्यादानचिरमप्यसठग्रहं तृतीयं महाव्रतमाह-‘अहावरे तथे’ इत्यादि ।

मूष्म-अहावरे तथे भते ! महव्रतं अदिक्षादाणाओ वेरमण,
सद्य भते ! अदिक्षादाण पच्चक्खामि, से गामे वा नगरे वा रस्से वा
अप्य वा घट्टु वा अणु वा थूल वा चित्तमत वा अचित्तमत वा नेव
सय अदिन्न गिण्हिज्जा, नेवझेहि अदिन्न गिण्हाविज्जा, अदिन्न
गिण्हतेवि अस्से न समणुजाणिज्जा, जाक्खीवाए तिविह तिविहेण
मणेण वायाए काएण न करेमि, न कारवेमि, करंतपि अन्न न सम-
णुजाणामि । तस्स भते ! पडिक्कामि निंदामि गरिहामि अप्पाण
वोसिरामि । तच्चे भते ! महव्रतं उवट्ठिओमि सव्वाओ अदिक्षादा
णाओ वेरमण ॥१०॥

छाया-महापरे तृतीये भवन्त ! महाव्रतेऽञ्छादानाद्विरमण्य, सर्वे भवन्त !
अदद्यादानं प्रस्थापयामि, अथ ग्रामे वा नगरे वा अप्ये वा अन्ये वा घट्टु वा
अणु वा स्थूलं वा चित्तवशा अचित्तवशा नैव स्वयमर्हं गृह्णामि नैवान्यैरर्हं
ग्राहयामि, अर्हं गृह्यतोऽप्यन्यान् समनुमानामि, याक्खीवया त्रिविधं त्रिविधेन
मनसा वाचा कायेन न करोमि न कारयामि कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुमानामि ।
तस्माद् भवन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि गर्हे आत्मानं व्युत्थुनामि । तृतीये
भवन्त ! महाव्रते उपस्थितोऽस्मि सर्वस्माददद्यादानाद्विरमण्य ॥१०॥

(३) अदद्यादानविरमण

सान्वयार्थः—भते ! = हे भगवन् ! अहावरे = इसके बाद तथे = तीसरे मह
व्रतं = महाव्रतमें अदिक्षादाणाओ = अदद्यादानसे वेरमण = विरमण होता है (अतः)

सत्य महाव्रतका पालन अदद्यादानका त्याग करनेसे ही हो सकता है,
इस कारण सत्य महाव्रतके पश्चात् अदद्यादानविरमण नामक तीसरे
महाव्रतका कथन करते हैं—‘अहावरे तथे’ इत्यादि ।

सत्य महाव्रतनु पालन अदद्यादाननो त्याग करवाओ व अर्ह शब्द से वे
हस्तुभी सत्य महाव्रतनी पछी अदद्यादान-विरमण नामका गीत महाव्रतनु अतः
३२ से—अहावरे तथे इत्यादि.

१) भंते ! = हे भगवन् ! सञ्चं = सब प्रकारके अदिन्नादानं = अदत्तादान (चोरी) का पचक्खामि = प्रत्याख्यान करता हूँ से = अथ-अथ से लेकर मैं-गामे वा = ग्राममें नगरे वा = नगरमें रण्णे वा = अरण्यमें अप्पं वा = अल्प-थोड़ा वहुं वा = बहुत-घणा अणुं वा = सूक्ष्म-छोटा थूलं वा = स्थूल-मोटा चित्तमंतं वा = सचेतन अचित्तमंतं वा = अचेतन (आदि किसीभी) अदिन्नं = विना दिये हुए पदार्थको सयं = स्वयं नेव = नहीं गिण्हिज्जा = ग्रहण करूँगा, नेवजेहिं = न दूसरोंसे अदिन्नं = विना दिया हुआ गिण्हाविज्जा = ग्रहण कराऊँगा, अदिन्नं = विना दिये हुए पदार्थको गिण्हंतेवि = ग्रहण करते हुए भी अन्ने = दूसरेको न समणुजाणामि = भला नहीं जानूँगा, जाव-ज्जीवाए = जीवनपर्यन्त (इसको) तिचिहं = कृत-कारित-अनुमोदनारूप तीन करणसे (तथा) तिचिहेणं = तीन प्रकारसे मणेणं = मनसे वायाए = वचनसे काएणं = कायसे न करेमि = न करूँगा, न कारवेमि = न कराऊँगा, करंतपि = करते हुए भी अन्नं = दूसरेको न समणुजाणामि = भला नहीं समझूँगा । भंते ! = हे भगवन् ! तस्स = उस दण्डसे पडिक्कमामि = पृथक् होता हूँ, निंदामि = आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि = गुरुसाक्षीसे गद्दी करता हूँ, अप्पाणं = दण्ड सेवन करनेवाले आत्माको त्रोसिरामि = त्यागता हूँ । भंते ! = हे भगवन् ! तच्चे = तीसरे = महव्वए = महाव्रतमें उवट्ठिओमि = उपस्थि हुआ हूँ, इसलिये मुझे सञ्चाओ = सब अदिन्नादानाओ = अदत्तादानसे वैरमणं = विरमण-त्याग है ॥१०॥ (३)

(३) अदत्तादानविरमणव्रतम्.

टीका—हे भगवन् ! अथ = मृषावादविरमणानन्तरम् अपरे = तृतीये महाव्रते अदत्तादानात् = न दत्तमदत्त = देवगुरुभूपगाथापतिसाधर्मिकैरनुज्ञात तस्याऽऽदानं = ग्रहणमदत्तादानं तस्माद्विरमणम्, सर्वं भगवन् ! अदत्तादानं प्रत्याख्यामि, एतत्तु

(३) अदत्तादानविरमण ।

मृषावादविरमणके बाद तीसरे महाव्रतमें देव गुरु राजा गाथापति और साधर्मिकके द्वारा न दिये हुए पदार्थके ग्रहणका त्याग किया जाता है, इसलिए हे भगवन् ! मैं सर्व अदत्तादानका परित्याग करता हूँ । वह इस प्रकार—

(३) अदत्तादानविरमण.

मृषावादविरमणनी पछी त्रीन् महाव्रतमा देव गुरु, राजा, गाथापति अने साधर्मिके न आपेला ओवा पदार्थनु ग्रहण करवाने त्याग करवाना आवे छे, तेथी छे भगवन् ! छु सर्व अदत्तादाननो परित्याग करू छु ते आ प्रकारे—

આસ્પ્યાતપૂર્ણમ્ । તદેવ વિશ્વદયતિ-‘સે’-इति, अयंअनन्तरम्-अपारम्भ-शाये-
ग्रस्य ते=अथ ते=विनाश्यन्ते बुद्धिविद्याविवेकादयो गुणा यत्र स इति, अयो
गोमहिषादीनां करैरिति वा ग्रामः (सिद्धिः पृषोदरादित्वात्) कृषिमञ्जुरभूमागो,
हृष्टादियून्यवसतिः, कण्टकमयवृक्षिपरिवेष्टितमुहसमूहसम्पन्नो वा तस्मिन् । नमरे-
न गच्छन्तीति नगाः=इसाः पर्वताश्च, त इव सङ्गृह्यताः मासादादयो यस्मिन्-
क्षरम्, (‘नग-पांसु पाण्डुम्यधे’-ति चार्त्तिकेन नगसम्प्राप्तः) नक्षत्रमिति
व्यापारपक्षे तु न विष्यते गोमहिषादीनामष्टादशविधः करः=रानप्राप्तमाना
(जकात) यत्र तत् । यथा—

“ पुण्यपापक्रियाविधौ, -दयादानप्रवर्त्तकैः ।

कलाकलापकृष्टैः, सर्ववर्णैः समाकुलम् ॥

भाषामિર્વિધિમિથ, યુક્ત ‘નગર’ મુખ્યતઃ ॥”

જહો રહનેસે બુદ્ધિ, વિદ્યા, વિવેક આદિ ગુણ નષ્ટ હો જાતે હેં વસે
ગ્રામ કહતે હેં । અથવા જહો ગાય મૈસ આદિકા કર (ટેક્સ) લિપા
જાતા હો, અથવા પૃથ્વીકે અધિક ભાગમેં કૃષિ હોતી હો, બાજાર, પા
બુકાને ન હો, કોંટોંકી વાકસે ઘિરે કુપ ઘર હોંવસ વસ્તીકો ગ્રામ (ગાંવ)
કહતે હેં ।

જહો વૃક્ષ તથા પર્વતકી તરહ અત્યન્ત વસત મહલ-હબેલિયોં હોં,
અથવા ગો મહિષ આદિ પર કર (જકાત) ન લગતા હો, અથવા જિસ
વસ્તીમેં પુણ્ય-પાપ ક્રિયાઓંકે જ્ઞાતા, દયા-દાનકે પ્રવર્તક, કલાઓમેં
કુશલ ચારોં વર્ણ હોં, ઓર જહોં નાના વેશકી ભાષા બોલનેવાસે મનુષ્ય
રહતે હોં વસે નગર કહતે હેં ।

જ્યાં સ્થેવાથી બુદ્ધિ, વિદ્યા, વિવેકાદિ ગુણો નષ્ટ થઈ જાય છે તેને ગ્રામ
કહે છે । અથવા જ્યાં ગાય વેશ આદિનો કર (ટેક્સ) લેવામાં આવે છે, અથવા
પૃથ્વીના વધારે ભાગમાં ખેતી થાય છે, બજાર અથવા દુકાનો હોય નહિ, કોંટોંકી
વાદથી ઘેરલા ઘર હોય, જે વસ્તીને ગ્રામ (ગામ) કહે છે

જ્યાં વૃક્ષ કે પર્વત જેવી અત્યંત ઉંચી મહેલ-હબેલીઓ હોય, અથવા
ગાય-વેશ આદિ પર કર (જકાત) ન લાગતો હોય, અથવા જે વસ્તીમાં
પુણ્ય-પાપ ક્રિયાઓના જ્ઞાતા, દયા-દાનના પ્રવર્તક, કલાઓમાં કુશળ ચારે વર્ણો
હોય, અને જ્યાં વૃક્ષ વૃક્ષ દેગોળી જાણના બોલનારા મનુષ્યો રહેતા હોય,
તેને નગર કહે છે

ઈત્યુક્તલક્ષણં તસ્મિન્ । અરણ્યે=અર્યતે-ગમ્યતે એકાન્તવિવિક્તદેશપ્રિયૈર્ધ્યાનાર્થિભિઃ, કાષ્ઠાઘાહર્તુ કાષ્ઠહારકૈર્વૈત્યરણ્યં તસ્મિન્, ઉપલક્ષણાત્ખેટકાદૌ । એતેષાં મધ્યે કસ્મિંશ્ચિદપિ સ્થલે અલ્પ=મૂલ્યતો ન્યૂનં દન્તાદિપરિશોધનાર્થં તૃણાદિકમ્, બહુ=અધિકમૂલ્યકં સુવર્ણાદિકમ્, અણુ=પ્રમાણતો લઘુ માણિક્યાદિકમ્, સ્થૂલમ્=પ્રમાણતો વિશાલમેરણ્ડકાષ્ઠાદિકમ્, ચિત્તવત્=સચેતનમ્, અચિત્તવત્=અચેતનં વા, એતત્સર્વમ્ એતદન્યતમં વા અદત્તં=તત્સ્વામિના ગ્રહણાયાડનનુમતં નૈવ સ્વયં શૂદ્ધામિ, નૈવાન્યૈરદત્તં ગ્રાહ્યામિ, અદત્તં શૂદ્ધતોડપ્યન્યાન્ન સમનુજાનામીત્યાદિકં સર્વં વ્યાખ્યાતપૂર્વમ્ ।

નુ સામાન્યેનાડદત્તાદાનસ્ય સ્તેયત્વે પ્રતિક્ષણમનન્યદેયકર્માણ્યાદદાનસ્ય

એકાન્ત ઓર પવિત્ર સ્થાનકે અભિલાષી ધ્યાનાર્થી યોગી અથવા લકડી લાનેકે લિષે લકડહારે જહાં જાતે હેં વહ અરણ્ય કહલાતા હૈ ।

હન ગ્રામ, નગર, અરણ્ય ઓર ઉપલક્ષણસે ખેટક (ખેડા) આદિ કિસી સ્થાનમેં કમ મૂલ્યવાલા-દાંત જુજાનેકા તિનકા આદિ, અધિક કીમતવાલા-સુવર્ણ આદિ, પ્રમાણકી અપેક્ષા અણુ-માણિક્ય આદિ, પ્રમાણકી અપેક્ષા બડા-એરણ્ડકાષ્ઠ આદિ, સચેતન અથવા અચેતન કોઈ પદાર્થ યા સબ પદાર્થ વિના સ્વામીકી અનુમતિકે ન સ્વયં ગ્રહણ કરૂંગા, ન દૂસરોસે ગ્રહણ કરાઝૂંગા ઓર ન ગ્રહણ કરનેવાલેકો ભલા જાનૂંગા ।

પ્રશ્ન-હે ગુરુ મહારાજ ! વિના દી હુઈ સબ વસ્તુઓંકો ગ્રહણ કરના યદિ અદત્તાદાન હૈ તો મુનિયોંકો ભી અદત્તાદાનકા પ્રસંગ આવેગા,

એકાન્ત અને પવિત્ર સ્થાનના અભિલાષી ધ્યાનાર્થી યોગી અથવા લાકડા લેવાને માટે કડિયારા જ્યા જાય છે તે અરણ્ય (જંગલ) કહેવાય છે

એ ગામ નગર અરણ્ય અને ઉપલક્ષણે કરીને ખેટક (ગામડું) આદિ કોઈ સ્થાનમાં એકા મૂલ્યવાળું દાંત ખોતરવાનું તણખણ વગેરે, વધારે મૂલ્યવાળું સોનું વગેરે, પ્રમાણની અપેક્ષાએ નાનું માણિક્યાદિ, પ્રમાણની અપેક્ષાએ મોટું એરંડાનું લાકડું આદિ, સચેતન અથવા અચેત કોઈ પદાર્થ યા સર્વ પદાર્થ, તેના સ્વામીની અનુમતિ વિના, નહિ સ્વયં હું ગ્રહણ કરૂં, નહિ ખીમ પાસે ગ્રહણ કરાવું અને નહિ ગ્રહણ કરનારને લેલો જાણુ

પ્રશ્ન-હે ગુરુ મહારાજ ! આપવામાં આવ્યા વિનાની બધી વસ્તુઓને ગ્રહણ કરવી એ નો અદત્તાદાન છે તો મુનિઓને પણ અદત્તાદાનનો પ્રસંગ

સમિતિશુભિમંત્રિમિર્મર્મ યા સમુપાર્જયતઃ સાધોરદષ્ટાદાનાપચિપ્તસક્તિરિતિ વેદ,

લોકપ્રસિદ્ધહસ્તાદિકરણકદાનાઽઽદાનાદિવ્યવહારસ્ય કર્માન્નિબમાનસ્ય,
તથાહિ લોકે વક્ષપામાદિકમન્યસ્મૈ હસ્તેન દીયતેઽન્યસ્માદ્ઽઽદીયતે, ઇત્યેવં રા-
નાઽઽદાનાદિવ્યવહારો હસ્યતે તસ્ય ન કર્મવિપયકસ્ય સંભવતિ, તેષાં સૂક્ષ્મત્વાત્,
નહિ મૂઢમ્ કર્માદિક હસ્તાદિકરણકદ્વયવિતરણયોગ્યતાં મળતે ઇતિ ।

કર્મોંકિ મુનિ વિના વિયે કુપ કર્મોંકો પ્રતિક્ષણ ગ્રહણ કરતે હૈં ઓર
સમિતિ-શુભિકા પાલન કરકે કર્મકા મી કર્પાર્જન કરતે હૈં ।

ઉત્તર-હે શિષ્ય ! પેસા નહીં હૈં । હાપોંસે હેને-વેનેકા જેસા વ્યવહાર
લોકમેં પ્રસિદ્ધ હૈં વૈસા કર્મોંમેં નહીં હો સકતા, અર્થાત્ લોકમેં પેસા
વ્યવહાર હોતા હૈં કિ-‘વક્ષ પામ્ર દુસરોંકો હાથસે દિયા જાતા હૈં, દુસરેસે
લિયા જાતા હૈં ।’ હસ પ્રકારકા વ્યવહાર કર્મોંકે વિપયમેં નહીં હોતા,
કર્મોંકિ કર્મ અત્યન્ત સૂક્ષ્મ હૈં, બે હિન્નિપકે વિપય મી નહીં હોતે તો
उनका छेन-वेन कैसे हो सकता है ? । दूसरी बात यह है कि प्रमादके
योगसे अदक्ष पदार्थका आदान (ग्रहण) करना अदक्षतादान कहलाता है,
मुनिराजको तद्विषयक प्रमाद नहीं है इसलिए उन्हें अदक्षतादानका
दोष नहीं लगता । मुनिराज तो कभी नहीं चाहते कि हम कर्मोंको
ग्रहण करें, किन्तु संसारी आत्मा और कर्मोंका स्वभाव ही ऐसा है कि
आपसे, हरषु हे मुनि विना अपायका कर्मनि प्रतिक्षय अदक्ष करे छे अने समिति
शुभिनु पालन करीने धर्मनु पक्ष उपबर्जन करे छे

ઉત્તર-હે શિષ્ય ! એમ નથી । કાશીથી લેવા કેવાને લેવો વહેવાર લોકમાં
પ્રસિદ્ધ છે તેવો વહેવાર કર્મોમાં નથી હોઈ શકેતો, અર્થાત્ લોકમાં એવો વહે-
વાર થાય છે કે-‘વક્ષ પામ્ર બીજાઓને કાશી આપવામાં આવે છે, બીજા
પાસેથી લેવામાં આવે છે’ એ પ્રકારનો વહેવાર કર્મોની બાબતમાં થતો નથી,
કેમકે-કર્મ અત્યન્ત સૂક્ષ્મ છે તે ઇન્દ્રિયનો વિષય જ નથી હોતો તો એવી
લેણ-રેણ કંબી રીતે મઈ શકે ? બીજી વાત એ છે કે-પ્રમાદના ચેત્રથી અદક્ષ
પદાર્થનું આદાન (અદક્ષ) કરવું એ અદક્ષતાદાન કહેવાય છે મુનિરાજને તદ્વિષ-
યક પ્રમાદ હોતો નથી, તેથી તેમને અદક્ષતાદાનનો દોષ લાગતો નથી મુનિરાજ
તો કદાપિ એમ નથી ઇચ્છતા કે હું કર્મોનું અદક્ષ કરૂં, કિન્તુ સંસારી આત્મા
અને કર્મોના સ્વભાવ જ એવો છે કે એથી કમ અપાય જાય છે બાકી નહીં

ધર્મપૂર્ણાયતશ્ચાઽપ્રમત્તત્વાત્તીર્થકરાણાં ધર્માર્જનોપદેશાચ્ચ ન સ્તેયપ્રસન્નઃ, અત
 એવા-અલ્પ-વહુ-સ્થૂલાઽણુગ્રહણં- સૂત્રે કૃત્તમિતિ ॥ ૧૦ ॥ (૩)

મૈથુનવિરમણમન્તરેણ હર્દિસાદિમહાવ્રતાનાં સંરક્ષણં ન ભવિતું શક્નોતિ, યતો
 મૈથુનપરાયણઃ પ્રાણી ત્રસ-સ્થાવર-જીવાન્ હિનસ્તિ, મિથ્યા વદતિ, અદત્તં ચાઽઽ-
 દત્તેઽતસ્તેષાં નિરપાયપરિપાલનાય 'મૈથુનવિરમણ'-નામધેયં ચતુર્થ મહાવ્રતમાહ-
 'અહાવરે ચઉત્યે' इत्यादि ।

જિસસે કર્મ બંધ જાતે હૈં । રહા ધર્મોપાર્જન, સો તીર્થકર ભગવાને
 ધર્મોપાર્જન કરનેકા આદેશ તથા ઉપદેશ દિયા હૈં ફસલિએ અદત્તાદાનકા
 પ્રસંગ નહીં આતા ।

સૂત્રમેં અલ્પ, વહુ, સ્થૂલ, ઓર અણુ, ઇન્ શબ્દોંકા ગ્રહણ મી ફસી
 આશયસે કિયા ગયા હૈં, અત એવ કર્મોંકે બન્ધન તથા સમિતિ-ગુપ્તિ
 દ્વારા ધર્મોપાર્જનમેં અદત્તાદાન નહીં લગતા હૈં ॥૧૦॥ (૩)

મૈથુનવિરમણકે વિના અહિંસા આદિ મહાવ્રતોંકી રક્ષા નહીં
 હો સકતી, ક્યોંકિ મૈથુન સેવન કરનેવાલા ત્રસ સ્થાવર જીવોંકી હિંસા
 કરતા હૈં, અસત્ય બોલતા હૈં, ઓર અદત્તકા આદાન કરતા હૈં । અત એવ
 અહિંસાદિ મહાવ્રતોંકા નિરતિચાર પાલન કરનેકે લિએ મૈથુન-વિરમણ
 નામક ચતુર્થ મહાવ્રતકા પ્રતિપાદન કિયા જાતા હૈં- 'અહાવરે ચઉત્યે'
 इत्यादि ।

ધર્મોપાર્જન, તે તીર્થકર ભગવાને ધર્મોપાર્જન કરવાને આદેશ તથા ઉપદેશ આપ્યો
 છે- તેથી તેમા અદત્તાદાનને પ્રસંગ જ આવતો નથી

સૂત્રમા અલ્પ, બહુ, સ્થૂલ, અને આણુ, એ શબ્દોનું ગ્રહણ પણ એ જ
 આશયથી કરવામા આવ્યું છે એટલે કર્મોના બંધન તથા સમિતિ-ગુપ્તિ દ્વારા
 ધર્મોપાર્જન, એમા અદત્તાદાન લાગતું નથી (૩) (૧૦)

મૈથુનવિરમણ વિના અહિંસા આદિ મહાવ્રતોની રક્ષા થઈ શકતી નથી,
 કારણ કે-મૈથુન સેવન કરવાવાળો ત્રસ-સ્થાવર જીવોની હિંસા કરે છે, અસત્ય
 બોલે છે અને અદત્તનું આદાન કરે છે તેથી કરીને અહિંસાદિ મહાવ્રતોનું નિરતિચાર
 પાલન કરવાને માટે મૈથુનવિરમણ નામનું ચોથું મહાવ્રતનું પ્રતિપાદન
 કરવામા આવે છે-અહાવરે ચઉત્યે इत्यादि

मूख्य-अहावरे चउत्थे भते ! महव्वण मेहुणाओ वेरमण, सव्व भते ! मेहुण पच्चक्खामि, से दिव्व वा माणुस वा तिरिक्खजोणिय वा नेव्व सय मेहुण सेविज्जा, नेव्वल्लेहिं मेहुण सेवाविज्जा, मेहुण सेवं तेवि अल्ले न समणुजाणिज्जा, जावज्जीवाए तिविह तिविहेण मणेण वायाए काएण न करेमि, न कारवेमि, करतंपि अल्ल न समणुजाणामि। तस्स भते ! पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि चउत्थे भते ! महव्वण उव्वडिओमि सव्वाओ मेहुणाओ वेरमण ॥११॥ (४)

छाया—अथापरे चतुर्थे भवन्त ! महाव्रते मैथुनाद्विरमणं, सर्वं भवन्त ! मैथुन प्रत्याख्यामि, अथ देव वा मानुषं वा तैर्यन्योनं वा नैव स्वयं मैथुनं सेवे, नैवान्यैर्मैथुनं सेवयामि, मैथुनं सेवमानानप्यन्यास्य समनुमानामि, यावज्जीवमि विविधं विविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि, न कारयामि, कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुमानामि । तस्माद् भवन्त ! पतिक्रमामि निन्दामि मर्हे आत्मानं व्युत्स्रामि । चतुर्थे भवन्त ! महाव्रते उपस्थितोऽस्मि सर्वस्मान्मैथुनाद्विरमयम् ॥११॥

(४) मैथुनविरमण

सान्वयार्थः—भते ! = हे भगवन् ! अहावरे = इसके बाद चउत्थे = चौथे महव्वण = महाव्रतमें मेहुणाओ = मैथुनसे वेरमण = विरमण होता है, (अतः मैं) भते ! = हे भगवन् ! सव्व = सब प्रकारके मेहुण = मैथुनका पच्चक्खामि = प्रत्याख्यान करता हूँ, से = अथ से छेकर मैं दिव्व वा = देवसम्बन्धी मानुस = मनुष्य सम्बन्धी तिरिक्खजोणिय वा = तिर्यक्सम्बन्धी मेहुण = मैथुनको स्वयं = स्वयं नेव = न सेविज्जा = सेवन करूँगा, नेवल्लेहिं = न दूसरोंसे मेहुण = मैथुन सेवाविज्जा = सेवन कराऊँगा, मेहुण = मैथुन सेवतेवि = सेवन करते हुएभी अल्ले = दूसरोंको न समणुजाणिज्जा = भला नहीं समझूँगा, जावज्जीवाए = जीवनपर्यन्त (इसको) तिविह = कृत कारित अनुमोदनारूप तीन तरफसे (तथा) तिविहेण = तीन प्रकारके मणेण = मनसे वायाए = वचनसं काएण = कायसे न करेमि = न करूँगा न कारवेमि = न कराऊँगा करतपि = करते हुएभी अल्ले = दूसरोंको न समणुजाणामि = भला नहीं समझूँगा । भते ! = हे भगवन् ! तस्स = उस वृद्धसे पडिक्कमामि = पृथक् होता हूँ, निंदामि = आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि = गृह साक्षीसे गद्दी करता हूँ, अप्पाणं =

दण्ड सेवन करनेवाले आत्माको वोसिरामि=त्यागता हूँ । भंते !=हे भगवन् !
चउत्थे=चौथे महव्वए=महाव्रतमें उवट्ठिओमि=उपस्थित होता हूँ , इसलिये
मुझे सव्वाओ=सब प्रकारके मेहुणाओ=मथुनसे वेरमणं=त्याग है ॥११॥ (४)

(४) मैथुनविरमणव्रतम्.

टीका—हे भगवन् ! अथ अपरे चतुर्थे महाव्रते मैथुनात्=मिथुनेन=स्त्रीपुंसाभ्यां
निर्वृत्तं कर्म मैथुनं प्रत्याख्यामीति प्राग्वत्, तदेव विशदयति-‘से’ इति ।
अथ=अनन्तरम्-अद्यारभ्य दैव=देवानामिदं मानुषं=स्त्री-पुंससम्बन्धीत्यर्थः,
तैर्यग्योक्तं=तैर्यग्योक्तीनामिदं तैर्यग्योक्तं=पश्वादिसम्बन्धीत्यर्थः, मैथुनं नैव स्वयं
सेवे, इत्यादि सर्व पूर्ववत् । द्रव्यादिचतुर्भङ्ग्यपि प्राग्वद्दयोजनीया ॥११॥ (४)

(४)-मैथुनविरमण.

हे भगवन् ! चौथे महाव्रतमें समस्त प्रकारके मैथुनसे विरमण किया
जाता है, इसलिए हे भगवन् ! मैं सब तरहके मैथुनका प्रत्याख्यान
करता हूँ । अप्सराओं सम्बन्धी देवी, स्त्री-पुरुष सम्बन्धी मानुषिक,
पशु आदि सम्बन्धी तैर्यग्योनिक मैथुनको मैं न स्वयं सेवन करूंगा, न
दूसरोंसे सेवन कराऊंगा, न सेवन करते हुएको भला जानूंगा । द्रव्य
क्षेत्र काल भावकी चौभंगी यहाँपर भी लगानी चाहिए, अर्थात् द्रव्यसे-
स्त्री आदिके साथ, क्षेत्रसे-किसी क्षेत्रमें, कालसे-किसी कालमें और
भावसे-किसीभी भावसे, तीन करण तीन योगसे मैथुन सेवन नहीं
करूंगा ॥११॥ (४)

(४) मैथुनविरमण.

हे भगवन् ! योथा महाव्रतमा सर्व प्रकारना मैथुननुं विरमण करवामा
आवे छे, तेथी हे भगवन् ! हु सर्व प्रकारना मैथुनना प्रत्याख्यान करे छु
अप्सराओ सणधी देवी, स्त्री-पुरुष-सणधी मानुषिक, पशु-आदि-सणधी
तैर्यग्योनिक मैथुन नहि हु स्वय सेव, नहि णीणओ पासे सेवन करवु अने
नहि सेवन करनारने लवो णाणु द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावनी ओलगी ओमा पणु
लगाउवी, अर्थात् द्रव्यथी स्त्रीआदिनी साथे, क्षेत्रथी कोर पणु क्षेत्रमा, कालथी कोर
कालमा अने भावथी कोर पणु भावे करीने तणु करणु तणु योगथी मैथुन सेवीश
नहि (४) (११)

मैथुनविरमणं च परिग्रहविरमणमन्तरेण न भवितुं सुष्ठुक्रमिति मैथुनविरमणा-
नन्तरं परिग्रहविरमणनामक पञ्चमं महाव्रतमाह—‘अहावरे पंचमे’ इत्यादि ।

मूकम्—अहावरे पंचमे भते ! महद्वप परिग्गहाओ वेरमण, सव
भते ! परिग्गह पञ्चक्खामि, से अप्प वा बहु वा अणु वा थूल वा
चित्तमत वा अचित्तमत वा नेव सयं परिग्गह परिगिण्हिज्जा, नेक्-
खेहिं परिग्गहं परिगिण्हविज्जा, परिग्गहं परिगिण्हतेवि अस्से न
समणुजाणिज्जा, जावज्जीवाय तिविहं तिविहेण मणेणं वायाय कायण
न करेमि, न कारवेमि, करतपि अस्स न समणुजाणामि । तस्स भते’
पढिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाण वोसिरामि । पंचमे भते
महद्वप उवट्ठिओमि सव्वाओ परिग्गहाओ वेरमण ॥१२॥ (५)

छाया—अथापरे पञ्चमे भवन्त ! महाव्रते परिग्रहाद्विरमणं, सर्वं भवन्त ।
परिग्रहं प्रस्थास्यामि, अथ अन्तं वा बहुं वा अणुं वा स्पृशं वा चित्तवन्त
वा अचित्तवन्त वा नैव स्वयं परिग्रहं परित्यज्यामि, नैवान्यैः परिग्रहं परित्यज्यामि,
परिग्रहं परित्यज्यतोऽप्यन्यान् समनुमानामि, यावज्जीवया त्रिविधं त्रिविधेन मनसा
वाचा कायेन न करोमि न कारयामि कुर्वन्तमप्यन्वं न समनुमानामि । तस्माद्
भवन्त ! पठिक्कमामि निन्दामि मर्हे आत्मानं व्युत्सृज्यामि । पञ्चमे भवन्त !
महाव्रते उपस्थितोऽस्मि सर्वस्मात्परिग्रहाद्विरमणम् ॥१२॥ (५)

(५) परिग्रहविरमण

सान्वयार्थः—भते ! = हे भगवन् ! अहावरे = इसके बाद पंचमे = पाँचवें महा-
व्रत = महाव्रतमें परिग्गहाओ = परिग्रहसे वेरमण = विरमण होता है, (अतः मैं)
ते ! = हे भगवन् ! सव्वं = सब प्रकारके परिग्गहं = परिग्रहको पञ्चक्खामि =
त्यागता हूँ, से = सब से छोड़कर मैं अप्पंवा = अन्य बहुतवा = बहुत अणुवा = अणु-छोटा

मैथुनविरमण, परिग्रहके त्यागो बिना नहीं हो सकता, इसलिये
मैथुनविरमणके अनन्तर परिग्रहविरमणनामक पाँचवाँ महाव्रत कहते हैं—
‘अहावरे पंचमे’ इत्यादि ।

मैथुनविरमण, परिग्रहके त्याग बिना नहीं हो सकता, तेसके मैथुनविरमणकी
पछी परिग्रहविरमण नामक पाँचवाँ महाव्रत कहते हैं—अहावरे पंचमे इत्यादि

ધૂલંવા=સ્થૂલ મોટા ચિત્તમંતેવા=સચેતન અચિત્તમંતવા=અચેતન પરિગ્રહં=પરિગ્રહકો સય=સ્વયનેવ=નહીં પરિગિણિહજ્ઞા=ગ્રહણ કરુંગા, નેવંત્રેહિં=ન દૂસરોંસે પરિગ્રહં=પરિગ્રહકો પરિગિણહાવિજ્ઞા=ગ્રહણ કરાઝુંગા, પરિગ્રહં=પરિગ્રહકો પરિગિણંતેવિ=ગ્રહણ કરનેવાલેમી અત્રે=દૂસરોંકો ન સમણુજાણિજ્ઞા=ભલા નહીં, જાનૂંગા। જાવજ્જીવાએ=જીવનપર્યંત (ઇસકો) તિવિહં=કૃત કારિત અનુ-મોદનારૂપ ત્રીન કરણસે (તથા) તિવિહેણં=ત્રીન પ્રકારકે મણેણં=મનસે વાયાએ=વચનસે કાણં=કાયસે ન કરેમિ=ન કરુંગા, ન કારવેમિ=ન કરાઝુંગા, કરંતંપિ=કરતે હુએમી અત્રં=દૂસરેકો ન સમણુજાણામિ=ભલા નહીં સમજૂંગા। ભંતે= !હે ભગવન્ ! તસ્સ=ઉસ દણ્ડસે પઢિક્કમામિ=પૃથક્ હોતા હૂ, નિંદામિ=આત્મસાક્ષીસે નિંદા કરતા હૂ, ગરિહામિ=ગુરુસાક્ષીસે ગર્હા કરતા હૂ, અપ્પાણં=દણ્ડ સેવન કરનેવાલે આત્માકો વોસિરામિ=ત્યાગતા હૂ। ભંતે !હે ભગવન્ ! પંચમે=પાંત્રવેઃ મહવ્વએ=મહાવ્રતમે ઉવઢિઓમિ=ઉપસ્થિત હોતા હૂ, ઇસલિયે મુક્કે સઢ્વાઓ=સવ પરિગ્રહાઓ=પરિગ્રહસે વેરમણં=વિરમણ-ત્યાગ હૈ ॥૧૨॥ (૫)

(૫) પરિગ્રહવિરમણવ્રતમ્ ।

ટીકા—હે ભગવન્ ! અથાપરે પશ્ચમે મહાવ્રતે પરિગ્રહાત્=પરિ-સર્વતોભાવેન ગૃ-હાતે=જન્મજરામરણાદિજનિતદુઃખૈર્વૈષ્ટ્યતે આત્માડનેનેતિ, યદ્વા પરિગ્રહાતે=સમૂર્છા સ્વીક્રિયતે ઇતિ પરિગ્રહઃ ‘મુચ્છા પરિગ્રહો વુત્તો’ ઇતિ વચનાત્, ધર્મોપકરણમિત્રં

(૬)-પરિગ્રહવિરમણ.

હે ભગવન્ ! ચતુર્થ મહાવ્રતકે પશ્ચાત્ પાંચવે મહાવ્રતમે પરિગ્રહકા પૂર્ણ પ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા જાતા હૈ। જિસસે આત્મા જન્મ-જરા-મરણ-આદિ-જનિત નાના દુઃખોંસે ગૃહીત હોતા હૈ, અથવા જો મૂર્છા-પૂર્વક સ્વીકાર ક્રિયા જાતા હૈ વહ પરિગ્રહ કહલાતા હૈ, ક્યોંકિ ભગવાને મૂર્છાકો હી પરિગ્રહ વતલાયા હૈ। અતએવ ત્રીન કરણ ત્રીન યોગસે ગ્રામ નગર આદિમેં

(૫) પરિગ્રહવિરમણ.

હે ભગવન્ ! ચતુર્થ મહાવ્રતની પછી પાત્રમા મહાવ્રતમા પરિગ્રહના પૂર્ણ પ્રત્યાખ્યાન કરવામા આવે છે જેથી આત્મા જન્મ-જરા-મરણાદિજનિત નાના પ્રકારના દુઃખોથી અસ્ત થાય છે અથવા જે મૂર્છાપૂર્વક સ્વીકારવામા આવે છે તે પરિગ્રહ કહેવાય છે, કારણ કે ભગવાને મૂર્છાનેજ પરિગ્રહરૂપ બતાવી છે તેથી કરીને ત્રણ કરણ ત્રણ યોગે ગ્રામ નગર આદિમા ન સ્વયં પરિગ્રહ ધારણ

मैथुनविरमणं च परिग्रहविरमणमन्तरेण न मन्ति सुष्ठ्वमिति मैथुनविरमण-
नन्तर परिग्रहविरमणनामक पञ्चमं महाव्रतमाह—‘अहावरे पंचमे’ इत्यादि।

पूष्पम्—अहावरे पंचमे भते ! महव्रण परिग्गहाओ धेरमण, सब
भते ! परिग्गह पच्चक्खामि, से अप्पं वा बहु वा अणु वा धूल वा
चित्तमत वा अचित्तमत वा नेव सय परिग्गह परिगिण्हिज्जा, नेक्-
खेहिं परिग्गह परिगिण्हिज्जा, परिग्गह परिगिण्हंतेवि अत्ते न
समणुजाणिज्जा, जावज्जीवाय तिविह तिविहेण मणेण वायाय काएण
न करेमि, न कारवेमि, करतपि अद्य न समणुजाणामि । तस्स भते !
पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाण वोस्सरामि । पंचमे भते !
महव्रण उवडिओमि सद्धाओ परिग्गहाओ धेरमण ॥१२॥ (५)

छाया—अथापरे पञ्चमे भदन्त ! महाव्रते परिग्रहाद्विरमणं, सर्वं भदन्त !
परिग्रहं प्रत्याख्यामि, अयं अप्यं वा बहुं वा अणुं वा स्थूलं वा चित्तवन्त
वा अचित्तवन्त वा नेव स्वयं परिग्रहं परित्यजामि, नैवान्यैः परिग्रहं परिग्रहयामि,
परिग्रहं परित्यक्तोऽप्यन्यान् समनुमानामि, यावज्जीवया भिविधं भिविधेन मत्सा
वाचा कायेन न करोमि न कारयामि कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुमानामि । तस्माद्
भदन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि गहं आत्मानं व्युत्सृजामि । पञ्चमे भदन्त !
महाव्रते उपस्थितोऽस्मि सर्वस्मात्परिग्रहाद्विरमणम् ॥१२॥ (५)

(५) परिग्रहविरमण

सान्वयार्थः—भते ! = हे भगवन् ! अहावरे = इसके बाद पंचमे = पांचवें मह-
व्रण = महाव्रतमें परिग्गहाओ = परिग्रहसे धेरमण = धेरमण होता है, (महा वै)
ते ! = हे भगवन् ! सप्प = सब प्रकारके परिग्रह = परिग्रहको पच्चक्खामि =
त्यागता हूँ, से = अब से लेकर मैं अप्पं वा = अप्यं वा बहुं वा = बहुत अणु वा = अणु-छोटा

मैथुनविरमण, परिग्रहके त्यागो बिना नहीं हो सकता, इसलिए
मैथुनविरमणके अनन्तर परिग्रहविरमणनामक पांचवां महाव्रत कहते हैं—
‘अहावरे पंचमे’ इत्यादि ।

मैथुन-विरमण, परिग्रहना त्याग बिना नहीं हो सकता, तेही मैथुन-विरमण-
की परिग्रहविरमण नामक पांचवां महाव्रत के छे-अहावरे पंचमे इत्यादि।

मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतंपि अन्नं न सम-
णुजाणामि। तस्स भंते ! पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं
वोसिरामि। छट्ठे भंते ! वए उवट्ठिओमि सव्वाओ राइभोयणाओ
वेरमणं ॥ १३ ॥ (६)

छाया—अथापरे पष्ठे भदन्त ! व्रते रात्रिभोजनाद्विरमणं, सर्वं भदन्त !
रात्रिभोजनं प्रत्याख्यामि, अथ अशन वा पान वा स्वाद्यं वा स्वाद्यं वा
नैव स्वयं रात्रौ भुञ्जे, नैवान्यान् रात्रौ भोजयामि, रात्रौ भुञ्जानानप्यन्यान्न सम-
नुजानामि, यावज्जीवया त्रिविध त्रिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि न
कारयामि कुर्वन्तमप्यन्य न समनुजानामि। तस्माद् भदन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि
गर्हे आत्मानं व्युत्सृजामि। पष्ठे भदन्त ! व्रते उपस्थितोऽस्मि सर्वस्माद्रात्रिभोज-
नाद्विरमणम् ॥ १३ ॥ (६)

(६) रात्रिभोजनविरमण

सान्वयार्थः—भंते ! = हे भगवन् ! अहावरे = इसके अनन्तर छठे = छठे वए =
व्रतमें राइभोयणाओ = रात्रिभोजनसे वेरमणं = विरमण होता है, (अतः मैं)
भंते ! = हे भगवन् ! सव्व = सब प्रकारके राइभोयणं = रात्रिभोजनको पचक्खामि =
त्यागता हूँ, से = अब से लेकर मैं - असणं वा = लडू पूरी वी सतू आदि अशन,
पाणं वा = दूध शर्वत आदि पान - पीने योग्य, खाइमं वा = राख खजूर आदि खाद्य,
साइम वा = लोंग इलायची आदि स्वाद्य, नेव = न सयं = सय राइ = रात्रिमें भुंजिज्जा
खाऊँगा, नेवन्नेहि = न दूसरोंको राइ = रात्रिमें भुंजाविज्जा = बिलाऊँगा, राइ भुंजं-
तेवि अन्ने = रात्रिमें भोजन करनेवाले दूसरोंकोभी न समणुजाणिज्जा = भला नहीं
जानूँगा, जावज्जीवाए = जीवनपर्यन्त (इसको) ति विहं = कृत कारित अनुमोदना-
रूप तीन करणसे (तथा) ति विहेणं = तीन प्रकारके मणेणं = मनसे वायाए =
वचनसे काएणं = कायसे न करेमि = न करूँगा, न कारवेमि = न कराऊँगा,
करंतंपि = करते हुएभी अन्नं = दूसरेको न समणुजाणामि = भला नहीं समझूँगा।
भंते ! = हे भगवन् ! तस्स = उस दण्डसे पडिक्कमामि = पृथक् होता हूँ, निंदामि =
आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि = गुरुसाक्षीसे गर्हा करता हूँ, अप्पाणं =
दण्ड सेवन करनेवाले आत्माको वोसिरामि = त्यागता हूँ, भंते ! = हे भगवन् !
छट्ठे = छठे वए = व्रतमें उवट्ठिओमि = उपस्थित होता हूँ, इसलिये मुझे सव्वाओ =
सब प्रकारके राइभोयणाओ = रात्रिभोजनसे वेरमणं = विरमण त्याग है ॥ १३ ॥ (६)

सर्वमित्यर्थस्तस्माद्विरमणम् । हे भगवन् ! सर्वं परिग्रहं प्रत्याख्यामि, नव ग्रामे वा नगरे चेत्यादि ग्राम्यलोद्वेगम् ॥१२॥ (५)

शान्तिश्रुतितीर्थंकरसाधने ऋष्यमाश्रुपुरपापेक्षयाऽस्योत्तरगुणत्वेऽपि आपान्तिमतीर्थंकरसाधनामृजुजड-वक्रजडत्वादनर्थमतिरोषार्थं स्फुटप्रतिबोधार्थं च महाप्रदानन्तरं मूळगुणत्वेनोपादातुं पठं रात्रिभोजनविरमणव्रतमाह—‘अहावरे छे’ इत्यादि ।

मूळम्—अहावरे छे भते ! वयं रात्रिभोजनाओ वेरमण, सब भते ! रात्रिभोजन पञ्चकस्वामि, से असण वा पाण वा खाइम वा साइमं वा नेव सय रात्रि मुजिजा, नेवझेहिं रात्रि मुजाकिजा, रात्रि मुंजतेवि अझे न समणुजाणिजा, जावज्जीवाय तिविहं तिविहो न स्वयं परिग्रहं धारण करूंगा, न दूसरेसे धारण कराऊंगा, न धारण करते हुएको भला जानूंगा ॥१२॥ (५)

भजितनाथ भगवान्से छेकर पार्ष्णनाथ जिनेन्द्र पर्यन्त बार्हस्पतीयंकरोंके शिष्य ऋष्य (सरल स्वभावके) और माश्रु (समझानेसे समझनेवाले) होते हैं। उन शिष्योंकी अपेक्षासे रात्रिभोजन उत्तरगुण है। किन्तु ऋष्यभवेकके शिष्य ऋष्य-जड तथा वर्द्धमान-स्वामीके शिष्य वक्र और जड होते हैं, अत एव अनर्थको रोकनेके लिए और स्पष्ट बोध करानेके लिए पंच महाप्रदोंके बाद मूल-गुणोंमें गिनानेके लिए जो रात्रिभोजनविरमण व्रतको कहते हैं—‘अहावरे छे’ इत्यादि ।

हुं करीश, न पीअजे दास धारण करानीश, न धारण करअसे छे अज्जीश (५) (१२)

भजितनाथ भगवान्की छेने पार्ष्णनाथ जिनेन्द्र सुधीनानीश तीर्थ-करानी शिष्यो ऋष्य (सरल स्वभाववाला) अने माश्रु (समझानेवाली समझनाश) छेदा, ते शिष्योनी अपेक्षासे रात्रिभोजन उत्तरगुण छे, परंतु ऋष्यभवेन शिष्यो ऋष्यजड तथा वर्द्धमानस्वामीना शिष्यो वक्र अने जड छेदा, तेरी अनर्थने रोकवाने भाटे अने स्पष्ट बोध करववाने भाटे वयं महाप्रदोंकी भी मूल-गुणोंमें अगुणवाने भाटे छु रात्रिभोजनविरमण व्रत छे छे—अहावरे छे इत्यादि

मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न सम-
णुजाणामि । तस्स भंते ! पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं
वोसिरामि । छट्ठे भंते ! वए उवट्ठिओमि सव्वाओ राइभोयणाओ
वेरमणं ॥ १३ ॥ (६)

छाया—अथापरे पण्ठे भदन्त ! व्रते रात्रिभोजनाद्विरमणं, सर्वं भदन्त !
रात्रिभोजनं प्रत्याख्यामि, अथ अशन वा पानं वा स्वाद्यं वा स्वाद्यं वा
नैव स्वय रात्रौ भुञ्जे, नैवान्यान् रात्रौ भोजयामि, रात्रौ भुञ्जानानप्यन्यान्न सम-
नुजानामि, यावज्जीवया त्रिविधं त्रिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि न
कारयामि कुर्वन्तमप्यन्य न समनुजानामि । तस्माद् भदन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि
गर्हे आत्मानं व्युत्सृजामि । पण्ठे भदन्त ! व्रते उपस्थितोऽस्मि सर्वस्माद्रात्रिभोज-
नाद्विरमणम् ॥ १३ ॥ (६)

(६) रात्रिभोजनविरमण

सान्वयार्थः—भंते ! = हे भगवन् ! अहावरे = इसके अनन्तर छट्ठे = छठे वए =
व्रतमें राइभोयणाओ = रात्रिभोजनसे वेरमणं = विरमण होता है, (अतः मैं)
भंते ! = हे भगवन् ! सव्वं = सब प्रकारके राइभोयणं = रात्रिभोजनको पच्चक्खामि =
त्यागता हूँ, से = अब से लेकर मैं - असणं वा = लड्डू पूरी घी सचू आदि अशन,
पाणं वा = दूध शर्बत आदि पान-पीने योग्य, खाइमं वा = राख खजूर आदि खाद्य,
साइम वा = लोंग इलायची आदि खाद्य, नेव = न सयं = स्वय राइं = रात्रिमें भुंजिज्जा
खाऊंगा, नेवन्नेहिं = न दूसरोंको राइं = रात्रिमें भुंजाविज्जा = बिलाऊंगा, राइ भुंजं-
तेवि अन्ने = रात्रिमें भोजन करनेवाले दूसरोंकोभी न समणुजाणिज्जा = भला नहीं
जानूंगा, जावज्जीवाए = जीवनपर्यन्त (इसको) तिविहं = कृत कारित अनुमोदना-
रूप तीन करणसे (तथा) तिविहेणं = तीन प्रकारके मणेणं = मनसे वायाए =
वचनसे काएणं = कायसे न करेमि = न करूंगा. न कारवेमि = न कराऊंगा,
करंतं पि = करते हुएभी अन्नं = दूसरेको न समणुजाणामि = भला नहीं समझूंगा ।
भंते ! = हे भगवन् ! तस्स = उस दण्डसे पडिक्कमामि = पृथक् होता हूँ, निंदामि =
आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि = गुरुसाक्षीसे गर्हा करता हूँ, अप्पाणं =
दण्ड सेवन करनेवाले आत्माको वोसिरामि = त्यागता हूँ, भंते ! = हे भगवन् !
छट्ठे = छठे वए = व्रतमें उवट्ठिओमि = उपस्थित होता हूँ, इसलिये मुझे सव्वाओ =
सब प्रकारके राइभोयणाओ = रात्रिभोजनसे वेरमणं = विरमण त्याग है ॥ १३ ॥ (६)

(૬) રાત્રિભોજનવિરમણવ્રતમ્ ।

ટીકા—હે મગવન્ ! અથાપરે પળે વ્રતે રાત્રિભોજનાત્=રાત્રી=નિશિ મોમનં રાત્રિભોજન તસ્માદ્ વિરમણમ્ । રાત્રિભોજનેન હિ સફલમહાવ્રતેષુ લાપો જન્મતે, તથાહિ-રાત્રી દિનકરકિરણમામાસાનાનાવિષસૂક્ષ્મતનુષારિખન્તુજાતસમુત્પાતાતપાત-સચ્ચારવાહુર્યાત્ હિંસાઽપદ્યમ્માનિની, લીલાગ્રણસમયે પ્રતિજ્ઞા કૃતા યદ્યપમૃતિ ન કસ્યાપિ પ્રાણિના પ્રાણાન્ પીઠયિષ્યામીતિ, રાત્રિભોજનેન તુ પ્રાણિવપસ્વાઽ-નિષાર્યસ્વાત્કૃતપ્રતિજ્ઞામઙ્ગો મથિતુમર્હતીતિ સુપાવાદઃ, યદ્વા ઠીર્યકરૈર્લોકાલોકાઽવ-લોકિકેવસાલોકેનૈ-તત્સંયમત્રિરાષકમાલોક્યાઽઽવિત્યાલોકે આલોકિતાત્મપાતા-

૧ કેવસાલોકસ્ય કરણસ્ય કર્તૃત્યવિવક્ષયા ધિનિઃ । एतद्=રાત્રિભોજનમ્ ।

(૬) રાત્રિભોજનવિરમણ ।

હે મગવન્ ! પાંચ મહાવ્રતોંકિ પચ્ચાત્ જુદે વ્રતમેં રાત્રિભોજનસે વિરમણ ક્રિયા જાતા હૈ । રાત્રિભોજનસે સમસ્ત મહાવ્રતોંમેં લોપ લગતા હૈ । રાત્રિકે સમય સૂર્યની કિરણોંકિ અમાવસે સૂક્ષ્મ-શરીરવાલે મૌતિ-મૌતિકે જન્તુ ઇષર-ઉષર વફતે હૈ, નવીન ઉત્પન્ન હોતે હૈ, નીચે ઉપર આતે-જાતે હૈ, હિસા અવશ્ય હી હોતી હૈ । લીલા છેતે સમય પેસી પ્રતિજ્ઞા કરી પી કિ-‘આજસે કિસી પ્રાણીક પ્રાણોંકો પીઠા નહીં પહું ચાઝંગા’ જબ રાત્રિભોજન ક્રિયા તો હિંસા અવશ્ય હુઈ, હિસાલિપ સુપા-વાદકા મી લોપ લગા । અથવા લોક ઓર અલોકકો અબલોકન કરનેવાલે અલૌકિક કેવલ-આલોકસે અબલોકન કરકે કેવલી મગવાન્ન કહા હૈ કિ-સૂર્યકે આલોકમેં અબલોકન ક્રિયા હુઆ અદાન ધારિક સેવન

(૬) રાત્રિભોજનવિરમણમ્ ।

હે મગવન્ ! પચ્ચ મહાવ્રતોની પછી છતાં વ્રતમા રાત્રિભોજનથી વિરમણ કરવામા આવે છે રાત્રિભોજનથી સવ મહાવ્રતોમા લોપ લાગે છે રાત્રિને સમયે સૂર્યના કિરણોના અભાવથી સૂક્ષ્મ-શરીરવાળા ભાત-ભાતના જન્મુઓ બહી-બહી ઉઠે છે, નવીન ઉત્પન્ન થાય છે, નીચે-ઉપર આવ-જા કરે છે તેથી હિંસા જરૂર થાય છે લીલા લેતી વખતે જેવી પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે આવથી કોઈ પ્રાણીના પ્રાણને પીઠા નહિ ઉપજાવું. જો રાત્રિભોજન કરું તો હિંસા અવશ્ય થઈ, તેથી મુપવાદને લોપ લાગ્યો. અથવા લોક અને અલોકનું અવલોકન કરનારા અલૌકિક કેવળ જ્ઞાનથી અવલોકન કરીને કેવળી ભગવાને કહ્યું છે કે સૂર્યના પ્રકાશમાં અવલોકન કરેલું આદાન આદિ સેવવાથી જ હિંસાનો પરિહાર

ધ્વનનમપ્રાણાતિપાતાયોક્તમ્ । અપિચ-રાત્રિભોજનવ્યવસ્થાપને, રાત્રી ભુક્ત્વાઽઽ-
ત્મનઃ સાધુતરુથને ચ મૃપાવાદઃ । રાત્રાવશ્યપરહરણે હન્યમાનપ્રાણિનિદેશમન્તરેણ
તત્પ્રાણાપહરણાદ્રજન્યધિકરણક્રમોજનનિષેધલક્ષણજિનાજ્ઞામદ્વાચ સ્તેયમ્ । રાત્રિ-
ભોજનશીલસ્યાવશ્યમેવ ભિક્ષાર્થે રાત્રાવ્રિતસ્તતઃ પરિભ્રમતઃ સ્વ્યાદિસંસર્ગાદવ્રત્ત-
દોષપ્રસન્નઃ । રાત્રિભોજને સંગ્રહોઽનિવાર્યસ્તેન ચ મૂર્ચ્છાઽવશ્યમ્ભાવિની, સૈવ પરિગ્રહઃ
'મુચ્છા પરિગ્રહો યુત્તો' इति भगवता स्वयमेवाऽभिधानादतो निशाग्नमशेष-
દોષરાગિભૂતમ્, ન તત્ત્યાગાદતે વ્રતપરિપોષસ્તસ્માત્સર્વં ભગવન્ ! રાત્રિ-

કરનેસે હી હિંસાકા પરિહાર હો સકતા હૈ । રાત્રિભોજનકા કર્તવ્યરૂપસે
નિરૂપણ કરના ઓર રાત્રિભોજન કરકે અપનેકો સાધુ કહના મૃપાવાદ હૈ ।

રાત્રિભોજનસે વિરાધિત હોનેવાલે પ્રાણિયોંકી આજ્ઞાકે વિના હી
उनके प्राणोंका अपहरण करनेसे, तथा रात्रिभोजन न करनेकी जिन
भगवानकी आज्ञाका लोप करनेसे अदत्तादानका दोष लगना है । रात्रिमें
भोजन करनेवाला भिक्षाके लिए रात्रिमें भ्रमण भी करेगा, भ्रमण करते
समय स्त्री आदिका संसर्ग होनेसे अव्रतचर्यका भी दोष लगेगा ।

રાત્રિભોજન કરનેસે અન્ન આદિ સામાનકા ભી સંગ્રહ કરના પડેગા
इससे संनिधि-दोष लगेगा । संग्रह करनेसे मूर्च्छा भी होगी, मूर्च्छाको
भगवानने स्वयं परिग्रह कहा है, इसलिए रात्रिभोजन सब दोषोंका
कोष है, उसका त्याग किये बिना व्रतोंका पालन नहीं हो सकता । इस

થઈ શકે છે રાત્રિભોજનનું કર્તવ્યરૂપે નિષ્પણ્ય કરવું અને રાત્રિભોજન કરીને પોતાને
સાધુ કહેવડાવવો એ મૃપાવાદ છે

રાત્રિભોજનથી વિરાધિત થનારા પ્રાણીઓની આજ્ઞા વિના જ એમના પ્રાણનું
અપહરણ કરવાથી થતા રાત્રિભોજન ન કરવાની જ્ઞાનભગવાનની આજ્ઞાનો લોપ
કરવાથી અદત્તાદાનનો દોષ લાગે છે રાત્રે ભોજન કરનારાઓ વાક્ષાને માટે રાત્રે
બ્રમણ પણ કરશે બ્રમણ કરતી વખતે સ્ત્રીઆદિનો સંસર્ગ થવાથી અવ્રતચર્યનો
પણ દોષ લાગશે

રાત્રિભોજન કરવાથી અન્ન આદિ સામાનનો પણ સંગ્રહ કરવો પડશે, તેથી
સંનિધિ-દોષ લાગશે સંગ્રહ કરવાથી મૂર્ચ્છા પણ ઉત્પન્ન થશે મૂર્ચ્છાને ભગવાને
પોતે પરિગ્રહરૂપ કહી છે, તેથી રાત્રિભોજન સર્વ દોષોનો કોષ છે

એનો ત્યાગ કર્યા વિના વ્રતોનું પાલન થઈ શકતું નથી તેથી હે ભગવન્ ! હું

(૬) રાત્રિમોજનનચિરમણવ્રતમ્ ।

ટીકા—હે મગવન્ ! અથાપરે પૃષ્ઠે વ્રતે રાત્રિમોજનાત્=રાત્રી=નિશ્ચિ મોવનં રાત્રિમોજન તસ્માદ્ ચિરમણમ્ । રાત્રિમોજનેન હિ સકલમહાવ્રતેષુ લોપો જન્યતે, તથાહિ-રાત્રી દિનકરકિરણામાનાશ્નાનાવિષસૂક્ષ્મતત્તુષારિનન્તુજાતસમુત્પાતાવપાત-સમ્મારણાદુત્પાત્ હિંસાઅવશ્યમ્માયિની, લીલાપ્રજ્ઞસમયે પ્રતિજ્ઞા કૃતા યદ્યપમૃતિ ન કસ્યાપિ પ્રાણિનાઃ પ્રાણાન્ પીઢયિષ્યામીતિ, રાત્રિમોજનેન તુ પ્રાણિસપસ્યાઽ-નિનાર્યસ્વાત્કૃતપ્રસિદ્ધામજ્ઞો ભવિતુમર્હતીતિ સુપાવાદઃ, યદ્વા લીર્યકરેભૌકાભોકાઽવ-લ્લોકિકેલ્લભોકેનૈ-તત્સંયમત્રિરાવક્રમાભોક્થાઽઽદિત્યાલ્લોકે માભોક્ષિતામ્પાના-
૧ કેવલાભોક્ત્ય કરણસ્ય કર્તૃત્વવિવક્ષયા ધિનિઃ । પતત્=રાત્રિમોક્તમ્ ।

(૬) રાત્રિમોજનચિરમણ ।

હે મગવન્ ! પાંચ મહાવ્રતોંકે પદ્માત્ છટે વ્રતમે રાત્રિમોજનસે ચિરમણ કિયા જાતા હૈ । રાત્રિમોજનસે સમસ્ત મહાવ્રતોંમે લોપ લગતા હૈ । રાત્રિકે સમય સૂર્યકી કિરણોંકે અભાવસે સૂક્ષ્મ-શરીરવાલે મૌતિ-મૌતિકે જન્તુ ઉપર-ઉપર ઉડતે હૈ, નવીન ઉત્પન્ન હોતે હૈ, નીચે ઉપર આતે-જાતે હૈ, હસલિપ હિંસા અવશ્ય હી હોતી હૈ । લીલા છેતે સમય પેસી પ્રતિજ્ઞા કી થી કિ-‘આજસે કિસી પ્રાણીક પ્રાણોંકો પીડા નહીં પહું ચાલેંગા’ જબ રાત્રિમોજન કિયા તો હિંસા અવશ્ય હુઈ, હસલિપ સુપા-વાદકા મી લોપ લગા । અથવા લોક ઓર અલોકકો અવલોકન કરનેવાલે અલૌકિક કેવલ-આલોકસે અવલોકન કરકે કેવલી મગવાનને કહા હૈ કિ-સૂર્યકે આલોકમે અવલોકન કિયા હુઆ અશન આલોક સેવન

(૬) રાત્રિલોજનનચિરમણમ્ ।

હે મગવન્ ! પદ્મ મહાવ્રતોની પછી છઠા વ્રતમા રાત્રિલોજનથી ચિરમણ કરવામાં આવે છે રાત્રિલોજનથી સર્વ મહાવ્રતોમા લોપ લાગે છે રાત્રિને સમયે સૂર્યનાં કિરણોના અભાવથી સૂક્ષ્મ-શરીરવાળા આત-આતના જન્તુઓ જાડી-વડી ઉડે છે, નવીન ઉત્પન્ન થાય છે, નીચે-ઉપર આવ-વ્ય કરે છે તેથી હિંસા વગર થાય છે લીલા લેવી વખતે એની પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે ‘આજથી હું પ્રાણીના પ્રાણને પીડા નહિ ઉપજાવું એ રાત્રિલોજન કરું તો હિંસા અવશ્ય થઈ, તેથી સુપાવાદનો લોપ લાગ્યો અથવા લોક અને અલોકનું અવલોકન કરનારા અલૌકિક કેવળ જ્ઞાનથી અવલોકન કરીને કેવળી મગવાને કહ્યું છે કે સૂર્યના પ્રકાશમાં અવલોકન કરેલું અશન આલોક સેવવાથી જ હિંસાનો પ્રતિકાર

અદનમપ્રાણાતિપાતાયોક્તમ્ । અપિચ-રાત્રિભોજનવ્યવસ્થાપને, રાત્રી મુક્ત્વાડ-
ત્મનઃ સાધુત્વકથને ચ મૃપાવાદઃ । રાત્રાવભ્યવહરણે હન્યમાનપ્રાણિનિદેશમન્તરેણ
તત્પ્રાણાપહરણાદ્રજન્યધિકરણક્રમોજનનિષેધલક્ષણજિનાજ્ઞામજ્ઞાચ સ્તેયમ્ । રાત્રિ-
ભોજનશીલસ્યાવશ્યમેવ ભિક્ષાર્થે રાત્રાવિતસ્તતઃ પરિભ્રમતઃ સ્ત્ર્યાદિસંસર્ગાદવ્રત્ત-
દોષપ્રસન્નઃ । રાત્રિભોજને સંગ્રહોડનિવાર્યસ્તેન ચ મૂર્છાડવશ્યમ્ભાવિની, સૈવ પરિગ્રહઃ
'મુચ્છા પરિગ્રહો વુત્તો' इति भगवता स्वयमेवाऽभिधानादतो निशाशनमशेष-
दोषराशिभूतम्, न तत्त्यागादते व्रतपरिपोषस्तस्मात्सर्वं भगवन् ! रात्रि-

करनेसे ही हिंसाका परिहार हो सकता है । रात्रिभोजनका कर्त्तव्यरूपसे
निरूपण करना और रात्रिभोजन करके अपनेको साधु कहना मृपावाद है ।

રાત્રિભોજનસે વિરાધિત होनेવાલે પ્રાણિયોંકી આજ્ઞાકે વિના હી
उनके प्राणोंका अपहरण करनेसे, तथा रात्रिभोजन न करनेकी जिन
भगवानकी आज्ञाका लोप करनेसे अदत्तादानका दोष लगता है । रात्रिमें
भोजन करनेवाला भिक्षाके लिए रात्रिमें भ्रमण भी करेगा, भ्रमण करते
समय स्त्री आदिका संसर्ग होनेसे अव्रतचर्यका भी दोष लगेगा ।

રાત્રિભોજન કરનેસે અન્ન આદિ સામાનકા મી સંગ્રહ કરના પડેગા
इससे संनिधि-दोष लगेगा । संग्रह करनेसे मूर्च्छा भी होगी, मूर्च्छाको
भगवानने स्वयं परिग्रह कहा है, इसलिए रात्रिभोजन सब दोषोंका
कोष है, उसका त्याग किये बिना व्रतोंका पालन नहीं हो सकता । इस

થઈ શકે છે રાત્રિભોજનનું કર્તવ્યરૂપે નિરૂપણ કરવું અને રાત્રિભોજન કરીને પોતાને
। કહેવડાવવો એ મૃપાવાદ છે

રાત્રિભોજનથી વિરાધિત થનારા પ્રાણીઓની આજ્ઞા વિના જ એમના પ્રાણનું
હરણ કરવાથી થતા રાત્રિભોજન ન કરવાની જિનભગવાનની આજ્ઞાનો લોપ
થી અદત્તાદાનનો દોષ લાગે છે રાત્રે ભોજન કરનારાઓ ભિક્ષાને માટે રાત્રે
મણુ પણુ કરશે બ્રમણ કરતી વખતે સ્ત્રીઆદિનો સંસર્ગ થવાથી અવ્રતચર્યનો
દોષ લાગશે

રાત્રિભોજન કરવાથી અન્ન આદિ સામાનનો પણ સંગ્રહ કરવો પડશે, તેથી
નિધિ-દોષ લાગશે સંગ્રહ કરવાથી મૂર્છા પણ ઉત્પન્ન થશે મૂર્છાને ભગવાને
તે પરિગ્રહરૂપ કહી છે, તેથી રાત્રિભોજન સર્વ દોષોનો કોષ છે

એનો ત્યાગ કર્યા વિના વ્રતોનું પાલન થઈ શકતું નથી તેથી હે ભગવન્ ! હું

મોજનં પ્રત્યાઘ્યામિ, તદેવ વિશ્વદયતિ-‘સે’ इति, अथ=भनन्तरम्-अपारम्भ्य अन्नम्=अभ्यते=भुज्यते धुघोपशमनार्थं यत् तत्=भादन-सूप-सक्तु-मुद्रमोदक-घृतपूर-सपन-श्रीमश्रुतिष्म्, पान=पीयते यस्यपानं=दुग्धादिकं, तिलतण्डुलादिपाचनोदकं च । स्वायं=स्वादितुं योग्यं ग्राह्यम्=भक्षितव्यद्राक्षात्तर्जुनादि । स्वायं=स्वादितुं योग्यं स्वायं=स्वच्छपूर्णपूगीफलमादि । रात्रिमोजनमपि द्रव्य क्षेत्र-काल-भायमेवावतुर्दा, तत्र द्रव्यतोऽन्नपानादिकम्, क्षमतोऽर्जतृतीयक्षीपसमुद्रलक्षितं, तद्वदिः मसिद्धदिनरात्र्यभावात्, कास्तो रात्रौ, भावता निशाश्रनामिहाप । रात्रिमोजनस्य स्वरूपतद्वतुर्मन्त्री यथा-

लिए हे भगवन् ! मैं समस्त-रात्रिमोजनका प्रत्याख्यान करता हूँ । अर्थात् भात, दाल, सूप, मूंगके लड्डू, चेवर, लप्सी आदि अन्न, रूच, तिल और चावलका घोयन आदि पान, प्रासुक दाख, खजूर आदि स्वाद्य, लोंगका चूर्ण, सुपारी आदि स्वाद्य, इन चार प्रकारके आहारोंमेंसे किसी एक प्रकारका भी आहार रात्रिमें नहीं करूंगा ।

रात्रिमोजन भी द्रव्य क्षेत्र काल भायसे चार प्रकारका है । अन्न पान आदि द्रव्यसे रात्रिमोजन है । अर्थात् द्वीपमें रात्रिमोजन करना क्षेत्र-रात्रिमोजन है, क्योंकि अर्थात् द्वीपके बाहर दिन रात्रिका व्यवहार नहीं है । रात्रिमें मोजन करना कालकी अपेक्षा रात्रिमोजन है । रात्रिमें मोजन करनेकी इच्छा करना भाव-रात्रिमोजन है ।

रात्रिमोजनकी चतुर्भंगी इस प्रकार है—

सर्व-रात्रિભોજનના પ્રત્યાખ્યાન કરું છું અર્થાત્-ભાત, દાળ, મગજ, મગજના લાડુ યેલર લાપસી આદિ અન્ન, રૂઢ, તલ બને ભોખાનું પાવણ આદિ પાન, પ્રસુક દાઢ, ખજૂર આદિ પ્રદ્ય, લવંગનું ચૂર્ણ, સોપારી આદિ સ્વાદ્ય, એ બારે પ્રકારના આહારમાંથી કેમ પણ એક પ્રકારનો આહાર રાત્રે હું કરીશ નહિ.

રાત્રિભોજન પણ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવથી બાર પ્રકારનું છે અન્ન-પાન આદિ દ્રવ્યથી રાત્રિભોજન છે અદી-દ્વીપમાં રાત્રિભોજન કરવું એ ક્ષેત્ર-રાત્રિભોજન છે કેમકે-અદી દ્વીપની બહાર દિવસ-રાત્રિનો વ્યવહાર નથી. રાત્રે ભોજન કરવું એ કાળની અપેક્ષાએ રાત્રિભોજન છે રાત્રે ભોજન કરવાની ઇચ્છા કરવી એ ભાવ-રાત્રિભોજન છે

રાત્રિભોજનની ચતુર્ભંગી આ પ્રમાણે છે —

(१) रात्रौ गृहीत्वा रात्रौ भुङ्क्ते, (२) रात्रौ गृहीत्वा दिवा भुङ्क्ते, (३) दिवा गृहीत्वा रात्रौ भुङ्क्ते, (४) दिवा गृहीत्वा (रात्रिव्यवधानेन) दिवा भुङ्क्ते। उक्तञ्च भगवता निशीथसूत्रस्यैकादशोद्देशो—

“जे भिक्षू दिया असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिगाहिता दिया भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥सू. ७३॥ जे भिक्षू दिया असणं वा ४ पडिगाहिता रत्तिं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥सू. ७४॥ जे भिक्षू रत्तिं असणं वा ४ पडिगाहिता दिया भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥सू. ७५॥ जे भिक्षू रत्तिं असणं वा ४ पडिगाहिता

(१) रात्रिमें ग्रहण करके रात्रिमें ही भोजन करना ।

(२) रात्रिमें ग्रहण करके दिनमें भोजन करना ।

(३) दिनमें ग्रहण करके रात्रिमें भोजन करना ।

(४) दिनमें ग्रहण करके (रात्रिभर रखकर दूसरे) दिनमें भोजन करना ।

भगवान्ने निशीथ सूत्रके ग्यारहवें उद्देशमें कहा है—

“जो भिक्षु दिनमें अशन पान खाद्य स्वाद्य ग्रहण करके (दूसरे) दिन भोगे, दूसरेको भोगवावे और अन्य भोगनेवालेको भला जाने ॥७३॥

जो साधु दिनमें अशनादिक लेकर रात्रिमें स्वयं भोगे दूसरेको भोगवावे और अन्य भोगनेवालेको भला जाने ॥सू. ७४॥

जो साधु रात्रिमें अशनादिक लेकर दिनमें भोगे भोगवावे या भोगनेवाले अन्यको भला जाने ॥सू. ७५॥

(१) रात्रि अहणु करीने रात्रि न भोजन करवुं

(२) रात्रि अहणु करीने द्विसे भोजन करवुं

(३) द्विसे अहणु करीने रात्रि भोजन करवुं

(४) द्विसे अहणु करीने (रातभर रात्रीने भीने) द्विसे भोजन करवुं

भगवाने निशीथ-सूत्रना अगीआरमा उद्देशमां कथु छे—

“जे भिक्षु द्विसभा अशन-पान-आद्य-स्वाद्य अहणु करीने (भीने) द्विसे भोगवे, भीनने भोगवावे, अन्य भोगवनारने भलो न्नाछे (सू ७३)

जे साधु द्विसे अशनादि लधने रात्रि पोते भोगवे, भीनने भोगवावे अने अन्य भोगवनारने भलो न्नाछे (सू ७४)

जे साधु रात्रि अशनादि लधने द्विसे भोगे, भोगवावे या भोगवनारने भलो न्नाछे (सू ७५)

भोजनं प्रत्याख्यामि, तदेव चिन्तयति-‘से’ इति, अयं=भनन्तरम्-अपारम्भ भनन्=अभ्यते=भुज्यते धुपोपशमनार्थं यत् तत्=भोदन-सूप-सक्तु-मुत्रभोदन-घृतपूर-सपन-श्रीमभृतिम्, पान=पीयते यक्षपानं=दुग्धादिकं, तिलतण्डुलादिपावनोदकं च । स्वाद्यं=स्वादितुं योग्यं स्वाद्यम्=भक्ष्यप्रासासज्जरादि । स्वाद्यं=स्वादितुं योग्यं स्वाद्यं=सर्वभक्ष्यपूर्णगीकलादि । रात्रिभोजनमपि द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावमेदास्तुदा, तत्र द्रव्यतोऽन्नपानादिकम्, क्षेत्रतोऽर्द्धवृत्तीयक्षीपसमुद्रसिन्धु, तद्वदिः प्रसिद्धविनराभ्यमावात्, कालतो रात्रौ, भावतो निशाशनामिच्छाप । रात्रिभोजनस्य स्वरूपतत्त्वतुर्भङ्गी यथा-

लिप हे भगवन् ! मैं समस्त-रात्रिभोजनका प्रत्याख्यान करता हूँ । अर्थात् मात, दाल, सूप, मूंगके लड्डू, घेवर, लप्सी आदि अन्न, रूच, तिल और चावलका घोघन आदि पान, प्रासुक दास, सजूर आदि स्वाद्य, लोगका चूर्ण, सुपारी आदि स्वाद्य, इन चार प्रकारके आहारोंमेंसे किसी एक प्रकारका भी आहार रात्रिमें नहीं करूँगा ।

रात्रिभोजन भी द्रव्य क्षेत्र काल भावसे चार प्रकारका है । अन्न पान आदि द्रव्यसे रात्रिभोजन है । अर्थात् द्वीपमें रात्रिभोजन करना क्षेत्र-रात्रिभोजन है, क्योंकि अर्थात् द्वीपके बाहर दिन रात्रिका व्यवहार नहीं है । रात्रिमें भोजन करना कालकी अपेक्षा रात्रिभोजन है । रात्रिमें भोजन करनेकी इच्छा करना भाव-रात्रिभोजन है ।

रात्रिभोजनकी चतुर्भङ्गी इस प्रकार है—

स्वयं-रात्रिभोजनना प्रत्याख्यान कई छे अर्थात्-मात, दाल, भज्ज, भज्ज, लड्डू, घेवर, लप्सी आदि अन्न, रूच, तिल आने आणानु पावण आदि पान, प्रासुक दास, अन्नूर आदि स्वाद्य, लवणनु चूर्ण, सोपारी आदि स्वाद्य, जे चार प्रकारका आहारभाषी छे छे फल जेक प्रकारने आहार शत्रे छे करीश नहि.

रात्रिभोजन पञ्च द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावभी चार प्रकारनु छे अन्न-पान आदि द्रव्यभी रात्रिभोजन छे अर्थात्-द्वीपमा रात्रिभोजन करनु जे क्षेत्र-रात्रिभोजन छे केमके-अर्थात् द्वीपनी लकार दिवस-रात्रिने व्यवहार नही. शत्रे भोजन करनु जे कालनी अपेक्षाके रात्रिभोजन छे. शत्रे भोजन करवानी इच्छा करनी जे भाव रात्रिभोजन छे.

रात्रिभोजनकी चतुर्भङ्गी आ प्रमाणे छे—

टीका-इत्येतानि=समनन्तरोदीरितलक्षणानि रात्रिभोजनविरमणपष्ठानि=रात्रौ भोजनं रात्रिभोजनं, रात्रिभोजनाद्विरमण रात्रिभोजनविरमणं, पण्णां पूरणं पष्ठं=पदसंख्याप्रपूरकं, रात्रिभोजनविरमणं पष्ठं येषु तानि पञ्च महाव्रतानि आत्महितार्थाय=आत्मने हितम्=इष्टमिति आत्महितम्, आत्मनो हितं=मङ्गल-मस्मादिति वाऽऽत्महितो मोक्षः, स एवार्थः=प्रयोजनम् आत्महितार्थस्तस्मै तथोक्ताय उपसम्पद्य=सामस्त्येन स्वीकृत्य विहरामि=संयमप्रिये विचरामि ॥१४॥

यतनापुरस्सरमेव व्रतग्रहणं सफलं भवतीत्यतस्तद्यतनास्वरूपं प्रदर्श्यते-
“से भिक्खू वा” इत्यादि।

मूलम्-से भिक्खू वा भिक्खुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चक्खाय-पावकम्मे दिया वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से पुढविं वा भित्तिं वा सिलं वा लेलुं वा ससरक्खं वा कायं ससरक्खं वा वत्थं हत्थेण वा पाएण वा कट्ठेण वा किर्लिचेण वा अंगुलियाए वा सिलागाए वा सिलागहत्थेण वा न आलिहिज्जा न विलिहिज्जा न घट्टिज्जा न भिदिज्जा, अन्नं न आलिहाविज्जा, न विलिहाविज्जा, न घट्टाविज्जा, न भिदाविज्जा, अन्नं आलिहंतं वा, विलिहंतं वा, घट्टंतं वा भिदंतं वा न समणुजाणिज्जा, जावज्जीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि

हे भगवन् । मैं पांच महाव्रतोंको और छठे रात्रिभोजनविरमण व्रतको आत्माके हित-मोक्ष-के लिए स्वीकार करके संयममार्गमें विचरता हूँ ॥४॥

व्रतोंको यतनापूर्वक स्वीकार किया जाय तभी वे सफल होते हैं, इसलिए यतनाका कथन करते हैं-‘से भिक्खू०’ इत्यादि ।

हे भगवन् ! હું પાંચ મહાવ્રતોને અને છઠા રાત્રિભોજનવિરમણ વ્રતને આત્માને હિત-સ્વરૂપ મોક્ષને માટે સ્વીકાર કરીને સંયમ-માર્ગમાં વિચરું છું (૧૪)

વ્રતોનો યતનાપૂર્વક સ્વીકાર કરવામાં આવે ત્યારે તે સફળ થાય છે, તેથી યતનાનું કથન કરે છે-જે ભિક્ખુ૦ ઇત્યાદિ

रतिं शुभं शुभं वा साहज्यं × × × × भाष्यं पाठस्यास्य परिहायं
॥ सू. ७६॥” इति ।

तच्च सर्वमश्वनादिकं रात्रौ नैव स्वयं सुप्ते, इत्यादि सर्वं व्याख्यातपूर्वम् ॥१३॥

सम्पत्तिं दृष्टीतमहाव्रतं शिष्य उपसंहारत्वाद् ‘इच्छेयाइ’ इत्यादि ।

मूलम्—इच्छेयाइ पञ्च महाव्रताइ रात्रिभोजनवेरमणछट्टाइ अत्तवि
यट्टयाए उवसपज्जित्ताण विहरामि ॥ १४ ॥

छाया—इत्येवानि पञ्च महाव्रतानि रात्रिभोजनविरमणपट्टानि आत्मरित
यांयोपसम्पद्य विहरामि ॥१४॥

उपसंहार

सान्निध्यार्थः—इच्छेयाइ=ये पढ़ते कहे हुए रात्रिभोजनवेरमणछट्टाइ=उठे
रात्रिभोजनविरमण व्रतके साथ पञ्च महाव्रताइ=पाँच महाव्रतोंको अत्तवि-
यट्टयाए=आत्मकस्याणके लिये उवसपज्जित्ताण=स्वीकार करके विहरामि=
सर्वमर्मे विचरता हूँ ॥१४॥

जो साधु रात्रिमें अशानादिक छेकरके रात्रिमें भोगे इसको
भोगवावे और अन्य भोगनेवालेको मला जाने ॥ सू. ७६॥ उसे
आतुर्मासिक प्रायश्चित्त लगता है ।

इन सब अशान आदि चार प्रकारके आहारको रात्रिमें नहीं
भोगेगा, इत्यादिका व्याख्यान पढ़ते कर चुके हैं ॥१३॥ (६)

अब महाव्रतोंको स्वीकार करनेवाला शिष्य उपसंहार करता हुआ
कहता है—‘इच्छेयाइ’ इत्यादि ।

ये साधु रात्रि अशानादि छेकरके रात्रि भोगते, जीवने भोगवावे अने अन्य
भोगवनाशन अतो आये. (सू. ७६) तेने आतुर्मासिक प्रायश्चित्त लाये ७”

ये सर्व अशानादि चार प्रकारका आहारने रात्रि नहीं भोगे, अत्यादिना
व्याख्यान पढ़ेवां करवाया आवेछु छे (१३) (६)

उवे महाव्रतोंको स्वीकार करवावाये शिष्य उपसंहार करते छे. अतो छे-
इच्छेयाइ अत्यादि.

टीका-इत्येतानि=समनन्तरोदीरितलक्षणानि रात्रिभोजनविरमणपष्ठानि=रात्रौ भोजन रात्रिभोजनं, रात्रिभोजनाद्विरमण रात्रिभोजनविरमणं, पण्णां पूरणं पष्टं=पदसंख्याप्रसूरकं, रात्रिभोजनविरमणं पष्टं येषु तानि पञ्च महाव्रतानि आत्महितार्थाय=आत्मने हितम्=इष्टमिति आत्महितम्, आत्मनो हितं=मङ्गल-मस्मादिति वाऽऽत्महितो मोक्षः, स एवार्थः=प्रयोजनम् आत्महितार्थस्तस्मै तथोक्ताय उपसम्पद्य=सामस्त्येन स्वीकृत्य विहरामि=संयमविषये विचरामि ॥१४॥

यतनापुरस्सरमेव व्रतग्रहणं सफलं भवतीत्यतस्तद्यतनास्वरूपं प्रदर्श्यते-
“से भिक्षू वा” इत्यादि ।

मूलम्-से भिक्षू वा भिक्षुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चक्खाय-पावकम्मे दिया वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से पुढविं वा भित्तिं वा सिलं वा लेलुं वा ससरक्खं वा कायं ससरक्खं वा वत्थं हत्थेण वा पाएण वा कट्ठेण वा किलिं चैण वा अंगुलियाए वा सिलागाए वा सिलागहत्थेण वा न आलिहिज्जा न विलिहिज्जा न घट्टिज्जा न भिदिज्जा, अन्नं न आलिहाविज्जा, न विलिहाविज्जा, न घट्टाविज्जा, न भिदाविज्जा, अन्नं आलिहंतं वा, विलिहंतं वा, घट्टंतं वा भिदंतं वा न समणुजाणिज्जा, जावज्जीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि

हे भगवन् । मैं पांच महाव्रतोंको और छठे रात्रिभोजनविरमण तको आत्माके हित-मोक्ष-के लिए स्वीकार करके संयममार्गमें वेचरता हूँ ॥४॥

व्रतोंको यतनापूर्वक स्वीकार किया जाय तभी वे सफल होते हैं, इसलिए यतनाका कथन करते हैं-‘से भिक्षू’ इत्यादि ।

हे भगवन् ! हु पांच महाव्रतोने अने छठा रात्रिभोजनविरमण यतने आत्माने हित-स्वस्थ मोक्षने माटे स्वीकार करीने संयम-मार्गमा विचरुं छुं (१४)
व्रतोने यतनापूर्वक स्वीकार करवाभा आवे त्याहे ते सङ्ग थाय छे, तेथी यतनानुं कथन करे छे-जे भिक्षू० इत्यादि

रचिं मुंजइ मुंजंतं वा साइज्जाइ × × × × थावज्जइ चाउम्मासियं परिहाउत्तं ॥सू ७६॥” इति ।

तच्च सर्वमश्वनादिकं रात्रौ नैव स्थये भुञ्जे, इत्यादि सर्वं व्याख्यातपूर्वम् ॥१३॥

सम्प्रति गृहीतमहाव्रतः शिष्य उपसंहरन्नाह ‘इधेयाइ’ इत्यादि ।

मूळम्—इधेयाइ पच्च महधयाइ राइभोयणवेरमणलुट्ठाइ अत्तहि यट्ठयाए उवसपज्जित्ताण विहरामि ॥१४॥

छाया—इत्येतानि पञ्च महाव्रतानि रात्रिमोजनविरमणपट्टानि आत्मरितं यांयोपसम्पद्य विहरामि ॥१४॥

उपसंहार

सान्वयार्थः—इधेयाइ=ये पहले कहे हुए राइभोयणवेरमणलुट्ठाइ=रात्रिमोजनविरमण व्रतके साथ पच्च महधयाइ=पांच महाव्रतोंको अत्तहि यट्ठयाए=आत्मकल्याणके लिये उवसपज्जित्ताण=स्वीकार करके विहरामि=संयममें विचरता हूँ ॥१४॥

जो साधु रात्रिमें अश्वनादिक लेकरके रात्रिमें भोगे दूसरको भोगवाचे और अन्य भोगनेवालेको भला जाने ॥सू ७६॥ उसे चातुर्मासिक प्रायश्चित्त लगता है ।

इन सब अश्वन आदि चार प्रकारके आहारको रात्रिमें नहीं भोगेगा, इत्यादिका व्याख्यान पहले कर चुके हैं ॥१३॥ (६)

अब महाव्रतोंको स्वीकार करनेवाला शिष्य उपसंहार करता हुआ कहता है—‘इधेयाइ’ इत्यादि ।

ये साधु रात्रि अश्वनादि छाने रात्रि भोगवे, जीभने भोगवाचे जने अन्य भोजनवाचने कहे। आखे (सू ७६) तेने चातुर्मासिक प्रायश्चित्त छात्रे छे ”

जो सर्व अश्वनादि चार प्रकारका आहारने रात्रि नहीं भोगवुं, इत्यादि व्याख्यान पहले करवाया जावेछे छे (१३) (६)

इसे महाव्रतोंको स्वीकार करवावाणो शिष्य उपसंहार करता छे छे इधेयाइ इत्यादि

ટીકા-ઇત્યેતાનિ=સમનન્તરોદીરિતલક્ષણાનિ રાત્રિભોજનવિરમણપઘ્તાનિ= રાત્રી ભોજનં રાત્રિભોજનં, રાત્રિભોજનાદ્વિરમણં રાત્રિભોજનવિરમણં, પઘ્ના પૂરણં પઘ્=પદ્સંખ્યાપ્રપૂરકં, રાત્રિભોજનવિરમણં પઘ્ યેષુ તાનિ પઞ્ચ મહાવ્રતાનિ આત્મહિતાર્થાય=આત્મને હિતમ્=શ્રદ્ધમિતિ આત્મહિતમ્, આત્મનો હિતં=મદ્ગલ-મસ્માદિતિ ત્રાડ્ડત્મહિતો મોક્ષઃ, સ એવાર્થઃ=પયોજનમ્ આત્મહિતાર્થસ્તસ્મૈ તયોક્તાય ઉપસમ્પદ્ય=સામસ્ત્યેન સ્વીકૃત્ય ત્રિહરામિ=સયમવિપયે વિચરામિ ॥૧૪॥

યતનાપુરસ્સરમેય વ્રતગ્રહણં સફલં ભવતીત્યતસ્તદ્યતનાસ્વરૂપં પ્રદર્શયતે-
“સે ભિક્ષૂ વા” ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-સે ભિક્ષૂ વા ભિક્ષુણી વા સંજયવિરયપઢિહયપઞ્ચક્ષાય-
પાવકમ્મે દિયા વા રાઓ વા ઇગઓ વા પરિસાગઓ વા સુત્તે વા
જાગરમાળે વા સે પુઢવિં વા ભિત્તિં વા સિલં વા લેલું વા સસરક્ખં વા
કાયં સસરક્ખં વા વત્થં હત્થેણ વા પાણ વા કટ્ટેણ વા કિલિંચેણ વા
અંગુલિયાણ વા સિલાગાણ વા સિલાગહત્થેણ વા ન આલિહિજ્ઞા ન
વિલિહિજ્ઞા ન ઘટ્ટિજ્ઞા ન ભિંદિજ્ઞા, અન્નં ન આલિહાવિજ્ઞા, ન
વિલિહાવિજ્ઞા, ન ઘટ્ટાવિજ્ઞા, ન ભિંદાવિજ્ઞા, અન્નં આલિહંતં વા,
વિલિહંતં વા, ઘટ્ટંતં વા ભિંદંતં વા ન સમણુજાણિજ્ઞા, જાવજીવાણ
તિવિહં તિવિહેણં મણેણં વાયાણ કાણં ન કરેમિ ન કારવેમિ

હે ભગવન્ । મૈ પાંચ મહાવ્રતોંકો ઓર છટે રાત્રિભોજનવિરમણ
વ્રતકો આત્માકે હિત-મોક્ષ-કે લિણ સ્વીકાર કરકે સંયમમાર્ગમે
વિચરતા હૂં ॥૪॥

વ્રતોંકો યતનાપૂર્વક સ્વીકાર કિયા જાય તમી વે સફલ હોતે હૂં,
હસલિણ યતનાકા કથન કરતે હૈ-‘સે ભિક્ષૂ’ ઇત્યાદિ ।

હે ભગવન્ ! હું પાચ મહાવ્રતોને અને છઠા રાત્રિભોજનવિરમણ વ્રતને
આત્માને હિત-સ્વરૂપ મોક્ષને માટે સ્વીકાર કરીને સયમ-માર્ગમા વિચરૂ છું (૧૪)
વ્રતોનો યતનાપૂર્વક સ્વીકાર કરવામા આવે ત્યારે તે સફળ થાય છે, તેથી
યતનાનું કથન કરે છે-જે ભિક્ષૂ ઇત્યાદિ

करतपि अन्न न समणुजाणामि ! तस्स भते ! पडिक्कमामि निंदामि
गरिहामि अप्पाण वोसिरामि ॥१॥१५॥

छाया—समिधुर्वा मिधुकी वा संपत-विरस-प्रतिहत-प्रत्याख्यातपापकर्मों दिया
वा रात्रो वा एकको वा परिपहतो वा सुप्तो वा जाग्रदा, स पृथिवी वा मिथि
वा त्रिषां वा छेष्टु वा सरजस्कं वा काय सरजस्कं वा पल्ल इस्तेन वा पादन मा
काण्ठेन वा किलिञ्चेन वा अङ्गुल्या वा शलाकया वा शलाकाइस्तेन वा
नाऽऽभिलेखेत् न विलिखेत् न घट्टयेत् न मिन्धात्, अन्य नाऽऽ
छेदयेन्न विच्छेदयेन्न घट्टयेन्न भेदयेद्, अन्यमाभिलिखन्तं वा विम्लिखन्तं वा प
यन्तं वा भिन्दन्तं वा न समनुजानीयात्, यावज्जीवया त्रिषिधं त्रिषिधेन मत्स
वावा कायेन न करोमि न कारयामि कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानामि । तस्मा
भवन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि गर्हे आत्मानं व्युत्सुजामि ॥१॥१५॥

(१) पृथ्वीकाययतना

सान्वयार्थः—सजयविरयपडिहयपचक्खायपावकम्मे=वर्धमानकाशी
सावध व्यापारोंसे रहित, भूत-मविष्यत्काशीन सावध व्यापारोंसे रहित, वर्धमान
कास्मे भी स्थिति और अनुमागकी न्यूनता करके तथा पडछे किये हुआ
अतिचारोंकी निन्दा करके सावध व्यापारके त्यागी, से=वह पूर्वोक्त भिक्षु
वा=साधु भिक्षुजुणी वा=अथवा साध्वी दिया वा=दिनमें रात्रो वा=अथ
रात्रिमें पगओ वा=भकेला परिस्तागओ वा=अथवा सघने स्थित सुते
वा=सोया हुआ जागरमाणे वा=अथवा जागता हुआ रहे, वहां से=व
पुढविं वा=पृथ्वीको निर्वसि वा=मीत-दीवार-का सिलं वा=बिसाको छेत्
वा=ढेको ससरक्ख=सविचरजसहित कायं वा=घरीरको ससरक्ख=सवि
रजसहित यत्थं वा=स्वको हत्येण वा=बाधसे पापण वा=पैरसे कोण
वा=काष्ठसे किलिञ्चेण वा=बांस आदिकी खपचसे अंगुलियाए वा=भंगुलीर
सिलागाए वा=छदसे सिलागाइत्येण वा=बहुतसी छद्दोंसे न आलिङ्गिञ्ज
जराभी सघर्पण न करे, न विलिङ्गिञ्ज=बारम्बार संघर्पण न करे, न घट्टिज्जा=
न घट्टन करे-न चलावे, न भिंदिज्जा=न मद्, अन्न=दूसरेसे न आलिङ्गि
ज्जा=जराभी संघर्पण न करावे, न विलिङ्गिञ्ज=न बारम्बार संघर्पण करावे, न
घट्टाविज्जा=न घट्टन करावे, न भिंदाविज्जा=न मदन करावे, आलिङ्गितं वा=
संघर्पण करनेवाछे विलिङ्गितं वा=बार-बार संघर्पण करनेवाछे घट्टितं वा=घट्टन
करनेवाछे भिंदितं वा=मदन करनेवाछे अन्न=दूसरेको न समणुजाणिज्जा=
भला न समझे । इसलिय मैं जावज्जीवाए=जीवनपर्यन्त (इसको) तिषिह=रुत-

કારિત અનુમોદનારૂપ ત્રીન કરણસે (તથા) તિવિહેણં=ત્રીન પ્રકારકે મણેણં=મનસે વાયાણ=વચનસે કાણં=કાયસે ન કરેમિ=ન કરુંગા, ન કારવેમિ=ન કરાઝુંગા, કરંતપિ=કરતે હુણ મી અન્નં=દૂસરેકો ન સમણુજાણામિ=મલા નહીં સમજુંગા। મંતે!=હે ભગવન્ ! તસ્સ=ઉસ ઢણડસે પઢિક્કમામિ=પૃથક્ હોતા હૂં, નિંદામિ=આત્મસાક્ષીસે નિન્દા કરતા હૂં, ગરિહ્વામિ=ગુરુસાક્ષીસે ગર્હા કરતા હૂં, અપ્પાણં=ઢણડ સેવન કરનેવાલે આત્માકો વોસિરામિ=ત્યાગતા હૂં ॥૧॥૧૫॥

ટીકા—સે=સઃ=મિશ્રાવૃત્તિકત્વેન પ્રસિદ્ધઃ, મિશ્રુઃ=મિશ્રિતુ=યાચિતું શીલં ધર્મો વા યસ્ય સ મિશ્રુઃ। (‘મિશ્ર યાચ્ચાયામલાભે લાભે ચે’-ત્યસ્માદ્વાતોઃ ‘આક્રેસ્તચ્છીલ-તદ્વર્મ-તત્સાધુકારિણુ’ इत्यधिकारे ‘सनाशंसमिक्ष उः’ (३।२।१६२) इत्युप्रत्यये मिक्षुपदं सिध्यति)। अत्र ‘उ’ प्रत्ययेन ताच्छील्यव्योतनाद् भिक्षणशीलत्वं मिक्षुत्वमिति पर्यवस्यति।

નનુ કાપાયામ્વરધારિણામપિ મિક્ષોપજીવિત્વેન તત્રોક્તમિક્ષુલક્ષણમતિવ્યાપ્ત-મિતિ ચેન્ન—

મિશ્રાવૃત્તિસે પ્રસિદ્ધ મિશ્રુ કહલાતે હૂં, અર્થાત્ યાચના કરકે આહારાદિ લેનેવાલેકો મિશ્રુ કહતે હૂં।

સંસ્કૃત વ્યાકરણકે અનુસાર ‘મિશ્રુ’ પદમે ‘ઉ’ પ્રત્યય લગા હુઆ હૈ। ઉસસે યહ પ્રગટ હોતા હૈ કિ-મિશ્રુ ઉસે કહના ચાહિણ જો કિસી વસ્તુકો વિના મિક્ષાકે ન લેં, અર્થાત્ મિક્ષણશીલ મિશ્રુ કહલાતે હૂં।

પ્રશ્ન-ગેરુઆ યા અન્ય કિસી પ્રકારકે રંગસે રંગે હુણ કપડે પહનને-વાલે સંન્યાસી આદિ મી મિશ્રુ માંગ કર અપને જીવનકા નિર્વાહ કરતે હૂં, ઇસલિણ યહ મિશ્રુકા લક્ષણ ઉનમેં મી ચલા જાતા હૈ, વે મી મિશ્રુ કહલાવેંગે ?।

મિશ્રાવૃત્તિથી પ્રસિદ્ધ હોય તે મિશ્રુ કહેવાય છે અર્થાત્ યાચના કરીને આહારાદિ લેનારાને મિશ્રુ કહે છે,

સંસ્કૃત વ્યાકરણને અનુસરીને મિશ્રુ શબ્દમા ઉ પ્રત્યય લાગેલો છે તેથી એમ પ્રકટ થાય છે કે મિશ્રુ એને કહેવો બોધ્યો કે જે કોઈ વસ્તુને મિક્ષા વિના લે નહિ, અર્થાત્ મિક્ષણશીલ હોય તે મિશ્રુ કહેવાય છે

પ્રશ્ન-ગેરૂથી યા અન્ય કોઈ પ્રકારના રંગથી રંગેલા કપડા પહેરનારા સંન્યાસી આદિ પણ મિક્ષા ભાગીને પોતાના જીવનને નિર્વાહ કરે છે તેથી એ મિક્ષુનું લક્ષણ એને પણ લાગુ પડે છે, તેઓ પણ મિક્ષુ કહેવાશે ?

મિત્રાનુચિન્ત્યે સતિ મિષ્ટેતરનૃચિરશિત્ત્વં હિ મિષ્ટુત્વમ્, તથા ચ સ્વામિ
નિદેશમન્તરેણાપિ જલાશયાવિતોઽપિ સ્પર્શસ્તેનાપિ બ્રહ્મદિગ્રહણસ્ય તદીયનીરિક્ષ-
ન્તર્ગતસ્ત્વેન, તથા કદાચિદ્ મિત્રાયા બ્રહ્મામે પચન-પાચનાદિક્રિયયા, કન્દમૂલફલા
દિના ચ બીજનનિર્વાહાદેપામુક્તભક્ષણમિષ્ટુત્વામાચાત્ ।

ન ચ 'મિત્રસ્યો યદા મિત્રમાખ્યાસ્તદાત્તપ્રાસ્તુમિષ્ટુત્વં પરન્ત્વમિત્રમાખ્યાસ્તપ્રાપ્ત્યા
ક્ય તેષુ મિષ્ટુશબ્દઃ પ્રવર્તેત તદાનીં મિત્રખન્યાપારામાયાં' રિતિ વાચ્યમ્, ઉપ-
પ્યામપ્યવસ્થાયાં મિષ્ટુશબ્દસ્ય પ્રવૃત્તિનિમિત્તસમ્પ્રાપ્તેન મિષ્ટુશબ્દપ્રવૃત્તિસંભવાત્,

ઉત્તર-જો મિત્રાસે હી અપના નિર્વાહ કરતે હૈં ઓર સિવાય મિત્રાકે
અન્ય વૃત્તિકો કદાપિ સ્વીકાર નહીં કરતે હૈં હી મિષ્ટુ કહલાતે હૈં,
સંન્યાસી આદિ સ્વામીકી આજ્ઞાકે વિના મી જલાશય આદિસે મી જલ
આદિ અપને હાથેસે છે છેતે હૈં । જય મિત્રા નહીં મિલતી તય પચન
પાચનાદિ કરતે કરાતે હૈં, તથા કન્દ-મૂલ-ફલ-આદિસે નિર્વાહ કર છેતે
હૈં, ફસલિય હૈં મિષ્ટુ નહીં કહલા સકતે ।

પ્રશ્ન-અચ્છા, જો મિત્રાસે હી અપના નિર્વાહ કરે ઉસે મિષ્ટુ કહતે
હૈં તો સાધુ જય મિત્રાકી ગચેપણા કરેંગે તય હી મિષ્ટુ કહલાવેંગે, જિસ
સમય સ્વાધ્યાય આદિ અન્ય ક્રિયા કરતે હોંગે ઉસ સમય મિષ્ટુ
કૈસે કહલાવેંગે ?

ઉત્તર-મિત્રાકી ગચેપણા કરતે સમય મી સાધુકો મિષ્ટુ કહ
સકતે હૈં ઓર ન કરતે સમય મી કહ સકતે હૈં । દોનો અવસ્થાઓમૈં
મિષ્ટુ શબ્દકી પ્રવૃત્તિકા કારણ મીજૂદ હૈં ।

ઉત્તર-જેઓ મિત્રાથી જ પોતાનો નિર્વાહ કરે છે અને મિત્રા સિવાય
અન્યવૃત્તિને કદાપિ સ્વીકારતા નથી તેઓ જ મિષ્ટુ કહેવાય છે સંન્યાસી આદિ
સ્વામીની આજ્ઞા વિના પણ જલાશય આદિથી પણ જળ આદિ પોતાના હાથે લઈ
લે છે, બ્યારે મિત્રા નથી મળતી ત્યારે રાધવા-રઘાવવાની ક્રિયા કરે છે, તથા કંઈ
મૂળ ફળ આદિથી નિર્વાહ કરી લે છે, તેથી તેઓ મિષ્ટુ કહેવાર્થ યજ્ઞા નથી.

પ્રશ્ન-હીક, જેઓ મિત્રાથી જ પોતાનો નિર્વાહ કરે તેમને મિષ્ટુ કહે છે તે
સાધુ બ્યારે મિત્રાની ગચેપણા કરશે ત્યારે જ મિષ્ટુ કહેવાશે, જે સમયે સ્વાધ્યાય
આદિ અન્ય ક્રિયા કરતા હોયે તે સમયે મિષ્ટુ કેવી રીતે કહેવાશે ?

ઉત્તર-મિત્રાની ગચેપણા કરતી વખતે સાધુને મિષ્ટુ કહી શકાય છે અને ન
કરતી વખતે પણ કહી શકાય છે બેઉ અવસ્થામાં મિષ્ટુ શબ્દની પ્રવૃત્તિનું કારણ
મીજૂદ છે

તથાહિ શબ્દસ્ય દ્વે નિમિત્તે વ્યુત્પત્તિનિમિત્તં પ્રવૃત્તિનિમિત્તં ચેતિ, તત્ર વ્યુત્પત્તિલભ્યાર્થપ્રતીતૌ પ્રકારીભૂતો ધર્મો વ્યુત્પત્તિનિમિત્તમ્, યથા પદ્મજશબ્દસ્ય પદ્મજનિકર્તૃત્વમ્ । સદ્દેતગ્રહે પ્રકારીભૂતો ધર્મઃ પ્રવૃત્તિનિમિત્તમ્, યથા પદ્મત્વજાતિઃ ।

ન ચ શબ્દાનાં વ્યુત્પત્તિનિમિત્તમેવ પ્રવૃત્તિનિમિત્તમિતિ વાચ્યમ્, પાચકાદિ-શબ્દે તથાત્વેऽપિ પદ્મજાદિશબ્દે તદ્વચમિચારાત્ । તથાહિ-પદ્મજપદ ‘પદ્માજ્ઞાયતે’

શબ્દોંકી પ્રવૃત્તિ દો પ્રકારસે હોતી હૈ । જૈસે કમલકા વાચક એક પદ્મજ શબ્દ હૈ દૂસરા પદ્મ શબ્દ હૈ । પદ્મજ શબ્દકા અર્થ હૈ કીચડસે ઉત્પન્ન હોનેવાલા, કમલ કીચડસે ઉત્પન્ન હોતા હૈ ।સલિણ પંકજત્વ વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત હૈ । અર્થાત્ પદ્મજ શબ્દકી વ્યુત્પત્તિ કરનેસે જો અર્થ નિકલતા હૈ વહી અર્થ ઉસકે વાચ્યમેં (અર્થમેં) ઠીક-ઠીક ઘટ જાતા હૈ, હસે વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત કહતે હૈ ।

દૂસરા પ્રવૃત્તિનિમિત્ત હૈ । શબ્દકે સંકેતસે યોધ્ય અર્થમેં વિશેષણભૂત ધર્મકો પ્રવૃત્તિનિમિત્ત કહતે હૈ, જૈસે પદ્મત્વ યા કમલત્વ (કમલપન) જાતિ ।

યદિ કોઈ કહે કિ- ‘જો વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત હૈ વહી પ્રવૃત્તિનિમિત્ત હૈ તો ઠીક નહીં હૈ, ક્યોંકિ યદ્યપિ ‘પાચક’ આદિ શબ્દોંમેં જો વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત હૈ વહી પ્રવૃત્તિનિમિત્ત હૈ તથાપિ પદ્મજ આદિ શબ્દોંમેં યહ કથન નહીં ઘટતા, ક્યોંકિ “પંક (કીચડ)સે ઉત્પન્ન હોનેવાલા પદ્મજ હૈ”

શબ્દોંની પ્રવૃત્તિ બે પ્રકારે થાય છે. જેમકે-કમળનેા વાચક એક પદ્મજ શબ્દ છે, બીજો પદ્મ શબ્દ છે. પદ્મજ શબ્દનેા અર્થ કીચડમા ઉત્પન્ન થએલું એવો થાય છે કમળ કીચડમા ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી પંકજત્વ વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત છે અર્થાત્ પદ્મજ-શબ્દની વ્યુત્પત્તિ કરવાથી જે અર્થ નીકળે છે તે જ અર્થ તેના વાચ્યમા (અર્થમા) ધરાણર બધ બેસે છે, તેથી તેને વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત કહે છે-

બીજો પ્રવૃત્તિનિમિત્ત છે શબ્દના સંકેતથી યોધ્ય અર્થમા વિશેષણભૂત ધર્મને પ્રવૃત્તિનિમિત્ત કહે છે જેમકે-પદ્મત્વ યા કમલત્વ (કમળપણું) ન્તિ

જો કોઈ કહે કે-‘જે વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત છે તેજ પ્રવૃત્તિનિમિત્ત છે, તો તે ધરાણર નથી. કારણ કે જો કે ‘પાચક’ આદિ શબ્દોંમા જે વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત છે તેજ પ્રવૃત્તિનિમિત્ત છે, તથાપિ પદ્મજ આદિ શબ્દોંમા એ કથન બધ બેસતું નથી, કારણ કે ‘પંક (કીચડ)માંથી ઉત્પન્ન થવાવાળું પંકજ છે, -એ વ્યુત્પત્તિથી

મિત્રાવૃત્તિકરણે સતિ મિષ્ટેતરવૃત્તિરહિતસ્વં હિ મિષ્ટુસ્વમ્, તથા ચ સ્વામિ-
નિવેશમન્તરેણાપિ જલાશયાદિસોઽપિ સ્વસ્તેનાપિ જલાદિપ્રણયસ્ય તરીયમીન્નિષ્ઠ
ન્તર્ગતરથેન, તથા કદાચિદ્ મિત્રાયા અભામે પચન-પાચનાદિક્રિયાયા, કન્દમૂલફલા
દિના ચ જીવનનિર્વાહાષ્ટેપામુક્તલક્ષણમિષ્ટુત્વામાણાત્ ।

ન ચ 'મિત્રવો યદા મિત્રમાણાસ્તદા તપ્રાસ્તુ મિષ્ટુસ્વ પરન્ત્વમિત્રમાણસ્વાન્સ્થાયાં
કયં તેષુ મિષ્ટુશ્ચન્દઃ પ્રવર્ષેત તદાનોં મિત્રણમ્પાપારામાનાઃ' યિતિ વાચ્યમ્, ઠમ-
ર્યામપ્યન્સ્થાયાં મિષ્ટુશ્ચન્દસ્ય પ્રવૃત્તિનિમિષસમ્રાથેન મિષ્ટુશ્ચન્દપ્રવૃત્તિસમનાત્,

ઉત્તર-જો મિત્રાસે હી અપના નિર્વાહ કરતે હૈં ઓર સિવાય મિત્રાકે
અન્ય વૃત્તિકો કદાપિ સ્વીકાર નહીં કરતે હે હી મિષ્ટુ કહાતે હૈં,
સંન્યાસી આદિ સ્વામીકી આજ્ઞાકે વિના મી જલાશય આવિસે મી જલ
આદિ અપને હાથોસે છે છેતે હૈં । જ્ય મિત્રા નહીં મિલતી તથ પચન
પાચનાદિ કરતે કરાતે હૈં, તથા કન્દ-મૂલ-ફલ-આદિસે નિર્વાહ કર છેતે
હૈં, ફસલિય હે મિષ્ટુ નહીં કહલા સકતે ।

પ્રશ્ન-અન્ના, જો મિત્રાસે હી અપના નિર્વાહ કરે ઉસે મિષ્ટુ કહતે
હૈં તો સાધુ જય મિત્રાકી ગથેપણા કરેંગે તથ હી મિષ્ટુ કહલાવેંગે, જિસ
સમય સ્વાધ્યાય આદિ અન્ય ક્રિયા કરતે હોંગે ઉસ સમય મિષ્ટુ
કેસે કહલાવેંગે ?

ઉત્તર-મિત્રાકી ગથેપણા કરતે સમય મી સાધુકો મિષ્ટુ કહ
સકતે હૈં ઓર ન કરતે સમય મી કહ સકતે હૈં । કોનોં અવસ્થાઓં
મિષ્ટુ શબ્દકી પ્રવૃત્તિકા કારણ મૌજૂદ હૈં ।

ઉત્તર-એન્ના મિત્રાથી જ પોતાનો નિર્વાહ કરે છે અને મિત્રા સિવાય
અન્યવૃત્તિને કદાપિ સ્વીકારતા નથી તેન્ના જ મિષ્ટુ કહેવાય । સંન્યાસી આદિ
સ્વામીની આજ્ઞા વિના પણ જળાશય આદિથી પણ જળ આદિ પોતાના હાથે છે
લે છે, અથા મિત્રા નથી મળતી ત્યારે સંધ્યા-રધાવવાની ક્રિયા કરે છે, તથા કદ
મૂળ જળ આદિથી નિર્વાહ કરી લે છે, તેથી તેન્ના મિષ્ટુ કહેવાઈ શકતા નથી ।

પ્રશ્ન-હીક, એન્ના મિત્રાથી જ પોતાનો નિર્વાહ કરે તેમને મિષ્ટુ કહે છે તે
સાધુ અથા મિત્રાની ગથેપણા કરશે ત્યારે જ મિષ્ટુ કહેવાશે, જે સમયે સ્વાધ્યાય
આદિ અન્ય ક્રિયા કરતા હશે તે સમયે મિષ્ટુ કેવી રીતે કહેવાશે ?

ઉત્તર-મિત્રાની ગથેપણા કરતી વખતે સાધુને મિષ્ટુ કહી શકાય છે. અને ન
કરતી વખતે પણ કહી શકાય છે એક અવસ્થામાં મિષ્ટુ શબ્દની પ્રવૃત્તિનું કારણ
મિષ્ટુ છે ।

ત્રિકાડ્ડશંસાવિરહેણ સમિતિગુપ્ત્યાદિધારિત્વરૂપપ્રવૃત્તિનિમિત્તમાદાય ભિક્ષુત્વ-સમિત્યાદિપાલકત્વયોર્ભિક્ષુલક્ષણૈકાર્થસમવાયેન કથञ્ચિત્તાદાન્મ્યલક્ષણેન ભિક્ષમાણેડ-ભિક્ષમાણે વા ભિક્ષૌ ભિક્ષુશબ્દપ્રવૃત્તેઃ, વર્તમાનપર્યાયમાત્રગ્રહણલક્ષણક્રજુમૂત્રનયા-ભિપ્રાયાચ્ચ ભિક્ષુત્વસિદ્ધિઃ ।

નન્તુ પૂર્વોક્તલક્ષણં પ્રવૃત્તિનિમિત્ત કાપાયામ્વરધારિપ્રથૃતિષ્વપિ વિદ્યતે, તેડપિ માર્ગં પશ્યન્ત એવ ગચ્છન્તિ, તેન ચ તેપાં સમિત્યાદિપાલકત્વં, મૌનાદિસમવલમ્બ-નેન ગુપ્તિપાલકત્વં ચાસ્તિ, તત્થ સમિતિ-ગુપ્તિપાલકત્વરૂપપ્રવૃત્તિનિમિત્તસ્ય તેષ્વપિ સત્ત્વેન કુતો ન તેપાં ભિક્ષુશબ્દવ્યવહાર્યત્વમિતિ ચેત્ ?

યત્ત ઇહલોકાદ્યાશંસાવિરહિતતયા સમિત્યાદિપાલકત્વમેવ ભિક્ષુશબ્દપ્રવૃત્તિ-નિમિત્તસે ભિક્ષુ શબ્દકી પ્રવૃત્તિ હોતી હૈ, ક્યોંકિ ભિક્ષુત્વ ઓર સમિતિ-ગુપ્તિપાલકત્વ દોનોં ધર્મ ભિક્ષુમેં કથञ્ચિત્ તાદાત્મ્યસમ્બન્ધરૂપ એકાર્થ-સમવાયસે રહતે હૈં. ઇસલિએ ભિક્ષા ન કરતે સમય મી 'સમિતિગુપ્તિ-પાલકત્વ' -રૂપ પ્રવૃત્તિ-નિમિત્તસે ભિક્ષુ શબ્દકી પ્રવૃત્તિ હોતી હૈ ।

શઙ્કા-સમિતિ-ગુપ્તિપાલકતા તો ગેરુઆ આદિ વસ્ત્ર પહનનેવાલોમેં મી પાઈ જાતી હૈ । વે મી માર્ગ દેવકર હી ચલતે હૈં ઇસલિએ વે સમિતિકા પાલન કરતે હૈં । ઓર કમી-કમી મૌન રખતે હૈં ઇસલિએ ગુપ્તિકા મી પાલન કરતે હૈં । જવ ડનમેં સમિતિ-ગુપ્તિપાલકતા પાઈ જાતી હૈ તો ડન્હેં મી ભિક્ષુ ક્યોં નહીં કહના ચાહિએ ?

સમાધાન-ઇહલોક ઓર પરલોક સમ્બન્ધી આકાંક્ષા યા સ્વાર્થરહિત

શબ્દની પ્રવૃત્તિ થાય છે, કારણ કે ભિક્ષુત્વ અને સમિતિગુપ્તિ-પાલકત્વ બેઉ ધર્મોં ભિક્ષુમા કેઇપણ રીતે તાદાત્મ્ય-સબધરૂપ એકાર્થ-સમવાયથી રહે છે તેથી ભિક્ષા ન કરતી વખતે પણ 'સમિતિગુપ્તિ-પાલકત્વ' રૂપ પ્રવૃત્તિનિમિત્તથી ભિક્ષુ શબ્દની પ્રવૃત્તિ થાય છે.

શકા-સમિતિગુપ્તિ-પાલકતા તો ગેરુઆ આદિ વસ્ત્ર પહેરનારાઓમા પણ બેવામા આવે છે તેઓ પણ માર્ગ બેઠને જ આવે છે, તેથી તેઓ સમિતિનું પાલન કરે છે, અને કેઇ-કેઇવાર મૌન રહે છે તેથી ગુપ્તિનું પણ પાલન કરે છે, બે તેઓમા સમિતિગુપ્તિ-પાલકતા બેવામા આવે છે, તો તેમને પણ ભિક્ષુ કેમ ન કહેવા બેઠ્યો ?

સમાધાન-ઇહલોક અને પરલોક સબધી આકાંક્ષા અથવા સ્વાર્થરહિત થઇને

इति व्युत्पत्त्या पञ्चजनिकर्तृत्वावच्छिन्नो वृत्ततया पञ्चकार्यशेषकः सद्यपि वैरा-
द्यादिपञ्चविप्रसङ्गवारणाय पञ्चत्व(जाति)कं प्रवृत्तिनिमित्तमादायैव पञ्चं पोषयति
न स्तिरथा ।

પરમપ્રાપ્તિ મિષ્ટસમ્બંધ સ્થ મિષ્ટનું વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત, મિષ્ટત્વે વેંચીને મિષ્ટ-
રિતિ વ્યુત્પત્તઃ । તથા વાઙમિષ્ટમાણત્વાવસ્થાયાં મિષ્ટત્વાપસક્તાવપિ પેરિકપાર

इस व्युत्पत्तिसे पञ्चज शब्द कमलका बोध तो कराता है परन्तु साथही
साथ शैवाल तथा इस प्रकारसे पैदा होनेवाले गजुलके फूल आदिका
अर्थ भी उससे निकलता है, क्योंकि वे भी कीचड़से पैदा होते हैं । यदि
व्युत्पत्तिनिमित्तको ही शब्दकी प्रवृत्तिमें कारण माना जाय तो शैवाल
आदिमें भी पञ्चज शब्दका प्रयोग हो जायगा, इस आपत्तिका निवारण
करनेके लिए व्युत्पत्तिनिमित्तके सिवाय प्रवृत्तिनिमित्त कमलत्व धर्मकी
भी आवश्यकता है, इससे शैवाल आदिका निराकरण हो जाता है,
दोनों निमित्तोंसे ठीक-ठीक अर्थका प्रतिपादन हो जाता है कि जो कीचड़से
उत्पन्न हो और जिसमें कमलत्वस्वरूप सामान्य (जाति) पाया जाय उसे
पञ्चज कहते हैं ।

इसी प्रकार यहाँ ‘मिषु’ शब्दका व्युत्पत्तिनिमित्त मिक्षण (पाचना)
धर्म है, जिस समय साधु मिक्षण नहीं करते उस समय व्युत्पत्तिनिमित्तसे
मिषु नहीं कहाला सकते, फिर भी ‘समितिशुचिपालकत्व’ —रूप प्रवृत्ति-

પકજ શબ્દ કમળને બોધ તો કરાવે છે, પરન્તુ સાથે શેવાળ તથા બે પ્રકાર
પેદા થનારા શીતલાં શીંગેલાં આદિના અર્થ પણ તેમાંથી નીકળે છે, કમલ કે
તે પણ કીચડમાંથી પેદા થાય છે એ વ્યુત્પત્તિનિમિત્તને જ શબ્દની પ્રવૃત્તિમાં
કારણરૂપ માનવામાં આવે તો શેવાળ આદિમાં પણ પકજ શબ્દનો પ્રયોગ થઈ
જાય એ અર્થતિનું નિવારણ કરવાને માટે વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત ઉપરાંત પ્રવૃત્તિનિમિત્ત
કમલત્વ ધર્મની પણ આવશ્યકતા છે તેથી શેવાળ આદિનું નિરાકરણ થઈ જાય છે.
બેઉ નિમિત્તોથી બરાબર અર્થનું પ્રતિપાદન થઈ જાય છે કે જે કીચડમાંથી ઉત્પન્ન
થાય અને જેમાં કમલત્વરૂપ સામાન્ય (જાતિ) મળી આવે તેને પકજ કહે છે

એ રીતે અહીં ‘મિષુ’ શબ્દનો વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત મિષ્ટણ (પાચના)
ધર્મ છે જે સમયે સાધુ મિષ્ટણ કરતા નથી, તે સમયે વ્યુત્પત્તિનિમિત્તથી મિષ્ટ
નથી કહેવાતો, ત્યાં પણ ‘સમિતિશુચિ-પાલકત્વ’ રૂપ પ્રવૃત્તિનિમિત્તથી મિષ્ટ

ત્રિકાઽઽસાચિરદેણ સમિતિગુણ્યાદિધારિત્વરૂપપ્રવૃત્તિનિમિત્તમાદાય મિશ્રત્વ-સમિત્યાદિપાલકત્વયોર્મિશ્રુલક્ષણૈકાર્થસમવાયેન કથञ્ચિત્તાદાન્મયલક્ષણેન મિશ્રમાણેઽ-મિશ્રમાણે વા મિશ્રૌ મિશ્રુશબ્દપ્રવૃત્તેઃ, વર્તમાનપર્યાયમાત્રગ્રહણલક્ષણક્રજુમૂત્રનયા-મિપ્રાયાચ્ચ મિશ્રત્વસિદ્ધિઃ ।

નતુ પૂર્વોક્તલક્ષણં પ્રવૃત્તિનિમિત્ત કાપાયામ્વરધારિપ્રવૃત્તિષ્વપિ વિદ્યતે, તેઽપિ માર્ગે પશ્યન્ત એવ ગચ્છન્તિ, તેન ચ તેપાં સમિત્યાદિપાલકત્વં, મૌનાદિસમવલમ્બ-નેન ગુપ્તિપાલકત્વં ચાસ્તિ, તત્તથ સમિતિ-ગુપ્તિપાલકત્વરૂપપ્રવૃત્તિનિમિત્તસ્ય તેષ્વપિ સત્ત્વેન કુતો ન તેપાં મિશ્રુશબ્દવ્યવહાર્યત્વમિતિ ચેત્ ?

યત્ત ઇહલોકાદ્યાશંસાચિરદિત્તયા સમિત્યાદિપાલકત્વમેવ મિશ્રુશબ્દપ્રવૃત્તિ-

નિમિત્તસે મિશ્રુ શબ્દકી પ્રવૃત્તિ હોતી હૈ, ક્યોંકિ મિશ્રુત્વ ઓર સમિતિ-ગુપ્તિપાલકત્વ દોનોં ધર્મ મિશ્રુમેં કથञ્ચિત્ તાદાત્મ્યસમ્બન્ધરૂપ એકાર્થ-સમવાયસે રહતે હૈં । ઇસલિએ મિશ્રુ ન કરતે સમય મી ‘સમિતિગુપ્તિ-પાલકત્વ’ -રૂપ પ્રવૃત્તિ-નિમિત્તસે મિશ્રુ શબ્દકી પ્રવૃત્તિ હોતી હૈ ।

શઙ્કા-સમિતિ-ગુપ્તિપાલકતા તો ગેરુઆ આદિ વસ્ત્ર પહનનેવાલોંમેં મી પાઈ જાતી હૈ । વે મી માર્ગ દેખકર હી ચલતે હૈં ઇસલિએ વે સમિતિકા પાલન કરતે હૈં । ઓર કમી-કમી મૌન રખતે હૈં ઇસલિએ ગુપ્તિકા મી પાલન કરતે હૈં । જવ ઊનમેં સમિતિ-ગુપ્તિપાલકતા પાઈ જાતી હૈ તો ઊન્હેં મી મિશ્રુ ક્યોં નહીં કહના ચાહિએ ?

સમાધાન-ઈહલોક ઓર પરલોક સમ્બન્ધી આકાંક્ષા યા સ્વાર્થરહિત

શબ્દની પ્રવૃત્તિ થાય છે, કારણ કે મિશ્રુત્વ અને સમિતિગુપ્તિ-પાલકત્વ બેઉ ધર્મો મિશ્રુમા કેઇપણ રીતે તાદાત્મ્ય-સબધરૂપ એકાર્થ-સમવાયવી રહે છે તેથી મિશ્રુ ન કરતી વખતે પણ ‘સમિતિગુપ્તિ-પાલકત્વ’ રૂપ પ્રવૃત્તિનિમિત્તથી મિશ્રુ શબ્દની પ્રવૃત્તિ થાય છે

શકા-સમિતિગુપ્તિ-પાલકતા તો ગેરુઆ આદિ વસ્ત્ર પહેરનારાઓમા પણ બેવામા આવે છે તેઓ પણ માર્ગ બેઠને જ ચાલે છે, તેથી તેઓ સમિતિનુ પાલન કરે છે, અને કેઇ-કેઇવાર મૌન રહે છે તેથી ગુપ્તિનુ પણ પાલન કરે છે, બે તેઓમા સમિતિગુપ્તિ-પાલકતા બેવામા આવે છે, તો તેમને પણ મિશ્રુ કેમ ન કહેવા બેઠ્યો ?

સમાધાન-ઇહલોક અને પરલોક સબધી આકાંક્ષા અથવા સ્વાર્થરહિત થઇને

इति व्युत्पत्त्या पञ्चमनिकर्तृत्वावच्छिन्ने शक्ततया पञ्चकार्यबोधकं सद्यपि शेषा-
 द्वादिष्वतिप्रसङ्गवारणाय पञ्चत्व(जाति)रूपं प्रवृत्तिनिमित्तमादायैव पदं बोधयति
 न त्वितरथा ।

एवमत्रापि मिश्रशब्दस्य मिश्रणं व्युत्पत्तिनिमित्तम्, मिश्रत इत्येष्वचीलो मिश्र
 रिति व्युत्पत्तः । तथा चाऽमिश्रमाणत्वावस्थायां मिश्रत्वाप्रसक्त्यपि ऐरिक्पार

इस व्युत्पत्तिसे પંકજ શબ્દ કમલકા યોગ તો કરાતા હૈ પરંતુ સાપદી
 સાપ શેઘાલ તથા હસ પ્રકારસે પૈદા હોનેવાલે ગરુલકે ફૂલ આદિકા
 અર્થ મી હસસે નિકલતા હૈ, ક્યોંકિ જે મી કીચક્રસે પૈદા હોતે હૈ । યદિ
 વ્યુત્પત્તિનિમિત્તકો હી શબ્દકી પ્રવૃત્તિમેં કારણ માના જાય તો શેઘાલ
 આદિમેં મી પંકજ શબ્દકા પ્રયોગ હો જાયગા, હસ આપત્તિકા નિવારણ
 કરનેકે લિપ્ત વ્યુત્પત્તિનિમિત્તકે સિવાય પ્રવૃત્તિનિમિત્ત કમલત્વ ધર્મકી
 મી આધરયકતા હૈ, હસસે શેઘાલ આદિકા નિરાકરણ હો જાતા હૈ,
 ઘોનોં નિમિત્તોસે ટીક-ઠીક અર્થકા પ્રતિપાદન હો જાતા હૈ કિ જો કીચક્રસે
 ઉત્પન્ન હો ઓર જિસમેં કમલત્વરૂપ સામાન્ય (જાતિ) પાયા જાય ઉસે
 પંકજ કહતે હૈ ।

इसी प्रकार यहाँ 'मिश्र' शब्दका व्युत्पत्तिनिमित्तमिक्षण (पाचना)
 धर्म है, जिस समय साधु मिक्षण नहीं करते उस समय व्युत्पत्तिनिमित्तसे
 मिश्र नहीं कहला सकते, फिर भी 'समितिगुत्तिपालकत्व' -रूप प्रवृत्ति-

પંકજ શબ્દ કમલકા યોગ તો કરાવે છે, પરંતુ સાથે શેઘાલ તથા જે પ્રકારે
 પેદા થનારા ઘીતેલા શરિરિક આદિના અર્થ પણ તેમાંથી નીકળે છે, કમલ કે
 તે પણ કીચક્રમાંથી પેદા થાય છે એ વ્યુત્પત્તિનિમિત્તને જ શબ્દની પ્રવૃત્તિમાં
 કારણરૂપ માનવામાં આવે તો શેઘાલ આદિમાં પણ પંકજ શબ્દનો પ્રયોગ થઈ
 જશે એ આપત્તિનું નિવારણ કરવાને માટે વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત ઉપરથી પ્રવૃત્તિનિમિત્ત
 કમલત્વ ધર્મની પણ આવશ્યકતા છે તેથી શેઘાલ આદિનું નિરાકરણ અર્થ જાય છે.
 જેઠ નિમિત્તોથી અણગમ અર્થનું પ્રતિપાદન થઈ જાય છે કે જે કીચક્રમાંથી ઉત્પન્ન
 થાય અને જેમાં કમલત્વરૂપ સામાન્ય (જાતિ) મળી આવે તેને પંકજ કહે છે

એ રીતે અહીં 'મિશ્ર' શબ્દનો વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત મિશ્રણ (પાચન)
 ધર્મ છે જે સમયે સાધુ મિશ્રણ કરતા નથી, તે સમયે વ્યુત્પત્તિનિમિત્તથી મિશ્ર
 નથી કહેવાતો, તો પણ 'સમિતિગુત્તિ-પાલકત્વ' રૂપ પ્રવૃત્તિનિમિત્તથી મિશ્ર

તેષામુદ્ગમોત્પાદનાદિદોષદુષ્ટાન્નમોજિત્વ-સચિત્તતોયકન્દમૂલાદ્યાસેવિત્વ-પચન-પાચ-
નાદિક્રિયેચ્છાનિવૃત્ત્યભાવાદિદોષદૂષિતત્વાત્, અતો યે સમિતિગુપ્તિધારકા ભિક્ષા-
માત્રોપજીવિનોઽચિત્તામેષણીયામુદ્ગમોત્પાદનાદિદોષરાહિત્યેન વિશુદ્ધાં પ્રમાણોપેતાં
ચ ભિક્ષાં ગૃહ્ણન્તિ, પ્રાણાત્યયસમયેઽપિ પચનપાચનાદિનવકોટિવિશુદ્ધિં નૈવ खण्ड-
યન્તિ ત एव भिक्षुपदव्यवहारयोग्यतां लभन्ते, इति विदेलिमम् ।

यद्वा क्षोभते क्षुभ्यति वा=अन्तर्भावितण्यर्थतया क्षोभयति=संचालयति
चतुर्गतिकसंसारे सकलप्राणिन इति क्षुप्=अष्टविधं कर्म (अन्तर्भावितण्यर्थाद्
भौवादिकाद् देवादिकाद्वा 'क्षुभ सञ्चलने' अस्माद्धातोः 'सम्पदादित्वात् किप्)
तद् ज्ञानदर्शनादिना भिनत्ति=क्षपयतीति भिक्षुः (पृषोरादित्वात्सिद्धिः) ॥

વાળે સંન્યાસી આદિ વાસ્તવમેં ભિક્ષુ નહીં કહલા સકતે, ક્યોંકિ વે
ઉદ્ગમ-ઉત્પાદના આદિ દોષોંસે દૂષિત અન્ન આદિ અંગીકાર કરતે હેં,
સચિત્ત જલ લેતે હેં, સચિત્ત કન્દ મૂલ આદિકા સેવન કરતે હેં, પચન-
પાચનાદિ ક્રિયાઈ કરતે હેં ઔર ઇચ્છાકા દમન નહીં કરતે હેં । અંતઃ
વાસ્તવમેં વે હી ભિક્ષુ કહલાને યોગ્ય હેં જો સમિતિ-ગુપ્તિકે ધારક તથા
ભિક્ષામાત્રસે ઉપજીવી હેં, અચિત્ત ઇષણીય ઉદ્ગમ આદિ દોષરહિત
વિશુદ્ધ પ્રમાણોપેત ભિક્ષા લેતે હેં ઔર પ્રાણ જાનેકા અવસર આ જાને
પર ભી પચન-પાચન આદિ નવ કોટિકી વિશુદ્ધતાકો ખણ્ડિત નહીં કરતે ।

અથવાસંસારકે સમસ્ત શરીરધારિયોંકો ક્ષોભિત કરનેવાળે જ્ઞાના-
વરણીય આદિ આઠ કર્મોંકો ભેદનેવાળે ભિક્ષુ કહલાતે હેં ।

આદિ વસ્તુત ભિક્ષુ કહેવાઈ શકતા નથી, કારણ કે તેઓ ઉદ્ગમ ઉત્પાદના આદિ
દોષોથી દૂષિત અન્ન આદિ અંગીકારે છે, સચિત્ત જળ લે છે, સચિત્ત કન્દ-મૂળ
આદિનું સેવન કરે છે, પચન-પાચનાદિ ક્રિયાઓ કરે છે અને ઇચ્છાનું દમન કરતા
નથી એથી કરીને વસ્તુત. તેઓ જ ભિક્ષુ કહેવાવા યોગ્ય છે કે જેઓ સમિતિ-
ગુપ્તિના ધારક તથા ભિક્ષામાત્રથી ઉપજીવી છે, અચિત્ત, ઇષણીય, ઉદ્ગમ-દોષોથી
રહિત, વિશુદ્ધ, પ્રમાણોપેત ભિક્ષા લે છે, અને પ્રાણ જાનેના અવસર આવે તો
પણ પચન-પાચનાદિ નવ કોટિની વિશુદ્ધતાને ખડિત કરતા નથી

અથવા સંસારના સર્વ શરીરધારીઓને ક્ષોભિત કરનારા જ્ઞાનાવરણીય આદિ
આઠ કર્મેની ભેદનારા ભિક્ષુ કહેવાય છે

નિમિત્ત, તથા તેણે ન વિચારે તેનાં તથા વિષયપ્રત્યે, દૈનિકક્રમકાવિનિત્યસ્વરૂપતા, યજ્ઞાકીર્ત્યાદિસમ્પાદનાર્થત્વાત્, નાતસ્તેષાં વસ્તુતઃ સમિતિગુપ્ત્યાદિપાત્તત્ત્વં વિચરે । અન્યથા—‘યાવન્નિગદ્ધવદ્દોઽહં તાનદેન ન હનિષ્યામિ, યાવન્ન સમાસપામિ તાવદ્દશ મૃપાત્પાગી, યાવન્નિદ્ધોઽહં તાવદ્ધૌર્યઘ્વતી’—સ્થાપમિમાના અપિ કેષિંઃ વૃત્તવારિસ્ત્વેન વ્યવહરિયેરન્, કિન્તુ સેપામાન્તરિકેષ્છાયાઃ સતતાનુવન્ધિતયા વિષ માનસ્વાત્ત્વ ધૃતિત્વમસ્તિ ।

કિન્તુ મિધુમ્મ-યેષુ કાપાયામ્વરધારિણુ નૈવાઽયં મિધુમ્મ્ આત્મસત્તાં સમરે,

હોકર જો સમિતિ-ગુપ્તિકા પાલન કરતે હૈં એ હી મિધુ કહલાતે હૈં । ઉનમૈં પેસા નહીં પાપા જાતા । એ હિંસાસે પચનેકે લિપ માર્ગ વેસ કર ગમન નહીં કરતે, કિન્તુ કોંટિ આદિ લગ જાનેકે અયસે માર્ગ વેસકર ગમન કરતે હૈં, ઓર યજ્ઞ-કીર્તિ સમ્પાવન કરનેકે લિપ મૌન રહતે હૈં, હસલિપ એ વાસ્તવમૈં સમિતિ-ગુપ્તિકે પાલક નહીં હો સકતે । યદિ ઉનૈં સમિતિ-ગુપ્તિકા પાલક માના આપ તો વહ મનુષ્ય મી ઘતી કહલાયગા, જો પેસી પ્રતિજ્ઞા કરે કિ—“મેં જબ તક વેદીમૈં જકડા હુઆ હૈં તબ તક હસે નહીં માર્હંગા” “જબ તક ન બોલું તબ તક મૃપાવાદકા ત્પાગી હૈં” “જબ તક સોયા રહુંગા તબ તક અચોર્ય ઘતકા પાલન કર્હંગા” વાસ્તવમૈં પેસે મનુષ્ય ઘતી નહીં કહલાતે હૈં, ક્યોંકિ ઉનકી આન્તરિક ઇષ્છા પાપોસે નિવૃત્ત નહીં હુઈ હૈં ।

ગેવઝા આદિ વસ્ત્ર ધારણ કરનેવાલે ઓર અપનેકો નિધુ સમસને

એવે સમિતિ-ગુપ્તિનું પાલન કરે છે તેવેજ નિધુ કહેવાય છે તેવેમાં એવું એવામાં આવતું નથી તેવે દિસાથી બધવાને માટે માજ એકને જમન કસ્યા નથી, પશ્તુ કાટા વગેરે વાગી જવાના જલદી માજ એકને વાલે છે અને વધારે સંપાદન કરવાને માટે મૌન રાખે છે તેથી તેવે વસ્તુત્ત્વે સમિતિ-ગુપ્તિકા પાલક નથી થઈ શકતા એ તેમને સમિતિ-ગુપ્તિકા પાલક માનવામાં આવે તો એ માણસ ખુદ મલી કહેવાશે કે એ એવી પ્રતિજ્ઞા કરે કે— ‘જ્યાં મુખી હું બેઠીથી બધાયશે છ ત્યાંમુખી હું તેને નહિં મારું’ ‘જ્યાં મુખી હું ન મોઢ ત્યાંમુખી મુખવાહને ત્યાંથી છ’ ‘જ્યાં મુખી સુપ્ત રહીશ ત્યાં મુખી અચોર્યમત્તનું પાલન કરીશ’ વસ્તુત્ત્વ એવે માણસ મલી નથી કહેવાતો, ધરણ કે એની આતરિક ઇષ્છા પાપથી નિવૃત્ત થઈ નથી.

એવઝા આદિ વસ્ત્ર ધારણ કરનારા અને પોતાને નિધુ માનનારા સન્માણી

તેપામુદ્ગમોત્પાદનાદિદોષદુષ્ટાન્નમોજિત્વ-સચિત્તતોયકન્દમૂલાદ્યાસેવિત્વ-પચન-પાચ-
નાદિક્રિયેચ્છાનિવૃત્ત્યભાવાદિદોષદૂષિતત્વાત્, અતો યે સમિતિગુપ્તિધારકા મિક્ષા-
માત્રોપજીવિનોઽચિત્તામેષનીયામુદ્ગમોત્પાદનાદિદોષરાહિત્યેન વિશુદ્ધાં પ્રમાણોપેતાં
ચ મિક્ષાં ગૃહ્ણન્તિ, પ્રાણાત્પયસમયેઽપિ પચનપાચનાદિનવકોટિવિશુદ્ધિં નૈવ સ્વઙ્ઙ-
યન્તિ ત એવ મિશ્રુપદવ્યવહારયોગ્યતાં લભન્તે, ઇતિ વિદેલિમમ્ ।

યદ્વા ક્ષોભતે ક્ષુભ્યતિ વા=અન્તર્ભાવિત્ત્વપર્યતયા ક્ષોભ્યતિ=સંચાલયતિ
ચતુર્ગતિકસંસારે સકલપ્રાણિન ઇતિ ક્ષુપ્=અટ્ટવિધં કર્મ (અન્તર્ભાવિત્ત્વપર્યાદ્
ભૌવાદિકાદ્ દૈવાદિકાદ્વા 'ક્ષુભ સશ્ચલને' અસ્માદ્વાતોઃ 'સમ્પદાદિત્વાત્ કિપ્')
તદ્ જ્ઞાનદર્શનાદિના મિનત્તિ=ક્ષપયતીતિ મિશ્રુઃ (પૃષ્ઠોરાદિત્વાત્સિદ્ધિઃ) ॥

વાલે સંન્યાસી આદિ વાસ્તવમેં મિશ્રુ નહીં કહલા સકતે, કયોંકિ વે
ઉદ્ગમ-ઉત્પાદના આદિ દોષોંસે દૂષિત અન્ન આદિ અંગીકાર કરતે હેં,
સચિત્ત જલ લેતે હેં, સચિત્ત કન્દ મૂલ આદિકા સેવન કરતે હેં, પચન-
પાચનાદિ ક્રિયાઈ કરતે હેં ઓર ઇચ્છાકા દમન નહીં કરતે હેં । અંતઃ
વાસ્તવમેં વે હી મિશ્રુ કહલાને યોગ્ય હેં જો સમિતિ-ગુપ્તિકે ધારક તથા
મિક્ષામાત્રસે ઉપજીવી હેં, અચિત્ત ણ્પણીય ઉદ્ગમ આદિ દોષરહિત
વિશુદ્ધ પ્રમાણોપેત મિક્ષા લેતે હેં ઓર પ્રાણ જાનેકા અવસર આ જાને
પર ભી પચન-પાચન આદિ નવ કોટિકી વિશુદ્ધતાકો સ્વઙ્ઙિત નહીં કરતે ।

અથવા સંસારકે સમસ્ત શરીરધારિયોંકો ક્ષોભિત કરનેવાલે જ્ઞાના-
વરણીય આદિ આઠ કર્મોંકો ભેદનેવાલે મિશ્રુ કહલાતે હેં ।

આદિ વસ્તુત મિશ્રુ કહેવાઈ શકતા નથી, કારણ કે તેઓ ઉદ્ગમ ઉત્પાદના આદિ
દોષોથી દૂષિત અન્ન આદિ અંગીકારે છે, સચિત્ત જળ લે છે, સચિત્ત કન્દ-મૂળ
આદિનું સેવન કરે છે, પચન-પાચનાદિ ક્રિયાઓ કરે છે અને ઇચ્છાનું દમન કરતા
નથી એથી કરીને વસ્તુત તેઓ જ મિશ્રુ કહેવાવા યોગ્ય છે કે જેઓ સમિતિ-
ગુપ્તિના ધારક તથા મિક્ષામાત્રથી ઉપજીવી છે, અચિત્ત, એષણીય, ઉદ્ગમાદિ-દોષથી
રહિત, વિશુદ્ધ, પ્રમાણોપેત મિક્ષા લે છે, અને પ્રાણ જવાનેા અવસર આને તો
પણ પચન-પાચનાદિ નવ કોટિની વિશુદ્ધતાને ખડિત કરતા નથી

અથવા સંસારના સર્વ શરીરધારીઓને ક્ષોભિત કરનારા જ્ઞાનાવરણીય આદિ
આઠ કર્મેને ભેદનારા મિશ્રુ કહેવાય છે

નિમિષમ્, તથા તેષુ ન વિધતે તેષાં તથાવિષમદ્વયેઃ, એરિકમ્પટકાદિનિરુપર્યસ્વાત્, યન્નાકીર્ત્યાદિસમ્પાદનાર્થસ્વાથ, નાતસ્તેષાં વસ્તુતઃ સમિતિશુસ્પાદિપાલકત્વં વિધતે । અન્યથા-‘યાવન્નિગતપદ્મોઽહં સાધવેન ન જિનિપ્યામિ, યાવન્ન સમાસપામિ તાવદ્દ પૂપાત્યાગી, યાવત્સન્દિહોઽહં સાધવર્ચીયઃ’-સ્થાપ્યમિમાના અપિ કેષિદ્ વ્રતધારિત્વેન વ્યવહિયેરન્, કિન્તુ તેષામાન્તરિકેષ્ઠાયાઃ સતતાનુવન્ધિતયા વિધ માનસ્વાદ્ય વ્રતિત્વમસ્તિ ।

કિન્તુ મિથુન્મ-યેષુ કાપાયામ્બરધારિણ નૈવાઽયં મિથુન્મન્દ આત્મસત્તાં સમયે, હોકર જો સમિતિ-શુભિકા પાલન કરતે હૈં વેદીમિથુ કહલાતે હૈં । વનમેં પેસા નહીં પાયા જાતા । વે હિંસાસે વચ્ચનેકે લિપ્ત માર્ગ દેશ્વ કર ગમન નહીં કરતે, કિન્તુ કોંટે આદિ લગ જાનેકે ભયસે માર્ગ દેશ્વકર ગમન કરતે હૈં, ઓર યદા-કીર્તિ સમ્પાદન કરનેકે લિપ્ત મોન રસ્તે હૈં, હસલિપ્ત વે વાસ્તવમેં સમિતિ-શુભિકે પાલક નહીં હો સકતે । યદિ વનમેં સમિતિ-શુભિકા પાલક માના જાય તો વદ્દ મનુષ્ય સી વ્રતી કહલાયગા, જો પેસી પ્રતિજ્ઞા કરે કિ-“મેં જય તક વેદીમેં જકકા હુઆ હૈં તથ તક હસે નહીં મારુંગા” “જય તક ન ચોલું તથ તક સુપાવાદકા સ્થાગી હૈં” “જય તક સોયા રહુંગા તથ તક અચોર્ય વ્રતકા પાલન કરુંગા” વાસ્તવમેં પેસે મનુષ્ય વ્રતી નહીં કહલાતે હૈં, ક્યોંકિ વનકી આન્તરિક જન્મ પાપાસે નિવૃત્ત નહીં છુઈ હૈં ।

ગેરુઆ આદિ વસ્ત્ર ધારણ કરનેવાલે ઓર અપનેકો મિથુ સમસને જેએ સમિતિ-શુભિકા પાલન કરે છે તેએજ મિથુ કહેવાય છે તેએજ એવું જેવામા આવતુ નથી તેએ જિંસાથી બચવાને માટે માર્ગ બેઠને મન કરતા નથી, પરન્તુ કાલ વગેરે વાગી જવાના કાલથી માર્ગ બેઠને વાલે છે અને થય કીર્તિ સપાદન કરવાને માટે મોન રાખે છે, તેથી તેએ વસ્તુતાએ સમિતિ-શુભિકા પાલક નથી થઈ શકતા. એ તેમને સમિતિ-શુભિકા પાલક મનાવામાં આવે તે એ માનુસ ખજ મતી કહેવાશે કે ? એવી પ્રતિજ્ઞા કરે કે- ‘જ્યાં સુધી હું બેઠીથી બપાવશે હું ત્યાંસુધી હું તેને નહિ મારું’ ‘જ્યાં સુધી હું ન બેઠી ત્યાંસુધી મુપાવાદને ત્યાંસુધી હું’ ‘જ્યાં સુધી સર્વ રીતીય ત્યાં સુધી અચોર્યવ્રત પાલન કરીશ’ વસ્તુતા એવો માનુસ મતી નથી કહેવાતો, કારણ કે બેઠી આન્તરિક ઈશ્વર પાપથી નિવૃત્ત થઈ નથી.

જેવુમા આદિ વસ્ત્ર ધારણ કરવાના અને પાતને મિથુ માનવાના સમ્યક્

रेकान्तस्थानस्थितोऽद्वितीयः, भावतो रागद्वेपरहितो वा, परिपद्गतः=परि= समन्ततः सीदन्ति=गच्छन्ति गत्वा संहता भवन्ति जना अस्यामिति परिपत्=संभा, तां गतः परिपद्गतः=साध्यादिसङ्घस्थित इत्यर्थः, सुप्तः=स्वाध्यायादिजनितश्रमाप- नोदार्थं रजनीमध्यमयामयुगलमात्रं निद्रितः, जाग्रत्=इन्द्रियादिकरणविषयज्ञान- योग्यावस्था प्राप्तः-निद्राविमुक्तो भवेत् । एवंविधो भिक्षुर्वक्ष्यमाणरीत्या दुष्कृत्यं न करोतीति प्रदर्श्यते-‘से’इति, सः-भिक्षुः पृथिवीं=खनिसमुद्भूतमृत्तिकारूपाम्, भित्तिं= सरितीरमृत्तिकाम्, शिलां=विशालपापाणलक्षणाम्, छेष्टं=पिण्डात्मकमृत्खण्डम्, सरजस्कं=सचित्तरजोऽवगुण्ठितम्, कायं=शरीरम्, वल्लं=चोलपट्टप्रमुखं च, पात्रा- दीनामप्युलक्षणमेतत्, एतेषु अन्यतमं किमपि वस्तु हस्तेन=करेण, पादेन=चरणेन, काष्ठेन=खदिरादिदारुखण्डेन, किलिञ्चेन=वंशादिकञ्चिकया, अङ्गल्या=करचरणा- वयवविशेषेण, शलाकया=लोहादिरचितया, शलाकाहस्तेन=पुञ्जोक्तशलाकाभिर्वा नाऽऽलिखेत्=सकृत् अल्पं वा न संघर्षयेत्, न विलिखेत्=बहुशोऽविरतं विशेषतो वा

स्थित और भावसे रागद्वेषरहित होनेसे एकाकी, अथवा साधुओंके संघमें स्थित, स्वाध्याय आदिसे उत्पन्न श्रमको दूर करनेके लिए रात्रिके बीचके दो प्रहरोंमें सोते हुए, तथा जागते हुए भिक्षु, आगे कहे हुए सावध व्यापार नहीं करते हैं ।

खानसे निकली हुई मृत्तिकारूप पृथ्वीपर, नदीके किनारेकी मिट्टी पर, पत्थरकी शिलापर, मिट्टीके ढेलपर, सचित्त धूलीसे धूसर काय, चोलपट्ट आदि वस्त्र तथा पात्र पर, अर्थात् इनमेंसे किसीभी पदार्थपर हाथसे, पैरसे, काष्ठसे, वांस आदिकी सटक (छड़ी-खापटी)से, अंगुलीसे, लोहे आदिकी बनी हुई छडसे, अथवा बहुतसी छडों (सलाइयों)से, न स्वयं एकबार लकीर खींचे, न बार-बार लकीर खींचे अर्थात् इनको

रहित होवाने कारणे ऐकिकी अथवा साधुओंना सधमा स्थित, स्वाध्याय आदिथी उत्पन्न थता श्रमने दूर करवाने भाटे रात्रिनी वस्त्रेना ने पडोरमा सूता तथा जगता भिक्षु, आगण कडेला सावध व्यापारने करता नथी

भाष्यभाषी नीकणेदी माटीरूप पृथ्वी पर, नदीना किनारानी माटी पर पत्थरनी शिला पर, माटीना ढेक्ष पर, सचित्त धूलथी धूसर काय, चोलपट्टे आदि वस्त्र तथा पात्र पर अर्थात् ऐमाना कोई पण्य पदार्थ पर हाथथी, पैरथी, काष्ठथी, वांस आदिना अपाटथी, आगणीथी, लोहा आदिनी सणीथी अथवा अनेक सणीओंथी न पोते ऐकवार रेणा दोरे, न बारवार रेणा दोरे, अर्थात्

મિષ્ટુકી=સાધ્વી । ‘સંજય૦’ રૂપાદીનિ મિષ્ટુવિશેષણાનિ મિષ્ટુરૂપા યપિ
 ૨. યોગ્યાનિ ઉમયો સમાનાચારશ્ચીલ્લસ્વાત્ ।

(૧) પૃથિવીકાયપતના ।

સંયત-વિરત-પ્રતિહત-પ્રત્યાસ્પાત-પાપકર્મા=સંયતઃ-વર્તમાનકાલિકસંસ્પા-
 વ્યાનુષ્ઠાનનિવૃત્તઃ, વિરત-અતીતકાલિકપાપાનુષ્ઠાપૂર્વક, મનિષ્યતિ ૧
 સંવરપૂર્વકપરતો નિવૃત્ત રૂપર્યઃ, અત એવ પ્રતિહત=વર્તમાનકાલે સ્થિત-
 નુમાગદાસેન નાશિત, પ્રત્યાસ્પાત=પૂર્વકૃતાતિચારનિવૃત્ત્યા મનિષ્યત્યકરમેન
 નિરાકૃતં પાપકર્મ=પાપાનુષ્ઠાન યેન સ પ્રતિહતપ્રત્યાસ્પાતપાપકર્મા, સસ્ત-
 થાસૌ વિરતથ (વિશેષણયોરપિ પરસ્પરવિશેષ્યવિશેષણમાવનિવૃત્તયા સમાસો
 ગતપ્રત્યાગતાવિષત્) સંયતવિરતથાસૌ પ્રતિહતપ્રત્યાસ્પાતપાપકર્માં વેતિ સ્વોક્તઃ,
 દિશા=દિવસે, રાત્રી=રણન્યામ્, દૃશ્યકઃ=દૃશ્યકી-દ્રશ્યતો ધ્યાનાવિદેવો-

મિષ્ટુકી સાધ્વીકો કહતે છે । સંજય આદિ વિશેષણ સાધ્વીકે સાધ
 ઓ સમજાના બાહિષ્ ક્યોંકિ સાધુ ઓર સાધ્વીકા આચાર પ્રાપ્ત
 સમાન છે ।

(૧) પૃથિવીકાયપતના ।

વર્તમાન કાલકે સય પ્રકારકે સાધ્ય બ્યાપારસે નિવૃત્ત હોનેકે કારણ
 સંયત, અતીતકાલીન પાપોસે જુગુપ્સા-પૂર્વક ઓર મનિષ્યત્યકાલીન પાપોસ
 સંવર-પૂર્વક નિવૃત્ત હોનેસે વિરત, સંયત ઓર વિરત હોનેકે કારણ
 વર્તમાન કાલમેં સ્થિતિભય ઓર અનુભાગમયકો હાસ કરકે પાપકર્મકા
 નષ્ટ કરનેવાલે, દિનમેં, રાત્રિમેં, દ્રશ્યસે ધ્યાન આદિકે ત્રિપ દકાનમેં

મિષ્ટુકી સાધ્વીને કહે છે સંજય આદિ વિશેષણ સાધ્વીની સાધે જ
 સમજવાનું છે, કારણ કે સાધુ અને સાધ્વીનો આચાર પ્રાપ્ત સમાન છે.

(૧) પૃથિવીકાયપતના

વર્તમાનકાળમાં સય પ્રકારના સાધ્ય-બ્યાપારથી નિવૃત્ત હોવાને કારણે
 સંયત, અતીતકાલીન પાપોથી જુગુપ્સાપૂર્વક અને મનિષ્યત્યકાલીન પાપોથી સંવર-
 પૂર્વક નિવૃત્ત હોવાથી વિરત, સંયત અને વિરત હોવાને કારણે વર્તમાન કાળમાં
 સ્થિતિભય અને અનુભાગમયનો હાસ કરીને પાપકર્મને નષ્ટ કરનારા, દિવસમાં
 અને રાત્રે, દ્રશ્યથી ધ્યાન આદિને માટે બ્યેકાન્ટમાં રિયત અને સાધ્વી રાત્રે-દેવ

रेकान्तस्थानस्थितोऽद्वितीयः, भावतो रागद्वेपरहितो वा, परिपद्गतः=परि= समन्ततः सीदन्ति=गच्छन्ति गत्वा संहता भवन्ति जना अस्यामिति परिपद्=संभा, तां गतः परिपद्गतः=साध्वादिसङ्घस्थित इत्यर्थः, मृत्तः=स्वाध्यायादिजनितश्रमाप- नोदार्थं रजनीमध्यमयामयुगलमात्रं निद्रितः, जाग्रत्=इन्द्रियादिकरणविषयज्ञान- योग्यावस्था प्राप्तः-निद्राविमुक्तो भवेत् । एवंविधो भिक्षुर्वक्ष्यमाणरीत्या दुष्कृत्यं न करोतीति प्रदर्श्यते-‘से’इति, सः-भिक्षुःपृथिवीं=खनिसमुद्भूतमृत्तिकारूपाम्, भित्तिं= सरित्तीरमृत्तिकाम्, शिलां=विशालपाषाणलक्षणाम्, लेष्टुं=पिण्डात्मकमृत्खण्डम्, सरजस्कं=सचित्तरजोऽवगुण्ठितम्, कायं=शरीरम्, वस्त्रं=चोलपट्टप्रमुखं च, पात्रा- दीनामप्युलक्षणमेतत्, एतेषु अन्यतमं किमपि वस्तु हस्तेन=करेण, पादेन=चरणेन, काष्ठेन=खदिरादिदारुखण्डेन, किलिञ्चेन=वंशादिकञ्चिकया, अङ्गुल्या=करचरणा- वयवविशेषेण, शलाकया=लोहादिरचितया, शलाकाहस्तेन=पुञ्जीकृतशलाकाभिर्वा नाऽऽलिखेत्=सकृत् अल्प वा न संघर्षयेत्, न विलिखेत्=बहुशोऽविरतं विशेषतो वा

स्थित और भावसे रागद्वेपरहित होनेसे एकाकी, अथवा साधुओंके संघमें स्थित, स्वाध्याय आदिसे उत्पन्न श्रमको दूर करनेके लिए रात्रिके बीचके दो प्रहरोंमें सोते हुए, तथा जागते हुए भिक्षु, आगे कहे हुए सावध व्यापार नहीं करते हैं ।

खानसे निकली हुई मृत्तिकारूप पृथ्वीपर, नदीके किनारेकी मिट्टी पर, पत्थरकी शिलापर, मिट्टीके ढेलेपर, सचित्त धूलीसे धूसर काय, चोलपट्ट आदि वस्त्र तथा पात्र पर, अर्थात् इनमेंसे किसीभी पदार्थपर हाथसे, पैरसे, काष्ठसे, वांस आदिकी सटक (छड़ी-खापटी)से, अंगुलीसे, लोहे आदिकी बनी हुई छड़से, अथवा बहुतसी छड़ों (सलाइयों)से, न स्वयं एकवार लकीर खींचे, न बार-बार लकीर खींचे अर्थात् इनको

रहित होवाने कारणे ऐकिकी अथवा साधुओंना सधमा स्थित, स्वाध्याय आदिथी उत्पन्न थता श्रमने दूर करवाने भाटे रात्रिनी वर्य्येना जे पडोरमा सूता तथा भगता भिक्षु, आगण डडेला सावध व्यापारने करता नथी

आधुमाथी नीकणेदी माटीइय पृथ्वी पर, नदीना किनारानी माटी पर पत्थरनी शिला पर, माटीना ढेला पर, सचित्त धूणथी धूसर काय, चोलपट्टे आदि वस्त्र तथा पात्र पर अर्थात् ऐमाना डेअ पण्य पदार्थ पर हाथथी, पागथी, काष्ठथी, वांस आदिनी अपाटथी, आगणीथी, लोहा आदिनी सणीथी अथवा अनेक सणीओथी न पोते ऐकवार रेणा दोरे, न बारवार रेणा दोरे, अर्थात्

મિષ્ટુકી=સાધ્વી । ‘સંજય૦’ રૂપાદીનિ મિષ્ટુકીવિશેષમાનિ મિષ્ટુકીના મિ
 ષોધ્યાનિ ઉમયોઃ સમાનાધારણીસત્વાત્ ।

(૧) પૃથિવીકાયપતના ।

સંયત-ચિરત-પ્રતિહત-પ્રત્યાસ્પાત પાપકર્મ=સંયતઃ-વર્તમાનકાલિકર્મસા-
 વધાનુદાનનિવૃત્તઃ, ચિરતઃ-અતીતકાલિકપાપાનુગુપ્તાપૂર્વક, મવિવ્યતિ વ
 સંવરપૂર્વકપરતો નિવૃત્ત રૂપઃ, અત એવ પ્રતિહત=વર્તમાનકાલે સ્થિત-
 તુમાગદાસેન નાશિત, પ્રત્યાસ્પાત=પૂર્વકૃતાવિચારનિવૃત્તિ મવિવ્યતિસાથ
 નિરાકૃત પાપકર્મ=પાપાનુદાન યેન સ પ્રતિહતપ્રત્યાસ્પાતપાપકર્મ, સ્વ-
 ઘાસૌ ચિરત (વિશેષણયોરપિ પરસ્પરવિશેષ્યવિશેષમાનવિષયસા સમાસો
 ગતપ્રત્યાગતાવિવદ્) સયતચિરતઘાસૌ પ્રતિહતપ્રત્યાસ્પાતપાપકર્મ વેતિ તથોક્તઃ,
 દિવા=દિવસે, રાત્રી=રાત્રિન્યામ્, એકક=એકાકી-દ્રવ્યતો ધ્યાનાદિવેતો-

મિષ્ટુકી સાધ્વીનો કહેલો છે । સંજય આદિ વિશેષણ સાધ્વીને સાથ
 માં સમાવેશના બાદિયે ક્યોંકિ સાધુ ઓર સાધ્વીના આચાર પ્રાપ્ત
 સમાન છે ।

(૧) પૃથિવીકાયપતના ।

વર્તમાન કાલકે સય પ્રકારકે સાવધ વ્યાપારસે નિવૃત્ત હોનેકે કારણ
 સયત, અતીતકાલીન પાપોસે જુગુપ્સા-પૂર્વક ઓર મવિવ્યતિકાલીન પાપોસ
 સંવર-પૂર્વક નિવૃત્ત હોનેસે ચિરત, સંયત ઓર ચિરત હોનેકે કારણ
 વર્તમાન કાલમે સ્થિતિવચ્ચ ઓર અનુમાગવચ્ચકો હાસ કરકે પાપકર્મકો
 નષ્ટ કરનેવાલે, દિવસમે, રાત્રિમે, દ્રવ્યસે ધ્યાન આદિકે સિયે પદાન્તમે

મિષ્ટુકી સાધ્વીને કહે છે સંજય આદિ વિશેષણ સાધ્વીની સાથે જ
 સમાવેશના છે, કારણ કે સાધુ અને સાધ્વીનો આચાર પ્રાપ્ત સમાન છે

(૧) પૃથિવીકાયપતના.

વર્તમાનકાલના સય પ્રકારના સાવધ-વ્યાપારથી નિવૃત્ત હોવાને કારણે
 સયત, અતીતકાલીન પાપોથી જુગુપ્સાપૂર્વક અને મવિવ્યતિકાલીન પાપોથી સંવર-
 પૂર્વક નિવૃત્ત હોવાથી ચિરત, સયત અને ચિરત હોવાને કારણે વર્તમાન કાલમાં
 સ્થિતિવચ્ચ અને અનુમાગવચ્ચનો હાસ કરીને પાપકર્મને નષ્ટ કરવાનું, દિવસમાં
 અને રાત્રિ, દ્રવ્યથી ધ્યાન આદિને માટે એકાન્તમાં સ્થિત અને એકાકી રાત્રિ-દિવ

मणैणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतंपि अन्नं न सम-
णुजाणामि । तस्स भंते ! पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं
वोसिरामि ॥२॥१६॥

छाया—स भिक्षुर्वा भिक्षुकी वा संयत-विरत-प्रतिहत-प्रत्याख्यातपापकर्मा
दिवा वा रात्रौ वा एकको वा परिपद्गतो वा सुप्तो वा जाग्रद्वा स उदकं वा
अवश्यायं वा हिमं वा मिहिकां वा करकं वा हरतनुं वा शुद्धोदकं वा उदकाद्रिं वा
कायं, उदकाद्रिं वा वस्त्रं, सस्निग्धं वा कायं, सस्निग्धं वा वस्त्रं नाऽऽमृशेन्न संस्पृशेन्नाऽऽ-
पीडयेन्न प्रपीडयेन्नास्फोटयेन्न प्रस्फोटयेन्नातापयेन्न प्रतापयेत्, अन्येन नाऽऽमर्शयेन्न
संस्पर्शयेन्नाऽऽपीडयेन्न प्रपीडयेन्नाऽऽस्फोटयेन्न प्रस्फोटयेन्नाऽऽतापयेन्न प्रतापयेत्,
अन्यमामृशन्तं वा, संस्पृशन्तं वा, आपीडयन्तं वा, प्रपीडयन्तं वा, आस्फोटयन्तं वा,
प्रस्फोटयन्तं वा, आतापयन्तं वा, प्रतापयन्तं वा न समनुजानीयात् । यावज्जीवया
त्रिविधं त्रिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि, न कारयामि, कुर्वन्तमप्यन्यं न
समनुजानामि । तस्माद् भदन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि गर्हे आत्मानं
व्युत्सृजामि ॥२॥१६॥

(२) अप्काययतना.

सान्त्वयार्थः—संजयविरयपडिहयपच्चक्खायपावकस्मे=वर्तमानकालीन
सावद्य व्यापारोंसे रहित, भूत-भविष्यत्कालीन सावद्य व्यापारोंसे रहित, वर्तमान
कालमें भी स्थिति और अनुभागकी न्यूनता करके तथा पहले किये हुए अतिचारोंकी
निन्दा करके सावद्य व्यापारके त्यागी से=वह पूर्वोक्त भिक्षु वा=साधु
भिक्षुणी वा=अथवा साध्वी दिया वा=दिनमें राओ वा=अथवा रात्रिमें एगओ
वा=अकेला परिसागओ वा=अथवा संघमें स्थित सुत्ते वा=सोया हुआ जागरमाणे
वा=अथवा जागता हुआ रहे, वहां से=वह-उदगं वा=जलको हिमं वा=हिमको
महियं वा=कुहरे-धूर-को करगं वा=ओलेको हरतणुगं वा=वास पर बूंद-बूंद
पड़ा हुआ जलविशेषको शुद्धोदगं वा=आकाशसे गिरे हुए निर्मल जलको (और)
उदउल्लं वा=जलसे भीने हुए-गीले कायं=शरीरको उदउल्लं वा वत्थं=जलसे भीगे
हुए वस्त्रको ससिणिद्धं वा कायं=कुछ-कुछ गीले शरीरको ससिणिद्धं वा वत्थं=
कुछ-कुछ गीले वस्त्रको न आमुसिज्जा=जरामी स्पर्श न करे, न संफुसिज्जा=
अधिक स्पर्श न करे, न आवीलिज्जा=पीडित न करे, न पवीलिज्जा=अधिक
पीडित न करे, न अक्खोडिज्जा=स्फोटन न करे, न पक्खोडिज्जा=प्रस्फोटन
न करे, न आयाविज्जा=तपावे नहीं, न पयाविज्जा=अधिक तपावे नहीं, अन्न=

न पश्येत्—न चालयेत्, न भिन्धात्—न विदारयेत्—न विहीर्षतां नयेत्, तथा—
(सूत्रे स्वार्पत्वाद्धितीया) स्वप्नविरिक्तमनेन नाऽऽछेत्सचेत्, न विच्छेत्सचेत्, न
पश्येत्—न मेदयेत्, आस्त्रिखन्तं वा निस्त्रिखन्तं वा पश्यन्तं वा भिन्दन्तं वा कन्क
व्यक्तपन्तरं न समनुजानीयात्—नानुमन्येत, इत्येष भगवदुपदिष्टाचारपदविस्त
क्षणपरायणान्तःकरणोऽहं यावज्जीवया त्रिविध भिषिघेनेत्यादि पूर्ववत् । १॥१५॥

सम्पत्ति क्रममाप्तमपकाययतनामाह—‘से भिक्खू वा०’ इत्यादि ।

मूळम्—से भिक्खू वा भिक्खुणी वा सज्जय विरय-पडिहय-पक्
क्खायपावकम्मे दिया वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा सुं
वा जागरमाणे वा से उदग वा ओस वा हिम वा महिय वा करग व
हरतणुग वा सुद्धोदग वा उदउल्ल वा काय उदउल्ल वा वरथं ससिणिद्ध
वा काय ससिणिद्ध वा वरथ न आमुसिज्जा न सफुसिज्जा न
आविलिज्जा न पविलिज्जा न अक्खोद्धिज्जा, न पक्खोद्धिज्जा,
न आयाविज्जा, न पयाविज्जा, अन्न आमुसतं वा, सफुसत वा
आवीलित वा पवीलित वा, अक्खोद्धत वा, पक्खोद्धतं वा, आयावतं
वा, पयावत वा न समणुजाणिज्जा । जावज्जीवाय तिविह तिविहेण

न धिसे तथा न हिलावे, न विदारे, न दूसरेसे ये सब क्रियाएँ कराव
और न ये सब क्रियाएँ करते हुए अन्यको भला जाने ।

हे गुरुमहाराज ! इस प्रकार सर्वज्ञ भगवान् द्वारा उपदेश किए हुए
आचारकी रक्षा करनेमें मनको तत्पर रखनेवाला मैं तीन करण तीन
योगसे यह सब कार्य नहीं करूंगा ॥ २ ॥ १५ ॥

अथ अपुकायकी यतनाका प्रतिपादन करते हैं—‘से भिक्खू०’ इत्यादि ।

जोने न धसे तथा न हिलावे, न विदारे, न पीयाज्जे पासे जे लपी किंवाज्जे
करावे जेने न जे लपी किंवाज्जे करणाथ अन्यने भवे भवे.

हे, गुरु महाराज ! जे प्रकारे सर्वज्ञ भगवाने उपदेशेवा आचारकी रक्षा
करणां मनने तत्पर राखनाथ जेवे हुं त्रय करण त्रय योगधी जे लया धर्म
करीश नहि. (१) (१५)

उवे अपुकायकी यतनानु प्रतिपादन करे जे—से भिक्खू इत्यादि

શુદ્ધોદકમ્=આકાશાત્પતિતં સ્વભાવનિર્મલં સલિલમ્ । તથા ઉદકાર્દ્રં=જલક્ષિત્તં
કાયં વસ્ત્રં ચ । સસ્તિગ્ધમ્=સ્તિગ્ધમિતિ ભાવક્રાન્તમ્, સ્નેહઃ=સ્તિગ્ધત્વમિતિ તદ-
ર્થસ્તેન સહ વર્તમાનં તત્=વિન્દુરહિતમીપદાર્દ્રં કાય વસ્ત્રં ચ, સ્વયં ન આમૃશેત્=આ-
ર્ષેત્ ‘આહ્લીપદર્થેઽભિવ્યાપ્તૌ સીમાર્થે ધાતુયોગજે’ इति કોશાત્, મૃશેત્=સ્પૃશેત્, ન
સ્પર્શયુક્તં કુર્યાદિત્યર્થઃ । ન સંસ્પૃશેત્=ન સં=પ્રકર્ષેણ સ્પૃશેત્ । નાપીડયેત્, ન પ્રપીડ-
યેત્ । નાઽસ્ફોટયેત્, ન પ્રસ્ફોટયેત્ । નાઽસ્તાપયેત્, ન પ્રતાપયેત્ । શેષ સુગમમ્ ।
एषु (‘આમૃશેત્ સંસ્પૃશેત્’ इत्यादिषु) सर्वत्र धात्वर्थाऽविशेषेऽप्युपसर्ग(आ. सं. प्र.)-
કૃતવાચ્યવૈલક્ષણ્યાન્ન પૌનરુત્ત્યદોષાવસર इति बोध्यम् ॥૨॥૧૬॥

સમ્પ્રતિ તેજસ્કાયયતનામાહ-‘સે ભિક્ષૂ વા’ इत्यादि ।

મૂલમ્-સે ભિક્ષૂ વા ભિક્ષુણી વા સંજય-વિરય-પડિહય-પદ્મ-
કલાય-પાવકમ્મે દિયા વા રાઓ વા ઇગઓ વા પરિસાગઓ વા
સુત્તે વા જાગરમાણે વા; સે અગણિં વા ઇંગાલં વા મુમ્મુરં વા અર્ચિં વા
જાલં વા અલાયં વા સુદ્ધાગણિં વા ઉક્કં વા ન ઉંજેજ્ઞા ન ઘટ્ટેજ્ઞા
ન ભિંદેજ્ઞા ન ઉજ્જાલેજ્ઞા ન પજ્જાલેજ્ઞા ન નિદ્ધાવેજ્ઞા, અન્નં

આદિકે અંકુરોંપર જમનેવાલે જલવિન્દુ), વર્ષાંકા નિર્મલ જલ, इन सबको,
તથા જલસે વહુત ગીલા યા થોડા ગીલા શરીર યા વસ્ત્ર, इन सबको
સ્વયં એક વાર સ્પર્શ ન કરે, વાર-વાર સ્પર્શ ન કરે, વસ્ત્રકો એકવાર ન
નિચોડે, વાર-વાર ન નિચોડે, ન એકવાર ફટકે, ન વાર-વાર ફટકે, ન
એકવાર ધૂપમેં સુઝાવે, ન વાર-વાર સુઝાવે, ન યે સબ ક્રિયાएँ दूसरेसे
કરાવે, ન કરતે હુએको भला जाने, શેષ સુગમ હૈ ॥૨॥૧૬॥

અગ્નિકાયકી યતના કહતે હૈ-‘સે ભિક્ષૂ વા’ इत्यादि ।

જળ એ સર્વને, તથા જળથી બહુ લીધું અથવા થોડું લીધું શરીર યા વસ્ત્ર,
એ સર્વને સ્વય એકવાર સ્પર્શ નહિ કરે, વારવાર સ્પર્શ નહિ કરે, વસ્ત્રને
એકવાર નહિ નીચોવું, વારવાર નહિ નીચોવું, એકવાર નહિ ઓટકું, વારવાર
નહિ ઓટકું, એકવાર તડકામા નહિ સુકાવું, વારવાર નહિ સુકાવું, નહિ એ બધી
ક્રિયાઓ બીજા પાસે કરાવું, અને કરનારને નહિ ભલો બાણ શેષ ભાગ
સહેલો છે (૨) (૧૬)

અગ્નિકાયની યતના કહે છે-સે ભિક્ષૂ વા° इत्यादि

दूसरेसे न आमुसाविज्जा=जराभी स्पर्श न करावे, न संफुसाविज्जा=भीत
स्पर्श न करावे, न आवीलाविज्जा=पीडित न करावे, न पवीलाविज्जा=
अधिक पीडित न करावे, न अवस्त्रोखाविज्जा=स्फोटन न करावे, न प्रस्त्रो
खाविज्जा=प्रस्फोटन न करावे, न आयाविज्जा=तपवावे नहीं, न पयाविज्जा=
अधिक तपवावे नहीं, आमुसंतं वा=जराभी स्पर्श करनेवाले संफुसंतं वा=
अधिक स्पर्श करनेवाले आवीलंतं वा=पीडित करनेवाले पवीलंतं वा=अधिक
पीडित करनेवाले अवस्त्रोखंतं वा=स्फोटन करनेवाले प्रस्त्रोखंतं वा=
प्रस्फोटन करनेवाले आयावतंतं वा=तपानेवाले पयावतंतं वा=अधिक तपानेवाले
अस्त्रं=दूसरेको न समणुजाणिज्जा=मत्ता न समझे। जावज्जीवाणं
जीवनपर्यन्त (इसको) तिथिहं=हृत कारित अनुमोदनारूप धर्म
करणसे (तथा) तिथिहेणं=तीन प्रकारके मणेणं=मनसे बायाप=वस्त्रसे
कापणं=कायसे न करेमि=न फूरेगा, न कारबेमि=न कराऊंगा, करम्मि
करते हुएभी अस्त्रं=दूसरेको न समणुजाणामि=मत्ता नहीं समझूँ।
भते ! हे मगवन् ! तस्स=उस वृक्षसे पण्डिक्कमामि=पूज्य होता हूँ, निंदामि=
आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि=गुरु साक्षीसे गर्हा करता हूँ
अप्पाणां=वृक्ष सेवन करनेवाले आत्माको बोसिरामि=स्पामता हूँ ॥२॥१॥

(२) अप्काययतना ।

टीका—स भिक्षुर्वेत्स्यादि पूर्ववत् । उदकं=पसङ्गहूपादिजलम् भूगर्भोदकं
ओतोजलमित्यर्थः, अक्कयायं=मेघमन्तरेण राशौ पतितं सूक्ष्मवृषारूपमपकायम् ।
हिमं=शीतचूर्णं शीतादिष्ण्येन पनीयतमपकायम् 'बर्फ' इति लोके प्रसिद्धम् । भिरिक्कं=
हेमन्त शिशिरयोः फदाचित्तर सान्द्रतया घृमवत्प्रतिमासमानस्वरूपां कुञ्जदिक्कम्
'घूमर' इति लोके प्रसिद्धम् । करक्कं=किरति=सरति पानीयमिति करक्कं=वर्षाक
लम् । इरतनुम्=भूमिमुत्क्रिष्य तृणाकुराणुपरि बिन्दुरूपेण स्थितमपकायविशेषम् ।

(२) अप्काययतना ।

भिक्षु और भिक्षुकी आवि पर्वोका अर्थ पहाड़ेकी भाँति समझना
चाहिए । कुपका पानी अर्थात् भूमिमें सोता (झरना)से निकलनेवाला
जल, ओस, पाला, कुहरा (घूमर), ओला (गका), इरतनु (भूमिको भेद कर गेहूँ

(२) अप्काययतना

भिक्षु अने भिक्षुकी आवि पर्वोका अर्थ पहाड़ोंकी पीठ समझना चाहिए । उदकं
अर्थात् भूमिमान्वा ओत (जल) भी नीलगात्र जल, ओस, धार, जल, धार, धार, धार
(भूमिने खेदीने पछ आविना अर्थात् उपर आभनार्थ जलनि-दुआ), वरसादनु निर्भन

न घटेज्जा=चलावे, नहीं, न भिंदेज्जा=भेदे नहीं, न उज्जालेज्जा=थोडाभी जलावे नहीं, न पज्जालेज्जा=प्रज्वलित करे नहीं, न निव्वावेज्जा=बुझावे नहीं, अन्नं=दूसरेसे न उंजावेज्जा=बढावे नहीं, न घटावेज्जा=चलवावे नहीं, न भिंदावेज्जा=भिंदावे नहीं, न उज्जालावेज्जा=न जलवावे, न पज्जालावेज्जा=न प्रज्वलित करावे, न निव्वावेज्जा=न बुझावे, उंजंतं वा=बढानेवाले घटंतं वा=चलानेवाले भिंदंतं वा=भेदनेवाले उज्जालंतं वा=जलानेवाले पज्जालंतं वा=प्रज्वलित करनेवाले निव्वावंतं वा=बुझानेवाले अन्नं=दूसरेको न समणुजाणिज्जा=भला न समझे । जावज्जीवाए=जीवन-पर्यन्त (इसको) तिविहं=कृत-कारित-अनुमोदनारूप तीन करणसे (तथा) तिविहेणं=तीन प्रकारके मणेणं=मनसे वायाए=वचनसे काएणं=कायसे न करेमि=न करूंगा, न कारवेमि=न कराऊंगा, करंतंपि=करते हुएभी अन्नं=दूसरेको न समणुजाणामि=भला नहीं समझूंगा । भंते !=हे भगवन् ! तस्स=उस दण्डसे पडिक्रमामि=पृथक् होता हूँ, निंदामि=आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि=गुरु साक्षीसे गर्वा करता हूँ, अप्पाणं=दण्ड सेवन करनेवाले आत्माको बोसिरामि=त्यागता हूँ ॥३॥१७॥

टीका-अग्निं=वह्निम्, अङ्गार=निर्धूमज्वालं ज्वलदिन्धनम्, मुर्मुरं=प्रविरलस्फुल्लिङ्ग-संमिश्रभस्मरूपं तुषानलं वा, 'मुर्मुरस्तु तुषानलः' इति वैजयन्तीकोशात्, अजा-लिण्डिकाग्निं वा, अर्चिः=मूलाग्निविच्छिन्नां ज्वालाम्, ज्वालां=दह्यमानतृणादिस-म्बद्धाऽऽमूलोद्ध्वं प्रसारितेजोराशिम्, अलातं=ज्वलदग्रभागं काष्ठम्, श्रुद्धाग्निम्=अयःपिण्डानुसंवद्धं विद्युदादिरूपं वा, उल्का=मूलवद्देविच्छिद्यः समन्तात्प्रसर्पद-ग्निकणात्मिकाम्, (चिनगारी, तडंगिया, इति भाषा) स्वयं न उत्सिञ्चेत्=न तत्रे-

(३) तेजस्काययतना ।

अग्नि, अंगारा, भूमल (गर्म राख) बकरीकी लेंडीकी आग, मूलसे टूटी हुई ज्वाला, मूलसे अविच्छिन्न ज्वाला, लुआठा (जलती हुई लकड़ी), गर्म लोहेके गोलेकी या बिजलीकी अग्नि, अथवा चिनगारी

(३) तेजस्काययतना.

अग्नि, अंगारा, गरम राख, बकरीनी लींड़ीनी आग, भूजली तूटेडी ज्वाला, भूजली अविच्छिन्न ज्वाला, जलती लाकड़ा, गरम लोख उना गोणानो अथवा बिजलीनो अग्नि, अथवा चिणुगारी आदिभा पोते धधन (जलतषु) नडि

न उजावेज्जा न घटावेज्जा न भिंदावेज्जा, न उज्जालावेज्जा न पज्जालावेज्जा न निष्ठावेज्जा, अन्न उज्जत वा घट्टत वा भिंदत वा उज्जालत वा पज्जालत वा निष्ठावत वा न समणुजाणिज्जा। जावज्जीवाए तिविह तिविहेण मणेण वायाए कायण न करोमि न कारवेमि करतपि अन्न न समणुजाणामि ! तस्स भते ! पट्टिकामामि निंदामि गरिहामि अप्पाण वोसिरामि ॥ ३ ॥ १७ ॥

छाया-स मिष्ठुवा मिष्ठुकी वा संपतविरतपट्टितमस्यास्यातपापकमां विह वा राधो वा एकको वा परिपततो वा सुतो वा जाग्रद्वा, सः अग्निं वा अन्नं वा सुप्तं वा अर्धिवां ज्वालां वा अस्मात् वा शुद्धाग्निं वा उच्छ्रं वा नोत्तिष्ठन् न पश्येत् न भिन्याभोज्यास्येन्न मन्त्रास्येन्न निर्वपयेत्, अन्येन नोत्तिष्ठेन्न पश्येन्न मेदयेन्नोज्यास्येन्न मन्त्रास्येन्न निर्वपयेत्, अन्यमुत्तिष्ठन्तं वा पश्यन् वा भिन्दन्तं वा उच्छ्रं वास्यन्तं वा मन्त्रास्यन्तं वा निर्वपयन्तं वा न समनुवाच यात् । याचज्जीवया भिविधं भिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि न कारवां कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानामि । तस्माद् गमन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि मां आत्मानं व्युत्सृजामि ॥ ३ ॥ १७ ॥

(३) तेभस्काययतना

सान्त्वयार्थः—सजयधिरयपट्टिहयपट्टिहयपावकस्मे=वर्तमानकालीन सावय व्यापारोत्से रहित, भूत-भविष्यत्कालीन सावय व्यापारोत्से रहित, वर्तमान कालमे भी स्थिति और अनुभागकी न्यूनता करके तथा पढके क्रिये हुए अतिचारोकी निन्दा करके सावय व्यापारके त्यागी, से=बाह पूर्वोक्त निम्न बा=साधु भिक्षुगुणी वा=अथवा साध्वी, विद्या बा=दिनमें राओ वा=अथवा रात्रिमें; एगभो वा=अकेला परिसागभो वा=अथवा संपन्न स्थित; सुते बा=सोया हुआ जागरमाणे वा=अथवा जागता हुआ रहे, वहां से=र अगणि वा=अधिको इंगाल वा=अगारेको सुम्भुर वा=सुम्भूर भूभूदर-(वृषाधि)को अग्निं वा=अपोति-मूसापिसे विच्छिन्न ज्वालाको, जाल वा=मूसापिसे अपिच्छित जलती हुई ज्वालाको, अलार्थ वा=मिसका अग्रभाग जल रहा हो ऐसे काठको, सुद्धागणि वा=शुद्ध अग्नि-लोहपिच्छमें सबद्ध अग्नि अथवा विप्रसीक अग्निको, उर्ध्व वा=धिनगारियोंको न संजोझाईपन ढासकर बढावे नहीं,

न घटेज्जा=चलावे, नहीं, न भिंदेज्जा=भेदे नहीं, न उज्जालेज्जा=थोडाभी जलावे नहीं, न पज्जालेज्जा=प्रज्वलित करे नहीं, न निव्वावेज्जा=बुझावे नहीं, अन्नं=दूसरेसे न उंजावेज्जा=बढ़ावे नहीं, न घटावेज्जा=चलावे नहीं, न भिंदावेज्जा=भिंदावे नहीं, न उज्जालावेज्जा=न जलावे, न पज्जालावेज्जा=न प्रज्वलित करावे, न निव्वावेज्जा=न बुझावे, उंजंतं वा=बढ़ानेवाले घटंतं वा=चलानेवाले भिंदंतं वा=भेदनेवाले उज्जालंतं वा=जलानेवाले पज्जालंतं वा=प्रज्वलित करनेवाले निव्वावंतं वा=बुझानेवाले अन्नं=दूसरेको न समणुजाणिज्जा=भला न समझे । जावज्जीवाए=जीवनपर्यन्त (इसको) तिविहं=कृत-कारित-अनुमोदनारूप तीन कणसे (तथा) तिविहेणं=तीन प्रकारके मणेणं=मनसे वायाए=वचनसे काएणं=कायसे न करेमि=न करूंगा, न कारवेमि=न कराऊंगा, करंतंपि=करते हुएभी अन्नं=दूसरेको न समणुजाणामि=भला नहीं समझूंगा । भंते !=हे भगवन् ! तस्स=उस दण्डसे पडिकमामि=पृथक् होता हूँ, निंदामि=आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि=गुरु साक्षीसे गर्हा करता हूँ, अप्पाणं=दण्ड सेवन करनेवाले आत्माको बोलिसिरामि=त्यागता हूँ ॥३॥१७॥

टीका-अग्निं=वह्निम्, अङ्गारं=निर्धूमज्वालं ज्वलदिन्यनम्, मुग्धुरं=प्रविरलस्फुल्लिङ्ग-संमिश्रभस्मरूपं तुषानलं वा, 'मुग्धुरस्तु तुषानलः' इति वैजयन्तीकोशात्, अजालिण्डिकाग्निं वा, अर्चिः=मूलाग्निविच्छिन्नां ज्वालाम्, ज्वालां=दह्यमानतृणादिसम्बद्धाऽऽमूलोर्ध्ववप्रसारितेजोराशिम्, अलातं=ज्वलदग्रभागं काष्ठम्, शुद्धाग्निम्=अयःपिण्डानुसंवद्धं विद्युदादिरूपं वा, उल्का=मूलवहेर्विच्छिद्यः समन्तात्प्रसर्पद-ग्रिकणात्मिकाम्, (चिनगारी, तडंगिया, इति भाषा) स्वयं न उत्तिश्चेत्=न तत्रे-

(३) तेजस्काययतना ।

अग्नि, अंगारा, भूमल (गर्म राख) बकरीकी लेंडीकी आग, मूलसे दूदी हुई ज्वाला, मूलसे अविच्छिन्न ज्वाला, लुआठा (जलती हुई लकड़ी), गर्म लोहेके गोलेकी या बिजलीकी अग्नि, अथवा चिनगारी

(३) तेजस्काययतना.

अग्नि, अंगारा, गरम राख, भकरीनी लेंडीनी आग, मूलथी लूटेदी नवाणा, मूलथी अविच्छिन्न नवादा, भगतं लाकड़ा, गरम लोखंडना गोणाने अथवा विजलीने अग्नि, अथवा बिजुगारी आदिमा पोते धधन (भगतषु) नडि

न उजावेज्जा न घटावेज्जा न मिंदावेज्जा, न उज्जालावेज्जा न
 फज्जालावेज्जा न निद्धावेज्जा, अस्स उजस वा घटस वा मिंसस
 वा उज्जालस वा फज्जालस वा निद्धावसस वा न समणुज्जाणिज्जा।
 जावज्जीवाय तिविह तिविहेण मणेण वायाय कायण न करमि
 न कारवेमि करतपि अस्स न समणुज्जाणामि ! तस्स भते ! पढिक्कमामि
 निंदामि गरिहामि अप्पाण थोसिरामि ॥ ३ ॥ १७ ॥

छाया—स मिश्रुषां मिश्रुकी वा संपतविरतप्रतिहतमत्याख्यातपापकर्मो हि
 वा रात्रौ वा एकको वा परिपहतो वा सुप्तो वा जाग्रदा, सा अग्नि वा अर्ध
 वा सुप्तं वा अर्धिषां ब्रह्मा वा अस्मात् वा बुद्धाग्नि वा उत्कृष्टं वा नोत्तिष्ठन् न
 घृयेत् न मित्याभोज्यास्येन प्रज्वास्येन निर्वापयेत्, अन्येन नोत्तिष्ठन्
 घृयेत् मेदयेभोज्यास्येन प्रज्वास्येन निर्वापयेत्, अन्यमुत्तिष्ठन्तं वा दहनं
 वा मिन्दन्तं वा उज्ज्वामप्यन्तं वा प्रज्वास्यन्तं वा निर्वापयन्तं वा न समनुजानी
 यात् । यावज्जीवया त्रिविधं त्रिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि न धारयामि
 कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानामि । तस्माद् भवन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि मे
 आत्मानं व्युत्सृजामि ॥ ३ ॥ १७ ॥

(३) तेजस्कायपतना

सान्दयार्थः—सजयविरयपडिह्यपचक्कायपापकम्मो=वर्तमानकर्म
 सावय व्यापारोसे रहित, भूत मरिष्यत्कासीन सावय व्यापारोसे रहित, वर्तमान
 कालमें भी स्थिति और अनुभागकी न्यूनता करके तथा पढ़ते क्रिये हुए
 अतिचारोंकी निन्दा करके सावय व्यापारके त्यागी, से=वह पुरोहित भिक्षु
 वा=साधु भिक्षुणी वा=मयरा साध्वी, विद्या वा=दिनमें रात्रि वा=अथ
 रात्रिमें; एगओ वा=अकेला परिसागओ वा=अथवा सपन स्थित; सुस
 वा=सोया हुआ जागरमाणे वा=अथवा जागता हुआ रहे, वां से=त
 अगणि वा=अधिका इंगाल वा=अगारेको सुम्भुर वा=सुम्भुर यूपदर-(दुपात्रि)से
 अग्नि वा=ज्योति-मूलाग्रिसे चिच्छिन्न ज्वालाको, जाल वा=मूलाग्रिसे अनिच्छिन्न
 जलती हुई ज्वालाको, अलाय वा=मिसका अग्रभाग जल रहा ॥ ऐस
 काठको, सुद्धागणि वा=शुद्ध अधि-साहपिण्डमें संबद्ध अधि अथवा चिह्नहीन
 अधि, उक्क वा=चिनगारियांका न उज्जेज्जा=ईधन जलकर बराबर नहीं,

ननेन वा तालवृन्तेन वा पत्रेण वा पत्रभङ्गेन वा शाखया वा शाखाभङ्गेन वा पिहनेन वा पिहूनहस्तेन वा चैलेन वा चैलकणेन वा हस्तेन वा मुखेन वा, आत्मनो वा कायं वाह्य वाऽपि पुद्गलं न फूत्कुर्यात्, न बीजयेत्, अन्येन न फूत्कारयेत् बीजयेद्, अन्य फूत्कुर्वन्तं वा बीजयन्तं वा न समनुजानीयात्। यावज्जीवया त्रिविधं त्रिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि न कारयामि कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानामि। तस्य भदन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि गर्हे आत्मानं व्युत्पृजामि ॥४॥१८॥

(४) वायुकाययतना.

सान्वयार्थः—संजयविरयपडिह्यपच्चक्रस्वायपावकम्मे=वर्तमानकालीन सावद्य व्यापारोंसे रहित, भूत-भविष्यत्कालीन सावद्य व्यापारोंसे रहित, वर्तमान कालमें भी स्थिति और अनुभागकी न्यूनता करके तथा पहले किये हुए अति-चारोंकी निन्दा करके सावद्य व्यापारके त्यागी से=वह पूर्वोक्त भिक्खू वा=साधु भिक्खुणी वा=अथवा साध्वी दिया वा=दिनमें राओ वा=अथवा रात्रि एगओ वा=अकेला परिसागओ वा=अथवा संघमें स्थित सुत्ते वा=सोया हुआ जागरमाणे वा=अथवा जागता हुआ रहे, वहाँ से=वह सिएण वा=चामरसे, विहुणेणवा=पंखेसे, तालिअंटेण वा=ताडके पंखेसे, पत्तेण वा=पत्तेसे, पत्तभंगेण वा=बहुतसे पत्तोंसे, साहाए वा=शाखा-डाली-से, साहाभंगेण वा=शाखाके खण्डसे, पिहुणेण वा=मोरपीछीसे, पिहुणहत्थेण वा=मोरपीछियोंके समूहसे, चैलेण वा=रूपडेसे, चैलकणेणवा=रूपडेके छोर-पट्टे-से, हत्थेण वा=हाथसे, सुहेणवा=मुखसे, अप्पणो वा=अपने कायं=शरीरको, वा=अथवा बाहिरं वि पुग्गलं=बाहरी पुद्गलोंको भी न फुमेज्जा=फूकन मारे, न बीएज्जा=चैवर आदिसे हवा न करे, अन्नं=दूसरेसे न फुमावेज्जा=फूकन मारावे, न बीआवेज्जा=हवा न करावे, फुमंतं वा=फूकनेवाले बीअंतं वा=हवा करनेवाले अन्नं=दूसरेको न समणुजाणिज्जा=भला न समझे। जावज्जीवाए=जीवनपर्यन्त (इसको) त्रिविधं=कृत कारित अनुमोदनारूप तीन करणसे (तथा) त्रिविधेणं=तीन प्रकारके मणेणं=मनसे वाधाए=वचनसे काएणं=कायसे न करेमि=न करूंगा, न कारवेमि=न कराऊंगा, करतपि=करते हुए भी अन्नं=दूसरेको न समणुजाणामि=भला नहीं समझूंगा। भन्ते!=हे भगवन्! तस्स=उस दण्डसे पडिक्कमामि=पृथक् होता हूँ, निन्दामि=आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि=गुरुसाक्षीसे गर्हा करता हूँ, अप्पाणं=दण्ड सेवन करनेवाले आत्माको बोसिरामि=त्यागता हूँ ॥४॥१८॥

न्यनादिकं प्रसिपेत्, न घृयेत्=न सञ्चालयेत्, न मित्यात्=रुग्णैश्चैव
 न स्फोटयेत्, न उग्म्यासयेत्=तालवृन्तादिना सकृदल्पं वा न ध्यापयेत्-न र्पे-
 स्पर्धः, न प्रग्म्यासयेत्=सततं बहुशो वा न प्रज्वलितं कुर्यात्, न निशोपयेत्
 विध्यापयेत् न निर्माण नयेदित्यर्थः, अन्येन न उत्सेवयेदित्यादि सर्वं सुममम् ॥१॥

वायुकाययतनामाह—‘से भिक्षू वा०’ इत्यादि ।

मूष्म-से भिक्षू वा भिक्षुणी वा सजय विरय-पटिहय-यच्चत्सा-
 पावकस्मे दिया वा राजो वा एगओ वा परिसागओ वा सुत्त
 जागरमाणेवा, से सिपण वा विट्ठणेण वा तालिअटेण वा पत्तेण वा
 पत्तभगेण वा साहाय वा साहाभगेण वा पिट्ठणेण वा पिट्ठणहत्तेण
 वा चेलेण वा चेलकस्सेण वा हत्थेण वा मुहेण वा अप्पणो वा कपं
 वाहिर वावि पुग्गल न फुमेज्जा न वीऐज्जा, अन्न न फुमवेज्जा
 न वीआवेज्जा, अन्न फुमत वा वीअत वा न समणुजाणिज्जा ।
 जावज्जीवाप्प तिविह तिविहेण मणेण वायाप्प काएण न करेमि,
 न कारवेमि, करतपि अन्न न समणुजाणामि । तस्स भत्ते ! पडिक्कामि
 निंदामि गरिहामि अप्पाण धोत्तिरामि ॥४॥१८॥

छाया—स भिक्षुर्वा भिक्षुकी वा मयतविरतपटिहयप्रत्यासूयातपापकर्मा विप-
 वा राभी वा एकओ वा परिपज्जतो वा सुत्तो वा आग्रहा, स सितेन वा विप-
 आदिमै स्वय इन्धन न जाले, न सञ्चालन करे (न संघटा करे), न ईद
 ईद आदिसे उसे मेवे, न पंखा आदिसे एकवार प्रज्वलित करे,
 न बार-बार प्रज्वलित करे, न बुझावे । न ये सभ क्रियार्थ दूसरेसे कराने,
 न करते हुएकी अनुमोदना करे, इत्यादि सभ पूर्ववत् ॥३॥१७॥

वायुकायकी यतना कहते हैं—‘से भिक्षू वा०’ इत्यादि ।

नाचे, नदि सञ्चालन करे (नदि संघटन करे) नदि इत डे ईद आदिसे तेने
 लेटे, नदि पंखा वजेशी तेने जेकवार प्रज्वलित करे, नदि बारबार प्रज्वलित
 करे, नदि बुझवे, नदि जे लथी कियाओ पीछा यासे करवे, करानेकी नदि
 अनुमोदना करे इत्यादि पूर्ववत् (३) (१७)

१. वायुकायकी यतना कहे छे—से भिक्षू वा० इत्यादि.

ननेन वा तालवृन्तेन वा पत्रेण वा पत्रभङ्गेन वा शाखया वा शाखाभङ्गेन वा पिङ्गुनेन वा पिङ्गुनदस्तेन वा चैलेन वा चैलकर्णेन वा द्रुतेन वा द्रुखेन वा, आत्मनो वा कायं वाहं वाऽपि पुद्गलं न फूत्कुर्यात्, न बीजयेत्, अन्येन न फूत्कारयेत् न बीजयेद्, अन्य फूत्कुर्यान्तं वा बीजयन्तं वा न समनुजानीयात्। यावज्जीव्या त्रिविध त्रिविधेन मनसा याचा कायेन न करोमि न कारयामि कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानामि। तस्य भदन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि गर्हं आत्मानं व्युत्पृच्छामि ॥४॥१८॥

(४) वायुकाययतना.

सान्प्रयार्थः—संजयविरयपडिह्यपचक्रवायपावकम्मे=वर्तमानकालीन सावय व्यापारोसे रहित, भूत-भविष्यत्कालीन सावय व्यापारोसे रहित, वर्तमान कालमें भी स्थिति और अनुभागकी न्यूनता करके तथा पहले किये हुए अति-चारोंकी निन्दा करके सावय व्यापारके त्यागी से=वह पूर्वोक्त भिक्खू वा=साधु भिक्खुणी वा=अथवा साध्वी दिया वा=दिनमें राओ वा=अथवा रात्रि। एगओ वा=अकेला परिसागओ वा=अथवा सधमें स्थित सुत्ते वा=सोया हुआ जागरमाणे वा=अथवा जागता हुआ रहे, वहाँ से=वह सिएण वा=चामरसे, विट्ठणेणवा=पंखेसे, तालिअंटण वा=ताडके पंखेसे, पत्तेण वा=पत्तेसे, पत्तभंगेण वा=बहुतसे पत्तोंसे, साहाण वा=शाखा-डाली-से, साहाभंगेण वा=शाखाके खण्डसे, पिट्ठणेण वा=मोरपीछीसे, पिट्ठणहत्थेण वा=मोरपीछियोंके समूहसे, चैलेण वा=रुपडेसे, चैलकर्णेणवा=रुपडेके छोर-पट्टे-से, हत्थेण वा=हाथसे, मुहेणवा=मुखसे, अप्पणो वा=अपने कार्य=वारीरको, वा=अथवा बाहिरं वि पुग्गल=बाहरी पुद्गलोंको भी न फुमेज्जा=फूंकन मारे, न वीएज्जा=चैवर आदिसे हवा न करे, अन्न=दूसरेसे न फुमावेज्जा=फूंकन मारावे, न वीआवेज्जा=हवा न करावे, फुमंत वा=फूंकनेवाले वीअंतं वा=हवा करनेवाले अन्न=दूसरेको न समणुजाणिज्जा=भला न समझे। जावज्जीवाण=जीवनपर्यन्त (इसको) त्रिविहं=कृत कारित अनुमोदनारूप तीन कणसे (तथा) त्रिविहेणं=तीन प्रकारके मणेणं=मनसे वाघाण=वचनसे काण्णं=कायसे न करेमि=न करूंगा, न कारवेमि=न कराऊंगा, कगत्तपि=करते हुए भी अन्न=दूसरेको न समणुजाणामि=भला नहीं समझूंगा। भते!=हे भगवन्! तस्स=उस दण्डसे पडिक्कमामि=पृथक् होता हूँ, निन्दामि=आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि=गुरुसाक्षीसे गर्हा करता हूँ, अप्पाण=दण्ड सेवन करनेवाले आत्माको वोसिरामि=त्यागता हूँ ॥४॥१८॥

(४) वायुकाययतना ।

टीका—सितेन=चामरेण श्वेतस्वगुणनश्वेनोपचारात्, विपूननेन=वीर्यनदेन, तास्य तेन=ताछे=करतछे=वृन्त=धधनमस्येति, तास्येव वृन्तमस्येति, तास्येकरादिनाऽऽह्न्यत इति तास्यम्, उभयोरेकस्वस्मरणात्, तादृशं वृन्तं यस्येति च तास्यवृन्तं=वालपभादिरचितं ज्यननं तेन, उपलक्षणमिदं विपुद्रधजननीनामपि, पत्रेण=कमलिनीदलादिना, पत्रमज्ञेन=वसत्रकछेन, शाखाया=वृक्षध्वजाया, शाखाज्ञेन=तदेकदेशेन, पिहनेन=परिषर्षणे (मयूरपिच्छेन) पिहनेन हस्तेन=पुष्पीकृतमयूरपिच्छेन, वैछेन=वस्त्रेण, वैस्रच्छेन=अश्वछेन (वस्त्रप्रान्तेन) हस्तेन=करेण, वृक्षस्य वदनेन, आत्मनः=स्वस्य कार्य=शरीरं बाह्यमपि पुद्रस्मृ=उष्णदुग्धादिकं वास्त्यन फूट्कुर्यात्=न मुखेन धमत्, न वीनयेत्=चामरादिना वात न सञ्चालयेत्, अन्येन वा न फूट्कारयत्, इत्याध्न्यत्सुषोषम् ॥४॥१८॥

वनस्पतिकाययतनामाह—‘से मिक्खु वा०’ इत्यादि

(४) वायुकाययतना ।

बौवरसे, पंखेसे, ताड़के यने हुए पंखेसे अथवा अन्य विजली मारिके किसी प्रकारके पंखेसे, कमल आदिके पंखेसे, पंखेके डुकड़ेसे, वृक्षकी शाखासे, शाखाके खण्डसे, मयूरके पिच्छसे, मयूरके बहुतसे पिच्छोंसे, वस्त्रसे, वस्त्रके पट्टे (छोर)से, हाथसे, मुखसे, अपने शरीरको तथा अन्य गरम द्रव आदि पुद्रलोको न स्पर्श फूँके, न बौवर आदिसे बीजे-वायुकाय संचालन करे, न दूसरेसे फूँकावे, न बीजावे, न फूँकते हुए तथा बीजते हुए अन्यको भला जाने, इत्यादि सुगम ही है ॥ ४ ॥ १८ ॥

वनस्पतिकायकी यतना कहते हैं—‘से मिक्खु वा०’ इत्यादि ।

(४) वायुकाययतना

आमरकी, पंजाबी, ताड़की जनावेला पंजाबी, जलवा अन्य विजली 'आमर' के कई प्रकारकी पंजाबी, कमल आदिनी पंजाबी आदिकी डुकड़की, वृक्षकी शाखाकी, शाखाकी पंजाबी, मयूरकी पिच्छकी, मयूरकी अनेक पीछकी, वस्त्रकी, वस्त्रकी छेदकी, वस्त्रकी, सुपकी, पोताकी शरीरने, तथा वीर्य गरम द्रव आदि पुद्रलोके नहि स्पर्श हूँके नहि आमर आदिनी बीजे-वायुकाय संचालन करे, नहि वीर्य पासे फूँकावे, न फूँकनाए तथा वीर्यनाए अन्यने लक्ष्य लक्ष्ये प्रत्यादि अस्व ३ (४) (१८)

वनस्पतिकायकी यतना कहे ३—से मिक्खु वा० इत्यादि

मूलम्-से भिक्खू वा भिक्खुणी वा संजय-चिरय-पडिहय-पच्चक्खाय-पावकम्मे दिया वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा, से वीएसु वा वीयपइट्ठेसु वा रूढेसु वा रूढपइट्ठेसु वा जाएसु वा जायपइट्ठेसु वा हरिणसु वा हरियपइट्ठेसु वा छिन्नेसु वा छिन्नपइट्ठेसु वा सचित्तेसु वा सचित्तकोलपडिनिस्सिएसु वा न गच्छेज्जा न चिट्ठेज्जा न निसीइज्जा न तुयट्ठिज्जा, अन्नं न गच्छाविज्जा न चिट्ठाविज्जा न निसीयाविज्जा न तुयट्ठाविज्जा, अन्नं गच्छंतं वा चिट्ठंतं वा निसीयंतं वा तुयट्ठंतं वा न समणुजाणिज्जा । जावज्जीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतंपि अन्नं न समणुजाणामि । तस्स भंते ! पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ ५ ॥ १९ ॥

छाया—संभिक्षुर्वा भिक्षुकी वा संयतविरतप्रतिदत्तप्रत्याख्यातपापकर्मा दिवा वा रात्रौ वा एकको वा परिपद्गतो वा सुप्तो वा जाग्रद्वा, स वीजेषु वा बीजप्रतिष्ठितेषु वा रूढेषु वा रूढप्रतिष्ठितेषु वा जातेषु वा जातप्रतिष्ठितेषु वा हरितेषु वा हरितप्रतिष्ठितेषु वा छिन्नेषु वा छिन्नप्रतिष्ठितेषु वा सचित्तेषु वा सचित्तकोलप्रतिनिश्चितेषु वा न गच्छेन्नतिष्ठेन्न निपीदेन्न त्वग्वर्त्तयेत्, अन्यं न गमयेन्न स्थापयेन्न निपादयेन्न त्वग्वर्त्तयेत्, अन्यं गच्छन्तं वा तिष्ठन्तं वा निपीदन्तं वा त्वग्वर्त्तयन्तं वा न समनुजानीयात् । यावज्जीवया त्रिविधं त्रिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि न कारयामि कुर्वन्तमन्यन्यं न समनुजानामि । तस्य भदन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि गर्हे आत्मान व्युत्सृजामि ॥ ५ ॥ १९ ॥

(५) वनस्पतिकायपतना.

सान्वयार्थः—संजयचिरयपडिहयपच्चक्खायपावकम्मे=वर्तमानकालीन सावद्य व्यापारोंसे रहित, भूत-भविष्यत्कालीन सावद्य व्यापारोंसे रहित, वर्तमान कालमें भी स्थिति और अनुभागकी न्यूनता करके, तथा पहले किये हुए अतिचारोंकी निन्दा करके सावद्य व्यापारके त्यागी से=वह पूर्वोक्त भिक्खू वा=साधु भिक्खुणी वा=अथवा साध्वी दिया वा=दिनमें, राओ वा=अथवा

रात्रिमें, एगओ घा=अकेला परिसागओ घा=अथवा संघमें स्थित सुत
 घा=सोया हुआ जागरमाणे घा=अथवा जागता हुआ रहे, राँ से=त
 धीयसु या=ग्राहि आदि बीजां पर, धीयपइहेसु घा=बीजां पर रखे हुए अथ
 आसन आदि पर, रुवेसु घा=अङ्कुरित वनस्पति पर, रुदपइहेसु घा=अङ्कुरित
 वनस्पति पर रखे हुए अथवा आसन आदि पर, जायसु घा=पत्ते आनेसे
 अन्वस्यावासी वनस्पति पर, जायपइहेसु घा=पत्ते आनेकी अवस्थावासी वनस्पति
 पर रखे हुए अथवा आसन आदि पर, हरिणसु घा=हरित पर, हरिण
 पइहेसु घा=हरित पर रखे हुए अथवा आसन आदि पर, छिन्नेसु घा=छेद
 हरित पर छिन्नपइहेसु घा=कट हुए हरित पर रखे हुए आसन आदि पर,
 सचिसेसु घा=फिर अन्य सविच अण्डा आदि सहित वनस्पति पर, सचि
 कोलपडिनिस्सिणसु घा=पुने हुए=सड़े काठ पर न गच्छेज्जा=ममन न
 करे, न चिद्धेज्जा=न लड़ा होवे न निसीइज्जा=न बैठे, न तुअइज्जा=
 न सोवे, अन्न=दूसरेको न गच्छायेज्जा=न चलावे न चिद्धावेज्जा=न लड़ा
 करे न निसीयावेज्जा=न बैठावे, न तुअहाचिज्जा=न सुलावे, गच्छं
 घा=चलते हुए चिद्धत घा=लड़े होते हुए निसीयंत घा=बैठते हुए
 तुयहंत घा=सोते हुए अन्न=दूसरेको न समणुजाणेज्जा=मला न घाने।
 जावज्जीवाए=जीवनपर्यन्त (इसको) तिचिहं=कृत कारित अनुमोदनारूप वीज
 करमसे (तथा) तिचिहं=वीज प्रकारके मणेण=मनस बायाए=वचनसं
 काएण=कायासे न करेमि=न करूंगा, न कारवेमि=न कराऊंगा, करतपि=
 करते हुएभी अन्न=दूसरेको न समणुजाणामि=मला नहीं समझूंगा।
 भंते ! हे भगवन् ! तस्स=उस दण्डसे पडिक्कमामि=पृथक् होता हूँ, निवामि=
 आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि=युक्तासाक्षीस गहां करता हूँ
 अप्पाणं=दण्ड सेवन करनेवाले आत्माको बोसिरामि=स्थापता हूँ ॥५॥१९॥

(५) वनस्पतिकाययतना

टीका—बीजेपु=शय्याविपु, बीजप्रतिष्ठितेषु=बीजोपरिस्थितेषु अथवाऽऽस-
 नादिषु एवमग्रेऽपि प्रतिष्ठितपदव्याख्या कार्या, रुहेपु=अङ्कुरितेषु, भावेपु=भा-

(५) वनस्पतिकाययतना ।

शालि आदि बीजों पर, बीजों पर रखे हुए शय्या आसन आदि पर, अङ्कुरों

(५) वनस्पतिकाययतना.

अथर आदि बीजों पर, बीजों पर रखे हुए शय्या आसन आदि पर,

हणाऽनन्तरकालिकावस्थां सम्प्राप्तेषु पत्रितेष्वित्यर्थः, हरितेषु=कीरमयूरपक्षसच्छा-
यतां गतेषु, छिन्नेषु=कुठारादिना संछिद्य पृथक्कृतेषु आर्द्रेषु, सचित्तेषु=अन्येष्वपि
सजीवाण्डादिषु, सचित्तकोलप्रतिनिधितेषु=सचित्तैः=सचेतनैः, कौलैः=घुणैः प्रति-
निधितेषु=आश्रितेषु जीवदूधुणयुक्तकाष्ठादिष्वित्यर्थः, न गच्छेत्, न तिष्ठेत्,
न निपीदेत्=नोपविशेत्, न त्वग्वर्त्तयेत्=वर्त्तनं वर्त्तः=परिवर्त्तनम् (भावे घञ्)
त्वचः=त्वग्निद्रियस्य शरीरस्येत्यर्थात् वर्त्तः त्वग्वर्त्तः=वामपार्श्वतः परावृत्त्य दक्षि-
णपार्श्वतः, दक्षिणपार्श्वतः परावृत्त्य वामपार्श्वतः वा स्वपनम्, त्वग्वर्त्तं करोति त्वग्व-
र्त्तयति, (त्वग्वर्त्तशब्दात् 'तत्करोति तदाघटे' इति णिचि टिलोपे धातुत्वाल्लडादयः)
तस्य विधौ त्वग्वर्त्तयेत्=मुष्यादित्यर्थः ॥५॥१९॥

अथ त्रसकाययतनामाह-'से भिक्खू चा०' इत्यादि ।

पर अंकुरोपर रक्खे हुए शयन आदि पर, अंकुर अवस्थाके पश्चात् पत्रित
अवस्थाको प्राप्त वनस्पतिपर, अथवा उसपर रक्खे हुए शयन आदिपर,
कटी हुई वनस्पतिपर, हरी वनस्पतिपर, तथा इनके सिवाय सजीव अंडा
आदिपर, घुने (सुले) हुए काष्ठ आदिपर न स्वयं गमन करे, न खड़ा
होवे, न बैठे, तथा चाँयाँ पसवाड़ा बदलकर दाहिने पसवाड़ेसे और न
दाहिना पसवाड़ा बदलकर चायें पसवाड़ेसे सोवे अर्थात् पसवाड़ा न
बदले, ये सब क्रियाएँ दूसरेसे भी न करावे, न करते हुएको भला जाने ।
इसलिए तीन करण तीन योगसे इनका त्याग करता हूँ, इत्यादि
व्याख्यान पूर्ववत् ॥५॥१९॥

अब त्रसकायकी यतना कहते हैं-'से भिक्खू चा०' इत्यादि ।

अकुरो पर, अकुरो उपर भूँडैला शयनादि पर, अकुर अवस्था पछी पत्रित
अवस्थाने प्राप्त थयेली वनस्पति पर, अथवा ते पर भूँडैला शयनादि पर, कापेली
वनस्पति पर, लीली वनस्पति पर तथा ओ उपरात सज्जव धडा आदि पर, सजेला
काष्ठ आदि पर नहिं हुं स्वयं गमन कर, नहिं उबो रहुं, नहिं भेसु, तथा डाणुं
पडणु गहलीने जमणु पडणे अने जमणु पडणुं गहलीने डाणे पडणे नहिं
सूँ अर्थात् पडणा नहिं गहलु, ओ गंधी क्रियाओ गीण पासे नहिं करावु,
नहिं करनारने भवो ब्याणुं ओ रीते त्रणु करणु त्रणु योगथी ओने त्याग कर धु
धत्यादि व्याख्यान पूर्ववत् (५) (१६)

इसे त्रसकायकी यतना अंडे छे-से भिक्खू चा० धत्यादि

राशिमें, एगओ बा=अकेला परिसागओ बा=अध्या संघमें स्थित सुते
 बा=सोया हुआ जागरमाणे बा=अथवा जागता हुआ रहे, राँ से=प्र
 भीपसु बा=शालि आदि भीजोंपर, भीयपइहेसु बा=भीमोंपर रहे हुए इस
 आसन आदि पर, रुवेसु बा=अङ्कुरित वनस्पति पर, रुवपइहेसु बा=वृक्ष
 वनस्पति पर रखे हुए शयन आसन आदि पर, जाएसु बा=पते अने
 भवस्थावाली वनस्पति पर, जायपइहेसु बा=पते आनेकी भवस्थावाली वनस्पति
 पर रखे हुए शयन आसन आदि पर, हरिएसु बा=हरित पर, हरि
 पइहेसु बा=हरित पर रखे हुए शयन आसन आदि पर, छिमेसु बा=छिन्ने
 हरित पर छिन्नपइहेसु बा=कटे हुए हरित पर रखे हुए आसन आदि पर
 सचिसेसु बा=फिर अन्य सचिच अष्टा आदि सहित वनस्पति पर, सचित्त
 कोलपबिनिस्सियसु बा=धुने हुए=सङ्गे काठ पर न गच्छेज्जा=मन न
 करे, न च्छिजेज्जा=न लड़ा होवे न निसीइज्जा=न बैठे, न तुमहिज्जा=
 न सोवे, अछ=दूसरेको न गच्छावेज्जा=न चलावे न चिदावेज्जा=न तला
 करे न निसीयावेज्जा=न बैठे, न तुमहाविज्जा=न सुसावे, गच्छंते
 बा=चलते हुए च्छिदंत बा=लड़े होते हुए निसीयत बा=बैठते हुए
 तुयहतं बा=सोते हुए अछं=दूसरेको न समणुजाणेज्जा=मला न आवे।
 जावज्जीवाए=जीवनपर्यन्त (इसको) तिचिहं=कृत कारित अनुमोदनारूप धर्म
 करमसे (तथा) तिचिहेणं=वीन प्रकारक मणेणं=मनसे वायाए=वस्त्र
 काएणं=कायासे न करेमि=न करूंगा, न कारवेमि=न कराऊंगा, करतपि=
 करते हुएमी अछं=दूसरेको न समणुजाणामि=मला नहीं समझूँ।
 भते ! = हे भगवन् ! तस्स=उस वृद्धसे पश्चिक्कमामि=पृथक् होता हूँ, निदामि=
 आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि=गुरुसाक्षीसे गर्हा करता हूँ
 अप्पाणं=वृद्ध सेवन करनेवाले आत्माको घोमिरामि=स्वागत हूँ ॥५॥१५॥

(५) वनस्पतिकाययतना

टीका—भीजेपु=शाल्यादिपु, भीमपतिष्ठितेषु=भीमोपरिस्थितेषु शयनाज्ज
 नादिषु एवमग्रेऽपि पतिष्ठितपदव्याख्या कार्या, रुवेपु=अङ्कुरितेषु, नावपु=ना-

(५) वनस्पतिकाययतना ।

शालि आदि भीजों पर, भीजों पर रखे हुए शयना आसन आदि पर अङ्कुरों

(५) वनस्पतिकाययतना ।

एगओ आदि नीले पर, नीले पर भूईंवा शयना आसन आदि पर,

કમ્બલ પર પાયપુચ્છાંગસિ વા=પૈર પોંછનેકે ઉપકરણવિશેષપર રચહરણસિ
વા=રજોહરણ પર ગોચ્છાંગસિ વા=પૂંજની પર ડંડગંસિ વા=સ્થળિલપાત્ર
પર દંડગંસિ વા=દંડ પર પીઢગંસિ વા=ચૌકી પર ફલગંસિ વા=પાદે
પર સેઝગંસિ વા=શરીરપરિમિત શયન કરનેકે ઉપકરણ પર સંથારગંસિ
વા=સંસ્તારક-સાઢે ત્રીન હાથ પરિમિત વિઢીને પર (અથવા) અન્નચરંસિ
વા=ફિર દૂસરે તહપ્પગારે=ઈસી પ્રકારકે ઉવગરણજાએ=ઉપકરણોં પર (લગે
હુએ પૂર્વોક્ત કીઢે આદિકો) તઓ=ઉસ સ્થાન-હાથ પૈર આદિસે સંજયા-
મેવ=યતનાકે સાથહી પઢિલેહિયર=વાર-વાર પ્રતિલેખન કરકે પમજિયર=
વાર-વાર પૂંજકર એગંતં=એકાન્ત-નિરુપદ્રવ સ્થાન-મેં અવળેજ્જા=લે જાકર
રખદે, (કિન્તુ ઉનકો) નોળં સંઘાયમાવજ્જેજ્જા=એકઠા ન કરે ॥૨૦॥

(૬) ત્રસકાયયતના ।

ટીકા-હસ્તે, પાદે, વાહી, ઝરૌ=જાનૂપરિમાળે, ઉદરે, શીર્ષે, વસ્ત્રે=મુખ-
વસ્ત્રિકાચોલપટ્ટાદૌ, પ્રતિગ્રહે=પ્રતિગૃહ્ણતિ=આધત્તે સ્વસ્મિન્ ભક્તપાનાદિકમિતિ
પ્રતિગ્રહઃ=પાત્રં તસ્મિન્, કમ્બલે, પાદપ્રોચ્છનં=પ્રોચ્છયતે=પ્રમૃજ્યતેડનેનેતિ
પ્રોચ્છનં=પ્રમાર્જનસાધનમ્, પાદયોઃ પ્રોચ્છનં=પાદપ્રોચ્છનં તસ્મિન્=પાદપ્રોચ્છન-
સાધને વસ્ત્રસ્વળ્ડે, રજોહરણે, ગોચ્છે સચિત્તરજઃ=સંસૃષ્ટચરણપ્રમાર્જનિકાયામ્
'પૂંજની' ઇતિ ભાષાપ્રસિદ્ધાયામ્, ઊંડકે=સ્થળિલપાત્રે, ઢળ્ડે=વૃદ્ધત્વાદિના
પ્રસ્થાનવિપ્લવગતિભિર્વ્રતિભિરવલમ્બનાય ધાર્યમાળે, નાન્યથા, “થેરાળં થેરભૂમિ-
પત્તાળં કપ્પઈ ઢંડણ વા” ઇત્યાદિના સ્થવિર-સ્થવિરભૂમિપ્રાપ્તાતિરિક્તમુનીનાં

(૬) ત્રસકાયયતના ।

હાથ, પૈર, ઝુજા, જાંઘ, ઉદર, મસ્તક, મુખવસ્ત્રિકા, ચોલપટ્ટ આદિ
વસ્ત્ર, પાત્ર, કમ્બલ, પાદ-પ્રોચ્છન=પૈર પોંછને કા વસ્ત્રસ્વળ્ડ, રજોહરણ,
ગોઢા=પૂંજની (પૈરોંમેં લગી હુઈ રજકો પોંછનેકા ઉપકરણ),
સ્થળિલપાત્ર, વૃદ્ધાવસ્થા આદિકે કારણ ગમન કરનેમેં અસમર્થ
મુનિકે (ચલનેમેં) સહાયક ઢળ્ડ, ક્યોંકિ ભગવાનને “સ્થવિર
ઔર સ્થવિરભૂમિકો પ્રાપ્ત મુનિયોંકો હી ઢળ્ડ ધારણ કરના

(૬) ત્રસકાયયતના.

હાથ, પગ, ભુજા, જાંઘ ઉદર, મસ્તક, મુખવસ્ત્રિકા, ચોળપટ્ટો આદિ વસ્ત્ર
પાત્ર, કામળી, પગલુછણુ, રજોહરણુ, પૂંજણી, સ્થળિલપાત્ર, વૃદ્ધાવસ્થાઆદિને
કારણે ચાલવામા અસમર્થ મુનિને સહાયક એવો ઢંડ, કારણ કે ભગવાને “સ્થવિર
અને સ્થવિર ભૂમિને પ્રાપ્ત મુનિઓને માટે જ ઢંડ ધારણ કલ્પનીય છે” એવુ કહ્યુ છે,

रात्रिमें, एगओ बा=अकेला परिसागओ बा=अथवा संपूर्ण स्थित सुते
 बा=सोया हुआ जागरमाणे बा=अथवा जागता हुआ रहे, वहाँ से=त
 वीपसु बा=शालि आदि बीजोंपर, वीयपइहेसु बा=बीजोंपर रखे हुए वन
 आसन आदि पर, रुखेसु बा=अकुरित वनस्पति पर, रुखपइहेसु बा=अकुरि
 वनस्पति पर रखे हुए शयन आसन आदि पर, जाएसु बा=पछे जाने
 अवस्थावासी वनस्पति पर, जायपइहेसु बा=पछे आनेकी अवस्थावासी वनस्पति
 पर रखे हुए शयन आसन आदि पर, हरिपसु बा=हरित पर, हरिप
 पइहेसु बा=हरित पर रखे हुए शयन आसन आदि पर, छिमेसु बा=छे हुए
 हरित पर छिन्नपइहेसु बा=कटे हुए हरित पर रखे हुए आसन आदि पर,
 सचिसेसु बा=फिर अन्य सचि अष्टा आदि सहित वनस्पति पर, सचि-
 कोलपडिनिस्सिपसु बा=पुने हुए-सड़े काठ पर न गच्छे=गमन न
 करे, न चिहेज्जा=न लड़ा होवे न निसीइज्जा=न बैठे, न तुअहिज्जा=न
 न सोवे, अल=दूसरेको न गच्छावेज्जा=न बलावे न चिदावेज्जा=न सहा
 करे न निसीयावेज्जा=न बैठावे, न तुअदाचिज्जा=न सुभावे, गच्छतं
 बा=चलते हुए चिहत बा=सड़े होते हुए निसीपंत बा=बैठते हुए
 तुपहतं बा=सोते हुए अल=दूसरेको न समणुजाणेज्जा=महा न जाने।
 जावज्जीवाए=जीवनपर्यन्त (इसको) तिचिहं=हृत कारित अनुमोदनारूप तीन
 करणसे (तया) तिचिहेणं=तीन प्रकारक मणेणं=मनसे वायाए=स्वतंत्र
 काएण=कायासे न करमि=न कर्सेगा, न कारवेमि=न कराऊँगा, करतंपि=न
 करते हुएमी अल=दूसरेको न समणुजाणामि=महा नहीं समझूँगा।
 भंते!=हे भगवन् ! तस्स=उस दण्डसे पडिक्कमामि=पृथक् होता हूँ, निदामि=
 आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि=गुरुसाक्षीसे गर्वा करता हूँ
 अप्पार्णं=दण्ड सेवन करनेवाछे आत्माको घोसिरामि=स्वागता हूँ ॥१५॥१९॥

(५) वनस्पतिकाययतना

टीका—बीजेपु=शाल्यादिपु, बीनमतिष्ठितेपु=बीजोपरिस्थितेपु शयनाश्र-
 नादिपु एवमग्रेऽपि प्रतिष्ठितपदव्याख्या कार्या, रुखपु=अकुरितेपु, नावेपु=परो-

(५) वनस्पतिकाययतना ।

शालि आदि बीजों पर, बीजों पर रखे हुए शयना आसन आदि पर, अकुरों

(५) वनस्पति काययतना ।

एगओ आदि बीजों पर बीजों पर रखे हुए शयना आसन आदि पर,

एणाऽनन्तरकालिकावस्थां सम्प्राप्तेषु पत्रितेष्टित्यर्थः, हरितेषु=मीरमयूरपक्षसच्छा-
यतां गतेषु, छिन्नेषु=कुठारादिना संछिद्य पृथक्कृतेषु आर्द्रेषु, सचित्तेषु=अन्येष्वपि
सजीवाण्डादिषु, सचित्तकोलप्रतिनिधितेषु=सचित्तैः=सचेतनैः, कोलैः=घुणैः प्रति-
निधितेषु=आधितेषु जीवद्वघुणयुक्तकाष्ठादिष्वित्यर्थः, न गच्छेत्, न तिष्ठेत्,
न निपीदेत्=नोपविशेत्, न त्वग्वर्त्तयेत्=वर्त्तनं वर्त्तः=परिवर्त्तनम् (भावे घञ्)
त्वचः=त्वग्निद्रियस्य शरीरस्येत्यर्थात् वर्त्तः त्वग्वर्त्तः=वामपार्श्वतः परावृत्त्य दक्षि-
णपार्श्वतः, दक्षिणपार्श्वतः परावृत्त्य वामपार्श्वेन वा स्वपनम्, त्वग्वर्त्तं करोति त्वग्व-
र्त्तयति, (त्वग्वर्त्तशब्दात् 'तत्करोति तदावष्टे' इति णिचि टिलोपे घातुत्वाल्लडादयः)
तस्य विधौ त्वग्वर्त्तयेत्=मुप्यादित्यर्थः ॥५॥१९॥

अथ त्रसकाययतनामाह-‘से भिक्खू वा०’ इत्यादि ।

पर अंकुरोपर रक्खे हुए शयन आदि पर, अंकुर अवस्थाके पश्चात् पत्रित
अवस्थाको प्राप्त वनस्पतिपर, अथवा उसपर रक्खे हुए शयन आदिपर,
कटी हुई वनस्पतिपर, हरी वनस्पतिपर, तथा इनके सिवाय सजीव अंडा
आदिपर, घुने (सुले) हुए काष्ठ आदिपर न स्वयं गमन करे, न खड़ा
होवे, न बैठे, तथा बाँयाँ पसवाड़ा बदलकर दाहिने पसवाड़ेसे और न
दाहिना पसवाड़ा बदलकर बायें पसवाड़ेसे सोवे अर्थात् पसवाड़ा न
बदले, ये सब क्रियाएँ दूसरेसे भी न करावे, न करते हुएको भला जाने ।
इसलिए तीन करण तीन योगसे इनका त्याग करता हूँ, इत्यादि
व्याख्यान पूर्ववत् ॥५॥१९॥

अथ त्रसकायकी यतना कहते हैं-‘से भिक्खू वा०’ इत्यादि ।

अंकुरो पर, अंकुरो उपर भूकेला शयनादि पर, अंकुर अवस्था पछी पत्रित
अवस्थाने प्राप्त थयेली वनस्पति पर, अथवा ते पर भूकेलां शयनादि पर, कापेदी
वनस्पति पर, लीली वनस्पति पर तथा ओ उपरात सण्ण घडा आदि पर, सणेला
काष्ठ आदि पर नहिं हु स्वयं गमन कइं, नहिं उलो रहूं, नहिं जेसु, तथा डणुं
पडणुं गढदीने जमखे पडणे अने जमखुं पडणुं गढदीने डणे पडणे नहिं
सूठि अर्थात् पडणा नहिं गढलु, ओ गंधी क्रियाओ भीज्ज पासे नहिं करावुं,
नहिं करनारने बलो बालु. ओ रीते त्रणुं करणुं त्रणुं येगथी ओनो त्याग कइं छु
धत्यादि व्याख्यान पूर्ववत् (५) (१६)

इहे त्रसकायकी यतना कहे छे-से भिक्खू वा० मत्यादि

मूस्म—से भिक्खू वा भिक्खुणी वा सजय विरय-पडिहिय-यस-
 क्खाय-पावकस्मे दिया वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा
 सुत्ते वा जागरमाणे वा से कीडं वा पयगं वा कुथु वा पिपीलियं वा
 हत्थसि वा पायसि वा याहुसि वा ऊरुसि वा उदरसि वा सीससि
 वा वत्थसि वा पडिग्गाहंसि वा कवलंसि वा पायपुच्छणसि वा रय
 हरणसि वा गोच्छगसि वा उडगसि वा दडगसि वा पीडगसि वा
 फलगसि वा सेज्जसि वा सथारगसि वा अन्नयरसि वा तहप्पगारे
 उवगरणजाप्प तओ सजयामेव पडिलेहिय पडिलेहिय पमज्जिय
 पमज्जिय ऐगतमवणेज्जा नोण सचायमावज्जेज्जा ॥६॥२०॥

छाया—स भिक्षुर्वा भिक्षुकी वा सप्तविरतप्रतिष्ठतमस्याख्यातपापकर्मा विरा
 वा रात्री वा एकको वा परिपन्नतो वा सुप्तो वा जाग्रद्वा स, कीट वा वृक्ष
 वा कुन्तुं वा पिपीलिकां वा हस्ते वा पादे वा बाहौ वा ऊरौ वा उदरे वा शीर्षे
 वा वक्षे वा पात्रे वा कम्बले वा पादप्रोच्छन्नके वा रजोहरणे वा मोक्षे वा उन्दके
 वा हस्तके वा पीठके वा कक्षके वा क्षय्यायां वा संस्कारके वा अन्यतरस्मिन् वा
 तथाम्कारे उपकरणभाते ततः संयत एव प्रत्युपेक्ष्य प्रवृत्त्ययं एकान्तेऽपनयेन्नैतं
 संपातमापादयेत् ॥६॥२०॥

(६) असकाययतना

सान्निवार्यः—सजयविरयपडिहियपक्खक्खायपावकस्मे=वर्तमानक्षणीन
 सावध व्यापारोंसे रहित, श्रुत मविप्यत्क्षणीन सावध व्यापारोंसे रहित, वर्तमान
 कालमें भी स्थिति और अनुमागकी न्यूनता करके तथा पहले किये हुए भवितारोंकी
 निन्दा करके सावध व्यापारके त्यागी से=बह पूर्वोक्त भिक्खू वा=साधु भिक्खुणी
 वा=भयशा साध्वी दिया वा=दिनमें राओ वा=भयवा रात्रिमें एगओ वा=
 अकेला परिसागओ वा=भयवा संघमें स्थित सुत्ते वा=सोया हुआ भयवा जाग
 रमाणे वा=जागता हुआ रहे, वहां से=वह कीडं वा=कीड़ेको पयगं वा=पतंगको
 कुंभुं वा=कुंभुको पिपीलियं वा=कीड़ी चिऊटीको हत्थसि वा=हाथ पर पायंसि
 वा=पैरपर याहुंसि वा=घुनापर ऊरुंसि वा=जांघपर उदरसि वा=पेटपर सीससि
 वा=सिरपर वत्थसि वा=बदनपर पडिग्गाहंसि वा=पात्रपर कवलंसि वा=

कम्बल पर पायपुच्छगंसि वा=पैर पोंछनेके उपकरणविशेषपर रयहरगंसि वा=रजोहरण पर गोच्छगंसि वा=पूँजनी पर उंडगंसि वा=स्थण्डिलपात्र पर दंडगंसि वा=दंड पर पीढगंसि वा=चौकी पर फलगंसि वा=पाटे पर सेज्जगंसि वा=शरीरपरिमित शयन करनेके उपकरण पर संधारगंसि वा=संस्तारक-साढे तीन हाथ परिमित विछौने पर (अथवा) अन्नयरगंसि वा=फिर दूसरे तहप्पगारे=इसी प्रकारके उवगरणजाए=उपकरणों पर (लगे हुए पूर्वोक्त कीड़े आदिको) तओ=उस स्थान-हाथ पैर आदिसे संजया-मेव=यतनाके साथही पडिलेहियर=बार-बार प्रतिलेखन करके पमज्जियर=बार-बार पूँजकर एगंतं=एकान्त-निरुपद्रव स्थान-में अवणेज्जा=छे जाकर रखदे, (किन्तु उनको) नोणं संघायमावजेज्जा=एकठा न करे ॥२०॥

(६) त्रसकाययतना ।

टीका-हस्ते, पादे, बाहौ, ऊरौ=जानूपरिभागे, उदरे, शीर्षे, वस्त्रे=मुख-वस्त्रिकाचोलपट्टादौ, प्रतिग्रहे=प्रतिगृह्णाति=आधत्ते स्वस्मिन् भक्तपानादिकमिति प्रतिग्रहः=पात्र तस्मिन्, कम्बले, पादप्रोञ्छने=प्रोञ्छयते=प्रमृज्यतेऽनेनेति प्रोञ्छनं=प्रमार्जनसाधनम्, पादयोः प्रोञ्छनं=पादप्रोञ्छनं तस्मिन्=पादप्रोञ्छन-साधने वस्त्रखण्डे, रजोहरणे, गोच्छे सचित्तरजः-संसृष्टचरणप्रमार्जनिकायाम् 'पूँजनी' इति भाषाप्रसिद्धायाम्, उण्डके=स्थण्डिलपात्रे, दण्डे=वृद्धत्वादिना प्रस्थानविप्लवगतिभिर्त्रतिभिरवलम्बनाय धार्यमाणे, नान्यथा, "थेराणं थेरभूमि-पत्ताणं कप्पइ दंडए वा" इत्यादिना स्थविर-स्थविरभूमिप्राप्तातिरिक्तमुनीनां

(६) त्रसकाययतना ।

हाथ, पैर, झुजा, जाँघ, उदर, मस्तक, मुखवस्त्रिका, चोलपट्ट आदि वस्त्र, पात्र, कम्बल, पाद-प्रोञ्छन=पैर पोंछने का वस्त्रखण्ड, रजोहरण, गोछा=पूँजनी (पैरोंमें लगी हुई रजको पोंछनेका उपकरण), स्थण्डिलपात्र, वृद्धावस्था आदिके कारण गमन करनेमें असमर्थ मुनिके (चलनेमें) सहायक दण्ड, क्योंकि भगवानने "स्थविर और स्थविरभूमिको प्राप्त मुनियोंको ही दण्ड धारण करना

(६) त्रसकाययतना.

हाथ, पग, भुज, जग उदर, मस्तक, मुखवस्त्रिका, शोणपटो आदि वस्त्र पात्र, कामणी, पगलूछलु, रनेडरलु, पूजणी, स्थण्डिलपात्र, वृद्धावस्थाआदिने कारणे आलवाभा असमर्थ मुनिने सहायक येवो दंड, कारणे के भगवाने "स्थविर अने स्थविर भूमिने प्राप्त मुनिओने माटे न दंड धारण कदनीय छे" येवु कहु छे,

मूल्म—से भिक्खु वा भिक्खुणी वा सजय विरय-पडिहय-पक्ख-
 क्खाय-पावकम्मे दिया वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा
 सुत्ते वा जागरमाणे वा से कीड वा पयग वा कुधु वा पिपीलिय वा
 हत्थसि वा पायसि वा बाहुसि वा ऊरुसि वा उदरसि वा सीसंसि
 वा वत्थंसि वा पडिग्गहसि वा कवलंसि वा पायपुच्छणसि वा रय-
 हरणसि वा गोच्छगसि वा उंढगसि वा दंढगंसि वा पीढगसि वा
 फल्लगसि वा सेज्जसि वा सथारगसि वा अन्नयरसि वा तहप्पगारे
 उवगरणजाय तओ संजयामेव पडिलेहिय पडिलेहिय पमज्जिय
 पमज्जिय ऐगत्तमवणेज्जा नोण सघायमावज्जेज्जा ॥६॥२०॥

छाया—स भिक्षुर्वा भिक्षुकी वा सयत्नविरतमतिव्रतमत्प्राप्तपापकर्मो विवा
 वा रात्रौ वा एकको वा परिपन्नतो वा सुप्तो वा नाम्नश्चा स, कीट वा पतङ्ग
 वा कुन्तुं वा पिपीलिकां वा हस्ते वा पादे वा बाहौ वा ऊरौ वा उदरे वा वीर्ये
 वा वस्त्रे वा पात्रे वा कम्बुछे वा पादप्रोच्छन्नके वा रजोहरणे वा गोच्छे वा उदके
 वा दण्डके वा पीठके वा फल्लके वा शय्यायां वा संस्तारके वा अन्यतरस्मिन् वा
 तयाम्भकारे उपकरणजाते ततः संयत एव प्रत्युपेक्ष्यर प्रपुण्यर एकान्तोऽपनयेन्नैवं
 संपातमापादयेत् ॥६॥२०॥

(६) प्रसक्तव्यवसना

सान्त्वयार्थः—सअयविरयपडिहयपक्खक्खायपावकम्मे=वर्तमानकाष्ठीन
 सावध व्यापारोंसे रहित, भूत भविष्यत्कालीन सावध व्यापारोंसे रहित, वर्धमान
 कालमें भी स्थिति और अनुमागकी न्यूनता करके तथा पहचने किये हुए भविष्यत्की
 निन्दा करके सावध व्यापारके स्थायी से=वह पूर्वोक्त भिक्खु वा=साधु भिक्खुणी
 वा=भयना साध्वी दिया था=दिनमें रात्रौ वा=अथवा रात्रिमें एगओ वा=
 अकेला परिसागओ वा=अथवा संघमें स्थित सुत्ते वा=सोया हुआ भयना जाग
 रमाणे वा=जागता हुआ रहे, वहां से=वह कीड वा=कीड़ेको पर्यग वा=पर्वतको
 कुधुं वा=कुधुवाको पिपीलियं वा=पीली पिऊटीको हत्थंसि वा=हाथ पर पायसि
 वा=पैर पर पाहुसि वा=हजा पर ऊरुंसि वा=जांघ पर उदरसि वा=पेट पर सीसंसि
 वा=सिर पर वत्थंसि वा=बदन पर पडिग्गहंसि वा=पात्र पर कवलंसि वा=

एकान्तप्रदेशे रक्षार्थं त्रसजीवानां स्थापने साधूनामसंयतिवैयावृत्यदोषेण महाव्रत-
भङ्गो भवतीत्याहुस्तदेतद्भगवदाज्ञाविरुद्धम्, अनेनापि सूत्रेण धर्मोपकरणस्थानां
त्रसजीवानां निरुपद्रवप्रदेशे रक्षार्थं यतनया स्थापनविधानात् ॥६॥ ॥२०॥

इत्येवं षट्काययतनामभिधाय सम्प्रति तदपरिपालनपरिणामदारुणत्वं वर्णयते-
'अजयं चरमाणो' इत्यादि ।

મૂલમ્-અજયં ચરમાણો ય, પાણમૂયાઈં હિંસઈ ।

વંધઈ પાવયં કમ્મં, તં સે હોઈ કહુયં ફલં ॥૧॥

છાયા-અયતં ચરંશ્ચ, પ્રાણભૂતાનિ હિનસ્તિ ।

વધ્નાતિ પાપકં કર્મ, તત્તસ્ય ભવતિ કટુક ફલમ્ ॥૧॥

यतना न पालन करने का बुरा फल कहते हैं-

सान्वयार्थ:-अजयं=अयतनापूर्वक चरमाणो=गमन करता हुआ साधु
पाणभूयाईं=त्रस स्थावर जीवोंकी हिंसा=हिंसा करता है य=और पावयं
कम्मं=पापकर्मको वंघई=वांधता है, तं=उस कारण से=उस पाप कर्मका
फलं=फल कहुयं=दुःखदायी होई=होता है ॥१॥

कहते हैं कि-रक्षाके लिए त्रस जीवको एकान्त स्थानमें रखनेमें साधुको
असंयतिकी वैयावच करनेरूप दोष लगता है और उससे महाव्रतका
भंग होता है। यह उनका कहना भगवानकी आज्ञासे विरुद्ध है,
क्योंकि इस सूत्रसे भगवानने स्पष्ट विधान किया है कि धर्मोपकरणमें
स्थित त्रस जीवोंको रक्षाके लिए निरुपद्रव स्थानमें यतनासे रखना
चाहिये ॥ ६ ॥ २० ॥

इस प्रकार षट्कायकी यतना कहकर “उसकी रक्षा नहीं करनेसे
‘अजय’ परिणाम होता है” इस बातका उपदेश देते हैं-‘अजयं चरमाणो’
इत्यादि ।

માટે ત્રસ જીવને એકાંત સ્થાનમાં રાખવામાં સાધુને અસંયતિની વैयाવચ કરવા
રૂપ દોષ લાગે છે અને તેથી મહાવ્રતનો ભંગ થાય છે એમનું એવું કથન
ભગવાનની આજ્ઞાથી વિરુદ્ધ છે, કારણ કે આ સૂત્રથી ભગવાને સ્પષ્ટ વિધાન કર્યું
છે કે ધર્મોપકરણમાં સ્થિત ત્રસ જીવોની રક્ષાને માટે નિરુપદ્રવ સ્થાનમાં યતનાથી
તેમને મૂકવા જોઈએ (૬) (૨૦)

એ રીતે ષટ્કાયની યતના કહીને ‘એમની રક્ષા નહિ કરવાથી બચકર
પરિણામ આવે છે, એ વાતનો ઉપદેશ આપે છે-અજયં ચરમાણો ઇત્યાદિ

दण्डाग्राह्यत्वस्य भगवता स्पष्ट प्रतिपादितत्वात्, पीठके=काष्ठनिर्मितचतुरस्रावा-
सनविशेषे “चौकी, चौरंग” इति- भाषाप्रसिद्धे, फलके=सयनोपयोगिकाष्ठनि-
श्चितपट्टादिरूपे, शय्यायां=शयनोपकरणरूपायां वसती वा, अस्या अपि धर्मोप-
करणत्वात्, संस्तारके=संस्तार्यते=विस्तार्यते शयनार्थमिति संस्तारः (सं+
स्तृभः कर्मणि घञ्) स एव संस्तारकः= (स्वार्यिकः कः) अर्द्धवृत्तीयस्त्र-
प्रमाणस्वस्मिन्, दर्मादिनिर्मितास्तरणे इत्यर्थः । अन्यतरस्मिन् वा तत्राप्रकारे=
तत्सदृशे संयमोपयोगिनि उपकरणजाते=उपक्रियते=उपयुज्यते सयमादिवाहर्षकृते
यानि तान्युपकरणानि-साधूनां सयमसाधनाद्गीभूतोपकारकवस्त्रपात्रादीनि तत्रां
जातं=समूहस्वस्मिन् उपकरणमात्रे इत्यर्थः, समापवितं कीटादिकप्रसंगीम्,
तत्र=तस्मात् इत्याद्यः स्यानात् स्यत् एक=सम्यग् यत्मान एव ‘संजयामेव’ इति
मूलपाठे आपत्तादीर्यो भकारश्च, प्रतिषेधश्च=अल्पवेक्ष्य सस्यगवलोकेष्वेव
प्रमुख्यर=पौनःपुन्येन प्रमार्जनिकादिद्वारा निस्तार्य एका ते=निरुपद्रवत्वाने अ-
नयेत्=नीत्वा स्थापयेत् किन्तु संपातम्=एकम पुञ्जीकरणेन पीठान्ननकपरस्परवृत्ति-
संघर्षकारणद्वयसंयोगं सामान्येन सम्प्रेक्ष्य वा नो=नैव आपादयेत्=समापयेत् ‘न’
मिति शाक्यालङ्कारे । ‘सघातो द्वयसयोगः’ इति वाचस्पत्यम् । यत्तु केचित्-

कल्पनीय है” ऐसा कहा है, अन्यको वण्ड चारण करना मना है ।
अत एव उनके द्वारा गृहीत वण्ड पर तथा चौकी पाटा (पट्ट) शय्या
अर्थात् उपाश्रय, क्योंकि यह भी एक धर्मोपकरण है, संस्तारक अर्थात्
वर्म आविका पिछौना, तथा सयममें उपयोगी इस प्रकारका अन्य कोई
उपकरण, इन सयममें कीट आवि अस जन्तु हों तो उन्हें संयमी स्वयं
सम्यक् प्रकार प्रतिवेक्षण करके बार-बार पूजनी आविसे पूजकर बाधा-
रहित एकान्त स्थानमें यतनासे रखें, किन्तु उन्हें हफड़ा करके न रखें,
क्योंकि ऐसा करनेसे उनको पीडा होनेकी सम्भावना है । कितनेक

अन्यने इह धारणुनी भन्नाहं छे, ओटले ओमले धारणु करेवा इह पण, तत्र धारि,
पाट, शय्या अर्थात् उपाश्रय, धारणु के जे यत्तु ओके धर्मोपकरण छे । संस्तारक
अर्थात् वर्म आविनु निखानु, तथा सयममां उपयोगी जे प्रकारका अन्य केह
उपकरण छे, जे सर्वमा छिछी-छिछी आवि त्रय जत्तु होय ते तेने सयमी स्वयं
सम्यक् प्रकार प्रतिवेक्षण करीने बार-बार पूजणी आविभी पूछने आधासठित
ओकान्त स्थानमां यतनामां भूके पण्ण ओने ओके करीने न सजे, धारणु के
ओम करवाणी तेमने पीडा यथानी सम्भावना रहे छे । डेटलाके के छे छे रक्षने

एकान्तप्रदेशे रक्षार्थं त्रसजीवानां स्थापने साधूनामसंयतिवैयावृत्त्यदोषेण महाव्रत-
भङ्गो भवतीत्याहुस्तदेतद्भगवदाज्ञाविरुद्धम्, अनेनापि सूत्रेण धर्मोपकरणस्थानां
त्रसजीवानां निरुपद्रवप्रदेशे रक्षार्थं यतनया स्थापनविधानात् । ६। ॥ २०॥

इत्येवं षट्काययतनामभिधाय सम्प्रति तदपरिपालनपरिणामदारुणत्वं वर्ण्यते—
'अजयं चरमाणो' इत्यादि ।

મૂલમ્-અજયં^૧ ચરમાણો^૨ ય,^૪ પાણભૂયાઈ^૩ હિંસઈ^૬ ।

વંધઈ^૮ પાવયં^૯ કમ્મં,^૭ તં^{૧૦} સે^{૧૩} હોઈ^{૧૨} કહુયં^{૧૧} ફલં^{૧૧} ॥ ૧ ॥

છાયા-અયતં ચરંશ્ચ, પ્રાણભૂતાનિ હિનસ્તિ ।

વધ્નાતિ પાપકં કર્મ, તત્તસ્ય ભવતિ કટુકં ફલમ્ ॥ ૧ ॥

યતના ન પાલન કરને કા બુરા ફલ કહતે હૈ—

સાન્વયાર્થ:-અજયં=અયતનાપૂર્વક ચરમાણો=ગમન કરતા હુઆ સાધુ
પાણભૂયાઈ=ત્રસ સ્થાવર જીવોંકી હિંસઈ=હિંસા કરતા હૈ ય=ઔર પાવયં
કમ્મં=પાપકર્મકો વંધઈ=વાંધતા હૈ, તં=ઉસ કારણ સે=ઉસ પાપ કર્મકા
ફલં=ફલ કહુયં=દુઃખદાયી હોઈ=હોતા હૈ ॥ ૧ ॥

કહતે હૈં કિ-રક્ષાકે લિએ ત્રસ જીવકો એકાન્ત સ્થાનમેં રખનેમેં સાધુકો
અસંયતિકી વેચાવચ્ચ કરનેરૂપ દોષ લગતા હૈ ઔર ઉસસે મહાવ્રતકા
ભંગ હોતા હૈ । યહ ઉનકા કહના ભગવાનકી આજ્ઞાસે વિરુદ્ધ હૈ,
ક્યોંકિ હિસ સૂત્રસે ભગવાનને સ્પષ્ટ વિધાન કિયા હૈ કિ ધર્મોપકરણમેં
સ્થિત ત્રસ જીવોંકો રક્ષાકે લિએ નિરુપદ્રવ સ્થાનમેં યતનાસે રખના
ચાહિયે ॥ ૬ ॥ ૨૦ ॥

હિસ પ્રકાર ષટ્કાયકી યતના કહકર “ઉસકી રક્ષા નહીં કરનેસે
ભયદૂર પરિણામ હોતા હૈ” હિસ વાતકા ઉપદેશ દેતે હૈ—‘અજયં ચરમાણો’
હિત્યાદિ ।

માટે ત્રસ જીવને એકાંત સ્થાનમા રાખવામા સાધુને અસંયતિની વેચાવચ્ચ કરવા
રૂપ દોષ લાગે છે અને તેથી મહાવ્રતનો ભંગ થાય છે એમનું એવું કથન
ભગવાનની આજ્ઞાથી વિરુદ્ધ છે, કારણ કે આ સૂત્રથી ભગવાને સ્પષ્ટ વિધાન કર્યું
છે કે ધર્મોપકરણમા સ્થિત ત્રસ જીવોની રક્ષાને માટે નિરુપદ્રવ સ્થાનમા યતનાથી
તેમને મૂકવા જોઈએ (૬) (૨૦)

એ રીતે ષટ્કાયની યતના કહીને ‘એમની રક્ષા નહિ કરવાથી ભયકર
પરિણામ આવે છે, એ વાતનો ઉપદેશ આપે છે—અજયં ચરમાણો હિત્યાદિ

વળાગ્રાગ્રસ્વસ્ય મગવતા સ્પષ્ટ પ્રતિપાદિતત્વાત્, પીઠકે=કાષ્ઠનિર્મિતચતુરભુજ-
 સનવિશેષે “ચીકી, ચીરંગ” इति- भाषाप्रसिद्धे, પલકે=અયનોપયોગિનિષ્ક્રિ-
 ચિતપટ્ટાદિકરૂપે, અયનાર્થા=અયનોપકરણરૂપાયાં યસર્તો વા, અસ્યા અવિ ધર્મો-
 વરણત્વાત્, સંસ્તારકે=સંસ્તાર્યતે=વિસ્તાર્યતે અયનાર્થિમિરિતિ સસ્તારઃ (સ-
 સ્તુષઃ કર્મણિ ધમ્) સ એવ સંસ્તારકઃ=(સ્વાર્થિકઃ કઃ) અર્જવૃત્તીયા-
 પ્રમાણસ્તસ્મિન્, ધર્માદિનિર્મિતાસ્તરણે इत्यर्थः । અન્યતરસ્મિન્ ના તથાપ્રમા-
 તસ્સદૃશ્યે સંયમોપયોગિનિ ઉપકરણજાતે=ઉપક્રિય-તે=ઉપયુગ્ય-તે સયમાદિશબ્દ-
 યાનિ તાન્યુપકરણાનિ-સાધૂનાં સયમસાધનાદ્વીભૂતોપકારકવસ્તુપ્રમાદીનિ જે
 જાતં=સમૂહસ્તસ્મિન્ ઉપકરણમાત્રે इत्यर्थः, સમાપતિર્લ કીટાદિક્ષત્રયીત્વ-
 તત્=તસ્માત્ હસ્તાદેઃ સ્થાનાત્ સયત એવ=સમ્યગ્ યતમાન એવ ‘સંજયામેત્’ ઈ-
 મૂલપાઠે આપત્વાદીર્ઘો મકારઃ, પ્રતિષ્ઠેત્યર=પ્રત્યષ્ઠેત્યર સમ્યગ્વસ્તોક્તસ્વર્ગ-
 પ્રમુખ્યર=પીનઃપુન્યેન પ્રમાર્જનિકાદિદ્વારા નિસ્સાર્ય એકા-તે=નિરુપદ્રવસ્થાને જ-
 નયેત્=નીત્વા સ્થાપયેત્ કિન્તુ સંઘાતમ્=એકમપુઝીકરણેન પીઠામનકપરસ્પરસ્પૃ-
 સર્પર્પકારબદ્ધસંયોગં સામાન્યેન સમ્મેલનં ના નો=નૈષ આપાદયેત્=સ્માપયેત્ ‘વ-
 મિતિ શાકપાલકારે । ‘સંઘાતો દૃઢસંયોગઃ’ इति શાકસ્પત્યમ્ । યદુ કષિત-

કલ્પનીય છે” એસા કહ્યા છે, અન્યકો વળા ધારણ કરના મના છે ।
 અતઃ એવ ઠનકે દ્વારા ચૂકીત વળા પર તથા ચીકી પાટા (વદ) શબ્દ
 અર્થાત્ ઉપાગ્રય, ક્યોંકિ યહ મી એક ધર્મોપકરણ છે, સંસ્તારક મર્ત્ત
 ધર્મ આવિકા બિછોના, તથા સયમમેં ઉપયોગી હસ પ્રકારકા અન્ય કોઈ
 ઉપકરણ, હન સયમેં કીટ આવિ ઘસ જન્ટુ હોં તો ઉન્હેં સંયમી સ્વય
 સમ્યક્ પ્રકાર પ્રતિલેખન કરકે ધાર-ધાર પૂંજની આવિસે પૂંજકર બાવ-
 રહિત એકાન્ત સ્થાનમેં યતનાસે રખસેં, કિન્તુ ઉન્હેં ફકદા કરકે ન રખસેં,
 ક્યોંકિ એસા કરનેસે ઠનકો પીઠા હોનેકી સંભાવના છે । કિન્તુનેક

અન્યને હક ધારણની મનાઈ છે, એટલે એમણે ધારણ કરેલા હક પર, તથા કીકી,
 પાટ, શબ્દો અર્થાત્ ઉપાગ્રય, અર્થ છે એ પણ એક ધર્મોપકરણ છે સસ્તારક
 અર્થાત્ હર્મ આદિનું જિજ્ઞાસુ, તથા સયમમાં ઉપયોગી એ પ્રકારનાં અન્ય જે
 ઉપકરણો, જે સર્વમાં કીકી-કીકી આદિ ત્રસ જટુ હોય તે તેને સયમી સ્વય
 સમ્યક્ પ્રકારે પ્રતિલેખન કરીને વાર-વાર પૂજણી આદિથી પૂજીને વાધરહિત
 એકાન્ત સ્થાનમાં યતનાથી મૂકે પરંતુ એને એકલ કરીને ન રાખે, અર્થ છે
 એમ કરવાથી તેમને પીઠ મવાની સંભાવના શકે છે એટલાકે કહે છે કે રક્તને

તત્=પાપકર્મ તસ્ય=અયતનયા ગચ્છતઃ કદુકફલં=કદુકમ્ અનિષ્ઠં ફલ=પરિણામો
યસ્ય તત્ અશુભફલપ્રદમિત્યર્થઃ, ભવતિ=જાયતે । અત્ર પક્ષે 'કદુક'-મિત્યત્રાજ્ઞ-
સ્વાર આર્પત્વાત્ ॥૧॥

^૧મૂલમ્-^૨અજયં ^૪ચિદ્દમાણો ^૩ય ^૪પાણભૂયાઈ ^૫હિંસઈ ।

^૮બંધઈ ^૯પાવયં ^૭કમ્મં, ^૬તં ^{૧૦}સે ^{૧૩}હોઈ ^{૧૨}કડુયં ^{૧૧}ફલં ॥ ૨ ॥

છાયા—અયતં તિષ્ઠંશ્ચ, પ્રાણભૂતાનિ દ્વિન્સિતિ ।

વત્ત્રાતિ પાપકં કર્મ, તત્તસ્ય ભવતિ કદુકં ફલમ્ ॥૨॥

સાન્વયાર્થઃ—અજયં=અયતનાપૂર્વક ચિદ્દમાણો=સ્વદ્ધા હોતા હુઆ સાધુ
પાણભૂયાઈ=ત્રસ સ્થાવર જીવોંકી હિંસઈ=હિંસા કરતા હૈ ય=ઔર પાવયં
કમ્મં=પાપ કર્મકો બંધઈ=બાંધતા હૈ, તં=ઉસ કારણ સે=ઉસ પાપકર્મ કા
ફલં=ફલ કડુયં=દુઃખદાયી હોઈ=હોતા હૈ ॥૨॥

ટીકા—'અજયં ચિદ્દમાણો' इत्यादि । अयतं=यतनारहितं तिष्ठन्=करचर-
णादिप्रसारणेनाऽनवहितं दण्डवद्धर्वावस्थानं कुर्वन् । शेषं प्राग्बद्ध्याख्येयम् ॥२॥

^૮મૂલમ્-^૯અજયં ^૭આસમાણો ^૬ય, ^{૧૦}પાણભૂયાઈ ^{૧૩}હિંસઈ ।

^૮બંધઈ ^૯પાવયં ^૭કમ્મં, ^૬તં ^{૧૦}સે ^{૧૩}હોઈ ^{૧૨}કડુયં ^{૧૧}ફલં ॥ ૩ ॥

છાયા—અયતમાસીનશ્ચ, પ્રાણભૂતાનિ દ્વિન્સિતિ ।

વત્ત્રાતિ પાપકં કર્મ, તત્તસ્ય ભવતિ કદુકં ફલમ્ ॥૩॥

સાન્વયાર્થઃ—અજયં=અયતના-પૂર્વક આસમાણો=બેઠતા હુઆ સાધુ પાણ-
ભૂયાઈ=ત્રસ સ્થાવર જીવોંકી હિંસઈ=હિંસા કરતા હૈ, ય=ઔર પાવયં
કમ્મં=પાપકર્મકો બંધઈ=બાંધતા હૈ, તં=ઉસ કારણ સે=ઉસ પાપકર્મ કા
ફલં=ફલ કડુયં=દુઃખદાયી હોઈ=હોતા હૈ ॥૩॥

હોતા હૈ, તથા ઉસકા કડુઆ ફલ ભોગના પડતા હૈ ॥૧॥

'અજયં ચિદ્દમાણો' इत्यादि । अयतनापूर्वकं स्वद्धा होनेसे पापकर्म
बधता है और उसका कडुआ फल होता है ॥२॥

દાથી આવે છે, તથા એના કડવા ફળ ભોગવા પડે છે (૧)

અજય ચિદ્દમાણો इत्यादि अयतनापूर्वकं जीवा स्वद्धावाથી 'पापकर्म' બંધાય
છે અને તેના કડવા ફળ આવે છે (૨)

ટીકા-અયત્ન=યતનારહિત યથાસ્થાપથા ચરન્=ગચ્છન્ 'સંયત્' इति शेषः,
 प्राणभूतानि=प्राणन्तीति प्राणाः=उच्छ्वासादिमन्तो द्वीन्द्रियमभ्युत्थयो बीजाः,
 भूतानि=मवनशीला एकेन्द्रिया प्रथिव्याद्य, प्राणाश्च भूतानि चेति प्राणभूतानि
 (इन्द्रस्वात्परबलिङ्गता) तानि=असत्प्रापराणीत्यर्थः, हिनस्ति=हन्ति, य=यथा
 पापक=प=पङ्क्तिर्मर्यान्मस्मिन् भाषमाणयति=भाषयतीति, प=क्षेमम् आ=सम्भन्ताम्
 पिबति=नाशयतीति, पानं=पास्तमर्यात्प्राणिनामात्मानन्दरसपानम् आमोक्ति=
 मामोक्ति=पृष्ठासीति, नरकादिद्वगतिषु जीवान् पातयतीति, कर्मरमाभिरक्षण
 पाञ्चयति¹=मलिनयतीति वा पापं तदेष पापकं=(कुत्सार्पा कन्) ज्ञानावरणीयादि,
 कर्म=तत्सम्बन्ध्यतिष्ठस्मपुत्रस्तत्रैव वध्नाति=उपार्जयति, तत्=तेन हेतुना, तस्मै
 पापकर्मणः, फलं=परिणतिः कुरुते=दुःखम्, यद्वा 'कुरुकफल'-मिति च्छाया,

૧ પાંચયતિ=પાંચુકૂલિઃ, 'પાંચુનો ન દ્વયો રત્નઃ' इत्यमरः, सोऽस्मास्तीति
 पांशुमान्, पांशुमन्तं करोति पाञ्चयति 'तत्करोति तदाश्रये' इति विशिष्ट-
 भङ्गावाद् 'विन्महोर्लुप्' इति मनुषો छद्' उत्प्लिखोपः ।

યતનારહિત ગમન કરનેવાલા સંયત (સાધુ) દ્વીન્દ્રિય આદિ પ્રાણોંકી
 તથા એકેન્દ્રિય પ્રથિવીકાય આદિ ભૂતોંકી અર્થાત્ વ્રસ ઔર સ્વાવર
 જીવોંકી હિસા કરતા હૈ, ઔર જ્ઞાનાવરણીયાદિ પાપકર્મકા ઉપાર્જન
 કરતા હૈ । પાપ (૧) મલિનતાકો પ્રાપ્ત કરાતા હૈ, (૨) નરક આદિ અષો
 ણતિર્મે પહુંચાતા હૈ, (૩) આત્માકે હિતકા નાશ કરતા હૈ, (૪) પ્રાણીયોંકે
 આત્મિક આનન્દ રસકો સુખા ઢાલતા હૈ, (૫) આત્માકો કર્મરૂપો રજસે
 મલિન કર લેતા હૈ, ફસલિય વસે પાપ કહતે હૈ । અર્થાત્ અયતનાપૂર્વક
 પ્રવૃત્તિ કરનેસે જીવોંકી હિસા હોતી હૈ, ઔર જ્ઞાનાવરણીય આદિ અશુભ
 કર્મોંકા વચ્ચે જી હોતા હૈ, ઔર વસ પાપકર્મકા પરિણામ દુઃસ્વદાપી

યતનારહિતપણે યતન કરનાર સંયત (સાધુ) દ્વીન્દ્રિય આદિ પ્રાણોંકી
 તથા એકેન્દ્રિય પ્રથિવીકાય આદિ ભૂતોંકી અર્થાત્ વ્રસ અને સ્વાવર એવેની હિસા
 કરે છે અને જ્ઞાનાવરણીયાદિ પાપકર્મનું ઉપાર્જન કરે છે પાપ-(૧) મલિનતાને
 પ્રાપ્ત કરાવે છે (૨) નરક આદિ અષોણતિમાં પહોંચાડે છે, (૩) આત્માના
 હિતને નાશ કરે છે (૪) પ્રાણીઓના આત્મિક આનન્દ રસને સુકાવી નામે છે
 (૫) આત્માને કર્મરૂપી રજસી મલિન કરી નામે છે, તેથી તેને પાપ કહે છે.
 અર્થાત્ અયતનાપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરવાથી એવેની હિસા થાય છે અને જ્ઞાનાવરણીય
 આદિ અશુભ કર્મેના બધા ફળ ઉત્પન્ન થાય છે જે પાપકર્મનું પરિણામ દુઃખ

તત્=પાપકર્મ તસ્ય=અયતનયા ગચ્છતઃ કદુકફલં=કદુકમ્ અનિષ્ટં ફલ=પરિણામો
યસ્ય તત્ અશુભફલપ્રદમિત્યર્થઃ, ભવતિ=જાયતે । અત્ર પક્ષે 'કદુક'-મિત્યત્રાનુ-
સ્વાર આર્પત્વાત્ ॥૧॥

મૂલમ્-અજયં^૧ ચિદ્દમાણો^૨ ય પાણભૂયાઈ^૪ હિંસઈ^૩ ।

વંધઈ^૮ પાવયં^૬ કમ્મં^૭, તં સે^૬ હોઈ^{૧૦} કડુયં^{૧૩} ફલં^{૧૨} ॥ ૨ ॥

છાયા—અયતં તિષ્ઠંશ્ચ, પ્રાણભૂતાનિ દિનસ્તિ ।

વદ્નાતિ પાપકં કર્મ, તત્તસ્ય ભવતિ કદુકં ફલમ્ ॥૨॥

સાન્વયાર્થઃ—અજયં=અયતનાપૂર્વક ચિદ્દમાણો=ખડા હોતા હુઆ સાધુ
પાણભૂયાઈ=ત્રસ સ્થાવર જીવોંકી હિંસઈ=હિંસા કરતા હૈ ય=ઔર પાવયં
કમ્મં=પાપ કર્મકો વંધઈ=વાંધતા હૈ, તં=ઉસ કારણ સે=ઉસ પાપકર્મ કા
ફલં=ફલ કડુયં=દુઃખદાયી હોઈ=હોતા હૈ ॥૨॥

ટીકા—'અજયં ચિદ્દમાણો' इत्यादि । अयतं=यतनारहितं तिष्ठन्=करचर-
णादिप्रसारणेनाऽनवहितं दण्डवद्धर्वावस्थानं कुर्वन् । शेषं प्राग्वद्व्याख्येयम् ॥२॥

મૂલમ્-અજયં^૧ આસમાણો^૨ ય, પાણભૂયાઈ^૪ હિંસઈ^૩ ।

વંધઈ^૮ પાવયં^૬ કમ્મં^૭, તં સે^૬ હોઈ^{૧૦} કડુયં^{૧૩} ફલં^{૧૨} ॥ ૩ ॥

છાયા—અયતમાસીનશ્ચ, પ્રાણભૂતાનિ દિનસ્તિ ।

વદ્નાતિ પાપકં કર્મ, તત્તસ્ય ભવતિ કદુકં ફલમ્ ॥૩॥

સાન્વયાર્થઃ—અજયં=અયતના-પૂર્વક આસમાણો=વૈઠતા હુઆ સાધુ પાણ-
ભૂયાઈ=ત્રસ સ્થાવર જીવોંકી હિંસઈ=હિંસા કરતા હૈ, ય=ઔર પાવયં
કમ્મં=પાપકર્મકો વંધઈ=વાંધતા હૈ, તં=ઉસ કારણ સે=ઉસ પાપકર્મ કા
ફલં=ફલ કડુયં=દુઃખદાયી હોઈ=હોતા હૈ ॥૩॥

હોતા હૈ, તથા ઉસકા કડુઆ ફલ ભોગના પડતા હૈ ॥૧॥

'અજયં ચિદ્દમાણો' इत्यादि । अयतनापूर्वकं खड़ा होनेसे पापकर्म
बधता है और उसका कड़ुआ फल होता है ॥ २ ॥

દાથી આવે છે, તથા એના કડવા ફળ ભોગવવા પડે છે (૧)

અજય ચિદ્દમાણો इत्यादि अयतनापूर्वकं ठेका रहैवावाથી पापकर्म बंधाय
छे अने तेना कडवा ફળ આવે છે (૨)

“ - ટીકા—‘અજય આસમાણો’ ઇત્યાદિ । અયતનાસીનઃ=પ્રમાર્જનં વિનાપ્ર-
યુક્તોઽનનરિત ઉપવિષ્ણુત્વર્યઃ । શેષ પૂર્વેન્ત્ ॥૩॥

મૂલ્—અજય સયમાણો ય પાણમૂયાઙ્ હિસઙ્ ।

વંધઈ પાવય કમ્મ, ત સે હોઙ્ કહુય ફલ ॥૪॥

|| ટીકા—અપતં સ્વપન્ન, પ્રાણમૂતાનિ વિનસિ ।

વધ્નાતિ પાપકં કર્મ, તત્તસ્ય મરણિ ક્કુલં ફલમ્ ॥૪॥

સાન્વયાર્યઃ—અજયં=અયતના-પૂર્વક સયમાણો=સોતા હુઆ સાણ પાવ-
મૂયાઙ્=અસ-સ્થાવર જીવોંકી હિસઙ્=હિસા કરતા હૈ, ય=ઔર પાવય કમ્મ=પા-
પકર્મકો વંધઈ=બંધતા હૈ, ત=તસ કારણ તસ પાપકર્મ કા ફલ=ફ-
લકહુય=દુઃસવાયી હોઙ્=સોતા હૈ ॥૪॥

ટીકા—‘અજયં સયમાણો’ ઇત્યાદિ । અપતં સ્વપન્ન=અવિદ્યાપ્રમાર્જનરિતં
વિના પ્રકામશ્ચર્યાદિના વિવસે ષા શ્યાનઃ । શેષ પૂર્વેન્ત્ ॥૪॥

|| મૂલ્—અજયં મુજમાણો ય, પાણમૂયાઙ્ હિસઙ્ ।

વંધઈ પાવય કમ્મ, ત સે હોઙ્ કહુય ફલ ॥૫॥

|| ટીકા—અપતં મુજ્જાનથ, પ્રાણમૂતાનિ વિનસિ ।

વધ્નાતિ પાપકં કર્મ, તત્તસ્ય મરણિ ક્કુલં ફલમ્ ॥૫॥

સાન્વયાર્યઃ—અજયં=અયતના-પૂર્વક મુજમાણો=સાતા હુઆ સાણ પાવ-
મૂયાઙ્=અસ-સ્થાવર જીવોંકી હિસઙ્=હિસા કરતા હૈ, ય=ઔર પાવય કમ્મ=પા-
પકર્મકો વંધઈ=બંધતા હૈ, ત=તસ કારણ તસ પાપકર્મ કા ફલ=ફ-
લકહુય=દુઃસવાયી હોઙ્=સોતા હૈ ॥૫॥

“ - ‘અજયં આસમાણો’ ઇત્યાદિ । મુનિ આદિકી વિના પ્રમાર્જના
કિયે હી અયતનાપૂર્વક બેઠનેસે પાપકર્મ વંધતા હૈ ઔર ઇસકા કહુમા
ફલ હોતા હૈ ॥૩॥

‘અજયં સયમાણો’ ઇત્યાદિ । અયતનાસે અર્થાત્ શાપ્યાકી પ્રમાર્જના
મ કરક શયન કરનેસે પાપકર્મ વંધતા હૈ ઔર ઇસકા કહુમા ફલ
હોતા હૈ ॥૪॥

અજય આસમાણો ઇત્યાદિ. મુનિ આદિકી પ્રમાર્જના કર્યા વિના અયતના-
પૂર્વક બેસવાથી પાપકર્મ બંધાય છે અને તેના ફલમાં ફળ મળે છે (૩)

અજય સયમાણો ઇત્યાદિ. અયતનાથી અર્થાત્ શાપ્યાકી પ્રમાર્જના કર્યા
વિના શયન કરવાથી પાપકર્મ બંધાય છે અને એના ફલમાં ફળ મળે છે (૪)

કર્મકો વંધઈ=વાંધતા હૈ, તં=ઉસ કારણ સે=ઉસ પાપકર્મકા ફલ=ફલ કડુયં=દુઃખદાયી હોઈ=હોતા હૈ ॥૫॥

ટીકા—‘અજયં મુંજમાણો’ ઇત્યાદિ । અયત મુજ્જાનઃ=યથાકલ્પલબ્ધાન્ત-પ્રાન્તાગ્રાહારં સંયોજનાદિમણ્ડલદોષાપરિહારેણ ચપડ-ચપડ-શબ્દપૂર્વકમભ્યવહરન્ । અન્યત્ સુવોધમ્ ॥૫॥

મૂલમ્-અજયં^૧ ભાસમાણો^૨ ય, પાણમ્^૪ભૂયાઈ^૩ હિંસઈ^૪ ।

વંધઈ^૮ પાવયં^૯ કમ્મં^૭, તં^૬ સે^{૧૦} હોઈ^{૧૩} કડુઅં^{૧૨} ફલં^{૧૧} ॥૬॥

છાયા—અયત ભાષમાણશ્ચ, પ્રાણભૂતાનિ હિનસ્તિ ।

વધ્નાતિ પાપકં કર્મ, તત્તસ્ય ભવતિ કડુકં ફલમ્ ॥૬॥

સાન્વયાર્થઃ—અજયં=અયતના-પૂર્વક ભાસમાણો=બોલતા હુઆ સાધુ પાણ-મ્ભૂયાઈ=તસ સ્થાવર જીવોંકી હિંસઈ=હિંસા કરતા હૈ, ય=ઔર પાવયં કમ્મં=પાપકર્મકો વંધઈ=વાંધતા હૈ, તં=ઉસ કારણ સે=ઉસ પાપકર્મકે ફલં=ફલ કડુયં=દુઃખદાયી હોઈ=હોતા હૈ ॥૬॥

ટીકા—‘અજયં ભાસમાણો’ ઇત્યાદિ । અયતં ભાષમાણઃ=અયતનયા બ્રુવન્ ।

‘અજય મુંજમાણો’ ઇત્યાદિ । સાધુકે કલ્પકે અનુસાર પ્રાપ્ત હુએ આહારકા સંયોજના આદિ મંડલ દોષોંકા પરિત્યાગ ન કરકે ‘ચપડ-ચપડ’ આદિ શબ્દ કરતે હુએ ભોજન કરનેસે પાપકર્મ વધતા હૈ ઔર ઉસકા ફલ કડુઆ હોતા હૈ ॥૫॥

‘અજયં ભાસમાણો’ ઇત્યાદિ । અયતનાપૂર્વક ભાષણ કરનેસે હિંસા હોતી હૈ ઔર પાપકર્મકા વંધ હોતા હૈ । ઉસ પાપકર્મકા ફલ કડુઆ હોતા હૈ ।

અજયં મુંજમાણો ઇત્યાદિ સાધુના કલ્પને અનુસાર પ્રાપ્ત થએલા આહારના સંયોજના આદિ મંડલ દોષોના પરિત્યાગ કર્યા વિના ‘ચપડ-ચપડ’ અવાજ કરતા ભોજન કરવાથી પાપકર્મ બંધાય છે અને તેના કડવા ફળ આવે છે (૫)

અજયં ભાસમાણો ઇત્યાદિ અયતનાપૂર્વક ભાષણ કરવાથી હિંસા થાય છે અને પાપકર્મ બંધાય છે એ પાપકર્મના ફળ કડવા આવે છે

ટીકા—‘અજય આસમાણો’ इत्यादि । अयतमासीनः=मार्गेन सिन्धु-
मुक्तोऽनपचित उपविष्टस्तित्यर्थः । शेषं पूर्ववत् ॥३॥

મૂલ્મ—અજય સયમાણો ય પાણમૂયાઈ હિંસઈ ।

વધઈ પાવય કમ્મ, ત સે હોઈ કહુય ફલ ॥૪॥

છાયા—અયતે સ્વર્પ, પ્રાણભૂતાનિ હિનસ્તિ ।

વધાતિ પાપકં કર્મ, તથમ્ય મવતિ કદુકં ફલ્મ્ ॥૪॥

સાન્વયાર્યઃ—અજય=અયતના-પૂર્વક સયમાણો=સોતા હુમા સાણ પા
મૂયાઈ=મસ-સ્વાવર જીવોંકી હિંસઈ=હિંસા કરતા હૈ, ય=ઔર પાવય કમ
પાપકમ્મકો વંધઈ=બંધતા હૈ, ત=ઉસ કારણ ઉસ પાપકમ્મં કા ફલ્મ
કહુય=દુઃલદાવી હોઈ=સોતા હૈ ॥૪॥

ટીકા—‘અજય સયમાણો’ इत्यादि । अयतं स्वप्न-व्यवसाय-वर्गा-
विना प्रकामव्यवसाय-विषये वा शयानः । शेषं पूर्ववत् ॥४॥

મૂલ્મ—અજય મુજમાણો ય, પાણમૂયાઈ હિંસઈ ।

વધઈ પાવય કમ્મ, ત સે હોઈ કહુય ફલ્ ॥૫॥

છાયા—અયત મુજ્ઞાનમ, પ્રાણભૂતાનિ હિનસ્તિ ।

વધાતિ પાપક કર્મ, તથમ્ય મવતિ કદુકં ફલ્મ્ ॥૫॥

સાન્વયાર્યઃ—અજય=અયતના પૂર્વક મુજમાણો=સાતા હુમા સાણ પા
મૂયાઈ=મસ-સ્વાવર જીવોંકી હિંસઈ=હિંસા કરતા હૈ, ય=ઔર પાવય કમ્મ=વા

‘અજય આસમાણો’ इत्यादि । मृमि आदिकी विना प्रमार्ज-
न किये ही अयतनापूर्वक बैठनेसे पापकर्म बंधता है और उसका कदु-
फल होता है ॥ ५ ॥

‘અજય સયમાણો’ इत्यादि । अयतनासे अर्थात् शय्याकी प्रमार्ज-
न करके शयन करनेसे पापकर्म बंधता है और उसका कदुमा फ-
ल होता है ॥ ४ ॥

અજય આસમાણો इत्यादि । मृमि आदिकी प्रमार्ज-ना कर्मा विना अयत-
नपूर्वक निशवासी पापकर्म अभाव है अने तेना कदुमा ફળ મળે છે (૩)

અજય સયમાણો इत्यादि । अयतनाशी अर्थात् शय्या-शी प्रमार्ज-ना
विना शयन करवासी पापकर्म अभाव है अने तेना कदुमा ફળ મળે છે (૪)

કો વંધઈ=વાંધતા હૈ, તં=ઉસ કારણ સે=ઉસ પાપકર્મકા ફલ=ફલ
યં=દુઃસ્વદાપી હોઈ=હોતા હૈ ॥૫॥

ટીકા—‘અજયં મુંજમાણો’ ઇત્યાદિ । અયતં મુજ્જાનઃ=યથાકલ્પલબ્ધાન્ત-
તાગ્રાહારં સંયોજનાદિમણ્ડલદોષાપરિહારેણ ચપડ-ચપડ-શબ્દપૂર્વકમભ્યવહરન્ ।
યત્ સુવોધમ્ ॥૫॥

મૂલમ્-અજયં^૧ માસમાણો^૨ ય, પાણમૂયાઈ^૪ હિંસઈ^૩ ।

વંધઈ^૮ પાવયં^૯ કમ્મં^૭, તં^૬ સે^{૧૦} હોઈ^{૧૩} કહુઅં^{૧૨} ફલં^{૧૧} ॥૬॥

છાયા—અયતં ભાષમાણથ, પ્રાણભૂતાનિ હિન્સિત ।

વધ્નાતિ પાપકં કર્મ, તત્તસ્ય ભવતિ કહુકં ફલમ્ ॥૬॥

સાન્વયાર્થઃ—અજય=અયતના-પૂર્વક માસમાણો=વોલતા હુઆ સાધુ પાણ-
મૂયાઈ=ત્રસ સ્થાવર જીવોંકી હિંસઈ=હિંસા કરતા હૈ, ય=ઔર પાવયં
તમ્મં=પાપકર્મકો વંધઈ=વાંધતા હૈ, તં=ઉસ કારણ સે=ઉસ પાપકર્મકે
ફલં=ફલ કહુઅં=દુઃસ્વદાપી હોઈ=હોતા હૈ ॥૬॥

ટીકા—‘અજયં માસમાણો’ ઇત્યાદિ । અયતં ભાષમાણઃ=અયતનયા વ્રુવન્ ।

‘અજય મુંજમાણો’ ઇત્યાદિ । સાધુકે કલ્પકે અનુસાર પ્રાપ્ત હુએ
આહારકા સંયોજના આદિ મણ્ડલ દોષોંકા પરિત્યાગ ન કરકે ‘ચપડ-
ચપડ’ આદિ શબ્દ કરતે હુએ ભોજન કરનેસે પાપકર્મ વંધતા હૈ ઔર
ઉસકા ફલ કહુઆ હોતા હૈ ॥૫॥

‘અજયં માસમાણો’ ઇત્યાદિ । અયતનાપૂર્વક ભાષણ કરનેસે હિંસા
હોતી હૈ ઔર પાપકર્મકા વંધ હોતા હૈ । ઉસ પાપકર્મકા ફલ કહુઆ
હોતા હૈ ।

અજયં મુંજમાણો ઇત્યાદિ સાધુના કલ્પને અનુસાર પ્રાપ્ત થએલા આહારના
સંયોજના આદિ મંડલ દોષોને પરિત્યાગ કર્યા વિના ‘ચપડ-ચપડ’ અવાજ
કરતા ભોજન કરવાથી પાપકર્મ બંધાય છે અને તેના કડવા ફળ આવે છે (૫)

અજય માસમાણો ઇત્યાદિ અયતનાપૂર્વક ભાષણ કરવાથી હિંસા થાય છે
અને પાપકર્મ બંધાય છે એ પાપકર્મનાં ફળ કડવા આવે છે

ननु यतनापूर्वकमापणार्थमेव मुनिर्मुखबन्धिकां बध्नातीति तं प्रति इत्थं
विचिन्त्यैषं पदेति चेन्न, यथाविधिनिबद्धमुखनखिकस्यापि मुनेरद्वतर्कप्रारिक्त
मापणेऽनादृतमुखेन मापणवद्यतना भवतीति सर्वथा मापासमिति समाह्वय
बभानमाभातुमस्योपदेशस्य सार्वक्यात् । शेषं पूर्ववद्व्याख्येयम् ॥६॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८
मूष्म-कह चरे कह चिह्ने, कहमासे कहं सप ।

९ १० ११ १२ १३ १४
कह भुजतो भासतो, पावकर्म न बांधई ॥ ७ ॥

छाया—कय चरेत् कयं तिष्ठेत्, कयमासीत् कयं ज्ञयीत् ।

कयं मुञ्चानो मापमाण, पापकर्म न बध्नाति ॥७॥

सान्वयार्थः—शिष्य पूछता है—(अगर ऐसा है तो हे गुरु महाराज ॥

कह=कैसे चरे=गमन करे?, कह=कैसे चिह्ने=स्वहा हो?, कह=कैसे भास
बैठे?, कह=कैसे सप=सोये?, कह=किस प्रकार भुजतो=माथार फल
हुआ (तथा) भासतो=वास्तव हुआ पावकर्म=पापकर्म न बांध
नहीं बांधता है ॥७॥

प्रश्न—हे गुरुमहाराज ! अयतनाको दूर करनेके लिए ही मुखबन्धिका
मुख पर बाँधी जाती है, फिर उनके प्रति 'अजयं भासमाणो य' ऐसा
उपदेश देना कैसे संगत है ? ।

उत्तर—हे शिष्य ! सुनो; मुख पर मुखबन्धिका सदा बाँधी रहने पर
भी असत्य कर्कश कठोर आवि बोलनेसे तथा साधव्य उपदेश देनसे
उसी प्रकार अयतना होती है जिस प्रकार खुले मुख बोलनेसे होती है।
साधुको मापासबाँधी सच प्रकारकी अयतनाका त्याग करना चाहिए
इसलिए यह अयतनाके त्यागका उपदेश दिया गया है ॥६॥

प्रश्न—हे गुरु महाराज ! अयतनाने दूर करनेमें आटे व मुखबन्धिका मुख
पर बांधनामात्र आवे ॥ यही तेमनी प्रति 'अजयं भासमाणो य' ऐसे उपदेश
आपदे देनी रीते संगत है ?

उत्तर—हे शिष्य ! मुख पर मुखबन्धिका सदा बाँधी रहने पर भी अजय
कर्कश कठोर आवि बोलनाभी तथा साधव्य उपदेश आपवाभी जेना प्रकटनी
अयतना भवत है ॥ जेना प्रकटनी अयतना उपादे भेदने बोलवायी भवत है
साधुने मापासबाँधी सर्व प्रकटनी अयतनाने त्याग करेना भेदने, तेनी अ
अयतनाना त्यागने उपदेश आपवाभी आवेना है । (६)

शिष्यः पृच्छति-‘कहं चरे’ इत्यादि ।

टीका—हे भगवन् ! यद्येवं तर्हि संयतः कथं=केन प्रकारेण चरेत्=विहरेत् ?
कथं=केन प्रकारेण तिष्ठेत्=स्थितो भवेत् ? कथं=केन रूपेण आसीत्=उपविशेत् ?
कथं शयीत्=स्वप्यात् ? कथं वा भुञ्जानः=अभ्यवहरमाणः, भाषमाणश्च पापकर्म=
व्याख्यातपूर्वं न वध्नाति ? ॥७॥

गुरुत्तरयति-‘जयं चरे’ इत्यादि ।

मूलम्-^१जयं ^२चरे ^३जयं ^४चिद्धे, ^५जयमासे ^६जयं ^७सए ।

^८जयं ^९भुञ्जंतो ^{१०}भासंतो, ^{११}पावकम्मं ^{१२}न ^{१३}बंधई ^{१४}॥ ८ ॥

छाया—यतं चरेद् यतं तिष्ठेद्, यतमासीत् यतं शयीत् ।

यतं भुञ्जानो भाषमाणः, पापकर्म न वध्नाति ॥८॥

सान्वयार्थः—गुरु महाराज उत्तर देते हैं—जयं=यतनापूर्वक चरे=गमन करे
जयं=यतनापूर्वक चिद्धे=खड़ा होवे जयं=यतनापूर्वक आसे=बैठे जयं=यतना-
पूर्वक सए=सोवे (और) जयं=यतनापूर्वक भुञ्जंतो=खाता हुआ तथा भासंतो=
बोलता हुआ पावं कम्मं=पापकर्म न बंधई=नहीं बांधता है ॥८॥

टीका—यतम्=ईर्यादिसमितिसमन्वितं यथा तथा चरेत्=विहरेत्, यतं तिष्ठेत्=

शिष्य पूछता है-‘कहं चरे०’ इत्यादि ।

हे भगवन् ! यदि ऐसा है तो मुनि कैसे चले ? कैसे खड़ा रहे ?
कैसे बैठे ? कैसे शयन करे ? कैसे आहार करे ? और कैसे बोले ? जिससे
पापकर्म न बधने पावे ॥७॥

गुरु महाराज उत्तर देते हैं-‘जयं चरे०’ इत्यादि ।

हे शिष्य ! संयत ईर्यासमितियुक्त होकर चले, यतनासे खड़ा रहे,

शिष्य पूछे छे-कहं चरे० इत्यादि

हे भगवन् ! जे अभ छे तो मुनि डेवी रीते आबे ? डेवी रीते उबो रहे ?
डेवी रीते भेसे ? डेवी रीते सुओ ? डेवी रीते आहार करे ? अने डेवी रीते बोले ?
डे नेथी पाप कर्म बंधावा न पावे ? (७)

गुरु महाराज उत्तर आपे छे-‘जयं चरे०’ इत्यादि

हे शिष्य ! संयत ईर्यासमितियुक्त बधने आबे, यतनाथी उबो रहे,

ननु यतनापूर्वकमापणार्थमेव मुनिर्मुखनक्षिकां ध्यातीति तं प्रति ।
विधिर्व्यर्थं एवेति चेन्न, यथाविधिनिवदमुत्सवसिद्धस्यापि मुनेस्तुतकर्मधारिण
मापणेऽनावृतमुखेन मापणवदयतना भवतीति सर्वथा मापासमितिसमाप्त
नपानमाधातुमस्योपदेशस्य सार्थक्यात् । शेषं पूर्ववत्प्रकारेणैव ॥६॥

मूल्म-कह चरे कह चिह्ने, कहमासे कहं सण ।

कह सुजतो भासतो, पावकम्म न वधई ॥ ७ ॥

छाया—कथं चरेत् कथं तिष्ठेत्, कथमासीत् कथं भूयीत् ।

कथं सुआनो मायमाण, पापकर्म न वञ्जाति ॥७॥

सान्वयार्थः—श्रिप्य पूछता है—(अगर ऐसा है तो हे शुक महाराज कह=कैसे करे=गमन करे?, कह=कैसे चिह्ने=खड़ा हो?, कह=कैसे आते बैठे?, कह=कैसे सप=सोवे?, कह=किस प्रकार भुंजंते=खाहार कर दुग्धा (तथा) भासतो=धोस्ता हुआ पावकर्म=पापकर्म न बर्बाद नहीं बांधता है ॥७॥

प्रश्न—हे गुरुमहाराज ! अयतनाको दूर करनेके लिए ही मुसलमान
मुसल पर योधी जाती है, फिर उनके प्रति 'अजय्य भासमाणो य' ऐसी
उपदेश देना कैसे सगत है ? ।

उत्तर—हे शिष्य ! सुनो; मूल पर मूलवक्रिका सदा बाँधी रहने पर भी असत्य कर्कश कठोर भावि बोलनेसे तथा सावध उपदेश देनेसे वसी प्रकार अयतना होती है जिस प्रकार खुले मूल बोलनेसे होती है साधुको भापासर्पणी सब प्रकारकी अयतनाका त्याग करना चाहिए इसलिये यह अयतनाके त्यागका उपदेश दिया गया है ॥६॥

મહા-હે શ્રદ્ધ મહાસત્ત્વ ! જ્યતનાને દૂર કરવાને માટે જ મુખપલિકા મુખ
પર વ્યાધવામાં આવે છે, પછી તેમની પ્રત્યે 'અપ્રય માસમાનો ય' જેવો ઉપદેશ
આપવો કેવી રીતે સમત છે ?

ઉત્તર-જે શિશ્ય ! મુખ પર મુખચન્દ્રિકા સદા બાધી રહેવા છતાં પણ જનજન કર્કશ કઠોર આદિ બિલવાથી તથા સાવધ ઉપદેશ આપવાથી જેવા પ્રકારની અચતના થાય છે કે જેવા પ્રકારની અચતના ઉઘાડે મ્હોંજે બિલવાથી થાય છે. સાધુજે જાપાસળથી સર્વ પ્રકારની અચતનાનો ત્યાગ કરવો જોઈએ, તેથી જ અચતનાના ત્યાગનો ઉપદેશ આપવામાં આવ્યો છે. (૬)

छाया—सर्वभूतात्मभूतस्य, सम्यग् भूतानि पश्यतः ।

पिहितास्रवस्य दान्तस्य, पापकर्म न बध्यते ॥९॥

सान्वयार्थः—स्रवभूयप्पभूयस्स=सर्व प्राणियोंको अपने समान समझनेवाले
सम्मं=सम्यक् प्रकार-आगमानुसार भूयाइ=जीवोंको पासओ=देखने-समझने-
वाले पिहिआस्रवस्स=आस्रवको रोकनेवाले दतस्स=जितेन्द्रिय साधुके पाव-
कम्मं=पापकर्म न बंधई=नहीं बधता है ॥९॥

टीका—सर्वभूतात्मभूतस्य=सर्वाणि च तानि भूतानि सर्वभूतानि=एकेन्द्रिया-
दारभ्य पञ्चेन्द्रियपर्यन्तं सर्वे जीवास्तेषु आत्मभूतः=आत्मसदृशः, जीव आत्मानं
रक्षितुं यथा प्रयतते तथा यथाविधिसकलजीवरक्षासावधान इत्यर्थः, तस्य, भूतानि
सम्यक्=प्रवचनप्रतिपादितस्वरूपेण पश्यतः=प्रेक्षमाणस्य निखिलप्राणिगणस्वरूपं
याथातथ्येन पर्यालोचयत इत्यर्थः । पिहितास्रवस्य=पिहिताः=आच्छादिता आस्र-
वाः=कर्मागमहेतवो येन स पिहितास्रवः=प्रतिरुद्धकर्मद्वारस्तस्य, दान्तस्य=दमयति-
वशं नयति इन्द्रियाऽश्वानिति दान्तः=जितेन्द्रियस्तस्य पापकर्म न बध्यते=तस्य
पापलेपो न जायत इत्यर्थः ॥९॥

ननु क्रियैव पापकर्मावरोधश्चेत्तर्हि तदर्थमेव यतनीयं कृतं ज्ञानेनेति चेद-
त्रोच्यते—

नहि ज्ञानमन्तरेण क्रिया कदाचिदपि फलाय कल्पते प्रत्युतोन्मत्तक्रियावदनर्था-

समस्त प्राणियोंमें आत्मतुल्य बुद्धि रखनेवाले, तथा आगमके
अनुसार जीवोंका स्वरूप समझनेवालेको, कर्मोंके आगमनके कारण
(आस्रव)का निरोध करनेवालेको पापकर्मका बध नहीं होता है ॥९॥

प्रश्न—हे गुरुमहाराज ! यदि केवल क्रियासे पापकर्मोंका निरोध
हो जाता है तो क्रिया ही करनी चाहिए, ज्ञानकी क्या आवश्यकता है ?

उत्तर—हे शिष्य ! ज्ञानके बिना क्रियाका कुछ फल नहीं होता,

जधा प्राणीओभा आत्मतुल्य बुद्धि राधनारा, अने आगमने अनुसार
एवोनु स्वर्ण समञ्जानाने, कर्मोना आगमनना कारणे (आस्रवो) ने निरोध
करनाराओने पापकर्मनु बधन थतुं नथी (६)

प्रश्न—हे गुरु महाराज ! जो केवल क्रियाही पापकर्मोंका निरोध थतुं नथी
छे तो क्रिया न करवी जेधओ, ज्ञाननी शी आवश्यकता छे ?

उत्तर—हे शिष्य ! ज्ञान बिना क्रियानुं कथुं इण डोतु नथी ज्ञानरहित

करचरणादिकमनिसिपन् समवहितो दण्डापस्यसि पिदप्यात्, यतमासीत्
 यतनपा-इत्स्वपादायाकुञ्चनप्रसारणादिकमकुञ्चन् सोपयोगसुपनिशेत्-इडासनादिना
 स्थिरः सप्तान्दश्यककार्यमन्तरेण नेतस्ततो भ्राम्येदित्यर्थः, यत् क्षणीत-मन्त्रम-
 श्रयनीयादिपरिहारेण स्वप्यात्, यत् सुज्ञान-पथाकल्पमप्राहारं सयो-
 नादिमण्डलदोषवर्मनपुरस्सरं 'चपड चपड' इतिशब्दमकुर्वाणोऽभ्यनहरमाणः, यत्
 भापमाणः-निबद्धसुखवस्रिकः सन् हितमितषट्कादिनिरवधभापयाऽनसरे समार-
 पन् पापकर्म न वध्नाति-न वध्नीयात् ॥८॥

किञ्च-'सम्बन्धय०' इत्यादि ।

मूलम्-सबन्धयप्पमूयस्स, सम्म भूयाइ पासओ ।

पिहिआसवस्स दत्तस्स, पावकम्म न वधई ॥९॥

अर्थात् हाथ-पैर न हिलाता हुआ सावधान होकर दबकी तरह खड़ा रहे,
 यतनासे बैठे अर्थात् पूया हाथ पैर न हिलावे, उपयोग-सहित इडासन
 आदिसे बैठे, बिना कार्यके इधर उधर न हिले, यतनासे शयन करे
 अर्थात् प्रकाम शय्याका परिहार करता हुआ सोवे, यतनासे आहार करे
 अर्थात् जैसा निरवध आहार मिल जाय उसीमें सन्तुष्ट रहे और 'चपड
 चपड' भादि शब्द न करके हुए भोजन करे, न भोजनमें राग द्वेष करे।
 यतनासे भापण कर अर्थात् हित मित मधुर और निरवध भापा बोले, सुखे
 सुख न बोले, तथा कर्कश कठोर शब्दोंका उच्चारण न करे और निश्चयोत्तम
 न बोले । ऐसा करनेसे पापकर्म नहीं बधता है ॥८॥

और-'सम्बन्धय०' इत्यादि ।

अर्थात् काम-यम न उठावे ने इहमी नेम उठे। यतनाभी ऐसे अर्थात् पूष
 काम-यम न उठावे, उपयोग सहित इडासन आदिभी ऐसे, अर्थात् बिना काम-यम
 उठे नकि, यतनाभी शयन करे, यतनाभी आहार करे, अर्थात् ने निरवध आहार
 भोगी नय तेमा न सन्तुष्ट रहे अने 'चपड-चपड' अवाक कथा बिना शोकन करे,
 शोकनमा राम-द्वेष न करे यतनाभी भाषण करे अर्थात् हित मित मधुर अने
 निरवध भाषा बोले, सुखे श्रेष्ठ बोले नकि योग करणाभी पापकर्म न भगु
 नभी। (८)

अने-सम्बन्धय० इत्यादि.

छाया—सर्वभूतात्मभूतस्य, सम्यग् भूतानि पश्यतः ।

पिहितास्रवस्य दान्तस्य, पापकर्म न बध्यते ॥९॥

सान्वयार्थः—सञ्चभूयप्पभूयस्स=सब प्राणियोंको अपने समान समझनेवाले
सम्प=सम्यक् प्रकार-आगमानुसार भूयाइं=जीवोंको पासओ=देखने-समझने-
वाले पिहिआसवस्स=आस्रवको रोकनेवाले दतस्स=जितेन्द्रिय साधुके पाव-
कम्म=पापकर्म न बधई=नहीं बंधता है ॥९॥

टीका—सर्वभूतात्मभूतस्य=सर्वाणि च तानि भूतानि सर्वभूतानि=एकेन्द्रिया-
दारभ्य पञ्चेन्द्रियपर्यन्तं सर्वे जीवास्तेषु आत्मभूतः=आत्मसदृशः, जीव आत्मानं
रक्षितुं यथा प्रयतते तथा यथाविधिसकलजीवरक्षासावधान इत्यर्थः, तस्य, भूतानि
सम्यक्=प्रवचनप्रतिपादितस्वरूपेण पश्यतः=प्रेक्षमाणस्य निखिलप्राणिगणस्वरूपं
याथातथ्येन पर्यालोचयत इत्यर्थः । पिहितास्रवस्य=पिहिताः=आच्छादिता आस्र-
वाः=कर्मागमहेतवो येन स पिहितास्रवः=प्रतिरुद्धकर्मद्वारस्तस्य, दान्तस्य=दमयति-
वशं नयति इन्द्रियाऽश्वानिति दान्तः=जितेन्द्रियस्तस्य पापकर्म न बध्यते=तस्य
पापलेपो न जायत इत्यर्थः ॥९॥

ननु क्रियैव पापकर्मावरोधश्चेत्तर्हि तदर्थमेव यतनीयं कृतं ज्ञानेनेति चेद-
त्रोच्यते—

नहि ज्ञानमन्तरेण क्रिया कदाचिदपि फलाय कल्पते प्रत्युतोन्मत्तक्रियावदनर्था-

समस्त प्राणियोंमें आत्मतुल्य बुद्धि रखनेवाले, तथा आगमके
अनुसार जीवोंका स्वरूप समझनेवालेको, कर्मोंके आगमनके कारण
(आस्रव)का निरोध करनेवालेको पापकर्मका बंध नहीं होता है ॥९॥

प्रश्न—हे गुरुमहाराज ! यदि केवल क्रियासे पापकर्मोंका निरोध
हो जाता है तो क्रिया ही करनी चाहिए, ज्ञानकी क्या आवश्यकता है ?

उत्तर—हे शिष्य ! ज्ञानके बिना क्रियाका कुछ फल नहीं होता,

जहां प्राणीओमा आत्मतुल्य बुद्धि रखनारा, अने आगमने अनुसार
छेवोनु स्वर्ण समझनाराने, कर्मोना आगमनना कारणे (आस्रवो) ने निरोध
करनारोने पापकर्मनु जघन थतुं नथी (६)

प्रश्न—हे गुरु महाराज ! ने केवल क्रियाथी पापकर्मोना निरोध थध जाय
छे तो क्रिया न करवी नेधओ, ज्ञाननी शी आवश्यकता छे ?

उत्तर—हे शिष्य ! ज्ञान बिना क्रियानु कशु कण डोतु नथी ज्ञानरहित

करचरणादिकमवितिपन् समवहितो वृण्णावस्थितिं विदध्यात्, यतस्तस्मै
 यतनया-इत्स्वपादायाकुञ्चनप्रसारणादिकमकुर्वन् सोपयोग्यपवित्रे-रास्यस्ति
 स्थिरः सन्नावश्यककार्यमन्तरेण नेवस्त्वतो भ्राम्येदित्यर्थः, यत् शरीर-प्रभ
 शयनीयादिपरिहारेण स्वप्यात्, यत् मुञ्चान-यथाकल्पमाहारं करो-
 नादिमण्डलदोषवर्जनपुरस्सरं 'चपट-चपट' इति सन्मकुर्वाणोऽभ्यवहरमाह, स
 भाषमाणः-निषदमुस्वपक्षिफः सन् हितमितमुद्रादिनिरवपमापयाजसरे सव-
 पन् पापकर्म न वधाति-न वधीयात् ॥८॥

किञ्च-'सन्ममूय०' इत्यादि ।

मूलम्-सवभूयप्पभूयस्स, सम्म भूयाइ पासओ ।

पिहिआसवस्स दतस्स, पावकम्म न वधई ॥९॥

अर्थात् हाथ पैर न हिलाता हुआ सावधान होकर वृण्ण की तरह सम्राट्
 यतनासे बैठे अर्थात् धृष्टा हाथ पैर न हिलावे, उपयोग-सहित इत्स्व
 आदिसे बैठे, बिना कार्यके इधर उधर न हिंले, यतनासे शयन करे
 अर्थात् प्रकाम शय्याका परिहार करता हुआ सोवे, यतनासे आहार करे
 अर्थात् जैसा निरवय आहार मिल जाय उसीमें सन्तुष्ट रहे और 'चप-
 चपट' आदि शब्द न करते हुए भोजन करे, न भोजनमें राग-द्वेष करे।
 यतनासे नापण करे अर्थात् हित मित मधुर और निरवय भाषा बोले, सुने
 मुंह न खोले, तथा कर्कश कठोर शब्दोंका उच्चारण न करे और निष्कामोन्न
 न बोले । ऐसा करनेसे पापकर्म नहीं बंधता है ॥८॥

और-'सन्ममूय०' इत्यादि ।

अर्थात् काम-प्रभ न हिलावे, ने ठठनी केम उलो रहे, यतनाशी मेसे अर्थात् इव
 काम-प्रभ न हिलावे, उपयोग सहित इत्स्वना आदिभी मेसे, काम बिना काम-प्रभ
 हले नहीं, यतनाशी शयन करे, यतनाशी आहार करे, अर्थात् ने निरवय मन्त्र
 मणी काम तेमा व सन्तुष्ट रहे जाने 'चपट-चपट' अवाह अर्थात् बिना लेखन मे
 सेनाभर्मा राग-द्वेष न करे यतनाशी नापण करे अर्थात् हित मित मधुर मे
 निरवय भाषा बोले, सुने भी न बोले नहीं, काम करवाशी पापकर्म न बंध
 नशी (८)

जने-सन्ममूय० इत्यादि

छाया—सर्वभूतात्मभूतस्य, सम्यग् भूतानि पश्यतः ।

पिहितास्रवस्य दान्तस्य, पापकर्म न बध्यते ॥९॥

सान्वयार्थः—सव्वभूयप्पभूयस्स=सव प्राणियोंको अपने समान समझनेवाले
सम्मं=सम्यक् प्रकार-आगमानुसार भूयाइ=जीवोंको पासओ=देखने-समझने-
वाले पिहिआसवस्स=आस्रवको रोकनेवाले दतस्स=जितेन्द्रिय साधुके पाव-
कम्मं=पापकर्म न बंधई=नहीं बंधता है ॥९॥

टीका—सर्वभूतात्मभूतस्य=सर्वाणि च तानि भूतानि सर्वभूतानि=एकेन्द्रिया-
दारभ्य पञ्चेन्द्रियपर्यन्तं सर्वे जीवास्तेषु आत्मभूतः=आत्मसदृशः, जीव आत्मानं
रक्षितुं यथा प्रयतते तथा यथाविधिसकलजीवरक्षासावधान इत्यर्थः, तस्य, भूतानि
सम्यक्=प्रवचनप्रतिपादितस्वरूपेण पश्यतः=प्रेक्षमाणस्य निखिलप्राणिगणस्वरूपं
याथातथ्येन पर्यालोचयत इत्यर्थः । पिहितास्रवस्य=पिहिताः=आच्छादिता आस्र-
वाः=कर्मागमहेतवो येन स पिहितास्रवः=प्रतिरुद्धकर्मद्वारस्तस्य, दान्तस्य=दमयति-
वंशं नयति इन्द्रियाऽश्वानिति दान्तः=जितेन्द्रियस्तस्य पापकर्म न बध्यते=तस्य
पापछेपो न जायत इत्यर्थः ॥९॥

ननु क्रियैव पापकर्मावरोधश्चेत्तर्हि तदर्थमेव यतनीयं कृतं ज्ञानेनेति चेद-
त्रोच्यते—

नहि ज्ञानमन्तरेण क्रिया कदाचिदपि फलाय कल्पते प्रत्युतोन्मत्तक्रियावदनर्था-

समस्त प्राणियोंमें आत्मतुल्य बुद्धि रखनेवाले, तथा आगमके
अनुसार जीवोंका स्वरूप समझनेवालेको, कर्मोंके आगमनके कारण
(आस्रव)का निरोध करनेवालेको पापकर्मका बंध नहीं होता है ॥९॥

प्रश्न—हे गुरुमहाराज ! यदि केवल क्रियासे पापकर्मोंका निरोध
हो जाता है तो क्रिया ही करनी चाहिए, ज्ञानकी क्या आवश्यकता है ?

उत्तर—हे शिष्य ! ज्ञानके बिना क्रियाका कुछ फल नहीं होता,

जथा प्राणीजोभा आत्मतुल्य बुद्धि राखनारा, अने आगमने अनुसार
छेवेलुं स्वरूप समझनाराने, कर्मोंना आगमनना कारणे (आस्रवो) ने निरोध
करनाराजोने पापकर्मनुं बंधन थतुं नथी (८)

प्रश्न—हे गुरु महाराज ! जो केवल क्रियाही पापकर्मोंना निरोध थल नय
छे तो क्रिया न करवी नेछथे, ज्ञाननी शी आवश्यकता छे ?

उत्तर—हे शिष्य ! ज्ञान बिना क्रियानुं कशु कण छेतु नथी ज्ञानरहित

नुषन्विनी स्यादिति ज्ञानविरहितकेवलक्रियामनुचिन्तितानां मा स्म भूदतो ज्ञानस्य क्रियापेक्षया प्राथम्यं दर्शयति—‘पहमं नाण’ इत्यादि ।

^१मूलम्-^२पहमं ^३नाण ^४तओ ^५दया, ^६एव ^७चिठ्ठइ ^८सव्वसजए ।

^९अस्सणी ^{१०}किं ^{११}काही, ^{१२}किं ^{१३}वा ^{१४}नाही छेय-पावग ॥१०॥

छाया—प्रथमं ज्ञानं ततो दया, एवं तिष्ठति सर्वसंयतः ।

अज्ञानी किं करिष्यति, किं वा ज्ञास्यति छेय-पापकम् ॥१०॥

सान्त्वयार्थ—पहमं=पहले नाण=ज्ञान है तओ=उसके पश्चात् दया=दया अर्थात् चारित्र है एव=इसी प्रकार सव्वसजए=सर्वसंयत साधु चिठ्ठइ=मात्रा करतें हैं, अस्सणी=सम्यग्ज्ञानसे रहित पुरुष किं काही=क्या कर सकता है—कैसे संयम पाल सकता है अर्थात् नहीं पाल सकता ? (और) किं वा=कैसे छेयपावगं=उपादेय और हेयको नाही=ज्ञान सकता है?, अर्थात् नहीं जान सकता ॥१०॥

टीका—प्रथमम्=आदौ ज्ञानं=ज्ञायते=पुरुष्यते जीवामीबाद्यः पदार्था येन यस्माद् यस्मिन् वा तज्ज्ञानं=स्वपरस्वरूपपरिच्छेदलक्षणम्, अपेक्ष्यं भवतीत्याश्रया, क्रियामात्रस्य ज्ञानपूर्वकत्वे हि स्वाभीष्टसिद्धिक्त्वात्, तव=तदनन्तरं दया=छेय-कुलभाणिसंछ्यमोचनेच्छालक्षणाऽनुकम्पा, दयासुन्देन चात्र क्रियामात्रमुपलम्प्यते,

ज्ञानरहित क्रिया उ-मत्त (पागल) पुरुषकी क्रियाके समान अनर्थको उत्पन्न करती है। ‘कोई जीव ज्ञानरहित क्रिया न करे’ इस अभिप्रायसे ‘पहले ज्ञान फिर क्रिया होनी चाहिए’,—इस बातको शास्त्रकार कहते हैं—‘पहम नाणं०’ इत्यादि ।

जिससे स्व-परका बोध होता है उसे ज्ञान कहते हैं। वह ज्ञान प्रथम है, क्योंकि जीव भावि नय पदार्थका ज्ञान होने पर ही संयम अर्थात् पहजीवनिकायकी दयाका पालन हो सकता है। यहाँ दया शब्दसे

क्रिया उ-मत्त (माज) उन्विनी क्रियानी पडे अनर्थने उत्पन्न करे ॥ ‘कोई जीव ज्ञानरहित क्रिया न करे’ बोध देतुभी प्रथम ज्ञान पडी क्रिया टोपी नैधमे’ आ बातने सूत्रकार कहे छे—पहमं नाण० इत्यादि।

वे पडे स्वपरने। बोध बाध छे तेने ज्ञान कहे छे जे ज्ञान प्रथम छे केमडे छे आदि नय पदार्थनु ज्ञान यथा पडी न संयम अर्थात् पहजीवनिकायकी दयानु पालन यथा शक्य छे अर्थात् दया शब्दभी अपी क्रियानेनु अण

एवम्=अनेन प्रकारेण क्रियाया ज्ञानपूर्वकत्वाऽवबोधरूपेण सर्वसंयतः=सर्वविरतः
साधुरित्यर्थः, तिष्ठति=वर्तते, कथमिदमुच्यते ? इत्याशङ्क्यामाह-अज्ञानी=
तत्त्वातत्त्वविवेकलक्षणज्ञानविरहितः किं करिष्यति=किं विधास्यति, किं वा=कथं
वा छेक-पापकं, छेकश्च पापकं चानयोः समाहारे छेकपापकं, तत्र छेकं=कल्याणम्
उपादेयमित्यर्थः, पापकम्=अकल्याणं हेयमित्यर्थः, ज्ञास्यति=वेत्स्यति जन्मनाऽ-
न्वयन्न किञ्चिदपीत्यर्थः, अतो ज्ञानार्थमेव प्रथमं यतनीयम् “हया अन्नाणिणं
किया” इत्युक्तेः ॥१०॥

જ્ઞાનમહત્ત્વં પ્રદર્શ્ય સમ્પ્રતિ તત્પ્રાપ્ત્યુપાયમાહ-“સોચ્છા જાણઈ” ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-^૧સો^૩ચ્છા^૨ જા^૪ણ^૬ઈ^૫ ક^૭હ્લા^૮ણં, સો^{૧૦}ચ્છા^{૧૨} જા^{૧૧}ણ^{૧૩}ઈ^{૧૩} પા^{૧૩}વગં ।

उभयंपि जाणई सोच्छा, जं सेयं तं समायरे ॥११॥

છાયા—શ્રુત્વા જાનાતિ કલ્યાણં, શ્રુત્વા જાનાતિ પાપકમ્ ।

उभयमपि जानाति श्रुत्वा, यच्छेयस्तत्समाचरेत् ॥११॥

समस्त क्रियाओंका ग्रहण होता है । अर्थात् सम्यग्ज्ञानपूर्वक की हुई ही
क्रिया सफल होती है, इसलिए मुनि ज्ञानपूर्वक ही क्रियाएँ करते हैं, क्योंकि
तत्त्व और अतत्त्वके विवेकसे रहित अज्ञानी क्या कर सकता है? अर्थात्
कुछ नहीं कर सकता, और जन्मान्धके समान उसे हेय-उपादेयका
ज्ञान ही कैसे होसकता है? अर्थात् नहीं होसकता, अतः पहले ज्ञानके
लिए प्रयत्न करना चाहिए । कहा भी है-“ज्ञानके बिना क्रिया
निरर्थक है ” ॥ १० ॥

જ્ઞાનકા મહત્ત્વ બતાવકર અબ ઉસકી પ્રાપ્તિકા ઉપાય કહતે હૈ-
“સોચ્છા જાણઈ” ઇત્યાદિ ।

થાય છે અર્થાત્ સમ્યગ્જ્ઞાનપૂર્વક કરેલી ક્રિયા જ સફળ થાય છે તેથી મુનિ
જ્ઞાનપૂર્વક જ ક્રિયાઓ કરે છે કારણ કે-તત્ત્વ અને અતત્ત્વના વિવેકથી રહિત
અજ્ઞાની શું કરી શકે ? અર્થાત્ કશું નથી કરી શકતો, અને જન્મ-સાંધની પેઠે એને
હેય-ઉપાદેયનું જ્ઞાન કેવી રીતે થઈ શકે ? અર્થાત્ નથી થઈ શકતું, તેથી પહેલા જ્ઞાનને
માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ કહ્યું છે કે-“જ્ઞાન વિનાની ક્રિયા નિરર્થક છે ” (૧૦)

જ્ઞાનનું મહત્ત્વ બતાવીને હવે એની પ્રાપ્તિનો ઉપાય કહે છે-સોચ્છા જાણઈ
ઇત્યાદિ

अब जानने का उपाय बताते हैं—

सान्न्पायः—सोचा=गुरुमुखसं सुनकर कल्याण=कल्याण-व्यापक संपन्न
जाणइ=जानता है, (तथा) सोचा=सुनकर ही पापगं=पाप-हिंसा
असंयमको जाणइ=जानता है, (और) उमयपि=शेनोंको, भी सोचा=सुनकर
ही जाणइ=जानता है । (अतः) जं=जो सेयं=आत्माके हितकारी हो
तं=उसका समाचरे=आचरण करे ॥११॥

टीका—भुत्वा=गुरुमुखावाक्यं भुतज्ञानविषयीकृत्येत्यर्थः, कल्याणम्=कृत्यो
मासः कर्मवदसकलोपाधिभ्याधिवाधायिधुरत्वात्, तम् आ=समन्ताद्भक्ति-प्राप्त-
तीति, कल्याणं=आरोग्येण आरोग्यकरणेनेत्यर्थः ज्ञानदर्शनवारिभ्रलक्षणमोक्षमार्गो-
पदेशद्वारेति भावः, आनयति=प्रीयति सांसारिकविशालविषयकाननसंश्लेष-
वियोगान्निष्ठसंयोगदाधानकल्याणालाभावावसीदन् प्राणिन इति कल्याणं=दयामि-
धानसंयमस्वरूपं, निपातनाप्पत्त्वम्, तदुपादेयभूतं जानाति, भुत्वा च पापक-
नरकादिदुर्गतिपातिनं हेयभूतमसंयमं जानाति, उमयमपि=उपादेयानुपादेयभूत-
संयमासंयमलक्षणं द्रव्यमपि भुत्वेन जानाति । निष्कर्षमाह—अत्र यत् भेषः=रि-
तं तद् समाचरेत्=विदध्यात् ॥११॥

कर्मोंसे उत्पन्न होनेवाली समस्त आधि-भ्याधि और पापासे रहित
मोक्षकी प्राप्ति करानेवालेको, अथवा ज्ञान-दर्शन-आरिभ्र-रूपी आरोग्यसे,
हितवचन अथवा उपदेशसे संसारके विषयरूपी विशाल धनमें घणकती
हुई इष्टवियोग अनिष्टसंयोगरूप दायामिकी उवालाओंमें जलते हुए
जीवोंको ज्ञानि देनेवालेको कल्याण कहते हैं । इस कल्याण (संयम)
का ज्ञान गुरुमुखसे सुनकर ही होता है । पाप अपात् नरक आदि दुर्ग-
तियोंमें गिरनेवाले असंयमका ज्ञान भी सुननेसे ही होता है, तथा इन
दोनोंका भी ज्ञान सुननेसे ही होता है । इसलिए इनमेंसे जो भ्र-
(हितकर) हो उसमें प्रयुक्ति करनी चाहिए ॥११॥

अर्थ—उपपन्न भवारी जभी आधि-भ्याधि जने जापाधी रहित मोक्षने
प्राप्ति करानेवाले अथवा ज्ञान-दर्शन-आरिभ्ररूपी आरोग्यसे, हितवचन अथवा
उपदेशसे संसारका विषयरूपी विशाल धनमें घणकती हुई इष्टवियोग-
अनिष्टसंयोगरूपी दायामिकी उवालाओंमें जलते हुए जीवोंको ज्ञानि देनेवाले को कल्याण कहते हैं । इस कल्याण
(संयम) का ज्ञान गुरुमुखसे सुनकर ही होता है । पाप अपात् नरक आदि दुर्ग-
तियोंमें गिरनेवाले असंयमका ज्ञान भी सुननेसे ही होता है, तथा इन
दोनोंका भी ज्ञान सुननेसे ही होता है । इसलिए इनमेंसे जो भ्र-
(हितकर) हो उसमें प्रयुक्ति करनी चाहिए ॥११॥

मूलम्-^१जो ^२जीवे ^३वि ^४न ^५याणेइ ^६अजीवे ^७वि ^८न ^९याणइ ।

^{१०}जीवाजीवे ^{११}अयाणंतो, ^{१३}कहं ^{१२}सो ^{१४}नाहीइ ^{१४}संजमं ॥१२॥

छाया-—यो जीवानपि न जानाति, अजीवानपि न जानाति ।

जीवाऽजीवानजानन् कथं, स ज्ञास्यति संयमम् ॥१२॥

सान्त्वयार्थः-जो=जो जीवेवि=जीवोंकोभी न याणेइ=नहीं जानता है (और) अजीवेवि=अजीवोंकोभी न याणेइ=नहीं जानता है, जीवाजीवे=जीवों और अजीवोंको अयाणंतो=नहीं जानता हुआ सो=वह संजमं=संयमको कह=कैसे नाहीइ=जानेगा ? अर्थात् नहीं जान सकता ॥१२॥

टीका-—‘जो जीवेवि’ इत्यादि । यः जीवान्=एकेन्द्रियादीन्, जीवलक्षणं तु मत्कृतात्तत्त्वप्रदीपाद्विशेषतोऽगन्तव्यम्, न जानाति=न वेत्ति, तथा अजीवान्=जीवविपरीतलक्षणान् संयमपरिपन्थिनः काञ्चनरजतादीन् धर्मास्तिकायादीन् वा न जानाति, इत्थं जीवाजीवान्=जीवान् अजीवाँश्चोभयानपि अजानन् सन् स संयमं=प्राणातिपातविरमणादिलक्षणं सप्तदशविधं कथं=केन प्रकारेण ज्ञास्यति=वेत्स्यति, संयमस्य जीवाजीवोभयविषयकज्ञानजन्यत्वात् ॥१२॥

ननु कस्तर्हि संयमं विज्ञातुमर्हती ? त्याह-‘जो जीवे वि०’ इत्यादि ।

‘जो जीवे वि०’ इत्यादि । जो पुरुष एकेन्द्रिय आदि जीवोंके स्वरूपको नहीं जानता और न जीवसे भिन्न पुद्गल आदि अजीवोंको जानता है । इस प्रकार दोनोंको ही नहीं जानता हुआ वह अज्ञानी प्राणातिपात आदिसे विरमणरूप सत्रह प्रकारके संयमको कैसे जानेगा ? अर्थात् नहीं जान सकेगा, क्योंकि संयम तब ही हो सकता है जब जीव और अजीवका ज्ञान हो जाय ॥१२॥

संयमका ज्ञाता कौन हो सकता है ? सो कहते हैं-‘जो जीवे वि०’ इत्यादि ।

जो जीवे वि० इत्यादि के पुरुष एकेन्द्रिय आदि ज्ञेयोंका स्वरूपने ज्ञातुता नहीं अने ज्ञेयों भिन्न पुद्गल आदि अज्ञेयोंने ज्ञातुता नहीं, के रीते भेड़ने ज्ञातुता नहीं ते अज्ञानी प्राणातिपात आदिही विरमणरूप सत्तर प्रकारका संयमने डेवी रीते ज्ञातुते ? अर्थात् नहीं ज्ञातुते शकें, कारण के संयम त्याहे के थल शकें छे के त्याहे ज्ञेय अने अज्ञेयनु ज्ञान थाय छे (१२)

संयमने ज्ञाता केवल थल शकें छे ? ते डेवे डेडे छे-जो जीवे वि० इत्यादि

अब जानने का उपाय बताते हैं—

सान्त्वयायः—सोचा=शुभसुखसे सुनकर कहलाना=कल्याण=दयारूप सयमको
जाणइ=जानता है, (तथा) सोचा=सुनकर ही पावग=पाप-हिसार
असंयमको जाणइ=जानता है, (और) उमयपि=दोनोंको भी सोचा=सुनकर
ही जाणइ=जानता है । (अतः) जै=जो सेय=आत्माके हितकारी हो
त=उसका समाचरे=आचरण करे ॥११॥

टीका—श्रुत्या=शुभसुखादाकर्ण्य भुतज्ञानविषयीकृत्येत्यर्थः, कल्याणम्=कृत्यो
मातः कर्मषट्सकलोपाधिभ्यापिबाधाविधुरत्वात्, तम् आ=समन्तादपति-प्राप्त-
सीति, कल्याणम्=आरोग्येण आरोग्यकरणेनेत्यर्थः ज्ञानसर्वनचारिष्वलक्षणमोक्षमार्ग-
पदेशद्वारेति भावः, आनयति=जीवयति सांसारिकविशालविषयकालनसम्प्रे-
षियोगानिष्ठसंयोगदाधानलब्धालाभाभावलीढान् प्राप्तिं इति कल्याणम्=दयाभि-
धानसंयमस्वरूपं, निपातनाण्यत्वम्, तदुपादेयभूतं जानाति, श्रुत्या च पाप-
नरकादिदुःखविपातिने हेयभूतमसंयमं जानाति, उमयमपि=उपादेयानुपादेयभूत-
संयमासंयमलक्षणं द्वयमपि श्रुत्यैव जानाति । निष्कर्षमाह—अत्र यत् भेदः=रिव
तत् समाचरेत्=विदध्यात् ॥११॥

कर्मोंसे उत्पन्न होनेवाली समस्त आधि-ध्याधि और बाधासे रहित
मोक्षकी प्राप्ति करानेवालेको, अथवा ज्ञान-दर्शन-चारित्र-रूपी आरोग्यसे,
हितवचन अथवा उपदेशसे संसारके विषयरूपी विशाल वनमें घबकी
हुई इष्टविषय अनिष्टसंयोगरूप दावाप्रिकी ज्वालाओंमें जलते हुए
जीवोंको शान्ति देनेवालेको कल्याण कहते हैं । इस कल्याण (संयम)
का ज्ञान शुभसुखसे सुनकर ही होता है । पाप अर्थात् नरक आदि दुःख-
वियोगोंमें गिरानेवाले असंयमका ज्ञान भी सुननेसे ही होता है, तथा इन
दोनोंका भी ज्ञान सुननेसे ही होता है । इसलिए इनमेंसे जो भेद
(हितकर) हो उसमें प्रवृत्ति करनी चाहिए ॥११॥

अभिधी उपपन्न भवती नपी आधि-ध्याधि अने बाधाभी रहित भिद्यते
प्राप्ति कस्यनारने अथवा ज्ञान-दर्शन-चारित्ररूपी आरोग्यकी, हितवचन अथवा
उपदेशकी सस्मरणा विषयरूपी विशाल वनमें अन्तुष्टा अन्तविषय-अनिष्टविषय-
दावाप्रिकी अवागम्योभां लज्जा लोने शान्ति देनेारने कल्याण कहे ॥ आ कल्याण
(संयम)नुं ज्ञान शुभसुखकी सबजु करवायी न भाव ॥ पाप अर्थात् नरक आदि
दुःखवियोगोंमें पादनाश असंयमनुं ज्ञान पणु साभगवायी न भाव है, तथा ने
नेहुनुं ज्ञान पणु साभगवायी न भाव है, तेभी जेभां ने भेद (हितकर) जेव
जेभां प्रवृत्ति करपी जेकजे (११)

મૂલ્મ-જો^૧ જીવે^૨ વિ^૩ ન^૪ યાણે^૫ઈ અજીવે^૬ વિ^૭ ન^૮ યાણે^૯ઈ ।

જીવા^{૧૦}જીવે^{૧૧} અયાણં^{૧૨}તો, કહં^{૧૩} સો^{૧૪} નાહી^{૧૫}ઈ સંજમં^{૧૬} ॥૧૨॥

છાયા-—યો જીવાનપિ ન જાનાતિ, અજીવાનપિ ન જાનાતિ ।

જીવાઽજીવાનજાનન્ કથં, સ જ્ઞાસ્યતિ સંયમમ્ ॥૧૨॥

સાન્વયાર્થઃ-—જો=જો જીવેવિ=જીવોંકોમી ન યાણેઈ=નહીં જાનતા હૈ (ઔર) અજીવેવિ=અજીવોંકોમી ન યાણેઈ=નહીં જાનતા હૈ, જીવાજીવે=જીવોં ઔર અજીવોંકો અયાણંતો=નહીં જાનતા હુઆ સો=વહ સંજમં=સંયમકો કહ=કૈસે નાહીઈ=જાનેગા ? અર્થાત્ નહીં જાન સકતા ॥૧૨॥

ટીકા—‘જો જીવેવિ’ ઇત્યાદિ । યઃ જીવાન્=એકેન્દ્રિયાદીન્, જીવલક્ષણં તુ મત્કૃતાત્તત્ત્વપ્રદીપાદ્વિશેષતોઽગન્તવ્યમ્, ન જાનાતિ=ન વેત્તિ, તથા અજીવાન્=જીવવિપરીતલક્ષણાન્ સંયમપરિપન્થિનઃ કાશ્ચનરજતાદીન્ ધર્મોસ્તિકાયાદીન્ વા ન જાનાતિ, ઇત્થં જીવાજીવાન્=જીવાન્ અજીવોંકોમયાનપિ અજાનન્ સન્ સ સંયમં=પ્રાણાતિપાતવિરમણાદિલક્ષણં સપ્તદશવિધં કથં=કેન પ્રકારેણ જ્ઞાસ્યતિ=વેત્સ્યતિ, સયમસ્ય જીવાજીવોમયવિપયકજ્ઞાનજન્યત્વાત્ ॥૧૨॥

નન્નુ કસ્તર્હિ સંયમં વિજ્ઞાતુમર્હતી ? ત્યાહ-‘જો જીવે વિ૦’ ઇત્યાદિ ।

‘જો જીવે વિ૦’ ઇત્યાદિ । જો પુરુષ એકેન્દ્રિય આદિ જીવોંકે સ્વરૂપકો નહીં જાનતા-ઔર ન જીવસે ભિન્ન પુદ્ગલ આદિ અજીવોંકો જાનતા હૈ । હિસ પ્રકાર દોનોંકો હી નહીં જાનતા હુઆ વહ અજ્ઞાની પ્રાણાતિપાત આદિસે વિરમણરૂપ સત્રહ પ્રકારકે-સંયમકો કૈસે જાનેગા ? અર્થાત્ નહીં જાન સકેગા, ક્યોંકિ સંયમ તવ હી હો સકતા હૈ જવ જીવ ઔર અજીવકા જ્ઞાન હો જાય ॥૧૨॥

સંયમકા જ્ઞાતા કૌન હો સકતા હૈ ? સો કહતે હૈં-‘જો જીવે વિ૦’ ઇત્યાદિ ।

જો જીવે વિ૦ ઇત્યાદિ એ પુરુષ એકેન્દ્રિય આદિ જીવોના સ્વરૂપને બાણુતો નથી અને જીવથી-ભિન્ન પુદ્ગલ આદિ અજીવોને બાણુતો નથી, એ રીતે બેઉને બાણુતો નથી તે અજ્ઞાની પ્રાણાતિપાત આદિથી વિરમણપુરુષ સત્તર પ્રકારના સયમને કેવી રીતે બાણુશે ? અર્થાત્ નહિ બાણુી શકે, કારણ કે સયમ ત્યારે જ થઈ શકે છે કે ત્યારે જીવ અને અજીવનું જ્ઞાન થાય છે (૧૨)

સયમનો જ્ઞાતા કોણુ થઈ શકે છે ? તે હવે કહે છે-જો જીવે વિ૦ ઇત્યાદિ

અથ જ્ઞાનને કા ઉપાય વતાતે હૈ—

સાન્વયાયઃ—સોષા=શુભસુતસે સુનકર કલ્હણઃ=કલ્યાણ-વ્યાપ્ત સમયો
જાણઈ=જ્ઞાનતા હૈ, (તથા) સોષા=સુનકર હી પાવગં=પાપ-હિંસાસ્થ
અસંયમકો જાણઈ=જ્ઞાનતા હૈ, (ઔર) ડમયંપિ=દોનોકો મી સોષા=સુનકર
હી જાણઈ=જ્ઞાનતા હૈ । (અતઃ) જં=જો સેય=આત્માકે ચિત્કારી હો
ત=ઉત્તકા સમાયરે=આધારણ કરે ॥૧૧॥

ટીકા—શુભા=શુભસુતાવાકર્મ્ય શુભજ્ઞાનવિપયીકૃત્યત્પર્યઃ, કલ્યાણમ્=કલ્યા
માણઃ કર્મબદ્ધસકલોપાધિભ્યાધિવાધાવિધુરત્વાત્, તમ્ આ=સમન્તાદ્વ્યવતિ-પ્રાપ્ત
તીતિ, કલ્પેન=મારોગ્યેણ આરોગ્યકરણેનેત્પર્યઃ જ્ઞાન્વર્ણનવારિષ્ણત્તજ્ઞમોક્ષમાર્ગો-
પદ્ધત્તારેતિ માવઃ, જ્ઞાનયતિ=જીવયતિ સાંસારિકવિશ્વાસવિપયકાનનસમ્પ્રે-
ષિયોગાનિષ્ઠસંયાગદાશનસમ્પ્રાપ્તમામાસાવલીલાન્ માશ્વિન ઇતિ કલ્યાણં=વ્યાપ્તિ
જ્ઞાનસંયમસ્વરૂપં, નિપાતનાપ્ણત્વમ્, તદુપાદેયશૂત્ જ્ઞાનાતિ, શુભા ષ પાપકં-
નરકાદિક્ષુગતિપાતિનં દેયશૂતમસંયમં જ્ઞાનાતિ, ડમયમપિ=ઉપાદેયાતુપાદેયશૂત-
સંયમાસંયમલક્ષણ દ્વયમપિ શુભૈવ જ્ઞાનાતિ । નિષ્કર્પમાહ—અથ યત્ મેય=ચિત્તં
વત્ સમાચરેત્=ચિદધ્યાત્ ॥૧૧॥

કર્મોસે ઉત્પન્ન હોનેવાલી સમસ્ત આધિ-ભ્યાધિ ઔર વાવાસે રહિત
મોક્ષકી પ્રાપ્તિ કરાનેવાલેકો, અથવા જ્ઞાન-વર્ણન-વારિષ્ણ-રૂપી આરોગ્યસે,
હિતવચન અથવા ઉપદેશસે સંસારકે વિપયરૂપી વિશાલ ઘનમેં ઘણકતી
હુઈ ઇષ્ટવિયોગ અનિષ્ઠસંયોગરૂપ વાવામિકી ઉવાલાઓમેં જસતે હુપ
જીવોકો જ્ઞાનિતિ દેનેવાલેકો કલ્યાણ કહતે હૈ । હસ કલ્યાણ (સંયમ)
કા જ્ઞાન શુભસુતસે સુનકર હી હોતા હૈ । પાપ અર્થાત્ નરક આદિ ક્ષુ-
તિયોમેં ગિરાનેવાલે અસયમકા જ્ઞાન મી સુનનેસે હી હોતા હૈ, તથા હન
દોનોકા મી જ્ઞાન સુનનેસે હી હોતા હૈ । હસલિપ્ત હનમેંસ જો મઠ
(હિતકર) હો ઉત્તમેં પ્રવૃત્તિ કરની ચાહિપ્ત ॥૧૧॥

કર્મોસે ઉત્પન્ન થવાથી જાણી આધિ-ભ્યાધિ અને જાણાથી રહિત મોક્ષને
પ્રાપ્તિ કરાવનારને અથવા જ્ઞાન-વર્ણન-વારિષ્ણ-રૂપી આરોગ્યથી, હિતવચન અથવા
ઉપદેશથી સંસારના વિપયરૂપી વિશાળ ઘનમાં અશુભતા કાલિવિયોગ-અનિષ્ઠસંયોગરૂપી
વાવામિકી વ્યાગભોમા બળવા છોડેને જ્ઞાનિતિ દેનારને કલ્યાણ કહે છે. આ કલ્યાણ
(સંયમ)નું જ્ઞાન શુભસુતથી અથવા કરવાથી જ થાય છે પણ અર્થાત્ નરક આદિ
ક્રુષ્ટિયોમાં પાતનાશ અસયમનું જ્ઞાન પણ સાબળવાથી જ થાય છે; તથા જો
બેઉનું જ્ઞાન પણ સાબળવાથી જ થાય છે; તેથી જોમાં જે એક (હિતકર) છે. જોમાં
પ્રવૃત્તિ કરવી એકજો. (૧૧)

મૂલમ્-^૧જો ^૨જીવે ^૩વિ ^૪ન ^૫યાણેઈ ^૬અજીવે ^૭વિ ^૮ન ^૯યાણઈ ।

જીવાજીવે ^{૧૦}અયાણંતો, ^{૧૧}કહં ^{૧૨}સો ^{૧૩}નાહીઈ ^{૧૪}સંજમં ॥૧૨॥

છાયા-—યો જીવાનપિ ન જાનાતિ, અજીવાનપિ ન જાનાતિ ।

જીવાઽજીવાનજાનન્ કથં, સ જ્ઞાસ્યતિ સંયમમ્ ॥૧૨॥

સાન્વયાર્થઃ-—જો=જો જીવેવિ=જીવોંકોમી ન યાણેઈ=નહીં જાનતા હૈ (ઔર) અજીવેવિ=અજીવોંકોમી ન યાણેઈ=નહીં જાનતા હૈ, જીવાજીવે=જીવોં ઔર, અજીવોંકો અયાણંતો=નહીં જાનતા હુઆ સો=વહ સંજમં=સંયમકો કહ=કૈસે નાહીઈ=જાનેગા ? અર્થાત્ નહીં જાન સકતા ॥૧૨॥

ટીકા-—‘જો જીવેવિ’ ઇત્યાદિ । યઃ જીવાન=એકેન્દ્રિયાદીન્, જીવલક્ષણં તુ મત્કૃતાત્તત્ત્વપ્રદીપાદ્વિશેષતોઽગ્નત્ત્વમ્, ન જાનાતિ=ન વેત્તિ, તથા અજીવાન=જીવવિપરીતલક્ષણાન્ સંયમપરિપન્થિનઃ કાશ્ચનરજતાદીન્ ધર્માસ્તિકાયાદીન્ વા ન જાનાતિ, ઇત્યં જીવાજીવાન્=જીવાન્ અજીવોંશ્ચોભયાનપિ અજાનન્ સન્ સ સંયમં=પ્રાણાતિપાતવિરમણાદિલક્ષણં સપ્તદશવિધં કથં=કેન પ્રકારેણ જ્ઞાસ્યતિ=વેત્સ્યતિ, સયમસ્ય જીવાજીવોભયવિપયકજ્ઞાનજન્યત્વાત્ ॥૧૨॥

નનુ કસ્તર્હિ સંયમં વિજ્ઞાતુમર્હતી ? ત્યાહ-‘જો જીવે વિ૦’ ઇત્યાદિ ।

‘જો જીવે વિ૦’ ઇત્યાદિ । જો પુરુષ એકેન્દ્રિય આદિ જીવોંકે સ્વરૂપકો નહીં જાનતા-ઔર ન જીવસે ભિન્ન પુદ્ગલ આદિ અજીવોંકો જાનતા હૈ । હસ પ્રકાર દોનોંકો હી નહીં જાનતા હુઆ વહ અજ્ઞાની પ્રાણાતિપાત આદિસે વિરમણરૂપ સત્રહ પ્રકારકે-સંયમકો કૈસે જાનેગા ? અર્થાત્ નહીં જાન સકેગા, ક્યોંકિ સંયમ તવ હી હો સકતા હૈ જવ જીવ ઔર અજીવકા જ્ઞાન હો જાય ॥૧૨॥

સંયમકા જ્ઞાતા કૌન હો સકતા હૈ ? સો કહતે હૈ-‘જો જીવે વિ૦’ ઇત્યાદિ ।

જો જીવે વિ૦ ઇત્યાદિ જે પુરુષ એકેન્દ્રિય આદિ જીવોના સ્વરૂપને જાણતો નથી અને જીવથી-ભિન્ન પુદ્ગલ આદિ અજીવોને જાણતો નથી, એ રીતે બેઉને જાણતો નથી તે અજ્ઞાની પ્રાણાતિપાત આદિથી વિરમણરૂપ સત્તર પ્રકારના સયમને કેવી રીતે જાણશે ? અર્થાત્ નહિ જાણી શકે, કારણ કે સયમ ત્યારે જ થઈ શકે છે કે જ્યારે જીવ અને અજીવનું જ્ઞાન થાય છે (૧૨)

સયમનો જ્ઞાતા કોણ થઈ શકે છે ? તે હવે કહે છે-જો જીવે વિ૦ ઇત્યાદિ

ગતિ=ગમ્યતે=પ્રાપ્યતે સ્વસ્વકર્માકૃષ્ટૈર્જીવૈરિતિ ગતિઃ=ભવાદ્ભવાન્તરે ગમનં, તાં તથોક્તાં જાનાતિ=અગ્રગચ્છતિ ॥૧૪॥

^૧મૂલમ્—^૪જયા ^૩ગઈં ^૨બહુવિહં, ^૫સર્વજીવાણ જાણઈ.

^૬તયા ^૭પુણં ^૮ચ ^૯પાવં ^{૧૦}ચ, ^{૧૧}વંધં ^{૧૨}મુક્ત્વં ^{૧૩}ચ ^{૧૪}જાણઈ ॥૧૫॥

છાયા—યદા ગતિં બહુવિધાં, સર્વજીવાનાં જાનાતિ ।

તદા પુણ્યં ચ પાપં ચ, વંધં મોક્ષં ચ જાનાતિ ॥૧૫॥

સાન્વયાર્થઃ—જયા=જવ સર્વજીવાણ=સર્વ જીવોંકી બહુવિહં=અનેક પ્રકારકી ગઈં=ગતિકો જાણઈ=જાનતા હૈ, તયા=તવ પુણં ચ પાવં=પુણ્ય ઓર પાપકો ચ=તથા વંધં=વંધકો મુક્ત્વં ચ=ઓર મોક્ષકો જાણઈ=જાનતા હૈ ॥૧૫॥

ટીકા—‘જયા ગઈં’ इत्यादि । यदा सर्वजीवानां बहुविधां गतिं जानाति तदा पुण्यम्=पुणति=शुभयत्यात्मानमिति तत् (‘पुण् शुभे’ इति धातोरौणादिको यत्) । यद्वा पूयते=पवित्रीक्रियते आत्माऽनेनेति, पुनात्यात्मानमिति वा पुण्यं=शुभकर्म, (‘पूज् पवने’ इत्यस्माद्धातोः ‘पूजो यण्णुक् ह्रस्वश्चे’—त्यौणादिकसूत्रेण सिद्धिः,) जानातीत्यग्रेण सम्बन्धः ।

પુણ્યં હિ સંસારપારાવારોત્તરણે તરણિભૂતમ્, અનેનૈવાઽઽર્યજનપદાભિજનકુલ-

ગતિયોંકો ભી જાનેગો । એક ભવસે દૂસરે ભવમેં જાનેકો ગતિ કહતે હેં ॥૧૪॥

‘જયા ગઈં’ इत्यादि । जब सर्व जीवोंकी बहुत प्रकारकी गतियोंको जानेगा तब पुण्य, पाप, बन्ध, और मोक्षको भी जानेगा ।

જો આત્માકો પવિત્ર કરતા હૈ શુભ બનાતા હૈ ઉસે પુણ્ય કહતે હેં । સંસાર-સાગરસે પાર ઉતરનેકે લિષ્ટ પુણ્ય તરણિ (નૌકા) કે સમાન હૈ । પુણ્યસે હી આર્ય દેશ તથા ઉત્તમ કુલમેં જન્મ ઓર બોધિવીજ-જિનધર્મકી

જ્ઞાન થાય એક ભવમાથી બીજા ભવમા બંધાને ગતિ કહે છે (૧૪)

જયા ગઈં इत्यादि ज्यारे सर्व जीवोनी धन्य प्रकारनी गतिओने जाणेत्यारे पुण्य, पाप, बंध અને मोक्षने पणु जाणेत्यारे

જે આત્માને પવિત્ર કરે છે, શુભ બનાવે છે, તેને પુણ્ય કહે છે સંસાર-સાગરથી પાર ઉતરવાને માટે પુણ્ય એ તરણી (નૌકા) સમાન છે પુણ્યથી જ આર્ય દેશ તથા ઉત્તમ કુળમા જન્મ અને બોધિબીજ-જિનધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે

મૂર્ખ-જો^૧ જીવે^૨ વિ^૩ વિયાણે^૪હ, અજીવે^૫ વિ^૬ વિયાણે^૭હ ।

જીવાજીવે^૮ વિયાણતો^૯, સો^{૧૦} હુ^{૧૧} નાહી^{૧૨} સજમ ॥૧૨॥

છાયા—યો જીવાનપિ વિમાનાતિ (તથા) અજીવાનપિ વિમાનાતિ ।

(ઇત્ય) જીવાજીવાન્ વિમાનન્ સ સજ્ઞ સંયમ ધાસ્યતિ ॥૧૨॥

સાન્વયાર્ય—જો=જો જીવે વિ=જીવોંકોમી વિયાણે=જાનતા હૈ (અ) અજીવે વિ=અજીવોંકોમી વિયાણે=જાનતા હૈ, ઇસ તરફ જીવાજીવે-જો^૧ ઓર અજીવોંકો વિયાણતો=જાનતા હુમા સો=તહ હુ=નિમય હી સજ્ઞ સંયમકો નાહી=જાનેગા ॥૧૩॥

ટીકા—યો જીવાજીવપદાર્થાન્ જાનાતિ સ હુ=સજ્ઞ-નિમયેન સયમ ધાસ્યતિ વિમાણઃ ॥૧૩॥

મૂર્ખ-જયા^૧ જીવમજીવે^૨ ય^૩, દોવિ^૪ ય^૫ વિયાણે^૬હ ।

તયા^૭ ગઈ^૮ ઘડુવિહં^૯ સઘજીવાણ^{૧૦} જાણે^{૧૧}હ ॥ ૧૪ ॥

છાયા—યદા જીવાનજીવોંઘ દ્રાવ્યેતી વિમાનાતિ ।

તદા ગતિ ઘડુવિષાં, સર્વજીવાનાં જાનાતિ ॥૧૪॥

સાન્વયાર્ય—અયા=અય જીવમજીવે ય=જીવ ઓર અજીવ યપ=ય દોવિ=દોનોંકો વિયાણ=જાનતા હૈ, તયા=તય સઘજીવાણ=સઘ જીવોંઘ ઘડુવિહં=અનેક પ્રકારકી ગઈ=ગતિકો જાણે=જાનતા હૈ ॥૧૪॥

ટીકા—‘જયા જીવ’ ઇત્યાદિ । યદા જીવાજીવોં પતો દ્રાવ્યપિ પદાર્થો વિમાનાતિ તદા સર્વેષાં જીવાનાં ઘડુવિષાં=નાનાપિષાં દેવ-મનુષ્યતિર્યચ્ચનારકસ્વ

જો જીવોંકો જાનતા હૈ ઓર અજીવોંકો જાનતા હૈ ઘડી જીવ ઓર અજીવકો જાનતા હુમા મુનિ સયમકા જ્ઞાતા હો સકેગા ॥૧૫॥

‘જયા જીવ’ ઇત્યાદિ । અય જીવ ઓર અજીવકા જ્ઞાન હો આવેમા તય સઘ જીવોંકી નાના પ્રકારકી દેવ મનુષ્ય તિર્યચ ઓર નરક સ્વ

તે લવોને બાણે છે અને બાણવોને બાણે છે, તે લવ અને બાણવો બાણુનાર મુનિ સયમનો ગણા થઈ શકશે (૧૫)

જયા જીવં ઇત્યાદિ. અયા લવ અને બાણવતું જ્ઞાન થઈ બધા તરફ અંત લવેની નાના પ્રકારની દેવ મનુષ્ય તિર્યચ અને નરક સ્વ અતિબેનું અ

“ દયા ભૂતેષુ વૈરાગ્યં, વિધિવત્કૃપૂજનમ્ ।

વિશુદ્ધા શીલવૃત્તિશ્ચ, પુણ્યં પુણ્યાનુવન્ધ્યદઃ ॥૧॥ ઇતિ.

(સ્થાનાન્ગે૧સ્થા. ટીકા)

હરિભદ્રસૂરિરપ્યાદ—

“ ગેહાદ્ ગેહાન્તરં કશ્ચિચ્છોભનાદધિકં નરઃ ।

યાતિ યદ્વત્ મુધર્મેણ, તદ્ગદેવ ભવાદ્ભવમ્ ॥ ૧ ॥” ઇતિ ।

પ્રત્યેક મોક્ષાર્થિનામપ્યાદરણીયમેવ, પુણ્યાનુવન્ધિપુણ્યસ્યાઽપતનશીલમોક્ષ-
સમ્પજ્જનકત્વાત્, તથા ચોક્તમ્—

“ શુભાનુવન્ધ્યતઃ પુણ્યં, કર્તવ્યં સર્વથા નરૈઃ ।

યત્પ્રભાવાદપાતિન્યો, જાયન્તે સર્વસમ્પદઃ ॥૧॥” ઇતિ ।

પ્રાણિયો પર દયા રક્ષના, વૈરાગ્ય-ભાવ હોના, આગમને અનુસાર
ગુરુઓની ભક્તિ કરના, શુદ્ધ શીલ પાલન કરના, યહ પુણ્યાનુવન્ધિ
પુણ્ય હૈ । (સ્થાનાન્ગ૦૧સ્થાંટીકા)

હરિભદ્રસૂરિને બી કહા હૈ—

“ જૈસે કોઈ મનુષ્ય એક અચ્છે ગૃહસે દૂસરે યહુત હી અચ્છે ગૃહમેં
જાતા હૈ વૈસેહી પુણ્યકે પ્રભાવસે જીવ અત્યન્ત શુભ ગતિકો પ્રાપ્ત
હોતા હૈ ॥૧॥ ”

યહ પુણ્ય મોક્ષાર્થી પુરુષોંકે લિપ્ત બી ઉપાદેય હૈ, ક્યોંકિ ઇસસે
અવિનશ્વર-શાશ્વત-મોક્ષરૂપી સમ્પત્તિકી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ । કહા બી હૈ—

“ મનુષ્યોંકો પુણ્યાનુવન્ધિ પુણ્ય અવશ્ય કરના ચાહિય, જિસકે પ્રભાવસે
કમી નષ્ટ ન હોનેવાલી સય પ્રકારકી સમ્પદાઈ પ્રાપ્ત હોતી હૈ ॥૧॥ ”

પ્રાણીઓ ઉપર દયા રાખવી, વૈરાગ્યભાવ થયો, આગમને અનુસાર
શુરુઓની ભક્તિ કરવી, શુદ્ધ શીલ પાળવું, એ પુણ્યાનુવન્ધિ પુણ્ય છે
(સ્થાનાન્ગ૦૧સ્થાંટીકા)

હરિભદ્રસૂરિએ પણ કહ્યું છે કે—

“ જેમ કોઈ મનુષ્ય એક સારા ગૃહમાથી બીજા ગૃહ જ સારા ગૃહમાં
જાય છે. તેમ પુણ્યના પ્રભાવથી જીવ અત્યંત શુભ ગતિને પામે છે ”

એ પુણ્ય મોક્ષાર્થી પુરુષોને માટે પણ ઉપાદેય છે, કારણ કે તેથી અવિન-
શ્વર-શાશ્વત-મોક્ષરૂપી સમ્પત્તિની ઉત્પત્તિ થાય છે કહ્યું છે કે—

“ મનુષ્યોએ પુણ્યાનુવન્ધિ પુણ્ય અવશ્ય કરવું જોઈએ જેના પ્રભાવથી
કદાપિ નષ્ટ ન થાય તેવી સર્વ પ્રકારની સંપદાઓ પ્રાપ્ત થાય છે.”

પોષિવીજનિનયમાં દિપાસિ જાયતે, કિંબહુના તીર્થકરગોત્રમપિ પુણ્યનેવ વચ્ચે,
યો હિ પુણ્યં સર્વથા હેયં મન્યમાનસ્તથ્યજતિ અસૌ સમુપેક્ષિતતરિરિવાપ્તપ્રતીતી
મધ્યેસમુદ્રં મઝ્જન્નવસીદતિ ।

નનુ પુણ્યપાપક્ષપાનન્તરમેવ મોક્ષપ્રાપ્તિઃ પ્રાપ્તે ભૂયતે ઇતિ પાપક્ષપુણ્યમપ્યનુપારેવં
મોક્ષાર્થિનામિતિ ચેન્ન,

દ્વિવિધં હિ પુણ્ય-પુણ્યાનુબન્ધિ પાપાનુબન્ધિ ચ, તત્ર પુણ્યાનુબન્ધિપુણ્યસ્ય લક્ષ્યમુક્ત્ય-

પ્રાપ્તિ-હોતી છે । અધિક કયા કહા જાય ? તીર્થકર ગોત્ર મી પુણ્યસે હી
વચતા છે ।

જો પુણ્યકો સર્વથા હેય માનતા હુઆ સસકા ત્યાગ કરતા છે ત્ર
સંસાર-સાગરમેં ગોતે લગાતા છે । જેસે મધ્ય સમુદ્રમેં નૌકાકા ત્યાગ
કર દેનેલાલા પુરુષ સમુદ્રમેં ફરતા હુઆ હુલ્લ પાતા છે ।

શાસ્ત્ર-પુણ્ય ઓર પાપ વોનોકા ક્ષય હોનેકે બાદ મોક્ષકી પ્રાપ્તિ
હોતી છે, દેસા શાસ્ત્રોમેં સુના જાતા છે, ઇસલિય પાપકી તરફ પુણ્ય મી
મોક્ષાર્થિયોકે લિય ઉપાદેય નહીં છે ।

સમાધાન-દેસા કહના ઠીક નહીં છે, ક્યોંકિ પુણ્ય દો પ્રકારકા છે-
(૧) પુણ્યાનુબન્ધિ પુણ્ય, (૨) પાપાનુબન્ધિ પુણ્ય । પુણ્યાનુબન્ધિ પુણ્યકા
લક્ષણ યહ છે-

વચારે ॥ કહેવું ? તીર્થકર-ગોત્ર પશુ પુરુષમી જ બધામ છે

જે પુરુષને સર્વથા હેય માનીને તેનો ત્યાગ કરે છે તે સંસાર-સાગરમાં
ગોત્રમાં જાય છે, જેમકે મધ્ય-સમુદ્રમાં નૌકાનો ત્યાગ કરી નાખનાર પુરુષ સમુદ્રમાં
હુલ્લ પામે છે

શાસ્ત્ર-પુણ્ય અને પાપ એ બેઉનો ક્ષય થવા પછી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે,
એવું શાસ્ત્રોમાં સાક્ષ્યવાદમાં આવે છે તેથી પાપની પેઠે પુણ્ય પણ મોક્ષાર્થિયોને
માટે ઉપાદેય નથી

સમાધાન-એમ કહેવું તે બરાબર નથી કારણ કે પુણ્ય એ પ્રકારનો છે
(૧) પુણ્યાનુબન્ધિ પુણ્ય, (૨) પાપાનુબન્ધિ પુણ્ય । પુણ્યાનુબન્ધિ પુણ્યનું લક્ષ્ય
એવું છે કે-

“દયા ભૂતેષુ વૈરાગ્યં, વિધિવદ્ગુરુપૂજનમ્ ।

વિશુદ્ધા શીલવૃત્તિશ્ચ, પુણ્યં પુણ્યાનુવન્ધ્યદઃ ॥૧॥ ઇતિ.

(સ્થાનાગ્રે ૧સ્થા. ટીકા)

હરિભદ્રસૂરિરપ્યાહ—

“ગેહાદ્ ગેહાન્તરં કથિચ્છોભનાદધિકં નરઃ ।

યાતિ યદ્વત્ સુધર્મેણ, તદ્દેવ ભવાદ્ભવમ્ ॥ ૧ ॥” ઇતિ ।

एतच्च मोक्षार्थिनामप्यादरणीयमेव, पुण्यानुबन्धिपुण्यस्याऽपतनशीलमोक्ष-
सम्पज्जनकत्वात्, तथा चोक्तम्—

“શુભાનુવન્ધ્યતઃ પુણ્યં, કર્તવ્યં સર્વથા નરૈઃ ।

યત્પ્રભાવાદપાતિન્યો, જાયન્તે સર્વસમ્પદઃ ॥૧॥” ઇતિ ।

प्राणियों पर दया रखना, वैराग्य-भाव होना, आगमके अनुसार
गुरुओंकी भक्ति करना, शुद्ध शीलका पालन करना, यह पुण्यानुबन्धि
पुण्य है । (स्थानाग्र० १स्था० टीका)

હરિભદ્રસૂરિને મી કહા હૈ—

“જૈસે કોઈ મનુષ્ય એક અછે ગૃહસે દૂસરે વહુત હી અછે ગૃહમેં
જાતા હૈ વૈસેહી પુણ્યકે પ્રભાવસે જીવ અત્યન્ત શુભ ગતિકો પ્રાપ્ત
હોતા હૈ ॥૧॥ ”

यह पुण्य मोक्षार्थी पुरुषोंके लिए भी उपादेय है, क्योंकि इससे
अविनश्वर-शाश्वत-मोक्षरूपी सम्पत्तिकी उत्पत्ति होती है। कहा भी है—

“મનુષ્યોંકો પુણ્યાનુવન્ધિ પુણ્ય અવશ્ય કરના ચાહિયે, જિસકે પ્રભાવસે
કમી નષ્ટ ન હોનેવાલી સત્ત્વ પ્રકારકી સમ્પદાઈ પ્રાપ્ત હોતી હૈ ॥૧॥ ”

પ્રાણીઓ ઉપર દયા રાખવી, વૈરાગ્યભાવ થવો, આગમને અનુસાર
ગુરુઓની ભક્તિ કરવી, શુદ્ધ શીલ પાળવું, એ પુણ્યાનુબંધિ પુણ્ય છે
(સ્થાનાગ્રં ૧સ્થાં ૦ ટીકા)

હરિભદ્રસૂરિએ પણ કહ્યું છે કે—

“જેમ કોઈ મનુષ્ય એક સારા ગૃહમાંથી બીજા ગૃહ જ સારા ગૃહમાં
જાય છે. તેમ પુણ્યના પ્રભાવથી જીવ અત્યંત શુભ ગતિને પામે છે ”

એ પુણ્ય મોક્ષાર્થી પુરૂષોને માટે પણ ઉપાદેય છે, કારણ કે તેથી અવિન-
શ્વર-શાશ્વત-મોક્ષરૂપી સમ્પત્તિની ઉત્પત્તિ થાય છે કહ્યું છે કે—

“ મનુષ્યોએ પુણ્યાનુબંધિ પુણ્ય અવશ્ય કરવું જોઈએ જેના પ્રભાવથી
કદાપિ નષ્ટ ન થાય તેવી સર્વ પ્રકારની સમ્પદાઓ પ્રાપ્ત થાય છે ”

ધોધિવીજનિનધર્માદિપ્રાપ્તિર્જાયતે, ક્ષિયદુના તીર્થંકરગોત્રમપિ પુણ્યેનેવ પચ્ચતે,
યો હિ પુણ્યં સર્વથા હેયં મન્યમાનસ્તસ્યજતિ અર્થો સમુપેક્ષિતતરિરિચાપ્પાપરતીતો
મધ્યેસમુદ્રં મજ્જન્નવસીવતિ ।

નનુ પુણ્યપાપસંપાદનન્ટરમેષ મોક્ષપ્રાપ્તિઃ શાસ્ત્રે ભૂયતે ઇતિ પાપવત્પુણ્યમપ્યનુપારેવ
મોક્ષાર્થિનામિતિ શેષ,

દ્વિવિધં હિ પુણ્યં પુણ્યાનુબન્ધિ પાપાનુબન્ધિ ચ, સત્ર પુણ્યાનુબન્ધિપુણ્યસ્ય લક્ષણમુક્ત્યર્થ

પ્રાપ્તિ-હોતી છે । અધિક કયા કહા જાય ? તીર્થંકર ગોત્ર મી પુણ્યસે હ
પચતા છે ।

જો પુણ્યકો સર્વથા હેય માનતા હુમા હસકા ત્યાગ કરતા છે તદ
સંસાર-સાગરમેં ગોતે લગાતા છે । જૈસે મધ્ય સમુદ્રમેં નૌકાકા ત્યાગ
કર દેનેવાલા પુરુષ સમુદ્રમેં ડૂબતા હુમા ડુલ્લ પાતા છે ।

શાસ્ત્ર-પુણ્ય ઓર પાપ ધોનોંકા ક્ષય હોનેકે બાદ મોક્ષકી પ્રાપ્તિ
હોતી છે, એસા શાસ્ત્રોમેં સુના જાતા છે, હસલિપ પાપકી તરફ પુણ્ય મી
મોક્ષાર્થિયોંકે છિપ હપાદેય નહીં છે ।

સમાધાન-એસા કહના ઠીક નહીં છે, કયોંકિ પુણ્ય ધો પ્રકારકા છે-
(૧) પુણ્યાનુબન્ધિ પુણ્ય, (૨) પાપાનુબન્ધિ પુણ્ય । પુણ્યાનુબન્ધિ પુણ્યકા
લક્ષણ યદ્ હ-

વધારે ॥ કહેવું ? તીર્થંકર-ગોત્ર પચ્ચ પુણ્યમી જ બધાય છે

જે પુણ્યને સર્વથા હેય માનીને તેનો ત્યાગ કરે છે તે સંસાર-સાગરમાં
એમાં મધ્ય છે જેમકે મધ્ય-સમુદ્રમાં નૌકાનો ત્યાગ કરી નાખનાર પુરુષ સમુદ્રમાં
ડુબતા હુમા પાતે છે

શાસ્ત્ર-પુણ્ય અને પાપ બે બેકેને ક્ષય થયા પછી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે,
કેવું શાસ્ત્રોમાં સંભળવામાં આવે છે તેમી પાપની પેઠે પુણ્ય પચ્ચ મોક્ષાર્થિજાને
માટે હપાદેય નથી

સમાધાન-જેમ કહેવું તે બરાબર નથી કારણકે પુણ્ય બે પ્રકારનાં છે
(૧) પુણ્યાનુબન્ધિ પુણ્ય, (૨) પાપાનુબન્ધિ પુણ્ય । પુણ્યાનુબન્ધિ પુણ્યનું લક્ષણ
કેવું છે કે-

“શરીરમાહુ^૧ નાવત્તિ, જીવો ઉચ્ચઈ નાવિઓ ।

સંસારો અણ્ણવો વુત્તો, જં તરંતિ મહેસિણો ॥ ૧ ॥” ઇતિ ।

તત્રૈવ દશમાધ્યયને મનુષ્યજન્મનો દુર્લભ્યં ચોક્તમ્—

“દુલ્લહે લલુ માણુસે ભવે, ચિરકાલેણવિ સન્વપાણિણં” ઇતિ ।

સ્થાનાઙ્ગસૂત્રેઽપિ તૃતીયસ્થાનકે ચ—

“તત્તઓ ઠાણાં દેવેવીહેજ્ઞા તં જહા—(૧) માણુસ ભવં, (૨) આરિણ સેત્તે જમ્મં, (૩) સુકુલપચ્ચાયાતિં ।” ઇતિ ।

૧ “શરીરમાહુઃ નૌઃ ઇતિ, જીવ ઉચ્ચતે નાવિકઃ ।

સંસારઃ અર્ણવઃ ઉક્તઃ, યં તરન્તિ મહર્ષયઃ ॥૧॥”

૨ દુર્લભઃ લલુ માનુષ્યો ભવઃ, ચિરકાલેનાપિ સર્વપ્રાણિનામ્ ।

૩ ત્રીણિ સ્થાનાનિ દેવા અપીહેરન્, તથા—(૧) માનુષ્યં ભવમ્, (૨) આર્યે ક્ષેત્રે જન્મ, (૩) સુકુલપત્યાયાતિમ્ ।

“(મનુષ્યકા) શરીર, નૌકાકે સમાન હૈ, જીવ, નાવિક (સેવડિયા) કે સદશ હૈ ઓર સંસાર, સમુદ્ર સરીલા હૈ, ઇસે મહર્ષિ પાર કરતે હૈં”

ઈસી ઉત્તરાધ્યયનકે દસવેં અધ્યયનમેં મનુષ્ય-જન્મકી દુર્લભતા બતાઈ હૈ—

“ચિરકાલ તક સબ પ્રાણિયોંકે લિણ મનુષ્ય-ભવ અત્યન્ત દુર્લભ હૈ”

સ્થાનાઙ્ગસૂત્રમેં તીસરે સ્થાનકમેં કહા હૈ—

“ઈન તીન બોલોંકી દેવ ભી અભિલાષા રખતે હૈં—(૧) મનુષ્ય-ભવ, (૨) આર્યક્ષેત્રમેં જન્મ, (૩) સુકુલકી પ્રાપ્તિ ” ।

“(મનુષ્યનુ) શરીર, નૌકા સમાન છે, જીવ, નાવિક (ખલાસી) સમાન છે અને સંસાર, સમુદ્ર સરખો છે, તેને મહર્ષિ પાર કરે છે ”

એજ ઉત્તરાધ્યયનના દસમા અધ્યયનમા મનુષ્ય જન્મની દુર્લભતા બતાવી છે—

“ચિરકાળ સુધી સર્વ-પ્રાણીએને માટે મનુષ્યભવ અત્યંત દુર્લભ છે ”

સ્થાનાગ-સૂત્રમા ત્રીજા સ્થાનકમા કહ્યું છે કે—

“આ ત્રણ બોલોની અભિલાષા દેવ પણ રાખે છે (૧) મનુષ્યભવ, (૨) આર્યક્ષેત્રમા જન્મ, (૩) સુકુળની પ્રાપ્તિ ”

કિંચ—મનુષ્યજન્મનોડપિ મોક્ષપ્રાપ્તિકારણત્વેન ક્ષાત્તે પ્રતિપાદનસ્તુષ્ઠ મોક્ષાર્થિનામુપાદેયમેવેત્યવસીયત્તે, પુણ્યમન્તરેજ મનુષ્યજન્મનો વુર્ત્તમત્સાત્, તથા ચોક્ષ્મુષરાધ્યયનસૂત્રે તૃતીયાધ્યયને—

“ચત્વારિ પરમગાણિ, દુષ્ટશાણિ ચ જતુમો ।

માણુસત્ત્વં સુદૃ સદ્ધા, સંમમમ્મિ ચ વીરિય ॥ ૧ ॥” શ્લોક ।

સંસારાણંચોચરણાય નરસરીરસ્ય નૌકાકપત્ત્વેન પ્રતિપાદનાન્મોક્ષધ્યાનમ્
મમ્યત્તે, તથા ચોચરાધ્યયનસૂત્રે ત્રયોર્વિશ્વાધ્યયને—

૧ “ચત્વારિ પરમાજ્ઞાનિ, દુર્લભાનિ ચ જન્તોઃ ।

માણુપત્ત્વં શુષિઃ મદ્ધા, સયમે ચ વીર્યમ્ ॥૧॥”

દ્વસરી વાત યહ હૈ કિ—શાસ્ત્રોર્મિ મનુષ્યમવતી પ્રાપ્તિ પુણ્યકે લક્ષણે કહી ગઈ હૈ, ઔર મનુષ્ય મવ મોક્ષ-પ્રાપ્તિકા કારણ માના ગયા હૈ, હસસે મી યહી સિદ્ધ હોતા હૈ કિ પુણ્ય મુમુક્ષુઓકે લિષ ઉપાદેય હૈ, ક્યોંકિ પુણ્યકે બિના મનુષ્ય-પર્યાપ મિલના વુર્ત્તમ હૈ । ઉચ્ચરાધ્યયન સૂત્રકે તીસરે અધ્યયનમે કહા હૈ—

“ચાર પરમાંગ ઝીવકે લિષ વુર્ત્તમ હૈ—(૧) મનુષ્ય મવ, (૨) શુષિતા, (૩) સત્ય ધર્મમે મદ્ધા, (૪) સયમમે પરાક્તમ ॥”

મનુષ્ય-શરીર સસારરૂપી સમુદ્રકો પાર કરનેકે લિષ નૌકાકે સમાન હૈ, હસલિષ જ્ઞાન હોતા હૈ કિ મનુષ્ય-શરીર મોક્ષકા કારણ હૈ । ઉચ્ચરાધ્યયન સૂત્રકે તેઈસરે અધ્યયનમે કહા હૈ—

બીજી વાત બે છે કે—શાસ્ત્રમા મનુષ્યમવતી પ્રાપ્તિ પુણ્યના ઉચ્ચથી બી છે અને મનુષ્યમવ મોક્ષપ્રાપ્તિનું કારણ માન્ય છે, તેથી પશુ જેમ સિદ્ધ થાય છે કે પુણ્ય મુમુક્ષુઓને માટે ઉપાદેય છે કારણ કે પુણ્ય વિના મનુષ્ય મોક્ષ મળવો દુર્લભ છે ઉચ્ચરાધ્યયન સૂત્રના ત્રીજા અધ્યયનમા કહ્યું છે કે—

‘ચાર પરમાંગ લખને માટે દુર્લભ છે—(૧) મનુષ્યમવ, (૨) શુષિતા, (૩) સત્યધર્મમા મદ્ધા, (૪) સયમમા પરાક્તમ.’

મનુષ્ય શરીર સસારરૂપી સમુદ્રને પાર કરવાને માટે નૌકા-સમાન છે, તેથી સમઘ્ય ■ કે મનુષ્ય-શરીર મોક્ષનું કારણ છે ઉચ્ચરાધ્યયન સૂત્રના તેઈ-સમા અધ્યયનમાં કહ્યું છે કે—

“શરીરમાહુ^૧ નાવત્તિ, જીવો ઉચ્ચદ્ નાવિઓ ।

સંસારો અણ્ણવો વુત્તો, જં તરંતિ મહેસિણો ॥ ૧ ॥” ઇતિ ।

તત્રૈવ દશમાધ્યયને મનુષ્યજન્મનો દૌર્લભ્યં ચોક્તમ્—

“દુલ્લહે खलु માણુસે ભવે, ચિરકાલેણવિ સન્વપાણિણં” ઇતિ ।

સ્થાનાઙ્ગમૂત્રેડપિ તૃતીયસ્થાનકે ચ—

“અતઓ ઠાણાં દેવેવીહેજ્ઞા તં જહા— (૧) માણુસં ભવં, (૨) આરિણં સ્થેત્તે જન્મં, (૩) સુકુલપચ્ચાયાતિં-” ઇતિ ।

૧ “શરીરમાહુઃ નૌઃ ઇતિ, જીવ ઉચ્ચતે નાવિકઃ ।

સંસારઃ અર્ણવઃ ઉક્તઃ, યં તરન્તિ મહર્ષયઃ ॥૧॥”

૨ દુર્લભઃ खलु માનુષ્યો ભવઃ, ચિરકાલેનાપિ સર્વપ્રાણિનામ્ ।

૩ ત્રીણિ સ્થાનાનિ દેવા અપીહેરન્, તદ્વથા—(૧) માનુષ્યં ભવમ્, (૨) આર્યે ક્ષેત્રે જન્મ, (૩) સુકુલપ્રત્યાયાતિમ્ ।

“(મનુષ્યકા) શરીર, નૌકાકે સમાન હૈ, જીવ, નાવિક (સેવડિયા) કે સદૃશ હૈ ઓર સંસાર, સમુદ્ર સરીખા હૈ, હસે મહર્ષિ પાર કરતે હૈ”

હસી ઉત્તરાધ્યયનકે દસવેં અધ્યયનમેં મનુષ્ય-જન્મકી દુર્લભતા બતાઈ હૈ—

“ચિરકાલ તક સવ પ્રાણિયોંકે લિણ મનુષ્ય-ભવ અત્યન્ત દુર્લભ હૈ”

સ્થાનાઙ્ગસૂત્રમેં ત્રીસરે સ્થાનકમેં કહા હૈ—

“હન ત્રીન ચોલોંકી દેવ મી અભિલાષા રખતે હૈ—(૧) મનુષ્ય-ભવ, (૨) આર્યક્ષેત્રમેં જન્મ, (૩) સુકુલકી પ્રાપ્તિ” ।

“(મનુષ્યનું) શરીર, નૌકા સમાન છે, જીવ, નાવિક (ખલાસી) સમાન છે અને સંસાર, સમુદ્ર સરખો છે, તેને મહર્ષિ પાર કરે છે”

એજ ઉત્તરાધ્યયનના દસમા અધ્યયનમા મનુષ્ય જન્મની દુર્લભતા બતાવી છે—

“ચિરકાળ સુધી સર્વ-પ્રાણીઓને માટે મનુષ્યભવ અત્યંત દુર્લભ છે”

સ્થાનાંગ-સૂત્રમા ત્રીજા સ્થાનકમા કહ્યું છે કે—

“આ ત્રણ બોલોની અભિલાષા દેવ પણ રાખે છે (૧) મનુષ્યભવ, (૨) આર્યક્ષેત્રમા જન્મ, (૩) સુકુળની પ્રાપ્તિ”

કિન્ન—મનુષ્યમન્મનોડપિ મોક્ષપ્રાપ્તિકારણત્વેન જ્ઞાત્તે પ્રતિપાદનાશુન્યં ચે-
 સ્થાર્યિનામુપાદેયમેષેત્યવસીયતે, પુણ્યમન્તરેણ મનુષ્યમન્મનો દુર્લભત્વાત્, તથા
 ચોક્તમુષ્ણરાધ્યયનસૂત્રે તૃતીયાધ્યયને—

“વત્વારિ પરમંગાણિ, દુલ્લભાણિ ચ મનુષો ।

માણસર્થં સુરે સદ્ધા, સંયમમ્મિ ચ વીરિયં ॥ ૧ ॥” इति ।

સંસારાર્મવ્રોષરણાય નરસરીરસ્ય નૌકારુપત્ત્વેન પ્રતિપાદનાન્મોક્ષકારણ-
 ગમ્યતે, તથા ચોક્તરાધ્યયનસૂત્રે પ્રયોગિશ્ચાધ્યયને—

૧ “વત્વારિ પરમાજ્ઞાનિ, દુર્લભાનિ ચ મન્તોઃ ।

માનુષત્વે શુચિઃ મદ્ધા, સયમે ચ વીર્યમ્ ॥૧૧॥”

દ્વસરી પાત્ર યહ હે કિ—શાસ્ત્રોર્મે મનુષ્યમવકી પ્રાપ્તિ પુણ્યકે વચ્ચલે
 કહી ગઈ હે, ઔર મનુષ્ય-મવ મોક્ષ-પ્રાપ્તિક્ષ્ણ કારણ માના ગયા હે, હસલે
 મી યહી સિદ્ધ હોતા હે કિ પુણ્ય મુમુક્ષુઓકે લિપ ઉપાદેય હે, ક્યોંકિ
 પુણ્યકે વિના મનુષ્ય-પર્યાય મિલના દુર્લભ હે । ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રકે
 તીસરે અધ્યયનમે કહા હે—

“ચાર પરમાગ જીવકે લિપ દુર્લભ હે—(૧) મનુષ્ય મવ, (૨) શુચિતા,
 (૩) સત્ય ધર્મમે મદ્ધા, (૪) સંયમમે પરાક્રમ ॥”

મનુષ્ય-શરીર સસત્તરૂપી સમુદ્રકો પાર કરનેકે લિપ નૌકાકે
 સમાન હે, હસલિપ જ્ઞાત હોતા હે કિ મનુષ્ય શરીર મોક્ષકા કારણ હે ।
 ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રકે તેઈસર્થે અધ્યયનમે કહા હે—

બીજી વાત એ છે કે—શાસ્ત્રમાં મનુષ્યમવની પ્રાપ્તિ પુણ્યના ઉદયથી થી છે
 અને મનુષ્યમવ મોક્ષપ્રાપ્તિનું કારણ માનુષ્ય છે, તેથી જ્યુ એમ સિદ્ધ થાય
 છે કે પુણ્ય મુમુક્ષુએને માટે ઉપદેય છે કારણ કે પુણ્ય વિના મનુષ્ય પર્યાય
 મળવો દુર્લભ છે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ત્રીજા અધ્યયનમાં કહ્યું છે કે—

‘ચાર પરમાગ જીવને માટે દુર્લભ છે—(૧) મનુષ્યમવ, (૨) શુચિતા,
 (૩) સત્યધર્મમા મદ્ધા, (૪) સયમમા પરાક્રમ.”

મનુષ્ય શરીર સસત્તરૂપી સમુદ્રને પાર કરવાને માટે નૌકા-સમાન છે,
 તેથી સમાન્ય છે કે મનુષ્ય-શરીર મોક્ષનું કારણ છે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના તેઈ-
 સમા અધ્યયનમાં કહ્યું છે કે—

“પુણ્નાઈં સ્વલુ આડસો ? કિચાઈં કરણિજ્ઞાઈં, તરણિજ્ઞાઈં, પાયકરાઈં, ધણકરાઈં, જસકરાઈં ” ઇતિ ।

કિંચ પુણ્યે હેયત્વહેતુભૂતસ્ય મિથ્યાત્વાઽવિરતિપ્રમાદકપાયાઽશુભયોગાઽન્ય-તમજનકત્વસ્યાભાવાત્ તસ્યાનુપાદેયત્વાપાદનં ગગનકુપુમાયિતમેવ, પ્રત્યુતાઽશુભ-ભાવપરિપન્થિતયા તસ્ય કર્ત્તવ્યત્વમેવ સ્મૃતરાં દૃઢીભાતિ, અશુભભાવપરિપન્થિનઃ કર્ત્તવ્યકોટૌ વિનિવિષ્ટત્વાદ્ યથા સંયમસ્ય ।

“દુર્વિહં સ્વલુક્રુણ ય પુણ્ય-પાત્રં” (દ્વિવિધં ક્ષપયિત્વા ચ પુણ્ય-પાપમ્) ઇતિ

પુણ્યાનિ સ્વલુ આયુષ્મન્ ! કૃત્યાનિ કરણીયાની, તરણીયાનિ, પાત્રકરાણિ, ધનકરાણિ, યશઃકરાણિ ।

(૩) વસ્ત્ર-પુણ્ય, (૪) લયન-પુણ્ય, (૫) શયન-પુણ્ય, (૬) મનઃ-પુણ્ય, (૭) વચનપુણ્ય, (૮) કાયપુણ્ય (૯) નમસ્કારપુણ્ય ।” ઇતિ । ફિર મી કહ્તા હૈ—

“હે આયુષ્મન્ ! પુણ્ય-કૃત્ય કરને યોગ્ય હૈ, પુણ્ય હી પાત્ર વનાતા હૈ, પુણ્ય હી સમ્પત્તિ ઔર યશ્કો વઢાતા હૈ”—ઇતિ ।

જિસસે મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કપાય ઔર અશુભ યોગ ઉત્પન્ન હૌં યા ઇનમૈંસે કોઈં એક ઉત્પન્ન હોતા હો, વહ ત્યાજ્ય હોતા હૈ । પુણ્ય ઇનમૈંસે કિસીકો મી ઉત્પન્ન નહીં કરતા । અતઃ ઉસે અનુપાદેય વતલાના આકાશકે પુણ્યકે સમાન અસત્ હૈ । પુણ્ય અશુભ ભાવોંકો દૂર કરતા હૈ ઇસલિએ ઉસકી કર્ત્તવ્યતા સ્વયસિદ્ધ હૈ । જો અશુભ ભાવોંકા વિરોધી હોતા હૈ વહ અવશ્ય કર્ત્તવ્ય હોતા હૈ, જૈસે-સંયમ ।

શાસ્ત્રોંમૈં યહ કથન કિયા ગયા હૈ કિ—“પુણ્ય ઔર પાપ દોનોંકા

(૩) વસ્ત્ર-પુણ્ય, (૪) લયન-પુણ્ય, (૫) શયન-પુણ્ય, (૬) મન-પુણ્ય, (૭) વચન-પુણ્ય, (૮) કાય-પુણ્ય, (૯) નમસ્કાર-પુણ્ય ” ઇતિ વળી કહ્યુ છે કે—

“હે આયુષ્મન્ ! પુણ્ય-કૃત્ય કરવા યોગ્ય છે, પુણ્ય જ પાત્ર બનાવે છે, પુણ્ય જ સમ્પત્તિ અને યશને વધારે છે ” ઇતિ

જેથી મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કપાય અને અશુભ યોગ ઉત્પન્ન થાય, યા એમાનું કોઈં એક ઉત્પન્ન થાય, તે ત્યાજ્ય હોય છે પુણ્ય એમાના કોઈંને ઉત્પન્ન કરતુ નથી તેથી તેને અનુપાદેય બતાવવુ એ આકાશના પુણ્યની સત્તા અસત્ છે પુણ્ય અશુભ ભાવોને દૂર કરે છે, તેથી તેની કર્ત્તવ્યતા સ્વયં નદ્ધ છે જે અશુભ ભાવોનું વિરોધી હોય છે તે અવશ્ય કર્ત્તવ્ય હોય છે જનક સંયમ

શાસ્ત્રોમા એમ કહ્યુ છે કે—“પુણ્ય અને પાપ બેઉને ક્ષય થવાથી મોક્ષની

उत्तराध्ययनसूत्रे प्रयोदशाध्ययने पुण्यसंग्रहस्य परमावश्यकता प्रतिपादिता
तथाहि—

“इह नीविण राय ! असासयम्मि,
घणियं तु पुण्णाहं अकुप्पमाणे ।

से सोयह मच्चुसुहोक्कीए,

धम्मं अक्काळण परम्मि सोए ॥ २१ ॥” इति

किञ्चागमे साधुमभृतये आहारोपकरणविधितरणसङ्गमस्य पुण्यस्य कर्त्तव्येनोपदिष्टतयाऽऽगमममाणेनोपादेयत्वसिद्धिः, तथा चागमः—

“अवधिहे पुण्णे पण्णत्ते, तं महा—(१) अन्नपुण्णे, (२) पानपुण्णे, (३) स्नानपुण्णे, (४) स्नेहपुण्णे, (५) सयणपुण्णे, (६) मज्जपुण्णे, (७) वयपुण्णे, (८) वस्त्रपुण्णे, (९) नमोस्कारपुण्णे” इति ।

१ इह नीविते राजन् ! अज्ञाभते, अधिकं तु पुण्यान्पट्ठावा ।
स शोचति मृत्युमुत्सोपनीतः, धर्ममकृत्वा परस्मिन् लोके ॥ १ ॥

२ नवविधं पुण्यं प्रवृत्तं, तथा—(१) अन्नपुण्यम्, (२) पानपुण्यम्, (३) स्नानपुण्यम्, (४) स्नेहपुण्यम्, (५) सयनपुण्यम्, (६) मज्जापुण्यम्, (७) वस्त्रपुण्यम्, (८) कायपुण्यम्, (९) नमस्कारपुण्यम् । इति ।

उत्तराध्ययनके तेरहवें अध्यायनमें पुण्यके संग्रह करनेकी अत्यन्त आवश्यकता प्रतिपादन की है—

“हे राजन् ! इस नश्वर जीवनमें पुण्य और धर्म न करनेवाले इहलोक पर-लोकमें मृत्युके सुखमें गये हुए शोच करते हैं ।”

आगममें साधु आदिके लिए आहार-उपकरण आदिका दान करने रूप पुण्य कर्त्तव्य माना है । आगममें कहा है कि—

“पुण्यं नव प्रकारका है यह इस प्रकार—(१) अन्न-पुण्य, (२) पान-पुण्य,

उत्तराध्ययनके तेरहवें अध्यायनमें पुण्यके संग्रह करनेकी अत्यन्त आवश्यकता प्रतिपादन करवाया गया है—

हे राजन् ! इस नश्वर जीवनमें पुण्य और धर्म न करनेवाले इहलोक पर-लोकमें मृत्युके सुखमें गये हुए शोच करते हैं ।

आगममें साधु आदिके लिए आहार-उपकरण आदिके दान करने रूप पुण्य कर्त्तव्य माना है । आगममें कहा है कि—

“पुण्यं नव प्रकारका है यह इस प्रकार—(१) अन्न-पुण्य, (२) पान-पुण्य,

પચ્છ્યયતે શાસ્ત્રે તત્ પારમાસાથ તરણિપરિત્યજનમિન મુક્તિપ્રાપ્તિસમયાપેક્ષ્ । સ્વ
સમુદ્રસ્ય પરસ્મિન્ પારે વિષમાનં યદ્ ગન્તુકામઃ પથિકોડપરતીરે રિમાન્સતિ
'કયમહ તરિપ્યામી'તિ, તવાનીં નાથ ત્રિલોક્ય " નૌરિયં પરપારમાપિકૈવ ન
મદીયયુદ્ધમાપિકા, અભ્યમસ્યા આશ્રયણેન " રૂપ્યાસોચ્ય યદિ નાથ નામસ્મ્ય
તદાડસૌ યદ્ ગન્તું ન શક્નોતિ । યદિ કથિન્નાનિ સંસ્થિતઃ સમુદ્રમખ્યે પૂર્વોક્તયાઃ
કુર્વાણો નાથં પરિત્યજેત્ તવાડપિ નાસૌ શશ્વપૈતિ પ્રત્યુત સમુદ્રસ્ય તરમ્તરસ્થોઽ
વર્ષયુક્તાડનાપમજ્જે પવિસો નિમજ્જતિ ક્રિયતેડપિ ચ । યસ્તુ પુનઃત્રિવેદી પથિકં
નાથમાશ્રયતિ તવાડસૌ પરં પાર પ્રાપ્ય તતઃ પરં ચક્ષિતુમશ્નમાં તરણિ પરિત્યજતિ

ક્ષય હોનેસે મોક્ષકી પ્રાપ્તિ હોતી છે" સો રૂપ પ્રકાર સમસના બાહ્ય કિ-
જેસે સમુદ્રકો પાર કરકે ફિર નૌકાકા ત્યાગ કિયા જાતા છે । જેસે
સમુદ્રકે દૂસરે કિનારે પર પને હુય ઘરમેં જાનેકી રૂચ્છ કરનેવાલા
પથિક સોચતા છે કિ- 'મેં સમુદ્રકો કૈસે પાર કર સર્ફુંગા ?' વસી સમય
નૌકાકો દેસ કર વહ પથિક યદિ રૂહ વિચાર કરને લગે કિ 'રૂસસે તો
મેં પરછે પાર તક હી પર્હુચ સર્ફુંગા ઘર તક નહીં પર્હુચંગા' એસે વિચારસે
નૌકાકા અવલમ્બન ન કરે તો કમી ઘર નહીં પર્હુચ સકતા । યદિ
નૌકામેં વેઠા હુઆ કોઈ પથિક બીચ સમુદ્રમેં ઉત્ત વિચાર કરકે નૌકાકા
ત્યાગ કરવે તો બી ઘર નહીં પર્હુચ સકતા, ચલિક સમુદ્રકી ચંચલ તરંગો
ઔર ઔંચરોસે યુક્ત અપાહ જલમેં ગિર પડેગા ઔર મૃત્યુકો બી પ્રાપ્ત હો
જાયગા કિન્તુ જો વિવેકી પથિક નૌકાકા સહારા હેતા છે વસે નૌકા

પ્રાપ્તિ થાય છે" તે જો પ્રકારે સમજવું કે-જેમ સમુદ્રને પાર કરીને પછી નૌકાને
ત્યાગ કરવામાં આવે છે જેમ સમુદ્રના બીજા કિનારા પર બનેલા ઘરમાં જવાની
ઇચ્છા કરવાથી પથિક વિચારે છે કે 'હું સમુદ્રને કેવી રીતે કિતારી શકીશ ?'
જો ચળતે નૌકાને બેઠને જો પથિક જો જેમ વિચાર કરવા લાગે કે "આથી
તો હું પેલા કિનારા સુધી જ પહોંચી શકીશ, ઘર સુધી નહિ પહોંચી શકું,"
જોવા વિચારથી નૌકાનું અવલમ્બન ન કરે તો તે કદાપિ ઘેર પહોંચી શકશે નહિ
જો નૌકામાં બેઠેલા કેઇ પથિક સમુદ્રની વચ્ચે જોવા વિચાર કરીને નૌકાને
ત્યાગ કરી દે તો પણ ઘેર પહોંચતો નથી. ભલે સમુદ્રના અવળ તરંગો અને
અંતરીઓથી યુક્ત અપાઝ જગમાં પડી જશે અને મરણ પણ પામશે. પરંતુ
જો વિવેકી પથિક નૌકાને આશ્રય દે છે તેને નૌકા પેલો પાર પહોંચાડી દે છે.

एवं तरणितो विप्रयुक्तः पान्थः स्वावलम्बनो भूत्वा सुखेन सन्वरं स्वकीयं धाम समवाप्नोति, तथा भव्यजीवः संसारतः परस्मिन् पारे विद्यमानं मोक्षं गन्तुकामोऽपरपारे मनुष्यशरीरे तिष्ठन् विभावयति—“कथमहं दुःखबहुलं चतुर्गतिकसंसारं तरिष्यामि?” इति, तदानीं मुनिजनोपदेशश्रवणतो जैनागमाद्वा दयादानादिपुण्य-महिमानमवगत्य तत्र यदि विवेकी पुण्यमाश्रयते तदा स सुखेन संसारसागरमुत्तरति ।

અથવા યથાઽઙ્ગારકામસ્તાવત્ કાષ્ઠાદિષુ વહ્નિ પ્રજ્વાલયતિ, અન્યેન વા પ્રજ્વાલિતં વહ્નિમુપાદત્તે, તતઃ કાષ્ઠગતાનલં જલેન નિર્વાપયતિ, વહ્નિવિનાશો ચ સતિ અઙ્ગારોસ્પત્તિર્ભવતિ, एवं वह्न्युपादानं विनाऽङ्गारो लब्धुमशक्यः यथाऽङ्गारं

परले पार पहुँचा देती है, आगे गति करनेमें असमर्थ होनेसे पथिक उसका त्याग करके स्वावलम्बी बन कर अपने घर पहुँच जाता है ।

इसी प्रकार भव्य जीव संसारसे परले पार पर अर्थात् मोक्षको जाना चाहता है । वह मनुष्यशरीररूपी इस पार पर ठहरा हुआ विचार करता है कि—‘मैं दुःखोंसे भरे हुए चतुर्गतिक संसार-सागरको कैसे पार कर सकूँगा?’ तब मुनिजनोंके उपदेशसे, अथवा शास्त्रोंसे दया दान आदि पुण्यकी महिमा जान कर पुण्यका आश्रय लेवे तो सुख-पूर्वक संसार-सागरके पार पहुँच सकता है ।

અથવા જૈસે કોયલે ચાહનેવાલે પુરુષ કાષ્ઠ આદિમેં અગ્નિ જલાતા હૈ, અથવા દૂસરેકે દ્વારા જલાઈ હુઈ અગ્નિકો ગ્રહણ કરતા હૈ, फिर उस अग्निको बुझा देता है । अग्नि बुझ जाने पर कोयला उत्पन्न होता है । इस प्रकार अग्निका आश्रय लिए बिना कोयला कदापि नहीं प्राप्त हो सकता ।

નોંકા આગળ ગતિ કરવામા અસમર્થ હોવાથી પથિક એનો ત્યાગ કરીને સ્વાવલંબી બનીને પોતાને ઘેર પહોચી જાય છે

એ પ્રકારે ભવ્ય જીવ સંસારને પેલેપાર અર્થાત્ મોક્ષે જવા ઇચ્છતો હોય છે તે મનુષ્ય-શરીરરૂપી આ કિનારા પર ઉભો રહીને વિચાર કરે છે કે ‘હું દુઃખથી ભરેલા ચતુર્ગતિક સંસાર-સાગરને કેવી રીતે પાર કરી શકીશ ?’ ત્યારે મુનિજનોના ઉપદેશથી, અથવા શાસ્ત્રોદ્ધારા દયા દાન આદિ પુણ્યને મહિમા જાણીને પુણ્યને આશ્રય લે તો સુખપૂર્વક સંસારસાગરને પેલેપાર પહોચી શકે છે

અથવા જેને કોયલા બોધતા હોય છે તે પુરુષ લોકોને અગ્નિ લગાડે છે અથવા ખીજઓએ સળગાવેલા અગ્નિને ગ્રહણ કરે છે, અને પછી એ અગ્નિને હોલવી નાખે છે અગ્નિ હોલવાઈ જતા કોયલા ઉત્પન્ન થાય છે, એ રીતે અગ્નિનો આશ્રય લીધા

યજ્ઞપૂતે શાસ્ત્રે તત્ પારમાસાધ્ય તરણિપરિત્યજનમિષ મુક્તિપ્રાપ્તિસમપાપેભ્યઃ । સા
સમુદ્રસ્ય પરસ્મિન્ પારે વિષમાનં શુદ્ધ ગન્તુકામઃ પથિકોઽપરતીરે વિમાસ્યતે
'કથમહં તરિષ્યામી'તિ, તદાનીં નાનં વિલોચય "નૌરિયં પરપારપાપિદૈર્નહ
મરીયવૃદ્ધપાપિકા, અભ્યસ્યા આભયणेन" ઇત્યાભોષ્ય યદિ નાનં નાસ્મ્યને
વદાઽસૌ શુદ્ધં ગન્તું ન શક્નોતિ । યદિ કથિન્નાપિ સંસ્થિતઃ સમુદ્રમણ્યે પૂર્વોક્તયત્તં
કુર્વાણો નાન પરિત્યજેત્ તદાઽપિ નાસૌ શુદ્ધપૈતિ પસ્યુત સમુદ્રસ્ય તરન્તરશ્ચોભ
ર્ષયુક્તાઽમાપન્નછે પતિવો નિમજ્જતિ મિષતેઽપિ ચ । યસ્ય પુનરિલેકી પતિ
નાવમાધયતિ તયાઽસૌ પરં પારં પ્રાપ્ય તતઃ પરં ચસ્મિન્મક્ષમાં તરશ્ચિ પરિત્યજતિ

ક્ષય હોનેસે મોક્ષફી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ" સો ઇસ પ્રકાર સમજના વાઙ્મિય કિ
જેસે સમુદ્રકો પાર કરકે ફિર નૌકાકા ત્યાગ કિયા જાતા હૈ । જે
સમુદ્રકે દુસરે કિનારે પર યને કુપ ઘરમેં જાનેકી ઇચ્છા કરનેવાલ
પથિક સોચતા હૈ કિ-“મેં સમુદ્રકો કેસે પાર કર સકુંગા ?” ઊસી સમય
નૌકાકો દેસ્ય કર વહ પથિક યદિ યહ વિચાર કરને લગે કિ ‘ઇસસે તો
મેં પરહે પાર તક હી પહુંચ સકુંગા ઘર તક નહીં પહુંચુંગા’ એસે વિચારસે
નૌકાકા અવલમ્બન ન કરે તો કમી ઘર નહીં પહુંચ સકતા । યદિ
નૌકામેં બેઠા હુઆ કોઈ પથિક બીચ સમુદ્રમેં ઉક્ત વિચાર કરકે નૌકાકા
ત્યાગ કરવે તો બી ઘર નહીં પહુંચ સકતા, બલિક સમુદ્રકી અવલ તરગો
ઔર ખેરોસે યુક્ત અપાહ જલમેં ગિર પડેગા ઔર વૃત્યુકો બી પ્રાપ્ત હો
જાયગા કિન્તુ જો વિલેકી પથિક નૌકાકા સહારા લેતા હૈ ઊસે નૌકા

પ્રાપ્તિ થાય છે" તે એ પ્રકારે સમજવું કે-એમ સમુદ્રને પાર કરીને પછી નૌકાને
ત્યાગ કરવામાં આવે છે એમ સમુદ્રના બીજા કિનારા પર બનેલા ઘરમાં અપના
કચ્છા કરવાથી પથિક વિચારે છે કે "હું સમુદ્રને કેવી રીતે ઊતરી શકીશ ?"
એ વખતે નૌકાને એકાએક એ પથિક એ એમ વિચાર કરવા લાગે કે "અહીં
તો હું પેલા કિનારા સુધી જ પહોંચી શકીશ, પરંતુ સુધી નહિ પહોંચી શકીશ,"
એવા વિચારથી નૌકાનું અવલમ્બન ન કરે તો તે કશાપિ થેર પહોંચી શકશે નહિ.
એ નૌકામાં ઠકેલા કેલ પથિક સમુદ્રની વચ્ચે એવો વિચાર કરીને નૌકાનો
ત્યાગ કરી દે તો પણ થેર પહોંચતો નથી. બલકે સમુદ્રના અવલ તરગો અને
ખેરોસથી મુક્ત અપાહ જળમાં પડી જશે અને મરણ પશ્ચ પામશે. પરંતુ
જો વિલેકી પથિક નૌકાનો અપાહ લે છે તેને નૌકા પેલે પાર પહોંચાવી દે છે.

एवं तरणितो विप्रयुक्तः पान्थः स्वावलम्बनो भूत्वा सुखेन सन्वरं स्वकीयं धाम समवाप्नोति, तथा भव्यजीवः संसारतः परस्मिन् पारे विद्यमानं मोक्षं गन्तुकामो-
ऽपरपारे मनुष्यशरीरे तिष्ठन् विभावयति—“कथमहं दुःखबहुलं चतुर्गतिकसंसारं तरिष्यामि?” इति, तदानीं मुनिजनोपदेशश्रवणतो जैनागमाद्वा दयादानादिपुण्य-
महिमानमवगत्य तत्र यदि विवेकी पुण्यमाश्रयते तदा समुखेन संसारसागरमुत्तरति ।

અથવા યથાડક્કારકામસ્તાવત્ કાષ્ઠાદિષુ વર્દિ પ્રજ્વાલયતિ, અન્યેન વા પ્રજ્વાલિતં વહ્નિપ્રપાદત્તે, તતઃ કાષ્ઠગતાનલં જલેન નિર્વાપયતિ, વહ્નિવિનાશે ચ સતિ ડક્કારોત્પત્તિર્નવતિ, एवं वह्न्युपादानं विनाऽङ्कारो लब्धुमशक्यः यथाऽङ्कारं

परले पार पहुँचा देती है, आगे गति करनेमें असमर्थ होनेसे पथिक उसका त्याग करके स्वावलम्बी बन कर अपने घर पहुँच जाता है ।

इसी प्रकार भव्य जीव संसारसे परले पार पर अर्थात् मोक्षको जाना चाहता है । वह मनुष्यशरीररूपी इस पार पर ठहरा हुआ विचार करता है कि—‘मैं दुःखोंसे भरे हुए चतुर्गतिक संसार-सागरको कैसे पार कर सकूँगा?’ तब मुनिजनोंके उपदेशसे, अथवा शास्त्रोंसे दया दान आदि पुण्यकी महिमा जान कर पुण्यका आश्रय लेवे तो सुख-पूर्वक संसार-सागरके पार पहुँच सकता है ।

अथवा जैसे कोयले चाहनेवाले पुरुष काष्ठ आदिमें अग्नि जलाता है, अथवा दूसरेके द्वारा जलाई हुई अग्निको ग्रहण करता है, फिर उस अग्निको बुझा देता है । अग्नि बुझ जाने पर कोयला उत्पन्न होता है । इस प्रकार अग्निका आश्रय लिए बिना कोयला कदापि नहीं प्राप्त हो सकता ।

નોંકા આગળ ગતિ કરવામા અસમર્થ હોવાથી પથિક એનો ત્યાગ કરીને સ્વાવલંબી બનીને પોતાને ઘેર પહોંચી બાથ છે

એ પ્રકારે ભવ્ય જીવ સંસારને પેલેપાર અર્થાત્ મોક્ષે જવા ઇચ્છતો હોય છે તે મનુષ્ય-શરીરરૂપી આ કિનારા પર ઉભો રહીને વિચાર કરે છે કે ‘હું હું ખોથી મરેલા ચતુર્ગતિક સંસાર-સાગરને કેવી રીતે પાર કરી શકીશ ?’ ત્યારે મુનિજનોના ઉપદેશથી, અથવા શાસ્ત્રોદ્વારા દયા દાન આદિ પુણ્યનો મહિમા બાણીને પુણ્યને આશ્રય લે તો સુખપૂર્વક સંસારસાગરને પેલેપાર પહોંચી શકે છે

અથવા જેને કોયલા બેઠતા હોય છે તે પુરૂષ લાકડાને અગ્નિ લગાડે છે. અથવા ખીજત્યોએ સળગાવેલા અગ્નિને અહણ કરે છે, અને પછી એ અગ્નિને છેડવી નાખે છે અગ્નિ હોલવાઈ જતા કોયલા ઉત્પન્ન થાય છે, એ રીતે અગ્નિનો આશ્રય લીધા

મતિ વહિષ્વસસ્ય કારણતા, ધ્વસસ્ય ચ પ્રતિયોગિસાપેક્ષત્વેન પ્રતિપાંગી વાસ્તવ-
 દેયો મતિ, તદ્વત્ મોક્ષં મતિ પુણ્યધ્વસસ્ય કારણતાયાં તત્પ્રતિયોગિત્વા પુ-
 મપ્યુપાદેયમેવ । પુણ્યમર્મયિત્વા શુભપરિણામરૂપ પુણ્યં ધ્યાનાદિશુદ્ધપરિણામ-
 સપયિત્વા મોક્ષો લઘું સ્મર્યતે । इत्थं चाऽऽगममामाण्येन पुण्यस्य मन्यवर्त्म-
 મુસ્પટં સિધ્ધયિ, મન્યકર્ત્ત્વમ્યતયાઽઽગમ પ્રતિપાદિતત્વાત્, શુદ્ધમાત્રકારણતાશ્ચિ ।
 પાપમ્=પાતપતિ=શુભપરિણામાદ્ધ્વસયત્પાત્માનમિતિ, યદ્વા પાતિ=રક્ષસ્ત્વ-
 નોઽશુભપરિણામમિતિ પાર્પ=પુણ્યપરિપન્થિ તત્, વિસ્તરસ્તુ શ્રમણસુધીય-મત્કૃતશ્ચિ-

અર્થાત્ જૈસે કોયલેકી પ્રાપ્તિકે લિપ્ અગ્નિકા ધ્વંસ કારણ હોતા હૈ ઝાંત
 ધ્વંસ પ્રતિયોગિસાપેક્ષ હોતા હૈ ફસલિપ અગ્નિકે ધ્વંસકા પ્રતિયોગી
 અગ્નિ મી ઉપાદેય હોતી હૈ । ફસી પ્રકાર મોક્ષકા કારણ પુણ્યકા ધ્વંસ હૈ,
 અતઃ ધ્વંસકા પ્રતિયોગી પુણ્ય મી મોક્ષકે લિપ્ ઉપાદેય હૈ । ઉસકા
 ઉપાદાન કિયે વિના મોક્ષકી પ્રાપ્તિ નહીં હો સકતી, ક્યોંકિ પહ્લે શુભ
 પરિણામ રૂપ પુણ્યકા ઉપાર્જન કરકે ફિર ધ્યાન આદિ શુદ્ધ પરિણામોસે
 ઘનકા ક્ષય કરકે મોક્ષ પ્રાપ્ત કિયા જા સકતા હૈ ।

ફસ પ્રકાર આગમમેં કસન્યરૂપસે પ્રતિપાદન કરનેસે તથા શુદ્ધ
 માત્રકા કારણ હોનેસે યહ મલી મોતિ સિદ્ધ હો ગયા કિ પુણ્ય મનરૂપ
 કર્ત્ત્વ્ય હૈ

જો શુભ પરિણામોસે આત્માકો દૂર રક્ષતા હૈ-શુભ પરિણામ નહીં
 હોને દેતા ઉસે પાપ કહ્તે હૈ । વહ પુણ્યકા વિરોધી હૈ ।

વિના કોયલા ક્યાપિ પ્રાપ્ત થતા નથી. અર્થાત્ જેમ કોયલાની પ્રાપ્તિ માટે અગ્નિને
 ધ્વંસ કારણ બને છે અને ધ્વંસ પ્રતિયોગિ-સાપેક્ષ કોયલ છે માટે અગ્નિના ધ્વંસને
 પ્રતિયોગી અગ્નિ પણ ઉપાદેય બને છે એમ રીતે મોક્ષનું કારણ પુણ્યને, ધ્વંસ છે.
 એટલે ધ્વંસનું પ્રતિયોગી પુણ્ય પણ મોક્ષને માટે ઉપાદેય છે એનું ઉપાદાન ક્યાં
 વિના મોક્ષની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી. કારણ કે પહેલા શુભ-પરિણામરૂપ પુણ્યનું
 ઉપાર્જન કરીને પછી ધ્યાન આદિ શુદ્ધ પરિણામોથી બોને ક્ષય કરીને મોક્ષ પ્રાપ્ત
 કરી શકાય છે

એ રીતે આગમમા કર્ત્ત્વ્યરૂપે પ્રતિપાદન કર્યું હોવાથી તથા શુદ્ધ ભાવનું
 કારણ હોવાથી એ સારી રીતે સિદ્ધ થઈ ગયું કે પુણ્ય અવશ્ય કર્ત્ત્વ્ય છે

આત્માને શુભ પરિણામોથી દૂર રાખે છે-શુભ પરિણામ થવા રેતુ નથી તેને
 પાપ કહે છે તે પુણ્યનું વિરોધી છે

તોષણીટીકાતોઽવગન્તવ્યઃ । વન્ધમ્=વધ્યતે=પરતન્ત્રીક્રિયતેઽનેનાઽઽત્મેતિ વન્ધઃ= અભીષ્પિતસ્થાનપ્રાપ્તિગતિપ્રતિરોધલક્ષણઃ, જીવકર્મણોરયોગોલકબદ્ધચોરિવ તાદા-ત્મ્યાપન્નત્વં વા, સ ચ દ્રવ્યતો નિગડાદિઃ, ભાવતો રાગદ્વેષાદિઃ, યથા દ્રવ્યવન્ધન-વદ્ધો જનોઽભિમતસ્થાનલાભાભાવેન કારાગારાદાવેવ વિવિધવેદનાદારુણાં દશામા-સાદયન્ વિપીદતિ, તથાઽયમાત્મા જ્ઞાનાવરણીયાદિકર્માણ્કનિગડસન્દાનિતોઽનન્તા-ઽક્ષય્યસુખસમ્પદુલ્હસિતાઽવ્યાવાધાઽભિમતશિવસ્થાનપ્રાપ્તિં વિના જન્મજરામરણાદિ-જન્યાનન્યસામાન્યકષ્ટસમર્ષિં સ્પૃષ્ટમનુભવન્નિદૈવ સંસારગહરે વિપીદતિ, તમ્ ।

આત્મા જિસસે વદ્ધ-પરતન્ત્ર હો જાલી હૈ, વહ અર્થાત્-અભીષ્ટ સ્થાનકી પ્રાપ્તિ કરાનેવાલી ગતિકો રોકનેવાલા વન્ધ કહલાતા હૈ । અથવા જૈસે લોહેકા ગોલા ઓર અગ્નિ એકમેકસે હો જાતે હૈં, ડસી પ્રકાર જીવ ઓર કર્મોમિં એકતાકા જ્ઞાન કરાનેવાલા વન્ધ હોતા હૈ । વેડી આદિ દ્રવ્યવન્ધ હૈ ઓર રાગદ્વેષ આદિ ભાવવન્ધ હૈ । જૈસે દ્રવ્યવન્ધ-નિગડ આદિ-સે વંધા હુઆ મનુષ્ય અભિમત સ્થાન પર ન પહુંચ સકનેકે કારણ કારાગાર આદિમેં હી વિવિધ વેદનાઓંકે દ્વારા દારુણ દશા પ્રાપ્ત કરતા હુઆ દુઃખ પાતા હૈ, વૈસે હી જ્ઞાનાવરણ આદિ આઠ કર્મ-સ્વરૂપ ભાવ-વન્ધરૂપી વેડીકે કારણ અનન્ત અવિનાશી સુખરૂપી સમ્પત્તિસે શોભિત, અવ્યાવાધ ઓર અભીષ્ટ મોક્ષ-સ્થાનકી પ્રાપ્તિકે વિના જન્મ જરા મરણ આદિસે હોનેવાલે અપરિમિત દુઃખ ભોગતા હુઆ ડસી સંસારરૂપી ગડ્ડેમેં પડા હુઆ કષ્ટ ઊઠાતા હૈ ।

આત્મા જેથી બદ્ધ-પરતન્ત્ર થઇ બંધ છે તે-અર્થાત્ અભીષ્ટ સ્થાનની પ્રાપ્તિ કરાવનારી ગતિને રોકનાર બંધ કહેવાય છે અથવા જેમ લોહાને ગોળો અને અગ્નિ એક-એક બની બંધ છે, તેમ જીવ અને કર્મોમા એકતાનું જ્ઞાન કરાવનાર બંધ હોય છે જેડી આદિ દ્રવ્ય-બંધ છે અને રાગ-દ્વેષ આદિ ભાવ-બંધ છે જેમ દ્રવ્ય-બંધ-હેડ કે જેડી આદિથી બંધાયેલો મનુષ્ય ધારેલો સ્થાને ન પહોંચી શકવાને કારણે કારાગાર આદિમા જ વિવિધ વેદનાઓ દ્વારા દારુણ દશા પ્રાપ્ત કરતા હુ બ પામે છે તેમ જ્ઞાનાવરણ આદિ આઠ કર્મ-સ્વરૂપ ભાવ-બંધ રૂપી જેડીને કારણે, અનન્ત અવિનાશી સુખરૂપી સમ્પત્તિથી શોભિત, અવ્યાવાધ અને અભીષ્ટ મોક્ષસ્થાનની પ્રાપ્તિ વિના જન્મ-જરા-મરણ આદિથી થતા અપરિમિત હુ બ ભોગવતા જીવ આ સંસારરૂપી ખાડામા પડીને કષ્ટ ભોગવે છે

પ્રતિ વહિષ્વસસ્ય કારણતા, ધ્વસસ્ય ચ પ્રતિયોગિસાપેક્ષત્વેન પ્રતિયામી રાક્ષ-
 ઘેયો મનતિ, તદ્વાત્ મોક્ષં પ્રતિ પુણ્યધ્વંસસ્ય કારણતાયાં તત્પ્રતિયોગિત્વા પુન-
 મપ્યુપાદેયમેવ । પુણ્યમર્જયિત્વા શુભપરિણામરૂપ પુણ્યં ધ્યાનાદિશુદ્ધપરિણામ
 સપયિત્વા મોક્ષો સન્ન્યુ સ્થાયતે । इत्थं चाऽऽगमप्रपामाण्येन पुण्यस्य मध्यमम-
 सुस्पष्टं सिध्यति, मध्यमकर्तव्यतयाऽऽगमे प्रतिपादितत्वात्, शुद्धमात्रकारणत्वात् ।

પાપમ્=પાતપતિ=શુભપરિણામાદ્ધ્વંસયત્પ્રાપ્તિમિતિ, યદ્વા પાતિ=પ્રાપ્તિ
 નોઽશુભપરિણામમિતિ પાપે=પુણ્યપરિપન્થિ તત્, વિસ્તરસ્તુ ભ્રમણસૂત્રીય-મત્સુચિ

અર્થાત્ જૈસે કોયલેકી પ્રાપ્તિકે લિપ અગ્નિકા ધ્વંસ કારણ હોતા હૈ ઓર
 ધ્વંસ પ્રતિયોગિસાપેક્ષ હોતા હૈ ફસલિપ અગ્નિકે ધ્વંસકા પ્રતિયોગી
 અગ્નિ મી ઉપાદેય હોતી હૈ । ફસી પ્રકાર મોક્ષકા કારણ પુણ્યકા ધ્વંસ હૈ,
 અતઃ ધ્વંસકા પ્રતિયોગી પુણ્ય મી મોક્ષકે લિપ ઉપાદેય હૈ । ઉસકા
 ઉપાદાન કિયે વિના મોક્ષકી પ્રાપ્તિ નહીં હો સકતી, ક્યોંકિ પહેલે શુભ
 પરિણામ રૂપ પુણ્યકા ઉપાર્જન કરકે ફિર ધ્યાન આદિ શુદ્ધ પરિણામોત્તે
 ધ્વંસકા ક્ષય કરકે મોક્ષ પ્રાપ્ત કિયા જા સકતા હૈ ।

ફસ પ્રકાર આગમમેં કસબ્યરૂપસે પ્રતિપાદન કરનેસે તથા શુદ્ધ
 આશકા કારણ હોનેસે યહ મહી મોતિ મિદ્ધ હો ગયા કિ પુણ્ય અભય
 કર્તવ્ય હૈ

જો શુભ પરિણામોસે આત્માકો દૂર રહતા હૈ-શુભ પરિણામ નહીં
 હોને દેતા ઉસે પાપ કહતે હૈ । યહ પુણ્યકા વિરોધી હૈ ।

વિના કોયલા કદાચ પ્રાપ્ત થતા નથી. અર્થાત્ જેમ કોયલાની પ્રાપ્તિ માટે અગ્નિને
 ધ્વંસ કરવું અને છે અને ધ્વંસ પ્રતિયોગિ-સાપેક્ષ હોય છે. માટે અગ્નિના ધ્વંસને
 પ્રતિયોગી અગ્નિ પણ ઉપાદેય અને છે. જો જ રીતે મોક્ષનું કારણ પુણ્યનો ધ્વંસ છે.
 જોડે ધ્વંસનું પ્રતિયોગી પુણ્ય પણ મોક્ષને માટે ઉપાદેય છે. જોનું ઉપાદાન કર્ત-
 વિના મોક્ષની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી. કારણ કે પહેલા શુભ-પરિણામરૂપ પુણ્યનું
 ઉપાર્જન કરીને પછી ધ્યાન આદિ શુદ્ધ પરિણામોથી જોને ક્ષય કરીને મોક્ષ પ્રાપ્ત
 કરી શકાય છે.

જે રીતે આગમમાં કર્તવ્યરૂપે પ્રતિપાદન કર્યું હોવાથી તથા શુદ્ધ ભાવનું
 કારણ હોવાથી જે સારી રીતે સિદ્ધ થઈ ગયું કે પુણ્ય અવરત્ન કર્તવ્ય છે.

આત્માને શુભ પરિણામોથી દૂર રાખે છે-શુભ પરિણામ થવા દેતું નથી તો
 પાપ કહે છે તે પુણ્યનું વિરોધી છે.

તોષણીટીકાતોઽવગન્તવ્યઃ । વન્ધમ્=વધ્યતે=પરતન્ત્રીક્રિયતેઽનેનાઽઽત્મેતિ વન્ધઃ=અભીપ્સિતસ્થાનપ્રાપ્તિગતિપ્રતિરોધલક્ષણઃ, જીવકર્મણોરયોગોલકવદ્વચોરિવ તાદાત્મ્યાપન્નત્વં વા, સ ચ દ્રવ્યતો નિગડાદિઃ, ભાવતો રાગદ્વેષાદિઃ, યથા દ્રવ્યવન્ધનવદ્ધો જનોઽભિમતસ્થાનલાભાભાવેન કારાગારાદાવેવ વિવિધવેદનાદારુણાં દશમાસાદયન્ વિષીદતિ, તથાઽયમાત્મા જ્ઞાનાવરણીયાદિકર્માષ્ટકનિગડસન્દાનિતોઽનન્તાઽક્ષય્યસુખસમ્પદુલસિતાઽવ્યાવાધાઽભિમતશિવસ્થાનપ્રાપ્તિં વિના જન્મજરામરણાદિજન્યાનન્યસામાન્યકષ્ટસમર્પિં સ્પષ્ટમનુભવન્નિહૈવ સંસારગહરે વિષીદતિ, તમ્ ।

આત્મા જિસસે વદ્ધ-પરતન્ત્ર હો જાતી હૈ, વહ અર્થાત્-અભીષ્ટ સ્થાનકી પ્રાપ્તિ કરાનેવાલી ગતિકો રોકનેવાલા વન્ધ કહલાતા હૈ । અથવા જૈસે લોહેકા ગોલા ઓર અગ્નિ એકમેકસે હો જાતે હૈ, ડસી પ્રકાર જીવ ઓર કર્મોમિં એકતાકા જ્ઞાન કરાનેવાલા વન્ધ હોતા હૈ । વેડી આદિ દ્રવ્યવન્ધ હૈ ઓર રાગદ્વેષ આદિ ભાવવન્ધ હૈ । જૈસે દ્રવ્યવન્ધ-નિગડ આદિ-સે વંધા હુઆ મનુષ્ય અભિમત સ્થાન પર ન પહુંચ સકનેકે કારણ કારાગાર આદિમેં હી વિવિધ વેદનાઓકે દ્વારા દારુણ દશા પ્રાપ્ત કરતા હુઆ દુઃખ પાતા હૈ, વૈસે હી જ્ઞાનાવરણ આદિ આઠ કર્મ-સ્વરૂપ ભાવવન્ધરૂપી વેડીકે કારણ અનન્ત અવિનાશી સુખરૂપી સમ્પત્તિસે શોભિત, અવ્યાવાધ ઓર અભીષ્ટ મોક્ષ-સ્થાનકી પ્રાપ્તિકે વિના જન્મ જરા મરણ આદિસે હોનેવાલે અપરિમિત દુઃખ ભોગતા હુઆ ઇસી સંસારરૂપી ગડેમેં પડા હુઆ કષ્ટ ઉઠાતા હૈ ।

આત્મા જેથી બદ્ધ-પરતન્ત્ર થઇ બાંધ છે તે-અર્થાત્ અભીષ્ટ સ્થાનની પ્રાપ્તિ કરાવનારી ગતિને રોકનાર બંધ કહેવાય છે અથવા જેમ લોહાને ગોળા અને અગ્નિ એક-એક બની બાંધ છે, તેમ જીવ અને કર્મોમા એકતાનું જ્ઞાન કરાવનાર બંધ હોય છે જેડી આદિ દ્રવ્ય-બંધ છે અને રાગ-દ્વેષ આદિ ભાવ-બંધ છે જેમ દ્રવ્ય-બંધ-હેડ કે જેડી આદિથી બંધાયેલા મનુષ્ય ધારેલે સ્થાને ન પહોંચી શકવાને કારણે કારાગાર આદિમા જ વિવિધ વેદનાઓ દ્વારા દારુણ દશા પ્રાપ્ત કરતા હુ બ પામે છે તેમ જ્ઞાનાવરણ આદિ આઠ કર્મ-સ્વરૂપ ભાવ-બંધ-રૂપી જેડીને કારણે, અનન્ત અવિનાશી સુખરૂપી સમ્પત્તિથી શોભિત, અવ્યાવાધ અને અભીષ્ટ મોક્ષસ્થાનની પ્રાપ્તિ વિના જન્મ-જરા-મરણ આદિથી થતા અપરિમિત હુ બ ભોગવતા જીવ આ સંસારરૂપી ખાડામા પડીને કષ્ટ ભોગવે છે

કિંચ-યથા મૂર્ત્તમૂર્ત્તયોઃ ઘટાકાશયોઃ સંયોગરૂપઃ સમ્બન્ધઃ, કરક્રિયયોર્મૂર્ત્તમૂર્ત્તયોઃ સમવાયસમ્બન્ધઃ પરૈરક્ષીક્રિયતે તથાડડત્મકર્મણોર્મૂર્ત્ત-મૂર્ત્તયોઃ સમ્બન્ધે ન કાચિદનુપપત્તિર્નામ । અપિ ચ યથા શરીરમિદમાત્મસમ્બદ્ધં પ્રત્યક્ષમુપલભ્યતે તથા પ્રેત્ય ભવાન્તરગમનનિમિત્તં કાર્મણલક્ષણં શરીરાન્તરમપ્યાત્મસમ્બદ્ધમિતિ સ્વી-કર્ત્તવ્યમ્ ।

નન્વપૂર્વાપરપર્યાયાડદૃષ્ટદેતુકમિદમેવ શરીરં તત્રાસ્તિ ન કાર્મણશરીરમિતિ ચેત્, અદૃષ્ટમૂર્ત્ત મૂર્ત્ત વા? અમૂર્ત્તત્વે કથં સ્થૂલમૂર્ત્તશરીરેણ તત્સમ્બન્ધઃ ? ભવન્મતે

અથવા જૈસે આકાશ અમૂર્ત્ત હૈ ઓર ઘટ મૂર્ત્ત હૈ તથાપિ ઉન દોનોંકા સંયોગ-સમ્બન્ધ હોતા હૈ, ઓર જૈસે મૂર્ત્ત હાથ તથા હાથસે હોનેવાલી અમૂર્ત્ત ક્રિયાકા દુસરોંને સમવાય-સમ્બન્ધ સ્વીકાર ક્રિયા હૈ, ઉસી પ્રકાર અમૂર્ત્ત આત્મા ઓર મૂર્ત્ત કર્મકા વન્ધ મી યુક્તિ-યુક્ત હી હૈ ।

અથવા જૈસે આત્માસે સંવદ્ધ યહ શરીર પ્રત્યક્ષસે સિદ્ધ હૈ ઉસી પ્રકાર પરલોકમેં ગમન કરાનેવાલા કાર્મણ શરીર મી આત્માસે સંવદ્ધ હૈ, એસા સ્વીકાર કરના ચાહિયે ।

યદિ એસા કહો કિ-‘અપૂર્વ’ યા ‘અદૃષ્ટ’કે કારણ યહી શરીર પરલોકકે લિયે ગતિ કરાતા હૈ તો હમ પૂછેંગે કિ વહ અદૃષ્ટ અમૂર્ત્ત હૈ યા મૂર્ત્ત?, અમૂર્ત્ત હૈ તો સ્થૂલ મૂર્ત્ત શરીરકે સાથ અદૃષ્ટકા સંયોગ કૈસે

અથવા જેમ આકાશ અમૂર્ત છે અને ઘટ મૂર્ત છે, તથાપિ એ બેઉનો સંયોગ-સંબંધ થાય છે, અને જેમ મૂર્ત હાથ તથા હાથથી થનારી અમૂર્ત ક્રિયાનો બીજાએ સમવાય-સંબંધ સ્વીકાર્યો છે, એ પ્રકારે અમૂર્ત આત્મા અને મૂર્ત કર્મનો બંધ પણ યુક્તિયુક્ત જ છે

અથવા જેમ આત્માથી સંબદ્ધ આ શરીર પ્રત્યક્ષથી સિદ્ધ છે, તેમ પરલોકમા ગમન કરાવનાર કાર્મણ શરીર પણ આત્માથી સંબદ્ધ છે એવો સ્વીકાર કરવો જોઈએ

જે એમ કહો કે ‘અપૂર્વ’ યા ‘અદૃષ્ટ’ને કારણે આ શરીર પરલોકને માટે ગતિ કરાવે છે, તો અમે પૂછીશું કે એ અદૃષ્ટ અમૂર્ત છે કે મૂર્ત?, અમૂર્ત છે તો સ્થૂલ મૂર્ત શરીરની સાથે અદૃષ્ટનો સંયોગ કેવી રીતે થયો?, તમારે મતે

મારોહું પ્રભવેદિતિ ચેન્ન, જીવકર્મણોઃ સ્વર્ણોપલયોરિવ સંયોગસ્યાઽનાદિ-કાલિકત્વાત્ ।

નચ 'જીવકર્મણોઃ સમ્બન્ધસ્યાઽનાદિત્વે મોક્ષો નૈવ સંભવતિ અનાદેરન્તાભાવા-દાકાશાત્મનોરિવે'-તિ વાચ્યમ્, અનાદ્યનન્તત્વયોરિનાભાવાઽભાવાત્, અનાદેરપિ ઘટાદિપ્રાગભાવસ્ય સાન્તત્વોપલમ્ભાત્, અનાદેરપિ વીજાદ્ધુરાદિસન્તાનસ્ય દાઢા-દિકારણવશાત્સાન્તતાદર્શનાચ્ચ, ઇત્યલમતિવિસ્તરેણ । વન્ધસ્વરૂપમુચ્યતે—

ઉત્તર—જૈસે खानमें रहे हुए सुवर्ण तथा पाषाणका सम्बन्ध अनादि-कालीन है, वैसेही जीव और कर्मका भी सम्बन्ध अनादिकालीन है ।

कोई-कोई ऐसा कहते हैं कि जिसकी आदि नहीं होती उसका अन्त भी नहीं होता है, जैसे जीव और आकाशका सम्बन्ध कभी नष्ट नहीं होता, इस नियमके अनुसार यदि जीव-कर्मका सम्बन्ध अनादि-कालीन है तो कभी उसका भी अन्त न होगा, फिर किसीको मोक्ष मिल ही नहीं सकेगा ।

उनका यह कथन दूषित है, क्योंकि घट आदिका प्राग् अभाव यद्यपि अनादिकालीन है फिर भी घट उत्पन्न होते ही उसका अन्त हो जाता है ।

बीज तथा वृक्षकी परम्परा भी अनादिकालીन है तथापि यदि बीज जल जाय तो उस परम्पराका अभाव हो जाता है, इसलिए आत्मकर्म-संयोग अनादि होनेपर भी सान्त हो सकता है । वन्धका स्वरूप कहते हैं—

ઉત્તર—જેમ ખાણુમાં રહેલા સુવર્ણ તથા પાષાણનો સળધ અનાદિ કાળનો છે તેમ જીવ અને કર્મનો પણ સળધ અનાદિકાળનો છે

કોઈ-કોઈ એમ કહે છે કે જેની આદિ નથી તેનો અંત પણ હોતો નથી, જેમકે જીવ અને આકાશનો સળધ કદાપિ નષ્ટ થતો નથી એ નિયમાનુસાર જે જીવ-કર્મનો સળધ અનાદિકાળનો છે તો કદાપિ તેનો અંત થશે નહિ, પછી કોઈને મોક્ષ મળી શકશે નહિ

એનું એ કથન દૂષિત છે, કારણ કે ઘટ આદિનો પ્રાગ્ અભાવ જે કે અનાદિ-કાળનો છે, તોપણ ઘટ ઉત્પન્ન થતા જ તેનો અંત થઈ જાય છે બીજ તથા વૃક્ષની પરપરા પણ અનાદિકાળની છે તથાપિ જે બીજ ગળી જાય તો એ પરપરાનો અભાવ થઈ જાય છે તેથી આત્મ-કર્મ-સંયોગ અનાદિ હોવા છતાં પણ સાન્ત થઈ શકે છે બંધનો સ્વરૂપ કહે છે—

તદસમ્મત્વાત્ । સમ્યગ્ ચાઽઽસ્મદ્કર્મસયોગેન કિમપરાદમ્ ?, યથ મૂર્ત્ત્વમગ્નીક્રિયતે
તદાઽન્યસર્પર્ષિશ્ચપ્રવેશન્યાયેન મૂર્ષામૂર્ષયોઃ સમ્યન્થઃ સ્વીકૃત્વ એવ ॥

નનુ કર્મસયોગાદાત્મનો મૂર્ત્ત્વં સંપદ્યતે, તર્મિથ સતિ વન્ધસમ્યન્થો
યુજ્યતે, કમવન્ધાત્પૂર્વં તુ આત્મનો મૂર્ત્ત્વામાષાત્ ક્યમિવ વન્ધઃ સમાવનાસર્વિ-

હુઆ ? ક્યોંકિ તુમ્હારે મતસે પેસા હોમા અસંભવ હૈ । વિના અદૃષ્ટકે
સમ્યન્થકે સ્પૂલ શરીરમેં પેષ્ટા નહીં હો સક્તી । સમ્યગ્ માનો તો આત્મા
ઔર કર્મકે સંયોગને ક્યા અપરાધ કિયા હૈ ? । અર્થાત્ જબ અમૂર્ત્ત
અદૃષ્ટ ઔર મૂર્ત્ત શરીરકા સમ્યગ્ હો સક્તા હૈ તો આત્મા ઔર કર્મકા
બી સંયોગ હો સક્તા હૈ ।

અગર અદૃષ્ટ (માન્ય) કો મૂર્ત્ત માનો તો અમૂર્ત્ત આત્માકે સાથ
વસકા સમ્યન્થ સ્વીકાર કરનેસે યહ માન હી લિયા કિ અમૂર્ત્ત ઔર
મૂર્ત્તકા સમ્યન્થ હોતા હૈ । જૈસે અન્ધા સર્પ હથર ઉથર મટકકર ફિર
બિલમેં પ્રવેશ કરતા હૈ વૈસેહી તુમને કલ્પનાસે હથર ઉથર દોડકર
અન્તમેં અમૂર્ત્તકા મૂર્ત્તકે સાથ સંબધ સ્વીકાર કરહી લિયા ।

પ્રશ્ન-કર્મકા સયોગ હોનેપર આત્મા મૂર્ત્ત હોતી હૈ ઔર મૂર્ત્ત હોજને
પર વન્ધ હો સક્તા હૈ કિન્તુ કર્મવન્ધ હોનેસે પહ્લે તો આત્મા મૂર્ત્ત
નહીં થી-અમૂર્ત્ત થી, ફિર વન્ધકી સમાવના કેસે હો સક્તી હૈ ? ।

એમ યવુ અસંભવિત છે અદૃષ્ટના સંબધ વિના સ્વભાવ શરીરમાં વેષ્ટ થઈ શકતી
નથી. સંભવ માને તો આત્મા અને કર્મના સંયોગે એ અપસંધ થયો છે ।
અર્થાત્ એ અમૂર્ત્ત અદૃષ્ટ અને મૂર્ત્ત શરીરનો સંબધ થઈ શકે છે તો આત્મા
અને કર્મનો પણ સંયોગ થઈ શકે છે

અગર અદૃષ્ટ (આત્મા)ને મૂર્ત્ત માને તો અમૂર્ત્ત આત્માની સાથે એનો સંબધ
સ્વીકારવાથી એમ માની લીધું કે અમૂર્ત્ત અને મૂર્ત્તના સંબધ થાય છે, એમ
અંધગણે સર્પ અહીં-તહીં બાટકીને પછી ઈરમાં પ્રવેશ કરે છે તેમ તમે કલ્પનાથી
અહીં-તહીં રોડીને છેવટે અમૂર્ત્તના મૂર્ત્તની સાથે સંબધ સ્વીકાર કરી લીધો.

પ્રશ્ન-કર્મના સંયોગ થયા પછી આત્મા મૂર્ત્ત થાય છે અને મૂર્ત્ત થયા
પછી બંધ થઈ શકે છે, પરન્તુ કર્મબંધ થયા પહેલા તો આત્મા મૂર્ત્ત ન હોતો,
અમૂર્ત્ત હોતો, પછી બંધની સંભાવના કેવી રીતે હોઈ શકે છે ?

મારોહું પ્રભવેદિતિ ચેન્ન, જીવકર્મણોઃ સ્વર્ણોપલયોરિવ સંયોગસ્યાઽનાદિ-
કાલિકત્વાત્ ।

નવ 'જીવકર્મણોઃ સમ્બન્ધસ્યાઽનાદિત્વે મોક્ષો નૈવ સંભવતિ અનાદેરન્તાભાવા-
દાકાશાત્મનોરિવે'તિ વાચ્યમ્, અનાદ્યનન્તત્વયોરિવિનાભાવાઽભાવાત્, અનાદેરપિ
ઘટાદિપ્રાગભાવસ્ય સાન્તત્વોપલમ્ભાત્, અનાદેરપિ વીજાઙ્કુરાદિસન્તાનસ્ય દાઢા-
દિકારણવશાત્સાન્તતાદર્શનાચ્ચ, ઇત્યલમતિવિસ્તરેણ । વન્ધસ્વરૂપમુચ્યતે—

ઉત્તર—જૈસે સ્વાનમૈં રહે હુએ સુવર્ણ તથા પાષાણકા સમ્બન્ધ અનાદિ-
કાલીન હૈ, વૈસેહી જીવ ઓર કર્મકા મી સમ્બન્ધ અનાદિકાલીન હૈ ।

કોઈ-કોઈ એસા કહતે હૈં કિ જિસકી આદિ નહીં હોતી ઉસકા
અન્ત મી નહીં હોતા હૈ, જૈસે જીવ ઓર આકાશકા સમ્બન્ધ કમી નષ્ટ
નહીં હોતા, ઇસ નિયમકે અનુસાર યદિ જીવ-કર્મકા સમ્બન્ધ અનાદિ-
કાલીન હૈ તો કમી ઉસકા મી અન્ત ન હોગા, ફિર કિસીકો મોક્ષ
મિલ હી નહીં સકેગા ।

ઉનકા યહ કથન દૂષિત હૈ, ક્યોંકિ ઘટ આદિકા પ્રાગ્ અભાવ યદ્યપિ
અનાદિકાલીન હૈ ફિર મી ઘટ ઉત્પન્ન હોતે હી ઉસકા અન્ત હોજાતા હૈ ।

વીજ તથા વૃક્ષકી પરમ્પરા મી અનાદિકાલીન હૈ તથાપિ યદિ વીજ
જલ જાય તો ઉસ પરમ્પરાકા અભાવ હો જાતા હૈ, ઇસલિએ આત્મકર્મ-
સંયોગ અનાદિ હોનેપર મી સાન્ત હો સકતા હૈ । વન્ધકા સ્વરૂપ કહતે હૈં—

ઉત્તર—જેમ ખાણુમા રહેલા સુવર્ણ તથા પાષાણુનો સંબંધ અનાદિ કાળનો છે
તેમ જીવ અને કર્મનો પણ સંબંધ અનાદિકાળનો છે

કોઈ-કોઈ એમ કહે છે કે જેની આદિ નથી તેનો અંત પણ હોતો નથી,
જેમકે જીવ અને આકાશનો સંબંધ કદાપિ નષ્ટ થતો નથી એ નિયમાનુસાર જો
જીવ-કર્મનો સંબંધ અનાદિકાળનો છે તો કદાપિ તેનો અંત થશે નહિ, પછી
કોઈને મોક્ષ મળી શકશે નહિ

એનું એ કથન દૂષિત છે, કારણ કે ઘટ આદિનો પ્રાગ્ અભાવ જો કે અનાદિ-
કાળનો છે, તોપણ ઘટ ઉત્પન્ન થતા જ તેનો અંત થઈ જાય છે બીજા તથા
વૃક્ષની પરપરા પણ અનાદિકાળની છે તથાપિ જો બીજા બગી જાય તો એ
પરપરાનો અભાવ થઈ જાય છે તેથી આત્મ-કર્મ-સંયોગ અનાદિ હોવા છતાં પણ
સાન્ત થઈ શકે છે બંધનો સ્વરૂપ કહે છે—

તદસમ્મનાત્ । સમ્મથે ધાડ્ડસ્મકર્મસંયોગેન કિમપરાદ્ધમ્ ?, અથ મૂર્ત્ત્વમત્રીક્રિયતે
તદાડ્ધસર્પપિલ્લપ્રવેશન્યાયેન મૂર્ત્તામૂર્ત્તયોઃ સમ્બન્ધઃ સ્વીકૃત એવ ॥

નત્તુ કર્મસયોગાવાત્મનો મૂર્ત્ત્વ સંપદ્યતે, તસ્મિંથ સતિ બન્ધસમ્બન્ધો
યુગ્યતે, કમ્બન્ધાત્પૂર્વે તુ આત્મનો મૂર્ત્ત્વામાપાત્ કથમિવ બન્ધઃ સંભાવનાસ્પષ્ટિ-

હુઆ ? ક્યોંકિ તુમ્હારે મતસે યેસા હોના અસંભવ હૈ । યિના અદૃષ્ટકે
સમ્બન્ધકે સ્પૂલ શરીરમેં લેષ્ટા નહીં હો સક્તી । સમ્બ માનો તો આત્મા
ઔર કર્મકે સયોગને ક્યા અપરાધ કિયા હૈ ? । અર્થાત્ જબ અમૂર્ત્ત
અદૃષ્ટ ઔર મૂર્ત્ત શરીરકા સમ્બન્ધ હો સક્ત્તા હૈ તો આત્મા ઔર કર્મક
મી સંયોગ હો સક્ત્તા હૈ ।

અગર અદૃષ્ટ (માન્ય) કો મૂર્ત્ત માનો તો અમૂર્ત્ત આત્માકે સાથ
વસન્ધા સમ્બન્ધ સ્વીકાર કરનેસે યહ માન હી લિયા કિ અમૂર્ત્ત ઔર
મૂર્ત્તકા સમ્બન્ધ હોતા હૈ । જૈસે અન્ધા સર્પ હ્વર ઉપર 'મદકકર ફિર
પિલ્લમેં પ્રવેશ કરતા હૈ વૈસેહી તુમને કલ્પનાસે હ્વર ઉપર લોકકર
અન્તમેં અમૂર્ત્તકા મૂર્ત્તકે સાથ સંબન્ધ સ્વીકાર કરહી લિયા ।

પ્રશ્ન-કર્મકા સયોગ હોનેપર આત્મા મૂર્ત્ત હોતી હૈ ઔર મૂર્ત્ત હોજાને
પર બન્ધ હો સક્ત્તા હૈ કિન્તુ કર્મબન્ધ હોનેસે પહ્લે તો આત્મા મૂર્ત્ત
નહીં થી-અમૂર્ત્ત થી, ફિર બન્ધકી સંભાવના કેસે હો સક્તી હૈ ? ।

જોમ લુગ્ગ અસંભવિત છે બ્ધાત્મના સંબધ વિના સ્વૂલ શરીરમા લેષ્ટા થઈ શકતી
નથી. સંભવ માનો તો બ્ધાત્મા અને કર્મના સંયોગે શેા અપસધ થઈ છે !
અર્થાત્ જો અમૂર્ત્ત અદૃષ્ટ અને મૂર્ત્ત શરીરનો સંબધ થઈ શકે છે તો બ્ધાત્મા
અને કર્મના ખલ્લ સંયોગ થઈ શકે છે

અગર અદૃષ્ટ (માન્ય)ને મૂર્ત્ત માનો તો અમૂર્ત્ત બ્ધાત્માની સાથે જોનો સંબધ
સ્વીકારવાથી જોમ માગી લીધુ કે અમૂર્ત્ત અને મૂર્ત્તનો સંબધ થાય છે જોમ
બ્ધાત્મા સર્પ બ્ધાત્મા-તર્કી બટકીને પછી હરમા પ્રવેશ કરે છે, તેમ તમે કલ્પનાથી
બ્ધાત્મા-તર્કી હોકીને છેલ્લે અમૂર્ત્તનો મૂર્ત્તની સાથે સંબધ સ્વીકાર કરી લીધો.

પ્રશ્ન-કર્મના સંયોગ થયા પછી બ્ધાત્મા મૂર્ત્ત થાય છે અને મૂર્ત્ત થયા
પછી બંધ થઈ શકે છે, પરન્તુ કર્મબંધ થયા પહેલા તો બ્ધાત્મા મૂર્ત્ત ન હોતો,
અમૂર્ત્ત હોતો, પછી બંધની સંભાવના કેવી રીતે હોઈ શકે છે ?

દાનાદિપ્રતિધાતકત્વમ્ (૮), તદ્વૂપો વન્ધઃ પ્રકૃતિવન્ધઃ ૧ ।

સ્થિતિઃ=જઘન્યાદિભેદેન કર્મણામાત્મના સહાવસ્થાનં, તલ્લક્ષણો વન્ધઃ સ્થિતિવન્ધઃ ૨ ।

અનુભાગો=રસઃ=કર્મણાં ફલદાતૃત્વશક્તિતારતમ્યં, તત્સ્વરૂપો વન્ધોઽનુભાગ-વન્ધઃ ૩ ।

પ્રદેશઃ=કર્મદલસશ્ચયસ્વરૂપઃ=અનન્તાનન્તકર્મપ્રદેશાનામિયત્તારૂપેણ જીવ-પ્રદેશેષુ સમ્બન્ધસ્તલ્લક્ષણો વન્ધઃ પ્રદેશવન્ધઃ ૪ । ઉક્તશ્ચ—

“સ્વભાવઃ પ્રકૃતિઃ પ્રોક્તઃ, સ્થિતિઃ કાલાવધારણમ્ ।
અનુભાગો રસો જ્ઞેયઃ, પ્રદેશો દલસશ્ચયઃ ॥૧॥” ઇતિ ।

ભોગ ઉપભોગ ઔર વીર્યમેં વિઘ્ન ડાલના અન્તરાય કર્મકા સ્વભાવ હૈ ૮ ।
હસીકો પ્રકૃતિવન્ધ કહતે હૈં ।

(૨) સ્થિતિવન્ધ—વધે હુણ કર્મ આત્માકે સાથ જઘન્ય કિતને કાલ તક રહેંગે ઔર ઉત્કૃષ્ટ કિતને કાલ તક રહેંગે, હસ કાલકી મર્યાદાકો સ્થિતિવન્ધ કહતે હૈં ।

(૩) અનુભાગવન્ધ—ફલ દેનેવાલી કર્મોંકી શક્તિકે તારતમ્યકો અનુભાગવન્ધ કહતે હૈં ।

(૪) પ્રદેશવન્ધ—કિતને કર્મ આત્માકે સાથ વન્ધકો પ્રાપ્ત હુણ હૈં, હસ પ્રકાર કર્મપ્રદેશોંકી પરિગણનાકો પ્રદેશવન્ધ કહતે હૈં । કહા ધી હૈ—

“સ્વભાવકો પ્રકૃતિવન્ધ, કાલકી મર્યાદાકો સ્થિતિવન્ધ, રસકો અનુભાગવન્ધ ઔર કર્મપુદ્ગલોંકે સમૂહકો પ્રદેશવન્ધ કહતે હૈં ॥૧॥”

એ ગોત્રકર્મનેા સ્વભાવ છે ૭ તથા દ્વાન લાભ ભોગ ઉપભોગ અને વીર્યમાં વિઘ્ન નાખવું એ અતરાય-કર્મનેા સ્વભાવ છે ૮ એને પ્રકૃતિ-બધ કહે છે

(૨) સ્થિતિ-બધ-બધાયલા કર્મ આત્માની સાથે જઘન્ય કેટલા કાળસુધી રહેશે અને ઉત્કૃષ્ટ કેટલા કાળસુધી રહેશે એ કાળની મર્યાદાને સ્થિતિબધ કહે છે

(૩) અનુભાગ-બધ-જ્ઞાન આપનારી કર્મોની શક્તિના તારતમ્યને અનુભાગ-બધ-કહે છે

(૪) પ્રદેશ-બધ-કેટલા કર્મો આત્માની સાથે બધને પ્રાપ્ત થયા છે, એ પ્રકારે કર્મપ્રદેશોની પરિગણનાને પ્રદેશબધ કહે છે કહ્યું છે કે—

“સ્વભાવને પ્રકૃતિબધ, કાળની મર્યાદાને સ્થિતિબધ, રસને અનુભાગ-બધ અને કર્મ-પુદ્ગલોના સમૂહને પ્રદેશબધ કહે છે” (૧)

ષ-પદ્મતુર્વિધ-પ્રકૃતિ-સ્થિત્ય-નુમાગ-પ્રવેશમેદાત્, તપ્ર-પ્રકૃતિ-સ્વમાત્
આત્મયુક્તિત્ત્વમ્પુરુષાનાં તત્ત્વચક્રિકરૂપતયા પરિણમનસક્ષણઃ, યથા-નિમ્નસ
તિક્તસ્વમ્, શુદ્ધસ્ય મધુરસ્વમિત્યાદિ, તથા જ્ઞાનાવરણીયસ્ય જીવાદિપદાર્થાન્ત-
રોપકસ્વમ્ (૧), દર્શનાવરણીયસ્ય જીવાદીનામનાલોપકસ્વમ્ (૨), બેદનીયસ્યા-
અવ્યાપાપગુણનાપકસ્વમ્ (૩), મોહનીયસ્ય તત્ત્વારુષિત્વમવતિસ્થં ચ (૪), આયુષો-
મવાપાયકસ્વમ્ મોક્ષસ્ય સાધનન્તસ્થિત્યાચ્છાદકસ્વમિત્યર્થઃ (૫), નામ્નોઽમૂર્ત-
સ્ત્વગુણનિરોપકસ્વમ્ (૬), ગોપસ્યાશુરુષપુગુણપાતકસ્વમ્ (૭), અન્તરાયસ્વ ચ

ષ-ષ્ઠ ચાર પ્રકારકા હૈ—(૧) પ્રકૃતિષ-ષ, (૨) સ્થિતિષ-ષ, (૩) અનુ-
માગય-ષ ઓર (૪) પ્રવેશય-ષ ।

(૧) પ્રકૃતિષ-ષ—પ્રકૃતિ સ્વભાવકો કહતે હૈ । અર્થાત્ આત્માકે દ્વારા
પ્રવેશ કિયે જુદા કર્મોમેં અમુક અમુક પ્રકારકી શક્તિકા આજાના । જેસે
નીમકા સ્વભાવ કટુકતા, શુદ્ધકા સ્વભાવ માધુર્ય, इत्यादि । इसी प्रकार
ज्ञानावरण कर्मका स्वभाव है—आत्माके ज्ञानको आच्छादित करना ।
दर्शनावरणका स्वभाव है—दर्शनको रोकना । अव्यापार गुणको प्रगट
न होने देना बेदनीय कर्मका ३ । जीवादि तत्त्वोंमें रुचि न होने देना
तथा चारित्रको रोकना मोहनीय कर्मका ४ । किसी शरीरमें रोक रखना
आयुर्कर्मा ५ । अमूर्तस्व गुणको प्रगट न होने देना नामकर्मका ६ ।
अशुद्ध-छद्मस्व गुणका नाश कर देना गोपकर्मका ७ । तथा दान छान

બધે આર પ્રકારનો છે (૧) પ્રકૃતિ-બધે, (૨) સ્થિતિ-બધે, (૩) અનુમાગ-
બધે અને (૪) પ્રવેશ-બધે.

(૧) પ્રકૃતિ-બધે—પ્રકૃતિ સ્વભાવને કહે છે અર્થાત્ આત્મા વડે કટુકતા કષ-
યતાં કર્મોમાં અમુક-અમુક પ્રકારની શક્તિ આવી જતી તે જેમ હી બધને
સ્વભાવ કટુતા (કટુવાશ) છે તેજેને સ્વભાવ મધુરતા (મિઠવાશ) છે તેવાદિ
જે રીતે જ્ઞાનાવરણીય કર્મોના સ્વભાવ આત્મજ્ઞના જ્ઞાનને આચ્છાદિત કરવાનો
(દર્શનાવરણ) છે ૧. દર્શનાવરણનો સ્વભાવ દર્શનને રોકવાનો છે ૨ અવ્યાપાર બધને
પ્રગટ ન થવા દેવા જે વેદનીય-કર્મનો સ્વભાવ છે ૩ તેવાદિ તત્ત્વોમાં રુચિ ન
થવા દેવી તથા ચારિત્રને રોકવું જે મોહનીય-કર્મનો સ્વભાવ છે ૪ કોઈ શરીરમાં
આત્માને રોકી રાખવો જે આયુ-કર્મનો સ્વભાવ છે ૫ અમૂર્તત્વ બધને પ્રગટ
થવા ન દેવો જે નામકર્મનો સ્વભાવ છે ૬ અશુદ્ધ-છદ્મત્વ બધને નાશ કરવો

दानादिप्रतिघातकत्वम् (८), तद्रूपो बन्धः प्रकृतिबन्धः १ ।

स्थितिः=जघन्यादिभेदेन कर्मणामात्मना सहावस्थानं, तल्लक्षणो बन्धः स्थितिबन्धः २ ।

अनुभागो=रसः=कर्मणां फलदातृत्वशक्तितारतम्यं, तत्स्वरूपो बन्धोऽनुभाग-बन्धः ३ ।

प्रदेशः=कर्मदलसञ्चयस्वरूपः=अनन्तानन्तकर्मप्रदेशानामियत्तारूपेण जीव-प्रदेशेषु सम्बन्धस्तल्लक्षणो बन्धः प्रदेशबन्धः ४ । उक्तञ्च—

“स्वभावः प्रकृतिः प्रोक्तः, स्थितिः कालावधारणम् ।

अनुभागो रसो ज्ञेयः, प्रदेशो दलसञ्चयः ॥१॥” इति ।

भोग उपभोग और वीर्यमें विघ्न डालना अन्तराय कर्मका स्वभाव है ८ । इसीको प्रकृतिबन्ध कहते हैं ।

(२) स्थितिबन्ध—बधे हुए कर्म आत्माके साथ जघन्य कितने काल तक रहेंगे और उत्कृष्ट कितने काल तक रहेंगे, इस कालकी मर्यादाको स्थितिबन्ध कहते हैं ।

(३) अनुभागबन्ध—फल देनेवाली कर्मोंकी शक्तिके तारतम्यको अनुभागबन्ध कहते हैं ।

(४) प्रदेशबन्ध—कितने कर्म आत्माके साथ बन्धको प्राप्त हुए हैं, इस प्रकार कर्मप्रदेशोंकी परिगणनाको प्रदेशबन्ध कहते हैं । कहा भी है—

“स्वभावको प्रकृतिबन्ध, कालकी मर्यादाको स्थितिबन्ध, रसको अनुभागबन्ध और कर्मपुद्गलोंके समूहको प्रदेशबन्ध कहते हैं ॥१॥”

એ ગોત્રકર્મનેા સ્વભાવ છે ૭ તથા દાન લાભ લોગ ઉપલોગ અને વીર્યમા વિઘ્ન નાખવું એ અતરાય-કર્મનેા સ્વભાવ છે ૮ એને પ્રકૃતિ-બધ કહે છે

(૨) સ્થિતિ-બધ-બધાયલા કર્મ આત્માની સાથે જઘન્ય કેટલા કાળસુધી રહેશે અને ઉત્કૃષ્ટ કેટલા કાળસુધી રહેશે એ કાળની મર્યાદાને સ્થિતિબધ કહે છે

(૩) અનુભાગ-બધ-ફળ આપનારી કર્મોની શક્તિના તારતમ્યને અનુભાગ-બધ-કહે છે

(૪) પ્રદેશ-બધ-કેટલા કર્મો આત્માની સાથે બધને પ્રાપ્ત થયા છે, એ પ્રકારે કર્મપ્રદેશોની પરિગણનાને પ્રદેશબધ કહે છે કહ્યું છે કે—

“સ્વભાવને પ્રકૃતિબધ, કાળની મર્યાદાને સ્થિતિબધ, રસને અનુભાગ-બધ અને કર્મ-પુદ્ગલોના સમૂહને પ્રદેશબધ કહે છે” (૧)

પરેપાં સ્વરૂપં ચ સુસાવવોષાય મોદકદૃષ્ટા તેન પ્રદર્શયે—

યથા કસ્યચિદૌપધમોદકસ્ય પ્રકૃતિર્વાતશારિકા, કસ્યચિત્સ્પિષ્ટશારિકા, કસ્ય-
ચિત્કફશારિણી, કસ્યચિદ્ બુદિનાશિની, તથા કસ્યચિત્કર્મભાઃ પ્રકૃતિર્જ્ઞાનતત્ત્વ-
કારિણી, કસ્યચિદ્દર્શનાધરણવિષાપિનીત્યેવમાદિષિમિશ્રણક્રિમતાં કર્મભાં રત્ના
પ્રકૃતિબન્ધઃ (૧) ।

યથા કસ્યચિન્મોદકસ્ય સ્થિતિઃ સપ્તાહોરાપ્રમ્યાપિની, કસ્યચિત્પદ્મપ્રમ્યાપિની,
કસ્યચનૈકાદિકમાસ યાવત્ સ્થિતિસ્તથા કસ્યચિત્કર્મભક્ષિષ્કોટીકોટીસાગરોપમા
સ્થિતિઃ, કસ્યચિદ્વિંશતિકોટીકોટીસાગરોપમા, કસ્યચન સપ્તતિકોટીકોટીસાગરો-

સરલતાસે સમજાનેકે સ્થિતિ મોદકકા દૃષ્ટાન્ત દેકર ચારોં બર્ષોંક
સ્વરૂપ દિશ્વલાસે હૈ—

(૧) જૈસે કિસી ઔપધ—મોદકકી પ્રકૃતિ ધાતુકો હરનેવાલી હોતી હૈ,
કિસીકી પિત્તકો હરનેવાલી હોતી હૈ, કિસીકી કફકો હરનેવાલી
હોતી હૈ ઔર કિસી મોદકકી પ્રકૃતિ બુદિકો નષ્ટ કરનેવાલી હોતી હૈ।
इसी प्रकार किसी कर्मकी प्रकृति ज्ञानका आवरण करनेवाली होती है।
और किसीकी दर्शनका आवरण करनेवाली होती है। इस प्रकार निम्न
मिश्र शक्तिवाले कर्मोंका बन्ध होना प्रकृतिबन्ध है।

(૨) જૈસે કિસી મોદકકી સ્થિતિ એક સપ્તાહકી હોતી હૈ, કિર્સ
મોદકકી સ્થિતિ એક પક્ષ (પાલવાદિયુ)કી હોતી હૈ, કિસી મોદકકી સ્થિતિ
એક માસકી હોતી હૈ, જૈસે હી કિસી કર્મકી સ્થિતિ ત્રીસ કોટીકોટી
સાગરોપમકી હોતી હૈ, કિસીકો ચીસ કોટીકોટી સાગરોપમકી હોતી હૈ,

સરળતાથી સમજવાને માટે મોદકનું દ્રાવ આપીને ચાર બર્ષનું સ્વરૂપ
બતાવે છે—

(૧) જેમ કેટલ ઔપધ—મોદકની પ્રકૃતિ વાયુને હરવાવાળી છે કેટલની
શક્તિ પિત્તને હરવાવાળી છે કેટલની કફને હરવાવાળી છે, અને કેટલ મેઘકની
પ્રકૃતિ બુદિને નષ્ટ કરવાવાળી હોય છે એ રીતે કેટલ કર્મની પ્રકૃતિ સખનું
આવરણ કરનારી હોય છે કેટલની જ્ઞાનનું આવરણ કરનારી હોય છે, એ રીતે
વિવિધ-વિવિધ શક્તિવાળા કર્મોને બધ થયે એ પ્રકૃતિબન્ધ કહેવાય છે

(૨) જેમ કેટલ મોદકની સ્થિતિ એક સપ્તાહની હોય છે કેટલ મોદકની
સ્થિતિ એક પક્ષ (પાલવાદિયુ)ની હોય છે કેટલ મોદકની સ્થિતિ એક માસની
હોય છે, તેમજ કેટલ કર્મની સ્થિતિ ત્રીસ કોટીકોટી સાગરોપમની હોય છે
કેટલની વીસ કોટીકોટી સાગરોપમની હોય છે, કેટલની સપ્તર કોટીકોટી સાગરોપમની

પમા, કસ્યચિચ્ચાન્તર્મુહૂર્તપરિચ્છિન્ના, एवं विभिन्नकर्मणां नियतकालावस्थानं स्थिति-
वन्धः (૨) ।

યથા કસ્યચિન્મોદકસ્યાનુભાગો(રસો)ઽતિમધુરઃ સ્વલ્પમધુરો વા, કસ્યચિ-
દતિકદુઃકઃ સ્વલ્પકદુઃકો વા, કસ્યચિચ્ચ નાતિમધુરો નાપ્યતિકદુઃકો ભવતિ, દ્વિગુણી-
કરણાદિના ચ સ એવ મન્દ-મન્દતરત્વાદિવ્યપદેશં ચ લભતે, તથા કર્મણામપિ
શુભાશુભાદિરૂપેણ તીવ્ર-તીવ્રતર-તીવ્રતમ-મન્દ-મન્દતર-મન્દતમત્વાદિભેદમિત્તો
વન્ધોઽનુભાગવન્ધો રસવન્ધવ્યપદેશ્યઃ (૩) ।

૧ શુભકર્મણામનુભાગો (રસો) દ્રાક્ષેશુક્ષીરમાક્ષીકવદતિમધુરો ભવતિ, યદનુભ-
કિસીકી સત્તર કોઢાકોઢી સાગરોપમકી હોતી હૈ, કિસી કર્મકી અન્ત-
ર્મુહૂર્ત માત્રકી હોતી હૈ, ઇસ પ્રકાર વિભિન્ન કર્મોંકા અમુક સમય તક
આત્માકે સાથ સ્થિત રહના સ્થિતિવન્ધ કહલાતા હૈ ।

(૩) જૈસે કિસી મોદકકા સ્વાદ (રસ) વહુત મીઠા હોતા હૈ, કિસી
મોદકકા કમ મીઠા હોતા હૈ, કિસીકા સ્વાદ વહુત કડુઆ હોતા હૈ,
કિસીકા કમ કડુઆ હોતા હૈ, કિસીકા સ્વાદ ન અધિક મીઠા હોતા હૈ,
ન અધિક કડુઆ હોતા હૈ, ઉસે હી દ્વિગુણ આદિ કરદેનેસે વહી મન્દ
મન્દતર આદિ કહલાને લગતા હૈ । વૈસે હી કર્મોંકા રસ શુભ^૧ અશુભ
રૂપસે તીવ્ર, તીવ્રતર, તીવ્રતમ, મન્દ, મન્દતર ઓર મન્દતમ આદિ ભેદોંસે
વિવિધ પ્રકારકા હોતા હૈ । ઉસે હી અનુભાગવન્ધ યા રસવન્ધ કહતે હૈ ।

૧ શુભકર્મોંકા અનુભાગ (રસ) દાઘ, સાંઠા (ગન્ના), દૂધ યા મધુકે સમાન
હોય છે, કોઈ કર્મની સ્થિતિ માત્ર અંતર્મુહૂર્તની હોય છે એ પ્રકારે વિભિન્ન
કર્મોંનુ અમુક સમય સુધી આત્માની સાથે સ્થિત રહેવુ એ સ્થિતિવન્ધ કહેવાય છે,
(૩) જેમ કોઈ મોદકનો સ્વાદ (રસ) બહુ મીઠો હોય છે. કોઈ મોદકનો
ઓછો મીઠો હોય છે, કોઈ મોદકનો સ્વાદ બહુ કડવો હોય છે, કોઈનો ઓછો
કડવો હોય છે, કોઈનો સ્વાદ ન વધુ મીઠો કે વધુ કડવો હોય છે, તેને દ્વિગુણ
(ખેવડો) કરવાથી તે મદ-મદતર આદિ કહેવાવા લાગે છે, એજ રીતે કર્મોંનો
રસ શુભ^૧ અશુભ રૂપથી તીવ્ર, તીવ્રતર, તીવ્રતમ, મદ, મદતર, મદતમ આદિ
ભેદોંએ કરીને વિવિધ પ્રકારનો થાય છે એને જ અનુભાગવન્ધ યા રસવન્ધ
કહે છે.

૧ શુભ કર્મોંનો અનુભાગ (રસ) દ્રાક્ષ, ચેરડી, દૂધ યા મધના જેવા અતિમધુર હોય છે.

પતેપાં સ્વરૂપં ચ સુસાવયોપાય મોદકકણ્ણા તેન પ્રદર્શયંતે—

યથા કસ્યચિદૌપધમોદકસ્ય પ્રકૃતિર્વાતહારિકા, કસ્યચિત્પિષ્ઠહારિકા, કસ્ય ચિત્કફહારિણી, કસ્યચિદ્ બુદ્ધિનાશિની, તથા કસ્યચિત્કર્મભઃ પ્રકૃતિર્જ્ઞાનાવરણ-
કારિણી, કસ્યચિદ્દર્શનાવરણચિપાયિનીત્યેવમાદિષિમિશ્રગત્ક્રિમતાં કર્મણાં ક્વા પ્રકૃતિવન્ધ્યઃ (૧) ।

યથા કસ્યચિન્મોદકસ્ય સ્થિતિઃ સપ્તાહોરાપ્રમ્યાપિની, કસ્યચિત્પ્રમ્યાપિની, કસ્યચનેકાદિકમાસં યાવત્ સ્થિતિસ્તથા કસ્યચિત્કર્મભઃસિંધુત્કોટીકોટીસાગરોપમા સ્થિતિઃ, કસ્યચિદ્દ્વિવૃત્તિકોટીકોટીસાગરોપમા, કસ્યચન સત્ત્વિકોટીકોટીસાગરો-

સરલતાસે સમજાનેકે લિપ મોદકકા રૂપાન્ત દેકર ચારોં ચ ચોંક સ્વરૂપ દિસલાતે હે—

(૧) જૈસે કિસી ઔપધ—મોદકકી પ્રકૃતિ વાતકો હરનેવાલી હોતી હૈ, કિસીકી પિષ્ઠકો હરનેવાલી હોતી હૈ, કિસીકી કફકો હરનેવાલી હોતી હૈ ઓર કિસી મોદકકી પ્રકૃતિ બુદ્ધિકો નષ્ટ કરનેવાલી હોતી હૈ। इसी प्रकार किसी कर्मकी प्रकृति ज्ञानका आवरण करनेवाली होती है और किसीकी दर्शानका आवरण करनेवाली होती है। इस प्रकार भिन्न-भिन्न शक्तिवाले कर्मोंका बन्ध होना प्रकृतियर्थ है।

(૨) જૈસે કિસી મોદકકી સ્થિતિ એક સપ્તાહકી હોતી હૈ, કિસી મોદકકી સ્થિતિ એક પક્ષ (પચ્ચાદિ)કી હોતી હૈ, કિસી મોદકકી સ્થિતિ એક માસકી હોતી હૈ, જૈસે હી કિસી કર્મકી સ્થિતિ ત્રીસ કોઠાકોઠી સાગરોપમકી હોતી હૈ, કિસીકો બીસ કોઠાકોઠી સાગરોપમકી હોતી હૈ.

સરળતાથી સમજવાને માટે મોદકનું દશાવ આપીને ચાર બધેનું સ્વરૂપ બતાવે છે—

(૧) જેમ કેઈ ઔપધ—મોદકની પ્રકૃતિ વાયુને હરવાવાળી છે કેઈની શક્તિ પિત્તને હરવાવાળી છે, કેઈની કફને હરવાવાળી છે, અને કેઈ મોદકની પ્રકૃતિ બુદ્ધિને નષ્ટ કરવાવાળી હોય છે એ રીતે કેઈ કર્મની પ્રકૃતિ જ્ઞાનનું આવરણ કરવારી હોય છે કેઈની દર્શનનું આવરણ કરવારી હોય છે, એ રીતે ભિન્ન-ભિન્ન શક્તિવાળાં કર્મોના બધ સ્વે એ પ્રકૃતિબધ કહેવાય છે

(૨) જેમ કેઈ મોદકની સ્થિતિ એક સપ્તાહની હોય છે કેઈ મોદકની સ્થિતિ એક પક્ષ (પચ્ચાદિ)ની હોય છે કેઈ મોદકની સ્થિતિ એક માસની હોય છે, તેમજ કેઈ કર્મની સ્થિતિ ત્રીસ કોઠાકોઠી સાગરોપમની હોય છે, કેઈની બીસ કોઠાકોઠી સાગરોપમની હોય છે, કેઈની ચત્તર કોઠાકોઠી સાગરોપમની

મા, કસ્યચિન્નાન્તર્મુહૂર્તપરિચ્છિન્ના, एवं विभिन्नकर्मणां नियतकालावस्थानं स्थिति-
बन्धः (२) ।

યથા કસ્યચિન્મોદકસ્યાનુભાગો(રસો)ઽતિમધુરઃ સ્વલ્પમધુરો વા, કસ્યચિ-
ત્તિકટુકઃ સ્વલ્પકટુકો વા, કસ્યચિચ્ચ નાતિમધુરો નાપ્યતિકટુકો ભવતિ, દ્વિગુણી-
કરણાદિના ચ સ એવ મન્દ-મન્દતરત્વાદિવ્યપદેશં ચ લભતે, તથા કર્મણામપિ
'શુભાશુભાદિરૂપેણ તીવ્ર-તીવ્રતર-તીવ્રતમ-મન્દ-મન્દતર-મન્દતમત્વાદિભેદભિન્નો
વન્ધોઽનુભાગવન્ધો રસવન્ધવ્યપદેશયઃ (૩) ।

૧ શુભકર્મણામનુભાગો (રસો) દ્રાક્ષેશુક્ષીરમાક્ષીકવદતિમધુરો ભવતિ, યદનુભ-
કિસીકી સત્તર કોઢાકોઢી સાગરોપમકી હોતી હૈ, કિસી કર્મકી અન્ત-
ર્મુહૂર્ત માત્રકી હોતી હૈ, ઇસ પ્રકાર વિભિન્ન કર્મોંકા અમુક સમય તક
આત્માકે સાથ સ્થિત રહના સ્થિતિવન્ધ કહલાતા હૈ ।

(૩) જૈસે કિસી મોદકકા સ્વાદ (રસ) વહુત મીઠા હોતા હૈ, કિસી
મોદકકા કમ મીઠા હોતા હૈ, કિસીકા સ્વાદ વહુત કડુઆ હોતા હૈ,
કેસીકા કમ કડુઆ હોતા હૈ, કિસીકા સ્વાદ ન અધિક મીઠા હોતા હૈ,
ન અધિક કડુઆ હોતા હૈ, ઉસે હી દ્વિગુણ આદિ કરદેનેસે વહી મન્દ
મન્દતર આદિ કહલાને લગતા હૈ । વૈસે હી કર્મોંકા રસ 'શુભ' અશુભ
રૂપસે તીવ્ર, તીવ્રતર, તીવ્રતમ, મન્દ, મન્દતર ઓર મન્દતમ આદિ ભેદોંસે
વિવિધ પ્રકારકા હોતા હૈ । ઉસે હી અનુભાગવન્ધ યા રસવન્ધ કહતે હૈ ।

૧ શુભકર્મોંકા અનુભાગ (રસ) દાઘ, સાંઠા (ગન્ના), દૂધ યા મધુકે સમાન
હોય છે, કોઈ કર્મની સ્થિતિ માત્ર અતર્મુહૂર્તની હોય છે એ પ્રકારે વિભિન્ન
કર્મોંનું અમુક સમય સુધી આત્માની સાથે સ્થિત રહેવું એ સ્થિતિબન્ધ કહેવાય છે,
(૩) જેમ કોઈ મોદકનો સ્વાદ (રસ) બહુ મીઠો હોય છે. કોઈ મોદકનો
ઓછો મીઠો હોય છે, કોઈ મોદકનો સ્વાદ બહુ કડવો હોય છે, કોઈનો ઓછો
કડવો હોય છે, કોઈનો સ્વાદ ન વધુ મીઠો કે વધુ કડવો હોય છે, તેને દ્વિગુણ
(જેવડો) કરવાથી તે મદ-મદતર આદિ કહેવાવા લાગે છે, એજ રીતે કર્મોંના
રસ શુભ અશુભ રૂપથી તીવ્ર, તીવ્રતર, તીવ્રતમ, મદ, મદતર, મદતમ આદિ
ભેદોંએ કરીને વિવિધ પ્રકારનો થાય છે એને જ અનુભાગબન્ધ યા રસબન્ધ
કહે છે.

૧ શુભ કર્મોંના અનુભાગ (રસ) દ્રાક્ષ, શેરડી, દૂધ યા મધના જેવા અતિમધુર હોય છે.

बेन जीवः सान्द्रानन्दसन्धोऽस्तु न्विलान्तःकरणो जायते । अणुमर्माणां रसस्तु निम्न-
फिरातत्किंवा विन्दुवितरां तिको मवति, यदनुमवेन जीवोऽनिर्वचनीयं व्याकुलीकृतं
मवते, तीव्रतीव्रतरत्वादिवोषणार्थं च इष्टान्तः प्रदर्श्यते-इष्टनिम्बयोरन्यतर-
चतुःश्लोकपरिमितो रसः 'स्वामाविकरसः' इत्युच्यते, षड्विधापदारोत्पत्तिस्तौ या
श्लोकचतुष्टयस्थाने श्लोकमितयमात्रोऽवशिष्येत सदाऽसौ 'तीव्र' इत्युच्यते, इन्-
त्कासनेन श्लोकद्वितयमात्रोऽवशिष्येत सदा 'तीव्रतर' इत्यभिधीयते, पुनरप्युत्प-
त्तनेन श्लोकैकमात्रोऽवशिष्टे 'तीव्रतम' इति कथ्यते ।

इष्ट निम्बयोरेव श्लोकैकमात्रो रसः 'स्वामाविकरसः' इत्युच्यते, एकश्लो-
कसमन्वेन 'मन्दरस' इति, द्विश्लोकजलसंयोजनेन 'मन्दतरो रस' इति, श्लोक-
मितयपरिमितजलसमन्वेन 'मन्दतमो रस' इति व्यपदेशं समते ।

अतिमधुर होता है, इसके उपमोगसे आत्मामें अत्यन्त आनन्द उत्पन्न होता है ।
अणुम कर्मोंका फल नीम चिरायवा आदिके समान अत्यन्त तिक्त होता है, इस
अनुभव करनेसे जीव अतिषय व्याकुलता प्राप्त करता है । तीव्र तीव्रतर आ-
समझानेके लिये उदाहरण देते हैं—इष्ट या नीममेंसे किसीका चार सेर र
'स्वामाविक रस' कहलाता है, यदि अधिकमें उकासने पर तीन सेर रह जा-
तो वह तीव्र कहलाता है, फिर उकासने पर दो सेर बच जाय तो तीव्रत
कहलाता है, यदि फिर उकासने पर सिर्फ एक सेर बाकी रह जाय तं
वह तीव्रतम कहलाता है ।

इष्ट और निम्बका एक सेर रस स्वामाविक रस, उसमें एक सेर जल मिला-
दिया जाय तो मन्द, दो सर मिलानेसे मन्दतर, तीन सेर मिलानेसे मन्दतम कह-
कहलाता है ।

किंवा उपमोगसे अत्यन्त आनन्द उत्पन्न होता है, अणुम कर्मोंका फल नीम चिरायवा आदिके समान अत्यन्त तिक्त होता है, इस अनुभव करनेसे जीव अतिषय व्याकुलता प्राप्त करता है । तीव्र तीव्रतर आसमझानेके लिये उदाहरण देते हैं—इष्ट या नीममेंसे किसीका चार सेर रस 'स्वामाविक रस' कहलाता है, यदि अधिकमें उकासने पर तीन सेर रह जातो वह तीव्र कहलाता है, फिर उकासने पर दो सेर बच जाय तो तीव्रत कहलाता है, यदि फिर उकासने पर सिर्फ एक सेर बाकी रह जाय तं वह तीव्रतम कहलाता है ।

इष्ट और निम्बका एक सेर रस स्वामाविक रस, उसमें एक सेर जल मिला दिया जाय तो मन्द, दो सर मिलानेसे मन्दतर, तीन सेर मिलानेसे मन्दतम कहलाता है ।

યથા કસ્યચિન્મોદકસ્ય પ્રદેશઃ=કળિકાદિદલસત્રયઃ પરિમાણેન દ્વિકર્પમિતઃ, કસ્યચિત્કર્પત્રયમિતઃ, એવં કસ્મિંશ્ચિત્ કર્મદલે પરિમાણતોઽધિકસંખ્યકાઃ, કસ્મિંશ્ચિન્ન્યૂનસંખ્યકાઃ, इत्येवं न्यूनाधिक्यरूपेण कर्मवर्गणाभिरात्मनोऽभिसम्बन्धः પ્રદેશવન્ધઃ (૪) ।

મોક્ષમ્=મોક્ષણં મોક્ષઃ, સ ચ દ્રવ્યભાવભેદાદ્વિવિધઃ, તત્ર દ્રવ્યતો નિગડાદિતઃ, ભાવતો જ્ઞાનાવરણીયાદ્યવિધકર્મપાશતઃ પૃથગ્ભવનમાત્મનઃ, પ્રકૃતે ચ ભાવમોક્ષસ્ય આત્મનઃ પુનરપાદુર્ભાવ્યશેષકર્મક્ષયાદનન્તજ્ઞાનશાશ્વતાવસ્થિતિ-કૃતકૃત્યત્વાઽવ્યા-વાધસુખસ્વરૂપસ્ય ગ્રહણમ્ ।

(૪) જૈસે કિસી મોદકમેં આટે આદિકે પ્રદેશ, પરિમાણમેં દો તોલા હોતા હૈ, કિસીકા ત્રીન તોલા હોતા હૈ । ઈસી પ્રકાર કિસી કર્મદલમેં અધિક સંખ્યાવાલે પ્રદેશ હૈ, કિસી કર્મદલમેં કમ સંખ્યાવાલે પ્રદેશ હોતે હૈ, અતઃ ન્યૂનાધિક રૂપસે કર્મવર્ગણાઓંકે સાથ આત્માકા સમ્બન્ધ હોના પ્રદેશવન્ધ હૈ ।

છૂટનેકો મોક્ષ કહતે હૈ, મોક્ષ મી દો પ્રકારકા હૈ-(૧) દ્રવ્યમોક્ષ ઔર (૨) ભાવમોક્ષ । વેડી આદિસે છૂટના દ્રવ્યમોક્ષ હૈ ઔર જ્ઞાનાવરણ આદિ આઠ કર્મરૂપી પાશસે આત્માકા મુક્ત હો જાના ભાવમોક્ષ હૈ ।

યહાં સમસ્ત કર્મોંકે આત્યન્તિક અભાવસે ઉત્પન્ન હોનેવાલે અનન્ત જ્ઞાન, શાશ્વત સ્થિતિ, કૃત-કૃત્યતા, અવ્યાવાધ સુખસ્વરૂપ ભાવ-મોક્ષકા ગ્રહણ કિયા ગયા હૈ ।

(૪) જેમ કેઇ મોહકમા આટા આદિનો પ્રદેશ પરિમાણમાં બે તોલા હોય છે, કેઇમા ત્રણ તોલા હોય છે, એજ રીતે કેઇ કર્મદળમા અધિક સંખ્યા-વાળા પ્રદેશો છે, કેઇ કર્મદળમાં ઓછી સંખ્યાવાળા પ્રદેશો હોય છે, એમ ન્યૂનાધિક રૂપે કર્મવર્ગણાઓની સાથે આત્માનો સંબંધ થવો એ પ્રદેશબંધ છે

છૂટવાને મોક્ષ કહે છે મોક્ષના પણ બે પ્રકાર છે (૧) દ્રવ્ય-મોક્ષ અને (૨) ભાવમોક્ષ, જેડી વગેરેથી છૂટવું એ દ્રવ્યમોક્ષ છે અને જ્ઞાનાવરણ આદિ આઠ કર્મરૂપી પાશથી આત્માનું મુક્ત થઈ જવું તે ભાવમોક્ષ છે

અહીં સર્વ કર્મેના આત્યન્તિક અભાવથી ઉત્પન્ન થનારા અનંત જ્ઞાન, શાશ્વત-સ્થિતિ, કૃતકૃત્યતા, અવ્યાબાધ-સુખ-સ્વરૂપ ભાવમોક્ષને ગ્રહણ કરવામાં આવેલ છે

વેન ખીચ સાન્નાનન્દસન્દોહતુન્દિલાન્તઃકરણો જાયતે । અશુભકર્મણાં રસસુ નિષ્કિરાવતિષ્ઠાદિવદતિતરાં તિલ્કો મવસિ, યદનુમવેન જીવોઽનિર્વચનીયં વ્યાકુલીકાં મનતે, તીવ્રતીવ્રતરત્નાદિયોષનાયં ચ જ્ઞાન્તઃ મહર્ચતે-શ્ચ નિમ્બયોરન્યતસ્ત્વત્તુઃશેટકપરિમિતો રસઃ ‘સ્વામાષિકરસ’ ઇત્યુચ્યતે, ચઢિતાપદ્મારોત્કાષિતો ષ્ચ શેટકષત્તુપ્રયસ્યાને શેટકમિતયમાપ્રોઽષશિષ્યેત તદાઽસી ‘તીવ્ર’ ઇત્યુચ્યતે, ફલ્કસ્કાલનેન શેટકશિતયમાપ્રોઽષશિષ્યેત તદા ‘તીવ્રતર’ ઇત્યમિધીયતે, પુનરપ્સુસ્મકલનેન શેટકૈકમાપ્રોઽષશિષ્ટે ‘તીવ્રતમ’ ઇતિ કમ્યતે ।

શ્ચ નિમ્બયોરેષ શેટકૈકમાપ્રો રસઃ ‘સ્વામાષિકરસઃ’ ઇત્યુચ્યતે, એકશેટકજલમેકલનેન ‘મન્દરસ’ ઇતિ, ટ્રિશેટકજલસંયોજનેન ‘મન્દતરો રસ’ ઇતિ, ચ્ટકમિતયપરિમિતજલસમ્બન્ધેન ‘મન્દતમો રસ’ ઇતિ વ્યપવચ્ચં લમતે ।

અતિમધુર હોવા હૈ, ઇસકે ઉપમોગસે આત્મામે અસ્પન્ત આનન્દ ઉત્પન્ન હોવા હૈ । અશુભ કર્મોંકા ફલ નીમ ચિરાયવા આવિકે સમાન અસ્પન્ત તિલ્ક હોવા હૈ, ઇસમ અનુમવ કરનેસે જીવ અતિશય વ્યાકુલતા માસ કરવા હૈ । તીવ્ર તીવ્રતર આદિ સમજાનેકે સિયે ઉદાહરણ વેતે હૈ—શ્ચ યા નીમમેસે કિસીકા ચાર સેર રસ ‘સ્વામાષિક રસ’ કહલાવા હૈ, યદિ અધિમે ઉકાલને પર ત્રીન સેર રહ જાય તો વહ તીવ્ર કહલાવા હૈ, ફિર ઉકાલને પર દો સેર વચ જાય તો તીવ્રતર કહલાવા હૈ, યદિ ફિર ઉકાલને પર સિર્ફ એક સેર વાકી રહ જાય તો વહ તીવ્રતમ કહલાવા હૈ ।

શ્ચ ઔર નિમ્બકા એક સેર રસ સ્વામાષિક રસ, ઉસમે એક સેર જલ મિલ દિયા જાય તો મન્દ, દો સેર મિલાનેસે મન્દતર, ત્રીન સેર મિલાનેસે મન્દતમ રસ કહલાવા હૈ ।

કેવલ ઉપમાથી આપણાં અત્યંત જાણે ઉત્પન્ન થાય છે. અશુભ કર્મોં ઉપ થઈને, અત્યંત અધિની પડે અત્યંત તિલ્ક હોય છે. કેવલ અનુમવ કરવાથી જન અતિશય વ્યાકુલતા પ્રાપ્ત હો છે. ત્યજ ત્યજતા આદિ સમજાવવાને ઉદાહરણ આપે છે—તેથી જા જાણવાથી પ્રદેશ પ્રદેશ થાય છે. રસ કહેવાય છે. એ તને અગ્નિ પર ઉકાલવાથી જાણે છે. તે તો તો ત્યજ પ્રદેશ છે. ફરી ઉકાલવાથી બે થાય છે તો તો ત્યજવડા પ્રદેશ છે. અને તેને ફરીથી ઉકાલવા થાય છે. ત્યજે છે તો તો ત્યજવડા પ્રદેશ છે.

તેથી અને જાણવાથી કોઈ થાય જાણવાથી રસમાં એ જોઈ થાય પાણી કાલવાથી અને તો મદ મે થાય પાણી મિલવાથી મદવા અને જાણે થાય પાણી મિલવાથી મદવામ રસ પ્રદેશ છે.

यथा कस्यचिन्मोदकस्य प्रदेशः=कणिकादिदलसञ्चयः परिमाणेन द्विकर्षमितः, कस्यचित्कर्षत्रयमितः, एवं कस्मिंश्चित् कर्मदले परिमाणतोऽधिकसंख्यकाः, कस्मिंश्चिन्न्यूनसंख्यकाः, इत्येवं न्यूनाधिक्यरूपेण कर्मवर्गणाभिरात्मनोऽभिसम्बन्धः प्रदेशबन्धः (४) ।

मोक्षम्=मोक्षणं मोक्षः, स च द्रव्यभावभेदाद्विविधः, तत्र द्रव्यतो निगडादितः, भावतो ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधकर्मपाशतः पृथग्भवनमात्मनः, प्रकृते च भावमोक्षस्य आत्मनः पुनरप्रादुर्भाव्यशेषकर्मक्षयादनन्तज्ञानशाश्वतावस्थिति-कृतकृत्यत्वाऽव्यावाधिसुखस्वरूपस्य ग्रहणम् ।

(४) जैसे किसी मोदकमें आटे आदिके प्रदेश, परिमाणमें दो तोला होता है, किसीका तीन तोला होता है । इसी प्रकार किसी कर्मदलमें अधिक संख्यावाले प्रदेश हैं, किसी कर्मदलमें कम संख्यावाले प्रदेश होते हैं, अतः न्यूनाधिक रूपसे कर्मवर्गणाओंके साथ आत्माका सम्बन्ध होना प्रदेशबन्ध है ।

छूटनेको मोक्ष कहते हैं, मोक्ष भी दो प्रकारका है—(१) द्रव्यमोक्ष और (२) भावमोक्ष । बेड़ी आदिसे छूटना द्रव्यमोक्ष है और ज्ञानावरण आदि आठ कर्मरूपी पाशसे आत्माका मुक्त हो जाना भावमोक्ष है ।

यहां समस्त कर्मोंके आत्यन्तिक अभावसे उत्पन्न होनेवाले अनन्त ज्ञान, शाश्वत स्थिति, कृत-कृत्यता, अव्याबाध सुखस्वरूप भाव-मोक्षका ग्रहण किया गया है ।

(४) જેમ કેઈ મોદકમાં આટા આદિનો પ્રદેશ પરિમાણમાં બે તોલા હોય છે, કેઈમાં ત્રણ તોલા હોય છે, એજ રીતે કેઈ કર્મદળમાં અધિક સંખ્યાવાળા પ્રદેશો છે, કેઈ કર્મદળમાં ઓછી સંખ્યાવાળા પ્રદેશો હોય છે, એમ ન્યૂનાધિક રૂપે કર્મવર્ગણાઓની સાથે આત્માનો સંબંધ થવો એ પ્રદેશબંધ છે

છૂટવાને મોક્ષ કહે છે મોક્ષના પણ બે પ્રકાર છે (૧) દ્રવ્ય-મોક્ષ અને (૨) ભાવમોક્ષ, બેડી વગેરેથી છૂટવું એ દ્રવ્યમોક્ષ છે અને જ્ઞાનાવરણ આદિ આઠ કર્મરૂપી પાશથી આત્માનું મુક્ત થઈ જવું તે ભાવમોક્ષ છે

અહીં સર્વ કર્મોના આત્યન્તિક અભાવથી ઉત્પન્ન થનારા અનંત જ્ઞાન, શાશ્વત-સ્થિતિ, કૃતકૃત્યતા, અવ્યાબાધ-સુખ-સ્વરૂપ ભાવમોક્ષને ગ્રહણ કરવામાં આવેલ છે

येन जीवः सान्द्रानन्दसन्वोद्भूतान्दिसान्द्राकरणो जायते । अशुभकर्मणां रसस्तु निम्न-
किरावतिक्तादिचवतितरां तिक्तो भवति, यदनुमयेन जीवोऽनिर्वचनीयं व्याकुलीयां
ममते, तीव्रतीव्रतरस्थादिबोधनार्थं च इष्टान्तः प्रवर्त्यते-इष्टनिम्नयोः रस-
चतुःश्लोकपरिमितो रसः 'स्वामाधिकरसः' इत्युच्यते, यद्विषयद्वारोत्कास्त्रो या
श्लोकचतुष्टयस्थाने श्लोकमितयमाधोऽवशिष्येत तदाऽसौ 'तीव्र' इत्युच्यते, इत्-
त्कास्त्रेण श्लोकद्वितयमाधोऽवशिष्येत तदा 'तीव्रतर' इत्यभिधीयते, पुनरुत्का-
स्त्रेण श्लोकैकमाधोऽवशिष्टे 'तीव्रतम' इति कथ्यते ।

इष्ट निम्नयोरेव श्लोकैकमात्रा रसः 'स्वामाधिकरसः' इत्युच्यते, एकश्लोक-
जलमेकनेन 'मन्दरस' इति, द्विश्लोकजलसंयोजनेन 'मन्दतरो रस' इति, श्लोक-
मितयपरिमितजलसम्बन्धेन 'मन्दतमो रस' इति व्यपदशं समते ।

अविमधुर होता है, इसके उपमोगसे आत्मामें अत्यन्त आनन्द उत्पन्न होता है।
अशुभ कर्मोंका फल नीम चिरायता आदिके समान अत्यन्त तिक्त होता है, इसका
अनुभव करनेसे जीव अतिशय व्याकुलता प्राप्त करता है। तीव्र तीव्रतर आदि
समझानेके लिये उदाहरण देते हैं—इष्ट या नीममेंसे किसीका चार सेर रस
'स्वामाधिक रस' कहलाता है, यदि अधिमें उकासने पर तीन सेर रह जाय
तो वह तीव्र कहलाता है, फिर उकासने पर दो सेर बच जाय तो तीव्रतर
कहलाता है, यदि फिर उकासने पर सिर्फ एक सेर बाकी रह जाय तो
वह तीव्रतम कहलाता है ।

इष्ट और निम्नका एक सेर रस स्वामाधिक रस, उसमें एक सेर जल मिला
दिया जाय तो मन्द, दो सेर मिलायेसे मन्दतर, तीन सेर मिलायेसे मन्दतम रस
कहलाता है ।

जिनका उपमावर्णनी आशुभार्थी अत्यन्त आनन्द व फल प्राप्त हो, अशुभ कर्मोंका फल
आदिनी पीठ अत्यन्त तिक्त होता है जिनका अनुभव करनेवाली रस अतिशय व्याकुलता प्राप्त हो
तीव्र तीव्रतर आदि समझानेके लिये उदाहरण देते हैं—इष्ट या नीममेंसे किसीका चार सेर रस
'स्वामाधिक रस' कहलाता है, यदि अधिमें उकासने पर तीन सेर रह जाय तो तीव्र
कहलाता है, यदि फिर उकासने पर दो सेर बच जाय तो तीव्रतर कहलाता है, यदि फिर उकासने पर सिर्फ एक सेर बाकी रह जाय तो तीव्रतम कहलाता है ।

इष्ट और निम्नका एक सेर रस स्वामाधिक रस, उसमें एक सेर जल मिला दिया जाय तो मन्द, दो सेर मिलायेसे मन्दतर, तीन सेर मिलायेसे मन्दतम रस कहलाता है ।

તસ્માદાત્મનઃ સકલકર્મમલવિરહિતા સદ્ભાવસ્વરૂપા કાચિદવસ્થાઽવશ્યમ્ભાવિની ।

ન ચ 'દીપસ્યાઽભ્રસ્ય વા નિરન્વયત્રિનાશદર્શનાદાત્મનઃ સ (નિરન્વયત્રિનાશઃ) કથં ને-'તિ શંકનીયમ્, તયોરપિ નિરન્વયત્રિનાશાનભ્યુપગમાત્, યથા કર્પૂરસ્ય 'પિપરમેષ્ટ' ઇતિ રૂપાતપદાર્થસ્ય વા વાતેન દ્વિયમાણસ્ય પરિણમનસૌક્ષ્મ્યાદિ-દ્વિયગોચરત્વાપાયેઽપિ ન સર્વથાઽભાવઃ કિન્ત્વવસ્થાન્તરેણ પરિણતિમાત્રમ્, તથૈવ પ્રદીપપર્યાયાઽપન્નાઃ પુદ્ગલાસ્તમસ્ત્વેન પરિણમન્તિ, એવમભ્રસ્યાપિ વિશીર્યમાણમ્ય પુદ્ગલપુદ્ગલઃ પરિણામસૂક્ષ્મત્વેન દૃષ્ટિપથમપ્રાપ્તોઽપિ ન પુદ્ગલત્વેનાઽસદ્ભૂતઃ । એવમેવા-

નહીં હોતા । જવ સત્ પદાર્થકા અભાવ નહીં હો સકતા તો આત્માકી ખી સમસ્ત કર્મોસે રહિત વિદ્યમાન અવસ્થા અવશ્ય હોની યાહિયે ।

બૌદ્ધ-જવ દીપકકી જ્વાલાકા તથા મેઘકા નિરન્વય નાશ દેસ્તા જાતા હૈ તો આત્માકા નિરન્વય (સર્વથા) નાશ ક્યોં નહીં હો સકતા ? ।

જૈન-યહ કહના સત્ય નહીં હૈ કિ દીપકકી જ્વાલા ઓર મેઘ કા નિરન્વય નાશ હોજાતા હૈ । વહ સૂક્ષ્મરૂપસે પરિણમન હોનેસે યથાપિ ઇન્દ્રિયગોચર નહીં હોતા તથાપિ ડસકા સર્વથા અભાવ નહીં હોજાતા, વહ દૂસરી સૂક્ષ્મ અવસ્થા કો પ્રાપ્ત હોજાતા હૈ । હસી તરહ પ્રદીપ અવસ્થા વાલે પુદ્ગલ અન્ધકારરૂપમેં પરિણત હોજાતે હૈ । મેઘ જવ છિન્ન-ભિન્ન હો જાતા હૈ તો સૂક્ષ્મરૂપમેં પરિણત હોજાને સે ઇન્દ્રિયોદ્વારા ગૃહીત નહીં હો સકતા તથાપિ પુદ્ગલ કે રૂપમેં વિદ્યમાન રહતા હી હૈ । એસે હી સમસ્ત

થતો નથી, જો સત્ પદાર્થનો અભાવ થઈ શકતો નથી તો આત્માની પણ સર્વ કર્મોથી રહિત વિદ્યમાન અવસ્થા અવશ્ય હોવી જોઈએ

બૌદ્ધ-જો દીપકની જ્વાલાનો તથા મેઘનો નિરન્વય નાશ જોવામા આવે છે, તો આત્માનો નિરન્વય (સર્વથા) નાશ કેમ ન થઈ શકે ?

જૈન-એમ કહેવુ સત્ય નથી કે દીપકની જ્વાલા અને મેઘનો નિરન્વય નાશ થઈ જાય છે સૂક્ષ્મરૂપથી પરિણમન થવાથી જો કે તે ઇન્દ્રિયગોચર તથા નથી, તથાપિ એનો સર્વથા અભાવ થઈ જતો નથી તે ખીણ સૂક્ષ્મ અવસ્થાને પામે છે જો રીતે પ્રદીપ અવસ્થાવાળા પુદ્ગલ અન્ધકારરૂપમા પરિણત થઈ જાય છે મેઘ જ્યારે છિન્ન-ભિન્ન થઈ જાય છે ત્યારે તે સૂક્ષ્મરૂપમા પરિણત થઈ જવાથી ઇન્દ્રિયોદ્વારા ગ્રહીત થઈ શકતો નથી, તોપણ પુદ્ગલના રૂપમા વિદ્યમાન

અમ્ર ધૌદા-“વીપનિર્વાણપદાત્મનો નિર્વાણ મોક્ષઃ” યયોક્તમ્—
 “વીપો યથા નિર્વૃતિમમ્યુપેતો, નૈવાયનિ ગચ્છતિ નાન્તરિણમ્ ।
 વિશં ન કાચ્છિદિશં ન કાચ્છિત્, સ્નેહસયાસ્કેવલમેતિ શાન્તિમ્ ॥૧૭॥
 ધીવસ્તથા નિર્વૃતિમમ્યુપેતો, નૈવાયનિ ગચ્છતિ નાન્તરિણમ્ ।
 વિશં ન કાચ્છિદિશં ન કાચ્છિત્, ક્લેશસયાસ્કેવલમેતિ શાન્તિમ્ ॥૧૮॥”

इत्याहुस्तच्छान्ततायस्थितिपदेन निराकृतम्, सतोऽप्यन्तविनाशमायात्,

બૌદ્ધમતાવલમ્બી માનતે હિં કિ-“જેસે વીપક મુક્ત જાતા હૈ વસી પ્રકાર આત્માકા અમાય હો જાના મોક્ષ હૈ” । કહામી હૈ—

“જેસે વીપકની ઉઘાલા જબ નષ્ટ હો જાતી હૈ, તબ ન મૂમિકી ઓર જાતી હૈ ન આકાશકી ઓર જાતી હૈ, ન કિસી વિશામેં જાતી હૈ, ન ચિદિશામેં જાતી હૈ; કિન્તુ સ્નેહ (તેલ) કા અમાય હો જાનેસે શાન્ત હો જાતી હૈ ॥ ૧ ॥

इसी प्रकार मुक्त जीव न भूमिकी ओर जाता है, न आकाशकी ओर जाता है, न किसी विशामें जाता है, न किसी चिद्विशामें जाता है, हाँ, दुःखोंका क्षय होजानेसे शान्त होजाता है, अर्थात् मुक्त अवस्थामें जीवका अमाय होजाता है ॥ २॥”

ऐसा माननेवाले बौद्धोंका खण्डन मोक्षके लक्षणमें आये हुए ‘शाश्वत अवस्थिति’ पदसे किया गया है, क्योंकि सत् पदार्थका कभी अमाय

जीवमत्ताવલમ્બીએ માને છે કે-“જેમ વીપક મુક્ત થાય છે તેમ આત્માને અમાય થઈ જવો એ મોક્ષ છે” કહ્યું છે કે—

“જેમ વીપકની ઉઘાળા જ્યારે તબ થઈ જાય છે, ત્યારે નથી તે ભૂમિકી તરફ જતી, નથી આકાશની તરફ જતી, નથી કોઈ દિશામાં જતી, નથી ચિદિશામાં જતી, પરંતુ સ્નેહ (તેલ) નો અમાય થવાથી શાન્ત થઈ જાય છે. (૧)

જે રીતે મુક્ત જીવ નથી ભૂમિનું તરફ જતો, નથી આકાશની તરફ જતો, નથી કોઈ દિશામાં જતો, નથી કોઈ ચિદિશામાં જતો, હા, દુઃખોનો ક્ષય થઈ જવાથી શાન્ત થઈ જાય છે, અર્થાત્ મુક્ત અવસ્થામાં જીવનો અમાય થઈ જાય છે ” (૧)

जैसा माननास बौद्धोंनु जलन मोक्षना लक्षणुमां आवेला ‘शाश्वत अव स्थिति’ शब्द पदे करवार्मा आनुं छे करवु के सत् पदार्थना कदापि अमाय

મોક્ષ: ? । મિત્રાથેત્તર્હિં વદ્વિશૈત્યયોરિવ તયોર્ગુણગુણિભાવોઽનુપપન્નઃ સમવાયસ્યા-
ઽસિદ્ધત્વાત્, અતઃ એવ ન બુદ્ધ્યાદીનામાત્મગુણત્વમ્ । અસ્તુ ત્વા અર્થોક્તિકોઽપિ
ગુણગુણિભાવસ્તથાપિ જ્ઞાનસુખાદ્યભાવાદાત્માનં કો જડીકર્તુમ્બદ્ધચ્છેદિચ્છેદપિ ?
ઈદંશાદ્વદમિતતાન્મોક્ષાત્સંસારાવસ્થૈવ સમ્યક્તરાઽસ્માકમસ્તુ, યસ્મિન્ સત્યપિ
કેશે કાદાચિત્કં સ્વરૂપમપિ સુખં લભ્યત એવ ।

લોકેઽપિ ભવદમિતમોક્ષમાદાત્મ્યમુપહસ્યતે, યથા—

નાશ હોજાયગા તો મોક્ષ કિસ કા હોગા ? । અગર કહો કિ યે ગુણ
આત્માસે મિત્ર હૈં તો ઉનકા આત્મા કે સાથ ગુણ-ગુણીકા સમ્બન્ધ કેસે
હુઆ ?, મિત્ર હોનેકે કારણ જૈસે અગ્નિ ઓર શીતલતા મેં ગુણ-ગુણિ
સમ્બન્ધ નહીં હોતા વૈસે હી આત્મા ઓર બુદ્ધિ આદિ કા મી સમ્બન્ધ
નહીં હો સકતા । યદિ સમવાય સમ્બન્ધ સે ગુણ-ગુણિભાવ માન લોગે
તો બુદ્ધિ આદિ ગુણોં કા નાશ નહીં હો સકતા, ક્યોંકિ સમવાય સમ્બન્ધ
કો તુમને નિત્ય માના હૈ, અતઃ બુદ્ધિ આદિ આત્મા કે ગુણ હી મિત્ર
નહીં હોતે । યદ્યપિ યહ સમ્બન્ધ યુક્તિ સે તો સિદ્ધ નહીં હોતા ફિર મી
માન લોગે તો જયકિ મોક્ષમેં જ્ઞાન ઓર સુખ આદિકા અભાવ હો જાતા
હૈ તો કૌન બુદ્ધિમાન્ અપની આત્મા કો ઇન ગુણોં સે રહિન જડ કે
સમાન બનાને કા પ્રયત્ન કરેગા ? તુમ્હારે ઇસ મોક્ષસે તો સંસાર હી મલા
જિસમેં દુઃખોંકે સાથ-સાથ કમી-કમી થોડા વધુત સુખ મી મિલ જાતા
હૈ । લોકમેં મી તુમ્હારે માને હુએ મોક્ષ કી હંસી ઉડાઈ જાની હૈ, સુનો—

પછી મોક્ષ ડેનો થશે ? અગર જો કહો કે એ ગુણ આત્માથી મિત્ર છે તો
આત્માની સાથે એનો ગુણ-ગુણીનો સંબંધ કેવી રીતે થશે ? મિત્ર હોવાને
કારણે જેમ અગ્નિ અને શીતલતામા ગુણ-ગુણી સંબંધ નથી હોતો, તેવી રીતે
આત્મા અને બુદ્ધિ આદિનો પણ સંબંધ નથી હોઈ શકતો । જો સમવાય સંબં-
ધથી ગુણ-ગુણીભાવ માની લેશે તો બુદ્ધિ આદિ ગુણોનો નાશ નથી થઈ શકતો,
કારણ કે સમવાય સંબંધને તમે નિત્ય માન્યો છે એથી બુદ્ધિ આદિ આત્માના
ગુણ જ સિદ્ધ થતા નથી । જો કે એ સંબંધ યુક્તિથી તો સિદ્ધ નથી થતો,
તોપણ માની લેશે તો જો મોક્ષમા જ્ઞાન અને સુખ આદિનો અભાવ થઈ જાય છે
તો કયો બુદ્ધિમાન પોતાના આત્માને એ ગુણોથી રહિત જડની સમાન બના-
વવાનો પ્રયત્ન કરશે ? તમારા એવા મોક્ષ કરતા તો સંસાર જ સારો કે જેમા
હ ખોની સાથે સાથે ડોઢ-ડોઢવાર થોડુ-ધણુ સુખ પણ મળી જાય છે લોકોમા
પણ તમારા માનેલા મોક્ષની હાસી ઉડાવવામા આવે છે સાબળો—

ડપ્પમાડપિ કુત્તસ્તકર્મક્રમપવિપ્રમુક્તઃ શુદ્ધઃ સિદ્ધો યુદ્ધોઽનન્તગુણસમૃદ્ધો મોક્ષાસ્ત્થા-
યામપિ વિષય એવેતિ ।

અથ ‘અનન્તજ્ઞાને’ વિધિરૂપેણ નૈયાયિકવૈશેષિકામિમતં મતં નિસ્તદ્ ।
તથાચ—

“યુદ્ધિ-મુક્ત-દુઃસ્વેચ્છા-દ્રેપ-પ્રયત્ન-ધર્મો ડધર્મ-સંસ્કારસ્વરૂપાણાં નવાનામા-
ત્મવિરૂપેણગુણાનામત્પન્તવિરૂપેદો મોક્ષઃ” ઇતિ । અમોચ્યતે—શુદ્ધયાદયો દુષ્ટા
આત્મનો મિત્રા અમિત્રા ચા ?, અમિત્રાએવદિનાશે આત્મનોડપિ પિનાશોડત્ત-
સ્માત્વી તત્સ્વરૂપત્વાત્, ઔઘ્યવિનાશે વદિવિનાશવત્, તથા ચ ત્વાનીં કસ્ય

કર્મોસિ રહિત, શુદ્ધ, સિદ્ધ, યુદ્ધ ઓર અનન્ત ગુણો સે સમૃદ્ધ આત્મા
મોક્ષ-અવસ્થામેં મી વિષયમાન રહતી હે ।

‘અનન્તજ્ઞાન’ વિરૂપેણ સે નૈયાયિક-વૈશેષિક મત કા નિરાકરમ
કિયા ગયા હે ।

વનકી માન્યતા હે કિ—“યુદ્ધિ, મુક્ત, દુઃસ્વ, ઇચ્છા, દ્રેપ, પ્રયત્ન
ધર્મ, અધર્મ ઓર સંસ્કાર, ઇન આત્મા કે ની વિરૂપ ગુણોકા અલ્પન
વિનાશ હો જાના મોક્ષ હે ।”

યહોં પૂછના યહ હે કિ—યુદ્ધિ આદિ ગુણ આત્મા સે મિત્ર હેં યા
અમિત્ર ?, યદિ અમિત્ર હેં તો ગુણોકા નાશ હોનેપર આત્માકા મી નાશ
હો જાયગા, ક્યોંકિ આત્મા ઓર ગુણ મિત્ર નહીં હેં—અક હી હેં, જૈસે
કચ્છતાકા નાશ હોનેપર અગ્નિકા નાશ હોજાતા હે । જબ આત્મા કા

તો રહે જ છે એવી જ રીતે સર્વ કર્મોંથી રહિત, શુદ્ધ, સિદ્ધ, મુક્ત અને અનન્ત
ગુણોંથી સમૃદ્ધ આત્મા મોક્ષ અવસ્થામા પશુ વિષયમાન રહે છે

‘અનન્ત જ્ઞાન’ વિરૂપેણ નૈયાયિક-વૈશેષિક મતનું નિરાકરણ કરવામા
આન્યુ છે

તેની માન્યતા એવી છે કે “યુદ્ધિ, મુક્ત, દુઃસ્વ, ઇચ્છા, દ્રેપ, પ્રયત્ન,
ધર્મ અધર્મ અને સંસ્કાર, એ આત્માના નવ વિરૂપ ગુણોનો આત્મવ વિનાશ
મધ જોવો એ મોક્ષ છે”

અહીં પૂછવાનું એ છે કે—યુદ્ધિ આદિ ગુણ આત્માથી મિત્ર છે કે અમિત્ર ?
એ અમિત્ર છે તો ગુણોનો નાશ થવા જાદ આત્માનો પશુ નાશ થઈ જયે,
કારણ કે આત્મા અને ગુણ મિત્ર નથી—એક જ છે એમકે કચ્છતાનો નાશ
થવાથી અગ્નિનો પશુ નાશ થઈ જાય છે એ આત્માનો નાશ થઈ જયે તે

‘આત્મનઃ’ इतिपदेन प्रत्यादिष्टम्। किञ्च-तन्मते प्रकृति-पुरुषयोः संयोगोऽपि न घटते कुतो मोक्षचर्चा?, तथाहि-नित्या प्रकृतिः प्रवृत्तिस्वभावा तदितरस्व-भावा वा? तयोराद्यः सावद्यः पक्षः, तत्र तत्प्रवृत्तेरुपरत्यभावेन मोक्षासम्भवात्, उपरत्यभ्युपगमे च प्रकृतेरनित्यत्वप्रसङ्गः। द्वितीयोऽपि पक्षो न क्षोदक्षमः प्रवृत्तेरे-वाऽसम्भवतः कथमिव भवसम्भवः?, भवाभावे कस्य मोक्षः? एवं तन्मते मोक्ष-स्यैवायौक्तिकत्वात्कथं तल्लक्षणस्य समीचीनत्वं सिध्येत्?।

हो जाता है, इसी अवस्था को मोक्ष कहते हैं।”

ऐसी सांख्यमतानुयायिओंकी मान्यता है। ‘आत्मनः’ पदसे उसका निराकरण किया गया है। सांख्यमतमें प्रकृति और पुरुषका संयोग ही सिद्ध नहीं होता तब मोक्ष की चर्चा ही क्या करना? सो ही आगे दिख-लाते हैं कि-प्रकृति का स्वभाव प्रवृत्ति करनेका है या नहीं?, पहला पक्ष दूषित है, क्योंकि प्रकृतिका स्वभाव यदि सर्वदा प्रवृत्ति करने का है तो उस प्रवृत्तिकी निवृत्ति नहीं होसकती और इसी कारणसे कभी मोक्ष भी नहीं होगा। दूसरा पक्ष भी विचार करनेसे बाधित होजाता है। जब प्रकृति प्रवृत्ति ही नहीं करेगी तो संसार कैसे होगा?, और जब संसार (कर्मसहित अवस्था) ही नहीं तो मोक्ष किससे होगा?, अर्थात् किसी प्रकार मोक्ष ही नहीं बनता। जब मोक्ष नहीं बनता तो उसके लक्षण की निर्दोषता भी सिद्ध नहीं होसकती।

થઈ બન્ય છે, એ અવસ્થાને મોક્ષ કહે છે ”

એવી સાંખ્યમતાનુયાયીઓની માન્યતા છે આત્મનઃ શબ્દથી એનું નિરાકરણ કરવામા આવ્યું છે સાંખ્યમતમા પ્રકૃતિ અને પુરુષનો સંયોગ જ સિદ્ધ નથી થતો તો મોક્ષની ચર્ચા જ શું કરવી? તેજ આગળ બતાવવામા આવે છે કે-પ્રકૃતિનો સ્વભાવ પ્રવૃત્તિ કરવાનો છે કે નહિ? પહેલો પક્ષ દૂષિત છે, કારણ કે પ્રકૃતિનો સ્વભાવ જો સર્વદા પ્રવૃત્તિ કરવાનો છે તો એ પ્રવૃત્તિની નિવૃત્તિ થઈ શકતી નથી, અને તે કારણે કદાપિ મોક્ષ પણ થશે નહિ બીજો પક્ષ પણ વિચાર કરવાથી બાધિત થઈ બન્ય છે જો પ્રકૃતિ પ્રવૃત્તિ જ નહિ કરે તો સંસાર કેવી રીતે થશે? અને જો સંસાર (કર્મસહિત અવસ્થા) જ નથી તો મોક્ષ શાનાથી થશે? અર્થાત્ કોઈ પ્રકારે મોક્ષ જ નથી બનતું, જો મોક્ષ નથી બનતું તો તેના લક્ષણની નિર્દોષતા પણ સિદ્ધ થઈ શકે નહિ

“અર વૃન્દાવને રમ્યે, શૃંગાલ્લસ્યં પ્રજામ્યમ્ ।

ન તુ વૈશેષિકીં મુક્તિં, પ્રાર્થયામિ કદાચન ॥ ૧ ॥” ઈતિ ।

પણ “અનન્તસુખરૂપો મોક્ષઃ” ઈતિ વદપ્યસમીધીનમ્, તથાશિ-વદન્ત-
સુખં મુક્તાત્મનો જ્ઞાનગોષ્ઠરં ભવતિ ન વા?, આપે પક્ષે જ્ઞાનાડનન્ત્યપસદ્ધા, વદ-
ન્તરેણાડનન્તસુખસંવેદનાડસમ્મયાત્ । દ્વિતીયે ચ સુખસ્વમાયતામક્રમસદ્ધા, સા-
ત્સંવેદનસ્યૈવ સુખત્વાત્, અતઃપ્રવાડનન્તજ્ઞાનવિરહિતસુખસ્વમાયત્વં મોક્ષસ્ય ન સિધ્યતિ ।
“પ્રકૃતાવુપરતાયાં” પુરુષસ્ય સ્વસ્વરૂપેણાડપ્રત્યાનં મોક્ષઃ” ઈતિ હિ સાદ્ધ્યા, વદ-

૧ ઉપરતાયાં=નિહતાયામ્ ।

“મેં મનોહર વૃન્દાવન મેં શૃંગાલ હો જાના પસંદ કરતા હું, કિન્તુ
વૈશેષિકા મોક્ષ નહીં જાહતા ॥૧॥”

જો કહતે છે કે-“મોક્ષ અનન્તસુખસ્વરૂપ છે” અર્થાત્ મોક્ષ મેં
સુખ હી અવશિષ્ટ રહ જાના છે ઓર કુછ નહીં રહતા । ડનકા યહમાનના
સમીધીન નહીં છે । યહ અનન્ત સુખ મુક્તાત્મા કે જ્ઞાનકા વિષય છે યા
નહીં ? પહલા પક્ષ સ્વીકાર કરો તો અનન્ત સુખકો જાનનેકે સિધ
અનન્ત જ્ઞાન મી જાહિયે । અનન્ત જ્ઞાનકે વિના અનન્ત સુખકા યોગ
નહીં હોસકતા । દુસરા પક્ષ અંગીકાર કરો તો સુખસ્વમાયતા સિદ્ધ
નહીં હોસકતી, ક્યોંકિ, સાતારૂપ સંવેદનકો હી સુખ કહતે છે । અબ
સંવેદન હી નહીં તો સુખ હો હી નહીં સકતા છે, હસલિયે “અનન્ત
જ્ઞાનસે રહિત સુખસ્વમાયતા મોક્ષ” નહીં માનના જાહિયે ।

“પ્રકૃતિ જય ઉપરત હોજાતી છે તય પુરુષ અપને સ્વરૂપમેં સ્થિત

“હું મનોહર વૃન્દાવનમા શૃંગાલ (શિખાળ) યહ અપાનું પસંદ કરે છે,
પરંતુ વૈશેષિકને મોક્ષ નથી પસંદ કરતો.” (૧)

જેવો કહે છે કે “મોક્ષ અનન્ત સુખસ્વરૂપ છે” અર્થાત્ મોક્ષમાં સુખ જ
અવશિષ્ટ રહી બાકી કંઈ બીજું કશું નથી રહેતું, તેવોનું જો માનવું ખરું
સમીધીન નથી જો અનન્ત સુખ સુખતાત્માના જ્ઞાનનો વિષય છે કે નહિ ।
ખરેકો પક્ષ સ્વીકારે તો અનન્ત સુખને અણવાને માટે અનન્ત જ્ઞાન ખરું જોઈએ
અનન્ત જ્ઞાન વિના અનન્ત સુખનો જોગ થઈ શકતો નથી. બીજો પક્ષ સ્વીકારે
તો સુખ-સ્વભાવતા સિદ્ધ થઈ શકતી નથી. કારણ કે સાતારૂપ સંવેદનને જ
સુખ કહે છે જો સંવેદન જ હોતું નથી તો સુખ થઈ જ શકતું નથી. તેથી “અનન્ત
જ્ઞાનથી રહિત સુખ-સ્વભાવવાળો મોક્ષ” નહિ માનવો જોઈએ.

“પ્રકૃતિ જ્યારે ઉપરત થઈ જાય છે ત્યારે પુરુષ પોતાના સ્વરૂપમાં સ્થિત

“આત્મનઃ સતતમૂર્ધ્વગતિર્મુક્તિ” -રિતિ મળ્ડલીમતાનુયાયિનઃ, તત્ત્વ પ્રમત્ત-પ્રલપનપ્રાયમ્, લોકાકાશાનન્તરં ધર્માસ્તિકાયસ્યાસ્તિત્વાભાવાત્ । ધર્માસ્તિકાયસ્ય જીવપુદ્ગલાનાં ગતિનિમિત્તત્વં પ્રમાણસિદ્ધં, તથાદિ-ગમનોન્મુખાનાં જીવપુદ્ગલાનાં ગતિર્વાહ્યનિમિત્તસાપેક્ષા ગતિત્વાત્, વાહ્યનિમિત્તમત્ર ધર્માસ્તિકાયોઽન્યસ્યાસમ્ભવાત્, લોકાકાશાઽનન્તરં તદ્ભાવાન્ન તસ્માદૂર્ધ્વ ગતિસંભવઃ । અત એવાઽગર્હનાર્હમાર્હત-મતાભિમતમુક્તિસ્વરૂપમેવેતિ ।

નનુ નરામરતિર્યઙ્નારકપર્યાયસ્વરૂપ એવ સંસારસ્તેભ્યઃ પૃથગ્ભાવેન ન કસ્ય-

મળ્ડલીમત કે માનેવાલે કહેતે હૈં કિ-“આત્મા સદા ડપર ચલી જાતી હૈ કહીં ઠહરતી નહીં હૈ” યહ કથન ડનમત્ત પુરુષકે પ્રલાપકે સદૃશ હૈ, ક્યોંકિ લોકાકાશકે વાદ ધર્માસ્તિકાયકા સદ્ભાવ નહીં હૈ । યહ વાત પ્રમાણ સે સિદ્ધ હૈ કિ ધર્માસ્તિકાયકે વિના જીવ ઓર પુદ્ગલોંકી ગતિ વિના વાહ્ય કારણ કે નહીં હોસકતી, ક્યોંકિ-‘વહ ગતિ હૈ, જો જો ગતિ હોતી હૈ વહ વાહ્ય નિમિત્તકી અપેક્ષા રખતી હૈ’ । ગતિ મેં વાહ્ય નિમિત્ત ધર્માસ્તિકાય હી હોસકતા, ક્યોંકિ અન્ય કિસીમેં એસી શક્તિ નહીં હૈ । યહ ધર્માસ્તિકાય લોકાકાશસે આગે નહીં હૈ, ઇસલિએ લોકાકાશસે આગે આત્મા ગમન ભી નહીં કર સકતી’ । અત એવ સિદ્ધ હુઆ કિ ‘આર્હતમત (જિનમત) મેં માના હુઆ મોક્ષકા લક્ષણ હી સર્વથા નિર્દોષ હૈ’ ।

પ્રશ્ન-મનુષ્ય, દેવ, તિર્યચ્છ ઓર નારકી-પર્યાયસ્વરૂપ હી સંસાર હૈ

મ ડલીમતના માનનારાઓ કહે છે કે “આત્મા સદા ડપર ચાલ્યો જાય છે, કયાય થાભતો-રહેતો નથી” આ કથન ડનમત્ત પુરુષના પ્રલાપ જેવું છે, કારણ કે લોકાકાશની પછી ધર્માસ્તિકાયનો સદ્ભાવ જ નથી એ વાત પ્રમાણથી સિદ્ધ થએલી છે કે ધર્માસ્તિકાય વિના જીવ અને પુદ્ગલોની ગતિ બાહ્ય કારણ વિના થઈ શકતી નથી, કારણ કે ‘એ ગતિ છે, જે જે ગતિ હોય છે તે તે બાહ્ય નિમિત્તની અપેક્ષા રાખે છે’ ગતિમા બાહ્ય નિમિત્ત ધર્માસ્તિકાય જ હોઈ શકે છે કારણ કે અન્ય કોઈમા એવી શક્તિ નથી એ ધર્માસ્તિકાય લોકાકાશથી આગળ નથી, તેથી લોકાકાશથી આગળ આત્મા ગમન કરી શકતો નથી એટલે સિદ્ધ થયું કે “આર્હતમત (જૈનમત)મા માનેલું મોક્ષનું લક્ષણ જ સર્વથા નિર્દોષ છે”

પ્રશ્ન-મનુષ્ય, દેવ, તિર્યચ્છ અને નારકી-પર્યાયસ્વરૂપ જ સંસાર છે એ

યથાઽઽજીવકાઃ (સમ્પ્રદાયવિશેષાઃ) મુક્તેઃ સકાશ્ચાદાત્મનઃ પુનરાગમન-
મામનન્તિ, તથાહિ—

“જ્ઞાનિનો ધર્મતીર્થસ્ય, કષ્ઠારઃ પરમં પદમ્ ।

ગમ્યાઽઽગચ્છન્તિ મૃયોઽપિ, મર્થં તીર્થનિકારતઃ ॥૧૧॥” ઈતિ,

તત્ ‘પુનરપ્રાદુર્માયતયે’—તિ પદેનાઽપાકૃતમ્, યતો મોક્ષઃ કર્મનાશ્ચે સત્તિ
સમ્પ્રપત્તે, કર્મ ચ કર્મજૈવ જન્યતે, તતથ મુક્તાવસ્થાયાં કર્માભારાત્કૃત ક્ષુ-
કર્મોત્પત્તિઃ?, તદમાચે ચ કૃતસ્તરાં સંસારાગમનમ્? સંસારસ્ય કર્મહેતુષ્વત્, ન
કારણમન્તરેણ કાર્યોત્પત્તિરિતિ સર્વસમતત્વાચેતિ ।

આજીવક સમ્પ્રદાય બાહે પેસા કહતે હૈં કિ—“આત્મા મોક્ષ સ
બાપસ લૌટ આતી હૈં । કહામી હૈં—

“ધર્મતીર્થ કી સ્થાપના કરને બાહે જ્ઞાની પરમ પદકો પ્રાપ્ત હોકર
જય તીર્થકા અનાવર હોને લગતા હૈં તથ મોક્ષસે ફિર સસારમેં મા
બાતે હૈં ॥૧૧॥”

જનકા યહ મત ‘પુનરપ્રાદુર્માયતયા’ હસ વિશેષણ સે સ્પષ્ટિત હો
ગયા હૈં । ક્યોંકિ કર્મોંકિ નાશ હોને પર હી મોક્ષ હોતા હૈં, ઓર કર્મ
કર્મોંસ હી ઉત્પન્ન હોતે હૈં । મોક્ષમેં કર્મોંકા અમાય હોજાનેસે કર્મોંધી
ઉત્પત્તિ નહીં હોતી, હસલિય સસારમેં આગમન સમ્ભવ નહીં હૈં । કારણકે
બિના કાર્યકી ઉત્પત્તિ નહીં હોસકતી, પેસા સબ સિદ્ધાન્તબાહે સ્વીકાર
કરતે હૈં ।

આજીવક સમ્પ્રદાયવાળા જોમ કહે છે કે—“આત્મા મોક્ષથી પાછો ફરી
આવે છે કહુ છે કે—

“ધર્મતીર્થની સ્થાપના કરનારા જ્ઞાનીઓ પરમ પદને પ્રાપ્ત થઈને બીજો
તીર્થનો અભાવ થવા લાગે છે ત્યારે મોક્ષમાથી પાછો સંસારમાં આવે
બાદ છે ” (૧)

જોને જો મત ‘પુનરપ્રાદુર્માયતયા’ જો વિશેષણથી ખાતિ થઈ ગયો છે.
કારણ કે કર્મેની નાશ બવાથી જ મોક્ષ થાય છે અને કર્મ કર્મેથી જ ઉત્પન્ન
થાય છે મોક્ષમાં કર્મેનો અભાવ થઈ બવાથી કર્મેની ઉત્પત્તિ થતી નથી, તેથી
સંસારમાં ફરી આવવાનો સંભવ નથી. કારણ વિના કર્મેની ઉત્પત્તિ થઈ શકતી
નથી, જોનું સર્વ સિદ્ધાન્તવાળાઓ સ્વીકારે છે

ધૂમાભાવવત્, જીવત્વં તુ ન કર્મકૃતં તસ્ય સ્વાભાવિકત્વાદતો ન ચ્છલુ કર્માભાવે જીવાભાવસ્તન્ત્વભાવે ઘટાભાવવત્, તસ્માન્નાઽભાવલક્ષણો મોક્ષઃ કિન્તુ શાશ્વતિકાવસ્થિતિરૂપઃ ।

અસૌ (મોક્ષઃ) ચ સમ્યગ્જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રરૂપરત્નત્રયહેતુકઃ, અન્યતમાભાવે તદસમ્ભવાત્ કાશ્ચનોપલવિયોગવત્, યથા હિ ન કેવલં જ્ઞાનમાત્રેણોપલાત્સુવર્ણ-વિયોગઃ સુસમ્પાદ્યો ભવિતુર્હતિ શ્રદ્ધાન-ક્રિયયોરભાવાત્ (૧), ન શ્રદ્ધાનમાત્રેણ જ્ઞાન-ક્રિયયોરભાવાત્ (૨), નાપિ ક્રિયામાત્રેણ જ્ઞાન-શ્રદ્ધાનયોરભાવાત્ (૩), ન જ્ઞાન-શ્રદ્ધાનમાત્રેણ ક્રિયાયા અભાવાત્ (૪), ન જ્ઞાન-ક્રિયામાત્રેણ શ્રદ્ધાનાભાવાત્ (૫),

હોજાતા હૈ, જૈસે અગ્નિકા અભાવ હોનેસે ધૂમકા અભાવ હોતા હૈ । આત્મા કર્મકૃત નહીં હૈ, વહ સ્વાભાવિક હૈ, અત એવ કર્મકા અભાવ હોનેસે આત્માકા નાશ સંભવ નહીં હૈ । જૈસે તન્તુઓંકા નાશ હોનેસે ઘટકા અભાવ નહીં હોતા, ઇસલિએ મોક્ષ અભાવ સ્વરૂપ નહીં હૈ કિન્તુ શાશ્વત સ્થિતિવાલા હૈ ।

સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્દર્શન ઓર સમ્યક્ચારિત્ર સ્વરૂપ રત્નત્રય મોક્ષકા કારણ હૈ । રત્નત્રયમેંસે કોઈ એક ન હો તો મોક્ષ નહીં હોસકતા, જૈસે સુવર્ણ ઓર પાષાણકા વિયોગ । અર્થાત્ જૈસે (૧) અકેલે જ્ઞાન દ્વારા પાષાણસે સુવર્ણકો પૃથક્ નહીં કર સકતે, ક્યોંકિ શ્રદ્ધાન ઓર ક્રિયાકા અભાવ હૈ । (૨) કેવલ શ્રદ્ધાનસે ભી પૃથક્ નહીં કર સકતે, ક્યોંકિ જ્ઞાન ઓર ક્રિયાકા અભાવ હૈ । (૩) કેવલ ક્રિયાસે ભી પૃથક્ નહીં કર સકતે, ક્યોંકિ જ્ઞાન ઓર શ્રદ્ધાન નહીં હૈ । (૪) જ્ઞાન ઓર શ્રદ્ધાનસે હી સુવર્ણ

જેવી રીતે અગ્નિનો અભાવ થવાથી ધૂમાડાનો પણ અભાવ થાય છે આત્મા કર્મકૃત નથી, એ સ્વાભાવિક છે તેથી કર્મનો અભાવ થતા આત્માનો નાશ સંભવિત નથી, જેમ તંતુઓનો નાશ થવાથી ઘટનો અભાવ થતો નથી એથી કરીને મોક્ષ એ અભાવસ્વરૂપ નથી, કિન્તુ શાશ્વત સ્થિતિવાળો છે

સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યક્ચારિત્ર-સ્વરૂપ રત્નત્રય મોક્ષનું કારણ છે રત્નત્રયમાંથી કોઈ એક ન હોય તો મોક્ષ થઈ શકતો નથી, જેમ કે સુવર્ણ અને પાષાણનો વિયોગ, અર્થાત્ જેમ-(૧) એકલા જ્ઞાનદ્વારા પાષાણથી સુવર્ણ અલગ કરી શકાતું નથી, કારણ કે શ્રદ્ધાન તથા ક્રિયાનો અભાવ છે. (૨) કેવળ શ્રદ્ધાનથી પણ અલગ કરી શકાતું નથી, કારણ કે જ્ઞાન અને ક્રિયાનો અભાવ છે (૩) કેવળ ક્રિયાથી પણ અલગ કરી શકાતું નથી કારણ કે જ્ઞાન અને શ્રદ્ધાન નથી (૪) જ્ઞાન અને શ્રદ્ધાનથી પણ સુવર્ણ અને પાષાણ અલગ

વિદાસ્મન ઉપલબ્ધિસ્તતઃ મનુષ્યાદિસ્વરૂપસંસારામાયે તલ્લસ્યસ્યાડ્ડાસ્મનોઽપિ
વિનાશઃ, અત એવ 'અમાલસસ્યો મોક્ષઃ' ઇતિ શેવમ્નોષ્યતે—

નારકાદયો જીવસ્ય પર્યાયાઃ, નહિ પર્યાયનાશે પર્યાયિનોઽપિ નાશઃ પ્રસુત
પર્યાયાન્તરોત્પત્તિરેવ સંભાવયતે, યથા કટકાડ્ડકૃતિવિનાશેઽપિ સુવર્ણસ્ય ન ક્ષિન્નઃ
કિન્તુ કુણ્ઢભાષાકારાન્તરોત્પત્તિર્દિશ્યતે, તથૈવ નારકાદિપર્યાયનાશે નાસ્મનોઽપિ
નાશઃ કિન્તુ સિદ્ધત્વપર્યાયાન્તરં સમ્પત્યતે । કિન્ન નારકાદયઃ પર્યાયાઃ કર્મકૃતા
સ્ત્યતો હિ કર્મામાયે પર્યાયામાનઃ, કારણામાયે કાર્યસ્યાપ્યમાભાવ્ વ્યવમાયે

इन चारों अवस्थाओं से मिला किसी आत्माकी उपलब्धि नहीं होती,
इसलिए ससारका अभाव होने से आत्माका भी अभाव होजायगा,
अत एव मोक्षको अभावस्वरूप मानना चाहिए ।

ઉત્તર—નારક આદિ જીવકી પર્યાયે હે । પર્યાયોકા નાશ હોનેસ
પર્યાયી (આત્મદ્રવ્ય) કા નાશ નહીં હોતા । શત્કિ દ્વસરી પર્યાય ઉત્પન્ન
હોજાતી હે । જૈસે સોનેકે કટ્ટેકા નાશ હોનેસે સોનેકા નાશ નહીં હોત
કિન્તુ કુણ્ઢલ આદિ દ્વસરી પર્યાય ઉત્પન્ન હોજાતી હે, વૈસે હી નારક
આદિ પર્યાયોકા નાશ હોનેપર બી આત્માકા નાશ નહીં હોતા કિન્તુ
સિદ્ધ પર્યાય ઉત્પન્ન હોજાતી હે । અથવા—

નારક આદિ પર્યાયે કર્મકૃત્ત હે અતઃકર્મકે અભાવ હોનેપર ઉત્તકા બી
અભાવ હોતા હે, ક્યોંકિ કારણકે અભાવ હોનેસે કાર્યકા બી અભાવ

આરે અવસ્થાથી બિલ કેઈ આત્માની ઉપલબ્ધિ થતી નથી. તેથી સુકારને
અભાવ હોવાથી આત્માનો પણ અભાવ થઈ જશે. તેથી શેક્ષને અભાવસ્થા
માનવો બેઈએ.

ઉત્તર—નારક આદિ જીવના પર્યાયો છે પર્યાયોનો નાશ થવાથી પર્યાયી
(આત્મદ્રવ્ય)નો નાશ નથી થતો, બરફે બીજો પર્યાય ઉત્પત્ત થઈ જાય છે. બેઈ
સોનાના કદાનો નાશ થવાથી સોનાનો નાશ નથી થતો, પરન્તુ કુણ્ઢ બીજો
બીજો પર્યાય ઉત્પત્ત થાય છે તેવી રીતે નારક આદિ પર્યાયોનો નાશ થતા બી
આત્માનો નાશ નથી થતો કિન્તુ સિદ્ધપર્યાય ઉત્પત્ત થાય છે. અથવા—

નારક આદિ પર્યાયો કર્મકૃત્ત છે તેથી કર્મનો અભાવ થતા તેનો પણ
અભાવ થાય છે કારણકે અભાવ થવાથી કર્મનો પણ અભાવ થઈ જાય છે,

धूमाभाववत्, जीवत्वं तु न कर्मकृतं तस्य स्वाभाविकत्वादतो न खलु कर्माभावे जीवाभावस्तन्त्वभावे घटाभाववत्, तस्मान्नाऽभावलक्षणो मोक्षः किन्तु शाश्वतिकावस्थितिरूपः ।

असौ (मोक्षः) च सम्यग्ज्ञान-दर्शन-चारित्र्यरूपरत्नत्रयहेतुकः, अन्यतमाभावे तदसम्भवात् काश्चनोपलवियोगवत्, यथा हि न केवलं ज्ञानमात्रेणोपलान्तसुवर्ण-वियोगः सुसम्पाद्यो भवितुर्हति श्रद्धान-क्रिययोरभावात् (१), न श्रद्धानमात्रेण ज्ञान-क्रिययोरभावात् (२), नापि क्रियामात्रेण ज्ञान-श्रद्धानयोरभावात् (३), न ज्ञान-श्रद्धानमात्रेण क्रियाया अभावात् (४), न ज्ञान-क्रियामात्रेण श्रद्धानाभावात् (५), होजाता है, जैसे अग्निका अभाव होनेसे धूमका अभाव होता है । आत्मा कर्मकृत नहीं है, वह स्वाभाविक है, अत एव कर्मका अभाव होनेसे आत्माका नाश संभव नहीं है । जैसे तन्तुओंका नाश होनेसे घटका अभाव नहीं होता, इसलिए मोक्ष अभाव स्वरूप नहीं है किन्तु शाश्वत स्थितिवाला है ।

सम्यग्ज्ञान, सम्यग्दर्शन और सम्यक्चारित्र्यस्वरूपरत्नत्रय मोक्षका कारण है । रत्नत्रयमेंसे कोई एक न हो तो मोक्ष नहीं होसकता, जैसे सुवर्ण और पाषाणका वियोग । अर्थात् जैसे (१) अकेले ज्ञान द्वारा पाषाणसे सुवर्णको पृथक् नहीं कर सकते, क्योंकि श्रद्धान और क्रियाका अभाव है । (२) केवल श्रद्धानसे भी पृथक् नहीं कर सकते, क्योंकि ज्ञान और क्रियाका अभाव है । (३) केवल क्रियासे भी पृथक् नहीं कर सकते, क्योंकि ज्ञान और श्रद्धान नहीं है । (४) ज्ञान और श्रद्धानसे ही सुवर्ण

जैसी रीते अग्निने अभाव थावाही धूमागने पणु अभाव थाय छे आत्मा कर्मकृत नथी, ओ स्वाभाविक छे तेथी कर्मने अभाव थता आत्मानो नाश संभवित नथी, जेभ ततुओनेो नाश थावाही घटनेो अभाव थतो नथी ओथी करीने मोक्ष ओ अभावस्वरूप नथी, किन्तु शाश्वत स्थितिवाणो छे

सम्यग्ज्ञान, सम्यग्दर्शन अने सम्यक्चारित्र्य-स्वरूप रत्नत्रय मोक्षतु कारण छे रत्नत्रयमाथी केछे ओक न होय तो मोक्ष थछे शकतो नथी, जेभ के सुवर्ण अने पाषाणनेो वियोग, अर्थात् जेभ-(१) ओकला ज्ञानद्वारा पाषाणथी सुवर्ण अलग करी शकतु नथी, कारण के श्रद्धान तथा क्रियानो अभाव छे (२) केवण श्रद्धानथी पणु अलग करी शकतु नथी, कारण के ज्ञान अने क्रियानो अभाव छे (३) केवण क्रियाथी पणु अलग करी शकतु नथी कारण के ज्ञान अने श्रद्धान नथी (४) ज्ञान अने श्रद्धानथी पणु सुवर्ण अने पाषाण अलग

નાપિ ધદાનક્રિયામાત્રેણ જ્ઞાનાઽમાયાત્ (૬) । एवमेव मोक्षोऽप्यन्यथा-
 मावे न समवत्पि तु समुदितरत्नप्रपादयेति । तं मोक्षं च जानीयात्-रिपारि-
 त्यर्थः ॥૧૫॥

और पापाणको पृथक् नहीं कर सकते, क्योंकि वहाँ क्रिया नहीं है। (५) ज्ञान और क्रियामात्रसे भी पृथक् नहीं कर सकते, क्योंकि भ्रद्धान नहीं है। (६) भ्रद्धान और क्रिया मात्रसे भी पृथक् नहीं कर सकते, क्योंकि ज्ञानका अभाव है। इसी प्रकार मोक्ष भी समुदित तीनोसे प्राप्त होता है, किसी एकके अभावमें नहीं होसकता।

जिस प्रकार वन में आग लगाने पर, वहाँ रहे हुए अन्ध नेत्रोंके अभावसे, पशु चरणों के अभावसे और अभद्रालु अग्नि की दाहकता-शक्ति के प्रति भद्रों के अभावसे उस वन से नहीं निकल सकते हैं उसी प्रकार सम्यग्ज्ञानरूपी नेत्रोंसे रहित होनेके कारण अन्ध जीव, सम्यक्चारित्र्य से रहित होनेके कारण पशु जीव और सम्यग्दर्शन के अभावसे अभद्रालु जीव भी जन्म-मरण रूपी भीषण दुःखोंकी प्रचण्ड अग्नि से जलते हुए इस ससार रूपी वन से नहीं निकल सकते हैं। जैसे-अन्ध, पशु, और अभद्रालु वनाग्नि में जल मरते हैं उसी प्रकार ये भी ससाराग्नि में जल मरते हैं। परन्तु जिनके नेत्र और दोनों चरण अक्षत हैं, और अग्नि की दाहकता-शक्ति के प्रति भी भद्र है वे जिस प्रकार दावाग्नि-प्रवर्धित वनको पार कर जाते हैं उसी प्रकार जो जीव सम्यग्ज्ञान, सम्यक्चारित्र्य

કરી શકતા નથી કારણ કે ત્યાં ક્રિયા નથી. (૫) જ્ઞાન અને ક્રિયા માત્રથી જ અલગ કરી શકાતાં નથી, કારણ કે ભ્રદ્ધાન નથી. (૬) ભ્રદ્ધાન અને ક્રિયાથી જ અલગ કરી શકાતાં નથી કારણ કે જ્ઞાનનો અભાવ છે એ રીતે મોક્ષ પણ સમુદિત ત્રણેથી પ્રાપ્ત થાય છે કોઈ એકનો અભાવ હોય તો મોક્ષ પ્રાપ્ત થતો નથી.

જેમ વનમાં આગ લાગવાથી, ત્યાં રહેલા આપણે નેત્રો ન હોવાથી, લગ્ન પગો ન હોવાથી, અને અભદ્રાલુ અગ્નિની દાહકતા-શક્તિ પ્રત્યે અંધ ન હોવાથી તે વનમાંથી નીકળી શકતો નથી તેમ સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપી નેત્રો ન હોવાથી આપણે પણ સમ્યક્ચારિત્ર ન હોવાથી લગ્ન પણ અને સમ્યગ્દર્શન ન હોવાથી અભદ્રાલુ પણ જ મ-મરણ-મરણરૂપી ભીષણ દુઃખોના પ્રવળ અગ્નિથી પ્રવર્ધિત આ સસારથી વનમાંથી નીકળી શકતો નથી. જેમ આપણે, લગ્ન અને અભદ્રાલુ વનાગ્નિમાં બની મરે છે તેમ આ છવે પણ સસારાગ્નિમાં બની મરે છે પરન્તુ જેમ નેત્રો અને પિંદુ અસ્તિ સંપૂર્ણ છે, અને અગ્નિની દાહકતા-શક્તિ પ્રત્યે પણ અંધ છે તે જેમ દાવાગ્નિ પ્રવર્ધિત વનને પાર કરી જાય છે તેજ પ્રકારે જ છવે સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર અને સમ્યગ્દર્શનથી

મૂલમ્—જયા પુણં ચ પાવં ચ, વંધં મોક્ષં ચ જાણઈ ।

તયા નિર્વિંદણ ભોણ, જે દિવે જે ય માણસે ॥૧૬॥

છાયા—યદા પુણ્યં ચ પાપં ચ, વંધં મોક્ષં ચ જાનાતિ ।

તદા નિર્વિન્ટે ભોગાન્, યે દિવ્યા યે ચ માનુષાઃ ॥૧૬॥

સાન્વયાર્થઃ—જયા=જવ પુણ્યં ચ પાવં ચ=પુણ્ય ઓર પાપકો, ચ=તથા વંધં મુક્ત્વ=વંધ ઓર મોક્ષકો જાણઈ=જાનતા હૈ, તયા=નવ જે દિવ્યે=જો દેવ સ્મવન્ધી ય=ઓર જે માણસે=જો મનુષ્યસમ્વન્ધી (ભોગ હૈ, ઉન) ભોણ=ભોગોંકો નેન્વિંદણ=તત્ત્વસે વિચારતા હૈ, અર્થાત્ નિસ્સાર સમજને લગતા હૈ ॥૧૬॥

ટીકા—‘જયા પુણ્ય’-મિત્યાદિ । યદા પૂર્વપ્રતિપાદિતલક્ષણલક્ષિતં પુણ્યાદિકં જાનાતિ તદા યે દિવ્યાઃ=દિવિ=સ્વર્ગે ભવાઃ દેવસમ્વન્ધિનઃ, ચ=તથા યે માનુષાઃ=મનુષ્ય-સમ્વન્ધિનઃ (ભોગાઃ સન્તિ તાન્ સર્વાનપિ) ભોગાન્=મુજ્યન્તે=નિર્વિજ્યન્તે=તત્ત-દિન્દ્રિયનોંદ્રિયાનુકૂલતયોપયુજ્યન્તે इति ભોગાઃ=શબ્દાદિવિષયાસ્તાન્ નિર્વિન્ટે=તત્ત્વતો વિચારયતિ—“ભોગિભોગોપમાઃ સ્વલિંગમે ભોગા અશુચયોઽશુચિસમ્ભવાઃ શટન-પતન-વિધ્વસનસ્વભાવા અશાશ્વતાથ, કો નામ વિવેકી એવંવિધાનિમાન્ ભોગા-

ઓર સમ્યગ્દર્શન સે યુક્ત હૈં વે ભી જન્મ-જરા-મરણરૂપ ભીપણ દુઃખોંકે પ્રચણ્ડ-અગ્નિ સે જલતે હુણે ઇસ સંસારરૂપી વનકો પાર કર જાતે હૈં ।

ઇસસે સિદ્ધ હૈં કિ રત્નત્રયમેંસે કિસી એકકી ભી કમી હોનેસે સિદ્ધિ નહીં પ્રાપ્ત હોસકતી । ઉસ પ્રકારકે મોક્ષકો જાને ॥૧૬॥

‘જયા પુણ્યં’ ઇત્યાદિ । જવ પૂર્વોક્તસ્વરૂપવાલે પુણ્ય, પાપ, વંધ ઓર મોક્ષકો જાનતા હૈં તવ દેવોં તથા મનુષ્યોંકે સમ્વન્ધી ભોગોંકા વાસ્તવિક વિચાર કરતા હૈં । ઇન્દ્રિય ઓર મનકી અનુકૂલનારૂપસે જિનકા ઉપયોગ ક્રિયા જાતા હૈં ઉન્હેં ભોગ કહતે હૈં । ભોગોંકે વિષયમેં સાધુ એસા વિચાર કરતે હૈં કિ—“યે ભોગ મુજંગકે સમાન મયકર હૈં,

યુક્ત છે તે જીવો પશુ જન્મ-જરા-મરણરૂપ ભીપણ દુઃખોના પ્રચંડ અગ્નિથી પ્રત્યક્ત આ સંસારરૂપી વનને પાર કરી જાય છે

એથી સિદ્ધ થાય છે કે એ રત્નત્રયમાથી કોઈએક પશુને એકાદુ હોય તો સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી, એ પ્રકારના મોક્ષને જાણે (૧૫)

જયા પુણ્યં ઇત્યાદિ જ્યારે પૂર્વોક્ત-સ્વરૂપવાળા પુણ્ય પાપ વંધ અને મોક્ષને જાણે છે ત્યારે દેવો તથા મનુષ્યો સળધી ભોગોને વાસ્તવિક વિચાર કરે છે ઇન્દ્રિય અને મનની અનુકૂળતાએ જેનો ઉપયોગ કરવામા આવે છે એને ભોગ કહે છે ભોગોના વિષયમા સાધુ એવો વિચાર કરે છે કે “એ ભોગો ભુજંગ (સર્પ)ના જેવા ભયકર છે, અશુચિ છે, અશુચિ પદાર્થોથી ઉત્પન્ન થાય છે

નુપમોક્તુર્મામસપેદપિ? કસ્ય વા વિવેકિનો યાન્તાશ્ચનેચ્છા, અતિપૂતિગન્ધિપૂમસ્રી-
પવાહેઽવગાહનાઽઽકાઙ્કા, શ્વાર્સસદ્નનિવાસામિલાપઃ, ફલકભાષમાને સીત-
કટાહાદૌ પતનસ્પૃશ, સમન્તતો દન્વદ્ભમાનમવનાન્તરાસપરિશ્રમજસારસમ્, અજસ-
વિપથસ્તુપથાનીકૃત્યશ્ચમેષ્ઠાવાજાયેત? “સ્વળમિસસુક્ત્સાવદુકાલદુસ્ત-
૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬
૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦

મૂલ્મ-જયા નિર્વિદપ મોષ, જે દિવે જે ય માણુસે ।

તયા ચયદ્ સજોગ, સર્ચિમતર-વાહિરિયં ॥ ૧૭ ॥

ઢાયા-યદા નિર્વિન્ટે મોગાન્, યે દિષ્યા યે ચ માણુપાઃ ।

તદા ત્યવતિ સંયોગ, સામ્યન્તર-વાહ્યમ્ ॥ ૧૭ ॥

સાન્વયાર્યઃ-જયા-મય જે વિન્ને-મો વેપસંઘી ઓર જે ય માણુસે-મનુષ્ય

અશુષ્કિ હૈ, અશુષ્કિ પદાર્થોસે ઉત્પન્ન હોતે હૈ, સજ્ જાતે હૈ, ગલ જાતે હૈ,
નષ્ટ હોજાતે હૈ, નિત્ય નહીં રહતે । કૌન ચિલેકી યેસે મોગોંકો મોગનેઈ
અમિલાપા કરેગા ? કિસ ચિલેકડીલ ક્ષણિકો ચમન મક્ષય કરતેઈ
ઈચ્છા હોગી ? અહા ! કૌન વાહેગા કિ-“ મેં અત્યન્ત દુર્ગંધવાળે કી
ઓર કબિરકે પ્રવાહમેં અવગાહન (સ્નાન) કરે ? ક્યા કોઈ સિંહકી માં
(શુકા)મેં નિવાસ કરનેકી ઈચ્છા કરતા હૈ ? વકસતે હુપ શીશોઈ
કઢાહીમેં કૌન ઘુડિમાન્ કુદનેકી કામના કરતા હૈ ? કોઈ નહીં કરતા હૈ ।
અપવા ચારો ઓરસે ધપકતે હુપ ઘરમેં ઘુસનેકા કૌન સાદસ કર
સકતા હૈ ? ઓર અજગર સર્પકો ઉપધાન (ઉસીસા-સિરહાના) બનાવ
કૌન શયન કરના વાહેગા ? યે વિષય મોગ ક્ષણમાત્ર સુસ્ત વેનેવાલે હૈ
ઓર ઘણત કાલ તક હુ સ્વ વેનેવાલે હૈ ॥ ” યેસા વિચાર કર મુનિ ડવ
નિર્વેદ (વૈરાગ્ય)કો પ્રાપ્ત કરતે હૈ ॥ ૧૬ ॥

સરી વ્ધય છે મળી વ્ધય છે નહીં વ્ધય છે, નિત્ય રહેવા નથી જે
વિવેકી મનુષ્ય એવા ભોજો ભોજનવાળી અભિલાષા કરશે ? કઈ વિવેકી
અશ્વિતને ચમન કરવાનું ભક્ષણ કરવાની ઇચ્છા કરશે ? અહા ! કેવળ મનુષ્યો કે-
ડું અત્યવ દુર્ગંધવાળા પશુ અને કૃષિના પ્રવાહમાં અવગાહન (સ્નાન) કરીશ ?
કેવળ સિંહની શુશ્રૂષા નિવાસ કરવાની ઇચ્છા કરે છે ? કાઢવા ચીકડી
કાઢવા કરશે ઘુડિમાન્ મનુષ્ય કુદી પડવાની કામના કરે ? કેવળ કરે નહીં
અથવા વારે બાબુએથી અમિથી મળી રહેલા ઘરમાં પેસવાનું સાદસ કેવળ કરી
શકે ? અને અજગર સર્પને ઉપધાન (એડીકુ) બનાવીને સૂવાની કેવળ ઇચ્છા
કરશે ? એ વિષય-મોત્ર દુનુમાત્ર શુપ કેવાવાળા છે અને ધણા કાલ મુખી કાલ
રેવાવાળા છે ” એવા વિચાર કરીને મુનિજન નિર્વેદ (વૈરાગ્ય)ને પ્રાપ્ત કરે છે (૧)

સમ્બન્ધી ભોએ=ભોગોંકો નિર્વિવદએ=તત્ત્વસે વિચારતા હૈ, તયા=તવ સર્વિભતર-
બાહિરિયં=આભ્યન્તર ઓર વાહ્ય સંજોગં=સંયોગકો ચયઇ=ત્યાગ દેતા હૈ ॥૧૭॥

ટીકા—‘જયા નિર્વિવદએ’ इत्यादि । यदा दिव्य-मानुष-भोगोपभोगेषु निर्विदो
जायते तदा साऽऽभ्यन्तरवाह्यम्=वर्हिर्भवो वाह्यः=सुवर्णमणिमाणिक्यादिः, अभ्य-
न्तरे=अन्तःकरणे भव आभ्यन्तरः=क्रोधादिः, आभ्यन्तरेण सहितः साऽऽभ्यन्तरः
स चासौ वाह्यश्चेति साभ्यन्तरवाह्यस्तम्, संयोगं=संयुज्यते=सम्बध्यतेऽनेनाऽऽत्मे-
ति संयोगः=ममत्वकृतसम्बन्धस्तम् त्यजति=परिहरति ॥१७॥

^१મૂલમ્-^૪જયા ^૩ચયઇ ^૨સંજોગં, ^૨સર્વિભતર-^૪બાહિરિયં ।

^૫તયા ^૬મુંડે ^૭ભવિત્તાણં, ^૮પવ્વઇએ ^૮અણગારિયં ॥ ૧૮ ॥

છાયા—યદા ત્યજતિ સંયોગં, સાભ્યન્તર-વાહ્યમ્ ।

તદા મુણ્ડો ભૂત્વા, પ્રવ્રજત્યનગારિતામ્ ॥૧૮॥

સાન્વયાર્થઃ—જયા=જવ સર્વિભતરવાહિરિયં=આભ્યન્તર ઓર વાહ્ય સંજોગં=
સંયોગકો ચયઇ=ત્યાગ દેતા હૈ, તયા=તવ મુંડે=દ્રવ્યભાવસે મુણ્ડિત ભવિત્તા=
હોકર અણગારિયં=સાધુપનેકો પવ્વઇએ=માત્ર હોતા હૈ ॥૧૮॥

ટીકા—‘જયા ચયઇ’ इत्यादि । यदा बाह्याऽऽभ्यन्तरसंयोगविरहितो भवति
तदा मुण्डः=मुण्डनं मुण्डः (‘मुडि खण्डने’ इत्यस्माद्भावे घञ्) स च द्वेधा—द्रव्यतो

‘જયા નિર્વિવદએ’ इत्यादि । जब देवसम्बन्धी और मनुष्य सम्बन्धी
भोगोंको जान लेता है, तब सुवर्ण-मणि-माणिक्य आदि बाह्य परिग्रहका
तथा क्रोधादि आन्तरिक परिग्रहका अर्थात् बाह्याभ्यन्तर परिग्रहका त्याग
कर देता है ॥१७॥

‘જયા ચયઇ’ इत्यादि । जब बाह्याभ्यन्तर परिग्रहका परित्याग
करता है तब मुण्डित हो जाता है । मुण्डन दो प्रकारका होता है—

जया निर्विदए० इत्यादि जयारे देवसंभंधी અને મનુષ્યસંભंधી ભોગોને
બાણી લે છે, ત્યારે મુનિ સુવર્ણ-મણિ-માણિક્યાદિ બાહ્ય પરિગ્રહને તથા ક્રોધાદિ
આંતરિક પરિગ્રહને અર્થાત્ બાહ્યાભ્યંતર પરિગ્રહને ત્યજ દે છે (૧૭)

જયા ચયઇ० ઇત્યાદિ જયારે બાહ્યાભ્યંતર પરિગ્રહને મુનિ પરિત્યાગ કરે
છે ત્યારે મુડિત થઈ બાકી છે. મુડન બે પ્રકારના હોય છે—(૧) દ્રવ્ય-મુડન

નુપમોક્તુર્મામલપદપિ? કસ્ય વા વિવેકિનો યાન્તાદનેચ્છા, અતિપૂર્વિગમિપૂર્વકસિ
મનાદેઽવગાહનાઽઽકાદ્વા, શાર્દૂલસદનનિવાસામિલાપઃ, ફલક્રમણમાને સીલ
કટાશદૌ પતનસૂદા, સમન્તતો દન્દ્યમાનભવનાન્તરાલપરિભ્રમણસારસમ્, મગ્ન
વિપપરુપધાનીકૃત્યશયનેચ્છા યા જાયતે? “સ્વળામિસસુખસ્વા બહુકાલુપસ્તા”
સ્ત્યાદિ પર્યાલોચન નિર્વેદ મામોતીત્યર્થઃ ॥૧૬॥

મૂલ્મ-જયા નિર્વિદપ મોખ, જે દિવે જે ય માણુસે ।

તયા ચયહ સજોગ, સર્વિમ્મતર-વાહિરિય ॥ ૧૭ ॥

છાયા-યદા નિર્વિદે મોગાન, યે દિષ્યા યે વ માનુષાઃ ।

તદા ત્પમતિ સયોગં, સામ્યન્તર-વાસમ્ ॥૧૭॥

સાન્નયાર્થઃ-જયા=જય જે દિવ્યે=મો વેનસંધી ઓર જે ય માણુસે=મનુષ્ય

અશુષ્કિ હૈ, અશુષ્કિ પદાર્થોસે ઉત્પન્ન હોતે હૈ, સજ જાતે હૈ, ગલ જાતે હૈ,
નષ્ટ હોજાતે હૈ, નિશ્ચ નહોં રહતે । કૌન વિવેકી યેસે મોગોંકો મોગન
અમિલાપા કરેગા ?, કિસ વિવેકશીલ વ્યક્તિકો યમન મક્ષમ કરને
ચ્છા હોગી ?, અહા ! કૌન વાહેગા કિ-“ મે અત્પન્ત યુગ્મન્યવાલે વીર
ઓર કબિરકે પ્રવાહમેં અવગાહન (સ્નાન) કરે?, કયા કોઈ સિંહકી માં
(શુકા)મેં નિવાસ કરનેકી ચ્છા કરતા હૈ?, વકતલે કુપ શીશો
કઢાહીમેં કૌન બુદ્ધિમાન કુદનેકી કામના કરતા હૈ? કોઈ નહોં કરતા હૈ।
અપવા બારોં ઓરસે બચકલે કુપ ઘરમેં ઘુસનેકા કૌન સાહસ કર
સકતા હૈ ?, ઓર અજગર સર્પકો ઉપધાન (ઉસીસા-સિરહાના) બનત
કૌન શયન કરના વાહેગા ? । યે વિષય મોગ ક્ષણમાત્ર સુખ ઢેનેવાલે હૈ
ઓર વહત કાલ તક સુઃખ ઢેનેવાલે હૈ ॥” યેસા વિચાર કર મુનિ જન
નિર્વેદ (વેરાગ્ય)કો પ્રાપ્ત કરતે હૈ ॥ ૧૬ ॥

શ્રી બ્રહ્મ છે મળી બ્રહ્મ છે નહ બ્રહ્મ બ્રહ્મ છે નિત્ય રહેલા નથી એ
વિવેકી મનુષ્ય એવા લોકો કોમલવવાની અભિલાષા કરશે ? કઈ વિવેકી
અશ્વિતને વમન કરેલાનું શાશ્વત્વ કરવાની મુશ્કેલ કરશે ? બહા ! કેવળ મુશ્કેલ છે
કું બ્રહ્મત દુર્ગમવાળા પર અને રૂપિયના પ્રવાહમાં અવગાહન (સ્નાન) કરીશ!
શુ કેઈ સિંહની સુકામાં નિવાસ કરવાની મુશ્કેલ કરે છે ? કિંકળતા સીંહ
કેઈમાં ઠયે બુદ્ધિમાન મનુષ્ય કદી પડવાની કામના કરે ? કેઈ કર નહ
અપવા બારે બાજુએથી અભિલાષી બની રહેલા ઘરમાં પેસવાનું શાશ્વત્વ કેવળ મી
શકે ? અને અજગર સર્પને ઉપધાન (એશીશુ) બનાવીને સુવાની કેવળ મુશ્કેલ
કરશે ? એ વિષય-લોગ ક્ષણમાત્ર સુખ ઢેવાવાળા છે અને કયા કળ મુખી કું
ઢેવાવાળા છે” એવો વિચાર કરીને મુનિબ્રહ્મ નિર્વેદ (વેરાગ્ય)ને પ્રાપ્ત કરે છે. (૧૭)

સમ્બન્ધી ભોએ=ભોગોંકો નિર્વિવદએ=તત્ત્વસે વિચારતા હૈ, તયા=તવ સર્વિંમતર-
વાહિરિયં=આભ્યન્તર ઓર વાહ્ય સંજોગં=સંયોગકો ચયઇ=ત્યાગ દેતા હૈ ॥૧૭॥

ટીકા—‘જયા નિર્વિવદએ’ ઇત્યાદિ । યદા દિવ્ય-માનુષ-ભોગોપભોગેષુ નિર્વેદો
જાયતે તદા સાઽઽભ્યન્તરવાહ્યમ્=વર્ધિર્ભવો વાહ્યઃ=સુવર્ણમણિમાણિક્યાદિઃ, અભ્ય-
ન્તરે=અન્તઃકરણે ભવ આભ્યન્તરઃ=ક્રોધાદિઃ, આભ્યન્તરેણ સહિતઃ સાઽઽભ્યન્તરઃ
સ ચાસૌ વાહ્યથેતિ સાભ્યન્તરવાહ્યસ્તમ્, સંયોગં=સંયુજ્યતે=સમ્બન્ધ્યતેઽનેનાઽઽત્મે-
તિ સંયોગઃ=મમત્વકૃતસમ્બન્ધસ્તમ્ ત્યજતિ=પરિહરતિ ॥૧૭॥

મૂલમ્-^૧જયા ^૪ચયઇ ^૩સંજોગં, ^૨સર્વિંમતર-વાહિરિયં ।

^૫તયા ^૬મુંડે ^૭ભવિત્તાણં, ^૮પવ્વઇએ ^૯અણગારિયં ॥ ૧૮ ॥

છાયા—યદા ત્યજતિ સંયોગં, સાભ્યન્તર-વાહ્યમ્ ।

તદા મુણ્ડો ભૂન્વા, પ્રવ્રજત્યનગારિતામ્ ॥૧૮॥

સાન્વયાર્થઃ—જયા=જવ સર્વિંમતરવાહિરિયં=આભ્યન્તર ઓર વાહ્ય સંજોગં=
સંયોગકો ચયઇ=ત્યાગ દેતા હૈ, તયા=તવ મુંડે=દ્રવ્યભાવસે મુણ્ડિત ભવિત્તા=
હોકર અણગારિયં=સાધુપનેકો પવ્વઇએ=પાપ્ત હોતા હૈ ॥૧૮॥

ટીકા—‘જયા ચયઇ’ ઇત્યાદિ । યદા વાહ્યાઽઽભ્યન્તરસંયોગવિરહિતો ભવતિ
તદા મુણ્ડઃ=મુણ્ડનં મુણ્ડઃ (‘મુણ્ડિ ખણ્ડને’ ઇત્યસ્માદ્ભાવે ધ્વ) સ ચ દ્વેષા-દ્રવ્યતો

‘જયા નિર્વિવદએ’ ઇત્યાદિ । જવ દેવસમ્બન્ધી ઓર મનુષ્ય સમ્બન્ધી
ભોગોંકો જાન લેતા હૈ, તવ સુવર્ણ-મણિ-માણિક્ય આદિ વાહ્ય પરિગ્રહકા
તથા ક્રોધાદિ આન્તરિક પરિગ્રહકા અર્થાત્ વાહ્યાભ્યન્તર પરિગ્રહકા ત્યાગ
કર દેતા હૈ ॥૧૭॥

‘જયા ચયઇ’ ઇત્યાદિ । જવ વાહ્યાભ્યન્તર પરિગ્રહકા પરિત્યાગ
કરતા હૈ તવ મુણ્ડિત હો જાતા હૈ । મુણ્ડન દો પ્રકારકા હોતા હૈ—

જયા નિર્વિવદએ ઇત્યાદિ જ્યારે દેવસજ્જાંધી અને મનુષ્યસજ્જાંધી ભોગોને
બાણી લે છે, ત્યારે મુનિ સુવર્ણ-મણિ-માણિક્યાદિ બાહ્ય પરિગ્રહને તથા ક્રોધાદિ
આત્મિક પરિગ્રહને અર્થાત્ બાહ્યાભ્યન્તર પરિગ્રહને ત્યજ દે છે (૧૭)

જયા ચયઇ ઇત્યાદિ જ્યારે બાહ્યાભ્યન્તર પરિગ્રહને મુનિ પરિત્યાગ કરે
છે ત્યારે મુણ્ડિત થઈ બાકી છે મુણ્ડન બે પ્રકારના હોય છે—(૧) દ્રવ્ય-મુણ્ડન

માનવત્વ, તપ દ્રવ્યસો મસ્તકકેશાપનયનમ્, માનવો રાગદ્વેષાપનયનમ્, હૃદય-
ધર્મયોગાદર્મ્યપિ મુખ્ધઃ=મુખ્ધિત इत्यर्थः, યૃત્વા અનગારિતામ્=અનગારિતો માનોઃ-
નગારિતા=સાધુત્વં સર્વવિરતિલક્ષણ સામાયિકાદિકમિત્યર્થ, તામ્ પ્રવ્રજતિ-
પ્રાપ્નોતિ-પ્રવ્રજિતો મપ્તીત્યર્થઃ ॥૧૮॥

મૂર્ધ્ન-જયા મુંઢે મધિત્તાણ, પવ્વહ્ણ અણગારિય ।

તયા સવરમુકિધ્વં, ધર્મં ફાસે અણુત્તર ॥ ૧૯ ॥

જાયા—યદા મુખ્ધો યૃત્વા, પ્રવ્રજત્યનગારિતામ્ ।

તદા સંવરમ્પ્રત્કુટ, ધર્મ સ્પર્શસ્પણુચરમ્ ॥૧૯॥

સાન્નયાર્ય—જયા=જય મુંઢે=દ્રવ્યમાપસે મુખ્ધિત મધિતા=હોકર અ-
ગારિયં=સાધુપનેકો પવ્વહ્ણ=માત્ર હોતા હૈ, તયા=તથ લક્ષિણ=અત્યન્ત પ્રક્ષ-
અણુત્તર=સર્વમેષ્ઠ સવર=સવર ધર્મ=ધર્મકો ફાસે=સ્પર્શ કરતા હૈ-માત્ર હોતા હૈ

ટીકા—‘જયા મુંઢે’ इत्यादि । यदा मुग्धो यृत्वाऽनगारितां प्रव्रजति=प्राप्नोति
तदा उत्कृष्टम्=मतिप्रशस्तम्, अनुचरं=निरतिचारतया सर्वश्रेष्ठम् । यदा स्थिरं
निश्चलम् । अथवा जिनागमस्मिन्नात्‘प्रतिजल्पविनिर्जितम्, यदा ‘अनुचर’ मित्ये-
व क्रियाविशेषणम्, अनुचरम्=उत्कार्थकं यथा स्याच्च वा स्पृश्यतीति सम्बन्धः ।

૧ અનુચરમ્=મેષ્ઠ, પ્રતિજલ્પવિનિર્જિત, સ્થિરમિતિ શબ્દસ્વરૂપ ।

(૧) દ્રવ્યમુણ્ઢન, (૨) નાભમુણ્ઢન । મસ્તકકે કેશોંઘ્યલુબન કરના
દ્રવ્યમુણ્ઢન કહી શકતા હૈ । રાગ દ્વેષ આદિકો દૂર કરના માનવમુણ્ઢન હૈ ।
દોનો પ્રકારોસે મુખ્ધિત હોકર સર્વવિરતિરૂપ સામાયિક આદિ ચારિત્રકો
પ્રાપ્ત હોતા હૈ ॥૧૮॥

‘જયા મુંઢે’ इत्यादि । जय मुग्धित होकर सर्वविरतिको प्राप्त
होता है तथ अत्यन्त प्रशस्त निरतिचार होनेके कारण सर्वश्रेष्ठ निश्चल
आचरणीय संवर धर्मको स्पर्श करता है । आते हुए कर्म जिस आत्म-

અને (૨) નાભમુણ્ઢન મસ્તકના કેશોંઘ્યલુબન કરવું એ દ્રવ્યમુણ્ઢન કહેવાય છે
સમ દ્વેષ આદિને દૂર કરવા એ નાભ-મુણ્ઢન છે એક પ્રકારે મુખ્ધિત થઈને સર્વ
વિરતિરૂપ સામાયિક આદિ ચારિત્રને પ્રાપ્ત થાય છે (૧૮)

જયા મુંઢે= ઇત્યાદિ. જયારે મુખ્ધિત થઈને સર્વ વિરતિને પ્રાપ્ત થાય છે
અત્યંત પ્રશસ્ત નિરતિચાર થવાને કારણે સર્વશ્રેષ્ઠ નિશ્ચલ આચરણીય સવર

સંવરં=સંત્રિયતે=નિરુદ્ધયતે આસ્ત્રવત્કર્મ યેન સઃ, યદ્વા સંવરણં સંવરઃ=સ્થગનમ્ ।
સ દ્રવ્ય-ભાવભેદાભ્યાં દ્વિવિધઃ । તત્ર દ્રવ્યતસ્તથાવિધદ્રવ્યેણ (મણિમૃત્તિકાદિના)
સલિલોપરિ તરત્તરણ્યાદેરનારતપ્રવિશત્રીરાણાં વિવરાણાં પિધાનમ્, ભાવતઃ-સમિ-
તિ-ગુણિમૃત્તિકાભિરાત્મતરણ્યાં ક્ષરત્કર્મસલિલાનાં સ્થગનમ્ । અત્ર ચ ભાવસંવરસ્વારિ-
ત્રલક્ષણો ગૃહ્યતે, તં તલ્લક્ષણં ધર્મં સ્પૃશતિ=પ્રાપ્નોતિ, અન્તઃકરણત આત્મના સમ્ય-
ન્ધયતીત્યર્થઃ ॥૧૯॥

મૂલમ્-જયા^૧ સંવરમુક્ષિટ્વં^૪ ધર્મમ્^૨ ફાસે^૫ અણુત્તરં^૩ ।

તયા^૭ ધુણઈ^{૧૦} કમ્મરયં^૮, અવોહિકલુસંકડં^૬ ॥ ૨૦ ॥

છાયા—યદા સંવરમુત્કૃષ્ટં, ધર્મં સ્પૃશત્યનુત્તરમ્ ।

તદા ધુનાતિ કર્મરજો-ડવોધિકલપકૃતમ્ ॥૨૦॥

સાન્વયાર્થઃ—જયા=જવ ઉક્ષિટ્વં=અત્યન્ત પ્રશસ્ત અણુત્તરં=સર્વશ્રેષ્ઠ સંવરં=
સંવર ધર્મમ્=ધર્મકો ફાસે=સ્પર્શ કરતા હૈ, તયા=તવ અવોહિકલુસંકડં=આત્માકે
મિથ્યાત્વ પરિણામ દ્વારા ઉપાર્જિત કિયે હુણ કમ્મરયં=કર્મરૂપી રજકો ધુણઈ=
હટા દેતા હૈ ॥૨૦॥

પરિણામસે રુક જાતે હૈં ઉસે સવર કહતે હૈ । સવર, દ્રવ્ય-ભાવકે ભેદસે
દો પ્રકારકા હૈ । જલ પર ચલતી હુઈ નૌકાકે છેદોસે ઉસમેં પ્રવેશ કરને-
વાલે જલકો ચિકની મિટ્ટી વસ્ત્ર આદિસે બન્દ કર દેના દ્રવ્ય-સંવર હૈ ।
આત્મારૂપી નૌકામેં આસ્ત્રવરૂપી છિદ્રોં દ્વારા આનેવાલે કર્મરૂપી જલકો
રોક દેના ભાવ-સંવર હૈ । યહાં ભાવ-સંવર અર્થાત્ ચારિત્રકા અધિકાર હૈ ।
અર્થાત્ સર્વવિરત મુનિ ભાવ-સંવર રૂપી ધર્મકો પ્રાપ્ત કરતે હૈં । અથવા
અનુત્તર રૂપસે સ્પર્શ કરતે હૈં, ક્યોંકિ ‘અનુત્તર’ યહ ક્રિયાવિશેષણ બી
હો સકતા હૈ ॥૧૯॥

ધર્મને સ્પર્શ કરે છે આવતા કર્મ જે આત્મપરિણામથી રોકાઈ જાય છે તેને
સવર કહે છે સવર દ્રવ્ય-ભાવના ભેદે કરીને બે પ્રકારનો છે જળપર ચાલતી
નૌકાના છિદ્રવાટે નૌકામા પ્રવેશ કરનારા જળને ચીકણી માટી, વસ્ત્ર આદિથી બંધ કરી
દેવું તે દ્રવ્યસવર છે આત્મારૂપી નૌકામા આસ્ત્રવરૂપી છિદ્રોદ્વારા આવનારા કર્મરૂપી
જળને રોકી દેવું એ ભાવ-સવર છે અહીં ભાવસવર એટલે ચારિત્રનો અધિકાર છે
અર્થાત્ સર્વવિરત મુનિ ભાવસવરરૂપી ધર્મને પ્રાપ્ત કરે છે, અથવા અનુત્તર-રૂપે
સ્પર્શ કરે છે, કારણકે ‘અનુત્તર’ એ ક્રિયાવિશેષણ પણ હોઈ શકે છે (૧૯)

मासतय, तत्र द्रव्यतो मस्तककेशापनयनम्, भावतो रागद्वेषापनयनम्, बुध्न-
 चर्मयोगाद्वर्णपि मुण्डः=मुण्डित इत्यर्थः, भूत्वा अनगारिताम्=अनगारितो मातोऽ-
 नगारिता=साधुत्वं सर्वधिरतिष्ठक्षण सामायिकादिकमित्यर्थ, ताम् प्रव्रजति-
 प्रामोक्षि-प्रव्रजितो मनतीत्यर्थः ॥१८॥

मूढम्-जया मुंढे भवित्ताण, पद्मद्वय अणगारिय ।

तया सवरमुकिट्टं, धम्म फासे अणुत्तर ॥ १९ ॥

छाया—यदा मुण्डो भूत्वा, प्रव्रजत्यनगारिताम् ।

तदा संवरमुत्कृष्टं, धर्म स्पृष्टत्यनुत्तरम् ॥१९॥

सान्वयार्थः—जया=जय मुंढे=द्रव्यभावसे मुण्डित भवित्ता=होकर अप-
 गारिय=साधुपनेको पद्मद्वय=प्राप्त होता है, तया=तय उकिट्ट=मन्यन्त प्रशस्त
 अणुत्तर=सर्वश्रेष्ठ संवर=संवर धम्म=धर्मको फासे=स्पर्श करता है-प्राप्त होता है॥

टीका—‘जया मुंढे’ इत्यादि । यदा मुण्डो भूत्वा अनगारितां प्रव्रजति=प्रामोक्षि,
 तदा उत्कृष्टम्=अतिप्रशस्तम्, अनुत्तरं=निरतिचारतया सर्वश्रेष्ठम् । यदा स्थिरं=
 निश्चलम् । अथवा जिनागमसिद्धत्वात् प्रतिनश्यविबर्जितम्, यदा ‘अनुत्तर’ मित्ये-
 तद् क्रियाविशेषणम्, अनुत्तरम्=उत्कार्यकं यथा स्याद्यथा स्पृष्टतीति सम्बन्धः ।

१ अनुत्तरम्=श्रेष्ठ, प्रतिनश्यविबर्जितं, स्थिरमिति ध्वन्द्वकल्पद्रुमः ।

(१) द्रव्यमुण्डन, (२) भावमुण्डन । मस्तकके केशोंका लुब्धन करना
 द्रव्यमुण्डन कहलाता है । राग द्वेष आदिको दूर करना भावमुण्डन है ।
 दोनों प्रकारोंसे मुण्डित होकर सर्वधिरतिरूप सामायिक आदि चारित्रिकों
 प्राप्त होता है ॥१८॥

‘जया मुंढे’ इत्यादि । जय मुण्डित होकर सर्वधिरतिको प्राप्त
 होता है तय अत्यन्त प्रशस्त निरतिचार होनेके कारण सर्वश्रेष्ठ निश्चल
 आचरणीय संवर धर्मको स्पर्श करता है । भाते हुए कर्म जिस भाव-

अने (२) भाव-मुण्डन मस्तकका केशों लुब्धन करने के द्रव्यमुण्डन द्वेषादय के
 राग-द्वेष आदिने दूर करवा के भाव-मुण्डन के गेष्ठ प्रकारे मुक्ति अने सर्व
 धिरतिरूप सामायिक आदि चारित्रिकोंने प्राप्त भाव के (१८)

अया मुंढे० धर्मादि जयादि मुक्ति अने सर्व धिरतिने प्राप्त भाव के
 अत्यन्त प्रशस्त निरतिचार यवाने कारणे सर्वश्रेष्ठ निश्चल आचरणीय संवर

ઉક્તञ્ચ—

“જીવસ્યાશુદ્ધરાગાદિભાવાનાં કર્મ કારણમ્ ।

કર્મણસ્તસ્ય રાગાદિભાવઃ પ્રત્યુપકારિવત્ ॥૧૧॥” ઇતિ ।

સંસારી સ્વલ્પાત્માનાદિકાલતઃ કર્મ વન્નાતિ, તદુદયાદાત્મનિ રાગદ્વેપાદ્યુત્પત્તિઃ, તદનુ યથા વહ્નિસંતપ્તાયઃપિન્ડઃ સમન્તાત્ સ્વસંસૃજલમાકર્ષતિ તથાઽઽત્મૈકક્ષેત્રાવગાહિકર્મપુદ્ગલાનાદત્તે, તૈથ રાગાદિકં ભાવકર્મોત્પાદ્યતે, તત્ત્વ પુનરપિ દ્રવ્યકર્મો-

ભાવ હૈ, અતઃ દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મકા કારણ મ્હી હૈ ઓર કાર્ય મ્હી હૈ । કહામ્હી હૈ—

“જીવકે રાગ આદિ અશુદ્ધ ભાવોંકા કારણ દ્રવ્યકર્મ હૈ ઓર રાગાદિ અશુદ્ધ ભાવ દ્રવ્યકર્મકે કારણ હૈં । જૈસે કોઈ પુરુષ કિસીકા ઉપકાર કર દેતા હૈ તો વહ ઉપકૃત પુરુષ ઉસ ઉપકારીકા પીછા ઉપકાર કરતા હૈ ॥૧૧॥”

સંસારી જીવ અનાદિકાલસે કર્મોંકા વન્ધ કર રહા હૈ । ઁન વંધે હુઁ કર્મોંકે ઉદય હોનેપર આત્મામેં રાગ-દ્વેષ આદિકી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ । રાગાદિકે ઉદય હોનેપર જૈસે તપા હુઆ લોહેકા ગોલા આસ પાસકે જલકો આકર્ષિત કરલેતા હૈ વૈસે હી આત્મા ઁકક્ષેત્રાવગાહી અર્થાત્ જિસ આકાશકે પ્રદેશમેં આત્મા સ્થિત હૈ ઁસી આકાશ પ્રદેશમેં સ્થિત કર્મકે પુદ્ગલોંકો ગ્રહણ કરતી હૈ, ઁન રાગાદિ-ભાવોંસે ફિર દ્રવ્યકર્મ

કર્મમા કાર્ય-કારણભાવ રહેલો છે તેથી દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મનુ કારણ છે અને કાર્યપણ છે, તેમજ ભાવકર્મ દ્રવ્યકર્મનુ કારણ છે અને કાર્યપણ છે. કહ્યું છે કે—

“જીવના રાગાદિ અશુદ્ધ ભાવોનું કારણ દ્રવ્યકર્મ છે, અને રાગાદિ અશુદ્ધ ભાવ દ્રવ્યકર્મનું કારણ છે, જેમ કોઈ પુરૂષ કોઈનો ઉપકાર કરે છે તો એ ઉપકૃત પુરૂષ એનો પાછો ઉપકાર કરે છે (૧)”

સંસારી જીવ અનાદિ કાળથી કર્મોંનો બંધ કરી રહ્યો છે એ બંધાયેલા કર્મોંનો ઉદય થતા આત્મામા રાગદ્વેષ આદિની ઉત્પત્તિ થાય છે રાગાદિનો ઉદય થતા જેમ તપાવેલો લોખંડો ગોળો આસપાસના જળને આકર્ષિત કરી લે છે તેમ આત્મા એક-ક્ષેત્રાવગાહી અર્થાત્ જે આકાશના પ્રદેશમા આત્મા સ્થિત છે એ આકાશપ્રદેશમા રહેલા કર્મના પુદ્ગલોંને ગ્રહણ કરે છે, એ રાગાદિ-ભાવોથી ફરી દ્રવ્યકર્મ બાંધે છે એ રીતે દ્રવ્યકર્મ અને ભાવકર્મ એક

ટીકા-‘જયા સવર૦’ इत्यादि । यदा उत्कृष्टम् अनुसर संवर धर्म स्पृशति तदा
अबोधिकृष्टपकृतम्=बोधनं बोधिः=आत्मनः सम्यक्त्वपरिणामः, तद्विपरीतोऽ-
बोधिः=मिथ्यात्वाध्यवसायः स एव कृष्टपं=पापं तेन कृतं=अनितम् अबोधिकृष्ट-
पकृतम्, तत्, ‘कृष्टप’ मित्यनानुस्वार आर्पः । कर्मरजः=क्रियते=मिथ्यात्वादि-
परिणामैः सम्पाद्यते यस्यत् कर्म, तद्विधा-द्रव्य-भावमेषात्, तत्र द्रव्यत-द्रविकर्त-
भूतकृष्टस्यत् सकललोकसंभृता आत्मना सह यदा वध्यमाना बन्धाईष त्वा
निषपुद्गलपरमाण्व । भावतस्तु-आत्मनो रागद्वेषादिपरिणाम, अनयोष बीज-
वृक्षयोरनादिकालिककार्यकारणभाववत् पारस्परिककार्यकारणभावः, तथा च-द्रव्य-
कर्म भावकर्मणः कारणं कार्यं च । भावकर्म च द्रव्य-कर्मण (कारण कार्यं च) ।

‘जया सवર૦’ इत्यादि । जब સાધુ ઉત્કૃષ્ટ અનુસર સવરધર્મને
સ્પર્શ કરતે હૈ તથ આત્માને મિથ્યાત્વપરિણામરૂપી પાપસ ઉત્પન્ન હુપ
કર્મરૂપી રજાનો ઘો ઝાલતે હૈ ।

કર્મરજ દો પ્રકારકા હૈ (૧) દ્રવ્યકર્મરજ, ઓર (૨) ભાવકર્મરજ ।
કુષ્પીમેં ભરે હુપ કણલકી તરહ સમસ્ત લોકાકાશમેં વ્યાપ્ત તથા
આત્માને સાથ પંચે હુપ યા વંધનેવાલે ઓર વંધતે હુપ વિશેષ પ્રકારક
(કાર્મણ જાતિકે) પુણ્નલપરમાણુઓનો દ્રવ્યકર્મ કહતે હૈ । આત્માકે
રાગ દ્વેષ આદિ વિભાવ-પરિણામોનો ભાવકર્મ કહતે હૈ । વૃક્ષસે બીજ
ઉત્પન્ન હોતા હૈ ઓર બીજસે વૃક્ષ ઉત્પન્ન હોતા હૈ । ઘોનોં મેં કાર્ય-કારણભાવ
અનાદિકાલીન હૈ । ઇસી પ્રકાર દ્રવ્યકર્મ ઓર ભાવકર્મમેં કાર્ય-કારણ

જયા સંવર૦ इत्यादि अथरे साधु उत्कृष्ट अनुसर संवरधर्मे स्पर्श करे
तथै आत्माना मिथ्यात्व-परिणामरूपी पापसो उत्पन्न भवेत्येव कर्मरज रजने
घोर्ध नांचे छे

કર્મરજ ને પ્રકારની છે -(૧) દ્રવ્યકર્મરજ અને (૨) ભાવકર્મરજ કુષ્પીય
ભરેલા કાલગની પેઠે સમસ્ત લોકાકાશમાં વ્યાપ્ત તથા આત્માની સાથે બંધાયે
તથા બંધનારા અને બંધાતા વિશેષ પ્રકારના (કાર્મણ આતિના) પુણ્નકર્મ
મણુઓને દ્રવ્યકર્મ કહા છે આત્માના રાગ-દ્વેષ આદિ વિભાવ-પરિણામોને
ભાવકર્મ કહે છે વૃક્ષથી બીજ ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજથી વૃક્ષ ઉત્પ
થાય છે એક કાર્ય-કારણભાવ અનાદિકાલીન છે એ પ્રકારે દ્રવ્યકર્મ અને ભાવ

ર્થિક-પર્યાયાર્થિકાદિનાનાનયૈરર્થવ્યજ્ઞનયોગસંક્રાન્તિસહિતાનુચિન્તનં પૃથક્ત્વવિતર્ક-
સન્નિવારમ્ ।

તત્રાર્થસંક્રાન્તિસ્તાવત્-ધ્યેયસ્યૈકપર્યાયપરિત્યાગેન પર્યાયાન્તરે, વ્યજ્ઞને, યોગે
વા સંક્રમઃ । વ્યજ્ઞનં ચાત્ર ચતુર્દશપૂર્વાત્મકશ્રુતસમ્બન્ધિશબ્દાઃ, તત્રત્વં કિંચિદેકં
વ્યજ્ઞનમુપાદાય ધ્યાનમારભ્ય વ્યજ્ઞનાન્તરેડ્યૈ યોગે વા સંક્રમણં વ્યજ્ઞનસંક્રાન્તિઃ ।
યોગસંક્રાન્તિશ્ચ પુનઃ કાયયોગતો મનોયોગે, મનોયોગતો વાગ્યોગે, इत्येवमेकस्माद्
યોગાદન્યતરસ્મિન્ યોગે સંક્રમણમ્ । ત્રિવિધમેતત્સંક્રમણં ચ ધ્યાતુરનિચ્છાયामપિ
તાદૃશ-(અસંક્રાન્ત)-ધ્યાનસંપાદનસામર્થ્યાભાવાજ્ઞાયતે ।

ઉત્પાદ આદિ પર્યાયોંકા દ્રવ્યાર્થિક યા પર્યાયાર્થિક આદિ વિવિધ નયોંસે,
અર્થ, વ્યજ્ઞન ઓર યોગકી સંક્રાન્તિ સહિત ચિન્તન કરના પૃથક્ત્વવિતર્ક
શુદ્ધ ધ્યાન હૈ । ધ્યેય વસ્તુકી એક પર્યાયકો છોડકર દૂસરી પર્યાયકા
ધ્યાન કરના યા વ્યજ્ઞન અથવા યોગમેં સંક્રાન્ત હોજાના અર્થસંક્રાન્તિ હૈ ।
યહાં ચૌદહ પૂર્વરૂપ શ્રુતકે શબ્દોંકો વ્યજ્ઞન કહા હૈ । ઊન શબ્દોંમેંસે કિસી
એક શબ્દકા ધ્યાન આરમ્ભ કરકે ફિર કિસી દૂસરે વ્યજ્ઞનકા ધ્યાન
કરને લગના, અથવા અર્થ યા યોગમેં સંક્રાન્ત હોજાના વ્યજ્ઞનસંક્રાન્તિ હૈ ।
કાયયોગસે મનોયોગમેં, મનોયોગસે વચનયોગમેં, હસ પ્રકાર એક યોગસે
દૂસરે યોગમેં સંક્રાન્ત હોજાના યોગસંક્રાન્તિ હૈ । યહ ત્રીનોં તરહકા
સંક્રમણ ધ્યાતાકી ઇચ્છા ન હોનેપર ખી ડતની અધિક સામર્થ્ય ન હોનેકે
કારણ હોતા હૈ ।

આદિ નાના પ્રકારના પર્યાયોંનું દ્રવ્યાર્થિક યા પર્યાયાર્થિક આદિ વિવિધ નયોંથી,
અર્થ વ્યજ્ઞન અને યોગની સંક્રાન્તિસહિત ચિન્તન કરવું એ પૃથક્ત્વવિતર્ક શુદ્ધ-
ધ્યાન છે, ધ્યેયવસ્તુના એક પર્યાયને છોડીને બીજા પર્યાયનું ધ્યાન કરવું યા
વ્યજ્ઞન અથવા યોગમા સંક્રાન્ત થઈ જવું એ અર્થસંક્રાન્તિ છે. અહીં ચૌદ
પૂર્વરૂપ શ્રુતના શબ્દોને વ્યજ્ઞન કહેલ છે, એ શબ્દોમાથી કેઈએક શબ્દનું ધ્યાન
આરંભીને પછી કેઈ બીજા વ્યજ્ઞનનું ધ્યાન લગાવવું અથવા અર્થ યા યોગમા
સંક્રાન્ત થઈ જવું એ વ્યજ્ઞનસંક્રાન્તિ છે કાયયોગથી મનોયોગમા, મનોયોગથી
વચનયોગમા, એ પ્રકારે એક યોગથી બીજા યોગમાં સંક્રાન્ત થઈ જવું એ યોગ-
સંક્રાન્તિ છે એ ત્રણે બતાવું સક્રમણ, ધ્યાતાની ઇચ્છા ન હોવા છતાં પણ
એટલું અધિક સામર્થ્ય ન હોવાને કારણે થાય છે

તપાદયતિ, તદેવ રજ રજો બીજસ્ય માલિન્યહેતુત્પાદ્ ઘાતિકર્મચતુષ્ટયમિત્યર્થઃ, તદ્ ધુનાતિ=વ્યપનયતિ=દૂરીકરોતીત્યર્થઃ ।

કર્મરજોધુનનં ચ યથાપિ ધર્મધ્યાનેનાપિ જાયતે તથાપિ આત્મનિષ્ઠાદિપૂર્ણ શુદ્ધધ્યાનેનૈષ મથતિ, યથા મલાપગમેન શુચિતાષર્મામિસમ્બન્ધાદ્ પટઃ શુદ્ધ સ્વરૂપ્યતે તથા રાગદ્વેષમલાપનયનાબ્ધુચિધર્મસમ્બન્ધાદ્ ધ્યાનમપિ શુદ્ધમિત્યુક્તે, તથાતુચિપદ્—(૧) પૃથક્સ્વચિત્તર્કસંવિચારમ્, (૨) એકસ્વચિત્તર્કસંવિચારમ્, (૩) સ્વસ્ત્રિયાગ્નિચર્ચિ, (૪) સ્મૃત્ચિત્ત્રક્રિયાગ્નિચર્ચિ, ઇતિ ।

તથા પૂર્વગતયુગ્મજ્ઞાનાનુસારેણ ધ્યેયવિશેષગતોત્પાદાદિનાનાપર્યાપન્નાં ક્ષ્મ્યં વ્યવર્તેતે । હસ પ્રકાર વ્રમ્યકર્મ ઓર આવકર્મ એક દુસરેકે વત્પાદક હૈ । હન્હોં કર્મોકો રજ કહતે હૈ, ક્યોંકિ યે આત્મામેં મલિનતા વત્પા કર વેતે હૈ । સંવરધર્મકો યદ્ધન કરનેસે યદ્ધ ચાર ઘાતિકર્મસ્પી રજ દુ હોજાતી હૈ ।

કર્મરજકા દૂર હોના યથાપિ ધર્મધ્યાનસે હોતા હૈ તથાપિ આત્મનિષ્ઠા રૂપસે તે શુદ્ધધ્યાનસે હી હોતા હૈ । જેસે મેલકો દૂર કરનેસે શુચિતાષર્મ આજાતા હૈ, હસલિપ વસ્ત્રકો શુદ્ધ (સફેદ) વસ્ત્ર કરતે હૈ । હસી પ્રકાર રાગ દ્વેષસ્પી મેલકે દુદ જાનેપર શુચિતાષર્મક સમ્બન્ધે ધ્યાન મી શુદ્ધધ્યાન કહલાતા હૈ ।

શુદ્ધધ્યાન ચાર પ્રકારકા હૈ—(૧) પૃથક્સ્વચિત્તર્ક-સંવિચાર, (૨) એકસ્વચિત્તર્ક-સંવિચાર, (૩) સૂક્ષ્મક્રિયા-અનિચર્ચિ, (૪) સ્મૃત્ચિત્ત્રક્રિયા-અનિચર્ચિ ।

(૧) પૃથક્સ્વચિત્તર્ક-પૂર્વગત ધૃતજ્ઞાનકે અનુસાર કિસી ધ્યેય પદાર્થકી બીજાનાં ઉત્પાદક હૈ એવ કથિને રજ કહે છે, કારણ કે તે આત્મરૂપ મલિનતા ઉપલબ્ધ કરે છે સંવરધર્મને બદલુ કરવાથી એ ચાર ઘાતિકર્મસ્પી રજ દૂર થઈ આવે છે

એ કે કર્મરજ ધર્મધ્યાનથી દૂર આવે છે તેપણ આત્મનિષ્ઠા રૂપથી શુદ્ધ ધ્યાનથીજ આવે છે જેમ મેલ દૂર કરવાથી શુચિતા-ધર્મ આવી આવે છે તેથી વસ્ત્રને શુદ્ધ (સફેદ) વસ્ત્ર કહે છે, તેમ રાગદ્વેષસ્પી મેલ દૂરી થઈ શુચિતાષર્મના સંબંધથી ધ્યાન પણ શુદ્ધધ્યાન કહેવાય છે

શુદ્ધ ધ્યાનના ચાર પ્રકાર છે (૧) પૃથક્સ્વચિત્તર્ક-સંવિચાર, (૨) એકસ્વચિત્તર્ક-સંવિચાર, (૩) સૂક્ષ્મક્રિયા-અનિચર્ચિ (૪) સ્મૃત્ચિત્ત્રક્રિયા-અનિચર્ચિ

(૧) પૃથક્સ્વચિત્તર્ક-પૂર્વગત ધૃતજ્ઞાનને અનુસાર કોઈ ધ્યેય પદાર્થના ઉપ

નન્વર્થવ્યક્તનયોગાન્તરેષુ સંક્રાન્તસ્ય મનસઃ સ્થૈર્યાસમ્ભવાદ્ ધ્યાનત્વમનુપપન્નમિતિ चेन्न, एकमेव ध्येयं लक्ष्यीकृत्य प्रवृत्तस्य ध्यानस्यार्थादौ संक्रमणेऽपि ध्येयैकमात्रोद्देश्यकतया मनःस्थिरीकरणरूपाया ध्यानक्रियायास्तत्रापि सद्भावात् ।

इदं च ध्यानं भङ्गिकश्रुतपाठकानां योगत्रयवतां वा मुनिपुङ्गवानां भवति । अनेन ध्यानेन क्षपकश्रेण्यां समारूढो मुनिरष्टमगुणस्थानादारभ्य क्रमशो दशमगुणस्थानचरमसमये बलवदपि मोहनीयकर्म क्षपयित्वा द्वितीयध्यानमाश्रित्य द्वादशं गुणस्थानमधिरोहति ।

उपशमश्रेण्यां समारूढस्तु तदानीं मोहनीयकर्म शमयित्वा एकादशमुपशान्त-
મોહગુણસ્થાનમારોહતિ । इदं च प्रथम ध्यानमष्टमगुणस्थानादारभ्य क्षपकश्रेण्य-

प्रश्न—हे गुरुमहाराज ! इस ध्यानमें अर्थ, व्यक्તन और योगोंमें मन संक्रान्त होता रहता है, इस कारण स्थिरता नहीं रह सकती; फिर इसे ध्यान कैसे कह सकते हैं ? ।

उत्तर—हे शिष्य ! परिवर्त्तन तो होता रहता है, परन्तु ध्येय एक ही रहता है । ध्येयकी एकताके कारण यह ध्यान कहलाता है ।

यह ध्यान पूर्वधारी तीन योगवाले श्रेष्ठ मुनियोंको ही होता है । इस ध्यान से दशवें गुणસ્થાનके અન્ત સમયમેં ક્ષપકશ્રેણીમેં આરૂઢ મુનિ બલવાન્ મોહનીય કર્મકા ક્ષય કરકે બાહરવેં ગુણસ્થાનમેં પહુંચ જાતે હેં, ઓર યદિ ઉપશમશ્રેણીમેં આરૂઢ હોં તો ગ્યારહવેં ઉપશાન્તમોહ ગુણસ્થાનમેં જાતે હેં । यह प्रथम ध्यान उपशमश्रेणीकी अपेक्षासे आठवें

प्रश्न—हे गुरुमहाराज ! आ ध्यानमा अर्थ व्यक्तन अने योगमा मन संक्रान्त थया करे छे ते कारण्थी स्थिरता रही सकती नथी, तो पछी तेने ध्यान केम कह्य शक्य ?

उत्तर—हे शिष्य ! परिवर्तन तो थया करे छे, परन्तु ध्येय ओकर रह्य छे. ध्येयनी ओकताने कारण् ओ ध्यान कह्यवाय छे

ओ ध्यान पूर्वधारी त्रय योगवाला श्रेष्ठ मुनियोने न थाय छे. आ ध्यानथी दसमा गुणस्थानना अत समये क्षपकश्रेणीमा आरूढ मुनि બળવાન્ મોહનીય-કર્મને ક્ષય કરીને ગ્યારમા ગુણસ્થાનમા પહોચી જાય છે, અને જો ઉપશમ-શ્રેણીમા આરૂઢ હોય તો અગ્યારમા ઉપશાન્તમોહ ગુણસ્થાનમા જાય છે એ પ્રથમ ધ્યાન, ઉપશમ-શ્રેણીની અપેક્ષાએ કરીને આઠમા ગુણસ્થાનથી લઈને

ઇદમગ્ર તાત્પર્ય—

અગ્ર પૂર્વગતાઃ શબ્દાસ્તદર્શાં વા ધ્યેયા મવન્તિ, પરન્તુ ધ્યાતુસ્વાત્મ્યં સામર્થ્યં ન મવતિ યેન સ કચ્ચિદેકં શબ્દ વાડ્યં વા ધ્યાયેત્, અતઃ એવ કચ્ચિદેકમર્થં સત્પર્યાયં વા પરિત્યજ્યેતરમર્થમિતરપર્યાયં વા ધ્યાયતિ । ઇદમેવ ચ પરિવર્તનં સંક્રમણશબ્દેનોચ્યતે । ઉક્તમ્—

“અર્થોદયાન્તરે શબ્દાશ્ચશબ્દાન્તરે ચ સંક્રમઃ ।

યોગાદ્ યોગાન્તરે યમ્, સચિવારં તદુચ્યતે ॥

દ્રશ્યાદ્ દ્રશ્યાન્તરં યાતિ, શુણ્ણાદ્ યાતિ શુણ્ણાન્તરમ્ ।

પર્યાયાદન્યપર્યાયં, સપૃથક્ત્વં મવત્યતઃ ॥”

તાત્પર્યં યહૈ કિ—ઇસ ધ્યાનમે પૂર્વગત શબ્દ વા વસકે અર્થેકા ધ્યાન ક્રિયા જાતા હૈ, કિન્તુ ઇતની સામર્થ્ય નહીં હોતી કિ એક હી શબ્દ વા એક હી અર્થેકા ધ્યાન કરતે રહે, અતઃ એવ એક પદાર્થ વા વસકી પર્યાયેકો છોડ કર્ દુસરી પર્યાયેકા ધ્યાન કરતે હૈ । ઇસી પ્રકારકે પરિવર્તન વા વદલનેકો સંક્રમણ કહતે હૈ । કહા મી હૈ—

“એક અર્થસે દુસરે અર્થમે, એક શબ્દસે દુસરે શબ્દમે, તથા એક યોગસે દુસરે યોગમે સંક્રમણ હોતા હૈ, અતઃ વસે સચિવાર (સંક્રાન્તિ) કહતે હૈ ॥૧॥

અર્થ વ્યવહાર ધીર યોગકી સંક્રાન્તિ રૂપ હોતે હુપ નિજ શુદ્ધ આત્મ-વ્રુષ્યકો, એક શુણસે દુસરે શુણકો, એક પર્યાયસે દુસરી પર્યાયકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ, અતઃ વસે સપૃથક્ત્વ કહતે હૈ ॥૨॥”

તાત્પર્યં જો ઇ કે—જા ધ્યાનમા પૂર્વગત શબ્દ વા તેના અર્થનું ધ્યાન કરવામાં આવે છે, કિન્તુ જોડણ સામર્થ્ય હોતું નથી કે જોડણ શબ્દ વા જોડણ અર્થનું ધ્યાન કરતા રહે તેથી કરીને જોડે પદાર્થ વા જોડેના પર્યાયને જોડીને બીજા પર્યાયનું ધ્યાન કરે છે જા પ્રકારના પરિવર્તનને વા બદલાવાને સંક્રમણ કહે છે કહ્યું છે કે—

‘જોડે અર્થથી બીજા અર્થમાં, જોડે શબ્દથી બીજા શબ્દમાં તથા જોડે યોગથી બીજા યોગમાં સંક્રમણ થાય છે, તેથી તેને અચિવાર (સંક્રાન્તિ) કહે છે (૧)

અર્થ વ્યવહાર અને યોગની સંક્રાન્તિરૂપ કથા નિજ શુદ્ધ આત્મ-વ્રુષ્યને, જોડે શુણથી બીજા શુણને, જોડે પર્યાયથી બીજા પર્યાયને પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી તેને સપૃથક્ત્વ કહે છે ” (૨)

અયમાશયઃ—પ્રથમં ધ્યાનં સપૃથક્ત્વં ભવતિ, इदं तु पृथक्त्वरहितम् । अत्रैकमर्थं विहायाऽर्थान्तरे, तथैकं शब्दं विहाय शब्दान्तरे, तथा योगाद् योगान्तरे संक्रमणं न भवति तस्मादिदमेकत्ववितर्काभिधानं ध्यानमिति । इदं च ध्यानं मनोवाक्याय-योगान्यतमवतामेव महामુनीનાં જાયતે, અત્ર યોગનાં સંક્રમણાભાવાત્ ।

તથા ચોક્તમ્—“નિજાત્મદ્રવ્યમેકં વા, પર્યાયમથવા ગુણમ્ ।

નિશ્ચલં ચિન્ત્યતે યત્ર, તદેકત્વં વિદુર્બુધાઃ ॥૧॥

યદ્વચ્છનાર્થયોગેષુ, પરાવર્ત્તવિવર્જિતમ્ ।

ચિન્તનં તદવિચારં, સ્મૃતં સદ્ધ્યાનકોવિદૈઃ ॥૨॥” ઇતિ ॥

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ પહલા ધ્યાન પૃથક્ત્વ (અનેકપ્રકારતા) સહિત હોતા હૈ કિન્તુ દુસરે ભેદમેં પૃથક્ત્વ નહીં રહતા । ઇસમેં એક અર્થસે દુસરે અર્થમેં સંક્રમણ નહીં હોતા, ઇસલિએ ઇસે એકત્વવિતર્ક-ધ્યાન કહતે હૈ ।

યહ ધ્યાન મન વચન કાવ યોગોમેંસે કિસી એક યોગવાલે મુનિરાજકો હી હોતા હૈ, અર્થાત્ ઇસ ધ્યાનકે સમય એક હી યોગમેં સ્થિર રહતે હૈ, ક્યોંકિ ઇસમેં યોગોંકા સંક્રમણ નહીં હોતા । કહા ભી હૈ—

“જિસ ધ્યાનમેં કેવલ નિજ આત્મા કા અથવા ડસકી એક પર્યાયકા યા એક ગુણકા ધ્યાન કિયા જાતા હૈ ડસે ‘એકત્વ’ કહતે હૈ ॥૧॥ જો વ્યક્ત્રન અર્થ ઓર યોગોંકે પરિવર્ત્તનસે રહિત ચિન્તન કિયા જાતા હૈ ડસે ‘અવિચાર’ કહતે હૈ ॥૨॥”

તાત્પર્ય એ છે કે પહેલુ ધ્યાન પૃથક્ત્વ (અનેક-પ્રકારતા) સહિત હોય છે કિન્તુ બીજા બેદમા પૃથક્ત્વ રહેતુ નથી એમા એક અર્થમાથી બીજા અર્થમા, એક શબ્દમાથી બીજા શબ્દમા અને એક યોગમાથી બીજા યોગમા સંક્રમણ થતું નથી, તેથી એને એકત્વવિતર્ક ધ્યાન કહે છે

એ ધ્યાન મન વચન કાયાના યોગોમાના કોઈ એક યોગવાળા મુનિરાજ-નેજ થાય છે, અર્થાત્ એ ધ્યાનને સમયે એકજ યોગમા સ્થિર રહે છે, કારણ કે એમા યોગોનું સંક્રમણ થતુ નથી કહ્યુ છે કે—

“જે ધ્યાનમા કેવળ નિજ આત્માનું અથવા એના એક પર્યાયનું યા એક ગુણનું ધ્યાન કરવામા આવે છે, તેને ‘એકત્વ’ કહે છે (૧) વ્યક્ત્રન અર્થ અને યોગોના પરિવર્તનથી રહિત ચિંતન કરવામા આવે છે તેને ‘અવિચાર’ કહે છે (૨)”

પેસ્યા વક્ષમણસ્થાને યાવત્, ઉપશ્વમથેષ્યપેસ્યા તુ પૃષ્ઠાવક્ષમણસ્થાન યાવન્ન-
તીતિ વિવેકઃ ।

(૨) તત્ત્વેકસ્થવિતર્કાઽવિષારમારમતે, યથા સિદ્ધગારુડિકાદિમત્ર સક્ષ-
શરીરસ્યાપિ વિપમં વિપં મન્મસામધ્યેન સર્વાવયવેભ્યાઃ સમાક્રુપ્ય વંશસ્થાને સ્મા-
નીય સંસ્તમ્ભયતિ, તથા પૂર્વગતશ્રુતાનુસારસોડર્શ-વ્યજ્ઞન-યોગસક્રાન્તિરાશ્તિભા-
ષ્ટેપવિપયેભ્યઃ સદૃશ્યેકસ્મિન્નેવ પર્વાયે યોગસ્ય નિર્વાતસ્થાને લીપક્ષિભાવસ્તિરી-
કરણમ્-પૃષ્ઠસ્થવિતર્કાઽવિષારમ્ ।

શુણસ્થાનસે છેકર ગ્યારહથે શુણસ્થાન તક હોતા હૈ । કપકભેળીની
અપેક્ષાસે તો અષ્ટમસે છેકર વક્ષમ યુગસ્થાન તક હોતા હૈ, ગ્યારહથે
શુણસ્થાન ઉપશ્વમન્તમોહ હોનેસે કપકભેળીમેં આરુહ સુનિ વસકા સર્ગ
ન કરતે હુપ દસરે ધ્યાનકા આરમ્ભ કરકે ચારહથે શુણસ્થાન મેં જાતે હૈ ।

(૨) પૃષ્ઠસ્થવિતર્ક-અવિષાર-જેસે મન્મ જાનનેવાલા પુરુષ સમસ્ત
શરીરમેં વ્યાપ્ત વિપકો મત્રની શક્તિદ્વારા અન્ય-અન્ય અવયવોસે લીંક
કર વંશસ્થાન (જહાં વિપેલા અન્તુને કાઢા હૈ વસ જગહ) પર સ્તમિત
કર દેતા હૈ, વૈસે હી પૂર્વગત શ્રુતકે અનુસાર અર્થ, વ્યજ્ઞન ઓર યોગોકે
પરિવર્તનસે રહિત હોકર સમસ્ત વિપકોસે વિમુક્ત હોકર પક હી પર્વાયકે
ધ્યાનમેં વાયુરહિત સ્થાનમેં રહે હુપ લીપકની શિષ્ટા કે સમાન સ્થિત
હોજાના 'પૃષ્ઠસ્થવિતર્ક' ધ્યાન કહલાતા હૈ ।

અગ્યારમા શુણસ્થાન સુધી થાય છે કપક-ભેળીની અપેક્ષાએ કરીને તે અષ્ટ-
માથી લઇને દસમા શુણસ્થાન સુધી થાય છે, અગ્યારમું શુણસ્થાન ઉપશ્વમન્ત-
કેવાથી કપક ભેળીમા આરુહ સુનિ જોતો સ્પર્શ ન કરતા બીજા ધ્યાનને
આરમ્ભ કરીને બારમા શુણસ્થાનમાં આવે છે

(૨) પૃષ્ઠસ્થવિતર્ક-અવિષાર-જેમ મત્ર અણુવાયુઓ પુરુષ આપ્ત શરીરર્થ
અપેક્ષા વિપને મત્રની શક્તિદ્વારા અન્ય-અન્ય અવયવોમાથી જોડી જોને
દશસ્થાન (અથા જેરી જતું કરકયો કોથ તે સ્થાન) પર સ્તમિત કરી દે છે,
તેમ પૂર્વગત શ્રુતને અનુસાર અર્થ વ્યજ્ઞન અને યોગના પરિવર્તનથી રહિત
થઈને બધા વિપયોથી વિમુક્ત થઈ પૃષ્ઠસ્થવિતર્ક ધ્યાનમા, વાયુરહિત સ્થાનમાં
થએલા લીપકની શિષ્ટાની પેઠે સ્થિત થઈ જતું છે 'પૃષ્ઠસ્થવિતર્ક' કહેવાય છે.

અયમાશયઃ—પ્રથમં ધ્યાનં સપૃથક્ત્વં ભવતિ, इदं तु पृथक्त्वरहितम् । अत्रैकमर्थं विहायाऽर्थान्तरे, तथैकं शब्दं विहाय शब्दान्तरे, तथा योगाद् योगान्तरे संक्रमणं न भवति तस्मादिदमेकत्ववितर्काभिधानं ध्यानमिति । इदं च ध्यान मनोवाक्याय-योगान्यतमवतामेव महामुनीनां जायते, अत्र योगानां संक्रमणाभावात् ।

तथा चोक्तम्—“निजात्मद्रव्यमेकं वा, पर्यायमथवा गुणम् ।

निश्चलं चिन्त्यते यत्र, तदेकत्वं विदुर्बुधाः ॥१॥

यद्व्यञ्जनार्थयोगेषु, परावर्त्तविवर्जितम् ।

ચિન્તનં તદવિચારં, સ્મૃતં સદ્ધ્યાનકોવિદૈઃ ॥૨॥” इति ॥

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ પહલા ધ્યાન પૃથક્ત્વ (અનેકપ્રકારતા) સહિત હોતા હૈ કિન્તુ દૂસરે ભેદમેં પૃથક્ત્વ નહીં રહતા । ઇસમેં એક અર્થસે દૂસરે અર્થમેં સંક્રમણ નહીં હોતા, ઇસલિએ ઇસે એકત્વવિતર્ક-ધ્યાન કહતે હૈં ।

યહ ધ્યાન મન વચન કાચ યોગોમેંસે કિસી એક યોગવાલે મુનિરાજકો હી હોતા હૈ, અર્થાત્ ઇસ ધ્યાનકે સમય એક હી યોગમેં સ્થિર રહતે હૈં, ક્યોંકિ ઇસમેં યોગોંકા સંક્રમણ નહીં હોતા । કહા ભી હૈ—

“जिस ध्यानमें केवल निज आत्मा का अथवा उसकी एक पर्यायका या एक गुणका ध्यान किया जाता है उसे ‘एकत्व’ कहते हैं ॥१॥ जो व्यञ्जन अर्थ और योगोंके परिवर्त्तनसे रहित चिन्तन किया जाना है उसे ‘अविचार’ कहते हैं ॥२॥”

તાત્પર્ય એ છે કે પહેલુ ધ્યાન પૃથક્ત્વ (અનેક-પ્રકારતા) સહિત હોય છે કિન્તુ બીજા ભેદમા પૃથક્ત્વ રહેતું નથી. એમા એક અર્થમાથી બીજા અર્થમા, એક શબ્દમાથી બીજા શબ્દમા અને એક યોગમાથી બીજા યોગમાં સંક્રમણ થતું નથી, તેથી એને એકત્વવિતર્ક ધ્યાન કહે છે

એ ધ્યાન મન વચન કાયાના યોગોમાના કોઈ એક યોગવાળા મુનિરાજ-નેજ થાય છે, અર્થાત્ એ ધ્યાનને સમયે એકજ યોગમા સ્થિર રહે છે, કારણ કે એમા યોગોનું સંક્રમણ થતું નથી કહ્યું છે કે—

“જે ધ્યાનમા કેવળ નિજ આત્માનું અથવા એના એક પર્યાયનું યા એક ગુણનું ધ્યાન કરવામા આવે છે, તેને ‘એકત્વ’ કહે છે (૧) વ્યંજન અર્થ અને યોગોના પરિવર્તનથી રહિત ચિંતન કરવામા આવે છે તેને ‘અવિચાર’ કહે છે (૨)”

इदं ध्यानं क्षीणमोहनीयगुणस्थाने एव भवति, एतद्विधानवरमसमये सप्त-
 भेदभ्यास्त्वो मुनिर्ज्ञानावरणीयं दर्शनावरणीयमन्तरायास्य च, त्रीणि कर्माणि युग-
 पद् सप्तमहि, अस्य ध्यानस्य फलं च केवलज्ञानकेवलदर्शनाऽनन्तवीर्यप्राप्तिरेव,
 मरुतध्यानद्वयमन्तरेण केवलज्ञानं लब्धुमशक्यम् । एतन्नोमयं ध्यानं छद्मस्थानां
 जायते, तृतीयचतुर्थे तु केषलिनामेष भवत इति बोद्धव्यम् ॥२०॥

ધાતિકર્મસપ્તજનિતફલં મર્થયિતુમશક્યમતે 'જયા ધુણઈ' ઇત્યાદિ ।

મૂલ્મ-જયા ધુણઈ કમ્મરય, અવોહિકલુસંકટં ।

તયા સંવત્તગ નાણ, દસણ ચામિગચ્છઈ ॥૨૧॥

જાયા—યદા ધુનાતિ કર્મરજોઽવોહિકલપકૃતમ્ ।

તયા સર્વભગ્ન જ્ઞાન, દર્શનં ચામિગચ્છતિ ॥૨૧॥

સાન્વયાર્યઃ—જયા=જય અવોહિકલુસંકટ=આત્માકે મિધ્યાત્વપરિણામ-
 દ્વારા ઉપાનિત કિંચ ક્વપિ કમ્મરય=કર્મરૂપી રજકો ધુણઈ=હટ્ટા દેવતા દે, તયા=
 તથા સમ્વત્તગ=સઘ જગદ્ જાનેનાહે-સઘ પદાર્થોનો જાનમેનાહે નાણ=જ્ઞાનો
 ચ=ઘોર દસણ=દર્શનનો અમિગચ્છઈ=પ્રાપ્ત કરતા દે ॥૨૧॥

यह ध्यान क्षीणमोहनीय गुणस्थानमें ही होता है । इस ध्यानके
 अन्तमें ज्ञानावरणीय, दर्शनावरणीय और अन्तराय नामक तीन धाति-
 कर्मोंका एक साथ ही क्षय हो जाता है । इस ध्यानका फल केवलज्ञान,
 केवलदर्शन और अनन्तवीर्यकी प्राप्ति है । इन दोनों ध्यानोंके बिना
 केवलज्ञान नहीं प्राप्त होसकता । ये दोनों ध्यान छद्मस्थोंको होते हैं,
 तथा तीसरा और चौथा ध्यान केवलियों को होता है ॥२०॥

ધાતિકર્મોંકે ક્ષય होनेसे उत्पन्न होनेवाला फल बतलाते हैं—'जया
 धुणई' इत्यादि ।

જે ધ્યાન ક્ષીણમોહનીય ગુણસ્થાનમાં જ થાય છે એ ધ્યાનના અતમા
 સાન્વયસ્થીય, દર્શનાવરણીય અને અન્તરાય નામના ત્રણ ધાતિ-કર્મોના એક
 સાથે જ ક્ષય થઈ જાય છે એ ધ્યાનનું ફલ કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શન અને અનંત
 વીર્યની પ્રાપ્તિ છે એ બેક ધ્યાન વિના કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી એ
 બેક ધ્યાન છદ્મસ્થોને થાય છે, તથા ત્રીજું અને ચોથું ધ્યાન કેવળીઓને
 થાય છે (૨)

ધાતિકર્મોના ક્ષય થવાથી ઉત્પન્ન થતાં ફળ બતાવે છે—જયા ધુણઈ ઇત્યાદિ

ટીકા—યદાઽવોધિકલુપકૃતં કર્મરજો ધુનાતિ તદા સર્વત્રગં=સર્વત્ર ગચ્છતિ=વ્યાપ્નોતીતિ સર્વત્રગં=સકલલોકાલોકવ્યાપિ તત્, જ્ઞાનં=જ્ઞાયન્તે=પરિચ્છિન્નન્તે દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયાદયોઽનેનેતિ જ્ઞાનં=કેવલજ્ઞાનમિત્યર્થસ્તત્, દર્શનં=દૃશ્યન્તે=સાક્ષાત્ક્રિયન્તે દ્રવ્યાદયો યેનેતિ દર્શનમ્=કેવલદર્શનમિત્યર્થસ્તત્ । “સામાન્યાર્થાવબોધો દર્શનં, વિશેષાર્થાવબોધો જ્ઞાન”-મિત્યુભયોર્ભેદઃ, તથાહિ—

“જં સામણ્ણગગ્ગહણં દંસણમેયં ત્રિસેસિયં નાણં” ઇતિ, ચઃ સમુચ્ચયે, અભિ-ગચ્છતિ=કર્મજનિતસકલાઽઽવરણાભાવાદતિશયેન સમ્પ્રાપ્નોતિ સયોગિકેવલિગુણ-સ્થાનમારોહતીત્યર્થઃ ॥૨૧॥

કેવલજ્ઞાન-કેવલદર્શનયોઃ ફલમાહ-‘જયા સવ્વત્તગં’ ઇત્યાદિ ।

જબ સાધુ મિથ્યાત્વરૂપી પાપસે ઉત્પન્ન હુએ કર્મરજકો નષ્ટ કર દેતે હૈં તવ સમસ્ત લોકાકાશ ઓર અલોકાકાશમેં વ્યાપી દ્રવ્ય પર્યાયોંકો જાનનેવાલા કેવલજ્ઞાન તથા કેવલદર્શન પ્રાપ્ત હોતા હૈં । પદાર્થોંકા સામાન્ય જ્ઞાન હોના દર્શન હૈં ઓર વિશેષ જ્ઞાન હોના જ્ઞાન હૈં, યહી દોનોંમેં ભેદ હૈં, કહામી હૈં—

“સામાન્યકા ગ્રહણ હોના દર્શન હૈં ઓર વિશેષ કા ગ્રહણ હોના જ્ઞાન હૈં ।”

કર્મોંસે ઉત્પન્ન હુએ સમસ્ત આવરણોંકે અભાવસે इन દોનોં (જ્ઞાનદર્શન)કો પ્રાપ્ત કરતે હૈં ॥ ૨૧ ॥

કેવલજ્ઞાન ઓર કેવલદર્શન કા ફલ કહતે હૈં-‘જયા સવ્વત્તગં’ ઇત્યાદિ ।

ન્યારે સાધુ મિથ્યાત્વરૂપી પાપથી ઉત્પન્ન થએલી કર્મરજને નષ્ટ કરી નાખે છે, ત્યારે સમસ્ત લોકાકાશ અને અલોકાકાશમા વ્યાપેલા દ્રવ્ય પર્યાયોને બાણુવાણું કેવળજ્ઞાન તથા કેવળદર્શન પ્રાપ્ત થાય છે પદાર્થોનું સામાન્ય જ્ઞાન થયું એ દર્શન છે અને વિશેષ જ્ઞાન થયું એ જ્ઞાન છે એ બેઉમા ભેદ છે કહ્યું છે કે—

“સામાન્યનું ગ્રહણ થયું એ દર્શન છે અને વિશેષનું ગ્રહણ થયું એ જ્ઞાન છે ”

કર્મોથી ઉત્પન્ન થએલા સર્વ આવરણોના અભાવથી એ બેઉ (જ્ઞાન-દર્શન)ને પ્રાપ્ત કરે છે (૨૧)

કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનનું ફળ કહે છે-જયા સવ્વત્તગં ઇત્યાદિ

१ २ ३ ४ ५
मूल्म्-जया सवत्तर्ग नाण, दंसण चाभिगच्छइ ।

१ ४ १ ११ ७ १२ ८
तया लोगमलोग च, जिणो जाणइ केवली ॥२२॥

छाया-यदा सर्वप्रग ज्ञानं, दर्शनं चाभिगच्छति ।

तदा लोफमलोकं च, जिनो जानाति केवली ॥२२॥

सान्ध्यायः-छाया-प्रग सम्बत्तग-सब भगद् जानेवाले-सब पदार्थोंको जाननेवाले नाण-ज्ञानको च-और दंसण-दर्शनको अभिगच्छइ-प्राप्त करता है, तया-तब जिणो-नीतराग केवली-केवलज्ञानी होते-हुए लोगमलोग च-लोक और अलोकको जाणइ-जानते हैं ॥२२॥

टीका-यदा केवलज्ञान केवलदर्शन च प्राप्नोति तदा जिनः-पाठिर्मविजेता, केवली-केवलज्ञानी सन् लोक-लोकपत इति लोकस्तं जानाति-करतस्मान्मल्ल-ज्ञानविपयीकरोति ।

आह-ननु कोऽयं लोकपदार्थः? यदि केनचिदेको ग्रामोऽवलोचितस्तर्हि किं तावानेव लोकः? न, अपरेण ततोऽप्यपि ग्रामवर्धनात् । तर्हि यावद् ग्रामादिक-

जब सर्वव्यापी ज्ञान तथा दर्शनको प्राप्त करते हैं तब केवली होकर लोक और अलोकको जानते हैं ।

जो देखा जाता है उस लोक कहते हैं ।

प्रश्न-यदि किसीने एक ग्राम देखा हो तो लोक क्या उतना ही होगा ?

उत्तर-उतना ही नहीं होगा, क्योंकि दूसरे उससे अधिक ग्राम देखते हैं ?

प्रश्न-तो हमलोग जितने ग्रामोंको देखते हैं उतना ही लोक है ?

आह-सर्वव्यापी ज्ञान तथा दर्शनने प्राप्त करे छे त्परे केवली यदने लोक अने अलोकने लखे छे

ने लेख शक्य तेने लोक कहे छे

प्रश्न-ने कहेजे लोक ग्राम लेखे लोक तो लोक छे केरहे न छेय ?

उत्तर-केरहे न नहि लोक, कारण छे नीलकण्ठ जेभी वधारे लखे छे

प्रश्न-तो आपणे केरहे लखेने लेखे छेजे केरहे न लोक छे ?

મસ્માભિરવલોક્યતે તાવાનેવ લોકઃ ?, નહિ, અનન્તજ્ઞાનસમ્પન્નેન સર્વજ્ઞેન યો લોક્યતે સ લોક ઇતિ ।

નન્વેતેનાલોકસ્યાપિ લોકત્વપ્રસક્તસ્તસ્યાપિ સર્વજ્ઞેનાવલોકિતત્વાત્, તથા-
ચાલોકોઽપિ કિં લોકઃ ? ન, યતો લોક્યતે ધર્માસ્તિકાયાધ્યાધારભૂત આકાશ-
વિશેષો યઃ સ લોક ઇત્યવધાર્યમ્ । સ ચ કટિતટોભયપાર્શ્વતોનિહિતહસ્તદ્વયો
વિસ્ફારિતપાદયુગલોઽવસ્થિતઃ પુરુષ ઇવ નૃત્યદ્વૈરવોપાસકાકૃતિકો વા ઝઘ્વાઽધ-
સ્તિર્યગ્ભેદભિન્નશ્વતુર્દશરજ્જુપરિમિતોઽસંખ્યાતપ્રદેશાત્મક આકાશવિશેષસ્તમ્ । તદ્વિ-
પરીતોઽલોકઃ ।

ઉત્તર-ઉતના હી નહીં હૈ । અનન્તજ્ઞાની સર્વજ્ઞ ભગવાન્ દ્વારા જિતના દેવા જાતા હૈ ઉતના લોક હૈ ।

પ્રશ્ન-કેવલી ભગવાન્ અલોકકો ભી દેખતે હૈં તો ઉનકે દેખનેસે અલોક ભી લોક હો જાયગા ?

ઉત્તર-નહીં હોગા । ભગવાન્ને ધર્માસ્તિકાય આદિ દ્રવ્યોં કા આધાર-
ભૂત જો આકાશ દેખા હૈ ઉસે લોક કહતે હૈં, એસા સમજના ચાહિયે ।

વહ લોક કમરપર દોનોં હાથ રાખકર, પૈર ફૈલાકર 'ખડે હુએ' પુરુષ
કે આકારકા, અથવા નાચતે હુએ ભૈરવોપાસક (ભોપા) કી આકૃતિકા હૈ ।
હસકે ત્રીન ભેદ હૈં-(૧) ઉદ્ધર્વલોક, (૨) મધ્યલોક, (૩) અધોલોક ।
યહ ચૌદહ રાજૂ જિતના ઝંચા ઓર અસંખ્યાત-પ્રદેશમય હૈ । અલો-
કાકાશ હસસે વિપરીત હૈ ।

ઉત્તર-એટલો જ નહિ અનન્તજ્ઞાની સર્વજ્ઞ ભગવાનદ્વારા એટલો બેવાય છે એટલો લોક છે

પ્રશ્ન-કેવળી ભગવાન્ તો અલોકને પણ જુએ છે તો એમના બેવાથી અલોક પણ લોક થઈ જશે ?

ઉત્તર-નહિ થાય ભગવાને ધર્માસ્તિકાય આદિ દ્રવ્યોંનું આધારભૂત જે આકાશ બેયુ છે એને લોક કહે છે, એમ સમજવું બોધ્યે

એ લોક કમર પર બેઠે હાથ રાખીને, પગ ફેલાવીને બેભેલા પુરુષના આકારનો, અથવા નાચતા ભૈરવોપાસક (ભુવા)ની આકૃતિનો છે તેના ત્રણ ભેદ છે (૧) ઉદ્ધર્વલોક, (૨) મધ્યલોક, (૩) અધોલોક એ ચૌદ રાજૂ જેવડા ઉચે અને અસંખ્યાત પ્રદેશમય છે અલોકાકાશ એથી વિપરીત છે

अस्तु लोको जीवपुत्रल्लादीनामनाधारतयाऽनस्त्वानासम्भवात्, अलोकास्तु कथं
तस्याऽमूर्तत्वेनेन्द्रियागोचरतयाऽस्तित्वसाधकपमानामाभावात्, इन्द्रियागोचरे पार्थ-
मनःप्रवृत्तेः कदाऽप्यसम्भवादिति न सङ्गनीयम्, इन्द्रियनोऽन्द्रियविषयस्याभावात्
वर्तनेन तदस्तित्वनिराकरणस्याऽशक्यत्वात्, अन्यथा हि प्रपितामहादीनामपि त-
स्यामायः प्राप्तयात् । यतः 'आसन् प्रपितामहादयोऽस्मादादिशरीरस्याऽन्वया-
पपन्नत्वात्' इत्यनुमानेन तेषामस्तित्वं साध्यते चेदलोकस्याप्यनुमानेन सिद्धिर-
नयैव, तथाहि—

प्रश्न—जीव और पुत्रल आदि बिना आधारके नहीं ठहर सकते; अतः
लोकाकाश मानना तो ठीक है, परन्तु अलोकाकाशके अस्तित्वमें
क्या प्रमाण है?, कारण यह कि इन्द्रियोंका यह विषय नहीं है, क्योंकि
अमूर्त है । जिस विषयमें इन्द्रियोंकी प्रवृत्ति नहीं होती उसमें मन भी
प्रवृत्त नहीं हो सकता । अतः एव न इन्द्रियोंसे अलोकाकाशको जान
सकते हैं और न मनसे ।

उत्तर—यह प्रश्न ठीक नहीं है, क्योंकि इन्द्रिय और मनका विषय
न होनेसे उसके अस्तित्वका स्पष्टन नहीं हो सकता, अन्यथा दादे परदादे
आदि पूर्वजोंका भी अस्तित्व सिद्ध नहीं होगा, क्योंकि वे भी इन्द्रिय
और मनके विषय नहीं होते । यदि कोई इस अनुमानसे पूर्वजोंका
अस्तित्व सिद्ध करे कि—पितामह (दादा) आदि पूर्वजोंका किसी समयमें
अस्तित्व था, क्योंकि उनके बिना हमारा शरीर नहीं बन सकता तो
अनुमानसे ही अलोककी भी सिद्धि मान लेनी चाहिए । अनुमान यह है—

प्रश्न—एव अने पुत्रल आदि आधार बिना रही सकता नहीं, तब
लोकाकाश मानने को तो जराबर है, परन्तु अलोकाकाशका अस्तित्वतुं ये प्रश्न
हैं ? इससे को है कि अलोकाकाश के विषय नहीं है कि अमूर्त है के विषयमें
इन्द्रियोंकी प्रवृत्ति नहीं है तो मन पर प्रवृत्त नहीं हो सकता नहीं जेभी करीने
इन्द्रियोंकी अलोकाकाशने जाणी सकता नहीं तो मन पर प्रवृत्त जाणी सकता नहीं

उत्तर—जे प्रश्न जराबर नहीं है कि इन्द्रिय अने मनके विषय न
होवाभी तो अस्तित्वतुं जाना नहीं हो सकता नहीं जेभ तो दादा पितामह आदि
पूर्वजोंके पर अस्तित्व सिद्ध नहीं जाय, किन्तु ते पर इन्द्रिय अने मन
विषय नहीं होवा । जे दादा अनुमानकी पूर्वजोंके अस्तित्व सिद्ध करे के
मह (दादा) आदि पूर्वजोंके समयमें अस्तित्व करे इससे के जेभ विषय
आपका शरीर जनी शक नहीं, तो अनुमानकी न अलोकाकी पर सिद्धि माननी
देवी जेभके, अनुमान जे है—

લોકઃ સપ્રતિપક્ષઃ, વ્યુત્પત્તિમચ્છુદ્ધપદાભિધેયત્વાત્, યો હિ વ્યુત્પત્તિ-
ચ્છુદ્ધપદાભિધેયઃ સ સપ્રતિપક્ષ એવ ભવતિ, યથા ઘટઃ । યથ્વ લોકપ્રતિપક્ષઃ
એવ સદ્ભૂતોઽલોકઃ, અસ્તિત્વવત એવ પ્રતિપક્ષિત્વસમ્ભવાત્ ।

નનુ ‘ન લોકોઽલોકઃ’ ઇતિ વ્યુત્પત્ત્યા ઘટાદિષ્વન્યતમ એવાલોકઃ સિધ્યતિ
કેં પદાર્થાન્તરકલ્પનયા ? ઇતિ ચેદુચ્યતે-‘ન લોકઃ’ ઇત્યત્ર નવઃ પર્યુદાસાર્થક-

લોક અપને પ્રતિપક્ષ (વિરોધી-અલોક) કી અપેક્ષા રાખતા હૈ, ક્યોંકિ
વહ વ્યુત્પત્તિવાલે સમાસરહિત પદકા વાચ્ય (અર્થ) હૈ । જો જો વ્યુત્પ-
ત્તિવાલે સમાસરહિત પદકા વાચ્ય હોતા હૈ વહ પ્રતિપક્ષસહિત હી
હોતા હૈ, જૈસે ઘટ । ઘટ વ્યુત્પત્તિવાલા હૈ ઓર સમાસરહિત હૈ, અર્થાત્
દો પદ મિલ કર નહીં ચના હુઆ હૈ, અત એવ ઘટકે પ્રતિપક્ષ-અઘટ-પટ,
મુકુટ, શકટ, કટ આદિ ભી અવશ્ય હોતે હીં । લોકકા જો પ્રતિપક્ષ હૈ
વહ અસ્તિત્વવાન્ અલોક હૈ, ક્યોંકિ અસ્તિત્વવાન્ પદાર્થ હી કિસીકા
પ્રતિપક્ષ હો સકતા હૈ । ગધેકા સીંગ આદિ નાસ્તિત્વવાન્ પદાર્થ કિસીકે
પ્રતિપક્ષ નહીં હોતે ॥

પ્રશ્ન-‘ જો લોક નહીં વહ અલોક હૈ ’ એસા માનનેસે લોકસે ભિન્ન
તને ઘટ પટ આદિ પદાર્થ હીં વે સવ અલોક હોંગે, ક્યોંકિ વે લોક
હીં હૈ-લોકસે ભિન્ન હીં । ફિર ઘટ આદિ પદાર્થોસે ભિન્ન એક અલગ
લોક ક્યોં માનતે હો ?

લોક પોતાના પ્રતિપક્ષ (વિરોધી-અલોક) ની અપેક્ષા રાખે છે, કારણ
એ વ્યુત્પત્તિવાળા સમાસરહિત શબ્દનો વાચ્ય (અર્થ) છે એ એ
વ્યુત્પત્તિવાળા સમાસરહિત શબ્દનો વાચ્ય હોય છે તે પ્રતિપક્ષસહિત જ હોય
કે જેમ ઘટ, ઘટ વ્યુત્પત્તિવાળો છે અને સમાસરહિત છે, અર્થાત્ એ
શબ્દો મળવાથી બનેલો નથી, તેથી ઘટનો પ્રતિપક્ષ-અઘટ-પટ, મુકુટ, શકટ,
કટ આદિ પણ અવશ્ય હોય છે લોકનો એ પ્રતિપક્ષ છે તે અસ્તિત્વવાન્ અલોક છે,
કારણ કે અસ્તિત્વવાન્ પદાર્થ જ કેઇનો પ્રતિપક્ષ થઇ શકે છે ગધેડાનું
શીંગડું વગેરે નાસ્તિત્વવાન્ પદાર્થ કેઇનો પ્રતિપક્ષ થતો નથી

પ્રશ્ન-‘ એ લોક નથી તે અલોક છે ’ એમ માનવાથી લોકથી ભિન્ન જેટલા
ઘટ પટ આદિ પદાર્થો છે તે બધા અલોક થશે, કારણ કે તે લોક નથી-લોકથી
ભિન્ન છે પછી ઘટ આદિ પદાર્થોથી ભિન્ન એક જુદો અલોક કેમ માનો છે ?

अस्तु लोको जीवपुत्रसादीनामनाधारतयाऽवस्थानासम्भवात्, अस्तु अस्तु कश्चिद्
 तस्याऽमूर्तत्वेनेन्द्रियागोचरतयाऽस्तित्वसाधकप्रमाणामावात्, इन्द्रियागोचरे चान्ते
 मनःप्रवृत्तेः कदाऽप्यसम्भवाविति न शङ्कनीयम्, इन्द्रियनोऽन्द्रियविषयत्वामावात्
 दर्शनेन तदस्तित्वनिराकरणस्याऽशक्यत्वात्, अन्यथा हि प्रपितामहादीनामपि क
 एषामावः प्राप्नुयात् । यतः 'आसन् प्रपितामहादयोऽस्माद्विश्वरीरस्याऽन्यथाऽनु
 पपद्यन्तात्' इत्यनुमानेन तेषामस्तित्व साध्यते वेदलोकास्याप्यनुमानेन सिद्धिर्न
 कथं, तथाहि—

प्रश्न—जीव और पुत्रल आदि बिना आधारके नहीं ठहर सकते; अ
 लोकाकाश मानना तो ठीक है, परन्तु अलोकाकाशके अस्तित्वके
 क्या प्रमाण है? कारण यह कि इन्द्रियोंका यह विषय नहीं है, क्योंकि
 अमूर्त है। जिस विषयमें इन्द्रियोंकी प्रवृत्ति नहीं होती उसमें मन भी
 प्रवृत्त नहीं हो सकता। अतः यह न इन्द्रियोंसे अलोकाकाशको ज्ञा
 सकते हैं और न मनसे।

उत्तर—यह प्रश्न ठीक नहीं है, क्योंकि इन्द्रिय और मनका विषय
 न होनेसे उसके अस्तित्वका खण्डन नहीं हो सकता, अन्यथा दावे पराजित
 आदि पूर्वजोंका भी अस्तित्व सिद्ध नहीं होगा, क्योंकि वे भी इन्द्रिय
 और मनके विषय नहीं होते। यदि कोई इस अनुमानसे पूर्वजोंका
 अस्तित्व सिद्ध करे कि—पितामह (दादा) आदि पूर्वजोंका किसी समय
 अस्तित्व था, क्योंकि उनके बिना हमारा शरीर नहीं बन सकता तो
 अनुमानसे ही अलोककी भी सिद्धि मान लेनी चाहिए। अनुमान यह है—

प्रश्न—एवम् अने पुत्रल आदि आधार बिना जी शक्य नहीं, अ
 लोकाकाश मानने को तो जरागर है, परन्तु अलोकाकाशका अस्तित्वनु तो प्रमाण
 है? कारण को है कि इन्द्रियोंको विषय नहीं है अमूर्त है अ विषय
 इन्द्रियोंकी प्रवृत्ति नहीं होती तथा मन प्रवृत्त नहीं शक्य नहीं। अतो
 इन्द्रियोंकी अलोकाकाशके अस्तित्व शक्य नहीं तोमन मनभी प्रवृत्त शक्य नहीं

उत्तर—को प्रश्न जरागर नहीं है कि इन्द्रिय अने मनको विषय
 होताभी तो अस्तित्वनु जरागर शक्य नहीं अतो तो दादा पितामह
 पूर्वजोंको प्रमाण अस्तित्व सिद्ध नहीं था, किन्तु ते प्रमाण इन्द्रिय अने
 विषय नहीं होता। को कि अनुमानभी पूर्वजोंको अस्तित्व सिद्ध करे कि
 मक (दादा) आदि पूर्वजोंको कि समय अस्तित्व शक्य, कारण कि अतो
 अस्तित्व शरीर जनी शक्य नहीं, तो अनुमानभी अलोकाकाशकी प्रमाण सिद्धि
 लेनी अतो, अनुमान को है कि—

લોકઃ સપ્રતિપક્ષઃ, વ્યુત્પત્તિમચ્છુદ્ધપદાભિવેયત્વાત્, યો હિ વ્યુત્પત્તિ-
મચ્છુદ્ધપદાભિવેયઃ સ સપ્રતિપક્ષ એવ ભવતિ, યથા ઘટઃ । યથ્વ લોકપ્રતિપક્ષઃ
સ એવ સદ્ભૂતોલોકઃ, અસ્તિત્વવત એવ પ્રતિપક્ષિત્વસમ્ભવાત્ ।

નન્નુ ‘ન લોકોલોકઃ’ ઇતિ વ્યુત્પત્ત્યા ઘટાદિષ્વન્યતમ એવાલોકઃ સિદ્ધ્યતિ
કિં પદાર્થાન્તરકલ્પનયા ? ઇતિ ચેદુચ્યતે-‘ન લોકઃ’ ઇત્યત્ર નવઃ પર્યુદાસાર્થક-

લોક અપને પ્રતિપક્ષ (વિરોધી-અલોક) કી અપેક્ષા રાખતા હૈ, ક્યોંકિ
વહ વ્યુત્પત્તિવાલે સમાસરહિત પદકા વાચ્ય (અર્થ) હૈ । જો જો વ્યુત્પ-
ત્તિવાલે સમાસરહિત પદકા વાચ્ય હોતા હૈ વહ પ્રતિપક્ષસહિત હી
હોતા હૈ, જૈસે ઘટ । ઘટ વ્યુત્પત્તિવાલા હૈ ઓર સમાસરહિત હૈ, અર્થાત્
તે પદ મિલ કર નહીં વના હુઆ હૈ, અત એવ ઘટકે પ્રતિપક્ષ-અઘટ-પટ,
મુકુટ, શકટ, કટ આદિ મી અવશ્ય હોતે હૈ । લોકકા જો પ્રતિપક્ષ હૈ
વહ અસ્તિત્વવાન્ અલોક હૈ, ક્યોંકિ અસ્તિત્વવાન્ પદાર્થ હી કિસીકા
પ્રતિપક્ષ હો સકતા હૈ । ગધેકા સીંગ આદિ નાસ્તિત્વવાન્ પદાર્થ કિસીકે
પ્રતિપક્ષ નહીં હોતે ॥

પ્રશ્ન-‘જો લોક નહીં વહ અલોક હૈ’ એસા માનનેસે લોકસે ભિન્ન
જિતને ઘટ પટ આદિ પદાર્થ હૈ વે સબ અલોક હોંગે, ક્યોંકિ વે લોક
નહીં હૈ-લોકસે ભિન્ન હૈ । ફિર ઘટ આદિ પદાર્થોસે ભિન્ન એક અલગ
અલોક ક્યોં માનતે હો ?

લોક પોતાના પ્રતિપક્ષ (વિરોધી-અલોક) ની અપેક્ષા રાખે છે, કારણ
કે એ વ્યુત્પત્તિવાળા સમાસરહિત શબ્દનો વાચ્ય (અર્થ) છે જે જે
વ્યુત્પત્તિવાળા સમાસરહિત શબ્દનો વાચ્ય હોય છે તે પ્રતિપક્ષસહિત જ હોય
છે જેમ ઘટ, ઘટ વ્યુત્પત્તિવાળો છે અને સમાસરહિત છે, અર્થાત્ એ
શબ્દો મળવાથી બનેલો નથી, તેથી ઘટનો પ્રતિપક્ષ-અઘટ-પટ, મુકુટ, શકટ,
કટ આદિ પણ અવશ્ય હોય છે લોકનો જે પ્રતિપક્ષ છે તે અસ્તિત્વવાન્ અલોક છે,
કારણ કે અસ્તિત્વવાન્ પદાર્થ જ કોઇનો પ્રતિપક્ષ થઇ શકે છે ગધેકાનું
શીંગડું વગેરે નાસ્તિત્વવાન્ પદાર્થ કોઇનો પ્રતિપક્ષ થતો નથી

પ્રશ્ન-‘જે લોક નથી તે અલોક છે’ એમ માનવાથી લોકથી ભિન્ન જેટલા
ઘટ પટ આદિ પદાર્થો છે તે બધા અલોક થશે, કારણ કે તે નથી-લોકથી
ભિન્ન છે પછી ઘટ આદિ પદાર્થોથી ભિન્ન એક જૂદો અલોક હો ?

अस्तु सोको जीवपुत्रसादीनामनाधारतयाऽवस्थानासम्भवात्, अस्तु च तस्याऽमूर्तत्वेनेन्द्रियागोचरतयाऽस्तित्वसाधकप्रमाणामाधात्, इन्द्रियागोचरे च मनःप्रवृत्तेः कदाऽप्यसम्भवादिति न शङ्कनीयम्, इन्द्रियनोऽन्द्रियविषयत्वाभावात् दर्शनेन तदस्तित्वनिराकरणस्याऽशक्यत्वात्, अन्यथा हि प्रपितामहादीनामपि अप्रामाण्यः पाप्नुयात् । यतः 'आसन् प्रपितामहादयोऽस्मादादिशरीरस्याऽन्यथाऽप्यस्तत्वात्' इत्यनुमानेन तेषामस्तित्वं साध्यते चेदलोकस्याप्यनुमानेन सिद्धिः शक्ये, तथाहि—

प्रश्न—जीव और पुत्रल आदि बिना आधारके नहीं ठहर सकते; मग लोकाकाश मानना तो ठीक है, परन्तु अलोकाकाशक अस्तित्व की क्या प्रमाण है?, कारण यह कि इन्द्रियोंका यह विषय नहीं है, क्योंकि अमूर्त है। जिस विषयमें इन्द्रियोंकी प्रवृत्ति नहीं होती उसमें मन प्रवृत्त नहीं हो सकता। अत एव न इन्द्रियोंसे अलोकाकाशको ज्ञात सकते हैं और न मनसे।

उत्तर—यह प्रश्न ठीक नहीं है, क्योंकि इन्द्रिय और मनका ज्ञान न होनेसे उसके अस्तित्वका स्वप्न नही हो सकता, अन्यथा हमें सपना आदि पूर्वजोंका भी अस्तित्व सिद्ध नहीं होगा, क्योंकि वे भी इन्द्रियों और मनके विषय नहीं होते। यदि कोई इस अनुमानसे पूर्वजोंका अस्तित्व सिद्ध करे कि—पितामह (दादा) आदि पूर्वजोंका किसी समान अस्तित्व था, क्योंकि उनके बिना हमारा शरीर नहीं बन सकता तो अनुमानसे ही अलोककी भी सिद्धि मान लेनी चाहिए। अनुमान पर ही

प्रश्न—एव अने पुत्रल आदि आधार बिना रही शक्य नहीं, तब लोकाकाश मानने को तो जतनर है, परन्तु अलोकाकाशका अस्तित्वनु ही सिद्ध हो है, कारण को है इन्द्रियेण को विषय नहीं केमके अमूर्त के निमित्त इन्द्रियेणी प्रवृत्ति कती नहीं तेमा मन पक्ष प्रवृत्त यह शक्य नहीं, जेही भी इन्द्रियेणी अलोकाकाशने व्यक्ती शक्यत नहीं तेमका मनभी पक्ष व्यक्ती शक्यत नहीं

उत्तर—जे प्रश्न जतनर नहीं केमके इन्द्रिय अने मनसे ज्ञान केवाभी तेना अस्तित्वनु ज्ञान यह शक्यत नहीं जेम तेना पक्ष प्रवृत्त पक्ष अस्तित्व सिद्ध नहि थाय, केमके ते पक्ष इन्द्रिय अने मन विषय नहीं होता, जे केम अनुमानभी पूर्वजोंनु अस्तित्व सिद्ध करे के निमित्त मरु (दादा) आदि पूर्वजोंनु केम समये अस्तित्व कप्त कारण के निमित्त आपसु शरीर जनी शक्य नहि, तेना अनुमानभी न जलोकाकी पक्ष सिद्ध लेनी जेप्रश्न, अनुमान को है—

મૂલમ્-જયા^૧ લોગમલોગ^૪ ચ, જિણો^૫ જાણઈ^૬ કેવલી^૭ ।

તયા^૮ જોગે^૯ નિરંભિત્તા^{૧૦}, સેલેસિં^{૧૧} પડિવજ્જઈ^{૧૨} ॥ ૨૩ ॥

છાયા—યદા લોકમલોકં ચ, જિનો જાનાતિ કેવલી ।

તદા યોગાનિરુદ્ધ્ય, શૈલેશીં પ્રતિપદ્યતે ॥૨૩॥

સાન્વયાર્થ:—જયા=જવ જિણો=ચીતરાગ કેવલી=કેવલજ્ઞાની હોયે હુણ
લોગમલોગં ચ=લોક ઔર અલોકકો જાણઈ=જાનતે હૈં, તયા=તવ જોગે=મન-
વચન-કાયકે યોગોંકા નિરંભિત્તા=નિરોધ કરકે સેલેસિં=શૈલેશીકરણકો પડિ-
વજ્જઈ=પ્રાપ્ત કરતે હૈં ॥૨૩॥

ટીકા—‘જયા લોગ’-મિત્યાદિ । યદા જિનઃ કેવલી લોકાલોકં જાનાતિ
તદા યોગાન્=મનોવાકાયલક્ષણાન્ નિરુદ્ધ્ય, તથાદિ-મુક્તિપદેઽન્તર્મુહૂર્તમાવિનિ
આયુષ્યન્તર્મુહૂર્તમાત્રાવશેષે સતિ યદ્યદ્યાતિકર્મચતુષ્ટયં સ્વભાવતઃ સમસ્થિતિકં
સ્યાત્તદા નિષ્કલઙ્કઃ પરમકલ્યાણાઽઽસ્પદીભૂતઃ કેવલી સૂક્ષ્મક્રિયાઽનિવર્ત્યારૂપં
ધ્યાનમારમ્ભતે । ઉત્કૃષ્ટ આયુષઃ પન્માસાવશેષે સમુત્પન્નકેવલસ્ય ભગવતસ્તુ તદા-

“જયા લોગ૦” ઇત્યાદિ । જવ ઘાતિકર્મોંકો જીતનેવાલે કેવલી
ભગવાન્ લોક ઔર અલોકકો જાન લેતે હૈં તવ યોગોંકા નિરોધ કરકે
શૈલેશી અવસ્થાકો પ્રાપ્ત કરતે હૈં ।

(૩) અન્તર્મુહૂર્ત માત્ર આયુ શેષ રહેને પર યદિ વાકી રહે હુણ ચારોં
અઘાતિયા કર્મોંકી સ્થિતિ સ્વભાવસે હી વરાવર હો તો નિષ્કલઙ્ક પરમ
કલ્યાણકે આશ્રયભૂત કેવલી પ્રમુ સૂક્ષ્મક્રિય નામક શુદ્ધ ધ્યાનકે તોસરે
પાયેકા ધ્યાન પ્રારમ્ભ કરતે હૈં, કિન્તુ જિન્હે ઉત્કૃષ્ટ આયુકર્મ છહ માસ
અવશેષ રહેને પર કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન હોતા હૈં ડન્હે નિયમસે કેવલિસમુદ્ધાત

જયા લોગ૦ ઇત્યાદિ ન્યારે ઘાતી કર્મોંને છુતવાવાળા કેવળી ભગવાન્ લોક
અને અલોકને જાણી લે છે ત્યારે યોગોંને નિરોધ કરીને શૈલેશી અવસ્થાને
પ્રાપ્ત કરે છે

(૩) અન્તર્મુહૂર્ત માત્ર આયુ શેષ રહેતા જો યાકી રહેલા ચારે અઘાતી
કર્મોંની સ્થિતિ સ્વભાવથી યદાવર હોય તો નિષ્કલઙ્ક પરમ કલ્યાણના આશ્રયભૂત
કેવળી પ્રમુ સૂક્ષ્મક્રિય નામના શુદ્ધ ધ્યાનના ત્રીજા પાયાનું ધ્યાન પ્રારંભે છે
કિન્તુ જેમને ઉત્કૃષ્ટ આયુકર્મ છ માસ અવશેષ રહેતા કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે,
તેમને નિયમથી કેવળી સમુદ્ધાત કરવો પડે છે, કારણ કે એમનું આયુકર્મ

સ્વાત્, 'પર્યુવાસઃ સદશગ્રાહી' -તિ નિયમાસિપેખ્યસદ્ગ્નેષ માખ્યમ્, નિવેચ્યમ્
 ધીવાડ્ધીનાડ્ધિવિદ્યન્યાપારમૂત આકાશવિશેષાસ્મકો ભોકઃ, અતોડ્ધોકોડ્ધવા-
 કાશવિશેષરૂપ એવ મનિતુ યોગ્યઃ, યથા 'અવનોડ્ધમ્' ઇત્યુક્તે ધનરહિતો મનુષ્ય
 એવ સ્થાપે ન તુ ઘટપટાદિઃ, તથેવાડ્ધ્યભોકો ભોકાનુરૂપ એવ ચોદખ્ય ઇતિ ॥૨૨॥

ઉત્તર—જો ભોક નહીં થઈ અભોક છે, તો નર્મસમાસ છે
 નર્મર્થ દો પ્રકારકા હોતા છે. એક નર્મર્થ એસા હોતા છે કે જો
 જિસકા નિવેચ ક્રિયા જાતા છે તે નિવેચ્યકે સમાનકા હી પ્રથમ
 કરનેલા હોતા છે તેસે પર્યુવાસ કહતે છે. કહા મી છે કે-
 “પર્યુવાસ સદશકા યોગ્યક હોતા છે.” અત એ ભોકકા નિવેચ
 રૂપ અભોક મી ભોકકાકે સમાન હોના યાહિય. નિવેચ્ય યહાં જીવ
 અજીવ આદિ દ્રવ્યોકા આધારમૂત આકાશવિશેષ છે, અતઃ અભોક મી
 આકાશવિશેષ (જીવ અજીવ આદિ દ્રવ્યોકે આધારસે નિર્મિત) હોના
 યાહિય. જેસે કિસીને કહાકિ યહ ‘અવન’ છે. ઇસ વાક્યમે ‘અવન’
 શબ્દસે યહ નહીં સમજા જાતા છે કે યહ ઘડા છે યા કપડા છે, કિન્તુ
 ધનરહિત મનુષ્ય અર્થ હી સમજા જાતા છે. ઇસી પ્રકાર યહાં ‘અભોક’
 શબ્દસે ઘડા નહીં સમજાના યાહિય કિન્તુ આકાશવિશેષ હી સમજાના
 યાહિય. કેવલી ‘મગધાન્’ જન ભોક ઓર અભોક દોનોંકો જાનતે છે ॥૨૨॥

ઉત્તર—એ ભોક નથી તે અભોક છે એમાં નર્મ સમાસ છે નર્મર્થ એ
 મહત્ત્વ હોય છે એક નર્મર્થ એવો હોય છે કે તે એવો નિવેચ કરવામાં આવે છે એ
 નિવેચ્યની સમાનતા જ અદ્ય કરનાર હોય છે, તેને પર્યુવાસ કહે છે, એમ છે કે-
 “પર્યુવાસ સદસને બિધક હોય છે” તેથી કરીને ભોકના નિવેચરૂપ અભોક જ
 ભોકની જ સમાન હોવો એમને જાણી નિવેચ્ય એવ-અભવ આદિ દ્રવ્યોનો આધાર
 આકાશ-વિશેષ છે, તેથી અભોક પણ આકાશ-વિશેષ (એવ અભવ આદિ દ્રવ્યો
 આધારથી નિર્મિત) હોવો એમને, એમકે કહેવો એમ છે કે ‘અવન’ છે
 એ વાક્યમાં ‘અવન’ શબ્દથી એમ નથી સમજાતું કે એ ઘડા છે યા કપડું છે,
 કિન્તુ ‘ધનરહિત મનુષ્ય’ એવો અર્થ જ સમજાય છે એ રીતે જાણી
 અભોક’ શબ્દથી ઘડા યા કપડું ન સમજવું એમને, કિન્તુ આકાશવિશેષ જ
 સમજવો એમને કેવળી મગધાન્ એ ભોક અને અભોક બેડને બહે છે ()

મૂલમ્-^૧જયા ^૪લોગમલોગં ^૫ચ, ^૬જિણો ^૨જાણઈ ^૭કેવલી ^૩।

તયા ^૮જોગે ^૯નિરુમ્ભિત્તા, ^{૧૦}સેલેસિં ^{૧૧}પડિવજ્જઈ ^{૧૨}॥ ૨૩ ॥

છાયા—યદા લોકમલોકં ચ, જિનો જાનાતિ કેવલી ।

તદા યોગાન્નિરુદ્ધ્ય, શૈલેશીં પ્રતિપદ્યતે ॥૨૩॥

સાન્વયાર્થઃ—જયા=જવ જિણો=ચીતરાગ કેવલી=કેવલજ્ઞાની હોયે હુણ લોગમલોગં ચ=લોક ઓર અલોકકો જાણઈ=જાનતે હૈં, તયા=તવ જોગે=મન-વચન-કાયકે યોગોંકા નિરુમ્ભિત્તા=નિરોધ કરકે સેલેસિં=શૈલેશીકરણકો પડિ-વજ્જઈ=પ્રાપ્ત કરતે હૈં ॥૨૩॥

ટીકા—‘જયા લોગ’-મિત્યાદિ । યદા જિનઃ કેવલી લોકાલોકં જાનાતિ તદા યોગાન્=મનોવાકાયલક્ષણાન્ નિરુદ્ધ્ય, તથાદિ-મુક્તિપદેઽન્તર્મુદ્ધૂર્તભાવિનિ આયુષ્યન્તર્મુદ્ધૂર્તમાત્રાવશેષે સતિ યદ્યઘાતિકર્મચતુષ્ટયં સ્વભાવતઃ સમસ્થિતિકં સ્યાત્તદા નિષ્કલઙ્કઃ પરમકલ્યાણાઽઽસ્પદીભૂતઃ કેવલી સૂક્ષ્મક્રિયાઽનિવર્ત્યાર્થ્યં ધ્યાનમારમ્ભતે । ઉત્કૃષ્ટ આયુષઃ પન્માસાવશેષે સમુત્પન્નકેવલસ્ય ભગવતસ્તુ તદા-

“જયા લોગ” ઇત્યાદિ । જવ ઘાતિકર્મોંકો જીતનેવાલે કેવલી ભગવાન્ લોક ઓર અલોકકો જાન લેતે હૈં તવ યોગોંકા નિરોધ કરકે શૈલેશી અવસ્થાકો પ્રાપ્ત કરતે હૈં ।

(૩) અન્તર્મુદ્ધૂર્ત માત્ર આયુ શેષ રહેને પર યદિ વાકી રહે હુણ ચારોં અઘાતિયા કર્મોંકી સ્થિતિ સ્વભાવસે હી વરાવર હો તો નિષ્કલઙ્ક પરમ કલ્યાણકે આશ્રયભૂત કેવલી પ્રભુ સૂક્ષ્મક્રિય નામક શુદ્ધ ધ્યાનકે તોસરે પાયેકા ધ્યાન પ્રારમ્ભ કરતે હૈં, કિન્તુ જિન્હે ઉત્કૃષ્ટ આયુકર્મ છહ માસ અવશેષ રહેને પર કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન હોતા હૈં ઝન્હે નિયમસે કેવલિસમુદ્ધાત

જયા લોગં ઇત્યાદિ ન્યારે ઘાતી કર્મોંને છતવાવાળા કેવળી ભગવાન્ લોક અને અલોકને બાણી લે છે ત્યારે યોગોંનો નિરોધ કરીને શૈલેશી અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે

(૩) અન્તર્મુદ્ધૂર્ત માત્ર આયુ શેષ રહેતા ને બાકી રહેલા ચારે અઘાતી કર્મોંની સ્થિતિ સ્વભાવથી બરાબર હોય તો નિષ્કલંક પરમ કલ્યાણના આશ્રયભૂત કેવળી પ્રભુ સૂક્ષ્મક્રિય નામના શુદ્ધ ધ્યાનના ત્રીજા પાયાનું ધ્યાન પ્રારંભે છે કિન્તુ તેમને ઉત્કૃષ્ટ આયુકર્મ છ માસ અવશેષ રહેતા કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે, તેમને નિયમથી કેવળી સમુદ્ધાત કરવો પડે છે, કારણ કે એમનું આયુકર્મ

સ્વાત્, 'પર્યુદાસ સદશગ્રાહી'તિ નિયમાશ્લિષેષ્યસદ્ગોનેષ્ મામ્યમ્, નિષેષ્યમાત્ર
 જીવાઽજીવાઽઽદિદ્રવ્યાપારમૂત્ર આકાશવિશેષાત્મકો લોકઃ, ઘટોઽલોકોઽપ્પ-
 કાશ્વવિશેષરૂપ एव मवितु योग्यः, यथा 'अघनोऽयम्' इत्युक्ते घनरहितो मनुष्य
 एव गृह्यते न तु घटपटादिः, उपेक्षाऽप्यलोकો लोकानुरूप एव बोद्धव्य इति ॥૨૨॥

ઉત્તર-જો લોક નહીં ઘટ અલોક છે. યહો નગ્નસમાસ છે. નગ્નર્થ દો પ્રકારકા હોતા છે. એક નગ્નર્થ એસા હોતા છે કે જો જિસકા નિષેષ ક્રિયા જાતા છે એસ નિષેષ્યકે સમાનકા હી પ્રશ્ન કરનેવાલા હોતા છે એસે પર્યુદાસ કહતે છે. કહા મી છે કે-
 "પર્યુદાસ સદશકા યોષક હોતા છે." અતઃ એવ લોકકા નિષેષ રૂપ અલોક મી લોકહીકે સમાન હોના વાહિય. નિષેષ્ય યહાં જીવ અજીવ આદિ દ્રવ્યોકા આધારમૂત્ર આકાશવિશેષ છે, અતઃ અલોક મી આકાશવિશેષ (જીવ અજીવ આદિ દ્રવ્યોકે આધારસે મિલ) હોના વાહિય. જૈસે કિસીને કહાકિ યહ 'અઘન' છે. હસ વાક્યમેં 'અઘન' શબ્દસે યહ નહીં સમજા જાતા છે કે યહ ઘડા છે યા કપડા છે, કિન્તુ ઘનરહિત મનુષ્ય અર્થ હી સમજા જાતા છે. હસિ પ્રકાર યહો 'અલોક' શબ્દસે ઘડા નહીં સમજાના વાહિય કિન્તુ આકાશવિશેષ હી સમજાના વાહિય. કેવલી મગધાન્ હન લોક ઓર અલોક દોનોંકો જાનતે છે ॥૨૨॥

ઉત્તર-એ લોક નથી તે અલોક છે એમાં નમ્ સમાસ છે નગ્નર્થ એ પ્રકારના હોય છે એક નગ્નર્થ એવો હોય છે કે તે એના નિષેષ કરવામાં આવે છે એ નિષેષ્યની સમાનતા જ અલગ કરવાર હોય છે, તેને પર્યુદાસ કહે છે, કમ્પુ છે કે-
 "પર્યુદાસ સદશકા યોષક હોય છે" તેથી કરીને લોકના નિષેષરૂપ અલોક એ લોકની જ સમાન હોવો એકલો અહીં નિષેષ્ય એવ-અલવ આદિ દ્રવ્યોના આધારમૂત્ર આકાશવિશેષ છે, તેથી અલોક પણ આકાશવિશેષ (એવ અલવ આદિ દ્રવ્યોના આધારથી મિલ) હોવો એકલો, તેમકે કહેલો કમ્પુ કે એ 'અઘન' છે, એ વાક્યમા 'અઘન' શબ્દથી એમ નથી સમજાતું કે એ ઘટ છે યા કપડ છે, કિન્તુ 'ઘનરહિત મનુષ્ય' એવો અર્થ જ સમજાય છે. એ રીતે અહીં 'અલોક' શબ્દથી ઘટ યા કપડ ન સમજવું એકલો, કિન્તુ આકાશવિશેષ જ સમજવો એકલો કેવળી મગધાન્ એ લોક અને અલોક બેઉને જાણે છે (૨૨)

મૂલમ્-^૧જયા ^૪લોગમલોગં ^૫ચ, ^૬જિણો ^૭જાણઈ ^૮કેવલી ।

^૯તયા ^{૧૦}જોગે ^{૧૧}નિરુંભિત્તા, ^{૧૨}સેલેસિં પડિવજ્જઈ ॥ ૨૩ ॥

છાયા—યદા લોકમલોકં ચ, જિનો જાનાતિ કેવલી ।

તદા યોગાનિરુદ્ધ્ય, શૈલેશીં પ્રતિપદ્યતે ॥૨૩॥

સાન્વયાર્થઃ—જયા=જવ જિણો=ત્રીતરાગ કેવલી=કેવલજ્ઞાની હોયે હુણ લોગમલોગં ચ=લોક ઔર અલોકકો જાણઈ=જાનતે હૈં, તયા=તવ જોગે=મન-વચન-કાયકે યોગોંકા નિરુંભિત્તા=નિરોધ કરકે સેલેસિં=શૈલેશીકરણકો પડિ-વજ્જઈ=પાપ કરતે હૈં ॥૨૩॥

ટીકા—‘જયા લોગ’-મિત્યાદિ । યદા જિનઃ કેવલી લોકાલોકં જાનાતિ તદા યોગાન્=મનોવાકાયલક્ષણાન્ નિરુદ્ધ્ય, તથાદિ-મુક્તિપદેઽન્તર્મુદ્ધૂર્તભાવિનિ આયુષ્યન્તર્મુદ્ધૂર્તમાત્રાવશેષે સતિ યદ્યદાતિકર્મચતુષ્ટયં સ્વભાવતઃ સમસ્થિતિકં સ્યાત્તદા નિષ્કલઙ્કઃ પરમકલ્યાણાઽઽસ્પદીભૂતઃ કેવલી સુક્ષ્મક્રિયાઽનિરત્યાર્થ્યં ધ્યાનમારમ્ભતે । ઉત્કૃષ્ટ આયુષઃ પળ્પમાસાવશેષે સમુત્પન્નકેવલસ્ય ભગવતસ્તુ તદા-

“જયા લોગ૦” ઇત્યાદિ । જવ ઘાતિકર્મોંકો જીતનેવાલે કેવલી ભગવાન્ લોક ઔર અલોકકો જાન લેતે હૈં તવ યોગોંકા નિરોધ કરકે શૈલેશી અવસ્થાકો પાપ કરતે હૈં ।

(૩) અન્તર્મુદ્ધૂર્ત માત્ર આયુ શેષ રહેને પર યદિ વાકી રહે હુણ ચારોં અઘાતિયા કર્મોંકી સ્થિતિ સ્વભાવસે હી વરાવર હો તો નિષ્કલઙ્ક પરમ કલ્યાણકે આશ્રયભૂત કેવલી પ્રભુ સુક્ષ્મક્રિયા નામક શુદ્ધ ધ્યાનકે તોસરે પાયેકા ધ્યાન પ્રારમ્ભ કરતે હૈં, કિન્તુ જિન્હૈં ઉત્કૃષ્ટ આયુકર્મ છહ માસ અવશેષ રહેને પર કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન હોતા હૈં ઁન્હૈં નિયમસે કેવલિસમુદ્ધાત

જયા લોગ૦ ઇત્યાદિ ન્યારે ઘાતી કર્મોંને છતવાવાળા કેવળી ભગવાન્ લોક અને અલોકને બાણી લે છે ત્યારે યોગોંને નિરોધ કરીને શૈલેશી અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે

(૩) અન્તર્મુદ્ધૂર્ત માત્ર આયુ શેષ રહેતા જો બાકી રહેલા ત્યારે અઘાતી કર્મોંની સ્થિતિ સ્વભાવથી બરાબર હોય તો નિષ્કલંક પરમ કલ્યાણના આશ્રયભૂત કેવળી પ્રભુ સુક્ષ્મક્રિયા નામના શુદ્ધ ધ્યાનના ત્રીજા પાયાનું ધ્યાન પ્રારંભ કરે છે કિન્તુ જોમને ઉત્કૃષ્ટ આયુકર્મ છ માસ અવશેષ રહેતા કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે તેમને નિયમથી કેવળી સમુદ્ધાત કરવો પડે છે, કારણ કે એમનું આયુકર્મ

યુપોઽપસ્વાદ્ વેદનીયનામગોષ્ઠકર્મણાં ચ સ્થિતિબાહુસ્ત્યાષ નિયતસમુદ્ઘાતસ્વાદ્, તત્કૃત્વા વેદનીયાદિષુ ચતુર્ણુ સમસ્થિતિકેષુ સત્સુ તદારમ્મ' ।

યદા જઘન્યયોગવતઃ સઙ્ગિપર્યાપ્તસ્ય મનોદ્રવ્યાણિ સમયેર નિરુન્ધન્ અસંસ્થાતસમયૈઃ સમ્પૂર્ણ મનોયોગં, તત્પચાત્પર્યાપ્તશ્રીન્દ્રિયસ્ય ધ્યાનયોગપર્યાપ્તોઽસંસ્થાતશુણન્યૂનવાગ્યોગપર્યાયાન્ પ્રતિસમયં નિરુન્ધન્ અસંસ્થાતસમયૈઃ સમ્પૂર્ણધ્યાનયોગં, તત્થ પ્રથમસમયસમુત્પન્નનિગોદ્ગીવસ્ય જઘન્યકાયયોગપર્યાપ્તોઽસંસ્થાતશુણનીકાયયોગં પ્રતિસમયં નિરુન્ધન્ અસંસ્થાતસમયૈર્વાદરકાયયોગં ચ સર્વથા નિરુન્ધન્

કરના પદ્ધતિ છે, ક્યોંકિ એનકા આયુકર્મ અલ્પ હોતા છે ઓર એને વેદનીય નામ ગોષ્ઠ કર્મોંકી સ્થિતિ અધિક હોતી છે, ઇસલિયે એ પહેલે સમુદ્ઘાતકે દ્વારા ચારોં કર્મોંકી સ્થિતિ ચરાપર કરકે ફિર તીસરે પાપકા ધ્યાન આરમ્મ કરતે છે ।

જબ જઘન્ય યોગબાંધે સઙ્ગી પર્યાપ્તકે મનોદ્રવ્ય ઓર મનોદ્રવ્ય કે વ્યાપારોંસે અસંસ્થાત શુણની મનોદ્રવ્યોંકા પ્રતિસમયમેં નિરોધ કરતે હુપ અસંસ્થાત સમયોંમે સમ્પૂર્ણ મનોયોગકા નિરોધ કર દેતે છે । તથ મનોયોગકા નિરોધ કરકે પર્યાપ્ત શ્રીન્દ્રિયકે ઘચનયોગકી પર્યાપોંસ અસંસ્થાત શુણની ઘચનયોગકી પર્યાપોંકા પ્રતિસમય નિરોધ કરતે હુપ સમસ્ત ઘચનયોગકા નિરોધ કરતે છે । ઘચન યોગકા સમ્પૂર્ણ નિરોધ કરકે પ્રથમ સમયમેં ઉત્પન્ન નિગોદિયા ઝીવકે જઘન્ય કાયયોગ કી પર્યાપોં સે અસંસ્થાતશુણની કાયયોગકા પ્રતિસમય નિરોધ કરતે હુપ અસંસ્થાત સમયોંમે વાદર કાયયોગકા મી સર્વથા નિરોધ કર દેતે છે ।

અથ હેવ છે અને એમના વેદનીય નામ યોગ કર્મોંની સ્થિતિ વધારે હેવ છે તેથી કરીને તે પહેલાં સમુદ્ઘાતની દ્વારા વધારે કર્મોંની સ્થિતિ અસંભર કરીને પછી ત્રીજા પદ્ધતિ ધ્યાન આરંભે છે

વધારે જઘન્ય યોગબાંધ સ-ની પર્યાપ્તકના મનોદ્રવ્ય અને મનોદ્રવ્યના વ્યાપારોંથી અતઃક્યાતશુણની મનોદ્રવ્યોંકા પ્રતિ સમયે નિરોધ કરતા અસંસ્થાત સમયોંમાં સપૂર્ણ મનોયોગને નિરોધ કરીને પર્યાપ્ત શ્રીન્દ્રિયના ઘચનયોગના પર્યાપોંથી અસંસ્થાતશુણની ઘચનયોગના પર્યાપોંકા પ્રતિસમય નિરોધ કરતા સમસ્ત ઘચનયોગને નિરોધ કરે છે ઘચનયોગને સપૂર્ણ નિરોધ કરીને પ્રથમ સમયમાં ઉત્પન્ન નિરોધકા હવના જઘન્ય કાયયોગના પર્યાપોંથી અસંસ્થાતશુણની કાયયોગને પ્રતિસમય નિરોધ કરતા અસંસ્થાત સમયોંમાં વધારે કાયયોગને

તદેદં સૂક્ષ્મક્રિયાઽનિર્વર્તિધ્યાનમુપક્રમતે । તત્ર શ્વાસોચ્છ્વાસસ્વરૂપં સૂક્ષ્મમપિ કાય-
યોગં નિરુદ્ધ્ય=અયોગિત્વં પ્રાપ્યેત્યર્થઃ, શૈલેશીમ્=શૈલાઃ=પર્વતાસ્તેપામીશઃ શૈલેશઃ=
સુમેરુસ્તદ્વત્ સ્થૈર્યં યસ્યામવસ્થાયાં સા, યદ્વા શીલં=યથાખ્યાતચારિત્રં તસ્યેશઃ=
સ્વામી શીલેશસ્તસ્યેયમવસ્થા શૈલેશીતાં પ્રતિપદ્યતે મધ્યમકાલેન ‘અ-ઇ-ઉ-ઋ-લૃ’
ઇત્યેવંરૂપપશ્ચલધ્વક્ષરોચ્ચારણસમકાલસ્થિતિક સમુચ્છિન્નક્રિયાઽપ્રતિપાતિધ્યાનમનુ-
ભવતીત્યર્થઃ,

અર્થાત્ સમસ્ત મનોયોગ ઓર વચનયોગકા તથા વાદર કાયયોગકા
નિરોધ હોને પર સૂક્ષ્મક્રિયાઽનિર્વર્તિ નામક ત્રીસરે ધ્યાનકો આરંભ
કરતે હૈં । ત્રીસરે ધ્યાનકે સમય શ્વાસોચ્છ્વાસરૂપ કાયયોગકી સૂક્ષ્મ-
ક્રિયા હી રહતી હૈં । ઇસ ધ્યાનસે ડસ સૂક્ષ્મક્રિયાકા ખી નિરોધ કરકે
અયોગી હો જાતે હૈં । અયોગી હોકર અર્થાત્ તેરહવેં ગુણસ્થાન સે ચૌદ-
હવેં ગુણસ્થાનમેં પહુંચકર શૈલેશી અવસ્થાકો પ્રાપ્ત હોતે હૈં । જિસમેં
શૈલોં (પર્વતોં) કે ઈશ (સ્વામી) સુમેરુ પર્વતકે સમાન સ્થિરતા રહતી હૈં
ડસે શૈલેશી અવસ્થા કહતે હૈં । અથવા-શીલ (યથાખ્યાતચારિત્ર) કે
ઈશ(સ્વામી) કો શીલેશ કહતે હૈં, ડનકી અવસ્થાકો શૈલેશી કહતે હૈં ।
ઇસ શૈલેશી અવસ્થાકો પ્રાપ્ત હોકર ન ધીમે ન જલ્દી અર્થાત્ મધ્યમ
કાલ સે ‘અ-ઇ-ઉ-ઋ-લૃ’ ઇન પાંચ હ્રસ્વ અક્ષરોંકે ઉચ્ચારણમેં જિતના
સમય લગતા હૈં ડતને સમય તક ચૌદહવેં અયોગિકેવલી ગુણસ્થાનમેં
રહ કર સમુચ્છિન્નક્રિયાઽપ્રતિપાતિ ધ્યાન ધ્યાતે હૈં ॥

।। સર્વથા નિરોધ કરી નાખે છે અર્થાત્ સમસ્ત મનોયોગ અને વચનયોગનો
।। આદર-કાયયોગનો નિરોધ થતા સૂક્ષ્મક્રિયાઽનિર્વર્તિ નામના ત્રીજા ધ્યાનનો
આરંભ કરે છે ત્રીજા ધ્યાનને સમય શ્વાસોચ્છ્વાસરૂપ કાયયોગની સૂક્ષ્મ-ક્રિયા જ
રહે છે, એ ધ્યાનથી તે સૂક્ષ્મ-ક્રિયાનો પણ નિરોધ કરીને અયોગી થઈ જાય છે.
અયોગી થઈને અર્થાત્ તેરમે ગુણસ્થાનેથી ચૌદમા ગુણસ્થાનમા પહોંચીને
શૈલેશી અવસ્થાને પ્રાપ્ત થાય છે જેમા શૈલો (પર્વતો)ના ઈશ (સ્વામી) સુમેરુ
પર્વતની પેઠે સ્થિરતા રહે છે તેને શૈલેશી અવસ્થા કહે છે, અથવા શીલ (યથા-
ખ્યાતચારિત્ર)ના ઈશ (સ્વામી)ને શીલેશ કહે છે, એની અવસ્થાને શૈલેશી
કહે છે એ શૈલેશી અવસ્થાને પ્રાપ્ત થઈને, નહિ ધીમે કે નહિ જલ્દી અર્થાત્
મધ્યમ કાલથી અ-ઇ-ઉ-ઋ-લૃ એ પાંચ હ્રસ્વ અક્ષરોના ઉચ્ચારણમા જેટલો
સમય લાગે એટલા સમય સુધી ચૌદમે અયોગિકેવલી ગુણસ્થાનમા રહીને સમુ-
ચ્છિન્નક્રિયાઽપ્રતિપાતિ ધ્યાન ધ્યાવે છે

ननु सूक्ष्मक्रियाऽनिर्वर्त्याण्यस्य शुक्लध्यानस्य कथं ध्यानपदप्रतिपाद्यता !
 ध्यानं हि नाम मनःस्थैर्यम्, केवलमिदं तदानीं मनसोऽसत्त्वादिति चेन्न,
 = स्थैर्यावस्थापक्षत्वमेव ध्यानत्वम्, तच्च यथा स्थिरीभावमापन्नस्य उग्रस्वीप-
 मनसस्तथैव केवलिकाययोगस्यापि सुस्थिरतया सुषचम् ।

नन्वेवमपि समुच्छिन्नक्रियाऽप्रतिपास्याख्यस्य शुक्लध्यानस्य कथं ध्यान्तस्त् !
 तत्र काययोगस्याप्यभावात्, इति चेदुच्यते—यथा कुम्भकारचक्रं तद्वन्नामकदन्ता-
 विसम्बन्धामावेऽपि माकासीनवेगतो भ्रमति तथा मनोवाकाययोगनिरोधेऽप्ययो-
 गिनः प्राकृतध्यानपारावेगतो ध्यानं सम्पद्यत ।

प्रश्न—हे गुरुमहाराज ! मनकी स्थिरताको ध्यान कहते हैं । केवली
 भगवान के उस समय मन नहीं रहता; अतः सूक्ष्मक्रियाऽनिर्वर्त्ति शुक्ल
 ध्यान को ध्यान कैसे कहा जा सकता है ? ।

उत्तर—स्थिरता को ही ध्यान कहते हैं । वह स्थिरता जैसे उग्रस्थक
 मनोयोगकी होती है वैसे ही केवलीके काययोगकी स्थिरता होती है
 इसलिए उसे ध्यान कहते हैं ।

प्रश्न—तो समुच्छिन्नक्रियाऽप्रतिपात्ति—शुक्ल—ध्यानको ध्यान कैसे
 कह सकते हैं ? क्योंकि यहाँ काययोगका भी अभाव है ? ।

उत्तर—जैसे कुम्भारका चाक, घुमानवाले वृण्ड आदिके सयोग न
 होनेपर भी पूर्वकालके वेगसे घूमता रहता है वैसे ही मन यत्न काय
 का निरोध होजाने परभी पूर्व ध्यानकी धारा के वेगसे अयोगी कृपणिक
 ध्यान होता है ।

प्रश्न—हे गुरु महाराज ! मनकी स्थिरताने ध्यान कहे हैं । केवली भग-
 वानने के समये मन रहते नहीं, केवल सूक्ष्मक्रियाऽनिर्वर्त्ति शुक्ल ध्यानने ध्यान
 कहे की सीते की भाषा ?

उत्तर—स्थिरताने व ध्यान कहे हैं । के स्थिरता जेही उग्रस्थक मन-
 केवली केवली व तेही / केवलीका काययोगकी स्थिरता केवली केवली तेने
 ध्यान कहे हैं ।

प्रश्न—तो समुच्छिन्नक्रियाऽप्रतिपात्ति—शुक्ल—ध्यानने ध्यान कहे की सीते
 की भाषा ? कारण है तथा काययोगने ध्यान का अभाव है ।

उत्तर—जैसे कुम्भारने चाक, घने घुमानवाले वृण्ड आदिके सयोग न
 होनेपर भी पूर्वकालके वेगसे घूमता रहता है वैसे ही मन यत्न काय
 का निरोध होजाने परभी पूर्व ध्यानकी धारा के वेगसे अयोगी कृपणिक
 ध्यान होता है ।

કિન્ન-તત્ર દ્રવ્યયોગાભાવેऽપિ ભાવયોગસ્ય સત્ત્વાદ્ ધ્યાનમુપપન્નતે, જીવોપ-
યોગરૂપસ્ય ભાવમનસસ્તત્રાપિ સદ્ભાવાત્ । અથ ચ-યથા પુત્રમિત્નોઽપિ પુત્રકાર્યકરણેન
પુત્ર ઉચ્યતે તથા ભવોપગ્રાહિકર્મનિર્જરણરૂપસ્ય ધ્યાનકાર્યસ્ય કરણેન ધ્યાનત્વોપા-
ચારાદ્ ધ્યાનશબ્દાભિધેયત્વં સિદ્ધમ્ ।

અથ ચ-યથૈકસ્ય નાનાર્થકશબ્દસ્ય વહવોઽર્થા ભવન્તિ, તથા ધાતૂનામનેકા-
ર્થત્વાદ્ ધ્યૈધાતુનિષ્પાદિતસ્ય ધ્યાનશબ્દસ્યાપિ સમુચ્છિન્નક્રિયાસ્થ્યં શુક્લધ્યાનમ-
પ્યર્થઃ । અપરં ચ-ઉક્તશુક્લધ્યાનસ્ય ધ્યાનત્વેન જિનાગમપ્રતિપાદ્યતયા ધ્યાનત્વં
નિર્વાધમિત્યલમ્ ॥૨૩॥

મૂલમ્-જયા^૧ જોગે^૨ નિરુંભિત્તા^૩, સેલેસિં^૪ પડિવજ્જઈ^૫ ।

તયા^૬ કમ્મં^૭ સ્વવિત્તાણં^૮, સિદ્ધિં^૯ ગચ્છઈ^{૧૦} નીરઓ^{૧૧} ॥૨૪॥

અથવા-દ્રવ્યયોગકા અભાવ હોને પરં ભાવયોગકે સદ્ભાવસે
ધ્યાન હોતા હૈ, ક્યોંકિ જીવકા ઉપયોગરૂપ ભાવ-મન ઉસ
અવસ્થામેં ભી રહતા હૈ । અથવા જૈસે પુત્ર ન હોકર ભી યદિ કોઈ પુત્રકા
કાર્ય કરતા હૈ તો વહ પુત્ર કહલાતા હૈ, વૈસે હી ભવોપગ્રાહી કર્મોંકી
નિર્જરારૂપ ધ્યાનકા કાર્ય કરનેસં ઉપચારસે વહ ધ્યાન કહલાતા હૈ ।
અથવા જૈસે નાનાર્થક શબ્દકે વહુતસે અર્થ હોતે હૈં વૈસે હી ધાતુઓંકે
ભી અનેક અર્થ હોતે હૈ, ઇસલિયે યહાં ‘ધ્યૈ’ ધાતુસે બને હુયે ધ્યાન
શબ્દકા અર્થ સમુચ્છિન્નક્રિયાઽપ્રતિપાતિ-શુક્લ-ધ્યાન અર્થાત્ અયોગી
ગુણસ્થાનવાલોંકી ક્રિયા ભી સમજ્ઞ લેના ચાહિયે । અથવા જિનાગમમેં
ઇસકો ધ્યાન કહા હૈ અતઃ ઇસમેં ધ્યાનત્વ નિર્વાધ હૈ ॥ ૨૩ ॥

અથવા દ્રવ્યયોગનો અભાવ થયા છતાં પણ ભાવયોગના સદ્ભાવથી ધ્યાન
હોય છે કારણ કે જીવના ઉપયોગરૂપ ભાવમન એ અવસ્થામાં પણ રહે છે. અથવા
જેમ પુત્ર ન હોવા છતાં જો કોઈ પુત્રનું કાર્ય કરે છે તો તે પુત્ર કહેવાય છે,
તેમજ ભવોપગ્રાહી કર્મોંની નિર્જરારૂપ ધ્યાનનું કાર્ય કરવાથી ઉપચાર કરીને તે
ધ્યાન કહેવાય છે અથવા જેમ વિવિધાર્થક શબ્દના ઘણાં અર્થો થાય છે તેમ
ધાતુઓના પણ અનેક અર્થો થાય છે, એવી જૈ ધાતુથી બનેલા ધ્યાન
શબ્દનો અર્થ સમુચ્છિન્નક્રિયાઽપ્રતિપાતિ-શુક્લ-ધ્યાન અર્થાત્ અયોગી- ગુણસ્થાન
વાળાઓની ક્રિયા પણ સમજી લેવી અથવા જિનાગમમાં એને ધ્યાન કહ્યું છે
તેથી એમાં ધ્યાનત્વ નિર્વાધ છે (૨૩)

। ननु सूक्ष्मक्रियाऽनिवर्त्यास्यस्य शुद्धध्यानस्य कथं ध्यानपदमतिपायता !
 ध्यानं हि नाम मनःस्थैर्यम्, केवलमिव तदानीं मनसोऽसत्त्वादिति चेन्न,
 = सौम्यतयापन्नत्वमेव ध्यानस्यम्, तच्च यथा स्थिरीभावमापन्नस्य व्यस्तीर-
 मनसस्तथैव केवलिकाययोगस्यापि सुस्थिरतया सुवचम् ।

नन्वेवमपि समुच्छिन्नक्रियाऽप्रतिपात्यास्यस्य शुद्धध्यानस्य कथं ध्यानस्यम् !
 तत्र काययोगस्याप्यभावात्, इति चेदुच्यते—यथा कुम्भकारचक्रं तद्वन्नामध्वजा-
 दिसम्बन्धामावेऽपि प्राक्कासीनवेगतो भ्रमति तथा मनोवाकाययोगनिरोधेऽप्यो-
 गिनः प्राक्कृतध्यानपारावेगतो ध्यानं सम्पद्यते ।

प्रश्न—हे गुरुमहाराज ! मनकी स्थिरताको ध्यान कहते हैं। केवली भगवान के उस समय मन नहीं रहता; अतः सूक्ष्मक्रियाऽनिवर्त्ति शुद्ध ध्यान को ध्यान कैसे कहा जा सकता है ?

उत्तर—स्थिरता को ही ध्यान कहते हैं। वह स्थिरता जैसे व्यस्तके मनोयोगकी होती है वैसे ही केवलीके काययोगकी स्थिरता होती है इसलिए उसे ध्यान कहते हैं।

। प्रश्न—तो समुच्छिन्नक्रियाऽप्रतिपाति-शुद्ध-ध्यानको ध्यान कैसे कह सकते हैं ? क्योंकि वहाँ काययोगका भी अभाव है ?

। उत्तर—जैसे कुम्भारका चाक, घुमानेवाले वृण्ड आदिके सयोग न होनेपर भी पूर्वकालके वेगसे घूमता रहता है वैसे ही मन वचन काय-का निरोध होजाने परभी पूर्व ध्यानकी धारा के वेगसे अयोगी केवलीके ध्यान होता है।

प्रश्न—हे गुरु महाराज ! भगवती स्थिरताने ध्यान छोड़े छे केवली भगवानने जे समये मन रहेछे नथी, ओहसे सूक्ष्मक्रियाऽनिवर्त्ति शुद्ध ध्यानने ध्यान केवी रीते कही शक्य ?

उत्तर—स्थिरताने जे ध्यान छोड़े छे जे स्थिरता जेवी छद्मस्वप्न भने-
 योमनी होय छे तेवीज केवलीना काययोगनी स्थिरता होय छे, तेवी तेने ध्यान छोड़े छे,

प्रश्न—तो समुच्छिन्नक्रिया-अप्रतिपाति-शुद्ध-ध्यानने ध्यान केवी रीते कही शक्य ? भगवु के त्यां काययोगने पणु अवश्य छे

उत्तर—येम प्रश्नरने आहोय, तेने सुभावनाया इह आदिने समेत न यथा उक्त पणु पूर्वकालया वेगशी सुख्या करे छे तेमज मन वचन कायने निरोध छे तथा पणु पूर्व ध्याननी धाराया वेगशी अयोगी ध्यान होय छे

કિન્ન-તત્ર દ્રવ્યયોગાભાવેऽપિ ભાવયોગસ્ય સત્ત્વાદ્ ધ્યાનમુપપન્નતે, જીવોપ-
યોગરૂપસ્ય ભાવમનસસ્તત્રાપિ સદ્ભાવાત્ । અથ ચ-યથા પુત્રભિન્નોऽપિ પુત્રકાર્યકરણેન
પુત્ર ઉચ્યતે તથા ભવોપગ્રાહિકર્મનિર્જરણરૂપસ્ય ધ્યાનકાર્યસ્ય કરણેન ધ્યાનત્વોપા-
ચારાદ્ ધ્યાનશબ્દાભિધેયત્વં સિદ્ધમ્ ।

અથ ચ-યથૈકસ્ય નાનાર્થકશબ્દસ્ય વહવોઽર્થા ભવન્તિ, તથા ધાતૂનામનેકા-
ર્થત્વાદ્ ધ્યૈધાતુનિષ્પાદિતસ્ય ધ્યાનશબ્દસ્યાપિ સમુચ્છિન્નક્રિયાસ્થં શુક્લધ્યાનમ-
પ્યર્થઃ । અપરં ચ-ઉક્તશુક્લધ્યાનસ્ય ધ્યાનત્વેન જિનાગમપ્રતિપાદ્યતયા ધ્યાનત્વં
નિર્વાધમિત્યલમ્ ॥૨૩॥

મૂલમ્-જયા જોગે નિરંભિત્તા, સેલેસિં પડિવજ્જઈ ।

તયા કમ્મં સ્વવિત્તાણં, સિદ્ધિં ગચ્છઈ નીરઓ ॥૨૪॥

અથવા-દ્રવ્યયોગકા અભાવ હોને પર ભી ભાવયોગકે સદ્ભાવસે
ધ્યાન હોતા હૈ, ક્યોંકિ જીવકા ઉપયોગરૂપ ભાવ-મન ઉસ
અવસ્થામેં ભી રહતા હૈ । અથવા જૈસે પુત્ર ન હોકર ભી યદિ કોઈ પુત્રકા
કાર્ય કરતા હૈ તો વહ પુત્ર કહલાતા હૈ, વૈસે હી ભવોપગ્રાહી કર્મોંકી
નિર્જરારૂપ ધ્યાનકા કાર્ય કરનેસે ઉપચારસે વહ ધ્યાન કહલાતા હૈ ।
અથવા જૈસે નાનાર્થક શબ્દકે વહુતસે અર્થ હોતે હૈં વૈસે હી ધાતુઓંકે
ભી અનેક અર્થ હોતે હૈં, હિસલિયે યહાં ‘ધ્યૈ’ ધાતુસે બને હુએ ધ્યાન
શબ્દકા અર્થ સમુચ્છિન્નક્રિયાઽપ્રતિપાતિ-શુક્લ-ધ્યાન અર્થાત્ અયોગી
ગુણસ્થાનવાલોંકી ક્રિયા ભી સમજ્ઞ લેના ચાહિયે । અથવા જિનાગમમેં
હિસકો ધ્યાન કહા હૈ અતઃ હિસમેં ધ્યાનત્વ નિર્વાધ હૈ ॥ ૨૩ ॥

અથવા દ્રવ્યયોગનો અભાવ થયા છતાં પણ ભાવયોગના સદ્ભાવથી ધ્યાન
હોય છે કારણ કે જીવના ઉપયોગરૂપ ભાવમન એ અવસ્થામાં પણ રહે છે અથવા
જેમ પુત્ર ન હોવા છતાં જો કોઈ પુત્રનું કાર્ય કરે છે તો તે પુત્ર કહેવાય છે,
તેમજ ભવોપગ્રાહી કર્મોની નિર્જરારૂપ ધ્યાનનું કાર્ય કરવાથી ઉપચારે કરીને તે
ધ્યાન કહેવાય છે અથવા જેમ વિવિધાર્થક શબ્દના ઘણાં અર્થો થાય છે તેમ
ધાતુઓના પણ અનેક અર્થો થાય છે, અહીં ધ્યૈ ધાતુથી જનેલા ધ્યાન
શબ્દનો અર્થ સમુચ્છિન્નક્રિયાઽપ્રતિપાતિ-શુક્લ-ધ્યાન અર્થાત્ અયોગી ગુણસ્થાન
વાળાઓની ક્રિયા પણ સમજી લેવી અથવા જિનાગમમાં એને ધ્યાન કહ્યું છે
તેથી એમાં ધ્યાનત્વ નિર્વાધ છે (૨૩)

छाया—यदा योगासिद्धय, शैलेक्षीं प्रतिपद्यते ।

तदा कर्म क्षपयित्वा, सिद्धिं गच्छति नीरजाः ॥२४॥

सान्त्वयार्थः—जया=जय जोगे=योगोंका निन्दमिस्ता=निरोध करके शैलेक्षी=शैलेक्षीकरमको पञ्चिष्यइ=प्राप्त करते हैं, तथा=तब कर्म=कर्ममात्रको खबिस्ता=खपा करके नीरओ=कर्मरजरहित=सब कर्मोंसे मुक्त होकर सिद्धि=मोक्षको गच्छइ=जाते हैं ॥२४॥

टीका—‘जया जोगे’ इत्यादि । यदा योगनिरोधं कृत्वा शैलेक्षीं प्राप्नोति तदा कर्म=वेदनीयाऽऽयुर्नामगोत्रास्यमघाति कर्मवतुष्वप्यस्य क्षपयित्वा=क्षय नीत्वा सर्वथा विनाश्येत्यर्थः ‘अ’ मिति वाक्यालङ्कारे, नीरजाः=निर्गत रजः=सकलकर्ममलं यस्मादिति, रजस=उक्तस्यपणामिहान्तो वा नीरजाः=सर्वकर्मोंवाधिरहितः साधितात्मा प्रभुः सिद्धिं=सिद्ध्यन्ति=निष्ठितार्थां भवन्ति यस्यां सा सिद्धिः=मुक्तिः कृत्वा तां गच्छति=प्राप्नोति; गत्यर्थपातुर्नां प्राप्त्यर्थत्वात् ॥२४॥

मूलम्—जया कम्म खविच्छाण, सिद्धिं गच्छइ नीरओ ।

तया लोगमस्थयत्यो, सिद्धो हवइ सासओ ॥२५॥

छाया—यदा कर्म क्षपयित्वा, सिद्धिं गच्छति नीरजाः ।

— तदा भोक्तमस्तकस्यः, सिद्धो भवति शान्तः ॥२५॥

सान्त्वयार्थः—जया=जय कम्म=कर्ममात्रको खबिस्ता=खपा करके नीरओ=कर्मरजरहित होकर सिद्धिं=मोक्षको गच्छइ=जाते हैं, तथा=तब लोगमस्थयत्यो=साकके अग्रभाग पर स्थित सासओ=शान्त-नित्य सिद्धो=सिद्ध हवइ=होजाते हैं ॥२५॥

‘जया जोगे’ इत्यादि । जय योगोंका निरोध करके शैलेक्षी अभस्याको प्राप्त होते हैं तब वेदनीय, आयु, नाम और गोत्र, इन चार अघाति कर्मोंका क्षय करके सर्व कर्मोंसे मुक्त होकर भगवान् मोक्षको प्राप्त होते हैं ॥ २४ ॥

जया जोग इत्यादि अग्रे भेदने निरोध करीने शैलेक्षी अभस्याने प्राप्त आयु छे तब वेदनीय, आयु, नाम अने गोत्र के चार अघाती कर्मोंका क्षय करीने सब कर्मोंसे मुक्त होने भगवान् भेदने प्राप्त आयु छे (२४)

ટીકા-‘જયા કમ્મ’ इत्यादि । यदा सर्वकर्मक्षयं कृत्वा नीरजाः सिद्धिं गच्छति तदा लोकमस्तकस्थः=सर्वलोकोपरिस्थितः, शाश्वतः=दग्धकर्मबीजत्वात्पुनः संसारसंसरणरहितो नित्यः, सिद्धः=कृतकृत्यो भवतीति ।

નનુ સિદ્ધાનાં સર્વકર્મક્ષયાત્ ત્રસનામકર્મણોડપ્યવિદ્યમાનત્વેન કથં ગતિ-સમ્ભવઃ ? इति चेदुच्यते—

યથા ધનુર્મુક્તસ્ય વાણસ્ય તદ્વિરહેડપિ પૂર્વપ્રયોગસામર્થ્યાદ્ગતિર્ભવતિ તથા સંસારાવસ્થાયામપવર્ગપ્રાપ્તયે કૃતાનેકવિધપ્રણિધાનવલાન્મુક્તાત્મનોડપીતિ ।

નનુ ભવતુ ગતિઃ કિન્તુ સા તિર્યગધસ્તાદ્વા ન ભૂત્વોર્ધ્વમેવ ભવતીતિ કથ-

‘જયા કમ્મ’ इत्यादि । जब सब कर्मोंका क्षय करके निष्कर्म होकर मोक्षगमन करते हैं तब लोकके अग्रभाग पर स्थित, सब कर्मोंसे रहित होनेके कारण कभी संसारमें न आनेसे शाश्वत, सिद्ध होजाते हैं ।

પ્રશ્ન-હે ગુરુમહારાજ ! સિદ્ધોંકે સમસ્ત કર્મોંકા નાશ હોજાતા હૈ અત એવ ત્રસ નામ-કર્મ ભી નહોં રહતા; ફિર સિદ્ધ ભગવાન્ લોકકે અગ્ર-ભાગ તક કિસ પ્રકાર ગમન કર સકતે હૈં ।

ઉત્તર-હે શિષ્ય જૈસે ધનુષસે છૂટા હુઆ વાણ ધનુષકા સમ્બન્ધ ન હોને પર ભી ગતિ કરતા હૈ, ક્યોંકિ ઉસમેં પહેલેકે વ્યાપારકા સામર્થ્ય રહતા હૈ । વૈસે હી સંસાર અવસ્થામેં મોક્ષ પ્રાપ્ત કરનેકે લિએ કિયે હુએ અનેક પ્રકારકે અનુષ્ઠાનકે વેગસે મુક્તાત્મા ભી ગમન કરતે હૈં ।

પ્રશ્ન-હે ગુરુમહારાજ ! ગતિ તો હોતી હૈ પર ઊર્ધ્વ ગતિ હી ક્યોં

જયા કમ્મ' इत्यादि जयारे सर्व कर्मोंना क्षय करीने निष्कर्म थाने मोक्ष-गमन करे छे, तयारे लोकना अग्रभाग पर स्थित, सर्व कर्मोंथी रहित होवाने कारणे कदापि संसारमा न आववाथी शाश्वत सिद्ध थछ जय छे

પ્રશ્ન—હે ગુરુ મહારાજ ! સિદ્ધોના બધા કર્મોંના નાશ થઈ જાય છે, એટલે ત્રસનામ-કર્મ પણ રહેતુ નથી, તો પછી સિદ્ધ ભગવાન્ લોકના અગ્રભાગ સુધી કેવે પ્રકારે ગમન કરી શકે છે ?

ઉત્તર—હે શિષ્ય ! જેવી રીતે ધનુષ્યથી છૂટેલુ બાણ ધનુષ્યનો સળધ ન હોવા છતા ગતિ કરે છે, કારણ કે તેમા પહેલાના વ્યાપારનું સામર્થ્ય રહેલુ છે, તેવી રીતે સંસાર અવસ્થામા મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાને માટે કરેલા અનેક પ્રકારના અનુષ્ઠાનોના વેગથી મુક્તાત્મા પણ ગમન કરે છે

પ્રશ્ન—હે ગુરુ મહારાજ ! ગતિ તો હોય છે પણ ઊર્ધ્વ ગતિ જ કેમ

મનસીયતે ? इति चेच्छ्रूयताम्—तेषां शुक्लरुणामावाद्यापस्ताद्, कापादियोगपर
प्रेरणयोरमावाद्य न तिर्यग्गतिर्मयति,

यथा-नीरन्ध्रामतिशुष्कामनुपहतां चाऽऽत्मां कुत्रादित्यैः परितः संवृष्टं तद्
परि स्निग्धमुचितया सान्द्रं विलिप्पाऽऽवपे संक्षोपयेत्, इत्थमष्टवारानुक्तप्रक्रियया
यथाक्रमं सुखवेष्टन-मुच्छेदन-संक्षोपणादीनि विधायाऽगाधसंनिधौ मक्षिणा साऽऽत्मा
रुद्धत्वोदयमुच्छेदनजनितगौरवेणोर्ध्वसंलिप्तवस्त्रमतिक्रम्य तदपस्ताद् भूतसंस्कारा
मयति, तदनु मन्दमन्दमनुक्रमतस्तेजःप्लवहारविनिहितमुच्छेदेषु सार्धतामुपगम्य रिची-
र्षेषु सस्मृ मुक्तिकाष्ठेपजन्यमाररादित्येन लघुतामुपगता साऽऽत्मादूरधोभूतस्मतिक्रम्य

होती है ? नीचेकी ओर अथवा तिरछी गति क्यों नहीं होती ?

उत्तर—हे शिष्य ! नीचेकी ओर उसीकी गति होती है जिसमें
शुक्ल रુણ (भारીપન) પાયા જાતા હૈ. સિદ્ધાંતમાં શુક્લ રુણ નહીં હૈ
અતઃ એક ઉનકી ગતિ નીચેકી ઓર નહીં હોતી. કાપ આદિ યોગ ઓર
દૂસરેકી પ્રેરણા ન હોનેસે તિરછી ગતિ મી નહીં હોતી.

જૈસે—છિદ્રરહિત બિલકુલ ઘૂસી ફૂઈ, બિના ટટી-ફટી તુમ્બીકો બારો
ઓર તૂળપુલ્લસે બાંધ કરકે ઘૂપમેં સુપ્તા છે, આઠ બાર પેસા કરકે અગાધ
જલમેં તુમ્બીકો ઝાલ દે તો આઠબારકે છેપકે ખારીપનસે જલકે તલમેં
પહુંચકર ઘડ પૃથ્વીસે લગ જાતી હૈ. ઇસકે પચાસ ગીછેપનસે જબ
ધીરે-ધીરે ઘડ મિઠીકા છેપ છૂટને લગતા તો ક્રમદાઃ મિઠીકે ખારસે રહિત
હોકર લઘુતા (હલકાપન) પાકર ઘડ તુમ્બી નીચેસે વઠકર જલકે કપર

ધાય છે ? નીચેની બાજુએ અથવા તિર્છી ગતિ કેમ નથી થતી ?

ઉત્તર—હે શિષ્ય ! નીચેની બાજુએ તેની ગતિ કાપ છે કે જેમ શુક્લ
રુણ (ખારેપન) ઢાલ છે સિદ્ધાંતમાં શુક્લ રુણ નથી, તેથી તેમની ગતિ નીચેની
બાજુએ નથી થતી કાપ આદિ યોગ અને બીજાની પ્રેરણા ન હોવાથી તિર્છી
ગતિ પણ થતી નથી.

જેમ છિદ્રરહિત, બિલકુલ મુઠાયલી, ટટ્યા ફૂટ્યા બિનાની તુમ્બીને ખાર
બાજુએ ઘાસ-વરણાથી બાંધીને તંની ઉપર બીજીની માટીને ચારી પઠે લેપ કરીને
વડકામાં સુકવી નાખે, આઠ વાર જોમ કરીને અગાધ જગમાં જો તુમ્બીને નાખી
દે તો આઠ વારના લેપના ખારે પણાથી બળને તબીએ પહેાળીને તે પૃથ્વીને
અડીને રહે છે. પછી બ્યારે બીજાપણાથી ધીરે ધીરે જો માટીને લેપ છૂટવા
લાગે છે ત્યારે કેમકા માટીના ખારથી રહિત થઈને લઘુતા (હલકાપન) પામીને

જલોપરિપ્રતિષ્ઠાના ભવતિ તથાઽપ્તવિધકર્મલેપસંભારભરાક્રાન્ત આત્મા જગજ્જલથી નિમજ્જતિ, તદ્વિરહિતથોર્ધ્વગતિધર્મત્વાદૂર્ધ્વમેવ ગચ્છતિ ।
તથા ચોક્તં ભગવતા—

“જહ મિડલેચાલિતં, ગરુયં તુંવં અહો વયઈ એવં ।
આસવકયકમ્મગુરુ, જીવા વચંતિ અહરગઈ ॥૧॥
તં ચેવ તન્વિમુક્તં, જલોવરિં ઠાઈ જાયલહુભાવં ।
જહ તદ કમ્મવિમુક્તા, લોયગપડ્ઢિયા હોંતિ ॥૨॥” ઇતિ ।

૧ છાયા—“યથા મૃલ્લેપાઽઽલિપ્તં, ગુરુકં તુમ્ભવમ્થો વ્રજત્યેવમ્ ।
આશ્રવકૃતકર્મગુરવો, જીવા વ્રજન્તિ અવરગતિમ્ ॥૧॥
તદેવ (તુમ્ભવં) તદ્વિમુક્તં (મૃલ્લેપવિમુક્તં), જલોપરિ તિષ્ઠતિ જાતલઘુભાવમ્ ।
યથા તથા કર્મ્મવિમુક્તા (સિદ્ધાઃ) લોકાગ્રપ્રતિષ્ઠિતા ભવન્તિ ॥૨॥”

આજાતી છે । હસીપ્રકાર આઠ કર્મરૂપી લેપકે ભારસે ભારી આત્મા સંસારરૂપી સમુદ્રમેં ઢૂવી રહતી છે । જવ કર્મરૂપી લેપસે રહિત હોજાતી છે તથા ઊર્ધ્વગમનકા સ્વભાવ હોનેસે ઊર્ધ્વગમન કરતી છે । ભગવાને કહામી છે—

“જેસે મિટ્ટીકે લેપસે લિપ્ત તુમ્હી ભારી હોનેસે નીચેકી ઓર જાતી છે વૈસેહી આસ્રવસે ઉત્પન્ન કર્મોસે આત્મા અધોગતિકો પ્રાપ્ત હોતી છે ॥૧॥ જેસે તુમ્હી લેપસે મુક્ત હોનેપર લઘુ હોકર જલકે ઊપર આજાતી છે હસી પ્રકાર કર્મસે મુક્ત હોકર આત્મા લોકકે અગ્રભાગ પર વિરાજમાન હો જાતી છે ॥૨॥”

એ તુળડી નીચેથી ઉઠીને જળની ઉપર આવી જાય છે એજ પ્રકારે આઠ કર્મ-રૂપી લેપના ભારથી ભારે એવો આત્મા સંસારરૂપી સમુદ્રમા ડુળી રહે છે જ્યારે કર્મરૂપી લેપથી રહિત થઈ જાય છે ત્યારે ઊર્ધ્વગમનનો સ્વભાવ હોવાથી ઊર્ધ્વગમન કરે છે ભગવાને કહ્યું પણ છે કે—

‘ જેમ માટીના લેપથી લિપ્ત તુળડી ભારે હોવાથી નીચેની બાજુએ જાય છે, તેમજ આસ્રવથી ઉત્પન્ન થયેલા કર્મોથી આત્મા અધોગતિને પ્રાપ્ત થાય છે. (૧) જેમ તુળડી લેપથી મુક્ત થતા લઘુ થઈને જળની ઉપર આવી જાય-છે, તેમ કર્મથી મુક્ત થઈને આત્મા લોકના અગ્રભાગ પર વિરાજમાન થઈ જાય છે (૨)”

અથવા-યથા તાતાદિકૃપવાપકનિરહાદુર્ધ્વગતિસ્વમાયાયા પ્રવીપકસિકાયા, ધીમન્ પવિષ્ઠેવાઢીજકોગતૈરુઢધીજસ્ય ધોર્ધ્વગતિઃ સજાયતે તથાઽઽસ્મનોપ્રિય સાહશ્વગતિસ્વમાયસ્ય વિરોપિર્મળપન્થવિષ્ઠેવાદુર્ધ્વગતિરેષેતિ ।

યૈરુઢધીજમૂર્ધ્વ ગત્વા પુનઃપતતિ તથા હુ ન મુક્તાત્મન પાતસમ્ભવા, અપતનતેતુમૂતશુસ્ત્વગુણાભાવાવિતિ પ્રાશુત્કયેવ ।

નનુ શરીરામાવાષેપામાત્મપ્રવેશઃ પારવદ્રબ્ધવત્ કર્ષ ન ચિકીર્ષા મચ્ચતીતિ ચેષ્ઠ, તદ્વિસર્પકનામકર્માભાવાત્પદ્મવત્ત્વગુણસદ્ગતિવાચ ।

અથવા-જેસે હવા આદિ કિસી વાપકકે ન હોનેસે વીપકકી છો કપરકો જાતી હૈ, ધીજકોપકે વાધકે ટટનેપર પરણકા ધીજ કપરકો જાતા હૈ, ડસી પ્રકાર આત્માકે કર્ણગમનકે વિરોધી કર્મવચકા સર્વથા અમાય હોજાનેસે આત્મા કર્ણગતિ કરતી હૈ ।

જેસે પરણકા ધીજ પહલે કપરકો જાકર ફિર નીચે ગિર પડતા હૈ તેસે આત્મા નહીં ગિર સકતો, કયોંકિ નીચે ગિરાનેકા કારણ શુસ્ત્વગુણ આત્મામેં નહીં હૈ, યહ પહલે હી કહ ચુક હૈ ।

પ્રશ્ન-હૈ શુસ્ત્વહારાજ । શરીરકા અમાય હોનેસે સિદ્ધોંકિ આત્માકે પ્રવેશ પારેકે સમાન ફૈલ કયોં નહીં જાતે ?

ઉત્તર-હૈ શિષ્ય । આત્મપ્રવેશોંકો ફૈલાનેવાલે નામકર્મકા અમાય હોનેસે તથા પ્રવેશવત્ત્વ ગુણકે સદ્ગતિસે સિદ્ધોંકિ આત્મપ્રવેશ નહીં ફૈલતો હૈ ।

અથવા, જેમ હવા આદિ કોઈ વાપક ન હોવાથી વીપકની ક્ષેત્ર ઉપર જ આવે છે, બીજકોવને વાધ વૃદ્ધવાથી એરહતું બીજ ઉપર જ આવે છે, તેમ આત્માના ક્ષેત્રજનના વિશાળી કર્મજનને સર્વથા અમાય થઈ અમાય આત્મા ક્ષેત્રગતિ જ કરે છે

જેમ એરહતું બીજ પહેલાં ઉપર જઈને પછી નીચે પડી આવે છે, તેમ આત્મા પડી ચકતો નથી કારણ કે નીચે પાડવાનું કારણ શુદ્ધત્વ એ આત્માનું નથી એ પહેલાં કહેવામાં આવેલું જ છે

પ્રશ્ન-હે શુર મહારાજ ! શરીરનો અમાય હોવાથી સિદ્ધોના આત્મપ્રવેશો પરાની પડે ફૈલાઈ કેમ જતા નથી ?

ઉત્તર-હે શિષ્ય ! આત્મપ્રવેશોને ફૈલાવનારા નામકર્મના અમાય હોવાથી તથા પ્રવેશવત્ત્વ શુદ્ધનો સદ્ગતિ હોવાથી સિદ્ધોના આત્મપ્રવેશ ફૈલાતા નથી

ઉક્તસ્વરૂપાઃ સિદ્ધાશ્વરમશરીરતસ્તૃતીયભાગન્યૂના ઉત્કૃષ્ટતો દ્વાત્રિશદંગુલ-
સમધિકત્રયત્રિશદુત્તરશતત્રયધનુઃપરિમિતાઃ, જઘન્યતોષ્ટાઙ્ગુલાધિકરત્રિપ્રમાણાઃ ।

યત્ત મરુદેવીદેહપ્રમાણસ્ય સપાદપશ્ચશતધનુષ્ઠાત્તૃતીયભાગે પાતિતે તસ્યાઃ
સાર્દત્રિશતધનુઃપરિમિતાઽવગાહના ભવતિ તેનાત્ર ન વિરોધઃ, ગજાધિરૂઢત્વેન
વૃદ્ધત્વેન વા શરીરસઙ્કોચસમ્ભવાત્ ।

યત્તુ જઘન્યતઃ સપ્રદસ્તોચ્છિન્નતાનાં સિદ્ધિઃ શાસ્ત્રેષુ શ્રૂયતે તત્તીર્થકરપેક્ષયા,

સિદ્ધોંકે ચરમ શરીરસે ત્રિભાગ કમ, ઉત્કૃષ્ટ ત્રીનસૌ તેતીસ (૩૩૩)
ધનુષ ઓર બત્તીસ (૩૨) અંગુલકી, તથા જઘન્ય એકરત્નિ ઓર આઠ
અંગુલકી અવગાહના હોતી હૈ ।

મરુદેવીકે શરીરકી અવગાહના સવા પાંચસૌ (૫૨૫) ધનુષકી થી,
ઉસમેંસે ત્રીસરા હિસ્સા કમ કરનેસે સાઢે ત્રીનસૌ (૩૫૦) ધનુષકી
અવગાહના હોતી હૈ, કિન્તુ યહાં પર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ત્રીનસૌ તેતીસ
ધનુષ ઓર બત્તીસ અંગુલકી બતાઈ ગઈ હૈ, ઇસસે યહાં વિરોધ નહીં સમ-
જ્ઞના ચાહિયે, ક્યોંકિ મરુદેવી હાથી પર આરૂઢ થી, ઇસલિયે યા વૃદ્ધા-
વસ્થાકે કારણ શરીરકા સિકુડના (સંકુચિત હોના) સંભવ હૈ ।

યહ જો આગમમેં સુના જાતા હૈ કિ જઘન્ય સાત હાથ જંચે શરીર-
વાલોંકો મોક્ષ પ્રાપ્ત હોતા હૈ સો યહ નિયમ તીર્થકરોંકી અપેક્ષાસે
સમજ્ઞના ચાહિયે । તીર્થકરોંકે સિવાય અન્ય મન્ય જીવ દો હાથ જંચે

સિદ્ધોના ચરમ શરીરથી ત્રિભાગ ઓછી, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણસો તેત્રીસ (૩૩૩)
ધનુષ અને બત્રીસ (૩૨) આગળની તથા જઘન્ય એક રત્નિ અને આઠ આગળની
અવગાહના હોય છે

મરુદેવીના શરીરની અવગાહના સવા પાંચસો (૫૨૫) ધનુષ્યની હતી,
તેમાથી ત્રીજો ભાગ ઓછો કરવાથી સાડા ત્રણસો (૩૫૦) ધનુષ્યની અવગાહના
હોય છે કિન્તુ અહીં ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ત્રણસોને તેત્રીસ ધનુષ અને બત્રીસ
આગળની ગતાવી છે, તેથી વિરોધ સમજવો નહિ, કારણ કે મરુદેવી હાથી પર
આરૂઢ હતી તેને લીધે યા વૃદ્ધાવસ્થાને કારણે શરીરનું સંકુચિત થવું એ સંભવિત છે

આગમમા જે સંજ્ઞાય છે કે-જઘન્ય સાત હાથ ઉચા શરીરવાળાઓને જ
મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે તે નિયમ તીર્થકરોંકી અપેક્ષાએ સમજવો નોંધએ તીર્થકરો
સિવાયના જીવ જીવો જે શરીરવાળા હોવા છતાં પણ મુક્ત

अथवा—यथा पातादिरूपवाधकविरहादूर्ध्वगतिस्वभावायाः प्रदीपकमिच्छायाः
धीनबन्धविच्छेदाद्वीनकोष्ठगतैरण्वहीजस्य चोर्ध्वगतिः संजायते तथाऽऽत्मनोऽपि
तादृशगतिस्वभावास्य विरोधिकर्मबन्धविच्छेदादूर्ध्वगतिरेवेति ।

यैरण्वहीजमूर्ध्व गत्वा पुनः पतति तथा तु न मुक्तात्मनः पातसम्भवः, अतः
पतनहेतुभूतगुरुत्वगुणामावादिदिति भाग्युक्तमथ ।

ननु शरीरमावाधेयमात्मप्रवेशाः पारवर्त्यन्त्यस्तु कथं न चिकीर्षा भवन्तीति
चेन्न, तद्विस्मयकनामकमौभावात्मवैषम्यसङ्गापाव ।

अथवा—जैसे हवा आदि किसी बाधकके न होनेसे दीपककी लौ
ऊपरको जाती है, बीजकोपके बाधके टटनेपर एरण्वका बीज ऊपरको
जाता है, उसी प्रकार आत्माके ऊर्ध्वगमनके विरोधी कर्मबन्धका सर्वथा
अभाव होजानेसे आत्मा ऊर्ध्वगति करती है ।

जैसे एरण्वका बीज पहले ऊपरको जाकर फिर नीचे गिर पड़ता है
वैसे आत्मा नहीं गिर सकती, क्योंकि नीचे गिरनेका कारण गुरुत्वगुण
आत्मामें नहीं है, यह पहले ही कह चुक हैं ।

प्रश्न—हे गुरुमहाराज ! शरीरका अभाव होनेसे सिद्धोंकि आत्मामें
प्रवेश पारेके समान फैल क्यों नहीं जाते ?

उत्तर—हे शिष्य ! आत्मप्रवेशोंको फैलानेवाले नामकर्मका अभाव
होनेसे तथा प्रवेशवत्त्व गुणके सङ्गावसे सिद्धोंकि आत्मप्रवेश नहीं
फैलते हैं ।

अथवा, केम हवा आदि कोई बाधक न होनेसे दीपककी लौकेत ऊपर न
जाय । वीजकोपको अथ पटवासी केरवानुं वीज ऊपर न जाय ।
तेम आत्मानुं ऊर्ध्वगमनानुं विरोधी कर्मबन्धको सर्वथा अभाव अथ अभाव
आत्मा ऊर्ध्वगति न करे ।

केम केरवानुं वीज पड़ेतां ऊपर नहनि पड़ी नीचे पड़ी जाय ।
आत्मा पड़ी रहता नही कारण के नीचे पाठवानुं कारण अस्तु अथ
नही के पड़ेतां उठेवासी आवेगु न ।

प्रश्न—हे गुरु महाराज ! शरीर नो अभाव होनेसे सिद्धोंकि आत्मामें
प्रवेश पावनी पड़े हवासी केम जाय नही ?

उत्तर—हे शिष्य ! आत्मप्रवेशोंने हवावत्त्व नामकर्मने अभाव होनेसे
तथा प्रवेशवत्त्व गुणने सङ्गाव होनेसे सिद्धोंकि आत्मप्रवेश हवाता नही

ઉક્તસ્વરૂપાઃ સિદ્ધાશ્વરમશરીરતસ્તૃતીયભાગન્યૂના ઉત્કૃષ્ટતો દ્વાત્રિશદક્કુલ-
સમધિકત્રયત્રિશદુત્તરશતત્રયધનુઃપરિમિતાઃ, જઘન્યતોઽષ્ટાઙ્ગુલાધિકરત્રિપ્રમાણાઃ ।

યત્ત મરુદેવીદેહપ્રમાણસ્ય સપાદપશ્ચશતધનુષ્ટાતતૃતીયભાગે પાતિતે તસ્યાઃ
સાર્દત્રિશતધનુઃપરિમિતાઽવગાહના ભવતિ તેનાત્ર ન વિરોધઃ, ગજાધિરૂઢત્વેન
વૃદ્ધત્વેન વા શરીરસંક્રોચસમ્ભવાત્ ।

યત્તુ જઘન્યતઃ સપ્તહસ્તોચ્છિન્નતાનાં સિદ્ધિઃ શાસ્ત્રેષુ શ્રૂયતે તતીર્થકરપેક્ષયા,

સિદ્ધોકે ચરમ શરીરસે ત્રિભાગ કમ, ઉત્કૃષ્ટ ત્રીનસૌ તેતીસ (૩૩૩)
ધનુષ ઓર વત્તીસ (૩૨) અંગુલકી, તથા જઘન્ય એકરત્નિ ઓર આઠ
અંગુલકી અવગાહના હોતી હૈ ।

મરુદેવીકે શરીરકી અવગાહના સવા પાંચસૌ (૫૨૫) ધનુષકી થી,
ઉસમેંસે ત્રીસરા હિસ્સા કમ કરનેસે સાઢે ત્રીનસૌ (૩૫૦) ધનુષકી
અવગાહના હોતી હૈ, કિન્તુ યહાં પર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ત્રીનસૌ તેતીસ
ધનુષ ઓર વત્તીસ અંગુલકી વતાર્દ ગઈ હૈ, ઇસસે યહાં વિરોધ નહીં સમ-
જ્ઞના ચાહિયે, ક્યોંકિ મરુદેવી હાથી પર આરૂઢ થી, ઇસલિયે યા વૃદ્ધા-
વસ્થાકે કારણ શરીરકા સિકુડના (સંકુચિત હોના) સંભવ હૈ ।

યહ જો આગમમેં સુના જાતા હૈ કિ જઘન્ય સાત હાથ ઝંચે શરીર-
વાલોંકો મોક્ષ પ્રાપ્ત હોતા હૈ સો યહ નિયમ તીર્થકરોંકી અપેક્ષાસે
સમજ્ઞના ચાહિયે । તીર્થકરોંકે સિવાય અન્ય ભવ્ય જીવ દો હાથ ઝંચે

સિદ્ધોના ચરમ શરીરથી ત્રિભાગ ઓછી, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણસૌ તેત્રીસ (૩૩૩)
ધનુષ અને બત્રીસ (૩૨) આગળની તથા જઘન્ય એક રત્નિ અને આઠ આગળની
અવગાહના હોય છે

મરુદેવીના શરીરની અવગાહના સવા પાંચસૌ (૫૨૫) ધનુષ્યની હતી,
તેમાથી, ત્રીજો ભાગ ઓછો કરવાથી સાડા ત્રણસૌ (૩૫૦) ધનુષ્યની અવગાહના
હોય છે કિન્તુ અહીં ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ત્રણસૌને તેત્રીસ ધનુષ અને બત્રીસ
આગળની બતાવી છે, તેથી વિરોધ સમજવો નહિ, કારણ કે મરુદેવી હાથી પર
આરૂઢ હતી તેને લીધે યા વૃદ્ધાવસ્થાને કારણે શરીરનું સંકુચિત થવું એ સંભવિત છે
આગમમા જે સમજાય છે કે-જઘન્ય સાત હાથ ઉચા શરીરવાળાઓને જ
મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે તે નિયમ તીર્થકરોં અપેક્ષાએ સમજવો નોંધએ તીર્થકરોં
સિવાયન જે-જે જીવો એ હાથ શરીરવાળા હોવા છતાં પણ મુક્ત

अथवा—यथा घातादिकपबाधकविरहादूर्ध्वगतिस्वभावायाः प्रदीपकविरक्षायाः
धीमन्धविच्छेदाक्षीजकोशगतैरण्वनीजस्य चोर्ध्वगतिं सजायते तथाऽऽत्मनोऽपि
तादृशगतिस्वभावनस्य विरोधिकर्मयन्धविच्छेदादूर्ध्वगतिरेवेति ।

ययैरण्वनीजमूर्ध्व गत्वा पुनःपतति तथा तु न युक्तात्मन पातसम्भवा, यथा
पतनहेतुभूतगुरुत्वगुणामानाविति प्राशक्तमेव ।

ननु श्रीरामाभाषापामात्मप्रदेशाः पारवद्रूपवत् क्वं न विकीर्णा मन्तीति
चेन्न, तद्विसर्पकनामकर्माभावात्प्रवेशवत्त्वगुणसम्भावाच्च ।

अथवा—जैसे हवा आदि किसी पाषाणके न होनेसे दीपककी लौ
ऊपरको जाती है, बीजकोपके बन्धके टूटनेपर परण्डका बीज ऊपरको
जाता है, वसी प्रकार आत्माके ऊर्ध्वगमनके विरोधी कर्मबन्धका सर्वथा
अभाव होजानेसे आत्मा ऊर्ध्वगति करती है ।

जैसे परण्डका बीज पहले ऊपरको आकर फिर नीचे गिर पड़ता है
वैसे आत्मा नहीं गिर सकती, क्योंकि नीचे गिरानेका कारण गुरुत्वगुण
आत्मामें नहीं है, यह पहले ही कह चुक हैं ।

प्रश्न—हे गुरुमहाराज ! शरीरका अभाव होनेसे सिद्धोंके आत्मके
प्रवेश पारेके समान फैल क्यों नहीं आते ?

उत्तर—हे शिष्य ! आत्मप्रदेशोंको फैलानेवाले नामकर्मका अभाव
होनेसे तथा प्रवेशवत्त्व गुणके सम्भावसे सिद्धोंके आत्मप्रवेश नहीं
फैलते हैं ।

अथवा, जेम केव आदि केवल पाषाण न होनाभी दीपककी लौसेत ऊपर न
जाय । बीजकोपके बन्ध टूटनाभी बीजको लौसेत ऊपर न जाय । जेम
तेम आत्मना ऊर्ध्वगमना विशेषी कर्मबन्धने सर्वथा अभाव भव नपाभी
आत्मा ऊर्ध्वगति न करे ।

जेम केवलानु बीज पड़ेका ऊपर लहने पड़ी नीचे पड़ी जाय । तेम
आत्मा पड़ी शकते नभी कारण के नीचे पाठवानु कारण सहेतु शुद्ध आत्मार्थ
नभी के पड़ेका कहेवाभा आवेसु न ।

प्रश्न—हे गुरु महाराज ! शरीरने अभाव होनाभी सिद्धोंके आत्मना
प्रदेशो पावनी पडे ईच्छा केम नपा नभी ?

उत्तर—हे शिष्य ! आत्मप्रदेशोने ईक्षणनाथ नामकर्मने अभाव होनाभी
तथा प्रदेशवत्त्व शुद्धने सहेतुव होनाभी सिद्धोंके आत्मप्रदेश ईच्छा नभी

ઉક્તસ્વરૂપાઃ સિદ્ધાશ્વરમશરીરતસ્તૃતીયભાગન્યૂના ઉત્કૃષ્ટો દ્વાત્રિશદઙ્ગુલ-
સમધિકત્રયત્રિશદુત્તરશતત્રયધનુઃપરિમિતાઃ, જઘન્યતોષ્ટાઙ્ગુલાધિકરત્રિપ્રમાણાઃ ।

યચ્ચ મરુદેવીદેહપ્રમાણસ્ય સપાદપશ્ચશતધનુદ્વાત્તતૃતીયભાગે પાતિતે તસ્યાઃ
સાર્દ્ધત્રિશતધનુઃપરિમિતાઽવગાહના ભવતિ તેનાત્ર ન વિરોધઃ, ગજાધિરૂઢત્વેન
વૃદ્ધત્વેન વા શરીરસઙ્કોચસમ્ભવાત્ ।

યત્તુ જઘન્યતઃ સપ્તહસ્તોચ્છિન્નતાનાં સિદ્ધિઃ શાસ્ત્રેષુ શ્રૂયતે તત્તીર્થકરાપેક્ષયા,

સિદ્ધોકે ચરમ શરીરસે ત્રિભાગ કમ, ઉત્કૃષ્ટ ત્રીનસૌ તેતીસ (૩૩૩)
ધનુષ ઓર વત્તીસ (૩૨) અંગુલકી, તથા જઘન્ય એકરત્નિ ઓર આઠ
અંગુલકી અવગાહના હોતી હૈ ।

મરુદેવીકે શરીરકી અવગાહના સવા પાંચસૌ (૫૨૫) ધનુષકી થી,
ઉસમેંસે તીસરા હિસ્સા કમ કરનેસે સાઢે ત્રીનસૌ (૩૫૦) ધનુષકી
અવગાહના હોતી હૈ, કિન્તુ યહાં પર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ત્રીનસૌ તેતીસ
ધનુષ ઓર વત્તીસ અંગુલકી વતાઈ ગઈ હૈ, ઇસસે યહાં વિરોધ નહીં સમ-
જ્ઞાના યાહિયે, ક્યોંકિ મરુદેવી હાથી પર આરૂઢ થી, ઇસલિયે યા વૃદ્ધા-
વસ્થાકે કારણ શરીરકા સિકુડના (સંકુચિત હોના) સંભવ હૈ ।

યહ જો આગમમેં સુના જાતા હૈ કિ જઘન્ય સાત હાથ ઝંચે શરીર-
વાલોંકો મોક્ષ પ્રાપ્ત હોતા હૈ સો યહ નિયમ તીર્થકરોંકી અપેક્ષાસે
સમજ્ઞાના યાહિયે । તીર્થકરોંકે સિવાય અન્ય અન્ય જીવ દો હાથ ઝંચે

સિદ્ધોના ચરમ શરીરથી ત્રિભાગ ઓછી, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણસો તેત્રીસ (૩૩૩)
ધનુષ અને બત્રીસ (૩૨) આગળની તથા જઘન્ય એક રત્નિ અને આઠ આગળની
અવગાહના હોય છે

મરુદેવીના શરીરની અવગાહના સવા પાચસો (૫૨૫) ધનુષ્યની હતી,
તેમથી ત્રીજો ભાગ ઓછો કરવાથી સાડા ત્રણસો (૩૫૦) ધનુષ્યની અવગાહના
હોય છે કિન્તુ અહીં ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ત્રણસોને તેત્રીસ ધનુષ અને બત્રીસ
આગળની બતાવી છે, તેથી વિરોધ સમજવો નહિ, કારણ કે મરુદેવી હાથી પર
આરૂઢ હતી તેને લીધે યા વૃદ્ધાવસ્થાને કારણે શરીરનું સંકુચિત થયુ એ સંભવિત છે

આગમમા જે સંભળાય છે કે-જઘન્ય સાત હાથ ઉચા શરીરવાળાઓને જ
મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે તે નિયમ તીર્થ કરે અપેક્ષાએ સમજવો બોધએ તીર્થ કરે
સિવા

અથવા-યયા ધાતાદિકૃપયાપકનિરહાદૂર્ધગતિસ્વમાત્રાયાઃ પ્રવીપક્ષિકાયાઃ, ધીનબન્ધવિષ્ણેદાગ્રીજકોષ્ઠગતૈરણ્ઠવીમસ્ય ચોર્ધ્વગતિઃ સંજાયતે તથાઽઽસ્મનોપ્રિ તાદૃશગતિસ્વમાવસ્ય નિરોધિકર્મયન્ધવિષ્ણેદાદૂર્ધગતિરેવેતિ ।

યૈરણ્ઠવીમમૂર્ધ્વ ગત્વા પુનઃપતતિ તથા તુ ન મુક્તાત્મનઃ પાતસમ્મથા, અર-
પતનહેતુમૂતયુક્ત્યગુણામાવાદિતિ માયુક્તમેવ ।

નત્તુ શરીરામાવાશેષામાત્મપ્રવેશઃ પારવદ્રવ્યથત્ કથં ન ચિકીર્ષાં મસ્તીતિ
ચેન્ન, તદ્વિસર્પક્રમામર્મામાત્માત્મપ્રવેશસ્વગુણસમ્પ્રાપ્તઃ ।

અથવા-જૈસે હથા આદિ કિસી પાપકકે ન હોનેસે ધીપકકી ઊં
કપરકો જાતી હૈ, ધીજકોષકે બન્ધકે ટટનેપર પરણ્ઠકા ધીજ કપરકો
જાતા હૈ, ઊસી પ્રકાર આત્માકે કર્ધ્વગમનકે ચિરોધી કર્મબન્ધકા સર્વથા
અમાવ હોજાનેસે આત્મા કર્ધ્વગતિ કરતી હૈ ।

જૈસે પરણ્ઠકા ધીજ પહેલે કપરકો જાકર ફિર નીચે ગિર પડતા હૈ
વૈસે આત્મા નહીં ગિર સકતી, ક્યોંકિ નીચે ગિરતેકા કારણ ગુરુત્વગુણ
આત્મામેં નહીં હૈ, યહ પહેલે હી કહ ચુક હૈ ।

પ્રશ્ન-હૈ ગુરુમહારાજ । શરીરકા અમાવ હોનેસે સિદ્ધોંકિ આત્માકે
પ્રવેશ પારેકે સમાન ફૈલ ક્યોં નહીં જાતે ।

ઉત્તર-હૈ શિષ્ય । આત્મપ્રવેશોંકો ફૈલાનેવાલે નામકર્મકા અમાવ
હોનેસે તથા પ્રવેશસ્વ ગુણકે સમ્પ્રાપ્તસે સિદ્ધોંકિ આત્મપ્રવેશ નહીં
ફૈલતે હૈ ।

અથવા, જેમ કેવા આદિ કેઈ પાપક ન હોવાથી ધીપકની અગત્ય ઉપર જ
જાય છે, ધીજકોષને બધા પુત્રવાથી જોરડાનું ધીજ ઉપર જ આવે છે,
તેમ આત્માના કર્ધ્વગમનના વિશેષી કર્મબંધને સર્વથા અમાવ થઈ જવાથી
આત્મા કર્ધ્વગતિ જ કરે છે

જેમ જોરડાનું ધીજ પહેલા ઉપર જઈને પછી નીચે પડી જાય છે, તેમ
આત્મા પડી શકતો નથી કારણ કે નીચે પાડવાનું કારણ શુદ્ધ શુદ્ધ આત્મામાં
નથી જે પહેલાં કહેવામાં આવેલું જ છે

પ્રશ્ન-હે ગુરુ મહારાજ । શરીરનો અમાવ હોવાથી સિદ્ધીના આત્મપ્ર-
વેશો પાડતી પહે દેવાઈ કેમ જતા નથી ?

ઉત્તર-હે શિષ્ય । આત્મપ્રવેશને દેવાવગર નામકર્મને અમાવ હોવાથી
તથા પ્રવેશસ્વ શુભને સમ્પ્રાપ્ત હોવાથી સિદ્ધીના આત્મપ્રવેશ દેવાતા નથી

छाया—सुखास्वादकस्य श्रमणस्य, शाताकुलकस्य निकामशायिनः ।

उत्क्षालनाप्रधौतस्य, दुर्लभा सुगतिस्तादृशकस्य ॥२६॥

सुगति की दुर्लभता बतलाते हैं—

सान्त्वयार्थः—सुहसायगस्स=सुखकी आसक्ति रखनेवाले सायाउलगस्स=सुखके लिए व्याकुल रहनेवाले निगामसाइस्स=मर्यादासे अधिक सोनेवाले उच्छोलणापहोयस्स=शरीरकी विभूषा करनेवाले तारिसगस्स=ऐसे समणस्स=साधुको सुगई=सुगति दुल्लहा=दुर्लभ है ॥२६॥

टीका—सुखास्वादकस्य=सुखस्य=प्राप्तमनोरमशब्दाद्युपभोगस्य आस्वादकः=आसक्त्या ग्राहकस्तस्य, शाताकुलकस्य=शातार्थम्=सुखार्थम् आकुलकः=व्यग्रः उद्विग्नो वा तस्य, निकामशायिनः=निकामम्=अतिशयितं मध्यवर्तियामद्वयादधिकं रात्रौ, निष्कारणं दिवसे वा शेते=स्वपिति तच्छीलो निकामशायी=सूत्रार्थमननादिसमयमुलङ्घ्य शयानस्तस्य, उत्क्षालनाप्रधौतस्य=उत्क्षालनया=पक्षालनया प्र=प्रकर्षार्थं=विभूषार्थं धौतानि=उज्ज्वलीकृतानि नयन-वदन-नख-कर-चरण-वस्त्रादीनि येन स तस्य शरीरादिविभूषाकारिण इत्यर्थः । तादृशकस्य=तीर्थकराऽऽज्ञानाराधकस्य, श्रमणस्य=श्रमणश्रुतस्य वेशमात्रेण साधोः सुगतिः=सिद्धिलक्षणा गतिः दुर्लभा=दुष्प्रापा 'भवती'-ति शेषः ।

प्राप्त हुए मनोज्ञ शब्दादि उपभोगोंको आसक्तिपूर्वक ग्रहण करनेवाले, सुखप्राप्ति के लिए व्याकुल रहनेवाले, दो मध्य प्रहरोंसे अधिक रात्रिमें, या कारणविशेष विना दिनमें अर्थात् सूत्रार्थके मनन करनेके समयका उलंघन होने तक सोनेवाले, तथा विभूषाके लिए आँख, सुख, नख, हाथ-पैर वस्त्र आदिको धोनेवाले अर्थात् शरीरको विभूषित करनेवाले; अतः तीर्थकरकी आज्ञाके विराधक, ऐसे श्रमणको सिद्धिगतिकी प्राप्ति दुर्लभ है ।

प्राप्त थयेला मनोज्ञ शब्दादि उपभोगोंने आसक्तिपूर्वक ग्रहण करनारा, सुखप्राप्तिने भाटे व्याकुल रहेनारा, जे मध्य पडेसेथी वधु रात्रिभा या क्षण-विशेष विना द्विपसभा अर्थात् सूत्रार्थनुं मनन करवाना समयनुं उल्लंघन थाय त्या सुधी सूतारा तथा विभूषा (शोभा) ने भाटे आभ, सुभ, नभ छाय-पग पत्र आदिने धो नारा अर्थात् शरीरने विभूषित करनारा येतसे के तीर्थ करनी आज्ञाना विराधक, जेवा श्रमणने सिद्धिगतिनी प्राप्ति दुर्लभ छे

અન્યે તુ દિશ્વસ્તોચ્છિન્ના અપિ સિધ્યન્તિ, સદપેક્ષયા ટિ પ્રોક્તસ્વરૂપા જપન્નાઽસ્મા-
હનાઽવસેયા ।

પદ્યમુક્તસ્વરૂપો જન્મ-જરા-મરણા-ઽઽધિ-વ્યાધિવાપાપટલીકલકુલીમારગર્મ-
નિપાસપ્રાસસન્તતિપિનિષ્ક્રાન્તઃ શાશ્વતઃ સિદ્ધો મવતીત્યર્થઃ । ‘શાશ્વત’ પદેન પામ
“સમ્પ્રાપ્તસિદ્ધિપદો શાસ્ત્રા ન પુનઃ સંસારિત્યમવાપ્નોતિ દેશોરમાવાત્, ન ચ કારણ-
મન્તરેષ કાર્યોત્પત્તિર્માયતે” इति बोधितम् ॥૨૬॥

ઉક્ત મુગતિરૂપં ધર્મફલં, સમ્યતિ સત્ કસ્ય દુર્લભ મવતી?—તિર્લક્યતિ—‘સુહ-
સાયગસ્સ’ ઇત્યાદિ ।

મૂલ્મ-સુહસાયગસ્સ સમણસ્સ, સાયાઽલગસ્સ નિગામસાઽસ્સ ।

ઉચ્છોલણાપહોયસ્સ, વુલ્લહા સુગર્હ તારિસંગસ્સ ॥૨૬॥

શરીરવાલે હોનેપર ‘મી’ મુક્ત હોજાતે હૈં । ડનકી અપેક્ષાસે હી સિદ્ધોંકી
જઘન્ય અથગાહના એક રત્નિ ઔર આઠ અંગુલકી કહી ગઈ હૈં ।

પેસે સિદ્ધ જન્મ-જરા-મરણ, આધિ, વ્યાધિ, વાપા, કલકુલીમાર
(સસારપરિધમણ), ગર્મવાસકે દુઃખોંસે રહિત શાશ્વત સિદ્ધ હોજાતે હૈં ।
યહોં ‘શાશ્વત’ પદસે યહ બોધિત કિયા હૈં કિ સિદ્ધિ પદકો પ્રાપ્ત અત્મા
ફિર સસારી અવસ્થાકો પ્રાપ્ત નહોં હોતી હૈં, ક્યોંકિ સંસારમેં આનેકે
કારણમૂત કમોંકા અમાય હૈં । કારણકે બિના કાર્યકી ઉત્પત્તિ
નહોં હોતી ॥૨૬॥

યહોં તક ધર્મકા મુગતિરૂપ ફલ કહા, યહ ફલ કિસે દુર્લભ હોતા હૈં
સો દિલાતે હૈં—‘સુહસાયગસ્સ’ ઇત્યાદિ ।

શર્ધ યમ છે એમની અપેક્ષાએ જ સિદ્ધોંની જઘન્ય અવગાહના એકે રત્નિ અને આઠ
આંગુલી કહેવામા આવી છે

એવા સિદ્ધો જન્મ-જરા-મરણ, આધિ-વ્યાધિ, વાપા, કલકુલીમાર (સસાર-
પરિધમણ), ગર્મવાસનાં દુઃખોથી રહિત શાશ્વત સિદ્ધ શર્ધ યમ છે એવો
‘શાશ્વત’ શબ્દથી એમ બોધિત કરવામાં આવ્યું છે કે સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત થએલો
આત્મા ફરી સસારી અવસ્થાને પ્રાપ્ત થતો નથી કારણ કે સસારમાં આવવાનાં
કારણમૂલક એમની અભાવ છે કારણ બિના કાર્યની ઉત્પત્તિ થતી નથી. (૨૫)

એવો સુધી ધર્મનું મુગતિરૂપ ફળ કહ્યું એ ફળ હોને દુર્લભ થાય છે તે
ઇત્યાદિ છે—સુહસાયગસ્સ ઇત્યાદિ.

ટીકા—તપોગુણપ્રધાનસ્ય તપતિ=અન્તર્ભાવિતળ્યર્થતયા તાપયતિ દહત્યષ્ટ-
વિધં કર્મેતિ તપઃ=પષ્ટભક્તાદિ તદેવ ગુણસ્તપોગુણઃ સ પ્રધાનં=મુખ્યો यस્ય સ
તસ્ય, ઋજુમતે:=ઋજ્વી=સરલા મતિ=બુદ્ધિર્યસ્ય સ તસ્ય, ક્ષાન્તિસંયમરતસ્ય=
ક્ષાન્તિઃ=કષાયનિગ્રહઃ સંયમઃ=સાવચ્યવ્યાપારોપરતિસ્તયોઃ રતઃ=તત્પરસ્તસ્ય, પરી-
પહાન્=અનુકૂલ-પ્રતિકૂલલક્ષણાન્ જયતઃ=અભિમવતઃ, તાદૃશકસ્ય=રત્નત્રયારાધ-
કસ્ય ‘શ્રમણસ્યે’-ત્યનુપજ્યતે; સુગતિઃ સુલભા ।

‘તપોગુણપ્રધાનસ્યે’-ત્યનેનેન્દ્રિય-નોન્દ્રિયત્રિજેતૃત્વં સૂચિતમ્ । ‘ઋજુમતે’-
રિત્યનેન મોક્ષાર્થિના કપટકદાગ્રહરહિતેન ભવિતવ્યમિતિ વોધિતમ્ । ‘ક્ષાન્તિ-
સંયમરતસ્યે’-ત્યનેન ‘ક્ષમાયુક્ત એવ સંયમઃ ફલદઃ’ ઇતિ યોતિતમ્ । ‘પરીપહાન્
જયતઃ’ ઇત્યનેન ચ મનઃસ્થૈર્ય શરીરમમત્વપરિત્યાગશ્ચેતિ ધ્વનિતમ્ ॥૨૭॥

જો આઠ કર્મોનો ભસ્મ કરનેવાળે ષષ્ઠ અષ્ટમ આદિ તપ-ગુણસે પ્રધાન
હૈં, સરલ-બુદ્ધિ હૈં, તથા ક્રોધાદિ કષાય કે નિગ્રહ ઓર સાવચ
વ્યાપારકે ત્યાગ સ્વરૂપ સંયમમેં લીન હૈં, અનુકૂલ-પ્રતિકૂલ-પરીપહોંનો
જીતનેવાળે હૈં, ડન મોક્ષકે માર્ગ-રત્નત્રય-કે આરાધક મુનિયોંનો સિદ્ધિ-
સ્વરૂપ સુગતિકી પ્રાપ્તિ સુલભ હૈ ।

‘તપોગુણપ્રધાનસ્ય’ ઇસ પદસે ઇન્દ્રિયોં તથા મનકા જીતના
સૂચિત કિયા હૈ । ‘ઋજુમત્’ પદસે યહ સૂચિત કિયા ગયા હૈ કિ મો-
ક્ષાર્થીનો કપટ ઓર કદાગ્રહસે રહિત હોના યાહિય । ‘ક્ષાન્તિસંયમરત-
સ્ય’ પદસે સૂચિત હોતા હૈ કિ વહી સંયમ ફલદાતા હોતા હૈ જો ક્ષમાસે
યુક્ત હો । ‘પરીપહા જિજાંતસ્ય’ પદસે મનકી સ્થિરતા તથા શરીરકી
મમતાકા ત્યાગ યતલાયા ગયા હૈ ॥ ૨૭ ॥

જે આઠ કર્મેને ભસ્મ કરનારા છઠ્ઠ અષ્ટમ આદિ તપગુણથી પ્રધાન છે,
સરલ-બુદ્ધિ છે, તથા ક્રોધાદિકષાયના નિગ્રહ અને સાવચ વ્યાપારના ત્યાગસ્વરૂપ
સંયમમાં લીન છે, અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ-પરીપહોને જીતવાવાળા, એવા-મોક્ષના માર્ગ-
રત્નત્રયના આરાધક મુનિઓને સિદ્ધિ-સ્વરૂપ સુગતિની પ્રાપ્તિ સુલભ છે

તપોગુણપ્રધાનસ્ય એ શબ્દથી ઇન્દ્રિયો તથા મનને જીતવાનું સૂચિત કરેલું છે
ઋજુમત્ શબ્દથી સૂચ્યું છે કે મોક્ષાર્થીએ કપટ અને કદાચરથી રહિત
થવું જોઈએ ક્ષાન્તિસંયમરતસ્ય એ પદથી સૂચિત થાય છે કે તેજ સંયમ જીતવા
થાય છે કે જે ક્ષમાથી યુક્ત હોય પરીપહા જિજાંતસ્ય પદથી મનની સ્થિરતા
તથા શરીરની મમતાનો ત્યાગ યતાવેલો છે (૨૭)

‘મુક્તાસ્વાદકસ્યે’-ત્યમેન સમ્પ્રાપ્તમનોદ્વન્દ્યાદિવિષયકાઽઽસક્તિર્નિરાકૃતા ।
 ‘શ્વાતાકુલકસ્યે’ ત્યનેનાઽપ્રાપ્તમુલ્લભ્યાસિષ્ઠિર્નિરસ્તા । ‘નિકામશાયિનઃ’ ઇત્યનેન વ
 પ્રમાદનિવૃત્તિઃ સ્થિતા । ‘ઉત્સાહનામધૌતસ્યે’-ત્યનેન વ દ્રવ્યવર્પણાર્થ
 વિમૂળાઽપાકૃતા ॥૨૬॥

एवं तर्हि कस्य मुक्तिः सुखमा ? इति जिज्ञासायामाह-‘तवोगुण०’ इत्यादि ।

મુક્ત્-તવોગુણપદ્ધાનસ્ત, ડઝ્ઝુમઙ્ સ્વતિસંજમરયસ્ત ।

પરીસંહે જિણતસ્ત, મુલ્હા મુગર્ઙ તારિસગસ્ત ॥ ૨૭ ॥

छाया—तवोगुणप्रधानस्य, ऋजुमतेः क्षान्तिसंयमरतस्य ।

પરીપદાન્ જયતઃ, મુક્તમા મુગતિસ્તત્તદ્વકસ્ય ॥૨૭॥

सान्त्वयाद्यः-तवोगुणपद्धानस्त्वपरूपी गुणोंको मुख्य समझनेवाछे ऋजुमा
 =सरल बुद्धिवाछे स्वतिसंजमरयस्त्व=क्षान्ति और समयमें लीन परीसंहे=परी
 पदोंको जिणतस्त्व=जीतनेवाछे तारिसगस्त्व=ऐसे (धमनोंको) सुगर्ह=मुक्ति
 सुलह=सुखम है ॥२७॥

‘સુહસાયગસ્ત’ પદસે યહ સૂચિત કિયા હૈ કિ સાધુકો પ્રત્ત
 શબ્દાદિ વિષયોંમે આસક્તિ નહીં રહ્નની ચાહિય । ‘સાયાત્લગસ્ત’
 પદસે અપ્રાપ્ત વિષયસુલ્ભોંકિ લિય આકુલ નહીં હોના ચાહિય, એસા
 સૂચિત કિયા હૈ । ‘નિગામસાહસ્ત’ પદસે પ્રમાદકા પરિત્યાગ કરના
 પ્રવર્ણિત કિયા હૈ । ‘લખ્ખોલણાપહોયસ્ત’ પદસે દ્રવ્યવર્પકે સંરક્ષણકે
 લિય શારીરકો વિમૂળિત કરનેકા નિવેષ કિયા ગયા હૈ ॥૨૬॥

यदि ऐसा है तो सुगति किसके लिए सुखम होती है ? ऐसी
 जिज्ञासा होने पर कहते हैं-‘तवोगुणपद्धानस्त्व’ इत्यादि ।

સુહસાયગસ્ત શબ્દથી એમ સૂચિત કરવામાં આવ્યું છે કે સુખને પ્રાપ્ત
 શબ્દાદિ વિષયોમાં આસક્તિ રાખવી ન બોધવે, સાયાત્લગસ્ત શબ્દથી
 અપ્રાપ્ત વિષયસુખને માટે આકુળ ન થવું બોધવે એવું સૂચિત થયું ॥ નિગમ-
 સાહસ્ત શબ્દથી પ્રમાદનો પરિત્યાગ કરવાનું પ્રવર્ણિત થયું છે તલ્લોલણાપ-
 હોયસ્ત શબ્દથી પ્રજ્ઞાવર્ધના રક્ષણને માટે શરીરને વિમૂળિત કરવાનો નિવેષ મ-
 વામાં આવ્યો ॥ (૨૬)

■ એમ છે તો સુગતિ કેને માટે સુલભ હોય છે ? એવી જિજ્ઞાસા થત
 હો છે-તવોગુણપદ્ધાનસ્ત ઇત્યાદિ.

शीघ्रम् अमरभवनम्=न म्रियन्त इत्यमराः=सिद्धा आयुषोऽभावात्, तेषां भवनम्=आलयः सत्ता वा तत् सिद्धक्षेत्रं सिद्धस्वरूपं वेत्यर्थः। यद्वा न म्रियते यत्र तदमरम्=अविनाशि तच्च तद् भवनं स्थानं तत् सिद्धपदमित्यर्थः। अथवा न म्रियन्ते अकालमृत्युना इत्यमराः=देवास्तेषां भवनं तत् स्वर्गलोकमित्यर्थः। बहुवचन चोभयार्थघोतनार्थम्, गच्छन्ति=यान्ति ॥२८॥

उपसंहारमाह-‘इच्छेयं’ इत्यादि।

मूलम्-इच्छेयं छज्जीवणियं, सम्मदिट्ठी सया जए।

दुल्लहं लहित्तु सामन्नं, कम्मणा न विराहिज्जासि-त्तिवेमि ॥२९॥

छाया—इत्येतं पङ्जीवनिकाय, सम्यग्दृष्टिः सदा यतः।

दुर्लभं लब्ध्वा श्रामण्यं, कर्मणा न विराधयेत् ॥२९॥ इति ब्रवीमि।

उपसंहार करते हैं—

सान्वयार्थः-सम्मदिट्ठी=सम्यक्त्वी मनुष्य सया=सदैव जए=यतनावान् होकर दुल्लह=दुर्लभ ऐसे सामन्नं=साधुपनेको लहित्तु=प्राप्त करके इच्छेय=इस पूर्वोक्त स्वरूपवाले छज्जीवणियं=पङ्जीवनिकाय-छह प्रकारके जीवसमूह-की कम्मणा=मन वचन कायके व्यापारसे न विराहिज्जासि=विराधना न करे; त्तिवेमि=श्रीसुधर्मा स्वामी जम्बूस्वामीसे कहते हैं कि मैंने भगवान् महावीर स्वामीसे जैसा सुना है वैसा ही तुमसे कहता हूँ ॥२९॥

॥ इति चतुर्थाध्ययनस्य शब्दार्थः ॥४॥

समान फिर संयमको ग्रहण करके शीघ्रही अमरभवन-(सिद्धिस्थान अथवा स्वर्गलोक) को प्राप्त होते हैं।

‘अमरभवन’ के दो अर्थ होते हैं-(१) जहां मृत्यु नहीं होती ऐसा स्थान मोक्ष है, क्योंकि वहां आयुकर्मका सर्वथा अभाव है, और (२) अमरभवन स्वर्गलोकको भी कहते हैं, क्योंकि स्वर्गलोकमें अकाल मृत्यु नहीं होती ॥२८॥

उपसंहार करते हैं-‘इच्छेयं’ इत्यादि।

आर्द्रकुमार, पुडरीक आदिनी पेठे करी सयमने ग्रहण करीने शीघ्र अमरभवन (सिद्धस्थान अथवा स्वर्गलोक) ने प्राप्त थाय छे

‘अमरभवन’ना मे अर्थ थाय छे (१) जया मृत्यु होतु नथी जेवु स्थान मोक्ष छे, कारणु के त्या आयुकर्मना सर्वथा अभाव होय छे अने (२) अमरभवन स्वर्गलोकने पणु कडे छे, कारणु के स्वर्गलोकमा अकालमृत्यु थतु नथी (२८) उपसंहार करे छे-इच्छेयं ० ध्यादि

चारित्रस्य महत्त्वमाह—‘पच्छावि ते’ इत्यादि ।

मूलम्—पच्छावि ते^{११} पयाया^{१०}, स्त्रिप्यं^{१२} गच्छति^{१३} अमरभवणाइ^{१४} ।

जेसिं पिओ तवो सजमो य खती य वंभचेरं च ॥२८॥

छाया—पथादपि ते प्रयाताः, सिप्यं गच्छन्त्यमरभवनानि ।

येषां प्रियं तपः संयमय, क्षान्तिश्च ब्रह्मधर्म्यं च ॥२८॥

चारित्र का महत्त्व बतलाते हैं—

सान्त्वयार्थः—जेसिं=जिनको तवो=तपस्या संजमो=संयम य=और खती=समा य=तथा वंभचेर=ब्रह्मधर्म्यं पिओ=प्रिय है, ते=वे पच्छावि=पथात्मी भर्ता पक्ष्मवार चारित्र स्वप्नित हो जानेपर बापस, अथवा वृद्धावस्थामें भी प्रयाया=भारे हुए भर्ता पदसे परिणामोंसे संयम स्वीकार किये हुए स्त्रिप्यं=वीर्य अमरभवणाइ=स्वर्ग भयवा अपवर्ग=मोक्ष-कोमी गच्छन्ति=प्राप्त हो जाते हैं ॥२८॥

टीका—येषां (भ्रमणानां) तपः=भजनानादि द्वादशविधम्, संयमः=साधन व्यापारविरतिस्तपः सप्तविधः, क्षान्तिः=भ्रमणोत्पादकाऽऽपेक्ष्यपक्षनादिसान्त्वयस्वरूपा, ब्रह्मधर्म्यं=विषयसेवनपरिहारस्तपश्चम्, चकाराः सप्तध्यावाः, प्रियम्=अमीष्ट रुचिरमित्यर्थः, ते (भ्रमणाः) पथादपि=चारित्रस्वप्ननानन्तरमपि वृद्धत्वेऽपि वा प्रयाताः=महदभावेन गृहीतसंयमाः सन्त आर्द्रकुमार-पुण्डरीकादिवत्, सिप्यं

चारित्रका महत्त्व दिख्वाते हैं—‘पच्छावि ते—’ इत्यादि ।

जिन भ्रमणोंको भजनान आदि बारह प्रकारका तप, साधन व्यापारका त्यागरूप सप्तह प्रकारका संयम, क्रोधजनक आक्षेपपूर्ण बचनोंका सहन करनारूप क्षान्ति, सर्वथा मैथुनका परित्याग, ये प्रिय होते हैं, वे कदाचित् मोहकर्मके उदयसे स्वप्नित-चारित्र होकर भी, अथवा वृद्ध होमेपर भी बचसे परिणामोंसे आर्द्रकुमार, पुण्डरीक आदिके

चारित्रनु महत्त्व जतावे ॥ पच्छावि ते० इत्यादि ।

ये भ्रमणानां भजनान आदि बारह प्रकारका तप, साधन व्यापारका त्याग सप्तह प्रकारका संयम, क्रोधजनक आक्षेपपूर्ण बचनोंसे सहन करवाइए क्षान्ति, सर्वथा मैथुनना परित्याग, ये प्रिय होवे ॥ तेको कदाचित् मोहकर्मना उदयसे अस्वप्नित चारित्र होकर भी अथवा वृद्ध होमेपर भी बचसे परिणामोंसे आर्द्रकुमार, पुण्डरीक आदिके

અથ પચ્ચમાધ્યયનમ્ ।

ગતં ચતુર્થાધ્યયનમ્, તત્ર ચ પઙ્ગીવનિકાયરક્ષણલક્ષણો મિશ્નોરાચારઃ પ્રતિપા-
દિતઃ, સ હિ શરીરસ્થિત્યધીનપાલનકઃ, શરીરં ચાક્ષમ્રક્ષણમન્તરેણ શકટમિત્ર ઇજ્ઞાલં
વિના વાષ્પયન્ત્રમિત્ર જઠરાનલતાપવ્યાધિવાધોપશમનોપધીભૂતમાદારમન્તરેણ
વર્તિતુમક્ષમમતોઽસ્મિન્ પચ્ચમાધ્યયને ‘સંયમિના કદા, કસ્માત્, કેન વિધિના,
કીદગાદારો ગ્રહીતવ્યઃ?’ ઇતિ સચિસ્તરં પ્રતિપાદયિતુમુપક્રમતે—

યદ્વા—ચતુર્થાધ્યયને મૂલગુણાઃ સન્દર્શિતાઃ, ઇહ તુ મૂલગુણપોષકોત્તરગુણા-

પાંચવાં અધ્યયન ।

ચૌથે અધ્યયનમેં પઙ્ગીવનિકાયકી રક્ષા-રૂપ મિશ્નુકા આચાર
પ્રતિપાદિત કિયા ગયા હૈ । ઇસ આચારકા પાલન શરીરકી સ્થિતિ પર
નિર્ભર હૈ । જૈસે વિના ઔગન (વાંગન) કે ગાડી નહીં ચલ સકતી,
વિના કોયલેકે રેલગાડી નહીં ચલ સકતી, ડસી પ્રકાર જઠરાગ્નિકે સંતાપ
રૂપ વ્યાધિકી વાધાકો શાન્ત કરનેકે લિયે ઔપધિકે સમાન
આહારકો ગ્રહણ કિયે વિના શરીરકી સ્થિતિ નહીં રહ સકતી । ઇસલિયે
પાંચવેં અધ્યયનમેં વિસ્તારસે યહ પ્રતિપાદન કરતે હૈં કિ ‘સંયમીકો
કય, કિસસે, કિસ વિધિસે, ઔર કિસ પ્રકારકા આહાર ગ્રહણ કરના
ચાહિયે?’ ।

અથવા—ચૌથે અધ્યયનમેં મૂલ ગુણોંકા વર્ણન કિયા ગયા હૈ, ઇસ
અધ્યયનમેં મૂલગુણોંકો પુષ્ટ કરનેવાલે ઉત્તર ગુણોંમેંસે પિંડૈષણાકા

‘પાંચમુ’ અધ્યયન.

ચૌથા અધ્યયનમા પઙ્ગીવનિકાયની રક્ષારૂપ મિશ્નુનો આચાર પ્રતિપાદિત
કરવામા આવ્યો છે આ આચારનું પાલન શરીરની સ્થિતિ પર નિર્ભર છે
જેમ ઉજ્જુ વિના ગાડુ ચાલી શકતુ નથી અને કોયલા વિના રેલગાડી ચાલી
શકતી નથી તેમ જઠરાગ્નિના સંતાપ રૂપ વ્યાધીની બાધાને શાન્ત
કર્તા વિના શરીરની સ્થિતિ રહી શકતી નથી તે માટે પાચમા અધ્યયનમા વિસ્તારથી
એ પ્રતિપાદન કરવામા આવ્યુ છે કે ‘સંયમીએ ક્યારે, કેવી પાસેથી, કેવી
વિધિથી અને કેવા પ્રકારને આહાર ગ્રહણ કરવો જોઈએ ?

અથવા—ચૌથા અધ્યયનમા મૂળ ગુણોંનું વર્ણન કરવામા આવ્યુ છે, આ અધ્ય-
યનમા મૂળ ગુણોંને પુષ્ટ કરનારા ઉત્તર ગુણોંમાથી પિંડૈષણાનું કથન કરવામા આવે છે.

टीका-सम्यग्दृष्टिः=सम्यक्-यथाऽनस्मिन्नस्वत्वेनाऽपि पर्यस्ता दृष्टिः=तत्त्वचरित-
मिमांषो वा यस्य स तथोक्तः, सम्यग्दर्शनवानित्यर्थः, सदा=नित्यं यतः=यतना-
वान् दुर्लभं=दुष्प्राप, धामभ्यं=अमण्यमार्गं सन्ध्या=सम्प्राप्य इत्येतत्=उक्तस्तमम्,
पद्मजीवनिकायां कर्मणा=मनोवाक्याभ्यापारेण न विराभयेत्=देष्टव्यः सर्वतो वा
न मर्मदयेत् न पीडयेदित्यर्थः । 'इति ब्रवीमी'-ति मान्यम् ॥२९॥

इति श्री-विष्णुपिण्यात-जगद्गुरु-मसिद्धवाचक-पञ्चदशमापा-कवित-सहित-
कलापाऽऽज्ञापक-प्रतिशुद्ध गण पद्य-नैकग्रन्थनिर्मापक-नादिमानमर्षक-
शास्त्रपति-कोन्हापुरराज मदघ-भैरवशास्त्राचार्य-पद-भूषित-
कोन्हापुरराजगुरु-बाह्यब्रह्मचारि जैनाचार्य-जैनधर्मविद्याकर
पूज्य-श्रीघासीलालप्रतिनिरचितायां श्रीवृषभैकात्मिकसूत्र-
स्याऽऽचारमणिमञ्जूपास्यायां व्याख्यायां चतुर्थ
'पद्मजीवनिकाया' ऽऽख्यमध्ययनं समाप्तम् ॥ ४ ॥

तत्त्वोंके यथार्थ स्वरूपका भट्टान करनेवाला सम्यग्दृष्टि जीव दुर्लभ
अमण्यताको प्राप्त करके सदैव पहले कहे हुए स्वरूपवाले पद्मजीवनिकायकी
मन वचन कायसे एकदेश या सर्वदेशसे कभी भी विराधना न करे
पीडा न पहुँचावे ॥ श्रीसुधर्मास्वामी जम्बूस्थामीसे कहते हैं-हे जम्बू !
अन्तिम तीर्थङ्कर भगवान् महावीरसे जैसा मैंने सुना है वैसा ही तुझे
कहा है-इत्यादि पहले के समान समझ लेना ॥२९॥

इति "पद्मजीवनिकाया" नामक श्रौथा

अध्ययनका हिन्दीभाषानुवाद समाप्त ॥४॥

तत्त्वोंका यथार्थ स्वरूपको भट्टान करनेवाला सम्यग्दृष्टि जीव दुर्लभ अमण्य
ताको प्राप्त करके सदैव पहले कहेवाले स्वरूपवाले पद्मजीवनिकायकी मन वचन
कायसे एकदेश या सर्वदेशसे करीने कदापि विराधना न करे पीडा न पहुँचावे
श्रीसुधर्मास्वामी जम्बूस्थामीसे कहते हैं-हे जम्बू ! अन्तिम तीर्थङ्कर भगवान्
महावीर पासेली जेनु मे साबज्यु छे तेनु न तने ज्यु छे-इत्यादि पहिलीं पेटे
समझ देनु. (२६)

इति "पद्मजीवनिकाया" नामक श्रौथा अध्ययनं

गुजरातीभाषानुवाद समाप्त. (४)

ખેદાભ્યાં દ્વૈવિધ્યેऽપિ સંયમિભિર્નિરવધપિણ્ડ એવ ગ્રાહ્ય ઇતિ તદેષણાધિકાર:-‘સંપત્તે’
ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-સંપત્તે^૨ મિક્ત્રકાલમ્મિ^૧, અસંમંતો^૩ અમુચ્છિઓ^૪ ।

इमेण^૫ कमजोगेण^૬, भक्तपाणं^૭ गवेसए^૮ ॥ ૧ ॥

छाया—सम्प्राप्ते भिक्षाकालेऽसम्भ्रान्तोऽमुच्छितः ।

अनेन क्रमयोगेन, भक्तपाणं गवेसयेत् ॥ ૧ ॥

॥ अथ पञ्चमाध्ययनम् ॥

સાન્વયાર્થ:-મુનિકો આહારપાની છેનેકી વિધિ કહતે હૈં—મિક્ત્રકાલમ્મિ=
ગોચરીકા સમય સંપત્તે=હોનેપર અસંમંતો=ઉદ્વેગરહિત (ઔર) અમુચ્છિઓ=
આસક્તિરહિત હોકર इमेण कमजोगेण=इस आगे वताई जानेवाली विधिसे
भक्तपाणं=भात-पानीकी गवेसए=गवेपणा करे ॥

ટીકા—મિક્ષાકાલે=ગોચરીસમયે, સમ્પ્રાપ્તે=સ્વાધ્યાયાધનન્તરં દ્રવ્યક્ષેત્ર-
કાલભાવાનુકૂલતયા સમાયાતે ‘મુનિ’-રિતિ શેષઃ, અસમ્ભ્રાન્તઃ=ચિત્તચ્ચિન્નિ-
મિત્તજનિતચિત્તવ્યાક્ષેપજન્યત્વરારહિતઃ-અનાક્ષિપ્તચિત્ત ઇત્યર્થઃ, ઈર્યોપયોગવાનિતિ
ભાવઃ, ‘કદા કુત્ર વાઽશનાદિપ્રાપ્તિર્ભવિષ્યતી’ ત્યાદિચિન્તાઽઽહિતચાશ્ચલ્યરહિત ઇતિ

પિણ્ડકા પોષક હૈ । દ્રવ્યપિણ્ડ, સાવચ બી હોતા હૈ ઔર નિરવચ બી
હોતા હૈ । સંયમીકો નિરવચ પિણ્ડ હી ગ્રહણ કરના ચાહિયે; ઇસલિયે
દ્રવ્યપિણ્ડકી ઇષણાકા અધિકાર આરમ્મ કિયા જાતા હૈ ‘સંપત્તે’ ઇત્યાદિ ।

દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવકે અનુસાર સ્વાધ્યાય આદિ ક્રિયાઓંકે પશ્ચાત્
જવ ગોચરીકા સમય હો તવ મુનિ કિસી કારણવશ ઉત્પન્ન હુય ચિત્ત-
વિક્ષેપજન્ય આન્તિરહિત હોકર, અર્થાત્ ઈર્યા (ગમન) મેં ઉપયોગ
રખકર, અથવા ‘કય ઔર કહાં અશન આદિકી પ્રાપ્તિ હોગી?’ ઇસ

પ્રશસ્ત ભાવપિંડનો પોષક છે દ્રવ્યપિંડ સાવધ પણ હોય છે અને નિરવચ પણ
હોય છે સચમીએ તો નિરવચપિંડ જ ગ્રહણ કરવો નોંધ્યો એટલા માટે દ્રવ્ય-
પિંડની એષણાનો અધિકાર પ્રારંભવામા આવે છે—સંપત્તે મિક્ત્રકાલમ્મિ ઇત્યાદિ

દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવને અનુસાર સ્વાધ્યાયાદિ ક્રિયાઓની પછી જ્યારે
ગોચરીનો સમય થાય ત્યારે મુનિ કોઈ કારણવશ ઉત્પન્ન થયેલા ચિત્તવિક્ષેપથી
જન્મેલી પ્રાન્તિથી રહિત થઈને અર્થાત્ ઈર્યા (ગમન)મા ઉપયોગ રાખીને,
અથવા ક્યારે અને કયા અશન આદિની પ્રાપ્તિ થશે? એ પ્રકારની ચિંતાજન્ય

न्तर्गता पिण्डैषणाऽभिधीयते । पिण्डैषणा च पिण्डस्य-समयभाषया प्रसिद्धस्यान्न-
पानस्यैषणारूपा, तत्र पिण्डान् पिण्डः—एकत्र समुद्रितवहुपदार्थसमुदायः, स द्विरिषः—
द्रव्यपिण्डो भावपिण्डश्च, तत्र द्रुधाविधातकस्त्वेनाशनादिरूपो द्रव्यपिण्डः, कर्मविधात-
कस्त्वेन ज्ञानादिरूपः प्रशस्तभावपिण्डः, अप्रशस्तभावपिण्डस्तस्यसमादिरूपः
प्रकृतानुपयोगित्वादुपेक्षितः । द्रव्यपिण्डो हि प्रशस्तभावपिण्डपरिपोषकस्तं किं तस्या-
सम्पाद्यत्वात्, तथाहि—ज्ञानाद्यात्मकप्रशस्तभावपिण्डस्याराधना शरीरस्थित्यधीना,
शरीरपरिस्थितिभाहारं विना न ययावत्साधनायासम्, आहारादिकम् द्रव्यपिण्ड
एवेति सिद्धं द्रव्यपिण्डस्य प्रशस्तभावपिण्डपरिपोषकत्वम् । तस्य च सावयनिरवय-
कथनं करते हैं । 'पिण्ड' शास्त्रीय भाषामें अन्न-पान नामसे प्रसिद्ध है,
उसकी एषणा करना 'पिण्डैषणा' है । एक स्थानपर बहुत पदार्थोंका
समुदाय होना पिण्ड कहलाता है । पिण्ड दो प्रकारका है—(१) द्रव्यपिण्ड
और (२) भावपिण्ड अशान आदिको द्रव्यपिण्ड कहते हैं, क्योंकि उससे
द्रुधाका नाश होता है । ज्ञानादि प्रशस्त-भावपिण्ड है, क्योंकि वह
कर्मोंका नाश करनेवाला है, अप्रशस्त-भावपिण्ड असयमादिरूप है,
उसका यहाँ अधिकार नहीं है ।

द्रव्यपिण्ड, प्रशस्त-भावपिण्डका पोषक है, क्योंकि उसके बिना
प्रशस्त-भावपिण्डकी प्राप्ति नहीं होसकती, अर्थात् ज्ञानादिरूप
प्रशस्त-भावपिण्डकी आराधना शरीरकी स्थितिके अधीन है,
और शरीरकी स्थिति आहारके विना नहीं होसकती । आहार भावि
द्रव्यपिण्ड ही है । इससे यह सिद्ध हुआ कि द्रव्यपिण्ड प्रशस्त भाव-

'पिण्ड' शास्त्रीय-भाषामें अन्नपानना नामसे कोणपाय है, तेनी कोणक
कस्वी को पिण्डैषणा कहेवाय है कोक स्थान पर यन्ना पदार्थोना समुदाय को
को पिण्ड कहेवाय है पिण्ड को प्रकारना कोण है (१) द्रव्य-पिण्ड अने
(२) भावपिण्ड अशान आदिने द्रव्यपिण्ड कहे है कारण के तेथी द्रुधानो नाश भाव है
ज्ञानादि को प्रशस्त-भावपिण्ड है, कारण के ते कर्मोना नाश कस्वाभाय को
अप्रशस्त-भावपिण्ड असयमादिरूप है कोना अही अधिकार नहीं

द्रव्यपिण्ड को प्रशस्त-भावपिण्डना पोषक है कारण के तेना बिना प्रशस्त-
भावपिण्डनी प्राप्ति कर्ष शकती नहीं, अर्थात् ज्ञानादि-रूप प्रशस्त-भावपिण्डनी
आराधना शरीरनी स्थितिने अधीन है अने शरीरनी स्थिति आहार बिना
कैर्ष शकती नहीं, आहारादि द्रव्यपिण्ड है तेथी को सिद्ध हुआ है द्रव्यपिण्ड

ભેદાભ્યાંઢ્વૈવિધ્યેઽપિ સંયમિભિર્નિરવઘપિણ્ડ એવ ગ્રાહ્ય ઇતિ તદેષણાધિકારઃ-‘સંપત્તે’
ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-સંપત્તે^૨ મિલ્લકાલમ્મિ^૧, અસંમંતો^૩ અમુચ્છિઓ^૪ ।

ઇમેણ^૫ કમજોગેણ^૬, ભક્તપાણં^૭ ગવેસણ^૮ ॥ ૧ ॥

છાયા-સમ્પ્રાપ્તે મિલ્લાકાલેઽસમ્ભ્રાન્તોઽમુચ્છિતઃ ।

અનેન ક્રમયોગેન, ભક્તપાનં ગવેષયેત્ ॥૧॥

॥ અથ પશ્ચમાધ્યયનમ્ ॥

સાન્વયાર્થઃ-મુનિકો આહારપાની લેનેકી વિધિ કહતે હૈં-મિલ્લકાલમ્મિ=ગોચરીકા સમય સંપત્તે=હોનેપર અસંમંતો=ઉઢેગરહિત (ઔર) અમુચ્છિઓ=આસક્તિરહિત હોકર ઇમેણ કમજોગેણ=ઇસ આગે વતાઈ જાનેવાલી વિધિસે ‘ભક્તપાણં=માત-પાનીકી ગવેસણ=ગવેષણા કરે ॥

ટીકા-મિલ્લાકાલે=ગોચરીસમયે, સમ્પ્રાપ્તે=સ્વાધ્યાયાદ્યનન્તરં દ્રવ્યક્ષેત્ર-કાલભાવાનુકૂલતયા સમાયાતે ‘મુનિ’-રિતિ શેષઃ, અસમ્ભ્રાન્તઃ=યત્કિચ્ચિન્નિ-મિત્તજનિતચિત્તવ્યાક્રેષ્ણજન્યત્વરારહિતઃ-અનાસિપ્તચિત્ત ઇત્યર્થઃ, ઈર્યોપયોગવાનિતિ માત્રઃ, ‘કદા કુત્ર વાઽશનાદિપ્રાપ્તિર્ભવિષ્યતી’ ત્યાદિચિન્તાઽઽહિતચાશ્ચલ્યરહિત ઇતિ

પિણ્ડકા પોષક હૈ । દ્રવ્યપિણ્ડ, સાવધ્ય ધી હોતા હૈ ઔર નિરવધ્ય ધી હોતા હૈ । સંયમીકો નિરવધ્ય પિણ્ડ હી ગ્રહણ કરના ચાહિય; ઇસલિય દ્રવ્યપિણ્ડકી ઇષણાકા અધિકાર આરમ્મ કિયા જાતા હૈ ‘સંપત્તે’ ઇત્યાદિ ।

દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવકે અનુસાર સ્વાધ્યાય આદિ ક્રિયાઓકે પશ્ચાત્ જવ ગોચરીકા સમય હો તથ મુનિ કિસી કારણવશ ઉત્પન્ન હુય ચિત્ત-વિક્ષેપજન્ય આન્તિરહિત હોકર, અર્થાત્ ઈર્યા (ગમન) મેં ઉપયોગ રલ્લકર, અથવા ‘કવ ઔર કહા અશન આદિકી પ્રાપ્તિ હોગી?’ ઇસ

પ્રશસ્ત ભાવપિંડનો પોષક છે દ્રવ્યપિંડ સાવધ પશુ હોય છે અને નિરવધ પશુ હોય છે સયમીએ તો નિરવધપિંડ જ ગ્રહણ કરવો જોઈએ. એટલા માટે દ્રવ્ય-પિંડની એષણુનો અધિકાર પ્રારભવામા આવે છે-સંપત્તે મિલ્લકાલમ્મિ ઇત્યાદિ

દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવને અનુસાર સ્વાધ્યાયાદિ ક્રિયાઓની પછી જ્યારે ગોચરીનો સમય થાય ત્યારે મુનિ કોઈ કારણવશ ઉત્પન્ન થએલા ચિત્તવિક્ષેપથી જન્મેલી આન્તિથી રહિત થઈને અર્થાત્ ઈર્યા (ગમન)મા ઉપયોગ રાખીને, અથવા ક્યારે અને કયા અશન આદિની પ્રાપ્તિ થશે? એ પ્રકારની ચિંતાજન્ય

નર્ગતા પિષ્ઠૈવળાઽભિધીયતે । પિષ્ઠૈવળા ચ પિષ્ઠસ્ય-સમયમાપયા પ્રસિદ્ધસ્યાન્-
પાનસ્યૈવભાવપા, તત્ર પિષ્ઠને પિષ્ઠઃ=એક પ્રસિદ્ધિતત્ત્વપદાર્થસમુદાય, સદ્વિનિષ-
દ્રમ્યપિષ્ઠો માવપિષ્ઠઃ, તત્ર છુપાધિભાતકરત્વેનાશનાદિરૂપો દ્રમ્યપિષ્ઠઃ, કર્મવિવર્ત-
કરત્વેન જ્ઞાનાદિલક્ષણઃ પ્રશસ્તમાવપિષ્ઠઃ, અપ્રશસ્તમાવપિષ્ઠસ્વસયમાદિરૂપા
મકુવાનુપયોગિત્વાદુપેક્ષિતઃ । દ્રમ્યપિષ્ઠો હિ પ્રશસ્તમાવપિષ્ઠપરિપોષકસ્તં વિના તસ્મા-
સમ્પાદ્યતાત્, તથાહિ-જ્ઞાનાદ્યાત્મકપ્રશસ્તમાવપિષ્ઠસ્વારાધના શરીરસ્થિત્યર્થીના,
શરીરપરિસ્થિતિઆહારં વિના ન યથાવત્સાધનાયાસમ્, આહારાદિકચ દ્રમ્યપિષ્ઠ
એવેતિ સિદ્ધં દ્રમ્યપિષ્ઠસ્ય પ્રશસ્તમાવપિષ્ઠપરિપોષકત્વમ્ । તસ્ય ચ સાવધનિરતય

કયન કરતે હૈ । 'પિષ્ઠ' શાસ્ત્રીય ભાષામેં અન્ન-પાન નામસે પ્રસિદ્ધ હૈ,
વસકી વ્યવહાર કરના 'પિષ્ઠૈવળા' હૈ । એક સ્થાનપર બહુત પદાર્થોક
સમુદાય હોના પિષ્ઠ કહલાતા હૈ । પિષ્ઠ દો પ્રકારકા હૈ-(૧) દ્રમ્યપિષ્ઠ
ઔર (૨) માવપિષ્ઠ અશ્ન આદિકો દ્રમ્યપિષ્ઠ કહતે હૈ, ક્યોંકિ વસસે
છુપાકા નાશ હોતા હૈ । જ્ઞાનાદિ પ્રશસ્ત-માવપિષ્ઠ હૈ, ક્યોંકિ વહ
કર્મોકા નાશ કરનેવાલા હૈ, અપ્રશસ્ત-માવપિષ્ઠ અસયમાદિરૂપ હૈ,
વસકા યહાં અધિકાર નહીં હૈ ।

દ્રમ્યપિષ્ઠ, પ્રશસ્ત-માવપિષ્ઠકા વોષક હૈ, ક્યોંકિ વસકે વિના
પ્રશસ્ત-માવપિષ્ઠકી પ્રાપ્તિ નહીં હોસકતી, અર્થાત્ જ્ઞાનાદિરૂપ
પ્રશસ્ત-માવપિષ્ઠકી આરાધના શરીરકી સ્થિતિકે અર્થીન હૈ,
ઔર શરીરકી સ્થિતિ આહારકે વિના નહીં હોસકતી । આહાર આદિ
દ્રમ્યપિષ્ઠ હી હૈ । હસસે યહ સિદ્ધ હુઆ કિ દ્રમ્યપિષ્ઠ પ્રશસ્ત માવ-

પિંઠ' શબ્દ શાસ્ત્રીય-ભાષામાં અન્નપાનના નામે ઓળખાય છે, તેની એક
કરવી એ પિંઠવળા કહેવાય છે એક સ્થાન પર બહુ પદાર્થોના સમુદાય દેવ
એ પિંઠ' કહેવાય છે પિંઠ એ પ્રકારનો દેવ છે, (૧) દ્રમ્ય-પિંઠ અને
(૨) માવપિંઠ અશ્ન આદિને દ્રમ્યપિંઠ કહે છે કારણ કે તેથી છુપાવે નાશ થાય છે
જ્ઞાનદિ એ પ્રશસ્ત-માવપિંઠ છે, કારણ કે તે કર્મોના નાશ કરવાવાળું છે
અપ્રશસ્ત-માવપિંઠ અસયમાદિરૂપ છે, એનો અહીં અધિકાર નથી

દ્રમ્યપિંઠ એ પ્રશસ્ત-માવપિંઠનો વોષક છે, કારણ કે તેના વિના પ્રશસ્ત-
માવપિંડ ની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી, અર્થાત્ જ્ઞાનદિ-રૂપ પ્રશસ્ત-માવપિંડ
આરાધના શરીરની સ્થિતિને અર્થીન છે અને શરીરની સ્થિતિ આહાર વિના
દેવ શકતી નથી, આહારદિ દ્રમ્યપિંઠ છે તેથી એ સિદ્ધ થયું કે દ્રમ્યપિં

ભેદાભ્યાં દ્વૈવિધ્યેऽપિ સંયમિભિર્નિરવયપિણ્ડ એવ ગ્રાહ્ય ઇતિ તદેષણાધિકારઃ-‘સંપત્તે’
ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-સંપત્તે^૨ મિઠ્ઠલકાલમ્મિ^૧, અસંભંતો^૩ અમુચ્છિઓ^૪ ।

इमेण^૫ कमजोगेण^૬, भक्तपाणं^૭ गवेसए^૮ ॥ ૧ ॥

छाया—सम्प्राप्ते भिक्षाकालेऽसम्भ्रान्तोऽमूर्च्छितः ।

अनेन क्रमयोगेन, भक्तपानं गवेसयेत् ॥ ૧ ॥

॥ अथ पञ्चमाध्ययनम् ॥

सान્વયાર્થઃ-મુનિકો આહારપાની લેનેકી વિધિ કહતે હૈ—મિઠ્ઠલકાલમ્મિ=ગોચરીકા સમય સંપત્તે=હોનેપર અસંભંતો=ઉદ્વેગરહિત (ઔર) અમુચ્છિઓ=આસક્તિરહિત હોકર इमेण कमजोगेण=इस आगे बताई जानेवाली विधिसे भक्तपाणं=भात-पानीकी गवेसए=गवेषणा करे ॥

ટીકા—મિઠ્ઠલકાલે=ગોચરીસમયે, સમ્પ્રાપ્તે=સ્વાધ્યાયાદ્યનન્તરં દ્રવ્યક્ષેત્ર-કાલભાવાનુકૂલતયા સમાયાતે ‘મુનિ’-રિતિ શેષઃ, અસમ્ભ્રાન્તઃ=ચત્કિચ્ચિન્નિ-મિત્તજનિતચિત્તવ્યાક્રેષજન્યત્વરારહિતઃ-અનાક્ષિપ્તચિત્ત ઇત્યર્થઃ, ઈર્યોપયોગવાનિતિ ભાવઃ, ‘કદા કુત્ર વાઽશનાદિપ્રાપ્તિર્ભવિષ્યતી’ ત્યાદિચિન્તાઽઽહિતચાશ્ચલ્યરહિત ઇતિ

પિણ્ડકા પોષક હૈ । દ્રવ્યપિણ્ડ, સાવચ મી હોતા હૈ ઔર નિરવચ મી હોતા હૈ । સંયમીકો નિરવચ પિણ્ડ હી ગ્રહણ કરના ચાહિએ; હસલિએ દ્રવ્યપિણ્ડકી ઇષણાકા અધિકાર આરમ્મ કિયા જાતા હૈ ‘સંપત્તે’ ઇત્યાદિ ।

દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવકે અનુસાર સ્વાધ્યાય આદિ ક્રિયાઓંકે પશ્ચાત્ જય ગોચરીકા સમય હો તય મુનિ કિસી કારણવશ ઉત્પન્ન હુએ ચિત્ત-વિક્ષેપજન્ય આન્તિરહિત હોકર, અર્થાત્ ઈર્યા (ગમન) મેં ઉપયોગ રખકર, અથવા ‘કય ઔર કહાં અશન આદિકી પ્રાપ્તિ હોગી?’ હસ

પ્રશસ્ત ભાવપિંડનો પોષક છે દ્રવ્યપિંડ સાવધ પણ હોય છે અને નિરવચ પણ હોય છે સયમીએ તો નિરવચપિંડ જ ગ્રહણ કરવો જોઈએ એટલા માટે દ્રવ્ય-પિંડની એષણાનો અધિકાર પ્રારભવામા આવે છે-સંપત્તે મિઠ્ઠલકાલમ્મિ ઇત્યાદિ

દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવને અનુસાર સ્વાધ્યાયાદિ ક્રિયાઓની પછી જ્યારે ગોચરીનો સમય થાય ત્યારે મુનિ કેઈ કારણવશ ઉત્પન્ન થએલા ચિત્તવિક્ષેપથી જન્મેલી આન્તિથી રહિત થઈને અર્થાત્ ઈર્યા (ગમન)મા ઉપયોગ રાખીને, અથવા ક્યારે અને કયા અશન આદિની પ્રાપ્તિ થશે? એ પ્રકારની ચિંતાજન્ય

નર્ગતા પિષ્ઠૈષ્ણાઽભિધીયતે । પિષ્ઠૈષ્ણા ચ પિષ્ઠસ્ય-સમયમાપયા પ્રસિદ્ધસ્યાઽન્ન-
પાનસ્યૈષ્ણારૂપા, તપ્ત પિષ્ઠને પિષ્ઠઃ=એકમ સમુદિતવદુપદાર્યસમુદાયઃ, સન્નિવિષ-
દ્રવ્યપિષ્ઠો ભાવપિષ્ઠઃ, તપ્ત છુપાષિષ્ણાતપ્તચેનાશ્નાદિકરૂપો દ્રવ્યપિષ્ઠઃ, કર્મચિષ્ણા-
તપ્તચેના જ્ઞાનાદિલક્ષણઃ પ્રશસ્તભાવપિષ્ઠઃ, અપ્રશસ્તભાવપિષ્ઠસ્ત્વસયમાદિકરૂપઃ
મકુતાનુપયોગિત્વાદુપેક્ષિતઃ । દ્રવ્યપિષ્ઠો हि प्रशस्तभावापिष्ठपरिपोषकस्तं विना तस्या-
सम्पाद्यत्वाद्, तथा हि-જ્ઞાનાધ્યાત્મકપ્રશસ્તભાવપિષ્ઠસ્યારાધના શરીરસિદ્ધિર્મીના,
શરીરપરિસ્થિતિમાહારં વિના ન યથાવત્સાધનાયામ્, આહારાદિકમ્ દ્રવ્યપિષ્ઠ
એવેતિ સિદ્ધં દ્રવ્યપિષ્ઠસ્ય પ્રશસ્તભાવપિષ્ઠપરિપોષકત્વમ્ । તસ્ય ચ સાવચનિરવચ-

કથન કરતે હૈં । ‘પિષ્ઠ’ શાસ્ત્રીય ભાષામેં અન્ન-પાન નામસે પ્રસિદ્ધ હૈ, વસકી વ્યવસ્થા કરના ‘પિષ્ઠૈષ્ણા’ હૈ । એક સ્થાનપર યહુત પદાર્થોકા સમુદાય હોના પિષ્ઠ કહલાતા હૈ । પિષ્ઠ દો પ્રકારકા હૈ-(૧) દ્રવ્યપિષ્ઠ ઓર (૨) ભાવપિષ્ઠ અશન આદિકો દ્રવ્યપિષ્ઠ કહતે હૈં, ક્યોંકિ વસસે છુપાકા નાશ હોતા હૈ । જ્ઞાનાદિ પ્રશસ્ત-ભાવપિષ્ઠ હૈ, ક્યોંકિ યહ કર્મોકા નાશ કરનેવાલા હૈ, અપ્રશસ્ત-ભાવપિષ્ઠ અસયમાદિકરૂપ હૈ, વસકા યહાં અધિકાર નહીં હૈ ।

દ્રવ્યપિષ્ઠ, પ્રશસ્ત-ભાવપિષ્ઠકા પોષક હૈ, ક્યોંકિ વસકે વિના પ્રશસ્ત-ભાવપિષ્ઠકી પ્રાપ્તિ નહીં હોસકતી, અર્થાત્ જ્ઞાનાદિરૂપ પ્રશસ્ત-ભાવપિષ્ઠકી આરાધના શરીરકી સ્થિતિકે અધીન હૈ, ઓર શરીરકી સ્થિતિ આહારકે વિના નહીં હોસકતી । આહાર આદિ દ્રવ્યપિષ્ઠ હી હૈ । ઇસસે યહ સિદ્ધ હુઆ કિ દ્રવ્યપિષ્ઠ પ્રશસ્ત ભાવ-

પિઠ’ શબ્દ શાસ્ત્રીય-ભાષામાં અન્નપાનના નામે જોળખાય છે તેની એકમ કરવી એ પિંડેવળા કહેવાય છે એક સ્થાન પર ઘણા પદાર્થોના સમુદાય એકે એ પિંડ કહેવાય છે પિંડ એ પ્રકારનો હોય છે, (૧) દ્રવ્ય-પિંડ અને (૨) ભાવપિંડ અશન આદિકો દ્રવ્યપિંડ કહે છે અર્થ એ તેથી છુપાનો નાશ થાય છે જ્ઞાનાદિ એ પ્રશસ્ત-ભાવપિંડ છે, અર્થ એ તે ક્યોંકિ નાશ કરવાવાળું છે અપ્રશસ્ત-ભાવપિંડ અસયમાદિકરૂપ છે, એનો અહીં અધિકાર નથી.

દ્રવ્યપિંડ એ પ્રશસ્ત-ભાવપિંડનો પોષક છે અર્થ એ તેના વિના પ્રશસ્ત-ભાવપિંડની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી અર્થાત્ જ્ઞાનાદિ-રૂપ પ્રશસ્ત-ભાવપિંડની આરાધના શરીરની સ્થિતિને અધીન છે અને શરીરની સ્થિતિ આહાર વિના હોઈ શકતી નથી આહારાદિ દ્રવ્યપિંડ છે તેથી એ સિદ્ધ થયું કે દ્રવ્યપિંડ

ભેદાભ્યાંદૈવિધ્યેऽપિ સંયમિભિર્નિરવયપિણ્ડ એવ ગ્રાહ્ય ઇતિ તદેષણાધિકારઃ-‘સંપત્તે’
ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-સંપત્તે^૨ મિશ્રલકાલમ્મિ^૧, અસંભંતો^૩ અમુચ્છિઓ^૪ ।

इमेण कमजोगेण, भक्तपाणं गवेसए ॥ १ ॥

छाया—सम्प्राप्ते भिक्षाकालेऽसम्भ्रान्तोऽमूर्च्छितः ।

अनेन क्रमयोगेन, भक्तपानं गवेसयेत् ॥ १ ॥

॥ अथ पञ्चमाध्ययनम् ॥

સાન્વયાર્થઃ-મુનિકો આહારપાની છેનેકી વિધિ કહતે હૈ—મિશ્રલકાલમ્મિ=
ગોચરીકા સમય સંપત્તે=હોનેપર અસંભંતો=ઉદ્વેગરહિત (ઔર) અમુચ્છિઓ=
આસક્તિરહિત હોકર इमेण कमजोगेण=इस आगे बताई जानेवाली विधिसे
भक्तपाणं=भात-पानीकी गवेसए=गवेपणा करे ॥

ટીકા—મિશ્રાકાલે=ગોચરીસમયે, સમ્પ્રાપ્તે=સ્વાધ્યાયાધ્યનન્તરં દ્રવ્યક્ષેત્ર-
કાલભાવાનુકૂલતયા સમાયાતે ‘મુનિ’-રિતિ શેષઃ, અસમ્ભ્રાન્તઃ=ચત્કિચ્ચિન્નિ-
મિત્તજનિતચિત્તવ્યાપ્તેપજન્યત્વરારહિતઃ-અનાશ્લિષ્ઠચિત્ત ઇત્યર્થઃ, ઈર્યોપયોગવાનિતિ
ભાવઃ, ‘કદા કુત્ર વાઽશનાદિપ્રાપ્તિર્ભવિષ્યતી’ ત્યાદિચિન્તાઽઽહિતચાત્રલ્પરહિત ઇતિ

પિણ્ડકા પોષક હૈ । દ્રવ્યપિણ્ડ, સાવધ બી હોતા હૈ ઔર નિરવધ બી
હોતા હૈ । સંયમીકો નિરવધ પિણ્ડ હી ગ્રહણ કરના ચાહિય; ઇસલિય
દ્રવ્યપિણ્ડકી ઇષણાકા અધિકાર આરમ્ભ કિયા જાતા હૈ ‘સંપત્તે’ ઇત્યાદિ ।

દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવકે અનુસાર સ્વાધ્યાય આદિ ક્રિયાઓકે પશ્ચાત્
જય ગોચરીકા સમય હો તય મુનિ કિસી કારણવશ ઉત્પન્ન હુય ચિત્ત-
વિક્ષેપજન્ય આન્તિરહિત હોકર, અર્થાત્ ઈર્યા (ગમન) મેં ઉપયોગ
રખકર, અથવા ‘કય ઔર કહાં અશન આદિકી પ્રાપ્તિ હોગી?’ ઇસ

પ્રશસ્ત ભાવપિંડનો પોષક છે દ્રવ્યપિંડ સાવધ પણ હોય છે અને નિરવધ પણ
હોય છે સયમીએ તો નિરવધપિંડ જ ગ્રહણ કરવો જોઈએ એટલા માટે દ્રવ્ય-
પિંડની એષણાને અધિકાર પ્રાપ્તભાવામાં આવે છે-સંપત્તે મિશ્રલકાલમ્મિ ઇત્યાદિ

દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવને અનુસાર સ્વાધ્યાયાદિ ક્રિયાઓની પછી જ્યારે
ગોચરીનો સમય થાય ત્યારે મુનિ કોઈ કારણવશ ઉત્પન્ન થએલા ચિત્તવિક્ષેપથી
જન્મેલી પ્રાન્તિથી રહિત થઈને અર્થાત્ ઈર્યા (ગમન)માં ઉપયોગ રાખીને,
અથવા ક્યારે અને કયા અશન આદિની પ્રાપ્તિ થશે? એ પ્રકારની ચિંતાજન્ય

રહિત હોતા હુઆ અન્વક્તિસ્વત્તેણ=ગાન્ત-સ્થિર ચેયસા=ચિત્તસે મંદં=ર્યા-
સમિતિ સોધતા હુઆ ચરે=જાવે ॥૨॥

ટીકા—સે=અથ=પિષ્ઠગવેષણાસમયે, યદ્વા ‘સે’ इति તચ્છબ્દસ્ય પ્રથમૈ-
કચ્ચનરૂપ તેન સઃ=પ્રક્રાન્તઃ મુનિઃ=મુણતિ=પ્રતિજાનીતે સર્વસાવચ્ચવ્યાપારોપ-
રતિમિતિ, મન્યતે=જાનાતિ જિનાજ્ઞયાડનેકાન્તાત્મકજીવાડજીવાદિપદાર્થસાર્થ-
મિતિ વા મુનિઃ=અનગારઃ, સ ચ દ્વિવિધઃ-દ્રવ્યતો ભાવતશ્ચ, તત્ર દ્રવ્યતઃ-મુનિ-
કર્તવ્યક્રિયાકલાપવિકલો લિઙ્ગમાત્રોપજીવી, ભાવતસ્તુ-મોહનીયકર્મક્ષય-ક્ષયો-
પશમસમુદ્ભૂતજ્ઞાનાદિરત્નત્રયપ્રકટીભૂતાત્મસ્વરૂપઃ, પ્રકૃતે ચ ભાવમુનિઃ પ્રસન્નગમ્યઃ।

૧ આગ્રે ‘મુણ પ્રતિજ્ઞાને’ અસ્માદૌણાદિક ઇન્, પૃષ્ઠોદરાદિત્વાણસ્ય નઃ ।
‘ત્રીયે-’મન જ્ઞાને’ इति ધાતોઃ ‘મનેરુચ્ચે’-ત્યૌણાદિકમૂત્રેણ ઇન્પ્રત્યયઃ સ ચ કિત્
કારસ્યોકારાદેશશ્ચ । યદ્વા ‘મુણી’ इति પ્રાકૃતસમઃ સંસ્કૃત એવ, શબ્દસિદ્ધિ-
યુક્તૈવ, તદા છાયાયાં ‘મુણિઃ’ इत्यपि સમાવેશમર્હતિ ।

અવ ગવેષણાકી વિધિ બતાવે છે—‘સે ગામે વાં’ इत्यादि ।
‘મુનિ’ શબ્દકે અનેક અર્થ છે—(૧) જો સમસ્ત સાવચ વ્યાપારકે
યાગકી પ્રતિજ્ઞા કરતે છે અને મુનિ કહેતે છે । (૨) જિનેન્દ્ર ભગવાનકી
ગણકે અનુસાર જીવ અજીવ આદિ પદાર્થોકો અનેકાન્તસ્વરૂપ જાનને
પાલે મુનિ કહેલાતે છે । મુનિ દો પ્રકારકે હોતે છે—(૧) દ્રવ્યમુનિ ઓર
૨) ભાવમુનિ । મુનિયોકે આચારકા પાલન ન કરનેવાલા મુનિવેષધારી
દ્રવ્યમુનિ કહેલાતા હૈ । મોહનીય કર્મકે ક્ષય ઓર ક્ષયોપશમસે ઉત્પન્ન
હુ એ સમ્યગ્જ્ઞાન સમ્યગ્દર્શન સમ્યક્ચારિત્રરૂપ રત્નત્રયકે દ્વારા જિનકી
પાત્માકા સ્વરૂપ પ્રકટ હોગયા હૈ અને ભાવમુનિ કહેતે છે । યહાં ભાવ-
મુનિકા અધિકાર સમજના યાહિયે ।

હવે ગવેષણાની વિધિ બતાવે છે—સે ગામે વાં इत्यादि
મુનિ શબ્દના અનેક અર્થો છે (૧) જે સર્વ સાવચ વ્યાપારના ત્યાગની
પ્રતિજ્ઞા કરે છે—તેને મુનિ કહે છે (૨) જિનેન્દ્ર ભગવાનની આજ્ઞાને અનુસાર
જીવ અજીવ આદિ પદાર્થોને અનેકાન્તસ્વરૂપ બાણુવાવાળા મુનિ કહેવાય છે
મુનિ જે પ્રકારના હોય છે (૧) દ્રવ્યમુનિ અને (૨) ભાવમુનિ મુનિઓના
આચારનું પાલન ન કરનારા મુનિવેષધારી દ્રવ્યમુનિ કહેવાય છે, મોહનીય
કર્મના ક્ષય અને ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન થએલા સમ્યગ્જ્ઞાન સમ્યગ્દર્શન અને
સમ્યક્ચારિત્રરૂપ રત્નત્રયની દ્વારા જેના આત્માનું સ્વરૂપ પ્રકટ થઈ ગયું છે
તેને ભાવમુનિ કહે છે અહીં ભાવમુનિનો અધિકાર સમજવો જોઈએ,

ગ્રામે વા=અથવા મગરે, દ્વિતીય 'વા'=અન્યાત્ સેટકર્ષણાદી, ગોષરાગ્રગત= ગારિવ વરણ=યથાયોગ્ય સ્વરૂપસ્વરૂપગ્રહણં ગોચરઃ, અગ્રઃ=આધાત્માદિદોષરહિત- ત્વા ધેનુઃ, સ વાસી ગોચરથેતિ ગોષરાગ્ર, આર્પસ્વાદિશેષમૂર્વનિપાતામાત્ર, અગ્રગોચર इत्यर्थः, તત્ર ગત=વર્તમાનઃ ગોચરાગ્રગતઃ અન્યાસિત્તેન=સ્થિરેષ મિત્તાગતસક્તમદોષોપયોગમતેત્યર્થઃ, ચેતસા=ચિત્તેન અનુદ્વિગ્રઃ=અવામાદિપરીપહ જનિતક્ષોમરહિતઃ, મન્દ=અનૈર્યથાસ્યાષયા ઈર્યાપથં શોધયમિત્યર્થઃ, ચરેત્=ગચ્છેત્ ।
 'ગોચરગગમ્' इत्यनेन नवकोटिक्रियुद्धाहारो ग्रहीतव्य इति सूचितम् ।
 'अव्यक्तित्वेण चेतसा' इत्यनेन चित्तस्थैर्येणैव मित्रादिशुद्धिर्भवतीति ध्वनितम् ।
 'अणुवિग્गो' इत्यतः परीपहसहनसामर्थ्यं सूचितम् ॥ २ ॥

ગોષરીગમનપ્રકારાનાહ 'પુરમ્' इत्यादि ।

વહ માયમુનિ પિણ્ડ-ગવેષણાકા સમય હોને પર ગ્રામ, નગર સેઢા, કર્ષદ આદિમેં યથાયોગ્ય થોડા-થોડા નિર્દોષ આહાર ગ્રહણ કરતા હુમા નિક્ષાકે સમસ્ત દોષોંકા ઉપયોગ રચ્ચનેચાલે અર્થાત્ અવ્યાક્તિત્વ ચિત્તસે અલાભ આદિ પરીપહ જનિત ક્ષોમસે રહિત હોકર ઈર્યાપથ શોધતે હુપ મન્દગતિસે ચલે ।

'ગોચરગગમ્' પદસે વહ સૂચિત હુમા હેં કિ સાધુકો નવકોટિ વિશુદ્ધ આહાર લેના આદિપ । 'અવ્યક્તિત્વસેણ ચેતસા' હસસે વહ યોતિત હોતા હેં કિ ચિત્તકી સ્થિરતાસે હી નિક્ષાકી શુદ્ધિ નિભ સકતી હેં । 'અણુવિગ્ગો' પદસે પરીપહ સહનેકા સામર્થ્ય પ્રગટ ક્રિયા હેં ॥૨॥
 ગોષરીકે લિપ ગમનવિધિ યતાતે હિ- 'પુરમ્' इत्यादि ।

એ ભાવ મુનિ પિંડગવેષણાના સમય કર્તા ગ્રામ, નગર, ગ્રમડું, કર્ષદ આદિમાં યથાયોગ્ય થોડા થોડા નિર્દોષ આહાર ગ્રહણ કરતા, નિક્ષાકા બદ્ધ રોધાને ઉપયોગ રાખવાવાળો અર્થાત્ અવ્યાક્તિત્વ-ચિત્તથી અલાભ આદિ પરી- પહથી ઉપલભ્યતા હોવાથી રહિત રહને ઈર્યાપથ શોધતા મદ ગતિએ વાલે

ગોચરગગમ્ શબ્દથી જેમ સૂચિત થયું છે કે સાધુએ નવકોટિએ વિશુદ્ધ આહાર લેવો જોઈએ. અવ્યક્તિત્વસેણ ચેતસા એથી જેમ પ્રકટ થાય છે કે ચિત્તની સ્થિરતાથી જ નિક્ષાકી શુદ્ધિ નથી શકે છે, અણુવિગ્ગો શબ્દથી પરીપહ એ વાનું સામર્થ્ય પ્રકટ થયું છે (૨)

ગોષરીને માટે ગમનવિધિ બતાવે છે-પુરમ્ ઇત્યાદિ.

मूलम्-^३पुरओ^१ जुगमायाए^४, पेहमाणो^२ मर्हिं^{१०} चरे ।

वज्जंतो^६ वीयहरियाइं^५, पाणे^९ य दगमद्वियं^८ ॥ ३ ॥

छाया—पुरतो युगमात्रया, प्रेक्षमाणो मर्हिं चरेत् ।

वर्जयन् वीजहरितानि, प्राणांश्च दकमृत्तिकाम् ॥३॥

गोचरी में चलने की विधि कहते हैं—

सान्वयार्थः—पुरओ=सामने जुगमायाए=धूसर प्रमाण दृष्टिसे मर्हिं=पृथि-
वीको पेहमाणो=देखता हुआ वीयहरियाइं=बीज, हरी, पाणे=द्वीन्द्रियादिक
प्राणी य=और दगमद्वियं=सचित्त जल तथा सचित्त मिट्टीको वज्जंतो=वर्जता
हुआ चरे=चले ॥३॥

टीका—युगमात्रया=जूसरप्रमाणया तत्प्रमाणप्रसृतयेत्यर्थः 'दृष्ट्ये'ति शेषः ।
वस्तुतस्तु 'कचिद्वितीयादेः' इति नियमादत्र द्वितीयार्थं पृष्ठी, तेन 'जुगमायाए'
इत्यस्य 'युगमात्रा'-मिति च्छाया, तथाच-युगमात्रां=प्रोक्तार्था स्वशरीरप्रमितामिति
भावः, मर्हिं=भूमिं मार्गभूमिमिति भावः, पुरतः=स्वाग्रतः प्रेक्षमाणः=सम्यगवलोक-
यन् वीजहरितानि=प्रसिद्धानि, प्राणान्=द्वीन्द्रियादिप्राणिनः, दकमृत्तिकां=
सचित्तं जलं मृत्तिकां च वर्जयन्=परिहरन् चरेत्=गच्छेत् ॥३॥

मूलम्-^३ओवायं^४ विसमं^५ खाणुं^६, विजलं^९ परिवज्जए^८ ।

संकमेण न गच्छिज्जा, विज्जमाणे परक्कमे ॥ ४ ॥

छाया—अवपात विषमं स्थाणु, विजल परिवर्जयेत् ।

संकमेण न गच्छेत्, विद्यमाने पराक्रमे ॥४॥

सान्वयार्थः—परक्कमे=दूसरे मार्गके विज्जमाणे=होनेपर (साधु) ओवायं=
जिस मार्गमें गिर पड़नेकी शंका हो विसम=खड़े आदिके कारण विकट हो
खाणुं=काटे हुए धान्यके डंठलोंसे युक्त (और) विजलं=कीचड़वाला हो उस

अपने शरीर प्रमाण रास्ता सामने भली भाँति अवलोकन करता
हुआ, बीज, वनस्पतिकाय, द्वीन्द्रिय आदि प्राणी सचित्तजल और
सचित्त मृत्तिकाको बचाता हुआ गमन करे ॥३॥

प्रेतानां शरीर प्रमाण रास्ता सामने सारी रीते अवलोकन करता, भली,
वनस्पतिकाय, द्वीन्द्रियादि प्राणी, सचित्त जल अने सचित्त माटीने बचावी
देता गमन करे. (३)

માર્ગનો પરિવર્જન=જોડે, તથા સક્રમેણ=ક્રીષ્ણ આદિકે કારણ જિસ માર્ગને
ઈંટ કાઢ આદિ સાંધનેકે લિપ રહે હોં ઉસસે મી ન ગચ્છેજા=તહોં નાથે ॥૪॥

ટીકા—‘ઓચાર્યં’ ઇત્યાદિ । ‘પરક્રમે’ ઇતિ ‘માક્રમમમાક્રમ’=અવલમ્બવં
પરમાસાવાક્રમમથ પરાક્રમઃ પરસ્પાડક્રમો યા પરાક્રમસ્તસ્મિન્, યદ્વા ‘પરક્રમે’
ઈતિચ્છાયા, તતથ પરાસાં ક્રમમથ પરાક્રમસ્તસ્મિન્ ‘સર્થયા ગત્યન્તરે’ ઇત્યર્થસ્થા
થ-પરાક્રમે અથવા પરાક્રમે ઉપાયે વિષમાને=વર્તમાને સતિ અપાતઃ ‘સ્વસ્ત-
સ્થાને સંસ્પૃષ્યાલોકે’ યેન સચ્ચરણે સ્વચ્છનમવશ્યસમ્માર્થ્ય તમ્, વિષમં=દુર્ગમસ્થા-
વિષ્ટં માર્ગં સ્પાર્શું=જનસંસ્થાવિસ્પૃહં તદ્દુલં શ્રેષ્ઠાદિમાર્ગમિત્યર્થ, વિષ્ટકં=વિમ્લ
જલં યસ્માન્નત્ તયોક્તં પશ્ચિમસ્થલં પરિવર્તયેત્=પરિત્યજેત્, સક્રમેણ=સંક્રમ્યતે=
સમુદ્ધરણ્યતે જલમ્પર્જમાવિષદુલ્લવિષમસ્થાને યેન સ સંક્રમઃ=ઈષ્ટા-કષ્ટ-પાપત્યાદિ
નિર્મિતમાર્ગેષિણેપસ્તેન ન ગચ્છેત્=ન સચ્ચરેત્ । ‘વિષ્ણમાણે પરક્રમે’ ઇત્યનેત્રોપ-
યાન્તરાભાથે નાયં પ્રતિષેધ ઇત્યપવાદઃ સૂચિતઃ ॥૪॥

૧ ગર્ભમપતયા સંમાવિતસ્વચ્છનકમ્ ।

૨ ઉચ્ચતાઽવનતત્વાદુર્ગમમ્ ।

‘ઓચાર્યં’ ઇત્યાદિ । પર અવલમ્બકો યહોં પર પરાક્રમ અથવા
પરાક્રમસે કહા ગયા હૈ અત યથ અર્થ યહ હૈ કિ દુસરે માર્ગકે રહત
હુપ, જિસમેં ચલનેસે ગિર પડનેકી સંભાવના હો, દુર્ગમ હાનેક કારણ
વિષ્ટ હો, જિસમેં કાટે હુપ ક્યાર આદિકે ઢંઠલ હોં, ઓર જો ક્રીષ્ણ
વાલા હો, જલ-ક્રીષ્ણ આદિકી અધિકતા હોનેસે સાંધનેકે લિપ ઈંટ,
કાઢ, પત્થર આદિ રહે હુપ હોં, ઉસ વિષમ માર્ગસે ગમન ન કરે ।

‘વિષ્ણમાણે પરક્રમે’ ઇસ પદસે યહ સૂચિત કિવા હૈ કિ દુસરા

‘ઓચાર્યં’ ઇત્યાદિ પર અવલમ્બકો અહીં પરક્રમ અથવા પરાક્રમથી બોધાય
આવેલ છે, એથી એવો અર્થ થાય છે કે બીજો માર્ગ હોવા છતાં, જેમાં આદિ
વાથી પડી જવાની સંભાવના હોય, દુર્ગમ હોવાને લીધે વિષ્ટ હોય, જેમાં કાપેલી
જુપાર આદિનાં ફાંસ હોય, અને જે ક્ષિત્તવાળો હોય, પાણી ક્ષિત્ત વગેરે વધુ
હોવાના કારણે જોવા જવા માટે ઈંટ, કાઢ કે પથ્થર આદિ રાખેલા હોય, એવા
વિષમ માર્ગથી ગમન ન કરે.

વિષ્ણમાણે પરક્રમે એ શબ્દોથી એમ સૂચન્યુ છે કે બીજો માર્ગ ન હોય

તત્ર ગચ્છતો હાનિમાહ-‘પવડંતે’ ઇત્યાદિ ।

^૨મૂલ્મ્-^૩પવડંતે ^૬વ ^૧સે ^૪તત્થ, ^૫પક્ષલંતે ^૭વ ^૮સંજણ ।

^{૧૨}હિંસેજ્જ ^{૧૧}પાણભૂયાઈં, ^૮તસે ^{૧૦}અદુવ ^૯થાવરે ॥ ૫ ॥

છાયા—પ્રપતંશ્ચ સ તત્ર, પ્રસ્વલંશ્ચ સંયતઃ ।

હિંસ્યાત્પ્રાણભૂતાનિ, ત્રસાન્ અથવા સ્થાવરાન્ ॥ ૫ ॥

પૂર્વોક્ત માર્ગસે જાને મેં દોષ વતાતે હૈં—

સાન્વયાર્થઃ—સે=ઉસ માર્ગસે જાનેવાલા વહ સંજણ=સાધુ વ=યદિ તત્થ=વહાં પવડંતે=ગિર જાય વ=અથવા પક્ષલંતે=રપટ પડે તો તસે=ત્રસ-દ્વીન્દ્રિયાદિ અદુવ=અથવા થાવરે=સ્થાવર-પૃથિવ્યાદિ પાણભૂયાઈં=પ્રાણી ભૂતોંકી હિંસેજ્જા=હિંસા કરે । અર્થાત્ એસે માર્ગમેં જાનેસે સાધુકો આત્મ ઔર સંયમ દોનોંકી વિરાધનાકા સંભવ હૈ ॥૫॥

ટીકા—તત્ર=તસ્મિન્ અવપાતાદૌ પ્રપતન્ પ્રસ્વલંશ્ચ સ સંયતઃ=સાધુઃ ત્રસાન્=દ્વીન્દ્રિયાદિલક્ષણાન્, સ્થાવરાન્=પૃથિવ્યાદ્યેકેન્દ્રિયાન્, અથવા પ્રાણભૂતાનિ=ત્રસસ્થાવરોભયવિધાન્ પ્રાણિનો હિંસ્યાત્=મર્દયેત્ પીડયેદિતિ યાવત્ । પતનાદિના ચાઽઽત્મવિરાધનાદ્યપિ નિયતં ભાવીતિ ભાવઃ ॥૫॥

માર્ગ ન હો તો ગ્રહ નિષેધ નહીં હૈં—અર્થાત્ અન્ય માર્ગકે અભાવમેં એસે માર્ગસે ભી જા સકતે હૈં ॥૪॥

એસે માર્ગમેં ચલનેસે હોનેવાલી હાનિ વતાતે હૈં—‘પવડંતે’ ઇત્યાદિ ।

યદિ અવપાત આદિ પૂર્વોક્ત માર્ગોમેં ગમન કરનેસે ગિર પડે યા રપટ જાવે તો દ્વીન્દ્રિય આદિ ત્રસ યા પૃથિવીકાયિક આદિ સ્થાવર જીવોંકી અથવા દોનોં પ્રકારકે જીવોંકી હિંસા હોતી હૈ તથા ગિરને આદિસે આત્મવિરાધના ભી અવશ્ય હોતી હૈ ॥૫॥

તો એનો નિષેધ નથી—અર્થાત્ અન્ય માર્ગને અભાવે એવા માર્ગથી પણ બંધ શકાય છે (૪)

એવા માર્ગમા ચાલવાથી થનારી હાનિ બતાવે છે—પવડંતે’ ઇત્યાદિ

જો અવપાત આદિ પૂર્વોક્ત માર્ગોમા ગમન કરવાથી પડી જાય યા લપસી જાય તો દ્વીન્દ્રિયાદિ ત્રસ યા પૃથ્વીકાયિક આદિ સ્થાવર જીવોની અથવા બેઉ પ્રકારના જીવોની હિંસા થાય છે, તથા પડવાથી આત્મવિરાધના પણ અવશ્ય થાય છે (૫)

મૂલ્મ-તમ્હા તેણ ન ગચ્છિજ્ઞા, સંજણ સુસમાહિણ ।

સહ અણેણ મમ્મેણ, જયમેવ પરક્રમે ॥ ૬ ॥

છાયા—તસ્માત્ તેન ન ગચ્છેત્, સંયત સુસમાહિતઃ ।

સત્યન્યસ્મિન્ માર્ગે, યતમેવ પરાક્રમેત્ ॥૬॥

સાન્વયાર્ય—તમ્હા=સસિષ્ટ સહ અણેણ મમ્મેણ=દૂસરે માર્ગકે હોતે હુણ સુસમાહિણ=મગવાનની આજ્ઞાકા આરાધક સંજણ=સાધુ તેણ=તસ માર્ગસે ન ગચ્છિજ્ઞા=નહીં જાવે, (અગર દૂસરા માર્ગ ન હો તો સાધુ ઠસી માર્ગસે) જયમેવ=જીર્ણોની યતના કરતા હુઆ પરક્રમે=ગમન કરે ॥૬॥

ટીકા—‘તમ્હા’ ઇત્યાદિ । તસ્માત્=તસ સ્થાવરચીરિહિસામપાદેતોઃ સુસમાહિતઃ=સકલપ્રાણિગણસરસણપ્રવચનાન્તઃકરણઃ સંયતઃ અન્યસ્મિન્ માર્ગે સતિચિયમાને તેન=ગર્વાદિમાર્ગેણ ન ગચ્છેત્ । અન્યમાર્ગમાવે તુ તેનાપિ ગર્વાદિમાર્ગેણાપિ યતમેવ=સંયતમેવ યતનયેવેત્યર્થ, પરાક્રમેત્=ગચ્છેત્ । ‘સંજણ’ ઇત્યનેનાડનગારસ્ય યજ્ઞચત્ત્વમ્, ‘સુસમાહિણ’ ઇત્યનેન જોપયોગચત્ત્વ પ્રતિપાદિતમ્ । અબ્દમષધેયમ્-શતુર્વગાયયા પ્રતિજ્ઞાતેડર્થે પચ્ચમગાયયા હેતુમુપન્યસ્માનયા પઠ

‘તમ્હા’ ઇત્યાદિ । તસ સ્થાવરચીરિહિસામપાદેતોઃ અયસે સમસ્ત પ્રાણિર્ણોની રક્ષા કરનેની રક્ષણાણે મુનિ અન્ય માર્ગ હોનેપર તસ સજ્ઞે આદિ ઘાલે માર્ગસે ગમન ન કરે । દૂસરા માર્ગ ન હો તો ઠસી માર્ગસે યતનાપૂર્વક ગમન કરે । ‘સંજણ’ પદસે સાધુની યતનાપરાયણતા ઓર ‘સુસમાહિણ’ પદસે ઉપયોગવસ્તા પ્રગટ કી હે ।

યહોં પર યહ વાત સમજાનેકી હે કિ જોધી, પાંચવોં ઓર છઠી, इन तीनों गाथाओंसे परार्थानुमानका प्रकार दर्शाया गया है, अर्थात् चौथी

તમ્હા ઇત્યાદિ । તસ સ્થાવરચીરિહિસામપાદેતોઃ અયસે સમસ્ત પ્રાણિર્ણોની રક્ષા કરવાની ઇચ્છાવાળા મુનિ ઝીલે માર્ગ હોવા છતાં જો બીજા આદિવાણ માર્ગસે અમન કરે નહિ ઝીલે માર્ગ ન હોય તો જો માર્ગે યતનાપૂર્વક અમન કરે સમજ શબ્દથી સાધુની યતનાપરાયણતા અને સુસમાહિણ શબ્દથી ઉપયોગવસ્તા પ્રગટ કરવામાં આવી છે બીજી જે વાત સમજવાની છે કે, જોધી પાંચવી અને છઠી જે ત્રણ ગાથાઓથી પરર્થાનુમાનનો પ્રકાર દર્શાવવામાં આવ્યો છે અર્થાત્ ચોથી

ગાથયોપસંહારઃ કૃત્વ ઇતિ પરાર્થાનુમાનપ્રકારો દર્શિતો ગાથાભિરાભિસ્તિષ્ઠભિરિતિ ૬।
પૃથિવીકાયાયતનામાહ—‘હંગાલં’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-^૫હંગાલં^૬ છારિયં^૮ રાસિં^૬, તુસરાસિં^{૧૦} ચ^૭ ગોમયં ।

સસરક્ષેહિં^૨ પાણિં^૩, સંજઓ^૧ તં નઙ્કમે^૪ ॥ ૭ ॥

છાયા—આદ્ધારં ક્ષારિકં રાસિં, તુપરાસિં ચ ગોમયમ્ ।

સરજસ્કાભ્યાં પાદાભ્યાં, સંયતસ્તં નાતિક્રામેત્ ॥૭॥

પૃથિવીકાયા કી યતના કહતે હૈ—

સાન્યવાર્થઃ—સંજઓ=સાધુ સસરક્ષેહિં=સચિત્ત રજસે ભરે હુણ પાણિં=
પૈરોંસે તં=ઉસ હંગાલં=કોયલેકે તથા છારિયં=રાસીકે રાસિં=પુણ્ન-દેસ-કો
તુસરાસિં=ભૂસેકે પુંજકો ચ=ઑર ગોમયં=ગોવરકે પુણ્નકો નઙ્કમે=આક્રમણ
ન કરે અર્થાત્ ઇન પર પૈર રસીકર ન જાવે ॥૭॥

ટીકા—સંયતઃ સરજસ્કાભ્યાં=સચિત્તધૂલિધૂસરિતાભ્યાં પાદાભ્યામ્=ચરણા-
ભ્યામ્ તં=પરિહાર્યતયા પ્રસિદ્ધમ્ આદ્ધારમ્=અદ્ધારસમ્બન્ધિનમ્, ક્ષારિકં=ભસ્મસમ્બ-
ન્ધિનમ્ ગોમયં=ગોમય-(ગોપુરીપ)-સમ્બન્ધિનમ્ રાસિં=પુણ્નમ્ તુપરાસિં=ધાન્ય-
ત્વકપુણ્નં ચ નાતિક્રામેત્=તદુપરિ સચિત્તરજોડવગુણિતચરણાવારોપ્ય ન ચરેદિત્યર્થઃ,
પૃથિવીકાયાવિરાધનાસંભવાત્ । ઉપલક્ષણતથા યત્ર પૃથિવીકાયાપમર્દનં સંભવતિ
તત્સર્વમતિક્રમ્ય ન ક્રામેદિતિ ॥૭॥

ગાથાસે પ્રતિજ્ઞા પાંચવીં ગાથાસે હેતુ ઓર છઠી ગાથાસે ઉપસંહાર કિયા
ગયા હૈ ॥૬॥

અવ પૃથિવીકાયાકી યતના કહતે હૈ—‘હંગાલં’ ઇત્યાદિ ।

સાધુ, સચિત્તધૂલિયુક્ત પૈરોંસે અંગાર, ભસ્મ (રાસ) ઓર ગોવર
આદિકી રાસીકો ન લાંઘે, તથા તુષરાસીકા ભી ઉલ્લંઘન કરકે ન જાવે।
ક્યોંકિ ઇસસે પૃથ્વીકાયાકી હિંસા હોતી હૈ । ઉપલક્ષણસે યહ ભી સમજના
ચાહિણ કિ જિસસે પૃથિવીકાયાકીવિરાધના હી ડસકોલાંઘકર ગમન ન કરે ॥૭॥

ગાથાથી પ્રતિજ્ઞા, પાચમી ગાથાથી હેતુ અને છઠી ગાથાથી ઉપસંહાર કરવામા
આવ્યો છે (૬)

હવે પૃથિવીકાયાની યતના કહે છે—હંગાલં ઇત્યાદિ

સાધુ, સચિત્ત-ધૂલિયુક્ત પગે અંગાર ભસ્મ (રાસ) અને છાણ આદિના
લગલાને ન ઓળંગે તથા તુષ (ભૂસુ) ના લગલાનું પણ ઉલ્લંઘન કરીને ન
જાય, કારણ કે એથી પૃથ્વીકાયાની હિંસા થાય છે. ઉપલક્ષણ કરીને એમ પણ
સમજવું કે જેથી પૃથ્વીકાયાની વિરાધના થાય એને ઉલ્લંઘીને ગમન ન કરે (૭)

અપ્કાયાદિયતનામાર—‘ન ચરેજ્ઞ’ ઇત્યાદિ ।

મૂમ્—ન ચરેજ્ઞ વાસે વાસતે, મિહિયાપ પઢતિય ।

મહાવાપ વ વાયતે, તિરિચ્છસપાઠમેસુ વા ॥ ૮ ॥

છાયા—ન ચરેવ્ વર્ષે વર્ષતિ, મિહિયાપ પતન્સ્યામ્ ।

મહાવાતે વા વાતિ, તિર્યક્સંપાતેપુ વા ॥ ૮ ॥

અપ્કાપ આદિકી યતના કહતે હૈ—

સાન્વયાર્ય—વાસે વાસતે=વર્ષા વરસતે હુપ મિહિયાપ પઢતિય=ધૂમર-ફુરા-ગિરતે હુપ વ=તયા મહાવાપ વાયતે=મહાવાયુ-ઓંપી-કે વસતે હુપ વ=ગૌર તિરિચ્છસપાઠમેસુ=તીઢ પતગાદિકોંકે ઉઢતે હુપ (સાધુ) ન ચરજ્ઞ=ગોચરી ન જાણે ॥ ૮ ॥

ટીકા—વર્ષે વર્ષતિ=વૃષ્ટી સત્પ્યામ્, મિહિયાપ=ધૂમિકાયાં પતન્સ્યાં સત્પ્યાં મહાવાતે=વચન્હપવને વાતિ=વહતિ સતિ, તિર્યક્સંપાતેપુ=તિર્યક્પતનશીલેષુ ઘસમાદિપુ સત્પુ ન ચરેત્ । ‘વાસે વાસતે’ ઇત્યનેન શીકરપાતસમયેડપિ યમન નિપેષઃ તત્પ્યાપિ જ્ઞાપન્તર્માનાત્ અપ્કાપચિરાધનાસાધનત્વાથ ॥ ૮ ॥

ઉક્તા પ્રથમમહાવ્રતચિરાધનાઽપુના ચતુર્યમહાવ્રતચિરાધનાયા ઇતરમહાવ્રતચિરાધના-

અપ્કાયાદિકી યતના કહતે હૈ—‘ન ચરેજ્ઞ વાસે૦’ ઇત્યાદિ ।

જય વર્ષા વરસ રહી હો, ફુહરા (ધૂમર) પક રહા હો, ઓંપી વસ રહી હો, ટિઝી આદિ ઉઢ રહે હો, તપ સાધુ ગમન ન કરે । ‘વાસે વાસતે’ હસ પદસે યહ મી ગ્રહણ કર છેના વાહિયે કિ જય ફુહારે પક રહે હો તપ મી ગમન ન કરે, વર્ષોંકિ વહ મી વર્ષાહીમેં અન્તર્ગત હૈ ઓર ઉસ સમય જાનેસે અપ્કાપકી ચિરાધના હોતી હૈ ॥ ૮ ॥

પ્રથમ મહાવ્રતકી ચિરાધના યતનાનેકે વાદ અપ અન્ય મહાવ્રતોંકી ચિરાધના

અપ્કાયાદિકી યતના કહે છે—ન ચરેજ્ઞ વાસે૦ ઇત્યાદિ. જ્યારે વરસાદ વરસી રહ્યો હોય, ધૂમસ (જાલ) પડી રહ્યો હોય, ઓંપી ચાલી રહી હોય, ટીઝી રહ્યા હોય, ત્યારે સાધુ ગમન ન કરે. વાસે વાસતે એ શબ્દથી એમ ખબર પડી હેવું એટલે કે જ્યારે વરસાદની ફરફર પડી રહી હોય ત્યારે ખબર પડે કે ગમન કે તે પણ વરસાદમાં જ આવી જાય છે અને તે સમયે જ્યારે અપ્કાયાદિકી ચિરાધના થાય છે (૮)

પ્રથમ મહાવ્રતની ચિરાધના બતાવ્યા પછી હવે બીજા મહાવ્રતોંકી ચિરાધના

हेतुभूततया तामाह—‘न चरेज्ज वेस०’ इत्यादि ।

मूलम्—न चरेज्ज वेससामन्ते, वंभचेरवसाणुए ।

वंभयारिस्स दंतस्स, हुज्जा तत्थ विसुत्तिया ॥ ९ ॥

छाया—न चरेद् वेशसामन्ते, ब्रह्मचर्यवशानुगः ।

ब्रह्मचारिणो दान्तस्य, भवेत्तत्र विस्रोतसिका ॥ ९ ॥

ब्रह्मचर्य ही सब व्रतों का कारण है, अतः चतुर्थव्रत की यतना कहते हैं—

सान्न्वयार्थः—वंभचेरवसाणुए=ब्रह्मचर्यकी रक्षा चाहनेवाला साधु वेस-सामन्ते=वेश्याके पाड़े-मुहल्ले-में न चरेज्ज=गोचरी नहीं जावे, (क्योंकि) तत्थ=वहां (गोचरी जानेसे) दंतस्स=इन्द्रिय और मनको कायूमें रखनेवाले वंभयारिस्स=ब्रह्मचारी साधुके भी विसुत्तिया=मानसिक विकार हुज्जा=पैदा हो जाता है, साधारण मनुष्यकी तो बातही क्या ? अर्थात् उसके मानसिक विकार जरूर उत्पन्न हो जाता है ॥ ९ ॥ क्योंकि—

टीका—ब्रह्मचर्यवशानुगः=ब्रह्मचर्य=कामवासनापरित्यागलक्षणव्रतं, वश=स्वायचताम् अनुगमयति=प्रापयतीति स तथोक्तः ब्रह्मचारीत्यर्थः । यद्वा ‘ब्रह्मचर्यावसानके’ इति, ‘ब्रह्मचर्यवशाऽऽनये’ इति वा संस्कृतं, तस्य ‘वेशसामन्ते’ इत्यनेन विशेषणतया सम्बन्धस्तथा च—ब्रह्मचर्यस्यावसानम्=अन्तो यस्मात्स तस्मिन्—ब्रह्मचर्यविनाशके इति प्रथमस्यार्थः । ब्रह्मचर्य वशमानयति=दर्शनादिना स्वाधीनं करोतीति ब्रह्मचर्यवशानयस्तस्मिन् ब्रह्मचर्यभ्रंशके इति द्वितीयस्यार्थः । वेशसामन्ते=वेशः=वेश्यागृहम् ‘वेशो वेश्यागृहे गृहे’ इति कोशात्, तस्य सामन्ते=समीपे वेश्यापाटके वा न चरेत्=न गच्छेत् । का हानि ? रित्याह—‘ब्रह्मे’-ति, तत्र=वेशसामन्ते गमनेनेति प्रसङ्गलभ्यम्, दान्तस्य=जितेन्द्रियस्यापि

के कारण होनेसे चतुर्थ महाव्रतकी विराधनाका कथन करते हैं—‘न चरेज्ज वेस०’ इत्यादि ।

ब्रह्मचारी साधु गोचरीके लिए, ब्रह्मचर्यका नाश करनेवाले वेश्या-घरके समीपमें या वेश्याके पाड़े (मुहल्ले) में न जावे । वहाँ जानेसे क्या हानि है ? सो बताते हैं—वेश्याके पाड़ेमें गमन करनेसे जितेन्द्रिय ब्रह्म-

शरणु छोवाने लीधे चतुर्थ महाव्रतकी विराधनानु कथन करे छे न चरेज्ज वेस० इत्यादि
ब्रह्मचारी साधु गोचरीने भाटे, ब्रह्मचर्यने नाश करवावाणा वेश्यागृहनी
समीपे या वेश्याके भाटे भोडोडलाभा न जाय त्या जवाभा शी हुनकत छे ? ते
हुवे जातावे छे—वेश्याना भोडोडलाभा गमन करवाथी जितेन्द्रिय ब्रह्मचारी

ब्रह्मचारिणः=साधोर्विज्ञोत्तसिद्धिः=तद्रूपसाधण्यावलोकनचिन्तनादि^१ कचरुण वेतो-
नसिद्धासमागच्छन्नावनासत्तिसप्रवाहनिरोधे भवामृमिसमुत्पन्नप्रवृत्तयर्मूलकाः
हिंसासत्याऽस्तेयाऽपरिग्रहः कपाऽऽसम्बालसंयद्वित-ज्ञान-क्रियास्कन्धसुख-समिति-
प्यादिशास्त्राप्रशास्त्रावित्ता-ऽष्टादशसङ्ख्यशीलाऽप्यध्यान-कुसुमाऽपवर्ग-फलसम्प-
त्समुद्गसंयमद्रुमशोपिणी विचित्रिकृतिर्मवेदिति सूत्रार्थः ॥९॥

सकृद्गमनदोषं प्रतिपाद्येदानीमसकृद्गमनदोषान् प्रदर्शयति 'अणाययणे' इत्यादि।

मूष्म-अणाययणे चरतस्स, ससङ्गीय अभिष्वङ्ग ।

हुञ्ज वयाण पीला, सामन्नामि य ससञ्जो ॥१०॥

१ 'कृदा-करष्ट' 'कचरा' इति भाषा ।

चारी साधुके भी मनमें विकार उत्पन्न होसकता है। अर्थात् वेदयाके
रूप-लावण्याका अवलोकन करने और विचार करनेरूप कचरसे चित्त-
रूपी नलद्वारा आत्मा में आता हुआ विद्युद्भावनारूप जलका प्रवाह
रुक जाता है। भावना-जलका प्रवाह रुक जानेसे वह समयरूपी तरंग
सूख जाता है, जो तरंग अद्वारूपी भूमि में उत्पन्न होता है, ब्रह्मचर्य जिसकी
जड़ें हैं, अहिंसा-सत्य-अस्तेय अपरिग्रह रूपी क्यारी हैं, जो ज्ञान और
क्रियारूपी स्कन्धसे ढक है, समिति-शुद्धि आदि शास्त्रा प्रशास्त्राई जिसकी
फैली हुई हैं, अठारह हजार शीलाङ्ग जिसके पत्ते हैं, ध्यान ही जिसके
पुष्प हैं, और मुक्ति-सम्पत्तिही जिस वृक्षके फल हैं ॥९॥

एकवार गमन करनेके दोष बताकर बारबार गमन करनेके दोष
कहते हैं—'अणाययणे' इत्यादि ।

आधुना मनमं पक्षु विकार उत्पन्न कर्तुं शक्ते उ अर्थात् वेदयान् रूप-लावण्या
अवलोकेन, विचार इत्यादिद्वय कचराशी चित्तरूपी नलद्वारा आत्माभा आवत्ता
विद्युद्भावनावर्णना प्रवाह शैकल्य नवाशी को समयरूपी तरंग मुकल्य व्यय है,
उ के तद्रूप अद्वारूपी भूमिमा उत्पन्न आय है ब्रह्मचर्य केना भूज है, अहिंसा-
सत्य-अस्तेय-अपरिग्रहरूपी क्यारी है के ज्ञान जने क्रियारूपी यत वटे ॥९॥ है,
समिति-शुद्धि आदि शास्त्रा-प्रशास्त्रा केनी हेतुल्य रही है अठारह हजार शीलाङ्ग केना
पादल्य है, ध्यान व केना पुष्प है जने मुक्ति-सम्पत्तिव ते तद्व्या हज है (९)
जोएवार गमन करवाना दोष बतावीने बारबार गमन करवाना दोरे
बतावे है-अणाययणे० इत्यादि।

છાયા—અનાયતને ચરતઃ સંસર્ગેનાઽમીક્ષ્ણમ્ ।

ભવેદ્વ્રતાનાં પીડા, શ્રામણ્યે ચ સંશયઃ ॥૧૦॥

વેશ્યા કે પાડે મેં એકવાર જાને કા દોષ કહ કર અવ અનેક વાર જાનેકા દોષ કહતે હૈ—

સાન્વયાર્થઃ—અણાયયણે=વેશ્યાકે પાડેમેં અથવા ઇસ પ્રકારકે દૂસરે અયોગ્ય સ્થાનોમેં ચરંતસ્સ=ગોચરી જાનેવાલે સાધુકે અભિશ્ચલ ગં=વારંવાર સસર્ગીએ=સંસર્ગ હોનેકે કારણ વચાણં=મહાવ્રતોંકો પીલા=પીડા હુજ્જ=હોતી હૈ અર્થાત્ વે દૂષિત હો જાતે હૈ । (ઇતના હી નહીં કિન્તુ ડસ સાધુકે) સામન્ત્રમ્મિ ય=ચારિત્ર-સાધુપને-મેં ભી સંસર્ગો=સન્દેહ હો જાતા હૈ ॥૧૦॥

ટીકા—અનાયતને=અયોગ્યસ્થાને વેશ્યાગૃહસમીપાદૌ અમીક્ષણં=વારંવારમ્ ચરતઃ=પર્યટતઃ સાધોઃ સંસર્ગેણ=પ્રેક્ષણાદિસંપર્કેણ (મૂલે પ્રાકૃતત્વાત્સ્ત્રીત્વમ્) વ્રતા-નાં=બ્રહ્મચર્યાદીનાં પીડા=વિરાધના, ચકારોઽપ્યર્થે, નૈતાવત્યેવ હાનિઃ કિન્ત્વન્યા-ઽપીત્યાહ-શ્રામણ્યે=ચારિત્રેઽપિ સંશયઃ=પાલનીયતાસન્દેહો ભવેત્, તથાહિ—

“દુશ્વરબ્રહ્મચર્યાદેર્ભવિષ્યતિ ફલં ન વા ? ।

ચેન્ન જાને કિયત્ કીટક, કદા વા તદ્ભવિષ્યતિ ॥૧॥

તથાઽપ્રાપ્તસુખપ્રાપ્તિ, -મુદિચ્ય વિહિતો મયા ।

ઉપસ્થિતસુખત્યાગ ઉચિતઃ કિં ન વોચિતઃ ॥૨॥” ઇત્યાદિ ।

વેશ્યા-ઘરકે સમીપ યા એસેહી અન્ય અયોગ્ય સ્થાનોમેં વાર વાર ગમન કરનેવાલે સાધુકે વેશ્યાકો દેખને આદિ સંસર્ગસે બ્રહ્મચર્ય આદિ વ્રતોમેં પીડા હોજાતી હૈ, અર્થાત્ વ્રત દૂષિત હોજાતે હૈ । યહી એક હાનિ નહીં હૈ કિન્તુ ડસકે શ્રામણ્ય (ચારિત્ર)મેં ભી સંદેહ હોજાતા હૈ કિ—

“ઇસદુશ્વર બ્રહ્મચર્યકા ફલ મિલેગા યા નહીં ?, યદિ મિલેગા ભીતો ન જાને કિતના મિલેગા, કૈસા મિલેગા, ઔર કવ મિલેગા ? ॥૧॥

મેંને અપ્રાપ્ત સુખકી પ્રાપ્તિકે લિએ પ્રાપ્ત સુખકા ત્યાગ કર દિયા હૈ સો યહ—ઉચિત કિયા હૈ યા અનુચિત ? ॥૨॥” ઇત્યાદિ ।

વેશ્યાગૃહની સમીપે યા એવાજ અન્ય અયોગ્ય સ્થાનોમા વારંવાર જવાવડે વેશ્યાને જોવા આદિ સંસર્ગથી સાધુના બ્રહ્મચર્ય આદિ વ્રતોમા પીડા થઈ જાય છે, અર્થાત્ વ્રત દૂષિત થઈ જાય છે આ એક જ હાનિ નથી પરંતુ એના શ્રામણ્ય (ચારિત્ર)મા પણ સંદેહ ઉત્પન્ન થાય છે કે—“આ દુશ્વર બ્રહ્મચર્યનું ફળ મળશે કે નહિ ?, જો મળશે તો પણ શી ખમર કેટલું મળશે, કેમ મળશે અને ક્યારે મળશે ? (૧) મેં અપ્રાપ્ત સુખની પ્રાપ્તિને માટે પ્રાપ્ત સુખનો ત્યાગ કરી નાખ્યો છે તો એ ઉચિત કયું છે કે અનુચિત ? (૨)” ઇત્યાદિ,

યદા-‘વકારાદય’ કાઠ્ઠા-વિચિકિત્સા મેદો-ન્માદ-વીર્યકાલિકરોમ-કેરતિ-
મહત્તર્પમન્નૃશાદયો શોપાઃ સંગૃહ્યતે ॥૧૦॥

ઉપસંહરતિ-‘તમ્હા પય’ ઇત્યાદિ ।

મૂલ્ય-તમ્હા પય વિયાણિત્તા, દોસ ટુગ્ગઙ્ગદૂળ ।

વજ્જપ વેસસામતં, મુળી પગંતમસ્સિપ ॥૧૧॥

છાયા-તસ્માદેતં વિદ્યાય, દોષં દુર્ગતિકર્દનમ્ ।

વર્જયેદ્દેશસામન્ત, મુનિરેકાન્તમાશ્રિતઃ ॥૧૨॥

સાન્નયાર્યઃ-તમ્હા=ઇસલિય ટુગ્ગઙ્ગદૂળ=દુર્ગતિકો જઢાનેવાહે પય=ઇસ
દોસ=દોષકો વિયાણિત્તા=માનકર પગતમસ્સિપ=મોક્ષામિભાપી મુળી=ઈ
વેસસામતે=વેશ્યાકે પાઢે-માણ્હે-કો વજ્જપ=વર્જે અર્થાત્ મિત્તાદિકે લિપ ક
નહીં જાવે । આશાર્ય-ઇસ વકારકે સંસર્ગસે સાધુકા મન ઉદ્વિગ્ન હો જાને
મનમે અનેક કુતર્કજાર્પ હોને સ્થા જાતી હૈ, તથા ઉસકા મન જ્ઞાન-ધ્યાન-આર્તિ
ક્રમ કાર્યોમેં નહીં સગકર આર્ત-રોદ્ધ ધ્યાન કરને સગતા હૈ । ઇસલિય સાધુ પેરં
સંસર્ગકો હી ટાહે ॥૧૨॥

ટીકા-તસ્માદેતો એવ=પૂર્વોક્ત દુર્ગતિકર્દન=દુર્ગતિમાપકં દોષ=વ્રતવિરાધનાદિ

અથવા ગાથામેં આયે છુપ ‘વ’ શબ્દસે વિષયસેવનની આકાંક્ષા,
સપમસે ઘુણા, મેદ, ઉન્માદ, વીર્યકાલિક રોગ ઝીર કેવલીપ્રરૂપિત
ધર્મસે ખટ્ટતા આદિ અનેક દોષ સમગ્ર હેના જાહિયે । અર્થાત્ એસ
અયોગ્ય સ્થાનોમેં ગમન કરનેસે ઇત્યાદિ દોષ હોતે હૈ ॥૧૦॥

ઉપસંહાર કરતે હૈ-‘તમ્હા પય’ ઇત્યાદિ ।

ઇસલિય ઇસ-દુર્ગતિકો જઢાનેવાહે, વ્રતોંકી વિરાધનાસ્વ-દોષકો

અથવા ગાથામાં આવેલા વ શબ્દથી વિષય-સેવનની આકાંક્ષા, સવમથી
ધુણ, લેહ, ઉન્માદ, વીર્યકાલિક રોગ અને કેવળીપ્રરૂપિત ધર્મમાંથી પ્રદીપ્ત
આદિ અનેક દોષો સમગ્ર લેવા અર્થાત્ એવાં અયોગ્ય સ્થાનોમાં ગમન કરવાથી
જે પ્રકારના દોષ થાય છે (૧૦)

ઉપસંહાર કરે ઉ-તમ્હા પયં ઇત્યાદિ.

એટલા માટે, એ દુર્ગતિને વધારવાવાળા, પ્રતોની વિરાધનાસ્વ દોષને

लक्षणं विज्ञाय=अवबुध्य एकान्तम्=एकः=अद्वितीयः अन्तो=निश्चयो व्रत-
रक्षणविषयको मोक्षप्राप्तिविषयको वा एकान्तस्तम् आश्रितः=आस्थितो मुनिः
वेशसामन्तं=वेश्यापाटकगमनं वर्जयेत्=परित्यजेत् ।

‘वियाणित्ता’ इत्यनेन सम्यगवबोधमन्तरेण दोषपरित्यागो याथातथ्येन न
संभवतीति, ‘एगंतमस्सिए’ इत्यनेन च मुनिना सततं मोक्षैकलक्ष्येण भवितव्यमिति
सूचितम् ॥११॥

मार्गयतनामेव विशिष्याऽऽह-‘साणं’ इत्यादि ।

मूलम्-साणं^२ सूइयं^३ गाविं^४, दित्तं^५ गोणं^६ हयं^७ गयं^८ ।

संडिब्भं^९ कलहं^{१०} जुद्धं^{११}, दूरओ^{१२} परिवज्जए ॥ १२ ॥

छाया-श्वानं सूतां गां, दृप्तं गोणं हयं गजम् ।

संडिब्भं कलहं युद्धं, दूरतः परिवर्जयेत् ॥१२॥

साधु जहाँ भिक्षा के लिये न जावे उन स्थानों को विशेष रूपसे कहते हैं-
सान्वयार्थः-साणं=जहाँ काटनेवाला कुत्ता हो सूइयं=थोड़े कालकी व्याई
हुई गाविं=गाय हो दित्तं=मदमस्त गोणं=गोधा साण्ड अथवा बैल (और) हयं=
घोड़ा (अथवा) गयं=हाथी हो (तथा) संडिब्भं=जहाँ बच्चे खेल रहे हों कलहं=
परस्पर वाग्बुद्ध-गाली-गलोच-हो रहा हो जुद्धं=शस्त्र आदिसे युद्ध होता हो (ऐसे
स्थानको साधु) दूरओ=दूरसे ही परिवज्जए=वर्जे, अर्थात् ऐसी जगह साधु

जानकर व्रतोंकी रक्षा और मोक्षकी प्राप्तिके निश्चयमें स्थित मुनि वेश्याके
पाड़े (चकले)में भिक्षा आदिके लिए न जावे ।

‘वियाणित्ता’ पदसे यह सूचित किया है कि भली भ्रांति जाने बिना
दोषका अच्छी तरह परित्याग नहीं हो सकता । ‘एगंतमस्सिए’ पदसे यह
प्रगट किया है कि मुनिको सदा मोक्षप्राप्तिका लक्ष्य रखना चाहिये ॥११॥

मार्गकी यतनाको विशेषरूपसे बताते हैं- ‘साणं’ इत्यादि ।

બાણીને વ્રતોની રક્ષા અને મોક્ષની પ્રાપ્તિના નિશ્ચયમાં સ્થિત મુનિએ, વેશ્યાના મોહાદલામાં ભિક્ષા આદિને માટે જવું નહિ

વિયાણિત્તા શબ્દથી એમ સૂચિત કર્યું છે કે-સારી રીતે બાધ્યા વિના દોષોનો સારી પેઠે પરિત્યાગ થઇ શકતો નથી એગંતમસ્સિએ શબ્દથી એમ પ્રકટ કર્યું છે કે મુનિએ સદા મોક્ષપ્રાપ્તિનું લક્ષ્ય રાખવું બેઠએ (૧૧)

માર્ગની યતનાને વિશેષરૂપે બતાવે છે સાણં ઇત્યાદિ

कदापि गोचरी नहीं जावे । भावार्थ—ऐसे स्थानमें गोचरी जानेसे कुचे आदि काटखाने आदिके कारण तथा पात्रे फूटमाने आहार मिरमाने आदि मने प्रकारसे समय और आत्मा दोनोंकी विराधना होती है ॥१२॥

टीका—स्थानं कुनकुरं, 'द्यु'—मितीहाउपकुप्य सम्बध्यते, तथाच—इत्थं—उक्तं वंननस्वभावम् उन्मादिनं चेत्यर्थः, नवप्रसूतशून्या अप्युपलक्षणमेतत् । सूतां न प्रसूता मां=सौरमेयीं, नवप्रसूतमहिष्या अप्युपलक्षणात् ग्रहणम्, द्यु=वधस्व मोण=इपमं, इयं=पोटकं, गजे=इस्तिनं च, संहिष्म=शिशुकीडनस्थानं, कर्म पाण्डुरं, युद्धम्=दण्डावधि-सखाशक्ति मश्रुतिकम् दूरतः परिवर्जयेत्, आत्मसमयं मयविराधनाहेतुतात् ॥१२॥

गमनमकारमाह—'अणुक्षप' इत्यादि ।

मूक्ष्म-अणुक्षप नावणप अप्यहिद्वे अणाउले ।

इंदियाइ जहाभागं दमइत्ता मुणी चरे ॥१३॥

जाया—अनुमतो नावनतोऽप्रहोऽनाकुलः ।

इन्द्रियाणि यथाभाग, दमयित्वा मुनिभरेत् ॥१३॥

जहां उन्मत्त (पागल—इहक्या) या काटनेवाला कुत्ता, नयी बियाई हुई (प्रसूता) कुतिया, नवप्रसूता गाय या नवप्रसूता बैस आदि, मदे न्मत्त बैल, घोड़ा हाथी हों उस स्थानको, तथा क्योंकि खेतनेके, कतर (मुँहकी लड़ाई) के और युद्ध (शस्त्रकी लड़ाई) के स्थानको साधु दूरत त्यागो । अर्थात् जहां ये समय हों वहां न जावे—दूर ही रहे, क्योंकि इससे आत्मविराधना संयमविराधना और समयविराधना होती है ॥१२॥

खलनेका प्रकार कहते हैं—'अणुक्षप' इत्यादि ।

अथ उन्मत्त (आदो-हहक्यो) अथवा कतराये कतराये नयी बीयायली (प्रसूत) कतरा, नवप्रसूता गाय या नवप्रसूता बैस आदि, मदे-मत्त अण्ड घोड़े इत्यादि होय ते स्थानने, तथा वानकोजे रमयाना, कलक (भेदानी लक्ष्म) के अने युद्ध (शस्त्रकी लड़ाई) के स्थानने साधु दूरथी च त्यागो, अर्थात् अथ मे मध होय त्वां न अथ-इह च रहे, कतर के तेथी आत्मविराधना, समयविराधना अने वमयविराधना याच उ (१२)

आवधाने प्रकार कहे उ-अणुक्षपं इत्यादि

गोचरी में घूमते हुए साधु को किस प्रकार की चेष्टा रखनी चाहिये सो बताते हैं—

सान्वयार्थः—मुणी=गोचरीमें घूमता हुआ साधु अणुन्नए=द्रव्यसे ऊंचा नहीं देखनेवाला, भावसे जात्यादिगर्वरहित नावणए=द्रव्यसे शरीरको अत्यन्त नहीं नमानेवाला, भावसे दीनतारहित अप्पहिट्टे=मिलनेवाले आहार आदिके विचारसे रहित अणाउले=इष्ट अनिष्ट आहार आदिकी प्राप्ति होना न होना आदि व्याकुलतासे रहित (साधु) इंदियाइं=श्रोत्र आदि इन्द्रियोंका जहाभागं=यथाक्रम अर्थात् जिस समय जिस इन्द्रियका विषय उपस्थित हो उस समय उस इन्द्रियका दमइत्ता=दमन-निग्रह-करके चरे=विचरे ॥१३॥

टीका—अनुन्नतः—अनुच्छिन्नः, स च द्रव्यत ऊर्ध्वानवलोकयिता, भावतो जात्यादिगर्वरहितः, नावनतः=नातिप्रहः, स द्रव्यतो नातीवनताङ्गः, भावतो दैन्य-रहितः। अप्रहृष्टः=अप्रमुदितः उपलप्स्यमानाहारवस्त्रपात्रादिभावनाजन्यप्रमोदरहित इत्यर्थः। अनाकुलः=अक्षुब्धः इष्टाऽलाभाऽनभीष्टलाभभावनाजनितमनःक्षोभवर्जित इत्यर्थः, मुनिः इन्द्रियाणि=श्रोत्रादीनि यथाभागं=भज्यते-सेव्यते इति भागो=विषयः, भागमनतिक्रम्य यथाभागं=यथाविषयं-यस्येन्द्रियस्य यो विषयः सम्प्राप्त-स्तमनुसृत्येत्यर्थः, दमयित्ता=निग्रह मनोज्ञा-ऽमनोज्ञशब्दादिविषयेषु रागापरागपरित्यागं कृत्वेत्यर्थः, चरेत्।

मार्गमें चलते समय साधु अनुन्नत अर्थात् द्रव्यसे ऊपरकी ओर न देखता हुआ, और भावसे जाति कुल आदिके अभिमानसे रहित, नावनत अर्थात् द्रव्यसे अत्यन्त न झुका हुआ, तथा भावसे दीनतारहित, अप्रहृष्ट अर्थात् मिलनेवाले आहार आदिके विचारसे प्रमोदरहित, अनाकुल अर्थात् इष्टकी अप्राप्ति तथा अनिष्टकी प्राप्ति के विचारसे उत्पन्न होनेवाली व्याकुलतासे रहित मुनि जहाँ जिस इन्द्रियका विषय उपस्थित हो वहाँ उस इन्द्रियका दमन करके अर्थात् मनोज्ञविषयमें राग और अमनोज्ञ विषयमें द्वेषका परित्याग करता हुआ भिक्षा आदिके लिए विचरे।

भार्गवा यावती वपते साधु अनुन्नत अर्थात् द्रव्यथी उपरनी पावुये न लेता अने भावथी नातिप्रुणना अभिमानथी रहित, नावनत अर्थात् द्रव्यथी अत्यन्त न नम्या विना तथा भावथी दीनता-रहित, अप्रहृष्ट अर्थात् भगवाना आहारादिना विचारथी प्रमोदरहित, अनाकुल अर्थात् इष्टनी अप्राप्ति तथा अनिष्टनी प्राप्तिना विचारथी उत्पन्न थनारी व्याकुलताथी रहित नया ने इन्द्रियेना विषय उपस्थित होय त्या ते इन्द्रियनु दमन करीने अर्थात् मनोज्ञविषयमा राग अने अमनोज्ञ-विषयमा द्वेषना परित्याग करता, भिक्षा आदिने माटे विचरे

‘અણુસપ્’ ‘નાવણપ’ इत्येताभ्यामीयांयतनाऽहङ्कारवर्जनैर्न्यरास्त्यानि सूचितानि । ‘अप्यहिद्वे’ इत्यनेन माध्यस्थ्यं बोधितम् । ‘अणाउछे’ इतिपदेन साधो रसस्रोतुपत्त्वं निराकृतम् । ‘जहाभाग’ इत्यनेन च यत्र यस्येन्द्रियस्य विषय-माप्तिस्त्वत्र तस्यैवदमनं वास्तविकमिन्द्रियदमनं, न तु दर्शनविषये फर्णविधानमित्यादि बोध्यम् ॥१३॥

મૂખ્ય-દવદવસ્સ ન ગચ્છેજ્ઞા, માસમાણો ય ગોયરે ।

હસતો નાભિગચ્છેજ્ઞા, કુલ ઉચ્ચાવય સયા ॥૧૪॥

જાયા—દ્રુત્વુત્ત્વ ન ગચ્છેત્, માપમાણય ગોચરે ।

इसन् नाभिगच्छेत्, कुलमुच्चावय सया ॥१४॥

સાન્વયાર્થ:-ગોયરે=મિત્તાચરીમે(સાધુ) વ્યવહરસ્સ=અતિ સ્ત્રીગ્રતાસે દહવફન

બૌઢતા હુઆ ય=વયા માસમાણો=ચોલતા હુઆ ન ગચ્છેજ્ઞા=નહીં વચ્છે (ઔર) હસતો=હસતા હુઆ ભી નાભિગચ્છેજ્ઞા=નહીં જાવે, (તયા) ઉચ્ચાવય=ઉચ્ચ-દ્રવ્યસે સપ્તધુમિક મહલોવાછે, માપસે-ધન-ધાન્યાદિસે સમૃદ્ધ, નીચ-દ્રવ્યસે પાસફસકી ઘોષઢીવાછે, માપસે ધન-ધાન્યાદિરહિત કુલ=કુલમે સયા=રમેજા જાવે । (૨ધુ ૧અ.૨૪) આપારાજસપ્રમેવતાયે હુપ સવ કુલોમે મિત્તાકે સિપ જાવે

‘અણુસપ્’ ઔર ‘નાવણપ’ इन दो पदोंसे ईयांकी यतना, अहङ्कारका परिहार और दीनताका त्याग सूचित किया है । ‘अप्यहिद्वे’ पदसे मध्यस्थता प्रगट की है । ‘अणाउछे’ पदसे साधुकी रसस्रोतुपत्त्या निराकरण किया है । ‘जहाभाग’ पदसे यह प्रदर्शित किया है कि जहाँ जिस इन्द्रियका विषय उपस्थित हो वहाँ उसका दमन करना ही वास्तवमें इन्द्रियदमन कहलाता है, किन्तु बाह्यइन्द्रियका विषय उपस्थित होनपर यदि कान बूंद लिए जायें तो इन्द्रिय-दमन नहीं कहला सकता, इत्यादि ॥१३॥

અણુસપ્ અને નાવણપ એ બે શબ્દોથી ઈયાંની યતના અહ કારને પદ-કાર અને દીનતાને ત્યાગ સૂચિત કર્યો છે અપ્યહિદ્વે શબ્દથી મધ્યસ્થતા પ્રગટ કરી છે અણાઉછે શબ્દથી સાધુની રસસ્રોતુપત્તિ નિરાકરણ કર્યું છે જહામાગ શબ્દથી એમ પ્રદર્શિત કર્યું છે કે જ્યાં જે ઈન્દ્રિયનો વિષય ઉપસ્થિત હોય ત્યાં તેનું દમન કરવું એજ વસ્તુવત્ ઈન્દ્રિયદમન કહેવાય છે કિન્તુ બહુ ઈન્દ્રિયનો વિષય ઉપસ્થિત થતાં એ કાન સંકેતવામાં આવે તો તે ઈન્દ્રિયદમન કહેવાત નથી. ઇત્યાદિ. (૧૩)

અર્થાત્ જિસ સમય જિસ દેશમેં જો કુલ દુગુંછિત ન હોં ઉન સવ કુલોમેં ગોચરી જાવે, સાધુકો યાહિયે કિ રીયાસમિતિ સોધતા હુઆ રાગદ્વેષરહિત હોકર ભિક્ષાકે લિયે બિચરે ॥૧૪॥

ટીકા—ગોચરે=ભિક્ષાયાં ભિક્ષાર્થમિત્યર્થઃ, દ્રુતદ્રુતસ્ય=શીઘ્ર-શીઘ્રમ્ ‘દવદવે’ ત્યસ્યાવ્યયત્વેડપ્યાર્પત્વાત્સવિભક્તિકત્વમ્, યદ્વા ક્રિયાવિશેષણત્વેન દ્વિતીયાન્ત-ત્વોચિત્યેડપ્યાર્પત્વાત્પઠ્યન્તસમ્, ન ગચ્છેત્=ન યાયાત્ । ભાષમાણઃ=સંલપન ચ=તથા હસન્=હાસ્યં કુર્વન્ નાભિગચ્છેત્ । ઉચ્ચાવચમ્=ઉદક્ ચ અવાક્ ચ ઇત્યુ-ચાવચમ્-(‘મયૂરવ્યંસકાદયશ્ચ’ (૨।૧।૭૨) ઇતિ નિપાતનાત્સમાસઃ સિદ્ધિશ્ચ) ઉચ્ચનીચાત્મકમનેકવિધમિત્યર્થઃ । ‘ઉચ્ચાવચં નૈકમેદ’-મિત્યમરઃ । કુલં=ગૃહમ્ । તત્ર દ્રવ્યત ઉચ્ચગૃહં-સપ્તભૂમિકપ્રાસાદાદિકમ્, શારદશશાઙ્ક-ધનસાર-હાર-નીહાર-કુન્દા-વદાત્સુધોજ્જ્વલહર્મ્યાદિકં પ્રોચુક્તોરણાદિકં ચ । ભાવત ઉચ્ચગૃહ-ધનધાન્યાદિ-

૧ ધાતૂપાત્તભાવનાં પ્રતિ ફલાંશસ્ય કર્મીભૂતતયા ફલસામાનાધિકરણ્યે દ્વિતીયા ।
૨ ‘કુલં જનપદે ગોત્રે, સજાતીયગણેડપિ ચ । ભવને ચ તનો ક્લીવ’-મિતિ મેદિની ॥

‘દવદવસ્સ૦’ ઇત્યાદિ । સાધુ ગોચરીકે લિયે જલદીર (દડવડર) ન ચલે । વાતચીત કરતા હુઆ, તથા હસતા હુઆ મી ગમન ન કરે । ઉચ્ચનીચ અર્થાત્ ધનવાન્ ઓર નિર્ધન આદિકે કુલોમેં સદા ભિક્ષાકે લિયે જાવે ।

ઉચ્ચ કુલ દો પ્રકારકા હૈ—(૧) દ્રવ્યસે ઉચ્ચ ઓર (૨) ભાવસે ઉચ્ચ । (૧) સતમંજિલા આદિ, શરદક્રતુકે ચન્દ્રમા, કપૂર, હાર, વર્ફ, યા કુન્દ પુષ્પકે સમાન સ્વચ્છ, કલર્ઈ (ચૂના) પોતનેસે જગમગાતા હુઆ, ઓર જિસકા ફાટક ખૂબ ઝંચા હો એસે મહલ આદિ દ્રવ્ય-ઉચ્ચ કહલાતે હૈં ।

(૨) ધન-ધાન્યરૂપી સમ્પત્તિસે સમૃદ્ધ કુલ ભાવસે ઉચ્ચ કહલાતા હૈ । નીચા કુલ મી દો પ્રકારકા હૈ—

દવદવસ્સ૦ ઇત્યાદિ સાધુ ગોચરીને માટે ઉનાવળો ઉતાવળો ન ચાલે વાત-ચીત કરતો કે હસતો-હસતો પણ ન ચાલે ઉચ્ચ-નીચ અર્થાત્ ધનવાન-નિર્ધન આદિના કુળોમા સદા ભિક્ષાને માટે જાય

ઉચ્ચકુળ બે પ્રકારના છે. (૧) દ્રવ્યથી ઉચ્ચ અને (૨) ભાવથી ઉચ્ચ (૧) સાત-મજલા હોય, શરદક્રતુને ચન્દ્રમા કપૂર, (મોતીનો) હાર, બરફ યા કુંદપુષ્પની પેઠે સ્વચ્છ (સ્વેત) હોય, ચૂનો ધોળવાથી અગમગતો હોય અને જેનું કાંઈક ખૂબ ઉચ્ચ હોય એવો મહેલ આદિ દ્રવ્ય-ઉચ્ચ કહેવાય છે (૨) ધન-ધાન્યરૂપી સમ્પત્તિથી સમૃદ્ધ કુળ ભાવથી ઉચ્ચ કહેવાય છે નીચકુળ પણ બે પ્રકારના હોય છે —

सम्पदा संपदम् । द्रव्यतो नीचगृहं-घनधान्याविरहित दक्षिणम्, सदा-सर्वा
अमिगच्छेत्-घरेत् ।

अथवा उच्चावचशब्देन समकुलादीनि सूच्यते, तथाहि—

‘उगकुलाणि वा भोगकुलाणि वा राशिकुलाणि वा स्वयिकुलाणि वा
इत्यागकुलाणि वा इरिंसकुलाणि वा एसिपकुलाणि वा वेसिपकुलाणि वा
गंडागकुलाणि वा कोट्टागकुलाणि वा गामरनसकुलाणि वा पुक्कासकुलाणि वा
अमपरेसु वा सङ्गपगारेसु कुलेसु अदुगुणिएसु अगारिएसु असर्जं वा ४ फामुर्जं
जाव पडिगारिएजा (सू ११- आचाराङ्ग २ सु० १ अ २ उ) ।

अत्र ‘अदुगुणिएसु’ ‘अगारिएसु’ इति पदार्था यस्मिन् समये पक्कस
मज्जुगुप्पितममर्हितं मनेषदा तस्मिन्नेव कुले गन्तव्यमिति बोध्यते ।

अत्र ‘दवदवस्से’ इत्यादिना पट्कापरसप्तविधसप्तता समाख्याता ।

(१) द्रव्यसे नीचा, और (२) मायसे नीचा ।

(१) घास, लकड़ी, घास, फूससे बनहुए झोंपड़ेको द्रव्यसे नीचा
कहते हैं । (२) घन धान्य आदि संपत्तिसे रहित निर्धनके कुलको मायसे
नीचा कहते हैं । इन सप्त प्रकारके घरोंमें साधु निष्ठाके लिए जावे ।

अथवा ‘उच्चावच’ शब्दसे समकुलादि समस्त लेना चाहिए । वे
पारह प्रकारके कुल आचारांग सूत्रमें (२ सु० १ अ० २ उ० सू ११ में) भगवानने
कहे हैं । आचारांग सूत्रमें आये हुए ‘अदुगुणिए’ और ‘अगारिए’
पदसे यह सूचित किया है कि जिस देश और जिस समयमें जो
कुल अनिन्दित और अगर्हित हो उसमें मुनि, निष्ठाके लिए जाव ।

पहा ‘दवदवस्से’ इत्यादि पदसे पट्कापकी रक्षामें सावधानी
प्रगट की है ।

(१) द्रव्यसे नीचा और (२) मायसे नीचा (१) घास, लकड़ी, घास-पत्तियों
जनेवां जुपजने द्रव्यसे नीचा कहे छ (२) घन-धान्यादि संपत्तिसे रहित निर्धन
जन मायसे नीचा कहे छ अ सर्व प्रकारका घरोंमें साधु निष्ठाने आटे आव

अथवा उच्चावच शब्दसे समकुलादि समस्त लेना चाहिये । वे पार प्रकारके कुले
आचारांग सूत्रमें (२ सु० १ अ० २ उ० सू ११ में) भगवानने कहे छ आचारांग सूत्रमें आव
अदुगुणिए अगारिए शब्दों में अत्र सूचित कर्तुं छ के छ देश अने के
समयमें / कुल अनिन्दित अने अगर्हित जाय तर्मा मुनि निष्ठाने आटे आव
अर्था दवदवस्से इत्यादि शब्दों में पट्कापकी रक्षामें सावधानी प्रगट करी छ

‘ભાસમાળો’ પદનેૈકસ્મિન્ સમયે કાર્યદ્વયં સોષયોગં નિષ્પત્તું ન સંભવતીતિ, ‘હસંતો’
 હત્યનેન ગામ્ભીર્યમ્, ‘ઉચ્ચાવચં’ ઇત્યાદિના પ્રતિવંધરાહિત્યં સમતાસાહિત્યં ચ
 ઓત્તિતમ્ ॥૧૪॥

મૂલમ્-આલો^૨અં^૩ થિંગ્ગલં^૪ દારં^૫, સંધિં^૬ દગમ્ભવનાણિ^૭ ચ ।

ચરંતો^૧ ન વિણિજ્ઞાણ^૮, સંકટ્ટાણં^૯ વિવજ્જણ^{૧૦} ॥૧૫॥

છાયા—આલોકં થિંગ્ગલં દ્વારં, સંધિં દગમ્ભવનાણિ ચ ।

ચરન્ ન વિનિર્ધ્યાયેત્, શઙ્કાસ્થાનં વિવર્જયેત્ ॥૧૫॥

સાન્વયાર્થ:-ચરંતો=ભિક્ષાકે લિપ્ત ધૂમતા હુઆ સાધુ આલોચં=જાલી-જ્ઞરો-
 લેકી તરફ થિંગ્ગલં=ઈંટ આદિસે ભરે હુણ્ ભીંતકે છિદ્રકી તરફ દારં=દરવાજેકી
 તરફ સંધિં=ભીંતકી સાંધકી તરફ અથવા ચોરોંદ્વારા કિયે હુણ્ ભીંતકે છેદકી
 તરફ ચ=તથા દગમ્ભવનાણિ=પલેખડા આદિકી તરફ ન વિણિજ્ઞાણ=ટક-ટકી
 લગાકર નહીં દેલે, (ક્યોંકિ યે સવ) સંકટ્ટાણં=શઙ્કાકે સ્થાન હૈં, (ઇસલિપ્ત ઇન્હે)
 વિવજ્જણ=વિશેષરૂપસે ત્યાગે । ભાવાર્થ=એસે સ્થાનોંકો દેલ્લનેસે ગૃહસ્થકો
 સાધુકે પ્રતિ ચોર લમ્પટ આદિકા સન્દેહ ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ, તથા ઇષ્ણાકી
 યથોચિત્ શુદ્ધિ ભી નહીં હોતી ॥૧૫॥

ટીકા—‘આલોઅં’ ઇત્યાદિ । ચરન્=ભિક્ષિતું ગચ્છન્ મુનિઃ આલોકં=વાતા-
 યનજાલિકાપ્રભૃતિ, થિંગ્ગલં=દેશીયભાપયા પ્રસિદ્ધં મિત્ત્યામિષ્ટકાદિરચિતમ્,

‘ભાસમાળો’ પદસે યહ પ્રગટ કિયા હૈ કિ ઇક હી સાધ દો કાર્ય
 ઉપયોગપૂર્વક નહીં હો સકતે । ‘હસંતો’ પદસે ગંભીરતા ઓત્તિત કી હૈ
 ઓર ‘ઉચ્ચાવચં’ ઇત્યાદિ પદસે પ્રતિવંધ (નેસરાય)-રહિતતા ઓર
 સમતાસે સહિતતા પ્રગટ કી હૈ ॥૧૪॥

‘આલોચં’ ઇત્યાદિ । મિત્ત્યા લેનેકે નિમિત્ત ગમન કરતા હુઆ
 મુનિ જ્ઞરોલા, જાલી, ભીંત, દરવાજા, સેંધ (ચોરોં દ્વારા દીવાર મેં કિયા

ભાસમાળો શબ્દથી એમ પ્રકટ કર્યું છે કે એડીસાથે એ કાર્યો ઉપયોગપૂર્વક
 થઈ શકતા નથી હસંતો શબ્દથી ગંભીરતા પ્રકટ કરી છે અને ઉચ્ચાવચં ઇત્યાદિ
 શબ્દોથી પ્રતિબંધ (નેસરાય) રહિતતા અને સમતાથી સહિતતા પ્રકટ
 કરી છે (૧૪)

આલોચ ઇત્યાદિ ભિક્ષાને માટે ગમન કરતો મુનિ અરૂંખો, જાળી, ભીંત,
 દરવાજો, ચોર પાડેલુ ખાકુ (ખાતરીયાથી પાડેલુ ખાકોર) અને ઉદ્ધવન અર્થાત્

શારં=વિષમ્, સન્ધિ=વસ્ત્રાદિસ્વાતમિષિમાગ દક્ષમણનિ=અજ્ઞસ્વાનાનિ, 'યે'
તિ સમુચયે; ન=નૈવ વિનિર્ધાર્યેત્=સચિશેષં વિચાકયેત્ । યત્ એવાનિ (માઝો-
કાદીનિ) ઘટ્ટાસ્વાનાનિ=સાધોરાચારવિષયકસંવદ્ધોત્પાદકસ્વાનાનિ, ઘટે
જાતાવેકમચનમ્, અવસ્થાનિ વિવર્જયેત્=વિશેષેષ પરિત્યજેત્ ॥૧૫॥

મૂલ્મ-રક્ષો ગિહ્વર્ધન ચ, રહસ્તારવિસ્તયાણ ચ ।

સકિલેસકરં ઠાણ, દૂરઑ પરિવર્જય ॥૧૬॥

છાયા—રાજો ગૃહપતીનાં ચ, રહસ્યમારસકાષાં ચ ।

સંકેશકર સ્વાનં, દૂરઑ પરિવર્જય ॥૧૬॥

સાન્વયાર્ય-રક્ષો=વક્ત્રવર્તી આદિ રાજા મહારાજાઓંકે ચ=તથા ગિહ
વર્ધન=સેઠ આદિ સમૃદ્ધસ્યોંકે ચ=ઔર આરવિસ્તયાણ=નગરકે રસક-કોતવાલ
આદિકે રહસ્ત=સલાહ કરનેકે પદાન્ત સ્થાનકો (સાધુ) દૂરઑ=દૂરીસે પરિ
વર્જય=ત્યાગે; (કર્ણોંકે દેસે) ઠાણ=સ્થાન સકિલેસકરં=અસમાધિકો પૈદા
કરનેવાળે હોતે હૈં । માવાર્ય=રાજા આદિકોંકે પદાન્ત સ્થાનકી તર્ફ દેલનેસ
અથવા વહાં જાનેસે ઠનકો સાધુકે પ્રતિ ક્રોધ અભદ્ધા હોના આદિ અનેક દોષોંકી
સંભાષના હૈ ॥૧૬॥

ટીકા:—‘રક્ષો’ ઇત્યાદિ । રાજા=વક્ત્રવર્તીશ્રિપ્રવૃત્તે; ગૃહપતીનાં=ગૃહસ્થ
મિનાં ઐષ્ટપાદીનામ્ આરસકાષાં=નગરરક્ષિણાં ચ રહસ્ય=રહસિ=પદાન્તે મધ
જુઆ હેવ-સન્ધિ) ઔર ઉદકમચન અર્થાત્ પરેશા આદિ કી તરફ દષ્ટિ
ન ઢાલે, કર્ણોંકે યે શંકાસ્થાન હૈં, इनकी ओर देखनेसे लोगोको साधुके
आरित्रमें सन्देह उत्पन्न होता है, अतएव इन शंकास्थानोंका विशेष
रूपसे परित्याग करना चाहिए ॥१६॥

‘રક્ષો’ ઇત્યાદિ । ગિહ્વર્ધન અર્થાત્ અકર્ષણ, અર્ધવર્તી,
માણસિક આદિ રાજા, ઐષ્ટી (સેઠ) આદિ ગૃહસ્થ ઔર નગરકી રક્ષા
પ્રાપ્તિમારણી તરફ દષ્ટિ ન નાખે, કારણ કે જો બધા શંકાસ્થાને છે તેથી તરફ
જેવાથી લોકોને સાધુના આરિત્રમાં સંદેહ ઉત્પન્ન થાય છે તેથી જો શંકાસ્થાનેનો
વિશેષરૂપે પરિત્યાગ કરવો. (૧૫)

રક્ષો=ઈત્યાદિ, જે જોડાન્ત અવનમા ચક્રવર્તી, અર્ધવર્તી, માણસિક આદિ
રાજા, ઐષ્ટી (સેઠ) આદિ ગૃહસ્થ અને નગરની રક્ષા કરનારા (કાંટવાળા) વગેરે અભાગ

रहस्यं=मन्त्रगृहम्; संक्लेशकरम्=असमाधिजनकं स्थानं हेतुगर्भमिदं विशेषणं तथा च संक्लेशकरत्वादित्यर्थः, दूरतः परिवर्जयेत्=सर्वथा संत्यजेत् ॥१६॥

^१मूलम्-^२पडिकुट्टं^३ कुलं^४ न पविसे, ^५मामगं^६ परिवर्जयेत् ।

^७अचियत्तं^८ कुलं^९ न पविसे, ^{१०}चियत्तं^{११} पविसे^{१२} कुलं ॥१७॥

छाया—प्रतिकुट्टं कुलं न प्रविशेत्, मामकं परिवर्जयेत् ।

अचियत्तं कुलं न प्रविशेत्, चियत्तं प्रविशेत्कुलम् ॥१७॥

सान्त्वयार्थः—पडिकुट्टं=शास्त्रनिषिद्ध कुलं=कुल-घर-में न पविसे=प्रवेश नहीं करे, मामगं=कृष्णके घरको परिवर्जये=जरजे=नहीं जावे, अचियत्तं=प्रतीति-रहित अथवा प्रीतिरहित कुलं=कुल-घर-में न पविसे=प्रवेश न करे, (किन्तु) चियत्तं=प्रतीति और प्रीतिवाले कुल=घरमें पविसे=प्रवेश करे ॥१७॥

टीका—‘पडिकुट्टं’ इत्यादि । प्रतिकुट्टं=निषिद्धं, कुलं=गृहं न प्रविशेत्, मामकं=‘मा मदीयं गृहं श्रमणाः प्रविशन्तु’-इति प्रतिषेधकारिणो गृहं तथा-सामयिकव्याख्यादर्शनात्, परिवर्जयेत् । अचियत्तं=देशीयशब्दोऽयम्-अप्रीतिमत्, यत्र साधुप्रवेशेन गृहिणामप्रीतिर्भवेत् तत्, अप्रीतिमद्वा अविश्वस्तमित्यर्थः, यत्र गमनेन परेषां साधुविषयेऽप्यविश्वासो भवेत्, तादृशं कुलं न प्रविशेत्,

करनेवाले (कोटवाल) आदि सलाह करते हों उस भवन को दूरहीसे त्यागे, क्योंकि ऐसे स्थान असमाधिको उत्पन्न करनेवाले होते हैं ॥१६॥

‘पडिकुट्टं’ इत्यादि । शास्त्रोंमें निषेध किये हुए घर में साधु प्रवेश न करे । जिसने अपने घरमें आनेका निषेध कर दिया हो कि ‘श्रमण निर्ग्रन्थ हमारे घर पर न आवें’ उन घरोंका भी साधु त्याग करे । साधु के प्रवेश करनेसे जिस घरवालेको अप्रीति उत्पन्न हो, या जिस कुलमें विश्वास न हो ऐसे कुलमें भी प्रवेश न करे, क्योंकि इससे

(भ.त्र.भा.) करता होय, ओ धवनने मुनि दूरथी न त्यागे, कारण डे ओवा स्थाने असमाधिने उत्पन्न करवावाणा होय छे (१६)

पडिकुट्टं इत्यादि शास्त्रोमा निषेध करेला गृहमा साधु प्रवेश न करे जेणे पोताना घरमा आववानो निषेध क्यो होय डे ‘श्रमण निर्ग्रन्थे आमार घरमा आववु नडि’ ओवा धरेनो पणु साधु त्याग करे साधुओ प्रवेश करवाथी जे घरवाणाने अप्रीति उत्पन्न थाय, या जे कुणमा विश्वास न होय, ओवा कुणमा पणु साधु प्रवेश न करे, कारण डे ओथी साधुपरथी भीलओनो पणु विश्वास

गृहस्थानां संरुद्धेष्वसंभवात् । न चैव तर्हि कुत्र प्रविशेत्तदाह—नियतं=प्रीतिमत्
मतीतिमद्वा कुत्र प्रविशेत् ॥१७॥

मूढम्—साणीपावारपिहित्य, अप्पणा नवपणुरे ।

कवाड नोपणुहिज्जा, उग्गह सि अजाइया ॥१८॥

छाया—शाणी पावारपिहितम् आत्मना नाऽपह्नुयात् ।

कपाटं नो प्रमुवेत्, अग्रह तस्याऽयाचित्वा ॥१८॥

सान्त्वयार्थः—सि(से)=उस गृहस्थामी की उग्गहं=आज्ञा अजाइया=
छिये बिना साणीपावारपिहित्य=सन आदिके बने हुए परदेसे डके हुए परको
अप्पणा=साधु खुद नाचपंगुरे=नहीं खोले, (तथा) कवाड=किवाडको भी नोप-
णुहिज्जा=नहीं उपाड़े, छात्यर्थ यह है कि गृहस्थामीको पूछकर ही उपाड़ना
चाहिए ॥१८॥

टीका—‘साणीपावार०’ इत्यादि । तस्य=गृहस्थामिन अग्रह=निवेसम्,
अयाचित्वा=अगृहीत्वा आह्वामन्तरेणेत्यर्थः, शाणीपावारपिहितं=शाणी=कम्बल-
निर्मितजवनिका, पावार=ऊर्णादिरचितकम्बलादिस्ताम्नां पिहितम्=आवृतम्,
यद्वा शाणीपावारेण=अग्ररचितपरवदा स्वर्गितं ‘वार’ मितिशेषः, आत्मना=स्व-
यम् न अपह्नुयात्=नापसारयेत् । तथा कपाटम्=भारम् ‘किवाडे’ ति भाषाप्रसिद्धं
नो प्रमुवेद्=न प्रेरयेत् नोऽवाटयेदित्यर्थः, तदुवाटनस्य ज्ञानभोजनादिसमासक्त्या

१ परदा=परान्=परपुरुषान् दर्शनादामेन यति=सम्बन्धयतीति परदा ।

इसरीका साधुपरसे भी विश्वास हट जाता है । साधु उस घरमें प्रवेश
करे जिसमें प्रवेश करनेसे गृहस्थको प्रीति और विश्वास हो ॥१७॥

‘साणीपावार’ इत्यादि । गृहस्थामीकी आज्ञा छिये बिना
दर या कम्बल आदि किसी वस्तुसे डके हुए या सनके परदासे
बंद द्वारको तथा किवाडको स्वयं न खोले, क्योंकि ऐसा करना स्नानादि
की लक्ष्मि छे साधु के घरमें प्रवेश करे के लक्ष्मि प्रवेश करवाधी गृहस्थने
प्रीति करने विश्वास छेकले (१७)

साणीपावार० इत्यादि । गृहस्थामीनी आज्ञा बिना दर या सनकी
आदि डके परतुणी डकेल या सधुना परदाकी लक्ष्मि करेल केवुं द्वार तथा
किवाड, साधु पेटे न खोले, अथवा के लक्ष्मि करेल के स्नानादि करेती की आदिने

સ્વ્યાદીનામપ્રતીતિકારણત્વાત્, તાદૃશવ્યવહારાનોચિત્યાચ્ચ, તસ્માદાવશ્યકતાયાં
તત્સ્વામિનં પૃષ્ઠૈવોદ્ઘાટયેદિતિ ભાવઃ ॥૧૮॥

^૧મૂલમ્-^૨ગોચરગ્ગપવિટ્ટો ^૩ય, ^૪વચ્ચ-^૫મુત્તં ન ^૬ધારણ ।

^૭ઓગાસં ^૮ફાસુઅં નચ્ચા, ^૯અણુન્નવિઅ વોસિરે ॥૧૯॥

છાયા-ગોચરાગ્રપ્રવષ્ટિશ્ચ, વર્ચો-મૂત્રં ન ધારયેત્ ।

અવકાશં પ્રાપ્તકં જ્ઞાત્વા, અનુજ્ઞાપ્ય વ્યુત્સર્જેત્ ॥૧૯॥

સાન્વયાર્થઃ-ગોચરગ્ગપવિટ્ટો=ગોચરીમેં ગયા હુઆ મુનિવચ્ચ-મુત્તં=મલ ઓર
મૂત્રકો નધારણ=નહીં રોકે અર્થાત્ મલ-મૂત્ર-કી વાધા ઉપસ્થિત હોનેપર ઉનકે
વેગકા અવરોધ ન કરે, (કિન્તુ) ફાસુઅં=પ્રાશુરુ-જીવરહિત ઓગાસં=સ્થળિલ-
ભૂમિકો નચ્ચા=જાનરુર અણુન્નવિઅ=ગૃહસ્થકી આજ્ઞા લેકર વોસિરે=મલ-મૂત્રકા
ત્યાગ કરે ॥૧૯॥

ટીકા-‘ગોચરગ્ગ૦’ ઇત્યાદિ । પૂર્વ નિવૃત્તવાધોડપિ ગોચરાગ્રપ્રવિટ્ટો મુનિઃ
પુનસ્તદ્ઘાયામુપસ્થિતાયાં વર્ચો-મૂત્રં=મલં પ્રસ્રાવં ચ ન-ધારયેત્=નાવહન્ય્યાત્ ।
યત ઉક્તમ્-

“જઓ મુત્તનિરોદે ચક્ષુવધાઓ ભવતિ, વચ્ચનિરોદે જીવિઓવધાઓ

કરતી હુઈ સ્ત્રી આદિકો અપ્રતીતિકા કારણ હૈ, તથા લોકવ્યવહારસે મી
અનુચિત હૈ, અતઃ આવશ્યકતા હોને પર ઉસકે સ્વામીકો પૂછ કરકે હી
કિવાડ પરદા આદિ યોલના ચાહિય ॥૧૮॥

‘ગોચરગ્ગ૦’ ઇત્યાદિ । ગોચરી જાનેકે પહેલે લલુનીત ઓર
વડીનીતકી શંકાકો નિવૃત્ત કરલેને પર મી યદિ ગોચરીકે લિય ચલે
જાનેપર પુનઃ લલુશંકા આદિકી શંકા હોજાયતો મલ-મૂત્ર કો રોકે નહીં,
કયોંકિ કહા હૈ-

“મૂત્રકે નિરોધ કરને સે નેત્રોંકો હાનિ હોતી હૈ ઓર મલકા

અપ્રતીતિનુ કારણુ ણને છે, તથા લોકવ્યવહારથી પણ અનુચિત છે તેથી જરૂર
પડતા તેના સ્વામીને પૂછી લઇને જ કમાડ પડેલા આદિ જોલવા બેઠએ (૧૮)

ગોચરગ્ગ૦ ઇત્યાદિ ગોચરીએ જવા પડેલા લલુનીતિ અને વડીનીતિની
શંકાને નિવૃત્ત કરવા છતા પણ બે ગોચરી માટે નીકળો ગયા પછી ફરી લલુ-
શંકા આદિની શંકા થઈ જાય તો મળ-મૂત્રને રોકવા નહિ, કારણુ કે કશું છે કે-

‘મૂત્રને નિરોધ કરવાથી નેત્રને હાનિ થાય છે અને મળને નિરોધ કરવાથી

અસોદના ય આયવિરાહના ઇત્યાદિ ।

ન વેધં તર્હિ કિં કુર્યાત્ ? ઇત્યાદિ—પ્રાસુક=નિર્જનતુલ્ય નિરવધમિત્યર્થઃ, મન-
કાર્થ=સ્વચ્છિસં શાસ્ત્રા, અનુશાપ્ય=પુણ્યસમુદય તદાશામાદાપેત્યર્થઃ, મુત્યજેત્-
પરિત્યજેત્ ॥૧૯॥

મુત્ય-નીયવુવાર તમસ કુદ્દગ પરિવજ્જય ।

અચક્ષુવિસઓ જત્ય, પાળા કુપ્પહિલેહગા ॥૨૦॥

છાયા—નીચદ્વારં તામસં, કોષ્ઠકં પરિવર્જયેત્ ।

અચક્ષુષિપયો યન્ન, યાજાઃ કુપ્પતિલેસકાઃ ॥૨૦॥

સાન્વયાર્થઃ—નીયવુવારં=નીચે દ્વારવાહે તમસં=અકાશરહિત કુદ્દગં=કોટેકો
પરિવજ્જય=ચરજે અર્થાત્ વર્ષા આહાર પાની નહીં છેવે, ક્યોંકિ જત્ય=જર્ણ
અચક્ષુવિસઓ=અંતઃકા મસાર નહીં હોતા (વર્ષા) પાળા=દ્રીન્દ્રિય મારિ
પ્રાણિયોકા કુપ્પહિલેહગા=મતિલેસન નહીં હો સક્તા ॥૨૦॥

ટીકા—‘નીયવુવારં’ ઇત્યાદિ । નીચદ્વારં=નીચં=નિમ્નં દ્વારં=અવેશ-નિર્મમ-
માર્ગો यस્ય સ તં તયોક્તમ્, તાદૃશ્યમવેશે મવેશ નિર્ગમાશ્યામાત્મસયમવિરાધનાયાઃ
સંમવાત્, તામસમ્=સમોયુક્તમપ્રકાશમિત્યર્થઃ, કોષ્ઠકં=શુદ્ધાભ્યન્તરમપરકારિકં
પરિવર્જયેત્ ન તન્નાડ્દ્વારાદિકં શુદ્ધીયાદિત્યર્થઃ । કિં સામાન્યેનાયં નિપેધઃ ?

નિરોધ કરને સે જીવન કો હાનિ પહુંચતી હૈ, તથા ધુરી તરફ આત્મ
વિરાધના હોતી હૈ ।”

તો ક્યા કરે સો બતાતે હિ—જીવરહિત (નિરવધ) સ્થાન લેસકર
શુદ્ધસ્થાની આજ્ઞા લેકર ઘસ સ્થાનમેં મલ્લ-મૂલકા સ્થાગ કર ॥૧૯॥

‘નીયવુવારં’ ઇત્યાદિ । નીચે દ્વારવાહે કોટેમેં નિશ્ચાકે લિપ
નહીં જાના ચાહિયે, ક્યોંકિ ઘસમેં જાન આનેસે આત્મા ઓર સંયમકી
વિરાધનાકા સંભવ હૈ । તથા અચકારયુક્ત કોટેમેં ની આહાર મારિ

અવનને જાનિ પડેલો છે, અને ખરાબ થીતે આત્મવિરાધના થાય છે,

તે શુ કરવું, તે હવે બતાવે છે—અવરહિત (નિરવધ) સ્થાન જોને
શુદ્ધસ્થાની આજ્ઞા લઈને જો સ્થાનમાં મગ્ન-મૂલકો ત્યાગ કરે. (૧૯)

નીયવુવારં ઇત્યાદિ નીચા દ્વારવાજા જોરકામાં નિશ્ચાને ખાટે ન જવું,
કારણ કે તમા અવન-આવનથી આત્મા અને સયમની વિરાધનાનો સંભવ છે
તથા અચકારયુક્ત જોરકામાં પળ આહાર મારિ અવન ન કરવા, ત્યાગ કરે

नेत्याह-यत्र=यस्मिन् कोष्ठकादौ, अचक्षुर्विषयः=अत्र 'अ' 'चक्षुर्विषयः' इति पृथक् पदद्वयं, तत्र 'अ' इति निपातो नञर्थकः 'अभावे नह्य-ऽनो-नाऽपी'-त्यमरात्, तथाच-चक्षुर्विषयः=चक्षुरिन्द्रियजन्यव्यापारप्रसरः अ=न भवेदिति शेषः, ततः किमित्याह=प्राणाः=द्वीन्द्रियादयः दुष्प्रतिलेखकाः=दुर्निरीक्ष्या'भवन्ती'-ति शेषः, तत्र भिक्षां गृह्यतः साधोरीयै-पणयोः शुद्धिर्न जायते ॥२०॥

^१ मूलम्-^३ जत्थ ^४ पुष्पाइं ^५ बीयाइं, ^२ विष्पइन्नाइं ^६ कुट्टए ।

^७ अहुणोवलित्तं ^८ उल्लं, ^९ दट्ठूणं ^{१०} परिवज्जए ॥ २१ ॥

छाया—यत्र पुष्पाणि बीजानि, विप्रकीर्णानि कोष्ठके ।

अधुनोपलिप्तमाद्रे, दृष्ट्वा परिवर्जयेत् ॥२१॥

सान्वयार्थः—जत्थ=जिस कुट्टए=कोठेमें पुष्पाइं=फूल (और) बीयाइं=बीज विष्पइन्नाइं=विखरे हुए हों उस कोठेको, तथा अहुणोवलित्तं=तुरन्तके लिपे हुए उल्लं=गीले कोठेको दट्ठूणं=देखकर परिवज्जए=वरजे ॥२१॥

टीका—'जत्थ' इत्यादि । यत्र कोष्ठके गृहे वा सचित्तानि पुष्पाणि बीजानि वा विप्रकीर्णानि=इतस्ततः प्रसृतानि भवेयुः, यद्वा तत्काललिप्तमत एवाद्रे कोष्ठकादि तत् साधुः परिवर्जयेत्=तत्र न गच्छेदित्यर्थः ॥२१॥

ग्रहण न करे । तात्पर्य यह है कि जिस कोठेमें अन्धकारके कारण नेत्रोंकी प्रवृत्ति न होती हो, और इसीलिए द्वीन्द्रिय प्राणी सरलतासे दिखाई न देते हों उसमें भिक्षा लेनेसे ईयां और एषणा की शुद्धि नहीं होती ॥२०॥

'जत्थ पुष्पाइं० इत्यादि । जिस कोठे आदिमें सचित्त पुष्प सचित्त बीज विखरे हुए हों, तथा तत्काल लिपनेसे जो गीला हो उस कोठे या अन्य-गृह आदिमें प्रवेश न करे ॥२१॥

छे डे ने ओरडाभा अधकारने कारण्णे नेत्रो काम न करी शकता होय अने तेथी करीने द्वीन्द्रियादि प्राणी सहेलाधथी न नेध शकता होय तेमा भिक्षा लेवाथी साधुनी धर्या तथा ओषण्णानी शुद्धि न्णवाती नथी (२०)

जत्थ पुष्पाइं० इत्यादि ने ओरडा आदिमा सचित्त पुष्प सचित्त बीज पेशयला होय तथा तत्काल लीपवामा आये होवाथी दीवा होय ते ओरडाभां या गृहादिमा प्रवेश न करवो (२१)

१ ३ ४ ५ ६ १०
मृत्म्-पलग दारग सार्ण, वच्छग वावि कोट्टए ।

७ ११ १२ ८ ६ १
उल्लघिया न पविसे, विउहिप्ताण व सजए ॥ २२ ॥

छाया—एककं दारकं नानं, वत्सकं वाऽपि कोष्ठके ।

उल्लघप न पविसेत्, मृत्म् वा संयतः ॥ २२ ॥

सान्वयार्थः—पलगो=मृद दारकं=वात्सक साण=कुत्ते वच्छगो=वच्छे अपिवा=

इस प्रकार दूसरे अर्थात् पकरा-बकरी पाडा पाडी आविको उल्लघिया=अप-
करके, वा=अथवा विउहिप्ताण=हाथ आविसे इटाकर सजए=साधु कोट्टए=
कोठे घर में न पविसे=प्रवेश नहीं करे ॥ २२ ॥

टीका—‘पलगं’ इत्यादि । संयतः=मिश्रः, एककं=गडकं, दारकम्=मर्मकम्=
नानं=कुम्हरी, वत्सक=गोष्ठिं वा, अपिवा=अथवा मणिष्यादिभिश्च इत्यम्, उल्ल-
घप्य=अतिक्रम्य मृत्म्=अपोह इत्यादिनाऽपसारयेत्यर्थः, कोष्ठके न पविसेत् ॥ २२ ॥

१ ३ ४ ५ ६ १
मृत्म्-अससत्तं पलोइज्जा, नाइदूरावलोयए ।

७ ११ १२ ८ ६ १
उप्फुल्ल न विणिज्झाप, नियट्ठिज्ज अयपिरो ॥ २३ ॥

छाया—असंसक्तं प्रलोकेत, नातिव्रमप्रलोकेत ।

उप्फुल्लं न विनिष्प्रायेत् निवर्त्तेताऽजल्पन् ॥ २३ ॥

सान्वयार्थः—असंसक्तं=आसक्तिरहित होकर पलोइज्जा=देखे अर्थात् रागारि
पूर्वक किसीको न देखे, नाइदूरावलोयए=अत्यन्त दूर रहि जासकते=सम्मी दृष्टिसे
न देखे तथा उप्फुल्लं=मौलै फाड़-फाड़कर अथवा मुसकराता हुआ टकटकी
छगाकर नविणिज्झाप=नहीं देखे, (मिछाकी प्राप्ति न हो तो) अयपिरो=कुछभी
नहीं बोधता हुआ अर्थात् बड़बड़ाहट नहीं करता हुआ वहांसं नियट्ठिज्ज=बापस
छोट जावे ॥ २३ ॥

टीका—‘असंसक्तं’ इत्यादि । अससक्तम्=आसक्तिरहितं यथास्याच्छा

‘पलगं’ इत्यादि । मेड तथा पकरा, वात्सक, कुत्ता, पछड़ा
तथा पाडा-पाडी आविका उल्लघन करके, अथवा उमको हाथ आविसे
इटाकर साधु कोठे आविमें प्रवेश न करे ॥ २२ ॥

‘असंसक्तं’ इत्यादि । आसक्त होकर रागादिपूर्वक किसीका

एस्मा० इत्यादि हेतु तथा अहेतु, आलोक, हेतु, वाच्छे तथा पाडा-पाडी आविके
कोष्ठजीने अथवा देने साथ आविमी उल्लघीने साधु कोष्ठजीमें प्रवेश न करे (२२)

असंसक्तं० इत्यादि आसक्त रहने रागादिपूर्वक किसीको अथवा अथवा न करे

પ્રલોકેત=પર્યેત, અન્યથા રાગાદિસમ્ભવાત્ । અતિદૂરં=દાતુરાગમનપ્રદેશાત્પરં
નાવલોકેત, સાધૌ તસ્કરતાદિશઙ્કાસંભવાત્ । ઉત્ફુલ્લં=સ્મેરં યથા સ્પાત્તથા નેત્રે
વિસ્ફાર્યેત્યર્થઃ ન વિનિર્ધાર્યેત્=ન પર્યેત । કદાચિદ્વિક્ષાયા અલાભે અજલ્પન=
દૈન્યોપાલમ્ભવચનાનિ અદ્રુવન્ નિવર્તેત્=પ્રત્યાવર્તેત ।

‘અસંસત્તં’ ઇતિ પદેન દૃષ્ટચનુરાગોડ્પાકૃતઃ । ‘નાઇદૂરાં’ ઇત્યાદિના સાધૌ
ચૌરત્વાદ્યાશઙ્કા નિરાકૃતા । ‘ઉત્ફુલ્લં’ ઇત્યાદિના, વરાકેણાનેન સાધુના નાવ-
લોકિતો નાપ્યનુભૂત ઇતાદૃશો વિભવોડ્તોડ્યં દીનઃ’ ઇત્યાદ્યાશઙ્કા વ્યુદસ્તા ॥૨૩॥

મૂલમ્-અઇભૂમિં ન ગચ્છિજ્ઞા, ગોયરગ્ગગઓ મુળી ।

કુલસસ ભૂમિં જાણિત્તા, મિયં ભૂમિં પરક્કમે ॥૨૪॥

અવલોકન ન કરે । દાતા જિસ સ્થાનસે આતા હો ઉસ સ્થાનસે જ્યાદા
દૂર ન દેખે, ક્યોંકિ દૂર તક દેખનેસે કિસીકો એસી શંકા હો જાય
કિ ‘યહ ચોર હૈ’ ઇત્યાદિ । કિસી પદાર્થકી ઓર આંખેં ફાઢ-ફાઢ
કર ન દેખે । યદિ ભિક્ષાકી પ્રાપ્તિ ન હો તો દીન વચન ન બોલે-ન
વઢ્યઢાવે, કિન્તુ મૌનસહિત પીછા ફિર જાવે ।

‘અસંસત્તં’ પદસે નેત્રવિષયક અનુરાગ કા ત્યાગ પ્રગટ કિયા હૈ ।
‘નાઇદૂરાં’ ઇત્યાદિ પદસે યહ સૂચિત કિયા હૈ કિ સાધુકો એસા
આચરણ કરના ચાહિયે જિસસે કિસીકો ચોર આદિ હોનેકા સન્દેહ ન હો ।
‘ઉત્ફુલ્લં’ ઇત્યાદિ પદસે ઇસ સન્દેહ કો દૂર કિયા હૈ કિ કોઈ યહ
ન સમજે કિ-‘અરે ! ઇસ વેચારે સાધુને એસી વિભૂતિ ન કમી દેખી હૈ
ઔર ન કમી ભોગી હૈ ઇસલિયે યહ વઢા દીન હૈ ॥૨૩॥

દાતા જે સ્થાનમાથી આવતો હોય એ સ્થાનથી વધારે દૂર ન જાય, કારણ કે
દૂર સુધી જોવાથી કંઈને એવી શંકા આવી જાય કે ‘આ ચોર છે’ ઇત્યાદિ
જો ભિક્ષાની પ્રાપ્તિ ન થાય તો દીન વચન ન બોલવા, કે ન બડબડવું, પરન્તુ
મૌનસહિત પાછા ફરવું

અસંસત્તં શબ્દથી નેત્રવિષયક અનુરાગનો ત્યાગ પ્રગટ કર્યો છે નાઇદૂરાં
ઇત્યાદિથી એમ સૂચિત કરવામા આવ્યું છે કે સાધુએ એવું આચરણ કરવું
જેમકે કે જેથી કંઈને ચોર આદિ હોવાનો સંદેહ ન પડે ઉત્ફુલ્લં ઇત્યાદિ
શબ્દથી એ સંદેહ દૂર કર્યો છે કે કંઈ એમ ન સમજે કે ‘અરે ! આ બિચારા
સાધુએ એવી વિભૂતિ નથી કંઈવાર જેમ અને નથી કંઈવાર ભોગવી તેથી એ
બહુ જ દીન છે (૨૩)

छाया—अतिभूमि न गच्छेत्, गोचराग्रगतो मुनिः ।

कुलस्य भूमिं ज्ञात्वा, मितां भूमिं पराक्रामेत् ॥२४॥

सान्त्वयार्थः—गोचराग्रगतो=गोचरीमें गया हुआ मुनी=साधु अहंभूमि=गृहस्थकी मर्यादित भूमिसे अगाड़ी उसकी आज्ञाके बिना न गच्छिष्या=नहीं जावे, (किन्तु) कुलस्य=गृहस्थके घरकी भूमि=मर्यादित भूमिको जाणिता=जानकर मर्याद भूमि=जिस घरमें जहांतक जानेकी मर्यादा हो वहांतक ही पराक्रमे=जावे ॥२४॥

टीका—‘अहंभूमि०’ इत्यादि । गोचराग्रगतो मुनिः अतिभूमि=परमेश्वर गृहस्थाननुमतां भूमिमतिक्रम्य=उल्लङ्घ्य न गच्छेत् । तर्हि किं कुर्यात् ? इत्याह—कुलस्य भूमिं=मर्यादा स्थित्यवधि ज्ञात्वा मितां=परिच्छिन्नां स्वावस्थानयोत्थां भूमिं=स्थान पराक्रामेत्=गत्वा तिष्ठेत्, विपरीताचरणे हि गृहस्थरोपाधि सम्भवः ॥२४॥

भूमिं तत्त्येव पडिलेहिजा, भूमिभागं वियक्खणो ।

सिणाणस्स च वध्वस्स, सल्लोण परिचज्जए ॥२५॥

छाया—तत्रैव प्रविच्छिन्नेत्, भूमिभागं विचक्षणः ।

ज्ञानस्य च वर्धसा, सल्लोकं परिचर्चयेत् ॥२५॥

सान्त्वयार्थः—तत्त्येव=जिस मर्यादित भूमिपर लड़ा है उसी भूमिभागे=भूमि भागको वियक्खणो=विचक्षण साधु पडिलेहिजा=प्रतिष्ठेत्न करे, मर्यादा वहांकी

‘अहंभूमि०’ इत्यादि । जिस घरमें भूमिकी जितनी मर्यादा हो उसे उल्लङ्घन करके मुनि गृहस्थकी आज्ञा बिना भागे नहीं जावे, किन्तु उस कुलकी मर्यादाको जानकर गमन करने योग्य परिमित स्थान तक ही जाकर लड़ा हो जाय-अर्थात् किसीकी मर्यादाका उल्लङ्घन न करे । इसके विपरीत आचरण करनेसे गृहस्थको क्रोध आने आदिकी संभावना रहती है ॥२४॥

अहंभूमि० इत्यादि के घरमें भूमिनी कौटली मर्यादा केय होने उसकीने मुनि गृहस्थकी आज्ञा बिना आग्रह न करे, परन्तु जो कुली मर्यादाके व्यष्टीने अभन करवा योग्य परिमित स्थान सुधी व वर्धने जेको रहे, अर्थात्-कौटली मर्यादाको उल्लङ्घन न करे, जोकी विपरीत आचरण करवाधी गृहस्थने केय आदि कौटली मर्यादा संभावना रहे छे (२४)

भूमिको पूंजकर खड़ा रहे और सिणाणस्स=स्नानघरकी तर्फ य=तथा वचस्स=
दही-पेशाव-घरकी तर्फ संलोकं=दृष्टि परिवज्जए=न डाले ॥२५॥

टीका—‘तत्थेव०’ इत्यादि । विचक्षणः=निपुणः तत्रैव=स्वाधिष्ठानस्थान एव
भूमिभागं प्रतिलिखेत्=संपश्येत्, स्नानस्य=स्नानगृहस्य वर्चसः=वर्चोगृहस्य च
मलपरित्यागगृहस्येत्यर्थः, संलोकं=प्रेक्षणं परिवर्जयेत् । ‘वियक्खणो’ इत्यनेनाऽ-
गीतार्थस्य स्वतन्त्रतया गोचरीगमनं निषिद्धम् । ‘सिणाणस्स’ इत्यादिना च
नग्नस्यादिदर्शनाद्रागादिसंभव इति सूचितम् ॥२५॥

मूलम्-^१दगमद्वि^२यआयाणे, ^३वीयाणि ^४हरियाणि य ।

^५परिवज्जंतो ^७चिद्विज्जा, ^६सर्विदियसमाहिण ॥२६॥

छाया—दकमृत्तिकाऽऽदानं, बीजानि हरितानि च ॥

परिवर्जयस्तिष्ठेत्, सर्वेन्द्रियसमाहितः ॥२६॥

सान्त्वयार्थः—(और वहांभी) दगमद्वि^२यआयाणे=सचित्त जल और मिट्टीयुक्त
मार्गको वीयाणि=शालि आदि बीजोंको य=और हरियाणि=हरित कायको
परिवज्जंतो=वरजता हुआ अर्थात् उससे हटकर सर्विदियसमाहिण=सर्व
इन्द्रियोंको गोपता हुआ चिद्विज्जा=खड़ा रहे ॥२६॥

‘तत्थेव०’ इत्यादि । विचक्षण भिक्षु जिस मर्यादित भूमिपर खड़ा है
वहींके भूमिभागका प्रतिलेखन करे, स्नानघर तथा उच्चार आदिके
स्थानकी ओर दृष्टि न डाले । ‘वियक्खणो’ पदसे अगीतार्थ साधुको
स्वतन्त्र गोचरी करनेका निषेध किया गया है । ‘सिणाणस्स’ इत्यादि
‘पदोंसे-‘नग्नस्त्री आदि दीखजानेके कारण रागादि भाव उत्पन्न होना
संभव है’-यह सूचित किया गया है ॥२६॥

तत्थेव० इत्यादि विचक्षण भिक्षु ने मर्यादित भूमि पर जोको छोड़
यांना भूमिभागतुं प्रतिलेखन करे, स्नान-घर तथा उच्चार आदिना स्थान
(नग्नस्त्री)नी तरङ्ग दृष्टि न डेके वियक्खणो शब्दथी अगीतार्थ साधुने स्वतन्त्र
गोचरी करवाने निषेध करवाभा आये छे सिणाणस्स इत्यादि पदोथी ‘नग्न
स्त्री आदि देखाछे करवाने कारणे रागादि भाव उत्पन्न भवाने संभव छे’-अमेम
सूचित करवाभा आये छे (२५)

टीका—‘दगमद्विप०’ इत्यादि । ‘दक्षमृत्तिकाऽऽदानं=दक्ष च मृत्तिका चेति दक्षमृत्तिके, आदीयते=आनीयतेऽनेनेत्यादानं=मार्गः, दक्षमृत्तिकयोरादानं दक्षमृत्तिकाऽऽदानं=जलमृत्तिकाऽऽनयनमार्गस्तत् । बीजानि=सन्निधानि घास्यादीनि, हरितानि=वनस्पतिमात्राणि, शकारादन्यान्यप्यक्षरप्यवस्तुजातानि परिसर्गपन्=परिस्पन्धन् सर्वेन्द्रियसमारितः=तच्चदिन्द्रियविषयव्यासङ्गरहितस्तिष्ठेत्=अवस्थितिं कुर्यात् ॥२६॥

मूल्म्-तत्थ से चिद्वमाणस्स, आहरे पाणभोयण ।

अकप्पिय न गेण्हिज्जा, पडिगाहिज्ज कप्पिय ॥२७॥

छाया—तत्र तस्मै लिखते, आहरेत्पान भोजनम् ।

अकल्पिकं न गृहीयात्, प्रतिगृहीयात्कल्पिकम् ॥२७॥

सान्त्वयार्यः—तत्थ=यहाँ चिद्वमाणस्स=स्वप्ने हुए तस्स=उस साधुके सिरे (गृहस्थ) पाणभोयण=आहार पानी आहरे=खाकर देवे तो (साधु तस्मै) अकप्पिय=अकल्पनीय आहार आदि न गेण्हिज्जा=नहीं लेवे, (किन्तु) कप्पिय=कल्पनीय होवे तो पडिगाहिज्ज=लेवे ॥२७॥

टीका—‘तत्थ से०’ इत्यादि । तत्र=गृहस्थगृहे लिखते तस्मै१ मित्रदे

१ दक्षब्दो जलपयाययनः—‘मोक्षं प्राप्तेर्द्वयनमत जीवनीयं दक्षं च ।’

इति इसाधुषकोच्चात् ।

२ सुप्ते प्राकृतस्यावतुर्ध्याः पक्षी ।

‘दगमद्विप०’ इत्यादि । सन्निधत् जल और मृत्तिका छानेके मार्गक, और शालि आदि सन्निधत् बीज, वनस्पतिकार्य तथा अन्य अकल्प्य पदार्थोंका वर्जन करता हुआ—उनसे दूर हट कर सब इन्द्रियोंका संयम करता हुआ सदा होवे ॥२६॥

‘तत्थ से’ इत्यादि । गृहस्थके घरमें स्वप्ने हुए साधुको गृहिणी (स्त्री)

दगमद्विप० इत्यादि सन्निधत् जल और मृत्तिका छानेके मार्गक, और शालि आदि सन्निधत् बीज, वनस्पतिकार्य तथा अन्य अकल्प्य पदार्थोंका वर्जन करता हुआ—उनसे दूर हट कर सब इन्द्रियोंका संयम करता हुआ सदा होवे ॥२६॥

तत्थ से इत्यादि गृहस्थका घरमें स्वप्ने हुए साधुको गृहिणी (स्त्री) आदि

गृहिण्यादिः पानभोजनं=पानं-पेयं तिलतण्डुलादिधावनजलम् भोजनं=भोज्यमन्ना-
दिकम् आहरेत्=उपनयेत्-दद्यादित्यर्थः । तत्रायं विशेषः=उपनतेषु पानभोजनादिषु
अकल्पिकं=कल्पितमयोग्यमनेपणीयमित्यर्थः, न गृह्णीयात्=नाददीत्, कल्पिकं=
कल्प्यं निरवयं प्रतिगृह्णीयात् ॥२७॥

^१ मूलम्-^२आहरंती^३ सिया^४ तत्थ^५, ^६परिसाडिज्ज^७ भोयणं ।

^८दितियं^९ पडियाइक्खे^{१०}, न मे^{११} कप्पइ^{१२} तारिसं ॥ २८ ॥

छाया-आहरन्ती स्यात्तत्र, भोजनं परिशाटयेत् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत्, न मे कल्पते तादृशम् ॥२८॥

सान्वयार्थः-और-आहरंती=आहार-पानी देती हुई वह-दात्री सिया=रूदा-
चित् अगर तत्थ=वहां भोयणं=भोजन-पान परिसाडिज्ज=नीचे गिरावे तो
दितियं=देती-हुई उस वाईसे (साधु) पडियाइक्खे=रूहे कि तारिसं=इस
प्रकारका आहार-पानी मे=मुखे न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥२८॥

टीका-‘आहरंती०’ इत्यादि । आहरन्ती=भिक्षामानीय ददती गृहिणी
स्यात्=रूदाचित् तत्र स्थाने भोजनम्=आहारं परिशाटयेत्=इतस्ततो विकिरेत्
जानुप्रमाणोच्चप्रदेशात् कणादिमात्रमपि, तदधःप्रदेशाच्च निरन्तर पातयेदिति वृद्धाः,
तदा ददतीं प्रति भिक्षुः आचक्षीत्=ब्रवीत्, तादृशम्=उक्तप्रकारकमन्नादिकं मे=
मम न-कल्पते=न-युज्यते न ग्राह्यमिति भावः ।

आदि तिल तण्डुल आदिका धोवन, तथा अन्नादिक देवे तो उनमेंसे
अकल्पनीय (अनेपणीय) पदार्थोंका ग्रहण न करे, कल्पनीयका ग्रहण
करे ॥ २७ ॥

‘आहरंती’ इत्यादि । अशनादि देते समय दाताके हाथसे
घुटनेसे ऊपरके प्रदेशसे यदि एक भी कण गिर जाय, अथवा घुटनेसे
नीचेके प्रदेशसे निरन्तर गिर रहा हो तो भिक्षु दातासे कहे कि ऐसा
अन्नादिक मेरे लिए ग्राह्य नहीं है ।

तल तडुल (योग्या) आदिनु धोवणु तथा अन्नादिक आपे तो ओभाथी अकल्प-
नीय (अनेपणीय) पदार्थोने अडणु न करे, कल्पनीयने अडणु करे (२७)

आहरंती० इत्यादि अशनादि देती वणते हाताना हाथभाथी घुटणुनी
उपरना प्रदेशथी ओ ओक पणु कणु पडी जाय, अथवा घुटणुथी नीचेना प्रदेशथी
निरंतर पडी रहु होय तो भिक्षु हाताने कहे के ओवा अशनादि भादे आह्य नथी

પાકાદિગૃહકાર્યાણાં પ્રાયઃ સ્વયંધીનત્વેન તત્રોપસ્થિતિપ્રાપ્ત્યાપદ્મમ્ ॥૨૮॥

મૂલ્મ-સમર્થમાળી પાણાણિ, વીયાણિ હરિયાણિ ચ ।

અસજમકરિં નચ્ચા, તારિસ પરિવજ્જણ ॥ ૨૯ ॥

છાયા—સમર્થવન્તી માણાન્, પીજાનિ હરિતાનિ ચ ।

અસયમકરીં જ્ઞાત્વા તારણીં પરિવર્મયેત્ ॥૨૯॥

સાન્નપાયઃ—તથા—પાણાણિ=વેદિત્રિપાદિક પ્રાણિયોક્તો વીયાણિ=શાંતિ

આદિ બીજોક્તો ય=ઔર હરિયાણિ=હરી વનસ્પતિકાયકો સંમર્થમાળી=પરોસે કુચલતી હુઈ (આહાર પાની લેવે તો) ઉસે અસજમકરિં=સાધુકે લિપે અયતના કરનેવાલી નચા=જાનકર (સાધુ) તારિસ=સદોપ આહાર લેને વાલી ઉસે પરિવજ્જણ=વરજે અર્થાત્ ઉસકે હાથસે આહાર પાની નહીં લેવે ॥૨૯॥

ટીકા—‘સંમર્થમાળી૦’ ઇત્યાદિ । પ્રાણાન્ બીજાનિ હરિતાનિ ચ સમર્થવન્તી=પાદસંઘનાદિના પીડયન્તી અજનાદિક લથાદિતિ શ્લેષઃ, તદા અસંયમકરીં=સાધુ નિમિષમયવનાકારિણીમ્ જ્ઞાત્વા તારણીમ્=ઉક્તસ્વરૂપાં સદોપમાહારાદિકં લક્ષીં તાં પરિવર્મયેત્=પ્રત્યાલિશેત્, તદસ્ત્વતો નામાદિકં શુદ્ધીપાદિત્યર્થઃ । इयं मिश्राह-
નાયમાગચ્છન્તી પ્રાખાલીનિ મર્થવતીતિ તદ્વિરાષના મય્યપ્યાપયેતેતિ ભાવપન્ મિત્તાં ન શુદ્ધીપાદિતિ માત્રઃ ॥૨૯॥

રસોઈકા કામ પ્રાયઃ ક્રિયોકે અપીન રહતા હૈ ઔર રસોઈમે મુખપ તયા સ્ત્રી મૌજૂદ રહતી હૈ, અત ઇચ ગાથામે સ્ત્રીકા ગ્રહણ કિયા હૈ ॥૨૮॥

‘સંમર્થમાળી૦’ ઇત્યાદિ । પ્રાણ બીજ વનસ્પતિ આદિ સખિસત્તો કુચલતી-રૌંલતી હુઈ અલાદિ લેવે તો સાધુકે લિપે અયતના કરનેવાલી સમજકર ઉસે ત્યાગ લેવે, અર્થાત્ ઉસકે હાથસે અલાદિ ગ્રહણ ન કરે । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ—‘યહ મિશ્રા લેનેકે લિપે જો અયતના કર રહી હૈ પેસી

રસોઈનું કામ પ્રાયઃ સ્ત્રીઓને અપીન રહે ॥ અને રસોઈમાં મુખપત્રે સ્ત્રી હાજર રહે ॥ તેથી ગાથામાં સ્ત્રીને ગ્રહણ કરવામા આવી છે (૨૮)

સમર્થમાળી૦ ઇત્યાદિ । પ્રાણ બીજ વનસ્પતિ આદિ સખિસત્તે કચલતી-લેળતી (સ્ત્રી) અન્નાદિ આપે તો સાધુને માટે અયતના કરનારી સમજને તેને ત્યાગ દે અર્થાત્ એના હાથથી અન્નાદિ ગ્રહણ ન કરે. તાત્પર્ય જો છે કે—આ મિશ્રા આપવાને જે અયતના કરી રહી છે એની અવસ્થામાં અન્નાદિ લેવાથી

^२मूलम्-^३साहद्दु ^४निक्रववित्ताणं, ^५सचित्तं घट्टियाणिय ।

^६तहेव ^७समणद्वाए, ^८उदगं ^९संपणुल्लिया ॥ ३० ॥

^{१०}ओगाहइत्ता ^{११}चलइत्ता, ^{१२}आहरे ^{१३}पाणभोयणं ।

^{१४}दितियं ^{१५}पडियाइक्खे, ^{१६}न मे ^{१७}कप्पइ ^{१८}तारिसं ॥३१॥

छाया—संहृत्य निक्षिप्य, सचित्तं घट्टयित्वा ।

तथैव श्रमणार्थम्, उदकं संप्रणुद्य ॥३०॥

अवगाह्य चालयित्वाऽऽहरेत्पानभोजनम् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥३१॥

सान्वयार्थः—समणद्वाए=साधुके लिए साहद्दु=संहरण करके अर्थात् एक वरतनसे दूसरे वरतनमें डालकरके, निक्रववित्ताणं=सचित्त वस्तु पर आहारादिको रखकर अथवा आहारादिके ऊपर सचित्त वस्तुको रखकर, सचित्तं=सचित्त वस्तुका घट्टियाणिय=संघट्टा-स्पर्श-करके, तहेव=उसीप्रकार उदगं=सचित्त अप्कायको संपणुल्लिया=इधर-उधर रखकर, ओगाहइत्ता=वर्षासे आँगनमें भरे हुए पानीमें अवगाहन-प्रवेश-करके, चलइत्ता=रुके हुए जलको नालीद्वारा या हाथसे बाहर निकालकर यदि पाणभोयणं=आहार-पानी आहरे=देवे तो दितियं=देती हुई उस बाईसे (साधु) पडियाइक्खे=कहे कि तारिसं=इस प्रकारका आहारपानी मे=मुझे न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥३०-३१॥

टीका—‘साहद्दु’ इत्यादि, ‘ओगाहइत्ता’ इत्यादि च । यदि श्रमणार्थं=मिश्रनिमित्तं संहृत्य=भाजनाद्भाजनान्तरे संहरणं कृत्वा ,

अवस्थामें आहार लेनेसे मुझे भी इस हिंसाका भागी बनना पड़ेगा’ ऐसा विचार करके मुनि उससे आहार न ले ॥२९॥

‘साहद्दु’ इत्यादि, और ‘ओगाहइत्ता’ इत्यादि । यदि श्रमणके लिए एक वर्तनसे दूसरे वर्तनमें संहरण करके (निकालकर), निक्षेपण

भारे पण्ये अे डि साना भागी जनपु पड्ये’ अेयो विचार करीने मुनि तेना हाथथी आहार ले नडि

साहद्दु० इत्यादि, अने ओगाहइत्ता० इत्यादि जे श्रमणने भाटे अेक वासणुभाथी भीजा वासणुभा सदरणु करीने (काढीने), निक्षेपणु करीने (अेकने

संहरणस्य चतुर्मङ्गी यथा—

(१) सचिचे सचिचस्य, (२) सचिचेऽचिचस्य, (३) अचिचे सचिचस्य, (४) अचिचेऽचिचस्य संहरणम् । एषु चतुर्थो मङ्गो ग्राह्यः । अस्यापि चत्वारो मङ्गो भवन्ति, तद्यथा—

(१) शुष्के शुष्कस्य, (२) शुष्के आर्द्रस्य, (३) आर्द्रे शुष्कस्य, (४) आर्द्रे आर्द्रस्य संहरणम् ।

करके (एकके ऊपर दूसरेको रखकर), सचिचके साथ संघटा करके (जलको हिलाकर), तथा अवगाहन करके—वर्षा ऋतुमें घरके आंगनमें रुके (भरे) हुए धारिसके जलमें प्रवेश करके या उसे नालीद्वारा निकालकर पान भोजन देवे तो वेनेवालीस अभयण कहे कि 'ऐसा अन्न-पान आदि सुझे ग्राह्य नहीं है ।'

पहले संहरणका वर्णन करते हैं—संहरणकी चौमङ्गी इस प्रकार होती है—

(१) सचिचमें सचिचका, (२) सचिचमें अचिचका (३) अचिचमें सचिचका, (४) अचिचमें अचिचका ।

इन चार मङ्गोंमेंसे चौथा मङ्ग साधुको कल्पनीय है । इसके भी चार मङ्ग होते हैं—

(१) सूखेमें सूखेका, (२) सूखेमें गीलेका ।

(३) गीलेमें सूखेका, (४) गीलेमें गीलेका ।

उपर जीवने शशीने), सचिचनी साथ संघटा करीने, अणु उपभर्तन करीने (अणुने हिलावीने) तथा अवगाहन करीने, वर्षा ऋतुमां वरना आनन्दमां भरेवा वरसाहना पाणीमां प्रवेश करीने या जेने नानी (पान) वटे बाँटी नानीने अन्न-पान आदि तो जो आपनारीने अभय कहे के "जोर्वा अन्न-पान आदि ग्राह्य नहीं ।"

पहले संहरणनु वर्णन करे के संहरणनी चौमङ्गी आ प्रकारे यव के—

(१) सचिचमां सचिचनु, (२) सचिचमां अचिचनु, (३) अचिचमां सचिचनु, (४) अचिचमां अचिचनु

जो चार मङ्गमांसी ज्योवा मङ्गो साधुने भाटे कल्पनीय है जोर पण चार मङ्ग यव के—

(१) सूखमां सूखनु, (२) सूखमां वीकनु, (३) वीकमां सूखनु जने (४) वीकमां वीकनु

एतेऽपि पुनः प्रत्येकं स्वगतालपत्वबहुत्वाभ्यां भिन्नाश्चतुर्भङ्गान् भजन्ते । तत्र

[૧] 'શુષ્કે શુષ્કસ્યે'—ત્યેતદાલ્પપ્રથમભજ્જસ્ય ચતુર્મજ્જી યથા—

(૧) અલ્પશુષ્કે અલ્પશુષ્કસ્ય, (૨) અલ્પશુષ્કે વહુશુષ્કસ્ય, (૩) વહુશુષ્કે-
ડલ્પશુષ્કસ્ય, (૪) વહુશુષ્કે વહુશુષ્કસ્ય સંહરણમ્ ।

[૨] 'શુષ્કે આર્દ્રસ્યે'—ત્યેતદ્વિતીયભજ્જસ્ય ચતુર્મજ્જી યથા—

(૧) અલ્પશુષ્કેડલ્પાર્દ્રસ્ય, (૨) અલ્પશુષ્કે વહાર્દ્રસ્ય, (૩) વહુશુષ્કેડલ્પાર્દ્રસ્ય,
(૪) વહુશુષ્કે વહાર્દ્રસ્ય સંહરણમ્ ।

[૩] 'આર્દ્રે શુષ્કસ્યે'—તિતૃતીયભજ્જસ્ય ચતુર્મજ્જી યથા—

(૧) અલ્પાર્દ્રેડલ્પશુષ્કસ્ય, (૨) અલ્પાર્દ્રે વહુશુષ્કસ્ય, (૩) વહાર્દ્રેડલ્પશુષ્કસ્ય,

ये चारों भंग भी अल्पता और बहुलताके भेदसे चार चार प्रकारके होते हैं—

[૧] 'સૂઝેમેં સૂઝેકા' इस प्रथम भंगकी चौभंगी इस तरह है—

(૧) થોડે સૂઝેમેં થોડે સૂઝેકા, (૨) થોડે સૂઝેમેં વહુત સૂઝેકા ।
(૩) વહુત સૂઝેમેં થોડે સૂઝેકા, (૪) વહુત સૂઝેમેં વહુત સૂઝેકા ।

[૨] 'સૂઝેમેં ગીલેકા' इस दूसरे भंगकी चौभंगी—

(૧) થોડે સૂઝેમેં થોડે ગીલેકા, (૨) થોડે સૂઝેમેં વહુત ગીલેકા,
(૩) વહુત સૂઝેમેં થોડે ગીલેકા, (૪) વહુત સૂઝેમેં વહુત ગીલેકા ।

[૩] 'ગીલેમેં સૂઝેકા' इस तीसरे भंगकी चौभंगी—

(૧) થોડે ગીલેમેં થોડે સૂઝેકા, (૨) થોડે ગીલેમેં વહુત સૂઝેકા,

એ ચાર ભાગો પણ અલ્પતા અને બહુલતાના ભેદ કરીને ચાર ચાર પ્રકારના થાય છે —

[૧] 'સૂકામા સૂકાતુ' એ પ્રથમની ચૌભંગી આ પ્રમાણે છે.—

(૧) થોડા સૂકામા થોડા સૂકાતુ, (૨) થોડા સૂકામાં બહુ સૂકાતુ,
(૩) બહુ સૂકામા થોડા સૂકાતુ, (૪) બહુ સૂકામા બહુ સૂકાતુ

[૨] 'સૂકામા લીલાતુ' એ બીજા ભાગાની ચૌભંગી—

(૧) થોડા સૂકામા થોડા લીલાતુ, (૨) થોડા સૂકામા બહુ લીલાતુ
(૩) બહુ સૂકામા થોડા લીલાતુ, (૪) બહુ સૂકામા બહુ લીલાતુ

[૩] 'લીલામા સૂકાતુ' એ ત્રીજા ભાગાની ચૌભંગી—

(૧) થોડા લીલામા થોડા સૂકાતુ, (૨) થોડા લીલામા બહુ સૂકાતુ,

(૪) ઘઠાર્થે વહુશુષ્કસ્ય સંહરણમ્ ।

[૪] 'ઘઠાર્થે ઘઠાર્થસ્યે' તિ ચતુર્થમજ્ઞસ્ય ચતુર્મજ્ઞી યથા—

(૧) અન્નપાદ્મજ્ઞપદ્મસ્ય, (૨) અન્નપાદ્મ-વહાર્થસ્ય, (૩) વહાર્થજ્ઞપદ્મસ્ય,

(૪) વહાર્થે વહાર્થસ્ય સંહરણમ્ ।

આમુ પૂર્વોક્તમજ્ઞીણુ પ્રત્યેકચતુર્મજ્ઞયાઃ 'અન્નપશુષ્કેજ્ઞપશુષ્કસ્ય' 'વહુશુષ્કેજ્ઞપશુષ્કસ્યે-સ્પાદિરૂપૌ પ્રથમ-તૃતીયમજ્ઞૌ કલ્પ્યૌ શ્લેષાવકલ્પ્યૌ, તથાગ્રહણે પાપ્રોત્થા-પનાદિના દાતુઃ કષ્ટ-પામસ્ફુટન-વજ્રતવસ્તુનિકરણાઽપ્રીત્યાદિસમ્મનાત્ ।

(૧) વહુત ગીલેમેં ધોઢે સૂલેકા, (૪) વહુત ગીલેમેં વહુત સૂલેકા ।

[૪] 'ગીલેમેં ગીલેકા' હસ ચૌથે મંગકી ચૌમંગી—

(૧) ધોઢે ગીલેમેં ધોઢે ગીલેકા (૨) ધોઢે ગીલેમેં વહુત ગીલેક

(૩) વહુત ગીલેમેં ધોઢે ગીલેકા, (૪) વહુત ગીલેમેં વહુત ગીલેકા ।

હન ચારો ચૌમગિયોમેંસે 'ધોઢે સૂલેમેં ધોઢા સૂલા મિલાના' ઓ 'વહુત સૂલેમેં ધોઢા સૂલા મિલાના' યે પહેલે ઓર તીસરે મંગ પ્રાપ્ત હૈ દુસરે ઓર ચૌથે મંગ પ્રાપ્ત નહોં હૈ । હસ પ્રકારકે ગ્રહણ કરનેસે વર્તન થઠાનેકે કારણ વાતાકો કષ્ટ, વર્તનકા ફૂટજાના, ઓર વસ્તુકા બિસર જાના, ઓર અપ્રીતિ હોના આદિ રૂપણ હોતે હૈ । જૈસે કિસી દાતાનુ વહુત ગીલેકા યા વહુત સૂલેકા સંહરણ કરનેકે લિપ ધડા મારી વર્તન થઠાયા તો વસે કષ્ટ હોગા ।

(૩) બહુ લીલામા મેઘા સૂકાનુ, (૪) બહુ લીલામાં બહુ સૂકાનુ

[૪] લીલામાં લીલાનુ 'એ લેલા ભાગની લેલાગી—

(૧) મેઘા લીલામા મેઘા લીલાનુ (૨) મેઘા લીલામાં બહુ લીલાનુ, (૩) બહુ લીલામા મેઘા લીલાનુ, (૪) બહુ લીલામાં બહુ લીલાનુ

આ ચાર લોભગીલેમાંથી મેઘા સૂકામાં મેઘા સૂકા મેળવણુ' અને 'બહુ સૂકામાં મેઘા સૂકા મેળવણુ' એ પહેલા અને ત્રીજા ભાગ પ્રાપ્ત થીલા અને લેલા ભાગ પ્રાપ્ત નથી એ પ્રમાણે શ્રદ્ધા કરવાથી વાસણ ઉપાધાને કાચે દાતાને કષ્ટ, વાસણ ફૂટી જવું અને વસ્તુ વેરાઈ-ઢેળાઈ જવું, અને અપ્રીતિ થવી આદિ રૂપણ થાય છે, જેમકે કાંઈ દાતાએ બહુ લીલાનુ યા બહુ સૂકાનુ સંહરણ કરવાને માટે બહુ ભારે વાસણ ઉપાધુ દાત્ર તેને કષ્ટ થાય.

निक्षिप्य=एकस्योपर्यन्यस्य निक्षेपणं कृत्वा । निक्षेपणं च त्रिधा-सचित्तमचित्तं मिश्रं चेति, एतानाश्रित्य तिस्रश्चतुर्भङ्ग्यो भवन्ति । तत्र-

[१] सचित्ता-ऽचित्तयोश्चतुर्भङ्गी यथा-

(१) सचित्ते सचित्तस्य, (२) सचित्तेऽचित्तस्य, (३) अचित्ते सचित्तस्य, (४) अचित्तेऽचित्तस्य निक्षेपणम् । १ ।

[२] सचित्तमिश्रयोश्चतुर्भङ्गी यथा-

(१) सचित्त सचित्तस्य, (२) सचित्ते मिश्रस्य, (३) मिश्रे सचित्तस्य, (४) मिश्रे मिश्रस्य निक्षेपणम् । २ ।

[३] अचित्त-मिश्रयोश्चतुर्भङ्गी यथा-

(१) अचित्तेऽचित्तस्य, (२) अचित्ते मिश्रस्य, (३) मिश्रेऽचित्तस्य, (४) मिश्रे

निक्षेपण दोष तीन प्रकारका है-(१) सचित्त, (२) अचित्त, और (३) मिश्र । इन तीनोंको आश्रित करके तीन चौभंगियाँ होती हैं ।

[१] सचित्त-अचित्तकी चौभंगी-

(१) सचित्तपर सचित्तका, (२) सचित्तपर अचित्तका, (३) अचित्त पर सचित्तका, (४) अचित्तपर अचित्तका । १ ।

[२] सचित्त-मिश्रकी चौभंगी-

(१) सचित्त पर सचित्तका, (२) सचित्त पर मिश्रका, (३) मिश्रपर सचित्तका, (४) मिश्रपर मिश्रका निक्षेप करना । २ ।

[३] अचित्त-मिश्रकी चौभंगी-

(१) अचित्त पर अचित्तका, (२) अचित्त पर मिश्रका । (३) मिश्रपर

निक्षेपण दोष त्रय प्रकारको छे (१) सचित्त, (२) अचित्त, (३) मिश्र. ये त्रयुने आश्रित करवाथी त्रयु चौभंगीको थाय छे

[१] सचित्त-अचित्तनी चौभंगी

(१) सचित्त पर सचित्तनु, (२) सचित्तपर अचित्तनु, (३) अचित्त पर सचित्तनु (४) अचित्तपर अचित्तनु । १ ।

[२] सचित्त-मिश्रनी चौभंगी-

(१) सचित्त पर सचित्तनु, (२) सचित्त पर मिश्रनु, (३) मिश्र पर सचित्तनु, (४) मिश्र पर मिश्रनु, निक्षेपणु करवु । २ ।

[३] अचित्त-मिश्रनी चौभंगी-

(१) अचित्त पर अचित्तनु, (२) अचित्त पर मिश्रनु, (३) मिश्र पर

मिश्रस्य निक्षेपणमिति । ३ ।

पुनरपि पृथिव्यादिकायपट्कोपरि पृथिव्यादीनां निक्षेपणेन प्रथमचतुर्भुजा-
स्थितप्रथममङ्गस्य 'सचिचे सचिचस्ये'-स्येवरूपस्य पट्भिन्नमेवा भवन्ति, तद्वत्-

(१) पृथिव्यां पृथिव्याः, (२) अपाम्, (३) तेजसः, (४) वायोः, (५) स्-
स्पतेः, (६) व्रसस्य निक्षेपणमिति पट् (६) ।

एकमण्डायादावपि प्रत्येककायस्य निक्षेपणेन पट्भिन्नम् मेवा जायते ।
एवमेव प्रथममङ्गस्यापि प्रत्येकं पट्भिन्नम् मेवा भवन्ति । सकलनया प्रथमचतुर्भुजा-

अचिस्तका, (४) मिश्रपर मिश्रका निक्षेप करना । ३ ।

फिर भी पृथिवी आवि पट्काय पर पृथिवीकायका निक्षेपण करनेसे
प्रथम चतुर्भुजाके 'सचिच पर सचिस्तका' इस प्रथम मंगके छत्तीस
मंग होते हैं । वे इस प्रकार हैं—

(१) पृथिवी पर पृथिवीका, (२) अपका, (३) तेजका, (४) वायुका,
(५) वनस्पतिका और (६) व्रसका निक्षेपण करना ।

इसी प्रकार अपकाय आवि पर पृथिवीकाय आवि छह कायोंका
निक्षेपण करनेसे छत्तीस मंग होते हैं, अर्थात् छह काय पर छह कायका
निक्षेपण होता है अतः छहसे छहका गुणन करनेसे प्रथम मंगके छत्तीस
मेवोंकी संख्या निकलती है । ऐसे 'सचिच पर सचिस्तका', 'सचिच
पर मिश्रका' मिश्र पर सचिस्तका, और 'मिश्र पर मिश्रका' इन सब
(४) मंगोंकी छत्तीस छत्तीस संख्या जोड़ देनेसे (३६ + ३६ + ३६ + ३६) =

अचिचनु, (४) मिश्र पर मिश्रनु निक्षेपण करनेसे १४४ ।

परी पक्ष पृथिवी आवि पट्काय पर पृथिवीकायनु निक्षेपण करनेवाली प्रथम
चतुर्भुजा 'सचिच पर सचिचनु' के प्रथम अंगका छत्तीस अंगका थाय है
वे आ प्रमाण है—

(१) पृथिवी पर पृथिवीनु, (२) अप (वज्र)नु (३) तेजनु (४) वायुनु
(५) वनस्पतिनु, (६) व्रसनु निक्षेपण करनेसे

के रीते अपकाय आवि पर पृथिवीकाय आवि छ अंगेनु निक्षेपण करनेवाली
छत्तीस अंगका थाय है अर्थात् छ काय पर छ कायनु निक्षेपण थाय है । औरवे
उने छने शुष्कवाली प्रथम अंगका छत्तीस सेहोती संख्या नीचे है जोम
'सचिच पर सचिचनु' सचिच पर मिश्रनु 'मिश्र पर सचिचनु' अने
मिश्र पर मिश्रनु के साथ (४) अंगानी छत्तीस-छत्तीस संख्या जोड़ देनेसे

થતુથત્વાર્શિશદુત્તરમેકશતં ભક્ત્વા ભવન્તિ । ઉક્તપ્રકારેણ શેપચતુર્ભંગીદ્વિકસ્યાપિ
ભક્તસમ્પાદને સંસ્કલનયા સર્વે ભેદા દ્વાત્રિશદધિકાનિચતુઃશતાનિ(૪૩૨)સમ્પદ્યન્તે ।

इमे एककायस्योपर्येकस्यैव कायस्य निक्षेपणभेदाः प्रदर्शिताः, किन्तु 'एक-
काये कायद्वयस्य, कायद्वये चैकस्ये'-त्यादिनिक्षेपणेन चाऽन्येषामपि संभवः, यथा-
'पृथिव्यां पृथिव्यएकाययो'-रित्यादि, पृथिव्येकाययोर्वनस्पते'-रित्यादि च
स्वयमवसेयमिति विस्तरभयाद्विरम्यते ।

પૂર્વોક્તપુ ભક્તસમુદયેષુ 'અચિત્તેઽચિત્તનિક્ષેપણ'-લક્ષણમદ્ભસ્ય કલ્પ્યત્વમ્, શેપા

एकसौ चँवालीस (१४४) भंग हो जाते हैं । दूसरी दो चौभंगियोंके भी
तने ही भंग होते हैं, उनको जोड़नेसे चारसौ वत्तीस (४३२)
भंग होते हैं ।

ये चारसौ वत्तीस (४३२) भंग एक काय पर एक कायका निक्षेपण
करनेसे होते हैं, किन्तु एक काय पर दो कायका, जैसे—

पृथिवीकाय पर पृथिवीकायका और अप्कायका निक्षेपण करनेसे,
तथा दो कायों पर एक कायका, जैसे पूर्वोक्त दो कायों पर वनस्पति
आदि किसी एक कायका निक्षेपण करनेसे और भी बहुतेरे भंग होते हैं।
संयोगसे बननेवाले इन उत्तर भंगोंको स्वयं समझ लेना चाहिए, विस्तार
भयसे यहाँ नहीं बताते ।

पूर्वોક્ત ભંગોમંસે અચિત્ત પર અચિત્તકા નિક્ષેપણ કરનેરૂપ એક
ભંગ કલ્પનીય છે, અવશેષ સાક્ષાત્ યા પારમ્પરિક નિક્ષેપણરૂપ સ્વ

(૩૬+૩૬+૩૬+૩૬) એકસો ચુવાળીસ (૧૪૪) ભાગા થાય છે. ખીજી બે ચૌભંગી-
ઓના પણ એટલાજ ભેદ થાય છે, એને જોડવાથી ચારસોને બત્રીસ (૪૩૨)
ભાગા થાય છે

એ ૪૩૨ ભાંગા એક કાય પર એક કાયનું નિક્ષેપણ કરવાથી થાય છે,
પરંતુ એક કાય પર બે કાયનું, જેમકે—

પૃથિવી કાય પર પૃથિવી કાયનું અને અપ્કાયનું નિક્ષેપણ કરવાથી, તથા
બે કાયો પર એક કાયનું જેમ પૂર્વોક્ત બે કાયો પર વનસ્પતિ આદિ કોઈ એક
કાયનું નિક્ષેપણ કરવાથી બીજા પણ ઘણા ભાગા થાય છે એ સંયોગથી થતા ઉત્તર
ભાગા પોતાની ભેગે સમજી લેવા, બહુ વિસ્તાર થવાને કારણે અહીં આપ્યા નથી

પૂર્વોક્ત ભાગામાંથી અચિત્ત પર અચિત્તનું નિક્ષેપણ કરવારૂપ એક ભાગો

આનન્તર્યસ્વરૂપાઃ પારમ્પર્યસ્વરૂપા યા નિસિદ્ધા અકલ્પ્યા એવેતિ ચોદ્યમ્ ।

સચિત્તં=સચિત્તપૃથિવ્યાદિકં પૃથ્વીત્યા=સંસ્પૃશ્ય સ્વાસ્થ્ય યા, સંસ્પર્શનં સન્નિ-
ચાડયિત્ત-મિથ્યમેદાત્મિચિત્તં, તદપિ પૃથિવ્યાદિકાયપદ્ધતેન મિથ્યમાનમપ્રાણચરિત્તં,
પુનર્દાત-દેય-મેદામ્યાં દ્વિનિષ્પત્તયા સંકલ્પનયા પદ્ધતિશ્ચ મેદા જાયન્તે, પત્તેવામપિ
પુનઃ-આનન્તર્ય-પારમ્પર્યમેદાઽવ દ્વાસપ્તવિર્મેદા મનન્તિ । एवं કાયદ્વયકાયમિકાદિ
સંસ્પર્શમેનોચરોચરપુરિમેદા સ્વયમૂહનીયાઃ પ્રેક્ષાવગ્નિરિતિ ।

નનુ પારમ્પરિકસપ્ષ્ટમેન વીચમાનાઽઽહારાદિવર્જને પૃથ્વીસપ્ષ્ટનમનિવાર્યમિતિ-
ભગ અકલ્પ્ય છે ।

સંસ્પર્શન ત્રીન પ્રકારકા હૈ—(૧) સચિત્ત સંસ્પર્શન, (૨) અચિત્ત
સંસ્પર્શન, ઔર (૩) મિથ્ય સંસ્પર્શન । इन तीनोंके पृथिवी आदि पदकायके
मेदसे अठारह मेद होते हैं । वाता और देय (वस्तु) के मेदसे छत्तीस
मेद होते हैं । और अनन्तर तथा परम्पराके मेदसे बहसर (७२) मेद
होजाते हैं । इनके सिवाय दो कायका या तीन कायका स्पर्श करनेसे
और भी मेद होजाते हैं, वे मेद बुद्धिमानोंको स्वय विचार लेने चाहिए ।

પ્રશ્ન—હે શુભહારાજ ! યદિ પારમ્પરિક સંપદનસે દિયે હુપ આહાર
આવિકા મી ત્યાગ કિયા જાયગા તો સાધુ કમી આહાર નહીં લે સકે
ક્યોંકિ પૃથ્વીકા સંપદન અનિવાર્ય હૈ—આહાર આદિ પૃથિવીપર રહતે હૈ
ઔર સચિત્ત જલ મી પૃથ્વી પર રહતા હૈ, અતઃ સચિત્ત જલકા પૃથિવીકા

કલ્પનીય છે, બાહ્યના સાક્ષાત્ યા પારમ્પરિક નિષ્કેપસ્વરૂપ જથ્થા અજ્ઞાત અકલ્પનીય છે.
સંસ્પર્શન ત્રણ પ્રકારના છે—(૧) સચિત્ત સંસ્પર્શન, (૨) અચિત્ત સંસ્પર્-
શન, અને (૩) મિથ્ય સંસ્પર્શન. એ ત્રણેના પૃથિવી આદિ પદકાયના લેહે
કરીને બહાર લેક થાય છે. વાતા અને દેય (વસ્તુ)ના લેહે કરીને છત્તીસ લેક
થાય છે અને પછી તેવી જ પરપત્તના લેહે કરીને બોતેર (૭૨) લેક થાય છે.
તે ઉપરાંત બે કાયના યા ત્રણ કાયના સ્પર્શ કરવાથી બીજા પદ્ધતિ લેક થાય છે.
તે લેકે બુદ્ધિમાનોએ સ્વય વિચારી લેવા.

પ્રશ્ન—હે શુભહારાજ ! બે પારમ્પરિક સંપદનમી આપેલા બ્રહ્માસદિનો
પદ્ધતિ ત્યાગ કરવામાં આવશે તો સાધુ કદાપિ બ્રહ્માર લાભ શકશે નહિ, કારણ કે
પૃથિવીનું સંપદન અનિવાર્ય છે—બ્રહ્માસદિ પૃથિવી પર રહે છે અને સચિત્ત
જળ પદ્ધતિ પૃથિવી પર જ રહે છે એટલે સચિત્ત જળનું પૃથિવી સાથે સંપદન છે.

તત્સંઘટનેઽપિ વર્જનપ્રસક્તૌ ભિક્ષૂણાં સર્વદાઽઽહારપ્રતિષેધપ્રસન્ન ઇતિ ચેન્ન, પૃથિવ્યા અચલતયા તત્સશ્ચલનાદ્યભાવેન તત્સંઘટને જીવવાધાયા અસમ્ભવાત્, તત્સંઘટિ-તાઽઽહારાઽઽદાનં ભિક્ષૂણામપ્રતિષેધ્યમિતિ ભાવઃ । ઉક્તપારમ્પરિકસંઘટિતાઽઽહારાઽઽદાનવિષયે પ્રતિષેધશ્ચલાઽઽધારવિષયઃ, તત્ર પ્રાણિપીડાસંભવાત્ વ્યવહારદો-ષાચ્છેતિ ભાવઃ ।

एतेषु मध्ये गाथोक्तं सचित्तम्, अन्तर्गर्भितत्वान्मिश्रं च संस्पृश्य सञ्चाल्य वा तथैव=पुनरपि उदकम्=अष्कायं 'सचित्त'-मित्यनुवर्तते सम्प्रणुद्य=संप्रेर्य इतस्ततः कृत्वेत्यर्थः ॥३०॥ तथा—

અવગાહ્ય=વર્ષાકાલે 'ગૃહાઙ્ગણપ્રતિરુદ્ધજલાન્તઃ' પ્રવિશ્ય, ચાલયિત્વા=પ્રણાલિ-કાદિના નિસ્સાર્ય ચ પાનભોજનમાહરેત્ તદા દદતીમિત્યાદિ પૂર્વવત્ ॥૩૧॥

पुरःकर्मदोषमाह—'पुरेकस्मेण' इत्यादि ।

૧ 'ગૃહાઙ્ગણે'તિ તુ સમ્યક્, તવર્ગપશ્ચમાન્તસ્યાઙ્ગણશબ્દસ્યૈવાકરગ્રન્થેષુ નિર્ણીતત્વાદિતિ શ્રીરુચિપત્યુપાધ્યાયાઃ ।

संघटा है और पृथिवीका आहारादिके साथ संघटा है, इसलिए आहारादिका तथा सचित्त जलका पारम्परिक संघटा होता ही है ।

उत्तर—हे शिष्य ! पृथिवी अचल है, उसका संचलन नहीं होता, अत एव ऐसे संघटेसे जीवोंको बाधा नहीं होती, इसलिए पृथिवीसे संघटित आहारका ग्रहण करना साधुओंके लिए निषिद्ध नहीं है । पहले पारम्परिक संघटित आहारका जो त्याग बताया गया है उसे चल-आधार विषयक ही समझना चाहिये, क्योंकि उस संघटनसे प्राणियोंको पीडा होती है तथा व्यवहारदोष भी लगता है ॥ ३० ॥ ३१ ॥

अब पुरःकर्मदोष कहते हैं—'पुरेकस्मेण०' इत्यादि

અને પૃથિવીનું આહારાદિ સાથે સંઘટન છે, તેથી કરીને આહારાદિનું તથા સચિત્ત જળનું પારમ્પરિક સંઘટન થતુ જ હોય છે

ઉત્તર—હે શિષ્ય ! પૃથિવી અચલ છે, તેનું સચલન થતુ નથી, તેથી એવા સંઘટનથી જીવોને બાધા થતી નથી એથી કરીને પૃથિવીથી સંઘટિત આહારનું ગ્રહણ કરવું એ સાધુઓને માટે નિષિદ્ધ નથી પૂર્વે પારમ્પરિક સંઘટિત આહારનો જે ત્યાગ બતાવવામા આવ્યો છે, તેને ચલ-આધાર વિષયક જ સમજવો જોઈએ, કારણ કે એ સંઘટનથી પ્રાણીઓને પીડા થાય છે તથા વ્યવહારદોષ પણ લાગે છે (૩૦-૩૧)

હવે પુર કર્મદોષ કહે છે—પુરેકસ્મેણ૦ ઇત્યાદિ

મૂલ્મ-પુરેકર્મ્મેણ હૃત્યેણ, દઘ્વીય ભાયણેણ વા ।

દિતિય પઢિઆઈવરે, ન મે કપ્પઈ તારિસ ॥૩૨॥

છાયા—પુરઃકર્મ્મણા હસ્તેન, દઘ્વી માજનેન વા ।

દઘ્વી પ્રત્યાચક્ષીત, સાદૃશ્ય મે ન ક્વપતે ॥૩૨॥

પુરઃકર્મ્મ દોષ કહતે હૈ—

સાન્વયાર્થ—પુરેકર્મ્મેણ=સાધુકે આનેકે પહોળે યા સામને સાધુકે બિર સચિવ જાહે ક્રિયા થયા હસ્તાદિપાવન પુરઃકર્મ્મ કહાતા હૈ, હસ પુરઃકર્મ્મ પહોળે હૃત્યેણ=હાથસે દઘ્વીય=હસ પ્રકારકી કઢી અથવા ચમપાસે વા=ચમ માયણેણ=દુસરે વરતનસે (આહારાદિ) દિતિય=દેવી હુરફો પઢિયાઈવરે=કર્મ્મ તારિસ=હસ પ્રકારકા આહાર મે=મુઢે ન કપ્પઈ=નહી કવપતા હૈ ॥૩૨॥

ટીકા—પુરઃકર્મ્મણા=પુરઃ=પૂર્વમ્ અથાતે વા કર્મ્મ=ક્રિયા પુર કર્મ્મ, તેન પુરઃ કર્મ્મણા, સ્વપ્નયા પુરઃકર્મ્મયુક્તેનેત્યર્થઃ, અથ ચ હસ્તાદિમિલિમિલિ સમ્બન્ધા, હસ્તેન કરેણ, દઘ્વી=સ્વજાકયા, માજનેન=અમગ્રેણ વા દઘ્વી પ્રત્યાચક્ષીતેત્યાદિ પૂર્વમ્ ।

નન્વેવં મુહસ્થાનાં પચન-પાચનાદિક્રિયામન્તરેણાઽઽહારાયસમન इति સાધ્ના-ગમનાત્પાક્ પચનાદિક્રિયાઽવશ્યં કર્ષમ્યા, તથા સતિ પુરઃકર્મ્મદોષદૂષિતસ્તેન

સાધુકે આનેસે પહોળે યા સામને કી જાનેવાલી ક્રિયા કો પુરઃકર્મ્મ કહતે હૈ । પુરઃકર્મ્મયુક્ત હાથસે, કઢી (ચમપા) સે, અથવા વરતનસે ઢેનેવાલીકે પ્રતિ સાધુ કહ કિ પેસા આહાર મુઢે નહી કવપતા હૈ ।

પ્રશ્ન-હ શુરુમહારાજ ! મુહસ્થ જયતક પચન-પાચન આદિ ક્રિયા ન કરે તય તક આહાર થન નહી સક્તા હૈ અતઃ એવ મુનિકે આગમનકે પહોળે પચન-પાચન આદિ ક્રિયા અવશ્ય કરની પડતી હૈ । પેસા કરનેસે જહ આહાર પુરઃકર્મ્મસે દૂષિત હોગા તો મિશ્નુ કમી મિશ્તા ગ્રહણ નહી

સાધુ આવતાની પહેલાં યા સાધુની સામે કરવામાં આવતી ક્રિયાને પુરઃકર્મ્મ કહે છે, પુરઃકર્મ્મયુક્ત કઢીથી કે વાચણથી ઢેનારીની પ્રત્યે સાધુ કહે કે જોવો આહાર મને કવપતો નથી.

પ્રશ્ન-હે શુરુ મહારાજ ! મુહસ્થ જ્યામુધી પચન-પાચન આદિ ક્રિયા કરતો નથી, ત્યામુધી આહાર જની શકતો નથી, જોટલો મુનિના આગમન પહેલાં પચન-પાચનાદિ ક્રિયા જરૂર કરવી પડે છે જોગ કરવાથી જો આહાર પુરઃકર્મ્મથી દૂષિત થાય તો મિશ્નુ કદાપિ વિશ્વા બ્રહ્મ કરી શકે નહિ સાધુની સામે કરવામાં

સાધૂનામાહારગ્રહણાપ્રસક્તિઃ, સાધુસમક્ષં ક્રિયમાણાનાં ક્રિયાણાં પુરઃકર્મત્વે ગૃહસ્થ-
કૃતાઽભ્યુત્થાનાદિક્રિયાણામપિ પુરઃકર્મત્વાપત્તૌ તદ્ગૃહસ્થપ્રદત્તમિક્ષાયા અપિ પુરઃ-
કર્મદોષયુક્તત્વેન ગ્રહણાભાવપ્રસન્નઃ ? इति चेत्, अत्रोच्यते—

વ્યુત્પત્ત્યાઽભ્યુત્થાનગમનપચનપાચનાદીનામપિ પુરઃકર્મત્વસંભવેઽપિ સમય-
પરિમાપાવલાત્ કેવલં મિક્ષાદાનતઃ પ્રાક્ સાધુમુદિશ્ય સચિત્તોદકેન હસ્તભાજના-
દિપ્રક્ષાલનસ્યૈવ પુરઃકર્મત્વેન સિદ્ધાન્તિતત્ત્વમ્, ન તુ પચન-પાચનાભ્યુત્થાનાદેરપીતિ ।

અત્ર દાતૃ-દ્રવ્ય-ગૃહાણ્યાશ્રિત્યાઘૌ મજ્ઞા ભવન્તિ યથા—

કર સકતે, સાધુકે સામને કી જાનેવાલી ક્રિયાકો મી પુરઃકર્મ માના જાય
તો ગૃહસ્થકી અભ્યુત્થાન-વન્દન-આદિ ક્રિયાઈ મી પુરઃકર્મ કહલાયેંગી,
ઇસલિએ ઉસકે દ્વારા દિયા હુઆ પુરઃકર્મસે દૂષિત આહાર સાધુ કૈસે
ગ્રહણ કરેંગે ?

ઉત્તર-હે શિષ્ય ! વ્યુત્પત્તિસે પચન-પાચન આદિ ક્રિયાઈ મેલે હી
પુરઃકર્મ કહલાવે; કિન્તુ સમય-(શાસ્ત્ર)-કી પરિમાણસે મિક્ષાદાનસે
પહેલે સાધુકો ઉદેશ્ય કરકે સચિત્ત જલસે હાથ યા વર્તન આદિકા
પ્રક્ષાલન કરના હી પુરઃકર્મ કહલાતા હૈ, પચન-પાચન આદિ ક્રિયાઓકો
અથવા યજ્ઞે હોને આદિકો પુરઃકર્મ નહીં કહતે ।

ઇસ પુરઃકર્મકે, દાતા, દ્રવ્ય ઓર ગૃહકી વિવક્ષાસે આઠ ભંગ હોતે હૈ,
વે યહાં બતાતે હૈ—

આવનારી ક્રિયાને પશુ જો પુરઃકર્મ માનવામા આવે તો ગૃહસ્થની અભ્યુત્થાન-
વન્દન-આદિ ક્રિયાઓ પશુ પુરઃકર્મ કહેવાશે, તો પછી તેને હાથે આપવામા
આવેલો પુરઃકર્મથી દૂષિત આહાર સાધુ કેવી રીતે ગ્રહણ કરશે ?

ઉત્તર-હે શિષ્ય ! વ્યુત્પત્તિથી પચન-પાચન-આદિ ક્રિયાઓ ભલે પુરઃકર્મ
કહેવાય, પરન્તુ સમય (શાસ્ત્ર)-ની પરિમાણ પ્રમાણે મિક્ષાદાનની પહેલા
સાધુને ઉદેશ્ય કરીને સચિત્ત જલથી હાથ યા વાસણ આદિ ધોવા એ જ પુરઃકર્મ
કહેવાય છે પચન-પાચન-આદિ ક્રિયાઓ અથવા ભક્ષા થવા આદિની ક્રિયા એ
પુરઃકર્મ કહેવાતા નથી

આ પુરઃકર્મના, દાતા, દ્રવ્ય અને ગૃહની વિવક્ષાએ કરીને આઠ ભાગા
થાય છે, તે અહીં બતાવે છે—

- (૧) || દાતા (પુરુષર્થર્થા), અન્યદ્વ્યમ્, અન્યદ્વ્યમ્ ।
- (૨) સ દાતા, અન્યદ્વ્યમ્ તદ્વ્યમ્ (યમ પુરુષર્થર્થ કૃત્તમ્) ।
- (૩) સ દાતા, તદ્વ્યમ્ (યદ્વ્યમ્સુરિય પુરુષર્થર્થ કૃત્તમ્), અન્યદ્વ્યમ્ ।
- (૪) || દાતા, તદ્વ્યમ્, તદ્વ્યમ્ ।
- (૫) અન્યો દાતા, તદ્વ્યમ્, તદ્વ્યમ્ ।
- (૬) અન્યો દાતા, તદ્વ્યમ્, અન્યદ્વ્યમ્ ।
- (૭) અન્યો દાતા, અન્યદ્વ્યમ્, તદ્વ્યમ્ ।
- (૮) અન્યો દાતા, અન્યદ્વ્યમ્, અન્યદ્વ્યમ્ ।

પન્થમ મહેપ મયમાઝમી મહી સાપૂનાં કલ્પ્યા, તદિતરે મહા અકલ્પ્યા ।

- ૧— ઘઘી (પુરુષર્થર્થ કરનેષાલા) દાતા, અન્ય દ્વ્યમ્, અન્ય દ્વ્યમ્ ।
- ૨— ઘઘી દાતા, અન્ય દ્વ્યમ્, ઘઘી દ્વ્યમ્ ।
- ૩— ઘઘી દાતા, ઘઘી દ્વ્યમ્, અન્ય દ્વ્યમ્ ।
- ૪— ઘઘી દાતા, ઘઘી દ્વ્યમ્, ઘઘી દ્વ્યમ્ ।
- ૫— અન્ય દાતા, ઘઘી દ્વ્યમ્, ઘઘી દ્વ્યમ્ ।
- ૬— અન્ય દાતા, ઘઘી દ્વ્યમ્, અન્ય દ્વ્યમ્ ।
- ૭— અન્ય દાતા, અન્ય દ્વ્યમ્, ઘઘી દ્વ્યમ્ ।
- ૮— અન્ય દાતા, અન્ય દ્વ્યમ્, અન્ય દ્વ્યમ્ ।

હન આઠ મગોમેસે પહલા મગ ઓર આઠવો મગ સાપુકે લિપે
કલ્પ્ય હૈ ઓર અન્ય સમ અકલ્પ્ય હૈ ।

૧	એલ (પુરુષર્થર્થ કરનાર) દાતા,	અન્ય દ્વ્યમ્,	અન્ય દ્વ્યમ્
૨	એલ દાતા	અન્ય દ્વ્યમ્,	એલ દ્વ્યમ્
૩	એલ દાતા,	એલ દ્વ્યમ્,	અન્ય દ્વ્યમ્
૪	એલ દાતા	એલ દ્વ્યમ્,	એલ દ્વ્યમ્
૫	અન્ય દાતા,	એલ દ્વ્યમ્,	એલ દ્વ્યમ્
૬	અન્ય દાતા,	એલ દ્વ્યમ્,	અન્ય દ્વ્યમ્
૭	અન્ય દાતા,	અન્ય દ્વ્યમ્,	એલ દ્વ્યમ્
૮	અન્ય દાતા,	અન્ય દ્વ્યમ્,	અન્ય દ્વ્યમ્

આ આઠ ભાગમાંથી પહેલા ભાગે અને આઠમા ભાગે સાપુને માટે
કલ્પનીય છે અને બીજા ભાગે અકલ્પનીય છે

સાધુનુદિશ્ય કરદવ્યાદિપ્રક્ષાલને પુરઃકર્મનિમિત્તકો દોષો ભવત્યેવેતિ ન તદિને તત્રાશનાદિકં ગ્રાહ્યમ્ ।

નનુ કસ્મિંશ્ચિદ્ભવને યેન પુરઃકર્મ્માચરિતં તદિતરસ્ય કરતો મિક્ષોપાદાને કથં દોષઃ ? इति चेदुच्यते—

યથા યેન વિપાક્તમન્નં સમ્પાદ્યતે તદિતરસ્ય હસ્તાદપ્યુપાદીયમાનં તદેવાન્નં મહત્તેજનર્થાય કલ્પતે, તથા પુરઃકર્મદૂષિતમપિ । અત્રાયં વિશેષઃ—યત્ર ગૃહે પુરઃકર્મ સમાચરિતં તત્ર તસ્મિન્ દિવસે સર્વં દ્રવ્યમકલ્પ્યમેવ ॥૩૨॥

यह सदा स्मरण रखना चाहिये कि यदि साधुके निमित्त हाथ या कुडली आदिको धोया हो तो पुरःकर्म दोष लगता ही है, इसलिये उस घरमें साधु, भिक्षा नहीं लेवे ।

પ્રશ્ન-હે ગુરુમહારાજ ! કિસી મકાનમેં એકને પુરઃકર્મ કિયા તો ઉસસે આહાર આદિ ન લેકર, દુસરે વર્તન યા દુસરે વ્યક્તિકે હાથસે લિયા જાય તો ક્યોં દોષ લગતા હૈ ?

ઉત્તર-હે શિષ્ય ! જૈસે-કિસીને વિષ-મિશ્રિત આહાર બનાયા હો તો બનાવે વાલેસે ન લેકર દુસરેકે હાથસે લિયા જાય તો મી વહ આહાર મહાન્ અનર્થકારી હોતા હૈ, ઉસી પ્રકાર, પુરઃકર્મ-દૂષિત આહાર આદિ મી અનર્થકારક હોતા હૈ ।

इतनी फिर विशेषता समझनी चाहिये कि, जिस घरमें पुरःकर्म किया गया हो उस घरमें उस दिन सब द्रव्य अकल्प्य होते हैं ॥ ३२ ॥

એ વાત સદા યાદ રાખવી કે જો સાધુને નિમિત્તે હાથ યા કડલી આદિને ધોવા હોય તો પુરઃકર્મ દોષ લાગે છે જ, તેથી એ દિવસે એ ઘરમા સાધુ ભિક્ષા લે નહિ

પ્રશ્ન-હે ગુરુ મહારાજ ! કોઈ મકાનમા એકે પુરઃકર્મ કર્યું હોય તો ત્યા તેનાથી આહારાદિ ન લેતા, બીજા વાસણથી યા બીજી વ્યક્તિના હાથથી લેવામા આવે તો કેમ દોષ લાગે ?

ઉત્તર-હે શિષ્ય ! જેવી રીતે કોઈએ વિષમિશ્રિત આહાર બનાવ્યો હોય તો બનાવનારના હાથથી ન લેતા બીજાના હાથથી લેવામા આવે તોપણ એ આહાર મહાન્ અનર્થકારી થાય છે, તેમ પુરઃકર્મદૂષિત આહારાદિ પણ અનર્થકારક થાય છે

એટલી વિશેષતા સમજવી જોઈએ કે, જે ઘરમા પુરઃકર્મ કરવામાં આવ્યું હોય તે ઘરમા એ દિવસે બધા દ્રવ્યો અકલ્પનીય બને છે (૩૨)

मूष्म-एव उदउल्ले ससिणिद्धे ससरक्खे मट्टिया ऊत्ते ।

हरियाले हिंगुलप, मणोसिला अजणे लोणे ॥३३॥

गेरुय-वन्निय-सेट्टिय, सोरट्टिय पिठ-कुक्कुस कण य ।

उकिठ-मससट्टे, ससट्टे पेष वोद्धवे ॥ ३४ ॥

छाया—एवम् उदकाद्रः सस्निग्धः, सरक्खको वृषिका ऊतः ।

हरितालं हिङ्गुलकं, मनःशिलाञ्जन लवणम् ॥३३॥

गेरिष्ठ-वन्निक सेटिका, सौराष्ट्रिका-पिठ-कुक्कुसाः कृतम् ।

उत्कुष्ठमसंघट्टः, संघट्ट एव वोद्धव्यः ॥३४॥

सान्वयार्थः—एषं=इसी प्रकार उदउल्ले=टपकते हुए अस्मत्सहित ससणिद्धे=गीली रेखाओंसे सहित या ससरक्खे=सविच रजसे छुटित-सहित हाथ आदि हो, (तथा) मट्टिया=सविच मिट्टी कसे=साजीस्तार हरियाले=हरिताल हिंगुलप=हिंगुल मणोसिला=मैनसिल अजणे=सौवीराञ्जन लोणे=सविच नमक ॥ गेरुय=मेरु वन्निय=पीली मिट्टी सेट्टिय=पेठ मिट्टी-लड़ी सोरट्टिय=सोरठी मिट्टी-मोपी-चन्दन पिठ=तत्कालका पीसा हुआ आटा (तथा) कुक्कुस=तत्कालके लोहे हुए धान्यके दूप भूसे से भरे हुए य=और उकिठ=चाकूसे बनाय हुए कोछे, तूषे, ककड़ी आदिके कोमल कोमल टुकड़े, इन पूर्वोक्त किसी वस्तुसे भी असंसट्टे=खरबे सिपे हुए हाथ आदिको साधुके सिप किसी प्रकारसे बलित बनाया हो, बोकुर या पूछकर साफ किया हो, ऐसे हाथको संसट्टे=पेष कण सिमड़ी वोद्धव्ये=मान छेवे, अर्थात् इस प्रकारके असंघट्ट हाथ आदिसे अथवा इनसे संसट्ट हाथ आदि से साधु आहार पानी नहीं छेवे, यह प्रकारणगत सम्बन्ध है ॥३३-३४॥

टीका—‘एवम् उदउल्ले’ इत्यादि । एवम्=इत्यमेव पुरःकर्मवदित्यर्थः । उदकाद्रः=जलससविचमलबिन्दुकः, सस्निग्धः=ईषदारः=आर्द्रोभूतस्त्वरेस्तादिक—

‘एषं उदउल्ले’ इत्यादि, ‘गेरुय’ इत्यादि च ।

इसी प्रकार, गिरते हुए सविस्त जलकी धूर्तसे युक्त, थोड़ा, गीला

एव उदउल्ले इत्यादि गेरुय इत्यादि

के प्रभावे, पठ्यां सविच कणम् निद्रुज्जोषी मुक्त, योज्यं नीला (कान्ति)

विन्दुनिपातरहित इति यावत्, सरजस्कः=सचित्तरजोऽवगुण्ठितः, हस्तादिवोद्धव्यः, तथा मृत्तिका=साधारणसचित्तमृत्तिका, ऊपः=क्षारमृत्तिका, हरितालं=स्वनामप्रसिद्धपीतवर्णधातुविशेषः, हिङ्गुलकं=स्वनामख्यातपार्थिवरागद्रव्यविशेषः, मनः-शिला=स्वनामख्यातरक्तवर्णधातुविशेषः 'मेनसील' इतिप्रसिद्धः अञ्जनं=सौवी-राञ्जनम्, लवणं=सचित्तसामुद्रिकलवणम्, गैरिक-वर्णिक-सेटिका-सौराष्ट्रिका-पिष्ट-कुक्कुसा इति, मूले आर्पत्वाल्लुप्तविभक्तिकं पदम्, तत्र गैरिकः=स्वनामप्रसिद्धो धातुः, वर्णिका=पीतवर्णमृत्तिका, सेटिका=श्वेतमृत्तिका 'खडी' इतिभाषाप्रसिद्धा, सौराष्ट्रिका=गोपीचन्दनं पिष्टं=गोधूमादिचूर्णम्, कुक्कुसः=तत्कालकण्डितधान्यतुषः, च=पुनः उत्कृष्ट=कूष्माण्डा-लावू-त्रपुप-तरम्बुजादीनां शस्त्रकृत श्लक्ष्णखण्डम्, एतैर्मृत्तिकादिभिरसंसृष्टः=साधवे भिक्षां ददामीतिकृत्वा संसर्गसम्मार्जनेन तदलिप्तः, संसृष्टः=तत्संसर्गसम्मार्जनेनापि तल्लिप्त एव कृतः=विहितो हस्तादिवोद्धव्यः । पुरः-कर्मयुक्तेन हस्तादिनेव उदकाद्रादिहस्तादिना, तथा मृत्तिकादिसंसृष्टहस्तादिकं केनापि विधिना साधुनिमित्तमसंसृष्टीकृत्य सम्मार्ज्यं, एवं मृत्तिकादिसंसृष्टहस्तादिना च ददतीं प्रत्याचक्षीत-तादृश मे न कल्पत इति ॥३३॥३४॥

(हाथकी रेखा गीली हो), सचित्त रजसे सहित तथा साधारण सचित्त मिट्टी, खारी मिट्टी, हरताल, हिङ्गुल, मेनसील, अंजन, सचित्त नमक, गेरू, पीली मिट्टी, खडिया मिट्टी, गोपीचन्दन, ताजा पीसा हुआ गेहूं आदिका आटा, तत्काल खांडा हुआ धान्यका तुष (बुस्सा), कुम्भड़ा (कहू), तुम्बा (ककड़ी), तथा तरबूजके छोटे-खंड, इन सबसे हाथ लिप्त हो अथवा किसी प्रकारसे साधुके लिये उसे (सचित्तसे लिप्त हाथको) अलिप्त किया हो और उस हाथसे भिक्षा देवे तो साधु कहें कि 'ऐसा आहार हमें नहीं कल्पता है' ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

रेखाओं वीली होय, सचित्त रज्जुथी सहित, तथा साधारण सचित्त माटी, खारी माटी, हरताल, हिङ्गुला, भण्णसील, सुरभो, सचित्त भीडु, गेरू, पीली माटी, खडीनी माटी, गोपीय दन, ताजा दणेली धड आदिने आटे, ताजा आटेला धान्यना तुष (थूड), डोडड, दूधी तथा तडभूयना कडडा, ओ अधाथी हाथ लिप्त होय, अथवा डोड प्रकारे साधुने माटे तेने (सचित्तथी भरडायला हाथने) अलिप्त कर्या होय अने ओ हाथथी भिक्षा आपे तो साधु कडे डे 'ओयो आहार भने कल्पतो नथी.' (३३-३४)

४ ५ ६ ७ ८
मूष्म-असंसृष्टेण हृत्प्रेण, दृष्टीय भायणेण वा ।

१ २ ३ ४ ५
दिज्जमाण न इच्छिज्जा, पच्छाकम्म जहिं भवे ॥३५॥

छाया—असंसृष्टेन हस्तेन, दृष्ट्या माननेन वा ।

दीपमानं नेच्छेत्, पश्चात्कर्म यत्र भवेत् ॥३५॥

सान्त्वयार्थ—जहिं=महा पच्छाकम्म=पश्चात्कर्म-साधुको आहार आदि देनेके बाद सचिप्त जलसे हाथ आदिका धोना भवे=दोनेवाला हो उस प्रकारके असंसृष्टेण=व्यञ्जन आदि कड़ी आदि से अस्मि याने साफ 'पेसे' हृत्प्रेण=हाथ दृष्टीय=कड़वी वा=अथवा भायणेण=धरतनसे दिज्जमाण=दिये जानेवाले आहार आदिकी साधु न इच्छिज्जा=इच्छा न करे, अर्थात् उस आहारादिको साधु न छेवे ॥३५॥

टीका-पश्चात्कर्म-दोषमाह—'असंसृष्टेण०' इत्यादि । यत्र=इस्तादी पश्चात्=दानानन्तरं कर्म भवेत्=सम्भवेत् साधुनेन असंसृष्टेन=व्यञ्जनादिनाऽस्मिन्नेन हस्तेन दृष्ट्या माननेन वा 'असंसृष्टे'त्येतत्पदस्यैकं सम्यग्युक्ते, दीपमानमाहारादिकं नेच्छेत्=नामिच्छेत् मनसाऽपीत्यर्थात् । यत्र स्वार्थं व्यञ्जनादिना इस्तादिकं नोप-
भित्तं किन्तु मिश्रसहितं भक्तादिदानार्थं इस्ताद्युपलक्ष्यो जायते, तत्र दानानन्तरं

अथ पश्चात्कर्मदोषं यथाते हि—'असंसृष्टेण' इत्यादि । भिक्षा देनेके अनन्तर गृहस्थको साधुके निमित्तसे सचिप्त जल आदिके द्वारा हाथ आदि प्रक्षालन करनेकी संभावना हो तो साधु, पेसे व्यञ्जन आदिसे अस्मि हाथ, कड़वी अथवा धरतनसे दिये जानेवाले आहारकी अभिलाषा न करे ।

गृहस्थके हाथ अपनेलिये व्यञ्जन आदिसे सिक्त न हों तो उन हाथोंसे साधुको भिक्षा देवे, तदनन्तर सचिप्त जलसे हाथका धोना सम्भव है

द्वे पश्चात्कर्मदोषं यथाते हि—असंसृष्टेण इत्यादि ।

भिक्षा आदि पड़ी साधुने निमित्तसे सचिप्त जल आदि द्वारा हाथ आदि पीछे नाथवाणी गृहस्थने आटे सभाषणा दोष, तो साधु कोवा व्यञ्जन आदिभी अतिरिक्त हाथ, कड़वी अथवा धरतनसे अपवयवों आनन्दार्थ आहारादी अभिलाषा न करे ।

गृहस्थका हाथ पीताने आटे व्यञ्जनादिकी सिक्त न होय तो जे अथवा साधुने भिक्षा आपे, पड़ी सचिप्त जलसे हाथ पीताने संभव है अने जे

સચિત્તજલેન તત્કરાદિક્ષાલનસમ્ભવઃ, તન્ન પ્રક્ષાલનાદિકં મિશ્રુનિમિત્તકમિતિ
પશ્ચાત્કર્મદોષો વિજ્ઞેયઃ, યદ્યેવવિદ્યેનાપિ હસ્તાદિના સ્વયં મુક્તીતાન્યસ્મૈ વા પરિવેષયે-
ત્તદા ન પશ્ચાત્કર્મદોષઃ, તત્ર પશ્ચાદ્ભાવિનઃ પ્રક્ષાલનાદેર્મિશ્રુનિમિત્તત્વાભાવાત્, યત્ર
દર્વ્યાદૌ પશ્ચાત્કર્મદોષસમ્ભાવનાયા અભાવસ્તત્ર નાયં પ્રતિષેધ ઇત્યાશયઃ ॥૩૫॥

મૂલમ્-સંસદ્દે^૧ણ ય હૃત્થે^૩ણ, દઘ્વી^૪એ ભાય^૬ણે^૫ વા ।

દિજ્જમાણં પડિચ્છિ^૭જ્જા, જં તત્થે^૮સણિયં^૯ ભવે^{૧૦} ॥૩૬॥

છાયા—સંસદ્દેન ચ હસ્તેન, દર્વ્યાં ભાજનેન વા ।

દીયમાનં પ્રતીચ્છે^{૧૧}ત્, યત્તત્રે^{૧૨}પણીયં^{૧૩} ભવે^{૧૪}ત્ ॥૩૬॥

સાન્વયાર્થઃ—સંસદ્દેણ=વ્યજ્ઞનાદિસે લિપ્ત હૃત્થેણ=હાથ ચ=યા દઘ્વીએ=
કુડછી વા=અથવા ભાયણેણ=વરતનસે દિજ્જમાણં=દિયાજાનેવાલા આહારાદિ ઠા
તત્થ=વહાં-ઉસ આહારાદિમ જં=જો એસણિયં=ઉદ્ગમ-ઉત્પાદના-આદિ-દોષ-
રહિત ભવે=હો, ઉસે પડિચ્છિજ્જા=હેવે ॥૩૬॥

ટીકા—‘સંસદ્દેણ’ ઇત્યાદિ । ટીકા સ્પષ્ટા ॥૩૬॥

और वह प्रक्षालन साधुके निमित्तसे होगा, इसलिये वहाँ पश्चात्कर्मदोष
लगता है । यदि ऐसे (लिप्त किये हुए) ही हाथसे स्वयं भोजन करे
या दूसरेको परोसे तो पश्चात्कर्मदोष नहीं लगता, क्योंकि बादमें होने-
वाले उस प्रक्षालन आदि कर्मका निमित्त, साधु नहीं रहता है—अर्थात्
जिस कुडछी आदिमें पश्चात्कर्म होनेकी सम्भावना न हो वहाँ यह निषेध
नहीं है—यानी वह लेना कल्पता है ॥ ३५ ॥

‘संसद्वेण’ इत्यादि । संसृष्ट हाथ, कुडछी और वर्त्तनसे दिये जाने-
वाले आहारमेंसे जो एषणीय अर्थात् उद्गम-उत्पादना-आदिदोषरहित
हो वह साधु ग्रहण करें ॥ ३६ ॥

પ્રક્ષાલન સાધુના નિમિત્તે થાય, તેથી તેમા પશ્ચાત્કર્મદોષ લાગે છે એવા
(લિપ્ત કરેલા—ખરડાયેલા) જ હાથથી પોતે ભોજન કરે યા ખીજને પીરસે તો
પશ્ચાત્કર્મદોષ લાગતો નથી, કારણ કે ત્યારબાદ થનાર પ્રક્ષાલન—આદિ કર્મનું
નિમિત્ત સાધુ રહેતો નથી અર્થાત્ એ કુડછી આદિમા પશ્ચાત્કર્મ થવાની સભાવના
નહિ હોય, ત્યાં એ નિષેધ નથી એટલે કે એ આહાર લેવો સાધુને કલ્પે છે (૩૫)

સંસદ્દેણ ઇત્યાદિ સંસદ્દે હાથ, કુડછી અને વાસણથી આપવામા આવતા
આહારમાથી એ એષણીય અર્થાત્ ઉદ્ગમ-ઉત્પાદના-આદિ દોષથી રહિત હોય તે
સાધુ ગ્રહણ કરે (૩૬)

१ ४ ३ ५ १ १
मृत्म्-बुण्हं तु भुजमाणाण, एगो तस्य निमन्तय ।

७ ८ ९ ११ १० ११
दिज्जमाण न इच्छिज्जा, छंदं से पडिलेहए ॥३७॥

छाया—द्वयोस्तु सुखानयोः, एकस्तत्र निमन्त्रयेत् ।

वीर्यमान नेच्छेत्, छन्दं तस्य प्रतिच्छेत्सयेत् ॥३७॥

सान्त्वयार्थः—तत्स्थ=वहां भुजमाणाण=भोजन करते हुए बुण्हं=दोनोमेंसे तु=यदि एगो=एक आदमी निमन्तय=निमन्त्रित करे—आहारादि देना चाहे तो दिज्जमाण=वह दियाजानेवाला आहारादि (साधु) न इच्छिज्जा=न चाहे-न छेवे (किन्तु) से=उस नहीं निमन्त्रण करनेवालेके छंदं=अभिप्रायको पडिलेहए=देखे ॥३७॥

टीका—‘बुण्हं तु’ इत्यादि । तत्र=तयोः=एकवस्तुस्वामित्वेन प्रसिद्धयोः, द्वयोः सुखानयोः=(अत्र सप्तम्यर्थे पक्षी सुखपातुश्च पास्तनाभ्यपहारोभयार्थक-स्तत्र) पातयतोः, भोज्यमुपगतयोश्च मध्ये (पास्तनार्थकत्वे तु परस्मैपदं स्वप्नमूहनीयम्) (यदि) एकः=अन्यतरः निमन्त्रयेत्=वातुमुपवेत्, तदा वीर्यमानम् (आहारादि) मिष्टुः नेच्छेत्, किन्तु तस्य=दानोद्यतेतरस्य छन्दं=अभिप्रायं चू नेत्रमिकारादि कपबिहै प्रतिच्छेत्सयेत्=मेछेत-‘दानमस्येष्टं न चे’-ति निमित्तनुयादित्यर्थः ॥३७॥
ततः किं कुर्यादित्याह—‘बुण्हं तु’ इत्यादि ।

‘बुण्हं तु०’ इत्यादि । यदि एक वस्तुके दो स्वामी हों तथा दो गृहस्थ भोजन करनेके लिये उद्यत हुए हों, और उन दोनोंमेंसे एक व्यक्ति आहार देनेके लिये उद्यत हो तो ऐसे आहारकी इच्छा मिष्टु न करे, किन्तु दूसरेके भोह नेत्र आदि विकारसे अभिप्रायका अनुभव करे कि बहरान (देने)में इसकी सम्मति है या नहीं ? ॥ ३७ ॥

इसके पश्चात् क्या करे ? सो कहते हैं—‘बुण्हं तु०’ इत्यादि ।

बुण्हं तु० इत्यादि. जो जो वस्तुना दो स्वामी होय तब दो गृहस्थों को भोजन करता होय जाने को विचार्यो जो कि आहार आपणा भाटे उद्यत होय तो जेना आहारनी उच्छा मिष्टु न करे. परंतु जीवना प्रभय नेत्र, आदिना विकारकी अभिप्रायना अनुभव करे के बहोशवधानों कोनी समति छे के नहि ? (३७)

जो भली शु करे ? ते करे छे—बुण्हं तु० इत्यादि

^२ मूलम्-^४ दुण्हं तु ^३ भुंजमाणानं, ^५ दोवि ^१ तत्थ ^६ निमंतए ।

^{११} दिज्जमाणं ^{१२} पडिच्छिज्जा, ^८ जं ^७ तत्थेसणियं ^९ भवे ^{१०} ॥३८॥

छाया—द्वयोस्तु भुञ्जानयो, द्वावपि तत्र निमन्त्रयेताम् ।

दीयमानं प्रतीच्छे, द्यत्तत्रैषणीयं भवेत् ॥३८॥

सान्त्वयार्थः—अगर-भुंजमाणानं=भोजन या खाद्य पदार्थोंके रक्षण करते हुए दुण्हं=दोमेंसे तु=यदि तत्थ=वहां दोवि=दोनों ही निमंतए=निमन्त्रण करे-आहारादि धामे तो तत्थ=उस आहारादिमेंसे जं=जो एसणियं=एषणीय-निर्दोष हो वह दिज्जमाणं=दिया जानेवाला आहारादि पडिच्छिज्जा=लेवे ॥३८॥

टीका—यद्युभावपि निमन्त्रयेतां तदा तत्र यदेषणीयं तद् गृहीयादित्यर्थः ॥३८॥

^१ मूलम्-^२ गुव्विणीए ^३ उवण्णत्थं, ^४ विविहं ^५ पाणभोयणं ।

^५ भुंजमाणं ^६ विवज्जिज्जा, ^७ भुत्तसेसं ^८ पडिच्छए ॥३९॥

छाया—गुर्विण्यै उपन्यस्तं, विविधं पान-भोजनम् ।

भुज्यमानं त्रिवर्ज्येद्, भुक्तशेषं प्रतीच्छेत् ॥३९॥

सान्त्वयार्थः—गुव्विणीए=गर्भवतीके लिए उवण्णत्थं=बनाकर रखा हुआ विविहं=नाना प्रकारका पाणभोयणं=खान-पान (यदि वह) भुंजमाणं=खा रही हो तो (उस आहारादिको साधु) विवज्जिज्जा=वरजे-न लेवे, (किन्तु) भुत्तसेसं=गर्भवतीके भोजन करलेनेके बाद जो शेष रहा हो तो उसे पडिच्छए=लेवे ॥३९॥

टीका—‘गुव्विणीए०’ इत्यादि । गुर्विण्यै=गर्भवत्यै, उपन्यस्तं=गर्भपोषणार्थं=तदीयरूप्यनुकूलतया सम्पादित स्थापितं वा विविधं=नैकप्रकारं पान-भोजनं=

यदि वे दोनों आहार देनेको उद्यत हों और वह आहार एषणीय हो तो ग्रहण कर लेवे ॥३८॥

‘गुव्विणीए०’ इत्यादि । गर्भवती स्त्रीकी इच्छा के अनुसार अर्थात् उसके लिये बनाये हुए तथा गर्भको पुष्ट करनेवाले अनेक प्रकारके पान

जो आहार आपवामा ओ गेठ उद्यत होय अने ओ आहार ओषणीय होय तो साधु ते ग्रहण करे (३८)

गुव्विणीए० इत्यादि गर्भवती स्त्रीकी इच्छाने अनुसरने अर्थात् ओने भाटे बनावेला तथा गर्भने पुष्ट करनारा अनेक प्रकारना पान अने ओषण

पान=पेय-प्रपायकादिकं, भोजन=भोज्यं मोदकादिकं (तया) मुख्यमानम्
उपमुख्यमानं च निवर्तयेत्=न गृहीयात् यतस्तदर्थोपकल्पिताऽऽहारादिग्रहणे यया-
रुच्याहारायभावाच्चिच्छामस्ततश्च गर्भपीडा-सत्पातादिसम्भवः । ननु तर्हि किं
सर्वथा विवर्जयेदित्याह—‘मुक्ते’ति=मुक्तशेष=मुक्तादनभिर्हं मतीच्छेत्=
उपाददीत् ॥३९॥

सूक्ष्म-सिया य समणद्वाप, गुर्विणी कालमासिणी ।

उद्विया वा निसीपज्जा, निसल्ला वा पुण्ड्रप ॥४०॥

त भवे भत्तपाण तु, सजयाण अकप्पियं ।

दितिय पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिस ॥४१॥

छाया—स्याच्च भ्रमणार्थं, गुर्विणी कालमासिनी ।

उत्पिता वा निपीदेत्, निपण्णा वा पुनरुचिष्ठेत् ॥४०॥

सूक्ष्मवेष्ट-पानं तु, संयतानामकल्पितम् ।

वदती मत्पाचसीत्, न मे कल्पतं वाहम् ॥४१॥

साम्बपार्थः—य=और कालमासिणी=नमदीक मसककालमासी गुर्विणी=
गर्भवती स्त्री सिया=यदि-क्याचित् उद्विया वा=पहछेसे खड़ी हो (किन्तु) सम
णद्वाप=साधुके लिए अर्थात् साधुको आहारादि देनेके लिए निसीपज्जा=बैठे
वा=भयवा निसल्ला=पहछेसे बैठी हुई (साधुके लिए) पुण्ड्रप=ठठे,

और भोजन (मोदक आदि) का और वह जिसका उपभोग कर रही
हो उस आहारका (साधु) त्याग करे—ग्रहण न करे । क्योंकि उसके
लिखे पनाये हुए भोजनको ग्रहण करनेसे उसकी इच्छाका भंग होकर
गर्भको पीडा पहुँचेली और गर्भपात तक होनेका सम्भव हो जायगा ।
तो क्या वैसा आहार लेय ही नहीं ? सो कहते हैं—गर्भवती के भोजन कर
लेने बाद जो आहार अवशेष रहे उसे ग्रहण करनेमें दोष नहीं है ॥३९॥

(मोदक आदि)ने अपने ते जेने। उपभोग करी छी छै। ते आहारने कुछ
त्याग करे-अपु न करे, अपु के जेने भाटे जनायवाभा आवेवा केजानने अपु
करवासी तेने अने अनुसार केजान नहि मजे तथी जेनी छै। जेने। अज
धरे जेने अने पीज पडै। अने गर्भपात अपु कुछ जयाने। सभय रहै।
ते गु जेने आहार लेवे। नहि ? ते भाटे छे छे के-गर्भवती केजान करी छे
त्यागछी के आहार अवशेष रहै तेने अपु करवाभा होय नथी। (३९)

तं तु=तो वह भक्षपाणं=आहार-पानी संजयाणं=साधुओंके लिए अकल्पितं=अकल्पनीय भवे=होता है, (अतः) दिनिथ=देनेवालीसे (साधु) पडियाइक्खे=कहे कि तारिसं=इस प्रकारका आहारादि मे=मुझे न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥४०॥४१॥

टीका-‘सिया य०’ ‘त भवे’ इत्यादि । च=पुनः उत्थिता=दण्डवत्समवस्थिता, कालमासिनी=कालमासशब्देनात्र प्रसवकालमासो गृह्यते, स च सप्तमासादारभ्य सार्द्धसप्तरात्राधिकं नवमासं यावत्, तद्वती-प्राप्तप्रसवयोग्यसमयेत्यर्थः, गुर्विणी=गर्भवती, स्यात्=रुदाचित्, श्रमणार्थं=साधुनिमित्तं-सा एवे दातुमित्यर्थः, निपीदेत्=उपविशेत्, वा=अथवा, निपण्णा=उपविष्टा पुनरुत्तिष्ठेत्, तदा तत्=तया दीप्तमानं भक्त-पान तु संयताना=संयमवताम् अकल्पक(त)म्=अग्राह्यम्, अतो ददतीं प्रत्याचक्षीतेत्यादि पूर्ववत् ।

‘सर्वे वाक्य सावधारणं भवती’-तिन्यायेन उत्थिता यदि दातुमुपविशेदेव,

‘सिया य०’ इत्यादि ‘त भवे०’ इत्यादि च । प्रसव-काल-मासवाली अर्थात् सातवें महीनेसे आरम्भ करके साढ़े सात रात सहित नववें महीने तक, अर्थात् सातवें महीनेके बाद प्रसव होनेतकके समयवाली स्त्री, यदि खड़ी हुई हो और साधुको भिक्षा देनेके लिये बैठे, अथवा बैठी हुई हो किन्तु भिक्षा देनेके लिये उठे तो उसके द्वारा दिया जानेवाला आहार, समयियोंके लिये कल्प्य नहीं है, अतः देनेवाली (स्त्री) से कहे के ‘ऐसा आहार हमें कल्पता नहीं है ॥’

सब वाक्य, ‘सावधारण अर्थात् निश्चय करानेवाले होते हैं’ इस न्यायके बलसे यहाँ पर यह तात्पर्य निकलता है कि यदि देनेवाली बैठी हो और खड़ी होकरके ही आहार देवे, या खड़ी हो किन्तु बैठ करके ही

सिया य० इत्यादि तं भवे० इत्यादि प्रसवकाल-मासवाणी अर्थात् सातमा महीनाथी आरंभीने साडा सात रात सहित नवमा महीना सुधी, ओटले डे सातमा महीना पछी प्रसव थाय त्यासुधीना समयवाणी स्त्री ने जल्दी डाय अने साधुने भिक्षा आपवाने माटे जैसे, अथवा ठेडी डाय परन्तु भिक्षा आपवाने माटे उठे तो तेज्जे आपेवो आहार समयीजोने माटे कल्पनीय नहीं, देनारी स्त्रीने कहेवु डे ‘ओवे आहार मने कल्पतो नहीं’

गंधा वाक्यो ‘सावधारण्य अर्थात् निश्चय करवावाणा डाय छे’ ओ न्याया-नुसार अडी ओ तात्पर्य नीकजे छे डे ने आपनारी ठेडी डाय अने जल्दी थडने न आहार आपे या जल्दी डाय परन्तु मेसीने न आहार आपे तो ओ

ઉપવિષ્ટા ચોષિષ્ઠેદેવ તથા લીયમાનમાહારાલિકમકલ્પકં(તં) સ્યાદિતિ । તત્તસ્ય-
 યાંડવધારણેનેદમાપાવિ-ઉત્પિતા તાદૃષી ગર્ભવતી યદુસ્થિતૈષ, ઉપવિષ્ટા ચોષિષ્ઠે
 દષાષ્ઠા સાધુનાં નાડકલ્પકં(તં) ક્ષિન્તુ ગ્રાણમેવેતિ સ્થવિરકલ્પકાપેસમિદમ્ ।
 જિનકલ્પમિસ્તુ પ્રથમવિષસાવેષ તથા લીયમાનં ન ગૃણત્ત્વ ઇતિ હૃદ્દાઃ ॥

‘કાલમાસિની’ પદેન, પૃથ્વમાસાનન્તરં ગર્ભસ્ય ગુરુત્વેનોત્થાનાલિક્રિયાયાં
 તત્સમ્પન્નાદિના તસ્યા ગર્ભસ્ય ચ પીઠાડવચ્ચંગામિનીતિ સ્પષ્ટિતમ્ ॥૪૦॥૪૧॥

મૂલ્મ-થળાગ પિજ્જમાણી (ય), દારગં વા કુમારિય ।

ત નિશ્ચિવિત્તુ રોયત, આહરે પાણ ભોયણ ॥૪૨॥

ત ભવે ભત્ત-પાણ તુ, સજયાણ અકપ્પિય ।

દિતિય પડિયાહ્વે, ન મે કપ્પહ્ તારિસ ॥૪૩॥

આહાર દેવે તો ઉસસે વિયા જાનેવાલા આહાર અકલ્પ્ય હોતા હૈં । ફસકા
 તાત્પર્ય યહ હુઆ કિ એસી ગર્ભવતી સ્ત્રી યદિ પેઠી હો ઓર પેઠી-પેઠીહી
 આહાર દેવે યા સ્ત્રી હો ઓર સ્ત્રી-સ્ત્રી હી આહાર દેવે તો સાધુઓંકિ
 લિયે અકલ્પ્ય નહીં હૈ, કિન્તુ કલ્પનીય હી હૈ । યહ વાત, સ્થવિર-કલ્પકી
 અપેક્ષાસે સમજની જાહિયે । વૃદ્ધોંકા મત હૈ કિ જિનકલ્પી મહારાજ,
 ગર્ભકે પ્રથમ દિનસે હી ગર્ભવતી સ્ત્રીકે હાથસે વિયા જાનેવાલા આહાર
 સર્વથા નહીં હેતે હૈ ।

‘કાલમાસિની’ પદસે યહ સ્પષ્ટિત કિયા હૈ કિ-ઉટે મહીનેકે પાડ
 ગર્ભ મારી હો જાતા હૈ, ફસ કારણ ફિલને જોલનસે ગર્ભવતીકો તથા ઉસક
 ગર્ભકો પીઠા અવચ્ચ હોતી હૈ ॥ ૪૦ ॥ ૪૧ ॥

રીતે આપવામા આવતો આહાર અકલ્પ્ય જાને છે જોનું તાત્પર્ય જો યહુ કે
 જોવી ગર્ભવતી સ્ત્રી જો પેઠી હોય તો પેઠી-પેઠી જ આહાર આપે યા જોમી હોય
 તો જોમી-જોમી આહાર આપે તો સાધુને માટે તે અકલ્પ્ય નથી, પરંતુ કલ્પનીય છે.
 આ વાત સ્થવિર કલ્પની અપેક્ષાએ સમજવી જોઈએ. વૃદ્ધોંકા મત જોયો છે
 કે જિનકલ્પી મહારાજ ગર્ભના પ્રથમ દિવસથી જ ગર્ભવતી સ્ત્રીના હાથથી આપવામાં
 આવતો આહાર સર્વથા લેવા નથી.

કાલમાસિની એ શબ્દથી સૂચિત કરવામા આવ્યું છે કે હવે પ્રતીત્ય પછી
 ગર્ભ જારે યહ જાય છે તેથી હીલ-ચાલ કરવાથી ગર્ભવતી તથા જોના ગર્ભને
 અવચ્ચ પીડા થાય છે (૮૦-૮૧)

छाया—स्तन्यं पाययन्ती (च), दारकं वा कुमारिकाम् ।

तं निक्षिप्य रुदन्त, माहरेत्पान-भोजनम् ॥४२॥

तद्भवेद्भक्त-पानं तु, संयतानामकल्पिक(त)म् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥४३॥

सान्वयार्थः—दारकं=लड़के कुमारिकं=लड़की वा=अथवा नपुंसक किसीभी
वृक्षो धणगं=स्तन्य-दूध पिज्जमाणी=पिलाती हुई तं=उस वृक्षको रोयंतं=रोते
एको निक्षिप्यवित्तु=भूमि आदि पर रखकर (यदि) पाण-भोचणं=आहार-
नी आहरे=देवे, तं तु=तो वह भक्तपाणं=आहार-पानी संजघाणं=साधु-
ओंके लिए अकप्पियं=अकल्पनीय भवे=होता है, (अतः) दितियं=देनेवालीसे
डियाइक्खे=कहे कि तारिसं=इस प्रकारका आहारादि मे=मुझे न कप्पइ=
हीं कल्पता है ॥४२-४३॥

टीका—‘धणगं’ इत्यादि । दारकं=शिशुम्, कुमारिकां=वालिकाम्, ‘वा’
शब्दात्संगृहीतं नपुंसकञ्च, स्तन्यं=दुग्धं पाययन्ती, तं=पिबन्तं शिशुप्रभृतिकं रुदन्तं=
रुदन्तं निक्षिप्य=भूम्यादौ निधाय पान-भोजनमाहरेत् तदा तद्भक्त-पानं तु संय-
तानामकल्पिकं(तं) भवेत्, अतो ददतीं प्रत्याचक्षीत—तादृशं मे न कल्पत इति ।

अत्रायमभिसन्धिः—यदि दारकादिः केवलं स्तन्यपानोपजीवी स्तन्यपानान्न-
भोजनोभयोपजीवी वा भवेत् तं पाययन्ती स्तन्यपानं सन्त्याज्य पानभोजनं दद्यात्,

‘धणगं’ इत्यादि, ‘तं भवे’ इत्यादि ।

स्त्री यदि, लड़के, लड़की या नपुंसकको दूध पिलाती हो और उस
पीनेवाले रोते हुए बालक आदिको, जमीन पर रख कर, पान-भोजन
देवे तो साधु कहे कि ‘ऐसा आहार, मुझे नहीं कल्पता है,’ यहाँ तात्पर्य
यह है कि, यदि बालक दूधमुहाँ हो अथवा दूध भी पीता हो और
अन्न भी खाता हो, उस बालकको स्तनपान छोड़ा कर आहार पानी देवे,

धणगं० इत्यादि, तं भवे० इत्यादि

जे स्त्री पुत्र पुत्री के नपुंसकने दूध पाती होय अने ओ पीनारा रता
भाणक आदिने जमीन पर भूझीने लोअन-पान आपे तो साधु कहे के ‘अवे
आहार भने कल्पतो नथी’ अही तात्पर्य ओ छे के जे भाणक दूधमुअ (दूध
पर न) होय अथवा दूध पीतु होय तथा अन्न पणु भातु होय, तो अवे
भाणकने स्तनपान छोड़ापीने आहार-पाणी आपे; अथवा केअ भाणक स्तनपान

અથવા ય શિશુ સ્તન્યમપિષ્ણદ્વે સમીપે વા તિષ્ઠેત્ પરિસ્પર્શ્ય વાતું પૃથગ્મૂળાય
તસ્યાં યદિ સ રૂપાત્ તદાપિ તથા લીયમાનમાહારાદિકં સંપતાનામકરત્પિષ્ણદ્વે,
શિશ્નાપાહારાન્તરાય-કર્ષણસ્ત-મૂમિ-મચ્ચકાદિસ્પર્શજનિતપીડા-માંસાશ્નિમાર્મા-
કુકુરાદિજનન્તુકૃતોપવાસાવિસમ્મથાત્, વૃણ્યતે હિ ક્ષવન નિર્વેનાદૌ સ્થાને મૃના-
સાદયો વાસાનપદ્મસ્ય પસ્યાન્તેતિ ॥૪૨॥૪૩॥

મૂમ્-જ ભવે મત્તપાણ તુ, કપ્પાકપ્પમિ સંકિય ।

દિતિય પઢિયાઈકલે, ન મે કપ્પહ તારિસ ॥૪૪॥

છાયા—યદ્વેચ્છત્ત પાનન્તુ, કપ્પાકપ્પમ્યે શક્તિસ્ ।

વદતી મત્તપાણીત, ન મે કપ્પસે સહસ્ય ॥૪૪॥

સાન્વયાર્થઃ—જ=જો મત્તપાણ તુ=મચ્ચનાદિ કપ્પાકપ્પમિ=કપ્પ્ય કપ્પમ્યે
વિપયમે સંકિય=શક્તિ-શક્તિસ્તદ મચ્ચ=હો તો દિતિય=દેનેવાલીસે પઢિયા-
ઈકલે=કલે કિ તારિસ=સ પ્રકારકા આહારાદિ મે=મુઠે ન કપ્પહ=ની
કપ્પતા હૈ ॥૪૪॥

યા કોઈ બાલક, સ્તન-પાન ન કરતા હોવા મી ગોદમેં યા સમીપમેં બેઠા હો
ઉસે ઝોકકર સ્ત્રી આહાર લેનેકે લિયે જાવે ઓર બાલક રોને લગે તો મેં
ઉસકે દ્વારા દિવા જાનેવાલા આહાર, સંપમિયોકો પ્રાપ્ત નહીં હૈ, ક્યોંકિ
હસસે ઉસકે બાલકકે આહારમેં અન્તરાય પડતી હૈ, માતૃ વિરહજન
હુ લ્હ હોતા હૈ, કઠોર હાથ, મૂમિ, સ્વાદ આદિકે સ્પર્શસે પીડા હોતી હૈ
ઓર માંસભોજી પિલાય કુસે આદિ જાનશરેકિ દ્વારા ઉપદ્રવ્ત હોનેકા
સન્મથ રહતા હૈ । કહીં (પદ્મારી પ્રદેશમેં) શૃગાલ (ગીદહ), બાલકોંકો
ઘઠા કર લે માગસે હૈ પેસા લેસા જાતા હૈ ॥ ૪૨ ॥ ૪૩ ॥

ન ક્ષતુ ડોય પશુ ખેળામાં યા સમીપમાં બેઠુ ડોય, તેને બેઠીને સ્ત્રી આહાર
આપવાને માટે બધા બને બાળકે થવા લાગે તોપણ તેણે આપેલા આહાર
સ સમીપમાં માટે પ્રાપ્ત નથી, કારણ કે તેથી તેના બાળકના આહારમાં અવરોધ
પડે છે, માતૃવિરહજન્ય દુઃખ થાય છે, કઠોર હાથ, મૂમિ, ખટલા આદિના સ્પર્શસે
પીડા થાય છે અને માંસભોજી પીલાય કુસે આદિ જાનશરે દ્વારા ઉપદ્રવ
થવાને પણ સંભવ રહે છે કપાક કપાક (પદ્મારી પ્રદેશમાં) શિયાળ બાળકને
ઘઠની બાથ છે એવું બેવામાં આવે છે (૪૨-૪૩)

टीका—‘जं भवे०’ इत्यादि । यद्भक्त-पानं तु कल्प्याकल्प्ये=कल्प्यं च अकल्प्यञ्चेति समाहारद्वन्द्वे कल्प्याकल्प्यं तस्मिन्, भावप्रधानत्वाय निर्देशस्ततश्च कल्प्यत्वेऽकल्प्यत्वे चेत्यर्थः, कल्प्यत्वमुद्रमादिदोषरहितत्वमकल्प्यत्वं च तत्सहितत्वम्, तत्र शङ्कितं=शङ्का(संशय)युक्तत्वम् ‘इदं भक्तपानं कल्प्यमकल्प्य वे’-त्येवंविधसंशय-विषयीभूतमित्यर्थः, भवेत् तत् ददतीं प्रत्याचक्षीत-तादृशं मे न कल्पत इति ॥४४॥

^१ मूलम्-^{११} दगवारेण ^२ पिहियं, ^३ नीसाए ^४ पीढएण वा ।

^५ लोढेण ^६ वा ^७ विलेवेण, ^८ सिलेसेण ^९ वि ^{१०} केणइ ॥४५॥

^{१२} तं ^{१३} च ^{१४} उब्भिदिआ ^{१५} दिज्जा, ^{१६} समणट्टाए ^{१७} व ^{१८} दावए ।

^{१९} दितियं ^{२०} पडियाइक्खे, ^{२१} न मे ^{२२} कप्पइ ^{२३} तारिसं ॥४६॥

छाया—दकवारेण पिहितं, निश्रया पीठकेन वा ।

लोष्टेन वा विलेपेन, श्लेषेण वा केनापि ॥४५॥

तच्चोद्भिद्य दद्यात्, श्रमणार्थं वा दापयेत् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥४६॥

सान्त्वयार्थः—दगवारेण=जलके भरे हुए घड़ेसे नीसाए=घंटीके पुडियेसे या पीसनेकी शिलासे वा=अथवा पीढएण=पीढेसे लोढेण=लोढेसे वा=अथवा विलेवेण=मिट्टी आदिके छेपसे वि=अथवा केणइ=दूसरे किसी प्रकारके सिलेसेण=मोम लाख आदि चिकने पदार्थसे पिहियं=आच्छादित या मुद्रित किया-हुआ अशनादिका वरतन हो, तं च=उसे यदि समणट्टाए=साधुके लिए उब्भिदिआ=उघाड़ (खोल) कर दिज्जा=खुद देवे वा=अथवा दावए=दूसरेसे दिलावे तो दितियं=देती हुईसे साधु पडियाइक्खे=रुहे कि तारिसं=ऐसा आहारादि मे=मुझे (लेना) न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥४५-४६॥

‘जं भवे’ इत्यादि । ‘यह भक्त-पान कल्प्य है या अकल्प्य’ इस प्रकार जिसमें सन्देह हो वह भक्त-पान देनेवालीसे साधु कहे कि ऐसा आहार मुझे ग्राह्य नहीं है ॥ ४४ ॥

जं भवे० इत्यादि ‘आ बोधन-पान कल्प्य छे के अकल्प्य ?’ ओ प्रकारने ओभा स देह उत्पन्न थाय ते बोधन-पान आपनारीने साधु कहे के ओवो आहार भने ग्राह्य नथी (४४)

મયના ય શિષ્ટઃ સ્વન્યમપિવલ્લભ્યે સમીપે યા તિષ્ઠેત્ પરિત્યજ્ય વાતું પુનઃસૂત્ય
તસ્યાં યદિ સ રુધાત્ તદાપિ તયા દીયમાનમાહારાદિકં સંપતાનામકલ્પિત્વ
શિશ્વાધાહારાન્તરાય-કર્કશસ્ત-મૂમિ-મજ્જાકાદિસ્પર્શનિતપીઢા-માંસાદિ-માર્મ
કુકુરાદિઅનુકુતોપધાતાદિસમ્મથાત્, વૃક્ષ્યતે હિ કલ્પન નિર્નનાદૌ સ્થાને મૃગ
સાદયો વાલાનપદ્મસ્ય પક્ષાયન્તે इति ॥૪૨॥૪૩॥

મૂમ્-જ^૧ મવે^૨ મત્તપાણ^૩ તુ, કપ્પાકપ્પમિ^૪ સકિય^૫ ।

દિતિય^૬ પઢિયા^૭ઈક્ષ્વે, ન મે^૮ કપ્પ્ય^૯ તારિસ^{૧૦} ॥૪૪॥

હાયા—મૂલ્લેક્ષ્મક પાનન્તુ, કપ્પાકપ્પ્યે સકિયમ્ ।

દ્વર્તી પ્રત્યાવસીત, ન મે કલ્પતે સદ્યમ્ ॥૪૪॥

સાન્નયાર્ય—જં=જો મત્તપાણં તુ=મથનાદિ કપ્પાકપ્પમિ=કલ્પ્ય અક્લ્પ્ય
વિપયમે સંકિય=સકિય-સક્રાસ્પદ મવે=હો સો દિતિય=દેનેવાલીસે પરિય
ઈક્ષ્વે=કહે ફિ તારિસં=ઇસ પ્રકારકા આહારાદિ મે=મુઝે ન કપ્પ્ય=ન
કલ્પતા હૈ ॥૪૪॥

યા કોઈ પાલક, સ્તન-પાન ન કરતા હોવા મી ગોવર્મે યા સમીપમેં વૈઘા
ઉસે છોડકર હી આહાર દેનેકે લિયે જાવે ઓર વાલક રોને લગે તો ય
ઉસકે દ્વારા દિયા જાનેવાલા આહાર, સંપમિયોકો પ્રાપ્ત નહીં હૈ, ક્યોંકિ
ઇસસે ઉસકે પાલકકે આહારમેં અન્તરાય પડતી હૈ, માતૃ-વિરહજન્મ
દુઃખ હોતા હૈ, કઠોર હાય, મૂમિ, સ્નાટ આદિકે સ્પર્શસે પીડા હોતી હૈ
ઔર માસમોજી પિલાવ કુસે આદિ જાનઘરોંકે દ્વારા ઉપધાત હોન
સમ્મથ રહતા હૈ। કહીંર (પહાડી પ્રદેશોમેં) શુગાલ (ગીવડ), વાલકોંકો
ઘટા કર લે માગતે હૈ એસા દેસા જાતા હૈ ॥ ૪૨ ॥ ૪૩ ॥

ન કસ્ય હોમ પશુ જોગ્યાર્થ યા સમીપમા બેઠુ હોય, તેને બેઠીને સી અપાર
આપવાને માટે જાય અને જાગર થવા લાગે તોપણ તેણે આપેલા બકરી
સમીપોને માટે શ્રદ્ધા નથી, કારણ કે તેથી તેના જાગરના આચારમા અવધાર
પડે છે, માતૃવિરહજન્મ દુઃખ થાય છે કઠોર હોય, મૂમિ, ખાટલા આદિના સ્પર્શ
પીડા થાય છે અને માસભોજી પિલાઈ ફૂલસં આદિ જાનવરો દ્વારા ઉપધા
થવાને પણ સહન રહે છે ક્યાક ક્યાક (પહાડી પ્રદેશોમાં) શિયાવ આગેને
ઉઠવી જાય છે, એવું બેચાર્થ આવે છે (૪૨-૪૩)

छाया—अशनं पानकं वापि स्वाद्यं तथा ।

यज्जानीयात् शृणुयाद्वा, दानार्थं प्रकृतमिदम् ॥४७॥

तद्भवेद्भक्त-पानं तु, संयतानामकल्पक(त)म् ।

ददतीं मत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥४८॥

सान्वयार्थः—जं=जो असणं=ओदन आदि अशन पाणगं=दाख आदिका धोवन वावि=अथवा खाइमं=केला आदि खाद्य तथा=और साइम=एलची लंग आदि स्वाद्य इमं=यह 'दाणढा' पथिकोंको देनेके लिए पगडं=उपकल्पित-निकाला हुआ है जो अपने या अपने कुटुम्बके लिए काममें नहीं लाया जावे ऐसा जाणेज्ज=जान लेवे वा=अथवा सुणिज्जा=किसीसे सुन लेवे तो तं=यह भत्तपाणं तु=आहार-पानी संजघाणं=साधुओंके लिए अकप्पियं=अकल्पनीय भवे=होता है, (अतः) दितियं=देती हुईसे साधु पडियाइक्खे=रुहे कि तारिस= इस प्रकारका आहारादि मे=मुझे (लेना) न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥४७-४८॥

टीका—'असणं०' इत्यादि, 'तं भवे०' इत्यादि च । यत् अशनं=भोज्य-ओदन-पूरिकादिकं, पानकं=द्राक्षादिजलम्, अपिवा=अथवा स्वाद्यं=रुदलीफला-दिक, स्वाद्यम्=एला-लवङ्ग-कर्पूर-पूगीफलादिकम्, 'दानार्थं=देशान्तरादागतेन वणिगादिना साधुनादार्थं स्वकीयप्रशंसानिमित्तं दातुम्, इदं प्रकृतं=नियतरूपेणोप-कल्पितम्' इति जानीयात्=आमन्त्रणादिना अवगच्छेत्, शृणुयाद्वा=कुतश्चि-

'असणं०' इत्यादि, तथा 'तं भवे०' इत्यादि ।

ओदन-आदि अशन, दाखका जल आदि पान, केला आदि स्वाद्य, लोंग, कपूर, इलायची, सुपारी आदि स्वाद्य, 'यह देशान्तरसे आये हुए वणिक् आदिने अपनी प्रशंसाके निमित्त देनेके लिये रक्खा है।' ऐसा जो समझे या किसीसे सुने तो वह अशनादि, संयमियोंको कल्पनीय नहीं है,

असणं इत्यादि, तथा तं भवे० इत्यादि

ओदन आदि अशन, द्राक्षना धोवणुनुं नृण आदि पान, डेणा आदि आद्य, लवींग, कपूर, इलायची, सुपारी आदि स्वाद्य, "आ देशान्तरस्थी आवेला वणिक् आदिने पोतानी प्रशंसाने लीधे आपवाने भाटे राखेव छे" ओवु जे समज्जवामा डे डेअ पासेथी सावणवामा आवे तो ओ अशनादि सयमीओने

टीका—‘द्वगधारेण०’ ‘तं च’ इत्यादि । दकेति दकं=जलं (प्रोक्तं प्राज्ञैर्मुनयामृतं
जीवनीयं दकं च’ इति हस्तायुध,) धारयति=वह्निर्निःसरणतो निरुज्जदीति दक-
धारः=जलसमृद्ध-कलसादिमात्रेण तेन, निभया=घरद्वेन-पेपण्यधकेण शिलापेन
(पेपण्यार्थपापाणेन) वा, पीठकेन=काष्ठनिर्मिताऽऽसनेन, सोष्टेन=शिलादि-
स्वष्टेन, विष्टेपेन=मृष्टिकादिष्टेपेन, केनापि श्लेष्टेपेन=सिक्क-शिलादिमा वा पिरि-
तम्=आच्छादितं मृद्वितं वा यवलादिमात्रमिति प्रसङ्गश्च मनेत्, तच्च भ्रमार्थ-
मृद्विष्य=उदाटय (स्वयं) दद्यादापयेद्वा तदा गुह्यस्वरूपस्तुत्यापनक्षेत्रादि
सम्भाषनया ददतीं प्रत्याचक्षीतेत्यादि पूर्ववत् ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

मूल्म-असण पाणग वा वि, स्वाइम साइम तहा ।

ज जाणेज्जा सुणेज्जा वा, दाण्हा पगडं इम ॥४७॥

त भवे भस-पाण तु, सजयाण अकप्पिय ।

दितिय पडियाइक्खे, न मे कप्पइ तारिस ॥४८॥

‘द्वगधारेण०’ इत्यादि, ‘तं च’ इत्यादि ।

जलसे भरेहुप धर्तनसे, बक्की के पुडसे मसाला आदि पीसनेकी
शिलासे, पीड़े (पाजोट) से, लोड़े (मसाला आदि पीसनक बजनदार पत्थर)
से बके हुप, तथा मिट्टी आदिके छेपसे, अथवा अन्य किसीसे छवि या छाप
आदिस मृद्वित किया हुआ अन्न-पान, साधुके लिये उघाड़कर स्वयं दवे या
दूसरेसे दिलावे तो श्लेश और हिंसाकी सम्भाषनाक कारण देनवालीक
कहे कि पेसा आहार इमें ग्राह्य नहीं है । तात्पर्य यह है कि, मारी पस्तुक
उठानेमें स्व-पर-धिराषना आदि अनेक दोषोंकी सम्भाषना होनस
यह निषेध किया गया है ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

द्वगधारेण० इत्यादि, तं च इत्यादि ।

लगायी भरेला पासपुडी, धर्तना पडडी, मसालो पाटणना ओरशियाडी
आलेडी, मसालो पाटणना पजनदार पत्थरडी, लोडे तथा पाट आदिना
छेपडी अथवा अन्य कोई पदार्थडी छविउ के छाप आदिडी तथा उक्त पासपु
साधुने माटे उघाडीने अन्न-पान पाते आप या जीवा पासो आपये तो श्लेश अने
हिंसाकी सम्भाषनाकी आपनारीन साधु कहे के अर्थ आहार अने मन्न नहीं
ग्राह्य अने उ के लिये वस्तु उपाध्याय स्वपर-धिराषना आदि अनेक दोषोंकी
सम्भाषना छापडी अने निषेध करवाया आये छ (४५-४८)

छाया—अशनं पानकं वापि स्वाद्यं स्वाद्यं तथा ।

यज्जानीयात् शृणुयाद्वा, दानार्थं प्रकृतमिदम् ॥४७॥

तद्भवेद्भक्त-पानं तु, संयतानामकल्पक(त)म् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥४८॥

सान्त्वयार्थः—जं=जो असणं=ओदन आदि अशन पाणगं=दाख आदिका धोवन वाचि=अथवा खाइमं=केला आदि स्वाद्य तथा=और साइमं=एलची लूंग आदि स्वाद्य इमं=यह 'दाणढा' पथिकोंको देनेके लिए पगडं=उपकल्पित-निकाला हुआ है जो अपने या अपने कुटुम्बके लिए काममें नहीं लाया जावे ऐसा जाणेज्ज=जान लेवे वा=अथवा सुणिज्जा=किसीसे सुन लेवे तो तं=वह भक्तपाणं तु=आहार-पानी संजयाणं=साधुओंके लिए अकल्पियं=अकल्पनीय भवे=होता है, (अतः) दितियं=देती हुईसे साधु पडियाइक्खे=कहे कि तारिस=इस प्रकारका आहारादि मे=मुझे (लेना) न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥४७-४८॥

टीका—'असणं०' इत्यादि, 'तं भवे०' इत्यादि च । यत् अशनं=भोज्य-मोदन-पूरिकादिकं, पानकं=द्राक्षादिजलम्, अपिवा=अथवा स्वाद्यं=कदलीफला-दिक, स्वाद्यम्=एला-लवङ्ग-कर्पूर-पूगीफलादिकम्, 'दानार्थं=देशान्तरादागतेन वणिगादिना साधुवादार्थं स्वकीयप्रशंसानिमित्त दातुम्, इदं प्रकृतं=नियतरूपेणोप-कल्पितम्' इति जानीयात्=आमन्त्रणादिना अवगच्छेत्, शृणुयाद्वा=कुतश्चि-

'असणं०' इत्यादि, तथा 'तं भवे०' इत्यादि ।

ओदन-आदि अशन, दाखका जल आदि पान, केला आदि स्वाद्य, लोंग, कपूर, इलायची, सुपारी आदि स्वाद्य, 'यह देशान्तरसे आये हुए वणिक् आदिने अपनी प्रशंसाके निमित्त देनेके लिये रक्खा है।' ऐसा जो समझे या किसीसे सुने तो वह अशनादि, संयमियोंको कल्पनीय नहीं है,

असणं इत्यादि, तथा तं भवे० इत्यादि

ओदन आदि अशन, द्राक्षना धोवणुनुं जण आदि पान, डेणा आदि पाद्य, लवींग, कपूर, इलायची, सुपारी आदि स्वाद्य, "आ देशान्तरथी आवेला वणिक् आदिने पोतानी प्रशंसाने लीधे आपवाने भाटे राखेल छे" એવુ જો સમજવામા કે કેઇ પાસેથી સાબળવામા આવે તો એ અશનાદિ સચમીઓને

वाकर्णयेद्वा तद्भक्तपानं तु संयतानामकल्पिकं भवेत्, अतस्तद्वर्ती प्रत्याचक्षीत—तादृशं मे न कल्पत इति ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

मूक्ष्म-असण पाणग वाधि, स्वाहम साहम तथा ।

जं जाणेज्ज सुणेज्जा वा, पुण्णहा पगहं इम ॥४९॥

त भवे भत्त पाणं तु सजयाण अकप्पिय ।

दितिय पडियाइक्खे, न मे कप्पइ तारिस ॥५०॥

छाया—अन्नं पानकं वापि, स्वाद्यं स्वाद्यं तथा ।

यज्जानीयाच्छृणुपाद्या, पुण्यार्थं मुकतमिदम् ॥४९॥

तद्भवेद्भक्तपानं तु, संयतानामकल्पिक(त)म् ।

द्वर्ती प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥५०॥

सान्त्वयार्थं—ज असणं पाणगं वाधि स्वाहमं तथा साहमं=जो अन्न पान स्वादिम स्वादिम इम पुण्णहा पगहं=‘यह कल्याणुद्धिसे दीन-हीन-जनोको लिए पुण्यार्थ निकाल रहा है’ इस प्रकार जाणेज्ज=मान छेवे वा=अथवा सुणिज्जा=किसी दूसरेसे सुन छेवे तो तं=यह भक्तपाणं तु=आहार-पानी संजयाणं=साधुओंके लिए अकप्पिय=अच्छपनीय भवे=होता है, (अतः) दितिय=द्वर्ती दुईसे साधु पडियाइक्खे=कहे कि तारिसं=इस प्रकारका आहारादि मे=मुझे (छेना) न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥४९॥-५०॥

टीका—‘असण०’ इत्यादि, ‘तं भवे०’ इत्यादि च । पदञ्चनादिकं ‘पुण्यार्थं=पुण्याय=मुकतायेदं दयापिया, वनीय(प)क-भमणार्थोपकल्पितस्याग्रे वक्ष्य इत्यस्यैव ऐसा भक्त-पान आदि देनेवाली से कहे कि यह मुझे नहीं कल्पता है ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

‘असण०’ इत्यादि, तथा ‘तं भवे०’ इत्यादि ।

जो ‘अशन, पान, स्वाद्य, स्वाद्य दया-मुद्धिसे दीन-हीन जनोको

आटे इत्यादि नही, तथा भवे भवे भक्त पान आदि आपणादीने साधु को देने को भवे भवे भवे नही (४७-४८)

असण० इत्यादि, तथा तं भवे० इत्यादि

आ अशन, पान, स्वाद्य, स्वाद्य दया-मुद्धिसे दीन-हीन जनोको आपनाने

માણત્વાદત્ર દીનેભ્યો વિતરણાર્થમિદં પ્રકૃતમ્=ઉપકલિપતમ્-સ્વ-સ્વપોષ્યવર્ગોભ્યો-પભોગ્યભિન્નતયા સ્થાપિતમિતિ યાવત્' इति जानीयात् शृणुयाद्वा तद्वक्तृपान-मित्यादि पूर्ववत् । पूर्वगाथायां 'दाणद्वा' इत्यत्र दान-शब्देन स्वप्रशंसार्थं दानं गृह्यते, प्रकृते 'पुण्णद्वा' इत्यत्र पुण्य-शब्देन स्वप्रशंसाव्यतिरिक्तफलाभिसन्धानेन दानं गृह्यते, इति दानपुण्ययोर्भेदः । 'महाव्रतधारिभ्य एव यदीयते तत्रैव पुण्यं न तु तदितरेभ्यः प्रदाने, तथा सति हि प्रत्युत पापकलापः समुत्पद्यते' इति केचिदाहुः, ('तेरहपथी' शब्देन प्रसिद्धाः साधव आहुः,) तद् भ्रान्तिविलसितम्,

देनेके लिये है-अर्थात् पुण्यार्थ बनाया गया है' ऐसा जाने या सुने तो वह संयमीके लिये ग्राह्य नहीं है, अत एव ऐसा आहार देनेवालीसे कहे कि-'यह भक्त-पान लेना मुझे नहीं कल्पता है' । पहली गथामें आये हुए 'दाणद्वा' पदके 'दान' शब्दसे 'अपनी प्रशंसाके लिये दिया जानेवाला दान' अर्थ ग्रहण किया है, किन्तु इस गाथामें 'पुण्णद्वा'के 'पुण्य' शब्दसे अपनी प्रशंसाके सिवाय अन्य किसी प्रयोजनसे दिया जानेवाला दान' अर्थ होता है-दान और पुण्यमें यही अन्तर है ।

'कोई-कोई कहते हैं कि-"महाव्रतधारी मुनियोंको जो दान दिया जाता है उसीमें पुण्य है-दूसरोंको देनेमें नहीं, दूसरोंको देनेसे उलटा पाप लगता है"' । उनका यह कहना भ्रान्ति-मूलक है, क्योंकि, भगवान् ने

૧ તેરહપંથી સંપ્રદાય કે સાધુ ।

માટે છે, અર્થાત્ પુણ્યાર્થ બનાવવામા આવ્યા છે " એવુ બાણુવામા યા સાધ-
ળવામા આવે તો એ સંયમીને માટે ગ્રાહ્ય નથી તેથી કરીને એવો આહાર
આપનારીને સાધુ કહે કે-એ ભોજન-પાન લેવા મને કલ્પતા નથી પહેલી
ગાથામા આવેલા દાણદ્વા પદના દાન શબ્દથી 'પોતાની પ્રશંસાને માટે
આપવામા આવતુ દાન' એવો અર્થ ગ્રહણ કર્યો છે, પણ આ ગાથામા પુણ્ણદ્વા
માના પુણ્ય શબ્દથી 'પોતાની પ્રશંસા સિવાયના અન્ય કોઈ પ્રયોજનથી
આપવામા આવતુ દાન' એવો અર્થ થાય છે દાન અને પુણ્યમા એ અતર છે.

૧૩૬-કોઈ કહે છે કે-"મહાવ્રતધારી મુનિઓને જે દાન આપવામા આવે છે
તેમા પુણ્ય છે બીજાઓને દેવામા પુણ્ય નથી, બીજાઓને દેવામા ઉલટું પાપ
લાગે છે " એમનુ એવુ કહેવુ ભ્રાન્તિમૂલક છે, કારણ કે ભગવાને પુણ્ણદ્વા પગડં

મગવતા હિ ‘પુણ્યઢ્ઠા પગઢ્ઠ’ ક્ષત્યનેન ‘પુણ્યાર્થમુપકરિપતઢ્ઠ દ્રવ્ય સાધુનામકલ્પ્ય’ મિતિ લોષિત, તમ મહાવતપારકેતરેમ્યઃ મદાતુમુપકરિપતસ્ય દ્રવ્યસ્ય તન્મતે પુણ્યાર્થસ્વામાલેન ‘પુણ્યઢ્ઠા પગઢ્ઠ’ ક્ષિતિ વાક્ય નિર્ણયતામપયેત ।

નન્નુ પુણ્યાર્થોપકરિપતદ્રવ્યસ્યાકલ્પ્યસ્વસ્વીકારે સાધોઃ ક્ષિટ્કુલે મિલ્લાપ્રાપ્ત-મેલાકલ્પ્ય સ્યાત્, પુણ્યાર્થમેવ તેપો વાક્યપ્રકરેન તુ ક્ષુદ્રમન્તુપસ્વોદરપૂર્ણિમાર્ગ મિતિ શેષ, તયાહિ—યથાપિ ક્ષિટ્કુલે સમ્પાદિતમલ્લ પુણ્યાર્થપ્રકૃતઢ્ઠ તયાપિ યદ્યન્વેમ્યો

‘પુણ્યઢ્ઠા પગઢ્ઠ’ ક્ષિતિ કથનસે પુણ્યકેલિયે નિકાલે કુપ્ત દ્રવ્યકો સાધુઓકે લાસ્ટે અકલ્પનીય લતાયા હૈ । યદિ મહાપ્રતિયોકો ડોઢ્ઠકર અન્ય કિસીકો લેનેમેં પુણ્ય ન હો તો ‘મગલાનકા કિયા કુમા યહ નિલેલ કિસ પર લાપ પડેગા ?’, તાત્પર્ય યહ હૈ કિ પુણ્યકેલિયે નિકાલે કુપ્ત દ્રવ્યકો, મુનિયોકેલિયે અકલ્પ્ય લતાનેસે યહ સિદ્ધ હોતા હૈ કિ દૂસરોકો લાન લેનેસે મી પુણ્યકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ ।

શંકા—યદિ પુણ્યાર્થ નિકાલા કુમા દ્રવ્ય, સાધુઓકો પ્રાપ્ત નહોં હૈ તો ક્ષિટ્કુલમેં સાધુ, કમી મિલ્લા પ્રાપ્ત કર હી નહોં સકતે, લ્યોકિ ક્ષિટ્કુલ જન, પુણ્યકેલિયે હી રસોઈકા આરમ્મ કરતે હૈ, સાધારણ (કુદ્ર) પ્રાણિયોકી તરહ અપને હી ઉદરકી પૂર્ણિકેલિયે નહોં ।

સમાધાન—યથાપિ ક્ષિટ્કુલમેં તૈયાર કિયા કુમા આહાર પુણ્યકેલિયે હી સંપાદિત હોતા હૈ તથાપિ જો આહાર દૂસરોકો હી લેનેકેલિયે લનાયા

કે કથન વડે પુણ્યને માટે કહેલા દ્રવ્યને સાધુઓને માટે અકલ્પનીય લતાબુ છે લે મહાપ્રતીકો સિવાલના બીજાઓને આપવામાં પુણ્ય ન લેાય તે જનવાને કહેલા કે નિલેલ લેને લાગુ પડેશે ! તાત્પર્ય કે છે કે પુણ્યને માટે કહેલા દ્રવ્યને મુનિઓને માટે અકલ્પ્ય લતાબુ લેવાથી જોમ સિદ્ધ થાય છે કે બીજાઓને લાન આપવાથી પણ પુણ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે ।

શંકા—લે પુણ્યાર્થ કહેલુ દ્રવ્ય સાધુઓને માટે પ્રાપ્ત ન લેાય તે ક્ષિટ્કુલમાં સાધુ કલ્પિ મિલ્લા અલ્પ કહી શકેશે જ નહિ, કારણ કે ક્ષિટ્કુલ પુણ્યને માટે જ રસોઈનો આરમ્મ કહે છે સાધારણ (કુદ્ર) પ્રાણિઓની પડે માત્ર પોતનું જ ઉદર લરવાને માટે નહિ.

સમાધાન—લે કે ક્ષિટ્કુલમાં તૈયાર કરવામાં આવતો આહાર પુણ્યને માટે જ સંપાદિત લેાય છે તેપણુ લે આહાર બીજાઓને આપવાને માટે બનાવવામાં આવે છે પોતાના ઉપયોગને માટે નહિ, તે પુણ્યઢ્ઠા પગઢ્ઠ (પુણ્યાર્થ નિલ્પાદિત)

દાતૃમેવ નિષ્પાદિતં ન તુ સ્વોપભોગાર્થં તદેવાન્નં 'પુણ્યાર્થપ્રકૃત' શબ્દેનાત્ર ગૃહ્યતે,
 एतदेव देयमित्युच्यते । ईदृशस्यैव ग्रहणे प्रतिषेधः, आरम्भान्तरायादिदोषप्रस-
 ज्ञात् । यत्तु स्वस्य स्वपोष्यवर्गस्य चोपभोगार्थमुदारबुद्ध्या सम्पादित, तच्चानियत-
 दानार्थत्वाददेयमित्युच्यते । अस्य ग्रहणे साधोर्नारम्भादिदोषप्रसङ्गः, साध्वर्थपा-
 कप्रवृत्तेरभावात् । किञ्च-शास्त्रे, शिष्टकुले भिक्षाग्रहणस्य विधानान्न तथाविधाऽऽ-
 हारग्रहणे दोष इत्यलं पल्लवितेन ॥ ४९ ॥ ५० ॥

મૂલમ્-અસળં^૨ પાળગં^૩ વાવિ^૪, યાઙમં^૫ સાઙમં^૬ તહા^૭ ।

જં^૧ જાળેજ્જ^{૧૨} સુળેજ્જા^{૧૩} વા^{૧૪}, વળિમઢા^{૧૫} પગડં^{૧૬} ઇમં^{૧૭} ॥૫૧॥

જાતા હૈ અપને ઉપભોગકે લિયે નહીં, વહી 'પુણઢા પગડં' (પુણ્યાર્થ નિષ્પાદિત) ઓર વહી 'દેય' કહલાતા હૈ । ઇસ પ્રકારકે આહારકો હી ગ્રહણ કરનેકા નિષેધ કિયા ગયા હૈ । ક્યોંકિ, ઉસે લેલેનેસે આરંભ ઓર અન્તરાય આદિ દોષોંકા પ્રસંગ હોતા હૈ ।

જો આહાર, અપને ઓર અપને આશ્રિત જનોંકે ઉપભોગકે લિયે ઉદાર બુદ્ધિસે નિષ્પન્ન કિયા જાતા હૈ, વહ અનિયત દાનકે લિયે હોનેસે 'અદેય' કહલાતા હૈ । ઇસ અદેય આહારકો ગ્રહણ કરનેસે સાધુકો આરંભ-આદિ દોષ નહીં લગતે હૈં, ક્યોંકિ વહ સાધુકે નિમિત્ત નહીં બનાયા જાતા હૈ, તથા શાસ્ત્રમેં, શિષ્ટકુલમેં ભિક્ષા ગ્રહણ કરનેકા વિધાન હૈ, ઇસલિયે ભી શિષ્ટકુલમેં આહાર ગ્રહણ કરનેમેં દોષ નહીં આસકતા, ઇતના હી સમાધાન કાફી હૈ ॥ ૪૯ ॥ ૫૦ ॥

અને એજ 'દેય' કહેવાય છે એ પ્રકારના આહારને પણ અહણ કરવાનો નિષેધ કરવામા આવ્યો છે, કારણ કે એ લેવાથી આરભ અને અતરાય આદિ દોષોનો પ્રસંગ ઉત્પન્ન થાય છે

જે આહાર પોતાને માટે અને પોતાના આશ્રિત જનોના ઉપયોગને માટે ઉદાર-બુદ્ધિથી નિષ્પન્ન કરવામા આવે છે તે અનિયત દાનને માટે હોવાથી 'અદેય' કહેવાય છે એ અદેય આહાર અહણ કરવાથી સાધુને આરભ-આદિ દોષો લાગતા નથી, કારણ કે એ સાધુને માટે બનાવવામા આવેલો હોતો નથી, તથા શાસ્ત્રમા શિષ્ટકુળમા ભિક્ષા અહણ કરવાનું વિધાન છે, તેથી પણ શિષ્ટ-કુળમા આહાર અહણ કરવામા દોષ લાગી શકતો નથી એટલું જ સમાધાન પૂરતું છે (૪૬-૫૦)

त भवे भक्त-पाण तु, सजयाण अकप्पिय ।

दितिय पडियाइक्खे, न मे कप्पइ तारिस ॥ ५२ ॥

जाया—अशन पानकं वापि, स्वार्थं स्वाद्य तथा ।

यश्चानीयाच्छृणुयाद्वा, वनीय-(प)-कार्यं मकृतमिदम् ॥५१॥

तद्भवेद्भक्त पानं तु, संयतानामकल्पिकम् ।

द्विती मत्स्यावसीत्, न मे कल्पते तादृशम् ॥५२॥

सान्वयार्थः—जं अस्पर्शं पाणं वापि स्वाद्यं तद्वा साद्यम्=जो अशन पान
स्वादिम स्वादिम इमं वणिमद्वा पगबं=यह मिखारी और दखिोंके लिए उपकल्पित
है ऐसा जाणेज्ज=मान छेबे वा=अथवा सुणिज्जा=फिसी दूसरेसे सुन छेबे तो तं
वह भक्तपाणं तु=आहार पानी सजयाण=साधुओंके लिए अकप्पिय=अकल्पनीय
भवे=बोता है, (मत्तः) दितिय=देवी हुईस साधु पडियाइक्खे=कहे कि तारिस=
इस प्रकारका आहारादि मे=मुझे (छेना) न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥५१-५२॥

टीका—‘अस्पर्शं०’ इत्यादि ‘तं भवे०’ इत्यादि च । यद् अशनादिकं कनीय-
(प)कार्यम्=कनीय(प)कः=याचकमात्र, यद्वा सिद्धात्ममात्रोपजीवी, अथवा
वनी=स्वकीयदुरवस्थाप्रदर्शनपुरःसरं मियाऽऽज्ञापादिना सम्पद्रव्यं, तां याति=
प्राप्नोतीति कनीयः, स एष कनीयकः, ‘वनीपकः’ विपाठपक्षे तु तां पूर्वोक्तां वनीं
विबलि=आस्थावपतीति, पाति=रक्षति वा वनीपः, स एष वनीपकः, अथवा वनुते=
प्रायो वातुः सम्माननीयेष्वात्मनो भक्तिं प्रकटयन् याचत इति वा, (‘वतु पावने’
अस्माद्वातोरौषादिक ईपकप्रस्थयः ।) यदिवा वे=सान्त्वने-मुमुक्षाप्रतिपत्तापो

‘अस्पर्शं०’ इत्यादि, तथा ‘तं भवे०’ इत्यादि ।

याचकमात्रको अथवा सिद्ध (तैयार) भिक्षा लेकर जीवन-निर्वाह
करनेवालेको वनीयक कहते हैं, ‘वनीपक’ पाठपक्षमें—वाताके माननीय
गुरु आदिमें भक्ति प्रकट करके लीजानेवाली भिक्षाको वनी कहते हैं, और
ऐसी भिक्षा छेनेवाला ‘वनीपक’ कहलाता है, अथवा जो, भूखका ताप

अस्पर्शं० इत्यादि तथा तं भवे० इत्यादि.

याचक मात्रने अथवा सिद्ध (तयार) भिक्षा लधने जीवन निर्वाहके-
न्याशने ‘वनीयक’ कहे छे वनीपक पाठना पक्षमा-अताना माननीय गुरुआदिमां
भक्ति प्रकट करीने देवाभा आपत्ती भिक्षाने वनी कहे छे, अने कोरी भिक्षा
देनाए वनीपक कहेवाक छे अथवा वे भूखने ताप भित्तीने अंतन्य आपे

पशमनलक्षणं नयति=प्रापयतीति वनीः, यद्वा वन्यते=याच्यते=भिक्षयत इति वनी=
भिक्षणीयद्रव्यम्, ('वनु याचने' अस्मादौणादिक इन् कृदिकारादिति ङीष्) तां
पाति=उपकल्प्य रक्षतीति वनीपः=गृहस्थस्तं कायति=प्रार्थयते प्रियोक्त्यादिनेति
वनीपकस्तदर्थमिदं प्रकृतमित्यादि पूर्ववत् ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

^२ मूलम्-^३ असणं ^४ पाणगं ^५ वावि, ^६ खाइमं ^७ साइमं तथा ।

^१ जं ^२ जाणेज्ज ^३ सुणेज्जा ^४ वा, ^५ समणट्ठा ^६ पगडं ^७ इमं ॥ ५३ ॥

^१ तं ^२ भवे ^३ भत्त-पाणं ^४ तु, ^५ संजयाण ^६ अकप्पियं ।

^१ दितियं ^२ पडियाइक्खे, ^३ न ^४ मे ^५ कप्पइ ^६ तादिसं ॥ ५४ ॥

छाया—अशन पानकं वापि, खाद्य स्वाद्यं तथा ।

यज्जानीयाच्छृणुयाद्वा, श्रमणार्थं प्रकृतमिदम् ॥ ५३ ॥

तद्भवेद्भक्त-पानं तु, संयतानामकल्पिकम् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥ ५४ ॥

सान्त्वयार्थः—जं असणं पाणगं वावि खाइमं तथा साइमं=जो अशन पान
खादिम स्वादिम इमं समणट्ठा पगडं=यह निर्ग्रन्थ शाक्य तापस गैरिक और
आजीवक, इन पांच प्रकारके श्रमणोंके लिए उपकल्पित है, ऐसा जाणेज्ज=ज्ञान
लेवे वा=अथवा सुणिज्जा=किसी दूसरेसे सुन लेवे तो तं=वह भत्तपाणं तु=
आहार-पानी संजयाणं=साधुओंके लिए अकप्पियं=अकल्पनीय भवे=होता है,
(अतः) दितियं=देती हुईसे साधु पडियाइक्खे=कहे कि तारिसं=इस प्रकारका
आहारादि मे=पुष्टे (लेना) न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥ ५३-५४ ॥

मिटाकर सान्त्वना प्रदान करे उसे वनी (भिक्षा देनेके लिये रखा हुआ
अन्नादि) कहते हैं, उसको सुरक्षित रखनेवाला गृहस्थ 'वनीप' कहलाता है,
और उस वनीप (गृहस्थ)से प्रार्थना करके भिक्षा प्राप्त करने वालेको
'वनीपक' कहते हैं । उस वनीपकके लिये बनाया हुआ देवे तो देनेवा-
लीसे कहे कि ऐसा आहार मुझे कल्पता नहीं है ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

तेने वनी (भिक्षा आपवाने राखेला अन्नादि) कडे छे अने सुरक्षित राखनार
गृहस्थ वनीप कडेवाय छे, अने ओ वनीप (गृहस्थ)ने प्रार्थना करीने भिक्षा
प्राप्त करनारने वनीपक कडे छे ओ वनीपकने माटे जनावेले आहार आपे तो
आपनारीने साधु कडे छे ओवे आहार मने कल्पतो नथी (५१-५२)

૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯
ત મવે મત્ત પાણ તુ, સજયાણ અકપ્પિય ।

૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬
દિંતિય પઢિયાફક્કલે, ન મે કપ્પહ તારિસ ॥ ૫૨ ॥

છાયા—અમુત પાનક વાપિ, સ્વાર્થ સ્વાર્થ તથા ।

યજ્ઞાનીયાચ્છુણ્યાદા, વનીય-(પ)-કાર્ય પ્રકૃતમિદમ્ ॥૫૧॥

તદ્ગ્રથેન્નક પાને તુ, સયતાનામકલ્પિકમ્ ।

વદતી પ્રત્યાસીત, ન મે કપ્પવે તાદશમ્ ॥૫૨॥

સાન્વયાર્થઃ—જે અસળં પાણગ વાચિ સાહ્યમ તદ્વા સાહ્યમેન્નો મશ્ન પાન
સ્વાદિમ સ્વાદિમ હમ્ યણિમદ્વા પગથં=યદ મિસ્તારીઘીર દરિદ્રાકે સિપ્ ઉપકરિપત
દે એસા જાળોઃ=જાન છેવે યા=અથવા સુણિજ્ઞા=કિસી દુસરેસે મુન છેવેતો તે=
વદ મત્તપાણં તુ=માહાર પાની સજયાણં=સાધુઓકે સિપ અકપ્પિય=મકરપનીય
મવે=હોતા હૈ, (મત) દિંતિયં=દેતી હુઈસ સાધુ પઢિયાફક્કલે=કહે કિ તારિસં=
ઇસ પ્રકારકા આહારાદિ મે=મુઢે (છેના) ન કપ્પહ=નહીં કપ્પતા હૈ ॥૫૧-૫૨॥

ટીકા—‘અસળં’ ઇત્યાદિ ‘તે મવે’ ઇત્યાદિ ચ । યદ્ અશ્વનાદિકં વનીય-
(પ)કાર્યમ્=વનીય(પ)કઃ=યાચકમાત્ર, યદ્વા સિદ્ધાન્તમાપોપનીયી, અથવા
વની=સ્વકીયપુરુષસ્વામદર્શનપુરંસરં મિયાડ્ડસાપાદિના લભ્યદ્રવ્યં, તાં વાતિ=
મામોતીતિ વનીયઃ, તા એવ વનીયકઃ, ‘વનીયકે’વિપાઠપક્ષે તુ તાં પૂર્વોક્તાં વની
વિવદિ=આસ્ત્રાવયતીતિ, વાતિ=રણતિ યા વનીયઃ, સ એવ વનીયકઃ, અથવા વતુવે=
પ્રાપો વાતુઃ સમ્માનનીયેષ્વાત્મનો મર્ત્તિ પ્રકટયન્ વાચત ઇતિ યા, (‘વતુ વાચને’
અસ્માદાતોરીમાદિક ઇપકપ્રત્યયઃ ।) યદિવા ધં=સાન્વયર્થ-મુદ્ધસાગ્રનિવતાપા

‘અસળં’ ઇત્યાદિ, તથા ‘તે મવે’ ઇત્યાદિ ।

યાચકમાત્રકો અથવા સિદ્ધ (સેવાર) મિશ્ત્રા લેકર જીવન નિર્વાહ
કરનેવાલેકો વનીયક કહતે હૈ, ‘વનીયક’ પાઠપક્ષમે-દાતાકે માનનીય
ગુરુ આદિમે અસ્તિ પ્રકટ કરકે સીસાનેવાસી મિશ્ત્રાકો વનો કહતે હૈ, ઓર
પેસી મિશ્ત્રા લેનવાલા ‘વનીયક’ કહતાતા હૈ, અથવા જો, મૂલકાતાપ

અસળં ઇત્યાદિ તથા તે મવે ઇત્યાદિ.

યાચકમાત્રને અથવા સિદ્ધ (સેવાર) મિશ્ત્રા લેકર જીવન નિર્વાહકર-
નાથને ‘વનીયક’ કહે છે. વનીયક પાઠના પક્ષમા-દાતાના માનનીય ગુરુઆદિમાં
શક્તિ પ્રકટ કરીને લેવામા આવતી મિશ્ત્રાને વની કહે છે, અને જેની મિશ્ત્રા
લેનાર વનીયક કહેવાય છે અથવા જે મૂળને તાપ મિશ્ત્રાનીને આપના આપે

पशमनलक्षणं नयति=प्रापयतीति वनीः, यद्वा वन्यते=याच्यते=भिक्षयत इति वनी=
भिक्षणीयद्रव्यम्, ('वन्तु याचने' अस्मादौणादिक इन् कृदिकारादिति ङीप्) तां
पाति=उपकल्प्य रक्षतीति वनीपः=गृहस्थस्तं कायति=प्रार्थयते प्रियोक्त्यादिनेति
वनीपकस्तदर्थमिदं प्रकृतमित्यादि पूर्ववत् ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

२ ३ ४ ४ ६ ८ ७
मूलम्-असणं पाणगं वावि, खाइमं साइमं तथा ।

१ १२ १३ १४ ६ ११ १०
जं जाणेज्ज सुणेज्जा वा, समणट्ठा पगडं इमं ॥ ५३ ॥

१५ २० १६ १७ १८ १९
तं भवे भत्त-पाणं तु, संजयाण अकप्पियं ।

२१ २२ २५ २४ २६ २३
दितियं पडियाइक्खे, न मे कप्पइ तादिसं ॥ ५४ ॥

छाया—अशन पानकं वापि, खाद्य स्वाद्यं तथा ।

यज्जानीयाच्छृणुयाद्वा, श्रमणार्थं प्रकृतमिदम् ॥ ५३ ॥

तद्भवेद्भक्त-पानं तु, संयतानामकल्पिकम् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥ ५४ ॥

सान्त्वयार्थः—जं असणं पाणगं वावि खाइमं तथा साइमं=जो अशन पान
खादिम स्वादिम इमं समणट्ठा पगडं=यह निर्ग्रन्थ शाक्य तापस गैरिक और
आजीवक, इन पांच प्रकारके श्रमणोंके लिए उपकल्पित है, ऐसा जाणेज्ज=जान
लेवे वा=अथवा सुणिज्जा=किसी दूसरेसे सुन लेवे तो तं=वह भत्तपाणं तु=
आहार-पानी संजयाणं=साधुओंके लिए अकप्पियं=अकल्पनीय भवे=होता है,
(अतः) दितियं=देती हुईसे साधु पडियाइक्खे=कहे कि तारिसं=इस प्रकारका
आहारादि मे=मुख्य (लेना) न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥ ५३-५४ ॥

मिटाकर सान्त्वना प्रदान करे उसे वनी (भिक्षा देनेके लिये रखा हुआ
अन्नादि) कहते हैं, उसको सुरक्षित रखनेवाला गृहस्थ 'वनीप' कहलाता है,
और उस वनीप (गृहस्थ)से प्रार्थना करके भिक्षा प्राप्त करने वालेको
'वनीपक' कहते हैं। उस वनीपकके लिये बनाया हुआ देवे तो देनेवा-
लीसे कहे कि ऐसा आहार मुझे कल्पता नहीं है ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

तेने वनी (भिक्षा आपवाने राखेला अन्नादि) कडे छे जेने सुरक्षित राखनार
गृहस्थ वनीप कडेवाच छे, जेने जे वनीप (गृहस्थ)ने प्रार्थना करीने भिक्षा
प्राप्त करनारने वनीपक कडे छे जे वनीपकने माटे जनावेला आहार आपे तो
आपनारीने साधु कडे छे जेवो आहार भने कल्पतो नथी (५१-५२)

टीका—‘असर्गं०’ इत्यादि, तथा ‘तं भवे०’ इत्यादि । भ्रमणार्थं=भ्रमणा-
सोफमसिद्धचतुरोपतो निर्ग्रन्थ-शाक्य-तापस-गैरिकाऽऽजीवकमदेन पञ्चम,
तम निर्ग्रन्थाः=पञ्चमहाव्रतधारिणः, शाक्याः=सौगताः, तापसाः=जटाधारी,
गैरिकाः=रक्तवर्णपातुविशेषरक्षितधरधारिणः, परित्राजका इत्यर्थः, आर्वा-
वकाः=गोशालकमतानुयायिनस्तदर्थमिदं प्रकृतमित्यादि प्राग्वत् ॥५३॥५४॥

मूय्-उद्देशिय कीयगड, पूइकम्म च आहड ।

अज्झोयरय पामिच्च, मीसजाय विवज्जए ॥५५॥

छाया—औरेशिकं क्रीतकृतं, पुत्रिकर्म चाम्याहवम् ।

अध्यवपूरकं प्रामित्यं, मिश्रजातं विवर्जयेत् ॥५५॥

सान्वयार्थः—उद्देशियं=औरेशिक-किसी एकको उद्देश करके बनाये हुए
अश्वनादिको कीयगड=स्वरीदे हुएको पूइकम्म=आपाकमादिदोषसे इष्टित
ऐसे आहारसे मिछे हुएको आहड=सामने साथे हुएको पामिच्च=उधार साथे
हुएको च=और मीसजाए=अपने तथा साधुओंके छिए मिश्रित (मेषा) करके
बनाये हुए अश्वनादिको (साधु) विवज्जए=वरजे, अर्थात् ऐसा आहार हो तो नहीं
छेदे ॥ ५५ ॥

‘असर्गं०’ इत्यादि तथा ‘तं भवे०’ इत्यादि ।

लोकमें पाँच प्रकारके भ्रमण होते हैं—(१) निर्ग्रन्थ (पञ्च महाव्रतधारी),
(२) सौगत (बुद्धके अनुयायी), (३) तापस (जटाधारी), गैरिक
(गेरुआ वस्त्र पहिननेवाले), (५) आजीवक (गोशालके मतानुयायी) ।
इनके लिये जो आहार बनाया गया हो वह, संयमियोंके लिये कल्प्य
नहीं है, अतः एव ऐसा आहार देनवालीसे साधु कहे कि मुझे नहीं
कल्प्यता है ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

असर्गं० इत्यादि तथा तं भवे० इत्यादि

शेषमा पाप्य भ्रमणानां समञ्जो ह्येष छे (१) निर्ग्रन्थ (पञ्चमहाव्रतधारी),
(२) सौगत (बुद्धका अनुयायी), (३) तापस (जटाधारी) (४) गैरिक
(वेस्त्रां वस्त्रो पहिननेवाला) (५) आजीवक (गोशालका मतानुयायी), जेभने
भाटे से आहार लनावधार्मा आयेवे ह्ये ते सधर्मिज्जेने भाटे कल्प्य नथी
तेथी जेवे आहार आपनानीने साधु कहे के ते भने कल्पतो नथी (५३-५४)

ટીકા-‘ઉદેસિયં’ ઇત્યાદિ । ૧-ઔદેશિકમ્=ઉદેશનમુદેશસ્તેન કૃત-મૌદેશિકમ્ । તદ્વિવિધ-સામાન્યૌદેશિકં વિશેષૌદેશિકં ચ, તત્રાદ્યં-પ્રતિદિનં સ્વાર્થં સમ્પાદ્યતે તાવત્સમ્પાદનપ્રવૃત્તૌ સત્યાં ‘ભિક્ષાદાનં ગૃહસ્થાઽઽચારઃ’ ઇતિ બુદ્ધ્યા ‘યઃ કથિત્સાધુરાગચ્છેત્તસ્મૈ દેય’-મિતિ સામાન્યત ઉદ્દિશ્ય સમધિકં નિષ્પાદિતમ્ । દ્વિતીયં-કમપ્યેકં સાધુ વ્યક્તિ-વિશેષરૂપેણોદ્દિશ્ય સમ્પાદિતમ્ । ૨-ક્રીતકૃત=ક્રયણં ગૃહસ્થકર્તૃક, તેન સમ્પાદિતં ક્રીતકૃતં ક્રીતમિત્યર્થઃ, તત્રિવિધં-દ્રવ્યક્રીત, ભાવક્રીત, મિશ્રક્રીતઞ્ચ, તત્ર દ્રવ્ય-ક્રીતં=સ્વપરતદુભયભેદેન ત્રિધા-સ્વદ્રવ્યક્રીતં, પરદ્રવ્યક્રીતમ્, ઉભયદ્રવ્યક્રીતઞ્ચ । તદપિ સચિત્તાઽ-ચિત્ત-મિશ્રભેદાત્પત્યેકં

‘ઉદેસિયં’ ઇત્યાદિ । [૧] કિસીકો ઉદેશ કરકે બનાયા હુઆ આહાર, ઔદેશિક કહલાતા હૈ । વહ દો પ્રકારકા હૈ-૧-સામાન્ય-ઔદેશિક ઔર ૨-વિશેષ-ઔદેશિક । જિતના આહાર, પ્રતિદિન ગૃહસ્થ બનાતા હૈ ઉતના આહાર બનાતે સમય એસા વિચાર કરના કિ ‘ભિક્ષા દેના ગૃહસ્થકા કર્તવ્ય હૈ, ઇસલિયે જો કોઈ સાધુ આવેગા ઉસે દે દેંગે’ એસા વિચાર કર બનાયા હુઆ આહાર ‘સામાન્ય-ઔદેશિક’ ઔર કિસી એક સાધુકે નિમિત્ત બનાયા હુઆ આહાર, ‘વિશેષ-ઔદેશિક’ કહલાતા હૈ ।

[૨] ખરીદ કિયા હુઆ આહાર ક્રીતકૃત કહલાતા હૈ । વહ ત્રીન પ્રકારકા હૈ- (૧)-દ્રવ્ય-ક્રીત (૨)-ભાવક્રીત (૩)-મિશ્રક્રીત । દ્રવ્યક્રીત ત્રીન પ્રકારકા હૈ- (૧)-અપને દ્રવ્યસે ખરીદા હુઆ, (૨)-પરાયે દ્રવ્યસે ખરીદા હુઆ, (૩)-દોનો દ્રવ્યોસે ખરીદા હુઆ । યે ત્રીનો ભેદ ત્રીન પ્રકારકે હૈ । સ્વદ્રવ્ય

ઉદેસિયં ઇત્યાદિ (૧)-કોઈને ઉદેશીને બનાવેલો આહાર ઔદેશિક કહેવાય છે તે બે પ્રકારનો હોય છે (૧) સામાન્ય-ઔદેશિક અને (૨) વિશેષ-ઔદેશિક બેટલો આહાર પ્રતિદિન ગૃહસ્થ બનાવે છે એટલો આહાર બનાવતી વખતે એવો વિચાર કરવો કે ‘ભિક્ષા આપવી એ ગૃહસ્થનું કર્તવ્ય છે, તેથી બે કોઈ સાધુ આવશે તો તેને આપીશ’ એવો વિચાર કરીને બનાવેલો આહાર સામાન્ય-ઔદેશિક, અને કોઈ એક સાધુને નિમિત્તે બનાવેલો આહાર વિશેષ-ઔદેશિક કહેવાય છે

(૨)-ખરીદ કરેલો આહાર ક્રીતકૃત કહેવાય છે તે ત્રણ પ્રકારનો છે- (૧) દ્રવ્યક્રીત, (૨) ભાવક્રીત, (૩) મિશ્રક્રીત દ્રવ્યક્રીત ત્રણ પ્રકારનો છે-(૧) પોતાના દ્રવ્યથી ખરીદેલો, (૨) પરાયા દ્રવ્યથી ખરીદેલો, (૩) બેઉ દ્રવ્યોથી ખરીદેલો

त्रिविध-सचित्तस्यद्रव्यक्रीतम्, अचित्तस्यद्रव्यक्रीतम्, मिथस्त्रव्यक्रीतम्, सचित्त-
द्रव्यक्रीतम्, अचित्तपरद्रव्यक्रीतम्, मिथपरद्रव्यक्रीतम्, सचित्तोभयद्रव्यक्रीतम्,
अचित्तोभयद्रव्यक्रीतम्, मिथोभयद्रव्यक्रीतश्चेति । इत्थं द्रव्य-क्रीत नवधा भवति ।

भाव-क्रीतं द्विविधं-स्वभावक्रीत परभावक्रीतम्; तत्र स्वभावक्रीतं-साधु
समुपागते तदर्थं गृहस्थेन स्तत्रिधा मन्त्रादि दत्त्वा क्रीतम् । परभावक्रीतं-विद्या-

१-विद्या-ससाधना रोहिणीमङ्गल्यादिरूपा, मन्त्रः-असाधनो वशीकरवादिः ।

क्रीतके मेव-(१) अपने सचित्त द्रव्यसे खरीदा हुआ, (२)-अपने अचित्त
द्रव्यसे खरीदा हुआ, (३)-अपने सचित्त और अचित्त, दोनों प्रकार
द्रव्यसे खरीदा हुआ ।

परद्रव्यक्रीतके मेव-(१)-दूसरेके सचित्त द्रव्यसे खरीदा हुआ
(२)-दूसरेके अचित्त द्रव्यसे खरीदा हुआ, (३) दूसरेके दोनों प्रकार
द्रव्यसे खरीदा हुआ ।

उभयक्रीतके मेव-(१)-दोनोंके सचित्त द्रव्यसे खरीदा हुआ
(२) दोनोंके अचित्त द्रव्यसे खरीदा हुआ (३) दोनोंके सचित्त और
अचित्त द्रव्यसे खरीदा हुआ । ये सय द्रव्यक्रीत हैं ।

भाव-क्रीत, दो-प्रकारका है-(१)-स्व-भावक्रीत, (२)-पर भावक्रीत ।
साधुके आने पर, साधुके लिये, अपनी विद्या या अपना मन्त्र दे कर,
गृहस्थद्वारा खरीदा हुआ आहार स्व भावक्रीत है, दूसरेने विद्या-मन्त्र

के लिये लेख लेख-प्रकारका है स्व-द्रव्यक्रीतना लेख-(१) पित्तना सचित्त
द्रव्यसे खरीदेला, (२) पित्तना अचित्त द्रव्यसे खरीदेला, (३) पित्तना सचित्त
अने अचित्त लेख प्रकारका द्रव्यसे खरीदेला ।

परद्रव्यक्रीतना लेख-(१) जीवना सचित्त द्रव्यसे खरीदेला, (२) जीवना
अचित्त द्रव्यसे खरीदेला, (३) जीवना लेख प्रकारका द्रव्यसे खरीदेला ।

उभयक्रीतना लेख-(१) जीवना सचित्त द्रव्यसे खरीदेला, (२) जीवना अचित्त
द्रव्यसे खरीदेला (३) जीवना सचित्त अने अचित्त द्रव्यसे खरीदेला । ये लक्ष
द्रव्यक्रीत हैं ।

भावक्रीत के प्रकारका है (१) स्व-भावक्रीत, (२) पर-भावक्रीत, साधु अपने
आपने साधुने माटे पित्तानी विद्या या पित्ताने मात्र आपीने गृहस्थद्वारा खरी-
देला प्रकार के स्व-भावक्रीत है जीवनाके विद्या-मन्त्र आपीने साधुने माटे

मन्नादि दत्त्वा साधुकृते परेण क्रीतमुपलभ्यान्येन गृहस्थेन दीयमानं तदनेकविधं स्वयमूहम् ।

मिश्र-(द्रव्य-भावरूप)-क्रीतस्य च नव भङ्गाः, यथा—

- १—स्वकीयेन द्रव्येण स्वकीयेन भावेन ।
- २—स्वकीयेन द्रव्येण परकीयेण भावेन ।
- ३—परकीयेण द्रव्येण स्वकीयेन भावेन ।
- ४—परकीयेण द्रव्येण परकीयेण भावेन ।
- ५—स्वकीय-द्रव्य-भावाभ्यां परकीयेण द्रव्येण ।
- ६—स्वकीय-द्रव्य-भावाभ्यां परकीयेण भावेन ।

देकर, साधुके लिये आहार आदि खरीदा हो और साधुके आने पर उस आहारको दूसरा लेलेवे तो उसे परभाव-क्रीत कहते हैं, वह अनेक प्रकारका है सो स्वयं समझ लेना चाहिये ।

मिश्र-(द्रव्य-भावरूप)-क्रीतके नौ भंग होते हैं—

- १-अपने द्रव्यसे अपने भावसे ।
- २-अपने द्रव्यसे परके भावसे ।
- ३-परके द्रव्यसे अपने भावसे ।
- ४-परके द्रव्यसे परके भावसे ।
- ५-अपने द्रव्य-भावसे परके द्रव्यसे ।
- ६-अपने द्रव्य-भावसे परके भावसे ।

आहारदि ખરીદેલા હોય અને સાધુ આવે ત્યારે એ આહારને ખીજે લઈ લે તો તે પરભાવક્રીત કહેવાય છે તે અનેક પ્રકારનો હોય છે તે પોતાની મેળે સમજ લેવું

મિશ્ર (દ્રવ્ય-ભાવરૂપ) ક્રીતના નવ ભાગા થાય છે

- ૧ પોતાના દ્રવ્યથી પોતાના ભાવથી
- ૨ પોતાના દ્રવ્યથી પરના ભાવથી
- ૩ પરના દ્રવ્યથી પોતાના ભાવથી
- ૪ પરના દ્રવ્યથી પરના ભાવથી
- ૫ પોતાના દ્રવ્ય-ભાવથી પરના દ્રવ્યથી
- ૬ પોતાના દ્રવ્ય-ભાવથી પરના ભાવથી

૭—પરકીય-દ્રવ્ય-માવામ્યાં સ્વકીયેન દ્રવ્યેણ ।

૮—પરકીય-દ્રવ્ય માવામ્યાં સ્વકીયેન માવેન ।

૯—સ્વકીય-દ્રવ્ય-માવામ્યાં પરકીય-દ્રવ્યમાવામ્યાઞ્ચ ક્રીતમ્, ઈતિ ।

एष च दोष उद्गमदोषान्तर्गतत्वेन गृहस्थोत्पत्तिः, उक्तञ्च—

“सोलस उग्मम-दोसे, गिरिणो उ समुद्रिण वियाष्पादि ।

उष्पायना य दोसे, साहूओ समुद्रिण जाण ॥ १ ॥ इति”

૩-પૂતિકર્મ-પૂતેઃ=અપવિત્રસ્વ કર્મ=મિલ્નરૂપ પૂતિકર્મ હાલખયા તેન ચુકું પૂતિકર્મ । પૂતિકરણ દ્રવ્યમાવમેવાદિપકારકમ્, તમ—

દ્રવ્યતો યયા-ધુચિદ્રવ્યેઽપવિત્ર-સમ્મેલનં, યયા પેય-પયઃપરિપૂરિતપાત્રેઽપી-

૭—પરકે દ્રવ્ય માવસે અપને દ્રવ્યસે ।

૮—પરકે દ્રવ્ય-માવસે અપને માવસે ।

૯—અપને દ્રવ્ય-માવસે ઓર પરકે દ્રવ્ય-માવસે સરીવા હુઆ ।

यह क्रीतकृत दोष, उद्गमदोषोंके अन्तर्गत है, इसलिये गृहस्थके द्वारा लगता है । कहा भी है—

“सोलह उद्गम दोष, गृहस्थके द्वारा लगते हैं और उत्पादना दोष, साधु द्वारा लगते हैं ।”

[૩] પૂતિકર્મ-પવિત્ર વસ્તુમેં અપવિત્ર વસ્તુકે મિલ જાનેકો પૂતિકર્મ કહતે હૈં, यह दो प्रकारका है—(१)—द्रव्य-पूतिकर्म और (२) माव-पूतिकर्म । (१)—पवित्र द्रव्यमें अपवित्र द्रव्य मिलाना द्रव्य-पूति-कर्म है, जैसे पीने योग्य दूधसे भरे हुए वर्तनमें थोड़ीसी नी मक्खिराका मिलजाना, अथवा

૭ પરના દ્રવ્ય-ભાવથી પેતાના દ્રવ્યથી

૮ પરના દ્રવ્ય-ભાવથી પેતાના ભાવથી

૯ પેતાના દ્રવ્ય-ભાવથી અને પરના દ્રવ્ય ભાવથી ખરીદેલ

જે કીતકૃત દોષ ઉદ્ગમ દોષની અદર રહેલો ॥ તેથી કરીને ગૃહસ્થની દ્વારા લાગે ॥ ૧ ॥ એ સોળ ઉદ્ગમદોષ ગૃહસ્થદ્વારા લાગે છે અને ઉપ-ઉત્પાદન સાધુદ્વારા લાગે છે ॥”

(૩) પૂતિકર્મ—પવિત્ર વસ્તુમાં અપવિત્ર વસ્તુ મળી આવ તેને પૂતિકર્મ કહે છે જે પ્રકારનું છે. (૧) દ્રવ્ય પૂતિકર્મ અને (૨) માવ પૂતિકર્મ (૧) પવિત્ર દ્રવ્યમાં અપવિત્ર દ્રવ્ય મિલવવું જે દ્રવ્ય-પૂતિકર્મ છે, જેમકે પીવા યોગ્ય દ્રવ્યથી બરેલા વાસણમાં થોડીક મદિરાનું મળી જવું, અથવા પીવા યોગ્ય ખીર અથવા

યાનપિ મુરાસંસર્ગઃ, યદ્વા પાયસાદિપવિત્રભોક્તવ્યપદાર્થે ક્ષતાદિક્ષરદ્રક્ત-પૂયાદિ-
વિન્દુમાત્રસ્યાપિ મિશ્રણમ્ ।

ભાવતઃ—વિશુદ્ધ આહારાદાવાધાકર્માદિદોષદૂષિતાન્નાદેઃ સિવ્યમાત્રેણાપિ
મેલનમ્, તદશનેન ચ સાધૂનાં ચારિત્રમાલિન્ય ભવતીતિ ભાવપૂતિરભિધીયતે ।
દોષોડ્યમાધાકર્માદિદોષદૂષિતાન્નાદિસંસ્પૃહસ્તભાજનાદિનિમિત્તેનાપિ સમ્ભ-
વતિ ।

૪-આહતં=સાધુનિમિત્તં ગૃહાદિતોડભિમુખમાનીતમ્ । ૫-‘અજ્ઞોયરય’ इति लुप्त-
विभक्तिक पदम्, ‘अध्यवपूरक’ मिति तच्छाया, स्वार्थ पाकक्रियायां समारब्धयां

खाने योग्य खीर आदिमें रक्त पीप आदि अपवित्र पदार्थका मिल जाना ।
(२) विशुद्ध आहार आदिमें आधाकर्मी आदि दोषोंसे दूषित अन्नका
एक भी सीध (कण) मिल जाना, भाव-पूतिकर्म है । ऐसा आहार लेनेसे
मुनियोंके चारित्रमें मलिनता आजाती है, इस कारण इसे भावपूति
कहते हैं ।

આધાકર્મી દોષસે દૂષિત અન્ન આદિસે ભરે હુણે હાથ યા વર્તનકે
નિમિત્તસે મી યહ દોષ લગ જાતા હૈ ।

[૪]-આહત-સાધુકે લિયે સાધુકે સામને લાયા હુઆ આહાર આદિ
અભ્યાહત કહલાતા હૈ, એસા આહાર લેના અભ્યાહત-દોષ-દૂષિત
આહાર હૈ ।

[૫] અધ્યવપૂરક-અપને લિયે ભોજન બનાના પ્રારમ્ભ કિયા હો ઉસ
સમય, ‘ગાંવમેં સાધુ પધારે હૈં’ યહ સુનકર ઔર અધિક મિલા કર

લેાહી પડ્ આદિ અપવિત્ર પદાર્થનું પડી જવું (૨) વિશુદ્ધ આહારાદિમા આધા-
કર્મી આદિ દોષોથી દૂષિત અન્નનો એક પણ કણ મળી જવો એ ભાવપૂતિ
કર્મ છે એવો આહાર લેવાથી મુનિઓના ચારિત્રમા મલિનતા આવી જાય છે
તેથી તેને ભાવપૂતિ કહે છે

આધાકર્મી દોષથી દૂષિત અન્નાદિથી ભરેલા હાથ યા વાસણના નિમિત્તથી
પણ એ દોષ લાગી જાય છે

(૪) આહૂત-સાધુને માટે સાધુની સામે લાવેલો આહાર આદિ અભ્યાહૂત
કહેવાય છે એવો આહાર અભ્યાહૂત-દોષ-દૂષિત આહાર છે,

(૫) અધ્યવપૂરક-પોતાને માટે ભોજન બનાવવાનો પ્રારંભ કર્યો હોય, તે
સમયે ‘ગામમા સાધુ પધાર્યા છે’ એમ સાબળીને ધીજી વધારે મેળવીને બના-

પ્રામે સાધુસમાગમનં નિશ્ચય તદર્થમધિકનિષ્કપણેન સમ્પાદિતમિતિ તદર્થઃ । પ્ર-
મમ્મ હૃદયમ્-યથેવમન્યલિહ્નિમિત્તમધિકં પૂરિતં, તથા તથાનાનન્તરમવશિષ્ટમાર્થિ
સાધુમિગ્રાંઘં, સપ્રાન્તરાયદોષાનવતારાદિતિ । ૬ પ્રામિત્યં=સાધુનિમિત્તદ્વારસ્પેષ
કુતમિદાનીય દીપમાનમ્ । ૭-મિશ્રજાતં=મિથેષ મિશ્રમાત્રેન 'પૂર્વત્' એવા સ્વા-
ધરોમયાનુસન્ધાનેનેત્યર્થ જાત=નિષ્પન્નમ્ । તદ્વિધિર્ધં સામાન્યમિશ્રજાતં વિશેષ-
મિશ્રજાત ચેતિ, તથા-સામાન્યમિશ્રજાતં=સામાન્યરૂપેણ સ્વપોષ્યવર્ગર્થ ગૃહસ્થાદિસ્વ-
સાધુ પાસવિદ્યમશૃતિમિદ્ધાચરાર્થચૈકષ્ણ રષિતમ્, વિશેષમિશ્રજાતં યદ્વાતુનિધિર્ધં

૧ પૂર્વતઃ=પાકાર્ય પ્રવૃત્તે પ્રાગેવ ।

યનાયા હુઆ આહાર અપ્યધપૂરક કહલાતા હૈ, તાત્પર્યં યહ કિ યતિ
અન્યલિહ્નિયોકે નિમિત્ત અધિક આહાર મિલ્લા કર બનાયા હો તો ઈને
દે દેનેકે બાદ યજ્ઞા હુઆ આહાર, સાધુઓનો ગ્રાહ્ય હૈ, ક્યોંકિ યહ
અન્તરાય-દોષ નહીં લગતા ।

[૬] પ્રામિત્ય-સાધુકે નિમિત્ત કહીંસે ઉપાર લેકર દિયા જાનેવાસ્થ
આહાર, પ્રામિત્ય કહલાતા હૈ ।

[૭] મિશ્રજાત-પહલેસે હી વસ્તા ઓર મિશ્રુ ઘોનોંકે લિયે બનાયા
હુઆ આહાર, મિશ્રજાત હૈ ।

મિશ્રજાતકે ઘો મેવ હૈ—(૧)-સામાન્ય મિશ્રજાત ઓર (૨)-વિશેષ
મિશ્રજાત । (૧)-સાધારણ તોર પર અપને પોષ્યવર્ગકે લિયે તથા ગૃહસ્થ,
અગૃહસ્થ, સાધુ, પાસવળી આદિકે લિયે મિલ્લાકર રાંધા હુઆ આહાર
'સામાન્ય મિશ્રજાત' કહલાતા હૈ । (૨)-જો આહાર આદિ અપને લિયે

વેલો આહાર અપ્યધપૂરક કહેવાય છે તાત્પર્યં એ છે કે એ અન્યલિહ્નિયો
(અન્યલિહ્નિયો)ને નિમિત્તે વધારે આહાર મેળવીને બનાવેલો હોય તે તેને
આપી દીધા પછી વધેલો આહાર સાધુઓને માટે આજીવન છે, ધરણ્ય કે તેમાં
અતરાય દોષ લાગતો નથી.

(૬) પ્રામિત્ય-સાધુને નિમિત્ત કહીંથી ઉપાર લાવીને આપવામાં આવેલો
આહાર પ્રામિત્ય કહેવાય છે

(૭) મિશ્રજાત-પહેલાં જ દાતા અને લેણુ બેઉને માટે બનાવેલો આહાર
મિશ્રજાત છે મિશ્રજાતના બે ભેદ છે (૧) સામાન્ય-મિશ્રજાત (૨) વિશેષ-મિશ્ર-
જાત (૧) સાધારણ રીતે પોતાના પોષ્યવર્ગને માટે તથા ગૃહસ્થ, અગૃહસ્થ, સાધુ
પ્રમુખી આદિને માટે એકઠો કરીને રાંધેલો આહાર 'સામાન્ય-મિશ્રજાત' કહેવાય છે

કેવલ^૧ સાધુનિમિત્તશ્ચ સદૈવ નિષ્પન્નમન્નાદિકમ્, તદ્ વિવર્જયેત્=પરિત્યજેત્ ન ગૃહી-
યાદિત્યર્થઃ, સાધુરિતિ શેષઃ । ઔદેશિકા-અધ્યવપૂરક-મિશ્રજાતેષુ પરસ્પરમેષ વિશેષઃ-
ઔદેશિકં-પાકપ્રવૃત્ત્યનન્તરં સાધ્વાગમનાત્પ્રાગેકમેવ સાધું સામાન્યરૂપેણ વિશે-
ષરૂપેણ વોદિશ્ય સમ્પાદિતે સમ્ભવતિ । અધ્યવપૂરકં=સાધુસમાગમશ્રવણસમનન્તર-
મધિકનિક્ષેપેણ જાયતે । મિશ્રજાતં-પાકપ્રવૃત્તિસમય એવ ગૃહસ્થ-મિશ્રાચરયોઃ
કૃતે સંમિશ્રિતેઽન્નાદૌ સમુત્પદ્યતે ॥ ૫૫ ॥

મૂલમ્-^૭ઉગ્ગમં^૫ સે^૬ અ^૮ પુચ્છિજ્ઞા^૯, કસ્સટ્ઠા^{૧૦} કેણ^{૧૧} વા^{૧૨} કડં^{૧૩} ? ।

સુચ્ચા^{૧૪} નિસ્સંકિયં^{૧૫} સુદ્ધં^{૧૬}, પઢિગાહિજ્ઞ^{૧૭} સંજઓ^{૧૮} ॥૫૬॥

છાયા—ઉદ્ગમં તસ્ય ચ પૃચ્છેત્કસ્યાર્થં કેન વા કૃતમ્ ? ।

શ્રુત્વા નિઃશક્લિતં શુદ્ધં, પ્રતિગૃહીયાત્સંયતઃ ॥૫૬॥

૧ ઇતરમિશ્રાચરવ્યતિરેકેણ ।

ઔર સાધુકે લિયે મિલાકર બનાયા જાય ઉસે ‘વિશેષમિશ્રજાત’ કહતે હૈં ।
ઝપર કહે હુએ સબ પ્રકારકે આહારકા અનગારકો પરિહાર કરના ચાહિયે ।

ઔદેશિક, અધ્યવપૂરક ઔર મિશ્રજાત દોષોમ્હેં યહ ભેદ હૈ—ભોજન
બનાનેમ્હેં પ્રવૃત્ત હોનેકે પશ્ચાત્ ઔર સાધુકે આનેસે પહેલે, કિસીં મ્હેં એક
સાધુકે લિયે અથવા અમુક એક સાધુકે લિયે બનાયે હુએ આહારમ્હેં
ઔદેશિક દોષ હોતા હૈ । આહાર બનાતે સમય, સાધુકા આગમન
સુન કર અધનમ્હેં અધિક ઝર(ડાલ) કર બનાનેસે અધ્યવપૂરક દોષ
હોતા હૈ । ભોજન બનાતે સમય, ગૃહસ્થ ઔર મિશ્રુ, દોનોંકે લિયે ભોજન
બનાનેસે મિશ્રજાત દોષ લગતા હૈ ॥૫૫॥

(૨) જે આહાર આદિ પોતાને માટે અને સાધુને માટે એકઠો કરીને બનાવવામા
આવે તેને વિશેષ-મિશ્રજાત કહે છે ઉપર કહેલા બધા પ્રકારના આહારને
અણુગારે પરિહાર કરવો જોઈએ

ઔદેશિક, અધ્યવપૂરક અને મિશ્રજાત દોષોમા આ ભેદ છે—ભોજન
બનાવવામા પ્રવૃત્ત થયા પછી અને સાધુ આવ્યા પહેલા, કેઇ પણ એક સાધુને
માટે અથવા અમુક એક સાધુને માટે બનાવેલા આહારમા ઔદેશિક દોષ
લાગે છે આહાર બનાવતી વખતે સાધુનું આગમન સાભળીને આધણુમા વધારે ઓરી
દેવાથી અધ્યવપૂરક દોષ લાગે છે ભોજન બનાવતી વખતે ગૃહસ્થ અને મિશ્રુ
બેઠેને માટે ભોજન બનાવવાથી મિશ્રજાત દોષ લાગે છે (૫૫)

सान्वयार्थं—से=उस आहारादिकी उगम=उत्पत्ति पुच्छिज्ज=पूछे
 कि-(यह अशुद्धि) कस्सद्वा=किसके लिए या=और केण=किसने कहा=बनाया
 है?, फिर सुत्ता=इसके सुनसे अशुद्धिदिकी उत्पत्ति सुनकर (यदि यह)
 निस्संक्रिय=भौतिक आदि अकारित य=और सुद्धं=निर्दोष हो तो
 संजय=साधु पडिगाहिज्ज=ग्रहण कर लेवे ॥५६॥

टीका—‘उगम’ इत्यादि । कस्यार्थं=किंनिमित्तम्, केन वा कर्त्ता कृतं
 निष्पादितम्, अन्नादौ ‘विशुद्धमविशुद्धं चे’ति संशये तस्मिन्कारणाय तस्य
 संशयितस्यान्नादः उत्तमम्=उत्तममनुत्तमस्तम् उत्पत्तिमित्यर्थः, पृच्छेत्=प्रतिवचन
 मातुमिच्छेत्, भुत्वा ‘प्रतिवचन’ मितिशेष, सयतः=अङ्किताऽऽहारग्रहणमीकः साधुः,
 निःशुद्धिः=दोषप्रकारजितम् अत एव शुद्धं=निरवयं प्रसिद्धीयात्-निरवयत्वेन
 निश्चये सतीति भावः ॥ ५६ ॥

१ २ ४ ३ ५ ७ १
 मूत्सु-असण पाणग वावि, स्वाइम साइम तहा ।

६ १३ ११ ६ १ ११
 पुप्फेसु होज्ज उम्मीस, वीयसु हरियसु वा ॥५७॥

१४ १६ १५ ११ १७ १८
 त भवे भत्त पाण तु, सजयाण अकप्पिय ।

१ २१ १४ १३ १५ ११
 दितिय पडियाइक्खे, न मे कप्पइ तारिस ॥५८॥

छाया—अन्न पानक वाऽपि, स्वार्थं स्वार्थं तथा ।

पुष्पैर्मन्त्रेणुन्मिभं, बीजैर्हरितैर्वा ॥५७॥

तद्भवेन्नक्त-पानं तु, सयतानामकल्पिक(त)म् ।

द्वर्ती प्रत्याचसीत्, न मे कल्पते तावुष्म् ॥५८॥

‘उगमं’ इत्यादि । ‘आहार अशुद्ध है या विशुद्ध है’ इस प्रकारका
 सन्देह होने पर साधु, ऐसा पूछ लेता कि यह आहार, किसके लिये
 बनाया गया है और किसने बनाया है?, इसका उत्तर सुन कर निर-
 षयताका निश्चय करके निःशुद्ध अत एव निरवय आहार हो तो
 साधु, ग्रहण करे ॥५६॥

उगमं० इत्यादि आहार अशुद्ध है या विशुद्ध है’ के प्रकारको सन्देह
 पड़ता साधु को तो पूछी है कि आहार होने आटे बनायेगा कि अने केसे
 बनायेगा ? केने उत्तर साधुजीने निरवयताको निश्चय करीने निःशुद्धि,
 केटवे निरवय आहार केसे तो साधु ग्रहण करे (५६)

सान्वयार्थः—असणं पाणगं वावि खाइमं तहा साइमं=अशन पान खादिम
तथा स्वादिम (यदि) पुष्फेसु=सचित्त फूलोंसे बीएसु=शालि आदि बीजोंसे वा=
अथवा हरिएसु=हरित कायसे उम्मीसं=मिश्रित होज्ज=हो तो तं=वह भत्त-
पाणं तु=अशनादि संजयाणं=साधुओंके लिए अकप्पियं=अकल्पनीय भवे=है,
(अतः) दितियं=देती हुईसे साधु पडियाइक्खे=कहे कि तारिसं=इस प्रकारका
आहारादि मे=मुझे (लेना) न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥५७॥-५८॥

टीका—‘असणं०’ इत्यादि, ‘तं भवे०’ इत्यादि च । यदशनादिकं सचित्त-
पुष्प-बीज-हरितकायैरुन्मिश्रं=संयुक्तं भवेत्तदकल्प्यमिति वाक्यार्थः । सूत्रे ‘पुष्फेसु’
इत्यादौ तृतीयार्थे सप्तमी ॥५७॥५८॥

^१ मूलम्-^२ असणं ^४ पाणगं ^३ वावि, ^५ खाइमं ^७ साइमं ^६ तहा ।

^८ उदगम्मि ^{१२} होज्ज ^{११} निक्खित्तं, ^९ उत्तिगपणगेसु ^{१०} वा ॥५९॥

^{१३} तं ^{१८} भवे ^{१४} भत्तपाणं ^{१५} तु, ^{१६} संजयाण ^{१७} अकप्पियं ।

^{१६} दितियं ^{२०} पडियाइक्खे, ^{२३} न ^{२२} मे ^{२४} कप्पइ ^{२१} तारिसं ॥६०॥

छाया—अशन पानकं वापि, खाद्य स्वाद्य तथा ।

उदके भवेन्नक्षिप्तमुत्तिङ्गपनकेषु वा ॥५९॥

तद्भवेद्भुक्त-पानं तु, संयतानामकल्पिक(त)म् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥६०॥

सान्वयार्थः—असण पाणग वावि खाइमं तहा साइमं=जो अशनादि
चार प्रकारका आहार (यदि) उदगम्मि=सचित्त जलके ऊपर वा=अथवा
उत्तिगपणगेसु=कीड़ियोंके दरके ऊपर या लीलन-फूलन पर निक्खित्तं=रखा

‘असणं०’ इत्यादि, तथा ‘तं भवे’ इत्यादि । जो अशन पान आदि,
सचित्त पुष्प, सचित्त बीज और हरितकायसे युक्त हो वह, संयमीके
लिये कल्पनीय नहीं है, अतः ऐसा आहार देनेवालीसे साधु कहे कि-
ऐसा आहार मुझे नहीं कल्पता है ॥ ५७ ॥ ५८ ॥

असण० इत्यादि, तथा तं भवे० इत्यादि ने अशनपान आदि, सचित्त
पुष्प, सचित्त बीज अने हरितकाय (वनस्पति) थी युक्त होय ते संयमीने
भाटे कल्पनीय नहीं, ओहले ओवो आहार आपनारीने साधु कहे के-ओवो आहार
मने कल्पतो नहीं (५७-५८)

सान्वयार्थः—से=उस आहारदिकी उगम=उत्पत्ति पुच्छिञ्ज=पूछे
 कि=(यह अन्ननादि) कस्तुह=किसके छिप वा=और केण=किसने कड=बनाया
 है?, फिर सुधा=दुधस्यके दुधसे अन्ननादिकी उत्पत्ति सुनकर (यदि स्व)
 निस्संक्रिय=भौतिक आदि सञ्चारित य=और सुद्ध=निर्दोष हो तो
 संजप=साधु पडिगाहिउज=ग्रहण कर लेवे ॥५६॥

टीका—‘उगम’ इत्यादि । कस्यार्थ=किंनिमित्तम्, केन वा कर्मा कृतं
 निष्पादितम्, अन्नादौ ‘विशुद्धमविशुद्ध वे’ति सधये तस्मिन्नाकारणाय तस्य
 संज्ञयितव्यान्नादेः उत्तमम्=उत्तममनुत्तमस्तम् उत्पत्तिमित्यर्थः, पृच्छेत्=प्रतिवचनेन
 ज्ञातुमिच्छेत्, भुत्वा ‘प्रतिवचन’ मितिज्ञेयः, सयतः=श्रुत्वाऽऽहारग्रहणमीदृशः साधुः,
 निश्चिन्तितं=दोषसङ्कारमितम् अत एव शुद्धं=निरवधं प्रतिशुद्धीयात्-निरवधत्वेन
 निश्चये सतीति भावः ॥ ५६ ॥

मूढम्-असण पाणग वावि, खाइम साइम तहा ।

पुण्फेसु होज उम्मीस, वीएसु हरिएसु वा ॥५७॥

त भवे भक्त-पाण तु, सजयाण अकप्पिय ।

दितिय पडियाइक्खे, न मे कप्पइ तारिस ॥५८॥

छाया—अन्न पानक वाऽपि, स्वार्थं स्वार्थं तथा ।

पुण्यैर्मवेदुन्मिभं, बीजैर्हरितैर्वा ॥५७॥

वज्रवेदक पान तु, सयतानामकल्पिपक्व(व)म् ।

दवर्ती मत्स्याचक्षीत, न म कल्पते वादुम्भम् ॥५८॥

‘उगमं’ इत्यादि । ‘आहार अशुद्ध है या विशुद्ध है’ इस प्रकारका
 सन्देह होने पर साधु, ऐसा पूछ लेवे कि यह आहार, किसके लिये
 बनाया गया है और किसने बनाया है?, इसका उत्तर सुन कर निर-
 वधताका निश्चय करके निश्चिन्तित अत एव निरवध आहार हो तो
 साधु, ग्रहण करे ॥५६॥

उगमं इत्यादि ‘आहार अशुद्ध है या विशुद्ध है’ को प्रश्नसे सदेव
 चलाय यद्युक्तं पुच्छी तं के आहार होने आते जानावेतो उ अने केने
 बन्याये उ ? केने उत्तर आगमने निरवधताने निश्चय कराने निश्चिन्तित,
 औरवे निरवध आहार होय तो साधु ग्रहण करे (५६)

सादिम स्वादिम तेजस्मिन्=तेजस्काय पर निक्षिप्तं=रखा हुआ हुज्ज=हो च= अथवा तं=उस तेजस्कायको संघट्टिया=संघट्टा (छू) करके दए=देवे तो तं=वह भक्तपाणं तु=अशनादि संजयाणं=साधुओंके लिए अकल्पियं=अकल्पनीय भवे=है, (अतः) दितियं=देती हुईसे साधु पडियाइक्खे=कहे कि तारिसं=इस प्रकारका आहारादि मे=मुझे न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥६१॥६२॥

टीका—‘असणं०’ इत्यादि, ‘तं भवे०’ इत्यादि च । यदशनादिकं तेजसि= तेजस्कायोपरि निक्षिप्तं=निहितं भवेत्, यच्च तत्=तेजः-अग्निकायमित्यर्थः, संघट्टय= संस्पृश्य दद्यात्, तत्=उभयविधं भक्तपाणं तु संयतानामकल्पिकं(तं) भवेत्, अतस्त- ददतीं प्रत्याचक्षीत-तादृशं मे न कल्पत इति ॥६१॥६२॥

मूलम्—एवं^१ उस्सिक्कया^२ ओसिक्किया^३, उज्जालिया^४ पज्जालिया^५ ।

निवाविया^६ उस्सिचिया^७, निस्सिचिया^८ ओवत्तिया^९ ओयारिया^{१०} दए^{११} ॥६३॥

तं भवे^{१२} भक्त-पाणं^{१३} तु, संजयाण^{१४} अकप्पियं^{१५} ।

दितियं^{१६} पडियाइक्खे^{१७}, न मे^{१८} कप्पइ^{१९} तारिसं^{२०} ॥ ६४ ॥

छाया—एवम् उत्क्षिप्य अवक्षिप्य, उज्ज्वालय प्रज्वालय ।

निर्वाप्य उत्सिच्य, निपिच्य अपवर्त्य अवतार्य दद्यात् ॥६३॥

तद्भवेद्भक्त-पाणं तु, संयतानामल्पिक(तं) म् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥६४॥

अग्निकायके साक्षात् संघट्टेका निषेध करके अब परम्परा-संघट्टेका निषेध करते हैं—

सान्न्वयार्थः=एवं=जिस प्रकार अग्निकायको स्पर्श करके दिया जानेवाला अशनादि नहीं लेते, उसी प्रकार उस्सिक्किया=चूल्हे आदिमें इन्धनको अन्दर

‘असणं०’ इत्यादि, तथा ‘तं भवे०’ इत्यादि । जो अशन पान आदि, तेजस्काय पर रक्खा हो अथवा अग्निकायका संघट्टा करके देवे तो वह, साधुके लिये ग्राह्य नहीं है । अतः देनेवालीसे कहे कि—‘ऐसा आहार, मुझे नहीं कल्पता है ॥ ६१ ॥ ६२ ॥’

असणं० इत्यादि, तथा तं भवे० इत्यादि ७ अशन पान आदि तेजस्काय पर राखेवा होय अथवा अग्निकायानु संघट्टन करीने आपे तो ते साधुने भाटे आद्य नहीं. ओटवे ते आपनारीने साधु डडे डे ‘ओयो आहार भने डडपतो नहीं’ (६१-६२)

हुआ होज्ज=हो तो त=वह भक्षण पाण तु=अशननादि सजयाण=साधुमंकि लिप
अकप्पिय=अरूपनीय भवे=है, (अतः) दितिय=देती हुईसे साधु पढियाइखे=
कहे कि तारिस=इस प्रकारका आहारादि मे=मुझे (लेना) न कप्पइ=नीं
कल्पता है ॥५९॥६०॥

टीका—‘असर्णं०’ इत्यादि, ‘तं भवे०’ इत्यादि च । यदश्ननादिभ्यश्च
सचिचमलोपरि, उचिचपनकादिषु=उचिचपा=भूमौ यर्षुसविषरविषायिनो मय्यस्य
स्वाऽऽकृतयः धृदकीटविषेपाः, कीटिकानगरादयो वा, पनका=अकुरितोऽनकुरितो
वा पञ्चकानान्तकायपनस्पतिविशेषः, तत्र निसिप्त=स्यापित भवेत्, तद्वचनं
संयतानामकरिपक(त)-मित्यादि पूर्ववत् ॥५९॥६०॥

मूल्म्-असण पाणग वाचि, स्वाइम साइम तहा ।

तेउम्मि हुज्ज निक्खिस्स, त च सघट्टिया दप्प ॥६१॥

तं भवे भक्षपाण तु, सजयाण अकप्पिय ।

दितिय पढियाइखे, न मे कप्पइ तारिस ॥ ६२ ॥

छाया—अशनं पानकं वापि, तार्थं स्वार्थं तथा ।

तेजसि महेम्मिसिद्धं, तच्च संघट्टय दयात् ॥६१॥

तद्वचनकपानं तु, संयतानामकरिपक(त)म् ।

ददतीं मर्यादसीत्, न मे कल्पते तारिष्यम् ॥६२॥

सान्वयार्थः—असर्णं पाणगं वाचि स्वाइमं तहा साइमं=जो अशन पान

‘असर्णं०’ इत्यादि, तथा ‘तं भवे०’ इत्यादि । जो अशन, पान,
स्वाद्य, स्वाद्य सचिच जल पर रखा हुआ हो तथा किडीनगर (चिड-
टियोंके समूह) या लीलन-फूलन पर रखवा हो वह, संयमियोंके लिप
कल्प्य नहीं है, अतः ऐसा आहार देनेवालीसे कहे कि ‘ऐसा आहार
मुझे कल्पता नहीं है’ ॥ ५९ ॥ ६० ॥

असर्णं० इत्यादि, तथा तं भवे० इत्यादि । जो अशन, पान, स्वाद्य,
स्वाद्य सचिच जल पर रखेवा होय, तथा कीडीनगर (कीडीयोंके समूह) या
लीलन-फूलन पर रखेवा होय, तो संयमीयोंने भाटे कल्पनीय नहीं । जैसे जैसे
आहार आपनानीने साधु भेदे है- जेवो आहार भने कल्पतो नहीं । (५९-६०)

खादिम स्वादिम तेउग्मि=तेजस्काय पर निक्खित्तं=रखा हुआ हुज्ज=हो च=
अथवा तं=उस तेजस्कायको संघट्टिया=संघट्टा (छू) करके दए=देवे तो तं=वह
भक्तपाणं तु=अशनादि संजयाणं=साधुओंके लिए अकप्पियं=अकल्पनीय
भवे=है, (अतः) दितियं=देती हुईसे साधु पडियाइक्खे=कहे कि तारिसं=इस
प्रकारका आहारादि मे=मुझे न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥६१॥६२॥

टीका—‘असणं०’ इत्यादि, ‘तं भवे०’ इत्यादि च । यदशनादिकं तेजसि=
तेजस्कायोपरिनिक्षिप्तं=निहितं भवेत्, यच्च तत्=तेजः-अग्निकायमित्यर्थः, संघट्टय=
संस्पृश्य दद्यात्, तत्=उभयविधं भक्तपाणं तु संयतानामकल्पिकं(तं) भवेत्, अतस्त-
ददतीं प्रत्याचक्षीत-तादृशं मे न कल्पत इति ॥६१॥६२॥

मूलम्-एवं^१ उस्सिक्कया^२ ओसिक्किया^३, उज्जालिया^४ पज्जालिया^५ ।

निवाविया^६ उस्सिच्चिया^७, निस्सिच्चिया^८ ओवत्तिया^९ ओयारिया^{१०} दए^{११} ॥६३॥

तं भवे^{१२} भक्त-पाणं तु^{१३}, संजयाण^{१४} अकप्पियं^{१५} ।

दितियं^{१६} पडियाइक्खे^{१७}, न मे^{१८} कप्पइ^{१९} तारिसं^{२०} ॥ ६४ ॥

छाया—एवम् उत्क्षिप्य अवक्षिप्य, उज्ज्वालय प्रज्वालय ।

निर्वाप्य उत्सिच्य, निषिच्य अपवर्त्य अवतार्य दद्यात् ॥६३॥

तद्भवेद्भक्त-पाणं तु, संयतानामल्पिक(तं) म् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥६४॥

अग्निकायके साक्षात् सघट्टेका निषेध करके अब परम्परा-संघट्टेका निषेध करते हैं—

सान्वयार्थः=एवं=जिस प्रकार अग्निकायको स्पर्श करके दिया जानेवाला
अशनादि नहीं छेते, उसी प्रकार उस्सिक्किया=चूल्हे आदिमें इन्धनको अन्दर

‘असणं०’ इत्यादि, तथा ‘तं भवे०’ इत्यादि । जो अशन पान आदि,
तेजस्काय पर रक्खा हो अथवा अग्निकायका संघट्टा करके देवे तो वह,
साधुके लिये ग्राह्य नहीं है । अतः देनेवालीसे कहे कि—‘ऐसा आहार,
मुझे नहीं कल्पता है ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

असणं० इत्यादि, तथा तं भवे० इत्यादि ने अशन पान आदि तेजस्काय
पर राखेला छेय अथवा अग्निकायनु सघट्टन करीने आपे तो ते साधुने भाटे
आद्य नथी छेटवे ते आपनारीने साधु कडे डे ‘अवेो आहार भने कल्पतो
नथी ’ (६१-६२)

सरका कर ओसिफिया=अधिक इन्धनको चूल्हेके अन्दरसे बाहर निकालकर
 उज्जालिया=बुझी हुई अग्निको फूँक आदिसे उशीपित-सलगा-कर पञ्चाधिया=
 जलती हुई अग्निको अधिक प्रदीप्त कर निष्पाधिया=अग्निको पानी आदिसे
 बुझाकर उस्सिधिया=अग्निपर पकते हुए अन्नादिको कुछ बाहर निकाल कर
 निस्सिधिया=उमरते हुए दुग्धादिमें जल छिन्नककर ओषधिया=अग्निपर रहे
 हुए अन्नादिको दूसरे बरतनमें निकालकर ओषारिया=अग्निपर रहे हुए अन्ना-
 दिके बरतनको नीचे उतारकर अर्थात् अग्निकायका परम्परासे सञ्चालन कर
 दए=अन्ननादि देवे तो त=वह मन्त्रपात्रं तु=अन्ननादि सजयार्थं=साधुमार्ग
 लिए अकल्पियं=अकल्पनीय अये=है, (अतः) वित्तिय=देती हुईसे साधु पद
 पाइकखे=कहे कि तारिसं=इस प्रकारका आहारादि से=मुझे (छेना) न कल्पइ-
 नहीं कल्पता है ॥६३॥६४॥

टीका-‘एवं०’ इत्यादि, ‘त अये०’ इत्यादि च । एवम्=उक्तप्रकारेण चेन्न-
 स्थायविषय इवेति भावः, उत्सिष्य=‘याक्त्वास्तं साधयेज्जादिकं वदामि तावत्कालं-
 मग्निमां प्रक्षाम्यतु’ इति पुत्र्या जुह्वापाशविन्यनमुत्सार्य, अवसिष्य=दाहमया-
 दिधनं निःसार्य, उज्ज्वात्य अनुज्ज्वलितं फूत्कारादिनोदीप्य, प्रक्षाम्य=उद्भि-
 प्रकर्षेण संवर्ष्य, निर्वाप्य=प्रक्षान्तीकृत्य, उत्सिष्य=अभ्युपविस्तिरतमन्नादिकं क्षिप्त्वा-
 द्दधिष्ठित्य, निषिष्य=उज्ज्वल्युपादिकं जलेन प्रक्षाम्य, अपवर्ष्य=मात्रनान्तरे

‘एव उत्सिफिया०’ इत्यादि, तथा ‘त अये’ इत्यादि ।

‘अथ तत्र आहार देती ॥ तत्र तत्र, अग्नि न बुझ जाय’ ऐसा बिचार
 कर चूल्हेमें इन्धन सुलगाकर, अन्न आदि जलनेके भयसे इन्धन बाहर
 निकाल कर, फूँक आदिसे चूल्हा जला कर, जलती अग्निको तेज कर या
 बुझा कर, अग्नि पर पकते हुए आहारको कुछ एक ओर कर, तथा पानी
 डाल कर उपाल (उफान) को शान्त कर, अथवा अन्न आदि सहित

एवं उत्सिफिया० इत्यादि, तथा त अये० इत्यादि ।

अथ शुभी आहार आपदी डोउ, त्वां शुभी अग्नि डोउपाद न अय,
 अथ बिचार करीने चूल्हा उपजां सज्जानीने, अथवि अग्नि अथवा अग्नी
 उपजां अथवा करीने कुछ अग्निभी चूल्हा सज्जानीने, अथवा अग्निने तेज
 करीने या बुझानीने, अग्नि पर पकता आहारने डोउ अथ अथवा करीने
 तथा पकती अग्निने जलने शान्त करीने, अथवा अग्नि सहित पकतने नीचे

निधाय, अवतार्य=अन्नादिसहितं भाजनमेवोत्तार्य वा दद्यात्, तद्भक्त-पानं तु संयता-
नामकलिपकं(तं) भवेदतस्तद्दतीं प्रत्याचक्षीत-‘तादृशं मे न कल्पते’ इति ६३॥६४॥

११ २ ५ ४ ३ ८ ७ ६ ९
मूलम्-हुज्ज कट्टं सिलं वावि, इट्ठालं वावि एगया ।

१० ६ १२ १३ १५ १४
ठवियं संकमट्ठाए, तं च होज्ज चलाचलं ॥६५॥

१६ १६ १८ २० २६ २४ २५
न तेण भिक्खू गच्छेज्जा, दिट्ठो तत्थ असंजमो ।

२२ २३ २१ १६
गंभीरं झुसिरं चैव, सव्विदिय-समाहिण् ॥ ६६ ॥

छाया—भवेत्काष्ठ शिला वाऽपि, इट्ठालं वाऽप्येकदा ।

स्थापितं संक्रमार्थं, तच्च भवेच्चलाचलम् ॥ ६५ ॥

न तेन भिक्षुर्गच्छेद्दृष्टस्तत्रासंयमः ॥

गम्भीरं शुपिरं चैव, सर्वेन्द्रिय-समाहितः ॥ ६६ ॥

सान्वयार्थः—एगया=किसी समय अर्थात् वर्षा आदिके समय संकमट्ठाए=
जाने-आनेके लिए कट्टं=काठ वावि=या सिलं=शिला वावि=अथवा इट्ठालं=
ईटका टुकड़ा ठवियं=रखा हुआ हुज्ज=हो च=और त=वह (यदि) चलाचलं=
अस्थिर-डग-मगाता हुज्ज=हो तो तेण=उस मार्गसे तथा जो गंभीरं=ऊँडा-गहरा
और झुसिरं=पोला स्थान हो उससे सव्विदियसमाहिण्=समस्त इन्द्रियोंको
वशमें रखनेवाला भिक्खू=साधु न गच्छेज्जा=नहीं जावे, (क्योंकि) तत्थ=वहाँ
पर केवली भगवानने असंजमो=असंयम दिट्ठो=देखा है ॥६५॥६६॥

टीका—‘हुज्ज कट्टं’ इत्यादि, ‘न तेण०’ इत्यादि च । एकदा=एकस्मिन् काले
वर्षादौ यत् काष्ठ=सञ्चरणोपयोगि दारु, अपिवा शिला=प्रस्तरखण्डम् अपिवा

वर्त्तनको नीचे उतार कर यदि आहार देवे तो वह आहार अनगारके
लिये ग्रहण करने योग्य नहीं है । अतः देनेवालीसे कहे कि—‘ऐसा
आहार मुझे नहीं कल्पता है’ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥

‘हुज्ज कट्टं’ इत्यादि, तथा ‘न तेण०’ इत्यादि ।

नदी आदिमें वरसात आदिके समय, जाने-आनेके लिये जो काठ,

उतारने के आहार आपे तो ते आहार अनगार ने माटे अड्डणु करवा योग्य नहीं
आहे तो आपनारीने साधु छोड़े के—‘आवे आहार भने कल्पतो नहीं’ (६३-६४)

हुज्ज कट्टं० इत्यादि तथा न तेण० इत्यादि

नदी आदिमा वरसादने वधते आपवा-ज्वा माटे के लाउडा, पत्थर, छट

सरका कर ओसिस्त्रिया=अधिक इन्धनको चूल्हेके अन्दरसे बाहर निकालकर
उज्जालिया=धुसी हुई अग्निको फूट आदिसे उशीपित-सलग-कर पकजालिया=
जलती हुई अग्निको अधिक प्रदीप्त कर निष्काशिया=अग्निको पानी आदिसे
धुलाकर उत्सिस्त्रिया=अग्निपर पकते हुए अमादिको कुछ बाहर निकाल कर
निस्सिस्त्रिया=उमरते हुए दुग्धादिमें जल छिड़ककर ओषसिया=अग्निपर रहे
हुए अमादिको दूसरे बरतनमें निकालकर ओयारिया=अग्निपर रहे हुए अमा-
दिके बरतनको नीचे उतारकर अर्थात् अग्निकायका परम्परासे संस्था करने
वप=अग्निनादि देवे तो त=वह भस्मपाणं तु=अग्निनादि संजयाणं=साधुबोध
लिए अकल्पिय=अकल्पनीय भवे=वै, (अतः) वितियं=देती हुईसे साधु पदि-
याइयसे=कहे कि तारिस्त्र=इस प्रकारका आहारादि मे=मुझे (जेना) न कल्पइ=
नहीं कल्पता है ॥६३॥६४॥

टीका-‘एवं०’ इत्यादि, ‘तं भवे०’ इत्यादि च । एवम्=उक्तप्रकारेण तेन
स्कायविषय इवेति भावः, उत्सिप्य=‘यास्तस्मात् सापयेज्जादिकं वदामि तावत्काल-
मग्निमां प्रक्षाम्यतु’ इति बुद्ध्या बुद्ध्यादाविन्यनमुत्सार्य, अवशिप्य=शामना-
दिष्वनं निःसार्य, उज्जाल्य अनुज्ज्वलितं फूटकारादिनोदीप्य, प्रज्वाल्य=उदीप्त
प्रकर्षेण संवर्धय, निर्वोप्य=प्रक्षान्तीकृत्य, उत्सिप्य=अग्न्युपरिस्थितमन्नादिकं क्षिप्ति-
व्यतिष्ठत्य, निपिच्य=उज्ज्वल्युपादिकं जलेन प्रक्षाम्य, अपवर्त्य=भावनान्तरे

‘एव उत्सिस्त्रिया०’ इत्यादि, तथा ‘तं भवे’ इत्यादि ।

‘जय तक आहार देती हू तब तक, अग्नि न बुझ जाय’ ऐसा विचार
कर चूल्हेमें इंधन सुलगाकर, जल आदि जलनेक भयसे इंधन बाहर
निकाल कर, फूँक आदिसे चूल्हा जला कर, जलती अग्निको तेज कर या
धुला कर, अग्नि पर पकते हुए आहारको कुछ एक ओर कर, तथा पानी
छाल कर उपाल (उफान) को दान्त कर, अथवा अन्न आदि सहित

एवं उत्सिस्त्रिया० इत्यादि, तथा तं भवे० इत्यादि

‘त्वां सुधी आहार आपत्ती दोष’, त्वां सुधी अग्नि दोषपाठं न व्यथ,’
जैवे विचार करीने ज्ञानार्थं धर्मार्थं सगमानीने अत्यादि जगती जगत्वा अथवी
धर्मार्थं ज्ञानार्थं करीने, कुछ आदिथी ज्ञानार्थं सगमानीने, जगत्वा अग्निने तेज
करीने या सुगमानीने, अग्नि पर पकता आहारने दोष जेक आपत्ति करीने
तथा पक्षी नाथीने जलजने शाय करीने, अथवा अत्यादि सहित पक्षजने नीधे

रायणता प्रतिपादिता । 'भिक्षु' पदेन च यमनियमपूर्वकमेव भिक्षाग्राहित्वमिति
निर्दिष्टम् ॥ ६५ ॥ ६६ ॥

मूलम्-^४निस्से^५णिं^६ फल^{१०}गं^{११} पी^{१२}ढं, उस्सवि^{१३}त्ताण^{१४}मारु^{१५}हे ।

^७मं^८चं^९ की^{११}लं^{१२} च^{१३} पा^{१४}सायं^{१५}, स^{१६}मण^{१७}ट्ठा^{१८}ए^{१९} व^{२०} दा^{२१}व^{२२}ए ॥ ६७ ॥

^{१३}दुरु^{१४}ह^{१५}मा^{१६}णी^{१७} प^{१८}व^{१९}डे^{२०}ज्जा^{२१}, ह^{२२}त्थं^{२३} पा^{२४}यं^{२५} च^{२६} लू^{२७}स^{२८}ए ।

^{२६}पु^{२७}ढ^{२८}वी^{२९}जी^{३०}वे^{३१}वि^{३२} हिं^{३३}से^{३४}ज्जा^{३५}, जे^{३६} य^{३७} त^{३८}न्नि^{३९}सि^{४०}या^{४१} जगे ॥ ६८ ॥

^{२६}ए^{२७}या^{२८}रि^{२९}से^{३०} म^{३१}हा^{३२}दो^{३३}से^{३४}, जा^{३५}णि^{३६}ऊ^{३७}ण^{३८} म^{३९}हे^{४०}सि^{४१}णो ।

^{२५}त^{२६}म्हा^{२७} मा^{२८}लो^{२९}ह^{३०}डं^{३१} भि^{३२}क्खं^{३३}, न^{३४} प^{३५}डि^{३६}गि^{३७}ण^{३८}हं^{३९}ति^{४०} सं^{४१}ज^{४२}या ॥ ६९ ॥

छाया—निश्रेणिं फलक पीठम्, उत्सृज्य आरोहेत् ।

मञ्चं कीलञ्च प्रासादं, भ्रमणार्थमेव दायिका ॥६७॥

दुरा (दू) रोहन्ती प्रपतेत्, हस्तौ पादौ च लूषयेत् ।

पृथ्वीजीवानपि हिंस्या, घानि च तन्निःश्रितानि जगन्ति ॥६८॥

एतादृशान्महादोषान्, ज्ञात्वा महर्षयः ।

तस्मान्मालापहृतां भिक्षां, न गृह्णन्ति संयताः ॥६९॥

सान्वयार्थः—दावए=दान देनेवाली स्त्री यदि समणट्ठा एव=साधुके लिएही
निस्सेणिं=नसैनी-निसरणी-सीढी फलगं=पाटे पीढं=पीढे मंचं=खाट व=और
कील=कीलेको उस्सवित्ताणं=उंचा-खड़ा करके पासाय=प्रासाद-मंजिल पर
आरुहे=चढ़े तो दुरुहमाणी=इस प्रकार कष्टसे चढ़ती हुई वह पवडेज्जा=शायद
गिर जायगी व=और अपना हत्थं=हाथ पायं=पैर लूसए=तोड़ बैठेगी तथा पुढ-
वीजीवे अवि=पृथिवीकायके जीवोंको भी च=और जे=जो तन्निस्सिया=
उस पृथ्वीकी नेसरायमें रहे हुए जगे=द्वीन्द्रियादि जीव हैं उन्हें भी
हिंसेज्जा=मारेंगी ॥६७॥६८॥

प्रकट किया गया है कि साधुओंको इन्द्रिय-चपलताका त्याग करना
चाहिये । 'भिक्षु' पदसे व्योतित किया गया है कि साधुओंको यम-
नियमोंका पालन करते हुए ही भिक्षा ग्रहण करना चाहिये ॥६५॥६६॥

इन्द्रिय चपलतानो त्याग करवो नोष्ठ्ये भिक्षु शण्ठथी ओम प्रकट करवामा
आधु छे उ साधुओओ यम-नियमोतुं पालन करता न भिक्षा ग्रहण करवी
नोष्ठ्ये (६५-६६)

શ્વાસમ્=શ્વાસક્રમ્, સક્રમાર્થ=ગમનાગમનાર્થ સ્થાપિતમ્=આરોપિત મથેત્, ત્થ
 કાષ્ઠાદિકં यदि चलाचलम्=अस्थिरं कम्पमान मथेत् तदा तेन कण्ठादिना सर्वेन्द्रि-
 यसमाहितः=बन्धीकृतसकलेन्द्रियो मिथ्या=साधुः न गच्छेत् । 'चेद'-अन्धः स्मृतये
 अपिचेत्पर्यः, गम्भीर-निम्नस्वेन प्रकाशय, शुषिरं=गहरस्तसावकाशं 'प्रदेश'-
 मिति शेषः, न गच्छेदिति पूर्वेषु सम्बन्धः । अगमने हेतुमाह-तमेति, तत्र=तस्मिन्
 असंयमः=स्वपरविराधनादिरूपो ह्यु=अवलोकिताः केषाभिमिरिति शेषः ।
 चलाचलविशेषमककाष्ठविपदेन मस्तस्मिन्-पतनादिनाऽऽत्मविराधना, एकेन्द्रि-
 यीन्द्रियादिप्राणिगणोपमर्दनेन पर-विराधनासम्भाषना च सूचिता । गम्भी-
 रादिमवेशगमनेनापि प्रोक्तदोषसमधिकर्हिस्तादिजन्तुजनितोपघातादिप्रचुरदोष-
 सम्भवः सूचितः ।

‘सर्व्विदियसमारिण’ इतिपदेन સાપોરિન્દ્રિયવિપયાઃસકલિન્નિરાકર-

પથર યા ફેટ આદિ રોપ દિયા હો ઓર યદિ વહ હિલતા હો તો સમાધિ
 માન્ સયમી, ઉસ માર્ગસે ગમન ન કરે । ઓર જો પ્રદેશ, નીચા હોનસે
 અન્ધકારમય હો યા સ્વયંવાલા હો તસસે બી સાધુકો ગમન નહીં કરના
 બાદિયે, ક્યોંકિ એસે માર્ગમેં ગમન કરનેસે સ્વ-પર-વિરાધના-રૂપ અસંયમ
 કેવલી મગવાનને દેસા હે ।

હિસતે હુપ કાઠ આદિપર ચલનેસે રપટને યા ગિર પડનેસે આત્મવિરાધ-
 નાકી ઓર એકેન્દ્રિય કીન્દ્રિય આદિ પ્રાણિકોંકિ ઉપમર્દનસે પર વિરાધનાકી
 સમ્ભાષના સૂચિત ફી હે । ગહરે (નીચે) પ્રદેશમેં ગમન કરનેસે ઉક્ત
 દોષોંકે સિવાય હિંસક જન્તુઓંસે ઉત્પન્ન હોનેવાલા ઉપઘાત આદિ બહુતસ
 દોષોંકા હોના સૂચિત કિયા હે । ‘સર્વ્વિદિયસમારિણ’ પદસે યહ

વગેરે શેષેલા હોય અને એ તે હલતાં હોય તે સમાધિવાન સયમી એ માર્ગે
 અમન ન કરે અને જે પ્રદેશ નીચા હોવાથી અપકારમય હોય ત્યાં જઈવાળો
 હોય તે માર્ગે પણ સાધુએ અમન કરવું ન જોઈએ, કારણ કે એના માર્ગે
 અમન કરવાથી સ્વ પર-વિરાધનારૂપ અસંયમ કેવળી અગવાને જોયે છે

હલતા ભાર્ગવ આદિ પર આવવાથી લપસી જવાથી ત્યાં પડી જવાથી આત્મ
 વિરાધનાની અને એકેન્દ્રિય કીન્દ્રિય પ્રાણીઓના ઉપમર્દનથી પર-વિરાધનાની
 સંભાષના સૂચિત કરી છે । નીચાજગતના પ્રદેશમાં અમન કરવાથી ઉક્તદોષો
 ઉપપાદ દિંસક જન્તુઓથી ઉત્પન્ન થયેલા ઉપઘાત આદિ ઘણાં દોષો હોવાનું
 સૂચિત કર્યું છે । સર્વ્વિદિયસમારિણ પદથી એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે સાધુએ

શ્રિતાનિ જગન્તિ=માણિનસ્તાનિ હિંસ્યાદિતિ પૂર્વેણ સમ્બન્ધઃ તસ્માત્=યતો નિશ્રે-
 ણ્યાદિના સમારોહણે પતનાદિદ્વારા દાતુઃ સ્વ-પરોમયવિરાધના સમ્ભવતિ અતઃ
 કારણાત્ ઇતાદૃશાન્=ઉક્તલક્ષણાન્ મહાદોષાન્=દાતૃપ્રમૃતીનાં મૃત્યોરપિ સમ્ભવેન
 દાણકર્મવિપાકહેતુત્વાત્પ્રકૃષ્ટદૂષણાનિ જ્ઞાત્વા સંયતાઃ=સકલસાવચયોગસમુપરતાઃ
 મર્હ્યઃ=ગૌરપરીપદોપસર્ગસદિષ્ણુત્વાન્મહામુનયઃ, માલાપહતા=માલો^૧ ભૂમિકા-
 વાચી દેશીયશબ્દઃ, તતઃ અપહતામ્=આનીતા મિક્ષાં ન પ્રતિગૃહ્ણન્તિ=ન સ્વીકુર્વન્તિ ।

માલાપહતા મિક્ષા ભૂમિકાયા ઝઘ્વાંધસ્તિર્યગ્ભેદેન ત્રિવિધા-ઝઘ્વમાલાપહતા,
 અધોમાલાપહતા, તિર્યગ્માલાપહતા ચેતિ । તત્રોઝઘ્વમાલાપહતા પૂર્વે વ્યાખ્યાતા ।
 અધોમાલાપહતા=યસ્યા ભૂમિકાયા નિશ્રેણ્યાદિનાડવરૂપ આનીતા । તિર્યગ્માલા-

૧ માલઃ 'મંજિલ' ઇતિ માપાપ્રસિદ્ધઃ ।

તથા જો પ્રાણી, પૃથ્વીપર સચ્ચાર કર રહે હોં ડનકી મી હિંસા હોજાય,
 ઇસલિયે જેસી અવસ્થામેં સ્વ, પર ઓર ડભયકી વિરાધનાકા હોના
 મ્મભવ હૈ, યહાં તકકિ દાતાકી મૃત્યુ મી હો જા સકતી હૈ, અતઃ ઇન
 હાદોષોંકો અત્યન્ત દુઃખદાયી જાન કર, સંયમી મહામુનિ, નસૈની (સીઢી)
 ગાદિ ઢારા માલા (મંજિલ) સે ડતારા હુઆ આહાર આદિ સ્વીકાર
 હીં કરતે ॥

માલાકે ભેદસે માલાપહત મિક્ષા, ત્રીન પ્રકારકી હૈ--(૧) ઝઘ્વ-માલા-
 પહત (૨)-અધો-માલાપહત ઓર (૩)-તિર્યગ્માલાપહત । ઇનમેં, ઝઘ્વ-
 માલાપહત મિક્ષાકા વિવેચન, પહેલે કહ આયે હૈં । ડપરકે મંજિલસે
 નીચેકી ઓર નસૈની (નિસરણી) લગાકર, લાઈ હુઈ મિક્ષા, અધોમાલા-

વિરાધના થાય, તથા જે પ્રાણી પૃથ્વી પર સચ્ચાર કરી રહ્યા હોય તેમની પણ
 હિંસા થઈ જાય, તેથી એવી અવસ્થામા સ્વ, પર અને ડભયની વિરાધના થવી
 સંભવિત છે, એટલે સુધી કે દાતાનું મૃત્યુ પણ થઈ જઈ શકે છે, તેથી કરીને
 એ મહાદોષોને અત્યંત દુઃખદાયી જાણીને સંયમી મહામુનિ નીસરણી આદિદ્વારા
 માળથી ડતારેલો આહાર આદિ સ્વીકારે નહિ

માળ-મજલાના ભેદે કરીને માલાપહત મિક્ષા ત્રણ પ્રકારની છે (૧) ઝઘ્વ-
 માલાપહત, (૨) અધોમાલાપહત અને (૩) તિર્યગ્માલાપહત એમા ઝઘ્વ-
 માલાપહત મિક્ષાનું વિવેચન પહેલા કરવામા આવ્યું છે ડપરના મજલાથી
 નીચેની જાગ્યુએ નીસરણી લગાવીને લાવેલી મિક્ષા અધોમાલાપહત કહેવાય છે

तन्माह—इसीलिए पयारिसे=येसे पूर्वोक्त प्रकारके महादोसे=दावाभी स्व
 तक होनेकी संभावनाके कारण महादोषोंको जाणिकरण=जानकर संजय
 सकल साक्ष्य व्यापारसे निरत हुए महेसिणो=महर्षि लोग मालोइह=मालापइत
 (माससे लार्ई हुई) भिषख=मिक्षाको न पखिगिणइति=नहीं छेते हैं ॥६९॥

टीका—मालापइतमिक्षादोषमाह—‘निस्सेणि’ इत्यादि । ‘दावप’
 इत्यत्र प्राकृतस्थास्त्रिभ्यस्तथा च दायिका=दात्री, धर्मभार्यमेव=साधुनिमित्त-
 मेव-साधवे मिक्षादानार्थमेवेत्यर्थः, निधेणि=वंशादिनिमित्तं सोपानं, फलकं=क-
 नोपयोगि दास्यमाऽऽसनं, पीठं=काष्ठनिर्मितोपवेशनोपयोगि लज्जासनं=पीठं
 इति मस्ति, मञ्च=स्तब्दां वस्त्रलगादिरचितोवासनं वा, कीस=चक्रं, चकारान्
 सखादिकम् उत्सृज्य=उर्ध्वीकृत्य, मासादय=उच्चगृह तत्रानेकयुक्तिसम्भवेना
 ऽऽरोहणादिकं युज्यत इति उक्तमिक्षायां लक्षणा, तथा च=उच्चगृहयुक्तिसम्भवेन,
 आरोहेत्=उपलक्षजया गच्छेदित्यर्थः । तेन सिद्धं वक्ष्यमाणानां मालापइतस्य
 मिक्षासु समन्वयः । निधेण्यादिना सदुःस्मारोहणं भवतीत्यस्य आह—दुरा (१)
 रोहन्ती=सदुःखमूर्च्छमदेषमासादयन्ती सखी प्रपठेत्, इत्सी पत्नी च खपयेत्
 प्रोटयेत्, पृथ्वीजीवानपि हिंस्यात्=पीडयेत्, यानि च तस्मिन्निमित्तानि=पृथिव्या-

मालापइत मिक्षाके दोष बताते हैं ‘निस्सेणि’ इत्यादि, ‘पुस्तइमाणी’
 इत्यादि, तथा ‘पयारिसे’ इत्यादि ।

दस्ता, यदि साधुके लिये नसेनी, सीही (निसरणी), पाटा, पीडा
 (याजोट), मांचा, खूटी अथवा मूसल आदिको ऊंचा करके ऊंचे
 मकानकी दूसरी मंजिल पर चढ़ कर, आहार खावे तो वह आहार आदि,
 मालापइत कहलाता है । नसेनी (सीही) आदि पर चढ़नेसे यदि गिर
 पड़े तो हाथ पैर टूट जायें, पृथ्वीकाय आदि जीवोंकी विराधना होजाय

इसे मालापइत निक्षान्ता दोषो भवति चे-निस्सेणि इत्यादि, पुस्तइमाणी
 इत्यादि, तथा पयारिसे इत्यादि ।

ये दस्ता साधुने भटे सीही (नीसरणी), पाट, आलेक, मांचा, खूटी
 अथवा मूसल (खपेट) आदिने उंचा करीने उंचा मकानका सीढ़ी मज्जा
 पर सीढ़ीने आहार खावे तो ते आहार मालापइत कहलायें हैं सीढ़ी आदि पर
 चढ़ासी ओ पड़ी जाय तो हाथ-पैर टूटी जाय, पृथ्वीकाय आदि जीवोंकी

પહતા તુ યસ્યાં ધૂમિકાયાં દાયિકા તિષ્ઠેત્તસ્યામેવ, નયાદૌ જલપનાશારોપિત્તે
 ષક્તિભેદ્યાદિકં તિર્યક્ સંસ્થાપ્ય તદ્વારા અસશ્ચિષ્ટાપરમાગે ગમનામમનેનાઽઽર્જશા।
 દુષ્પાપશ્ચિન્યાદિસ્યસ્યાતિગમ્મીરકુસુલાદિસ્યસ્ય વામાદેર્ગ્રહણે ચરમોક્તમનાદિસ્ય-
 નેકવિષયકસમ્મવાદેપંચિધાપિ મિશ્તા તવન્તર્જ્ઞેયેતિ ॥૬૭॥૬૮॥૬૯॥

મૂલ્મ-કવ્ મૂલ પલબ વા, આમ છિન્ન ચ સમિરં ।

તુંબાગ સિંગથેર ચ, આમર્ગ પરિવજ્રપ્ ॥ ૭૦ ॥

છાયા—કવ્ મૂલ પ્રસમ્મં વા, આમં છિન્નં ચ સમિરમ્ ।

તુમ્મકં મૂલથેરજ્જ, આમક પરિવર્જ્જયેત્ ॥૭૦॥

સાન્ન્યાર્પ—આમં=સચિત્ત કવ્=પૂરણ આદિ કવ્ મૂલ્=વિદારિકાદિ રૂં
 પલ્લં=તાલ આદિકે ફલ વા=તથા છિન્ન ચ=કાટી હુઈ મી સમિરં=રજા
 આદિકી માત્રીકો (તથા) આમર્ગ=સચિત્ત તુંબાગં=તુંબે ચ=ઔર સિંગથેરં=
 અંદરલ-આદે-કો સાધુ પરિવરજપ=વરજે ॥૭૦॥

પહત કહલાતી હૈ । જિસ મંજિલમેં વેનેવાલી મૌજૂદ હો વસીકી વરાણી
 પર, દસરી ઓર જાનેકે લિયે પુલકી તરહ નસેની (નિસરણી) વા
 કકઝી આદિકો તિરછા રક્ષ કર અહે તો ઘઘાંસે છાઈ હુઈ મિશ્તા, તિર્યક્
 માલાપહત કહલાતી હૈ । ઘઘી કઠિનાઈસે પઠુંચને યોગ્ય છીકે વા આઠમેં
 તથા ગહરી કોઠરીમેં રક્ષતી હુઈ મિશ્તા વ્રહ્મણ કરનસે પૈર ઝઠાને આદિ
 અનેક કષ્ટ હોતે હૈં ફસલિયે, એસી મિશ્તા મી ફસી માલાપહત મિશ્તામેં
 અન્તર્ગત સમજની વાહિયે । યહ સપ પ્રકારકી મિશ્તા સાધુકો
 અકલ્પ્ય હૈ ॥ ૭૦ ॥ ૭૮ ॥ ૭૯ ॥

જે મજબૂબીં બિદ્યા આપનારી કાજર ડોપ, તેની વરાણર, બીજી બાજુને
 જવાને માટે પૂવની પટે નીચરણી વા કાકડુ પાટિયુ લીધું સખીને અટ તે
 ત્યાંથી લાવેલી બિદ્યા તિર્યંગમાલાપહત કહેવાય છે અર્થ શુરહેલીથી પડેલી
 યગ્ય જેવાં સીકાં, વા કાજલીમાં તથા ઉડી કોટડીમાં રાખેલા અશબ્દિક શ્રવ
 કથવાથી જન ઉપા વા આદિનાં અનેક કષ્ટો પટે છે તેથી જોવી બિદ્યા જન આ
 (માલાપહત) બિદ્યામાજ સમાવતી સમજ લેવી. જે સર્વ પ્રકારની બિદ્યા રાખીને
 માટે અકલ્પ્ય છે. (૧૭-૧૮-૧૯)

टीका—‘कंदं’ इत्यादि । कन्दं, मूलम्, इमे प्राग्व्याख्याते, वा=अथवा
 मूलम्=तालादिफलम् आमम्=अपक्वं-सचित्तमित्यर्थः । च=युनः छिन्नं=कर्त्तित-
 मपि सन्निरं=पत्रशाकं-वास्तृकादिकं, तुम्बकम्=अलावूविशेषं, शृङ्गवेरम्=आर्द्रकं
 चकारादन्यदपि प्रत्येकसाधारणवनस्पतिमात्रम् आमकम्=अपक्वं सचित्तं परि-
 वर्जयेत्=त्यजेत्-न गृह्णीयादित्यर्थः ॥७०॥

^१मूलम्-त^२हेव स^३त्तुचु^{११}न्नाइं कोल-चुन्नाइं आवणे ।

^४सक्कुलिं ^५फाणियं ^६पूअं, ^७अन्नं ^८वावि ^९तहाविहं ॥७१॥

^{१२}विक्रायमाणं ^{१४}पसढं, ^{१३}रणं ^{१५}परिफासियं ।

^{१६}दितियं ^{१७}पडियाइक्खे, ^{२०}न ^{२१}मे ^{२२}कप्पइ ^{२८}तारिसं ॥७२॥

छाया—तथैव सक्तु-चूर्णानि, कोल-चूर्णानि आपणे ।

शक्कुलीं फाणितं, प्रपमन्यद्वापि तथाविधम् ॥७१॥

विक्रीयमाणं प्रसह्य, रजसा परिस्पृष्टम् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥७२॥

सान्वयार्थः-तहेव=जिसप्रकार सचित्त कन्दादि अग्राह्य हैं उसीप्रकार सत्तु-
 चुन्नाइ=भुने हुए जो या चनेका आटा-सत्तु कोलचुन्नाइं=वेरोंका चूरा सक्कुलिं=
 तिलपापड़ी फाणियं=गीला गुड़ पूयं=मालपूवा (तथा) तहाविहं=उसीप्रकारके
 अन्नं वावि=औरभी पदार्थ जो आवणे=दुकानपर विक्रायमाणं=वेचनेके लिए
 रखे हुए हैं वे (यदि) पसढं=बख्खसे आच्छादित होनेपर भी रणं=सचित्त सूक्ष्म
 रजसे परिफासियं=व्याप्त हों तो दितियं=देनेवालीसे पडियाइक्खे=कहे कि

‘कंदं’ इत्यादि । सचित्त कन्द, मूल, ताड़-फल आदि तथा कटा
 हुआ भी सचित्त पत्तोंका शाक-बथुआ आदि, और सचित्त तुम्बा तथा
 अदरख भी साधु ग्रहण न करे । ‘च’ शब्दसे यह भी समझना चाहिये
 कि इनके सिवाय कोई भी सचित्त-प्रत्येक या साधारण वनस्पति,
 साधुको नहीं कल्पती है ॥ ७० ॥

कदं इत्यादि सचित्त कंद, मूल, ताड़फल आदि तथा कापेलां डोवा छातां
 सचित्त पाहडानुं शाक-गथुआनी बाण आदि अने सचित्त दूधी आदि तथा
 आहुं पणु साधु ग्रहण न करे च शब्दशी अने पणु समञ्जुं के ते उपरात
 केहं पणु सचित्त-प्रत्येक या साधारण वनस्पति साधुने कल्पती नथी (७०)

तारिसं=इस प्रकारका आहारवि मे=मुख (छेना) न कप्यइ=नहीं कप्यता है ॥७२॥

टीका—‘तद्देव’ इत्यादि, ‘विष्णायमाणं’ इत्यादि च । तथैव=यथा पूर्वोक्त सचिचकन्द्यादिकमग्राह्य तेनेव प्रकारेण सक्तु-चूर्णानि=सक्तव एव चूर्णानि तानि सक्तुनिस्पर्यः, सृष्टयवादिचूर्णान्येव सक्तव उच्यते, कोष्ठ-चूर्णानि=वदरी-फलचूर्णानि, शृङ्गुली=सिद्धपर्पटिकां, फाणितं=दुतगुहं, पूषम्=मूषम्, तयाविषं=तादृशम् अन्यदपिवा दध्यादिकम्, आपणे=कय चिक्रयस्याने, विक्रीयमाणं=विक्रयार्थं स्याप्यमानं, रजसा=सचिचरेणुना, प्रसक्तं=इडात् धस्त्रादिनाऽऽच्छादनेऽपि यथाकथञ्चित्प्रकारेणेति भावः, परिस्पृष्टं=व्याप्तं-वायुसमस्तितरज सस्पृष्टम् ददतीं प्रत्याचक्षीत-‘तादृश मे न कप्यत’ इति ॥७१॥७२॥

मूत्रम्=बहुअड्डिय पुमाल, अणिमिस वा बहुकटय ।

अच्छिद्य तिवुय विद्ध, उच्छुखड व सिधलि ॥७३॥

अप्पे सिया भोयणजाय, बहु उज्जणधम्मिण ।

दितिय पडियाइक्खे, न मे कप्पइ तारिस ॥७४॥

‘तद्देव’ इत्यादि, तथा ‘विष्णायमाण’ इत्यादि ।

जैसे, सचिच कन्द, मूल आदि त्याज्य हैं वैसेही सक्तु, बरोंका चूर्ण, तिलपापड़ी, पिघला हुआ गुह, पूआ तथा ऐसी दही आदि अयान्य घस्तुर्ष, बेचनेके लिये दुकानमें रखी हों, और सचिच रजसे व्याप्त हों, अर्थात् धत्तसे हँक रखने पर भी पचनके द्वारा पहुँची हुई सूक्ष्म सचिच रजसे युक्त हों तो वह आहार कप्यनीय नहीं है । इसलिये साधु, वेनेवालीसे कहे कि ‘ऐसा आहार, मुझे नहीं कप्यता है ॥ ७१ ॥ ७२ ॥

तद्देव इत्यादि तथा विष्णायमाण इत्यादि.

जैसे सचिच कंदमूल आदि त्याज्य है, तेमज सक्तु घोरानु कर्ष दध्यापदी, नरभ जेज, तथा जेवा प्रकारनी जील इदी आदि नरभ पस्तुजी वेचबाने भाटे दुकानयां राणी देय अने सचिच रजसी व्याप्त देय अर्थात् पचनी इदी सक्का उता पचनकारा फोडिनी सूक्ष्म सचिच रजसी युक्त देय तो ते आहार कप्यनीय नहीं तेथी साधु ते आपणारीने कह के जेवा व्यापार अने कप्यतो नहीं (७१ ७२)

છાયા—વહ્વષ્ટિકં પુદ્ગલમ્, અનિમિષ વા વહુકણ્ટકમ્ ।

અક્ષીવ તિન્દુક વિલ્વમ્, ડશુસ્વણ્ડ વા ગાલ્મલિમ્ ॥૭૩॥

અલ્પં સ્યાદ્દોજનજાતં, વહૂજ્ઞનધર્મિકમ્ ।

દદતીં પ્રત્યાચક્ષીત, ન મે કલ્પતે તાદૃશમ્ ॥૭૪॥

સાન્વયાર્થઃ—વહુઅદ્વિયં=વહુવીજા અર્થાત્ સીતાફલ અણિમિસં=અનન્નાસ વહુકંદયં=પનસ-કટફલ અચ્છિય=શોભાઝ્ઞનકી ફલી, જો ‘મુનગા’ નામસે પ્રસિદ્ધ હૈ; તિન્દુયં=તેન્દુ વિલ્લં=વેલ સિંચલિં=સેમલ ઇન નામકે પુગ્ગલં=ફલોંકો વ=ઔર ઉચ્છુસ્વંડં=ગન્ને-શેરડી-કે ટુકડોંકો, તથા જિસ પદાર્થમેં ભોયગજાએ=જાનેયોગ્ય અંશ અપ્પે સિયા=બોડા હો ઔર ઉજ્ઞણધર્મિએ=ડાલદેનેયોગ્ય અંશ વહુ=વહુત હો એસે ફલ આદિ દિતિયં=દેનેવાલીસે સાધુ પડિયાઈવચ્ચે=કહે કિ તારિસં=ઈસ પ્રકારકા આઘારાદિ મે=મુઝે (લેના) ન કલ્પઈ=નહીં કલ્પતા હૈ ॥૭૩॥૭૪॥

ટીકા—‘વહુઅદ્વિયં’ ઇત્યાદિ, ‘અપ્પે સિયા’ ઇત્યાદિ ચ। વહ્વસ્થિકમ્=વહૂનિ, અસ્થીનિ=વીજાનિ-અસ્થિ=વીજમિતિ રાયમુકુટઃ, વૈદ્યકશ્વેતિ શબ્દકલ્પદ્રુમઃ; યસ્મિન્, યદ્વા વહૂનિ અસ્થિકાનિ ‘અસ્થિક=વીજે મેદોજવાતૌ ચેતિ રાજ-નિઘણ્ડુઃ’ ઇતિ વૈદ્યકશબ્દસિન્ધુઃ; યસ્મિન્સ્તત્, વહુવીજકં-યોગસ્થમેતત્, સીતાફલાદિકમિત્યર્થ. —

‘વહુઅદ્વિયં’ ઇત્યાદિ તથા ‘અપ્પે સિયા’ ઇત્યાદિ । ‘અસ્થિ’ શબ્દકા અર્થ, વીજ હોતા હૈ, રાયમુકુટ તથા વૈદ્યકોપોમેં ‘અસ્થિ’ શબ્દકા વીજ હી અર્થ હૈ, એસા ‘શબ્દકલ્પદ્રુમ’ અભિધાનમેં ભી લિખા હૈ । અત એવ વહ્વસ્થિક શબ્દકા અર્થ હૈ-વહુત વીજોંવાલા । યહ શબ્દ યોગસ્થ હૈ, અત એવ સીતાફલ અર્થ હોતા હૈ । નિઘણ્ડુમેં ભી સીતાફલ (સરીપા)કે ઇતને નામ ગિનાયે હૈ—

વહુઅદ્વિયં ઇત્યાદિ, તથા અપ્પે સિયાં ઇત્યાદિ ‘અસ્થિ’ શબ્દનો અર્થ બીજ (બીયો) થાય છે રાયમુકુટ તથા વૈદ્યકોપોમા અસ્થિ શબ્દનો બીજ એવો જ અર્થ છે, એમ ‘શબ્દકલ્પદ્રુમ’ મા પણ લખ્યું છે એટલે વહ્વસ્થિક શબ્દનો અર્થ થાય છે બહુ બીજો વાળું, એ શબ્દ યોગસ્થ છે, એટલે સીતાફળ અર્થ થાય છે નિઘણ્ડુમા પણ સીતાફળના આટલા નામ ગણાવ્યા છે—

“સીતાફલે ગણ્ડમાત્ર, વૈવેહીવલ્લભે તથા ।

કૃષ્ણવીજ અગ્નિમાસ્યમાતૃપ્ય બહુવીજકમ્ ॥૧૧॥” રૂપિ નિપદુકોષઃ ।

યદા ‘બહુઅઢિયં’ રૂપસ્ય ‘બહુઠિક’ મિતિષ્ટાયા, ‘ફલવીજે પુમાનઠિઃ’ રૂપિ કોપાત્, અર્થસ્તુત્ત્વેષ્વ । પુત્રસમ્—સત્ત્વદ્વાત્મકપૂરણપરિપાકાનન્તરાધઃપતનાત્મકત્વ સ્વપ્રમંજસ્વાત્પુત્રસઃ ફલસામાન્યં તમ્, યદ્યેડપ્યસ્ય સમ્બન્ધઃ, સીતાફલાદિનામર્ક ફલમિતિ ભાવઃ । અનિમિપમ્—અનલાસમ્ અન્તર્વર્તિ સકષ્ટક બહુદિવેષ્વપ્રસિદ્ધમ્ । બહુકષ્ટક—કષ્ટકિફલસં—પનસ ‘કટહર’ રૂપનેન પ્રસિદ્ધમ્, અસ્ય સ્વભાવે, સર્વા-વ્યવાચકચેદેન કષ્ટકન્યાપ્ત્યા બહુકષ્ટકત્વં સિદ્ધ્યતિ, અનિમિપપદાર્થસ્ય સ્વન્તર્વર્તિ સકષ્ટકત્વેડપિ વિરલકત્વાદસ્માદ્ગ્રેવ । અસીવ—સોમાશ્વનમ્ ફલમ્પરિપાકત્વસિદ્ધિમ્, સ્વઃ સ્વોત્પન્ન-કાર્કશ્યાપિચવદોપેધ્યો વીજાનાં બાહુત્પાદાત્પચિક્ષ્યાત્પમામો ‘મુનિગા’ રૂપિ વૃષ્ટિવિષેષપ્રસિદ્ધામ્ । સિન્દુકમ્—અષ્ટાકૃતિકં ફલવિષ્ણવમ્ અન્ના-કારસ્પાપ્યસ્ય ફલસ્ય વીજાનાં સ્વોત્પન્નબાહુત્પાદિવ સ્પાત્પાંશ્વબહુલં ‘સિન્દુ’ રૂપિ

“સીતાફલ, ગણ્ડમાત્ર, વૈવેહીવલ્લભ, કૃષ્ણવીજ, અગ્નિ, માતૃપ્ય ઓર બહુવીજક ॥૧૧॥”

અને ‘બહુવીજક’ શબ્દ મી સીતાફલકે લિયે આયા હૈ, ઓર યહ ઉપર બતાયા હી જા ચુકા હૈ કિ ‘અસ્ય’ શબ્દકા અર્થ વીજ હોતા હૈ । રૂપિલિયે બહુવીજક ઓર બહુસ્થિક એક હી હૈ, અતઃ બહુસ્થિકકા અર્થ સીતાફલ હી હૈ । અથવા ‘અઢિય’ કી આયા, ‘અઠિક’ હોતી હૈ, કોપમેં લિખા હૈ કિ ફલકે વીજકો ‘અઠિ’ કહતે હૈ । રૂપિસે મી પૂર્વોક્ત અર્થ હી સિદ્ધ હોતા હૈ, રૂપિલિયે, સીતા-ફલકો તથા વંગ આદિ અન્ય અન્ય દેશોમેં પ્રસિદ્ધ અનલાસ (અનાસ) ફલ વિષેષ, કટહર, મુનિગા (સોહિંજન) કી ફલી, સેન્દુ, વલ, ગણેકા સ્વલ

“સીતાફલ, ગણ્ડમાત્ર, વૈવેહીવલ્લભ, કૃષ્ણવીજ અગ્નિ, માતૃપ્ય અને બહુવીજક.”

એમાં ‘બહુવીજક’ શબ્દ પણ સીતાફલને માટે આપ્યો છે અને ઉપર બતાવવામાં આવ્યું જ છે કે ‘અસ્ય’ શબ્દનો અર્થ ‘વીજ’ થાય છે એટલે બહુવીજક અને બહુસ્થિક એક જ છે, અર્થાત્ બહુસ્થિકનો અર્થ સીતાફલ જ છે અથવા અઢિય ની અથવા અઠિક થાય છે, કેવળા લખ્યું છે કે ફળના વીજને અઠિ’ કહે છે તેથી પણ પૂર્વોક્ત અર્થ જ સિદ્ધ થાય છે એ રીતે સીતાફલ, તથા બીજા અઢિ અન્ન-અન્ન દેશોમાં પ્રસિદ્ધ અન્નપ્રાસ, કટહર મુનિગાની (એક પ્રાસની) ફળી, સેન્દુ, બિલ્વફળ, (વીજા) શેરડીની ફળી, સેમલ આદિ ફળ, એમાં પણ

प्रसिद्धम् । विल्वम्, इक्षुत्वण्डं, शान्मलि च, एतानि प्रसिद्धार्थकानि । तथा यत्र
भोजनजातं=भोज्यांशः अल्पं=स्त्रल्पम्, उज्ज्वलधर्मिक=त्याज्यांशः बहु=अधिकं
स्यात्=भवेत् तत्फलादिकमन्यदपि ददतीं प्रत्याचक्षीत=तादृश मेन कल्पते इति ।
सामान्यलक्षणेन त्याज्यफलादिज्ञानं शिष्याणां दुष्करं स्यादिति प्रथमं विशेषरूपेण
कतिचित्फलानि प्रदर्श्य त्याज्यसामान्यलक्षणं निरूपितं तेन न पूर्वगाथायास्ता-
त्पर्यानुपपत्तिरिति दिक् ॥७३॥७४॥

मूलम्-तहेवुच्चावयं पाणं, अदुवा वार-धोयणं ।

संसेइमं चाउलोदगं, अहुणाधोयं विवज्जए ॥७५॥

एवं सेमल आदि फल, जिनमें खाद्य अंश कम हो तथा त्याज्य अंश अधिक हो उन सब फल आदिको देनेवालीसे कहे कि ऐसा आहार, मुझे नहीं कल्पता है ।

अनन्नासमें भीतर भी काँटे होते हैं और बाहर भी, और कटहरके छिलकेमें सर्वत्र काँटे ही काँटे होते हैं । दोनों बहुकण्टक हैं, किन्तु अनन्नासमें काँटे कम और तीखे होते हैं, अतः वह कटहरसे भिन्न है । अन्य भेद लोक-प्रसिद्ध ही हैं ।

सामान्य लक्षण करनेसे त्यागने योग्य फलोंका ज्ञान शिष्योंको कठिनतासे होता, अतः पहले कुछ विशेष फलोंके नाम गिना कर, उस प्रकारके सभी-फलोंका त्याग बताया है । इसलिये, पहली गाथासे इसका सम्वन्ध ठीक बैठता है ॥ ७३ ॥ ७४ ॥

अश ओछो डोय तथा त्याज्य अश वधारे डोय ओ गधा इण आदि आपनारीने साधु उडे डे ओयो आहार भने कल्पते नथी

अनन्नासमा अहर काटा डोय छे अने गडार पणु डोय छे, अने कटहरना छेतरामा सर्वत्र काटा न डोय छे जेहि गडुडटक छे, परन्तु अनन्नासमां काटा ओछा अने तीखा डोय छे, तेथी ते कटहरथी न्गूड इण छे अन्य भेद लोक-प्रसिद्ध छे

सामान्य लक्षण बताववाथी त्यागवा योग्य इणोनुं ज्ञान शिष्योने मुश्किलीथी थाय छे, जेटवे पडेलो डेटलाक विशेष इणोना नाम गणुवीने ओ प्रकारना गधा इणोना त्याग बताव्यो छे तेथी पडेली गाथाथी आना सणध ठीक गध जेसे छे (७३-७४)

छाया—तथैवोद्यानचं पान, मयवा चारकपावनम् ।

संस्वेदिमं तण्डुलोदकम्, अधुनापौत विवर्जयेत् ॥७५॥

अब पान ग्रहण करने की विधि बताते हैं—

सान्त्वयार्थ—तहच=जैसे अन्न उसी प्रकार पाण=पान उद्यानचं=उद्यान-सुन्दर वर्णादिसे युक्त, जैसे दास आदिका घोवन, मयवा=सुन्दर वर्णादिसे युक्त जैसे मेथी केर आदिका घोवन चारधोयणं=गुड़के पड़ेका घोवन ससेइम=आजोष तथा आटकी यामीका घोवन अनुया=अथवा चाउलोदग=चौरलोंका घोवन (ये सब यदि) अमुणाधोयं=दुरन्तका घोया हुआ हो तो उसे (साधु) विवर्जय=वर्ज-न छोड़े ॥७५॥

टीका—अन्नग्रहणविधेरनन्तरं पानग्रहणविधिमाह 'तहचुद्यानचं' इत्यादि त्रयैव=यथाऽऽन्नं तनैव प्रकारेण, पानं=पेयं, कर्मणि ल्युट्, उद्यानचमिति=उद्यान च मवाक् च उद्यानचम्-अनेकप्रकारम्, उत्कृष्टानुत्कृष्टमित्यर्थः, तत्र उत्कृष्टं=रश्मि वर्मगन्धरसस्पर्शयुक्तं द्राक्षादिपावनजलं प्रपाणकादिकं च, अनुत्कृष्टं=रश्मि वर्मादिहीन मेथिका-करीर-शमीफलिका तिलादिपावनजलम् । चारकपावनं=गुड़ घट-घृतघटादि पावनजलं, संस्वेदिमं=स्वथितश्चाकादिनलं पिष्टस्यासीमंसास्मनजलं तण्डुलोदकं=तण्डुलपावनजलम् । एतत्सर्वम् अधुनापौतम्=तत्काल-पौतम्-अन्त

अशन ग्रहण करनेकी विधि बताकर अब पान ग्रहण करनेकी विधि दिखाते हैं—'तहचुद्यानचं' इत्यादि ।

उद्य (उत्कृष्ट) मनोज्ञ वर्ण गन्ध रस स्पर्शवाला दास्य आदिका घोवन तथा शर्वत आदि पान, अवच (अनुत्कृष्ट) अमनोज्ञ वर्ण गन्ध रस स्पर्शवाला मेथी केर सांगरी तथा तिल छाछ आदिका घोवन आदि पान, गुड़ या घीके घड़ेका घोवन, औटाये (उद्यान) हुए हरा शाक आदि का पानी, आटेकी धाली आदिका घोवन, चावलका घोवन । ये सब यदि तत्कालके घोये हुए हों अर्थात् अन्नमुहूर्त्तके अभ्यन्तरके घोये हों तो

अशन अदृश्य करवाणी विधि बतावीने छोड़े पान अदृश्य करवाणी विधि बतावे ॥—तहचुद्यानचं इत्यादि ।

उद्य (उत्कृष्ट) मनोज्ञ वर्ण गन्ध रस स्पर्शवाला दास्य आदिनु पीवण तथा शर्वत आदि पान अवच (अनुत्कृष्ट) अमनोज्ञ वर्ण गन्ध रस स्पर्शवाला मेथी, केरा, जीरकानी इणी (सामर्थ्यात्) तथा तल छाछ आदिनु पीवण आदि पान, जेण या धीना घसनु पीवण उद्यानवाली शाक आदिनु पीवण, आटानी याणी आदिनु पीवण, औटाया पीवण, जे अर्थात् जे ताका पीवणें छान

મૂર્હર્તાન્તર્થોતં ચેદિત્યર્થસ્તદા વિવર્જયેત્=ન ગૃહ્ણીયાત્ । ઉપલક્ષણમેતત્,
ઉક્તશ્ચાઽઽચારાન્ને શ્રીભગવતા—

“સે^૧ મિલ્લૂ વાર જાવ અણુપવિદ્ધે સમાણે સે જંપુણ પાણગજાયં જાણેજ્ઞા,
તં જહા-ઉસસેઝમં વા સંસેઝમં વા ચાડલોદગં વા અન્નયરં વા તહપ્પગારં પાણગજાતં
અહુણાધોય અણંવિલં અવોક્કંતં અપરિણત અવિદ્ધત્થ અફાસુયં જાવ ણો પડિ-
ગાહેજ્ઞા । અહ પુણ એવં જાણેજ્ઞા ચિરાધોયં અંવિલં વોક્કંતં પરિણતં વિદ્ધત્થં ફાસુયં
જાવ પડિગાહેજ્ઞા । સે મિલ્લૂ વાર જાવ અણુપવિદ્ધે સમાણે સે જં પુણ પાણગજાતં

છાયા-૧-“અથ મિલ્લુર્વા મિલ્લુકી વા યાવત્-અનુપવિદ્ધઃ સન્ સ યત્પુનઃ પાનક-
જાતં જાનીયાત્, તથા-ઉત્સવેદિમં વા સસ્વેદિમં વા તણ્ડુલોદકં વા અન્યતરદ્ વા
તથાપ્રકારં પાનકજાતમ્ અધુનાયૌતમ્ અનમ્લમ્ અવ્યુત્ક્રાન્તમ્ અપરિણતમ્ અવિ-
ધ્વસ્તમ્ અપ્રાસુક યાવત્ નો પ્રતિગૃહ્ણીયાત્ । અથ પુનરેવં જાનીયાત્-ચિરદ્યૌતમ્
અમ્લ વ્યુત્ક્રાન્તં પરિણતં વિધ્વસ્તં પ્રાસુકં યાવત્ પ્રતિગૃહ્ણીયાત્ । અથ મિલ્લુર્વા ૨
યાવત્-અનુપવિદ્ધઃ સન્ સ યત્પુનઃ પાનકજાત જાનીયાત્, તથા-તિલોદક વા

इनको ग्रहण न करे । ये तो उपलक्षण मात्र हैं, आचारांग सूत्रमें
भगवानने कहा है—

“સાધુ અથવા સાધ્વી પાણીકે લિષ્ટ ગૃહસ્થકે ઘરમેં પ્રવેશ કરકે-
આટેકે ઘરતનકા ધોવન, શાક આદિકા વાફા હુઆ પાણી, ચાવલોંકા
ધોવન તથા ઇસ પ્રકારકા ઓર ખી કોઈ પાણી તુરતકા ધોયા હુઆ હો,
સ્વાદસે ચલિત ન હુઆ હો અર્થાત્ જિસકા ધોવન હો ડસ વસ્તુકા
સ્વાદ ન આતા હો, જિસકા વર્ણ રસ ગન્ધ સ્પર્શ ન વદલા હો-સર્વથા
અચિત ન હુઆ હો, શસ્ત્ર-પરિણત ન હો તો ગ્રહણ ન કરે । યદિ તુરતકા
ધોયા હુઆ ન હો-વહુત દેરકા ધોયા હુઆ હો, સ્વાદસે ચલિત હો ગયા હો

અર્થાત્ અતર્મુહૂર્તની અદર અદરની ધોએલા હોય તો તેને ગ્રહણ કરવા નહિ એ
તો ઉપલક્ષણમાત્ર છે આચારાંગ સૂત્રમા ભગવાને કહ્યું છે કે-

“સાધુ અથવા સાધ્વી પાણીને માટે ગૃહસ્થના ઘરમા પ્રવેશ કરીને,
આટાના વાસણનું ધોવણું, શાક આદિ જેમા ગાફેલા હોય તે પાણી, ચોખાનું
ધોવણું, તથા એ પ્રકારનું બીજું પણ કોઈ પાણી તુરતનું ધોએલું હોય, સ્વાદથી
ચલિત થયું ન હોય, અર્થાત્ જેનું ધોવણું હોય તે વસ્તુનો સ્વાદ ન આવતો
હોય, જેના વર્ણ રસ ગન્ધ સ્પર્શ ન બદલાયા હોય-સર્વથા અચિત્ત ન થયું હોય,
શસ્ત્રપરિણત ન હોય, તો તે ગ્રહણ ન કરે જો તુરતનું ધોએલું ન હોય-ગાફું
વખતનું ધોએલું હોય, સ્વાદથી ચલિત થયું હોય, અને શસ્ત્રપરિણત હોય તો

જાળેજ્ઞા તગ્રહ-તિલોદગં વા તુસોદગં વા જવોદગ વા આપામં વા સોવીરં વા મુદવિયસ વા અણયરં વા તરહપ્પગારં પાળગજાય પુન્નામેવ આલોપજ્ઞા-માટસોષિ વા ૦ ૭ । સે મિન્સુ વાર જાવ સમાળે સે જં પુણ જાળેજ્ઞા તગ્રહ-અંધપાળમં વા અઘાઢગપાળગં વા કચ્છિપાળગ વા માતુલ્લિપાળગ વા મુરિયાપાળગં વા દાલિમપાળગ વા સજ્જૂરપાળગં વા નાલિકેરપાળગં વા કરીરપાળગ વા કોલપાળગ વા આમલપાળગ વા ધિંચાપાળગ વા અણયરં વા તરહપ્પગારં પાળગજાય”ઈત્યાદિ ।

ઉત્તં વિગમ્વરાચાર્યેણ વૃક્ષેરસ્વામિનાડપિ મૂલાચારે—

તુપોદકં વા યવોદકં વા આપામ વા સૌવીરં વા મુદવિકૃત વા અન્યતરત્ વા તથા-
પ્રકારં પાનકમાત પૂર્વમેવ આલોચયત્-આપુષ્મન્ ! ઇતિ વા ૭ । અથ મિથુરારે
યાવત્ અનુમચ્છિ” સન્ સ યત્પુનર્જાનીયાત્, તથા-આન્નપાનક વા આન્નાતકપાનકં
વા કપિત્થપાનક વા માતુલ્લપાનક વા મુદ્ધીકાપાનકં વા દાલિમપાનકં વા સર્જૂ
પાનકં વા નાલિકેરપાનકં વા કરીરપાનક વા કોલપાનક વા આમલપાનકં વા
ધિંચાપાનક વા, અન્યતરગ્રા તથાપ્રકારં પાનકમાતમ્” ઇત્યાદિ ।

ઔર શસ્ત્રપરિણત હો તો ગ્રહણ કરે । તિલોદક, તુપોદક, યવોદક, ઓસામળ, સોવીર (અગછળ), ઉષ્ણોદક તથા હસ પ્રકારકા ઔર મી પાની ગૃહસ્થકા દિયા હુઆ કલ્પતા હૈ । સાધુ યદિ આમકા ધોષન, અંધાઢગકા ધોષન, કચ્છ (કેથ)કા ધોષન, મિજૌરેકા ધોષન, દ્રાક્ષકા ધોષન, અનારકા ધોષન, સજ્જૂરકા ધોષન, નારિયલકા પાની (ધોષન), કેરકા ધોષન, ચરકા ધોષન, ઑંધલેકા ધોષન, હમલીકા ધોષન, અથવા હસ પ્રકારકા ઔર મી ધોષન જાને ઔર યદિ વહ અત્પમ્લ નહો, તુરતકા ધોયા હુઆ ન હો, સ્વાલ્ચલિત હો ઔર શસ્ત્રપરિણત હો તો કલ્પતા હૈ ।”

વિગમ્વરાચાર્ય વૃક્ષેર-સ્વામીને મી મૂલાચારમે કહા હૈ—

અલ્પ કરે તિલોદક, તુપોદક યવોદક, ઓસામળ, સોવીર, ઉષ્ણોદક તથા એ પ્રકારનું બીજું પણ પાણી ગૃહસ્થે આપેલું હોય તે કર્યે છે એ સધુ કેરીનું ધોવણ અબાઝ (અગિળિઆનું) ધોવણ, કેકનું ધોવણ, બીજેસાનું ધોવણ, દ્રાક્ષનું ધોવણ, અનારનું ધોવણ, અજ્જૂરનું ધોવણ, નારિયેળનું પાણી (ધોવણ), કેરનું ધોવણ, ધોરનું ધોવણ, અંબળાનું ધોવણ, આનલીનું ધોવણ, અથવા એ પ્રકારનું બીજું પણ ધોવણ બાણે અને બે તે બહુ અગ્રહ (અડુ) ન હોય. તુરતનું ધોવણ ન હોય, સ્વાલ્ચલિત હોય અને શસ્ત્રપરિણત હોય તે કર્યે છે.”

વિગમ્વરાચાર્ય વૃક્ષેર-સ્વામીને પણ મૂલાચારમા કહ્યું છે—

“તિલતંડુલ-ઉસળોદય, ચળોદય-તુસોદય-અવિદ્વત્યં ।

અણં તદ્વાવિદં વા, અપરિણદં ણેવ ગેણિજ્જા ॥૪૭૩॥” ઇતિ ।

ઇતિ ગાથાર્થઃ ॥૭૫॥

તદ્દિ કીદૃશં પાનં ગૃહ્ણીયાત્ ? ઇત્યત આહ—‘જં જાણેજ્જ’ ઇત્યાદિ, ‘અજીવં’ ઇત્યાદિ ચ ।

^૭મૂલમ્-^૬જં ^૮જાણેજ્જ ^૧ચિરાધોયં, ^૨મઈણ ^૩દંસણેણ વા ।

^૪પડિપુચ્છીઝ્ઞ ^૫સુચ્છા વા, ^૬જં ^૭ચ ^૮નિસ્સંકિયં ^૯ભવે ॥૭૬॥

^{૧૦}અજીવં ^{૧૧}પરિણયં ^{૧૨}નચ્છા, ^{૧૩}પડિગાહિજ્જ ^{૧૪}સંજણ ।

^{૧૫}અહ ^{૧૬}સંકિયં ^{૧૭}ભવિજ્જા, ^{૧૮}આસાઙ્ગાણ ^{૧૯}રોયણ ॥૭૭॥

છાયા—યજ્ઞાનીયાચિરાદ્દોતં, મત્યા દર્શનેન વા ।

પ્રતિપૃચ્છ્ય શ્રુત્વા વા, યચ્ચ નિશ્ચક્ષિતં ભવેત્ ॥૭૬॥

અજીવં પરિણતં જ્ઞાત્વા, પ્રતિગૃહ્ણીયાત્સંયતઃ ।

અથ શક્ષિતં ભવેત્, આસ્વાદ્ય રોચયેત્ ॥૭૭॥

સાન્વયાર્થઃ—મઈણ=બુદ્ધિસે વા=અથવા દંસણેણ=દેવનેસે પડિપુચ્છીઝ્ઞ=

છાયા-૧ તિલતંડુલોળ્લોદકં ચળકોદકં તુષોદકમ્ અવિધ્વસ્તમ્ ।

અન્યત્ તથાવિદં વા, અપરિણતં નૈવ ગૃહ્ણીયાત્ ॥૪૭૩॥

“તિલોદક, તન્દુલોદક, ઉષ્ણોદક, ચનેકા પાની, તુષકા પાની, તથા ઇસ પ્રકારકા ઓર મી જલ યદિ અવિધ્વસ્ત (સચિત્ત) હો ઓર શસ્ત્રપરિણત ન હો તો ગ્રહણ નહીં કરના યાહિયે અર્થાત્ શસ્ત્રપરિણત હો તો લેના કલ્પતા હૈ ॥૧૧॥” (મૂલાચાર ગા. (૪૭૩) ॥૭૫ ॥

કૈસા ધોવન ગ્રહણ કરના યાહિયે ? સો વતાતે હૈ—‘જં જાણેજ્જ’ ઇત્યાદિ, ‘અજીવં’ ઇત્યાદિ ।

“તિલોદક, તન્દુલોદક, ઉષ્ણોદક, ચણાનું પાણી, તુષતુ પાણી, તથા એ પ્રકારતુ બીજુ પણ બળ નો અવિધ્વસ્ત (સચિત્ત) હોય અને શસ્ત્રપરિણત ન હોય તો અહણુ કરવું ન નોંધએ અર્થાત્ શસ્ત્રપરિણત હોય તો લેવું કલ્પે છે (મૂલાચાર ગા ૪૭૩) (૭૫)

કેવુ ધોવણુ અહણુ કરવું નોંધએ ? તે બતાવે છે —જં જાણેજ્જઽ ઇત્યાદિ, તથા અજીવં ઇત્યાદિ

જાળેજ્ઞા તજહા-તિલોદગં વા તુસોદગં વા જવોદગં વા આપામં વા સોષીરં ચ
સુદ્ધવિચરં વા અખ્યયરં વા તહપ્પગારં પાળગમાયં પુખ્ખામેવ આલોપજ્ઞા-માત્તસોપિ
વા ૭ । સે મિક્ખુ ખાર જાવ સમાળે સે ખં પુખ્ખ જાળેજ્ઞા તંજહા-અંવપાત્તવં
વા અવાહગપાળગં વા કલ્હિપાળગં વા માતુલ્હિપાળગં વા મુરિયાપાળગં વા
દાહિમપાળગં વા સ્વજૂરપાળગં વા નાલિકેરપાળગં વા કરીરપાળગં વા કોલપાત્તવં
વા આમલ્લપાળગં વા ચિંચાપાળગં વા અખ્યયરં વા તહપ્પગારં પાળગમાયં” ઇત્યાદિ ।

ઉક્તં દિગમ્પરાધારેણ વહકેરસ્વામિનાઽપિ મૂલાચારે—

તુપોદકં વા યવોદકં વા આપામં વા સૌષીરં વા શુદ્ધવિકૃતં વા અન્યતરત્ વા તથા
પ્રકારં પાનકમાતં પૂર્વમેષ આલોચયેત્-આયુષ્મન્ ! ઇતિ વા ૭ । અથ મિધુર્વા
યાવત્ અનુપ્રવિષ્ટઃ સન્ સ યત્પુનર્જાનીયાત્, તથા-આન્નપાનકં વા આન્નતરકપાન
વા કપિત્યપાનકં વા માતુલ્હપાનકં વા મુરિકાપાનકં વા દાહિમપાનકં વા સ્વજૂર
પાનકં વા નાલિકેરપાનકં વા કરીરપાનકં વા કોલપાનકં વા આમલપાનકં વા
ચિંચાપાનકં વા, અન્યતરત્ તથાપ્રકારં પાનકમાતમ્” ઇત્યાદિ ।

और दाक्षपरिणत हो तो ग्रहण करे । तिलोदक, तुपोदक, यवोदक,
ओसामण, सोषीर (अगछण), उष्णोदक तथा इस प्रकारका और भी
पानी गृहस्थका दिया हुआ कल्पता है । साधु यदि आमका घोवन,
अंयाहगका घोवन, कल्लि (केय)का घोवन, मज्जारेका घोवन, दाक्षका
घोवन, जनारका घोवन, स्वजूरका घोवन, नारियलका पानी (घोवन),
केरका घोवन, बेरका घोवन, ओषलेका घोवन, इमलीका घोवन,
अथवा इस प्रकारका और भी घोवन जाने और यदि वह अत्यम्ल न हो,
तुरतका घोया हुआ न हो, स्वादव्यस्तित हो और शक्लपरिणत हो तो
कल्पता है ।”

દિગમ્પરાધારે વહકેર-સ્વામીને મી મૂલાચારમેં કહા હૈ—

અહણ ૩૨ તિલોદક, તુપોદક, યવોદક, ઓસામણ, સૌષીર ઉષ્ણોદક તથા એ
પ્રકારનું બીજુ પદ્ય પાણી શુદ્ધમે આપેલુ હોય તે કહેવું છે એ સાધુ કેરીડું
પોવણ અનાજ (આનેળિયાંતું) પોવણ, કેહીનું પોવણ, બીજેદાંતું પોવણ,
દાક્ષનું પોવણ અનારનું પોવણ, અખ્યુરનું પોવણ, નારિયેળનું પાણી (પોવણ),
કેરાનું પોવણ, બેરાનું પોવણ, આળખાંતું પોવણ, આળલીનું પોવણ, અથવા એ
પ્રકારનું બીજુ પદ્ય પોવણ બાણે અને જો તે બહુ અમ્લ (ખાટું) ન હોય,
તુરતનું પોવેલું ન હોય સ્વાદવ્યસ્તિત હોય અને શક્લપરિણત હોય તે કહેવું છે.”

द्विजनाथाय नमः-स्वामीने पद्य मूलाचारमां कर्तुं ते —

“તિલતંડુલ-ડસળોદય, -ચળોદય-તુસોદય-અવિદ્વત્યં ।

અળં તહાવિદં વા, અપરિણદં જેવ ગેળિહજ્જા ॥૪૭૩॥” ઇતિ ।

ઇતિ ગાથાર્થઃ ॥૭૫॥

તર્હિ કીદશં પાનં ગૃહ્નીયાત્ ? ઇત્યત આહ-“જં જાળેજ્જ” ઇત્યાદિ, ‘અજીવં’ ઇત્યાદિ ચ ।

મૂલમ્-જં^૭ જાળેજ્જ^૬ ચિરાધોયં^૮, મર્ઈણ^૧ દંસળેણ^૨ વા ।

પડિપુચ્છિઝ્ઞ^૪ સુચ્ચા^૫ વા, જં^૬ ચ^{૧૦ ૧૧} નિસ્સંકિયં^{૧૨} ભવે^{૧૩} ॥૭૬॥

અજીવં^{૧૪} પરિણયં^{૧૫} નચ્ચા^{૧૬}, પડિગાહિજ્જ^{૧૮} સંજણ^{૧૭} ।

અહ^{૧૬} સંકિયં^{૨૦} ભવિજ્જા^{૨૧}, આસાઙ્ગાણ^{૨૨} રોયણ^{૨૩} ॥૭૭॥

છાયા—યજ્ઞાનીયાચ્ચિરાદ્દૌતં, મત્યા દર્શનેન વા ।

પ્રતિપૃચ્છ્ય શ્રુત્વા વા, યચ્ચ નિશ્શક્કિતં ભવેત્ ॥૭૬॥

અજીવ પરિણત જ્ઞાત્વા, પ્રતિગૃહ્નીયાત્સંયતઃ ।

અથ શક્કિતં ભવેત્, આસ્વાથ રોચયેત્ ॥૭૭॥

સાન્વયાર્થઃ-મર્ઈણ=બુદ્ધિસે વા=અથવા દંસળેણ=દેવનેસે પડિપુચ્છિઝ્ઞ=

છાયા-૧ તિલતંડુલોળ્ળોદકં ચળકોદક તુષોદકમ્ અવિદ્વસ્તમ્ ।

અન્યત્ તથાવિધં વા, અપરિણતં નૈવ ગૃહ્નીયાત્ ॥૪૭૩॥

“તિલોદક, તન્દુલોદક, ઉષ્ણોદક, ચનેકા પાની, તુષકા પાની, તથા હસ પ્રકારકા ઔર મી જલ યદિ અવિદ્વસ્ત (સચિત્ત) હો ઔર શસ્ત્રપરિણત ન હો તો ગ્રહણ નહીં કરના ચાહિય અર્થાત્ શસ્ત્રપરિણત હો તો લેના કલ્પતા હૈ ॥૧॥” (મૂલાચાર ગા. (૪૭૩) ॥૭૫ ॥

કૈસા ધોવન ગ્રહણ કરના ચાહિય ? સો વતાતે હૈ-‘જં જાળેજ્જ’ ઇત્યાદિ, ‘અજીવં’ ઇત્યાદિ ।

“તિલોદક, તન્દુલોદક, ઉષ્ણોદક, ચણાનું પાણી, તુષતું પાણી, તથા એ પ્રકારનું બીજું પણ જળ જે અવિદ્વસ્ત (સચિત્ત) હોય અને શસ્ત્રપરિણત ન હોય તો ગ્રહણ કરવું ન જોઈએ અર્થાત્ શસ્ત્રપરિણત હોય તો લેવું કલ્પે છે (મૂલાચાર ગા ૪૭૩) (૭૫)

કેવું ધોવણુ ગ્રહણ કરવું જોઈએ ? તે બતાવે છે.—જં જાળેજ્જઞ ઇત્યાદિ, તથા અજીવં ઇત્યાદિ

पूछकर या=अथवा सुन्या=पाव करते हुए सुनकर ज=निस धोवनको चिरावोय-
चिरघोत-बहुत देरका धोया हुआ जाणेज्ज=जाने, य=तया जं=जो निस्संक्रिय-
'इससे क्या शान्त होगी या नहीं?' इस प्रकारकी शङ्कारहित भवे=हो तो उसे
अजीवं=जीवरहित-अचिर-और परिणय=असपरिणत नया=जानकर सजप-
साधु पढिगगाहिज्ज=छेवे, अह=अथ-अगर यह संक्रिय='इससे क्या बूझेगी या
नहीं?' इस प्रकारकी शङ्कासे युक्त भविज्जा=हो तो उसे आसाहसाण=वस्त-
करके रोयप=निर्णय करे ॥७६॥७७॥

टीका—मत्स्या=मुद्गया दर्शनेन=इष्टया वा घौतभजे तदीयकर्णादिपट्टिनाम्
तत्राऽऽगमानुगामिन्या मनीषया इष्टिनिपातेन चेति मायः, प्रतिपृच्छय=सम्बद्ध
पृष्टा मुत्था वा तत्प्रतिषेधन मममन्तरेणाऽपि स्वयचिन्तुत्वाद्वा निश्चय्य यत्चित्त-
द्वौतं जानीयात्, यद्य निश्चयितम्=अनुपयोगित्वशङ्कारहितं भवेत् तद् अजीवं=ना-
स्तुक परिणत=स्वपरस्मादिनाऽवस्थान्तरं प्राप्तं ज्ञात्वा संयत=साधुः प्रतिपृष्टीयात्।
ये तु 'घटिकाद्वयानन्तरं धावनमलं सचित्तं भवतीति मृदुर्चात्परं तथोपमनुपा-
देय' मित्याहुः, तत्र समीचीनम्, व्यञ्जनाद्युपस्मिन्परवर्षाधावनार्थं पाकप्रदेशे पूर्व-

आगमानुसार बुद्धि अथवा इष्टिसे धोवनका वर्ण आदि जान कर
पूछ कर अथवा किसीसे सुन कर धोवन बहुत देरका धोया हुआ हो तो
ग्रहण करे। तथा 'उपयोगी है या अनुपयोगी?' इस प्रकारकी शङ्का
निर्णय करके प्रास्तुत तथा अवस्थान्तरको प्राप्त होगया जानकर साधु
ग्रहण करे।

जो लोग यह कहते हैं कि—'धोवन जल दो घड़ीके बाद सचित्त
होनेसे अग्राह्य है' यह उनका कहना ठीक नहीं, क्योंकि, यदि दो
घड़ीके बाद धोवन अल सचित्त हो जाय तो शाक आदिसे लिप्त हाथ

आगमानुसार बुद्धि अथवा इष्टिशी धोवणने पर्वणि आसी-पूछीने अथवा
कैय पासेवी आसीने धोवण जहु पञ्चवशी धोवणु होय तो ते अहणु करे तेभण
उपयोगी छे ते अनुपयोगी?' को प्रकारणी शकनो निर्णय करीने प्रास्तुत तथा
अवस्थान्तरने प्राप्त अहणु आसीने साधु ते अहणु करे

ने होके अहे छे ते—धोवणु पाणी के घड़ी पछी सचित्त होवावी
अग्राह्य छे' ते तेभणु अहणु नराअर नवी अहणु के को के घड़ी पछी धोवणु
अल सचित्त अहणु होय तो शाक आदिशी परलयका हाथ या अजी आदि

સ્થાપિતજલસ્ય મુહૂર્તાનન્તરં તન્મતે સચિત્તાયાં તદાનીં તદુદકક્ષાલિતકરદર્વ્યા-
દિના નિરવગ્યાશનગ્રહણમપિ તેષાં દોષાવહં ભવેત્, તત્સંમતસચિત્તજલસંસ્ટપ્તકરદર્વો-
સંસર્ગવચ્ચાત્ । મુહૂર્તાત્પરમેવ ધાવનજલસ્ય સચિત્તવાઙ્મીકારે ‘અહુણાધોયં વિવ-
જ્જણ’ ઇતિ પ્રકૃતમૂત્રસ્ય ‘જં જાણેજ્જચિરાધોયં’ ઇતિ પ્રકૃતમૂત્રસ્ય ચ વિરોધા-
પત્તિઃ, તથાદિ-અધુનાધૌતસ્ય મુહૂર્તાન્તર્ગતતયા તત્ર તન્મતે સચિત્તાયા અભાવે
તદ્વર્જનોપદેશાઽસન્નતિઃ, ચિરાદ્ધૌતસ્ય ચ મુહૂર્તાનન્તરં તન્મતે સચિત્તતયા તદુપાદા-
નોપદેશસ્ય ચાસન્નતિઃ સ્યાત્, તસ્માત્ પિપાસાપનોદનશક્તિશાલિનશિરાદ્ધૌતસ્ય ગ્રહણં
શાસ્ત્રસંમતમિત્યવધેયમ્ ।

યા કુડછી આદિ ધોનેકે લિખ ગૃહસ્થ (રસોયા) રસોઈકે સમય અપને
પાસ એક પાનીકા વરતન રખતા હૈ, ઉસ જલસે હાથ ઓર કુડછી ધો
ધો કર દાલ આદિ પરોસતા હૈ, એસી દશામેં ઉક્ત મતસે દેર તક રક્ષે
રહનેકે કારણ યદિ વહ હાથ યા કુડછી આદિકા ધોવન સચિત્ત હો
જાતા હૈ તો ઉસ ધોવનમેં ધોયી હુઈ કુડછી યા હાથસે દિયા જાનેવાલા
નિરવચ અન્નાદિ ભી ઉનકો અગ્રાહ્ય હો જાયગા । ‘તહેવુચાવયં’ ઇસ
ગાથાકે અન્તિમ ચરણમેં ‘અહુણાધોયં વિવજ્જણ’ યહ કહ કર ભગવાનને
યહ સ્પષ્ટ કર દિયા હૈ કિ તુરતકા ધોયા હુઆ જલ અગ્રાહ્ય હૈ, ઓર
ઈસીકો ‘દ્વિર્વદ્ધં સુવદ્ધં ભવતિ’ ઇસ ન્યાયસે ‘જ જાણેજ્જ ચિરાધોયં’
ઇસ ગાથાસે સુસ્પષ્ટ કર દિયા હૈ કિ દેરકા ધોયા હુઆ ધોવન ગ્રહણ
કરના ચાહિયે । અતઃ દો ઘડીકે વાદ ધોવનમેં જીવોંકી ઉત્પત્તિ માનના
જૈનાગમસે વિરુદ્ધ હૈ ઓર ઉત્સૂત્ર-પ્રરૂપણાકા ભાગી બનના હૈ ।

ધોવાને માટે ગૃહસ્થ (રસોઈયો) રસોઈને સમયે પોતાની પાસે પાણીનું એક
વાસણ રાખે છે, એ જળથી હાથ અને કડછી ધોઈ-ધોઈને દાળ આદિ પીરસે છે,
એવી દશામા ઉક્ત મત પ્રમાણે કેટલાક સમય સુધી રહેલું હોવાને કારણે
ને એ હાથ યા કડછી આદિનું ધોવણ સચિત્ત થઈ જાય તો એ ધોવણમા
ધોએલી કડછી યા હાથથી આપવામા આવતું નિરવચ અન્નાદિ પણ એમને અગ્રાહ્ય
બની જાય તહેવુચાવયં એ ગાથાના અતિમ ચરણમા અહુણાધોયં વિવજ્જણ
એમ કહીને ભગવાને એ સ્પષ્ટ કરી આપ્યું છે કે તુરતનું ધોએલું જળ અગ્રાહ્ય
છે, અને એને દ્વિર્વદ્ધં સુવદ્ધં ભવતિ એ ન્યાયે કરીને જં જાણેજ્જ ચિરાધોયં એ
ગાથાથી સુસ્પષ્ટ કરી આપ્યું છે કે કેટલાક સમય પહેલાનું ધોએલું ધોવણ
અહણ કરવું નેઈએ એટલે જ ઘડી પછી ધોવણમા જીવોની ઉત્પત્તિ માનવી
એ જૈનાગમથી વિરુદ્ધ છે અને ઉત્સૂત્રપ્રરૂપણાના ભાગી બનવું છે

अथ सङ्कितः—‘पिपासाऽपनोदकं न वा?’ इति संशयविषयो मत्वेत्तदा आस्ताप-
उक्तसंशयापनोदयार्थं किञ्चित्स्पीत्सा रोचयेत्=निर्णयेत् ॥

“अजीव” मित्यनेन जीवराहित्यं ‘परिणत’ मित्यनेन च सर्वमाऽनित्यं
सूचितम् ॥७६॥७७॥

आस्तादनविधिं प्रदर्शयन् निर्णयप्रकारमाह—‘थोव०’ इत्यादि ।

मूल्म-थोवमासायणद्वाप, हृत्थगम्मि दलाहि मे ।

मा मे अञ्चविल पूय, नाल तिण्ह विणित्तप ॥७८॥

जाया—स्तोकमास्तादनार्थं, इस्तके वेदि मे ।

मा मे अत्यम्सं पूयि, नालं वृष्णां विनेतुम् ॥७८॥

सान्त्वयार्थः—(निर्णय करनेके लिए साधु दावासे कहे कि हे आसुप्पन् !)
आसायणद्वाप=चलनेके लिए थोव=थोकासा थोवन मे=मेरे हृत्थगम्मि=हस्त
दलाहि=दो, (हाथमें लेकर चलने पर यदि निश्चय हो जाय कि वह पोतव,
अञ्चविल=अत्यन्त खटा पूय=बुर्गन्धित और तिण्ह=प्यास विणित्तप=बुझानेके
लिए नालं=समर्थ नहीं है इसलिये यह मे=मेरे लिए उपयोगी मा=नहीं है ॥७८॥

तथा ‘इससे प्यास मिट जायगी या नहीं?’ ऐसा सन्देह उत्पन्न हो
जाय तो उस सन्देहको दूर करनेके लिए थोकासा पानी चल कर
निर्णय करे ।

‘अजीव’ पदसे जीवराहित्य और ‘परिणय’ पदसे विभक्ती शाब्दका
अभाव सूचित किया है ॥ ७६ ॥ ७७ ॥

आस्तादन (चम्पने) की विधि बताते हुए निर्णय करनेका प्रकार
पताते हैं—‘ थोव० ’ इत्यादि ।

तेमल ‘ जेथी तदस भट्ठो के नहि ? ’ जेथो सदेक उत्तर कय ता मे
सदेक दूर करवाने से। पाप्पी व्याप्पीने निर्णय करवे अजीव शब्दभी उपलब्ध
अने परिणय शब्दभी मिलनी शकने अभाव सूचित कर्थो उ (७६ ७७)
आस्तादन (चम्पना) नी विधि बतावता निर्णय करवाने प्रकर अट
उ-थोव० इत्यादि

टीका—आस्वादनार्थम्=उपयोगित्वाऽनुपयोगित्वज्ञानार्थं स्तोत्रं स्वल्पं तिल-
तण्डुलादिजलं मे=मम हस्ते 'देहि' इति दात्रीमुद्दिश्य वदेदिति भावः । तदत्तं
धौतजलमास्वाद्य निश्चिनुयात्-इदम् अत्यम्लं पूति=अनिष्टगन्धयुक्तं तृष्णां=पिपासां
विनेतुम्=अपाकर्तुं नालं=न समर्थम्, इति मे=मम मा=नहि उपयोगीति शेषः ॥७८॥

निश्चयानन्तरं कर्तव्यमाह—'तं च' इत्यादि ।

मूलम्-तं च अच्चंचिलं पूयं, नालं तिण्हं विणित्तए ।

दितियं पडियाइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ७९ ॥

छाया—तच्चाऽत्यम्लं पूति, नालं तृष्णां विनेतुम् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥७९॥

तव वह साधु क्या करे?, सो बताते हैं—

सान्वयार्थः—अच्चंचिलं=अत्यन्त खट्टे पूयं=दुर्गन्धयुक्त और तिण्हं
विणित्तए नालं=प्यास मिटानेके लिए असमर्थ तं च=उस धोवनको दितियं=
देनेवालीसे साधु पडियाइक्खे=रुहे कि तारिसं=इस प्रकारका धोवन मे=मुझे
न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥७९॥

टीका—तच्च धौतजलमत्यम्लं पूति तृष्णां विनेतुं नालमिति ददतीं प्रत्याच-
क्षीत-तादृश मे न कल्पते इति ॥७९॥

‘धोवन उपयोगी है या नहीं?’ इस शकाका निवारण करनेके लिए
देनेवाली बाईसे साधु कहे कि—‘मेरे हाथमें थोड़ासा पानी दो ।’ उस
दिये हुए धोवनका आस्वादन करके निश्चय करे कि—‘यह बहुत खट्टा है,
दुर्गन्धवाला है, प्यास शान्त करनेके लिए समर्थ नहीं है अतः मेरे लिए
उपयोगी नहीं है ॥ ७८ ॥’

ऐसा निश्चय करके क्या करना चाहिए ? सो कहते हैं—तं च' इत्यादि ।

उस बहुत खट्टे, दुर्गन्धित और प्यास बुझानेमें असमर्थ धोवनको
देनेवाली बाईसे कहे कि ऐसा धोवन मुझे नहीं कल्पता है ॥ ७९ ॥

‘धोवणु उपयोगी छे डे नहि ?’ ओ शकानु निवारणु करवाने भाटे धोवणु
आपनारी भाधने साधु कडे डे “भारा हाथमा थोडु पाणी आपो” ओ आपेदा
धोवणुनु आस्वादन करीने निश्चय करे डे “आ गहुं भाटु छे, दुर्गंध वाणु छे,
तरस शात करवा भाटे समर्थ नथी, तेथी भारे भाटे उपयोगी नथी” (७८)

ओवे निश्चय करीने शु करवु जेछओ ? ते डवे कडे छे—तं च० इत्यादि
ओवा गहुं भाटा, दुर्गंधित अने तरस छीपाववामा असमर्थ धोवणुने
आपनारी भाधने साधु कडे डे ओवु धोवणु मने कल्पतु नथी (७९)

अथ श्रुति—‘पिपासाऽपनोदकं न वा?’ इति संशयविषयो भवेत्तदा आस्ताम्
उक्तसंशयापनोदयार्थं किञ्चित्पीत्वा रोचयेत्—निर्णयेत् ॥

“अजीव” मित्यनेन जीवराहित्यं ‘परिणत’ मित्यनेन च सर्वत्राहित्यं
सूचितम् ॥७६॥७७॥

आस्वादनविधिं प्रदर्शयन् निर्णयप्रकारमाह—‘थोष०’ इत्यादि ।

मूल्म-थोवमासायणद्वाप, हृत्थगम्भि दलाहि मे ।

मा मे अञ्चविल पूय, नाल तिण्ड विणित्तप ॥७८॥

छाया—स्तोकमास्वादनार्थं, हस्तके वेदि मे ।

मा मे अस्वम्भं पूति, नालं वृष्णां विनेतुम् ॥७८॥

सान्त्वयार्थः—(निर्णय करनेके लिए साधु वातासे कहे कि हे आत्मा ॥)
आसायणद्वाप=बस्ननेके लिए थोब=थोकासा पोषन मे=मेरे हृत्थगम्भि=बाएँ
दलाहि=दो, (हाथमें लेकर बस्नन पर यदि निश्चय हो जाय कि वह बोझ)
अञ्चविल=अत्यन्त लहड़ा पूय=दुर्गन्धित और तिण्ड=प्यास बिप्लित=बुझानेके
लिए नाल=समर्थ नहीं है इसलिये यह मे=मेरे लिए उपयोगी मा=नहीं है ॥७८॥

तथा ‘हस्तसे प्यास मिट जायगी या नहीं?’ ऐसा सन्देह उत्पन्न हो
जाय तो उस सन्देहको दूर करनेके लिए थोकासा पानी बस कर
निर्णय करे ।

‘अजीव’ पदसे जीवराहित्य और ‘परिणत’ पदसे मिश्रकी संज्ञा
अभाष सूचित किया है ॥ ७६ ॥ ७७ ॥

आस्वादन (बस्नने) की विधि बताते हुए निर्णय करनेका प्रकार
बताते हैं—‘थोष०’ इत्यादि ।

तमञ्ज ‘जोभी तपस भट्ठे के नाहि ? जोवे सहेळ ऊपर कथ ते मे
सहेळ इर कपवाने भेटु पाणी आणीने निर्णय कपवे अजीव शब्दही उपलब्ध
अने परिणय शब्दही मिश्रणी शब्दाने अभाव सूचित कर्ते छे (७६-७७)
आस्वादन (आपना) की विधि बतावता निर्णय कपवाने प्रकार बतावे
छे—थोष० इत्यादि ।

ટીકા—આસ્વાદનાર્થમ્=ઉપયોગિત્વાડુપયોગિત્વજ્ઞાનાર્થ સ્તોકં સ્વલ્પં તિલ-
તણ્ડુલાદિજલં મે=મમ હસ્તે 'દેહિ' इति दात्रीमुद्दिश्य वदेदिति भावः । तदत्तं
धौतजलमास्वाद्य निश्चिनुयात्-इदम् अत्यम्लं पूति=अनिष्टगन्धयुक्तं तृष्णां=पिपासां
विनेतुम्=अपाकर्तुं नालं=न समर्थम्, इति मे=मम मा=नहिउपयोगीति शेषः ॥ ७८ ॥
निશ્ચયાનન્તરં કર્તવ્યમાહ—'તં ચ' इत्यादि ।

મૂલમ્-^૧તં ^૨ચ ^૩અચ્ચંવિલં ^૪પૂયં, ^૫નાલં ^૬તિષ્ઠં ^૭વિણિત્તણ્ ॥

દિતિયં ^૮પડિયાઙ્કલ્લે, ^૯ન મે ^{૧૦}કપ્પઙ્ તારિસં ॥ ૭૯ ॥

છાયા—તત્ત્વાડત્યમ્લં પૂતિ, નાલં તૃષ્ણાં વિનેતુમ્ ।

દદર્તી પ્રત્યાચક્ષીત, ન મે કલ્પતે તાદૃશમ્ ॥ ૭૯ ॥

તવ વહ સાધુ કયા કરે?, સો વતાતે હૈ—

સાન્વયાર્થ:—અચ્ચંવિલં=અત્યન્ત સ્વદે પૂયં=દુર્ગન્ધયુક્ત ઓર તિષ્ઠં
વિણિત્તણ્ નાલં=પ્યાસ મિટાનેકે લિષ્ અસમર્થ તં ચ=ઉસ ધોવનકો દિતિયં=
દેનેવાલીસે સાધુ પડિયાઙ્કલ્લે=કહે કિ તારિસં=ઇસ પ્રકારકા ધોવન મે=મુજે
ન કપ્પઙ્=નહીં કલ્પતા હૈ ॥ ૭૯ ॥

ટીકા—તત્ત્વ ધૌતજલમત્યમ્લં પૂતિ તૃષ્ણાં વિનેતું નાલમિતિ દદર્તી પ્રત્યાચ-
ક્ષીત-તાદૃશં મે ન કલ્પતે ઇતિ ॥ ૭૯ ॥

‘ધોવન ઉપયોગી હૈ યા નહીં?’ ઇસ શકાકા નિવારણ કરનેકે લિષ
દેનેવાલી વાઈસે સાધુ કહે કિ—‘મેરે હાથમેં થોડાસા પાની દો ।’ ઉસ
દિયે હુણ ધોવનકા આસ્વાદન કરકે નિશ્ચય કરે કિ—‘યહ વહુત સ્વદા હૈ,
દુર્ગન્ધવાલા હૈ, પ્યાસ શાન્ત કરનેકે લિષ સમર્થ નહીં હૈ અતઃ મેરે લિષ
ઉપયોગી નહીં હૈ ॥ ૭૮ ॥’

એસા નિશ્ચય કરકે કયા કરના યાહિણ ? સો કહતે હૈ—તં ચ’ इत्यादि ।
ઉસ વહુત સ્વદે, દુર્ગન્ધિત ઓર પ્યાસ વુજ્ઞાનેમેં અસમર્થ ધોવનકો
દેનેવાલી વાઈસે કહે કિ એસા ધોવન મુજે નહીં કલ્પતા હૈ ॥ ૭૯ ॥

‘ધોવણ ઉપયોગી છે કે નહિ ?’ એ શકાનું નિવારણ કરવાને માટે ધોવણ
આપનારી બાઈને સાધુ કહે કે “મારા હાથમા થોડું પાણી આપો ” એ આપેલા
ધોવણનું આસ્વાદન કરીને નિશ્ચય કરે કે ‘આ બાહુ બાહુ છે, દુર્ગંધ વાળુ છે,
તરસ શાત કરવા માટે સમર્થ નથી, તેથી મારે માટે ઉપયોગી નથી ’ (૭૮)

એવો નિશ્ચય કરીને શું કરવું ભેદાયે ? તે હવે કહે છે—તં ચ ० ઇત્યાદિ
એવા બાહુ બાટા, દુર્ગંધિત અને તરસ છીપાવવામા અસમર્થ ધોવણને
આપનારી બાઈને સાધુ કહે કે એવું ધોવણ મને કલ્પતું નથી (૭૯)

अथ शङ्कितं—‘पिपासाऽपनोदकं न वा?’ इति संशयविषयो मनेचदा आस्ताम्
उक्तसंशयापनोदयार्थं किञ्चित्पीत्वा रोषयेत्—निर्णयेत् ॥

“अजीव”-मित्यनेन जीवराहित्यं ‘परिणत’ मित्यनेन च सर्वत्राविष्टं
सूचितम् ॥७६॥७७॥

आस्थादनविधिं पदार्थयन् निर्णयप्रकारमाह—‘थोष०’ इत्यादि ।

मूल्म्—थोवमासायणद्वाप, हृत्थगम्मि दलाहि मे ।

मा मे अश्चविल पूय, नाल तिण्ह विणित्तप ॥७८॥

जाया—स्तोकमास्थादनाय, इस्तके देहि मे ।

मा मे अत्यम्भं पूति, नालं हृत्थं पिनेतुम् ॥७८॥

सान्वयार्थः—(निर्णय करनेके लिए साधु वातासे कहे कि हे आमुष्मन् ।)
आसायणद्वाप=चस्त्रनेके लिए थोच=थोड़ासा थोका मे=मेरे हृत्थगम्मि=बातें
दलाहि=दो, (हाथमें लेकर चस्त्रन पर यदि निश्चय हो जाय कि वह पोस्त्रं
अश्चविलं=अत्यन्त खड़ा पूय=दुर्गन्धित और तिण्ह=प्यास बिथिलप=बुझानेके
लिए नालं=समर्थ नहीं है इसलिय यह मे=मेरे लिए उपयोगी मा=नहीं है ॥७८॥

तथा ‘इससे प्यास मिट जायगी या नहीं?’ ऐसा सन्देह उत्पन्न हो
जाय तो उस सन्देहको दूर करनेके लिए थोड़ासा पानी चस्त्र कर
निर्णय करे ।

‘अजीव’ पदसे जीवराहित्य और ‘परिणत’ पदसे मिथकी शङ्काका
अभाव सूचित किया है ॥ ७६ ॥ ७७ ॥

आस्थादन (चस्त्रने) की विधि बताते हुए निर्णय करनेका प्रश्न
पताते हैं—‘ थोष० ’ इत्यादि ।

तेमव ‘जेथी तपस मट्ठी के नहि ?’ जेथो सदेक ऊपर कव त म
सदेक हरे करवाने थोडु पाणी थापीने निर्णय करवो अजीव शब्दभी उपलब्ध
अने परिणय शब्दभी मिलनी सकनो अभाव सूचित कथो ऐ. (७६-७७)
आस्थादन (चस्त्रने) की विधि बतावता निर्णय करवानो प्रश्न म-
ऐ-थोष० इत्यादि.

यतनासे परिद्विज्जा=परिठवे-डाळे, परिद्वप्प=परिठवके आकर पडिकमे=इरियावहिया पडिकमे-करे ॥८१॥

टीका—एकान्तं विविक्तप्रदेशम्, अवक्रम्य=गत्वा तत्र अचित्तम्=एकेन्द्रियादिप्राणिवर्जितं प्रत्युपेक्ष्य=निरीक्ष्य यतं=सयत्नं यथास्यात्तथा परिष्ठापयेत्, सविधि “वोसिरे” इति त्रिरुचार्य व्युत्प्लजेत् । परिष्ठाप्य=परिष्ठापनानन्तरं ग्रामादहिरवद्विर्वाऽऽसन्नभूमिमागत्य प्रतिक्रामेत्=ऐर्यापथिकीं कुर्यात् ॥८१॥

अशनपानग्रहणविधेरनन्तरं भोजनविधिमाह—‘सिया’ इत्यादि, ‘अणुन्नवित्तु’ इत्यादि च ।

^१मूलम्-^२सिया य ^३गोयरग्गओ, ^४इच्छिज्जा ^५परिभुत्तुं ।

^७कुट्टगं ^८भित्तिमूलं ^९वा, ^{१०}पडिलेहिच्चाण ^{११}फासुयं ॥८२॥

^{१२}अणुन्नवित्तु ^{१३}मेहावी, ^{१४}पडिच्छन्नम्मि ^{१५}संवुडे ।

^{१६}हत्थगं ^{१७}संपमज्जित्ता, ^{१८}तत्थ ^{१९}भुंजिज्ज ^{२०}संजए ॥८३॥

छाया-स्याच्च गोचराग्रगतः इच्छेत् परिभोक्तुम्

कोष्ठकं भित्तिमूलं वा, प्रत्युपेक्ष्य प्राप्तुकम् ॥८२॥

अनुज्ञाप्य मेधावी, प्रतिच्छन्ने संवृते ।

हस्तकं संप्रमृज्य तत्र भुञ्जीत संयतः ॥८३॥

एकान्त स्थानमें जाकर एकेन्द्रिय आदि प्राणियोंसे रहित स्थान देखकर यतनापूर्वक “वोसिरे” ऐसा तीन बार उच्चारण करके परिठवे। परिठवनेके पश्चात् गाँवमें या गाँवके बाहर ठहरनेके स्थान पर आकर इरियावहियाका प्रतिक्रमण करे ॥८१॥

अशन-पान ग्रहण करनेकी विधि यतानेके बाद आहार करनेकी विधि बताते हैं—‘सिया य’ इत्यादि, ‘अणुन्नवित्तु’ इत्यादि ।

एकान्त स्थानमा गच्छने ऐकेन्द्रिय आदि प्राणीभोधी रहित स्थान गच्छने यतनापूर्वक ‘वोसिरे’ अथु त्रयुवार उच्चारण करीने परिठवे परिठव्या पछी ग्राममा या ग्रामनी गडार रडेवाना स्थान पर आवीने इरियावहियानु प्रतिक्रमण करे (८१)

अशन-पान ग्रहण करवानी विधि गताव्या गच्छ आहार करवानी विधि गतावे छे-सिया य इत्यादि तथा अणुन्नवित्तु इत्यादि

मृ॒ष्म-त॑ च॒ हो॒ज्ज॑ अ॒कामे॑ण, वि॒मणे॑ण प॒डि॒च्छि॒य ।

त॑ अ॒प्यणा॑ न॒ पि॒बे, नो॑ वि॒ अ॒न्नस्स॑ दा॒वए॑ ॥८०॥

छाया—तच्च मवेत् अकामेन, विमनसा प्रतिगृहीतम् ।

तद् आत्मना न पिबेत्, नो अपि अन्यस्मै दापयेत् ॥८०॥

सान्त्वयार्थः—तं=यह उस प्रकारका भोजन यदि अकामेण=विना इच्छासे दाताके अनुरोधसे च=तथा विमणेण=मनके दूसरी तरफ होनेके कारण पडिच्छिय=छेदिया गया हो तो त=उस भोजनको न=न तो अप्यणा=अपने सु पिये=पिये और नो=न अन्नस्स अचि=दूसरोकोभी दावए=देवे ॥८०॥

टीका—‘तं च’ इत्यादि । तच्च घौशनसं यदि अकामेन=स्थानिच्छया, दाप्यन्तु रोधेनेति भावः; विमनसा=अन्यमनस्कतया, ‘हेतौ द्वीया’ प्रतिगृहीतं तद् आत्मना स्वयं न पिबेत् नो अपि अन्यस्मै दापयेत् ॥८०॥

तर्हि किं कुर्यात् ? इत्याह—‘एगंत०’ इत्यादि ।

मृ॒ष्म-ए॒गंत॑मव॒क्कमि॑त्ता, अ॒चि॒त्त॑ प॒डि॒ले॒हिया॑ ।

ज॒यं परि॑द्वि॒ज्जा, परि॑द्व॒प्य प॒डि॒क्कमे॑ ॥ ८१ ॥

छाया—एकान्तमवक्कम्याऽचिच्च मत्सुपेक्ष्य ।

यत् परिष्ठापयेत्, पश्चात्त्य प्रतिक्कामेत् ॥ ८१ ॥

उस भोजनका क्या करे ? सो बताते हैं—

सान्त्वयार्थ—एगंत=एकान्त स्थानमें अवक्कमिस्ता=जाकरके अचिस्त=एक निद्रादिमाषीरहित अचिच्च स्थानको पडिलेहिया=पूजकर उस भोजनको जयं=

‘तं च’ इत्यादि । यदि ऐसा पानी अनिच्छापूर्वक दाताके अनुरोधसे अधया विना ध्यानसे ग्रहण कर लिया हो तो स्पष्ट उसे न पिये और न दूसरेको पिलावे ॥ ८० ॥

फिर क्या कर सो कहते हैं—‘एगंत०’ इत्यादि ।

तं च इत्यादि, जे जेवुं पाणी अनिच्छापूर्वक दाताना अनुरोधसे अवधारे=ध्यानसे ग्रहण करी बीधु डोय तो चेत ते न पीजे अने न पीजने पीवववे. (८०)

पण २१ करे ते कडे उ=एगंत० इत्यादि.

यतनासे परिद्विज्जा=परिठवे-डाढे, परिद्वप्प=परिठवके आकर पडिकमे=इरियावहिया पडिकमे-करे ॥८१॥

टीका—एकान्तं विविक्तप्रदेशम्, अवक्रम्य=गत्वा तत्र अचित्तम्=एकेन्द्रियादिप्राणिवर्जितं प्रत्युपेक्ष्य=निरीक्ष्य यतं=सयत्नं यथास्यात्तथा परिष्ठापयेत्, सविधि “वोसिरे” इति त्रिरुच्चार्य व्युत्सृजेत् । परिष्ठाप्य=परिष्ठापनानन्तरं ग्रामाद्वहिरवहिर्गाऽऽसन्नभूमिमागत्य प्रतिक्रामेत्=ऐर्यापथिकीं कुर्यात् ॥८१॥

अशनपानग्रहणविधेरनन्तरं भोजनविधिमाह—‘सिया’ इत्यादि, ‘अणुन्नवित्तु’ इत्यादि च ।

^१मूलम्-^२सिया य ^३गोयरग्गओ, ^४इच्छिज्जा ^५परिभुत्तुं ।

^७कुट्ठगं ^८भित्तिमूलं ^९वा, ^{१०}पडिलेहिच्चाण ^{११}फासुयं ॥८२॥

^{१२}अणुन्नवित्तु ^{१३}मेहावी, ^{१४}पडिच्छन्नम्मि ^{१५}संवुडे ।

^{१६}हत्थगं ^{१७}संपमज्जित्ता, ^{१८}तत्थ ^{१९}भुंजिज्ज ^{२०}संजए ॥८३॥

छाया-स्याच्च गोचराग्रगतः इच्छेत् परिभोक्तुम्

कोष्ठकं भित्तिमूलं वा, प्रत्युपेक्ष्य प्राप्तुकम् ॥८२॥

अनुज्ञाप्य मेधावी, प्रतिच्छन्ने संवृते ।

हस्तक सप्रमृज्य तत्र भुञ्जीत संयतः ॥८३॥

एकान्त स्थानमें जाकर एकेन्द्रिय आदि प्राणियोंसे रहित स्थान देखकर यतनापूर्वक “वोसिरे” ऐसा तीन बार उच्चारण करके परिठवे। परिठवनेके पश्चात् गाँवमें या गाँवके बाहर ठहरनेके स्थान पर आकर इरियावहियाका प्रतिक्रमण करे ॥८१॥

अशन-पान ग्रहण करनेकी विधि बतानेके बाद आहार करनेकी विधि बताते हैं—‘सिया य’ इत्यादि, ‘अणुन्नवित्तु’ इत्यादि ।

ओकात् स्थानमा गच्छने ओकेन्द्रिय आदि प्राणीओथी रहित स्थान गच्छने यतनापूर्वक ‘वोसिरे’ ओषु त्रयुवार उच्चारण करीने परिठवे परिठव्या पछी गाममा या गामनी गहार रडेवाना स्थान पर आवीने धरियावहियानु प्रतिक्रमण करे (८१)

अशन-पान ग्रहण करवानी विधि बताव्या गार्ह गार्हार करवानी विधि बतावे छे-सिया य इत्यादि तथा अणुन्नवित्तु इत्यादि

सान्वयार्थः—गोयरगगओ=गोचरीमें गया हुआ मेहावी=सामाचारी
 जानकार सजए=साधु सिया य=छदाचित् अगर वात्स्यायनाके अथवा स्म-
 पनेके कारण नहीं परिसुख=आहार करना इच्छिज्जा=चाहे ता वहां फसुफ-
 मासुक-एकेन्द्रियादिमाणी रहित कुड्गं=कोठेको वा=अथवा भित्तिमूल=भीतके
 समीपके स्थानको पछिछेहिस्ताण=पूजकर तथा दृष्टिसे देखकर अणुमण्ड-
 लस्थली आशा मांगकर तत्थ=वहां पछिछेहिस्ताण=ऊपरसे छाये हुए भी
 संघुडे=चारों तरफसे घिरे हुए स्थानमें इत्यर्ग=इधरोंको अथवा अपने शरीरके
 संपमज्जिता=पूजकरके (साधु) सुंजिज्ज=आहार करे ॥८२॥८३॥

टीका—स्याच=छदाचित् गोचराग्रगतः=भित्तिमूलमण्डलो मुनिः, वात्स्या-
 न्त्य पिपासादिकारणवशात्परिमोक्षमिच्छेत् तदा प्रासुकम्=एकेन्द्रियादिमा-
 निवर्जित कोष्ठकम्=मन्त्रार्थशादिक वा=अथवा भित्तिमूल=कुडपसमीपवर्तिप्रदेशं प्र-
 पेक्ष्य=दृष्ट्वा विमोक्ष्य अनुशाप्य=तत्स्थामिनोऽनुशामावाय तत्र प्रतिच्छेदे=उर्ध्व-
 तत्त्वादिमिराच्छादिते, सवृते=समन्तत आतसे किन्तु प्रकाशयुक्ते प्रवेशे, या
 'संवृतः' इति प्रथमान्त संयतस्य विशेषण तेन, मेघावी=साधुसामाचारीकृत
 संयतः=साधुः संवृतः=मनोवाक्यायुक्तः सन् इत्यर्थः=इत्थौ सप्रमृज्य=संश्लेष्य,
 अथवा 'इत्तकम्' इति तृतीयार्थं प्रथमा तथा च=इत्तकेन=इत्त कायति=चातुना-

यदि निश्चयके लिए गये हुए भिक्षुको वात्सकपन, स्थानता अथवा
 प्यास आदि किसी कारणसे आहार करनेकी इच्छा हो जाय तो वहाँ
 प्रासुक कोठा अथवा भीतके पास कोने आदिकी प्रतिछेसना करके
 मकानके स्वामीकी आज्ञा लेकर ऊपरको तृण आदिसे छाये हुए चारों
 ओरसे बन्द किन्तु प्रकाशयुक्त स्थानमें स्थित होकर मन बचन कायकी
 सम्यक् प्रकार प्रवृत्ति करता हुआ साधुसामाचारीकृत ज्ञाता मुनि इधरोंको

ने निश्चयने आटे जमेला बिहने गान्धकपत्रा, गान्धता अथवा तस्य अर्थात्
 देव्य कारणे आहार करनेकी इच्छा हो जाय तो तहाँ प्रासुक कोठे अथवा
 भीतनी पास जूला आदिनी प्रतिछेसना करीने मकानना स्वामीनी आज्ञा
 लहने उपर पास आदिनी छेसना आरे गान्धकी जय परन्तु प्रकाशयुक्त
 स्थानमा स्थीने मन बचन कायानी सम्यक् प्रकारे प्रवृत्ति करता साधु-सामाचारीनी
 ज्ञाता मुनि इधरने प्रवृत्ति करीने (साधु करीने) या इत्तक (इत्तयत्त रमेदरय)भी

મનેકાર્થત્વાત્પ્રાપ્નોતીતિ હસ્તકમ્, ('આતોડનુપસર્ગે કઃ' ઇતિ કપત્યયઃ,) રજો-
હરણં તેન, તસ્ય ધારણે હસ્તસ્ય સર્વથા નિમિત્તત્વાત્, પ્રાયઃ કક્ષપ્રદેશે ધારણેડપિ
હસ્તાશ્રયં વિના તદીયધારણાસમ્ભવાચ્ચ । સંપ્રમૃજ્ય=તત્સ્થાનં કાયં ચ સંશોધ્ય
શુક્તીત=અભ્યવહરેત્ ।

યત્તુ “હસ્તકં મુખવસ્ત્રિકારૂપમાદાય તેન કાયં સંપ્રમૃજ્ય” ઇતિ વ્યાખ્યાત
તદયુક્તં, ‘હસ્તક’ પદાર્થસ્ય ‘સંપ્રમૃજ્ય’ પદાર્થેડન્વયસમ્ભવે‘આદાયે’-તિ પદાન્તરાક્ષેપ-
પૂર્વકમન્યપદાર્થેડન્વયકલ્પનાયા અનોચિત્યાત્ । કિશ્ચ કોપ-વ્યાકરણાદિષુ હિ હસ્તક-
શબ્દો મુખવસ્ત્રિકારૂપેડર્થે ન દ્રશ્યતે । શાસ્ત્રેડપિ-“મુહપત્તિં પડિલેહિતા” ઇત્યાદિ
દ્રશ્યતે ન તુ ‘હત્યગં’ પડિલેહિતા’ ઇત્યાદિ ।

યચ-“વિધિના તેન મુખવસ્ત્રિકારૂપેન હસ્તકેન કાયં પ્રમૃજ્ય તત્ર શુક્તીત”

પ્રમાર્જિત (સાફ) કરકે યા હસ્તક અર્થાત્ હસ્તગત રજોહરણસે કાય
ઔર સ્થાનકી પ્રમાર્જના કરકે આહાર કરે ।

કિસી-કિસીને ‘હસ્તકં સંપ્રમૃજ્ય’ કા ઁસા અર્થ કિયા હૈ કિ
‘મુખવસ્ત્રિકા લેકર ઁસસે શરીર-પ્રમાર્જના કરે’ ઁસા અર્થ કરના ઠીક
નહીં હૈ, ક્યોંકિ મુખવસ્ત્રિકાકે સાથ પ્રમાર્જન કરનેકા સમ્બન્ધ મિલતે
ન દેખ ઁન્હેં ઁક ‘આદાય’ શબ્દ (લેકર) અપની ઔરસે મિલા દિયા હૈ ।
ઁસ પ્રકાર સમ્બન્ધ મિલાના ઁચિત નહીં હૈ । ઁસકે સિવાય કોષોંમેં
કહીં ‘હસ્તક’ શબ્દકા અર્થ મુખવસ્ત્રિકા નહીં કિયા હૈ ઔર ન વ્યાક-
રણમેં હી ઁસા દેખાજાતા હૈ । આગમોંમેં ‘મુહપત્તિં પડિલેહિતા’ ઇત્યાદિ
પદ દેખે જાતે હૈ, કિન્તુ ‘હત્યગં પડિલેહિતા’ કહીં નહીં દેખા જાતા ।

તથા “મુખવસ્ત્રિકારૂપ હસ્તકસે કાયકી પ્રમાર્જના કરકે આહાર કરે”

કાયા અને સ્થાનની પ્રમાર્જના કરીને આહાર કરે

કોઈ-કોઈએ હસ્તકં સંપ્રમૃજ્ય નો એવો અર્થ કર્યો છે કે-‘મુખવસ્ત્રિકા
લઈને તેથી શરીરની પ્રમાર્જના કરે,’ પણ એવો અર્થ કરવો એ બરાબર નથી,
કારણ કે મુખવસ્ત્રિકાની સાથે પ્રમાર્જન કરવાનો સબધ મળતો નહિ બેવાથી
તેમણે એક આદાય શબ્દ (લઈને) પોતાની તરફથી મિલાવી દીધો છે
આ પ્રમાણે સબધ મિલાવી દેવો એ ઊચિત નથી વળી કોષોમા કયાય ‘હસ્તક’
શબ્દનો અર્થ મુખવસ્ત્રિકા કર્યો નથી અને વ્યાકરણમા પણ એવો અર્થ બેવામા
આવતો નથી, આગમોમા મુહપત્તિં પડિલેહિતા ઇત્યાદિ પદ બેવામા આવે છે,
કિન્તુ હત્યગં પડિલેહિતા કયાય બેવામા આવતુ નથી

તથા ‘મુખવસ્ત્રિકાડપ હસ્તકથી કાયની પ્રમાર્જના કરીને આહાર કરે”

इति व्याख्यातं तदप्ययुक्ततरम् । इस्ते मुखवस्त्रिकाधारणे मुखवस्त्रिकाधारणोपेक्ष्य-
तायाः सूक्ष्मव्यापिसम्पातिमवायुकायादिजीवहिंसानिवृत्तेरसिद्धा मुखवस्त्रिका
मुख एव धारणीयेत्याशयस्य जागरूकत्वात्, अत एव भगवताऽपि सूक्ष्मव्यापि-
सम्पातिमवायुकायादिजीवाऽयतनानिवृत्तये मुखोपरि धारणीयसदोरकापुटद्वय-
मयागवस्त्रस्वरूपेऽप्ये मुखवस्त्रिकाशब्दः प्रयुक्तो, न तु इस्त्वस्त्रिकाशब्द इति क-
मपि इस्त्वस्त्रिकाशब्देन मुखवस्त्रिकाकूपोऽप्यो न लभ्यते । एवं च तेन कायप्रमार्जन-
कथनं सर्वथाऽऽगमविरुद्धमेवेति बोध्यम् ॥८२॥८३॥

ऐसी व्याख्या करना भी अत्यन्त अयुक्त है, क्योंकि मुखवस्त्रिका
धारण करनेका प्रयोजन सूक्ष्म, व्यापी, सम्पातिम तथा वायुकाय आदि
जीवोंकी हिंसाका परिहार करना है। मुखवस्त्रिकाको हाथमें रखनेसे
वक्त प्रयोजन सिद्ध नहीं होता। इससे यह सिद्ध होता है कि मुख-
वस्त्रिका मुखपर ही धारण करनी चाहिए। इसलिए मुखके निमित्त
होनेवाली, सूक्ष्म, व्यापी, सम्पातिम और वायुकाय आदि जीवोंकी
धिराधनाकी निवृत्तिके लिए मुख पर धारण करने योग्य वस मुख
परिमाण सदोरक और आठ पुइवाले वस्त्रस्वरूपको भगवानने 'मुख-
वस्त्रिका' शब्दसे कहा है, 'इस्त्वस्त्रिका' शब्दका प्रयोग कहीं नहीं
किया, अत एव 'इस्त्व' शब्दसे मुखवस्त्रिकाका अर्थ किसीभी प्रकार
नहीं निकल सकता। इस प्रकार 'वससे कायकी प्रमार्जना करना'
यह अर्थ आगमसे सर्वथा विरुद्ध है ॥ ८२ ॥ ८३ ॥

જેવી વ્યાખ્યા કરવી એ પણ અત્યંત અયુક્ત છે કારણ કે મુખવસ્ત્રિકા ધારણ
કરવાનું પ્રયોજન સૂક્ષ્મ, વ્યાપી, સંપાતિમ તથા વાયુકાય આદિ જીવોની હિંસાનો
પરિહાર કરવો એ છે મુખવસ્ત્રિકાને કાયમા રાખવા ઉદ્દેશ પ્રયોજન થઈ શકે
નથી. જોઈ જોઈ સિદ્ધ થાય છે કે મુખવસ્ત્રિકા મુખ પર જ ધારણ કરવી જોઈએ.
તેથી મુખના નિમિત્તે મનારી સૂક્ષ્મ, વ્યાપી, સંપાતિમ અને વાયુકાય આદિ
જીવોની વિરાધનાની નિવૃત્તિને માટે મુખ પર ધારણ કરવા એવું જો મુખ-
પરિમાણ દોશ સાથેના અને આઠ પડવાળા વસ્ત્રાણને ભગવાને મુખવસ્ત્રિકા
કહી છે. 'ઇસ્તવસ્ત્રિકા' શબ્દનો પ્રયોગ કોઈ નથી. કોટલે 'ઇસ્ત' શબ્દથી
મુખવસ્ત્રિકાનો અર્થ કેવળ પણ પ્રકારે નીકળી શકેલો નથી. એ રીતે મુખવસ્ત્રિકા
કાંઈ કાયાની પ્રમાર્જના કરવી' એ અર્થ આગમથી સર્વથા વિરુદ્ધ છે (૮૨-૮૩)

^१मू^३ल^२म्-त^४त्थ^५ से^{१२} भुंजमाणस्स, अ^६ट्ठि^७यं कं^८टओ^९ सिया ।

तण^{१०}-क^{११}ट्ठ-स^{१२}क्करं वा^{१३}वि, अ^{१४}न्नं वा^{१५}वि तहा^{१६}विहं ॥८४॥

तं^{१७} उ^{१८}क्खि^{१९}वित्तु न नि^{२०}क्खि^{२१}वे, आ^{२२}सएण न छ^{२३}ड्डए ।

ह^{२४}त्थेण तं ग^{२५}हेऊण, ए^{२६}गंत^{२७}मव^{२८}क्कमे ॥ ८५ ॥

छाया—तत्र तस्य भुञ्जानस्य, अष्टिकं कण्टकः स्यात् ।

तृण-काष्ठ-शर्करं वाऽपि, अन्यद्वापि तथाविधम् ॥८४॥

तद् उत्क्षिप्य न निक्षिपेत्, आस्येन नोज्जेत् ।

हस्तेन तद् गृहीत्वा, एकान्तमपक्रामेत् ॥८५॥

सान्त्वयार्थः—तत्थ=वहां कोठे आदिमें भुंजमाणस्स=आहार करते हुए से=

उस साधुके (आहारमें) अट्ठियं=बीज कंटओ=कांटा तण=तिनका कट्ठ=काठ

वावि=और सक्करं=छोटा कंकर वा=तथा अन्नं वावि=औरभी तहाविह=उस

प्रकारका पदार्थ सिया=आगया हो तो तं=उसे उक्खिवित्तु=निकालकर न

निक्खिवे=इधर-उधर नहीं डाले, तथा आसएणं=मुखसे भी न छड्डए=न फेंके-

न थूके (किन्तु) तं=उसे हत्थेण=हाथसे गहेऊण=लेकर एगंतं=एकान्त स्थानमें

अवक्कमे=जावे ॥८४॥८५॥

टीका—‘तत्थ से’ इत्यादि, ‘तं उक्खिवित्तु’ इत्यादि च । तत्र कोष्ठकादिस्थाने

भुञ्जानस्य तस्य भिक्षोर्भोजने अष्टिकं=बीजं, कण्टकः=तीक्ष्णाग्रो द्रुम-गुल्म-लता-

घटविशेषः, अपिवा तृण-काष्ठ-शर्करं=तृणं च काष्ठं च शर्करा चैतेषां समाहारः ।

तत्र तृणं=कुशादिकं, काष्ठं=खदिरादिसमृद्धवं दारु, शर्करा=सुदृपाषाणखण्डम् ।

अन्यदपि वा तथाविधं=तज्जातीयं स्यात्=भवेत् तद्=अष्टिकादिकम् उत्क्षिप्य न

निक्षिपेत्=उत्क्षेपणं कृत्वा यत्र तत्र न क्षिपेत्, आस्येन=मुखेनापि नोज्जेत्=थूकृत्य

‘तत्थ से’ इत्यादि, ‘तं उक्खिवित्तु’ इत्यादि । उस कोठे आदिमें

आहार करनेवाले भिक्षुके भोजनमें बीज, काँटा, तिनका, लकड़ी,

किरकिरी-कंकर या और कोई उस प्रकारकी वस्तु हो तो उसे निकाल

कर जहाँ-तहाँ न डाले तथा मुखसे भी न थूके किन्तु उसको हाथमें

तत्थ से० इत्यादि, तथा त उक्खिवित्तु० इत्यादि ये कोठोंमें आहार करनेवाले भिक्षुना भोजनमें बीज, कांटा, तण्डुलवा लाकड़, काकरी-काकरी या अथवा प्रकारकी बीज कोई वस्तु डाल तो ते काढी नाभी न्या-त्या नाथे नहि, तथा

न सिपत् । तर्हि किं कुर्यात् ? इत्याह—तद् इत्थेन गृहीत्वा एकान्तमपक्रमेत्
गच्छेत् ॥८४॥८५॥

मूलम्—एगंतमवक्रमित्ता, अचित्त पडिलेहिया ।

जय परिद्विज्जा, परिद्वप्प पडिकमे ॥ ८६ ॥

छाया—एकान्तमपक्रम्याऽवितां प्रत्युपेक्ष्य ।

यत् परिष्ठापयेत्, परिष्ठाप्य प्रतिक्रामेत् ॥८६॥

एकान्त में जाकर क्या करे ? सो बताते हैं—

सान्त्वयार्थः—एगंतं=एकान्त स्थानमें अवक्रमित्ता=जाकरके अचित्त=वर्त
न्रियादिमाणीरहित अचित्त स्थानको पडिलेहिया=पूजकर उस प्रोक्तको जय
यतनासे परिद्विज्जा=परिठवे-छाछे, परिद्वप्प=परिठवके आकर पडिकमे=वर्त
यावहिया पडिकमे=करे ॥८६॥

टीका—‘एगंतं’ इत्यादि । विमनमवेष्टं गत्वा अचित्तां भूमिं बभूवा निरी
धीनादिकं सप्तत्वं व्युत्पन्नेत्, तदनु स्थानमागत्य प्रतिक्रामेत्=वेष्टांपविर्धीं कृत्वा
विवि भावः ।

मूलम्—सिया य भिक्खु इच्छिज्जा, सिज्जमागम्म मुत्तुं ।

सपिण्डपायमागम्म उद्धुअ से पडिलेहिया ॥ ८७ ॥

विणपण पविसित्ता, सगासे गुरुणो मुणी ।

इरियावहियमायाय, आगओ य पडिकमे ॥ ८८ ॥

छाया—स्याच्च मिष्टुरिच्छेत्, शय्यामागत्य मोक्षम् ।

सपिण्डपातमागत्य, तन्मुक्तं से (तत्र) प्रत्युपेक्ष्य ॥८८॥

छेकर एकान्त स्थानमें जावे ॥ ८४ ॥ ८५ ॥

‘एगंतं’ इत्यादि । एकान्तमें जाकर अचित्त भूमि देख कर वहाँ
यतनाके साथ उस धीज काँटे आदिको छाछे । फिर अपने स्थान पर
आकर इरियावहियाका प्रतिक्रमण करे ॥ ८६ ॥

मुपधी पञ्च दूरे गच्छे, परतु तेने कामभां लभने ओकान्त स्थानभां जावे (८४-८५)
एगंतं इत्यादि ओकान्तमें लभने अचित्त भूमि ओझने त्वां यतनापूर्वकं
जे धीज काँटे आदिको छाछे, पछी यतनाय स्थान पर आधीने इरियावहियातु
प्रतिक्रमण करे (८६)

विनयेन प्रविश्य, सकाशे गुरोर्मुनिः ।

तेर्यापथिकीमादाय, आगतश्च प्रतिक्रामेत् ॥८८॥

सान्त्वयार्थः—सिया य=अगर भिक्षु=साधु सिञ्जं=वसति उपाश्रयमें ही आगम्य=आकर भुत्तुं=आहार करना इच्छिञ्ज=चाहे तो सपिण्डवायं=भिक्षाके सहित आगम्य=आकर विणएणं='मत्थएण वंदामि निस्सीहि' इस प्रकार बोलनेरूप विनयसे पविस्सित्ता=उपाश्रयमें प्रवेश करके से-वहां उंडुयं=भोजनके स्थानको पडिलेहिया=अच्छी तरह देखकर गुरुणो=रत्नाधिकके सगासे=समीप आगओ य=आया हुआ मुणी=मुनि इरियावहियं=इरियावहियाका पाठ आयाय=छेकर-पढ़कर पडिक्कमे=कायोत्सर्ग करे । तात्पर्य यह है कि प्रबल पिपासा आदि खास कारण के बिना तो उपाश्रयमें आकर ही साधुको आहार करना चाहिये किन्तु गृहस्थके घरमें नहीं करे ॥८७॥८८॥

टीका—'सिया य' इत्यादि, 'विणएणं' इत्यादि च । भिक्षुः=साधुः शय्यां=वसतिं स्यात्=एव आगम्य भोक्तुमिच्छेत् । 'अत्र स्यादित्यव्ययमवधारणार्थं तेन 'प्रबलपिपासादिकारणाभावे वसतिं विहायाऽन्यत्र न भोक्तव्य'मिति तात्पर्यगम्यते । तदा सपिण्डपातं=पिण्डपातो-भिक्षालाभस्तेन सहाऽऽगम्य विनयेन="मत्थएण वंदामि निस्सीहि" इतिपठनलक्षणेन प्रविश्य उपाश्रयमिति शेषः, से=सः, यद्वा सेशब्दो मगधदेशप्रसिद्धः 'तत्र'-शब्दार्थे वर्तते तेन से=तत्र उन्दुकं=स्थान प्रत्यु-

'सिया य' इत्यादि, 'विणएणं' इत्यादि । साधु उपाश्रयमें आकर ही आहार करनेकी इच्छा करे । यहाँ 'स्यात्' अव्यय निश्चय-बोधक है इससे यह तात्पर्य प्रगट होता है कि पिपासा आदि किसी प्रबल कारणके बिना उपाश्रयके सिवाय अन्यत्र आहार नहीं करना चाहिए । अत एव भिक्षा लाकर "मत्थएण वंदामि निस्सीहि?" यह पाठ उच्चारण करके उपाश्रयमें प्रवेश करे फिर भोजन करनेके स्थानकी

सिया य० ध्यादि, तथा विणएणं ध्यादि साधु उपाश्रयमा आवीने न आहार करवानी इच्छा करे, अर्थात् स्यात् अव्यय निश्चयबोधक है, तथी ये तात्पर्य प्रकट थाय है के तरस आदि को प्रणय करण बिना उपाश्रय सिवाय अन्यत्र आहार न करवो जेधये ओटले भिक्षा लावीने मत्थएण वंदामि निस्सीहि ये पाठ उच्चारिने उपाश्रयमा प्रवेश करे पछी लेजन करवानी स्थाननी सम्भक्ष

पेक्ष्य=सम्यक् निरीक्ष्य गुरोः=रत्नाधिकृत्य सकाशे आगत्य मुनिः ऐषांपिच्छी
 “इच्छामि पठिष्यमिउ” इत्यादिसप्तणाम् आदाय=पठित्वा प्रतिक्रामेत्=कापोत्सर्गं
 कुर्यात् ॥८७॥८८॥

तत्र (कापोत्सर्गं) किं कुर्यात्? इत्याह—‘आमोहत्ताण’ इत्यादि, ‘उज्जुप्पन्नो’
 इत्यादि च ।

सूक्ष्म-आमोहत्ताण नीसेस, अइयार जहक्कमं ।

गमणागमणे चैव, भत्ते पाणे य सजए ॥ ८९ ॥

उज्जुप्पन्नो अणुच्चिग्गो, अद्विस्सित्तेण चैयसा ।

आलोए गुरुसगासे, ज जहा-गहिय भवे ॥ ९० ॥

छाया—आमोग्य निशेषम्, भविष्यत् यथाक्रमम् ।

गमनागमने चैव, भक्ते पाने च संयतः ॥८९॥

अजुमहः अनुक्षिप, अभ्यासितेन चेतसा ।

आलोचयेद् गुरुसकाशे, यद् यथा गृहीतं भवेत् ॥९०॥

सान्त्वयार्थः—संजए=कापोत्सर्गमें रहा हुआ मुनि गमणागमणे=पानेपानेमें
 चैव=भौर भस्ते=आहार य=तथा पाणे=पानीके ग्रहण करनेमें (छगे हुए)
 नीसेस=सब प्रकारके अइयार=अविचारोंको, तथा ज=जो अन्ननादि जहा=
 जिस प्रकार गहिय भवे=ग्रहण किया हुआ हो उसे मी, जहक्कमं=यथाक्रम-
 अनुक्रमसे आमोहत्ताण=उपयोगसहित चिन्तन करके, उज्जुप्पन्नो=सरस बुद्धि
 वाला अणुच्चिग्गो=उद्वेगसहित वह मुनि अद्विस्सित्तेण=विशेषपरहित-एकाग्र
 चैयसा=विषये गुरुसगासे=गुरुके समीप आलोए=आलोच ॥८९॥९०॥

सम्यक् प्रकार प्रतिस्तेभना करके वीक्षामें पड़े मुनिके समीप आकर
 “इच्छामि पठिष्यमिउ” इत्यादि ईरियावद्वियाका पाठ पोल करके
 कापोत्सर्ग करे ॥ ८७ ॥ ८८ ॥

कापोत्सर्गमें क्या करना चाहिए सो कहते हैं—‘आमोहत्ताण’
 इत्यादि, ‘उज्जुप्पन्नो’ इत्यादि ।

प्रकार प्रतिस्तेभना करीने वीक्षामें पड़े मुनिके समीप आकर
 इच्छामि पठिष्यमिउ पाठ पोलकर करे (८७-८८)

अपोत्सर्गमा शु कर्तुं चेत्ते ते कते उ-आमोहत्ताण० इत्यादि तथ
 उज्जुप्पन्नो० इत्यादि

ટીકા—સંયતઃ=કાયોત્સર્ગસ્થો મુનિઃ, ગમનાગમને=ગતાગતે ચૈવ ભક્તે પાને
ચ સંજાતં નિરૂપેષં=સમગ્રમ્ અતિચારં=મુનિમર્યાદાલઙ્ઘનલક્ષણમ્ યથાક્રમમ્ આભોગ્ય=
સોપયોગં વિચિન્ત્ય ઋજુપદ્મઃ=સરલબુદ્ધિઃ અનુદ્વિગ્નઃ=પ્રશાન્તઃ, અવ્યાક્ષિપ્તેન=અવ્યા-
કુલેન ચેતસા=મનસા ગુરુસકાશે=શુદ્ધં પ્રમાદાદિવશેનાઽશુદ્ધં વા યદ્ યસ્માદ્ યત્ર
વા યથા ગૃહીતં ભવેત્ તદપિ ગુરુસમીપે કથયેદિત્યર્થઃ ।

‘ઉજ્જુપ્પન્નો’ इत्यनेनाऽकुटिलमतिरेव सम्यगालोचयतीति सूचितम् । ‘अणु-
व्विग्नो’ अनेन क्षुधादिपरिषद्वेत्त्वमावेदितम् । ‘अव्वक्खित्तेण चेयसा’ इत्यनेन
‘एकाग्रचित्तेनैवाऽतिचारस्य सम्यक् स्मरणं भवती’-ति स्पष्टीकृतम् ॥ ८९ ॥ ९० ॥

કાયોત્સર્ગમેં સ્થિત હોકર ગમનાઽઽગમનમેં, તથા-આહાર પાનીકે
લેનેમેં જો અતિચાર લગે હોં ઉન સવકા ક્રમશઃ ચિન્તન કરકે સરલબુદ્ધિ
શાન્ત-ચિત્તવાલા સંયમી વ્યાકુલતારહિત ચિત્તસે ગુરુકે સમીપ આલોચના
કરે । પ્રમાદ આદિકે વશસે જહાં જૈસા શુદ્ધ યા અશુદ્ધ આહાર આદિ
લિયા ગયા હો વહ ભી ગુરુસે નિવેદન કરે ।

‘ઉજ્જુપ્પન્નો’ પદસે યહ સૂચિત કિયા હૈ કિ કુટિલતારહિત બુદ્ધિ-
વાલા હી યથાર્થ આલોચના કર સકતા હૈ । ‘અણુવિગ્નો’ પદસે ક્ષુધા
આદિ પરીષદ્દોંકા જીતના પ્રગટ કિયા હૈ । ‘અવ્વક્ષિત્તેણ ચેયસા’
પદસે યહ સૂચિત કિયા હૈ કિ એકાગ્ર-ચિત્તસે હી અતિચારોંકા અઢ્ઢી
તરહ સ્મરણ હો સકતા હૈ ॥ ૮૯ ॥ ૯૦ ॥

કાયોત્સર્ગમાં સ્થિર થઇને ગમનાગમનમાં, તથા આહારપાણી લેવામાં જે
અતિચાર લાગ્યા હોય તે સર્વનું કેમશ ચિતન કરીને સરલબુદ્ધિ શાન્ત-ચિત્તવાળો
સંયમી વ્યાકુળતા-રહિત ચિત્તથી શુદ્ધની સમીપે આલોચના કરે પ્રમાદ આદિને
વશ થઇને જ્યાં જેવો શુદ્ધ યા અશુદ્ધ આહાર આદિ લેવામાં આવેલ હોય તે
પણ શુદ્ધે નિવેદન કરે

ઉજ્જુપ્પન્નો શબ્દથી એમ સૂચિત કરવામાં આવ્યું છે કે કુટિલતારહિત
બુદ્ધિવાલો જ યથાર્થ આલોચના કરી શકે છે, અણુવિગ્નો શબ્દથી ક્ષુધા આદિ
પરીષદોને છતવાનું પ્રકટ કરવામાં આવ્યું છે અવ્વક્ષિત્તેણ ચેયસા શબ્દથી
એમ સૂચિત કર્યું છે કે એકાગ્ર-ચિત્તથી જ અતિચારોનું સારી રીતે સ્મરણ થઇ
શકે છે (૮૯-૯૦)

मूलम्—न सम्ममालोड्य हुज्जा, पुर्वि पच्छा व ज कह ।

पुणो पडिक्कमे तस्स वोसहो चित्तए इमं ॥ ९१ ॥

छाया—न सम्यगालोचितं भवेत्, पूर्वं पश्चाद् यत्कृतम् ।

पुनः प्रतिक्रामेयस्य, व्युत्पद्यन्ति चेदिदम् ॥ ९१ ॥

सान्त्वयार्थः—अ=जो अतिचार पुन्यि=पहले व=तथा पच्छा=पीछे कह किया है वह सम्म=सम्यक् प्रकारसे-अच्छी तरह याने 'पहले लगे हुए पाप पहले आलोचे और पीछे लगे हुए पापको पीछे आलोचे' इस प्रकार आलो इयं=आलोचित न कुज्जा=नहीं किया हो तो तस्स=उस अतिचारको पुनो=फिरसे पडिक्कमे=आलोचे, (और) वोसहो=कायोत्सर्गमें रहा हुआ साधु इमं=इस 'आगे कहा जानेवाला' प्रकार चित्तए=चिन्तन करे ॥ ९१ ॥

टीका—'न सम्म०' इत्यादि । यत्=यस्मादेतोः पूर्वं पश्चाद् कस्मत्किञ्चित् सम्यक्=माकृतं प्रागालोचितव्यं पश्चात्कृतं च पश्चादालोचितव्यमिति क्रमेण आलोचितं=प्रकाशितं न भवेद्येदतः तस्य=अतिचारस्य (सम्बन्धसामान्ये पृष्टी) पुनः प्रतिक्रामेत् । व्युत्पद्यः=कायोत्सर्गस्य इवं=वक्ष्यमाणं भिन्त्येत् ॥ ९१ ॥ तदेवाऽऽह—'अहो' इत्यादि ।

मूलम्—अहो जिणेहिं असावज्जा, विंची साहुण वेसिया ।

मोक्खसाहुणहेउस्स, साहुवेहस्स धारणा ॥ ९२ ॥

'न सम्म०' इत्यादि । आगे-पीछे किये हुए अतिचारोंकी सम्यक् प्रकार अर्थात् पहले किये हुए अतिचारोंकी पहले और पश्चात् किये हुएकी पश्चात्-आलोचना न की गई हो तो अतिचारोंका पुनः प्रतिक्रमण करना चाहिए और कायोत्सर्गमें स्थित होकर ऐसा (अगली गाथामें कह जानेवाला) विचार करे ॥ ९१ ॥

उसी विचारको कहते हैं—'अहो' इत्यादि ।

न सम्म० इत्यादि आगच्छ-पाछा करेवा अतिचारोंकी कस्मत्क प्रकार अर्थात् पहले करेवा अतिचारोंकी पहले आने पाछा करेवा अतिचारोंकी पाछा आलोचना न करेवासा आवी होय तो अतिचारोंका पुनः प्रतिक्रमण करेवा अने कायोत्सर्गमा स्थित करने केवे (अगली गाथामें कहेवासा आवनाही) विचार करे (६१)

जे विचार केवे कहे छे-अहो० इत्यादि ।

છાયા—અહો ! જિનૈઃ અસાવચ્ચા, વૃત્તિઃ સાધુભ્યો દેશિતા ।

મોક્ષસાધનહેતોઃ, સાધુદેહસ્ય ધારણાય ॥૧૨॥

સાન્વયાર્થઃ—અહો=આશ્ચર્ય હૈ કિ-મોક્ષસાહજહેઉસ્સ=મોક્ષ પ્રાપ્તિકે નિમિત્તભૂત સાહુદેહસ્સ=સાધુશરીરકે ધારણા=નિર્વાહ-સ્થિતિમાત્ર-કે લિષ સાહૂજન=મુનિયોંકો જિણેહિં=તીર્થઢ્ઢર ભગવાનને અસાવજ્જા=નિર્દોષ વિત્તી=ભિક્ષાવૃત્તિ-(આચાર) દેસિયા=વતાઈ હૈ ॥૧૨॥

ટીકા—અહો=આશ્ચર્ય મોક્ષસાધનહેતોઃ=અપવર્ગસિદ્ધિનિમિત્તભૂતસ્ય સાધુ-શરીરસ્ય ધારણાય=સ્થિતિમાત્રાર્થ સાધુભ્યઃ=મુનીનુદિશ્ય જિનૈઃ=તીર્થઢ્ઢરૈઃ, અસા-વચ્ચા=દોષરહિતા વૃત્તિઃ=ભિક્ષાલક્ષણા દેશિતા=ઉપદિષ્ટા ॥૧૨॥

મૂલમ્-^૨નમુક્કારેણ^૩ પારિત્તા^૪, કરિત્તા^૫ જિણસંથવં^૬ ।

સજ્ઞાયં પટ્ટવિત્તાણં, વીસમેજ્જ^૭ ટ્વણં^૮ મુણી^૯ ॥૧૩॥

છાયા—નમસ્કારેણ પારયિત્વા, કૃત્વા જિનસંસ્તવમ્ ।

સ્વાધ્યાયં પઠિત્વા, વિશ્રામ્યેત્ ક્ષણં મુનિઃ ॥૧૩॥

સાન્વયાર્થઃ—કાયોત્સર્ગ મેં પૂર્વોક્ત પ્રકાર સે ચિન્તન કરનેકે વાદ મુણી=સાધુ નમુક્કારેણ=નમસ્કાર મન્ત્રસે પારિત્તા=કાયોત્સર્ગકો પાર-સમાપ્ત કરકે જિણ-સંથવં=“લોગસ્સ ઉજ્જોયગરે” ઇત્યાદિ સપૂર્ણ જિણસંથવ-(જિન ભગવાનકી સ્તુતિ) કરિત્તા=કરકે તથા સજ્ઞાયં=સજ્ઞાય-કમસે કમ મૂલશાસ્ત્રકી પાંચ ગાથાઓંકા સ્વાધ્યાય પટ્ટવિત્તા=પઢકર ટ્વણં=ક્ષણભર ‘જિતનેમેં દૂસરે મુનિરાજ મી શામિલ હો જાતે હૈ’ ઇસ અભિપ્રાયસે કુહ દેર વીસમેજ્જ=વિશ્રામ કરે ॥૧૩॥

ટીકા—‘નમુક્કારેણ’ ઇત્યાદિ । મુનિઃ સયતઃ નમસ્કારેણ=‘નમો અરિહંતાણં’ ઇત્યુચારણલક્ષણેન કાયોત્સર્ગમિતિ શેષઃ, પારયિત્વા=સમાપ્ય જિનસંસ્તવં “લોગસ્સ

અહો ! યહ શરીર મોક્ષકી સિદ્ધિકા કારણ હૈ અતઃ ઇસકી સ્થિતિકે લિષ તીર્થઢ્ઢર ભગવાનને સાધુઓંકો નિર્દોષ ભિક્ષા લેનેકા ઉપદેશ દિયા હૈ ॥ ૧૨ ॥

‘નમુક્કારેણ’ ઇત્યાદિ । મુનિ ‘નમો અરિહંતાણં’ પદકા ઉચ્ચારણ કરકે કાયોત્સર્ગકો સમાપ્ત કરે । ફિર ‘લોગસ્સ ઉજ્જોયગરે’ ઇત્યાદિ

અહો ! આ શરીર મે ક્ષની સિદ્ધિનુ કારણ છે, એટલે એની સ્થિતિને માટે તીર્થ કર ભગવાને સાધુઓને નિર્દોષ ભિક્ષા લેવાનો જ ઉપદેશ આપ્યો છે (૬૨)

નમુક્કારેણ ઇત્યાદિ મુનિ નમો અરિહંતાણ પઢતુ ઉચ્ચારણ કરીને કાયો-ત્સર્ગને સમાપ્ત કરે, પછી લોગસ્સ ઉજ્જોયગરે ઇત્યાદિ જિનસંસ્તવ પૂર્ણ કરીને

उज्जोयगरे” इत्यादिमन्त्राण सम्पूर्णं कृत्वा=विधाय स्वाध्यायः=“धम्मो मंगलमुद्धि”
 इत्यादिगाथापञ्चकादन्तूनं मूलशास्त्रं पठित्वा स्रण=स्रणमार्गं ‘मण्डलेऽन्यमुनयोऽपि
 समागत्य संमिलित्वा भवन्तु’ इत्याशयन विधाम्यत्=विधान्ति कुर्यात् ॥९३॥

विधाम्यन् मुनिः किं कुर्यात् ? इत्याह—

मूलम्-वीसमतो इमं चित्ते, हियमदं लाभमद्विओ ।

जइ मे अणुग्गह कुज्जा, साहू हुज्जामि तारिओ ॥९४॥

छाया—विधाम्यन् (मुनिः) एवं चिन्तयेत्, हितमयं लाभार्थिकः ।

यदि मम अनुग्रहं कुर्यात्, साधुर्भवामि तारितः ॥९४॥

विधामके समय मुनि क्या करे ? सो बताते हैं—

सान्वयार्थः—वीसमतो=विधाम करता हुआ लाभमद्विओ=कर्मनिर्जराक्ष
 भमिछापी साधु इमं=इस-इसी गाथाके उचरार्थमें कहेमानेवाछे-प्रकार हियं=
 मोक्षप्राप्तिरूप हितके करनेवाछे अद्व=माषी प्रयोजनको चित्ते=चिन्तन करे, जैसे
 जइ=यदि-भगर साहू=कौमी मुनिराज मे=मेरे ऊपर अणुग्गहं कुज्जा=अनुग्रह
 करे अर्थात् मेरे मागके आहारमेंसे कुछ आहार छेने तो मैं तारिओ हुज्जा=
 इस संसार-समुद्रका तैर जाऊ पार कर मार्क ॥९४॥

टीका—विधाम्यन्=विधान्ति कुर्याणो लाभार्थिकः=कर्मनिर्जराभिलाषी एवं=
 माषोपरादे नक्ष्यमाणं हितं=मुक्त्यप्राप्तिरूपम् अर्थ=माषिप्रयोजनं चिन्तयत्=विचार
 यत् यदि काऽपि साधु=मुनिः मम=मदुपरि अनुग्रहं=मया मदर्थं बोधनीतस्याभा
 वेऽग्रहमलक्षणं कुर्यात् तर्हि अहं तारितः=दुस्तरमवसागरता समुच्चारितो भवामि
 मीत्यर्थः ॥९४॥

जिन संस्तव पूर्ण करके ‘धम्मो मंगलमुद्धि’ इत्यादि कमसे कम पांच
 गाथाओंकी मूल-शास्त्रकी सज्ज्ञाय करके थोड़ी देर विधाम कर कि
 जित्सुख अन्य मुनि भी आकर शामिल हो जायें ॥ ९३ ॥

विधाम करता हुआ मुनि क्या करे सो कहते हैं—‘वीसमतो’
 इत्यादि ।

धम्मो मंगलमुद्धि इत्यादि कोछमां कोछी पाच भाषाओंकी मूलशास्त्रकी सज्ज्ञाय
 करी थोड़ीबेर विधाम करे के लेखी अन्य मुनि पण्य आपीने शामिल होय जाय (९३)
 विधाम इत्या मुनि शु ३३ ते ३७ उ-वीसमता • इत्यादि

एवं विचिन्त्य स पूर्वं स्वभागमन्नादिकं ग्राहयितुं सर्वेषु मुनिषु रत्नाधिकं प्रार्थयेत् । यदि गृह्णीयात्तर्हि सम्यक्, नाङ्गीकुर्याच्चदेवं निवेदयेत्-“आर्यपादाः ! कस्मैचिन्मुनये भवद्भिः स्वयमेव वितीर्यता”-मिति । अथ रत्नाधिको यथेच्छं दद्यात् । यदि चाऽदत्त्वा रत्नाधिकः ‘त्वमेव यथेच्छं प्रयच्छे’-ति ब्रूयात् तदा तेन शिष्येण किं कर्त्तव्यम् ? इत्याह-‘साहवो’ इत्यादि ।

मूलम्-साहवो तो चियत्तेणं, निमंतिज्ज जहक्कमं ।

जह तत्थ केइ इच्छिज्जा, तेहिं सद्धिं तु भुंजए ॥ ९५ ॥

छाया—साधून् ततः चियत्तेणं, निमन्त्रयेद् यथाक्रमम् ।

यदि तत्र केऽपि इच्छेयुः, तैः सार्द्धं भुञ्जीत ॥ ९५ ॥

कर्मोंकी निर्जराका अभिलाषी साधु विश्राम करते समय इस मुक्ति रूप हितके करनेवाले अर्थका चिन्तन करे—यदि कोई मुनिराज मुझ पर अनुग्रह करके मेरे भागके अन्न आदिको ग्रहण करें तो मैं इस दुस्तर भवसागरसे तिर जाऊँ ॥ ९४ ॥

ऐसा विचार करके प्रथम सब मुनियोंमें जो रत्नाधिक (दीक्षामें बड़े) हों उनसे अपना भाग ग्रहण करनेकी प्रार्थना करे । यदि ग्रहण करें तो अच्छा ही है । न ग्रहण करें तो ऐसा निवेदन करे—‘हे भदन्त ! आप ही किसी मुनिको यह आहार वितीर्ण कीजिए’ फिर रत्नाधिक इच्छानुसार देदेवें । यदि वे न देकर यह आज्ञा देवें कि—‘तुम्ही इच्छानुसार देवो’ तो शिष्यको क्या करना चाहिए ? सो बताते हैं—‘साहवो’ इत्यादि ।

कर्मोंनी निर्जराको अभिलाषी साधु विश्राम करती वખते आवा मुक्तिइय छितना करवावाणा अर्थनु चितन करे-जे कोइ मुनिराज मारा पर अनुग्रह करीने मारा भागना अन्न आदिने अडणु करे तो हुं आ दुस्तर भवसागरथी तरी वउ. (६४)

ऐवो विचार करीने पड़ेला गंधा मुनियोभा के रत्नाधिक (दीक्षाभां वडा) छाय तेभने पोतानो भाग अडणु करवाणी प्रार्थना करे जे ते अडणु करे तो साइं, न अडणु करे तो ऐवु निवेदन करे के-‘हे भदन्त ! आप व कोइ मुनिने आ आहार पड़ेथी आपो’ पछी रत्नाधिक इच्छानुसार आपे जे ते न आपता ऐवी आज्ञा करे के ‘तमे इच्छानुसार आपी हो’ तो शिष्ये शुं करवुं नोइअ ? ते बतावे छे-साहवो० इत्यादि.

पूर्वाक्त प्रकार से चिन्तन करके अपने हिस्से का अंशनादिको देनेके लिये सब मुनियोंमें स रत्नाधिक-दीक्षा म षडे मुनिस पढे प्रार्थना करे, यदि वे छे तो अच्छा ही है, अगर वे न छे ता उनस कहे—‘हे भगवन् ! आपही अपने हाथ स किसी दूसर सन्त को दीजिय’। ऐसा करने पर यदि वे अपने हाथ स किसी को दें तो ठीक ही है, यदि खुद न देकर उसीस कइ दवे कि ‘तुमही तुम्हारी इच्छा अनुसार जो छेवे उसको दे दो’ तब उसे क्या करना चाहिये, सो बतावे हैं—

सान्वयार्थः—तो=इस प्रकार गुरु महाराजकी आज्ञा प्राप्त होने पर वह साधु साहचो=सब सन्तोंको चियत्तेण=स्वाग-मुद्रिसे भर्पात् उदार चित्तसे जहकम=रत्नाधिकके क्रमानुसार निमित्तज्ज=निमित्त्य करे-आहार ग्रामे, जह=यदि अगर तत्थ=उनमेंसे केह=कोई साधु इच्छिज्ज=आहार छेना चाहें ता (उन्हें देकर) तेहिं सद्धि तु=उनके साथ बैठकर सुंजय=खुद भी आहार करे ॥९५॥

टीका—तो=ततः गुरारादेशानन्तरम् अतो साधून् चियत्तेण=देहीयन्मो-
ज्यम्’ परमशीत्या उदारचेतसेत्पर्यः, यथाक्रमं=रत्नाधिकक्रममनुसृत्य निमित्त्यवेद= स्वभागग्रहणाय प्रार्थयत् ‘इदं गृहीत्वाऽनुगृह्यता’ मिति ववेदित्यर्थः । यदि तत्त्व= मुनीनां मध्य केऽपि मुनय इच्छेयुः=ग्रहीतुममिच्छयेयुस्तदा वेभ्योऽपि वितीर्य तैः ।
सार्द्धं स्वयमपि भुञ्जीत=‘चपड-चपडे’ ति शब्दमङ्कुर्यैकभ्यवहरेत् ॥९५॥

मूष्म-अह कोइ न इच्छिज्जा, तओ मुजिज्ज एगओ ।

आलोय भायणे साहू, जय अपरिस्साडिय ॥ ९६ ॥

गुरुकी आज्ञा मिलनेके अनन्तर प्रसन्न चित्तसे उदारताके साथ दीक्षामें षडे-छोटेके क्रमसे साधुओंको अपना भाग ग्रहण करनेकी प्रार्थना करे, अर्थात् ‘यह आहार ग्रहण करनेका अनुग्रह कीजिए’ ऐसा कहे । उन मुनियोंमेंसे कोई ग्रहण करनेकी इच्छा करें तो उन्हें वितीर्ण करके उनके साथ आप भी चपड-चपड शब्द न करता हुआ आहार करे ॥ ९५ ॥

भुञ्जी आशा भज्या पक्षी प्रसन्न चित्तभी उदारतानी साथ दीक्षाम् भेद-
नानाम् क्रमे ठरीने साधुओंने पीतानो साथ जहज्ज करवान्नी भायन्ता करे अर्थात्
आ आकाए अहंसा करवानो अनुज्ज करे जेग कहे जे मुनियोंभाभी कहे
अहंसा करवान्नी भुञ्ज करे तो तेमने वडेभी आपीने तेमनी साथ पीते पक्ष
व्यपड-व्यपड अवाक कथा बिना आकाए करे. (कप)

छाया—अथ कोऽपि न इच्छेत्, ततो भुञ्जीत एककः ।

आलोके भाजने साधुः, यतम् अपरिशातयन् ॥९६॥

सान्वयार्थः—अह=अथ-यदि कोई=कोई न इच्छिज्जा=आहार लेना नहीं चाहे तो तओ=फिर साहू=वह साधु एगओ=अकेला-द्रव्यसे स्वयं एक ही, भावसे राग-द्वेष-संग-रहित आलोए=प्रकाशयुक्त-चौड़े मुंहवाले भायणे=पात्रमें जयं=यतनापूर्वक अर्थात् मांडलेके दोपोंको टालकर अपरिसाडियं=सीध-कणका बिन्दु-मात्र भी आहार नहीं गिराता हुआ भुंजिज्ज=आहार करे ॥९६॥

टीका—‘अह’ इत्यादि। यदि कोऽपि ग्रहीतुं नेच्छेत् तदनन्तरं साधु एककः=द्रव्येण स्वयमेव, भावेन रागद्वेषरहितः आलोके प्रकाशमाने भाजने मशकादि-क्षुद्रजन्तवो यथा दृष्टिपथमागच्छेयुस्तदर्थमिति भावः । यतं=सयतनं मण्डलदोष-भावानुसन्धानपूर्वकम् अपरिशातयन् सिक्थादिकमविकिरन् भुञ्जीत ॥९६॥

मूलम्—^{१२}तित्तगं ^{१६}च ^{१३}कडुयं ^{१४}च ^{१५}कसायं, ^{१६}अंबिलं ^{१७}च ^{१८}महुरं ^{१९}लवणं ^{२०}वा ।

एय लद्धमन्नदृपउत्तं, महुघयं व भुंजिज्ज संजए ॥९७॥

छाया—तित्तकं च कटुकं च कपायम्, अम्लं च मधुरं लवणं वा ।

एतल्लब्धमन्यार्थप्रयुक्तं, मधु-घृतमिव भुञ्जीत संयतः ॥९७॥

सान्वयार्थः—वह आहार यदि-तित्तगं=तीखा कडुयं=कड़वा च=और कसायं=कपायला च=और अंबिलं=खट्टा च=और महुरं=मीठा वा=अथवा

‘अह’ इत्यादि । यदि कोई भी मुनि आहार ग्रहण करने की इच्छा प्रकाशित न करे अर्थात् न ले तो अकेला-रागद्वेषरहित वह साधु, ऐसे पात्रमें भोजन करे जिसमें प्रकाश पड़ रहा हो । प्रकाश-युक्त पात्रमें आहार करनेका विधान इसलिए किया है कि मच्छर आदि सूक्ष्म जन्तु दीख सके । मण्डल दोषोंका विचार करता हुआ सीध-मात्र भी अन्नादि न बिखेरता हुआ आहार करे ॥ ९६ ॥

अह० इत्यादि जे कोई पणु मुनि आहार ग्रहण करवानी इच्छा प्रकाशित न करे अर्थात् न ले तो अकेला-रागद्वेषरहित ते जेवा पात्रमा भोजन करे जे जेमा प्रकाश पडतो छाय प्रकाशयुक्त पात्रमा आहार करवानु विधान अटला भाटे कथुं छे जे मच्छर आदि सूक्ष्म जन्तु देखी शकय। मंडल दोषोको विचार करता अक कथु जेटल पणु अन्न न बेरावा देता आहार करे, (८६)

लवण=सवणरसयुक्त, इत्यादि प्रकारका कैसा भी हो; किन्तु अन्नरूपउत्स=साधुको न उद्देश करके गृहस्थने अपने लिये बनाये हुए, अथवा-स्वादसुखके सिवाय सिर्फ शरीर निर्वाहके लिए विधान किये हुए और लब्ध=आगमोक्त विधिसे मिछे हुए पय=इस पूर्वोक्त प्रकारके तीखे आदि अन्ननादिको संजय=रागद्वेषपरित साधु मनु घय व=मीठे घी-सकरकी तरह अर्थात् जिस प्रकार घी-सकर युक्त मोमनको बचिपूर्वक मोगते हैं उसी प्रकार मुंजिज्ज=मोगवे ॥९७॥

टीका—‘तित्तगं’ इत्यादि । संयतः तिक्तकं, कटुकं, कषायम्, अम्लं, मधुरं वा=अथवा लवणं=क्षारम्, तत्तद्रसयुक्तमित्यर्थः । एतत्सर्वमन्नादिकम् अन्नायै प्रयुक्तं=गृहस्थैः स्वनिमित्तं सम्पादितं न तु साध्यैर्गृहमित्यर्थः, यद्वा अन्नायै=स्वादसुखादन्यस्मै प्रयोजनाय शरीरमात्रनिर्वाहार्थमिति यावत्, प्रयुक्तम्=आमयेन विहितं सम्भं=प्राप्तं सत् मधुघृतमिव, तत्र मधु=वर्धरादिमधुरद्रव्यं घृतं=प्रतीतं तद्रत्, यथा मधुघृतमोमने प्रवृत्तिर्भाषते तथाऽन्यान्यपि तिक्तकादीनि तदुत्समायेन मुञ्जीत । उक्तञ्च सकृद्विज्ञायते —

‘तित्तगं’ इत्यादि । तीखे, कटुवे, कसायले, लहे मीठे अथवा क्षाररसवाले पदार्थ जो गृहस्थने अपने लिए बनाये हैं अर्थात् साधुके लिए न बनाये हों, अथवा स्वाद-सुखके सिवाय अन्य प्रयोजनके लिए अर्थात् शरीरके निर्वाहके लिए यदि आगमानुसार विधिसे प्राप्त हुए हों तो उन्हें ऐसे ‘मोगे’ जैसे घी-सकरका आहार किया जाता है । तात्पर्य यह है कि-साधुको निरवयव अन्न प्राप्त आदि जैसा आहार मिछे उस सबको समभावसे ‘मोगना’ चाहिए । जैसे समग्र गाथाओंमें कहा है—

तित्तगं भन्नादि. तीखा, कटु, कसायला पाटा, मीठा, अथवा क्षाररस-वाला पदार्थ जो गृहस्थने पोताने भाटे अन्नान्ना कोष अर्थात् साधुने भाटे न अन्नान्ना कोष अथवा स्वाद-सुख सिवाय अन्य प्रयोजनाय भाटे अर्थात् शरीर-रक्षा निर्वाहके भाटे जो आगमानुसार विधिसे प्राप्त क्या कोष तो तमने जेवी रीते कोजवे ई जेम घी-सकरनो आहार करनामा आनते। कोष. तात्पर्य जे छे ई-साधुने निरवयव अन्न-प्राप्त आदि जेवे आहार भजे जे अन्नाने समभावसे कोजवेवे जेअन्ने संभक्त आधामा कहु छे ई—

*
૧“વલ્લચણગાડસિય, અન્નં તદ્ તક્મીસિયં જાણ ।
ઘયપૂરાઇમણુન્નં, સમ્મં ઉભયપિ મુંજઈ સમણો ॥૧॥
ઉપ્પં અન્નમણુપ્પં, ઉપ્પાડણુપ્પં કરંવ-દહિમાઈ ।
સંજમજત્તનિમિત્તં, સમભાવં મુંજઈ સમણો ॥૨॥” ઇતિ ।

ઇતિ ગાથાર્થ: ॥૧૭॥

૧ ૪ ૩ ૨ ૫ ૬ ૭
મૂલ્મ-અરસં વિરસં વાવિ, સૂઝયં વા અસૂઝયં ।

૮ ૯ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪
ઉલ્લં વા જડ વા સુક્કં, મંથુ-કુમ્માસ-ભોયણં ॥૧૮॥

૧૪ ૨૦ ૧૭ ૧૮ ૧૬ ૧૫
ઉપ્પણં નાહીલીજ્જા, અપ્પં વા વહુ ફાસુયં ।

૧૬ ૨૧ ૨૩ ૨૨
મુહાલલ્લં મુહાજીવી, મુંજિજ્જા દોસવજ્જિયં ॥ ૧૯ ॥

છાયા-૧-“વલ્લચણકાદિ ઉપિત (પર્યુપિતં), અન્નં તથા તક્કમિશ્રિતં જાનીહિ ।
ઘૃતપૂરાદિ મનોજ્ઞં, સમ્યક્ ઉભયમપિ મુદ્ધક્કે શ્રમણ: ॥૧॥
ઉપ્પામન્નમણુપ્પામ્, ઉપ્પાનુપ્પામ્ કરમ્વદધ્યાદિ ।
સંયમયાત્રાનિમિત્તં સમભાવં મુદ્ધક્કે શ્રમણ: ॥૨॥

*-‘સીયં પિંડં પુરાણકુમ્માસં’ ઇત્યાદ્યુત્તરાધ્યયનસૂત્રે । આચારાદ્ગ્રંથસૂત્રેડપ્યયમર્થો-
ડમિહિત: । “અરસાહારે વિરસાહારે અંતાહારે પંતાહારે લ્હાહારે” ઇત્યૌપપાત્તિક-
સૂત્રેડમયદેવસૂરિણૈવં વ્યાખ્યાતમ્-‘અંતાહારે’ત્તિ, અન્તે ભવમન્ત્યં જઘન્યધાન્યં
વલ્લાદિ । ‘પંતાહારે’ત્તિ પ્રકર્યેણાડન્ત્યં વલ્લાદ્યેવ મુક્તાવશેષં પર્યુપિતં વા ” ઇત્યાદિ ।
જ્ઞાતાસૂત્રેડપ્યેવમેવ વ્યાખ્યાતમ્ ॥

‘એક તરફ છાછમેં ચૂરી હુઈ વાલ ચને આદિકી ઠડી રોટી ઓર
એક તરફ મનોજ્ઞ ઘેવર આદિ હોય, એ બેઉને જે સમભાવે ભોગવે છે તે શ્રમણ
વહ શ્રમણ કહલાતા હૈ ॥ ૧ ॥ ગર્મ યા ઠંડા અન્નાદિક ઓર ડસી
પ્રકારકા-ગર્મ યા ઠંડા દહી કરંવા આદિકો જો સંયમયાત્રાકા નિર્વાહકે
લિએ સમભાવસે ભોગતા હૈ વહ શ્રમણ કહલાતા હૈ ॥૨॥” ઇતિ ॥૧૭॥

‘એક તરફ છાશમા ભીજવેલી વાલ ચણા આદિની ઠડી રોટલી અને એક
તરફ મનોજ્ઞ ઘેવર આદિ હોય, એ બેઉને જે સમભાવે ભોગવે છે તે શ્રમણ
કહેવાય છે (૧) ગર્મ યા ઠંડુ અન્નાદિક અને એ જ પ્રકારે ગર્મ યા ઠંડો
દહીનો કર્યો ઇત્યાદિને જે સંયમયાત્રાના નિર્વાહને માટે સમભાવે ભોગવે છે
તે શ્રમણ કહેવાય છે ’ (૨) ઇતિ (૬૭)

जाया—अरस विरसं वाऽपि, सूचित वा असूचितम् ।

आर्द्र वा यदि वा शुष्क, मधु-कुस्माप-भोजनम् ॥९८॥

उत्पन्न नातिहीलयेत्, अल्पं वा बहु प्रासकम् ।

सुधासम्प्लव सुधाजीवी, सुञ्जीत दोषवर्जितम् ॥९९॥

सान्वयार्थः—अरसं=नमक आदि रसरहित घावि=तथा विरसं=अरि
दिनोकी बनी हुई विरस-बासी-सूखी-रोटी आदि या पुराने चोखे बाकि
भोजन सुइय=हींग आदिका बघार (छोंक) दिया हुआ वा=अथवा अरसं
नहीं बघार दिया हुआ शाक आदि उल्ल=गीला-करवा, राइता आदि वा=अथवा
सुखं=सूखे-सुने हुए चने मूंगहे-आदि जइवा=अथवा मधुकुस्मास=मोयज=सेबे
चूरेका भोजन या कुसुमीका भोजन अथवा उड़दका बाकुसा (यह पूर्वोक्त स
मकारका अन्ननादि) उत्पण्या=जो गोचरीके समय शास्त्रमर्यादासे मिल नवा स
अल्पं=थोड़ा हो वा=या बहुत-बहुत हो उसकी नाइहीलियेज्जा=अनहेलना न करे
किन्तु फासुप=मासक-अचिच और मुहालदं=निष्काम बिना किसी प्रत्युपकारक
प्राप्त हुए-उस अन्ननादिको मुहाजीवी=निष्का-सिर्फ संयम-यात्राका निर्वाह-
जीनेवाला अर्थात् निरपेक्ष भिक्षा छेनेवाला साधु दोसवज्जियं=भोजनके
संयोजनादि दोषोंको टालकर सुंजियेज्जा=मोगवे ॥९८॥॥९९॥

टीका—‘अरसं’ इत्यादि, ‘उत्पण्यां’ इत्यादि च । अरसं=अरस=अरिहरित्वादि
अमातरसं बालकणकादिनिष्पादितं वा, अपिवा विरसं=चिरकालनिष्पादिउत्पन्न
विगतवरसं, पुराणोदनादिकं वा, सूचितं=दिग्भवादिसंस्कृत वा=अथवा असूचितं=
तद्वर्जितम्, आर्द्रं=करम्मादिक, शुष्कं=मर्जितघनकादिकम् । मधुकुस्माप=मधु-
मन्थुष कुस्माप=अजयोः समाहारे मधुकुस्मापं, चद्, सुञ्जये यच्चोन्नत, मन्थु-
रमार्यं च तन्नोन्नतं चेति निग्रहः, तत्र मन्थुः=बहरपूर्णादिकम्, कुस्मापः=कुसुमा,

‘अरसं’ इत्यादि, ‘उत्पण्यां’ इत्यादि च । नमकरहित तथा बाळ
अणक आदि अरस या बहुत पुराना ओवन आदि विरस, हींग आदि
द्वारा छोंका हुआ या न छोंका हुआ, गीला करवा आदि, सूखे-सुने
हुए चने आदि, अरका चूर्ण आदि, अथवा कुसुमी या उड़दके बाकुसाका

अरसं इत्यादि, तथा उत्पण्यां० इत्यादि गीलाशी रहित तथा बाल-अण
आदि अरस वा बहुत नूने आदि निरस, हींग आदिशी यथारुचि वा
न यथारुचि, लीला इत्यादि आदि, सुञ्जयेका अथवा आदि, विरसं इत्यादि

यद्वा अर्द्धस्विन्नमाषः 'उडदवाकुला' इति भाषाप्रसिद्धः । एतत् पूर्वोक्तं सर्वम् उत्पन्नं=शास्त्रमर्यादयोपलब्धं, प्रासुक=निर्जीवं, मुधालब्धं=मन्त्रतन्त्रादिप्रकारमन्तरेण प्राप्तं, तद् यदि अल्पं=स्वल्पं सरसमन्नादिकं, वा=अथवा बहु प्रचुरम् असारमशनादिकम्, उपलक्ष्येति शेषः, नातिहीलयेत्=न निन्देत् । अल्पीयसि सरसवस्तुनि लब्धे-"कथमेतावतैवोदरपूर्तिर्भवेत्" इति, एवमसारवस्तुनि प्रचुरतरे लब्धे सति "किमनेन प्रचुरतरेणापि निष्प्रयोजनेने"-त्येवंरूपां निन्दां न कुर्यादिति हृदयम् । किन्तु मुधाजीवी=मुधा-व्यर्थ-निष्प्रयोजनं शरीरेन्द्रियपुष्टिप्रयोजनविकलं जीवितुं शीलमस्येति सः, संयमयात्रानिर्वाहार्थमेव भिक्षाग्रहणशील इति भावः । यद्वा मुधाजीवी=निर्दोषभिक्षाजीवी-जात्याद्यनाविष्करणपूर्वकभिक्षाग्राहक इत्यर्थः, दोषवर्जितं=संयोजनादिमण्डलदोषा यथा न भवेयुस्तथा भुञ्जीत । 'उत्पन्नं' इत्यनेन

भोजन । ये सब यदि शास्त्रोक्त विधिसे प्राप्त हुए हों, प्रासुक हों, मन्त्रतन्त्र आदिका प्रयोग किये बिना मिले हों, थोड़े हों या बहुत हों अर्थात् सरस अन्नादि थोड़ा हो और नीरस आहार बहुत हो तो मुधाजीवी-अर्थात् संयमयात्राके निर्वाहके लिए जीवन धारण करनेवाला, अथवा निर्दोष अर्थात् जाति-आदिको न प्रगट करके भिक्षा लेनेवाला साधु उस आहारकी अवहेलना न करे । तात्पर्य यह है कि-सरस आहार कम मिले तो ऐसा न कहे कि-'इतने थोड़े आहारसे उदरपूर्ति कैसे होगी ।' नीरस आहार अधिक मिले तो ऐसा न कहे कि-'इस बहुतेरे व्यर्थ आहारसे क्या लाभ ?' इस प्रकार आहारकी निन्दा न करे, किन्तु आहारके संयोजना आदि मण्डल दोषोंको ढाल कर भोगे ।

अथवा कण्ठी या अड्डना गाकणानुं लोञ्जन, ये सर्वं ज्ञे शास्त्रोक्त विधिशी प्राप्तं तथा डोय, प्रासुक डोय, मन्त्र-तन्त्र आदिना प्रयोग कर्था बिना मज्जा डोय, थोड़ा डोय या वधारे डोय, अर्थात् सरस अन्नादि थोडु डोय अने नीरस आहार वधारे डोय, तो मुधाजीवी-अर्थात् संयमयात्राना निर्वाडने माटे जीवन धारण करनेवाले अथवा निर्दोष अर्थात् जाति आदिने प्रगट कर्था बिना भिक्षा लेनासे साधु जे आहारनी अवहेलना करे नडि, तात्पर्य जे छे डे-सरस आहार ओछे भणे तो जेम न कडे डे 'आटला थोड़ा आहारथी उदरपूर्ति डेवी रीते थशे ?' नीरस आहार वधारे भणे तो जेम न कडे डे 'आ धण्डा गंधा व्यर्थ आहारथी शे लाभ ?' जे प्रमाणे आहारनी निन्दा न करे, परन्तु आहारना संयोजना आदि मंडल दोषोने टाणीने लोगवे

शास्त्रमर्यादयैव गीतार्थेनास्मादि ग्राह्यमिति सूचितम् । 'काम्यं' अनेन सूचितमपि चेति परीक्ष्य प्रतीयम्यमिति दर्शितम् । 'मुहालब्धं' इतिपदेन दातृरूपकारं विषयमिहाग्रहणे आपाकर्मदयो बहुषो दोषाः समापतन्तीति तथा नोपादेयमिति मकटितम् । 'दोसवज्जियं' इतिपदेन निर्दोषमिहाप्राप्तानपि मण्डलदोषवत्त्वेन सदोपत्य दुर्निवारमिति मण्डलदोषरहित मोक्षम्यमिति प्रादुष्कृतम् ॥९८॥९९॥

मूलम्—बुल्लहाओ मुहादाई, मुहाजीवी वि बुल्लहा ।

मुहादाई मुहाजीवी, दोवि गच्छंति सुगङ्ग ॥१००॥

॥ तिवेसि ॥

छाया—दुर्लभा मुहादातारः, मुहाजीविनोऽपि दुर्लभाः ।

मुहादातारः मुहाजीविनः, दावपि गच्छतः सुगतिम् ॥१००॥

इति प्रसीमि ॥

सान्वयार्थः—मुहादाई=निष्काम-प्रत्युपकारकी भाषा न रखकर-देनेवाले

बुल्लहाओ=दुर्लभ हैं और मुहाजीवीवि=निष्काम-दाताके कार्यकी अपेक्षा न

'उप्यसं' पदसे यह सूचित किया है कि गीतार्थ साधुको शास्त्रकी

मर्यादाके अनुसार ही आहार ग्रहण करना चाहिए । 'काम्यं' पदसे सूचित-अचित्तकी परीक्षा करके ग्रहण करना द्योतित किया है ।

'मुहालब्ध' पदसे यह दशाया है कि दाताका उपकार करके निष्काग्रहण करनेसे आपाकर्म आवि बहुतसे दोष आते हैं, अतः ऐसी निष्का

नहीं लेनी चाहिए । 'दोसवज्जिय' पदसे यह प्रगट किया है कि निर्दोष निष्का उपलब्ध होजाने पर भी मण्डल दोष लगनेसे यह निष्का अवश्य

दूषित होजाती है; इसलिये उनका परिहार करके ही आहार करना चाहिए ॥ ९८ ॥ ९९ ॥

उपपन्न शब्दभी ओम सूचित करवाया आन्तु ठे के गीतार्थ साधुने शास्त्रकी मर्यादने अनुसार व आहार भक्षण करवे ओके काम्य शब्दभी सूचित अचित्तकी परीक्षा करीने भक्षण करवानु ओके मर्यादा आन्तु ठे मुहालब्ध शब्दभी ओम दशावयवार्थ आन्तु ठे के दाताने उपकार करीने निष्का मण्डल करवायी आपाकर्म आवि बहुतसे दोष आते ठे, तेनी केनी निष्का न लेनी ओके दोसवज्जिय शब्दभी ओम अत्यवयवार्थ आन्तु ठे के निर्दोष निष्का उपलब्ध मर्यादा मण्डल दोष लगवायी के निष्का अवश्य दूषित हो जाय ठे, तेनी केनी परिहार करीने व आहार करवे ओके (९८-९९)

રક્ષક-નિરપેક્ષ-લેનેવાલે મી દુલ્હા=દુર્લભ હૈ, ક્યોંકિ મુહાદાઈ=નિષ્કામ દેને-
વાલે ઓર મુહાજીવી=નિષ્કામ-નિરપેક્ષ લેનેવાલે દોવિ=યે પ્રવોક્ત દોનોં હી
સુગઈ=મોક્ષગતિનો ગચ્છતિ=પ્રાપ્ત હોતે હૈ । શ્રી મુધર્માસ્વામી જમ્વૂસ્વામીસે
કહતે હૈ કિ હે જમ્વૂ ! તિ=ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીને જૈસા ફરમાયા હૈ વૈસા
હી તુજે વૈમિ=મૈં કહતા હું ॥૧૦૦॥

॥ઈતિ શ્રીદશવૈકાલિક સૂત્રકે પાંચવેં અધ્યયનકે પહેલે ઉદ્દેશકા સાન્વયાર્થ સપૂર્ણ॥

ટીકા—‘દુલ્હાઓ’ ઇત્યાદિ । મુધાદાતાર:=પ્રત્યુપકારાનભિલાપિણો
દાયકા: દુર્લભા:=દુષ્પાપાસ્તાદૃશાના વિરલત્વાત્, મુધાજીવિનોડપિ=દાતૃકાર્યાન-
પેક્ષનિરપેક્ષભિક્ષાગ્રાહિણોડપિ દુર્લભા:, મુધાદાતાર: મુધાજીવિનશ્ચ દ્વાવપિ=દાતા
મિશુશ્ચ ઉભાવપ્યુક્તવિધૌ સુગતિ=સિદ્ધગતિ ગચ્છત: =પ્રાપ્નુત: । ‘મુધાદાતાર:’
‘મુધાજીવિન:’ ઇત્યત્ર વહુચન વ્યક્તિવિવક્ષયા । ‘દ્વાવપિ’ ઇત્યત્ર દ્વિવચનં તુ
મુધાદાતૃત્ત-મુધાજીવિત્યોભયધર્મગતદ્વિત્વસંખ્યાવિવક્ષયેતિ વોધ્યમ્ ॥ ઇતિ ત્રવીમીતિ
પ્રાગ્વત્ ॥૧૦૦॥

। ઇતિ શ્રી-દશવૈકાલિકસૂત્રસ્યાડચારમણિમઝ્જૂપાખ્યાયાં વ્યાખ્યાયાં
પન્નમાધ્યયનસ્ય પ્રથમોદ્દેશક : સમાપ્ત : ॥ ૫-૧ ।

‘દુલ્હાઓ’ ઇત્યાદિ । પ્રત્યુપકાર (વદલા) કી આશા ન રક્ષનેવાલે
દાતા દુર્લભ હૈ, ઓર દાતાકા કાર્ય ન કરકે ભિક્ષા ગ્રહણ કરનેવાલે
સાધુ મી વિરલે હોતે હૈ । પ્રત્યુપકારકી ચાહ ન રક્ષનેવાલે દાતા ઓર
કિસીકા કાર્ય વિના કિયે ભિક્ષા ગ્રહણ કરનેવાલા આત્માર્થી સાધુ, ઇન
દોનોંકો મોક્ષગતિકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ ।

શ્રીમુધર્માસ્વામી જમ્વૂસ્વામીસે કહતે હૈ—હે જમ્વૂ ! ચરમ જિનેશ્વર
ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીને જૈસા ઉપદેશ દિયા હૈ વૈસા મૈંને કહા હૈ ॥૧૦૦॥

ઈતિ દશવૈકાલિક સૂત્રકે પાંચવેં અધ્યયનકે પહેલે
ઉદ્દેશકા હિન્દી-ભાષાનુવાદ સમાપ્ત ॥૫-૧ ॥

દુલ્હાઓં ઇત્યાદિ નિષ્કામ-પ્રત્યુપકાર (વદલા)ની આશા ન રાખનાર દાતા
દુર્લભ છે અને નિષ્કામ-દાતાનું કાર્ય ન કરતા ભિક્ષા ગ્રહણ કરનાર-સાધુ પણ વિરલ
જ હોય છે પ્રત્યુપકારની ઇચ્છા ન રાખનાર દાતા અને કેઇનું કાર્ય કર્યા વિના
ભિક્ષા ગ્રહણ કરનાર આત્માર્થી સાધુ, એ બેઉને મોક્ષ ગતિની પ્રાપ્તિ થાય છે

શ્રી મુધર્મા સ્વામી જમ્વૂ સ્વામીને કહે છે કે—હે જમ્વૂ ! ચરમ જિનેશ્વર
ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીએ ભેગો ઉપદેશ આપ્યો છે તેવો જ મેં કહ્યો છે (૧૦૦)

ઈતિ દશવૈકલિકસૂત્રના પાંચમા અધ્યયનનો પહેલો ઉદ્દેશનો ગુજરાતી-

॥ अथ पञ्चमाध्ययनस्य त्रितीय उद्देशः ॥

प्रथमोद्देशकथितपिण्डपणाया अनशिष्टविधिमाह—‘पडिग्गाह’ इत्यादि ।

पृष्ण-पडिग्गाह सलिहिताण, लेवमायाइ सजप ।

दुर्गंध वा सुगंध वा, सब मुजे न छडए ॥ १ ॥

छाया—प्रतिग्रह संस्मि, छेपमयादया संयतः ।

दुर्गन्ध वा सुगन्ध वा, सर्वं श्रुतीत न मुञ्चेत् ॥ १ ॥

सान्त्वयार्थः—पडिग्गाह=पानेको छेपमायाए=छेपकी मयादासे अर्थात् जब तक छाछ आदिका छेप लगा रहे तब तक संलिहिताण=अंगुलीसे पोंछकर सजप=साधु दुर्गंध वा=अनिष्ट गन्धवाला हो चाहे सुगंध वा=सुरमि मन्धवाला पदार्थ हो उस सम्बन्ध=सबको मुजे=मोगवे; किन्तु न छडए=छुटभी न छोड़े जूठन न बाछे ॥१॥

टीका—प्रतिग्रह=पान छेपमयादया=छेप मयादीकृत्य यथा छेपसम्बन्धः पाने नावतिष्ठेत तथा संस्मि पानस्य तत्कादिभेषमवृत्त्यादिना निश्चेपं प्रोच्छ्रय संयतः=मुनिः, दुर्गन्धम्=अनिष्टगन्धयुक्तं पुरातनगोधूमवर्जैरिकाच्छ्रयकादि

। पांचवौं अध्ययनका दूसरा उद्देश ।

प्रथम उद्देशमें कही हुई विधिके अतिरिक्त अवशिष्ट पिण्डपणाकी विधि इस दूसरे उद्देशमें कहते हैं—‘पडिग्गाह’ इत्यादि ।

आहार करनेके पानमें जो छेप लगा रह जाय उसे अंगुली—आदि द्वारा पोंछकर मुनि अमनोऽह गन्ध या मनोऽह गन्धवाले समस्त अन्न पानको मोगे, उसे छोड़े नहीं, अर्थात् सीप मात्र भी जूठा न बाछे । पुराने गेहूँ, पाजरे, पाल, अने आदिकी पानी हुई ठंडी या गर्म रोटी आदि अन्न,

अध्ययन पांचवें उद्देश नीचे.

प्रथम उद्देशमें कहेली विधि उपरान्त अवशिष्ट पिण्डपणाकी विधि आ पीछे उद्देशमें कहे छे—पडिग्गाह इत्यादि.

आहार करनेवाला पानमें जो छेप लायेगा रही अन्न, तेने अन्नकी आदि पड़े लुछीने मुनि अमनोऽह अथ वा मनोऽह अन्नवाला अथ अन्न-पानने छेपवे, तेने छोड़े नहीं, अर्थात् जहां तक जाही न राजे नून पक, पानरी, पाक,

निष्पादितं शीतमुष्णं वाऽन्नम्, अम्लतक्रपाचितवल्गचणकचूर्णनिष्पादितं शीतमुष्णं वा
शाकविशेषादिकं, पर्युषिततक्रादिरूपं पानं च, तेषाममनोज्ञगन्धवत्त्वादिति भावः।
मुगन्धं=सुरभिगन्धयुक्तं वा घृतपूरपायसादि तस्यैलालवङ्गकेसरकर्पूरादिमनोज्ञगन्ध-
वत्त्वादिति भावः। सर्वं=मनोज्ञामनोज्ञरूपं सकलं भुञ्जीत न तु मुञ्चेत्=परित्य-
जेत्-नावशेषयेदिति भावः ॥ १ ॥

^१मूलम्-^२सेज्जा ^५निसीहियाए, ^४समावन्नो ^३य गोयरे ।

^६अयावयट्टा ^७भुच्चाणं, ^८जइ ^९तेणं ^{१०}न ^{११}संथरे ॥ २ ॥

^{१२}तओ ^{१३}कारणमुप्पण्णे, ^{१४}भत्तपाणं ^{१५}गवेसए ।

^{१६}विहिणा ^{१७}पुव्वउत्तेण ^{१८}इमेणं ^{१९}उत्तरेण ^{२०}य ॥ ३ ॥

छाया—शय्यायां नैषेधिक्यां, समापन्नश्च गोचरे ।

अयावदर्थं भुक्त्वा, यदि तेन न संस्तरेत् ॥ २ ॥

ततः कारणे उत्पन्ने, भक्त-पानं गवेपयेत् ।

विधिना पूर्वोक्तेन, अनेन उत्तरेण च ॥ ३ ॥

सान्त्वयार्थः—सेज्जा=वसति-उपाश्रय-में निसीहियाए=आहार करनेके स्थान
पर य=अथवा गोयरे=भिक्षाचरीमें समावन्नो=प्राप्त हुआ मुनि अयावयट्टा=
जरूरीसे कम अर्थात् थोड़ा भुच्चाण=खाकर-खालेनेपर जइ=यदि-अगर तेणं=
उस अशनादिसे न संथरे=न सरे अर्थात् संयमयात्राका निर्वाहके लिए पर्याप्त
-पूरा न हो तओ=तो कारणं=क्षुधा-वेदनीयकी शान्ति न होनेरूप कारण के
उप्पन्ने=उत्पन्न होनेपर साधु पुव्वउत्तेण=पूर्वोक्त-“संपत्ते भिक्खुकालम्मि”

खट्टी छाछकी बनी-हुई ठढी या गर्म कढी आदि शाक, पर्युषित (वासी)
खट्टी छाछ आदि पान, ये अमनोज्ञ गन्धवाले होते हैं। और घेवर पायस
आदि, एलची लवंग केसर आदिके मिश्रित होनेसे मनोज्ञ गन्धवाले
होते हैं, इन सबको समभावसे भोगवे ॥१॥

अण्णा आदिनी जनावेली ठडी या गरम सेटली आदि अन्न, भाटी छाशनी
जनेली ठडी या गरम कढी आदि शाक, पर्युषित भाटी छाश आदि पान, ये
जथा अमनोज्ञ गन्धवाला होय छे अने घेवर, पायस (दूधपाक) आदि,
ऐलची, लवींग, केसर आदिथी मिश्रित होछने मनोज्ञ गन्धवाला होय छे, ये
जधाने समभावे भोगवे (१)

इत्यादिरूप विधिसे य=तथा इमेण=इस उत्तरेण=आगे कहे जानेवाली "काष्ठे भिक्खुमे भिक्खु" इत्यादिरूप विधिसे भक्षपाणं=आहार पानी गवेसए=गवेसे अर्थात् भिक्षा छेनेके लिए जावे ॥२॥३॥

टीका—'सेज्जा' इत्यादि, 'तओ' इत्यादि च । उपायार्थं=रसती, नैवेदिनार्थं= निपदनस्याने स्वाध्यायभूमिकायामित्यर्थः, गोचरे=भिक्षाचर्यायां च=वा सम्पा- पन्न =सम्प्राप्तो मुनिः, उपसम्पन्नमद्यादिकम् अयावदर्थम्=अपरिसमाप्तम् अल्पं क्षुधोपशमनानर्हमित्यर्थः संयमनिर्वाहार्थं यावताऽभादिकेन भाग्यं तारतो यास्तु, युक्त्वा यदि तेन भोगनेन न सस्तरेतु=संयमयात्रां निर्बोद्धुं न शक्नुयात् । ततः=तदनन्तरं कारणे=ययोगने आर्पत्वात्सप्तम्यर्थे प्रथमा, उत्पन्ने सति क्षुधावेदनोपशमनाभावे पूर्वोक्तिः="संपसे भिक्खुकालम्मि" इत्यादिरूपे अनेन उत्तरेण="काष्ठेण भिक्खुमे भिक्खु०" इत्यादिवक्ष्यमाणसम्पन्नेन विधिना=प्रकारेण भक्षपानं गवेपयेत्=अवेपयेत् पुनर्मिक्षार्थं मच्छेदिति सूत्रायाः॥३॥

'सेज्जा' इत्यादि, 'तओ' इत्यादि । उपायार्थं बैठनेके स्थानमें अर्थात् स्वाध्याय भूमिमें तथा गोचरीमें गण्डुप मुनिको अल्प, अर्थात् क्षुधाकी शान्ति न हो सकने योग्य अन्न आदि भिक्षा हो और उससे संयमयात्राका निर्वाह न हो सके, अर्थात् छाया बुआ आहार पर्याप्त न हो तो ऐसा कारण उत्पन्न होने पर, अर्थात् क्षुधावेदनीयके शान्त न होने पर "संपसे भिक्खुकालम्मि" इत्यादि पूर्वोक्त विधिसे, तथा "काष्ठेण भिक्खुमे भिक्खु" इस गाथासे प्रारम्भ करके आगे बताई जानेवाली विधिसे भक्ष पानकी गवेपणा करे, अर्थात् भिक्षाके लिए फिर गमन करे ॥ २ ॥ ३ ॥

सेज्जा० इत्यादि, तथा तओ० इत्यादि । उपायार्थं निपदनार्थं स्थानम् अर्थात् स्वाध्यायभूमिम् तथा गोचरीम् अनेका मुनिने अल्प अर्थात् क्षुधान् शान्ति न भव शके अर्थात् लावेवो आहार पुरतो न होय, तो जेवुं अल्प उत्पन्न अर्थात् क्षुधावेदनीय शान्त न भवाने बीधे संपसे भिक्खुकालम्मि इत्यादि पूर्वोक्त विधिशी तथा काष्ठेण भिक्खुमे भिक्खु जे आवासी प्रारम्भ करीने आश्रम जलावपामां व्यापनारी विधिशी भक्षपाननी अवेपणा करे अर्थात् भिक्षाने भाटे करीभी अभन करे (२-३)

તમેવ વિધિમુપદર્શયન્ કાલયતનામાહ-‘કાલેણ’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-કાલેણ^૧ ણિવ્ર^૩ત્વમે^૧ ભિક્ષૂ^૪, કાલેણ^૫ ય પડિક્કમે^૬ ।

અકાલં^૭ ચ^૮ વિવજ્જિત્તા^૯, કાલે^{૧૦} કાલં^{૧૧} સમાચરે^{૧૨} ॥ ૪ ॥

છાયા-કાલેન નિષ્ક્રામેદ્ ભિક્ષુઃ, કાલેન ચ પ્રતિક્રામેત્ ।

અકાલં ચ વિવર્જ્ય, કાલે કાલં સમાચરેત્ ॥ ૪ ॥

અવ મિક્ષા લેને કી વિધિ વતાતે હૈ—

સાન્વયાથઃ-ભિક્ષૂ=મુધાજીવી મુનિ કાલેણ=ગોચરીકે સમયસે-જિસ દેશમેં જો સમય મોજનકા હો ઉસ સમયકે હોનેસે ણિવ્રત્વમે=મિક્ષાકે લિખે જાવે, ય=ઔર કાલેણ=સમયસે હી-વાપસ આનેકા ઉચિત સમય હો જાનેસે પડિક્કમે=વાપસ લૌટ આવે, ચ=ઔર અકાલ=મિક્ષાકે અનુચિત સમયકો વિવજ્જિત્તા=છોડકર કાલે=ઉચિત સમયમેં કાલં=મિક્ષાદિક સમાચરે=આચરે-ગોચરીકે લિખે ધૂમે ॥ ૪ ॥

ટીકા-મિક્ષુઃ=મુધાજીવી મુનિઃ કાલેન=મિક્ષોચિતસમયેન યસ્મિન્ દેશે યો ગૃહસ્થાનાં મોજનસમયઃ સ એવ મિક્ષુણાં મિક્ષાકાલસ્તેનેત્યર્થઃ નિષ્ક્રામેત્=નિર્ગ-ચ્છેત્, મિક્ષાયૈ ઇતિ શેષઃ; કાલેનૈવ=પ્રત્યાગમનોચિતસમયેનૈવ, યથા સ્વાધ્યાય-પ્રતિવન્ધો ન ભવેત્ તથા મિક્ષાં ગતસ્ય સાધોઃ પરાવર્તનસમયો નિર્દિષ્ટસ્તેનૈવેતિ ભાવઃ । (કરણે સહાર્થે વા તૃતીયા) । ‘ચકારોઽન્ ‘એવ’-કારાર્થકઃ’ પ્રતિ-ક્રામેત્=પ્રત્યાગચ્છેત્ । અકાલં=મિક્ષાનુચિતસમયં વિવર્જ્ય=પરિત્યજ્ય કાલે=મિક્ષો-ચિતવેલાયાં કાલં=લક્ષણયા તત્કાલોચિતકૃત્યં મિક્ષાદિક સમાચરેત્=મિક્ષાર્થે

ઉસી વિધિકો દિખાતે હુએ કાલકી યતના કહતે હૈ—‘કાલેણ’ ઇત્યાદિ ।

જિસ દેશમેં ગૃહસ્થોંકે મોજનકા જો સમય હો વહી સમય મિક્ષુકો મિક્ષાકે લિખે ઉચિત હૈ, અત એવ મિક્ષાકે લિખે ઉસી સમય જાના યાહિએ ઔર ગોચરીકે લિખે ગયે હુએ સાધુકો એસે ઉચિત સમય પર લૌટ આના યાહિએ, જિસસે સ્વાધ્યાય આદિ ક્રિયાઓમેં અન્તરાય ન પડે ।

એ વિધિને બતાવતા કાળની યતના કહે છે -કાલેણં ઇત્યાદિ

જે દેશમા ગૃહસ્થોના ભોજનનો જે સમય હોય તે સમય ભિક્ષાને માટે ઉચિત છે, તેથી ભિક્ષાને માટે તે સમયે જવું જોઈએ અને ગોચરીને માટે ગએલા સાધુએ એવા ઉચિત સમયે પાછા ફરવું જોઈએ કે જેથી સ્વાધ્યાય આદિ ક્રિયાઓમા અતરાય ન પડે તથા જે સમય ભિક્ષાને

क्रामेदित्यर्थः । बहुधाः कालशब्दोपादानं 'मुनीनां यथाकालमेव सकलं कृतं विधेय' इति धनयति ॥ ४ ॥

अकालचारित्वेनाऽऽलम्ब्यमिहो मिथुः केनचित्साधुना "भोः ! मित्रा त्वया लम्बा न वा" इति पृष्ठो वदति "कुतोऽत्र मितम्पचानां हीनदीनानां ग्रामे मित्रास्वामः ?" तदाऽसौ अकालचारिण कथयति—'अकाले' इत्यादि ।

मृन्म-अकाले चरिंसी मिष्वू, कालं न पडिलेहिसि ।

अप्याण च किलामेसि, सनिवेसं च गरिहसि ॥ ५ ॥

छाया—अकाले चरसि मित्रोः, कालं न प्रत्युपेक्षसे ।

आत्मानं च क्लमयसि, संनिवेशं च गरिहसि ॥ ५ ॥

अकालचारी होने के कारण मित्रा नहीं मिलने पर असन्तुष्ट हुए साधुओं कालचारी साधु पूछता है—हे साधु ! आपको मित्रा मिली कि नहीं ? तब वह कहता है—इस कंजूसों के गाँव में मित्रा कहाँ पड़ी है। इस पर वह कालचारी साधु उससे कहता है—

सान्वयार्थ—मिष्वू=हे मिथु ! आप अकाले=असमयमें मित्राका सम्पन्न होनेपर ही चरिंसी=गोचरी फिरसे हो, च=और कालं=गोचरीका समय व

तथा जो समय मित्राके लिए उचित न हो उसका परिहार करके द्रव्य क्षेत्र काल भावसे उचित समय पर ही मित्राके लिए जाना चाहिए । गाथा में बहुत बार काल शब्दका प्रयोग करनेसे यह आशय प्रगट होता है कि—साधुओंको प्रत्येक क्रिया उचित समय पर ही करनी चाहिए ॥ ४ ॥

कोई साधु असमयमें मित्राके लिए जानेवाले दूसरे साधुसे पूछ गया कि—'हे मिथु ! तुम्हें मित्राका स्वाम हुआ या नहीं ?' तब उसने कहा—'इन कंगाल कंजूसोंके गाँवमें मित्रा कहाँ प्राप्त होसकनी है?' तब वह अकालमें गोचरी करनेवालेकेप्रतिकहता है—'अकाले' इत्यादि ।

भाटे उचित न होय तेनो परिहार करीने द्रव्य क्षेत्र क्षेत्र अवधी उचित समये व निश्चयने भाटे वरुं क्षेत्रजे आद्यभा वशीवार काल शब्दने प्रयोग करवाधी के आद्यभा पदत धम ॥ ४—सधुंजेके प्रत्येक क्रिया उचित समये व करनी क्षेत्रजे । (४)

काल साधु असमयमें मित्राके लिए जानेवाले दूसरे साधुसे पूछ गया कि—'हे मिथु ! तुम्हें मित्राका स्वाम हुआ या नहीं ?' तब उसने कहा—'इन कंगाल कंजूसोंके गाँवमें मित्रा कहाँ प्राप्त होसकनी है?' तब वह अकालमें गोचरी करनेवालेकेप्रतिकहता है—'अकाले' इत्यादि ।

पडिलेहिंसी=नहीं देखते, अतः अप्पाणं=आत्माको किलामेसि=किलामना-
खेद-पहुंचाते हो च=और संनिवेशं=गामकी गरिहसि=निन्दा करते हो ।
तात्पर्य यह हुआ कि गोचरीका समय हुए बिना घूमनेसे साधु भगवानकी
आज्ञाका विराधक होता है, और दीनता प्रगट करनेके कारण उसके चारित्र्यमें
मलिनता होती है; अतः जिस देशमें जो भिक्षाका समय हो उसी समयमें साधुको
भिक्षाके लिए जाना चाहिये ॥५॥

टीका—हे भिक्षो ! त्वम् अकाले=असमये चरसि=भिक्षार्थं गच्छसि किन्तु
कालं=भिक्षोचितसमयं न प्रत्युपेक्षसे=नाद्रियसे, तेन च हेतुनाऽऽत्मानं क्लमयसि=
पीडयसि भिक्षालाभाभावेन भ्रमणाधिक्येन चेति भावः । संनिवेशं=ग्रामं च पुनः
गर्हसे=निन्दसि । भगवदाज्ञाविराधकत्वेन दैन्यप्रकाशनेन च चारित्र्यमालिन्य
जायते, ततोऽनुचितकाले भिक्षार्थं न गन्तव्यमिति ॥ ५ ॥

^३ मूलम्-^२ सङ् ^४ काले ^१ चरे ^६ भिक्षू, ^५ कुञ्जा ^७ पुरिसकारियं ।

^८ अलाभु-^९ त्ति न ^{१०} सोइज्जा, ^{११} तवु-^{१२} त्ति अहियासए ॥ ६ ॥

छाया—सति काले चरेद् भिक्षुः, कुर्यात्पुरुषकारम् ।

अलाभ इति न शोचेत्, तप इति अधिपदेत् ॥ ६ ॥

सान्त्वयार्थः—भिक्षू=साधुको काले=भिक्षाका समय सङ्=होनेपर चरे=
गोचरीके लिए घूमना चाहिए और पुरिसकारियं=उत्साह पूर्वक घूमनेरूप

हे भिक्षु ! आप असमयमें भिक्षाके लिए जाते हैं, समयका खयाल
नहीं रखते । इसी कारण अधिक भ्रमण करनेसे या भिक्षाके न मिलनेसे
तुम अपनी आत्माको पीडित करते हो, और ग्राम-नगरकी निन्दा
करते हो । अकालमें भिक्षाके लिये गमनरूप भगवानकी आज्ञाकी
विराधना करनेसे तथा दीनता प्रगट करनेसे चारित्र्यमें मलिनता आती है
इसलिए अनुचित समयमें भिक्षाके लिए नहीं जाना चाहिए ॥६॥

हे भिक्षु ! आप असमयमा भिक्षाने माटे न्हाओ छे, समयने प्यादा
राभता नथी ओ कारणे वधारे करवाथी या भिक्षा न भणवाथी तमे तमार
आत्माने पीडित करे छे अने ग्राम-नगरनी निन्दा करे छे अकारणे भिक्षाने
माटे न्हाइपी भगवाननी आज्ञानी विराधना करवाथी तथा दीनता प्रकट करवाथी
आचरित्रमा मलिनता आवे छे, तेथी अनुचित समये भिक्षाने माटे न्हुं न
नेछे (५)

पुरुषार्थ भी कृष्णा=करना चाहिये, और मित्रा न मित्रमेपर वह अलानु=मान
 मुझे मित्रा नहीं मिली स्ति=इस प्रकार न सोइइजा=सोच न करे, किन्तु तत्तु=
 आज मेरे अनशन जनोदरी आदि तप हुआ है स्ति=इस प्रकार सोचकर
 अहियासप=धृषा-परीपहको सहन करे-सन्तुष्ट रहे। तात्पर्य यह है कि-साधु
 ओंको सिर्फ मित्राके ही लिए गोचरीमें घुमना नहीं है किन्तु वीर्याधारके लिए
 भी भगवान् ने गोचरीमें घुमना कहा है ॥६॥

टीका—‘सह’ इत्यादि। मित्रः काळे=मित्रोचितसमये प्राप्ते सति, वा
 ‘सहकाळे’ इत्यस्य ‘स्युतिकाळे’ इतिच्छाया तत्त-स्मर्यन्ते साधवो दातुमिदंनार्थं
 यस्मिन् समये तस्मिन्नित्यर्थः, चरेत्=मित्रार्थं गच्छेत्। पुरुषकारं=पराक्रमम्
 उत्साहपूर्वकमित्रार्थं भ्रमणरूपं कुर्यात्=विद्वेष्यात्। कदाचिदलामे सति अलाम्=
 अथ मित्रालामो न सजात इति न सोचेत्=न परितपेत्, किन्तु तपः=अप
 मेऽनशनाधमौदरिकादिरूपं तपः सम्पन्नमिति कृत्वा अधिपदेत्=सन्तुष्येत्। मित्राया
 अलाम्=अपि वीर्याधारो मया सम्पन्नगाराधिता, यतो न केवलमन्नाद्यर्थमेव मित्रा-
 चरण मिश्रणां, किन्तु वीर्याधारार्थमपि भगवता समाविष्टमिति भावार्थः ॥ ६ ॥

‘सहकाळे’ इत्यादि। मित्र उचित समय प्राप्त होनेपर ही मित्राके
 लिए जावें। उत्साहपूर्वक मित्रार्थं भ्रमणरूप पुरुषार्थ करें। कभी मित्राका
 लाम न हो तो ऐसा सोच न करें कि-‘आज मुझे मित्रा नहीं मिली,’
 किन्तु ऐसा विचार करके सन्तुष्ट रहें कि-आज मित्रा न मिली तो
 सहज ही मेरे अनशन आदि तप होगया, अर्थात् मित्राका लाम
 न होनेपर भी मैंने मल्ली नाति वीर्याधारका आराधन किया है। साधु
 केवल अन्नादिककी प्राप्तिके लिए मित्राचरी नहीं करते किन्तु वीर्या
 धारकी आराधनाके लिए भी मित्राचरीमें जाना भगवान् ने पताया है ॥६॥

सह काळे० इत्यादि मित्र उचित समय प्राप्त हो मित्राने भेटे अथ
 उत्साहपूर्वक मित्रार्थं भ्रमणरूप पुरुषार्थ करें के छवियार मित्राने लाम न था
 तो कोये विचार न करे के आज भने मित्रा न भणी’ परत कोये विचार
 करीने सतुष्ट रहे के-आज मित्रा न भणी तो सहजे आशयी अनशन
 आदि तप था अथ अर्थात् मित्राने लाम न थाभी पण मे प्रतीपडे
 वीर्याधारतु आराधन कर्तुं छ’ साधु केवल अन्नादिनी प्राप्तिने भेटे न मित्र-
 चरी कर्त्ता नथी, किन्तु वीर्याधारनी आराधनाने भेटे पण मित्राचरीमा अर्त्त
 भगवाने पतायु ॥ (६)

ક્ષેત્રયતનામાહ-‘તહેવુ૦’ ઇત્યાદિ ।

મૂલ્મ-તહેવુચ્ચાવયા પાણા, ભક્તદ્વાદ્ સમાગયા ।

તં ઉજ્જુયં ન ગચ્છિજ્ઞા, જયમેવ પરક્રમે ॥ ૭ ॥

છાયા-તથૈવોચ્ચાવચાઃ પ્રાણાઃ, ભક્તાર્થ સમાગતાઃ ।

તેષામ્ક્રજુકં ન ગચ્છેત્, યતમેવ પરાક્રમેત્ ॥ ૭ ॥

સાન્વયાર્થ:-તહેવ=ઉસીપ્રકાર ઉચ્ચાવયા=ઉચ્ચ જાતિકે હંસાદિક અવચ-નીચ જાતિકે કૌણ આદિ પાણા=પ્રાણી (યદિ) ભક્તદ્વાદ્=ચુગા-પાનીકે લિખ સમાગયા=આયે હૉ-ઇકદ્દે હુણ હૉ તો તં ઉજ્જુયં=ઉન પ્રાણિયૉકે સામને ન ગચ્છિજ્ઞા=નહીં જાવે, (કિન્તુ) જયમેવ=યતનાપૂર્વક હી-આસપાસસે અથવા અન્ય માર્ગસે અર્થાત્ જિસ તરહ ઉન પ્રાણિયૉકો કિસી પ્રકારકા ત્રાસ ન પહુચે ઉસીતરહ પરક્રમે=જાવે ॥૭॥

ટીકા-તથૈવ=તદ્વત્ ઉચ્ચાવચાઃ=તત્ર ઉદશ્ચઃ=ઉચ્ચજાતીયા હંસાદયઃ, અવાશ્ચઃ=નીચજાતીયાઃ કાકપ્રમૃતયઃ, યદ્વા ઉચ્ચાવચાઃ=અનેકવિધાઃ, “ઉચ્ચાવચં નૈકભેદ”-મિત્યમરાત્, પ્રાણાઃ=પ્રાણિનઃ ભક્તાર્થમ્=અન્ન-પાનાર્થ માર્ગાદૌ સમાગતાઃ=સમાયાતા ભવન્તિ ચેત્ ‘તં’-તેષામ્, આર્પત્વાત્ ષષ્ઠીવહુત્વે પ્રથમૈકવચનમ્, ક્રજુકં=સંમુખં ન ગચ્છેત્, તેષામન્નપાનાન્તરાયાદિપ્રચુરદોષાપાતાત્ । તદ્દિ કિં કુર્યાત્ ? યતમેવ=સયતનમેવ=યથા તેષાં સંત્રાસો ન ભવેત્તથા પરાક્રમેત્=વરેત્ અન્યમાર્ગેણ

અથ ક્ષેત્રકી યતના હૈ-‘તહેવુ૦ ઇત્યાદિ ।

હંસ-આદિ ઉચ્ચ-જાતીય ઔર કાક-આદિ નીચ-જાતીય પ્રાણી યદિ ભોજન-પાનકે લિખ રાસ્તેમૈં આયે હૉ તો ઉનકે સામને ન જાવૈં । સામને જાનેસે ઉનકે ચુગે-પાનીમૈં વિઘ્ન પડ જાનેકે કારણ ભક્ત-પાનકી અન્તરાય આદિ અનેક દોષ લગતે હૈ, અતઃ યતના-પૂર્વક, અર્થાત્ જિસસે વે ભયભીત ન હૉં ઉસ પ્રકાર દૂસરે માર્ગસે યા ંક કિનારેસે ગમન કરૈં ।

હવે ક્ષેત્રની યતના કહે છે-તહેવુ૦ ઇત્યાદિ

હંસ-આદિ ઉચ્ચ-જાતીય અને કાકડો-આદિ નીચ જાતીય પ્રાણી જે ભોજન-પાનને માટે રસ્તામા આવેલા હોય તો તેની સામે ન જવું સામે જવાથી તેમને પાણી પીવા અથવા વગેરેમા વિઘ્ન પડવાથી ભક્ત-પાનની અતરાય આદિ અનેક દોષો લાગે છે એટલે યતનાપૂર્વક અર્થાત્ જે રીતે તેઓ લયલીત ન થાય એ રીતે ખીજે માર્ગે યા એક બાબુએથી ગમન કરવું તાત્પર્ય એ છે કે

સત્પાર્શ્વતો વા ગન્તુ યતેષેત્યર્થઃ, હંસાદિભિઃ પ્રાણિભિઃ સર્વતઃ સમાક્રાન્તે પશ્ય
અન્યમાર્ગેણ, એકદેશારબ્ધેદેન સમાક્રાન્તે ચ પાર્શ્વતોઽન્યભાગેનેતિ નિવેદ્ય ॥ ૭ ॥

મૂઘ્મ-ગોચરગ્ગપચિદ્ધો ય, ન નિસીદ્ધજ્ઞ કત્યહ ॥

કહ ચ ન પચધિજ્ઞા, ચિદ્ધિતાણ વ સજય ॥ ૮ ॥

જાપા—ગોચરાગ્રપચિદ્ધ, ન નિપીદેત્ કુષાપિ ॥

કર્મા ચ ન પ્રબધ્નીયાત, સ્થિત્વા ચ સંયતઃ ॥ ૮ ॥

સાન્વયાર્થઃ—સંજય=સાધુ ગોચરગ્ગપચિદ્ધો ય=ગોચરીકે સિદ્ધ ગયા હુષ્
કત્યર્થ=કર્મોમી ન નિસીદ્ધજ્ઞ=નહીં બેઠે, ચ=અંશ ચિદ્ધિતાણ વ=તથા રહસ્ય
કહ=ધર્મકથા ન પચધિજ્ઞા=ન કરે ॥ ૮ ॥

ટીકા—‘ગોચરગ્ગ૦’ ઇત્યાદિ । સંયતઃ=મુનિઃ ગોચરાગ્રપચિદ્ધઃ સન્ કુષાપિ
પ્રહારી ન નિપીદેત્=નોપવિષેત્, ચ=અથચ સ્થિત્વા=તિષ્ઠન્ ઉપવિશ્ય વા કર્મા
ધર્મકથાં ન પ્રબધ્નીયાત્=સસન્દર્ભે ચક્રુ નારમેત, કિન્ત્વેકસ્યેષ પ્રશ્નસ્ય સંજય
એકમેવ સમાધાનં કર્ણમર્હસિ, અન્યથા દ્વાયકાઽરુચિપદ્ધતિવિવિધોપમસજ્ઞઃ ॥ ૮ ॥

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ—અગર સમસ્ત માર્ગ હંસ કષૂતર યા કૌંપ આદિ
પ્રાણિયોસે વ્યાપ્ત હો તો દૂસરે માર્ગસે, ઝીર એક તરફ ઘુગા-પાની
કરતે હો તો એક કિનારે હોકર ગમન કરના વાહિય ॥ ૭ ॥

‘ગોચરગ્ગ૦’ ઇત્યાદિ । ગોચરીકે સિદ્ધ ગયે હુષ્ મુનિ કિસીકે ઘરમે
ન બેઠે, ન સઢે સઢે સંધર્મકે સાથ ધર્મકથા કહના આરમ્ભ કરે, ।
અવસર હો તો એક પ્રશ્નકા એક હી સમાધાન સઢે-સઢે સંક્ષેપસે કર વેબે ।
બેઠનેસે યા સમ્પી ધર્મકથા કરનેસે દાતાકી અરુચિ આદિ અનેક વોષ
હોતે હે ॥ ૮ ॥

એ જાણે માર્ગ હંસ કષૂતર યા કામદા નગેરે પ્રાણીઓથી ભરેલો હોય તે
બીજે માર્ગે, અને એક તરફ તેઓ અણુતા-પાણીથીયો હોય તે તેની જાણને
કઈને અમન કરવું બોધીએ. (૭)

ગોચરગ્ગ૦ ઇત્યાદિ ગોચરીને માટે મળેલો મુનિ કામદા ધર્મમાં ન બેસે,
બેસે-બેસે કહીને સંદેહ ધર્મ કથા કહેવાનો આરમ્ભ ન કરે. અવસર હોય
તો એક પ્રશ્નને એકજ સમાધાન બોલે બોલે સંક્ષેપમાં કરી દે. નિસપાથી વા
લાવી ધર્મકથા કરવાથી દાતાની અરુચિ આદિ અનેક વોષો થાય છે. (૮)

द्रव्ययतनामाह—‘अगगलं’ इत्यादि ।

मूलम्—अगगलं^४ फलिहं^५ दारं^६, कवाडं^७ वावि^८ संजए^९ ।

अवलंविद्या न चिट्ठिज्जा, गोयरग्गओ मुणी ॥ ९ ॥

छाया—अगलं फलकं द्वारं, कपाटं वाऽपि संयतः ।

अवलम्ब्य न तिष्ठेत्, गोचराग्रगतो मुनिः ॥ ९ ॥

सान्वयार्थः—गोचराग्रगतो=गोचरीके लिए गया हुआ संजए=इन्द्रियोंका संयम रखनेवाला मुणी=साधु अगगलं=आगल-भोगल अथवा सकली फलिहं=दोनों किवाड़ोंको रोक रखनेवाला काष्ठ (हुड़ा) को दारं=दरवाजा वावि=अथवा कवाडं=किवाड़को अवलंविद्या=पकड़कर या इनका सहारा लेकर न चिट्ठिज्जा=खड़ा न होवे ॥९॥

टीका—गोचराग्रगतः=भिक्षाचरीनिर्गतः, संयतः=संयमी मुनिः, अगलं=कपाटपट्टद्वयद्वयसंयोजककाष्ठादिनिर्मितकीलविशेष शृङ्खलादि च, फलकम्=अवष्टम्भककाष्ठविशेषं, दारं=गृहादेर्निर्गमप्रवेशमार्गम्, अपिवा कपाटं=स्वनामप्रसिद्धद्वाराच्छादकदारुफलकविशेषम् अवलम्ब्य=आश्रित्य न तिष्ठेत् ॥ ९ ॥

मूलम्—समणं^६ माहणं^७ वावि^८, किविणं^९ वा वणीमगं^{१०} ।

उवसंकमंतं भत्तट्ठा, पाणट्ठा एव संजए ॥ १० ॥

तमइक्कमित्तु न पविसे, नवि चिट्ठे चक्खुगोयरे ।

एगंतमवक्कमित्ता, तत्थ चिट्ठिज्ज संजए ॥ ११ ॥

छाया—श्रमणं ब्राह्मणं वाऽपि, कृपणं वा वनीपकम् ।

उपसंक्रामन्त भिक्षार्थं, पानार्थमेव संयतः ॥ १० ॥

तम् अतिक्रम्य न प्रविशेत्, नापि तिष्ठेत् चक्षुर्गोचरे ।

एकान्तमवक्रम्य तत्र तिष्ठेत् संयतः ॥ ११ ॥

अब द्रव्ययतना कहते हैं—‘अगगल’ इत्यादि ।

गोचरीके लिए गये हुए मुनिको आगल, सांकल, फलक (खूंटीआदि), दरवाजा या किवाड़का सहारा लेकर खड़ा नहीं रहना चाहिए ॥९॥

इसे द्रव्य-यतना कहे छे-अगगल इत्यादि

गोचरी भाटे गयेला मुनिछे आगणे, सांकल, इलक (खूटी आदि) दरवाजे या कमाडनो आधार लधने बिना रडेउ न नेधछे (६)

सान्न्धार्यः—सजप=साधु भस्महा=भस्मके लिए और पाण्डु एव=पानीके लिए ही उघसंकमत=गृहस्थके घर पर आते हुए समर्ण=निर्ग्रन्थ मुनिको वाकि=अथवा माहण=प्राप्त्यको क्विविणं=कूपण वा=अथवा वणीमग=वृद्धि-मित्तारीको (देखकर) त=उन भ्रमणादिको अशकमिस्तु=जायकर न पविसे=गृहस्थके घरमें न जावे, नवि=और न पयस्वगोयरे=उनके दृष्टिमोचर-दृष्टिार्थमें चिट्ठे=ठहरे, (किन्तु) एकान्त=एकान्त स्थानमें-जहाँ उनकी दृष्टि न पड़ती हो ऐसी जगह अशकमिस्ता=जाकर सजप=इन्द्रियोंका संयम करता हुआ-पुनः-वाप तस्थ=वहाँ चिट्ठे=खड़ा रहे ॥१०॥११॥

टीका—‘समर्ण’ इत्यादि, ‘तमइ०’ इत्यादि व। संयतः, गृहस्थद्वारे भक्तार्यमेव पानार्थमेव, एवञ्चन्द्रस्योभयत्र सम्बन्धः । उपसंक्रामन्तं=समीपमायान्तं यान्तं वा भ्रमणादिक इष्टेति शेषः । तत्र वनीपकः=पाचकविशेषः, अन्यत् पुन-मम् । तं=भ्रमणादिकम् अतिक्रम्य=उल्लङ्घ्य तस्याग्रतो भूत्वेत्यर्थः गृहस्थगृहं न प्रविशेत्, एसादपि न, तेषां वधूगोचरेऽपि=दृष्टिपथेऽपि न तिष्ठेत् किन्तु स संयत एकान्तं=यत्र तेषां दृष्टिर्न पठेत् तं प्रवेशम् अवक्रम्य=गत्वा तत्र तिष्ठेत् ॥१०॥११॥

पूर्वो वधिवेरपालने दोषमाह—‘वणीमगस्त’ इत्यादि ।

मूळम्—वणीमगस्त वा तस्त, दायगस्तुभयस्त वा ।

अप्यप्य सिया हुज्जा, लुहृत्त पवयणस्त वा ॥१२॥

‘समर्ण’ इत्यादि, ‘तमइ०’ इत्यादि । भ्रमण, प्राप्ति, कूपण और वनीपकको गृहस्थके दर्वाजे पर भोजन या पानीके लिए आया देखकर साधु उसे उल्लङ्घन करके गृहस्थके घरमें प्रवेश न करें, इतना ही नहीं, जहाँ उनकी दृष्टि पड़ती हो ऐसे स्थान पर भी खड़े न हों, किन्तु एकान्त प्रदेशमें जाकर स्थित हों, जहाँ उनकी दृष्टि न पहुँचे ॥१०॥११॥ ऐसा न करनेमें दोष कहते हैं—‘वणीमगस्त’ इत्यादि ।

समर्ण० इत्यादि, तथा तमइ० इत्यादि भ्रमण, प्राप्ति, कूपण करने वनी पकने गृहस्थना दरवाजा पर खोजने या पाणीने आते आवेला ओझने शोध ओझने ओझाओने गृहस्थना घरमा प्रवेश न करे, जेतुल न नकि न्या ओमनी दृष्टि पडती होय जेवा स्थान पर पयस्य ओझ न करे, किन्तु ओझत प्रदेशमा ओझने ओझा रहे के न्या ओमनी दृष्टि पडोनि नकि (१-११)

ओम न करवाभां देव कहे छे—‘वणीमगस्त०’ इत्यादि ।

છાયા—વનીપકસ્ય વા તસ્ય, દાયકસ્યોભયોર્વા ।

અપ્રીતિકં સ્યાદ્ ભવેત્, લઘુત્વં પ્રવચનસ્ય વા ॥ ૧૨ ॥

પૂર્વોક્ત વિધિકે અપાલન મેં દોષ વતાતે હૈં—

સાન્વયાર્થ:—(એસા ન કરનેસે) સિયા=કદાચિત્-શાયદ તસ્સ=ઉસ ઘળી-મગસ્સ=શ્રમણાદિ વનીપક પર્યન્તકો વા=અથવા દાયગસ્સ=દાતાકો વા=યા ઉભયસ્સ=દોનોં-દાતા ઓર યાચક-કો અપ્પત્તિયં=અપ્રીતિ-દ્વેષ યા મનમેં સ્વેદ હો જાતી હૈ, વા=ઓર પવચનસ્સ=જિનશાસનકી લઘુત્ત્વં=લઘુતા હુજ્જા=હોતી હૈ ॥ ૧૨ ॥

ટીકા—સ્યાત્ કદાચિત્ વનીપકસ્ય=યાચકવિશેષસ્ય વા=અથવા તસ્ય=શ્રમણાદેઃ, દાયકસ્ય=દાતુર્વા, ઉભયોઃ=દાતૃ-યાચકયોર્વા અપ્રીતિકં=દ્વેષઃ, મનઃ—સ્વેદો વા ભવેત્, પ્રવચનસ્ય=જિનશાસનસ્ય લઘુત્વં=લઘુતા વા ભવેદિતિ સમ્બન્ધઃ ॥ ૧૨ ॥

કદા ગન્તવ્ય?—મિત્યાહ—‘પડિસેહિય’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-પડિસેહિય વ દિન્ને વા, તઓ તમ્મિ નિયત્તિય ।

ઉવસંકમિજ્જ ભત્તઢા, પાળઢાણ વ સંજણ ॥ ૧૩ ॥

છાયા—પ્રતિપેધિતે વા દત્તે વા, તતસ્તસ્મિન્ નિવૃત્તે ।

ઉપસંક્રામેત્ ભક્તાર્થં, પાનાર્થ વા સંયતઃ ॥ ૧૩ ॥

કવ જાના ચાહિયે, સો વતાતે હૈં—

સાન્વયાર્થ:—પડિસેહિય=દાતાકે નિષેધ કર દેને પર વ=અથવા દિન્ને=અન્નાદિકે દિયે જાને પર વા=યા-દાતાકે મૌન સાધને પર તઓ=ઉસ સ્થાનસે

સંભવ હૈ, ઉન્હેં ઉલ્લઙ્ઘન કરકે જાનેસે યા ઉનકે સામને સ્વેદે રહનેસે ઉસ વનીપક યા દાતાકો અથવા દોનોંકો દ્વેષ તથા સ્વેદ ઉત્પન્ન હોજાય । તથા પ્રવચનકી લઘુતા હોતી હૈ । અતઃ ઉન્હેં ઉલ્લઙ્ઘન કરકે જાના સાધુકા કલ્પ નહીં હૈ ॥ ૧૨ ॥

કવ જાના ચાહિય ? સો કહતે હૈં—‘પડિસેહિય’ ઇત્યાદિ ।

સભવિત છે તેમને ઓળગીને જવાથી યા એમની સામે ઊભા રહેવાથી એ વનીપક યા દાતાને અથવા એકને દ્વેષ તથા એક ઉત્પન્ન થઈ જાય તથા પ્રવચનની લઘુતા થાય છે, એટલે એમને ઓળગીને જવું એ સાધુને કલ્પ નથી (૧૨)

ક્યારે જવું બેધએ ? તે કહે છે—પડિસેહિયં ઇત્યાદિ

तस्मिन्=उन भ्रमणादिकोंके नियमित=बछे जाने पर संजय=साधु भक्त
आहार च=अथवा पाणद्वय=पानीके लिए उषसकमिउज=भावे ॥१३॥

टीका—प्रतिपेक्षिते=दाया प्रतिपेक्षं प्राप्ते चा=अथवा दत्ते भ्रादिके, वा-
ध्यातादस्तूर्णमात्रानसम्भवाद् विस्मयादिनिमित्तबलाद् ततः=उत्सवान्नात्
तस्मिन्=वनीपकादौ निवृत्ते प्रतिनिष्ठे सति संयतः भक्तार्थं पानार्थं वा उपसं-
क्रामेद्=मिर्छां ग्रहीतुं गच्छेत् ॥ १३ ॥

सूक्ष्म-उत्पल पत्रं वाचि, कुसुमं वा भगदंतिय ।

अथ वा पुष्पसञ्चितं, तं च सल्लुचिया दय ॥ १४ ॥

त भवे भक्तपाण तु, संजयाण अकप्यिषं ।

दितिय पडियाइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ १५ ॥

छाया—उत्पलं पत्रं वाचि, कुसुमं वा भगदंतिकात् ।

अन्यथा पुष्पसञ्चितं, तच्च सल्लुच्य दयात् ॥ १४ ॥

तद् भवेद् भक्तपानं तु संयतानामकल्पिकम् ।

द्वर्त्ता प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तारिष्य ॥ १५ ॥

सात्वयार्थः—उत्पलं=नील कमल पत्रं=रक्त कमल वाचि=अथवा कुसुमं=
चन्द्रबिक्ताली कमल चा=या भगदंतिय=मास्ती-भोगरेके फूलको चा=अथवा
अर्क=दूसरे भी इसी प्रकारके जो पुष्पसञ्चितं=सञ्चित पुष्प हैं तच्च=उनको भी
(भगर) सल्लुचिया=लौच करके दय=देवे सो तं=वह भक्तपाण तु=आहार
पानी संजयाण=संयमियोंको अकप्यिषं=अकल्पनीय भवे=होता है, अतः
दितिय=देमेषालीसे पडियाइक्खे=कहे कि तारिसं=इस प्रकारका आहार मे=
मुझे न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥१४॥१५॥

दाताके वनीपक आदिको दान देनेकी मनाकर देने पर, अथवा अथ
आदिके दे देने पर या मौन साध लेने पर, अथवा विस्मय होने आदिके
कारणसे जब वह वनीपक आदि उस घरसे लौट जाय तब सपत्नीको
भक्त पानके लिए उस घरमें जाना चाहिए ॥ १३ ॥

दाताके वनीपक आदिने दान देनाही भगदंतिय पत्नी अथवा आता
आदि आपी बुद्धिवा पत्नी या मौन साधी स्त्रीया पत्नी, अथवा विस्मय होने
कारणसे अथवा अथके जो वनीपक आदि के घरमें जाऊ है तब सपत्नीके
भक्त-पानने भाटे के घरमा बहुत लेखने (१३)

टीका—‘उप्पलं’ इत्यादि ‘तं भवे’ इत्यादि च । उत्पलं=श्यामल-धवल-लोहित-भेदेन त्रिविध कमलम्, अपिवा पद्मं=सूर्यविकासि कमलं, कुमुदं=चन्द्र-विकासि कमलं वा=अथवा मगदन्तिकां=मालतीपुष्पम्, अन्यद्वा पुष्पसचित्तं=पुष्पेषु सचित्तं पुष्पसचित्तं सचित्तपुष्पमात्रमित्यर्थः, तच्च संलुञ्च्य=संछिद्य यदि दात्री भक्त-पानं दद्यात्, तर्हि तद् भक्तपानं तु संयतानामग्राह्यं भवेदिति ददतीं प्रत्याचक्षीत-तादृशं=दोषयुक्तं मे=मम न कल्पत इति ॥ १४ ॥ १५ ॥

मूलम्-उप्पलं पडमं वावि कुमुयं वा मंगदंतियं ।

अन्नं वा पुष्पसचित्तं, तं च संमदिया दए ॥ १६ ॥

तं भवे भक्तपाणं तु, संजयाण अकप्पियं ।

दितियं पडियाइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ १७ ॥

छाया—उत्पलं पद्मं वाऽपि कुमुदं वा मगदन्तिकाम् ।

अन्यद्वा पुष्पसचित्तं तच्च संमद्यं दद्यात् ॥ १६ ॥

तद् भवेद् भक्तपानं, तु संयतानामकल्पिकम् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत न मे कल्पते तादृशम् ॥ १७ ॥

सान्वयार्थः—उप्पलं=नील कमल पडमं=रक्त कमल वावि=अथवा कुमुयं=चन्द्रविकासी कमल वा=या मगदंतियं=मालती-मोगरेके फूलको वा=अथवा अन्नं=दूसरे भी इसी प्रकारके जो पुष्पसचित्तं=सचित्त पुष्प हैं तंच=उनको भी (अगर) संमदिया=पैरों आदिसे कुचलकर दए=देवे तो तं=वह भक्तपाणं तु=

‘उप्पल’ इत्यादि, ‘तं भवे’ इत्यादि । दाता नीला सफेद और लाल कमल, सूर्यविकासी कमल, चन्द्रविकासी कमल, मालतीका फूल तथा अन्य सचित्त पुष्प तोड़ कर आहारपानी देवे तो वह संयमियोंके लिए ग्राह्य नहीं है इसलिए देनेवालीसे कहे कि ऐसा दोषयुक्त आहार सुझे नहीं कल्पता है ॥ १४ ॥ १५ ॥

उप्पलं० धृत्यादि तथा तं भवे० धृत्यादि जे दाता, नीलु सईद या लाल कमल, सूर्यविकासी कमल, चन्द्रविकासी कमल, मालतीनुं फूल तथा अन्य सचित्त पुष्प तोडीने पछी आहार पाणी आपे तो ते संयमीओने माटे ग्राह्य नहीं ते आपनारीने साधु छडे डे ओवो दोषयुक्त आहार मने कल्पतो नथी (१४-१५)

આહાર પાની સંજયાર્ણ=સંયમિયોંકો અકપ્પિય=અકલ્પ્ય ભવે=હોતા હૈ, (આ!)
 વિતિય=દેનેવાલીસે પઢિયાફસે=કહે કિ તારિસં=હસ પ્રકારકા આહાર મે=
 મુખે ન કપ્પફ=નહીં કલ્પતા હૈ ॥ ૧૬ ॥ ૧૭ ॥

ટીકા—‘ઉપ્પલ’ ઇત્યાદિ, ‘ત મયે’ ઇત્યાદિ ચ । ઉત્પલાદિકં સંયર્ણ-
 કરણાદિના તસ્સંમર્દનં કૃત્વા, અન્નનાદિ દયાત્ તદ્ મક્ક પાનં તુ સપત્તાનામ-
 ગ્રાહ્યમિત્યાદિ પૂર્વવદ્ વ્યાસ્યેયમ્ । અથ ‘સમર્થ’ શબ્દન સંમર્દન યથા ક્વચિ-
 સ્પર્શમાપ્રમપિ મુદ્ધતે, ઉત્પલાદિગતસૂક્ષ્મજીવાનાં તાવતાડપિ પીઢોત્પષ્ટેરવશ્યમ્બા-
 વાત્ । ‘સમરમાણી પાળાણિ ધીયાણિ હરિયાણિ ચ’ ઇત્યન્યેવ પ્રથમાદેશ-
 સયસ્તવનસ્પતીનાં ગ્રહણેડપિ પુનરોત્પલાવીનાં ગ્રહણ ન પુનરુક્તિદોષનનક, પૂર્વ
 સામાન્યરૂપેણાડમ ચ વિશેષરૂપેણોપાદાનાદિતિ યોધ્યમ્ ॥ ૧૬ ॥ ૧૭ ॥

‘ઉપ્પલ’ ઇત્યાદિ, ‘ત મયે’ ઇત્યાદિ । પૂર્વોક્ત ઉત્પલાદિકોર્મેસે
 કિસી સચિક્ષ ફૂલકો મર્દન કરકે અથવા સઘટા માત્ર ની કરકે આહાર
 દેવે તો દેનેવાલીસે સાધુ કહે કિ એસા આહાર લેના મુખે નહીં કલ્પતા હૈ ॥
 યહાં ‘મર્દન’ શબ્દસે સ્પર્શમાપ્રકા ની ગ્રહણ હોતા હૈ, ક્યોંકિ કમલ
 આદિકે જીવોંકો સ્પર્શ કરનેસે ‘મી અવશ્ય પીઢા હોતી હૈ । પ્રથમ
 ઉદ્દેશમે “સંમરમાણી પાળાણિ ધીયાણિ હરિયાણિ ચ” હસ પદસે હી
 સવ વનસ્પતિકાચકા ગ્રહણ કર લિયા થા, યહાં ફિર ઉત્પલ આદિકા
 ગ્રહણ કિયા હૈ યહ પુનરુક્તિ દોષ નહીં સમજના જાહિય, ક્યોંકિ પહેલે
 સામાન્યરૂપસે નિવેચ કિયા થા ઓર યહાં વિશેષરૂપસે નિવેચ
 કિયા હૈ ॥ ૧૬ ॥ ૧૭ ॥

ઉત્પલ ઇત્યાદિ, ત મયે ઇત્યાદિ. પૂર્વોક્ત કમળ આદિમાથી કેઈ
 સચિક્ષ ફૂલનું મર્દન કરીને અથવા માત્ર સઘટન પણ કરીને આહાર આપે તો
 આપનારીને સાધુ કહે કે એવો આહાર લેવો અને કલ્પતા નથી. બીજી મર્દન
 શબ્દથી સ્પર્શ—માત્રનું પણ બહુ થાય છે કારણ કે કમળ આદિના છવેને
 સ્પર્શ કરવાથી પણ અવશ્ય પીઢા થાય છે. પ્રથમ ઉદ્દેશમાં સંમરમાણી પાળાણિ
 ધીયાણિ હરિયાણિ ચ એ પદથી જ બીજી વનસ્પતિકાચનું બહુ કરવામાં આનું
 કલ્પ બીજી દ્રવીય કમળ આદિનું બહુ કરું છે એ પુનરુક્તિ દોષ સમજવો
 નહિ, કારણ કે પહેલા સામાન્યરૂપે નિવેચ કર્યો હતો, અને બીજી વિશેષરૂપે
 નિવેચ કર્યો છે, (૧૬-૧૭)

^१मूलम्-^२सालुयं वा ^३विरालियं, ^४कुमुयं ^५उत्पलनालियं ।

^६मुणालियं ^७सासवनालियं, ^८उच्छुखंडं ^९अनिव्वुडं ॥ १८ ॥

^{१०}तरुणगं वा ^{११}पवालं, ^{१२}रुक्खस्स ^{१३}तणगस्स वा ।

^{१४}अन्नस्स ^{१५}वावि ^{१६}हरियस्स, ^{१७}आमगं ^{१८}परिवज्जए ॥ १९ ॥

छाया—शालूकं वा विरालिकां, कुमुदम् उत्पलनालिकाम् ।

मृणालिकां सर्पपनालिकाम्, इक्षुखण्डम् अनिर्वृतम् ॥ १८ ॥

तरुणकं वा प्रवालं, वृक्षस्य, तृणकस्य वा ।

अन्यस्य वाऽपि हरितस्य, आमकं परिवर्जयेत् ॥ १९ ॥

सान्वयार्थः—सालुयं=कुमुदादिका मूल विरालियं=पलासका कन्द-साधारण वनस्पतिविशेष कुमुयं=चन्द्रविकासी श्वेत कमल उत्पलनालियं=कमलनाल मुणालियं=कमलतन्तु सासवनालियं=सरसोंकी भाजी या कान्दल वा=अथवा उच्छुखंडं=गन्नेके टुकड़े, (ये सब यदि) अनिव्वुडं=शस्त्रपरिणत-अचित्त-न हों तो, (तथा) रुक्खस्स=इमली आदि वृक्षके वा=अथवा तरुणगस्स=मधुर तृणादि-कोंके वा=और अन्नस्सवि=दूसरे प्रकारके भी हरियस्स=हरित कायके तरु-णगं=कोंपल पत्ते आदि वा=अथवा पवालं=कच्ची कोंपल-नहीं खिले हुए पत्ते-आदि आमगं=सचित्त हों तो उन्हें परिवज्जए=वरजे-नहीं लेवे ॥१८॥१९॥

टीका—‘सालुयं’ इत्यादि ‘तरुणगं’ इत्यादि च । शालूकं=कुमुदादिमूलं, विरालिकां=पलाशकन्दं साधारणवनस्पतिजातिविशेषं, कुमुदं=चन्द्रविकासिश्वेत-कमलम्, उत्पलनालिकां=कमलनालं, मृणालिकां=विसं ‘मे’ इति भाषाप्रसिद्धां, सर्पपनालिकां=सर्पपत्रशाकं, सर्पपकन्दलीं वा, इक्षुखण्डम्=इक्षुशकलं वा, एत-त्सर्वम् अनिर्वृतम्=शस्त्राऽपरिणतम् । तथा वृक्षस्य=अम्लिकादेः वा=अथवा

‘सालुयं’ इत्यादि, ‘तरुणगं’ इत्यादि । कमलका मूल, पलाश (ढाक) का मूल अर्थात् साधारण वनस्पतिकी जातिविशेष, तथा सफेद कमल, कमलकी नाल, सरसोंके पत्तेका शाक, गन्नेका खण्ड, ये सब

सालुयं० इत्यादि, तरुणगं० इत्यादि कम्पणं मूल, पलाशं मूल, अर्थात् साधारण वनस्पति-जाति विशेष, तथा सफेद कम्पण, कम्पणी नाणा, सरसवना पादं शाक, शेरडीनी काली, ये गन्धे ये शस्त्रा परित न होय तो येने।

वृणक्तस्य=मधुरतृणाद्यैः, अन्यस्य इतितस्यापि वा इतितकायमाप्तस्य तत्त्वक=तत्त्व-
दक्षाऽऽपन्नं पत्रादिक, मवाक्त=सुकुमारं पत्रादिक वा, आमक्त=सचित् परिबर्णयेत्
॥ १८ ॥ १९ ॥

मूल्म-तरुणिय वा छिवाडि, आमिय भजिय सइ ।

दितिय पडियाइकसे, न मे कप्पइ तारिस ॥ २० ॥

छाया—तरुमिका वा छिवाडीम्, आमिकां भजितां सकृत् ।

द्वती मत्पावसीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥ २० ॥

सान्वयार्थः—तरुणिय=कधी-जिसके बीज पके नहीं हों ऐसी वा=अथवा
सइ=एक बार भजिअय=झुनी हुई आमिय=सचित छिवाडि=फलीको दितिय=
दनेवालीसे (साधु) पडियाइकसे=कहे कि तारिस=इस प्रकारका आहार मे=
मुझे न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥ २० ॥

टीका—‘तरुणिय’ इत्यादि। तरुमिकाम्=अपरिपक्वबीजाम् अपरित्यक्तत्वं
संश्लेषावस्थापकामित्यर्थः, छिवाडी=‘देसीयोऽयं शब्दः’ मुद्र-चक्षु-तुवरिका-
दिकलिकां सकृद्भजिताम्=एकवारं सृष्टां वा=अथवा आमिकां=सचित्तां द्वती
मत्पावसीत तादृशं मे न कल्पत इति ॥ २० ॥

यदि शक्नोते परिणत न हों तो इनका, तथा—इमली आदि वृक्षके, मधुर
तृण आदिके तथा अन्य हरेक वनस्पतिके पसे कोपल आदि जो सचित
हों तो उनका त्याग करना चाहिय ॥ १८ ॥ १९ ॥

‘तरुणिय’ इत्यादि। जिसके बीज न पके हों ऐसी मूँग, चयला,
सुभर (अरहर) आदिकी फली एक-बार भूँजी हुई हो तथा सचित हो तो
दनेवाली माईसे साधु कहे कि यह खेना मुझे नहीं कल्पता है ॥ २० ॥

तथा आंजली आदिना वृक्षानां मधुर तृष आदिना, तथा जीला जधी वनस्पतिना
पाकज, ५ पण, आदि जे सभिरा डोय तो जेना त्याग करेवे जेह/जे. (१८) (१९)

तरुणिय इत्यादि जेनां जीज पाकना न डोय जेनां भज, डोय, तुवेर
आदिनी सीअ जेकवार भूजेवी डोय तथा सभिरा डोय तो ते आभारी जेने
साधु कहे के जे खेनी भने कल्पती नही.

मूलम्-तहा कोलमणुस्सिन्नं, वेलुयं कासवनालियं ।

तिलपप्पडगं नीमं, आमगं परिवज्जए ॥ २१ ॥

छाया—तथा कोलमनुत्स्विन्नं, वेणुकं काश्यपनालिकाम् ।

तिलपर्पटकं नीपम्, आमक परिवर्जयेत् ॥ २१ ॥

सान्त्वयार्थः—तहा=उसी प्रकार अणुस्सिन्नं=विना उवाले हुए कोलं=वेर तथा वेलुयं=केर या बांसकी कोंपल कासवनालियं=श्रीपर्णीका फल तिल-पप्पडगं=तिलपापड़ी नीमं=कदम्बका फल (ये सब यदि) आमग=सचित्त हों तो उन्हें परिवज्जए=वर्ज ॥ २१ ॥

टीका—‘तहा’ इत्यादि । तथा=तद्वत् अनुत्स्विन्नं=सलिलानलसयोगेनाऽनु-त्कालितम्—अकथितमित्यर्थः, कोलं=वदरीफलम्, आमकम्=अशस्त्रोपहतम्, अस्य वेणुकादौ सर्वत्र सम्बन्धः, वेणुकं=वंशकरीरं वंशाङ्कुरमित्यर्थः, काश्यप-नालिकां=श्रीपर्णीफलम्, अत्र - ‘आमग’—मित्यस्य लिङ्गविपरिणामेनान्वयः । तिलपर्पटकं प्रसिद्धमेव, नीपं=कदम्बफलं परिवर्जयेत् ॥ २१ ॥

मूलम्-तहेव चाउलं पिट्ठं, वियडं वा तत्तनिव्वुडं ।

तिल-पिट्ठं पूइ-पिन्नागं, आमगं परिवज्जए ॥ २२ ॥

छाया—तथैव ताण्डुलं पिष्टं, विकटं वा तप्तनिर्वृतम् ।

तिलपिष्टं पूतिपिण्याकम्, आमकं परिवर्जयेत् ॥ २२ ॥

सान्त्वयार्थः—तहेव=उसी प्रकार चाउल पिट्ठं=चाँवलोंका आटा तथा और भी किसी तरहका आटा वा=अथवा तत्तनिव्वुड=पहले गर्म किया हुआ किन्तु १ ‘नीमं’ इत्यत्र ‘नीपाऽऽपीडे मो वा’ (भा. ८।१।२३४) इति प्राकृतमूत्रेण पस्य मः॥

‘तहा कोल०’ इत्यादि । इसी प्रकार जल और अग्निमें नहीं उवाले हुए वेर, सचित्त बांसके अंकुर तथा काश्यपनालिका (गंभारीफल) तिलपापड़ी और कदम्बके फल ये सब यदि सचित्त हों तो इनका त्याग करे—ग्रहण न करे ॥ २१ ॥

तहा कोल० इत्यादि अे प्रमाणे जण अने अग्निमा नडि उकाणेला भेर, सचित्त वासना अ कुर तथा काश्यपनालिका (गंभारी ફળ), तिलपापड़ी અને કદમ્બના ફળ ને સચિત્ત હોય તો એનો ત્યાગ કરવો-અહણુ- કરવા- નહિ- (૨૧)

ફિર ઠંઢા હોયા હુઆ ચિયજ=પાની તિલપિટું=તિલકુદા પૂરપિત્તાગ=સરસોંઘી
સસ (વે) આમગં=સચિત્ત હોં સો પરિવડઅપ=ધરત્રે ॥૨૨॥

ટીકા—‘તદેવ’ इत्यादि । तयैव=तेनैव प्रकारेण साधुस=तद्वत्समन्वि
पिष्ट=चूर्णम्, उपलक्षयतेतद्रूपमादेरपि, वा=अथवा वस्तुनिवृत्त=पूर्व तत्तं पश्चात्
वृत्त=शीतलं यत्तथास्तम्, उष्णोदक यथा श्लेष्मापक्षं ततः काष्ठादारभ्य ग्रीष्मे
यामपश्चाद्दर्ध्वं शीतकाले यामवत्तुष्यात्पर, वर्षाकाले च प्रहरत्रयानन्तर सपिच
जायते । अमेयं सङ्ग्रहागाथा—

“अस्मि^१ समयस्मि उष्णो,—द्वગं च सीर्यं मये तयो पञ्चा ।

पञ-चउ चिય-જામા, ગિમ્હે હેમત પાડસે ॥ ૧ ॥” इति ॥

પિઠ્ટ=સમયપરિમાપયા સહિસ, તિલપિટું=તિલકુદું મસિદ, પૂરપિત્તાર્ક=
સપવત્કમ્ આમગ=સચિત્ત પરિવર્જયેત્ ॥ ૨૨ ॥

૧ છાયા “યસ્મિન્ સમયે ઉષ્ણોદકં ચ શીતં મવેત્તતઃ પશ્યાત્ ।

પશ્યત્તુષ્ણિકયામાઃ, ગ્રીષ્મે હેમન્ત-માવૃષોઃ ॥ ૧ ॥

‘તદેવ’ इत्यादि । इसी प्रकार तत्कालका पीसा हुआ चॉवल गेहूं
आदिकर आटा तथा पहले अचिस्त होने पर भी कालकी मर्यादा व्यतीत
होने पर पुनः सचिस्त हुआ जल, तुरतका बना हुआ तिलकूट, तत्कालकी
सरसों आदिकी खली, इन सचिस्त वस्तुओंको ग्रहण न करे । गर्म
पानीके अचिस्त रहनेकी मर्यादा-ठंडा होजाने पर ग्रीष्म कालमें पांच
पहर, शीतकालमें चार पहर और वर्षाकालमें तीन पहरकी होती है,
उसके बाद वह (जल) सचिस्त होजाता है । इस विषयमें एक सग्रह
गाथा है जो संस्कृत-टीकामें लिखी-गई है ॥-२९ ॥

સરૂપ૦ ઇત્યાદિ. એ જ પ્રમાણે વર્ણવેલો. હવેથી યોગ્ય થઈ આવેલો
આટો, તથા પહેલાં અચિત્ત હોયા છતાં પણ કાળની મર્યાદા વ્યતીત થતાં પુનઃ
સચિત્ત થએલ જળ તુરતનો બનાવેલો વલકુદ, તુરતની સરસવ આવેલી યેત્ર
એ સચિત્ત વસ્તુઓને પણ અલગ ન કરે. ધરમ પાણી અચિત્ત રહેવાની મર્યાદા
કડુ રહી અથા પછી ગ્રીષ્મ ઋતુમાં પાંચ પહેર, શીયાળામાં ચાર પહેર અને
વર્ષાઋતુમાં ત્રણ પહેરની હેતુ છે ત્યારબાદ એ જળ સચિત્ત બની આવે છે.
એ વિષયમાં એક સમગ્રગાથા છે તે સંસ્કૃત ટીકામાં લખી છે. (૨૨)

^૧મૂલમ્-^૨કવિટ્વં ^૪માડલિંગં ^૩ચ, ^૪મૂલગં ^૫મૂલગત્તિયં ।

^૬આમં ^૭અસત્થપરિણયં, ^૮મણસાવિ ^૯ન ^{૧૦}પત્થણ ॥ ૨૩ ॥

છાયા—કપિત્થં માતુલિંગં ચ, મૂલકં મૂલકર્ત્તિકામ્ ।

આમમ્ અશસ્ત્રપરિણતં, મનસાઽપિ ન પ્રાર્થયેત્ ॥ ૨૩ ॥

સાન્વયાર્થઃ—કવિટ્વં=કૈથ-કવિઠ માડલિંગં=વિજૌરા મૂલગં=મૂલા ચ=ઔર મૂલગત્તિયં=મૂલેકે કન્દકા ટુકડા આમં=ઋચા અસત્થપરિણયં=સ્વકાય પર-કાય આદિ શસ્ત્રસે પરિણત ન હુઆ હો તો ઉસે મણસાવિ=મનસે મી ન પત્થણ=ન ચાહે ॥૨૩॥

ટીકા—‘કવિટ્વ’ इत्यादि । कपित्थं ‘कैथ कविठ’ इति भाषायां, मातु-लिङ्गं=वीजपूरक ‘विजौरा नीवू’ इति भाषायां, मूलकं=सपत्रं, मूलकर्त्तिकं=मूलक-कन्दखण्डम्, आमम्=अपकम्, अशस्त्रपरिणतम्=अलब्धस्वपरकायादिशस्त्रयोगं मनसाऽपि न प्रार्थयेत्—एतद्विपरिणीमिच्छामपि न कुर्यादित्यर्थः । ‘आमम्’ इत्यस्य ‘अशस्त्रपरिणतम्’ इत्यस्य च लिङ्गविपरिणामेन ‘मूलकर्त्तिका’-मित्यत्र सम्बन्धः । मूलकस्याऽनन्तकायत्वात् शस्त्रपरिणतिर्दुष्करेति बोधयितुमेकार्थकस्या-ऽऽमादिशब्दद्वयस्योपादानम् ॥ २३ ॥

^૧મૂલમ્-^૨તહેવ ^૩ફલમંથૂણિ, ^૪વીયમંથૂણિ ^૫જાણિય ।

^૬વિહેલગં ^૭પિયાલં ^૮ચ, ^૯આમગં ^{૧૦}પરિવજ્જણ ॥ ૨૪ ॥

છાયા—તથૈવ ફલમન્યૂન્ વીજમન્યૂન્ જ્ઞાત્વા ।

વિમીતકં પ્રિયાલં ચ, આમકં પરિવર્જયેત્ ॥ ૨૪ ॥

‘કવિટ્વ’ इत्यादि । कैथ (कविठ) विजौरा नीवू, मूला और मूलेके खण्ड यदि अचित्त-शस्त्रपरिणत न हों तो इन्हें ग्रहण करनेकी इच्छा भी नहीं करनी चाहिए । मूला अनन्तकाय है, अतः उसका शस्त्रपरिणत होना कठिन है इसीसे यहां एक अर्थवाले ‘आमक’ और ‘अशस्त्र-परिणत’ ये दो शब्द दिये हैं ॥ २३ ॥

કવિટ્વ— ઇત્યાદિ કૌટુ, વીજૌરા-લીબુ, મૂળા અને મૂળાના કકડા બે અચિત્ત-શસ્ત્રપરિણત ન હોય તો તે ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છા પણ ન કરવી બેધએ મૂળા અનન્તકાય છે એટલે એ શસ્ત્રપરિણત થયો કઠિન છે, તેથી અહીં એક અર્થવાળા ‘આમક’ અને ‘અશસ્ત્ર-પરિણત’ એવા બે શબ્દો આપેલા છે (૨૩)

सान्वयार्थः—तद्देव=इसी प्रकार फलमंयूणि=वेर आदि फलोंका पूर्ण-पूरा
 पीयमयूणि=शक्ति आदि बीजोंका पूर्ण-पूरा विहेलगं=बहेडा च=और
 पियाल=रायण अथवा दास (इन्हें) आमग=सचिष जाणिय=ज्ञानकर=जाने
 तो परिषज्जए=वरजे-न छे ॥ २४ ॥

टीका—‘तद्देव फल०’ इत्यादि । तथैव=तद्वत् फलमंयून्=बदरादिपूर्णां,
 पीयमयून्=फलमयीमयूणां, विमीसकं ‘बहेडा’ इति प्रसिद्ध, च=पुनः
 पियालं=राजादनफलं ‘रायण’ इति भाषाप्रसिद्धम् । यद्वा ‘पियाला’-मिति
 ष्छाया, पियालां=प्राप्ताम्, आमकं=सचिषं ज्ञात्वा परिषर्जयेत्, सचिष चेन्न सूक्ष्मं
 यादित्यर्थः । यद्वा ‘जाणिय’ इत्यस्य ‘यौषे’ ति ष्छाया, यौष पीयमयूनि
 स्यन्त्यः ॥ २४ ॥

मूलम्—समुयाण चरे भिक्खू, कुल उच्चावय सया ।

नीय कुलमइक्कम्म, ऊसड नाभिधारए ॥ २५ ॥

छाया—समुदानं चरेत् भिक्षुः, कुलमुच्चावय सदा ।

नीयं कुलमतिक्रम्य, उत्सृज्य नाभिधारयेत् ॥ २५ ॥

सान्वयार्थ—भिक्खू=साधुको सया=इमेष्टा उच्चावय=ऊँच-नीच भवांश्च
 धनवान् और गरीब कुल=कुल-पर में समुयाणं=शुद्ध भिक्षाका अनुसन्धान पूर्वक
 चरे=चूमना बाहिर, (किन्तु) नीय=गरीब कुल=कुल-पर-को अइक्कम्म=छोड़कर
 ऊसड=धनवान् के परपर नाभिधारए=नहीं जाना बाहिर ॥ २५ ॥

टीका—‘समुयाणं’ इत्यादि । भिक्षुः सदा=नित्यम् उच्चावयम्=उदक-
 उषं धनधान्यादिसमृद्धम्, भवाक्=भवच=तद्विषयं कुलं प्रति समुदानं=पुनरु-
 त्थं

‘तद्देव फल०’ इत्यादि । इसीप्रकार वेर आदिका पूरा फलक
 बीजोंका पूरा, तथा बहेडा, रायण अथवा दास, ये सचिष हैं तो प्रहण
 न कर ॥ २४ ॥

‘समुयाणं’ इत्यादि । भिक्षु सदा धन धान्य आदिसे समृद्ध कुलोंमें
 तथा धन धान्यहीन कुलोंमें समुदानी भिक्षाके लिए गमन करें । एकही

तद्देव फल० इत्यादि के प्रकार वेर आदिनू पूर्ण इण्णा पीय्हेनू पूर्ण
 तथा अडेयं, रायण अथवा दास के सचिष होय तो अडेणु डेर्यां नदि (२४)

समुयाण० इत्यादि भिक्षु सदा धन-धान्य आदिसे समृद्ध कुलोंमें तथा
 धन-धान्यहीन कुलोंमें समुदानी भिक्षाके लिये गमन करें केक न धरणी

સમુદાયસમ્વન્ધિ મૈક્ષ્યં, ન ત્વેકસ્મિન્નેવ ગૃહે તત્રાઽઽધાકર્માદિદોષસમ્ભવાદિતિ
ભાવઃ, ચરેત્=ગચ્છેત્ । નીચ=વિભવવિધુરં કુલમ્ અતિક્રમ્ય=ઉલ્લઙ્ઘ્ય પરિત્યજ્યેતિ
યાવત્, ઉચ્છિન્નં=સમૃદ્ધ કુલં નાભિધારયેત્=ન ગચ્છેત્ પ્રચુરસરસમક્તપાનાદિ-
લિપ્તયા નિર્ધનં વિહાય વિભવસંપન્નં સદનં નાભિગચ્છેત્, કિન્તુ ઉભયત્રાપિ યાયા-
દિતિ ભાવઃ । ‘સમુયાણં’ ઇતિ-પદેનાઽનેકગૃહતઃ સ્વલ્પં-સ્વલ્પં ગ્રહણાદ્ મિત્તાયા
નિર્દોષતા સૂચિતા । ‘ઉચ્ચાવયં’ ઇતિ-પદેન સમભાવો વ્યક્તીકૃતઃ । ‘નીયં કુલં’
ઇત્યુત્તરાર્દ્ધેન રસલોલુપતાપરિત્યાગ આવિષ્કૃત ઇતિ ॥ ૨૫ ॥

મૂલમ્-અદીણો વિત્તિમેસિજ્ઞા, ન વિસીણજ્ઞ પંડિણ ।

અમુચ્છિઓ ભોયણમ્મિ, માયન્ને એસણારણ ॥ ૨૬ ॥

છાયા—અદીનઃ વૃત્તિમેપયેત્, ન વિપીદેત્ પંડિતઃ ।

અમૂચ્છિતો ભોજને, માત્રાજ્ઞ એપણારતઃ ॥૨૬॥

સાન્વયાર્થઃ—પંડિણ=બુદ્ધિમાન સાધુ ભોયણમ્મિ=ભોજનમેં અમુચ્છિઓ=
ગૃહિ-લોલુપતા-રહિત માયન્ને=આહાર-પાનીકી માત્રાકો જાનનેવાલા એસણારણ=
આહારકી શુદ્ધિમેં તત્પર અદીણો=દીનતા નહીં દિશલાતા હુઆ વિત્તિ=મિત્તા-
ગોચરી-કી એસિજ્ઞા=ગવેપણા કરે, (કિન્તુ મિત્તા ન મિલને પર)ન વિસીણજ્ઞ=
સ્વેદ ન કરે ॥૨૬॥

ઘરસે મિત્તા ન લે, ક્યોંકિ આધાકર્મ આદિ દોષ લગનેકી સંભાવના હૈ ।
નિર્ધન કુલકો છોડકર સરસ મક્ત-પાનકી લાલસાસે સમ્પત્તિશાલી
કુલમેં મિત્તાકે લિણ નહીં જાના ચાહિણ ।
‘સમુયાણં’ પદસે યહ સૂચિત કિયા હૈ કિ અનેક કુલોંસે થોડી-
થોડી મિત્તા લેનેસે હી મિત્તાકી નિર્દોષતા હોતી હૈ । ‘ઉચ્ચાવયં’ પદસે
સમભાવ સૂચિત કિયા હૈ । ‘નીયં કુલં’ ઇત્યાદિ ઉત્તરાર્દ્ધસે રસલોલુ-
પતાકા ત્યાગ વ્યક્ત કિયા હૈ ॥ ૨૫ ॥

મિત્તા ન લે, કારણ કે આધાકર્મ આદિ દોષ લાગવાને સંભવ છે. નિર્ધન કુળને
છોડીને સરસ મક્ત-પાનની લાલસાથી સંપત્તિશાળી કુળમાં મિત્તાને માટે જવું
ન જોઈએ

સમુયાણં પદથી એમ સૂચિત કરવામાં આવ્યું છે કે અનેક કુળોમાંથી
થોડી-થોડી મિત્તા લેવાથી જ મિત્તાની નિર્દોષતા જળવાય છે ઉચ્ચાવયં શબ્દથી
સમભાવ સૂચિત કર્યો છે નીયં કુલં ઇત્યાદિ ઉત્તરાર્ધથી રસ-લોલુપતાનો ત્યાગ
વ્યક્ત કર્યો છે (૨૫)

ટીકા-‘અદીળો’ ઇત્યાદિ । પશ્ચિતઃ=સકલમિત્તાદાપદઃ સાધુઃ મોદને-
 આહારે અમૃતિહતઃ=અમૃત્નુઃ માપ્રાપ્તઃ=માપ્રાં=મત્કપાનેન સ્વકીયોદરપૂર્વિપમા
 શુભિમિત્તકૃત્વૈકસ્યમશ્વમનૈકસાપનમમાજ્ઞ ના જાનાતીતિ માપ્રાપ્ત, પ્રમાત્તપિદ
 મોદનેન પ્રમાદાદિદોષોદ્વનસ્ય સંભવેન સાધૂનામાહારપમાજ્ઞમવશ્યં ચિદ્વેયમિતિ ।
 પપજારતઃ=ઉત્તમાદિદૂષણવ્યતિરિક્ષ્યમાનગવેષણપરાયણઃ, અદીન=દૈન્યરશિ
 સન્ દુર્ધિ=મિત્તાસક્ષણામ્ પપયેત્=અન્વેષયેત્, અભામે સતિ ન વિપીદેત્
 ન સિયેત્ । ‘અદીળો’ ઇતિ પદેન સ્વદૈન્યાઽઽવિષ્કરણેનાઽઽસ્મનોઽધઃપતન કાસન-
 સધુતા ચ પ્રસવ્યયે, ઇતિ વ્યજયયે । ‘ન વિસીપજ્જ’ અનેન મિત્તાયા અનામર્ષિ
 સ્વાત્મામસન્નતાં ન પરિત્યજેદિતિ ઘોતિતમ્ । ‘પંચિપ’ ઇત્યનેન સર્વવાપરિશુદ્ધ

‘અદીળો’ ઇત્યાદિ । મિત્તાકે સમસ્ત દોષોંકા જ્ઞાતા મુનિ આહારમે
 મૂર્છા ન રહેં ઓર આહારકે પરિમાણકા કપાલ રહેં । જિતને આહાર
 છુપાવેદનીય ઉપશાન્ત હોજાય થઈ આહારકા પરિમાણ હૈ, ઉસસે
 અધિક આહાર કરનેસે પ્રમાદ આદિ દોષ ઉત્પન્ન હોતે હૈ, ઇસલિપ
 સાધુઓંકો આહારકા પરિમાણ અવશ્ય કરના ચાહિય । સાધુ ઉત્તમ
 આદિ દોષોંકો ન લગાતે હુઈ દીનતાકા ત્યાગ કરકે મિત્તાકી ગવેષણ
 કરે, ઓર મિત્તાકા સામ ન હો તો શેવ ન કરે ।

‘અદીળો’ પદસે યહ પ્રગટ હોતા હૈ ફિ દીનતા વિસ્તાનેસે આત્માકા
 અધઃપતન ઓર ગિમશાસનકી લઘુતા હોતી હૈ । ‘ન વિસીપજ્જ’ પદસ
 યહ સૂચિત કિયા હૈ ફિ આહાર છામ ન હો તો મી આત્મિક પ્રસન્નતાકા
 પરિત્યાગ ન કરના ચાહિય । ‘પંચિપ’ પદસે સર્વવાપરિશુદ્ધ મિત્તા પ્રાપ્ત

અદીળોં ઉત્પાદિ. મિત્તાના બધા દોષોંનો જ્ઞાતા મુનિ આહારમાં મૂર્છા ન
 રાખે અને આહારના પરિમાણનો આલ રાખે જેટલા આહારથી છુપાવેદનીય
 ઉપશાન્ત થઈ શકે તે જ આહારનું પરિમાણ છે. જોથી વધારે આહાર કરવાથી
 પ્રમાદ આદિ દોષ ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી સાધુઓંને આહારનું પરિમાણ અવશ્ય
 કરવું જોઈએ. સાધુ ઉત્તમ આદિ દોષોં ન લાગવા દેવા દીનતાનો ત્યાગ કરીને
 મિત્તાની ગવેષણા કરે, અને મિત્તાનો છામ ન થાય તો તેથી ખેદ ન કરે.

અદીળો શબ્દથી જોય પ્રગટ થાય છે કે દીનતા બતાવવાથી આત્માનું
 અધઃપતન અને ગિમશાસનની લઘુતા થાય છે ન વિસીપજ્જ શબ્દથી જોય સૂચિત
 થઈ છે કે આહારકા ન થાય તો ખુબ આત્મિક પ્રસન્નતાનો પરિત્યાગ ન
 કરવો જોઈએ. પંચિપ શબ્દથી સર્વવાપરિશુદ્ધ મિત્તા પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતા

મિશ્ણાગ્રહણયોગ્યતાઽઽવેદિતા । ‘અમુચ્છિઓ’ ઇતિપદેનાઽઽહારાદિલોહપતા
નિરાકૃતા । ‘માયન્ને’ ઇત્યનેન નિર્દોષસરસમક્તપાનાદૌ પ્રાચુર્યેણ દીયમાનેઽપિ
પ્રમાણાધિક ન ગ્રાહ્યમિતિ સ્પષ્ટીકૃતમ્ । ‘એસળારણ’ ઇતિ-પદેનાઽઽધાકર્માદિ-
સકલમિશ્ણાદોષાનુસન્ધાનેનૈવ વિશુદ્ધમિશ્ણાગ્રહણ ભવિતુમર્હતીત્યાવિષ્કૃતમ્ ॥૨૬॥

મૂલમ્-^૪વહું^૧ ^૬પરઘરે^૨ ^૩અત્થિ^૪ વિવિહં^૫ ^૬લાઇમ^૭ સાઇમં^૮ ।

^{૧૪}ન^{૧૨} તત્થ^{૧૩} પંડિઓ^{૧૪} કુપ્પે^{૧૫}, ^{૧૬}ઇચ્છા^{૧૭} ^{૧૮}દેજ્જ^{૧૯} ^{૨૦}પરો^{૨૧} ન વા ॥ ૨૭ ॥

છાયા—વહુ પરગૃહે અસ્તિ, વિવિધં લાચં સ્વાચ્ચમ્ ।

ન તત્ર પંડિતઃ કુપ્યેત્, ઇચ્છા દદ્યાત્ પરો ન વા ॥૨૭॥

સાન્વયાર્થઃ—પરઘરે=ગૃહસ્થકે ઘરમે વિવિહં=નાના પ્રકારકા લાઇમં=લાલ
પિસ્તા લાદામ આદિ લાચ સાઇમ=લલ્લી લૂગ આદિ સ્વાચ્ચ વહું=વહુત અત્થિ=
હૈ, (કિન્તુ) ઇચ્છા=ઇચ્છા-મરજી-હૈ કિ પરો=ગૃહસ્થ દેજ્જ-દેવે લા=અથવા ન=ન
દેવે । નહીં દેને પર તત્થ=તે ગૃહસ્થ પર પંડિઓ=બુદ્ધિમાન સાધુ ન કુપ્પે=
કુપિત ન હોવે ॥૨૭॥

ટીકા—‘વહુ’ ઇત્યાદિ । પરગૃહે=ગૃહસ્થભવને વિવિધં=નૈકપ્રકારં લાચં=લાક્ષા-
પિસ્તલાદામાદિક, સ્વાચ્ચમ્=લલાલવદ્લાદિકમ્ વહુ=પ્રભૂતમસ્તિ, કિન્તુ ઇચ્છા ચેત્

કરનેકી યોગ્યતા વ્યક્ત હોની હૈ । ‘અમુચ્છિઓ’ પદસે આહાર આદિકી
લોહપતાકા ત્યાગ ધ્વનિત હોતા હૈ । ‘માયન્ને’ પદસે યહ સૂચિત
કિયા હૈ કિ નિર્દોષ ઓર સરસ આહાર અધિક પ્રાપ્ત હો રહા હો તો ભી
પ્રમાણસે અધિક નહીં ગ્રહણ કરના ચાહિયે । ‘એસળારણ’ પદસે યહ
ચોતિત કિયા હૈ કિ આધાકર્મ આદિ મિશ્ણાકે સમસ્ત દોષોંકા અનુસન્ધાન
કરનેસે હી વિશુદ્ધ મિશ્ણાકા ગ્રહણ હોના સમ્ભવ હૈ ॥ ૨૬ ॥

‘વહુ’ ઇત્યાદિ । ગૃહસ્થકે ઘરમે ભાંતિ-ભાંતિકે લાચ ઓર ભાંતિ-
ભાંતિકે સ્વાચ્ચ વિદ્યમાન રહતે હૈ, તેની ઇચ્છા હો તો દેવે, ન હો તો

વ્યક્ત થાય છે અમુચ્છિઓ શબ્દથી આહાર આદિકી લોહપતાને ત્યાગ ધ્વનિત
થાય છે માયન્ને શબ્દથી એજ સૂચિત કરવામા આવ્યું છે કે નિર્દોષ અને સરસ
આહાર વધારે પ્રાપ્ત થઇ રહ્યો હોય તો પણ પ્રમાણથી વધારે અહણુ ન કરવો જોઇએ
એસળારણ શબ્દથી એમ સૂચિત કરવામા આવ્યું છે કે આધાકર્મ આદિ ભિક્ષાના
વધારે હોવાનું અનુસન્ધાન કરવાથી જ વિશુદ્ધ ભિક્ષાનું અહણુ સંભવિત છે (૨૬)

વહું ઇત્યાદિ ગૃહસ્થના ઘરમા તરેહ-તરેહના લાચ અને ભાત-ભાતના
સ્વાચ્ચ વિદ્યમાન હોય છે; તેની ઇચ્છા હોય તો આપે અને ન હોય તો ન આપે

परः=गृहस्थः दद्यात् न वा दद्यात्, तत्र=दातरि, यद्वा तत्र=साधे स्वाधे तु श्री-
यमाने सति न कुप्येत्=न क्रुध्येत्-‘कीदृशोऽयमविषेकी ? प्रजुरेऽपि बहुवि-
स्वाधादिके विद्यमाने साधवे न ददातीति क्रोधावेक्ष्यपितान्तःकरणो न भवेत् ।
अत्र ‘पंक्षिण’ इति पक्षेन स्यसद्विवेकशालिस्थं, तेन च मनोविनयित्वमावेदितम् ॥२७॥
एतदेव प्रपठ्यते-‘सयणा०’ इत्यादि ।

मूलम्-सयणासनवस्थ वा, भक्त पाण व सजय ।

अर्दितस्स न कुप्येज्जा, पञ्चकखेवि य दीसउ ॥ २८ ॥

छाया—अयनासनवस्थ वा, भक्त पानं वा सयतः ।

अवदतो न कुप्येत्, प्रत्यक्षेऽपि च इत्यमाने ॥२८॥

पूर्वोक्त विषय को ही विषय करते हुए करते हैं—

सान्वयार्थः—सयणासनवस्थ-अयन-वसति, आसन-पाटकादिक, वस्त्र-नादर

आदि धा=अथवा भक्त=आहार च=तथा पाण=पानी आदि किसी भी वस्तुके
पञ्चकखेवि य=प्रत्यक्ष-सामने पड़ी दीसउ=दीखने पर भी अर्दितस्स=नहीं देवे
हुए गृहस्थ पर सजय=साधु न कुप्येज्जा=क्रोध न करे, (क्योंकि)—“इच्छा देज
परो न वा” देवे न देने गृहस्थकी मरजी है, ऐसा पूर्व गाथासे संबंध है ॥२८॥

टीका—सयतः अयनासनवस्त्र=अयनं च आसनं च वस्त्रं चेत्येपां समाहारः,
तत्र अयन्येऽस्मिन्निति अयने वसतिः, आस्यते=उपविष्यतेऽस्मिन्निति-आसनं=
पीठफलकादिकं, वस्यते=आच्छाद्यते शरीरमनेनेति वस्त्रं=पाटकादिक, भक्त=

न देवे । यदि न दे तो साधुको ऐसा क्रोध न करना चाहिए कि-‘यह
कैसा अविषेकी है कि इतना बहुत स्वाध स्वाध मीजुद होने पर भी
साधुको नहीं दता ।’ यहाँ ‘पंक्षिण’ पदसे सत् और भसत्का विवेक
प्रगट किया है और उससे मनको जीतना सूचित किया है ॥२७॥

इसीका विस्तार-पूर्वक कथन करते हैं-‘सयणा०’ इत्यादि ।

यदि कोई गृहस्थ शय्या, आसन, वस्त्र, भक्त या पान सामने

न आये तो साधुको जेवो क्रोध न करेवे जेवजे के आ देवे अविषेकी
उ के आया अथवा पाय-स्वाध दावर होया छाया पण साधुने आपत्ते नये,
मही पठिए शय्या भी सत् अने भसत्ने विवेक प्रगट कर्था छे, अने तेथी
अने अलपानु सूचित कर्था छे. (२७)

जेनु विस्तार-पूर्वक कथन करे छे-सयणा० इत्यादि.

उ के कथ गृहस्थ शय्या, आसन, वस्त्र, भक्त या पान सामने उपलब्ध

ભોજ્યં, પાનં=પેયમ્ અદદતઃ=અપ્રયચ્છતઃ, (અત્ર સમ્બન્ધસામાન્યે પૃષ્ઠી,) પ્રત્યક્ષેડપિ દશ્યમાને શયનાદો ન કુપ્યેત્=કોપાવેશેન ચિત્તવિકૃતિં ન કુર્યાદિતિ મૂત્રાર્થઃ॥૨૮॥

^૧મૂલમ્-^૪ઈત્થિયં ^૩પુરિસં ^૨વાવિ, ^૫હરં ^૬વા ^૭મહલ્લગં ।

^૮વંદમાણં ^૯ન ^{૧૦}જાણ્જા, ^{૧૪}નો ^{૧૨}અ ^{૧૧}પં ^{૧૩}ફરુસં ^{૧૫}વણ ॥ ૨૯ ॥

છાયા—સ્ત્રિયં પુરુષં વાડપિ, હરં વા મહાન્તમ્ ।

વન્દમાનં ન યાચેત, નો ચ તં પરુષં વદેત્ ॥ ૨૯ ॥

સાન્વયાર્થઃ—ઈત્થિયં=સ્ત્રી વાવિ=અથવા પુરિસં=પુરુષ હરં=છોટા-વાલક વા=યા મહલ્લગં=વડા-જુવાન યા વૃદ્ધા હો વંદમાણં=વન્દના કરતે હુણ્કો ન જાણ્જા=ન જાણે-ઉસસે ભિક્ષાકે લિખ્યાચના ન કરે, (ઔર દસરે સમય યાચના કરને પર યદિ કિસી કારણ વશ વહ ભિક્ષા ન દે તો) પં=ઉસ ગૃહસ્થકે પ્રતિ સાધુ ફરુસં=ઠોર વચન નો ય=નહીં વણ=વોલે ॥૨૯॥

ટીકા—‘ઈત્થિયં’ इत्यादि । स्त्रियम् अपिवा पुरुषं હરં=વાલકં, ‘દેશીયોડય શબ્દઃ’ જન્મતઃ પશ્ચદશવર્ષ યાવત્, વા=અથવા મહાન્ત=તરુણ સ્થવિરં વા વન્દમાનં=વન્દનાં કુર્વન્તં ન યાચેત=ન-ભિક્ષેત । વન્દનપ્રવૃત્તસ્ય ગૃહસ્થસ્ય યાચનાયાં ચિત્ત-વિક્ષેપાદિના વન્દનાન્તરાયઃ, ચિત્તવૈરસ્યપ્રસન્નશ્ચ - ‘કીદશોડયં કુક્ષિમ્ભરિઃ સાધુ-ર્યદ્વન્દનસમયેડપિ ન ધૈર્યં દધાતિ, ભિક્ષાયામેવ દત્તચિત્તો રહ્ણવ’-દિત્યાદિ ।

દિશ્વાઈ દેનેપર ભી સાધુકો ન દે તો ભી સાધુ ક્રોધ ન કરે ॥ ૨૮ ॥

‘ઈત્થિયં’ इत्यादि । स्त्री, बालक, युवक (जुवान) या वृद्ध, वन्दना कर रहा हो तो उससे उस समय भिक्षाकी याचना नहीं करनी चाहिए । कोई वन्दना कर रहा हो और उससे याचना करे तो वन्दनामें अन्तराय पड़ती है, और गृहस्थके मनमें ऐसा विचार आता है कि—‘देखो यह साधु कैसा पेटू (पेट-भरा) है कि वन्दना करते समय भी धीरज नहीं

હોવા છતાં પણ સાધુને ન આપે તો પણ સાધુ ક્રોધ ન કરે (૨૮)

इत्थियं० इत्यादि स्त्री, आणक, जुवान या वृद्ध वदना करी रह्या होय तो ते वधते तेमनी पासे भिक्षानी याचना करवी न जेधये डेध वदना करी रह्या होय अने तेमनी पासे याचना करवाभा आवे तो वदनासा अतशय पडे छे, अने गृहस्थना मनमा जेवो विचार आवे छे डे ‘जुयो, आ साधु डेवो पेट भरे छे डे वदना करती वधते पण धीरज धरतो नथी, रकनी पडे

અન્યદા યાચિત્તેऽપિ મજ્જપાનાથમાત્રાદદદાને તં ચ ગૃહસ્થ પરુપ=નિષ્ઠુરવાસ્ત્મ
 ન વદેત મુનિરિતિ શ્લેષઃ । યથા વ્યયેન સ્વદ્વન્ધનચેષ્ટા, નાલ સાધુતોષાય, કેસ્ત-
 કિંશુકકુમુમયદ્વાપરમણીયતામામમાકલયસી' સ્યાદિ ॥૨૯॥

મૂલ્મ-જે ન વદે ન સે કુપ્યે, વદિઓ ન સમુક્ષે ।

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩
 એવમશ્વેસમાણસ્ત્વ, સામણમણુચિદ્વર્ષ ॥ ૩૦ ॥

છાયા—યો ન વન્દતે ન તસ્ય કુપ્યેત્, વન્દિતો ન સમુક્ષર્પયેત્ ।

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩
 પરમ વેપમાણસ્ય, મામમ્પમનુવિષ્ઠતિ ॥ ૩૦ ॥

સાન્વયાર્થઃ—જે=ઓ ગૃહસ્થ ન વંદે=સાધુઓ વન્દના ન કરે તો સે=તસ પર
 ન કુપ્યે=ક્રોધ ન કરે (ઓર) વદિઓ=વન્દના ક્રિયા હુમા ન સમુક્ષે=નાર્વિત
 ન હોવે—ધમક ન કરે । અર્થ=ઇસ પ્રકાર અશ્વેસમાણસ્ત્વ=મિનશાસનકી આરાધના
 કરનેવાછેકે સામણ=સાધુપના-ચારિત્ર અણુચિદ્વર્ષ=આરાધિત સ્થિર-હોતા હૈ,
 અર્થાત્ માન અપમાનમેં સમાન રહનેવાછે મુનિકો હી સમ્યક્ પ્રકારસે ચારિત્રકી
 આરાધના હોતી હૈ ॥૩૦॥

ટીકા—‘જે’ ઇત્યાદિ । યો ગૃહસ્થઃ સાધુ ન વન્દતે સે=તસ્ય અવન્દમાનસ્ય
 ન કુપ્યેત્=મીઠગાય વિવેકવિક્રમઃ, યન્મામુપસ્થિત સાધુમવમન્યતે’ ઇતિ કુસ્વા

ઘરતા, રક્તકી તરફ કેબલ મિત્રતાકી ખિન્તા કર રહ્યા હૈ । અન્ય સમય
 યાચના કરને પર મી યદિ ગૃહસ્થ મિત્રતા ન દે તો કઠોર વચન ન બોલે
 ફિ—‘યસ રહને દે, તેરી વન્દના હુયા હૈ, ઇસસે સાધુઓકો મન્તોપ
 નહીં હો સકતા, તુ દેશ (પત્તાથા-કેશ્વર) કે પૂલકી નાઈ દિસાબતી
 રમણીયતા (નમ્રતા) ધારણ કરતા હૈ’ ઇત્યાદિ ॥ ૨૯ ॥

‘જે’ ઇત્યાદિ । કોઈ સાધુકો વન્દના ન કરતો હસે હસપર કુપિત
 ન હોના આહિય ફિ—‘યદ કેસા અધિવેશી હૈ ફિ સામને ઉપસ્થિત સાધુક

કેવળ મિત્રાની ચિન્તા કરી રહ્યો હે જીભ સમયે યાચના કરતાં પપ્પ બે
 બુદ્ધિસ્ય મિત્રા ન આપે તો સાધુ કઠોર વચન ન બોલે કે બસ રહેવા દે,
 તારી વચના વૃથા હે તેથી સાધુઓને સતોષ નથી થઈ શકતા; તુ કેસુર્જના
 રૂઠની પઠિ કેષ્ણાન્વાની રમણીયતા (નમ્રતા) ધારણ કરનારો હે ઇત્યાદિ. (૨૬)

જે ૦ ઇત્યાદિ. કેઈ સાધુને વન્દના ન કરે તો સાધુને તેના પર કુપિત ન
 થવું જોઈએ કે જ્યાં કેવો અધિવેશી તે કે આમે બેસેલા સાધુને અનાદર કરે છે ?

કોપાવેશેન મનો વિકૃતં ન વિદધ્યાત્ । વન્દિતઃ=સાર્વભૌમાદિનાડપિ નમસ્કૃતથ
ન સમુત્કર્ષયેત્ આત્માનમિતિ શેષઃ, 'અદ્યમેતાદૃશો માનનીયો જગતિ, યદેવંધિધા
નરેન્દ્રાદયોડપિ મમ ચરણૌ પ્રણમન્તી'ત્યાગ્રમિમાનં ન કુર્યાદિત્યર્થઃ । એવમ્=
ઉત્તમકારેણ અન્વેષમાણસ્ય=જિનશાસનમનુતિષ્ઠતઃ સાધોઃ શ્રામણ્યં=સાધુત્વં
ચારિત્રમિતિ યાત્ અનુતિષ્ઠતિ=સ્થિરીભવતિ, માનાપમાનસમાનમાનસસ્યૈવ
સાધોર્નિરતિચારચારિત્ર સમ્પદ્યત ઇતિ ભાવઃ ॥ ૩૦ ॥

સ્વપક્ષે ચૌર્યં નિપેધયતિ-‘સિયા’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-સિયા એગ્ડઓ લહું, લોભેણ વિણિગૂહડ્ ।

મામેયં દાઙ્યં સંતં, દટ્ટૂણં સયમાયણ ॥ ૩૧ ॥

છાયા—સ્યાત્ એકકઃ લ્હવા, લોભેન વિણિગૂહતે ।

મમેદં દર્શિતં સદ્, દટ્ટા સ્વયમાદદીત ॥ ૩૧ ॥

અથ સ્વપક્ષ-સાધુપક્ષ મેં ચોરી કા નિપેધ વતાતે ફ—

સાન્વયાર્થઃ—સિયા=કદાચિત્-અગર એગ્ડઓ=જયન્યમકૃતિવાલા અકેલા
ગોવરી ગયા હુઆ સાધુ લહું=સરસ અશનાદિ પાકર લોભેણ=લાનેકે લોભસે
(ઉસે) વિણિગૂહડ્=છિપા છેવે-નીરસ વસ્તુકો ડપર રલ્લકર સરસ વસ્તુકો ઉમકે
નીચે દવા રલ્લે, ક્યોંકિ મમ=મેરી દાઙ્ય સંતં=દિલ્લાઈ હુઈ એયં=ઈસ વસ્તુકો
દટ્ટૂણં=સરસ દેલ્લકર સયં=સ્વય-આચાર્ય આદિ સુદ આયણ=લેલેંગે અર્થાત્ મુક્તે
નહીં દેંગે યા ધોડી દેંગે ॥૩૧॥

અનાદર કરતા હૈ?, તથા ચક્રવર્તી આદિ રાજા-મહારાજા મી વન્દના
કરે તો આત્મપ્રશંસા (ધમંડ) ન કરે કિ-‘મેં સંસારમેં એસા માનનીય
હું કિ એસે રાજા મહારાજા મી મેરે ચરણોમેં ગિરતે હું । ઇસ પ્રકાર
જિન-શાસનમેં સ્થિત સાધુકા ચારિત્ર સ્થિર (દઢ) રહતા હૈ, અર્થાત્
સત્કાર ઓર તિરસ્કાર હોને પર અન્તઃકરણમેં વિકાર ન કરનેવાલે અન-
ગારકા આચાર નિરતિચાર પલતા હૈ ॥ ૩૦ ॥

સ્વપક્ષમેં ચૌર્યકા નિપેધ કરતે હું-‘સિયા’ ઇત્યાદિ ।

તથા ચક્રવર્તી આદિ રાજા-મહારાજા પણ વંદના કરે તો આત્મપ્રશંસા
(ધમંડ) ન કરે કે હું જગતમા એવો માનનીય છું કે એવા રાજા મહારાજા
પણ મારા ચરણોમા પડે છે ’ એ રીતે જિનશાસનમા સ્થિત એવા સાધુનું
ચારિત્ર સ્થિર (દઢ) રહે છે, અર્થાત્ સત્કાર અને તિરસ્કાર થતા પણ અતઃકરણમા
વિકાર ન કરનારા અનગારને આચાર નિરતિચાર પણે પલે છે (૩૦)

સ્વપક્ષમા ચૌર્યનો નિપેધ કરે છે-સિયા ઇત્યાદિ

टीका—स्यात्=रूपाचित् एककः=कभिन्नअन्यप्रकृतिकं साधुः सम्भवा-
माप्य आहारादिक्रमिति शेष लोभेन=उत्कृष्टसरसपशुसिप्सया विनिगृह्यते=संगृ-
ह्यते-नीरसपशुमातृमुपरि कृत्वा उत्कृष्टसरसपशुसिप्सया समपहृते । अपहृते हेतुमाह-ममे-
वमुत्कृष्ट वस्तु 'दाइय'=^१दक्षितं सत् वृद्धा आचार्यादिः स्वयमेवाऽऽदीत=हृत्-
यात्, न ममं दास्यति अल्पं वा दास्यतीति भावः ॥ ३१ ॥

अपह्वनकरास्य दोषमाह—'अस्तद्धा' इत्यादि ।

मूकम्-अत्तद्वागुरुओ लुब्धो, बहु पाव एकुब्धई ।

दुत्तोसओ य से होइ, निवाण च न गच्छई ॥ ३२ ॥

टीका—आत्मार्यगुरुको लुब्धः, बहुपापं प्रकुरुते ।

दुस्तोपपद्य स भवति, निर्वर्णं च न मच्छति ॥ ३२ ॥

पूर्वोक्त आचरण करनेवाले साधु की क्या वृत्ति होती है? सो बतावे हैं—

सान्वयार्थः—अस्तद्धागुरुओ=अपने स्वार्थ साधनमें लगा हुआ लुब्धो=

मिहाका सोलुपी से=वह साधु बहुत-बहुत पाप=पाप एकुब्धई=करता है, य=
और (इस मरमें) दुत्तोसओ=मस्तोपी होइ=बना रहता है, च=तथा निम्नार्थ=

मोक्षको न गच्छई=नहीं पाता है, अर्थात् अनन्तसंसारी होकर चतुर्गतिमें भट-
कता है ॥ ३२ ॥

टीका—आत्मार्यगुरुकः=आत्मनः अर्थः=प्रयोजनमिच्छास्वार्थः स एव गुरुः=

मघानं यस्य स तयोक्तः स्वायसाधनसमर्थ इत्यर्थः, यद्वा आत्माप्येव गुरुः=मघानं

वस्तु यस्य स तयोक्तः अन्याऽलसितोत्कृष्टसरसपशुमाताऽऽस्वादक्य अत एव

लुब्धः=मनोरमरसामिलापी सन् बहु=मधुरं पापम्=आत्ममासिन्न्यमनकं दुष्कर्म

जो लुब्धप्रकृतिवाला साधु उत्कृष्ट सरस आहार प्राप्त करके इस
विचारसे उसे छिपा लेता है कि—मैं इसे विस्वा इंगालो आचार्य आदि
इस से लेंगे—मुझे न देंगे अथवा थोड़ासा देंगे ॥ ३१ ॥

'अस्तद्धा' इत्यादि । वह दूसरोंसे छिपाकर सरस आहार करनेवाला
स्वार्थ साधनमें समर्थ साधु मनोऽज्ञ रसका अभिलाषी होकर अत्यन्त ही

जो लुब्ध प्रकृतिवाला साधु उत्कृष्ट सरस आहार प्राप्त करीने जोका विचारशी-
लने लुभावे है-हूँ जेने अतापीश ते आचार्य आदि जे लक्ष सेरी भने नहि
अपने अथवा मेरे व आचरें' (३१)

अस्तद्धा० अस्तद्धि जे जीवशी लुभापीने सरस आहार करनारो स्वाध-
साधनमा अर्थ साधु मनोऽज्ञ रसने अभिलाषी रहनि अत्यन्त पापमई

કરોતિ=વિધત્તે, સ ચાઽસ્મિન્ જન્મનિ દુસ્તોષકઃ=અન્તપ્રાન્તાગ્રાહારેણ દુઃસમ્પા-
દનીયતોપઃ-અસન્તોષી ભવતિ, નિર્વાણં=મોક્ષં ચ ન ગચ્છતિ=નોપૈતિ ।

‘અત્તદ્વાગુરુઓ’ इत्यनेन पुद्गलानन्दित्व, ‘लुद्धો’ अनेन मायापरत्वं
तस्करवृत्तित्व च प्रकटितम्, ‘दुत्तोसओ’ इत्यनेन चेप्सितवस्त्वप्राप्तौ सन्तोषा-
भावः सूचितः ॥ ३२ ॥

गुरुसमक्षापहारकमुक्त्वा गुरुपरोक्षतोऽपहारकमाह-‘सिया’ इत्यादि ।

^१मूलम्-^२सिया ^५एगइओ ^३लद्धुं, ^४विविहं ^६पाण-^{११}भोयणं ।

^६भद्गं ^७भद्गं ^८भोच्चा ^९विवन्नं ^{१०}विरसमाहरे ॥ ३३ ॥

छाया—स्यात् एककः लब्ध्वा, विविधं पान-भोजनम् ।

भद्रકં ભદ્રકં મુક્ત્વા, વિવર્ણં વિરસમાહરેત્ ॥ ૩૩ ॥

સાન્યયાર્થઃ—એગइओ=અકેલા પૂર્વોક્ત સ્વભાવવાલા રસલોલુપી સાધુ ગોચરી
ગયા હુઆ સિયા=કદાચિત્-કોઈ વખત એસા મી કરે કિ વિવિહં=નાના પ્રકારકે
પાણભોયણં=આહાર-પાનીકો લદ્ધું=પાકર (ઉસમેંસે) ભદ્રગં-ભદ્રગં=અચ્છે-અચ્છે
સરસ આહારકો મુચ્ચા=વહીં કહીં એકાન્ત સ્થાનમેં યાકર વિવિન્નં=વિકૃત વર્ણ-

પાપકર્મકા ઉપાર્જન કરતા હૈ । વહ ઇસ જન્મમેં સાધારણ, નીરસ આહારસે
કમી સન્તુષ્ટ નહીં હોતા, ન મોક્ષ પ્રાપ્ત કર સકતા હૈ ।

‘અત્તદ્વાગુરુઓ’ इस पदसे पुद्गलानन्दीपन, ‘लुद्धो’ पदसे
मायाचारमें परायणता तथा तस्करवृत्ति (चोरी) और ‘दुत्तोसओ’
पदसे अभीष्ट वस्तु न मिलने पर असन्तोष सूचित किया है ॥ ३२ ॥

गुरुसमक्षका अपहार कहकर अब गुरुके परोक्षका अपहार कहते हैं—
‘सिया’ इत्यादि ।

ઉપાજન કરે છે તે આ જન્મમા સાધારણ નીરસ આહારથી કદાપિ સંતુષ્ટ
ન થતા મોક્ષને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી

અત્તદ્વાગુરુઓ એ પદથી પુદ્ગલાનન્દીપણુ, લુદ્ધો પદથી માયાચારમા
પરાયણતા તથા તસ્કરવૃત્તિ (ચોરીવૃત્તિ) અને દુત્તોસઓ પદથી અભીષ્ટ વસ્તુ
ન મળવાથી ઉપજતો અસન્તોષ સૂચિત કર્યો છે (૩૨)

શુરૂં સંક્ષનો અપહાર કહીને હવે શુરૂની પરોક્ષનો અપહાર કહે છે—
સિયા૦ ઇત્યાદિ

वासे घाल घने आविका बना हुआ तब आवि जिसमें बहुत हों ऐसे (वर्ण)
धिरसं=अवणादि रस सहित अन्ननादिको आहारे=उपाभयमें लावे ॥३३॥

टीका—स्यात्=कदाचित् एककः=कचित् रसभोलुपी विविध पान-भोजन
सम्प्राप्ति मिश्रावर्यापायेव यम-कुप्रचिदलसितप्रदेशे भद्रकं भद्रकम्=उत्कृष्टवस्तु
बहुविधानादिषु प्रशस्तं प्रशस्तमेष घृतपूराऽपूपादिकं सुस्वा विचर्णं=विकृतवर्णं
वृष्टचणकादिनिष्पन्नं सुपादिवहुलं धिरसं=सम्पन्नाधिरसवन्निष्ठमन्नादिकम् आहरेत्=
आनयेत् वसताविति शेषः ॥३३॥

एवं करणे किं प्रयोजनम् ? इत्याह—‘जाणतु’ इत्यादि ।

सूक्ष्म-जाणतु ता इमे समणा, आययद्दी अय मुणी

संतुहो सेवई पत, लूहविस्ती सुतोसओ ॥३४॥

छाया—जानन्तु तावत् इमे भमणाः आत्मार्या अयं मुनिः ।

सन्तुष्टः सेवते मान्ते, रसवृत्तिः सुतोपकः ॥ ३४ ॥

वह ऐसा क्यों करता है ? इसमें कारण कहते हैं—

सान्त्वयार्थः—ता=प्रथम इमे=वे उपाभयमें रहे हुए दूसरे समणा=साधु (सुखे इस
प्रकार) जाणतु=जानें कि अयं=यह मुणी=साधु आययद्दी=मोक्षार्थी-आत्मार्या है,
संतुहो=जैसा मित्र वसीमें सन्तोष करनेवाला लूहविस्ती=सरस स्निग्धादि
आहारकी अभिलाषारहित सुतोसओ=योद्धे आहारसे भी सतोपी है और
पतं=वासी कुसी तथा निस्तार अन्नादिका सेवई=सेवन करता है ॥३४॥

कदाचित् कोई रसभोलुपी साधु विविध प्रकारका पान भोजन
पाकर अच्छा अच्छा भोजन मिश्रावरीमें ही किसी एकान्त स्थानमें
लावे, और घाल चणक आवि अन्त-प्रान्त तथा बिना नमक मसालेका
ठंडा आहार उपाभयमें ले लावे ॥ ३३ ॥

ऐसा करनेका प्रयोजन कहते हैं—‘जाणतु’ इत्यादि ।

कदाचित् कोई रसभोलुपी साधु विविध प्रकारका पान-भोजन भोग्यते
साह—साह भोजन मिश्रावरीमें व कोई अर्थात् स्थानमें जाकर ले जाने वाल
अथवा आवि अन्त-प्रान्त तथा मीठा-मदरा विनाश नीरस ठंडा आहार उपाभयमें
ले लावे । (३३)

भोजन करवानु प्रयोग्य अथ उ—आवर्तुं इत्यादि

ટીકા—તાવત્=નિશ્ચયેન ઇમે=માનસપ્રત્યક્ષવિષયા: ઉપાશ્રયસ્થા: શ્રમણા: = સાધવ:- ‘અયં મુનિઃ આત્માર્થી=આત્મહિતાર્થી સન્તુષ્ટઃ=યથાલબ્ધસન્તોષી રક્ષતૃત્તિ:= સરસાઝનમિકાઙ્ગી સ્તુતોપકઃ=અલ્પેનાપિ પરિતોપશીલઃ પ્રાન્તં=પર્યુપિતં નિસ્સારં વાઙ્માદિકં સેવતે’ इति मां जानन्तु ॥ ૩૪ ॥

કિમર્થં સ્વદોષગોપનમાચરતી?-ત્યાઢ-‘પૂયણઢ્ઢા’ इत्यादि ।

¹ મૂલમ્-² પૂયણઢ્ઢા ³ જસોકામી, માણસમ્માણકામણ ।

⁴ બહું ⁵ પસવર્ડ ⁶ પાવં, ⁷ માયાસહ્લં ⁸ ચ ⁹ કુવ્વડ ॥ ૩૫ ॥

છાયા—પૂજનાર્થઃ યશઃકામી, માનસમ્માનકામુકઃ ।

વહુ પ્રમુતે પાપ, માયાશલ્યં ચ કુરુતે ॥૩૫॥

ઉપર્યુક્ત સાધુ કે દોષ વતાતે હૈ—

સાન્વયાર્થઃ—પૂયણઢ્ઢા=વસ્ત્ર-પાત્રાદિસે સત્કાર ચાઢનેવાલા જસોકામી= અપને મહત્ત્વ ઓર પ્રસિદ્ધિકા ઇચ્છુક માણસમ્માણકામણ=માન-સમ્માનકા અભિલાષી સાધુ બહું=વહુત પાવં=પાપ-મોહનીયાદિ-કો પસવર્ડ=પૈદા કરતા હૈ, ચ=ઓર માયાસહ્લં=કપટરૂપ ભાવશલ્યકો કુવ્વડ=ઉત્પન્ન કરતા હૈ । તાત્પર્યં યહ હૈ કિ-હૃદયમેં સુત્તે હુણ વાળકે અગ્રભાગરૂપ દ્રવ્ય-શલ્યકી તરહ હૃદયમેં રહા હુઆ યહ માયારૂપ ભાવ-શલ્ય મનુષ્યકો, અનન્ત દુઃસ્સહ દુઃસૌંકા કારણભૂત ચતુર્ગતિક સંસારમેં ઘૂમાતા હુઆ અવિચલશાન્તિમય મુઃસવસે વચ્ચિત કર દેતા હૈ ॥૩૫॥

યે ઉપાશ્રયમેં સ્થિત સાધુ મુઢે ંસા સમઢ્ઢે કિ-‘ યહ સાધુ આત્માર્થી હૈ, જૈસા મિલા ઁસીમેં સન્તોષી હૈ, સરસ આહારકી આકાંક્ષા નહીં કરતા, થોઢે હી આહારસે સન્તુષ્ટ હો જાતા હૈ ંર સારરહિત ઁઢા અન્ત-પ્રાન્ત આહારકા સેવન કરતા હૈ’ ॥૩૪॥

અપના દોષ છિપાતા ક્યોં હૈ? સો કહતે હૈ-‘પૂયણઢ્ઢા’ इत्यादि ।

આ ઉપાશ્રયમા રહેલા સાધુ મને ંવેા માને ઢે-‘આ સાધુ આત્માર્થી’ છે, જવેા આહાર મળ્યેા તેમા સતોષ માનનારો છે, સરસ આહારની આકાંક્ષા કરતો નથી થોડા જ આહારથી સતુષ્ટ થઈ જાય છે, અને સારરહિત ઁડા અત-પ્રાત આહારનું સેવન કરે છે,’ (૩૪)

પોતાના દોષ ઢેમ છુપાવે છે? તે કહે છે-પૂયણઢ્ઢાં ઇત્યાદિ

टीका—पूजनार्थं = पूजनं = वस्त्र पात्राऽन्न-पानादिना स्तकारः स पदार्थः
 प्रयोजनं यस्य स तद्योक्तं प्रशस्तवस्तुपमोगार्थीत्यर्थः, अत एव यश्चः कामी = वस्त्र-
 स्वमहत्त्वमसिद्धिस्तत्कामयते = इच्छतीति 'अहो! अयमेव सा' इत्येवं प्रशस्तवस्तु
 मिलापीत्यर्थः, मानसम्मानकामुकः = मानश्च सम्मानयेति मान-सम्मानौ तत्र
 कामुक इति निग्रहः, तत्र मानः = अभ्युत्थानादिसंज्ञा आदरः, सम्मानः =
 गुणोत्कीर्णनेन गौरवमकटनम्, आदरगौरवमिलापुक इत्यर्थः । एवं कुर्वन् साधु-
 किं सम्पादयती? स्याद् बहु = मभूत पार्थ = दुष्कृतं प्रभूते = जनयति, च = पुनः माय-
 स्वरूपं = माया = शाठ्येन मनोवाक्यप्रवृत्तिः, सैव स्वरूपं = स्वरूपते = वाच्यते पीडयते
 आत्माऽनेनेति निग्रहः, मायासंज्ञा भावश्च कुरुते = उत्पादयति, हृदयनिसत्
 पुटितबाष्पाग्ररूपद्रव्यस्वरूपविद् मायासंज्ञं भावश्च हृदयस्थितं सत् निरन्तराज्जन्त
 दुस्सहदुःस्वकारणीमवत् चतुर्गतिकसंसारं भ्रामयत् अविचलशान्तिमुत्साद् ए
 तरीकरोति तादृश साधुमिति भावः ॥३५॥

अच्छे-अच्छे वस्त्र पात्र अन्न पान आदिसे अपना स्तकार चाहतेवाला,
 प्रशस्त वस्तुओंके भोगका लोलुपी, 'अहो! यह वही है' ऐसे यशस्व
 अमिलापी, मान (आनेपर खड़ा होजाना) तथा सम्मान (गुणमान
 द्वारा गौरव प्रगट करना) की इच्छावाला साधु बहुत पार्थोंको तथा
 कपटरूप मायाशक्त्यको उत्पन्न करता है। छातीमें चुभकर वही हृद
 जानेवाले द्रव्य-शक्त्य (तीरकी नौक) की तरह हृदयमें स्थित मायारूप भाव-
 शक्त्य निरन्तर असीम व्यथाका कारण होता है, तथा चतुर्गति संसारमें
 इधर उधर भटकता हुआ अविचल शान्तिमय सुखसे उस साधुका
 वञ्चित (अलग) कर देता है ॥३५॥

साधु-साधु वस्त्र पात्र-अन्न-पान आदिभी पेटानेसे स्तकार चाहता, प्रशस्त
 वस्तुओंका भोगने लोलुपी- 'अहो! जो वा व है' ऐसा यशसे अमिलापी, मान
 (आवता व ऊँचा धर्ष वस्तु) तथा सम्मान (अनुमानद्वारा गौरव प्रगट करने) की
 इच्छावाले साधु बहुत पार्थोंको तथा कपटरूप माया-शक्त्यने उत्पन्न करे है, छातीमें
 पीसीने तथा व तूटी जगता हृदय-शक्त्य (तीरकी नौकी) की पीछे हृदयमा रहे
 माया-शक्त्य भाव-शक्त्य निरन्तर असीम व्यथानु शक्त्य अने है तथा चतुर्गति
 संसारमें अड़ी-तड़ी भटकाता अविचल शान्तिमय सुखभी जो साधुने वञ्चित
 (रहित) करी नांछे है (३५)

मद्यपानप्रतिषेधमाह-‘सुरं वा’ इत्यादि ।

^{५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२}
मूलम्-सुरं वा, मेरुं वाचि, अन्नं वा मज्जं रसं ।

^{१३ १४ १५ १ ३ ६ २}
संसक्खं न पिवे भिक्खू, जसं सारक्खमप्पणो ॥ ३६ ॥

छाया—सुरां वा मेरुं वाऽपि, अन्यद् वा माद्यकं रसम् ।

ससाक्षि न पिवेद् भिक्षुः, यशः संरक्षन् आत्मनः ॥ ३६ ॥

अथ मद्यपान का दोष बताते हैं—

सान्वयार्थः—भिक्खू=साधु अप्पणो=अपने जसं=सयमको सारक्खं=वचाता हुआ सुरं=गौड़ी, माध्वी और पैष्टी, इन तीनों प्रकारकी मदिराको वा=‘वा’ शब्दसे अथवा वारहों प्रकारकी मदिराको वाचि=तथा मेरुं=सरकेको अन्न वा=और भी दूसरे प्रकारके मज्जं=मदजनक भग गांजा अफीम चरस आदि मादक रसं=रस-द्रव्य-को संसक्खं=केवली भगवान् की साक्षीसे अर्थात् उनका ज्ञान सर्वव्यापक होनेसे एकान्तमें भी न पिवे=नहीं पिये ॥ मदिराके वारह भेद इस प्रकार हैं—(१) महुआ, (२) फणस, (३) द्राख, (४) खजूर, (५) ताड (ताडी), (६) गन्ना=शेरडी, (७) धावडीके फूल, (८) मक्खियोंकी शहद, (९) कैठ (कठोती), (१०) मधु (अन्य प्रकारकी शहद), (११) नारियल, और (१२) पिष्ट (आटा), मदिरा इन वारह वस्तुओंसे बनती है ॥ ३६ ॥

टीका—भिक्षुः आत्मनः=स्वस्य यशः=सयम सरक्षन् सुरां=मदिरां, सा च त्रिविधा-गौड़ी, माध्वी, पैष्टी चे’-ति । तत्र गौड़ी=गुडनिष्पादिता, माध्वी=मधु- (महुडा) संपादिता, पैष्टी=व्रीह्यादिपिष्टनिर्गतेति । यद्वा ‘पिट्ठेण सुरा होइ’ इति

मद्य-पानका निषेध कहते हैं-‘सुरं वा’ इत्यादि ।

जो साधु अपने संयमकी रक्षा करना चाहते हैं उन्हें मदिरा या सिरका एकान्तमें भी कदापि न पीना चाहिए । मदिरा तीन प्रकारकी है (१) गौड़ी (२) माध्वी और (३) पैष्टी । गुड़से बनाई हुई गौड़ी, महुआसे बनाई हुई माध्वी तथा धान्य आदिके पिष्ट (आटे) से बनाई हुई पैष्टी कहलाती है । ‘पिट्ठेण सुरा होइ’ इस वचनसे यही जान पड़ता है कि—

मद्यपानना निषेध कहे थे-सुरं वा० इत्यादि

ये साधु पीताना सयमनी रक्षा करवा छे छे, तेणे मदिरा या सरके अकालमा यद्य कदापि पीवे न लेछेये मदिरा त्रय प्रकारनी छे (१) गौड़ी, (२) माध्वी, (३) पैष्टी गोलमाथी जनावेली गौड़ी, महुडामाथी जनावेली माध्वी तथा धान्य आदिना पिष्ट (आटा) माथी जनावेली पैष्टी कहेवाय छे

પ્રથનાદ્ વ્રીહાદિપિષ્ઠનિર્વૃત્તૈષ્વ સુરેષુચ્યતે । ધન્વન્નાસામિર્થ મયમિતિ વા । મેરુ-
સરકાનામધ્યે મધ્યમ્ । અન્યથા માધ્યક-મદ્વજનકં રસમ્ । માદક્ષત્રેન દ્રાવણ-
મયસ્ય તદ્વિતરસ્ય વિજયાદેશ સર્વસ્ય સંગ્રહઃ, તદુક્તમિતરસ-મદ્વદેતુવ્રતમ્ મય-
મિત્યમિધીયતે' इति । દ્રાવણવિષમધાનિ યથા—

“ માધ્વીકં પાનસં દ્રાણ, સ્વાર્જૂર સામૈસવમ્ ।

મેરેય માસિકં ટાકુ, માધુકં નારિકેસનમ્ ॥૧॥

દુસ્યમમ્નવિકારોત્થં, મધાનિ દ્રાવણૈષ્વ ચ । ” इति ।

एतत्सर्वं सुरादिकं सप्ताक्षि न पिबेत्, साक्षिभिः केवल्यादिभिः सहेति सप्ताक्षि

આન્ય આદિકે આટેસે મદિરા બનતી હૈ। અથવા પેષ્ટી મદિરા ‘ધન્વન્નાસ’
નામની મદિરા સમજાવી આદિ। इनके सिवाय भग गौंजे आदि
और कोई भी नशैसी वस्तुका साधुको सेवन नहीं करना चाहिए
जैसा कि कहा है—‘मदके कारण-स्वरूप पिछले हुए पदार्थको मद्य कहते हैं।’
मद्य बारह प्रकारके समझने चाहिए वे ये हैं—

“(१) मदुआका, (२) पनसका, (३) दाखका, (४) स्वर्जूरका, (५)
ताड़का (ताड़ी), (६) सठिका, (७) मेरेय औ घावड़ीके फूलका, (८)
माक्षिक (मक्खियोंकी शहद) का, (९) दंक (कवीठ-कैय) का, (१०)
मधुका, (११) नारियलका और (१२) पिष्ट (आटे) का बना हुआ
मद्य । ये मद्यके मुख्य मेव बारह हैं ।”

इन सबको केवली भगवानकी साक्षीसे न पिये । केवल भगवानकी

પિઠેય સુરા હોઈ એ વખતથી એમ માણ્ય પડે છે કે—આન્ય આદિન્ય આદ્યથી
મદિરા બને છે અથવા પેષ્ટી મદિરા ‘ધન્વન્નાસ’ નામની મદિરા સમજાવી એકબે
તે ઉપશત આમ, અભિ, બીલ-બીલ કેઈ પચ્ચ કેટ્ટી વસ્તુનું સેવન સંકુ
ન કરે; એમકે કહ્યું છે કે—

મદ્યા કારણ સ્વરૂપ પીંગળેશ પદાર્થને મદ્ય કહે છે’ મદ્ય બાર પ્રકારન્ય
સમજવા, તે નીચે મુજબ—

“(૧) મદુઅનો, (૨) દુવસનો, (૩) દાઘનો (૪) સ્વર્જૂરનો (૫) તાડનો
(તાડી), (૬) મેરુડીનો, (૭) મેરેય-ધાવડીનું ફૂલનો, (૮) માક્ષિક-મધનો (૯) દંક
(કાઠ)નો (૧૦) મધુનો, (૧૧) નારિકેળન્ય, અને (૧૨) પિષ્ટ (આટા) નો
બનેલો મદ્ય એમ મધના મુખ્ય સેક બાર છે

એ બધાને કેવળી ભગવાનની સાક્ષીને પીએ નહિ. કેવળી ભગવાનની સાક્ષી

કેવલ્યાદીનાં સાક્ષિત્વં કદાપિ કચિદપિ પ્રતિરોદ્ધુમશક્યં, તેષાં સર્વજ્ઞત્વાત્સર્વદર્શિ-
ત્વાच्च, तेन एकान्तेऽपि न पिवेदित्यर्थः ॥૩૬॥

મૂલમ્-પિયએ એગઓ તેણો, ન મે કોઈ વિયાણઈ ।

तस्स पस्सह दोसाइं, नियडिं च सुणैह मे ॥ ૩૭ ॥

છાયા—પિવતિ એકકઃ સ્તેનઃ, ન મે કોડપિ વિજાનાતિ ।

तस्य पश्यत दोषान्, निकृतिं च शृणुत मे ॥૩૭॥

સાન્વયાર્થઃ—તેણો=જો ભગવાનની આજ્ઞાકે વિના ગ્રહણ કરનેવાલા હોનેકે
કારણ ચોર સાધુ એગઓ=અકેલા, એકાન્તમે રહા હુઆ અર્થાત્ અપને સહચર
ધર્મકો મી છોડા હુઆ, ‘મે=મેરે-ઇસ મદિરાપાન-કો યા મુજે કોઈ=કોઈમી
ન વિયાણઈ=નહીં જાનતા હૈ’ (એસા સમજ્ઞ કર) પિયએ=મદિરા પીતા હૈ, તસ્સ=
ઉસ સાધુકે દોસાઈ=સંયમમે મલિનતા પૈદા કરનેવાલે દોષોંકો પસ્સહ=દેલ્લો,
ચ=ઔર નિયડિં=એક કપટકો છિપાનેકે લિએ કિયે જાનેવાલે દૂસરે કપટકો
મે=મેરેસે સુણેહ=સુનો ॥૩૭॥

ટીકા—‘પિયએ’ इत्यादि । यः स्तेनः तीर्थङ्करानादिदृष्टत्वेनाऽदत्ताऽऽदायि-
त्वाच्चौरः, एककः=एकान्तस्थितः आत्मसहचरं धर्ममपि विहाय वर्त्तमानः सन्
‘न मे=न मां, न मम सुरादिपानं वा कोऽपि विजानाति’ इति मत्वा पिवति=गल-
विलासःसयोगानुकूलव्यापारविषयं करोति सुरादिकमिति शेषः, तस्य=द्रव्यलि-

સાક્ષી કમી કહીં નહીં રુક સકતી, ક્યોંકિ વે સર્વદર્શી હૈ, અતઃ
તાત્પર્ય યહ હુઆ કિ એકાન્તમે મી મધ ન પિયે ॥ ૩૬ ॥

‘પિયએ’ इत्यादि । हे शिष्य ! भगवान् तीर्थङ्करकी आज्ञाके विना
ग्रहण करनेवाला, अत एव चोर, आत्माके सहचर धर्मको भी त्याग कर
एकान्तमें स्थित होकर ऐसा समझता है कि—‘मुझे या मेरे मदिरा-पानको
कोई नहीं जानता’ ऐसा जानकर मदिरा-पान करता है, उस द्रव्यलिङ्गी

કદાપિ ક્યાય રોકાતી નથી, કારણ કે તે સર્વદર્શી છે, એટલે તાત્પર્ય એ છે કે
એકાન્તમા પણ મધ પીવો નહિ (૩૬)

પિયએ ઇત્યાદિ હે શિષ્ય ! ભગવાન તીર્થ કરની આજ્ઞા વિના ગ્રહણ કરનાર
એટલે ચોર, આત્માના સહચર ધર્મને પણ ત્યાગીને એકાન્તમા સ્થિત થઈને
એમ સમજે છે કે—‘મારા આ મદિરાપાનને કોઈ બાધુતુ નથી’ એમ સમજીને
વે મદિરાપાન કરે છે તે દ્રવ્યલિંગી સાધુના સંયમને દ્વિષિત કરનારી એવાઓ

શ્વિનઃ સાધોઃ દોપાન્=સંયમમાશ્વિન્યકારિષેષ્ટાનિષેપાન્ પશ્યતઃ=જ્ઞાનવિપરીત્તસ્ય
 ચ=પુનઃ નિકૃતિઃ=પૂર્વકૃતકપટાવરણાય કપટાન્તરકરણસક્ષ્ણો માયા, પ્રથમકરણ
 મુરારાનં, ત્રિતીયમતૃતમાપણેન તત્સંગોપનમિતિ માનઃ, એ=મમ નિકપતઃ=તત્કાલ
 મૃણુત=અક્ષયગોચરીકૃત્ત । ગુરુઃ શિષ્યાનામન્ય કથયતીતિ માનઃ ॥૩૫॥

પૂર્વપ્રતિજ્ઞાતદોષાનુપવર્ણયતિ-‘વદુર્હ’ ઇત્યાદિ ।

મૂખ્ય-વદુર્હ સુંદિયા તસ્સ, માયા મોસ ચ મિક્ષુણો ।

અયસો ય અનિશ્વાણ, સયય ચ અસાહુયા ॥ ૩૮ ॥

જાયા-વર્દતે શૌષ્ઠિકા તસ્ય, માયા શુપા ચ મિશ્નોઃ ।

અયશ્ચ અનિર્વાજં, સતત ચ મસાપુતા ॥૩૮॥

સાન્વયાર્યઃ-તસ્સ=તસ મદિરા પીનેવાણે મિક્ષુણો=સાધુકી સુદિયા
 મથપાન સંબન્ધી માસકિ માયા=કપટ ચ=ઔર મોસ=શૂઠ અયસો=અપર્કી
 ય=તવા અનિશ્વાણ=અશ્વત્થિ, યે સબ દોષ સયયં=નિરન્તર વદુર્હ=વદતે રાત્રી
 ચ=ઔર (આસિર ઉસકે) અસાહુયા=અસાપુતા હો માતી હૈ, મ્હાંદ પ
 અસાપુપનકો માત્ર હો જાતા હૈ, યાની ચારિત્રસે શ્રદ્ધ હો જાતા હૈ ॥૩૮॥

ટીકા-તસ્ય=મુરારાપિનઃ મિશ્નોઃ=સાધોઃ સતત=નિરન્તર શૌષ્ઠિકા=મથ
 પાનવિપવાસકિઃ, ચ=પુનઃ, માયા=નિકૃતિઃ, શુપા=અસત્યમાપણમ્, યદ્વા ‘માયા’

સાધુકે સંયમકો દર્શિત કરનેવાલી ચેષ્ટાઓ (દોષો) કો તો વેલો ।
 એક તો મદિરાપાનકા માયાચાર, ફિર ઉસે સુપાનેકે લિપ્ત દુસરે અન્ય
 માયાચાર ઔર મૃપાવાદ આલિકા સેચન કિયા જાતા હૈ સો મુસસે
 સુનો, અર્થાત્ ગુરુમહારાજ શિષ્યકો આમન્ત્રિત કરકે કથન કરતે હૈ ॥૩૭॥

પૂર્વપ્રતિજ્ઞાત દોષ કહતે હૈ-‘વદુર્હ’ ઇત્યાદિ ।

મદિરાપાન કરનેવાલા સાધુ સદા મદિરા પીનેમ્ હી મગ્ન રહતા હૈ ।
 વહ માયાચાર કરતા હૈ, મૃપા બોલતા હૈ, અથવા કપટ-સહિત શૂઠ

(રોષે)ને તે બુજો । જોક તે મદિરાપાનને માયાચાર, વળી તેને સુપાવન
 માટે બીજા અનેક માયાચાર અને મૃપાવાદ આદિનું સેવન કરવામાં આવે છે તે માત્રી
 યાસેથી અજાણે-અર્થાત્ શ્રદ્ધ મદારાજ શિષ્યને આમન્ત્રિત કરીને કથન કરે છે (૩૭)

પૂર્વપ્રતિજ્ઞાત દોષ કહે છે-વદુર્હ ઇત્યાદિ ।

મદિરાપાન કરવાર સાધુ સદા મદિરા પીવામાં જ મગ્ન રહે છે. તે અન્ય
 ચાર કરે છે મૃપા બોલે છે અથવા કપટસહિત શૂઠ બોલે છે દુશ્મની ઠાવને

મોસં' इत्येकं पदं तेन मायया सह मृषा मायामृषा=परप्रतारणपूर्वकमसत्यभाषण-
मित्यर्थः, च=पुनः, अयशः=असद्वृत्तत्वेनाऽपकीर्तिः, अनिर्वाणम्=अनुपशान्तिर-
वृत्तिः उत्तरोत्तरस्पृहावर्द्धनात्, च=तथा असाधुता=असंयतत्वं साधुचिताचार-
राहित्येन साधुपदाऽनर्हत्वमित्यर्थः, वर्द्धते=वृद्धिं गच्छति ।

‘सुंडिया’ इत्यनेन मध्यपાયिनो मद्यासक्तिरपरिहार्या भवतीति सूचितम् ।
मद्यासक्तौ सत्यां माया मृषा च कदापि तं न विजहाति, मायामृषावृद्धौ स्वपरपक्षे
निन्दाऽवश्यम्भाविनी, निन्दायामपि सत्यां मध्यपानासक्तस्याऽनिर्गतिः साहचर्य
न मुञ्चति, तथा सति सार्था साधुपदानधिकारित्वमुपजायतेऽतः सर्वानर्थमूलं
मध्यपानमिति बोध्यम् ॥ ३८ ॥

બોલતા હૈ । દુરાચારી હોનેકે કારણ उसकी अपकीर्ति फैल जाती है ।
उसकी लोलुपता अधिकाधिक बढ़ती चली जाती है—उसे कभी तृप्ति
नहीं होती । तथा मुनिके योग्य आचरणसे हीन होनेके कारण वह साधु
कहलाने योग्य नहीं रहता, अतः उसकी असाधुता बढ़ती है ।

‘सुंडिया’ पदसे यह सूचित किया है कि शराबीकी शराब पीनेकी
आदत छूटनी कठिन होती है । मदिरामें आसक्ति होने पर माया-मृषा
मदिरापायीका काना-पीछा नहीं छोड़ती, अर्थात् वह माया-मृषा दोषोंमें
तत्पर रहता है । माया और मृषाकी वृद्धि होनेपर स्वपक्ष परपक्षमें
निश्चय ही निन्दा होती है और निन्दा होनेपर भी मदिरा पानमें मस्त
होकर मदिरा-पान नहीं त्यागता । ऐसी अवस्थामें वह साधु कहलाने
योग्य बिलकुल ही नहीं रहता ॥ ३८ ॥

કારણે તેની અપકીર્તિ ફેલાઈ જાય છે, એની લોલુપતા અધિકાધિક વધતી જાય છે,
તેથી કદાપિ તૃપ્તિ થતી નથી મુનિને યોગ્ય આચરણથી હીન હોવાને કારણે
એ સાધુ કહેવાવાને યોગ્ય નથી રહેતો, એટલે એની અસાધુતા વધે છે.

‘સુડિયા’ શબ્દથી એમ સૂચિત કર્યું છે કે શરાબીની શરાબ પીવાની
આદત છૂટવી કઠિન હોય છે મદિરામા આસક્તિ થતા માયા-મૃષા મદિરાપાન
કરનારનો પીછો છોડતી નથી, અર્થાત્ એ માયા-મૃષા દોષોમા તત્પર રહે છે માયા
અને મૃષાની વૃદ્ધિ થતા સ્વ-પક્ષ પર-પક્ષમા જરૂર નિંદા થાય છે, અને નિંદા થતા
છતા પણ મદિરાપાનમા મસ્ત થઈને, તે મદિરાપાન ત્યાગતો નથી એવી અવસ્થામા
તે જરાએ સાધુ કહેવાવાને યોગ્ય રહેતો નથી (૩૮)

उक्तमेवार्थं प्रकारान्तरेण ब्रह्मयति—‘निचुचिगो’ इत्यादि ।

मूलम्—निचुचिगो जहा तेणो, अत्तकम्महिं दुम्मई ।

तारिसो मरणतेऽपि, नाराहेइ सवर ॥ ३९ ॥

छाया—निचुचिगोः यथा स्तेनः, आत्मकर्मभिर्दुर्मतिः ।

तादृश मरणात्तेऽपि, न आराधयति संवरम् ॥ ३९ ॥

सान्त्वयार्थः—जहा=मिस प्रकार तेणो=घोर अत्तकम्महिं=अपने किये हुए दुष्परिणोसे निचुचिगो=इमेशा व्याकुल बना रहता है, उसी वत् तारिसो=मदिरा पीनेवाला वह दुम्मई=दुर्बुद्धि साधु भी निचुचिगो बना रहता है, फिर वह मरणतेऽपि=मरण समय तक भी संवर=संवरकर्म-चारिणको नाराहेइ=नहीं आराध सकता है, अर्थात् वह साधु भिन्नमीमांसाचारित्रसे शक्ति रहता है ॥ ३९ ॥

टीका—यथा स्तेनः=तस्करः आत्मकर्मभिः=स्वकीयदुष्परितैः निचुचिगोः सदा व्याकुलः विषोपशान्तिरहितो भवति, तादृशः=स्तेनस्तद्वत्, यथा चौरः—‘मदीयमिदं दुष्परितं कोऽपि मा विधात्, अन्यथा राजद्यूषितस्य मम प्राणावधारो भवे’ इति चिन्तया कदाचिदपि चेतसि नोपशान्तिं गच्छति, तथा मघसेवी साधुरपि स्वकीये दुष्परिते मगटिसे सति पूजामविद्यादिमतिपातशङ्कया स्वकुप-

इसी विषयको दूसरी तरफसे कहते हैं—‘निचुचिगो’ इत्यादि ।

जैसे चोर अपने कुकर्मोंके कारण सदा व्याकुल बना रहता है अर्थात् उसे सदा यही भय बना रहता है कि मेरे कुकर्मको कोई जान न ले, नहीं तो राजा मुझे पकड़ लेगा और प्राणोंसे हाथ धोना पड़ेगा । इस प्रकारकी चिन्तासे चोरके चित्तमें सदा घुक् घुकी (खल-बली) मची रहती है । इसी प्रकार मदिरा-पान करनेवाले मुनिके मनमें इमेशा असमाधिरहती है कि—कहीं मेरा मदिरा पानका बुराचार प्रगट न हो जाय, नहीं तो मान सम्मान सब मिट जायगा । इस प्रकारकी आशंकासे वह

जो विषयने भील रीते ठके छे—निचुचिगो० धियादि.

जो भीर चेताना कुकर्मिने करेवे सदा व्याकुल बना रहे छे । अर्थात् तेने सदा जोवे भय रहे छे छे आशा कुकर्मिने केवल अच्छी न ले, नकि तो राज्य भने पकड़ी देशे जाने प्राण शुभापन पड़ेवे । जो प्रकारनी चित्तधी चित्तधी चित्तधी सदा प्रगल्भाट भव्या करे छे जो रीते भविष्यमान केन्दर मुनिभ भनभा कुकर्मिने असमाधि रहे छे छे—क्याक आशा भविष्यमानने दुस्साध प्रकट न भई नकि तो मान सम्मान अधु नारा पमरी । जो प्रकारनी आशंकासे ते

દુષ્કૃતસંગોપનાય નવનવમાયામૃપાકલ્પિતવચનરચનાદિનાનાપ્રકારકોપાયમનુસં-
દધાનો ન જાતુ સંયમસમાધિમધિગચ્છતીતિ ભાવઃ । દુર્મતિઃ=વિપર્યસ્તબુદ્ધિઃ
સાધુઃ, મરણાન્તેઽપિ મરણાવધિસમયેઽપિ સંવરં=સર્વસાવચ્ચવિરતિલક્ષણં ચારિત્રં
કદાપિ નારાધયતિ=ન નિષ્પાદયતિ, ચારિત્રસાધકશુદ્ધપરિણામાભાવાત્ ।

‘નિચ્ચુન્નિવગ્ગો’ इत्यनेन पापात्मनां नित्यशङ्कितत्वं सूचितम् । ‘दुम्मई’-
पदेन व्यसनिना मतिमालिन्यमवश्यम्भावीत्याविष्कृतम् ॥ ३९ ॥

^૨મૂલમ્-^૬આયરિ^૫ણ નારા^૬હે^૩ઙ્ગ^૧ સમ^૧ણે આ^૧વિ તારિ^૧સો ।

^૬ગિ^૬હ^{૧૨}ત્થા^{૧૩} વિ^૭ ણં ગરિ^{૧૧}હંતિ, જે^{૧૦}ણ જા^{૧૦}ણંતિ તારિ^{૧૦}સં ॥ ૪૦ ॥

છાયા—આચાર્યાન્ નારાધયતિ, શ્રમણાંશ્ચાપિ તાદૃશઃ ।

गृहस्था अपि तं गर्हन्ते, येन जानन्ति तादृशम् ॥ ४० ॥

सान્વયार्થઃ-તારિસો=ઉસ-પૂર્વોક્ત-પ્રકારકા દુરાચારી સાધુ આયરિણ=
રત્નાધિકોંકો અવિ ય=તથા સમણે=સાધુઓંકો ભી નારાહેઙ્ગ=વિનય વૈયાવચ્ચ
આદિસે નહીં આરાધ સક્તા હૈ, જેણ=જિસ કારણસે ગિહત્થા વિ=ગૃહસ્થ ભી ણં=

अपने किये हुए दुराचारको छिपानेके लिए मायाचार और असत्य
आदिके नये-नये उपाय सोचा करता है। उसकी संयम सम्बन्धी समाधि
किसी प्रकार भी नहीं रहती। ऐसा दुर्बुद्धि साधु मृत्युकी अवधिके
समय भी सर्वसावध्ययोगके त्यागरूप संवर की आराधना नहीं
करता, क्योंकि उसके वैसे विशुद्ध भाव नहीं होते ।

‘નિચ્ચુન્નિવગ્ગો’ इससे ऐसा सूचित किया है कि पापी सदा सशंक
रहता है । ‘दुम्मई’ पदसे यह प्रगट किया है कि कुव्यसनीकी मतिमें
मलिनता अवश्य आजाती है ॥ ३९ ॥

પોતાના દુરાચારને છુપાવવાને માયાચાર અને અસત્ય આદિના નવા નવા
ઉપાયો વિચાર્યા કરે છે એની સંયમ સળધી સમાધિ કોઈ પ્રકારે રહેતી નથી
એવો દુર્બુદ્ધિ સાધુ મૃત્યુની અવધિના સમયે પણ સર્વસાવધયોગના ત્યાગરૂપ
સંવરની આરાધના કરતો નથી, કારણ કે તેના એવા વિશુદ્ધ ભાવ થતા નથી

નિચ્ચુન્નિવગ્ગો શબ્દથી એમ સૂચિત કરવામા આવ્યું છે કે પાપી સદા
સશંક રહે છે દુમ્મઈ શબ્દથી એમ પ્રકટ કર્યું છે કે દુર્વ્યસનીની મતિમા મલિ-
નતા અવશ્ય આવે છે (૩૯)

उसे तारिसं=उस प्रकारका अर्थात् मण पीनेवाला जाणंति=जानते हैं (आवे उसकी) गरिहंति=निन्दा करते हैं ॥४०॥

टीका—‘आयरिण’ इत्यादि । तादृशः=पुरोदीरितदुराचारीभिः साधुः आचार्यान् अपिच भ्रमणान्=रत्नाधिकान् साधून् नाराधयति कल्पितान्-करणत्वादिति भावः, येन हेतुना गृहस्था अपि तादृशं=तथाविधं दुराचारिणं जानन्ति तेन हेतुना यं=तं साधु गृहंते=निन्दन्ति, स सकलजननिन्दनीयो मन्तीति श्रुत्यर्थः ॥ ४० ॥

अकृत्यसेविदोपाधुपसहरमाह—‘एवं तु’ इत्यादि ।

मूलम्—एव तु अगुणप्लेही, गुणाण च विवर्ज्य ।

तारिसो मरणतेवि, नाराहेइ सवरं ॥ ४१ ॥

छाया—एव तु अगुणप्लेही, गुणानां च विवर्जकः ।

तादृश मरणतेऽपि, नाराधयति संवरम् ॥४१॥

सान्वयार्थः—एवं तु=इस प्रकार अगुणप्लेही=प्रमादादि दोषोंका ग्रहण करनेवाला च=और गुणाणं=ज्ञानादि गुणोंका विवर्ज्य=त्यागी तारिसो=उस प्रकारका साधु मरणतेवि=मरणकालमें भी संवर=संवर-चारित्र्य-की नाराहेइ=आराधना नहीं कर सकता ॥४१॥

टीका—एवम्=उक्तरीत्या तु अगुणप्लेही=दोषदर्शी प्रमादादिदोषनिरत

‘आयरिण’ इत्यादि । ऐसा दुराचारी साधु आचार्य तथा रत्नाधिक भ्रमणकी भी आराधना नहीं करता, क्योंकि उसका अन्तःकरण कल्पित होजाता है, जिससे कि गृहस्थ भी उस साधुको पहचान लेते हैं और उसकी निन्दा करते हैं । तात्पर्य यह है कि ऐसा साधु सबका निन्दनीय बन जाता है ॥ ४० ॥

‘एवं तु’ इत्यादि । प्रमाद आदि दोषोंमें लीन, सम्पगृहान-दर्शन

आयरिणं इत्यादि। जेवो दुराचारी साधु आचार्य तथा रत्नाधिक भ्रमणकी भी आराधना करते नहीं, कारण है जेनुं अन्तःकरण कल्पित यहुं व्यवहारे, जेही गृहस्थ पणुं जे साधुने पहचानी ले ते जे जे जेही निन्दन करे ते तात्पर्य जे ते जे जेवो साधु सोने निन्दनीय जेही व्यवहारे (४०)

एवं तु० इत्यादि। प्रमाद आदि दोषोंमें लीन, सम्पगृहान-दर्शन-विरत

इत्यर्थः, गुणानां च=ज्ञानदर्शनचारित्र्यलक्षणानां क्षान्त्यादीनां वा विवर्जकः=परि-
त्याजकः गुणाऽनाराधक इत्यर्थः, तादृशो मरणान्तेऽपि संवरं नाराधयतीति
व्याख्यातपूर्वं सुगमं चेति ॥ ४१ ॥

पूर्वोक्तदोषपरित्यागिनो गुणानाह-‘तवं’ इत्यादि ।

मूलम्-तवं कुवइ मेहावी, पणीयं वज्जए रसं ।

मज्जप्पमायविरओ, तपस्सी अइउक्कसो ॥ ४२ ॥

छाया—तपः कुरुते मेधावी, प्रणीतं वर्जयति रसम् ।

मद्यप्रमादविरतः, तपस्वी अत्युत्कर्षः ॥ ४२ ॥

सान्त्वयार्थः—मज्जप्पमायविरओ=जो मद्य और प्रमादसे रहित तपस्सी=
तपस्वी साधु मेहावी=आगमोक्त मर्यादामें चलनेवाला अइउक्कसो=घमंड नहीं
करता हुआ तवं=तपस्या कुवइ=करता है, (और) पणीयं=स्निग्ध रसं=रसवाले
पदार्थ घी दूध घेवर आदिको वज्जए=त्यागता है ॥ ४२ ॥

टीका—यः तपस्वी=साधुः मद्यप्रमादविरतः=मादयति=विवेकविकलीकरो-
त्यात्मानमिति मद्यं=मादकद्रव्यं, तदेव प्रमादजनकत्वात्प्रमाद इति मद्यप्रमादस्त-
स्माद्विरतस्तद्वर्जक इत्यर्थः, मेधावी=आगमोक्तविध्यनुस्मरणशीलः संयममर्यादाऽ-
वस्थित इत्यर्थः, अत्युत्कर्षः=उत्कर्षः=‘अहं तपस्वी’-त्याद्यभिमानस्तमतिक्रम्य=
उल्लङ्घ्य=परित्यज्य वर्त्तत इति अत्युत्कर्षः, तपःप्रधानगुणाभिमानशून्यः सन् तपः=

चारित्र्य तथा क्षान्ति आदि गुणोंका त्याग करनेवाला ऐसा साधु मृत्यु-
समय भी संवरकी आराधना नहीं करता ॥ ४१ ॥

पूर्वोक्त दोषोंके त्यागीके गुण कहते हैं—‘तवं’ इत्यादि ।

जो तपस्वी साधु आत्माको विवेक-विकल बनानेवाले शराबसे विरत
रहते हैं, प्रवचन-प्रतिपादित संयम-मर्यादामें स्थित हैं, ‘सबसे बड़ा
तपस्वी मैं ही हूँ’ ऐसा तपका दर्प (अभिमान) नहीं करते हुए चतुर्थ

तथा क्षान्ति आदि गुणोंको त्याग करनेवाला साधु मृत्यु समये पण्य संवरकी
आराधना करता नहीं. (४१)

पूर्वोक्त दोषोंको त्यागीना गुण कहे छे—तवं० इत्यादि

जे तपस्वी साधु आत्माने विवेकविकल बनानेवाले शराबसे विरत रहे छे,
ते प्रवचन-प्रतिपादित संयम-मर्यादाभा स्थित रहे छे, ‘सौथी मोटो तपस्वी हूँ छु’
ऐसे तपको दर्प (अभिमान) न करता अतुर्थभक्त आदि तप करे छे,

षट्पदमत्तादिकं करोति पुनरपि प्रणीतं=गलस्नेहविन्दुकं गूढस्नेहं वा भाज्य, स्ने-
हावगाहं कृशरावि, गूढस्नेह घृतपूरादिकं, रसं=घृतदुग्धादिकं वर्जयति=पति-
त्यजति ॥४२॥

मूल्म-तस्स पस्सह कल्लाण, अणेगसाहुपूइय ।

विउल अत्थसजुत्त, किच्चइस्स सुणेह मे ॥ ४३ ॥

छाया—तस्य पश्यत कल्याणम्, अनेकसाधुपूजितम् ।

विपुलार्थसयुक्त, कीर्तयिष्यामि शृणुत मे ॥४३॥

सान्त्वयार्थ—तस्स=उस साधुके अणेगसाहुपूइयं=अनेक मुनियोंकी कर्तवी
विउल=मुक्तिपदका साधक होनेसे महान् अत्थसंजुत्त=मोक्षरूप अर्थ-प्रयोजनसे
युक्त ऐसे कल्लाणं=कल्याण-सयम-को पस्सह=वस्त्रो, (और मैं उसके गुणोंको)
किच्चइस्स=वर्णन करूंगा, (तुम) मे=मुझसे सुणेह=सुनो ॥४३॥

टीका—‘तस्स’ इत्यादि । तस्य=उक्तगुणवतः साधोः अनेकसाधुपूजित-
मुनिवन्दवन्दितं विपुलं=महत् मुक्तिपदमाचकत्वात्, अर्थसयुक्तम्=अर्थः=सुखसुखी
प्रयोजनं मोक्षलक्षणं तेन संयुक्तं=संश्रितं तत्फलदायत्वात्, कल्याण=नितान्तसु-
खावस्थासंयमं पश्यत=अवलोकयत मोक्षिण्याः । इति शेषः । कीर्तयिष्यामि-
तद्गुणान् वर्जयिष्यामि म=मम सकाशात् शृणुत=आकर्णयत ॥४३॥

भक्त आदि तप करते हैं, तथा वेधर आदि प्रणीत भोजनको और
घी दूध आदि पुष्टिकर रसोंको त्याग दते हैं ॥ ४२ ॥

‘तस्स’ इत्यादि । हे शिष्य ! उस उक्तगुणविशिष्ट साधुके
अनेक-मुनि-समूहसे प्रशंसित, मुक्तिपदका साधक होनेसे महान्,
मोक्षरूपी अर्थसे युक्त, अनन्त सुखदाता कल्याण अर्थात् संयमको
देखो । मैं उसके गुणोंका वर्णन करूंगा, तुम मुझसे सुनो ॥ ४३ ॥

तथा वेधर आदि प्रणीत भोजनको और घी-दूध आदि पुष्टिकर रसोंको
त्यागते हैं (४२)

तस्स० इत्यादि हे शिष्य ! उक्तगुणविशिष्ट भोवा साधुका अनेक-मुनि-
समूहसे प्रशंसित, मुक्तिपदके साधक होनेसे महान् मोक्षरूपी अर्थसे युक्त,
अनन्त सुखदाता कल्याण अर्थात् संयमने लुब्धे हे भोवा सुखान्त वर्जन करीय,
ते तमे सांभले (४३)

^૧મૂલમ્-^૨એવં ^૩તુ ^૪ગુણપ્રેક્ષી, ^૫અગુણાણં ^૬ચ ^૭વિવર્જ્જણ ।

^૮તારિસો ^૯મરણંતેવિ, ^{૧૦}આરાહેઙ્ગ ^{૧૧}સંવરં ॥ ૪૪ ॥

છાયા—એવં તુ ગુણપ્રેક્ષી, અગુણાણં ચ વિવર્જકઃ ।

તાદૃશઃ મરણાન્તેઽપિ આરાધયતિ સંવરમ્ ॥૪૪॥

સાન્વયાર્થઃ—એવં તુ=ઇસ પ્રકાર ગુણપ્રેક્ષી=જ્ઞાનાદિ ગુણોંકે ગ્રહણ કરનેમેં તત્પર ચ=ઔર અગુણાણં=પ્રમાદાદિ દોષોંકા વિવર્જ્જણ=ત્યાગી તારિસો=ઇસ પ્રકારકા સાધુ મરણતેવિ=મરણાન્ત-સમયમેં અવશ્ય, અથવા મરણાન્ત કષ્ટ પડ્નેપર મી સંવરં=ચારિત્રકો આરાહેઙ્ગ=આરાધતા હૈ-નહીં છોડતા હૈ ॥૪૪॥

ટીકા—‘એવં તુ’ इत्यादि । एवं तु गुणप्रेक्षी=गुणदर्शी ज्ञानादिगुणोपार्जन-दत्तचित्त इत्यर्थः, अगुणानां च=प्रमादादिदोषाणां विवर्जकः=परित्यजनशीलः तादृशः=तथाविधः साधुर्मरणान्ते=मरणसमये अपि=निश्चयेन संवरं=चारित्र्यम् आराधयति=सेवते । यद्वा मरणान्तेऽपि=मरणसमकलेशोपस्थितावपि संवरमाराधयति न परित्यजतीत्यर्थः ॥४४॥

^૧મૂલમ્-^૨આયરિણ ^૩આરાહેઙ્ગ, ^૪સમણે ^૫યાવિ ^૬તારિસો ।

^૭ગિહત્થા ^૮વિ ^૯ળં ^{૧૦}પૂરંતિ, ^{૧૧}જેણ ^{૧૨}જાણંતિ ^{૧૩}તારિસં ॥ ૪૫ ॥

છાયા—આચાર્યાન્ આરાધયતિ, શ્રમણાન્ અપિ ચ તાદૃશઃ ।

ગૃહસ્થા અપિ ત પૂજયન્તિ, યેન જાનન્તિ તાદૃશમ્ ॥ ૪૫ ॥

સાન્વયાર્થઃ—તારિસો=પૂર્વોક્ત ગુણવાલા સાધુ આયરિણ=આચાર્યાદિકોંકી અવિ ય=ઔર સમણે=સાધુઓંકી મી આરાહેઙ્ગ=આરાધના કરતા હૈ, જેણ=જિસ

‘એવં તુ’ इत्यादि । इस प्रकार ज्ञानादि-गुणोंके उपार्जनमें लीन, प्रमाद आदि अवगुणोंके त्यागी ऐसे साधु मृत्यु समयमें अवश्य संवरं=चारित्र्य-धर्मकी आराधना करते हैं । अथवा मृत्युके समान कष्ट उपस्थित होनेपर मी वे संवरकी आराधना करते हैं, अर्थात् उस समय मी वे संवरका त्याग नहीं करते ॥४४॥

एवं तु० इत्यादि ज्ञे रीते ज्ञानादि-गुणैः लीनमा लीन, प्रमाद आदि अवगुणैः त्यागी ज्ञेवा साधुज्ज्ञे मृत्यु समये अवश्य संवरं=चारित्र्य-धर्मनी आराधना करे छे अथवा मृत्युसमान कष्ट उपस्थित यता पणु तेज्ज्ञे संवरनी आराधना करे छे, अर्थात् ज्ञे समये पणु तेज्ज्ञे संवरनो त्याग करता नथी (४४)

कारणस गिहत्थावि=गृहस्थ भी ण=उसे तारिस्-उस प्रकारका जानति=जानते हैं, (अतः उसका) पूजति=वस्त्र पात्रादिसे सम्मान करते हैं, तथा साधु भी उसकी प्रशंसा करते हैं ॥४५॥

टीका—‘आयरिण’ इत्यादि । तादृशः=उक्तगुणविशिष्ट साधुः आचार्यः अमर्णांश्चाप्याराधयति=स्वकीयसममोत्कर्षेणाऽऽचार्यादीन् प्रसादयतीत्यर्थः, ये हेतुना गृहस्था सै=साधु तादृशं=तथाविधं जानन्ति तेन कारणेन पूजयन्ति=पद्मपात्रादिपुरस्कारेण मानयन्ति । ‘अपि’ शब्देन न केवलं गृहस्थाः किन्तु साधवोऽपि पूजयन्ति=पूजयन्तीति सूचार्थः ॥४५॥

मूलम्-तवतेणे वयतेणे, रुवतेणे य जे नरे ।

आचार्यभावतेणे य, कुवई देवकिञ्चिस ॥ ४६ ॥

छाया—तपस्तेनो वयस्तेनो, रूपस्तेनय यो नरः ।

आचार्यभावस्तेनय, कुवते देवकिञ्चिपम् ॥४६॥

सान्वयार्थ—जे=जो नरे=साधु तवतेणे=तपस्याका धीर-इसरेकी तपस्याका अपनेमें आरोप करनेवाला, वयतेणे=वयनका धीर इसरेके व्याख्यानका अपनेमें आरोप करनेवाला, य=तथा रुवतेणे=रूपका धीर इसरेके रूपका अपनेमें आरोप करनेवाला, य=और आचार्यभावतेणे=आचार्यका धीर-इसरेके ज्ञानादि आचार्यका अपनेमें आरोप करनेवाला, भावका धीर=भीषादि पदार्थोंका जानकार नहीं होने पर भी अपनेको जानकार बतानेवाला होता है, वह देवकिञ्चिस=

‘आयरिण’ इत्यादि । ऐसे साधु आचार्योंकी तथा अमर्णोंकी आराधना करते हैं, अर्थात् आचार्यादिकोंको अपने संयमकी उत्कृष्टतासे प्रसन्न करते हैं, जिससे गृहस्थ भी उन्हें वैसाही उत्कृष्ट समझते और सन्मान करते हैं । केवल गृहस्थ ही समका सन्मान नहीं करते किन्तु साधु भी उनकी प्रशंसा करता है ॥४५॥

आयरिण इत्यादि जेवा साधुज्ये, आचार्येनी तथा अमर्णेनी आराधन ४२ छे अर्थात् आचार्यादिकने श्रवणा अमर्णी उत्कृष्टतासे प्रसन्न ४२ छे जेही गृहस्थे पण तेमने जेवा न उत्कृष्ट समझे छे जेने तेमनु स मान ४२ छे तेमने गृहस्थे न जेमनु स मान नहीं ४२छ, पण साधुज्ये पण जेमनी प्रशंसा ४२ छे (४५)

કિલ્વિવ નામકે દેવભવકો કુઠ્ઠ્વર્દ=કરતા હૈ, અર્થાત્ દેવલોકમે કિલ્વિપિક દેવપને ઉત્પન્ન હોતા હૈ ॥૪૬॥

ટીકા-‘તવતેણે’ ઇત્યાદિ । [૧] યો નરઃ=યઃ સાધુઃ તપઃસ્તેનઃ-તપચ્ચૌરઃ, અત્ર ચૌર્ય પરકીયતપોડપહરણ-સ્વપૂજાચર્ય સ્વસ્મિન્નારોપણમ્ । સ ચ તપઃસ્તેન-ત્વિવિધો યથા-સ્વયમતપસ્વી કશ્ચિત્સાધુઃ કેનચિત્ ‘તપસ્વી ભવાન્ ?’ ઇતિ પૃષ્ઠઃ સન્ ‘અહમસ્મિ તપસ્વી’-ત્યર્થમૂચકઃ પ્રથમઃ (૧) । દ્વિતીયો વિનૈવ તપસા સ્વભાવાદ્ રોગાદિકારણાન્તરવશાદ્વા કૃશશરીરઃ સાધુઃ કેનચિત્ ‘કિં ભવાનેવ શ્રુત-પૂર્વસ્તપસ્વી ?’ ઇતિ પૃષ્ઠઃ સન્ ‘સાધવસ્તપસ્વિન્ એવ ભવન્તિ કિમનેન પ્રશ્નેન ?’ ઇત્યુત્તરમ્દઃ (૨) ।

‘તવતેણે’ ઇત્યાદિ । જો સાધુ તપકે ચોર, વચનકે ચોર, રૂપકે ચોર અથવા આચારકે ચોર ઓર ભાવકે ચોર હોતે હૈં વે દેવોમે ઉત્પન્ન હોકરકે ભી કિલ્વિષ હી હોતે હૈં ॥

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ પરકી તપસ્યાકો અપની પ્રતિષ્ઠાકે લિએ અપની બતાના તપકી ચોરી હૈ । [૧] તપકે ચોર ત્રીન પ્રકારકે હૈ—

(૧) કિસી અતપસ્વી સાધુસે કિસીને પૂછા-‘ક્યા આપ તપસ્વી હૈં ?’ ઇસકે ઉત્તરમે ‘હાં મૈ તપસ્વી હૂં’ એસા કહનેવાલા તપચોર હૈ ।

(૨) વિના તપસ્યા કિયે રોગ આદિ કિસી કારણસે યા સ્વભાવસે ક્ષીણ શરીરવાલે સાધુસે કિસીને પૂછા-ક્યા આપ હી વહ તપસ્વી હૈં, જિનકી કીર્તિ પહેલે હમને સુની હૈ ?’ એસા પૂછનેપર ‘સાધુ તો તપસ્વી હોતે હી હૈં, યહ પ્રશ્ન કરના હી વૃથા હૈ’ ઇસ પ્રકારકા ઉત્તર દેનેવાલા તપચોર હૈ ।

તવતેણે० ઇત્યાદિ જે સાધુઓ તપના ચોર, વચનના ચોર, રૂપના ચોર અથવા આચારના ચોર તથા ભાવના ચોર હોય છે, તેઓ દેવોમા ઉત્પન્ન થઇને પણ કિલ્વિષી જ બને છે

તાત્પર્ય એ છે કે-પરની તપસ્યાને પોતાની પ્રતિષ્ઠાને માટે પોતાની બતાવવી એ તપની ચોરી છે (૧) તપના ચોર ત્રણ પ્રકારના છે

(૧) કોઈ અતપસ્વી સાધુને કોઈ પૂછે કે-‘આપ તપસ્વી છો ?’ તેના ઉત્તરમા ‘હા, હું તપસ્વી છું’ એમ કહેનાર તપચોર છે

(૨) તપસ્યા કર્યા વિના રોગાદિ જેવા કોઈ કારણે યા સ્વભાવથી જ ક્ષીણ શરીરવાળા સાધુને કોઈ પૂછે ‘શુ આપ એજ તપસ્વી છો કે જેમની કીર્તિ અમે પહેલા સાંભળી છે ?’ એમ પૂછતા ‘સાધુ તો તપસ્વી જ હોય છે, આ પ્રશ્ન કરવો જ વૃથા છે, એવા પ્રકારનો ઉત્તર આપનાર તે તપ ચોર છે

તૃતીયસ્તુ—‘ઉપ્રતપસ્વી મથાનેવ કિમ્?’ इति केनचित्पृष्टं सन् स्वस्वामि-
कामनया केवलं मौनमाश्रम्यते न तु किञ्चित्प्रतिभाषते तेन प्रच्छन्नोऽपिगच्छति-
अथ महातपस्वी यतः स्वगुणाख्यानं कर्तुं मनागपि नीत्सहते, पृष्ठोऽपि न
प्रतिवचनं न प्रयच्छतीति (३) ।

[૨] વચ-‘સ્તેન=ચચ=વાક્યં તસ્ય સ્તેનઃ, યથા ‘ધર્મવેશનામપીઘતયા મુપચતો
મુનિર્મથાનેવ કિમ્?’ इति केनचित्पृष्टः ‘साधवो धर्मवशनानिपुणा एव मन्त्री’-
ત્યાદિવક્ત્તા તુષ્ણીયુતથ । અથવા સ્વસ્ય શાસ્ત્રાનભિદ્વસ્વેઽપિ વાગાઢમ્બરમાશે
પરિપદિ પ્રસાદિતાયાં સત્યાં કેનચિત્ ‘આચારાશ્વોપાશ્વપિશ્વો મથાન્’ इति पृष्टः

(૩) ‘કયા આપહી ઊપ્ર તપસ્વી હો?’ ऐसा प्रश्न करनेपर स्वकीय
कीर्तिकी कामना करके केवल मौन साध लेनेवाला—कुछ न बोलनेवाला
तपस्वी है, क्योंकि मौन साधनेसे प्रश्न कसा यह समझ लेता है कि-
‘ये बड़े भारी तपस्वी हैं कि अपने गुण वर्णन करनेमें तनिक भी प्रवृत्त
नहीं होते, यहां तक कि पूछने पर भी उत्तर नहीं देते ।’

[૨] વાક્યકેષોરકો વચનચોર કહાતે હો । જૈસે કિસીને પૂછા—‘જો ધર્મ-
વેશના વેનેમેં અત્યન્ત નિપુણ સુને જાતે હો કે કયા આપહી હો?’ इस प्रश्नके
उत्तरमें ऐसा कहना कि—‘साधु, धर्मवेशना वनेमें निपुण होते ही हैं,’
અથવા તુષ્ણી સાધ લેના, અથવા હો તો વાક્યોસે અનમિદ્ધ, કિન્તુ વાગા-
ઢમ્બરસે પરિપદ્કો પ્રસન્ન કરનેપર કોઈ પૂછે કિ—‘આપ અંગ ડપાંગોકો
જાનતે હો કયા?’ ऐसा प्रश्न करनेपर ‘साधु, अंग उपांगोंके ज्ञाता

(૩) ‘શુ આપ જ ઉપ્ર તપસ્વી હો?’ એવો પ્રશ્ન પૂછનારના અવગત
પેતાની કીર્તિની કામના કરીને કેવળ મૌન સાધનાર કાઈ ન બોલનાર પણ
તપસ્વીર છે કાશ્વ કે મૌન સાધવાથી પ્રશ્નકર્તા એમ સમજી લે છે કે—જો બહુ
મોટા તપસ્વી છે, તેથી પેતાનાં ગુણ વર્ણન કરવામાં જરા પણ પ્રવૃત્ત થતા
નથી, એટલે મુખી કે પૂછતા છતાં ઉત્તર પણ નથી આપતા.

[૨] વાક્યના યોરને વચનચોર કહે છે જેમ કે કોઈ પૂછે ‘જો ધર્મવેશના
આપવામાં અત્યંત નિપુણ સમજાય છે તે શુ આપ જ છે?’ એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
જેમ કહેવું કે સાધુ ધર્મવેશના આપવામાં નિપુણ જ હોય છે. અથવા મુપચી
પ્રવૃત્તિ અથવા શાસ્ત્રોથી અનમિદ્ધ હોવા છતાં વાગાઢમ્બરથી પરિપદને પ્રસન્ન
કેઈ પૂછે કે ‘આપ અંગ-ઉપાંગોને જાણો છે કે?’ એવા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં

‘સાધવસ્તજ્ઞા ભવન્ત્યેવે’તિપ્રત્યાયકઃ ।

[૩] રૂપસ્તેનઃ=સ્વાત્મનિ પરકીયરૂપારોપણકારકઃ, યથા પ્રકૃષ્ટરૂપવન્તં સાધું સમાલોક્ય ‘કિમસૌ જ્ઞાતપૂર્વરૂપવાન્ ભવાનેવ ?’ इतिपृष्ठો વાગાદિના તદજ્ઞીકુર્વાણો મૌનાવલમ્બી વા ।

આચારભાવસ્તેનઃ=આચારશ્ચ ભાવશ્ચેતિ દ્વન્દ્વે આચારભાવૌ, તયોઃ સ્તેનઃ, તેન-આચારસ્તેનઃ ભાવસ્તેનશ્ચેતિ ફલિતમ્, ‘દ્વન્દ્વાદૌ દ્વદ્વાન્તે વા શ્રૂયમાણં પદં પ્રત્યેક-મભિસમ્બદ્ધ્યતે’ इति न्यायेन દ્વન્દ્વોત્તરસ્થસ્ય સ્તેનપદસ્ય પ્રત્યેકં સમ્બન્ધાત્ । તત્ર-

[૪] આચારસ્તેનઃ-પરકીયજ્ઞાનાદ્યાચારપશ્ચકસ્ય સ્વસ્મિન્નારોપયિતા, યથા-‘શ્રૂ-યમાણઃ ક્રિયાપાત્રં ભવાનેવ કિમ્ ?’ इति केनाप्यनुयुक्तः સન્ પૂર્વવત્સમાધાયકઃ ।

[૫] ભાવસ્તેનશ્ચ-ભાવો=જીવાદિપદાર્થસ્તસ્ય સ્તેનઃ, સૂત્રાર્થસન્દેહં ગીતાર્થાત્

होते ही हैं ’ ऐसा कथन करनेवाला वचनचोर है ।

[૩] પરકે રૂપકા અપનેમેં આરોપણ કરનેવાલા રૂપચોર કહલાતા હૈ । જૈસે કિસીને પૂછા-‘ પૂર્વજ્ઞાત રૂપવાન્ કયા આપ હી હૈં ? ’ इसके उत्तरमें वचनसे स्वीकार करनेवाला अथवा चुप रह जानेवाला रूपचोर है ।

[૪] પરકે જ્ઞાનાદિ પાંચ આચારોંકો અપનેમેં આરોપિત કરનેવાલા આચારચોર કહલાતા હૈ । જૈસે કિસીને પૂછા-‘કયા સુને જાનેવાલે ઉત્કૃષ્ટ ક્રિયાપાત્ર આપ હી હૈં ? ’ ऐसा पूछने पर पूर्वकी भाँति समाधान करनेवाला, अर्थात् ‘साधु तो क्रियापात्र होते ही हैं ’ ऐसा कहनेवाला आचारचोर है ।

[૫] કિન્હીં ગીતાર્થ મુનિસે સૂત્રાર્થકા સન્દેહ નિવારણ કરકે એસા કહે કિ-

‘સાધુ અગ ઉપાગોના જ્ઞાતા જ હોય છે’ એમ કહેનાર વચનચોર છે

[૩] પરના રૂપનુ પોતામા આરોપણ કરનાર રૂપચોર કહેવાય છે જેમકે કોઈ પૂછે કે ‘પૂર્વજ્ઞાત રૂપવાન્ શુ આપ જ છો ?’ તેના ઉત્તરમા વચનથી સ્વીકાર કરનાર અથવા ચુપ રહેનાર રૂપચોર છે

[૪] પરના જ્ઞાનાદિ પાંચ આચારોને પોતામા આરોપિત કરનાર આચારચોર કહેવાય છે જેમ કે કોઈ પૂછે ‘શુ સામળવામા આવતા ઉત્કૃષ્ટ ક્રિયાપાત્ર આપ જ છો ?’ એમ પૂછવામા આવતા પહેલાની પેઠે સમાધાન કરનાર અર્થાત્ ‘સાધુ તો ક્રિયાપાત્ર જ હોય છે’ એમ કહેનાર આચારચોર છે

[૫] કોઈ ગીતાર્થ મુનિ પાસેથી સૂત્રાર્થના સન્દેહનુ નિવારણ કરીને એમ કહે કે-

प्रश्नपूर्वकमवयुभ्यानन्तर 'प्रागेवेद' पित्रातमस्ति न तु किञ्चिदपूर्वमिदानीं मन्त्रमुत्पा-
दाकर्ण्यते' इति प्रतिपादक । स तपःस्तेनादिः दक्षकिन्विपः=देवानां मध्ये
किन्विपः=पापः, अत एवाऽस्पृश्यत्वादिधर्मा, स कुरुते=भाषयति-तपःस्तेयादिकर्मणि
देवकिन्विपनामक मन्त्रमुत्पादयतीत्यर्थः ॥४६॥

मूल्म-लङ्घूणवि देवत्त, उववन्नो देवकिन्विसे ।

तत्थावि से न याणाइ, किं मे किञ्चा इमं फल ॥ ४७ ॥

छाया—सम्भ्याऽपि दक्षस्वम्, उपपन्नो देवकिन्विपे ।

तत्रापि स न जानाति, किं मे कृत्वा इदं फलम् ॥४७॥

सान्त्वयार्थं—देवस=कुछ क्रियाकलाप करनेसे देवपनेको लङ्घूणवि=पाकर
भी वह देवकिन्विसे=किन्विप असूक्ष्म जातिके देवोंमें उववन्नो=उत्पन्न होता है,
तत्थावि=यहां पर भी से=वह 'किं=क्या कर्म किञ्चा=करनेसे मे=मेरे इमं=यह
फलं=फल प्राप्त हुआ है' ऐसा न याणाइ=नहीं जानता है, क्योंकि देवसोको
हीन ज्ञान अवश्य होनेवाले होनेपर भी खोरी आदि प्रबल पापकर्मके प्रभावसे
उसके तीव्र ज्ञानावरणका उदय होता है ।

टीका—'लङ्घूणवि' इत्यादि । देवत्वं=देवभक्ति सम्भ्याऽपि=माप्यापि देव-

'यह तो मुझे पहले ही मालूम था, आपके मुक्तसे कुछ भी नवीनता
नहीं सुनी जाती' उसे भाव-(जीबादि-पदार्थ)-का चोर कहते हैं ।

ऐसे तप आदिके चोर साधु देवताओंमें असूक्ष्म किन्विप देवके
कर्मको उपार्जन करते हैं, अर्थात् वह साधु देवभक्त पा करके भी किन्विप
देव होता है ॥ ४६ ॥

'लङ्घूणवि' इत्यादि । देवगति प्राप्त करके भी किन्विप देवोंमें

जो तो तु पड़ेदेखी जायतो न कहते आपना मुजेशी छंछि नवीनता साज्जवामा
आवती नही' तो ते क्षम (लुपति-पदादि) ने और उदेवाय छे

जोवा तप आदिने और साधु देवताओंना असूक्ष्म किन्विप देवना इमि
उपने छे अर्थात् जो साधु देवभाव पायीने पण किन्विप देव जाय छे (४६)

लङ्घूणवि० इत्यादि. देवगति प्राप्त करीने पण किन्विप देवोभा उत्पन्न

કિલ્વિષે=કિલ્વિપદેવમધ્યે ઉપપન્નઃ=સંપ્રાપ્તઃ, તત્રાપિ સઃ, 'કિં કર્મ કૃત્વા મે=મમ इदं ફલં સંજાત'મિતિ ન જાનાતિ । કિઞ્ચિત્ક્રિયાકરણક્રેશેનાડવશ્યમ્ભાવિ-જ્ઞાનત્રયરુદેવજ્ઞાતિલાભેડપિ સ્તેયાદિપાપક્રમભાવેણ જ્ઞાનાવરણસ્ય પ્રવલોદયે-નાડવિશુદ્ધાવધિસદ્ભાવાદિતિ ભાવઃ ॥૪૭॥

एतावदेव तस्य फलं न, किन्तु ततोऽन्यदपीति तद्वर्शयति—'तत्तोवि' इत्यादि।

मूलम्-तत्तोवि से चइत्ताणं, लब्धिही एलमूयगं ।

नरगं तिरिक्खजोणिं वा, वोही जत्थ सुदुल्लहा ॥ ४८ ॥

छाया—ततोऽपि स च्युता, लप्स्यते एलमूकतम् ।

नरकं तिर्यग्योनिं वा, बोधिर्यत्र सुदुर्लभा ॥४८॥

सान્વયાર્થઃ—સે=વહ કિલ્વિપી દેવ તત્તોવિ=ઉસ-કિલ્વિપ દેવભવસે મી ચઇત્તાણં=ચવકર મનુષ્ય ભવમેં એલમૂયગ=વકરેકી તરહ અસ્પૃષ્ઠ વોલનેરૂપ ગૂંપેનકો લબ્ધિહી=પ્રાપ્ત હોગા, (ઔર વહાં મરકર ફિર) નરગં=નરક ગતિકો વા=અથવા તિરિક્ખજોણિં=તિર્યંચ યોનિકો લબ્ધિહી=પ્રાપ્ત હોગા કિ જત્થ=જહાં ફિર વોહી=બોધિ-જિનધર્મકી પ્રાપ્તિ હોના સુદુલ્લહા=મહા-મુશ્કિલ હૈ ॥૪૮॥

ઉત્પન્ન હોકર યહ નહીં જાનતા કિ—'મુજ્ઞે કૌન કર્મ કરનેસે યહ ફલ મિલા હૈ ?' તાત્પર્ય યહ હૈ કિ કુછ કાયક્રેશ કરનેસે વહાં ભવપ્રત્યયક અવધિ-જ્ઞાન તક તીન જ્ઞાન હોજાતે હૈં, ફિર મી ચોરી આદિ પાપ કર્મોંકે પ્રભાવસે જ્ઞાનાવરણકા પ્રવલ ઉદય હોનેકે કારણ અવિશુદ્ધ અવધિ રહતા હૈ ॥ ૪૭ ॥

ઉક્ત ચોરીકા ઇતના હી ફલ નહીં હૈ, કિન્તુ ઔર મી હોતા હૈ સો દિખાતે હૈં—'તત્તોવિ' ઇત્યાદિ ।

થઈને એ નથી જાણતો કે—'મને કયા કર્મોં કરવાથી આ ફળ મળ્યું છે ?' તાત્પર્ય એ છે કે કાઈક કાયકલેશ કરવાથી ભવપ્રત્યયિક અવધિ-જ્ઞાન સુધી ત્રણ જ્ઞાન થઈ જાય છે, તો પણ ચોરી આદિ પાપ કર્મોંના પ્રભાવથી જ્ઞાનાવરણનો પ્રબળ ઉદય થવાને કારણે અવિશુદ્ધ અવધિ રહે છે (૪૭)

ઉક્ત ચોરીનું એટલું જ ફળ નથી, પરંતુ બીજું પણ ફળ મળે છે તે દર્શાવે છે—તત્તોવિ ઇત્યાદિ

ટીકા—સ=કિલિષપદેષઃ સતોડપિ=કિલિષપદેનમણાદપિ ચ્યુતા=મચ્યુત્પ
મનુષ્યમણેડપિ એસમૂક્તમ્=માપણમનુષ્યોમયશ્ચકિરુન્યત્વ, સપ્સ્યતે=પ્રાપ્સ્યતિ,
સતોડપિ મૃતા નરકં તિર્યગ્યોર્નિ ના સપ્સ્યતે, યન્ન=મનુષ્યાદિમણે યોધિ=
સમ્યક્ત્વં મુદુર્સમા=અતિશયેન દુષ્પાપા મણિષ્યતીર્થિ માનઃ ॥૪૮॥

ઉપસંહારાદ—‘પયં ચ’ इत्यादि ।

सूक्ष्म-पय च दोस दहूण, नायपुत्तेण भासिय ।

अणुमायपि मेहावी, मायांमोस विवज्जय ॥४९॥

છાયા—પર ચ દોષ દહૂ, જાતપુત્રેણ ભાષિતમ્ ।

અણુમાત્રમપિ મેષાવી, માયા-મૃપા વિવર્જયેત્ ॥૪૯॥

સાન્ન્યયાર્યઃ—પય ચ=સ પૂર્વોક્ત પ્રકારકે દોસ=દોષ પાપકો નાયપુત્રેણ=
મહાવીર મગવાનને વહૂણ=કેવલ જ્ઞાનસે દેવકર ભાસિય=કરમાયા હૈ, (અતઃ)
મેહાવી=કૃત્યાકૃત્યમે કુશલ સાધુ અણુમાયવિ=અણુમાત્ર-યોગે મી માયા-મોસ=
કપટ ઔર ઇંઠકો વિષ્ણુજ્જણ=વરજે-ન આચરે ॥૪૯॥

ટીકા—પર ચ પૂર્વમણિપાદિતે દોષ=પાપ સહીતેડપિ ધારિત્રે કિલિષપિક્ષેષ-
ત્વાપાપાદકસમ્પણ જાતપુત્રેણ=જાતઃ=સિદ્ધાર્થમૂપસ્તસ્ય પુત્રો જાતપુત્રઃ=મહાવીરસ્તેન

વહ કિલિષપ દેવ દેવ મણસે અવકર મનુષ્ય મવર્મે અજ (પકરે)કી
તરહ ધોલનેવાલા-ગૂંગા હોગા, ઔર ફિર નરકગતિ યા તિર્યગ્ ગતિકો
પ્રાપ્ત હોગા, જહોં પર યોધિ (સમ્યક્ત્વકી પ્રાપ્તિ) અત્યન્ત દુર્લભ હૈ ॥૪૮॥

ઉપસંહાર કરતે શુદ્ધ કહતે હૈ—‘પય ચ’ इत्यादि ।

ધારિત્રકો અગીકાર કરનેકે પશ્ચાત્ મી કિલિષપ-દેવત્વકી પ્રાપ્તિ
આદિ દોષ જાતપુત્ર (સિદ્ધાર્થનન્દન) મગવાન્ વર્તમાન સ્વામીને કેવલ

એ કિલિષપી દેવ દેવભવશી બાવીને મનુષ્ય ભવમાં અજ (બ્રહ્મ) ની પડે
બાલનાર-બાલકો થશે, અને પછી નરકગતિ યા તિર્યગ્ ગતિને પ્રાપ્ત થશે, કે
અથ યોધિ (સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ) અત્યન્ત દુર્લભ છે. (૪૮)

ઉપસંહાર કરતો કહે છે—‘પયં ચ’ इत्यादि.

ધારિત્રને અગીકાર્યા પછી પણ કિલિષપ-દેવત્વની પ્રાપ્તિ અર્થે દેવ
સાધુત્વ (સિદ્ધાર્થનન્દન) મગવાન્ વર્તમાન સ્વામીને કેવલજ્ઞાનથી બાધીને

दृष्टा=केवलालोकेनाऽऽलोक्य भाषितं=कथितम्-अर्थत उपदिष्टमित्यर्थः, अतः
मेधावी=कृत्याकृत्यविवेककुशलः, अणुमात्रमपि=स्वलपमपि मायामृषा=मायामृषा-
वादं विवर्जयेत्=संत्यजेत्-नाऽऽचरेदिति भावः ॥४९॥

मूलम्-सिक्खिऊण भिक्खेसणसोहिं, संजयाण बुद्धाण सगासे ।

तत्थ भिक्खु सुप्पणिहि-इंदिए, तिवलज्जगुणवं

विहरिज्जासि-त्तिवेमि ॥ ५० ॥

छाया—शिक्षित्वा भिक्षैषणशोधिं, सयतानां बुद्धानां सकाशे ।

तत्र भिक्षुः सुप्रणिहितेन्द्रियः, तीव्रलज्जागुणवान् विहरेत् ।

इति ब्रवीमि ॥५०॥

सान्वयार्थः—बुद्धाण=सकल तत्त्वोंके जाननेवाले संजयाण=मुनियोंके
सगासे=समीप भिक्खेसणसोहिं=भिक्षाके आधाकर्मादि दोषोंकी शुद्धिको
सिक्खिऊण=सीखकर तिवलज्जगुणवं=अकृत्याचरणमें अत्यन्त लज्जावान्
सुप्पणिहिइंदिए=जितेन्द्रिय-एकाग्रचित्तवाला भिक्खु=साधु तत्थ=वहां-
भिक्षाकी एषणमें विहरिज्जासि=विचरे-लगे । त्तिवेमि=श्रीसुधर्मास्वामी जंबू-
स्वामीसे कहते हैं कि जैसा भगवान् महावीर स्वामीने फरमाया है वैसाही मैं
तेरेसे कहता हूँ ॥५०॥

। इति पांचवे अध्ययनके दूसरे उद्देशका सान्वयार्थ समाप्त ॥ ५-२ ॥

॥ इति श्रीदशवैकालिकसूत्रके पाचवें अध्ययनका सान्वयार्थ समाप्त ॥५॥

टीका—‘सिक्खिऊण’ इत्यादि । भिक्षुः बुद्धानाम्=अवगतसकलतत्त्वानां,
संयतानां=संयमवता सकाशे=समीपे भिक्षैषणशोधिं=भिक्षागताऽऽधाकर्मादिदोष-

ज्ञानसे जानकर प्रतिपादन किये हैं, इसलिए कार्य-अकार्यके विवेकी
श्रमणोंको अणुमात्र भी माया-मृषावादका आचरण नहीं करना चाहिए,
अर्थात् मुनि माया-मृषावादका थोड़ा भी सेवन नहीं करें ॥ ४९ ॥

‘सिक्खिऊण’ इत्यादि । भिक्षु, तत्त्वके ज्ञानी संयमियोंके समीप

प्रतिपादन कर्त्ता छे तेथी करीने कार्य-अकार्यना विवेकी श्रमणोंके आणुमात्र पण
माया मृषावादनु आचरण न करवु लेछ्छे, अर्थात् मुनि माया-मृषावादनु थोडुं
पण सेवन न करे (४९)

सिक्खिऊण इत्यादि तत्त्वना ज्ञानी संयमीओनी समीपे आधाकर्म्म आदि

સમૃદ્ધિ-દોષજ્ઞાનપૂર્વકતત્પરિહારવિધિમિત્યર્થઃ, શિષિત્વા=સમ્યગભ્યસ્ય મુખચિરિતે
ન્દ્રિયઃ=મુખચીકુતેન્દ્રિયઃ-પ્રકાગ્રચેતા इत्यर्थः । તીવ્રલજ્ઞાગુણવાન્=મહત્વાડ-
ચરણેડ્ઠીવલજ્ઞાધારકા, તપ્ત=મિસૈપણવિપયે વિહરેત્=વિચરેત્ ।

‘સંજયાણ બુદ્ધાણ’ इतिपદार्थां જ્ઞાનક્રિયોભયવદ્ભય એવ શિષ્યાશુદિર્જાપત
इति, ‘સુપ્પણિહિંદિપ’ इत्यनेन શિષ્યેણ પ્રકાગ્રચેતસા માન્યમિતિ, ‘તિષ્ઠ-
લજ્ઞગુણવં’ इति પદેન લજ્ઞાવાનેષ પ્રવચનમર્યાદાં પામયતીતિ ચ પ્રકટીકૃતમ્ ।
इति ધ્રુવીમીતિ પૂર્વપત્ ॥૫૦॥

। इति पञ्चमाध्ययनस्य द्वितीयोपदेशः समाप्तः ॥

આધ્યાત્મિક આદિ દોષોંક જ્ઞાનપૂર્વક આહારકી વિધિકો સમ્યક્ પ્રકાર
જ્ઞાન કરકે જિતેન્દ્રિય હો કર તથા અકાર્ય કરમેસે તીવ્ર લજ્ઞા પાતે
હુવ વિચરે ॥

‘સંજયાણ બુદ્ધાણ’ इन दोनों पदोंसे यह ध्वनित किया है कि
ज्ञान और क्रिया दोनोंसे ही मिश्राशुद्धि होती है । ‘सुप्पणिहिंदिप’
पदसे यह सूचित किया है कि शिष्यको प्रकाग्रेचित होना चाहिए ।
‘तिष्ठलज्जगुणवं’ से यह प्रदर्शित किया है कि लज्जावान् ही प्रवचन
प्रतिपादित मर्यादा (आचार) का परिपालन करता है ।

શ્રી સુધર્મા સ્વામી જમ્બૂસ્વામીસે કહતે હેં કિ-હે જમ્બૂ! મેંને મગવાન્
શ્રીમદ્દાવીરસ્વામીસે જૈસા સુના વૈસા હી મુમસે કહા હૈ ॥ ૫૦ ॥

। इति पांचमो अध्यायनका दूसरा उपदेश समाप्त ।

દોષોંક જ્ઞાન મેગવીને, આહારની વિધિને સમ્યક્ પ્રકારે બાધીને, જિતેન્દ્રિય કરને
તથા આચર્ય કરવાથી તીવ્ર લજ્ઞા પામતા ભક્તુ વિચરે

સમયાણ બુદ્ધાણ એ બેઉ શબ્દોથી એમ ધ્વનિત થયું છે કે જ્ઞાન અને
ક્રિયા બેઉથી જ શિષ્યા-શુદ્ધિ થય છે સુપ્પણિહિંદિપ એ પદથી એમ સૂચિત
થયું છે કે શિષ્યે એકાગ્રચિત થવું એમજો. તિષ્ઠલજ્ઞગુણવં થી એમ પ્રદર્શિત
થયું છે કે લજ્જાવાન્ જ પ્રવચનપ્રતિપાદિત મર્યાદા (આચાર)નું પરિપાલન કરે છે.

શ્રી સુધર્મા સ્વામી જમ્બૂ સ્વામીને કહે છે કે-હે જમ્બૂ! મેં ભગવાન
શ્રી મદ્દાવીર સ્વામી પાસેથી જેવું શ્રાવણુ તેવું જ તમને કહ્યું છે (૫૦)

इति पांचमा अध्यायननो धीको उपदेश समाप्त

इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्गुरु-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा-कलित-ललित-
कलापाऽऽलापक-प्रविशुद्ध-गद्य-पद्य-नैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-
शाहूछत्रपति-कोल्हापुरराजप्रदत्त-जैनशास्त्राचार्य-पद-भूषित-
कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-
पूज्य-श्रीधासीलालव्रतिविरचितायां श्रीदशवैकालिकसूत्र-
स्याऽऽचारमणिमञ्जूपाख्यायां व्याख्यायां पञ्चमं
'पिण्डैषणा'ऽऽख्यमध्ययनं समाप्तम् ॥ ५ ॥

— * —

इति श्रीदशवैकालिकसूत्रके “ पिण्डैषणा ” नामक पाँचवें
अध्ययनकी ‘ आचारमणिमञ्जूषा ’ टीकाका
हिन्दीभाषानुवाद समाप्त ॥ ५ ॥

— ❀ —

इति श्रीदशवैकालिकसूत्रना “पिण्डैषणा” नामक
पाँचवा अध्ययनकी ‘ आचारमणिमञ्जूषा ’
टीकाने गुजरातीभाषानुवाद समाप्त. (५)

—x—

{ समाप्त }

सद्युद्धि-दोषज्ञानपूर्वकतत्परिहारविधिमित्यर्थः, शिसित्वा=सम्पन्नभ्यस्य सुप्रशिक्षिते
 न्द्रिय=सुवशीकृतन्द्रियः एकाग्रचेता इत्यर्थः । तीव्रमज्जागुणवान्=भक्त्याऽऽ-
 चरणेऽतीव लज्जापारका, सन्न=मिसौपणविषये निवरेत्=विचरत् ।

‘संजयाण युद्धाण’ इति पदार्थां ज्ञानक्रियोभयवद्भूष एव शिष्याशुद्धिर्नाम
 इति, ‘सुप्पणिहिइदिण’ इत्यनेन शिष्येण एकाग्रचेतसा भाष्यमिति, ‘तिव्व
 लज्जगुणवं’ इति पदेन लज्जावानेष प्रवचनमर्थादां पास्यतीति च प्रफटीकृतम् ।
 इति धर्मीतीति पूर्वम् ॥५०॥

। इति पञ्चमाभ्ययनस्य द्वितीयोपदेश समाप्तः ॥

आधाकर्म आदि दोषोंके ज्ञानपूर्वक आहारकी विधिको सम्यक् प्रकार
 ज्ञान करके जितेन्द्रिय हो कर तथा अकार्य करनेसे तीव्र लज्जा पाते
 हुए विचरें ॥

‘संजयाण युद्धाण’ इन दोनों पदोंसे यह ध्वनित किया है कि
 ज्ञान और क्रिया दोनोंसे ही शिक्षाशुद्धि होती है । ‘सुप्पणिहिइदिण’
 पदसे यह सूचित किया है कि शिष्यको एकाग्रचित्त होना चाहिए ।
 ‘तिव्वलज्जगुणवं’ से यह प्रदर्शित किया है कि लज्जावान् ही प्रवचन
 प्रतिपादित मर्थादा (आचार) का परिपालन करता है ।

श्री सुधर्मा स्वामी जम्बूस्वामीसे कहते हैं कि—हे जम्बू! मैंने भगवान्
 श्रीमहावीरस्वामीसे जैसा सुना वैसा ही तुमसे कहा है ॥ ५० ॥

। इति पाचमं अभ्ययनका दूसरा उपदेश समाप्त ।

होयेलु ज्ञान भेदावीने, जम्भावीने विधिने सम्यक् प्रकारे भावीने, जितेन्द्रिय भवने
 तस्य भक्त्यं करवाथी तीव्र लज्जगुणं प्राप्तवा विवु विचरे

संजयाण युद्धाण को जेठ शब्दोंकी जेठ ध्वनित कर्तुं छे के ज्ञान जने
 क्रिया जेठकी व शिक्षा-शुद्धि जेठ छे सुप्पणिहिइदिण को पदकी जेठ सूचित
 कर्तुं छे के शिष्ये कोकाग्रचित्त यवु जेठको तिव्वलज्जगुणवं की जेठ प्रदर्शित
 कर्तुं छे के लज्जावान् व प्रवचनप्रतिपादित मर्थादा (आचार)यु परिपालन करे छे

श्री सुधर्मा स्वामी जम्बू स्वामीने कहे छे के—हे जम्बू! मे भगवान्
 श्री महावीर स्वामी पासकी जेवुं साजवुं तेवुं व तमने कहु छे (५०)

इति पाचमा अभ्ययनना नीको उपदेश समाप्त

શ્રી અખિલ ભારત જ્વેતામ્બર સ્થાનકવાસી

જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર

ગરેડીઆ કુવા રોડ - ગ્રીન લોજ

૨૧ જુન ૮.

સમિતિની શરૂઆત તા. ૧૮-૧૦-૪૪ થી
તા. ૩૦-૪-૫૭ સુધીમાં દાનવીર મહાશયો
તરફથી મળેલી રકમોની તામાવલી.

[૩. અઢીસોથી ઓછી રકમો આ યાદીમાં સામેલ કરેલ નથી.]

આષ્ટ સુરભીમી-૪

(બોધામાં બોલી રૂ. ૫૦૦૦ ની રકમ આપનાર)

૧૦૦૦૦	શેઠ શાંતિલાલ મંગળદાસભાઈ પ્રમુખ સાહેબ	અમદાવાદ
૧૦૦૦	શેઠ હરખમદ કાલીદાસભાઈ	ભાવનગર
	(કા. શેઠ લાલચંદભાઈ, જેયદભાઈ નગીનદાસભાઈ, વૃંદાલાલભાઈ તથા વલ્લભદાસભાઈ)	
૫૨૫૧	કેઠારી જેયદભાઈ અલ્પરામર કા હરજોવિદભાઈ જેયદ	રાજકોટ
૫૦૦૧	શેઠ ખારશીભાઈ ભુવનભાઈ	સોલાપુર

સુરભીમીઓ-૨૦

(બોધામાં બોલી રૂ. ૧૦૦૦ ની રકમ આપનાર)

૩૧૦૫	વસીલ ભવસજ વર્ધમાન કા કેઠારી કદાનદાસભાઈ તથા વેળીલાલભાઈ	વેરાવળ
૩૬૦૪	દેશી પ્રજાદાસ મુળજીભાઈ	સજકોટ
૩૨૮૬	મહેતા સુલાભચંદ ખાનાચંદ	II
૩૧૦૧	સવલી પીતામ્બરદાસ સુલાભચંદ	ભાવનગર
૨૫૦૦	શેઠ શામજીભાઈ વેલજી વીરવળી	રાજકોટ
૨૦૦૦	નમદાર કોર સાહેબ હાખીરસીંહજી બકાદુર	મીરવી
૨૦૦૦	શેઠ હોદેરચંદ કુવરજી કા શેઠ ન્યાલચંદભાઈ હોદેરચંદ	સીધપુર
૨૦૦૦	શાહ હમનલાલ હેમચંદ વસા કા મીહનલાલભાઈ તથા મીતીલાલભાઈ	સુભઈ
૧૬૧૩	શ્રી રથાનકવાસી જૈન સવ	મીરવી
૧૦૦૧	શેઠ આરમારામ માણેકલાલ	અમદાવાદ
૧૦૦૧	શેઠ માણેકલાલ ભાણજીભાઈ	પ્રેમનગર
૧૦ ૦	શેઠ સોમચંદ દુલસીદાસ	રતલામ
૧૦૦૦	કેઠારી હળીદાસ અરખચંદ	સુભઈ
૧૦૦૦	કેઠારી રંગીલાલ હરખચંદ	શીકેર
૧૦૦૨	બગડીઆ જમજીવનદાસ રતનશી	ભાવનગર
૧૦૦૧	શ્રીમાન અદસિંહજી મહેતા (રૂ. ૧ લાખે મેનેજર સાહેબ)	કલકત્તા
૧૦૦૧	મહેતા પિપટલાલ માવજીભાઈ	અમલોધપુર
૧૦૦૧	મહેતા સોમચંદ નેણશીભાઈ (કચ્છીજાળ)	મીરવી
૧૦૦૧	શાહ હરીલાલ જાનુપચંદ	ખજાવ
૧૦૦૨	દેશી કપુરચંદ અમરશી બા. હલપલસમ કપુરચંદ દેશી	અમલોધપુર

સહાયક મેમ્બરો-૨૧

(ઑછામા ઑછી રૂા ૫૦૦ ની રકમ આપનાર)

૭૫૦	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન સઘ હા શેઠે ઝુંઝાભાઈ	વઢવાણુ શહેર
	વેલસીભાઈ	
૭૫૦	મોદી કેશવલાલ હરખચંદ	સાબરમતી
૭૦૦	શેઠ નરોત્તમદાસ ઑઘડભાઈ	જોરાવરનગર
૫૦૧	શેઠ શીવલાલ ડમરભાઈ	લીબડી
૫૦૦	કામદાર તારાચંદ પોપટલાલ ધોરાજીવાળા	રાજકોટ
૫૦૦	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન સઘ	થાનગઢ
૫૦૦	શેઠ તારાચંદ જી પુખરાજી	ઔરગાબાદ
૫૦૦	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન સઘ	ઔરગાબાદ
	૧૫૦ શેઠ શેષમલજી જીવરાજજી	
	૧૨૫ „ અનરાજજી લાલચંદજી	
	૧૨૫ „ ધુકડચંદજી રૂપચંદજી	
	૧૦૦ „ દગડુમલજી આદમલજી	
	૫૦૦	
૫૦૦	મહેતા મોહનલાલ કપુરચંદ	રાજકોટ
૫૦૦	શેઠ ગોવીંદજી પોપટભાઈ	રાજકોટ
૫૦૦	મહેતા મુળચંદ રાઘવજી હા મગનલાલભાઈ તથા દુર્લભજીભાઈ	ધ્રાફા
૫૦૦	શેઠ હરખચંદ પરસોત્તમ હા ભાઈ ઇન્દુકુમાર	ચોરવાડ
૫૦૧	શેઠ ખીમજી બાવાભાઈ હા તેમના પુત્રો કુલચંદભાઈ	
	નાગરદાસભાઈ, ગુલાબચંદભાઈ, તથા જમનાદાસભાઈ	મુંબઈ
૫૦૧	શેઠ મણીલાલ મોહનલાલ ડગલી હા શેઠ મુલજીભાઈ મણીલાલ	મુંબઈ
૫૦૧	શેઠ ઇશ્વરલાલ પુરૂષોત્તમદાસ	અમદાવાદ
૫૦૧	શેઠ ચંદુલાલ છગનલાલ	અમદાવાદ
૫૦૧	સ્વ કાતીલાલભાઈના સ્મરણાર્થે હ શેઠ બાલચંદ	
	સાકરચંદ	મુંબઈ
૫૦૦	અ સો જૈન મણીગોરી મગનલાલ તે	
	મહેતા સોમચંદ તુલસીદાસના ધર્મપત્નિ	રતલામ
૫૦૧	સ્વ પીતાશ્રી નદાજીના સ્મરણાર્થે હ વેણીચંદ	
	શાતીલાલ (જાણુઆવાળા)	મેઘનગર

૭૫૧	ચાહ્ન રતનલાલ મોહનલાલ	અમદાવાદ
૫૦૧	કામદાસ રતીલાલ દુર્લભાણ જેતપુરવાળા	સુભાઈ

પ્રથમ વર્ગના મેમ્બરો

(જોડાયા જોડી રકમ રૂ. ૨૫૦ આપનાર)

૪૦૨	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન સંઘ	મોહન
૪૦૦	ધી વાડીલાલ હર્ષજી એ ક પ્રિન્સિપલ વકસ	રાજકોટ
૩૫૩	ચેક રતનશી હીરજીભાઈ હા. ગોરખનગરસભાઈ	ભદ્રમજેતપુર
૩૦૧	ચેક જેઠાભાઈ માણેકજી	ભાજીવડ
૨૫૧	સુબવી માણેકજી મધિવલ	ભાજીવડ
૨૫૧	ચેક લાલજીભાઈ માણેકજી (લાલપુરવાળા)	ભાજીવડ
૨૫૧	ચેક યમજી શીશુભાઈ	ભાજીવડ
૨૫૧	પન્થમીયા ભવાનભાઈ કાળાભાઈ	વડીઆ
૨૫૧	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન સંઘ	વાકાનેર
૨૫૧	ચેક રતીલાલ ન્યાલજી	રાજકોટ
૨૫૦	બાબુ પરશુરામ ભગનલાલ ચેક (ઉદિપુરવાળા)	રાજકોટ
૨૫૧	ચેક મગનલાલ ભગનલાલ વિશ્વામ (મહાવાળા)	રાજકોટ
૨૫૧	ચેક લેલાલાલ ગોરખનગર	ઉપજેડા
૨૫૧	સ્વ. ભદ્રેન સતોક કથરા હા. જોતમજીભાઈ ભિડલાલભાઈ	ઉપજેડા
	તથા અમૃતલાલભાઈ વાલજી (કાળાવાળા)	ઉપજેડા
૨૫૧	ચેક મુશાલજીભાઈ કાનજીભાઈ હા. ચેક પ્રતાપભાઈ	ઉપજેડા
૪૭૭	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન સંઘ	ખાખીબાગીયા
૨૫૧	ચેક ભિડલાલ કેશવજી	ભદ્રમજેત
૨૫૧	ચાહ્ન લક્ષ્મીજી કપુરજી	જેતલસર લ. કેશવ
૨૫૧	ચાહ્ન ચતુરદાસ કાકરશીભાઈ	ભદ્રમજેત
૨૫૧	ખડેરીયા કાન્તીલાલ ત્રજકલાલ (કેશવન મસ્તર)	મુરેન્દ્રનગર
૨૫૧	ચાહ્ન કેશવલાલ જેઠજી	વેરાવલ
૨૫૧	ચાહ્ન ખીમજી શોભામજી વસનજી	વેરાવલ
૨૫૧	સ્વ. બાપડા વપ્પરાજી તુલસીદાસનાં મર્મપત્ની કમળબાઈ	વેરાવલ
	તરફથી હા. માણેકજીભાઈ તથા કપુરજીભાઈ	સુભાઈ
૨૫૧	ચેક ભગનલાલ નામજીભાઈ	સુભાઈ
૨૫૧	ચેલાળી ત્રીકમજી લાખાભાઈ	જુનાગઢ

૨૫૧	શેઠ ગીરધરલાલ કરમચંદ	
૨૫૧	શેઠ છોટાલાલ વખતચંદ	
૨૫૧	ગોસલિયા હરિલાલ લાલચંદ	
૨૫૧	શેઠ પ્રેમચંદ માણેકચંદ	
૨૫૧	શેઠ માણેકલાલ ભગવાનદાસ	
૨૫૧	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન સંઘ હા શેઠ મોહનલાલ ઇચ્છા	
૨૫૧	શેઠ રમણીકલાલ એ કપાસી	૩૦
૨૫૧	ખડેન સુરીખડેન (લક્ષ્મીબેન)	
	હા મહેતા હરીલાલ પીતામ્બરદાસ	પાલણપુર
૨૫૦	શેઠ વાડીલાલ નેમચંદ વકીલ	વીરમગામ
૨૫૧	શાહ વીઠલદાસ મોદી માસ્તર	વીરમગામ
૨૫૧	શાહ નાગરદાસ માણેકચંદ	વીરમગામ
૨૫૧	શાહ મણીલાલ જીવણલાલ	વીરમગામ
૨૫૧	શાહ નાગરદાસ વાઘજીભાઈ	અમલનેર
૨૫૧	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન સંઘ	અમલનેર
૨૫૧	શેઠ મનુભાઈ મુળચંદ (ધન્વનીચર સાહેબ)	રાજકોટ
૨૫૧	શેઠ શાંતિલાલ પ્રેમચંદ	
	[તેમના ધર્મપત્નીના વરસીતપ પ્રસંગે ખુશાલીના]	રાજકોટ
૨૫૦	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન સંઘ હા. ચ પાલાલજી મારવે	ડોડાઈયા
૨૫૧	શેઠ મોતીલાલજી રણજીતલાલજી હીગડ	ઉદેપુર
૨૫૦	શેઠ બાદરમલજી સુરજમલજી બેન્કર્સ	ચાદગીરી
૨૫૦	શેઠ ગોપાલજી મીઠાભાઈ	હાટીના માળીયા
૨૫૧	ઉદાણી ન્યાલચંદ હાકેમચંદ (વકીલ)	રાજકોટ
૨૫૧	શેઠ પ્રજ્ઞરામ વીઠલજી	રાજકોટ
૨૫૧	શેઠ મેઘરાજજી દેવીચંદજી મહેતા	મદ્રાસ
૨૫૧	પટેલ ગોવીંદલાલ ભગવાનજી	કોલકી
૩૦૨	પટેલ ખીમજી જેઠાભાઈ વાઘાણી	કોલકી
૨૫૧	શેઠ હકમીચંદ દીપચંદ ગોડલવાળા [સ્ટેશન માસ્તર ભકિતનગર]	રાજકોટ
૨૫૧	શેઠ વસનજી નારણજી	જામખ ભાળીયા
૨૫૧	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન સંઘ	જામખ ભાળીયા
૨૫૧	શેઠ કીશનલાલ પૃથ્વીરાજ	ખીચન (પાલી)
૨૫૧	શેઠ પદમસી બીમજી ફેફરીયા	ભાણુવડ

૭૫૫૧	અ. સી. બહેન બચીબહેન બાબુભાઈ	પેશ્વ
૨૫૧	ચેક નેમચક સવજીભાઈ મોદી	લાલુર
૨૫૦	શ્રી સ્થા. જૈન સઘ હા. પ્રમુખ ચેક પ્રેમચક ભગવાનલાલ	નરસી
૨૫૧	ચેક અમૃતલાલ હીરજીભાઈ જસાપરવાળા હા. નરસીરામભાઈ	વેપુર
૨૫૧	દોશી બેટલાલ વનેચક	વેપુર
૨૫૧	કામદાર લીલાધર ભવરાજના સમરજીવે તેમના ધર્મપત્ની	
	ભાઈ ઝબકબહેન તરફથી હા. ભાઈ ચાંતિલાલ	વેપુર
૨૮૭	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન સઘ	અમરેસ
૨૫૧	સ્વ. બહેન વિન્યાસીરી રાયચક હા. ચેક રાયચક પાત્રચક	પેશ્વ
૨૫૦	આખી પોપટલાલ જેઠાભાઈ	પેશ્વ
૨૫૧	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન સઘ	
	હા. પ્રમુખ રાયચક વૃજલાલ અમરેસ	વીઝીયા
૨૫૧	ચેક મુળચક પોપટલાલ હા. મણીલાલભાઈ	
	વઘા જેસીમલાલભાઈ	લાલુર
૨૫૧	ચેક મણીલાલ મીઠીભાઈ હા. હરિલાલભાઈ	
	હા. ડીના માળીયાવાળા	લુનકા
૨૫૧	સ્વ. વસાણી હરગોવીંદરાસ છગનલાલના સમરજીવે	
	તેમના ધર્મપત્ની ભાઈ છગનભેન તરફથી	વેપુર
૨૫૧	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન સઘ	મુલ (અલાવાડ)
૨૫૧	ચેક મગનલાલભાઈ બાગચેચા	કેરુર
૨૫૧	ચેક ચાપરીભાઈ મુખલાલ	સુકેત્રનગર
૨૫૧	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન સઘ	મોટા
૨૫૧	સ્વ. પૂજ્ય માતુશી સમરવત્સાના સમરજીવે	
	હા. ડેક્ટર આહેન નરોત્તમજી મુનીલાલ કાપરીયા	રાણુર
૨૫૧	સ્વ. દુરખીયા લહેરચક માણેકચક મુકામકાવાળાના સમરજીવે	
	તેમના ધર્મપત્ની ભવતીભાઈ તરફથી હા. જયતીલાલ લહેરચક	કાપડ
૨૫૧	શ્રી સ્થા. જૈન મોટા સઘ	પ્રાંચીયા
૨૫૧	શાક લીલીપત્રુવર સુવર્ણલાલ	
	હા. ચેક સુવર્ણલાલ ત્રણકલાલ	વદવાણ શહેર
૨૫૧	ચેક બેટુભાઈ હરગોવીંદરાસ કોટરીવાળા	મુળ
૨૫૧	રા. રા. નાથલાલ ડી. મેટા	મેન્ના
૨૫૧	સઘવી પ્રાણુલાલ લવજીભાઈ	અમરેસ

૨૫૧	ખાવીશી મણીલાલ ચત્રભુજના સ્મરણાર્થે તેમનાં ધર્મપત્ની ખાઇ મણીબેન તરફથી હા ભાઈ રસીકલાલ, અનીલકાંત તથા વિનોદરાય	આસનસોલ
૨૫૦	શેઠ માણેકલાલ અમુલખરાય મહેતા	ઘાટકોપર
૨૫૧	ભાવસાર ખોડીદાસ ગણેશભાઈ	ધંધુકા
૨૫૨	શાહુ પોપટલાલ ધનજીભાઈ	ધંધુકા
૨૫૧	સ્વ ગુલાબચંદભાઈના સ્મરણાર્થે હા વેરા પોપટલાલ નાનચંદ	ધંધુકા
૨૫૧	શેઠ ચત્રભુજ વાઘજીભાઈ વસાણી	ધંધુકા
૨૫૧	સ્વ મોહનલાલ નરસીદાસના સ્મરણાર્થે તેમનાં ધર્મપત્ની સુરજબેન મોરારજી તરફથી	ખરવાળા
૨૫૧	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન સંઘ	પાણુશણા (લી ખડી)
૨૫૧	સઘાણી મુળશંકર હરજીવનભાઈના સ્મરણાર્થે હા તેમના પુત્રો જયતિલાલભાઈ તથા રમણીકલાલભાઈ	ઉપલેટા
૨૫૧	શાહુ મગનલાલ ગોકળદાસ હા રતીલાલ મગનલાલ	વઢવાણ શહેર
૨૫૧	સઘવી મુળચંદ બેચરભાઈ હા જીવનલાલ ગફલદાસ	વઢવાણ શહેર
૨૫૧	ખંડેન સુર્યખાળા નૌતમલાલ જસાણી [વરસીતપના પારણાની ખુશાલીમા]	રાજકોટ
૨૫૧	શાહુ રાયચંદ ઠાકરશીના સ્મરણાર્થે હા ભાઈ શાતીલાલ રાયચંદ	લખતર
૨૫૧	ભાવસાર હરજીવનદાસ પ્રભુદાસના સ્મરણાર્થે હા ભાઈ ત્રીલોવનદાસ હરજીવનદાસ	લખતર
૨૫૧	શાહુ તલકશી હીરાચંદના સ્મરણાર્થે હા ભાઈ અમૃતલાલ તલકશી	લખતર
૨૫૧	શાહુ ચુનીલાલ માણેકચંદ	લખતર
૨૫૧	શેઠ વૃજલાલ સુખલાલ	વઢવાણ શહેર
૨૫૧	શેઠ કાતિલાલ નાગરદાસ	વઢવાણ શહેર
૨૫૧	વેરા ચત્રભુજ મગનલાલ	વઢવાણ શહેર
૨૫૧	સઘવી શીવલાલ હીમજીભાઈ	વઢવાણ શહેર
૨૫૧	શાહુ દેવશીભાઈ દેવકરજી	વઢવાણ શહેર

૨૫૧	શાહ જાદવજી બોલકામી સંઘવવાળાના સ્મરણાર્થે	
	હા. ભાઈ શાલીલાલ જાદવજી	જાગૃક
૨૫૧	ભાવસાર સુનીલાલ પ્રેમવદલાઈ	સુરેન્દ્રનગર
૨૫૧	શ્રી વર્ધમાન પ્રેવામ્બર સ્થા આવક સમ	
	હા. શેઠ કેસરીભલજી અનોપચંદજી ધુમળીયા	મલાઈ (મુબઈ)
૨૫૧	દોશી ઠાકરશી યુલાળવડના સ્મરણાર્થે તેમના	
	ધર્મપત્ની સમસ્તકેન વૃજલાલ તરફથી	
	હા. ભાઈ જ્યોતિલાલ ઠાકરશી	જાગૃક
૩૦૦	શાહ અમુલખ ઉર્ફે અમુલાઈ નામસ્વામી ધર્મપત્ની	
	અ. સો. બેન લીલાવતીના વરસી તપના પારણાની	
	યુગાલીમાં હા. ભાઈ ઠાલીલાલ નામસ્વામી	વીરમગામ
૨૫૧	કામદાર કેશવલાલ હીમવરામ પ્રોફેસરસાહેબ (બેંકલવાળા)	વડોદરા
૨૫૧	શેઠ ડુમરશી હંસરાજ વીસરીયા	મુબઈ
૨૫૧	શેઠ ધનરાજ યુગલક મુશ	લોનાવાલા (પુના)
૨૫૧	મહેતા નાનાલાલ હમનલાલનાં ધર્મપત્ની	
	સ્વ. અમળબેન તથા પુત્રીબેનના સ્મરણાર્થે	
	હા. ભાઈ મનહરલાલ નાનાલાલ	મુ. વણી (વીરમગામ)
૨૫૧	દોશી સુનીલાલ કુલચંદ ગોરબીવાળા	મુ. શાલબની (બગાળ)
૩૦૧	શાહ હીરાચંદ હમનલાલ હા. શાહ ચીમનલાલ હીરાચંદ	સામુદ
૨૫૧	શેઠ મોહનલાલ બેઠાભાઈના સ્મરણાર્થે	
	હા. શેઠ આત્મરામ મોહનલાલ	કલોલ
૨૫૧	શાહ રમણીકલાલ કાળીદાસ તથા અ. સો. કાતાબેન	
	રમણીકલાલ (ધાંધાવાળા)	મુબઈ
૨૫૧	ડેક્ટર મધાચંદ મગનલાલ હા. ડૉ. સ્તનચંદ મધાચંદ	કલોલ
૨૫૧	સ્વ. શાહ નાથલાલ ઉમેદચંદના સ્મરણાર્થે	
	હા. શાહ રતીલાલ નાથલાલ	કલોલ
૨૫૧	શ્રી સ્થા હરીયાપુરી બેન સમ હા. ભાવસાર	
	દામોદરદાસ ધંધરભાઈ	હડી
૨૫૧	શાહ મણીલાલ તલચંદના સ્મરણાર્થે	
	હા. મારફતીયા ચંદુલાલ મણીલાલ	કલોલ
૨૫૧	અ. સો. અ. પાબેન હા. શેઠ જીવરાજ લાલચંદ દોશી	સામુદ
૨૫૧	પટેલ મહાસુખલાલ ડેસાભાઈ	સામુદ

૨૫૧	શાહ સાકરચંદ કાનજીભાઈ	સાથુ'ંદ
૨૫૧	શાહ હી મતલાલ હરજીવનદાસ	મુંળઈ
૨૫૧	શાહ જીનેન્દ્રકુમાર વાડીલાલ માણેકચંદ (રાજસીતાપુરવાળા)	સાબરમતી
૨૫૧	અ સૌ સમરતબેન પ્રેમચંદ C/o પ્રેમચંદ માણેકચંદ (રાજસીતાપુરવાળા)	સાબરમતી
૨૫૧	શા કાતીલાલ ત્રીલોવનદાસ	અમદાવાદ
૨૫૧	સ્વ શેઠ ઉજ્જમશી નાનચંદના સ્મરણાર્થે તેમના પુત્રો તરફથી હા શેઠ ચુનીલાલ નાનચંદ	વીરમગામ
૨૫૧	સ્વ. શાહ મણીલાલ લક્ષ્મીચંદના સ્મરણાર્થે તેમના પુત્રો તરફથી હા ખીમચંદભાઈ	વીરમગામ
૨૫૧	સ્વ શેઠ હરીલાલ પ્રભુદાસના સ્મરણાર્થે હા શેઠ અનુભાઈ હરીલાલ	વીરમગામ
૨૫૧	સઘવી જેચંદભાઈ નારણદાસ	વીરમગામ
૨૫૧	સ્વ શાહ વેલશીભાઈ સાકરચંદના સ્મરણાર્થે હા ચીમનલાલ વેલશી કંત્રાજવાળા	વીરમગામ
૨૫૧	શાહ પોચાલાલ પીતામ્બરદાસ	અમદાવાદ
૨૫૧	પારેખ મણીલાલ ટોકરશી લાતીવાળા તરફથી મોટીબેનના સ્મરણાર્થે	વીરમગામ
૨૫૧	શાહ નારણદાસ નાનજીભાઈના સુપુત્ર વાડીભાઈના ધર્મપત્ની અ સૌ નારગીબેનના વરસીતપ નિમીત્તે હા શાતીભાઈ	વીરમગામ
૨૫૧	શાહ પોપટલાલ મોહનલાલ	અમદાવાદ
૨૫૦	શેઠ પ્રેમચંદ સાકરચંદ	અમદાવાદ
૩૫૧	લાલા પુરણચંદજી જૈન (સેન્ટ્રલબે કવાલા)	દીલ્હી
૨૫૧	સ્વ છળીલદાસ ગોકળદાસના સ્મરણાર્થે તેમનાં ધર્મપત્નિ કમળાબેન તરફથી હા મણુલાકુમારી	વીરમગામ
૨૫૧	શાહ રતીલાલ વાડીલાલ	અમદાવાદ
૨૫૧	શેઠ લાલભાઈ મગળદાસ	અમદાવાદ
૨૫૧	અ સૌ કમળાબેન તે કામદાર ગોરધનદાસ મગનલાલના ધર્મપત્નિ (વઢવાણવાળા)	૨ ગુન
૨૫૧	વોરા ડોસાભાઈ લાલચંદ સ્થા જૈન સઘ હા વોરા નાનચંદ શીવલાલ	વઢવાણ શહેર

૨૫૧	વોરા ધનજીભાઈ લાલચક રથા જૈન સધ	
	હા. વોરા પાનાચક ઝોળરદાસ	વહવાણ ચહેર
૨૫૧	સ્વ. અમુલલાલ વર્ધમાનના સ્મરણાર્થે	
	હા. કહેનજીભાઈ અમુલલાલ દેશાઈ	અમદાવાદ
૨૫૧	શ્રી વીરમગમ રથા જૈન આનિકા સધ	વીરમગમ
૨૫૧	સ્વ. ત્રિભોવનદાસ દેવચક તથા સ્વ. અ. સો.	
	અચળમેનના સ્મરણાર્થે હા. ડોક્ટર હિંમતલાલ મુખલાલ	વીરમગમ
૨૫૧	ચાક મુલચક કનજીભાઈ વરકચી	
	હા. ચાક નામચાસ જોષકભાઈ	વીરમગમ
૨૫૧	ચૈક મોહનલાલ પીતાબરદાસ હા. ભાઈ કેશવલાલ	
	તથા મનમુખલાલભાઈ	વીરમગમ
૨૫૧	ચાક રતનશી મોલુશીની કું.	મુબઈ
૨૫૧	ભાવચાર જોગીલાલ જમનાદાસ	અમદાવાદ
૨૫૧	ચાક શીવજી માલુકભાઈ	વેરાલ (કચ્છ)
૨૫૧	ચાક હુમ્મલ જુલાબચક	સલેલી (પંચમહાલ)
૨૫૧	શ્રી રથા. જૈન સધ હા. ચાક પ્રેમચક દહીચક	સલેલી (પંચમહાલ)
૨૫૧	ચાક કુવરજી જુલાબચક	લીમડી (પંચમહાલ)
૨૫૧	ચાક પાનાચક સહજીભાઈ હા. ત્રાબકલાલ રવીલાલ	મુબઈ
૩૦૧	ચાક અમુલખભાઈ મુળજી હા. પ્રકાશચક અમુલખ	હારીજ
૩૦૧	સ્વ. જૈન વાકઠવાળા સ્મરણાર્થે હા. અમુલખ મુળજીભાઈ	હારીજ
૨૫૧	સ્વ. પદમશી મુલચકના સ્મરણાર્થે હા. શીવલાલ પદમશી	મેસાણા
૨૫૧	ચાક ગેાકળદાસ ચામજી ઉધણી	જોહન કેન્ગ
૨૫૧	બાઈવીયા ગીરધરલાલ પ્રભાણક	
	હા. અગીચક ગીરધરલાલ	ખખીલાળીયા
૨૫૧	શ્રીમતિ અ. સો. જૈન વાકાવતી તે શ્રીમાન બહેવલાલજી	
	નાકરનાં ધર્મપાલિ હા. ચૈક રણુલતલાલજી હીચક	ઉદેપુર
૨૫૧	સ્વ. ચૈક વીરચકભાઈ જોસીગ લખતરવાળાના સ્મરણાર્થે	
	હા. કેશવલાલ વીરચક ચૈક	મુબઈ
૨૫૧	અનેક વાસીશમ જુલાબચક	લીમડી (પંચમહાલ)
૨૫૧	મહેતા પ્રજુદાસ મુળજીભાઈ	પીરાજી
૩૦૧	શ્રીમતી હીરાબેન નથુભાઈના વરસીતપ નીગીતે	
	હા. નથુભાઈ નાનચક ચાક	વીરમગમ
૨૫૧	સ્વ. મહિયાર પરસોતમ મુકરજીના સ્મરણાર્થે	
	હા. ચાકરચક પરસોતમ	વીરમગમ

૨૫૧	શેઠ મણીલાલ શીવલાલ	વીરમગામ
૨૫૧	શાહ ત્રીભોવનદાસ ભગવાનજી પાનેલીવાળા	નતમજોધપુર
૨૫૧	શાહ નટવરલાલ ચંદુલાલ	અમદાવાદ
૩૦૧	શાહ ત્રીભોવનદાસ છગનલાલ	ગોધરા
૨૫૧	શાહ નરસીદાસ ત્રીભોવનદાસ	અમદાવાદ
૩૦૧	ખીપીનચંદ્ર તથા ઉમાકાંત ચુનીલાલ ગોપાણી	
	હા. ગોપાણી ચુનીલાલ માણેકચંદ	રાણપુર
૨૫૧	શ્રી શાહપુર દરીયાપુરી આઠકોટી સ્થા. જૈન ઉપાશ્રય	
	હા. વહીવટ કરનાર શેઠ ઇશ્વરદાસ પુરુષોત્તમદાસ	અમદાવાદ
૨૫૧	શ્રી છીપાપોળ દરીયાપુરી આઠકોટી સ્થા. જૈન સંઘ	
	હા. શેઠ ચંદુલાલ અમૃતલાલ	અમદાવાદ
૨૭૭	શ્રી સ્થાનકવાસી છકોટી જૈન સંઘ	
	હા. મહેતા ચુનીલાલ વેલજી	માંડવી (કચ્છ)
૨૫૧	વકીલ મણીલાલ કેશવલાલ શાહ	વડોદરા
૨૫૧	વોરા મણીલાલ પોપટલાલ	અમદાવાદ
૨૫૧	શાહ ચીનુભાઈ ખાલાભાઈ C/o શાહ ખાલાભાઈ મહાસુખરામ	અમદાવાદ
૨૫૧	શાહ ભાઈલાલ ઉજમશી	અમદાવાદ
૨૫૧	સ્વ કેશવલાલ મુળજીભાઈના ધર્મપત્ની, સ્વ અમૃતભાઈના સ્મરણાર્થે હા. ભાઈલાલ કેશવલાલ થાનગઢવાળા	સુરેન્દ્રનગર
૨૫૧	પુરીબેન ચીમનલાલ કલ્યાણજી સઘવી લીમડીવાળાના સ્મરણાર્થે હા. વાડીલાલ મોહનલાલ કોઠારી	સાણુ દ
૨૫૧	પારેખ નેમચંદ મોતીચંદ મુળીવાળાના સ્મરણાર્થે હા. ભીખાલાલ નેમચંદ	સાણુ દ
૨૫૧	સંઘવી નારણદાસ ધરમશીના સ્મરણાર્થે હા. જયતીલાલ નારણદાસ	સાણુ દ
૨૫૧	શા. પ્રવિણચંદ્ર નરસીદાસ સાણુદવાળા	ખોડેલી (ગુજરાત)
૨૫૧	માસ્તર જેઠાલાલ મોનજીભાઈ હા. મહેતા અમૃતલાલ જેઠાલાલ સીવીલ ઈન્જનીયર સાહેબ	લાખેરી (રાજસ્થાન)
૨૫૧	શ્રી સુખલાલ ડી શેઠ હા. ડા. કુ. સરસ્વતી ખંડેન શેઠ	અમદાવાદ
૨૫૧	શ્રી સૌરાષ્ટ્ર સ્થા. જૈન સંઘ હા. શાહ કાતીલાલ જીવનલાલ	અમદાવાદ
૨૫૧	સ્વ શેઠ કાળુલાલજી લોહાના સ્મરણાર્થે હા. શેઠ દોલતસિંહજી લોહા	ઉદેપુર

૨૫૧	સ્વ. મહેતા કુવરજી નાથાભાઈના સ્મરણાર્થે હા તેમનાં ધર્મપાત્ર કુવરજી દેવજીજી તરફથી (માનકુવા સ્થા જેન સુધને માટે)	માનકુવા (૨૫૪)
૨૫૧	મોદી નાથાલાલ મહાદેવજી	અમદાવાદ
૨૫૧	શાહ મેહનલાલ ત્રીકમજી	અમદાવાદ
૨૫૧	સ્વ. શેઠ પ્રતાપભલજી સાખલાના સ્મરણાર્થે હા પ્રાણલાલ હીરાલાલ સાખલા	કોચી
૨૫૧	શ્રી હકોટી સ્થા જેન સુધ હા. શાહ પોશ્વલાલ પીતામજીજી	અમદાવાદ
૨૫૧	દોશી વીરજી સુરજી હા. દોશી નાનજી ઉત્તમજી	વડવાણ શહેર
૨૫૧	સ્વ. વેરા મણીલાલ મનનલાલ હા. વેરા ચત્રજી મનનલાલ	વડવાણ શહેર
૨૫૧	શાહ પોપટલાલ હંસરાજના સ્મરણાર્થે હા. શાહ બાબુલાલ પોપટલાલ	અમદાવાદ
૨૫૧	શાહ કુવરજી હંસરાજ	સુભ
૨૫૧	દેશાઈ અમૃતલાલ વર્ધમાન બાપેદરાવાળા હા. ભાઈલાલ અમૃતલાલ દેશાઈ	અમદાવાદ
૨૫૧	દેશાઈ અમૃતલાલ વર્ધમાન બાપેદરાવાળા હા. હલીજી અમૃતલાલ દેશાઈ	સુભ
૨૫૧	શાહ સાકરજી મોહનલાલ	અમદાવાદ
૨૫૧	શાહ નવનીતલાલ અમુલભરાય	અમદાવાદ
૨૫૧	શાહ મણીલાલ આશાશમ	અમદાવાદ
૨૫૧	શેઠ ચિત્રભાઈ સાકરજી	અમદાવાદ
૨૫૧	બ. શે. અ. પાળે બેસલીયા હા. બેસલીયા હરીલાલ લાલજી	અમદાવાદ
૨૫૧	શ્રી વડામણ સ્થા જેન સુધ હા. શ્રી અણ્ણભાઈ હલ્લભાઈ	વડામણ (પેળામ)

૪

કુલ મેમ્બરોની સંખ્યા

૪ આદ્ય મુસ્લમીમીઓ	૨૦૩ મુલમ વર્ગના મેમ્બરો
૨૦ મુસ્લમીમીઓ	૮૭ બીજા વર્ગના મેમ્બરો
૨૧ સહાયક મેમ્બરો	૩૩૫ કુલ મેમ્બરો

(બીજા વર્ગને સહાયક બંધ કરવામાં આવેલ છે.)

શ્રી જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિનો ટુંક પરિચય.....

જૈન સમાજ અને ખાસ કરીને શ્રી સ્થા, જૈન સમાજ માટે ગૌરવનો વિષય છે કે આગમોદ્ધારક પૂજ્ય આચાર્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ જેવા પ્રખર વિદ્વાન સમાજમાં અગ્રસ્થાને ધીરાજે છે તેમની અદ્ભુત સ્મરણ શક્તિ તેમજ વિદ્વતાનો લાભ સમાજને મળી શકે તેવા ઉચ્ચ આશયથી તેઓશ્રી પાસેથી બત્રીસ આગમોના જુદી જુદી ભાષાના અનુવાદ આ સમિતિ કરાવી રહી છે, અને વીર-વાણીનો ખરો રસ આજના સમાજને આપી રહી છે, અને ભવિષ્યની પેઢી દર પેઢી માટે ખરો વારસો અનામત મૂકવાનું મહદ્ કાર્ય કરી રહી છે.

છેલ્લા તેર વર્ષ થયાં આ સમિતિ શાસ્ત્રોના પ્રાકૃત-સંસ્કૃત-હિન્દી અને ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદો તૈયાર કરાવી છપાવવાનું કાર્ય કરી રહી છે અને તે કાર્યને સૌરાષ્ટ્રની, ગુજરાતની અને હિન્દના જુદા જુદા ભાગની જનતાએ તનમન અને ધનથી સહકાર આપ્યો છે અને હજુ અસ્ખલિત પ્રવાહ મઠદને માટે ચાલુ છે જેથી સમિતિના કાર્યવાહકો કાર્યને હીમતથી આગળ ધપાવી રહ્યા છે.

ખાલી લાખી વાતો કરનારા કે યોજનાઓ કે ઠરાવો કરી બેસી રહેનારાઓ માટે લોકોને આ જમાનામાં વિશ્વાસ રહે તેમ નથી, સમાજ માગે છે રચનાત્મક કાર્ય.

સ્થા. જૈન સમાજ માટે, અત્યાર સુધી શ્રીકલ્પ સૂત્ર જેવું અગત્યનું મહાન સૂત્ર કોઈ પણ મહાત્માએ તૈયાર કરેલ નથી જે મહદ્ કાર્ય પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજે પોતાની અખુટ જ્ઞાન-શક્તિથી અનોખી રીતે તૈયાર કરી સમાજ સમક્ષ રજુ કર્યું છે અને આપણે આપણી અપૂર્ણતાને પૂર્ણ કરી દીધી છે જે મહાન ઉપકાર કોઈ કાળે ભૂલી શકાય એમ નથી.

પૂજ્યશ્રીની તર્પીયત વૃદ્ધાવસ્થાને કારણે નરમ ગરમ રહ્યા કરે છે તે છતાં શાસ્ત્રોદ્ધારનું કાર્ય જુદા જુદા સ્થળોએ વિહારમાં પણ સતત ચાલુ જ રાખી રહ્યા છે હજુ ગાકીના શાસ્ત્રો લખવાનું કાર્ય પાંચથી સાત વર્ષ સુધીનું બાકી છે આ અપૂર્ણ કાર્ય

ઝડપી બનાવવાને માટે સમિતીએ નિર્ણય લીધો છે અને તે મુજબ અમદાવાદમાં જ પૂન્યથીને આ કાર્ય પૂર્ણ કરવા માટે સ્થીરવાસ બિરાજવાને વિનંતી કરવામાં આવી છે અને તે પ્રમાણે હાલમાં જ વીરમગામથી વિદ્યાર કરી તેજોમી સરસપુરના ઉપાધ્યક્ષ પધારી આ કાર્ય આગળ ધપાવશે. શાસ્ત્રો છાપાવવાનું કાર્ય માટે જાણે અમદાવાદમાં જ છે પૂન્યથી અમદાવાદમાં બીરાજશે તેથી પડીતો પણ ત્યાજ હશે જેથી ધુર વપાસવાનું તેમજ છાપવાનું કાર્ય પણ ઝડપી બનશે.

અમદાવાદ આ કાર્ય માટે વધુ સમવડતાવળ સમિતીને જોવામાં આવ્યું છે કારણ કે ત્યાં પૂન્ય આવાર્થથી ઇન્દરલાલભાઈ મહારાજ સ્થીરવાસ બિરાજે છે અને તેજોમીનો આ કાર્યમાં પૂર્ણ સહકાર છે તે ઉપરાંત સમિતીના પ્રમુખ મહારાજ શ્રી શાંતિલાલભાઈ ત્યાજ હોવાથી અવારનવાર સલાહ સૂચના મેળવી શકાય. આ સિવાય ત્યાંના દરેક સભા અગ્રેસરોના સંપૂર્ણ સહકાર મળી રહ્યો છે. શ્રી ઇન્દરલાલ પુરુષોત્તમદાસ, શ્રી કાંતિલાલ ભુવણદાસ, શ્રી લોગીલાલ હનનલાલ, શ્રી પોપટલાલ મેહનલાલ, શ્રી પોત્તાલાલ પીતામ્બરદાસ, શ્રી ચંદુલાલ અમૃતલાલ, શ્રી લાલભાઈ મજાબદાસ, શ્રી ચંદુલાલ હનનલાલ અને બોમ્બેથીના હરીલાલ લાલચંદ બીજે અગ્રેસરોની આ કાર્ય માટે જે ધન્ય જોવામાં આવે છે તે જોતાં અમદાવાદ આ કાર્ય સફળ રીતે પાર પાડશે તેમ અમેને સંપૂર્ણ મત છે.

સમિતીએ ઉલ્લા અલી વર્ષ થયા બ્યવસ્થિત કાર્ય કરવા માટે રાજકોટ મુકામે રીતસરની બેઠીસ બેઠી છે અને જેના મત્રી તરીકે શ્રી સાકરચંદ ભાઈચંદ શેઠ તમામ કાર્ય સભાબંધી રહ્યા છે હાલની પ્રગતિ કેટલી ઝડપથી કેટલી આગળ વધી રહી છે તે નીચેના આંકડાઓ જોવાથી ખાત્રી થઈ શકશે.

૧૦ વર્ષની આખરે મેમ્બરોની સંખ્યા	૧૧૩
૧૧મા વર્ષની આખરે , ,	૧૧૮
૧૨મા " " " "	૨૩૭
તા. ૩૦-૪-૫૭ના રોજ , ,	૩૩૫

૧૦ વર્ષની આખરે સમિતી પાસે લગભગ રૂ. ૧૦૦૦ની સીલીક હતી જે સૂત્રોની છપાઈ માટે તેમજ પત્રાક ખર્ચ બીજે જતાં અત્યારે રૂ. ૨૧૦૦૦ સીલીક છે

આપ આ સમિતિના કાર્યમાં કંઈ રીતે

..... મદદગાર થઈ શકે ?

૩. ૫૦૦૦] એછામાં એછા આપીને સંસ્થાના આદ્ય મુરબીશ્રી તરીકે મુબારક નામ લખાવી શકે છે, આપનો ફોટો તથા આપનું જીવનચરિત્ર શાસ્ત્રમાં છાપવામાં આવે છે
૩. ૩૦૦૦] એછામાં એછા આપીને આપના વડીલના સ્મરણાર્થે એક શાસ્ત્ર આપના નામથી છપાવી શકે છે સમિતિને એક શાસ્ત્ર છપાવવામાં લગભગ રૂ. ૬૦૦૦ થી રૂ. ૮૦૦૦ ખર્ચ થાય છે તેમ છતાં ત્રણ હજારમાં આપને નામે શાસ્ત્ર બહાર પાડવામાં આવશે
૩. ૨૫૫] એછામાં એછા આપીને લાઇફ મેમ્બર તરીકે આપનું નામ દાખલ કરાવી શકે છે આપને ૩૨ સૂત્રો તથા તેના તમામ ભાગો મફત મળી શકે છે (રૂ. ૫૦૦ ની કીમતના શાસ્ત્રો હકૂતે હકૂતે આપને મળી શકે છે)

સ્થાનકવાસી સમાજમાં આ એક જ સંસ્થા શાસ્ત્રો ચાર ભાષામાં પ્રગટ કરીને સર્વ ઉપયોગી વાચન રજુ કરે છે આપને જ્યારે કોઈ શાસ્ત્રની જરૂર હોય ત્યારે તેમજ કોઈ સાધુ મુનીરાજને વહોરાવવાની ઇચ્છા હોય ત્યારે શાસ્ત્ર ખીજેથી નહિ મંગાવતાં આ સમિતિ પાસેથી મંગાવી લેવા વિનંતી છે

એક અપીલ : ----- !

- ૧ દીક્ષા પ્રસંગે.
- ૨ વરસીતપ અને ખીજી તપશ્ચર્યાઓના પારણા પ્રસંગે
- ૩ મહાવીર જયંતી, પર્યુષણ, તથા દીવાળી જેવા તહેવાર પ્રસંગે
- ૪ લગ્ન પ્રસંગે.
- ૫ પુત્ર જન્મની ખુશાલીમાં
- ૬ વડીલોના સ્મરણાર્થે તેમની તિથી પ્રસંગે

તેમજ ખીજી સર અવસરે બનતી મદદ આ સંસ્થાને મોકલવા ખાસ નોંધ રાખશો.

પૂજ્ય મહાત્માશ્રી

તથા

મહાસતિજીઓને

નમ્ર પ્રાર્થના

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજશ્રી શત દીવસના અથાગ પરીશ્રમ સાથે એક કલાનના ઠંકડા પર બેસીને સમાજના ભવિષ્યના વારસદાર માટે આગમ સંશોધન કરી અબુમોલો વારસો તૈયાર કરી રહ્યા છે, તે કાર્યમાં અનેક મહાત્માઓ પ્રશંસા બતાવીને સફળ સહકાર આપી રહ્યા છે. આપને અમારી નમ્ર વિનંતી છે કે આવા મહત્વ કાર્યમાં ઉપદેશ દ્વારા મદદગાર થઈ શકો તેટલી સમાજને આપની જરૂર છે માટે વખર વીસ બે સારાએ જેન સમાજના ઉત્કર્ષ કાર્યમાં આપનો ફાળો નોંધાવો.

સુસ્ત વાચ્યા પછી આપશ્રીનો સ્વતંત્ર અભિપ્રાય તેમજ યોગ્ય સચનાઓ લખી મોકલવા વિનંતી.

